CLEMENT ALEXANDRINUL

SCRIERI

COLECȚIA

«PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI»

APARE

DIN INIȚIATIVA ȘI SUB ÎNDRUMAREA

PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

COMISIA DE EDITARE:

Arhim. BARTOLOMEU V. ANANIA (președinte), Pr. Prof. TEODOR BODOGAE, Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, Prof. NICOLAE CHIȚESCU, Pr. Prof. IOAN C. COMAN, Prof. ALEXANDRU ELIAN, Pr. Prof. DUMITRU FECIORU, Prof. IORGU IVAN, Pr. Prof. GRIGORIE T. MARCU, Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE, Prof. ADRIAN POPESCU (secretar).

PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

5

CLEMENT ALEXANDRINUL

SCRIERI

PARTEA A DOUA

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

STROMATELE

TRADUCERE, CUVÎNT ÎNAINTE,
NOTE ŞI INDICI DE

Pr. D. FECIORU

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI — 1982

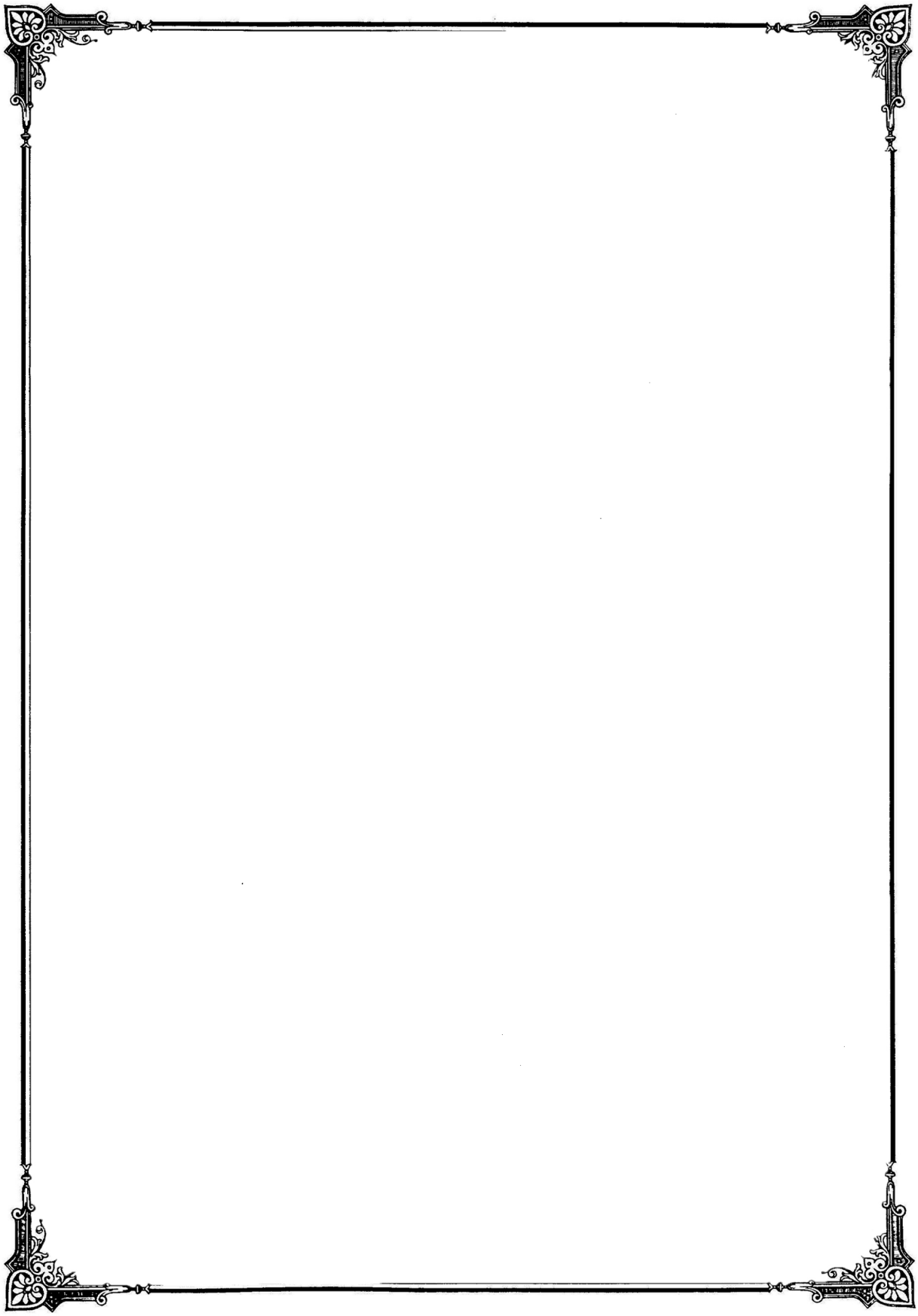

CUVÎNT ÎNAINTE

A rînduit bunul Dumnezeu ca, la apusul vieţii, să dau Bisericii mele strămoşeşti, în limba română, opera integrală a lui Clement Alexandrinul, omul care a adunat, în el mai întîi şi apoi în lucrările sale, toată gîndirea scriitorilor, filozofilor şi poeţilor antichităţii, creştinul care a orientat gîndirea creştină spre folosirea tuturor cuceririlor culturale ale omenirii, teologul care a pus temeliile unei teologii ştiinţifice.

Nu mai era în intenţia mea să traduc în româneşte opera acestui mare gînditor creştin — dascăl nu numai al celor care i-au audiat lecţiile la Alexandria, dar şi al celor mai de seamă dintre scriitorii creştini de peste veacuri, în special al sfîntului Ioan Gură de Aur — deşi în vremea studenţiei am fost îndrăgostit de gîndirea acestui mare îndrăgostit de Hristos. Pe cînd eram bursier la Internatul teologic mi-a căzut în mînă traducerea în limba franceză a operei lui Clement Alexandrinul : A. E. de Genoude, Les Pères de l'Eglise, *vol. IV şi V, Paris, 1839. Clement m-a cucerit şi m-am hotărît ca pentru teza de licenţă să-mi iau un subiect din acest autor. Şi astfel, încă de pe cînd eram în anul III, am propus dascălului meu, profesorul de neuitată amintire Teodor M. Popescu, căruia îi datorez toată formaţia mea intelectuală, care m-a preţuit, m-a iubit şi m-a îndrumat, care mi-a deschis drumul spre Atena şi care a fost alături de mine tot timpul studiilor mele — să-mi îngăduie ca pentru teza de licenţă să tratez subiectul :* «Gnosticul la Clement Alexandrinul». *Profesorul a fost de acord. Am citit din nou traducerea lui Genoude, am scos note, am întocmit lucrarea, ţinînd necontenit legătura cu dascălul meu, care mă îndruma, mă încuraja şi de multe ori îmi aproba materialul prezentat. Şi astfel, în 1930, am susţinut teza, fiind apreciată cu elogii de dascăl şi de membrii comisiei examinatoare. Dar dragostea mea pentru gîndirea lui Clement Alexandrinul nu s-a mărginit numai la subiectul tezei de licenţă ; lectura operei lui a mai rodit şi alte articole :* Căsătoria la Clement Alexandrinul, *publicat în revista «Raze de lumină», II, 1930, p. 24—30 ;* Concepţia

lui Clement Alexandrinul despre filozofie, *publicat în revista «Raze de lumină», II, 1930, p. 340—347* şi Noutatea lui Clement Alexandrinul, *publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română», L, 1932, p. 48—54.*

La întoarcerea de la Atena, hotărîsem ca, pe baza textului original al lui Clement, să restructurez teza mea de licenţă în vederea unei publicări. Au venit, însă, vremi şi vremi, obligaţii şi obligaţii, angajări şi angajări, care nu mi-au dat răgazul trebuincios unei astfel de lucrări. Socoteam gîndul trecut în amintire şi, de ce să n-o spun, în uitare ; la Clement, teologul dragostei mele din studenţie, nu mă mai gîndeam. Cînd iată, acum, la apusul vieţii mele, bunul Dumnezeu a rînduit să lege anii tinereţii mele cu anii de la apusul vieţii mele ; a rînduit ca Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin să hotărască tipărirea colecţiei «Părinţi şi Scriitori Bisericeşti», în care să se publice cele mai de seamă scrieri ale părinţilor şi scriitorilor bisericeşti de limbă greacă şi latină. Nu era în intenţia mea să mă programez cu traducerea scrierilor lui Clement Alexandrinul, pentru că aveam în lucru traducerea operei integrale a sfîntului Ioan Gură de Aur şi a unor scrieri ale sfîntului Vasile cel Mare. Dar, şi aici a intervenit din nou rînduiala lui Dumnezeu. P. C. Sa Părintele Arhimandrit Bartolomeu Anania, Directorul Editurii Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, acest gînditor şi poet, îndrăgit de haina pe care din copilărie a îmbrăcat-o, care, datorită talentului, priceperii şi iniţiativei sale, a dat Editurii Patriarhiei noi potenţe şi noi valori, în calitatea sa de Preşedinte al Comisiei de editare a Colecţiei «Părinţi şi Scriitori Bisericeşti», mi-a propus să traduc eu opera lui Clement Alexandrinul, întrucît toţi cunoscătorii de limbă greacă pe care i-a solicitat au refuzat. Propunerea Prea Cuviosiei Sale mi-a adus în minte şi inimă dragostea mea de Clement din anii studenţiei şi am acceptat. Am acceptat şi cu nădejdea că ideile lui Clement, care au generat în timpul studenţiei mele atîtea gînduri şi doruri, atîtea idealuri de viaţă creştină, vor genera şi în cei care vor lua contact cu gîndirea dascălului alexandrin, într-o traducere accesibilă lor, aceleaşi gînduri, doruri şi idealuri, dar şi cu nădejdea că-mi voi aduce la îndeplinire gîndul de-a restructura subiectul tezei de licenţă pe baza textului original. Nădejdile acestea, deci, m-au făcut să spun îndată : Da, Părintelui Director Bartolomeu Anania.

Nu ştiam, însă, la ce muncă mă angajez, nu ştiam ce greutăţi prezintă limba lui Clement Alexandrinul. Că, într-adevăr, textul dascălului alexandrin, mai ales cel din Stromate, *pune mari greutăţi de traducere şi de interpretare. Lucrul acesta l-au constatat şi alţi traducători ai lui*

Clement, de pildă Otto Stählin și Claude Mondésert, și unul și altul și editori și traducători ai operei lui Clement Alexandrinul. De pildă Stählin spune că a avut sub ochi traducerea în manuscris a lui Ludwing Früchtel, care i-a dat prilejul ca în multe locuri să gîndească din nou propria sa traducere și să o schimbe în unele locuri. Mai mult, «în unele locuri deosebit de grele, spune Stählin, abia după lungi discuții cu Früchtel am ajuns de acord asupra celei mai bune redări» [1]. *Claude Mondésert, la rîndul său, mărturisește: «În afară de obscuritățile unui text rău redactat și adesea rău copiat, cea mai mare greutate pe care o întîmpini traducînd pe Clement este că ai de-a face cu o operă cu totul impregnată de formule împrumutate fie din filozofii și scriitorii vechi, fie din Biblie, Vechiul și Noul Testament»* [2].

La fel și eu, deși am avut la îndemînă traducerile notate mai jos, totuși textul lui Clement mi-a pus mari probleme de interpretare și a trebuit să fac față la multe greutăți de lexic și de construcție a frazei. De aceea, și despre traducerea aceasta, pe care o prezint cititorilor români, adaug cele spuse de Claude Mondésert despre traducerea sa: «În ce privește traducerea, vreau pentru moment să nu spun nimic, ci să aștept judecata cititorilor. Le voi fi foarte recunoscător de-mi vor comunica observațiile și sugestiile lor; sînt dinainte convins că le vor face cu bunăvoință; iar cei care au încercat înșiși să traducă Stromatele, *vor fi, credem, cu multă bunăvoință»* [3].

* * *

PENTRU TRADUCEREA STROMATELOR
AM FOLOSIT URMĂTOARELE EDIȚII ȘI TRADUCERI:

a. Ediții:

Ediția lui Otto Stählin: *Clemens Alexandrinus, Stromata,* Buch I—VI, Leipzig, 1906; *Clemens Alexandrinus, Stromata,* Buch VII, Leipzig, 1909;

— Ediția lui Claude Mondésert și Marcel Caster, *Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate I,* texte, introduction, traduction, notes, Paris, 1951;

— Ediția lui Claude Mondésert și Th. Camelot, *Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate II,* texte, introduction, traduction, notes, Paris, 1954;

— Ediția lui Alain le Boulluec, *Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate V,* Tome I—II, traduction de Pierre Voulet, Paris, 1981.

1. Des Clemens von Alexandrien Teppiche, wissenschaftlicher Darlegungen, entsprechend der wahren Philosophie (Stromateis), München, 1936, p. 8.
2. Clément d'Alexandrie, Les Stromates, Stromate II, texte, introduction, traduction, notes, Paris, 1954, p. 29.
3. *Op. cit.*, p. 28.

b. Traducerile făcute de :

— A. E. de Genoude, *Les Pères de l'Église*, vol. IV şi V, Paris, 1839 ;
Otto Stählin, *Des Clemens von Alexandrien Teppiche, wissenschaftlicher Darlegungen, entsprechend der wahren Philosophie, Stromateis*, Buch I—III, München, 1936 ; Buch IV—VI, München, 1937 ; Buch VII, München, 1938.
— Claude Mondésert, Th. Camelot şi Pierre Voulet, din ediţiile amintite mai sus.

Pentru întocmirea notelor am folosit :

— Notele din ediţiile şi traducerile notate mai înainte ;
— Larousse du XX-e siècle, Paris ;
— Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen, herausgegeben von Georg Wissowa und Wilhelm Kroll, Stuttgart ;
— Friederich Lübkers, *Reallexikon des klassischen Altertums, achte vollständig umgearbeitete Auflage*, Leipzig-Berlin, 1914 ;
— *Nouveau Petit Larousse*, Paris, 1968 ;
— Μεγάλη ἑλληνικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, Atena ;
— *Mic Dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, 1972 ;
— George Lăzărescu, *Dicţionar de Mitologie*, Bucureşti, 1979.

În sfîrşit, ca text românesc al Sfintei Scripturi am folosit :

— *Biblia*, ediţia Sfîntului Sinod, Bucureşti, 1914 ;
— *Noul Testament*, ediţia Sfîntului Sinod, în traducerea profesorilor pr. I. Mihălcescu şi Teodor M. Popescu.
După aceste ediţii şi numerotarea versetelor.

PRESCURTĂRI

CAF	— Comicorum atticorum fragmenta, ed. Th. Kock, 1880—1888.	FPG	— Fragmenta philosophorum graecorum, ed. F.G.A. Mullach, 1860—1881.
FGrHist	— Die Fragmente der griechischen Historiker, von F. Jacoby, 1923—1930.	PLG	— Poetae lyrici graeci, rec. Th. Bergk, 4. Aufl., 1878—1882.
FHG	— Fragmenta historicorum graecorum, ed. C. Müller, 1841—1870.	PPF	— Poetarum philosophorum fragmenta, ed. H. Diels, 1901.
		TGF	— Tragicorum graecorum fragmenta, rec. A. Nauck, 2. Aufl., 1889.

STROMATELE

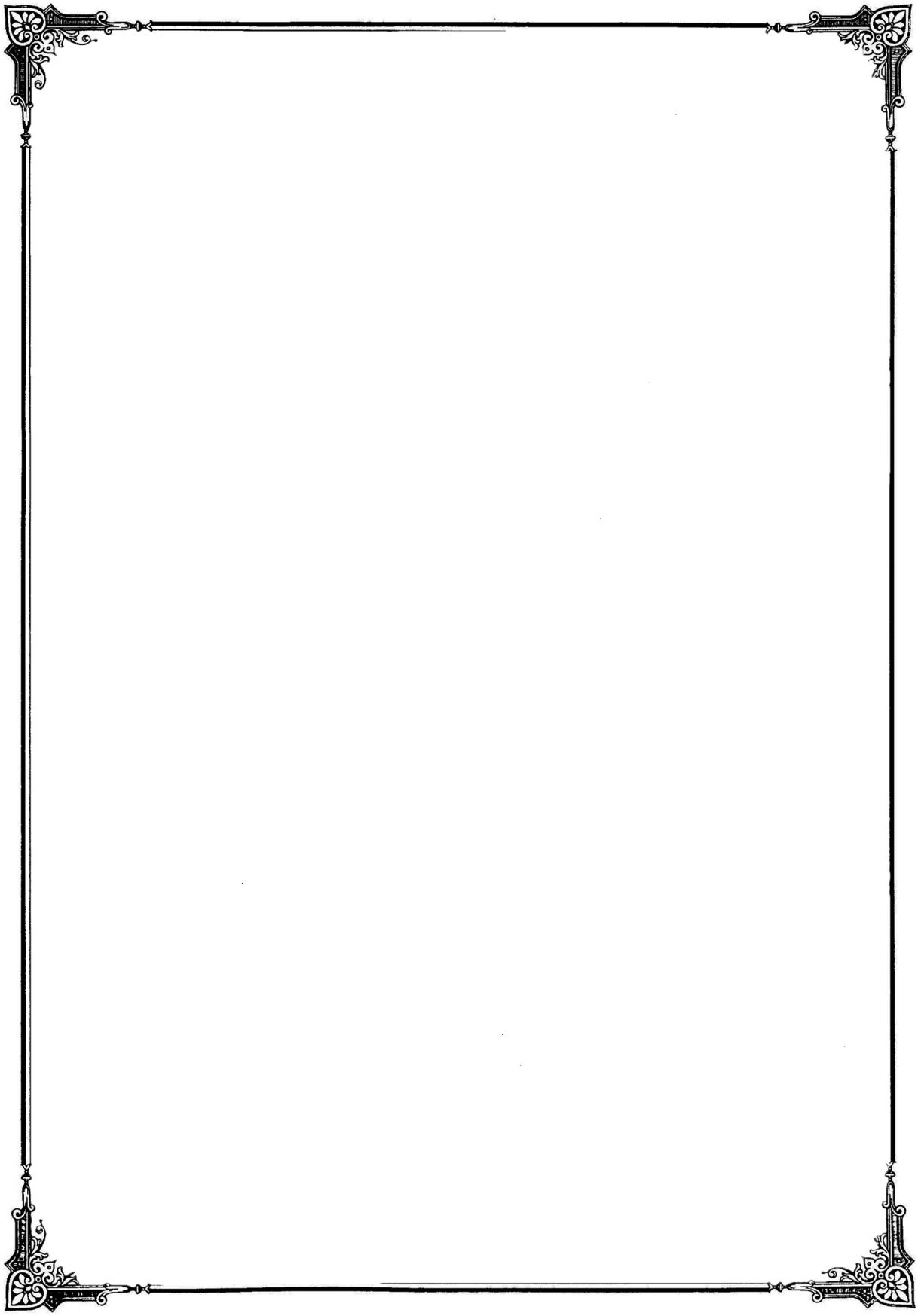

STROMATA I

A LUI CLEMENT

NOTE GNOSTICE, POTRIVIT FILOZOFIEI CELEI ADEVĂRATE

CAPITOLUL I

1. 1. ... [1]. «Ca să le citeşti îndată şi să poţi să le păzeşti»[2]. Care din două? Să nu scrie nimeni nici o carte sau să se îngăduie numai unora să scrie cărţi? În primul caz, la ce ar mai fi nevoie de cărţi? În al doilea caz, cui să se îngăduie să scrie? Celor care merită să scrie sau celor care nu merită? Dar ar fi ridicol să nu laşi pe cei vrednici să scrie şi să îngădui asta celor nevrednici. **2.** Trebuie oare să li se îngăduie să scrie cărţi unor oameni ca Teopomp [3] şi Timeu [4], care au scris mituri şi hule, lui Epicur [5], care a pus început ateismului, sau lui Hiponax [6] şi lui Arhiloh [7], care au scris lucruri aşa de ruşinoase, şi să fie împiedicat cel care predică adevărul, cel care lasă omenirii învăţături folositoare? Sînt de părere că trebuie să lăsăm copii buni în urma noastră. Căci copiii sînt vlăstarele trupurilor noastre, iar cărţile, vlăstarele sufletului nostru. **3.** Spunem, de pildă, că ne sînt părinţi cei care ne-au învăţat credinţa. Înţelepciunea este obştească şi iubitoare de oameni; că spune Solomon: *«Fiule, dacă primeşti cuvîntul poruncii mele şi-l ascunzi în tine însuţi, urechea ta va asculta înţelepciune»* [8]. Prin aceste cuvinte, Solomon arată că, în sufletul ucenicului, cuvîntul semănat se

1. Din manuscrisul care păstrează Stromatele, lipseşte începutul, prima foaie, după cum reiese dintr-o veche paginare a manuscrisului.
2. Herma, *Păstorul*, Descoperirea V, 25, 5, în: *Scrierile Părinţilor Apostolici*, traducere de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1979, p. 246 (Părinţi şi Scriitori Bisericeşti, 1).
3. Teopomp, orator şi istoric grec (sec. IV î.e.n.).
4. Timeu, scriitor grec (sec. IV şi III î.e.n.).
5. Epicur, nota 613 din C.
6. Hiponax, poet grec (sec. VI î.e.n.), a compus poeme satirice foarte violente şi realiste, din care au rămas fragmente.
7. Arhiloh, poet liric grec (712—664 î. e. n.), creatorul versurilor iambice. De la acest poet, cel mai mare al antichităţii, nu au rămas decît fragmente.
8. *Prov.*, 2, 1—2.

ascunde așa cum se ascunde sămînța în pămînt; și aceasta este o sădire duhovnicească. **2. 1.** De aceea și adaugă: «*Și-ți vei lipi inima ta de pricepere și o vei pune fiului tău spre învățătură*» [9]. După părerea mea, în timpul semănatului cuvîntului de învățătură, sufletul în unire cu sufletul și duhul în unire cu duhul vor dezvolta sămînța aruncată și-i vor da viață. Orice ucenic, datorită ascultării, pe care o arată dascălului său, este fiu al dascălului. «*Fiule*, spune Solomon, *nu uita legile mele!*» [10]. **2.** Dacă cunoștința nu-i pentru toți, apoi nici scrierile nu sînt pentru cei mulți, așa cum nici lira nu-i pentru măgar, precum spune proverbul. Porcilor le place să se scalde mai mult în mocirlă decît în apă curată [11]. **3.** «*Pentru aceasta le grăiesc în pilde*, spune Domnul, *că văzînd nu văd și auzind nu aud și nu înțeleg*» [12]. Cu aceste cuvinte Domnul nu vrea să spună că El i-ar face să nu înțeleagă — nu ne este îngăduit să gîndim așa ceva — ci vădește în chip profetic neștiința care este în ei și le arată că din pricina neștiinței lor nu vor înțelege cuvintele Sale.

3. 1. Însuși Mîntuitorul arată cu prisosință că împarte daruri robilor Săi după puterea fiecăruia [13]; dar fiecare trebuie să înmulțească, prin muncă, darurile primite; pentru că atunci cînd Domnul se va întoarce se va socoti cu ei; pe cei care au înmulțit argintul Lui, care au fost «*credincioși peste puține*», îi laudă, le făgăduiește că-i va pune peste multe și le poruncește să intre «*întru bucuria Domnului lor*» [14]; **2.** iar celui care a ascuns argintul încredințat, în loc să-l dea cu dobîndă, care l-a dat înapoi așa cum i-a luat, fără cîștig, i-a spus: «*Slugă vicleană și leneșă, trebuia să dai argintul meu la zarafi și venind eu aș fi luat ce-i al meu*». Pentru aceasta sluga cea netrebnică a fost aruncată în «*întunericul cel mai din afară*» [15]. **3.** Și Pavel spune: «*Tu, deci, întărește-te în harul cel întru Hristos Iisus și cele ce ai auzit de la noi prin mulți martori, pe acestea încredințează-le la oameni credincioși, care vor fi destoinici să învețe și pe alții*» [16]. **4.** Și iarăși: «*Silește-te să te arăți înaintea lui Dumnezeu lucrător care nu are de ce să se rușineze, drept învățînd cuvîntul adevărului*» [17]. **4. 1.** Cînd doi oameni predică Cuvîntul, unul prin scris, iar altul prin viu grai, cum să nu fie amîndoi lăudați, cînd, prin dragostea lor, amîndoi fac lucrătoare credința? De vină este

9. *Prov.*, 2, 2.
10. *Prov.*, 3, 1.
11. *2 Pt.*, 2, 22.
12. *Mt.*, 13, 13.
13. *Mt.*, 25, 14—30.
14. *Mt.*, 25, 19—23.
15. *Mt.*, 25, 24—30.
16. *2 Tim.*, 2, 1—2.
17. *2 Tim.*, 2, 15.

cel care nu alege ceea ce este mai bun ; Dumnezeu nu are nici o vină. Sarcina unora este de a da Cuvîntul cu dobîndă ; a altora, de a-L încerca şi de a-L primi sau nu ; decizia, însă, şi-o dă fiecare în cugetul lui. **2.** Ştiinţa predicării Cuvîntului este oarecum o lucrare îngerească şi aducătoare de folos, oricum s-ar face, fie cu mîna [18], fie cu limba. *«Că cel ce seamănă în Duh, din Duh va secera viaţă veşnică. Să nu pregetăm dar, a face binele»* [19]. **3.** Purtarea de grijă a lui Dumnezeu dă celui care se îndeletniceşte cu predicarea Cuvîntului cele mai mari bunătăţi: început al credinţei, zel pentru vieţuire creştină, impuls spre adevăr, dorinţă de cercetare, descoperire a gnozei ; într-un cuvînt, îi dă pricini de mîntuire ; iar cei care sînt hrăniţi cum se cuvine cu cuvintele credinţei celei adevărate dobîndesc merinde pentru viaţa veşnică şi-i face să zboare la cer. **4.** Foarte minunat spune apostolul: *«În toate înfăţişîndune ca slujitori ai lui Dumnezeu* [20] *; ca nişte săraci, dar îmbogăţind pe mulţi ; ca unii care nu au nimic, dar pe toate le stăpînesc. Gura noastră s-a deschis către voi»* [21]. Scriindu-i lui Timotei, apostolul spune: *«Te îndemn cu stăruinţă înaintea lui Dumnezeu, a lui Hristos Iisus şi a aleşilor îngeri să păzeşti acestea fără a lua dinainte hotărîre, nimic făcînd cu părtinire»* [22].

5. 1. Este dar de neapărată trebuinţă ca şi unul şi altul să se cerceteze pe ei înşişi : unul să vadă dacă este vrednic să vorbească şi să lase scrieri, altul dacă are dreptul să asculte şi să citească. Ca la euharistie ; că, după cum este obiceiul, unii împart euharistia şi îngăduie fiecăruia din popor să-şi ia partea lui. **2.** Căci conştiinţa este cel mai bun judecător pentru a primi sau a nu primi euharistia ; iar temelia trainică a conştiinţei este viaţa dreaptă unită cu o învăţătură bună ; iar apoi a urma celor care au experienţă şi au reuşit este cea mai bună cale atît pentru înţelegerea credinţei celei adevărate, cît şi pentru săvîrşirea poruncilor. **3.** *«Aşa că oricine va mînca pîinea şi va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi trupului şi sîngelui Domnului. Să se cerceteze, dar, omul pe sine şi aşa să mănînce din pîine şi să bea din pahar»* [23].

6. 1. Este firesc ca cel care vrea să lucreze pentru folosul aproapelui să se gîndească dacă nu cumva s-a apucat să înveţe mînat de îndrăzneală sau pentru a face pe alţii invidioşi ; dacă nu cumva, din slavă deşartă, face şi pe alţii părtaşi cuvîntului său ; să se gîndească la aceea că trebuie să urmărească numai această plată : mîntuirea celor care îi ascultă

18. Adică : *prin scris.*
19. *Gal.*, 6, 8—9.
20. *2 Cor.*, 6, 4.
21. *2 Cor.*, 6, 10—11.
22. *1 Tim.*, 5, 21.
23. *1 Cor.*, 11, 27—28.

cuvintele ; dar cel care grăieşte prin scrieri scapă de defăimarea că ar vorbi pentru a face plăcere ascultătorilor sau pentru a primi daruri. **2.** Că spune apostolul : «*Niciodată n-am fost cu cuvînt de lingușire, precum ştiţi, nici cu prilej de lăcomie, Dumnezeu îmi este martor, nici căutînd slavă de la oameni, nici de la voi, nici de la alţii, deşi puteam să fim cu greutate ca apostoli ai lui Hristos ; ci am fost blînzi în mijlocul vostru, ca o doică ce-şi îngrijeşte copiii săi*» [24]. **3.** La fel, şi cei care ascultă dumnezeieştile cuvinte trebuie să se ferească să nu caute să le afle numai din curiozitate, ca cei care vin în oraşe pentru a vedea clădirile, sau să le asculte de dragul foloaselor lumeşti, pentru că ştiu că cei care cred în Hristos împart cu alţii cele necesare vieţii. Unii ca aceştia sînt fătarnici ; să nu ne ocupăm de ei. Dar dacă cineva nu caută să pară drept, ci vrea să fie drept, aceluia i se cuvine să cunoască cele mai bune învăţături.

7. 1. Aşadar, dacă «*secerişul este mult, iar lucrătorii puţini*» [25], atunci se cuvine într-adevăr să ne rugăm să avem mai mulţi lucrători. Lucrarea este dublă : una nescrisă, alta scrisă. Dar oricum ar fi lucrarea, scrisă sau nescrisă, lucrătorul Domnului seamănă seminţe bune, face să crească spicele şi seceră. Este cu adevărat un lucrător dumnezeiesc. **2.** «*Lucraţi*», spune Domnul, «*nu pentru mîncarea cea pieritoare, ci pentru mîncarea care rămîne în viaţa veşnică*» [26]. Iar mîncarea o primim fie prin alimente, fie prin cuvinte. Da, «*fericiţi sînt făcătorii de pace*» [27] ; aceştia îi învaţă în alt chip pe cei care, în această viaţă, se luptă cu rătăcirea neştiinţei şi-i conduc la pacea dată de Cuvînt şi de viaţa cea după Dumnezeu ; aceştia, prin împărţirea pîinii, hrănesc «*pe cei ce flămînzesc de dreptate*» [28]. **3.** Sufletele au hrana lor proprie ; unele cresc prin cunoştinţă şi ştiinţă ; altele se hrănesc cu filosofia greacă ; filosofia greacă este ca nuca ; nu-i toată bună de mîncare *. **4.** Apostolul spune : «*Cel care sădeşte şi cel care udă*» — slujitori fiind ai Celui ce dă creşterea — «*sînt una*» — în ce priveşte slujirea lor — «*şi fiecare îşi va lua plata după osteneala sa. Că sîntem împreună-lucrători ai lui Dumnezeu ; iar voi sînteţi ogorul lui Dumnezeu, sînteţi zidirea lui Dumnezeu*» [29]. **8. 1.** Aşadar nu trebuie să se îngăduie ascultătorilor să încerce prin comparaţie învăţătura noastră, nici nu trebuie să fie dată

24. *1 Tes.*, 2, 5—7.
25. *Mt.*, 9, 37 ; *Lc.*, 10, 2.
26. *In.*, 6, 27.
27. *Mt.*, 5, 9.
28. *Mt.*, 5, 6.

* În ciuda acestei comparaţii, prin care Clement minimalizează folosul filosofiei, totuşi el pledează cu tărie pentru folosirea filosofiei. nu-l minimalizează ; ci este realist.

29. *1 Cor.*, 3, 8—9.

spre cercetare la întîmplare celor hrăniţi cu tot felul de învăţături, celor ce se îngîmfă cu arta lor şi cu destoinicia gîndirii lor, celor care nu şi-au golit mai dinainte sufletul lor de tot ceea ce era în el. **2.** Dar dacă cineva este stăpînit de credinţă, cînd stă la ospăţul învăţăturii noastre, atunci acela are o temelie neclintită pentru primirea cuvintelor dumnezeieşti, pentru că are credinţa care judecă totul cu bună pricepere. Iar de aici îi vine cu îmbelşugare încredinţarea, aşa cum spune şi acel cuvînt profetic: *«Dacă nu veţi crede, nici nu veţi înţelege»* [30]. *«Aşadar, atît cît avem timp, să facem bine tuturor, dar mai ales celor de o credinţă cu noi»* [31]. **3.** Fiecare din aceştia să cînte ca fericitul David, mulţumind lui Dumnezeu: *«Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi; spăla-mă-vei şi mai vîrtos decît zăpada mă voi înălbi. Auzului meu vei da bucurie şi veselie; bucura-se-vor oasele mele cele smerite. Întoarce faţa Ta de la păcatele mele şi fărădelegile mele şterge-le.* **4.** *Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinăuntru ale mele. Nu mă lepăda pe mine de la faţa Ta şi Duhul Tău cel Sfînt nu-L lua de la mine. Dă-mi mie bucuria mîntuirii Tale şi cu duh stăpînitor mă întăreşte»* [32].

9. 1. Cel ce vorbeşte ascultătorilor care îi stau în faţă socoteşte timpul, pune în cumpănă întreaga sa judecată şi deosebeşte dintre toţi pe cel care e în stare să-l asculte; îi observă cuvintele, felul de purtare, moravurile, viaţa, mişcările, ţinuta, privirea, graiul, răscrucea vieţii, stînca, calea bătătorită, pămîntul roditor, ogorul înţelenit, cîmpul mănos, bun şi lucrat, care poate să înmulţească sămînţa [33]. **2.** Dar cel care vorbeşte prin scrieri se afierosește lui Dumnezeu, strigînd prin scrisul său că nu scrie nici pentru cîştig, nici pentru slavă deşartă. Că nu-i biruit de patimă, nu-i robit de teamă, nu-i aţîţat de plăcere; singura lui bucurie este mîntuirea cititorilor săi, bucurie de care nu se împărtăşeşte acum, ci, prin nădejde, aşteaptă răsplata, care negreşit i se va da de Cel care a făgăduit că va da după vrednicie răsplată lucrurilor [34]. **3.** Dar nici nu trebuie să dorească răsplată cel care este înscris între bărbaţi. Oare cel care se laudă cu o faptă bună nu şi-a primit răsplata tocmai datorită laudei sale? Iar cel care face pentru răsplată ceva din cele ce trebuie să facă, fie că se grăbeşte să primească răsplata pentru fapta lui bună, fie că se grăbeşte să scape de plata unei fapte rele, nu face oare ceea ce face toată lumea? Noi, însă, trebuie să

30. *Is.*, 7, 9.
31. *Gal.*, 6, 10.
32. *Ps.*, 50, 8—13.
33. *Mt.*, 13, 3—8.
34. *Mt.*, 20, 1—7.

imităm, cît este cu putință, pe Domnul. **4.** Și va imita pe Domnul acela care, slujind voinței lui Dumnezeu, primește în dar și dă în dar [35]; și primește ca vrednică răsplată vieţuirea în împărăția lui Dumnezeu. Scriptura spune: «*Să nu intre în cele sfinte plata desfrînatei*» [36].

10. 1. Este oprit să aduci la altar «*prețul cînelui*» [37].

Cel care nu are întunecată de educație rea și de învățătură rea vederea sufletului, pentru a vedea propria lui lumină, acela să meargă la adevărul scris, care lămurește cele nescrise. «*Cei însetați mergeți la apă*» [38], spune Isaia; iar Solomon sfătuiește: «*Bea apă din vasele tale!*» [39]. **2.** Filozoful Platon [40], luînd această idee de la evrei, poruncește în *Legile* sale [41] ca plugarii să nu scoată și să nu ia apă de la alții, pînă ce mai întîi nu sapă în pămîntul lor pînă dau de pămînt bun și văd că nu găsesc apă. **3.** Este drept să ajuți pe cel nevoiaș, dar nu-i bine să încurajezi lenea. Pitagora [42] spunea că este binecuvîntat lucru să ajuți pe cineva să-și ducă povara, dar că nu se cuvine să-l ajuți să și-o dea jos [43]. **4.** Scriptura aprinde ultimele scîntei ale sufletului nostru și ne îndreaptă privirea spre contemplație, fie adăugîndu-i ceva privirii, așa cum plugarul altoiește pomul, fie întărind privirea pe care o avem. **5.** Că spune apostolul: «*Sînt mulți neputincioși și bolnavi între noi și mulți au murit. Dacă ne-am fi judecat pe noi înșine, n-am mai fi judecați*» [44].

11. 1. Scrierea de față nu-i o lucrare scrisă cu artă spre a mă lăuda. Sînt în ea adunate însemnări pentru bătrînețe, un leac împotriva uitării; sînt în ea reproduceri făcute fără artă; sînt schițe ale cuvintelor strălucitoare și pline de viață ale acelor fericiți și cu adevărat vrednici bărbați, pe care am fost învrednicit să-i ascult. **2.** Dintre aceștia unul este un ionian, care locuia în Grecia; alții sînt din Marea Grecie [45] — unul din ei din Coelo-Siria, altul din Egipt —; alții din Anatolia: unul era din Asiria, altul din Palestina, de origine evreu. În cele din urmă am întîlnit un altul — dar primul în puterea cuvîntului și a gîndirii —; alături de el am găsit odihnă sufletului meu; l-am găsit în

35. *Mt.*, 10, 8.
36. *Deut.*, 23, 19.
37. *Deut.*, 23, 19.
38. *Is.*, 55, 1.
39. *Prov.*, 5, 15.
40. Platon, nota 615 din C.
41. Platon, *Legile*, VIII, 844 AB.
42. Pitagora, nota 413 din P I.
43. Pitagora, *Symb.* 18, la Mullach.
44. *1 Cor.*, 11, 30—31.
45. Marea Grecie, partea de sud-est a peninsulei italice, numită astfel în vechime, pentru că în această parte a peninsulei italice coloniile grecești erau foarte numeroase și prospere.

Egipt, unde era ascuns. Dascălul acesta era într-adevăr o albină siciliană, care a cules florile livezii profetice și apostolice ; și el a depus mierea cunoștinței în sufletele ascultătorilor lui.

3. Dascălii aceștia au păstrat tradiția cea adevărată, care vine direct de la sfinții apostoli, de la Petru, Iacov, Ioan și Pavel, tradiție transmisă din tată în fiu — deși puțini fii seamănă cu părinții —. Cu ajutorul lui Dumnezeu, dascălii aceștia au ajuns și la noi și au depus în sufletele noastre acele semințe strămoșești și apostolice. **12. 1.** Știu bine că acești dascăli se vor bucura ; și o repet se vor bucura, nu de felul cum este scrisă această lucrare, ci pentru că le-am păstrat curate gîndurile lor. Socot că această scriere este opera unui suflet care dorește să păstreze intactă fericita tradiție. Că spune Scriptura : «*Tatăl se va bucura de fiul care iubește înțelepciunea*» [46]. **2.** Fîntînile din care se scoate apă dau apă mai limpede, pe cînd cele din care nimeni nu scoate apă au apă stricată. Fierul plugarului își păstrează luciul, dacă se folosește ; dacă nu se folosește îl prinde rugina. Ca să spun pe scurt, exercițiul dă sănătate și sufletului și trupului. **3.** «*Nimeni nu aprinde făclie și o pune sub obroc*» [47], ci în sfeșnic, ca să lumineze pe cei care au fost învredniciți să ia parte la același ospăț. Care este folosul înțelepciunii, dacă nu poate înțelepți pe cel care o aude ? Încă și Mîntuitorul totdeauna mîntuie și totdeauna lucrează, cum îl vede pe Tatăl Său lucrînd [48]. Cînd cineva învață pe alții, învață și el mai mult ; iar cînd vorbește, ascultă și el de cele mai multe ori împreună cu ascultătorii săi ; că «*unul este Învățătorul*» [49] și al celui ce vorbește și al celui ce ascultă ; este Cel Care adapă și mintea și cuvîntul. **13. 1.** De aceea Domnul n-a oprit să se facă bine sîmbăta [50], ci a îngăduit «*celor care pot purta*» [51] să ia parte la dumnezeiești tainе și la acea lumină sfîntă. **2.** La fel Domnul n-a descoperit multora cele care nu erau destinate celor mulți, ci la puțini pe care îi știa că li se cuvine, care puteau să le primească și să-și formeze sufletul după ele ; acelea sînt tainice, ca și Dumnezeu ; ele se încredințează cuvîntului, nu literei, nu scrisului. **3.** Dacă cineva ar spune că «*nimic nu este ascuns, care să nu se vădească, nici acoperit, care să nu se descopere*» [52], acela să audă de la noi acestea : prin cuvintele acestea Domnul a arătat mai dinainte că ceea ce este ascuns se va vădi celui care aude în chip ascuns, iar ceea ce este acoperit se va

46. *Prov.*, 29, 3.
47. *Mt.*, 5, 15.
48. *In.*, 5, 17.
49. *Mt.*, 23, 8.
50. *Mt.*, 12, 12 ; *Mc.*, 3, 4 ; *Lc.*, 6, 9.
51. *Mt.*, 19, 11.
52. *Mt.*, 10, 26.

descoperi așa cum se descoperă adevărul celui care primește în chip acoperit cele predate ; și ceea ce este ascuns celor mulți, aceea se va vădi la puțini. **4.** Dar pentru ce nu cunosc toți adevărul, dacă toți pot înțelege adevărul ? Întreb și eu : Pentru ce nu este iubită dreptatea, dacă dreptatea este a tuturora ? Tainele sînt predate în chip tainic, ca să fie în gura celui care vorbește și în a aceluia căruia i se vorbește ; dar, mai bine spus, nu în gură, ci în minte. **5.** «*Dumnezeu a dat*» Bisericii «*pe unii apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători, pentru desăvîrșirea sfinților, pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos*» [53]. **14. 1.** Știu bine că scrierea aceasta cu amintirile mele este slabă în comparație cu duhul acela plin de har al acelor bărbați, pe care am fost învrednicit să-i aud ; dar ea ar putea fi o imagine care să amintească de cel lovit cu tirsul [54]. Scriptura spune : «*Grăiește-i înțeleptului și mai înțelept va fi*» [55] ; și : «*Celui ce are i se va mai da*» [56]. **2.** Scrierea aceasta nu făgăduiește să tălmăcească îndestulător gîndurile de taină ale acelor bărbați — departe de mine gîndul acesta ! — ci numai să ne aducă aminte fie de cele pe care le putem uita, fie ca să nu le uităm. Că știu bine că multe din gîndurile care nu se scriu se pierd cu timpul. De aceea, ca să ușurez slăbiciunea memoriei mele mi-am făcut această expunere sistematică a celor mai însemnate gînduri ale acelor bărbați, un jurnal care să-mi ajute memoria. În acest scop am folosit acest gen de scriere. **3.** Unele din gîndurile acelor bărbați nu le mai țin minte — că profundă era puterea de gîndire a acelor fericiți bărbați ! — alte gînduri ale lor, pentru că n-au fost notate, au fugit cu timpul ; dar pe toate acelea pe care le țin minte, care ar putea să se stingă și să se vestejească — că nu-i ușoară o lucrare ca aceasta pentru cei care nu sînt exercitați —, pe acelea caut să le aduc la viață prin aceste însemnări. Pe Unele din gîndurile lor, din acelea pe care le țin minte, le-am lăsat deoparte de buna mea voie, alegîndu-le cu bună știință, că m-am temut să scriu acele gînduri despre care chiar a vorbi mă feream ; nu din invidie — că nu îmi este îngăduit — ci de teamă, ca nu cumva cititorii să greșească, înțelegînd altfel cuvintele mele, iar eu să fiu găsit, după cum spune proverbul, că dau cuțit în mîna unui copil. **4.** Că este cu neputință ca ceea ce am scris să nu cadă în mîinile oamenilor, chiar dacă rămîn nepublicate cele scrise de

53. *Ef.*, 4, 11—12.
54. Despre tirs să se vadă nota 862 din C. Prin lovirea cu tirsul, cel lovit primea delirul bahic.
55. *Prov.*, 9, 9.
56. *Mt.*, 13, 12 ; 25, 29 ; *Mc.*, 4, 25 ; *Lc.*, 8, 18 ; 19, 26.

mine. Că cele ce au fost scrise o dată pe rulouri răspund numai ele singure la întrebările ce li se pun ; pentru a fi lămurite mai bine au nevoie fie de ajutorul autorului, fie de al altcuiva, care merge pe urmele gîndirii autorului. **15. 1.** Sînt în scrierea aceasta şi gînduri pe care le arăt cu cuvinte acoperite ; asupra unora voi insista ; de altele voi vorbi numai, dar voi căuta să vorbesc de ele ca şi cum n-aş vorbi ; am să le dau pe faţă, ca şi cum le-aş ţine ascunse ; am să le arăt, ca şi cum le-aş tăcea. **2.** În această scriere voi vorbi şi de învăţăturile celor mai de seamă erezii ; le voi combate cu toate argumentele ce au fost mai dinainte orînduite aşa cum se cuvine unei ştiinţe, unei gnoze, dobîndite printr-o contemplaţie cu cel mai înalt grad de iniţiere.

Scrierea aceasta va fi scrisă «potrivit slăvitului şi sfîntului îndreptar al tradiţiei» [57] şi va începe cu facerea lumii ; va expune mai întîi gîndurile care sînt în strînsă legătură cu contemplarea naturii, înlăturînd, în desfăşurarea ei, piedicile care îi stau în cale, ca să aibă pregătite urechile pentru primirea tradiţiei gnostice, ca să fie curăţit mai dinainte pămîntul şi de spini şi de iarbă, ca să fie lucrat bine pentru sădirea viţei de vie. **3.** Pregătirile înainte de luptă sînt luptă ; pregătirile înainte de taine sînt taine ; iar scrierea aceasta a noastră nu va pregeta să folosească cele mai frumoase idei ale filozofiei şi ale celorlalte ştiinţe. **4.** Că nu este cu cale să fim, aşa cum spune apostolul, numai ca un iudeu, din pricina iudeilor şi a celor de sub lege, ci să fim şi ca un elen din pricina elenilor, ca să-i cîştigăm pe toţi [58]. **5.** Că scrie apostolul în Epistola către Coloseni : «*Sfătuind şi învăţînd pe tot omul în toată înţelepciunea, ca să înfăţişăm pe tot omul, desăvîrşit în Hristos*» [59]. **16. 1.** Dealtfel scrierii noastre i se potriveşte podoaba ştiinţei. Bogăţia de texte frumoase din alţi autori este într-o scriere la fel cu dresurile amestecate în mîncarea atletului ; dresurile nu se pun ca să desfăteze pe atlet, ci ca să-i deschidă pofta de mîncare. Iar cînd cîntăm dintr-un instrument cu coarde, acordăm strunele, care sînt întinse prea tare. **2.** Şi după cum cei care voiesc să vorbească poporului fac acest lucru adeseori printr-un crainic, ca să fie auzite mai bine spusele, tot aşa şi aici, pentru că adresăm multora cuvîntul nostru înainte de a vorbi de însăşi tradiţia, trebuie să înfăţişăm părerile şi cuvintele cu care sînt obişnuiţi cei mulţi şi, cu ajutorul acestor păreri şi cuvinte, ascultătorii vor fi aduşi mai cu uşurinţă la credinţa cea adevărată. **3.** Şi ca să spun pe

57. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, VIII, 2, în : «*Scrierile Părinţilor Apostolici*». Traducere de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1979, p. 49. (Părinţi şi Scriitori Bisericeşti, 1).
58. *1 Cor.*, 9, 20—22.
59. *Col.*, 1, 28.

scurt, după cum într-o mulțime de perle, una singură este perla cea adevărată, iar la o bogată pescuire unul este peștele numit calihtis, tot așa, cu timpul și cu multă osteneală, va străluci și adevărul, dacă ai norocul să întîlnești un bun ajutător. Că într-adevăr, cele mai multe faceri de bine ni se dau de Dumnezeu prin oameni. **17. 1.** Toți cîți ne folosim de vedere privim cele ce ne cad sub ochi; dar fiecare le privim altfel. De pildă nu privesc la fel oaia bucătarul și păstorul; unul se interesează dacă e grasă, celălalt dacă e bună de prăsilă. La fel și cu laptele oii; unul o mulge, dacă are nevoie de hrană, iar altul o tunde mai degrabă, dacă îi trebuie îmbrăcăminte. **2.** Să-mi aducă, dar, și mie rod textele frumoase din scriitorii eleni, pe care le voi folosi în scrierea aceasta! Socot că o scriere nu-i atît de reușită, dacă nu e contrazisă de nimeni; dar trebuie socotită bună scrierea aceea împotriva căreia nu i se poate aduce nici un argument temeinic. Nu laud nici fapta, nici învățătura, care nu sînt atacate; dar laud acea faptă și învățătură pe care nimeni n-o poate ataca cu argumente puternice. **3.** De pildă, dacă cineva nu săvîrșește ceva ce nu se datorește propriei sale inițiative, nu înseamnă că face acel lucru silit de împrejurări, ci că săvîrșește lucrul acela pe temeiul științei ce o are despre lucrurile dumnezeiești, acomodîndu-se împrejurărilor. Că nici omul vîrtos n-are nevoie să i se arate drumul spre virtute și nici omul sănătos n-are nevoie să-și refacă forțele. **4.** După cum plugarii udă mai întîi pămîntul și apoi aruncă sămînța, tot așa și noi udăm cu apa bună de băut a cuvintelor filozofiei grecești terenul pămîntesc al sufletelor cititorilor noștri, ca să primească sămînța cea duhovnicească, pe care o aruncăm, și ca să poată crește cu ușurință.

18. 1. Stromatele vor cuprinde, dar, credința cea adevărată, adevărul, amestecat cu învățăturile filozofiei; dar, mai bine spus, adevărul este acoperit și ascuns în ele, așa cum este acoperită și ascunsă în coaja nucii partea care se mănîncă. Și sînt de părere că se cuvine ca numai plugarii credinței să păstreze semințele adevărului. **2.** Știu ce pălăvrăgesc unii care, în chip ignorant, se tem și de umbra lor, spunînd că trebuie să ne ocupăm numai de lucrurile cele mai necesare, de cele care mențin credința și să lăsăm deoparte învățăturile străine și de prisos, care ne uzează în zadar și ne fac să ne îndeletnicim cu lucruri care nu contribuie cu nimic la scopul nostru final. **3.** Alții socotesc că filozofia este un rău; că a apărut în viață spre pierderea oamenilor, că este invenția unui spirit rău. **4.** Dar, răul este prin însăși natura sa rău și nimeni nu va putea face să răsară din el binele. Și eu voi arăta, în toate Stromatele mele, că filozofia este într-un oarecare fel opera proniei dumnezeiești; că nu-i un rău.

CAPITOLUL II

19. 1. Cu privire la această scriere, în care am cuprins, cînd împrejurări de neapărată trebuință mi-au cerut, și părerile filozofiei grecești, voi spune atît doar celor cărora le place să mă învinuiască: În primul rînd, chiar dacă filozofia e nefolositoare, ea este folositoare, dacă este de folos să se dovedească nefolosința ei. **2.** În al doilea rînd, nu trebuie să condamni pe filozofii greci pe temeiul unei simple menționări a doctrinelor lor, pînă ce nu ajungi la descoperirea cunoașterii amănunțite a gîndirii lor. **3.** Numai acea combatere este foarte bună care se întemeiază pe experiență; că numai cunoașterea adîncă a lucrurilor pe care le combați îți poate da cel mai desăvîrșit argument. **4.** În afară de cele spuse, multe lucruri care nu duc direct la scop împodobesc scrierea unui autor; iar erudiția celui care vorbește despre cele mai însemnate învățături ale filozofilor greci îl recomandă încrederii ascultătorilor săi; și acest lucru naște în sufletul discipolilor admirație și-i întărește pentru primirea adevărului, a credinței celei adevărate. **20. 1.** O astfel de îndrumare sufletească merită toată încrederea, pentru că, datorită ei, oamenii iubitori de știință acceptă adevărul chiar cînd este acoperit. În afară de aceasta, o astfel de îndrumare sufletească nu-i lasă, pe de o parte, pe oameni să creadă că filozofia ar distruge viața și că ar da naștere la lucruri mincinoase și la fapte rele, așa cum o învinuiesc unii, cînd de fapt filozofia este o imagine vădită a adevărului, un dar dumnezeiesc dat elenilor; **2.** iar, pe de altă parte, o astfel de îndrumare ne încredințează că filozofia nu ne desparte de credință, că filozofia nu ne amăgește cu o artă înșelătoare, ci dimpotrivă, ca să spun așa, filozofia ne dă mai multă tărie și, într-un fel oarecare, este un fel de exercițiu intelectual pentru primirea credinței. **3.** Da, adevărul iese la iveală, cînd pui învățăturile unele lîngă altele și le compari între ele; din această comparație rezultă gnoza. Filozofia nu s-a născut de la sine și pentru sine, ci pentru fructul pe care-l scoate din cunoaștere, din gnoză; iar prin pătrunderea lucrurilor pe care le gîndim, dobîndim încredere sigură că am înțeles adevărul. **4.** Nu vreau să mai spun că Stromatele acestea, pline de erudiție, vor să ascundă cu dibăcie semințele gnozei. **21. 1.** După cum cel căruia îi place vînătoarea caută, cercetează, urmărește urmele, aleargă cu cîinii ca să vîneze fiara, tot așa și adevărul pare dulce celui ce-l caută vreme îndelungată și-l dobîndește cu multă osteneală. **2.** Dar pentru ce mi s-a părut că este bine să fie scrise în felul acesta Stromatele? Pentru că este mare primejdie să dezvălui cuvîntul într-adevăr tainic al adevăratei filozofii oamenilor care vor să contrazică totul și orice, fără cruțare și fără dreptate, care aruncă la gunoi fără nici o cu-

viință toate numirile și cuvintele, înșelîndu-se și amăgindu-se și pe ei și pe cei care îi ascultă. **3.** Că după cum spune apostolul : «*Evreii semne cer, iar elenii înțelepciune caută*» [60].

CAPITOLUL III

22. 1. Mare este mulțimea unora ca aceștia! Unii din ei, robiți de patimi, nu vor să creadă; rîd de credința cea adevărată, de adevărul cel vrednic de toată veneratia ; își bat joc de religia pe care o are un popor care nu e grec, un popor barbar. **2.** Alții, mîndri de ei înșiși, se silesc să descopere în învățăturile noastre pricini de batjocoră; pun întrebări care dau naștere la discuții, vînează chițibușuri; zelatori cu talent mediocru, și, după cum spune Abderitul [61] sînt «oameni certăreți, oameni cu judecata strîmbă» [62]. **3.** Iar poetul [63] spune :

«Întortocheată este limba muritorilor și multe sînt cuvintele
pe care le spun ;
«Și aici și dincolo se întinde marea cîmpie a tot felul de
cuvinte».

Și :

«La orice cuvînt ai spune, ascultă și răspunsul» [64].

4. Nenorociții sofiști, care se laudă cu arta lor, trăncănesc și jonglează cu tot felul de cuvinte. Ostenindu-se toată viața lor să facă deosebire între cuvinte, să-și alcătuiască cu măiestrie cuvintele și să le împletească cu dibăcie, sînt mai limbuți decît turturelele. **5.** Gîdilă și măgulesc, nu ca niște bărbați, după părerea mea, auzul celor care doresc cu tărie să fie măguliți; scot din gura lor rîu de cuvinte, dar fără pic de minte; sînt ca încălțămintea cea veche, la care totul este slab și flendurit și numai limba încălțămintei rămîne întreagă. **23. 1.** Foarte frumos îi descrie Solon Atenianul [65], cînd spune :

«Voi vă uitați la limba și la cuvintele vicleanului bărbat;
Fiecare din voi merge pe urmele vulpii,
Dar mintea voastră-a tuturora goală rămîne» [66].

2. Acest lucru îl lasă să se înțeleagă și glasul acela mîntuitor : «*Vulpile au vizuini, dar Fiul Omului n-are unde să-și plece capul*» [67]. Sînt

60. *1 Cor.*, 1, 22.
61. Democrit din Abdera, nota 34 din B.
62. Democrit, *Fragm. 50*, Diels, *Vorsokr.* 5, 172, 12.
63. Pentru Clement, poetul prin excelență este Homer. — Despre Homer, nota 151 din C.
64. Homer, *Iliada*, XX, 248—250.
65. Solon, nota 401 din C.
66. Solon, *Fragm. 8*, 7. 5. 6, Diehl.
67. *Mt.*, 8, 20.

de părere că numai pe cel care crede, pe cel care-i despărţit cu totul de ceilalţi oameni, pe care Scriptura îi numeşte fiare, numai pe acela se odihneşte Cuvîntul cel bun şi blînd, Capul universului, **3.** *«Cel care prinde pe cei înţelepţi în viclenia lor* [68]*; că Domnul cunoaşte gîndurile înţelepţilor că sînt deşarte»* [69]. Scriptura numeşte *«înţelepţi»* pe sofiştii care se îndeletnicesc cu cuvintele şi cu artele cele fără de rost. **24. 1.** De aceea şi grecii au numit pe cei care studiază, nu importă ce, fie înţelepţi, fie sofişti. **2.** Astfel Cratin [70], în piesa sa *Arhilohii*, după ce enumeră poeţii, spune :

«Ce stup de sofişti aţi cercetat !» [71]

3. Iofon [72], de asemenea, care a scris şi piese comice, în satirele sale *Cîntăreţii din flaut* spune despre rapsozi şi despre cîţiva alţii:

«Şi a intrat
O mare mulţime bine aranjată de sofişti» [73].

4. Despre aceştia şi despre toţi cei asemenea acestora, care spun vorbe deşarte, dumnezeiasca Scriptură foarte frumos zice : *«Pierde-voi înţelepciunea înţelepţilor şi priceperea celor pricepuţi o voi lepăda»* [74].

CAPITOLUL IV

25. 1. Homer numeşte înţelept chiar pe dulgher [75]. Iar despre *Margite* [76], dacă această poemă este a lui Homer, scrie acestea :

«Zeii nu l-au făcut nici săpător de pămînt, nici plugar,
Şi dealtfel nici înţelept ; nu se pricepea în nici o meserie» [77].

2. Hesiod [78], după ce spune că chitaristul Lin [79] era priceput în orice fel de înţelepciune [80], nu pregetă să numească înţelept şi pe un corăbier, că scrie : *«Nu era înţelept în conducerea corabiei»* [81]. **3.** Daniil spune :

68. *1 Cor.*, 3, 19 ; *Iov*, 5, 13 ; *Ps.*, 93, 11.
69. *1 Cor.*, 3, 20 ; *Ps.*, 93, 11.
70. Cratin, poet comic atenian, a trăit la mijlocul sec. V î. e. n. Este unul din creatorii comediei vechi ; a scris 21 de piese cu subiecte foarte variate.
71. Cratinos, *Fragm.* 1, 2, CAF I, 12.
72. Iofon, poet tragic atenian, fiul lui Sofocle, a trăit la sfîrşitul secolului V. A scris cincizeci de tragedii, din care n-au rămas decît fragmente.
73. Iofon, *Fragm. 1*, TGF, 761.
74. *1 Cor.*, 1, 19 ; *Is.*, 29, 14.
75. Homer, *Iliada*, XV, 411—412.
76. *Margite*, poemă satirică greacă, în care sînt povestite aventurile lui Margite, un personaj prost şi cu foarte bună idee despre el. Antichitatea o atribuie lui Homer.
77. *Margite*, Fragm. 2, Kinkel.
78. Hesiod, nota 150 din C.
79. Lin, poet legendar trac, dat uneori ca frate al lui Orfeu.
80. Hesiod, *Fragm. 193*, Rzach.
81. Hesiod, *Munci şi zile*, 649.

«Taina de care întreabă împăratul nu este în puterea înţelepţilor, a magilor, a descîntătorilor, a gazarenilor [82] *ca ei să o vestească împăratului ! Dar este Dumnezeu în cer care o descoperă»* [83]. Daniil numeşte *«înţelepţi»* pe magii din Babilon. **4.** Într-adevăr Scriptura numeşte cu acelaşi nume, cu numele de «înţelepciune», orice ştiinţă şi artă omenească ; — da, multe sînt ştiinţele şi artele descoperite prin combinările minţii omeneşti ! — Că arta şi înţelepciunea sînt gînduri, care vin de la Dumnezeu, ne-o arată lămurit aceste cuvinte ale Scripturii : **5.** *«Şi a grăit Domnul către Moisi zicînd : «Iată am chemat pe Veseleil, fiul lui Uri, fiul lui Or, din seminţia lui Iuda şi l-am umplut de Duhul dumnezeiesc al înţelepciunii, al priceperii şi al ştiinţei în orice lucru, ca să proiecteze, să construiască, să lucreze aurul, argintul, arama, hiacintul, porfira şi ţesăturile stacojii; să lucreze piatra şi lemnul, să facă orice fel de lucru»* [84]. **26.1.** Apoi Dumnezeu adaugă acest cuvînt, care cuprinde totul : *«Şi oricărui om priceput cu inima i-am dat pricepere»* [85], adică celui care este în stare să muncească şi să lucreze. Şi iarăşi este scris în Scriptură, în termeni precişi, în numele Domnului : *«Şi tu vei vorbi cu toţi cei înţelepţi cu mintea, pe care i-am umplut cu duhul înţelegerii»* [86]. **2.** Cei *«înţelepţi cu mintea»* au o însuşire firească proprie; aceştia primesc de la cea mai înaltă Înţelepciune *«duh de înţelegere»* sub o formă dublă, făcîndu-se pe ei înşişi vrednici de primire. **3.** Cei care se îndeletnicesc cu artele pe care le fac meseriaşii au simţurile fine: muzicantul are ascuţit simţul auzului ; sculptorul, simţul tactil ; cîntăreţul, vocea ; cel care face parfumurile, simţul mirosului ; cel care gravează peceţile, simţul văzului ; **4.** dar cei care se ocupă cu cultura au o sensibilitate deosebită, potrivit căreia poeţii sînt pricepuţi în metrică, sofiştii la cuvinte, dialecticienii în silogisme, iar filozofii în teoriile lor. **5.** Această sensibilitate deosebită este născocitoare şi inventivă ; îndueplecă sufletul să facă atîtea combinaţii cîte poate; iar exercitarea sufletului cu ştiinţa va face să crească combinaţiile gîndirii. **27. 1.** Pe bună dreptate, deci, a spus apostolul că înţelepciunea lui Dumnezeu este *«de multe feluri»* [87], este *«în multe chipuri şi cu multe forme»* [88] şi-şi arată puterea sa, spre binefacerea noastră, prin artă, prin ştiinţă, prin credinţă, prin profeţie; că, după cum spune înţelepciunea lui Iisus fiul lui Sirah : *«Toată înţelepciunea este de la Dumnezeu şi cu El este*

82. Gazareni = Ghicitori.
83. *Dan.*, 2, 27—28.
84. *Ieş.*, 31, 1—5.
85. *Ieş.*, 31, 6.
86. *Ieş.*, 28, 3.
87. *Ef.*, 3, 10.
88. *Evr.*, 1, 1.

în veac» [89]. **2.** *«Dacă vei chema cu mare glas priceperea şi simţirea şi le vei căuta ca pe nişte comori de argint şi le vei urmări urmele, vei înţelege evlavia şi vei găsi simţirea cea dumnezeiască»* [90]. Profetul a spus aceste cuvinte pentru a face deosebire între simţirea dumnezeiască şi simţirea pe care o dă filozofia, pe care profetul cu glas mare şi măreţ ne învaţă să o cercetăm pentru a propăşi în evlavie. **3.** Punînd-o faţă în faţă pe aceasta cu simţirea pe care o dobîndim prin evlavie, profetul face aluzie la gnoză, grăind aşa : *«Dumnezeu dă din gura Lui înţelepciune şi în acelaşi timp simţire şi pricepere şi adună pentru cei drepţi ajutor»* [91]. Şi adună ajutor pentru cei pe care filozofia îi face drepţi; iar acest ajutor este simţirea deosebită a evlaviei.

CAPITOLUL V

28. 1. Înainte de venirea Domnului, filozofia a fost necesară elenilor spre a-i conduce la dreptate; acum, însă, este folositoare pentru a ne conduce pe noi la evlavie. Filozofia este o pregătire intelectuală pentru cei care, prin demonstraţie, dobîndesc credinţa. Că spune Scriptura : *«Să nu se poticnească piciorul tău !»* [92]. Pune pe seama proniei lui Dumnezeu pe toate cele bune ; atît pe cele pe care le au elenii, cît şi pe cele ale noastre. **2.** Dumnezeu este cauza tuturor bunătăţilor; a unora direct, cum este Vechiul şi Noul Testament, a altora indirect, cum este filozofia. **3.** Dar poate că şi filozofia a fost dată direct elenilor atunci, înainte de a-i chema pe eleni, pentru că filozofia a condus pe eleni la Hristos, aşa cum legea i-a condus pe evrei. Deci filozofia pregăteşte mai dinainte, conducînd pe cel ce este desăvîrşit de Hristos. **4.** La fel spune şi Solomon : *«Îngrădeşte-te cu înţelepciunea şi te va înălţa* [93] *şi va pune pe capul tău cununa desfătării»* [94]. Iar dacă întăreşti, ca şi cu un zid, înţelepciunea prin filozofie şi prin o justă bogăţie de idei, atunci o vei păstra nebiruită de sofişti. **29. 1.** Calea adevărului este una, dar în ea se varsă din alte părţi alte curgeri de apă, ca într-un rîu veşnic. **2.** Scriptura spune dumnezeieşte : *«Ascultă, fiul meu, şi primeşte cuvintele mele, ca să-ţi fie multe căile vieţii* [95]. *Căile înţelepciunii te învaţă* [96] *ca să nu scadă izvoarele tale»* [97], care izvorăsc chiar din pămînt. **3.** Solomon n-a vorbit de mai multe căi de mîntuire numai pen-

89. *Înţ. Sir.*, 1, 1.
90. *Prov.*, 2, 3—5.
91. *Prov.*, 2, 6—7.
92. *Prov.*, 3, 23.
93. *Prov.*, 4, 8.
94. *Prov.*, 4, 9.
95. *Prov.*, 4, 10.
96. *Prov.*, 4, 11.
97. *Prov.*, 4, 21.

tru un singur drept, ci vorbește de alte multe căi pentru mulți drepți, grăind așa: «*Căile drepților luminează asemenea luminii*» [98]. Iar poruncile și învățăturile pregătitoare sînt căi și merinde pentru viață. **4.** «*Ierusalime, Ierusalime, de cîte ori am voit să adun pe fiii tăi, cum adună cloșca pe pui*» [99]. Cuvîntul «*Ierusalim*» se tîlcuiește: «Vedere a păcii». Prin aceste cuvinte Domnul arată, în chip profetic, că cei care privesc cu pace sînt povățuiți în multe chipuri la chemarea credinței. **5.** Ce, dar? Domnul a voit, dar n-a putut? De cîte ori și unde? De două ori. Prin profeți și prin venirea Sa. Cuvintele «*de cîte ori*» arată înțelepciunea Sa de multe feluri, care, prin orice mijloc de calitate și cantitate, mîntuie negreșit pe unii și în timp și în veșnicie, pentru că «*Duhul Domnului a umplut lumea*» [100]. **6.** Iar dacă cineva caută să spună că următoarele cuvinte ale Scripturii: «*Nu te uita la femeia rea, că miere picură din buzele femeii desfrînate*» [101] arată filozofia greacă, acela să asculte și cuvintele care urmează; că spune Scriptura: «*care pînă la o vreme îndulcește gîtlejul tău*» [102]. Filozofia, însă, nu lingușește. **7.** De care desfrînată vorbește dar Scriptura aici? O spune deschis în cuvintele pe care le adaugă: «*Picioarele nebuniei pogoară pe cei ce se lipesc de ea cu moarte în iad, iar urmele ei nu sînt stătătoare* [103]. *Departe fă-ți calea ta de plăcerea cea nebună! Nu te apropia de ușile casei ei, ca să nu dai altora viața ta*» [104]. **8.** Și aduce și mărturie: «*Și-ți va părea rău pe urmă, la bătrînețele tale, cînd se va topi carnea trupului tău*» [105]. Acesta este sfîrșitul plăcerii nebunești! **9.** Acestea să fie spuse despre cuvintele de mai sus! Dar cînd Scriptura spune: «*Nu sta multă vreme cu cea străină!*» [106], te sfătuiește să te folosești de cultura laică, dar să nu rămîi la ea și nici să te oprești la ea, pentru că darurile date de Dumnezeu la timpul potrivit, spre folos fiecărei generații, sînt învățături pregătitoare pentru primirea Cuvîntului Domnului. **10.** Dar acum unii, înșelați de farmecele slujnicelor, au neglijat stăpîna, au neglijat filozofia și au îmbătrînit, unii din ei ocupîndu-se cu muzica, alții cu geometria, alții cu gramatica, iar cei mai mulți cu retorica.

30. 1. După cum științele enciclice [107] sînt ajutătoare filozofiei — stăpîna lor — tot așa și filozofia însăși este ajutătoare înțelepciunii.

98. *Prov.*, 4, 18.
99. *Mt.*, 23, 37.
100. *Înț. Sol.*, 1, 7.
101. *Prov.*, 5, 3.
102. *Prov.*, 5, 3.
103. *Prov.*, 5, 5—6.
104. *Prov.*, 5, 8—9.
105. *Prov.*, 5, 11.
106. *Prov.*, 5, 20.
107. Gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia și muzica formau științele enciclice.

Filozofia urmăreşte dobîndirea înţelepciunii, iar înţelepciunea este ştiinţa lucrurilor dumnezeieşti şi omeneşti şi a cauzelor acestora. Deci înţelepciunea este stăpîna filozofiei, după cum filozofia este stăpîna ştiinţelor pregătitoare. **2.** Dacă filozofia porunceşte înfrînarea limbii, a stomacului şi a celor de sub stomac, apoi ajunge mai venerabilă şi mai de preţ dacă se ocupă cu cinstirea şi cunoaşterea lui Dumnezeu.

3. Însăşi Scriptura ne va da mărturie de cele ce am spus. Sarra era de multă vreme stearpă; era soţia lui Avraam; şi pentru că nu avea copii, i-a dat lui Avraam pe slujnica ei, pe egipteanca numită Agar, ca să-i facă copil [108]. **4.** Deci înţelepciunea, care locuia cu cel credincios — că Avraam a fost socotit credincios şi drept [109] — era încă stearpă şi fără de copii în acel timp şi, pentru că nu născuse fruct virtuos, a cerut pe bună dreptate soţului ei, care propăşea în virtute pe vremea aceea, să se unească mai întîi cu ştiinţa lumească — că Egiptul interpretat alegoric înseamnă lume — iar după aceea să se apropie de ea, ca să nască, potrivit dumnezeieştii purtări de grijă, pe Isaac [110]. **31. 1.** Filon [111] traduce numele: *Agar* prin: «locuire în străinătate» [112] — că de aceasta spune Scriptura: «*Nu sta multă vreme cu cea străină*» [113] — iar numele Sarra îl traduce prin: «stăpîna mea» [114]. Că este cu putinţă ca cel care învaţă ştiinţele pregătitoare să ajungă la înţelepciunea care stă în fruntea tuturor ştiinţelor, la stăpîna ştiinţelor, din care a crescut neamul israilitean. **2.** Din cele spuse se vede că înţelepciunea se învaţă; această înţelepciune a învăţat-o Avraam, trecînd de la contemplarea celor cereşti la credinţa în Dumnezeu şi la dreptatea cea după Dumnezeu [115]. **3.** Isaac, la rîndul său, arată pe cineva care este prin el însuşi învăţat [116]; de aceea şi preînchipuie pe Hristos. Isaac este bărbatul unei singure femei, al Rebecăi, al cărei nume înseamnă: «răbdare» [117]. **4.** Despre Iacov se spune că a avut legături cu mai multe femei; de aceea numele său înseamnă «om care se exercitează» — că nu te poţi exercita decît confruntîndu-te cu mai multe învăţături, care se deosebesc unele de altele — de aceea i-a fost schimbat şi numele şi a fost numit Israil, adică cel care vede cu adevărat, pentru că era cu

108. *Fac.*, 16, 1—4.
109. *Fac.*, 15, 6; *Rom.*, 4, 3.
110. *Fac.*, 18, 10; 21, 1—2.
111. Filon Iudeul, s-a născut în Alexandria în anul 20 î.e.n. şi a murit după anul 54 e.n. Om politic, teolog şi filozof; a scris numeroase lucrări: comentarii la Vechiul Testament, lucrări apologetice, lucrări filozofice, în care abundă interpretarea alegorică.
112. Filon, *De congr. erud. gr.* 20; *Leg. alleg. III*, 244; *Quaest. in Gen.*, III, 19.
113. *Prov.*, 5, 20.
114. Filon, *De Cher.* 5; *De congr. erud. gr.* 2; *De mut. nom.* 77.
115. *Fac.*, 15, 5.
116. Filon, *De sacr. Ab. et C.*, 6; *Quod Deus s. i.*, 4; *De somn.*, I, 68, 168.
117. Filon, *De plant.*, 169.

foarte mare experienţă şi făcuse multe exerciţii. **5.** Numele celor trei patriarhi mai arată şi altceva: arată că pecetea gnozei este stăpînă, cînd constă din natură, ştiinţă şi exerciţiu [118]. **6.** O altă imagine a celor spuse poate fi şi Tamara, care s-a aşezat la o răscruce de drumuri şi făcea impresia unei prostituate; Iuda, care era iubitor de ştiinţă — că numele său se tîlcuieşte: «puternic» — n-a lăsat-o necercetată şi neexaminată şi *«s-a abătut la ea»* [119]; dar a păstrat mărturisirea în Dumnezeu. **32. 1.** De aceea cînd Sarra era geloasă pe Agar, pentru că o depăşise în cinste, Avraam, ca unul ce alesese din filozofia lumească numai ceea ce era folositor, a zis Sarrei: *«Iată slujnica ta în mîinile tale! Fă cu ea ce-ţi va plăcea!»* [120]. Cu alte cuvinte Avraam a spus aşa: «Iubesc ştiinţa lumească şi pentru că este mai tînără şi pentru că este slujnica ta; dar cinstesc şi venerez ştiinţa ta, ca pe o stăpînă desăvîrşită». **2.** *«Şi Sara a necăjit-o pe Agar»* [121]; cuvintele acestea sînt egale cu: a înţelepţit-o, a sfătuit-o. Deci bine spune Scriptura: *«Fiule, nu defăima învăţăturile lui Dumnezeu, nici nu slăbi cînd eşti certat de El; că pe cel pe care-l iubeşte Domnul, pe acela îl ceartă; şi bate pe tot fiul pe care îl primeşte»* [122]. **3.** Dealtfel, dacă cercetăm textele de mai sus şi din alte puncte de vedere ele ne arată şi alte taine.

4. O spunem aici deschis: Filozofia are sarcina de a cerceta adevărul şi natura existenţelor — iar adevărul este acela despre care Domnul a spus: *«Eu sînt adevărul»* [123] —; şi iarăşi: ştiinţele pregătitoare, care duc la odihna în Hristos, exercită mintea, deşteaptă priceperea, dînd naştere unei vioiciuni a spiritului pentru căutarea adevăratei filozofii. Cei iniţiaţi [124] descopăr adevărata filozofie; dar, mai bine spus, primesc filozofia cea adevărată de la Însuşi Adevărul şi o posedă.

CAPITOLUL VI

33. 1. Dispoziţia sufletească pe care o dobîndeşti prin acest exerciţiu pregătitor te ajută mult ca să vezi cele ce trebuie. Pentru minte, însă, exerciţiul se face numai cu noţiunile intelectuale. Natura acestor noţiuni este de trei feluri: considerate în numărul lor, în mărimea lor şi în putinţa de a fi exprimate. **2.** Învăţătura, întemeiată pe dovezi, sădeşte în sufletul celui care-şi însuşeşte învăţătura o credinţă puternică

118. Filon, *De somn.*, I, 167; *De Abrah.*, 52.
119. *Fac.*, 38, 16.
120. *Fac.*, 16, 6.
121. *Fac.*, 16, 6.
122. *Prov.*, 3, 11—12.
123. *In.*, 14, 6.
124. Cei botezaţi.

și exactă, încît acela nu gîndește că ar putea fi altfel decît așa cum i s-a demonstrat și nici nu se lasă pradă celor care vor să-l înșele. **3.** Cu ajutorul acestor științe pregătitoare, sufletul se curățește de impresiile sensibile și se înflăcărează, ca să poată întrezări cîndva adevărul. **4.** «Dacă este păstrată o educație bună și o instrucție folositoare, atunci ele dau naștere la naturi bune; iar aceste naturi bune, dacă primesc la rîndul lor o instrucție asemănătoare, ajung încă mai bune decît cele dinaintea lor, atît cu privire la celelalte însușiri cît și în ce privește nașterea, așa precum se întîmplă și cu celelalte vietăți» [125]. **5.** De aceea și Scriptura spune: «*Mergi la furnică, o, leneșule, și fii mai înțelept decît ea!*» [126]. Că furnica, în timpul secerișului, strînge hrană multă și felurită, ca să înfrunte amenințarea iernii [127]. **6.** «*Sau mergi la albină și cunoaște cît este de lucrătoare!*» [128]. Că și albina culege mierea dintr-o întreagă livadă, dar face un singur fagure.

34. 1. Dacă te rogi în cămara ta, așa cum ne-a învățat Domnul [129], închină-te cu duhul, să nu te rogi numai pentru casa ta, ci și pentru sufletul tău. Să te rogi ce hrană trebuie să-i culegi, cum și cîtă; ce hrană trebuie să-i aduni și să o depui; iar cînd trebuie s-o scoți, să te gîndești în ce scop. Că cei buni nu sînt buni prin natură, ci ajung buni prin instrucție și învățătură, ca doctorii și căpitanii de corăbii. **2.** Cu toții vedem îndeobște vița de vie și calul; dar numai agricultorul știe dacă vița de vie este bună sau rea pentru rod; și numai crescătorul de cai face cu ușurință deosebirea între un cal leneș și unul iute. **3.** Sînt unii oameni care au mai multă aplicare spre virtute decît alții; și aceasta se vede în viață, că cei care au din naștere aceste însușiri depășesc pe ceilalți; **4.** dar acest lucru nu-i o dovadă convingătoare că cei mai bine înzestrați vor ajunge desăvîrșiți în virtute, deoarece și cei rău înzestrați pentru virtute, dacă au parte de o educație bună, ajung de obicei oameni morali; și dimpotrivă, cei care se nasc cu însușiri bune ajung răi dacă sînt lăsați în părăsire. Că Dumnezeu ne-a creat prin fire sociabili și drepți. **35.1.** Dar pentru asta nu trebuie să spunem că dreptatea iese la iveală în noi numai din faptul că a fost pusă în noi de Dumnezeu; trebuie să înțelegem că, prin porunca lui Dumnezeu, natura bună, cu care am fost înzestrați la creație, capătă viață cînd sufletul prin învățătură a fost învățat să aleagă binele. **2.** După cum spunem că este cu putință să fii credincios fără să știi carte, tot așa mărturisim că nu-i cu putință să înțelegi învățăturile credinței fără să fii instruit. A primi

125. Platon, *Statul*, IV, 424 A.
126. *Prov.*, 6, 6.
127. *Prov.*, 6, 8.
128. *Prov.*, 6, 8.
129. *Mt.*, 6, 6.

învățăturile bune și a respinge pe cele străine nu o poate face simpla credință, ci credința unită cu știința. **3.** Dacă neștiința este lipsa de instrucție și de învățătură, atunci învățătura este știința lucrurilor dumnezeiești și omenești. **4.** După cum poți trăi cinstit cînd ești sărac, tot așa poți trăi cinstit și cînd ești bogat; dar mărturisim că mai ușor și mai repede poți dobîndi virtutea cu ajutorul unei instrucții pregătitoare, dar poți fi virtuos și fără ajutorul acestei instrucții pregătitoare; dar și atunci în primul loc vin cei care studiază și au «*simțurile exercitate*» [130]. **5.** Solomon spune: «*Ura dă naștere la sfadă*» [131], «*iar învățătura păzește căile vieții*» [132], ca să nu fim înșelați, ca să nu fim amăgiți de cei care spun viclenii spre vătămarea ascultătorilor. **6.** Solomon spune iarăși: «*Învățătura lipsită de mustrare rătăcește*» [133]. Trebuie, deci, să învățăm știința de a mustra, de a combate, ca să putem respinge părerile false ale sofiștilor.

36. 1. Bine scrie și Anaxarh evdemonistul [134] în lucrarea lui *Despre împărăție:* «Multa știință folosește mult, dar și vatămă mult pe cel care o are; folosește omului deștept, dar vatămă cu ușurință pe cel ce grăiește orice cuvînt și înaintea oricui. Trebuie să știi să măsori împrejurările; aceasta este definiția înțelepciunii. Toți cei care vorbesc fără să țină seamă de împrejurări, chiar dacă spun lucruri bune, nu sînt socotiți înțelepți, ci nebuni» [135]. **2.** Iar Hesiod:

> «Muzele, care fac pe bărbat foarte înțelept,
> Minunat și cu voce tare» [136].

Hesiod numește «foarte înțelept» pe omul bogat în cuvinte; numește «cu voce tare» pe omul capabil; și «minunat» pe omul cu experiență și filozof, pe omul care cunoaște adevărul.

CAPITOLUL VII

37. 1. Se vede, dar, că științele pregătitoare ale elenilor ca și filozofia lor au venit de la Dumnezeu la oameni, nu ca un lucru esențial, ci așa cum cad ploile pe pămîntul cel bun, pe gunoaie și pe case. Și ploaia face să răsară la fel și iarba și grîul; iar pe morminte răsar și smochini și copaci obișnuiți; cele ce răsar la întîmplare o iau înaintea celor bune, că se bucură de aceeași putere a ploii, dar nu au aceeași

130. *Evr.*, 5, 14.
131. *Prov.*, 10, 13.
132. *Prov.*, 10, 18.
133. *Prov.*, 10, 18.
134. Anaxarh, filozof din Abdera (sec. IV î.e.n.), discipolul lui Democrit.
135. Anaxarh, *Fragm.* 1, Diels, *Vorsokrat.* 5, 239, 21.
136. Hesiod, *Fragm.* 197, Rzach.

frumusețe ca cele ce răsar din pămînt gras, pentru că sau se usucă sau sînt smulse. 2. Se potrivește aici pilda seminței, pe care a tîlcuit-o Domnul [137]. Că unul este lucrătorul pămîntului între oameni, Domnul, Care la întemeierea lumii a semănat semințele care răsar și hrănesc, Domnul, Care pogoară peste lume în fiecare timp, ca ploaia, cuvîntul Său dumnezeiesc; dar timpurile și locurile, care au primit semințele, au dat naștere la deosebirile de creștere a celor semănate [138]. 3. Dealtfel plugarul nu seamănă numai grîu — deși grîul este de mai multe feluri — ci seamănă și celelalte semințe: orz, bob, mazăre, legume, semințe de zarzavaturi și semințe de flori. 4. Cultura arborilor aparține tot agriculturii; agriculturii aparțin lucrările din pepiniere, din grădinile cu pomi fructiferi, din grădinile cu fructe de sezon și în general din grădinile cu tot felul de pomi de orice natură și cu orice fel de fructe. 5. La fel este nu numai cu creșterea oilor, ci și cu creșterea vitelor, creșterea cailor, creșterea cîinilor, creșterea albinelor; și, ca să spun pe scurt, meseriile de a crește și a îngriji vitele se deosebesc mai mult sau mai puțin unele de altele, dar toate sînt folositoare vieții. 6. Prin filozofie nu înțeleg filozofia stoică, nici filozofia platonică, nici filozofia epicuriană sau aristotelică, ci tot ce s-a spus bun de fiecare din aceste filozorii, cînd au învățat dreptatea și știința unită cu evlavia. Acest ansamblu de doctrine alese îl numesc eu filozofie; dar toate ideile false ale filozofilor, ieșite din gînduri omenești, pe acestea nu le pot numi niciodată dumnezeiești.

38. 1. Doresc să atrag atenția și asupra altui lucru: Oamenii care nu posedă nici o știință, chiar dacă duc o viață corectă, nu sînt desăvîrșiți numai prin faptul că fac bine; că ei fac binele la întîmplare. Sînt, însă, unii care, prin propria lor judecată, ajung unde trebuie, ajung la doctrina despre adevăr. «*Avraam nu s-a îndreptățit din fapte, ci din credință*» [139]. 2. La sfîrșitul vieții lor oamenii, chiar dacă au făcut fapte bune, n-au nici un folos, dacă n-au avut credință. 3. Aceasta este și pricina pentru care Scripturile au fost traduse în limba greacă; au fost traduse ca grecii să nu poată spune că nu le-au cunoscut; că puteau afla adevărul chiar de la noi, dacă voiau. 4. Într-un fel vorbește cineva despre adevăr și în alt fel cînd vorbește însuși adevărul despre el și se tîlcuiește singur; altceva este un gînd despre adevăr și altceva este adevărul însuși; altceva este asemănarea cu adevărul și altceva adevărul în realitate; asemănarea cu adevărul se dobîndește prin învățătură și exercițiu; adevărul, prin putere și credință. 5. Învățarea cinstirii de

137. *Mt.*, 13, 3—23.
138. *Mt.*, 13, 3—8.
139. *Rom.*, 4, 2—16.

Dumnezeu este dar; credința este har. Făcînd voia lui Dumnezeu, cunoaștem voia lui Dumnezeu. Scriptura spune: «*Deschideți porțile dreptății, ca intrînd în ele să laud pe Domnul*» [140]. **6.** Pentru că Dumnezeu mîntuie în felurite chipuri — că este bun — de aceea și căile care duc la dreptate sînt multe și felurite. Dar toate aceste căi duc la calea și poarta cea principală. Iar de cauți intrarea cea împărătească, intrarea cea adevărată, atunci vei auzi: «*Aceasta este poarta Domnului! Dreptii vor intra prin ea!*» [141]. **7.** «Dintre multe porți deschise, numai poarta dreptății este poarta lui Hristos; toți care intră prin ea sînt fericiți și-și îndreaptă mersul lor în cuviosie» [142] gnostică. **8.** Și iarăși Clement, în Epistola către Corinteni, spune textual, vorbind de diferitele însușiri ale celor pe care îi cinstește Biserica: «Să fie credincios, să fie puternic în a-și spune știința, să fie înțelept în deosebirea cuvintelor, să fie curat în fapte» [143].

CAPITOLUL VIII

39. 1. Arta sofiștilor, pe care o rîvnesc elenii, este o abilitate intelctuală, care se bazează pe imaginație; cu ajutorul cuvintelor, arta sofiștilor face să fie socotit adevărat ceea ce e fals. Pentru a convinge, sofistica se ajută cu retorica, iar pentru a birui în discuții, se ajută cu știința controversei. Să se știe, însă, că științele acestea, retorica și știința controversei, dacă nu sînt folosite împreună cu filozofia sînt cu totul vătămătoare. **2.** Platon a numit deschis sofistica o înșelăciune, iar Aristotel [144], urmîndu-l pe Platon, o declară hoție, pentru că sofistica fură cu probabilități toată lucrarea înțelepciunii și profesează o înțelepciune, pe care n-o practică. **3.** Și, ca să spun pe scurt, după cum retorica are ca punct de plecare verosimilul, ca temei argumentația, iar ca punct final convingerea, tot așa și știința controversei are ca punct de plecare părerea, ca temei discuția, iar ca punct final victoria. **4.** Tot așa și sofistica are ca punct de plecare aparența; dar temeiul său este dublu: o parte o ia de la retorică și anume dezvoltarea subiectului, altă parte de la dialectică și anume forma interogativă; iar sfîrșitul sofisticii, scopul ei este să producă admirație, uimire. **5.** Dialectica, la rîndul ei, atît de lăudată în școli, nu este decît un exercițiu filozofic despre probabilități, în care cauți să-ți arăți puterea de contrazicere. Dar nici una din aceste arte nu urmărește căutarea adevărului. **40. 1.** Pe bună drep-

140. *Ps.*, 117, 19.
141. *Ps.*, 117, 19.
142. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, 48, 4, *op. cit.*, p. 71.
143. Același, *Epistola I către Corinteni*, 48, 5, în *op. cit.*, p. 71.
144. Aristotel nota 170 din C.

tate, deci, marele apostol, disprețuind aceste arte zadarnice ale cuvintelor, spune: «*Dacă cineva nu vine cu cuvinte sănătoase, ci cu altă învățătură, acela s-a îngîmfat, neștiind nimic; ci fiind bolnav de dispute și de certuri de cuvinte, din care ies sfadă, invidie, hulă, bănuieli viclene, îndeletniciri deșarte de oameni stricați la minte și lipsiți de adevăr*» [145]. **2.** Vezi cît de aspru vorbește Pavel despre ei? Numește «*boală*» arta lor de a vorbi și a gîndi; arta, cu care se laudă sofiștii, fie ei eleni, sau barbari, cărora li-i dragă această artă rea și flecară. **3.** Foarte frumos spune tragicul Euripide [146] în piesa *Fenicienele*:

«Cuvîntul nedrept este bolnav în el însuși;
Are nevoie de leacuri înțelepte» [147].

4. Cuvîntul mîntuitor este numit sănătos, pentru că este adevărul. Ce este sănătos rămîne totdeauna nemuritor, pe cînd despărțirea de ce este sănătos și dumnezeiesc este lipsă de Dumnezeire și patimă aducătoare de moarte. **5.** Acești sofiști sînt lupi răpitori, îmbrăcați în piei de oaie [148]; fac sclavi din oameni liberi; cu măiestria limbii lor corup sufletele; fură pe nevăzute, dar sînt văditi ca hoți; se străduiesc să pună, prin violenie și forță, mîna pe noi, socotindu-ne oameni simpli, pentru că nu putem să vorbim ca ei.

«Adeseori un bărbat lipsit de darul vorbirii,
Chiar dacă grăiește adevărul este biruit de unul cu vorbire frumoasă» [149].

«Acum, însă, cele mai adevărate lucruri
Cad pradă gurilor care vorbesc cu ușurință
Încît nu le mai poți judeca cum trebuie judecate» [150].

Acestea le grăiește tragedia. **2.** Și așa sînt cei cărora le place controversa, fie că aparțin unei școli filozofice, fie că se exercită în arta dialectică. «Aceștia, după cum spune Scriptura, lasă jos arțarul de la războiul de țesut, fără să țeasă ceva» [151]; se dau în vînt să se osteneascâ zadarnic; osteneală, pe care apostolul a numit-o «*amăgire a oamenilor și viclenie*», capabile «*spre uneltirea înșelăciunii*» [152]. **3.** «*Sînt*, spune apostolul, *mulți nesupuși, grăitori în deșert și amăgitori*» [153]. Că nu s-a spus tuturora: «*Voi sînteți sarea pămîntului*» [154]. **4.** Sînt unii din cei care au auzit cuvîntul dumnezeiesc care seamănă cu peștii

145. *I Tim.*, 6, 3—5.
146. Euripide, nota 190 din C.
147. Euripide, *Fenicienele*, 471—472.
148. *Mt.*, 7, 15.
149. Euripide, *Alexandru*, Fragm. 56.
150. Același, *Hipolit*, Fragm. 439.
151. Agrapha, ed. Resch, ed. 2, p. 181 ș.u.
152. *Ef.*, 4, 14.
153. *Tit*, 1, 10.
154. *Mt.*, 5, 13.

din mare ; aceştia, deşi au crescut de la naştere în apă sărată, au totuşi nevoie să mai fie sărați. **5.** Laud cuvintele tragediei, care spun :

«O, copile, se poate să fie *mincinoase cuvintele rostite frumos*
Şi frumuseţea spuselor să biruiască adevărul;
Dar nu-i aceasta ce se caută cu străşnicie,
Ci realitatea şi dreptatea. Cel care biruie prin elocinţă
Poate fi deştept; dar eu socot că totdeauna
Faptele sînt mai bune decît vorbele» [155].

6. Niciodată să nu dorim să plăcem la toată lumea. Cele care plac mulţimii, noi să nu le săvîrşim ; iar cele pe care noi le ştim sînt departe de gusturile lor [156]. Apostolul spune : *«Să nu căutăm mărire deşartă, întărîtîndu-ne unii pe alţii, pizmuindu-ne unii pe alţii»* [157]. **42. 1.** Aşa spune şi Platon, iubitorul de adevăr, inspirat oarecum de Dumnezeu : «Eu sînt un astfel de om, că nu mă las convins de nici un cuvînt pînă ce nu-l judec a fi cel mai bun» [158]. **2.** Platon ţine de rău pe cei care, fără minte şi fără ştiinţă, dau crezare simplelor păreri [159]. Că nu se cuvine să părăsim cuvîntul drept şi sănătos şi să credem pe cel care împrăştie minciuni. E rău să falsifici adevărul ; e bine, însă, să spui adevărul şi să gîndeşti realitatea. **3.** Oamenii de bunăvoia lor se lasă lipsiţi de cele bune ; se lasă lipsiţi pentru că sînt sau furaţi sau înşelaţi sau constrînşi sau pentru că dau crezare unor cuvinte neadevărate. **4.** Cel care dă crezare minciunii se păgubeşte singur de buna sa voie. Este furat cel care-şi schimbă părerea şi cel care uită ; pe unii îi fură timpul, pe alţii cuvîntul, fără să-şi dea seama. De multe ori eşti silit să-ţi schimbi părerea din pricina durerii, a mîhnirii, a dorinţei de a învinge, a mîniei ; şi, în sfîrşit, sînt înşelaţi cei care se lasă fermecaţi de plăcere sau sînt înspăimîntaţi de frică. Toate acestea se săvîrşesc fără de voce ; dar nici una din aceste pricini n-ar putea doborî nicicînd ştiinţa.

CAPITOLUL IX

43.1. Sînt unii oameni care se cred cu frumoase însuşiri intelectuale şi pretind că nu trebuie să ne ocupăm nici cu filozofia, nici cu dialectica şi nici nu trebuie să învăţăm ştiinţele naturale ; aceştia nu cer decît numai simpla credinţă. Este la fel cu a pretinde să nu te îngrijeşti de viţa de vie şi totuşi să culegi struguri chiar de la început. **2.** Dom-

155. Euripide, *Antiope*, Fragm. 206.
156. Epicur, *Fragm. 187*, Usener.
157. *Gal.*, 5, 26.
158. Platon, *Criton*, 46 B.
159. Platon, *Alcibiade*, II, 146 AC.

nul, interpretat alegoric, este viţa de vie [160]; din această viţă de vie trebuie să culegem rodul cu osteneală, cu purtare de grijă şi cu tehnica agricolă, făcută potrivit raţiunii. Trebuie să tăiem viţa de vie, să o săpăm, să o legăm, să-i facem şi celelalte lucrări; sînt de părere că avem nevoie apoi de cuţit de vie, de sapă şi de celelalte unelte agricole pentru lucrarea viţei de vie, ca să ne dea fructul acela bun de mîncare. **3.** După cum în agricultură, ca dealtfel şi în medicină, este bine şi solid instruit acela care cunoaşte cele mai felurite ştiinţe, pentru a putea face o agricultură mai bună şi pe bolnavi deplin sănătoşi, **4.** tot aşa şi aici spun că este bine şi solid instruit acela care ştie tot ce se referă la adevăr, ca să culeagă din geometrie şi din muzică şi din gramatică şi chiar din filozofie ceea ce este de folos, pentru a păstra neatacată credinţa. Este dispreţuit atletul acela care intră la întrecerile atletice fără să fie puternic şi bine pregătit. **44.1.** Şi iarăşi lăudăm pe căpitanul de corabie cu multă experienţă, care a văzut «oraşele multor oameni» [161], şi pe doctorul care a vindecat pe mulţi bolnavi. Unii ca aceştia sînt numiţi oameni cu experienţă. **2.** Iar cel care pune orişice în legătură cu viaţa trăită în dreptate şi aduce exemple şi de la eleni şi de la barbari, acela este un om cu multă experienţă, este un om care caută urmele adevărului, este cu adevărat foarte înţelept; este ca piatra cu care se încearcă metalele — cum este piatra de Lidia [162], care are tăria de a deosebi aurul fals de aurul curat —; este acela dintre noi, care ştie multe, este gnosticul, capabil să facă deosebirea între sofistică şi filozofie, între o artă de agrement şi gimnastică, între arta culinară şi medicină, între retorică şi dialectică; şi, împreună cu toate celelalte, ştie să facă deosebirea între ereziile creştine şi adevărul însuşi. **3.** Nu este oare de neapărată trebuinţă ca cel care filozofează asupra celor spirituale, care doreşte să le dobîndească, să aibă parte de puterea lui Dumnezeu? Nu este oare de neapărată trebuinţă ca în cele două Testamente să facă deosebirea între ceea ce este folositor şi cuvintele cu dublu înţeles, între ceea ce este folositor şi expresiile omonime? **4.** Printr-un cuvînt cu dublu înţeles, luat din Scriptură, Domnul a biruit pe diavol în timpul ispitirii în pustie [163]. Eu, pornind de aici, nu văd cum poate fi diavolul descoperitorul filozofiei şi al dialecticii, aşa cum gîndesc unii, cînd el a fost biruit, fiind înşelat de un cuvînt cu dublu înţeles!

45. 1. Negreşit profeţii şi apostolii n-au cunoscut artele şi ştiinţele care au dat naştere doctrinelor filozofice; totuşi gîndirea Duhu-

160. *In.*, 15, 1.
161. Homer, *Odiseea*, I, 3.
162. Lidia, ţinut în Asia Mică.
163. *Mt.*, 4, 4.

lui profetic şi învăţătoresc, care este exprimată acoperit şi nu poate fi înţeleasă de toţi, are nevoie, pentru a fi lămurită, de învăţătura pe care o dau artele şi ştiinţele. **2.** Negreşit profeţii şi ucenicii Duhului au cunoscut gîndirea aceea ; au înţeles, prin credinţă, ceea ce le-a spus Duhul ; dar cei neinstruiţi nu pot înţelege spusele Duhului. **3.** Scriptura spune : «*Scrie de două ori poruncile, în voinţa ta şi în ştiinţa ta, ca să răspunzi cuvintele adevărului celor care te întreabă*» [164]. **4.** Care este ştiinţa de a răspunde ? Aceea de a întreba ! Iar aceasta este dialectica. **5.** Ce dar ? Oare vorbirea nu este faptă şi fapta nu se naşte din cuvînt şi raţiune ? Dacă nu facem cu ajutorul raţiunii o faptă, atunci o facem fără să ne gîndim. Fapta raţională se săvîrşeşte potrivit voinţei lui Dumnezeu. «*Şi nimic nu s-a făcut fără El*» [165] spune Scriptura, fără Cuvîntul lui Dumnezeu. Oare n-a făcut Domnul pe toate cu Cuvîntul ? **6.** Lucrează şi dobitoacele, dar sînt mînate de constrîngerea fricii. Oare aşa numiţii ortodoxaşti [166] nu fac fapte bune, fără să ştie ce fac ?

CAPITOLUL X

46. 1. De aceea Mîntuitorul, luînd pîinea, mai întîi a vorbit şi a mulţumit ; apoi, frîngînd pîinea, a dat-o [167], ca să mîncăm în chip raţional şi, cunoscînd Scripturile, să vieţuim în ascultare. **2.** După cum cei care se folosesc de cuvinte rele nu se deosebesc întru nimic de cei care fac fapte rele — căci calomnia are ca slugă sabia, iar hula aduce întristare ; din pricina lor vin în viaţă turburări ; că ele sînt fapte ale cuvintelor rele — tot aşa şi cei care folosesc cuvinte bune se apropie de cei care săvîrşesc fapte bune. **3.** Cuvintele cîştigă sufletul şi-l îndreaptă spre frumuseţea morală. Fericit este deci cel care-i dibaci în amîndouă ! Cel care face bine, însă, nu trebuie hulit de cel care poate vorbi bine ; şi nici nu trebuie ţinut de rău cel care vorbeşte bine de cel care-i destoinic să facă bine. Că şi unul şi altul lucrează potrivit însuşirilor lui. **4.** Ceea ce arată unul cu fapta, aceea o arată celălalt cu cuvîntul, pregătind şi unul şi altul drumul spre fapta cea bună şi ducînd pe ascultători spre facerea de bine. Există şi cuvînt mîntuitor, după cum există faptă mîntuitoare. Dreptatea, însă, nu se împlineşte fără a folosi cuvîntul. **47. 1.** După cum dispare fapta bună dacă înlăturăm pe cel ce face binele, tot aşa şi ascultarea şi credinţa dispar, dacă nu primim nici porunca şi nici pe cel care explică porunca. Acum,

164. *Prov.*, 22, 20—21.
165. *In.*, 1, 3.
166. Ortodoxast — cel care are păreri sănătoase.
167. *Mt.*, 26, 26 ; *Mc.*, 14, 22 ; *Lc.*, 22, 19 ; 24, 30 ; *1 Cor.*, 11, 23—24.

însă, din pricina ajutorului reciproc, sîntem bogaţi şi în cuvinte şi în fapte. **2.** Trebuie să îndepărtăm cu totul de la noi controversa şi sofistica, căci cuvintele sofiştilor nu numai că înşeală şi fură pe mulţi, dar le fac şi silnicie; şi adeseori se ajunge la o victorie cadmiană [168]. **3.** Dar mai mult decît orice este adevărat cuvîntul psalmului: «*Dreptul va fi viu pînă în sfîrşit; nu va vedea stricăciune, cînd va vedea pe înţelepţi murind*» [169]. Pe cine îi numeşte psalmitul «înţelepţi»? Ascultă! O spune înţelepciunea lui Iisus: «*Nu este înţelepciune ştiinţa răutăţii*» [170]. Iisus al lui Sirah vorbeşte aici de înţelepciunea pe care au născocit-o retorica şi dialectica. **4.** «*Căuta-vei înţelepciune la cei răi şi nu vei găsi*» [171]. Dar dacă mă întrebi iarăşi: Care este atunci înţelepciunea?, îţi răspunde Scriptura: «*Gura dreptului picură înţelepciune*» [172]. În chip echivoc sofistica se numeşte înţelepciune aşa cum e numit şi adevărul. **48. 1.** Socot că eu trebuie negreşit să trăiesc după învăţătura Cuvîntului şi să înţeleg poruncile Lui. Nu rîvnesc cumva să fiu elocvent; mi-i de ajuns dacă fac înţelese gîndurile mele. Nu mă interesează ce nume au să poarte cele pe care vreau să le scriu. Ştiu bine că lucrul cel mai de seamă este să mă mîntuiesc şi să ajut pe cei care doresc cu tărie să se mîntuiască, nu să pun unele lîngă altele cuvinte mici, ca nişte podoabe. **2.** În lucrarea *Statul* a lui Platon, pitagorianul spune: «Dacă nu vei căuta să te dai în vînt după cuvinte, vei fi la bătrîneţe o comoară de înţelepciune» [173]. **3.** Iar în *Teetet* vei găsi iarăşi aceste cuvinte: «Neglijenţa în folosirea cuvintelor şi a expresiilor, ca şi în prezentarea lipsită de exactitate, nu este de cele mai multe ori vulgară; mai degrabă contrarul este un lucru nepotrivit; uneori este chiar de neapărată trebuinţă să nu te îngrijeşti de stil» [174]. **4.** Acelaşi gînd l-a spus Scriptura în cît mai puţine cuvinte cu putinţă: «*Să nu fii mult în cuvinte*» [175]. Cuvintele sînt ca haina pe trup, iar faptele sînt trupul şi nervii. Nu trebuie, dar, să punem grija de haină mai presus de mîntuirea trupului. **5.** Cel care a ales viaţa cea adevărată nu trebuie să ducă numai o viaţă simplă, ci trebuie ca şi cuvîntul lui să fie simplu şi necăutat; că noi îndepărtăm din viaţa noastră luxul şi desfătarea ca înşelătoare şi nebuneşti, aşa precum îndepărtau din viaţa

168. Cadmia, citadela Tebei, zidită de Cadmos. Victorie cadmiană, adică o victorie dezastruoasă şi pentru învingători şi pentru învinşi, aşa cum a fost în Cadmia lupta celor doi fraţi, Eteocle şi Polinice, fiii lui Edip, care în luptă s-au ucis reciproc.
169. *Ps.*, 48, 8—9.
170. *Înţ. Sir.*, 19, 19.
171. *Prov.*, 14, 6.
172. *Prov.*, 10, 32.
173. Platon, *Statul*, 261 E.
174. Platon, *Teetet*, 184 BC.
175. *Iov.* 11, 3.

lor vechii lacedemonieni parfumul şi porfira, socotind ca numind pe bună dreptate înşelătoare şi hainele, înşelătoare şi parfumurile. Nici nu e mai bună mîncarea pregătită cu mai multe dresuri decît mîncarea pregătită numai cu alimente nutritive; şi nici nu e folositor cuvîntul care poate să încînte mai mult pe ascultători decît să le folosească. **6.** Pitagora ne sfătuieşte să socotim mai agreabile muzele decît sirenele [176]; ne învaţă să practicăm înţelepciunea fără să urmărim plăcerea şi demonstrează că orice fel de distracţie este înşelătoare. E de ajuns că un om a trecut pe lîngă sirene [177]; e de ajuns că un alt om a răspuns sfinxului [178]; stă în voinţa voastră, să nu mai fie un altul. **49. 1.** Nu trebuie, deci, *«să lăţim filacteriile»* [179], umblînd cîndva după slavă deşartă; că îi este de ajuns gnosticului dacă găseşte numai un singur ascultător. **2.** Putem asculta şi pe Pindar Beoţianul [180], care spune:

«Să nu-ţi reverşi spre toţi cuvîntul din bătrîni;
Uneori căile tăcerii sînt foarte credincioase;
Iar cuvîntul cel mai bun ajunge boldul luptei» [181].

3. Foarte bine şi cu tărie ne sfătuieşte fericitul apostol: *«Să nu vă certaţi pe cuvinte fără nici un folos spre ruinarea celor ce ne aud* [182], *feriţi-vă de deşartele vorbe lumeşti; că cei ce le grăiesc vor ajunge tot mai mult la nelegiuire; iar cuvîntul lor va roade ca o cangrenă»* [183].

176. Pitagora, *Sent. 12*, Mullach, FPG, I, 500.
177. Ulise, Homer, *Odiseea*, XII, 165 ş.u.
178. Edip. — Edip, fiul lui Laios, regele Tebei, şi al Iocastei. Un oracol îi prezisese lui Laios că dacă va avea un fiu, acesta îşi va omorî tatăl şi se va însura cu mama. Laios a avut un fiu, pe Edip. Pentru a evita împlinirea oracolului, Laios l-a dus în muntele Citerom şi l-a lăsat acolo. Păstorii au găsit copilul şi l-au dus lui Polib, regele Corintului, care l-a crescut ca pe fiul său. Cînd a crescut mare, Edip a vrut să afle misterul naşterii sale. S-a dus şi a consultat oracolul de la Delfi, care l-a sfătuit să nu se mai întoarcă în ţara sa, ca să nu se împlinească oracolul de a ucide pe tatăl său şi a se însura cu mama sa. Edip a fugit din Corint şi a luat drumul spre Beoţia. Pe drum, la o răscruce, s-a întîlnit cu un bătrîn; s-a luat la ceartă cu el şi l-a ucis, fără să ştie cine-i. Era Laios, tatăl său. Aproape de Teba, s-a întîlnit cu sfinxul, care punea trecătorilor întrebări cu cheie şi mînca pe cei care nu puteau răspunde întrebărilor sale. Edip a răspuns întrebării sfinxului, l-a omorît pe sfinx, a fost proclamat regele Tebei, pentru că a scăpat ţara de sfinx, şi s-a căsătorit cu regina văduvă a Tebei, cu Iocasta, mama lui. Astfel s-a împlinit oracolul. A avut doi fii, pe Eteocle şi Polinice şi două fete, pe Antigona şi Ismena. S-a abătut asupra Tebei ciuma; pentru îndepărtarea ciumei oracolul a poruncit să fie descoperit ucigaşul regelui Laios. Edip a dat poruncă să fie căutat ucigaşul; şi aşa, încetul cu încetul, Edip a dezlegat misterul naşterii sale. De disperare Iocasta s-a spînzurat, iar Edip şi-a scos ochii. Cu privire la moartea lui Edip sînt mai multe versiuni; după una, a rămas mai departe regele Tebei şi a murit în război; după altă versiune a fost alungat de Creon, fratele Iocastei, care a ajuns regele Tebei; fiind expulzat, a fost condus de fiica sa Antigona, refugiindu-se în Atica; în sfîrşit, după o altă versiune a fost întemniţat de cei doi fii ai lui, de Eteocle şi Polinice; Edip i-a blestemat; blestemul tatălui a făcut din cei doi fraţi duşmani de moarte, s-au luat la luptă şi s-au ucis unul pe altul.
179. *Mt.*, 23, 5.
180. Pindar, nota 187 din C.
181. Pindar, *Fragm.* 180, Schroeder.
182. *2 Tim.*, 2, 14.
183. *2 Tim.*, 2, 16—17.

CAPITOLUL XI

50. 1. Aceasta este *«înțelepciunea lumii, care-i nebunie înaintea lui Dumnezeu»* [184]; iar *«Domnul cunoaște că gîndurile acestor înțelepți sînt deșarte»* [185]. Așadar *«nimeni să nu se laude»* [186] că stă înaintea tuturora cu gîndirea sa omenească. **2.** Bine este scris în proorocul Ieremia: *«Să nu se laude cel înțelept cu înțelepciunea lui, să nu se laude cel tare cu tăria lui, să nu se laude cel bogat cu bogăția lui, ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă: că înțelege și cunoaște că Eu sînt Domnul, Cel ce fac milă și judecată și dreptate pe pămînt; că în acestea este voia Mea, zice Domnul»* [187]. **3.** Iar apostolul zice: *«Ca să nu ne încredem în noi înșine, ci în Dumnezeu, Cel ce înviază morții, Care de la o moarte ca aceasta ne-a izbăvit pe noi»* [188], *ca să nu fie credința noastră în înțelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu* [189]. *Cel duhovnicesc le judecă pe toate, dar el nu este judecat de nimeni»* [190]. **4.** Aud, însă, și aceste cuvinte ale lui: *«Iar acestea le spun ca să nu vă amăgească cineva cu cuvinte ademenitoare»* [191] și nici să se strecoare pe furiș *«hoțul»* [192]. **5.** Și iarăși: *«Vedeți să nu vă fure cineva cu filozofia și cu amăgirea deșartă după predania oamenilor, după stihiile lumii și nu după Hristos»* [193]. **6.** Prin aceste cuvinte Pavel nu vorbește de rău toată filozofia, ci filozofia epicuriană — de care amintește în Faptele Apostolilor [194], care tăgăduiește pronia lui Dumnezeu și divinizează plăcerea — precum și orice altă filozofie care cinstește stihiile lumii; filozofia aceea care nu pune mai presus de stihii o cauză creatoare și nici nu postulează un creator. **51. 1.** Dar și stoicii, că Pavel îi menționează și pe ei [195], spun că Dumnezeu este corp, pentru că se află chiar în cea mai de necinste materie; nu gîndesc, însă, cum trebuie. **2.** Pavel numește *«predanie omenească»* această jonglerie logică. De aceea scrie: *«Fugiți de căutările* [196] *tinerești»* [197], că niște pofte de discuții ca acestea sînt copilărești. Că spune filozoful Platon: «Vir-

184. *1 Cor.*, 3, 19.
185. *Ps.*, 93, 11; *1 Cor.*, 3, 20.
186. *1 Cor.*, 3, 21.
187. *Ier.*, 9, 22—23.
188. 2 *Cor.*, 1, 9—10.
189. *1 Cor.*, 2, 5.
190. *1 Cor.*, 2, 15.
191. *Col.*, 2, 4.
192. *Col.*, 2, 8.
193. *Col.*, 2, 8.
194. *Fapte*, 17, 18.
195. *Fapte*, 17, 18.
196. Clement are ζητήσεις în loc de ἐπιθυμίας, cum este în Noul Testament.
197. 2 *Tim.*, 22.

tutea nu-i un lucru copilăresc»[198]; **3.** iar după Gorgias Leontinul[199] «lupta noastră are nevoie de două virtuți: de îndrăzneală și de înțelepciune, de îndrăzneală, ca să ținem piept primejdiei și de înțelepciune, ca să putem dezlega enigmele»[200]. Învățătura noastră este ca strigarea crainicului de la jocurile olimpice, care cheamă la întreceri pe cel ce vrea să ia parte la întreceri, dar încununează pe cel ce poate birui. **4.** Cuvîntul lui Dumnezeu nu vrea ca cel ce crede să fie nepăsător față de adevăr, să fie leneș. «*Căutați și veți afla*»[201] spune El; iar căutarea te face să găsești; Cuvîntul lui Dumnezeu izgonește vorbăria deșartă și hotărăște să ne însușim contemplația, care întărește credința. **5.** Apostolul zice: «*Aceasta o spun, pentru ca să nu vă amăgească cineva cu cuvinte ademenitoare*»[202], adică: sînteți învățați și instruiți ca să puteți deosebi cele ce vi se spun și să puteți răspunde celor care vă atacă. **52. 1.** «*Așadar cum ați primit pe Iisus Hristos Domnul, așa să umblați în El, fiind înrădăcinați și zidiți în El și întăriți în credință*»[203] — iar tăria credinței înseamnă convingerea deplină —. «*Vedeți să nu vă fure cineva*» de la credința cea întru Hristos «*cu filozofia și cu amăgirea deșartă*», care înlătură pronia lui Dumnezeu, «*după predania oamenilor*»[204]. **2.** Că filozofia aceea care este după predania dumnezeiască vorbește despre pronia dumnezeiască și o întărește; dacă se înlătură pronia lui Dumnezeu, întruparea Mîntuitorului este basm, iar noi umblăm «*după stihiile lumii și nu după Hristos*»[205]. **3.** Învățătura lui Hristos cinstește pe Creator ca Dumnezeu și întinde pronia lui Dumnezeu pînă la cele mai mici existențe; ne învață că elementele, potrivit naturii lor, sînt schimbătoare și create; ne învață să viețuim în așa fel încît să ne asemănăm pe cît putem lui Dumnezeu și să primim iconomia mîntuirii ca principiu conducător al întregii noastre educații și instrucții. **4.** Unii filozofi cinstesc stihiile lumii; Diogene[206] cinstește aerul; Tales[207], apa; Hipas[208], focul; alții pun atomii ca principii ale lumii; aceștia poartă numele de filozofi, dar sînt niște omuleți atei și niște oameni iubitori de plăceri. **53. 1.** Aposto-

198. Textul acesta nu se găsește la Platon.
199. Gorgias, filozof și retor grec (c. 487—c. 380 î. e. n.), a scris diferite lucrări, în care susține că totul nu-i decît o părere. Platon și-a bătut joc de el în dialogul care-i poartă numele.
200. Gorgias, *Fragm. 8*, Diels, *Vorsokr.* 5, ed. 2, 287, 7.
201. *Mt.*, 7, 7.
202. *Col.*, 2, 4.
203. *Col.*, 2, 6—7.
204. *Col.*, 2, 8.
205. *Col.* 2, 8.
206. Diogene, nota 569 din C.
207. Tales din Milet, nota 567 din C.
208. Hipas, nota 571 din C.

lul spune: «*De aceea mă rog ca dragostea voastră să prisosească din ce în ce mai mult în cunoaştere şi în toată înţelegerea, ca să cercetaţi cele ce se deosebesc*» [209]; «*pentru că atunci cînd eram prunci*, spune acelaşi apostol, *eram robiţi sub stihiile lumii* [210]; *prunculy chiar dacă este moştenitor, nu se deosebeşte întru nimic de rob, pînă la vremea rînduită de tatăl său*» [211]. **2.** Aşadar şi filozofii sînt prunci atîta vreme cît nu sînt făcuţi bărbaţi de Hristos. «*Fiul roabei nu va moşteni cu fiul celei slobode*» [212]; dar, deşi nu este sămînţa lui Avraam din făgăduinţă, a primit totuşi acelaşi dar [213]. **3.** «*Hrana cea tare este a celor desăvîrşiţi, care au simţurile învăţate prin obişnuinţă să deosebească binele de rău* [214]. *Că oricine se hrăneşte cu lapte este nepriceput în cuvîntul îndreptăţirii*» [215], pentru că este prunc şi nu cunoaşte învăţătura pe temeiul căreia a crezut şi lucrează şi nici nu poate să şi-o explice. **4.** Apostolul spune: «*Încercaţi-le pe toate şi ţineţi ce este bun*» [216]; spune aceste cuvinte celor duhovniceşti, care cercetează pe toate cele spuse potrivit adevărului, să vadă dacă ele aparţin aparenţei sau aparţin într-adevăr adevărului. **54. 1.** «*Învăţătura, care nu-i însoţită de mustrare, rătăceşte* [217]; *iar bătăile şi mustrările dau înţelepciune*» [218]. Negreşit mustrările sînt făcute cu dragoste. «*Inima dreaptă caută cunoştinţă*» [219], pentru că «*cel ce caută pe Dumnezeu va găsi cunoştinţa cu dreptate; iar cei care L-au căutat pe Dumnezeu în chip drept au găsit pace*» [220]. **2.** «*Şi voi cunoaşte*, spune apostolul, *nu cuvîntul celor ce s-au smerit, ci puterea*» [221]. Cu aceste cuvinte apostolul mustră pe cei care par înţelepţi, care îşi închipuie că sînt înţelepţi, dar nu sînt. **3.** Că a spus apostolul: «*Nu în cuvînt stă împărăţia lui Dumnezeu*» — nu-i vorba de cuvîntul cel adevărat, ci de cuvîntul probabil, cel fără consistenţă — «*ci în putere*» [222], că numai adevărul este puternic. **4.** Şi iarăşi: «*Iar dacă i se pare cuiva că ştie ceva, acela încă n-a cunoscut cum se cade să cunoască*» [223]; adevărul niciodată nu îngîmfă, ci pă-

209. *Fil.*, 1, 9.
210. *Gal.*, 4, 3.
211. *Gal.*, 4, 1—2.
212. *Gal.*, 4, 30.
213. *Fac.*, 21, 12—13; 25, 6.
214. *Evr.*, 5, 14.
215. *Evr.*, 5, 13.
216. *1 Tes.*, 5, 21.
217. *Prov.*, 10, 18.
218. *Prov.*, 29, 15.
219. *Prov.*, 27, 21.
220. *Prov.*, 16, 8.
221. *1 Cor.*, 4, 19.
222. *1 Cor.*, 4, 20.
223. *1 Cor.*, 8, 2.

rerea, pe care o are cineva, că el cunoaşte adevărul ; ea îl umple de semeţie, pe cînd *«dragostea zideşte»* [224], pentru că dragostea n-are legătură cu părerea, ci cu adevărul. De aceea spune Pavel : *«Dacă cineva iubeşte pe Dumnezeu, acela este cunoscut de Dumnezeu»* [225].

CAPITOLUL XII

55. 1. Pentru că, potrivit judecăţii celui care-şi dă seama de măreţia învăţăturii Cuvîntului, tradiţia nu este obştească şi nici la îndemîna tuturora, de aceea trebuie păstrată secretă *«înţelepciunea care se vorbeşte în taină»* [226], pe care ne-a predat-o Fiul lui Dumnezeu. **2.** Profetul Isaia şi-a făcut curată limba cu foc [227] ca să poată spune vedenia ; noi trebuie să ne curăţim nu numai limba, ci şi auzul, dacă voim să încercăm a participa la adevăr. **3.** Lucrul acesta m-a împiedicat să scriu şi încă şi acum ezit ; că a zis Domnul : *«Să nu aruncaţi mărgăritarele înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare şi întorcîndu-se să vă sfîşie»* [228]. **4.** Că este greu să expui învăţăturile cu adevărat curate şi strălucitoare ale luminii celei adevărate înaintea unor auditori care se aseamănă cu porcii, care sînt neinstruiţi ; că nu este ceva mai ridicol decît a spune astfel de lucruri mari mulţimii, după cum iarăşi nu este ceva mai minunat şi mai inspirat decît a le spune unor oameni capabili să le înţeleagă. **56. 1.** *«Omul firesc nu primeşte pe cele ale Duhului lui Dumnezeu, că sînt pentru el nebunie»* [229], iar *«cei înţelepţi nu spun în afară ce se discută în consiliu»* [230]. **2.** Dar Domnul spune : *«Ce auziţi la ureche propoveduiţi de pe case»* [231].

Prin aceste cuvinte, Domnul porunceşte să primim tradiţiile ascunse ale adevăratei gnoze, tradiţii interpretate înalt şi minunat ; şi precum le-am auzit la ureche, tot aşa să le şi dăm celor cărora se cuvine ; dar a poruncit să nu dăm tuturora fără deosebire cele ce-au fost spuse ucenicilor în pilde. **3.** În lucrarea aceasta a mea de amintiri, adevărul este semănat într-adevăr ici şi colo, fără o ordine anumită, ca să scape celor care ciugulesc ca gaiţele. Dar dacă va avea parte de un plugar bun, fiecare din cele semănate va răsări şi va arăta grîul.

224. *1 Cor.*, 8, 1.
225. *1 Cor.*, 8, 3.
226. *1 Cor.*, 2, 7.
227. *Is.*, 6, 6—7.
228. *Mt.*, 7, 6.
229. *1 Cor.*, 2, 14.
230. *Prov.*, 24, 7—8.
231. *Mt.*, 10, 27.

CAPITOLUL XIII

57. 1. Adevărul este unul singur; minciuna are mii de abateri. Întocmai ca bacantele care au tăiat în bucăţi trupul lui Penteu [232] şi l-au împărţit, luînd fiecare cîte o parte, tot aşa şi şcolile filozofice, atît cele barbare cît şi cele elene, au fiecare cîte o parte de adevăr, dar se laudă că fiecare posedă adevărul în întregime. Socot, însă, că, odată cu răsăritul luminii [233], toate se luminează. **2.** Aşadar toţi filozofii, şi eleni şi barbari, toţi cîţi au dorit să afle adevărul, au arătat unii nu puţin, alţii o parte, dacă au avut ceva din învăţătura despre adevăr. **3.** Eternitatea are strîns în ea pe scurt şi viitorul şi prezentul, dar şi trecutul; cu mult mai mult, însă, şi mai puternic decît eternitatea, adevărul adună seminţele proprii, chiar dacă au căzut pe pămînt străin. **4.** Vom găsi că foarte multe din ideile şcolilor filozofice, chiar dacă par a nu se asemăna unele cu altele, dau totuşi în general mărturie de adevăr şi formează o unitate, fie ca membre, fie ca părţi, fie ca speţă, fie ca gen; negreşit nu acele şcoli filozofice care spun prostii, care curmă înlănţuirea naturală a gîndirii şi scot afară raţiunea, ca apartamentele femeilor pe bărbat. **5.** La un instrument muzical coarda care cîntă subţire este contrară celei care cîntă gros, dar amîndouă fac armonia; la numere, numărul cu soţ este deosebit de cel fără soţ, dar amîndouă aparţin aritmeticii, aşa precum în geometrie cercul, triunghiul, tetragonul şi toate celelalte forme geometrice se deosebesc unele de altele. Dar şi în întreg universul, toate părţile universului, chiar dacă se deosebesc unele de altele, păstrează totuşi înrudirea cu întregul. **6.** Tot aşa şi filozofia barbară sau elenă a tăiat în bucăţi veşnicul adevăr, nu adevărul mitului lui Dionisos [234], ci adevărul teologiei de totdeauna, al Cuvîntului celui real. Iar omul care uneşte iarăşi bucăţile tăiate şi aduce la unitate desăvîrşită Cuvîntul, acela, o ştiu bine, va contempla, fără primejdie de a rătăci, adevărul. **58. 1.** În Ecleziast este scris: «*Şi au întrecut în înţelepciune pe cei care au fost înainte de mine în Ierusalim; şi inima mea a văzut multe; am cunoscut înţelepciunea, gnoza, pildele şi ştiinţa. Că şi aceasta este voinţa Duhului; că în mulţimea înţelepciunii este mulţime de gnoză*» [235]. **2.** Omul care este destoinic în orice fel de înţelepciune, acela este propriu vorbind gnostic. La fel este

232. Penteu, regele Tebei, fiul lui Ehion şi Agave, s-a împotrivit introducerii cultului orgiac al lui Dionisos; zeul mîniat i-a luat minţile mamei sale şi aceasta împreună cu bacantele l-au tăiat în bucăţi pe Penteu, crezînd că e o fiară sălbatică. Piesa *Bacantele* a lui Euripide tratează acest subiect.

233. Cu venirea lui Hristos.

234. Despre mitul lui Dionisos în C, 17, 2.

235. *Ecl.*, 1, 16—18.

scris : «*Prisosința cunoașterii înțelepciunii dă viață celui care o are* [236]. **3.** Și iarăși fac și mai lămurite cele spuse de cuvintele acestea : «*Toate sînt netede celor deștepți*» — prin «*toate*» vrea să spună : și filozofia elenă și filozofia barbară ; că numai una din ele nu înseamnă «*toate*» — *și drepte celor care au puterea de înțelegere.* **4.** *Alegeți învățătura și nu argintul, gnoza mai mult decît aurul încercat ; alegeți puterea de înțelegere mai mult decît aurul curat ; mai bună este înțelepciunea decît pietrele prețioase ; tot ce este scump nu e vrednic de ea*» [237].

CAPITOLUL XIV

59. 1. Elenii spun că după Orfeu [238] și Lin și după cei mai vechi poeți ai lor, primii care au fost admirați pentru înțelepciunea lor au fost așa-numiții cei șapte înțelepți, între care patru erau din Asia : Tales din Milet, Bias Prieneul [239], Pitac Mitilineul [240] și Cleobul Lindianul [241] ; doi erau din Europa : Solon Atenianul și Hilon Lacedemonianul [242]; ca al șaptelea înțelept unii spun că este Periandru Corinteanul [243], alții Anaharsis Scitul [244], **2.** alții Epimenide Cretanul [245], pe care apostolul Pavel îl cunoaște ca profet grec și de care menționează în *Epistola către Tit,* zicînd așa : «*Zis-a unul dintre ei, profet al lor, așa : «Cretanii sînt pururea mincinoși, fiare rele, pîntece lenețe ; și mărturia aceasta este adevărată*» [246]. **3.** Vezi că Pavel spune că profeții greci au pus în scrierile lor ceva adevăr ? Vezi că Pavel, cînd scrie pentru a zidi și pentru a întoarce la credință, nu se rușinează să folosească poemele grecilor ? **4.** În *Epistola către Corinteni* — că exemplul citat mai

236. *Ecl.,* 7, 13.
237. *Prov.,* 8, 9—11.
238. Orfeu, nota 5 din C.
239. Bias Prieneul (sec. VI î. e. n.) era prietenul dreptății. Cînd armatele lui Cirus au intrat în Priena, locuitorii au fugit, cărîndu-și averile lor. Bias, deși foarte bogat, nu și-a luat nimic cu el ; fiind întrebat pentru ce, a răspuns : «Eu port totul cu mine» ; socotea adică gîndirea și cunoștințele sale cea mai mare avere.
240. Pitac Mitilineul, nota 130 din P III.
241. Cleobul Lindianul, un personaj puțin misterios, căruia i se atribuie cîntece și întrebări enigmatice, puse în versuri, în număr de trei mii.
242. Hilon Lacedemonianul (sec. VI î. e. n.) a fost eforul Spartei. Se spune că a murit cînd a văzut că fiul său a luat un premiu la jocurile olimpice.
243. Periandru Corinteanul, tiranul Corintului (629—585 î. e. n.), și-a apropiat locuitorii țării prin măsuri înțelepte, a încurajat comerțul și artele ; i se atribuie proiectul străpungerii istmului Corint. Cu toată înțelepciunea sa, era foarte violent.
244. Anaharsis Scitul, filozof scit (sec. VI î. e. n.), prieten cu Solon și Periandru Corinteanul, a fost celebru în Grecia prin gîndirea lui despre oameni și lucruri. Cînd s-a întors în Sciția a vrut să introducă cultul zeiței Demetra printre sciți, dar regele Saulius, fratele său, l-a omorît pentru această impietate.
245. Epimenide, nota 143 din C.
246. *Tit,* 1, 12—13.

sus nu-i singurul — vorbind despre învierea morților, Pavel folosește un vers iambic din tragicii greci, spunînd : *Care-mi este folosul ? Dacă morții nu învie, să mîncăm și să bem, că mîine vom muri ! Nu vă înșelați.*

«Vorbele rele strică obiceiurile bune» [247].

5. Unii au așezat printre cei șapte înțelepți pe Acusilau din Argos [248], iar alții pe Ferechide din Siros [249]. Platon pune în locul lui Periandru pe Mison [250] din Hen [251], că Platon nu-l socotea pe Periandru vrednic de a fi numit înțelept, pentru că a fost tiran [252]. **60. 1.** Voi arăta puțin mai tîrziu că înțelepții greci au trăit mai tîrziu de Moise. Acum trebuie să cercetăm filozofia lor, care este și influențată de evrei și enigmatică. **2.** Filozofilor greci le plăcea să facă propozițiuni scurte atunci cînd dădeau sfaturi ; că le socoteau foarte folositoare. Platon spune că în vechime acest fel de vorbire era rîvnit îndeobște de toți grecii, dar în special de lacedemonieni și de cretani, care aveau cele mai bune legi.

3. Unii atribuie lui Hilon dictonul : «Cunoaște-te pe tine însuți !». Hameleon [253] în lucrarea lui *Despre zei* [254] îl atribuie lui Tales, iar Aristotel [255] Pitiei [256]. **4.** Se poate ca acest dicton să fie o poruncă de a căuta gnoza. Că fără cunoașterea ființei întregului este cu neputință cunoașterea părților. Trebuie, dar, să căutăm să aflăm cum s-a făcut lumea ; și prin această cunoaștere ne este cu putință să cunoaștem și natura omului. **61. 1.** Și iarăși, tot lui Hilon i se atribuie dictonul : «Nimic mai mult !». Straton [257] în scrierea sa *Despre invenții* atribuie acest dicton lui Sodam Tegeatul [258]. Didim [259] îl atribuie lui Solon ; iar dictonul : «Cel mai bun lucru este măsura» Didim îl atribuie lui Cleobul [260]. **2.** Cleomene în lucrarea *Despre Hesiod* spune dictonul : «Fă-te girant și nenorocirea te paște !». Dictonul acesta a fost enunțat mai înainte de Homer sub această formă :

---

247. *1 Cor.*, 15, 32—33. — Versul este din Menandru, *Tais*, Fragm. 218, CAF, III, 62 ; după alții din Euripide, *Fragm. inc. 1024.*
248. Acusilau, istoric grec, sec. V î.e.n.
249. Ferechide, filozof grec, născut în insula Siros, (sec. VI î. e. n.).
250. Mison, filozof grec, contemporan cu Solon.
251. Hen, oraș în Laconia sau Oeta.
252. Platon, *Protagora*, 343 A.
253. Hameleon, filozof peripatetic, cunoscut istoric literar și filozof (sec. IV î. e. n.).
254. Hameleon, *Fragm. 36*, Koeoke.
255. Aristotel, *Fragm. 3*, Rose.
256. Pitia, nota 366 din C.
257. Straton, supranumit Fizicianul, filozof grec (sec. III î. e. n.), a fost unul din cei mai celebri peripateticieni ai antichității. A scris numeroase lucrări, din care n-au rămas decît fragmente.
258. Straton, *Fragm. 1*, Müller, FHG, II, 369.
259. Didim, nota 172 din C.
260. Didim, *Simposiaca*, Fragm. 4, Schmidt.

«Slăbiciunea slăbiciunilor este să te faci girantul cuiva» [261].

Aristotel şi discipolii săi, însă, socot că dictonul este al lui Hilon [262]; Didim îl atribuie lui Tales [263]. **3.** Apoi următoarele dictoane: «Toţi oamenii sînt răi» sau: «Cea mai mare parte din oameni sînt răi» — că acelaşi dicton se rosteşte sub aceste două forme — sînt atribuite de Sotadas Bizantinul [264] şi discipolii săi lui Bias; tot Sotadas Bizantinul şi discipolii săi vor ca dictonul: «Exerciţiul biruie totul» să aibă autor pe Periandru; tot ei dau pe Pitac autor al dictonului: «Foloseşte prilejul». **4.** Solon a dat legi atenienilor, iar Pitac a dat legi mitilineilor. Abia tîrziu, Pitagora, discipolul lui Ferechide, a fost primul care s-a numit pe sine însuşi filozof.

62. 1. După bărbaţii de care am vorbit mai înainte, au fost trei şcoli filozofice, numite după locurile în care şi-au desfăşurat activitatea: şcoala italică, întemeiată de Pitagora, şcoala ionică, întemeiată de Tales, şi şcoala eleată, întemeiată de Xenofan [265].

2. Pitagora, fiul lui Mnesarh, era din Samos, după cum spune Hipobot; dar Aristoxen [266], în *Viaţa lui Pitagora* [267], Aristarh [268] şi Teopomp [269] spun că Pitagora era din Tirenia [270]; Neante [271], la rîndul său, spune că era din Siria sau din Tir [272]; deci după cele mai multe mărturii Pitagora era barbar de neam. **3.** Dar şi Tales, după spusele lui Leandru [273] şi ale lui Herodot [274], era fenician; iar după cum relatează unii era din Milet. **4.** După cum mi se pare, Tales a avut legături numai cu profeţii din Egipt. Nu este menţionat că ar fi avut vreun dascăl, după cum nu se spune nici de Ferechide din Siros, care a fost dascălul lui Pitagora. **63. 1.** Şcoala italică pitagoriană a înbătrînit în oraşul Metapontion din Italia.

---

261. Homer, *Odiseea*, VIII, 351.
262. Aristotel, *Fragm.* 4, Rose.
263. Didim, *Simposiaca*, Fragm. 4, Schmidt.
264. Sotadas, poet grec (sec. IV—III î. e. n.), autor de poeme şi satire obscene, în care n-a menajat nici pe regii Macedoniei şi Egiptului. Fugind în Egipt, a fost prins de regele Ptolomeu Filadelful, care a poruncit să fie băgat într-un sac şi aruncat în mare.
265. Xenofan, filozof grec (sec. V î. e. n.). Din toate lucrările lui n-au ajuns pînă la noi decît cîteva versuri din poema sa: *Despre natura lucrurilor.*
266. Aristoxen, filozof şi muzician grec (sec. IV î. e. n.), discipolul lui Aristotel, a compus 453 lucrări, din care n-au rămas decît lucrarea *Elemente armonice*, cel mai vechi tratat de muzică cunoscut, şi un fragment din lucrarea *Despre ritm.*
267. Aristoxen, *Fragm. 1*, FHG, II, 272.
268. În loc de Aristarh trebuie citit: Aristotel (Fragm. 190, Rose).
269. Teopomp, *FGrHist*, 115, F, 72.
270. Tirenia, nota 64 din C.
271. Neante, istoric grec (sec. IV î. e. n.), a compus numeroase lucrări din care n-au rămas decît fragmente.
272. Neante, *FGrHist*, 87, *Fragm. 29.*
273. Leandru (nota 423 din C) să se citească Meandrie, *Fragm.* 2, FHG, II, 335.
274. *Herodot*, 1, 170.

2. La conducerea şcolii ioniene, lui Tales i-a urmat Anaximandru [275] din Milet, fiul lui Praxiada; acestuia i-a urmat Anaximene [276] din Milet, fiul lui Euristrat; după Anaximene a venit Anaxagora [277] Clazomenianul, fiul lui Hegesibul. Anaxagora a mutat şcoala din Ionia la Atena. **3.** Lui Anaxagora i-a urmat Arhelau [278], care a fost profesorul lui Socrate [279].

> «Dar de aceştia s-a despărţit tăietorul în piatră [280],
> Cel care vorbeşte fără încetare de legi,
> Încîntarea elenilor» [281].

Acestea le-a spus Timon [282] în lucrarea sa *Sili* [283], pentru că Socrate a abătut filozofia de la ştiinţele naturii la ştiinţele morale. **4.** Un discipol al lui Socrate, Antistene [284], a întemeiat şcoala cinică, iar altul, Platon, s-a retras şi a înfiinţat Academia [285]. Aristotel a studiat filozofia în Academia lui Platon. Aristotel, mutîndu-se la Liceu [286], a întemeiat şcoala peripateticiană. Lui Aristotel i-a urmat la conducerea şcolii Teofrast [287]; lui Teofrast, Straton; lui Straton, Licon [288]; a urmat apoi Critolau [289], apoi Diodor [290]. **6.** La conducerea Academiei, după Platon a urmat Speusip [291]; acestuia i-a urmat Xenocrate [292]; lui Xenocrate, Polemon [293]. Polemon a avut doi discipoli: pe Crate [294] şi pe Crantor [295]; cu aceştia ia sfîrşit vechea Academie. Crantor a avut ca discipol pe Arcesi-

275. Anaximandru, nota 599 din C.
276. Anaximene, nota 568 din C.
277. Anaxagora, nota 33 din B.
278. Arhelau, nota 601 din C.
279. Socrate, nota 629 din C.
280. Adică: Socrate.
281. Timon, *Sili*, Fragm. 25, 1 ş.u., Diels.
282. Timon, poet şi filozof grec (sec. IV—III î. e. n.), numit Silograful. A scris poeme, drame, lucrări filozofice. Scrierea sa celebră a fost Σίλλοι — de aici şi numele de Silograful — în care trece în revistă toate sistemele filosofice şi pune în scenă filozofii, bătîndu-şi joc de ei, de toţi în afară de dascălul său Piron.
283. În traducere: cei care privesc de-a curmezişul, cu un aer batjocoritor; iar ca gen literar: poem satiric, în care parodia ţinea loc însemnat.
284. Antistene, nota 628 din C.
285. Academia, nota 408 din C.
286. Liceu, numele unei vechi promenade, apoi al unui cartier din Atena, unde Aristotel ţinea lecţii discipolilor săi.
287. Teofrast, nota 611 din C.
288. Licon, filozof grec, a condus Liceul între 269 şi 225 î. e. n. N-a rămas din scrierile sale decît testamentul său păstrat de Diogene Laerţiu.
289. Critolau, filozof grec (sec. II î. e. n.).
290. Diodor din Tir, filozof grec (sec. II î. e. .n.).
291. Speusip, filozof grec (395—334 î. e. n.), nepotul lui Platon, fiul surorii sale. A condus Academia opt ani. A scris numeroase lucrări, pe care Aristotel, după cum spune legenda, le-a cumpărat cu trei talanţi, adică cu 168.000 franci aur.
292. Xenocrate, nota 606 din C.
293. Polemon, nota 286 din C.
294. Crate, filozof grec, a ajuns conducătorul Academiei pe la 260 î. e. n.
295. Crantor, filozof grec (sec. III î. e. n.), a fost primul comentator al lui Platon. Din scrierile lui n-au rămas decît cîteva fragmente.

lau [296]; de la acesta şi pînă la Hegesin [297] a înflorit Academia medie. **64. 1.** Lui Hegesin i-a urmat Carneade [298] şi ceilalţi. Crate a avut ca discipol pe Zenon din Citium [299] care a întemeiat şcoala stoică. Lui Zenon i-au urmat Cleante [300], Hrisip [301] şi cei de după el.

2. Şcoala eleată a fost întemeiată de Xenofan din Colofon, despre care Timeu [302] spune că a trăit pe timpul lui Hieron [303] tiranul Siciliei şi a poetului Epiharm [304]. Apolodor [305], însă, spune [306] că s-a născut în a patruzecea olimpiadă [307] şi a trăit pînă în timpurile lui Darius [308] şi Cirus [309]. **3.** Xenofan a avut ca discipol pe Parmenide [310]; lui Parmenide i-a urmat Zenon [311], după Zenon, Leucip [312], apoi Democrit [313]. **4.** Democrit a avut ca discipoli pe Protagora [414] Abderitul şi pe Metrodor [315] din Hios; lui Metrodor i-a urmat Diogene [316] din Smirna; acestuia, Anaxarh; lui Anaxarh, Piron [317]; lui Piron, Nausifane [318]. Unii spun că Epicur [319] a fost discipolul lui Nausifane.

5. Aceasta este pe scurt succesiunea filozofilor eleni. Trebuie acum să spun timpul în care au trăit întemeietorii acestor şcoli filozofice, ca prin comparaţie să demonstrez că filozofia evreilor este mai veche cu multe generaţii. **65. 1.** Am spus că Xenofan a fost întemeietorul şcolii

296. Arcesilau, filozof grec (316—c. 241).
297. Hegesin, filozof grec din Pergamon, dascălul lui Carneade.
298. Carneade, filozof grec (c. 219—c. 126), cel mai celebru dintre filozofii Noii Academii.
299. Zenon din Citium, nota 188 din P III.
300. Cleante, nota 636 din C.
301. Hrisip, filozof grec (280—206 î. e. n.).
302. Timeu, *Fragm.* 92, FHG, I, 215.
303. Hieron I, tiranul Siracuzei (478—467 î. e. n.), şi-a întins stăpînirea peste aproape toată Sicilia. Iubea literele; a atras pe mulţi poeţi la curtea lui, printre care pe Eshil şi Pindar.
304. Epiharm, nota 176 din C.
305. Apolodor, nota 71 din C.
306. Apolodor, *FGrHist.*, 244 F, 68.
307. Olimpiadă, spaţiul de patru ani care se scurgea între două serbări succesive ale jocurilor olimpice. Jocurile olimpice au început în anul 776 î. e. n., cînd a fost prima olimpiadă; olimpiadele au durat pînă în 394 e. n.
308. Darius, nota 498 din C.
309. Cirus, nota 400 din C.
310. Parmenide, nota 570 din C.
311. Zenon Eleatul, filozof grec (sec. V).
312. Leucip, nota 602 din C.
313. Democrit, nota 604 din C.
314. Protagora, sofist grec, născut în Abdera (485—410 î. e. n.). Platon dă numele lui Protagora unui dialog al său, în care îl prezintă pe Protagora bun vorbitor, destul de îngîmfat, dar savant şi ingenios. După el toate cunoştinţele noastre le avem prin simţuri. Publicînd la Atena o carte, a fost acuzat de necredinţă. Ca să scape de condamnare, a fugit şi a pierit într-un naufragiu în drum spre Sicilia.
315. Metrodor din Hios, nota 603 din C.
316. Diogene din Smirna, discipolul lui Metrodor, dascălul lui Anaxarh.
317. Piron, filozof grec, primul dintre marii sceptici greci (sec. IV î. e. n.).
318. Nausifane, filozof grec (sec. III î. e. n.).
319. Epicur, nota 613 din C.

eleate. Eudem [320] relatează în lucrarea sa: *Istoria Astrologiei* [321] că Tales a prezis eclipsa de soare [322] care a avut loc pe timpul războiului între mezi şi lidieni, cînd mezii aveau ca împărat pe Ciaxar [323], tatăl lui Astiag [324], iar lidienii pe Aliat [325], tatăl lui Cresus [326]. Herodot [327], în cartea întîia a *Istoriilor* [328] sale, este de acord cu Eudem. Timpul cînd a avut loc eclipsa este cam în a 50-a olimpiadă. **2.** Pitagora a trăit pe timpul tiranului Policrat [329], cam în a 62-a olimpiadă. **3.** Mnesifil a fost discipol al lui Solon şi profesor al lui Temistocle [330]. Solon, deci, a trăit în a 46-a olimpiadă. **4.** Heraclit [331], fiul lui Blison, a convins pe tiranul Melancoma să abdice şi a dispreţuit iniţiativa împăratului Darie de a veni în Persia [332].

CAPITOLUL XV

66. 1. Aceştia sînt anii în care au trăit cei mai vechi înţelepţi şi filozofi greci. Pentru ce trebuie să mai spun că cei mai mulţi dintre ei au fost de neam barbar şi şi-au făcut instrucţia la barbari, cînd am arătat că Pitagora era din Tirenia sau din Tir, că Antistene era frigian, că Orfeu Odrisul era trac, iar Homer era egiptean după spusele celor mai mulţi? **2.** Se spune că Tales era fenician de neam şi că a avut legături cu profeţii egipteni. La fel şi Pitagora a avut legături cu ei; Pitagora, pentru a le face pe plac, s-a circumcis, ca să poată pătrunde în sanctuarele lor secrete şi să înveţe filozofia mistică a egiptenilor; a frecventat şi pe cei mai iluştri haldei şi magi; iar locul de adunare al discipolilor lui Pitagora era o prefigurare a ceea ce numim noi azi biserică. **3.** Platon nu tăgăduieşte că a luat de la barbari cele mai frumoase idei ale filozofiei sale şi mărturiseşte că a fost în Egipt. În dialogul *Fedon*, spune că filozoful poate culege de pretutindeni ceea ce-i este de folos. El scrie: «Mare este Grecia, o, Cebe, a spus Socrate, şi în ea sînt bărbaţi

320. Eudem, discipolul lui Aristotel, (sec. IV î. e. n.), probabil întemeietorul unei şcoli filozofice proprii.
321. Eudem, *Fragm. 94.* Mullach, *FPG*, III, 276.
322. Eclipsa de soare a avut loc la 28 mai 585.
323. Ciaxar, regele mezilor, (633—584 î. e. n.).
324. Astiag, ultimul rege al mezilor, (584—549 î. e. n.).
325. Aliat, regele lidienilor, (617—560 î. e. n.), a ridicat statul lidienilor la cea mai mare înflorire.
326. Cresus, nota 402 din C.
327. Herodot, istoric grec, (484—420 î. e. n.), născut la Halicarna, supranumit părintele istoriei. Îndrăgostit de faptele istorice, a adunat, în timpul călătoriilor sale în Asia, Africa şi Europa, material pentru celebra sa lucrare: *Istorii.*
328. *Herodot*, I, 74.
329. Policrat, nota 147 din P III.
330. Temistocle, nota 219 din P I.
331. Heraclit, nota 115 din C.
332. *Heraclit*, A, 3, Diels, *Vorsokrat.*, 5, 143, 28.

foarte buni ; dar multe sînt şi neamurile barbare» [333]. **67. 1.** Astfel Platon socoate că şi între barbari se găsesc filozofi. Epicur dimpotrivă e de părere că numai grecii pot să filozofeze [334]. **2.** În dialogul *Banchetul,* Platon laudă pe barbari că au pus în practică în chip deosebit şi bine legile, spunînd : «Şi alţii în multe alte locuri, atît printre eleni cît şi printre barbari, au ridicat pentru astfel de oameni multe sanctuare» [335]. **3.** Se vede lămurit că barbarii au cinstit în chip deosebit pe legiuitorii şi filosofii lor, pentru că i-au făcut zei. **4.** După cele ce spune Platon, barbarii cred că sufletele cele bune au părăsit locul cel mai presus de ceruri şi au îndurat să vină în acest tartar de aici; au luat trup şi au primit să participe la relele legate de naştere, pentru a putea purta de grijă neamului omenesc; aceste suflete au dat legile; ele au predicat filozofia; «de la zei un bine mai mare decît acesta n-a venit neamului omenesc şi nici nu va veni» [336]. **68. 1.** După părerea mea, cu toţii, şi brahmanii şi odrisii [337] şi geţii şi egiptenii, cunoscînd marea binefacere pe care au primit-o de la înţelepţi, i-au cinstit ca zei, au rînduit ca filozofia lor să se înveţe în şcoli şi au studiat cu precizie ideile teologice ale acelora; acelaşi lucru l-au făcut atît haldeii, cît şi arabii cei numiţi fericiţi, toţi cîţi au locuit în Palestina, nu cea mai mică parte din neamul persan şi, pe lîngă aceştia, alte numeroase neamuri. **2.** Pe Platon îl găsim că laudă pe faţă totdeauna pe barbari şi-şi aminteşte că atît el cît şi Pitagora au învăţat cele mai multe şi cele mai frumoase învăţături trăind printre barbari. **3.** De aceea cînd Platon a spus «neamuri barbare» [338] a vrut să spună neamuri de filozofi barbari; în dialogul *Fedru* [339] ni-l arată pe împăratul egiptean mai înţelept decît Toit [340], despre care ştia că este asemănător lui Hermes; iar în dialogul *Harmide* [341] se vede că Platon cunoştea pe unii traci, care socoteau nemuritor sufletul.

69. 1. Se istoriseşte că Pitagora a fost discipolul lui Sonhis [342], care a fost mare profet egiptean; Platon, discipolul lui Sehnufis Heli-

333. Platon, *Fedon,* 78 A.
334. Epicur, *Fragm. 226,* Usener.
335. Platon, *Banchetul,* 209 DE.
336. Platon, *Timeu,* 47, AB.
337. Adică : tracii.
338. Platon, *Fedon,* 78 A.
339. Platon, *Fedru,* 274 E.
340. Toit (Tot), divinitate egipteană cu cap de ibis, era un zeu lunar şi a ajuns să reprezinte pe creatorul lumii, care prin simpla putere a cuvîntului său a creat universul ; tot acest zeu este şi inventatorul scrierii, al artelor şi al ştiinţelor.
341. Platon, *Harmide,* 156 D.
342. Sonhis, după tradiţia greacă, reprezentant al preoţimii şi înţelepciunii egiptene, dascălul filozofilor greci.

opolitul [343], iar Eudox Cnidianul [344] discipolul lui Honufis, şi acesta tot egiptean. **2.** În... [345] *Despre suflet* Platon iarăşi pare că recunoaşte darul profeţiei, că introduce un profet, care vesteşte cuvîntul parcei Lahesis [346] către sufletele supuse sorţii şi prezice viitorul. **3.** Iar în dialogul *Timeu* Platon introduce pe preaînţeleptul Solon, despre care referă că a fost discipolul unui barbar, spunînd aceste cuvinte: «O, Solone, Solone, voi elenii sînteţi totdeauna copii! Nici un elin nu e bătrîn, că nu aveţi o ştiinţă încărunţită de vreme!» [347]. **4.** Democrit şi-a însuşit ştiinţele morale ale babilonenilor. Se spune că el a tradus inscripţia de pe coloana lui Acicar [348], pe care a înglobat-o în scrierile sale; apoi, ca să arate că este compoziţia lui, a scris: «Acestea zice Democrit». **5.** Da, Democrit vorbeşte mult despre el şi se laudă cu marea sa ştiinţă, zicînd: «Dintre toţi oamenii din timpul meu, eu am colindat cel mai mult pămînt, am explorat cele mai îndepărtate ţări, am văzut cele mai multe clime şi cele mai puţine ţinuturi, am audiat pe cei mai mulţi oameni învăţaţi; nimeni nu m-a întrecut pînă acum în alcătuirile liniilor geometrice cu demonstraţiile lor, nici aşa-numiţii arpedonapţi [349] ai egiptenilor, împreună cu care am fost în total cinci ani în ţară străină» [350]. **6.** Da, Democrit a fost în Babilon, în Persia şi în Egipt, fiind discipolul magilor şi preoţilor. Pitagora a căutat să egaleze pe Zoroastru [351], magul persan, iar discipolii şcolii filozofice a lui Prodic [352] se lăudau că aveau cărţile secrete ale acestui bărbat. **70. 1.** Alexandru [353] în lucrarea sa *Despre simboalele pitagoriene* istoriseşte că Pitagora a fost discipolul lui Zaratu Asirianul [354] — unii socot că acest Zaratu este proorocul Iezechiel; dar nu-i adevărat, aşa cum voi arăta mai tîrziu —; Alexandru susţine că Pitagora a mai audiat pe galateni şi pe brah-

343. Sehnufis, preot egiptean din Heliopole.

344. Eudox Cnidianul, astronom şi matematician grec, (c. 409—c. 356 î. e. n.), a adus din Egipt în Grecia o cunoaştere mai exactă a anului, căruia i-a dat 365 de zile şi 1/4, valoare adoptată mai tîrziu în calendarul iulian; a inventat cadranul solar orizontal; dar cea mai celebră din ipotezele sale astronomice este aceea a sferelor concentrice.

345. Lacună. Poate că lipseşte cuvîntul: *dialogul* sau *scrierea* cum propun A. E de Genoude, O. Stählin şi M. Caster.

346. Lahesis, nota 146 din C.

347. Platon, *Timeu*, 22 B.

348. Acicar, înţelept babilonean.

349. Arpedonapţi — filozofi sau înţelepţi egipteni.

350. Democrit, *Fragm.* 299. Diels, *Vorsokr.*, 5, 208, 1.

351. Zoroastru (Zaratrusta), reformator religios, născut în Media pe la 660, mort în 583. A instituit casta magilor şi avea o doctrină apropiată de dualismul iranian.

352. Prodic, eretic.

353. Alexandru, poliistoric (sec. I, î. e. n.), dus la Roma ca prizonier, a fost cumpărat de Cornelius Lentulus, care i-a încredinţat educaţia copiilor săi; în urmă i s-a redat libertatea. A compus 42 lucrări de gramatică, istorie şi filozofie, din care au rămas cîteva fragmente.

354. Zaratu, înţelept asirian sau med.

mani [355]. Clearh Peripateticianul [356] spune că are cunoştinţă de un iudeu care se întîlnea cu Aristotel [357]. **3.** Heraclit spune că sibila [358] prevestea viitorul nu cu puteri omeneşti, ci cu ajutorul lui Dumnezeu [359]. Se spune că la Delfi se arată o piatră lîngă clădirea consiliului şi că pe această piatră se aşeza prima sibila, care venise din muntele Heliconului [360], unde fusese crescută de muze. Unii spun că a venit din ţara malienilor [361], că era fiica Lamiei, ea însăşi fiica lui Poseidon [362]. **4.** Serapion spune, în poemele sale, că prima sibila n-a încetat de a profeţi nici după ce a murit; după moartea ei, o parte din ea a pătruns în văzduh şi prezice viitorul prin dictoane şi prevestiri scoase din cuvinte; din trupul care s-a prefăcut în pămînt a răsărit, după cum e şi firesc, iarbă ; şi toate animalele care pasc iarba în acel loc arată cu măruntaiele lor exact oamenilor viitorul. Se crede că sufletul ei este chipul care se vede pe discul lunii [363].

71. 1. Acestea despre sibilă. Numa [364], împăratul romanilor, a fost pitagorean; folosind scrierile lui Moisi, a oprit pe romani să facă chipul lui Dumnezeu sub formă de om sau de animal. În primii 170 de ani ai Romei, în templele care s-au zidit, nu s-a făcut nici un chip de zeu, nici sculptat, nici pictat. **2.** Numa le-a arătat romanilor, printr-o semnificaţie ascunsă, că nu este cu putinţă să fie înfăţişat supremul bine altfel decît cu mintea.

3. Aşadar filozofia, acest bun foarte folositor, a înflorit din vechime la barbari şi a strălucit printre neamuri; mai tîrziu a ajuns şi la eleni. **4.** În fruntea filozofiei au stat profeţii la egipteni, haldeii la asirieni, druizii [365] la gali, samaneii [366] la bactrieni [367], filozofii la celţi, magii la perşi — care prin magie au prezis naşterea Mîntuitorului, au fost conduşi de o stea şi au sosit în pămîntul Iudeu [368] — gimnosofiştii [369] la indieni şi alţi filozofi barbari ; **5.** felul de vieţuire al acestor fi-

355. Alexandru Poliistoric, *Fragm. 138,* FHG, II, 239.
356. Clearh din Soli, filozof peripatetician, (sec. IV î. e. n.); n-a rămas nici una din scrierile lui.
357. Clearh din Soli, *Fragm. 69,* FHG, II, 323.
358. Sibila, nota 160 din C.
359. Heraclit, *Fragm. 92,* Diels.
360. Helicon, nota 9 din C.
361. Malienii, popor din Tesalia, aproape de golful Maliac.
362. Poseidon, nota 194 din C.
363. Plutarh, *Moral.,* 398 CD.
364. Numa Pompiliu, al doilea împărat al Romei (c. 715—c. 672 î. e. n.); i se atribuie organizarea religioasă a Romei.
365. Druizii, propoveduitori ai unei doctrine religioase şi filozofice.
366. Samaneii, filozofi indieni, respectaţi pentru înţelepciunea lor şi pentru viaţa lor simplă ; se hrăneau cu verdeţuri şi cu fructe sălbatice.
367. Bactrieni, nota 596 din C.
368. *Mt.* 2, 1—2.
369. Gimnosofişti, înţelepţi indieni care trăiau în pielea goală.

lozofi barbari este dublu, unii se numesc sarmani [370], iar alţii brahmani. Sarmanilor le aparţin oamenii pădurilor, după cum se numesc ei; nu locuiesc în oraşe şi nici nu stau sub un acoperiş; se îmbracă cu coajă de copaci şi se hrănesc cu fructele copacilor; beau apa cu pumnul, nu se căsătoresc, nu vor să ştie de naşterea de copii, aşa cum sînt acum aşa-numiţii encratiţi. **6.** Sînt între indieni oameni care dau ascultare poruncilor lui Buda, pe care-l cinstesc ca Dumnezeu cu mare veneraţie. **72. 1.** Anaharsis era scit; acesta, după cum se spune, întrecea pe mulţi filozofi greci. **2.** Helanic [371] istoriseşte că hiperboreenii [372], care locuiesc dincolo de munţii Ripe [373], sînt învăţaţi să trăiască după dreptate; nu mănîncă carne, ci se hrănesc cu fructele pomilor. Pe cei trecuţi de şaizeci de ani îi scot afară de porţi şi-i omoară [374]. **3.** Şi la germani sînt aşa numitele femei sfinte, care, privind vîrtejurile rîurilor, mişcările rotunde şi zgomotele curgerilor de apă, le interpretează şi prezic viitorul. Femeile acestea nu le îngăduie germanilor să se lupte cu cezarul înainte de lună nouă. **4.** Cu mult mai vechi decît toate aceste neamuri este neamul iudeilor; şi Filon pitagorianul arată, cu multe dovezi, că filozofia scrisă a iudeilor este anterioară filozofiei elenilor; dar nu numai Filon arată lucrul acesta, ci şi Aristobul [375] peripateticul şi alţii mai mulţi, ca să nu zăbovesc înşirîndu-i nume cu nume. **5.** Scriitorul Megastene [376], contemporan cu Seleuc Nictor [377], în cartea a treia a lucrării sale *Indica* scrie foarte lămurit acestea: «Toate cele spuse despre natură de vechii filozofi greci au fost spuse de filozofii care au trăit în afara graniţelor Greciei, fie în India, de brahmani, fie în Siria, de aşa-numiţii iudei» [378]. **73. 1.** Unii spun, dar aceasta este mai mult o legendă, că cei dintîi înţelepţi au fost aşa-numiţii dactili-idei [379]; lor li se atribuie inventarea aşa-numitelor litere efesene [380] şi descoperirea ritmurilor muzicale; de la aceştia şi-au luat numele dactilii muzicali. Ideii erau frigieni, deci

370. Sarmanii, înţelepţi care locuiau în păduri.

371. Helanic, istoric grec (sec. V î. e. n.), a scris numeroase lucrări, toate pierdute, cu subiecte mitice, istorice şi geografice.

372. Hiperboreeni, nota 182 din C.

373. Munţii Ripe, munţi fabuloşi din regiunea hiperboreană, în nordul Sciţiei.

374. Helanic, *FGrHist.*, 4, F 187.

375. Aristobul, filozof iudeu din Alexandria (sec. II î. e. n.).

376. Megastene, istoric şi geograf grec, (sec. III î. e. n.), a fost trimis de Seleuc Nictor în mai multe misiuni în India. Observaţiile despre India le-a consemnat în lucrarea sa *Indica*.

377. Seleuc Nictor, nota 148 din P III.

378. Megastene, *Fragm. 41*, FHG, II, 437.

379. Dactilii idei, preoţi ai Cibelei, din muntele Ida (munte lîngă Troia), vrăjitori şi cunoscători ai puterilor naturii; au descoperit multe meserii folositoare. Se cunosc numele a trei dactili idei: Celmis, Damnamaneu (amintit de Clement mai jos, 75, 4) şi Acmon.

380. Litere efesene, litere de vrajă, care, scrise sau pronunţate, dădeau puteri supranaturale.

barbari [381]. 2. Herodot [382] istorisește [383] că Heracle [384] a fost ghicitor și fizician și că a primit stîlpii lumii de la Atlas [385], barbar frigian; acest mit lasă să se înțeleagă că Heracle a fost inițiat în știința cerurilor. 3. Hermip [386] din Berit îl numește pe centaurul Hiron [387] înțelept [388]. Autorul lucrării *Titanomahia* spune despre Hiron că a fost primul înțelept:

«A condus la dreptate neamul muritorilor,
Învățîndu-i jurămintele, sfintele sacrificii
Și semnele voinței zeilor Olimpului» [389].

4. Centaurul acesta a fost dascălul lui Ahile [390], cel care a luptat la Troia [391]; iar Hipo [392], fiica centaurului, căsătorită cu Eol [393], l-a învățat pe soțul ei științele naturii, știința tatălui ei. 5. Euripide dă despre Hipo această mărturie:

«Ea este prima care, la răsăritul stelelor,
A prezis cele dumnezeiești cu clare oracole» [394].

6. După căderea Troiei, Ulise [395] a fost găzduit de acest Eol [396]. Observați-mi anii aceștia, pentru a face comparație între timpul în care a trăit Moisi și timpul în care a înflorit cea mai veche filozofie!

CAPITOLUL XVI

74. 1. Barbarii n-au fost numai descoperitorii filozofiei, ci și descoperitorii tehnicii, științei și artei. 2. Egiptenii au fost primii care au învățat pe oameni astrologia; tot așa și haldeii [397]. Egiptenii sînt cei dintîi care au descoperit aprinsul lămpilor; ei sînt cei care au împărțit anul în douăsprezece luni, care au interzis în temple legăturile cu femei și au legiuit ca bărbații să nu intre nespălați în templu după ce

381. Herodot, *FGrHist.*, 31, F, 13.
382. Herodot, biograf, a scris o carte mult citată despre Heracle și argonauți.
383. Herodot, *FGrHist.*, 31 F, 13.
384. Heracle, nota 130 din C.
385. Atlas, rege legendar al Mauritaniei. Pentru că luase partea titanilor, Zeus l-a osîndit să susțină bolta cerească. I se atribuia o bună cunoaștere a astrologiei. Se spune că Heracle, dorind să cunoască de la el tainele astrologiei a trebuit să țină pe umerii săi pămîntul.
386. Hermip din Berit, filozof și biograf grec, a trăit pe la 200 î. e. n.
387. Hiron, nota 384 din C.
388. Hermip, *FHG*, III, 35; *Fragm. 82*, III, 54.
389. Titanomahia, *Fragm. 6*, Kinkel.
390. Ahile, nota 214 din P I.
391. Homer, *Iliada*, XI, 832.
392. Hipo prevestea viitorul.
393. Eol, zeul vînturilor, trăia fericit cu cei șase fii și cu cele șase fiice în insula Eolia. A primit pe Ulise.
394. Euripide, *Melanipe sap. Fragm. 482.*
395. Ulise, nota 274 din C.
396. Homer, *Odiseea*, X, 1 ș.u.
397. Plinius, *Nat. Hist.*, VII, 203.

au avut legături cu soțiile lor [398]. Tot ei sînt cei care au descoperit geometria. **3.** Carienii [399], după spusele unora, au descoperit prezicerea viitorului cu ajutorul stelelor. **4.** Frigienii sînt cei dintîi care au privit și interpretat zborul păsărilor. Tuscii [400], vecinii Italiei, au cunoscut foarte bine prezicerea viitorului după măruntaiele animalelor jertfite. **5.** Isaurii și arabii au descoperit prezicerea viitorului după țipătul păsărilor, după cum Telmisenii [401] au descoperit tălmăcirea viselor. **6.** Tirenienii [402] au inventat trîmbița; frigienii au inventat flautul; că Olimp [403] și Marsia [404] erau frigieni. **75. 1.** După cum spune Efor [405], Cadmos [406] a fost inventatorul alfabetului grec; era fenician [407]; aceasta e pricina că Herodot scrie că aceste litere se numesc feniciene [408]. Alții spun că primii care au inventat litere au fost fenicienii și sirienii. **2.** Se spune că Apis [409], care este egiptean, a descoperit medicina, înainte de a sosi Io [410] în Egipt și că, mai tîrziu, Asclepie [411] a dezvoltat această știință. **3.** Atlas Libianul a fost primul care a construit o corabie și a mers cu ea pe mare. **4.** Doi înțelepți dintre dactilii idei, Celmis și Damnamaneu, au fost primii care au descoperit fierul în Cipru; iar Delas, alt iudeu, a descoperit bronzul; după Hesiod, descoperitorul bronzului a fost un scit [412]. **5.** Apoi, tracii sînt cei dintîi care au descoperit harpeul — o sabie încovoiată —; tot ei sînt primii care au folosit scuturile pe cai. **6.** La fel și ilirii au descoperit așa-numita parmă, un scut ușor. **7.** Încă se mai spune că toscanii au descoperit arta sculpturală, iar Itanos — acesta era samnit [413] — a fost primul care a făcut pavăza. **8.** Cad-

398. *Herodot*, 2, 64.
399. Carieni, nota 179 din C.
400. Tusci — Etrusci.
401. Telmiseni, locuitori ai orașului Telmisos din Caria.
402. Tirenieni, locuitori ai Tireniei.
403. Olimp, muzicant frigian, contemporan cu regele Midas (sec. VII î. e. n.).
404. Marsia, muzicant legendar. La un concurs muzical l-a provocat la întrecere pe Apolon. După mai multe zile de luptă, a biruit Apolon, care l-a agățat îndată pe Marsia de un pin și l-a jupuit de viu.
405. Efor, istoric grec (sec. IV î. e. n.). A scris o lucrare *Despre stil* și o *Istorie universală* în 30 de cărți din care au rămas fragmente.
406. Cadmos, fiul regelui fenician Agenor, unul din creatorii civilizației primitive la greci. Lui i se atribuie întemeierea orașelor, exploatarea minelor, cultivarea pămîntului, topirea metalelor, invenția sau importarea alfabetului.
407. Efor, *FGrHist.*, 70, F, 105 b.
408. *Herodot*, V, 58.
409. Apis, fiul lui Apolon, medic și prooroc mitic.
410. Io, fiica lui Inah, regele Argosului, iubita lui Zeus. Zeus ca s-o ascundă de Hera soția lui, a prefăcut-o în junică. Hera a aflat și i-a cerut lui Zeus să i-o dăruiască. Zeus i-a satisfăcut cererea, i-a dăruit-o; Hera a dat-o în paza monstrului Argos, cel cu o sută de ochi. Zeul Hermes, prieten cu Zeus, a omorît pe Argos și a eliberat junica; dar Hera a pus pe un tăune să o înțepe și s-o alerge prin lume; ajunsă în Egipt, Zeus i-a redat chipul omenesc.
411. Asclepie, nota 153 din C.
412. Hesiod, *Fragm. 176*, Rzach.
413. Samnit, popor din Italia.

mos fenicianul a descoperit exploatarea carierelor de piatră şi s-a gîndit să sape minele de aur din munţii Pangeon [414]. **9.** Dar şi alt popor, capadocienii, au fost primii care au descoperit aşa-numita navlă [415], după cum asirienii au descoperit dihordonul [416]. **10.** Cartaginezii au fost cei dintîi care au construit corăbii cu patru rînduri de rame; o astfel de corabie a fost construită de Bospor, un autohton. **76. 1.** Medeea [417], fiica lui Eete [418], din Colhida [419], a fost prima care a inventat vopsirea firelor de lînă. **2.** Dar şi noropii — sînt un popor peonian, astăzi ţara lor se numeşte Norica [420] — sînt primii care au lucrat arama şi au curăţit fierul. **3.** Amicos, regele bebricilor [421], a fost primul care a inventat mănuşile de pugilat. **4.** În muzică, Olimp din Misia [422] a practicat cu artă cîntarea armonioasă lidiană, iar aşa-numiţii troglodiţi [423] au inventat instrumentul muzical sambica [424]. **5.** Se spune că Satir frigianul a descoperit naiul; deasemeni Agnis, tot un frigian, a inventat instrumentul muzical cu trei coarde şi melodia diatonică. **6.** La fel Olimp frigianul a descoperit tehnica de a lovi coardele instrumentelor muzicale cu coarde; după cum Marsia, din ţara amintită mai înainte, a inventat armonia frigiană, tonalitate muzicală pe jumătate frigiană şi tonalitate muzicală pe jumătate lidiană. Modul dorian este invenţia tracului Tamiris [425]. **7.** Am auzit că perşii, cei dintîi, au făcut carul cu patru roţi, patul şi scaunul mic pentru picioare, şi că sidonienii [426] au făcut corabia cu trei rînduri de rame. **8.** Sicilienii, vecinii Italiei, sînt cei dintîi care au descoperit forminga [427], care se deosebeşte puţin de chitară; tot ei au inventat castanietele. **9.** Se istoriseşte că hainele de in au fost descoperite de Semiramida [428], regina Egiptului. **10.** Helanie spune că prima

414. Pangeon, munţi în Macedonia cu mine de aur şi argint.
415. Navlă, instrument muzical cu coarde.
416. Dihordon, instrument muzical cu două coarde.
417. Medeea, magiciană legendară, din ciclul argonauţilor. Viaţa ei tulburătoare şi bogată în fapte a inspirat pe mulţi poeţi şi dramaturgi printre care: Euripide, Seneca şi Corneille.
418. Eete, regele legendar al Colhidei.
419. Colhida, ţinut pe ţărmul de est al Mării Negre, la sud de Caucaz, unde argonauţii s-au dus să cucerească lîna de aur.
420. Norica, ţinut învecinat Dunării.
421. Bebricii, popor iberic.
422. Misia, nota 210 din C.
423. Troglodiţi, popor în Etiopia.
424. Sambica, un fel de harpă triunghiulară.
425. Tamiris, poet şi muzician legendar din Tracia. A avut îndrăzneala să se ia la întrecere cu muzele; biruit de ele şi-a pierdut vederea şi şi-a pierdut şi talentul. A cîştigat un premiu la Delfi cîntînd un imn lui Apollon. I se atribuie o scriere intitulată *Teologie* în 3000 de versuri.
426. Sidonieni, locuitorii oraşului Sidon din Fenicia.
427. Forminga, harpă primitivă cu trei, patru, iar mai tîrziu, cu şapte coarde.
428. Semiramida, femeie de o rară frumuseţe, a fost, după tradiţia orientală, regina Asiriei şi Babiloniei. A clădit şi înfrumuseţat Babilonul cu vestitele sale grădini suspendate, una din cele şapte minuni ale lumii. Şi-a întins stăpînirea în

scrisoare a fost compusă de Atosa [429], regina perşilor [430]. **77. 1.** Aceste lucruri le istorisesc în lucrările lor *Despre invenţii* Scamon [431] din Mitilene, Teofrast din Eresu [432], Cidip [433] din Mantinea [434], încă şi Antifane [435], Aristodem [436] şi Aristotel [437]; iar pe lîngă aceştia şi Filostefan [438], dar şi Straton Peripateticul [439]. **2.** Am arătat puţine din descoperirile făcute de barbari care au fost folositoare vieţii şi de care elenii s-au folosit în îndeletnicirile lor.

3. Iar dacă cineva critică limba barbară, aceluia îi răspund cu cuvintele lui Anaharsis: «După părerea mea toţi elenii vorbesc limba scită» [440]. **4.** Acesta este filozoful pe care l-au admirat elenii, pentru că a spus: «Îmbrăcămintea mea este o haină de lînă; hrana mea, laptele şi brînza» [441]. Uită-te, că barbarul îşi arată filozofia sa cu faptele, nu cu vorbele! **78. 1.** Iar apostolul spune: «*Aşa şi voi, dacă prin limbă nu veţi da cuvînt uşor de lămurit, cum se va cunoaşte ceea ce grăiţi? Că veţi grăi în văzduh. Sînt în lume atît de multe felurile limbilor, că nici unul nu este fără sunet; deci dacă nu voi şti însemnarea glasului, voi fi barbar pentru cel ce vorbeşte, iar cel ce vorbeşte va fi barbar pentru mine* [442]. *Cel ce vorbeşte în limbi să se roage ca să şi tălmăcească*» [443].

2. Da, tîrziu de tot, a ajuns la eleni arta oratorică şi arta scrisului.

3. Alcmeon [444] din Crotona [445], fiul lui Perit, a fost cel dintîi care a scris o carte despre natură. **4.** Se istoriseşte că Anaxagora din Clazomene, fiul lui Hegisibul, a fost cel dintîi care a publicat o carte [446]. **5.** Terpandru [447] din Antisa [448] a fost cel dintîi care a făcut melodii poeme-

---

Asia pînă în India, iar din Africa a cucerit Egiptul şi Libia. După o domnie glorioasă de patruzeci şi doi de ani, a dat coroana fiului ei, iar ea a dispărut, urcîndu-se la cer, sub chipul unei porumbiţe.

429. Atosa, soţia lui Darius I (522—486 î.e.n.), mama lui Xerxe I.
430. Helanie, *FGr. Hist.* 4, F 178.
431. Scamon din Mitilene, istoric (sec. IV î.e.n.). — Scamon, *Fragm.* 5, *FHG*, IV, 490.
432. Eresu, oraş în insula Lesbos.
433. Cidip, *FHG*, IV, 376.
434. Mantinea, nota 11 din P II.
435. Antifane, probabil Antifane din Berge.
436. Aristodem, istoric, autorul unei istorii de la Temistocle pînă la războiul peloponezian. — *Fragm. 13*, *FHG*, III, 311.
437. Aristotel, *FHG*, II, 181.
438. Filostefan, nota 541 din C. *FHG*, III, 32.
439. Straton, *FHG*, II, 369.
440. Anaharsis, *Scrisoarea* 1, 102, Hercher.
441. Acelaşi, *Scrisoarea* 5, 103.
442. *I Cor.* 14, 9—11.
443. *I Cor.* 14, 13.
444. Alcmeon, nota 605 din C.
445. Crotona, oraş în Marea Greciei.
446. Platon, *Apologia*, 26.
447. Terpandru din Antisa, nota 13 din C.
448. Antisa, oraş în insula Lesbos.

lor [449] şi a pus pe muzică cîntecele lacedemoniene; Lasos [450] din Hermiona [451] a inventat ditiramba; Stesihor [452] din Himera [453] a inventat imnul; Acman [454] din Lacedemonia a inventat dansul; Anacreon [455] din Teos [456] a inventat cîntecele de dragoste; Pindar din Teba a inventat cîntecele însoţite de dans; Timotei [457] din Milet a fost cel dintîi care a cîntat din chitară cîntecele cu acompaniament de cor. **79. 1.** Arhiloh din Paros [458] a inventat iambul; Hiponax din Efes a inventat iambul şchiop; Tespis [459] din Atena a inventat tragedia, iar Susarion [460] din Icaria [461] a inventat comedia. **2.** Timpul cînd au trăit aceştia a fost consemnat de gramatici. Ar fi prea lung să vorbesc cu de-amănuntul despre aceştia, odată ce a fost arătat că Dionisos, în cinstea căruia sînt spectacolele dionisiace, este posterior lui Moisi. **3.** Se spune că Antifon [462] din Ramnus [463], fiul lui Sofil, a descoperit discursurile care se învaţă în şcoală şi particularităţile retorice; iar după cum spune Diodor [464], tot el este primul care a fost plătit pentru o cuvîntare scrisă şi publicată, rostită în apărarea unui împricinat [465]. Apolodor [466] din Cime [467] a fost primul care a înlocuit cuvîntul «critic» cu cuvîntul «gramatic», numindu-se pe el gramatic; dar unii spun că primul a fost Eratostene [468] din Cirena, pentru că el a publicat două cărţi, pe care le-a intitulat «gramatică». Dar cel dintîi care a fost numit gramatic, aşa cum

449. Este vorba de poemele lui Homer.
450. Lasos, poet şi muzicant grec (sec. VI î.e.n.), dascălul lui Pindar. Imnul închinat Demetrei a fost celebru.
451. Hermiona, port în Argolida (nord-estul Peloponezului).
452. Stesihor, poet liric grec (c. 640—550 î.e.n.), a avut mare influenţă în dezvoltarea lirismului coral.
453 Himera, oraş în Sicilia.
454. Alcman, nota 208 din C.
455. Anacreon, nota 168 din P III.
456. Teos, oraş şi port în Asia Mică.
457. Timotei, poet şi muzician grec, (447—357 î.e.n.), a cîştigat multe premii la numeroase concursuri şi a adus o adevărată revoluţie în muzică.
458. Paros, insulă greacă în arhipelagul Cicladelor.
459. Tespis, tragic grec (sec. VI î.e.n.). Nu avem de la el nici un vers autentic.
460. Susarion, poet comic grec (sec. VI î.e.n.).
461. Icaria, oraş în Atica, aproape de Maraton.
462. Antifon, cel mai vechi orator atenian (n.c. 480). S-au păstrat 60 de cuvîntări de ale lui.
463. Ramnus, localitate din Atica, renumită prin cele două temple ale zeiţei Nemesis.
464. Diodor, din Agirion (Sicilia), (sec. I î.e.n.), a călătorit mult în Europa şi Asia şi a lucrat treizeci de ani la o istorie universală din cele mai vechi timpuri pînă în anul 60 î.e.n., intitulată *Bibliotecă universală*, din care au rămas întinse fragmente.
465. Diodor, *Fragm. 19*, Dindorf.
466. Apolodor, gramatic alexandrin.
467. Cime, oraş, în Italia meridională, în Campania.
468. Eratostene din Cirena, matematician, astronom şi filosof grec (sec. III î.e.n.). Ptolemeu Evergetul, aflînd de faima sa ca om de ştiinţă, l-a chemat de la Atena la Alexandria pentru a-l pune în fruntea faimoasei biblioteci din acel oraş. Eratostene a calculat lungimea meridianului terestru : 40.000 de kilometri.

înțelegem noi acum cuvîntul, a fost Praxifane [469] din Mitilene, fiul lui Dionisofane. **4.** Se istorisește că Zaleuc [470] din Locri [471] a fost primul legislator; alții spun că primul a fost Minos [472], fiul lui Zeus, pe timpul lui Linceu [473]. **5.** Acest Linceu, așa precum vom arăta puțin mai jos, a trăit după Danau [474] în a 11-a generație după Inah [475] și Moisi. **6.** Licurg [476] a trăit la mulți ani după căderea Troiei; și, cu o sută de ani înainte de începerea olimpiadelor, a dat legi lacedemonienilor. Despre timpul cînd a trăit Solon, am vorbit mai înainte. **80. 1.** Dracon [477], legislator și el, a trăit, cum se găsește scris, pe la a 39-a olimpiadă. **2.** Antiloh [478], care a scris despre oamenii de știință și despre scriitori, socotește de toți 312 ani de la timpul în care a trăit Pitagora pînă la moartea lui Epicur [479], care s-a întîmplat în a 10-a zi a lunii gamelion [480], pe timpul cînd era arhonte Pitarat. **3.** Încă se spune că metrul eroic, exametru, este creația Fanoteei [481], soția lui Icarie [482]; alții spun că e creația lui Temis [483], una din Titanide [484]. **4.** Didim, în lucrarea *Despre filozofia pitagoriană*, istorisește că Teano [485] din Crotona este prima femeie filozof care a compus poeme [486].

469. Praxifane din Mitilene, filozof peripatetic (sec. V î.e.n.). A scris lucrări de gramatică și istorie.

470. Zaleuc, legislator al orașului Locri. Se povestește că dăduse o lege ca adulterul să fie pedepsit cu pierderea vederii. Fiica lui s-a făcut vinovată de adulter; tatăl ei a aplicat legea, neținînd seamă de rugămințile poporului.

471. Locri, oraș în Marea Grecie.

472. Minos, nota 821 din C.

473. Linceu, fiul lui Egipt și al Argifiei, singurul din cei 50 de frați care a scăpat de moarte în seara nunții lui. A fost rege în Argos după moartea lui Danau, socrul său, și a ajuns întemeietorul casei regale din Argos.

474. Danau, fiul mitic al lui Belo și Anhiroei, nepotul lui Poseidon, tatăl Danaidelor. A domnit mai întîi în Egipt împreună cu fratele său Egipt; certîndu-se cu el a plecat cu cele cincizeci de fiice ale sale și s-a stabilit în Argos.

475. Inah, regele fluviu al Argolidei, fiul lui Ocean și Tetis. După potopul lui Deucalion, a repopulat ținutul și a fost primul rege al Argosului.

476. Licurg, nota 811 din C.

477. Dracon, arhonte și legiuitor atenian (sec. VII î.e.n.). Codul de legi, alcătuit de el, a rămas celebru prin asprimea pedepselor; erau pedepsite cu moartea cele mai mici delicte. De la numele lui, zisa: legi draconice.

478. Antiloh, cunoscut numai de Clement Alexandrinul.

479. Antiloh, *Fragm, 1*; *FHG*, IV, 306.

480. Gamelion, luna ianuarie.

481. Nu se cunosc date mai multe despre Fanotea decît cele date de Clement.

482. Icarie, regele legendar al Aticei, era prieten cu Dionisos. Dionisos l-a învățat să facă vin. Icarie a dat păstorilor Aticei vin; aceștia, îmbătîndu-se, au crezut că li s-a dat otravă și l-au omorît. Dionisos ca să răzbune pe prietenul său a înnebunit pe femeile din Atica.

483. Temis, nota 118 din C.

484. Titanide. Titanii și titanidele, fiii și fiicele lui Uranus și Gea; au fost șase băieți și șase fete. Episodul cel mai celebru din viața lor este lupta dusă de ei împotriva zeilor din Olimp, cu care își disputau suveranitatea lumii; fiind învinși, au fost trăsniți de Zeus și aruncați în Tartar.

485. Teano, pitagoriană, numită cînd soția, cînd fiica lui Pitagora.

486. M. Schmidt, *Didymi fragmenta*, 381, nota 1.

5. Filozofia greacă, după unii, atinge adevărul într-un fel oarecare accidental, puțin și nu în totalitatea lui; alții spun că filozofia pornește de la diavol; în sfîrșit alții socot că toată filozofia este inspirată de niște puteri inferioare [487]. **6.** Dar chiar dacă filozofia greacă nu cuprinde întreaga măreție a adevărului și mai mult, chiar dacă este neputincioasă să pună în practică poruncile Domnului, totuși pregătește drumul celei mai împărătești învățături, înțelepțește într-un oarecare fel pe cel care crede în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, îi formează mai dinainte felul de gîndire și-l face în stare să primească adevărul.

CAPITOLUL XVII

81. 1. E drept, obiectează unii, dar este scris: «*Toți cei de dinainte de venirea Domnului sînt furi și tîlhari*» [488]. Da, în aceste cuvinte ale Scripturii sînt înțeleși, în chip mai general, toți cei dinainte de întruparea Cuvîntului, **2.** dar profeții, pentru că au fost trimiși și inspirați de Domnul, nu sînt furi, ci slujitori. **3.** Că spune Scriptura: «*Trimis-a înțelepciunea pe slugile sale să cheme cu mare strigare la paharul cu vin*» [489]. **4.** Deci, filozofia, spun aceștia, n-a fost trimisă de Domnul, ci a venit, fiind furată; și a fost dată de cel care a furat-o; deci o putere sau un înger a cunoscut ceva din adevăr și pe acesta, neputîndu-l ține în el, l-a inspirat oamenilor și i-a învățat ce a furat. Dar asta nu înseamnă că Domnul n-a știut lucrul acesta, El care cunoaște de la întemeierea lumii sfîrșitul celor viitoare, ci că El nu l-a împiedicat. **5.** Furtul acesta, însă, a fost atunci de oarecare folos oamenilor; nu pentru că cel care a furat părticica aceea mică de adevăr se gîndea la folosul oamenilor, ci pentru că pronia dumnezeiască ave a să întoarcă în folosul nostru îndrăzneala săvîrșită de tîlhar.

82. 1. Știu că sînt mulți care mă atacă, spunînd că de vină este cel care nu împiedică ceva; spun că vinovat de furt este cel care nu-și păzește lucrul sau cel care nu împiedică furtul, așa precum la un incendiu este de vină cel care n-a stins focul cînd a început nenorocirea, iar la naufragierea unei corăbii este de vină căpitanul care n-a coborît velele. **2.** Și legea pedepsește pe cei vinovați de aceste fapte. Că cel care avea puterea să împiedice faptul, aceluia i se pune în spate și cauza faptului. **3.** De aceea s-a săvîrșit faptul, conchid aceștia, pentru că cel care putea să-l împiedice n-a acționat și nici nu l-a oprit. **4.** La aceste obiecțiuni răspund: Vinovat este cel care face, cel care acționează, cel care lu-

487. Stromata VI, 6, 4.
488. *In.* 10, 8.
489. *Prov.* 9, 3.

crează ; a nu împiedica înseamnă a nu lucra. **5.** Cauza unui lucru este legată de săvîrşirea acelui lucru, aşa precum constructorul unei corăbii este cauza corăbiei şi arhitectul cauza casei ; dar cel care nu împiedică săvîrşirea unui lucru n-are nici o legătură cu ce se săvîrşeşte. Face oare ceva cel care nu împiedică ? Nu ! **6.** Raţionamentul lor este absurd ; după ei nu-i de vină săgeata care a făcut rana, ci platoşa care n-a oprit săgeata de a o străbate, iar în cazul furtului n-ar trebui pedepsit hoţul, ci cel care n-a oprit furtul. **83. 1.** Judecînd aşa, cei care fac această obiecţie ar trebui să spună că nu Hector [490] a dat foc corăbiilor grecilor [491], ci Ahile, pentru că putea să-l împiedice pe Hector, dar n-a făcut-o. Ahile n-a oprit focul din pricina mîniei sale — şi era în puterea sa să se mînie sau nu —; şi poate că de asta este şi el părtaş la vină. **2.** Diavolul, însă, era înzestrat cu libertatea voinţei şi putea sau să-şi schimbe părerea sau să fure; deci el este autorul furtului, nu Domnul, care nu l-a împiedicat. Dealtfel nici ceea ce a dat diavolul cu furtul său nu era vătămător, ca să fi fost nevoie de oprirea Domnului. **3.** Dar dacă trebuie, pentru oponenţii noştri, să examinăm lucrurile cu de-amănuntul, apoi aceştia să ştie că faptul în sine de a nu opri, lucru pe care-l spunem că s-a făcut cu acest furt, nu este propriu vorbind cauza furtului ; dimpotrivă oprirea lui poate fi învinuită că e pricina furtului. **4.** Cel care acoperă cu platoşa pe cineva, acela este cauza că n-a fost rănit cel apărat cu platoşa ; pentru că a împiedicat să fie rănit acela. Pentru Socrate demonul era cauza, nu împiedicîndu-l ci îndemnîndu-l ; dacă totuşi a avut un demon care-l îndemna să lucreze într-un fel sau altul. **5.** Nici laudele, nici blamul, nici cinstirile, nici pedepsele n-ar fi drepte, dacă sufletul n-ar avea libertatea să se îndrepte spre o acţiune sau să fugă de ea; dacă viciul ar fi involuntar. **84. 1.** Deci cel care împiedică un lucru este o cauză; dar cel care nu împiedică judecă în chip drept alegerea pe care o face sufletul; aşa că mai ales Dumnezeu n-are nici o vină că noi sîntem răi. **2.** Dar pentru că voinţa noastră liberă şi pornirea noastră fac începutul păcatelor noastre — uneori ne stăpîneşte o părere greşită, datorită fie necunoştinţei, fie lipsei de instrucţie şi din pricina asta neglijăm să ne depărtăm de păcat — de aceea pe bună dreptate sîntem pedepsiţi. **3.** Febra vine asupra noastră fără voia noastră ; dar cînd ne îmbolnăvim de febră din pricina neglijenţei sau a neînfrînării noastre, atunci toată vina este a noastră, chiar dacă

490. Hector, unul din principalii eroi ai Iliadei, fiul lui Priam şi al Hecubei, soţul Andromacăi. A apărat cu succes Troia, incendiind flota greacă şi ucigînd în luptă pe mulţi conducători ai armatei greceşti, printre care şi pe Patroclu, prietenul lui Ahile. Ahile, ca să răzbune moartea prietenului său, s-a luptat cu Hector şi biruindu-l, l-a legat de carul său şi l-a tîrît de trei ori în jurul zidurilor Troiei. La rugăminţile lui Priam, Ahile i-a cedat trupul.

491. Homer, *Iliada*, XV, 716 ş.u. ; XVI, 122 ş.u.

răul este involuntar. **4.** Nimeni nu alege răul în atît ca rău, ci se îndreaptă spre el dus de plăcere, socotindu-l bun și gîndindu-se că merită să și-l însușească. **5.** Așa stînd lucrurile, stă în puterea noastră de a ne scăpa de neștiință, de a ne elibera de o faptă rea, care ne face plăcere, dar mai presus de toate de a nu ne lăsa tîrîți de acele închipuiri amăgitoare. **6.** Diavolul este numit fur si tîlhar [492], pentru că a amestecat profeți mincinoși între profeți, ca neghina în grîu [493]. **7.** Așadar *«toți cei de dinainte de Domnul sînt furi și tîlhari»* [494]; negreșit nu toți oamenii, dar toți profeții mincinoși, toți cei care n-au fost trimiși în chip special de Domnul.

85. 1. Profeții mincinoși au furat; au furat numele de profet; erau profeți, dar ai celui mincinos, ai diavolului. **2.** Că spune Domnul: *«Voi sînteți din tatăl vostru și poftele tatălui vostru voiți să le faceți. Acela a fost dintru început ucigător de oameni; și n-a stat întru adevăr, că nu este adevăr în el. Cînd spune minciuna dintru ale sale grăiește, pentru că mincinos este și tatăl ei»* [495]. **3.** Profeții mincinoși între minciunile lor au spus și cîteva adevăruri; și într-adevăr profețeau în extaz, ca niște slujitori ai apostatului. **4.** Îngerul pocăinței spune lui Herma despre profetul mincinos: «Profetul mincinos va grăi și unele cuvinte adevărate; că diavolul îl umple cu duhul lui, doar va putea smulge pe unul din drepți» [496]. **5.** Toate sînt rînduite de sus spre bine, *«ca să se facă cunoscută prin Biserică înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, potrivit prestiinței veacurilor, pe care a făcut-o în Hristos»* [497]. **6.** Lui Dumnezeu nimic nu-I stă în față, nici nu I se poate împotrivi, că este Domn și Atotstăpînitor. **86. 1.** Dar și voințele și lucrările îngerilor apostați, deși sînt parțiale, provin dintr-o dispoziție rea, ca și boalele cele trupești. Providența universală, însă, le duce spre un sfîrșit sănătos, deși cauza este pricinuitoare de boală. **2.** Cea mai mare însușire a providenței este de a nu lăsa ca răutatea născută dintr-o apostasie voluntară să rămînă fără de folos și să fie vătămătoare în toate privințele. **3.** Lucrarea înțelepciunii, a virtuții și a puterii dumnezeiești nu este numai de a face bine — că, pentru a spune așa, natura lui Dumnezeu este ca natura focului de a încălzi și ca natura luminii de a lumina — ci și aceea mai ales de a săvîrși prin relele născocite de alții ceva bun și cu sfîrșit folositor și de a face folositoare cele ce par rele, în așa fel încît chiar din încercare să răsară mărturie. **87. 1.** Da, chiar în filozofia,

492. *In.* 10, 8.
493. *Mt.* 13, 25.
494. *In.* 10, 8.
495. *In.* 8, 44.
496. Herma, *Păstorul,* Porunca XI, 43, 3, în: *Scrierile Părinților Apostolici.* Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 260 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).
497. *Ef.* 3, 10—11.

care a fost furată ca de un Prometeu [498], este puţin foc, care-i în stare să lumineze, dacă focul este aprins cu folos. Da, este în filozofie o urmă de înţelepciune, este o tendinţă de îndeletnicire despre Dumnezeu. **2.** În acest sens sînt filozofii elenilor *«furi şi tîlhari»* [499]. Înainte de venirea Domnului filozofii au luat, *«nu cu pricepere»* [500], părţi de adevăr din profeţii evreilor şi le-au dat ca învăţături ale lor; pe unele le-au falsificat, pe altele le-au sofisticat din curiozitate în chip ignorant, iar pe altele le-au inventat; că poate au avut şi ei *«duh de înţelegere»* [501]. **3.** După cum am spus mai înainte [502], Aristotel grăieşte la fel cu Scriptura, cînd numeşte sofistica arta de a fura înţelepciunea. **4.** Iar apostolul spune: *«Pe care le şi grăim, nu în cuvintele de învăţătură ale înţelepciunii omeneşti, ci în cuvintele de învăţătură ale Duhului»* [503]. **5.** Cu privire la profeţi apostolul Ioan spune: *«Toţi am luat din plinul Lui»* [504], adică din plinul lui Hristos. Deci profeţii nu sînt furi. **6.** Şi: *«Învăţătura Mea,* spune Hristos, *nu este a Mea, ci a Tatălui, Care M-a trimis pe Mine»* [505]; iar despre tîlhari spune: *«Cel ce grăieşte de la sine, slava sa caută»* [506]. **7.** Aşa sînt grecii: *«iubitori de sine şi trufaşi»* [507]. Scriptura cînd îi numeşte *«înţelepţi»* [508], nu învinuieşte pe adevăraţii înţelepţi, ci pe cei care se cred înţelepţi.

CAPITOLUL XVIII

88. 1. De aceştia din urmă Scriptura spune: *«Pierde-voi înţelepciunea înţelepţilor şi priceperea celor pricepuţi o voi lepăda»* [509]. Apostolul apoi adaugă: *«Unde este înţeleptul? Unde este cărturarul? Unde este întrebătorul veacului acestuia?»* [510]. Apostolul pune aici în opoziţie cu cărturarii pe *«întrebătorii veacului acestuia»*, adică pe filozofii neamurilor. **2.** *«N-a arătat oare Dumnezeu nebună înţelepciunea lumii?»* [511]. A arătat că înţelepciunea lumii e nebună, nu adevărată, cum

498. Prometeu este prezentat de mitologie ca iniţiatorul primei civilizaţii umane. După ce a făcut pe primul om din pămînt, a furat foc din cer. Zeus, pentru a-l pedepsi, a pus pe Hefaistos să-l înlănţuiască în muntele Caucaz, unde un vultur îi mînca ziua ficatul, care noaptea se refăcea. După treizeci de ani, Zeus a pus pe Heracle să omoare vulturul şi a eliberat pe Prometeu, ducîndu-l în Olimp.

499. *In.* 10, 8.
500. *Rom.* 10, 2.
501. *Ieş.* 28, 3.
502. Stromata I, 39, 2.
503. *I Cor.* 2, 13.
504. *In.* 1 16.
505. *In.* 7, 16.
506. *In.* 7, 18.
507. *II Tim.* 3, 2.
508. *I Cor.*, 1, 19; 3, 19.
509. *Is.* 29, 14.
510. *I Cor.* 1, 20.
511. *I Cor.* 1, 20.

socoteau ei. **3.** Dacă vei întreba de pricina pentru care se socot înțelepți, apostolul îți va răspunde : «*Din pricina împietririi inimii lor*» [512]. «*Pentru că de vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu*», — adică înțelepciunea vestită prin profeți — «*lumea nu L-a cunoscut prin înțelepciune*» — adică prin înțelepciunea grăită prin profeți — «*nu L-a cunoscut pe El*» — adică pe Dumnezeu — «*a binevoit Dumnezeu prin predicarea nebuniei*» — aceea care se părea elenilor a fi nebunie — «*să mîntuiască pe cei ce cred; 4. pentru că iudeii*, spune Pavel, *cer semn*» pentru credință, «*iar elenii înțelepciune caută*» —, adică așa-numitele argumente constrîngătoare și alte silogisme —; «*dar noi propovăduim pe Iisus Hristos Cel răstignit ; pentru iudei sminteală*» — pentru că nu cred în împlinirea profeției, deși cunosc profeția — «*iar pentru eleni nebunie*» [513], **5.** pentru că cei care se cred înțelepți socotesc mit credința că Fiul lui Dumnezeu a vorbit printr-un om, că Dumnezeu are un Fiu și că Acesta a pătimit; deci prezumția cugetului lor îi face să nu creadă. **6.** Da, venirea Mîntuitorului n-a făcut pe oameni nebuni, învîrtoșați la inimă și necredincioși, ci pricepuți și ascultători; mai mult încă, credincioși. **7.** Cei care n-au voit să fie convinși sînt nepricepuți, necredincioși și nebuni ; s-au arătat despărțiți de cei care au ascultat prin înclinarea lor de bunăvoie. **8.** Că spune Pavel : «*Iar pentru cei chemați, și iudei și eleni, Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu*» [514]. **89. 1.** N-ar fi mai bine oare ca propoziția întrebătoare : «*N-a arătat oare Dumnezeu nebună înțelepciunea lumii ?*» [515] să fie înțeleasă în sens negativ : «*Dumnezeu n-a arătat nebună*», pentru ca să nu pară pricina învîrtoșării inimii lor datorită lui Dumnezeu, că adică El a înnebunit înțelepciunea ? Dimpotrivă, aceia sînt cu atît mai mult vinovați ; pentru că, deși au fost înțelepți, n-au crezut în propovăduire ; că de libertatea voinței noastre depinde alegerea adevărului sau depărtarea de adevăr. **2.** Prin cuvintele «*pierde-voi înțelepciunea înțelepților*» [516], Pavel vrea să spună că și înțelepciunea înțelepților va căpăta lumină cînd va fi pusă față în față cu filozofia barbară [517] cea disprețuită și nebăgată în seamă, așa cum se spune că lumina lămpii pălește cînd se arată lumina soarelui, pentru că lampa nu are atîta putere de lumină. **3.** Așadar, deși toți oamenii au fost chemați, totuși au fost numiți «*chemați*» numai cei care au voit să asculte. Că «*nu este nedreptate la Dum-*

512. *Ef.* 4, 18.
513. *I Cor.* 1, 21—23.
514. *I Cor.* 1, 24.
515. *I Cor.* 1, 20.
516. *I Cor.* 1, 19.
517. Adică : filozofia venită de la alți oameni, nu de la greci, filozofia credinței creștine, venită de la ne-greci.

nezeu» [518]. Deci sînt «*popor ales*» [519] cei care au crezut din cele două neamuri de oameni: din iudei şi din păgîni. **4.** În Faptele Apostolilor poţi găsi scris textual: «*Cei care au primit cuvîntul lui Petru au fost botezaţi*» [520], iar cei care n-au voit să creadă, s-au exclus pe ei înşişi. **90. 1.** Acestora le spune profeţia: «*Dacă veţi vrea şi Mă veţi asculta, bunătăţile pămîntului veţi mînca*» [521], arătînd că în puterea noastră stă şi alegerea şi îndepărtarea. Apostolul a numit învăţătura Domnului «*înţelepciunea lui Dumnezeu*» [522], ca să arate filozofia cea adevărată, predată prin Fiul. **2.** Dar, chiar şi cel care se crede înţelept are în epistolele apostolului unele sfaturi, care îi poruncesc «*să se îmbrace în omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu întru dreptate şi întru sfinţenia adevărului. De aceea, lepădînd minciuna, grăiţi adevărul* [523]. *Nu daţi loc diavolului. Cel ce fură să nu mai fure, ci mai degrabă să se ostenească, lucrînd binele*» [524]. **3.** A lucra înseamnă a face noi eforturi în căutarea adevărului, eforturi unite cu facerea de bine, săvîrşită cu judecată, «*ca să puteţi da celui care are nevoie*» [525] şi de merinde lumească şi de înţelepciune dumnezeiască. **4.** Pavel vrea să dăm şi altora învăţătura dată nouă de Cuvînt spre a o învăţa şi ei, aşa cum este dat argintul curat zarafilor, ca să aducă dobîndă. **5.** De aceea şi adaugă: «*Cuvînt rău să nu iasă din gura voastră*» — şi este rău cuvîntul acela care iese din gura unui om care are o idee înaltă despre el — «*ci dacă este bun spre zidire după trebuinţă, ca să dea har celor ce-l aud*» [526]. Trebuie neapărat să fie bun cuvîntul unui Dumnezeu bun. Şi cum să nu fie bun Cel care ne mîntuie?

CAPITOLUL XIX

91. 1. Scripturile ne dau mărturie că şi elenii au unele învăţături adevărate; şi aceasta se poate vedea din cele ce voi spune acum. În Faptele Apostolilor este scris că Pavel a spus areopagiţilor: **2.** «*Vă văd că sînteţi foarte evlavioşi. Pentru că trecînd şi privind locurile voastre de închinare am aflat şi un altar pe care era scris: «Necunoscutului Dumnezeu». Pe Cel pe Care deci voi necunoscîndu-L îl cinstiţi, pe Acesta vi-L vestesc eu,* **3.** *pe Dumnezeu, Care a făcut lumea şi toate cele ce sînt în ea. Acesta fiind Domnul cerului şi al pămîntului, nu locuieşte în*

518. *Rom.* 9, 14.
519. *Tit* 2, 14.
520. *Fapte* 2. 41.
521. *Is.* 1, 19.
522. *I Cor.* 1, 24.
523. *Ef.* 4, 24—25.
524. *Ef.* 4, 27—28.
525. *Ef.* 4, 28.
526. *Ef.* 4, 29.

temple făcute de mîini, nici nu se slujește de mîini omenești, ca și cum ar avea trebuință de ceva, de vreme ce El dă tuturor viață și suflare și toate ; **4.** *a făcut din unul tot neamul oamenilor, ca să locuiască pe toată fața pămîntului, așezînd vremile cele mai dinainte rînduite și hotarele locuinței lor, ca să caute pe Dumnezeu, doar L-ar simți și L-ar afla, deși nu este departe de fiecare din noi, că în El viem și ne mișcăm și sîntem, așa cum și unii din poeții voștri* [527] *au spus, că al Lui neam și sîntem»* [528]. **5.** Din aceste cuvinte se vede că Pavel s-a folosit de exemple luate din poeți, din lucrarea *Fenomene* a lui Aratos [529], pentru a arăta că sînt bune cele spuse de filozofii greci ; apoi le-a arătat că prin cinstirea «*Necunoscutului Dumnezeu*» grecii cinstesc pe Dumnezeu Creatorul, întemeiați pe presupuneri, dar trebuie să-L primească și să-L afle prin Fiul, întemeiați pe cunoaștere. **92. 1.** «*Pentru aceasta te-am trimis la neamuri*», îi spune Iisus lui Pavel, «*ca să le deschizi ochii, ca să se întoarcă de la întunecare la lumină și de la stăpînirea satanei la Dumnezeu, ca să ia iertare de păcate și moștenire între cei sfințiți prin credința în Mine*» [530]. **2.** Aceștia sînt, dar, «*ochii deschiși ai orbilor*», anume cunoașterea Tatălui prin Fiul; iar înțelesul presupunerii elenești este «*întoarcerea de la stăpînirea satanei*», este depărtarea de păcate, datorită cărora a venit robia. **3.** Noi nu primim toată filozofia fără nici o socoteală, ci pe aceea despre care vorbesc și Socrate și Platon : «Sînt mulți cei care poartă bastonul bahic, precum spun cei care iau parte la ceremoniile de inițiere, dar puțini sînt Bahus» [531], vrînd să arate prin aceste cuvinte că mulți sînt chemați, dar puțini aleși [532]. **4.** Și Socrate adaugă cu înțelepciune: «Iar aceștia, cei puțini, după părerea mea, nu sînt alții decît cei care filozofează sănătos. Și eu, în toată viața mea, n-am lăsat nimic la o parte, atît cît am putut, ca să ajung unul dintre ei ; și m-am sîrguit în tot chipul să fiu unul dintre ei. Iar dacă m-am sîrguit cum se cuvine și dacă am reușit ceva, vom ști lămurit lucrul acesta, cînd vom ajunge dincolo, dacă Dumnezeu va vrea, puțin mai tîrziu» [533]. **93. 1.** Nu ți se pare oare că, prin aceste cuvinte, Socrate arată clar, pe temeiul scrierilor evreilor, nădejdea după moarte a dreptului ? În dialogul *Demidoc*, dacă dialogul este al lui Platon, Socrate spune : «A filozofa nu înseamnă a te îndeletnici toată viața cu meseriile și cu artele, nici a aduna multe cunoștințe, ci însemnează altceva; pentru că, după cum socot eu este o insultă să numești filozo-

527. Aratos, *Phainomena*, 5.
528. *Fapte*, 17 22—28.
529. Aratos, nota 640 din C.
530. *Fapte* 26, 17—18.
531. Platon, *Fedon*, 69 C.
532. *Mt.* 20, 16 ; 22, 14.
533. Platon, *Fedon*, 69 D.

fie o astfel de îndeletnicire» [534]. 2. Sînt de părere că Socrate cunoaşte spusele lui Heraclit: «Multele cunoştinţe nu arată că cineva este şi deştept» [535]. 3. În cartea a cincea a lucrării *Statul*, Platon spune : «Îi vom numi oare filozofi pe toţi aceştia şi pe alţii, care îşi bat capul cu unele ca acestea şi pe cei care se îndeletnicesc cu arte mediocre? Nicidecum ! Dimpotrivă, o spun că o fac pe filozofii !

— Dar pe care îi numeşti atunci filozofi adevăraţi ?

— Ţi-o spun ! Pe cei cărora le place să privească adevărul» [536]. 4. Da, filozofia nu este geometria care se ocupă cu postulate şi cu ipoteze, nu-i nici muzică, pentru că ea e conjecturală [537], nici astronomie, care este plină de cuvinte, care discută lucrurile naturii, lucrurile trecătoare, lucruri probabile; filozofia este ştiinţa binelui în sine şi a adevărului ; ştiinţele acelea nu sînt binele, ci căi care duc la bine. 5. Prin urmare nici Platon nu socoate că ştiinţele enciclice pot contribui la cunoaşterea binelui; ele sînt de ajutor pentru a deştepta sufletul şi a-l exercita să înţeleagă cele spirituale.

94. 1. Dacă unii vor spune că grecii au grăit prin accident despre adevărata filozofie, aceia să ştie că şi accidentul face parte din iconomia dumnezeiască — ; da, că nu va îndumnezei cineva hazardul ca să ne facă în ciudă —; 2. dacă vor spune că din întîmplare, apoi nici întîmplarea nu-i în afara providenţei dumnezeieşti; dacă iarăşi vor spune că elenii au avut despre adevărata filozofie idei care le-au venit de la natură, apoi să se ştie că noi cunoaştem un singur creator al naturii, aşa precum am spus că este şi o dreptate naturală ; dacă vor spune că acest lucru se datoreşte unui simţ comun, apoi atunci să cercetăm cine este Tatăl acestui simţ comun şi al dreptăţii, potrivit căreia s-a împărţit acest simţ comun în mintea tuturora. 3. Dacă vor spune că elenii au grăit despre adevărata filozofie datorită unei preziceri şi al unui gînd ce le-a venit spontan, atunci le voi spune şi eu că acestea sînt forme ale profeţiei. În sfîrşit, alţii vor să spună că unele învăţături ale filozofilor au aparenţă de adevăr. 4. Da, de aceea dumnezeiescul apostol scrie despre noi : «*Că vedem acum ca prin oglindă*» [538]; că ne cunoaştem pe noi înşine aşa cum ne cunoaştem chipul cînd este reflectat de oglindă; tot aşa contemplăm, atît cît ne este cu putinţă, cauza creatoare din ceea ce este dumnezeiesc în noi. 5. «*Ai văzut pe fratele tău*, spune Scriptura, *ai văzut pe Dumnezeul tău*» [539]. Socot că prin cuvîn-

534. Citatul nu-i din dialogul neautentic *Demidoc*, ci din dialogul *Eraste*, 137 B, care-i tot atît de suspect ca şi Demidoc.
535. Heraclit, *Fragm. 40* ; Diels.
536. Platon, *Statul*, V, 475 DE.
537. Platon, *Fileb*, 55 E, 56 A.
538. *I Cor.* 13, 12.
539. Agrapha, *Resch*, ed. 2, p. 296 ş.u.

tul «*Dumnezeu*» textul acesta vorbeşte de Mîntuitorul. **6.** Dar după ce vom lepăda trupul, Îl vom vedea pe Dumnezeu «*faţă către faţă*» [540]. Da, atunci cînd inima va ajunge curată, atunci Îl vom putea defini pe Dumnezeu, Îl vom putea înţelege [541]. **7.** Acei dintre eleni, care au filozofat bine şi exact, L-au văzut pe Dumnezeu potrivit unei reflectări şi a unei întrezăriri a Dumnezeirii; că datorită slăbiciunii noastre imaginile adevărului ne apar aşa cum se văd imaginile în apă, aşa cum vedem unele lucruri prin corpurile transparente. **95. 1.** Bine spune Solomon: «*Cel ce seamănă dreptate lucrează credinţă* [542]; *iar cei care seamănă pe ale lor mai multe fac*» [543]. Şi iarăşi: «*Poartă grijă de îneţele cele de pe cîmp şi vei cosi iarbă; adună iarbă coaptă, ca să ai oi pentru îmbrăcăminte*» [544]. **2.** Vezi că trebuie să ne îngrijim de îmbrăcămintea din afară, că trebuie să ne păzim? «*Cu cunoştinţă să cunoşti sufletele turmei tale*» [545]. **3.** «*Cînd păgînii, care nu au lege din fire fac cele ale legii, aceştia, neavînd lege, îşi sînt ei singuri lege*» [546]; deci, după cum spune apostolul, «*cei netăiaţi împrejur au păzit îndreptările legii*» [547] şi înainte de lege şi înainte de venirea Domnului. **4.** Cuvîntul, comparînd oarecum pe filozofi cu cei pe care-i numim eretici, spune cît se poate de lămurit: «*Mai bun este prietenul cel de aproape decît fratele care locuieşte departe*» [548]. «*Cel care se sprijină pe minciuni paşte vînturile şi aleargă după păsări zburătoare*» [549]. **5.** Sînt de părere că în textul acesta Cuvîntul nu vorbeşte de filozofie, cu toate că filozofia în multe cazuri încearcă cele ce par adevărate şi lucrează cu probabilităţi, ci mustră ereziile. **6.** Că adaugă: «*A părăsit căile viei sale şi rătăceşte în cărările propriului său ogor*» [550]. Acestea sînt ereziile care au părăsit dintru început Biserica. **7.** Astfel, cel care s-a lăsat furat de erezie «*străbate o pustie fără apă*» [551], pentru că a părăsit pe Cel cu adevărat Dumnezeu, pentru că este lipsit de Dumnezeu şi caută apă acolo unde nu-i apă, «*umblă pe un pămînt nelocuit şi lipsit de apă şi adună cu mîinile sale nerodire*» [552]. **96. 1.** Şi Înţelepciunea spune: «*Îi voi îndemna pe cei lipsiţi de minte*» — negreşit pe cei care sînt furaţi de erezii — : «*Atingeţi-vă cu plă-*

540. I *Cor.* 13, 2.
541. *Mt.* 5, 8.
542. *Prov.* 11, 21.
543. *Prov.* 11, 24.
544. *Prov.* 27, 25—26.
545. *Prov.* 27, 23.
546. *Rom.* 2, 14.
547. *Rom.* 2, 26.
548. *Prov.* 27, 10.
549. *Prov.* 9, 12.
550. *Prov.* 9, 12.
551. *Prov.* 9, 12.
552. *Prov.* 9, 12.

cere *de pîinile ascunse şi de apa dulce de furtişag*» [553]. Cînd Scriptura vorbeşte aici de pîine şi apă nu se gîndeşte la altceva decît la ereziile care nu folosesc, după rînduiala Bisericii, pîinea şi apa la aducerea darurilor. Că sînt unii care fac euharistia numai cu apă [554]. **2.** «*Dar fugi, nu zăbovi în locul în care se află ea!*» [555]. A numit în chip echivoc «*loc*» adunarea ereziei; n-a numit-o Biserică. **3.** Apoi Scriptura adaugă: «*Aşa vei trece apă străină*» [556], că nu socoteşte botezul eretic apă proprie şi curată. **4.** «*Şi vei trece dincolo de rîu străin*» [557], care te duce în altă parte şi te tîrăşte în mare, unde este azvîrlit cel care se abate de la drumul cel sigur al adevărului, fiind furat iarăşi de valurile cele păgîneşti şi fără de rînduială ale vieţii.

CAPITOLUL XX

97. 1. După cum nu se poate spune că sînt multe cauzele cînd mulţi oameni trag o corabie în mare, ci din multele cauze este numai una — că nu fiecare din oamenii cei mulţi este cauza tragerii corăbiei în mare, ci împreună cu toţi ceilalţi — tot aşa şi filozofia ajută la sesizarea adevărului, pentru că filozofia este o cercetare a adevărului, dar nu filozofia singură este cauza sesizării adevărului, ci împreună cu altele este cauză şi ajutătoare, este cauză accesorie. **2.** Şi după cum una este fericirea, dar sînt mai multe virtuţile care fac fericirea; şi după cum căldura este produsă şi de soare şi de foc şi de baie şi de îmbrăcăminte, tot aşa unul este adevărul, dar multe sînt cele care contribuie la căutarea lui; găsirea adevărului, însă, o putem dobîndi numai prin Fiul. **3.** Dacă privim bine, potenţial, virtutea este una; dar se întîmplă ca virtutea, atunci cînd ia trup în fapte, să se numească în unele pricepere, în altele castitate, în altele bărbăţie sau dreptate. **4.** Potrivit aceleiaşi judecăţi, şi adevărul este unul; în geometrie este adevărul geometric, în muzică adevărul muzical, iar în filozofia cea dreaptă poate fi un adevăr elen. Dar singurul adevăr suveran, căruia nu i se poate găsi cusur, este adevărul pe care l-am învăţat de la Fiul lui Dumnezeu. **98. 1.** La fel spunem de una şi aceeaşi drahmă că este bilet de călătorie cînd o dăm căpitanului unei corăbii, că este vamă cînd o dăm vameşului, că este chirie cînd o dăm proprietarului casei în care locuim, că este salariu cînd o dăm profesorului şi că este acont cînd o dăm celui de la care cumpărăm ceva. Fiecare, deci, fie virtutea, fie adevărul, cu nume diferite, dar cu semni-

553. *Prov.* 9, 17.
554. O erezie din grupa encratiţilor, care întrebuinţa la sfînta euharistie apă în loc de vin. În documentele de mai tîrziu ereticii apar sub numele de hidroparastaţi.
555. *Prov.* 9, 19.
556. *Prov.* 9, 19.
557. *Prov.* 9, 20.

ficaţii asemănătoare, sînt cauza propriilor lor acţiuni. **2.** Prin folosirea lor ajungem să trăim în chip fericit — că nu numele lor ne face fericiţi — şi numim fericire o vieţuire dreaptă, numim fericit pe cel care-şi împodobeşte cu virtuţi sufletul. **3.** Chiar dacă filozofia ne ajută de departe la găsirea adevărului în străduinţile ei îndreptate spre atingerea adevărului propovăduit de noi, totuşi filozofia este de ajutor aceluia care caută, în chip logic, să ajungă la gnoză. **4.** Adevărul nostru se deosebeşte de adevărul filozofiei greceşti, deşi poartă acelaşi nume ; se deosebeşte şi prin măreţia cunoştinţelor date şi prin dovezile superioare pe care le are şi prin puterea lui dumnezeiască şi prin alte însuşiri asemănătoare acestora ; că noi *«sîntem învăţaţi de Dumnezeu»* [558] ; scrierile noastre sînt cu adevărat sfinte ; iar noi am fost învăţaţi de Fiul lui Dumnezeu. De aceea filozofia greacă nu mişcă sufletele aşa cum le mişcă filozofia creştină, pentru că filozofia greacă se foloseşte de o învăţătură deosebită. **99. 1.** Dacă, însă, din pricina celor care ne critică va trebui să facem o distincţie între filozofia greacă şi filozofia creştină, atunci vom spune următorul lucru : pentru că filozofia greacă urmăreşte aflarea adevărului, spunem că filozofia greacă este o cauză secundară, o cauză ajutătoare, care ne înlesneşte înţelegerea adevărului ; cu asta mărturisim că filozofia greacă este o şcoală pregătitoare pentru gnostic ; dar nu admitem să facem din cauza secundară cauză principală, nici dintr-o cauză ajutătoare cauză hotărîtoare, nici să spunem că fără filozofia greacă nu putem înţelege adevărul, pentru că noi, aproape toţi, fără cultura enciclică şi fără filozofia greacă, ba unii chiar fără să ştie carte; am înţeles prin credinţă învăţătura despre Dumnezeu fiind mişcaţi *«prin putere»* [559], de filozofia cea dumnezeiască, de filozofia barbară, fiind învăţaţi de o înţelepciune care lucrează cu propriile sale puteri. **2.** Ceea ce lucrează cu ajutorul altuia, nefiind în stare să lucreze singură, pe aceea o numim cauză secundară şi ajutătoare ; că nu se poate numi cauză eficientă atunci cînd primeşte ajutor din altă parte, cînd singură nu poate da rezultate valabile. **3.** Deşi filozofia greacă prin mijloacele sale a îndreptăţit uneori pe eleni, totuşi nu i-a dus la o îndreptăţire totală ; filozofia le-a fost de ajutor, aşa cum este de ajutor prima şi a doua treaptă a unei scări pentru cel care se urcă la etajul superior, cum este de ajutor profesorul pentru cel care vrea să studieze filozofia. Asta nu înseamnă, însă, că lipsa filozofiei aduce vreo lipsă Cuvîntului universal sau că duce la distrugerea adevărului ; pentru că şi vederea şi auzul şi glasul ajută la sesizarea adevărului, dar mintea este aceea care cunoaşte îndeaproape adevărul. **4.** Dintre cauzele ajutătoare, unele ajută mai

558. *I Tes.* 4, 9.
559. *I Tes.* 1, 5.

mult, altele mai puțin. Astfel claritatea stilului ne ajută la predarea adevărului, iar dialectica ne ajută să nu fim biruiți de atacurile ereziilor. **100. 1.** Învățătura cea mîntuitoare, însă, este desăvîrșită în ea însăși și n-are nevoie să fie completată, pentru că este *«putere și înțelepciune a lui Dumnezeu»* [560]; iar filozofia greacă, cînd se apropie de învățătura cea adevărată, nu face mai puternic adevărul; dar pentru că filozofia face neputincioase atacurile sofisticii și respinge mașinațiile viclene, pornite împotriva adevărului, pentru aceea a fost numită în chip potrivit gard și zid al viei [561]. **2.** Adevărul pe care-l avem datorită credinței este necesar cum este necesară pîinea pentru a trăi; științele pregătitoare, însă, se aseamănă cu mîncarea care se mănîncă cu pîine și cu desertul. Așa cum spune Pindar din Teba:

«La sfîrșitul cinei, desertul e plăcut» [562].

3. Deschis a spus Scriptura: *«Cel fără de răutate va fi mai priceput dacă înțelege, iar înțeleptul va primi cunoștință»* [563]; iar Domnul zice: *«Cel care grăiește de la sine, slava sa caută; dar cel ce caută slava celui ce l-a trimis este adevărat și nu este nedreptate în el»* [564]. **4.** Și iarăși, face o nedreptate cel care fură ideile barbarilor și se laudă cu ele ca și cum ar fi ale lui, pentru a-și spori slava lui, minținд adevărul. Unul ca acesta este numit de Scriptură *«tîlhar»* [565]. Că este spus: «Fiul meu, să nu fii mincinos, pentru că minciuna duce la hoție» [566]. **5.** Tîlharul are cu adevărat ceea ce a furat, fie aur, fie argint, fie cuvînt, fie învățătură. Sînt, deci, adevărate în parte învățăturile pe care le-au furat filozofii; dar ei nu le cunosc decît conjectural și prin constrîngerea cuvintelor acelor învățături. Vor cunoaște, însă, înțelesul lor, dacă vor voi să fie ucenici ai lui Hristos.

CAPITOLUL XXI

101. 1. Despre învățăturile care au fost furate de filozofi de la evrei vom vorbi puțin mai tîrziu. Dar mai întîi, după cum e și firesc, trebuie să vorbim de timpul în care a trăit Moisi; și, cu ajutorul timpului, vom arăta, fără a putea fi contrazișI, că filozofia evreilor este cea mai veche din toate filozofiile. **2.** Despre lucrul acesta a vorbit cu de-amănuntul

560. *I Cor.* 1, 24.
561. *Mt.* 21, 33; *Mc.* 12, 1.
562. Pindar, *Fragm.* 124 c, Schroeder.
563. *Prov.* 21, 11.
564. *In.* 7, 18.
565. *In.* 10, 8.
566. *Învățătura celor 12 apostoli*, III, 5, în: *Scrierile Părinților Apostolici*. Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 26 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

Taţian [567] în lucrarea sa *Către greci*; a mai vorbit şi Casian în prima carte din lucrarea sa : *Interpretări.*

Dar şi lucrarea aceasta a noastră cere să vorbim de cele spuse cu privire la această problemă. **3.** Gramaticul Apion [568], supranumit Plistonice [569], care ura pe evrei, pentru că era egiptean — că a şi scris o carte împotriva iudeilor — în cartea a patra a lucrării sale : *Istorii egiptene* aminteşte de Amosis [570], regele Egiptului şi de faptele sale, întemeiat pe mărturia lui Ptolomeu din Mendes [571]. **4.** Cuvintele sale sînt acestea : «Amosis, care a trăit pe timpul lui Inah Argianul, a distrus lacul Auaria, după cum scrie Ptolomeu din Mendes în *Cronica* sa» [572]. **5.** Acest Ptolomeu a fost preot ; în cele trei cărţi ale Cronicii sale a scris despre faptele împăraţilor Egiptului şi spune că pe timpul lui Amosis, împăratul Egiptului, iudeii au plecat din Egipt sub conducerea lui Moisi [573] ; din acestea rezultă că Moisi a trăit pe timpul lui Inah. **102. 1.** Istoria Argosului [574], care începe cu Inah, este cea mai veche istorie din toate istoriile cetăţilor greceşti, aşa cum relatează Dionisie din Halicarnas [575] în *Cronica* sa [576]. **2.** Istoria Aticei, care începe cu autohtonul Cecrops [577], omul cu două firi [578], este mai nouă cu 4 generaţii, după cum spune textual Taţian. Istoria Arcadiei [579], care începe cu Pelasg [580], este cu 9 generaţii mai nouă decît istoria Argosului ; şi Pelasg se numeşte tot autohton. **3.** Istoria Ftiotidei [581], care începe cu Deucalion [582], este cu 2 generaţii mai

567. Taţian, apologet creştin, de origine siriană, s-a născut pe la 120. Din lucrările sale s-au păstrat : *Cuvînt către greci,* scris pe la 170 — care este o apologie a creştinismului, dar mai ales o polemică aspră a culturii greceşti — şi *Diatesaron,* o evanghelie unică, alcătuită din texte din cele patru Evanghelii.

568. Apion, retor alexandrin (sec. I e.n.), a scris o *Istorie a Egiptului,* comentarii la Homer şi o violentă satiră intitulată : *Contra iudeilor,* căreia i-a răspuns Iosif Flaviu prin lucrarea sa : *Contra lui Apion.*

569. Plistonice, adică : Cel care a biruit pe foarte mulţi.

570. Amosis (Amasis), primul rege din dinastia a XVIII egipteană.

571. Ptolomeu din Mendes, preot şi autorul unei istorii a Egiptului.

572. Apion, *Fragm.* 2 ; *FHG,* III, 509.

573. *Ptolomeu din Mendes, Fragm. 1* ; *FHG,* IV, 485.

574. Argos, nota 499 din C.

575. Dionisie din Halicarnas, istoric şi retor grec (sec. I î.e.n.), a profesat în oraşul său natal apoi la Roma, unde a şi scris numeroasele sale lucrări, dintre care cea mai mare, intitulată *Antichităţi romane.*

576. Dionisie din Halicarnas, *FGrHist,* 251, F. 1.

577. Cecrops, nota 413 din C.

578. Pentru că partea superioară a trupului său era de om, iar partea inferioară de şarpe.

579. Arcadia, nota 162 din C.

580. Pelasg, primul om din Arcadia.

581. Ftiotida, regina din Tesalia.

582. Deucalion, fiul lui Prometeu şi al Pandorei, soţul Pirei. Cînd Zeus, mîniat pe neamul omenesc, a trimis pe lume potopul, au scăpat numai Deucalion şi Pira. Aceştia, la sfatul lui Prometeu, şi-au construit o ladă mare şi, cînd a venit potopul, au intrat în ea. Lada a mers pe ape nouă zile şi s-a oprit pe vîrful muntelui Parnas. Pentru a repopula pămîntul, Deucalion şi Pira au primit poruncă de la un oracol să arunce în urma lor pietre. Pietrele aruncate de Deucalion s-au prefăcut în bărbaţi, cele aruncate de Pira în femei.

nouă decît istoria Arcadiei. Deci de la Inah pînă la războiul troian sînt 20 sau 21 de generaţii ; iar ani, ca să spun aşa, 400 şi mai mult. **4.** Istoria Asiriei, la rîndul ei, din cele ce spune Ctesias [583], este mai veche cu mulţi ani decît istoria Greciei. Din cele spuse rezultă că ieşirea lui Moisi din Egipt, în timpul lui Amosis egipteanul şi Inah argianul, a fost în anul 402 de la întemeierea imperiului asirian şi în al 32-lea an al domniei lui Beluh VIII. **5.** În Grecia, pe timpul lui Foroneu [584], urmaşul lui Inah, a fost potopul din vremea lui Ogiges [585], domnia regilor Sicioniei [586] — primul rege Egialeu, după el Europ, apoi Telhin — şi domnia lui Cres în Creta. **6.** Acusilau spune că Foroneu a fost cel dintîi om [587] ; pornind de la spusele lui Acusilau, autorul poemului *Foronis* a spus că Foroneu este «tatăl oamenilor muritori» [588]. **103. 1.** Tot de aici Platon, în dialogul *Timeu* urmîndu-l pe Acusilau, scrie : «Şi odată, voind să-l aducă să vorbească despre antichităţile acestui oraş, a început să grăiască de cele mai vechi timpuri, de Foroneu, numit primul om, de Niobe [589] şi de întîmplările de după potop» [590]. **2.** Pe timpul lui Forbas [591] a trăit Acteu [592], după care Atica s-a numit Actea. Pe timpul lui Triopa [593] au trăit Prometeu, Atlas, Epimeteu [594], Cecrops cel cu două firi şi Io. Pe timpul lui Crotop [595] au fost aprinderea lui Feton [596] şi potopul lui Deucalion. **3.** Pe timpul lui Stenelos a domnit Amfiction [597], a venit Danau în Peloponez, a fost zidită Dardania [598] de Dardan [599], «pe care, spune Homer, l-a născut Zeus cel ce adună norii» [600] şi aducerea Europei [601] din Fenicia în Creta. **4.** Pe

583. Ctesias, călător şi istoric grec (sec. V î.e.n.), autorul a două lucrări, una despre Persia, alta despre India, din care nu există decît extrase.
584. Foroneu, nota 404 din C.
585. Ogiges, primul rege al Beoţiei.
586. Sicionia, provincie în Peloponez.
587. Acusilau, *FGrHist*, 2 F 23.
588. Foronis, *Fragm. 1*, Knitel.
589. Niobe, nota 796 din C.
590. Platon, *Timeu*, 22 A.
591. Forbas, erou grec, s-a dus din Grecia în insula Rodos şi a scăpat pe locuitorii acestei insule de mulţimea de şerpi de pe insulă şi de un balaur.
592. Acteu, regele mitic al Aticei.
593. Triopa, regele Argosului.
594. Epimeteu fratele lui Prometeu. Epimeteu, cu toate împotrivirile fratelui său, a primit pe Pandora şi a deschis cutia adusă de ea, din care au ieşit toate relele.
595. Crotop, fiul lui Agenos, regele Argosului.
596. Feton, nota 249 din C.
597. Amfiotion, fiul lui Deucalion şi al Pirei. I se atribuie instituirea amfictioniilor, nume dat în vechea Grecie asociaţiilor de state, grupate în jurul unui sanctuar.
598. Dardania, ţinut în nord-vestul Asiei Mici.
599. Dardan, nota 72 din C.
600. Homer, *Iliada*, XX, 215.
601. Europa, sora lui Cadmos, întemeietorul Tebei. Pentru frumuseţea ei a fost răpită de Zeus, transformat în taur, şi dusă în Creta. Este mama lui Minos, regele Cretei.

timpul lui Linceu a fost răpirea zeiței Core [602], zidirea templului din Eleusis, descoperirea plugăritului de Triptolem [603], venirea lui Cadmos în Teba și domnia lui Minos. Pe timpul lui Pretos [604], războiul lui Eumolp [605] cu atenienii. 5. Pe timpul lui Acrisie [606], a trecut Pelops [607] din Frigia în Atena, a venit Ion [608] în Atena, a domnit Cecrops II, au avut loc faptele lui Perseu [609] și ale lui Dionisos [610], au trăit poeții Orfeu și Museu [611]. **104. 1.** După cum spune Dionisie din Argos, Troia a fost cucerită în anul al 18-lea al domniei lui Agamemnon [612], în primul an de domnie al regelui Demofon [613] al Atenei, fiul lui Tezeu [614] și în luna Targelion [615], în

602. Core, nota 69 din C.

603. Triptolem, regele legendar al Eleusinei.

604. Pretos, regele Tirintului, în Argolida.

605. Eumolp, fiul lui Poseidon și al Hionei, de origine tracă, în același timp poet, războinic, ghicitor, preot, legislator. A venit din Tracia și s-a stabilit în Eleusis, unde a introdus misterele zeiței Demetra. În lupta cu atenienii a pierit și el și Erehteu, conducătorul atenienilor.

606. Acrisie, regele legendar al Argosului, tatăl Danaei. Un oracol i-a prezis că va fi ucis de nepotul său. Ca să nu se împlinească oracolul, Acrisie a închis pe fiica sa într-un turn. Zeus, îndrăgostit de ea, s-a strecurat în turn sub forma unei ploi de aur și i-a dat un copil, pe Perseu. Acrisie, cînd a aflat, a pus pe mamă și copil într-o ladă, pe care a aruncat-o în mare. Lada, luată de valuri, a ajuns în insula Serif, unde era rege Polidect. Acesta i-a salvat și i-a primit la curtea lui. Îndrăgostindu-se de Danae, dorea să se căsătorească cu ea, dar nu putea de Perseu. Ca să scape de el, l-a trimis să taie capul Meduzei, una din Gorgone, cu nădejdea că privirile ei îl vor pietrifica. Perseu a fost ajutat de Hermes și Atena, care i-au dat sandale cu aripi și un coif care-l făcea nevăzut. Le-a găsit pe Gorgone dormind — erau trei surori: Meduza, Euriala și Steno — i-a tăiat capul Meduzei și l-a acoperit ca să nu-i vadă privirile; din sîngele curs din trupul ei s-a născut un cal înaripat, Pegas. Deșteptîndu-se surorile ei, Perseu a scăpat de ele, urcîndu-se pe Pegas. În drum spre Serif, în Etiopia, a dezlegat pe Andromeda, care era înlănțuită de o stîncă și amenințată de un monstru marin. S-a căsătorit cu ea. Ajuns în Serif, a aflat că mama lui e persecutată de Polidect; Perseu l-a pietrificat cu capul Meduzei. — Și oracolul de care a voit să scape Acrisie, aruncînd în mare pe fiică și nepot, tot s-a împlinit, pentru că mai tîrziu, ducîndu-se Acrisie la Larisa, pentru a asista la jocuri, a fost ucis prin accident de nepotul său, Perseu, cu o lovitură de disc.

607. Pelops, nota 262 din C.

608. Ion, strămoșul legendar al ionienilor, s-a stabilit în nordul Peloponezului și a ajuns regele Atenei, după ce i-a biruit pe eleusieni.

609. Perseu, în nota 606.

610. Dionisos, nota 66 din C.

611. Museu, poet și cîntăreț grec. S-a spus despre el că e fiul zeiței Luna, că e fiul lui Orfeu sau discipol al lui și că a fost primul preot al misterelor de la Eleusis.

612. Agamemnon, nota 310 din C.

613. Demofon, nota 458 din C.

614. Tezeu, regele legendar al Atenei. I se atribuie numeroase fapte eroice printre care: uciderea a numeroși monștri și a marelui răufăcător Procust, uciderea minotaurului din labirintul regelui Minos, de unde a putut ieși datorită firului dat de Ariadna, fiica regelui Minos, participarea la expediția argonauților pentru cucerirea lînii de aur. Ca rege al Atenei, a organizat Atica, a dat Atenei prima legislație și a inaugurat serbările panateniene. Fiind erou național, i s-a dat un cult și în cinstea lui s-a înălțat un templu în Atena.

615. Targelion, lună la atenieni, de la mijlocul lui mai la mijlocul lui iunie.

a 12-a zi[616]. 2. Agia [617] şi Dercil [618], în a treia carte spun [619] că Troia a fost cucerită cu 8 zile înainte de sfîrşitul lunii Panemos [620]. Helanic relatează că a fost cucerită în a 12-a zi a lunii Targelion [621], iar unii care au scris despre cele petrecute în Atica, spun că a fost cucerită cu 8 zile înainte de sfîrşitul aceleiaşi luni, în ultimul an al domniei lui Menesteu [622], pe cînd era lună plină.

«Era miezul nopţii şi luna se înălţa strălucitoare», spune cel care a scris *Mica Iliadă* [623]. În sfîrşit alţii spun că Troia a fost cucerită în aceeaşi zi, dar în luna Sciroforion [624]. **3.** Tezeu, care a făcut tot atît de mari isprăvi ca şi Heraclit, a trăit înainte de războiul troian cu o generaţie, pentru că Homer scrie că Tlepolem, fiul lui Heracle, a luat parte la asediul Troiei [625].

105. 1. A fost dovedit, deci, că Moisi a trăit cu 604 ani înainte de îndumnezeirea lui Dionisos, pentru că, după cum spune Apolodor în Cronica sa [626], Dionisos a fost trecut în rîndul zeilor în anul al 32-lea al domniei lui Perseu. **2.** De la Dionisos pînă la Heracle şi pînă la eroii care au călătorit împreună cu Iason [627] pe corabia Argo sînt 63 de ani. Cu aceşti eroi au fost şi Asclepie şi Dioscurii [628], după cum mărturiseşte Apolonie din Rodos [629] în lucrarea sa *Argonauţii* [630]. **3.** Din anul în care s-a urcat Heracle pe tronul Argosului şi pînă la îndumnezeirea lui Heracle şi Asclepie sînt 38 de ani după cronograful Apolodor [631]. **4.** De la

616. Dionisie din Argos, *Fragm. 10, FHG*, III, 26.

617. Agia, poet grec (sec. VII î.e.n.), autorul lucrării *Întoarceri*, în care vorbeşte de întoarcerea aheenilor de la asediul Troiei.

618. Dercil, scriitor grec. Nu se cunoaşte timpul în care a trăit, dar este foarte vechi. I se atribuie multe lucrări.

619. Agia, *Fragm.* 2; *FHG*, VI, 292. — Dercil, *Fragm.* 3; *FHG*, IV, 387.

620. Panemos, lună eoliană sau doriană, cuprinzînd ultimele 15 zile ale lunii august şi primele 15 zile ale lunii septembrie.

621. Helanic, *FGrHist*, 4 F, 152 a.

622. Menesteu, descendent din Erehteu (nota 393 din C), a detronat pe Tezeu, a ajuns regele Atenei şi a luat parte la asediul Troiei.

623. *Mica Iliadă*, *Fragm.* 11, Kinkel.

624. Sciroforion, a 12-a lună din calendarul atenian, sfîrşitul lui iunie şi începutul lui iulie.

625. Homer, *Iliada*, II, 657.

626. Apolodor din Atena, *FGrHist.* 244, F. 87.

627. Iason, fiul lui Eson, regele ţinutului Iolco, a fost crescut de centaurul Hiron. Cînd a ajuns bărbat, a cerut lui Pelia, uzurpatorul tronului, să-l pună în drepturile sale. Pelia i-a promis că-i va da tronul, dacă îi va aduce din Colhida lîna de aur. Iason a organizat o expediţie, formată din cincizeci de bărbaţi, numită a argonauţilor, după numele corabiei Argo cu care au plecat în Colhida. Ajunşi în Colhida, Iason, cu ajutorul vrăjitoarei Medea, care se îndrăgostise de el şi pe care a luat-o apoi în căsătorie, a reuşit să ia lîna de aur, biruind, împreună cu membrii expediţiei, pe paznicii lînii, pe taurii cu picioarele de bronz, pe uriaşi şi pe balaur.

628. Dioscurii, nota 152 din C.

629. Apolonie din Rodos, poet şi gramatic grec din Alexandria (sec. III î.e.n.), autorul epopeii *Argonauţii*.

630. Apolonie din Rodos, *Argonauţii*, I, 146 ş.u.

631. Apolodor din Atena, *FGrHist*, 244, F. 87.

îndumnezeirea acestora pînă la îndumnezeirea lui Castor [632] şi Polux [633], 53 de ani. Cam în acest timp a avut loc cucerirea Troiei. **5.** Dar dacă vreţi să vă convingeţi, să-l ascultăm şi pe poetul Hesiod :

«Maia [634], fiica lui Atlas, suindu-se în patul cel sfînt [635],
A născut pe vestitul Hermes [636], crainicul nemuritorilor ;

Iar Semela [637], fiica lui Cadmos, fiind în legături de dragoste [638],
A născut pe Dionisos, cel ce face mare bucurie» [639].

106. 1. Cadmos, tatăl Semelei, a venit în Teba pe timpul lui Linceu şi a fost inventatorul literelor greceşti. Triopa este contemporan cu Isis [640], la 7 generaţii după Inah — Isis se numeşte şi Io, pentru că mergea [641] colindînd pe tot pămîntul — ; Istros [642], în lucrarea sa *Despre colonia egiptenilor,* spune că Isis este fiica lui Prometeu [643]. **2.** Prometeu a trăit pe vremea lui Triopa, la 7 generaţii după Moisi ; deci se vede de aici că Moisi a trăit înainte de epoca în care grecii pun crearea celui dintîi om [644]. **3.** Leon [645], care a scris o lucrare *Despre zeii egipteni,* spune că Isis a fost numită Demetra de greci [646]. Demetra a trăit pe vremea lui Linceu, 11 generaţii după Moisi. **4.** Apis, regele Argosului, este întemeietorul oraşului Memfis [647], după cum spune Aristip în prima carte a lucrării sale *Arcadica* [648]. **5.** Aristea din Argos spune că acest rege a fost supranumit Sarapis [649] şi că acesta este cel căruia i se închină egiptenii [650]. **6.** Nimfodor din Amfipole, în cartea a treia a lucrării sale *Legile Asiei,* spune că taurul Apis [651], după ce a murit şi a fost îmbălsămat, a fost pus într-un sicriu în templul zeului căruia se închinau egiptenii şi a fost numit Sorapis [652], care mai tîrziu a ajuns Sarapis după obişnuinţa de

632. Castor, nota 199 din C.
633. Polux, unul din Dioscuri, fratele lui Castor.
634. Maia, nimfă, a fost iubită de Zeus şi a născut pe Hermes.
635. În patul lui Zeus.
636. Hermes, nota 173 din C.
637. Semela, nota 301 din C.
638. Cu Zeus.
639. Hesiod, *Teogonia,* 938—941.
640. Isis, nota 482 din C.
641. Io derivă de la ἰέναι — a merge.
642. Istros, scriitor grec din Alexandria (sec. III î.e.n.). Are lucrări în versuri şi proză, din care au rămas fragmente.
643. Istros, *Fragm.* 40, FHG, I, 423.
644. Grecii au considerat uneori pe Prometeu creator al primului om.
645. Leon din Pela, scriitor grec (sec. IV î.e.n.), autorul unei lucrări asupra Egiptului, în care consideră pe zeii egipteni regi egipteni îndumnezeiţi.
646. Leon din Pela, *Fragm.* 2, *FHG,* II, 331.
647. Memfis, nota 348 din C.
648. Aristip din Arcadia, *Fragm. 1 ; FHG.* IV, 327.
649. Sarapis (Serapis), nota 467 din C.
650. Aristea din Argos, *Fragm. 1 ; FHG,* IV, 327.
651. Apis, nota 349 din C.
652. Sorapis — σορός = sicriu + Apis, adică : Apis cel din sicriu.

limbaj a băştinaşilor [653]. Apis este al treilea rege al Argosului, de la primul rege, Inah. **107. 1.** Da, Leto [654] a trăit pe vremea lui Titie [655]. Homer spune despre Titie că

«A siluit pe Leto, vestita amantă a lui Zeus» [656].

Titie a fost contemporan cu Tantal [657]. **2.** Pe bună dreptate, deci, scrie şi Pindar Beoţianul: «În acest timp s-a născut Apolon» [658]. Şi nu e de mirare, pentru că Apolon era slugă la Admet [659] de un an întreg, împreună cu Heracle [660]. **3.** Zetos [661] şi Amfion [662], inventatorii muzicii, au trăit pe timpul lui Cadmos. **4.** Dacă cineva ne va spune că sibila Femonoe a fost cea dintîi care a spus lui Acrisie oracole în versuri, acela să ştie că după Femonoe, în urmă cu 27 de ani, au rostit oracole în versuri Orfeu, Muzeu şi Lin, dascălul lui Heracle. **5.** Homer şi Hesiod sînt cu mult posteriori cuceririi Troiei; iar după aceştia, cu mult mai tîrziu, sînt legiuitorii elenilor Licurg, Solon, cei şapte înţelepţi; Ferechide din Siros, marele Pitagora sînt cu mult timp în urma instituirii olimpiadelor, aşa cum am arătat mai înainte. **6.** Am dovedit deci că Moisi a trăit cu mult mai înainte nu numai de înţelepţii şi poeţii grecilor, dar şi de cei mai mulţi dintre zeii lor.

108. 1. Dar nu numai Moisi, ci şi sibila a trăit înainte de Orfeu. Se spun multe despre numele ei şi despre oracolele pe care le-a rostit; fiind frigiană, se numea Artemis [663]; ea a venit la Delfi [664] şi a cîntat acolo versurile acestea:

2. «O, delfieni, care vă închinaţi lui Apolon, cel care aruncă
departe săgeţile sale!
Am venit la voi să vă spun prin oracole gîndirea lui Zeus Egiohu [665].
Eu, care sînt inspirată de Apolon, a cărui soră bună sînt».

653. Nimfodor din Amfipole, *Fragm. 20*; *FHG*, II, 380.
654. Leto, nota 370 din C.
655. Titie, fiul zeiţei Geea; uriaş, care cu trupul acoperea nouă pogoane. Pentru că a siluit-o pe zeiţa Leto, amanta lui Zeus, a fost ucis cu săgeţi de Apolon şi Artemis; apoi a fost aruncat în tartar, unde doi vulturi îi sfîşiau neîncetat ficatul.
656. Homer, *Odiseea*, XI, 580.
657. Tantal, rege legendar al Frigiei. Primit să ia masa cu zeii, a furat din nectarul şi ambrozia zeilor şi le-a împărţit oamenilor. Mai tîrziu, pentru a pune la încercare preştiinţa zeilor, a invitat pe Zeus şi pe alţi zei la masă, oferindu-le ca mîncare pe propriul lui fiu, pe Pelops. Zeus a cunoscut crima lui Tantal, a înviat pe Pelops, iar pe Tantal l-a aruncat în tartar, condamnat la un chin fără sfîrşit: a fost legat de un arbore în mijlocul unui lac cu apă limpede; dorea să bea apă, dar apa se îndepărta de buzele lui; dorea să mănînce, dar ramurile cu fructe se înălţau cînd întindea mîinile.
658. Pindar, *Fragm. 147*, Schroeder.
659. Admet, nota 269 din C.
660. Homer, *Iliada*, XXI, 444.
661. Zetos, regele legendar al Tebei, fiul lui Zeus şi al Antiopei, frate geamăn cu Amfion.
662. Amfion, nota 1 din C.
663. Artemis, nota 313 din C.
664. Delfi, oraş în Focida, centrul Greciei, la poalele Parnasului. În Delfi zeul Apolon avea un templu celebru şi dădea oracole prin gura Pitiei.
665. Egiohu, nota 528 din C.

3. Este şi o altă sibilă în Eritrea, numită Herofila [666]. Despre aceste sibile face menţiunea Heraclide Ponticul [667] în lucrarea sa *Despre sanctuarele cu oracole* [668]. Las deoparte sibila egipteană şi sibila italiană, care locuia în Roma, pe Carmalon [669], al cărei fiu, Evandru, a zidit lui Pan [670], în Roma, templul numit Lupercion [671].

109. 1. Se cuvine, dar, să cercetăm acum şi anii în care au trăit şi ceilalţi profeţi care au fost la evrei după Moisi.

2. După săvîrşirea lui Moisi a luat conducerea poporului Iisus, care a purtat cinci ani război, odihnindu-se în «pămîntul cel bun» [672]. **3.** După cum se spune în cartea lui Iisus, bărbatul acesta a fost urmaş al lui Moisi vreme de 27 de ani. **4.** După moartea lui Iisus, păcătuind evreii au fost daţi lui Husahar, regele Mesopotamiei, vreme de 8 ani, după cum istoriseşte Cartea Judecătorilor [673]. **5.** Mai pe urmă, însă, rugîndu-se lui Dumnezeu, evreii au primit conducător pe Gotoniel, fratele mai mic al lui Haleb din seminţia lui Iuda [674]; Gotoniel, ucigînd pe regele Mesopotamiei, a condus poporul timp de 50 de ani [675]. **6.** Şi iarăşi au păcătuit evreii şi au fost daţi vreme de 18 ani în mîna lui Eglom, regele moabitenilor; dar întorcîndu-se iarăşi, i-a condus 80 de ani Aod, bărbat care se slujea de amîndouă mîinile, din seminţia lui Efraim, ucigînd pe Eglom [676]. **110. 1.** După moartea lui Aod, evreii au păcătuit iarăşi şi au fost daţi vreme de 20 de ani în mîna lui Iabim, regele Canaanului. În acest timp a profeţit Debora, soţia lui Labidot, din seminţia lui Efraim; şi era arhiereu Ozius, fiul lui Riesu. **2.** Datorită Deborei [677], Barac, fiul lui Bener, din seminţia lui Neftalim, a pornit cu război şi a biruit pe Sisara, generalul lui Iabim; şi de atunci a început Debora să fie judecătorul poporului vreme de 40 de ani [678]. **3.** După moartea ei, poporul iarăşi a păcătuit şi a fost dat în mîna madianiţilor vreme de 7 ani [679]. **4.** Apoi Ghedeon din seminţia lui Manase, fiul lui Ioas a pornit cu 300 de oameni război împotriva madianiţilor şi a ucis dintre ei 120000. Ghedeon a fost judecător 40 de ani [680]. După el a fost judecător Abimelec, fiul lui, 3

666. Herofila, nimfă, preoteasa lui Apolon.
667. Heraclide Ponticul, nota 356 din C.
668. Heraclide Ponticul, *Fragm. 96*, Voss.
669. Carmalon, parte a muntelui Palatin.
670. Pan, nota 409 din C.
671. Lupercion, grota în care Romulus şi Remus au fost hrăniţi de lupoaică.
672. *Ieş.* 20, 12.
673. *Jud.* 3, 8.
674. *Jud.* 3, 9.
675. *Jud.* 3, 10—11.
676. *Jud.* 3, 14—15, 21.
677. *Jud.* 4, 1—5, 31.
678. *Jud.* 5, 32.
679. *Jud.* 6, 1.
680. *Jud.* 6, 11—18, 32.

ani [681]. *5.* Lui Abimelec i-a urmat Boleas, fiul lui Bedan, fiul lui Haran, din seminţia lui Efraim, care a condus poporul 23 de ani. După moartea acestuia iarăşi a păcătuit poporul şi a fost dat în mîna amoniţilor vreme de 18 ani [682]. **111. 1.** Pocăindu-se evreii, au fost conduşi de Ieftae Galaaditul, din seminţia lui Manase, care a fost judecătorul lor 6 ani [683]. După el i-a condus Abatan din Betleem, din seminţia lui Iuda, 7 ani [684]. Apoi Hebron Zabulonitul, 8 ani [685]; apoi Eglon din seminţia lui Efraim, 8 ani [686]. Unii, însă, adaugă cei 8 ani ai lui Hebron la cei 7 ani ai lui Abatan. **2.** Apoi poporul a păcătuit iarăşi şi a ajuns sub stăpînirea celor de alt neam, a filistenilor, vreme de 40 de ani [687]. Întorcîndu-se la Dumnezeu, poporul este condus de Samson, din seminţia lui Dan, după ce a biruit în război pe cei de alt neam. Samson a condus poporul lui 20 de ani [688]. **3.** După Samson, nemaiavînd evreii conducător, a judecat poporul preotul Eli 40 de ani [689]. **4.** Lui i-a urmat profetul Samuil, care a fost judecător 27 de ani împreună cu anii în care a fost rege Saul alături de el. Samuil a uns rege şi pe David [690]. **112. 1.** Samuil s-a săvîrşit cu doi ani înainte de Saul, pe cînd era arhiereu Abimelec. Samuil a uns pe Saul rege. Saul a fost primul rege al evreilor după judecători; judecătorii au condus poporul pînă la Samuil, în total 463 de ani şi 7 luni. **2.** Apoi, după cum istoriseşte prima Carte a Regilor, Saul a domnit, după ce a fost rînduită ungerea sa, 20 de ani. **3.** După moartea lui Saul, al doilea rege al evreilor a fost David, fiul lui Iesei din seminţia lui Iuda; şi a domnit în Hebron 40 de ani; despre domnia lui vorbeşte Cartea a doua a Regilor; arhiereu era Abiatar, fiul lui Abimelec din neamul lui Eli; pe timpul lui David au profeţit Gad şi Natan. **4.** De la Iisus al lui Navi pînă ce a luat David domnia sînt, după cum socotesc unii, 450 de ani; dar după cronologia arătată mai înainte sînt pînă la săvîrşirea lui David în total 523 de ani şi 7 luni. **113. 1.** După David a domnit Solomon, fiul lui David, 40 de ani. Natan a continuat să profeţească şi pe timpul lui Solomon; Natan este acela care l-a îndemnat pe Solomon să zidească templul. Deasemeni pe timpul lui Solomon a profeţit şi Ahia din Silom. Dar şi cei doi — David şi Solomon — erau profeţi. **2.** Sadoc a fost primul arhiereu care a slujit în templul pe care l-a zidit Solomon; a fost al 8-lea arhiereu de la Aaron, primul arhiereu.

681. *Jud.* 9, 22.
682. *Jud.* 10, 8.
683. *Jud.* 12, 7.
684. *Jud.* 12, 8.
685. *Jud.* 12, 11.
686. *Jud.* 12, 13—14.
687. *Jud.* 13, 1.
688. *Jud.* 15, 20.
689. *I Regi* 4, 19.
690. *I Regi* 16, 13.

3. De la Moisi pînă în vremea lui Solomon sînt, după cum spun unii, 595 de ani, iar după alţii 576. **4.** Dacă aduni la cei 450 de ani de la Iisus pînă la David cei 40 de ani cît a condus Moisi poporul precum şi cei 80 de ani cîţi avea Moisi înainte de ieşirea evreilor din Egipt şi mai adaugi la aceştia şi cei 40 de ani cîţi a domnit David, atunci de toţi vei avea 610 ani. **114. 1.** Cronologia, pe care eu o fac, merge cu precizia mai departe: dacă la cei 523 de ani şi 7 luni de la Iisus pînă la moartea lui David adaugi cei 120 de ani ai lui Moisi şi cei 40 de ani ai lui Solomon, ai în total pînă la moartea lui Solomon 683 de ani şi 7 luni. **2.** Iram [691] a dat lui Solomon pe fiica lui pe vremea cînd Menelau [692] a sosit în Fenicia după căderea Troiei, aşa precum spun Menandru [693] din Pergam [694] şi Letos [695] în lucrarea sa *Istoria Fenicienilor* [696]. **3.** După Solomon a domnit Roboam, fiul lui, 17 ani [697] şi era arhiereu Abimeleh, fiul lui Sadoc. **4.** Sub acest rege a fost împărţită domnia; şi în Samaria a domnit Ieroboam din seminţia lui Efraim, rob al lui Solomon [698]; şi profeţea încă Ahia Selonitul [699] şi Samea, fiul lui Elami [700] şi omul care a venit din Iuda la Ieroboam şi a profeţit asupra jertfelnicului [701]. **115. 1.** După Roboam a domnit fiul său, Abium, 3 ani [702] şi la fel fiul acestuia, Asa, 41 de ani [703]; la bătrîneţe s-a îmbolnăvit pe podagră [704]; pe vremea lui era profet Iu, fiul lui Anania [705]. După acesta a domnit Iosafat, fiul lui, vreme de 25 de ani [706]; pe timpul lui era profet Ilie Tesviteanul [707], Miheia [708], fiul lui Iebla şi Abdia [709], fiul lui Anania. **2.** Pe timpul lui Miheia era un profet mincinos: Sedechia [710], fiul lui Hanaan. **3.** După aceştia urmează domnia de 8 ani a lui Ioram, fiul lui Iosafat [711]. Pe timpul lui a profeţit Ilie; iar

691. Iram (Hiram), regele Tirului.
692. Menelau, nota 39 din P III.
693. Menandru, istoric grec, a scris despre faptele regilor grecilor şi ale altor regi care n-au fost greci.
694. Menandru, *Fragm.* 3; *FHG*, IV, 447.
695. Letos, istoric grec. Din lucrarea citată de Clement n-a rămas decît fragmentul în care vorbeşte de căsătoria lui Solomon cu fata regelui Tirului.
696. Letos, *Fragm.* 1, *FHG*, IV, 437.
697. *III Regi* 14, 21.
698. *III Regi* 11, 26.
699. *III Regi* 14, 2.
700. *III Regi* 12, 22.
701. *III Regi* 13, 1 ş.u.
702. *III Regi* 15, 1.
703. *III Regi* 15, 1.
704. *III Regi* 15, 23.
705. *III Regi* 16, 1, 7.
706. *III Regi* 22, 42.
707. *III Regi* 17, 1.
708. *III Regi* 22, 8.
709. *II Paral.* 17, 7.
710. *III Regi* 22, 11.
711. *IV Regi* 8, 17.

după Ilie, Elisei, fiul lui Safat [712]. **4.** În timpul domniei lui Iosafat, locuitorii Samariei mîncau găinaţ de porumbel şi pe copiii lor [713]. Domnia lui Iosafat se întinde din ultima parte a Cărţii a treia a Regilor pînă în Cartea a patra. **5.** În timpul domniei lui Ioram a fost urcat la cer Ilie [714], iar Elisei, fiul lui Safat, a profeţit vreme de 6 ani, avînd el 40 de ani. A domnit apoi Ohozia un an [715]; pe timpul acestuia a profeţit Elisei şi împreună cu el Abdadoneu. **116. 1.** După acesta a domnit 8 ani Gotolia, mama lui Ohozia [716], după ce ucisese pe copiii fiului ei [717]. Gatolia era, din neamul lui Ahaab. Iar Iosabea, sora lui Ohozia, l-a ascuns pe Ioas, fiul lui Ohozia [718], şi mai tîrziu i-a dat acestuia domnia. **2.** Elisei a profeţit şi pe timpul Gotoliei. După ea, a domnit Ioas, pe care l-a scăpat de la moarte Iosabea, soţia arhiereului Iodae [719]. Toţi anii aceştia fac 40. **3.** Deci făcînd socoteală, de la Solomon pînă la moartea profetului Elisei, sînt, după cum spun unii, 105 ani; după alţii, 102 ani; dar, după cum o arată cronologia de mai sus, sînt 181 de ani de la începutul domniei lui Solomon.

117. 1. De la războiul troian pînă la naşterea lui Homer sînt, după Filohor [720], 180 de ani, deci în urma colonizării ioniene [721]. **2.** Aristarh, în scrierea sa despre Arhiloh, spune că Homer a trăit pe timpul colonizării ioniene, care s-a făcut la 140 de ani după cucerirea Troiei. **3.** Apolodor [722], însă, relatează că Homer a trăit la 100 de ani după colonizarea ioniană, pe cînd Agesila [723], fiul lui Darius, era rege al lacedemonienilor; aşa că Licurg legiuitorul, pe cînd era încă tînăr, a fost contemporan cu Homer [724]. **4.** Dar Eutimene [725], în *Cronica* sa, spune că Homer a trăit în acelaşi timp cu Hesiod şi că s-a născut pe vremea lui Acast [726] în insula Hios, la 200 de ani după căderea Troiei. **5.** De această părere este şi Arhemah în cartea a treia a lucrării sale *Istoria Eubeii* [727]. Deci şi Homer şi Hesiod au trăit mai tîrziu chiar decît profetul Elisei.

712. *III Regi* 19, 16.
713. *IV Regi* 6, 25. 28—29.
714. *IV Regi* 2, 11.
715. *IV Regi* 8, 26.
716. În text: Ozia.
717. *IV Regi* 11, 1.
718. *II Par.* 22, 11.
719. *II Par.* 22, 11.
720. Filohor, nota 193 din C.
721. Filohor, *Fragm.* 54 a; *FHG*, I, 393.
722. Apolodor din Atena.
723. Agesila, regele Spartei, a fost contemporan cu Licurg.
724. Apolodor, *FGr Hist*, 244, F, 63 b.
725. Eutimene, geograf şi navigator grec (sec. IV î.e.n.).
726. Acast, regele Tesaliei, unul din argonauţi.
727. Arhemah, *Fragm. 2*; FHG, IV, 315.

6. Iar dacă vrei să urmezi celor afirmate de gramaticul Crate [728] şi să spui cu ei că Homer a trăit pe vremea întoarcerii heraclizilor, adică la 80 de ani după căderea Troiei, atunci vei vedea iarăşi că Homer este posterior lui Solomon, că a trăit, aşa cum am spus mai înainte, pe vremea sosirii lui Menelau în Fenicia. **7.** Eratostene pune epoca în care a trăit Homer la 100 de ani după căderea Troiei [729]. Teopomp, la rîndul lui, în cartea a 43-a a lucrării sale *Istoria lui Filip* spune că Homer a trăit la 500 de ani după războiul Troiei [730]. **8.** Iar Euforion [731], în lucrarea sa *Despre Aleuazi* [732] pune viaţa lui Homer pe timpul lui Giges [733], care a început să domnească în a 18-a olimpiadă, şi de care spune că Giges a fost primul conducător de popoare care a fost numit tiran. **10.** Sosibie Lacedemonianul [734], în lucrarea sa *Despre arătarea anilor* [735], spune că Homer a trăit în al 8-lea an al domniei lui Haril [736], fiul lui Polidect. Haril a domnit 64 de ani şi după el fiul său Nicandru, 39 de ani; tot el spune că prima olimpiadă a avut loc în anul 34 al domniei lui Nicandru. Deci Homer a trăit cam 90 de ani înainte de instaurarea jocurilor olimpice.

118. 1. După Ioas a urmat domnia fiului său, a lui Amasia, timp de 39 de ani [737]; apoi a urmat Ozia, fiul lui Amasia, care a domnit 52 de ani [738]; Ozia a murit lepros [739]. Pe timpul lui a profeţit Amos [740], Isaia [741], fiul lui Amos, Osie [742], fiul lui Beeri, şi Iona [743], fiul lui Amati, cel din Get Hober, care a predicat ninivitenilor [744], care a ieşit din pîntecele chitului [745]. **2.** Apoi a domnit Ionatan [746], fiul lui Ozia, 16 ani [747]; pe timpul acestui rege au profeţit încă Isaia şi Osie, precum şi Miheia [748]

728. Crate din Malos (Cilicia), gramatic şi filosof stoic (sec. II î.e.n), a deschis o şcoală filozofică în Pergam, care a ajuns celebră şi rivaliza cu şcoala din Alexandria. A scris comentarii la Homer.
729. Eratostene, *FGrHist*, 241, F 9a.
730. Teopomp, *FGrHist*, 241, F 9a.
731. Euforion, nota 360 din C.
732. O ramură din Heraclizi (descendenţii din Heracle), din Tesalia.
733. Giges, regele Lidei (sec. VI î.e.n.).
734. Sosibie, nota 293 din C.
735. *Sosibie, Fragm.* 2; *FHG*, II, 625.
736. Haril, regele Spartei (sec. VII î.e.n.).
737. *IV Regi* 14, 1—2.
738. *IV Regi*, 15, 1—2.
739. *IV Regi* 15, 5.
740. *Amos* 1, 1.
741. *Is.* 1, 1.
742. *Osie* 1, 1.
743. *Iona* 1, 1.
744. *Iona* 3, 4—5.
745. *Iona* 2, 11.
746. *IV Regi* 15, 7.
747. *II Par.* 27, 1.
748. *Mih.* 1, 1.

Morastitul şi Ioil [749], fiul lui Batuil. **119. 1.** Lui Ionatan i-a urmat Ahaz [750], fiul lui, care a domnit 16 ani. Pe timpul acestui rege, în al 15-lea an al domniei lui, poporul Israel a fost dus în Babilon [751], iar Salmanasar, regele asirienilor, a mutat pe locuitorii Samariei în Media şi Babilon [752]. **2.** Lui Ahaz i-a urmat iarăşi Osie vreme de 8 ani, apoi Ezechia vreme de 29 de ani [753]. Acestui rege, la sfîrşitul vieţii lui, Dumnezeu, prin Isaia, i-a dăruit, pentru cuviosia vieţii lui, încă 15 ani de viaţă; şi soarele s-a întors înapoi, ca să se încredinţeze Ezechia de adevărul spuselor lui Isaia [754]. **3.** Isaia, Osie şi Miheia au profeţit pînă pe vremea acestui rege. Se spune că profeţii aceştia au trăit în urma lui Licurg, legislatorul lacedemonienilor. **4.** Dieuhida [755], în cartea a patra a lucrării sale *Despre istoria Megarei* [756], pune timpul activităţii înfloritoare a lui Licurg la 290 de ani după căderea Troiei [757]. **5.** Deci Isaia mai profeţea la 300 de ani de la începutul domniei lui Solomon, pe timpul căruia, după cum am demonstrat, a venit Menelau în Fenicia, şi împreună cu Isaia, în acelaşi timp, profeţeau şi Osie şi Ioil, fiul lui Batuil. **120. 1.** După Ezechia a domnit Manase, fiul lui, 55 de ani [758]; după Manase, a venit Amos, fiul lui, 2 ani [759]; după Amos, a domnit Iosia, fiul lui, care păzea cu străşnicie legea, 31 de ani [760]; acest rege *«a pus oasele oamenilor peste oasele idolilor»*, după cum este scris în Leviticul [761]. **2.** În anul al 18-lea al domniei sale s-a sărbătorit Paştele, care nu mai fusese sărbătorit de pe timpul lui Samuil [762]. Atunci, în timpul domniei lui Iosia, preotul Hilchia, tatăl profetului Ieremia, a găsit Cartea Legii care era depusă în templu [763]; şi după ce a citit-o, a murit. Pe timpul lui Iosia au profeţit proorociţa Olda [764], Sofonie [765] şi Ieremia [766]. **3.** Pe vremea lui Ieremia a trăit profetul mincinos Anania [767]. Acest Iosia, pentru că n-a ascultat de profetul Ieremia, a fost ucis la rîul

749. *Ioil* 1, 1.
750. *IV Regi* 16, 1—2.
751. *IV Regi* 17, 5.
752. *IV Regi* 17, 6.
753. *IV Regi* 18, 2.
754. *IV Regi* 20, 6. 9—11
755. Dieuhida, istoric grec (sec. IV î.e.n.).
756. Megara, oraş în Grecia, în partea de nord-est a istmului Corint, important centru în sec. VI—V î.e.n.
757. Dieuhida, *Fragm. 4*; *FHG*, IV, 389.
758. *IV Regi* 21, 1.
759. *IV Regi* 21, 19.
760. *IV Regi* 22, 1.
761. *Lev.* 26, 30; *IV Regi* 23, 20.
762. *IV Regi* 23, 21—23.
763. *IV Regi*, 22 8.
764. *IV Regi* 22, 14.
765. *Sof.* 1, 1.
766. *Ier.* 1, 1—2.
767. *Ier.* 28, 1.

Eufrat de Nehao [768], regele Egiptului, cu care se întîlnise pe cînd acesta se îndrepta cu război împotriva asirienilor [769]. **121. 1.** Lui Iosia i-a urmat la tron fiul său Iehonia, numit şi Ioahas, care a domnit 3 luni şi 10 zile [770]. Pe Iehonia l-a prins şi l-a legat Nehao, regele Egiptului, şi l-a dus în Egipt [771], punînd rege în locul lui pe Ioachim, fratele lui, pe care l-a obligat să-i plătească bir; Ioachim a domnit 11 ani [772]. **2.** După Ioachim a domnit trei luni omonimul lui [773], apoi Sedechia 11 ani [774]. **3.** Activitatea profetică a lui Ieremia s-a întins pînă pe timpul acestui rege; odată cu Ieremia au mai profeţit Buzi [775], Urie, fiul lui Samea [776] şi Avacum. Şi cu aceasta se termină istoria regilor evrei. **4.** Aşadar, după cum spun unii, de la naşterea lui Moisi pînă la robia babilonică sînt 972 de ani; dar după o cronologie precisă sînt 1085 de ani, 6 luni şi 10 zile. De la începutul domniei lui David pînă la ducerea în robie a poporului de către haldei sînt, după unii, 452 de ani şi 6 luni; dar după socoteala exactă a anilor făcută de noi sînt 482 de ani, 6 luni şi 10 zile.

122. 1. În al 12-lea an al domniei lui Sedechia, Nabucodonosor [777], care era de 70 de ani conducătorul perşilor, a pornit cu război împotriva fenicienilor şi iudeilor, aşa precum spune Beros [778] în lucrarea sa *Istoria haldaică* [779]. **2.** Iuba, în scrisoarea sa *Despre asirieni*, mărturiseşte că a luat cele scrise în lucrarea sa de la Beros, dînd mărturie de adevărul grăit de acest bărbat [780]. **3.** Nabucodonosor, orbindu-l pe Sedechia, l-a dus în Babilon şi a mutat tot poporul [781] — şi robia a fost 70 de ani — afară de puţini iudei, care au fugit în Egipt [782]. **4.** Pe timpul lui Sedechia au mai profeţit încă Ieremia şi Avacum; dar în al cincilea an al domniei lui, a profeţit în Babilon Iezechiel; după Ieremia a fost profet Naum, apoi Daniil; după Daniil, au profeţit iarăşi pe timpul lui Darie I, vreme de 2 ani, profeţii Agheu şi Zaharia; apoi profetul cel din doisprezece profeţi, Anghel [783]. **123. 1.** După

768. Nehao II, rege, dinastia XXVI egipteană (611—595 î.e.n.).
769. *IV Regi* 23, 29.
770. *IV Regi* 23, 31.
771. *IV Regi* 23, 34.
772. *IV Regi* 23, 35—36.
773. *IV Regi* 24, 8.
774. *IV Regi* 24, 18.
775. Buzi, tatăl profetului Ieremia. *Ier.*, 1, 3.
776. *Ier*, 26, 20.
777. Nabucodonosor, regele Babilonului (605—562 î.e.n.), în 586 a cucerit Iudeea şi a distrus Ierusalimul.
778. Beros, nota 588 din C.
779 Beros, *Fragm.* 14 a; *FHG*, II, 508.
780. Iuba, *Fragm. 21*; *FHG*, III, 472.
781. *IV Regi* 25, 7, 11.
782. *IV Regi* 25, 26.
783. Adică: Maleahi, pentru că în greceşte cuvîntul Maleahi se traduce prin Anghel.

profeţii Agheu şi Zaharia, Neemia, marele paharnic al lui Artaxerxe [784], fiul lui Aheli Israilitul, a clădit oraşul Ierusalim şi a reconstruit templul. **2.** În timpul acestei robii au trăit Estera şi Mardoheu, despre ale căror fapte s-a scris o carte ca şi despre faptele Macabeilor. **3.** În această robie, tinerii Manuil, Anania şi Azaria, pentru că n-au voit să se închine idolilor, au fost aruncaţi în cuptor; dar au fost scăpaţi prin apariţia îngerului [785]. **4.** Atunci, din pricina balaurului, Daniil a fost aruncat în groapa cu lei; prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, Daniil a fost hrănit de Avacum şi după şapte zile a scăpat din groapa cu lei [786]. **5.** În istoria poporului iudeu a fost şi minunea cu Iona [787]; Tobie, cu ajutorul îngerului Rafail, ia de soţie pe Sarra [788], după ce demonul ucisese pe primii şapte pretendenţi [789], iar după căsătoria lui Tobie, Tabit, tatăl lui Tobie, şi-a recăpătat vederea [790]. **124. 1.** Atunci Zorobabel, învingînd prin înţelepciunea sa pe potrivnici, a primit de la Darius, în schimbul serviciilor pe care i le-a făcut, îngăduinţa de a restaura Ierusalimul. Şi s-a întors împreună cu Ezdra în pămîntul părintesc. **2.** Datorită lui a fost răscumpărat poporul din robie, s-au recunoscut şi s-au reînnoit cuvintele cele de Dumnezeu insuflate, s-a sărbătorit Paştele cel mîntuitor şi s-a pus capăt căsătoriilor cu străinii. **3.** Şi împăratul Cirus spusese mai înainte că are să le dea voie evreilor să-şi refacă ţara lor; această făgăduinţă, însă, s-a împlinit pe timpul lui Darius; şi s-a săvîrşit atunci sărbătoarea sfinţirii templului, ca şi aceea a cortului. **4.** Şi au fost anii, în care sînt cuprinşi şi anii robiei, de la naşterea lui Moisi pînă la întoarcerea poporului, de toţi 1155 de ani, 6 luni şi 10 zile; iar de la domnia lui David au fost, după unii, 552 de ani, iar după o socoteală mai precisă 572 de ani, 6 luni şi 10 zile.

125. 1. S-au împlinit, aşadar, în timpul robiei, care a fost pe vremea profetului Ieremia, cuvintele acestea spuse de profetul Daniil: **2.** *«Şaptezeci de săptămîni s-au tăiat peste poporul meu şi peste cetatea cea sfîntă ca să se sfîrşească păcatul şi să se pecetluiască păcatele şi să se şteargă nedreptăţile şi să se milostivească Dumnezeu şi să aducă dreptate veşnică şi să pecetluiască vedenia şi profetul şi să ungă pe sfîntul sfinţilor.* **3.** *Şi vei cunoaşte şi vei pricepe că de la ieşirea cuvîntului, ca iarăşi să se zidească Ierusalimul, pînă la povăţuitorul cel uns săptămîni 7 şi săptămîni 62; şi te vei întoarce şi*

784. Artaxerxe I, regele perşilor (465—424 î.e.n.).
785. *Dan.* 3, 8—28.
786. *Istoria balaurului*, 27-49.
787. *Iona* 2, 1—11.
788. *Tobit* 6, 23.
789. *Tobit* 3, 8.
790. *Tobit* 11, 11—13.

se vor zidi piaţa şi zidul şi se vor deşerta vremile. **4.** *Şi după cele 62 de săptămîni va pieri ungerea şi judecată nu va fi în ea. Şi cu povăţuitorul care vine va strica cetatea şi locul cel sfînt şi vor fi distruse de potop. Şi aceasta va dura pînă la sfîrşitul unui război care va distruge totul pînă la desfiinţare.* **5.** *Şi va întări cu mulţi legătura o săptămînă. Şi la jumătatea săptămînii jertfa şi libaţiunea Mea va înceta ; iar în locul cel sfînt urîciunea pustiirilor ; şi pînă la sfîrşitul vremii nu va avea sfîrşit pustiirea.* **6.** *Şi la jumătatea săptămînii va înceta mirosul jertfei şi va fi distrusă de tot aripa templului şi va fi o rînduială în strădania distrugerii»* [791].

126. 1. Templul a fost zidit în şapte săptămîni; acesta-i lucru cunoscut; este scris şi în cartea lui Ezdra [792]. Şi astfel, cînd s-au împlinit cele şapte săptămîni, un rege uns a ajuns conducător al iudeilor, iar în timpul celor 62 de săptămîni în toată Iudeea a fost pace şi n-au fost războaie. **2.** Iar Domnul nostru Hristos *«sfîntul sfinţilor»* a venit şi a împlinit *«vedenia şi profetul»* ; a fost uns trupul prin Duhul Tatălui Lui *«în aceste 62 de săptămîni»*, precum a spus profetul. **3.** Şi *«într-o săptămînă»*, domnind Neron [793], a stăpînit la jumătatea săptămînii ; şi a aşezat în sfînta cetate Ierusalim *«urîciunea»* ; şi la *«jumătatea săptămînii»* a fost ucis şi el şi Oton [794] şi Galba [795] şi Vitelie [796] ; Vespasian [797], împărat roman, a distrus ierusalimul şi a pustiit templul. Că acestea aşa sînt, sînt clare pentru cel care poate *«pricepe»*, după cum a spus profetul.

127. 1. Cînd s-au împlinit, aşadar, 11 ani, la începutul celui următor, pe timpul domniei lui Ioachim, a început robia babilonică ; poporul iudeu a fost dus în robie de Nabucodonosor, regele asirienilor, în al 7-lea an al domniei lui şi în al 2-lea an de domnie a lui Vafre, regele Egiptului, cînd în Atena era arhonte Filip în primul an al celei de a 48-a olimpiadă. **2.** Robia a durat 70 de ani şi s-a sfîrşit în al 2-lea an al domniei lui Darius al lui Histaspe, care era regele perşilor, asirienilor şi egiptenilor ; pe acel timp au proorocit, după cum am spus, Agheu, Zaharia şi Anghel, cel din numărul celor doisprezece ; şi era arhiereu Iisus, fiul lui Iosedec. **3.** În acest al 2-lea an al domniei lui Darius, Darius, după cum spune Herodot [798], a doborît puterea magilor şi a trimis pe

791. *Dan.* 9, 24—27.
792. Textul nu se găseşte.
793. Neron, împărat roman († 68).
794. Oton, împărat roman († 69).
795. Galba, împărat roman († 69).
796. Vitelie, împărat roman († 69).
797. Vespasian, împărat roman († 79).
798. *Herodot*, 3, 79.

Zorobabel, fiul lui Salatiel, să ridice și să împodobească templul din Ierusalim.

128. 1. Anii de domnie ai regilor perșilor sînt aceștia: Cirus a domnit 30 de ani, Cambise 19, Darius 46, Xerxe 26, Artaxerxe 41, Darius 8, Artaxerxe 42, Ohos 8, Arse 3...[799]. **2.** Adunați acești ani dau că regii perșilor au domnit 235 de ani. Iar după ce Alexandru Macedon a bătut pe acest Darius, a început domnia lui în anii arătați mai înainte. **3.** Deasemeni și anii de domnie ai regilor macedoneni[800] sînt aceștia: Alexandru a domnit 18 ani; Ptolomeu, fiul lui Lagos, 40 de ani; Ptolomeu Filadelful, 27 de ani; apoi Ptolomeu Everghetu, 25 de ani; apoi Ptolomeu Filopator, 17 ani, după care urmează Ptolomeu Epifanie, 24 de ani; acestuia îi urmează Ptolomeu Filometor, care domnește 35 de ani; **4.** După acesta vine Ptolomeu Fiscon, 29 de ani, apoi Ptolomeu Laturos, 36 de ani, apoi Ptolomeu zis Dionisos, 29 de ani. **129. 1.** În urma acestora a domnit Cleopatra 22 de ani, iar după ea, copiii Cleopatrei, 18 zile. **2.** Adunați la un loc anii de domnie ai regilor macedoneni dau 312 ani și 18 zile. **3.** Cele spuse pînă acum dovedesc că proorocii Agheu, Zaharia și Anghel, cel din numărul celor doisprezece, care au profețit în cel de al 2-lea an al domniei lui Darius al lui Histaspe, au trăit în primul an al celei de a 48-a olimpiade și sînt deci anteriori lui Pitagora, care a trăit în a 62-a olimpiadă și anteriori și celui mai vechi dintre filozofii eleni, Tales, care a trăit cam în a 50-a olimpiadă. **4.** Iar cei care au fost numiți înțelepți[801] împreună cu Tales sînt contemporani, după cum spune Andron în lucrarea sa *Trei picioare*[802]. Heraclit este posterior lui Pitagora, pentru că Heraclit face pomenire de el în scrisoarea sa[803]. **130. 1.** Așadar prima olimpiadă, care este posterioară războiului troian cu 407 ani, este fără îndoială anterioară timpului în care au trăit profeții amintiți mai înainte și odată cu ei și așa numiții șapte înțelepți. **2.** Se poate vedea acum ușor că Solomon, care a trăit pe timpul lui Menelau, cel care a luat parte la războiul troian, este cu mulți ani anterior celor șapte înțelepți greci. Și cu cîți ani este mai vechi Moisi decît Solomon, a fost arătat în cele spuse mai înainte. **3.** Alexandru, numit Poliistor, în lucrarea sa *Despre Iudei*, a transcris scrisorile lui Solomon către Uafre, regele Egiptului, și către regele Tirului, precum și scrisorile acestora către Solomon; în aceste scrisori se arată că Uafre i-a trimis lui Solomon 80.000 de bărbați egipteni pentru construirea tem-

799. Lacună. Se pare că lipsesc cei 6 ani ai lui Darie Codoman și 6 ani ai lui Alexandru cel Mare.
800. Adică ai regilor Egiptului, de origine macedoneană.
801. Cei șapte înțelepți.
802. Andron din Efes, *Fragm.* 3; *FHG*, II, 347.
803. Heraclit, *Fragm.* 129; Diels.

plului, iar regele Tirului tot atîţi de mulţi bărbaţi cu un mare meşter tirian, născut dintr-o mamă evreică din seminţia lui David, cu numele Hiperon, după cum scrie Alexandru în cartea sa [804].

131. 1. Onomacrit Atenianul [805], despre care se spune că este autorul poemelor care poartă numele lui Orfeu, a trăit pe timpul Pisistraţilor [806] în a 50-a olimpiadă. **2.** Orfeu, care a călătorit împreună cu Heracle [807], a fost dascălul lui Museu. Amfion este cu două generaţii anterior războiului troian, iar Demodoc şi Femie, care au fost cîntăreţi vestiţi din chitară, au trăit după căderea Troiei — unul la feaci [808], celălalt la peţitori [809]. **3.** Se spune că oracolele atribuite lui Museu au fost compuse de Onomacrit, că lucrarea *Crater* a lui Orfeu [810] a fost compusă de Zopir Heraclitul [811], iar lucrarea *Coborîrea în iad*, tot a lui Orfeu, a fost compusă de Prodic din Samos. **4.** Ion din Hios istoriseşte, în lucrarea sa *Triagmos*, că Pitagora a atribuit unele din scrierile sale lui Orfeu [812]. **5.** Epigene, însă, în lucrarea sa *Despre poezia atribuită lui Orfeu*, spune că lucrările: *Coborîrea în iad* şi *Cuvîntul sfînt* sînt opera lui Cercop Pitagoreanul [813], iar lucrările *Peplos* şi *Ştiinţele naturii* sînt ale lui Brontin [814]. **6.** Da, şi despre Terpandru unii spun că a trăit într-o epocă mai veche; Helanic [815] spune că a trăit pe timpul lui Midas [816]; dar Fanias pune pe Leshe din Lesbos înaintea lui Terpandru şi-l face pe Arhiloh posterior lui Terpandru; Leshe a luptat cu zel împotriva lui Arctin şi l-a biruit [817]. **7.** Xantos din Lidia spune [818] că cetatea Tasos a fost zidită în olimpiada a 18-a, iar Dionisie [819] spune că în olimpiada a 15-a, de unde se vede lămurit că Arhiloh era cunoscut după olimpiada a 20-a, pentru că vorbeşte de distrugerea Magneziei [820] ca de un fapt petrecut de curînd. **8.** Simonide este dat contemporan al lui Arhiloh, iar Calinos a trăit nu cu mult înaintea lui, pentru că vorbeşte de starea înfloritoare a Magneziei [821], pe cînd Arhiloh vorbeşte de dis-

804. Alexandru Poliistor, *Fragm. 18*; *FHG*, 225.
805. Onomacrit, poet atenian (sec. VI î.e.n.).
806. Pisistraţi, fiii lui Pisistrate, tiranul Atenei (sec. VI î.e.n.).
807. În expediţia argonauţilor.
808. Homer, *Odiseea*, VIII, 254.
809. Homer, *Odiseea*, I, 154.
810. *Orfeu*, A 1 b; Diels, *Vorsokr.* 5, ed. I, 2, 15.
811. Zopir din Heracleia, *FHG*, IV, 533.
812. Ion din Hios, autor de tragedii, elegii, imne, memorii şi al unei istorii a Hiosului. — *Fragm. 12*; *FHG*, II, 49; *Fragm. 2*; Diels, *Vorsokrat.* 5, ed. I, 379, 9.
813. Diels, *Vorsokr.*, 5, I, 105, 31.
814. Diels, *Vorsokr.*, 5, I, 107, 10.
815. Helanic din Lesbos, *FGrHist*, 4 F, 85 b.
816. Midas, nota 75 din C.
817. Fanias, *Fragm. 18*; *FHG*, II, 299.
818. Xantos, *Fragm. 27*; *FHG*, I, 43.
819. Dionisie din Halicarnas, *FGrHist*, 251, F 3.
820. Magnezia de pe rîul Meandru.
821. Calinos, *Fragm.* 3, Bergk.

trugerea ei [822]. Eumel din Corint a trăit mai înainte, pentru că a cunoscut pe Arhia, întemeietorul Siracuzei.

132. 1. Am fost silit să vorbesc de aceştia, pentru că poeţii ciclului epic sînt rînduiţi printre poeţii foarte vechi. La greci au fost mulţi care au rostit oracole, cum au fost Bacizii, unul în Beoţia, altul în Arcadia, care au făcut multe oracole multora. **2.** Datorită oracolului rostit de Amfilit Atenianul şi dat la timp potrivit, Pisistrate şi-a consolidat tirania sa [823]. **3.** Să fie trecuţi sub tăcere Comete din Creta, Cinira din Cipru, Admet din Tesalia, Aristeu din Cirena, Amfiarau din Atena, Timoxen din Cercira, Demenet din Focia, Epigene din Tespia, Nicia din Caristia, Ariston din Tesalia, Dionisie din Cartagina, Cleofon din Corint, Hipo, fiica lui Hiron, Beo şi Manto şi mulţimea de sibile: sibila din Samos, sibila din Colofon, sibila din Cime, sibila din Eritrea, Fito, Taraxandra, sibila din Tesalia, sibila din Tesprotia; apoi Calha, Mopsos, care au fost în războiul troian; Mopsos era mai în vîrstă, pentru că a făcut parte din expediţia argonauţilor. **133. 1.** Se spune că lucrarea numită *Mantica* a lui Mopsos este compusă de Batos din Cirena, iar Doroteu, în prima carte a lucrării sale *Pandecte*, istoriseşte că Mopsos a fost discipolul unei alcione [824] şi al unei ciori [825]. **2.** S-au străduit necontenit cu cunoaşterea viitorului marele Pitagora, Abaris Hiperboreanul [826], Aristea din Procones [827], Epimenide din Creta [828], care a venit în Sparta, Zoroastru din Media, Empedocle Acragantinul [829], Formion Lacedemonianul, Poliarat din Tasos, Empedotim din Siracuza, iar pe lîngă aceştia mai cu seamă Socrate Atenianul. **3.** Socrate spune în dialogul lui Platon *Teage*: «Începînd din copilărie, printr-un destin dumnezeiesc, am avut lîngă mine un semn al lui Dumnezeu; era o voce; cînd vine, mă opreşte să fac ceea ce aveam de gînd, dar niciodată nu m-a îndemnat» [830]. **4.** Execest, tiranul Fociei, purta pe degete două inele vrăjite, care, ciocnite unul de altul, arătau cu sunetul lor timpul acţiunilor sale; totuşi a fost asasinat, cu toate că sunetul inelelor îl vestise mai dinainte,

822. Arhiloh, *Fragm. 20*, Bergk.
823. *Herodot*, I, 62.
824. Alcionă, pasăre fabuloasă, despre care se spune că nu-şi face cuibul decît cînd marea e liniştită şi că e pasăre aducătoare de noroc.
825. Doroteu, *FGrHist*, 145, F 4.
826. Abaris Hiperboreanul, magician scit, căruia Apolon i-a dăruit o săgeată, cu care putea merge prin văzduh.
827. Aristea din Procones (insulă în Propontida), un om cu o viaţă plină de minuni; despre el vorbeşte pe larg *Herodot*, IV, 13—15.
828. Epimenide din Creta, poet, filozof şi legislator grec (sec. VI î.e.n.). Se spune despre el că a dormit 50 de ani într-o peşteră şi cînd s-a sculat din somn a început să proorocească.
829. Empedocle Acragantinul, nota 157 din C.
830. Platon, *Teage*, 128 D.

după cum spune Aristotel în lucrarea *Statul Foceenilor* [831]. **134. 1.** Dar şi la egipteni, părerile omeneşti au făcut dumnezei din cei care altădată erau oameni, de pildă Hermes Tebeul şi Asclepie Memfitul; precum şi Tiresia şi Manto în Teba, după cum spune Euripide [832]; în Troia: Helenos, Laocoon şi Enone, fiica lui Cebren. **2.** Crios, unul din Heraclizi, era un ghicitor celebru; un altul, Iamos în Elis [833], din care descind iamizii; apoi Poliid în Argos şi în Megara, de care aminteşte tragedia [834]. **3.** Pentru ce să mai înşir pe Telem, care a fost ghicitor la ciclopi, şi i-a prezis lui Polifem cele ce aveau să se întîmple în timpul rătăcirii lui Odiseu pe mare [835], sau pe Onomacrit din Atena sau pe Amfiarau, care a fost între cei şapte care au luptat împotriva Tebei, cu o generaţie anterioară căderii Troiei sau pe Teoclimen care a fost ghicitor în Cefalenia sau pe Telmes, care a fost ghicitor în Caria [836], sau pe Galeu, care a fost ghicitor în Sicilia? **4.** Ar mai putea fi numiţi şi alţii pe lîngă aceştia: Idmon, care a făcut parte din expediţia argonauţilor, Femonoe din Delfi, Mopsos, fiul lui Apolon şi Manto în Pamfilia şi Cilicia, Amfiloh, fiul lui Amfiarau, în Cilicia, Alcmeon în Acarnania, Anios în Delos, Aristandru Telmeseul, care a însoţit pe Alexandru. Filohor, în lucrarea sa *Despre mantică*, istoriseşte că şi Orfeu a fost ghicitor [837]. **135. 1.** Teopomp [838], Eufor [839] şi Timeu [840] vorbesc de un oarecare ghicitor Ortagora, iar Pitocle din Samos, în cartea a patra a lucrării sale *Istoria Italiei* [841], vorbeşte de un ghicitor Caius Iulius Nepos. **2.** Dar unii din aceştia *«toţi sînt furi şi tîlhari»* [842], după cum spune Scriptura, că cele mai multe din ghicirile lor sînt scoase din observaţii şi probabilităţi, aşa cum doctorii şi ghicitorii cunosc pe oameni după mişcările feţei lor; iar alţii sînt mişcaţi de demoni sau sînt puşi în stare de extaz fiind turburaţi de ape, de mirosuri sau de calitatea aerului. **3.** La evrei, însă, profeţii vorbesc prin puterea şi insuflarea lui Dumnezeu. Înainte de lege, Adam a prezis numele femeii şi numele animalelor [843]; Noe a predicat pocăinţa; Avraam, Isaac şi Iacov, la rîndul lor, au arătat mai dinainte nu puţine din faptele viitoare şi din cele din timpul lor. **4.** Odată cu legea au profeţit Moisi şi Aaron, iar după ei Iisus al lui Navi, Samuil, Gad,

831. Aristotel, *Fragm. 599 Rose*; *FHG*, II, 146.
832. Euripide, *Fenicienele*, 834.
833. Elis, regiune în nord-vestul Peloponezului.
834. Tragedia *Poliid* a lui Euripide.
835. Homer, *Odiseea*, IX, 509 ş.u.
836. Caria, regiune în Asia Mică, la Marea Egee.
837. Filohor din Atena, *Fragm. 190*; *FHG*, I, 415.
838. Teopomp din Hios, *FGrHist*, 115, F. 334 b.
839. Eufor din Cine, *FGrHist*, 70, F. 221 b.
840. Timeu, *Fragm. 130*; *FHG*, I, 225.
841. Pitocle, *Fragm. 2*; *FHG*, IV, 488.
842. *In.* 10, 8.
843. *Fac.* 2, 23. 20.

Natan, Ahia, Samea, Iu, Ilie, Miheia, Abdiu, Elisei, Abdadone, Amos, Isaia, Osie, Iona, Ioil, Ieremia, Sofonie, Buzi, Iezechiel, Urie, Avacum, Naum, Daniil, Misail, cel care a alcătuit cîntările de laudă, Agheu, Zaharia și Anghel, cel din cei 12 prooroci. **136. 1.** Profeții sînt de toți 35. Dintre femei — că și ele au proorocit — sînt acestea : Sarra, Rebeca, Mariam, Debora, Olda... [844]. 2. Apoi, în aceeași vreme profețește Ioan pînă la botezul Mîntuitorului, iar după nașterea lui Hristos au proorocit Ana [845] și Simeon [846]. În evanghelii se spune că Zaharia, tatăl lui Ioan, a proorocit înaintea fiului său [847].

3. Să adunăm acum cronologia elenilor începînd de la Moisi. De la nașterea lui Moisi pînă la ieșirea iudeilor din Egipt sînt 80 de ani ; iar anii pînă la moartea lui, alți 40. Ieșirea iudeilor din Egipt a fost pe vremea lui Inah pentru că Moisi a ieșit din Egipt cu 345 de ani înainte de perioada sotiacă [848]. **4.** Din timpul cînd a luat Moisi conducerea poporului și din timpul lui Inah pînă la potopul lui Deucalion, vorbesc de al doilea potop, și pînă la aprinderea lui Feton, care s-a întîmplat pe vremea lui Crotop, sînt 8 generații — și 3 generații se socotesc un secol [849]. **5.** De la potop pînă la arderea muntelui Ida [850], la descoperirea fierului și la dactilii idei sînt 73 de ani, după cum spune Trasil [851] ; iar de la aprinderea muntelui Ida pînă la răpirea lui Ganimede [852], 65 de ani. **137. 1.** De atunci pînă la expediția lui Perseu, cînd Glauc [853] a inaugurat jocurile istmice [854] în cinstea lui Melicert [855], sînt 15 ani. De la expediția lui Perseu pînă la zidirea Troiei sînt 34 de ani. De atunci pînă la plecarea corăbiei Argo, 64 de ani. **2.** De atunci pînă la Tezeu și Minotaur [856] sînt 32 de ani ; apoi pînă la cei șapte, care au luptat împotriva Tebei, sînt 10 ani ; de atunci pînă la jocurile olimpice [857], pe care Heracle le-a inaugurat în cinstea lui Pelops sînt 3 ani ; apoi pînă la expediția Amazoanelor [858] împotriva Atenei și la răpirea Elenei [859] de Tezeu sînt 9 ani. **3.**

844. Lacună pe care Stählin o completează astfel : *Elisabeta și Maria, care a născut pe Hristos.*
845. *Lc.* 2, 36—38.
846. *Lc.* 2, 25—35.
847. *Lc.* 1, 67—79.
848. Sotiac, numele egiptean al stelei Sirius. Perioadă sotiacă se spunea de o perioadă astronomică de 1460 de ani.
849. *Herodot*, II, 142.
850. Ida, nota 38 din P III.
851. Trasil din Rodos, celebru astrolog grec († 36 e.n.). — *FGrHist*, 253, F. 1.
852. Ganimede, nota 235 din C.
853. Glauc, regele legendar al Corintului.
854. Jocurile istmice, nota 253 din C.
855. Melicert, nota 259 din C.
856. Minotaur, monstru cu trup de om și cap de taur, fiul Pasifaei, soția lui Minos regele Cretei, ucis de Tezeu.
857. Jocurile olimpice, nota 256 din C.
858. Amazoane, nota 501 din C.
859. Elena, fiica lui Tindar, regele Spartei.

De atunci pînă la îndumnezeirea lui Heracle, 11 ani; apoi pînă la răpirea Elenei de Alexandru [860], 4 ani; apoi pînă la căderea Troiei, 20 de ani, 4. De la căderea Troiei pînă la sosirea lui Enea [861] în Italia şi zidirea oraşului Lavinium [862], 10 ani; apoi pînă la domnia lui Ascanie [863], 8 ani; apoi pînă la întoarcerea Heraclizilor, 61 de ani, iar pînă la olimpiada lui Ifitos [864], 338 de ani.

138. 1. Eratostene, însă, face următorul calcul al anilor: de la căderea Troiei pînă la întoarcerea Heraclizilor, 80 de ani; de aici pînă la întemeierea Ioniei, 60 de ani; apoi de la aceştia pînă la tutela lui Licurg, 159 de ani; **2.** pînă la întîiul an al celei dintîi olimpiade, 108 ani; de la această olimpiadă pînă la traversarea mării de Xerxe [865], 297 de ani; de atunci pînă la începutul războiului peloponezian, 48 de ani; **3.** pînă la sfîrşitul războiului şi înfrîngerea atenienilor, 27 de ani; pînă la bătălia de la Leuctra [866], 34 de ani; după care, pînă la moartea lui Filip [867], 35 de ani; după aceştia, pînă la trecerea din viaţă a lui Alexandru, 12 ani [868]. **4.** Iarăşi unii spun că de la prima olimpiadă pînă la zidirea Romei sînt 24 de ani. De aici pînă la înlăturarea împăraţilor şi înlocuirea lor cu consuli sînt 243 de ani; iar de la înlăturarea împăraţilor pînă la moartea lui Alexandru sînt 186 de ani. **139. 1.** De aici pînă la victoria [869] lui August [870], cînd s-a sinucis Antoniu [871] în Alexandria sînt 294 de ani, cînd August era consul pentru a patra oară. **2.** Din acel timp pînă în timpul cînd Domiţian [872] a înfiinţat în Roma jocurile, 114 ani; de la primele jocuri pînă la moartea lui Comod [873], 111 ani.

3. Sînt şi unii care spun că de la Cecrops pînă la Alexandru Macedon sînt 1228 de ani, de la Demofon 850 de ani; iar de la căderea Troiei pînă la întoarcerea Heraclizilor, 120 de ani sau 180 de ani. **4.** De atunci pînă la arhontele Evenet [874], cînd se pune trecerea lui Alexandru în Asia, sînt după Fania [875] 715 ani [876], după Efor 735 ani [877], după Ti-

860. Alexandru — Paris.
861. Enea, nota 202 din P III.
862. Lavinium, oraş în Italia, întemeiat de Enea, în cinstea soţiei sale Lavinia.
863. Ascanie, fiul lui Enea; i-a succedat tatălui său ca rege al oraşului Lavinium.
864. Ifitos a restabilit jocurile olimpice la ordinul oracolului din Delfi.
865. Xerxe, nota 15 din P II.
866. Leuctra, oraş în Beoţia.
867. Filip, nota 217 din P I.
868. Eratostene, *FGrHist*, 241, F. 1 a.
869. Victoria de la Actium (anul 31 î.e.n.).
870. August, primul împărat roman (27 î.e.n. — 14 e.n.).
871. Antoniu, general roman († 30 î.e.n.).
872. Domiţian, împărat roman (81—96).
873. Comod, împărat roman (180—192)
874. Evenet, arhonte al Atenei.
875. Fania, filozof şi istoric grec (sec. IV î.e.n.).
876. Fania, *Fragm.* 2; *FHG*, II, 294.
877. Efor din Cime, *FGrHist*, 70, F, 223.

meu [878] şi Clitarh [879] 820 de ani [880], după Eratostene 770 ani [881]; iar după Duris [882] sînt 1000 de ani de la căderea Troiei pînă la trecerea lui Alexandru în Asia [883]. 5. De atunci pînă la Hegesia, arhontele Atenei, în timpul căruia a murit Alexandru, 11 ani. De atunci pînă la domnia lui Germanic Claudie Cezar [884], 365 de ani. De la acest împărat pînă la moartea lui Comod socoteala anilor este limpede.

140. 1. După ce am vorbit de faptele istorice ale elenilor, trebuie să vorbim de socoteala anilor faptelor istorice ale barbarilor, în cele mai mari perioade ale lor. **2.** De la Adam pînă la potop sînt 2148 de ani şi 4 zile; de la Sem pînă la Avraam, 1250 de ani; de la Isaac pînă la luarea în stăpînire a pămîntului făgăduit, 616 ani. **3.** Apoi de la judecători pînă la Samuil, 463 de ani şi 7 luni. **4.** După judecători, anii domniei regilor iudei, 572 de ani, 6 luni şi 10 zile. **5.** După aceşti ani, domnia persană 235 de ani; apoi 312 ani şi 18 zile domnia macedoneană pînă la sinuciderea lui Antoniu. **6.** După acest timp, împărăţia romanilor 222 de ani pînă la moartea lui Comod. **7.** Iarăşi, de la robia babilonică de 70 de ani şi întoarcerea poporului în pămîntul strămoşesc pînă la robia de sub Vespasian sînt 410 ani; şi în sfîrşit de la Vespasian pînă la moartea lui Comod sînt 121 de ani, 6 luni şi 24 de zile.

141. 1. Demetrie [885] în lucrarea *Despre împăraţii iudeilor* spune că seminţiile lui Iuda, Veniamin şi Levi n-au fost luate în robie de Senaherim [886], ci că de la această robie pînă la cea din urmă robie, pe care a făcut-o Nabucodonosor Ierusalimului, sînt 128 de ani şi 6 luni. **2.** Din timpul cînd cele 10 seminţii din Samaria au fost luate în robie pînă la Ptolomeu al IV-lea [887] sînt 573 de ani şi 9 luni, iar de la înrobirea Ierusalimului, 338 de ani şi 3 luni [888].

3. Dar Filon, care a scris şi el despre regii iudeilor, nu e de acord cu Demetrie. **4.** Eupolem [889], care a scris tot despre regii iudeilor, într-o lucrare asemănătoare, spune că toţi sînt 5149 de ani de la Adam pînă în anul al 5-lea al domniei lui Demetrie [890], adică anul al 12-lea al dom-

878. Platon, *Timeu, Fragm. 153*; *FHG*, I, 232.
879. Clitarh, istoric grec (sec. IV î.e.n.), istoricul campaniei lui Alexandru cel Mare.
880. Clitarh, *FGrHist*, 137, F. 7.
881. *Eratostene*, *FGrHist*, 241 F. 1 d.
882. Duris din Samos, istoric grec (sec. III î.e.n.).
883. *Duris din Samos*, *FGrHist*, 76, F. 41.
884. Este vorba de împăratul Claudius.
885. Demetrie, elenist evreu (sec. III î.e.n.).
886. Senaherim, regele Asiriei (705—681 î.e.n.).
887. Ptolomeu IV, nota 508 din C.
888. *Demetrie*, Fragm. 6 Freudenthal; FHG, III, 208.
889. Eupolem, istoric grec (sec. I î.e.n.).
890. Demetrie I Soter, regele Siriei (162—150 î.e.n.).

niei lui Ptolomeu [891]. **5.** Iar din timpul cînd Moisi a scos pe iudei din Egipt şi pînă în timpul de care am vorbit mai înainte sînt 1580 de ani; iar din acest timp pînă la consulii romani Cneus Domitius şi Asinius [892] sînt 120 de ani. **142. 1.** Efor [893] şi alţi mulţi istorici spun că sînt 75 de neamuri şi 75 de limbi, pentru că au auzit glasul lui Moisi, care zice: «*Erau 75, toate sufletele din Iacov, care au intrat în Egipt*» [894]. **2.** Se pare, însă, că, după dreapta judecată, sînt 72 de limbi mari, aşa cum ne-au predat Scripturile noastre [895]; celelalte limbi, cele multe, s-au născut din amestecul a două, trei sau mai multe limbi. **3.** Limba este formată din cuvintele care exprimă caracterul propriu al unui loc sau care exprimă caracterul propriu şi comun al unui neam. **4.** Grecii spun că au 5 dialecte: atic, ionic, doric, eolic şi al cincilea dialect, dialectul comun; după ei neamurile barbare au nenumărate limbi, dar ele nu pot fi numite dialecte, ci limbi. **143. 1.** Platon atribuie şi zeilor un fel de limbă, care se face vădită mai ales în vise şi în oracole, dealtfel şi în cei posedaţi de demoni; că cei posedaţi nu au glasul lor, nici nu rostesc limba lor, ci a demonilor care sînt în ei. **2.** Platon socoate că şi animalele necuvîntătoare au o limbă a lor, cu care se înţeleg cele de acelaşi neam. **3.** Un elefant cînd cade într-o groapă începe să urle; dacă este în apropiere un alt elefant şi vede ce s-a întîmplat, pleacă şi nu după multă vreme aduce cu el o turmă de elefanţi, care scot din groapă pe cel căzut. **4.** Se spune că în Libia este un scorpion, care, atunci cînd nu reuşeşte să muşte un om, pleacă şi se întoarce cu mai mulţi scorpioni; aceştia se agaţă unul de altul în chip de lanţ şi aşa încearcă să-şi ajungă scopul. Şi socot că animalele se înţeleg între ele nu folosindu-se de vreun semn nevăzut, nici arătînd unele mişcări, ci folosind propria lor limbă. **5.** Alţii spun că dacă un peşte prins în undiţă rupe aţa undiţei şi scapă, în ziua aceea n-ai să mai găseşti în locul acela nici un peşte de acelaşi fel cu cel scăpat din undiţă. **6.** Limbi primitive şi generale sînt limbile popoarelor barbare, care au format cuvintele datorită firii lor; aceasta e pricina că oamenii mărturisesc că au mai multă putere rugăciunile rostite într-o limbă barbară. **7.** Platon, în dialogul său *Cratil*, vrînd să explice cuvîntul «foc» (πῦρ) a spus că este un cuvînt barbar şi mărturiseşte că frigienii numesc «focul» tot πῦρ, numai că puţin schimbat [896].

144. 1. Socot că nu este deloc rău ca lîngă cronologia de mai înainte să vorbesc şi de anii de domnie ai împăraţilor romani spre a arăta cînd S-a născut Mîntuitorul. **2.** August a domnit 43 de ani, Tiberiu 22 de

891. Ptolomeu VII, zis Evergetu II, regele Egiptului (146—116 î.e.n.).
892. Cneus Domitius şi Asinius au fost consuli la anul 40 î.e.n.
893. *Efor*, FGrHist, 70, F. 237.
894. *Fac.*, 26, 27.
895. În Scriptură nu se găseşte o astfel de mărturie.
896. Platon, *Cratil*, 410 A.

ani, Gaius 4 ani, Claudiu 14 ani, Neron 14 ani, Galba 1 an, Vespasian 10 ani, Tit 3 ani, Domiţian 15 ani, Nerva 1 an, Traian 19 ani, Adrian 21 de ani, Antonin 23 de ani, iarăşi Antonin şi Comod 32 de ani. **3.** De toţi sînt de la August pînă la moartea lui Comod 222 de ani, iar de la Adam pînă la moartea lui Comod 5784 de ani, 2 luni şi 12 zile. **4.** Unii socotesc anii de domnie a împăraţilor romani în acest chip : Gaius Iulius Cezar 3 ani, 4 luni şi 6 zile ; după el a domnit August 46 de ani, 4 luni şi o zi ; apoi Tiberiu 26 de ani, 6 luni şi 19 zile ; lui îi urmează Gaius Cezar 3 ani, 10 luni şi 8 zile ; acestuia Claudiu 13 ani, 8 luni şi 28 de zile ; Neron 13 ani, 8 luni şi 28 de zile : Galba 7 luni şi 6 zile ; Oton 5 luni şi o zi ; Vitelie 7 luni şi o zi ; Vespasian 11 ani, 11 luni şi 22 de zile ; Tit 2 ani şi 2 luni ; Domiţian 15 ani, 8 luni şi 5 zile ' Nerva 1 an, 4 luni şi 10 zile ; Traian 19 ani, 7 luni şi 15 zile ; Adrian 20 de ani, 10 luni şi 28 de zile ; Antonin 22 de ani, 3 luni şi 7 zile ; Marcu Aureliu Antonin 19 ani şi 11 zile ; Comod 12 ani, 9 luni şi 14 zile. **5.** Aşadar de la Iuliu Cezar pînă la moartea lui Comod sînt 236 de ani şi 6 luni. De toţi sînt, de la zidirea Romei pînă la moartea lui Comod, 953 de ani şi 6 luni.

145. 1. Domnul nostru s-a născut în al 28-lea an al domniei lui August, cînd s-a făcut primul recensămînt [897]. **2.** Şi că acest lucru este adevărat, este scris în Evanghelia după Luca aşa : «*În anul al 15-lea al domniei lui Tiberiu Cezarul, fost-a cuvîntul Domnului către Ioan, fiul lui Zaharia*» [898]. Şi iarăşi tot la Luca : «*Şi era Iisus, cînd a venit la botez, ca de 30 de ani*» [899]. **3.** Şi că Domnul trebuia să predice numai un an, este scris şi lucrul acesta aşa : «*An primit al Domnului M-a trimis să predic*» [900]. Aceasta a spus-o şi profetul [901] şi o spune şi evanghelistul. **4.** Deci 15 ani sub domnia lui Tiberiu şi 15 ani sub domnia lui August fac tocmai 30 de ani, cînd Domnul a pătimit. **5.** Din timpul cînd a pătimit Domnul pînă la distrugerea Ierusalimului sînt 42 de ani şi 3 luni ; de la distrugerea Ierusalimului pînă la moartea lui Comod, 122 de ani, 10 luni şi 13 zile. Deci de la naşterea Domnului pînă la moartea lui Comod sînt în total 194 de ani, o lună şi 13 zile. **6.** Sînt unii, însă, care, cu mai multă migală, dau nu numai anul naşterii Domnului, ci şi ziua şi spun că s-a născut în anul al 28-lea al lui August, în ziua a 25-a a lunii Pahon [902].

897. *Lc.* 2, 1.
898. *Lc.* 3, 1—2.
899. *Lc.* 3, 23.
900. *Lc.* 4, 18—19.
901. *Is.* 61, 1—2.
902. Luna Pahon, ca şi lunile de care e vorba mai jos, sînt luni din calendarul alexandrin. Prof. D. Hans Lietzmann, în lucrarea sa : *Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit, des Mittelalters und der Neuzeit für die Jahre 1—2000 nach Christus*, Berlin — Leipzig, 1934 (Sammlung Göschen, 1085), vorbind despre calendarul lunar arată că în Egipt era folosit calendarul alexandrin, că anul nou începea la 29 august

146. 1. Adepții lui Basilide [903] sărbătoresc și ziua botezului Domnului și-și trec noaptea, care precede botezul, în lecturi. **2.** Unii din ei spun că botezul Domnului a avut loc în anul al 15-lea al domniei împăratului Tiberiu, în ziua a 15-a a lunii Tibi [904]; alții, însă, spun că în aceeași lună, dar în ziua a 11-a. **3.** Unii, calculînd mai cu luare aminte anul patimii Domnului, spun că a avut loc în anul al 16-lea al domniei împăratului Tiberiu în ziua a 25-a a lunii Famenot [905], iar alții în ziua a 25-a a lunii Farmuti [906]; în sfîrșit alții spun că Mîntuitorul a pătimit în ziua a 19-a a lunii Farmuti. **4.** Unii din ei susțin că a pătimit la 24 sau 25 Farmuti.

5. Trebuie încă să adăugăm și următoarele la cronologia noastră, anume zilele arătate acoperit de Daniil de la pustiirea Ierusalimului... [907] *7 ani și 11 luni din domnia lui Vespasian.* Că primii doi ani ai domniei lui Vespasian de dinainte de pustiirea Ierusalimului se iau împreună cu cele 17 luni și 8 zile din domnia lui Oton, Galba și Vitelie și se fac 3 ani și 6 luni, **6.** adică tocmai *«jumătate de săptămînă»* [908], așa cum a spus profetul Daniil. **7.** Daniil a spus că se vor scurge 2300 de zile de pe vremea în care Neron a adus urîciunea sa în orașul cel sfînt pînă la distrugerea lui. **8.** Că așa arată cuvîntul următor al profetului: *«Cîtă vreme va ține priveliștea aceasta, ca jertfa să fie luată, păcatul pustiirii îngăduit și puterea armatei și locul cel sfînt să fie călcate în picioare? Și i-a zis lui: Pînă seara și pînă dimineața, 2300 de zile, și locul cel sfînt va fi distrus»* [909]. **9.** Iar aceste 2300 de zile fac 7 ani și 4 luni, din care o jumătate aparține domniei lui Neron și fac *«jumătate de săptămînă»*; cealaltă *«jumătate»* aparține lui Vespasian împreună cu Oton, Galba și Vitelie. **10.** De asta spune Daniil: *«Fericit este cel care a ajuns la 1335 de zile»* [910]. Că războiul a ținut pînă în aceste zile; după acestea a încetat. **147. 1.** Și numărul acesta este luat din Daniil, care spune așa: *«Și de la vremea în care va înceta jertfa cea fără de curmare și va fi dată urîciunea pustiirii 1290 de zile; fericit cel care rabdă și a ajuns la 1335 de zile»* [911].

și că fiecare lună avea 30 de zile; luna Pahon începea la 29 aprilie, luna noastră, și intra în mai pînă se împlineau cele 30 de zile ale lunii Pahon (p. 80). Tot după Prof. D. Hans Lietzmann sînt și indicațiile cu privire la celelalte luni din calendarul alexandrin.

903. Basilide, unul din cei mai de seamă eretici gnostici; după multe călătorii s-a stabilit în Alexandria, unde și-a desfășurat activitatea sa între anii 120 și 145.

904. Tibi — decembrie-ianuarie.

905. Famenot — februarie-martie.

906. Farmuti — martie-aprilie.

907. Lacună, completată de Stählin: *După pustiirea Ierusalimului vin încă*; iar de Marcel Caster: *Găsim după pustiirea sa.*

908. *Dan.* 9, 27.

909. *Dan.* 8, 13—14.

910. *Dan.* 12, 11.

911. *Dan.* 12, 11.

2. Iosif Flaviu, iudeul, cel care a compus *Istoria iudeilor*, zice, în cronologia sa, că de la Moisi pînă la David sînt 585 de ani ; de la David pînă în anul al doilea al domniei lui Vespasian sînt 1179 de ani. **3.** Apoi de la acesta pînă în anul al 10-lea al domniei lui Antonin sînt 77 de ani, așa că sînt de la Moisi pînă în al 10-lea an al domniei lui Antonin în total 1883 de ani [912]. **4.** Alții, socotind anii de la Inah și Moisi pînă la moartea lui Comod, au spus că sînt 1842 de ani, iar alții au spus că sînt 1921 de ani. **5.** În Evanghelia după Matei, genealogia merge de la Avraam pînă la Maria, Maica Domnului : «*Sînt*, spune Matei, *de la Avraam pînă la David* 14 *generații ; de la David pînă la mutarea în Babilon* 14 *generații*, **6.** *iar de la mutarea în Babilor pînă la Hristos alte* 14 *generații*» [913]. Trei distanțe de timp tainice, alcătuite din 6 săptămîni de generații.

CAPITOLUL XXII

148. 1. Să ne oprim aici cu expunerea celor istorisite de mulți în felurite chipuri cu privire la cronologia anilor.

Se spune că traducerea Scripturilor — Scripturile legii și Scripturile profetice — din limba ebraică în limba greacă s-a făcut pe timpul împăratului Ptolemeu Lagos [914] sau, după alții, pe timpul împăratului Ptolemeu, numit Filadelfu [915], care a arătat multă rîvnă pentru această lucrare ; Demetrie din Faler [916] a organizat cu multă atenție lucrările de traducere. **2.** Încă de pe cînd macedonenii ocupau Asia, împăratul a cerut să fie înzestrată biblioteca din Alexandria, întemeiată de el, cu toate cărțile și a pus pe ierusalimiteni să traducă în grecește cărțile profeților lor. **149. 1.** Ierusalimitenii, pentru că erau încă supuși regilor macedoneni, au ales dintre cei mai străluciți învățați ai lor 70 de bătrîni iscusiți în Scripturi și cunoscători ai limbii grecești, pe care i-au trimis regelui cu cărțile dumnezeiești. **2.** Fiecare bătrîn a tradus îndeosebi fiecare carte profetică ; cînd au fost puse față în față traducerile celor 70 de bătrîni, toate traducerile concordau și în gîndire și în cuvinte ; că lucraseră prin voința lui Dumnezeu, ca să audă și elenii Scripturile. **3.** Și lucrul acesta nu e de mirare, pentru că Dumnezeu, Care a dat profeția,

912. Iosif Flaviu, *Istoria iudeilor*, VI, 10.

913. *Mt.* 1, 17.

914. Ptolemeu Lagos, Ptolemeu I Soter, regele Egiptului, (323—283 î.e.n.), este întemeietorul dinastiei grecești a lagizilor din Egipt. Ptolemeu, fiul lui Lagos, un nobil macedonean, a însoțit pe Alexandru cel Mare în Asia ; la moartea lui Alexandru, a fost numit satrap al Egiptului, apoi rege.

915. Ptolomeu II Filadelfu, fiul lui Soter, rege al Egiptului (283—247 î.e.n.).

916. Demetrie din Faler, (născut la mijlocul sec. IV, mort la 283), om de stat, orator și scriitor grec, elev și prieten al lui Teofrast. Ca om de stat, a guvernat Atena între 318 și 307. Alungat din Atena de Demetrie Poliorcet, s-a refugiat la Ptolemeu I Soter, regele Egiptului, care, la sfatul lui Demetrie, a întemeiat biblioteca din Alexandria.

tot El a lucrat și traducerea, ca să fie profeția și în limba greacă, așa precum atunci cînd pe timpul robiei lui Nabucodonosor, Scripturile fuseseră distruse, mai tîrziu pe vremea lui Artaxerxe [917], regele perșilor, Ezdra Levitul, ajuns preot, a profețit prin insuflarea lui Dumnezeu să se scrie iarăși din nou toate vechile scrieri [918].

150. 1. Aristobul, în prima carte din lucrarea dedicată lui Filometor [919], scrie textual: «Și Platon a luat idei din legiuirile noastre și este vădit că a fost curios să cerceteze fiecare cuvînt din cele spuse în ele. **2.** Dar înainte de Demetrie din Faler, înainte de stăpînirea lui Alexandru și a perșilor [920], au fost traduse de alții în grecește cele petrecute cu evreii, concetățenii noștri: ieșirea lor din Egipt, arătarea tuturor celor ce s-au întîmplat cu ei, cucerirea țării și traducerea întregii noastre legiuiri, **3.** încît este clar că filozoful de care am vorbit mai înainte a luat multe, că era foarte învățat; la fel și Pitagora; multe din ideile noastre le-a pus în cărțile lui filozofice» [921]. **4.** Numenie [922], filozof pitagorian, scrie ritos: «Ce este Platon decît un Moisi, care vorbește limba atică!» [923].

Acest Moisi a fost teolog și profet; iar, după cum spun unii [924], a fost interpret al legilor sfinte. **5.** Înșeși Scripturile, cele vrednice de credință, vorbesc de neamul lui, de faptele și viața lui. Trebuie să vorbim și noi de el, pe cît mai scurt cu putință.

CAPITOLUL XXIII

151. 1. Moisi, deci, era, din strămoși, de neam haldean: s-a născut în Egipt, pentru că strămoșii lui, din pricina îndelungatei foamete, se mutaseră din Babilon în Egipt. Născut în a șaptea generație și crescut la curtea împărătească, a avut o viață ca aceasta: **2.** Înmulțindu-se evreii foarte mult în Egipt, împăratul țării s-a temut de primejdia evreilor care se vor naște din această mulțime de oameni și a poruncit să le lase fetele să trăiască — că femeia este slabă pentru război — și să omoare pe băieți; că îl speria tinerețea plină de putere. **3.** Pentru că copilul era din părinți iubitori de neam, părinții l-au crescut ascuns trei luni, dragostea firească fiind mai puternică decît cruzimea tiranului; în urmă,

917. Este vorba de Artaxerxe I.
918. *IV* Ez. 14, 18—22. 37—47.
919. Ptolemeu VI Filometor, regele Egiptului (186—145 î.e.n.).
920. Asupra Egiptului.
921. Textul lui Aristobul, independent de Clement, este și în Eusebiu al Cezareii, *Prep. Evang.*, XIII, 12, 1.
922. Numenie, (sec. II e.n.), susținea că filozofia greacă datorează mult orientului și în special cărților sfinte ale iudeilor. Din lucrările lui n-au rămas decît fragmente.
923. Numenie, *Fragm. 9*, Mullach, *FPG*, III, 166.
924. Filon, *Viața lui Moisi*, I, 1.

însă, temîndu-se să nu piară și ei împreună cu copilul, au făcut din papirul care crește acolo un coș ; au așezat copilul în coș și l-au pus pe malul rîului, într-un loc mlăștinos ; sora copilului stătea departe și pîndea să vadă ce o să se întîmple. **152. 1.** Fiica împăratului, care, căsătorită de multă vreme, nu avea copii și dorea copii, în ziua aceea a venit la rîu să se scalde și să se spele ; auzind plînset de copil, a poruncit să i-l aducă ; i s-a făcut milă de copil și căuta o doică. **2.** Atunci a alergat la ea sora copilului și i-a spus fetei împăratului că poate să-i recomande, dacă ar voi, o doică, o femeie de evreu, care născuse nu de multă vreme; fata împăratului a fost de acord și a rugat-o să i-o aducă ; și i-a adus pe mama copilului ca să-i fie doică, tocmită cu o plată convenită, ca și cum ar fi fost altă femeie. **3.** Prințesa a pus copilului numele Moisi, un nume derivat etimologic din cuvîntul egiptean «moi», care înseamnă apă, pentru că a fost scos din apă, apa în care fusese pus să moară ; și l-au numit Moisi, pe cel care avea să-și dea sufletul în apă. **153. 1.** Este clar că părinții au dat copilului un nume înainte, în timpul tăierii împrejur, și l-au numit Ioachim. Moisi, așa cum spun cei inițiați, a avut și un al treilea nume în cer, Melhi, după înălțarea sa [925]. **2.** Cînd s-a făcut mare a învățat cu cei mai vestiți dascăli egipteni aritmetica, geometria, ritmica, armonia, încă și metrica și muzica; pe lîngă acestea, filozofia simbolică, pe care învățații i-au arătat-o în scrierea hieroglifă ; cealaltă cultură enciclică i-au predat-o grecii din Egipt, ca unui copil împărătesc, precum spune Filon în *Viața lui Moisi* [926]. **3.** A mai învățat apoi știința asirienilor, iar de la haldei și egipteni știința cerurilor ; de aceea în Faptele Apostolilor se spune : «*A învățat toată înțelepciunea egiptenilor*» [927]. **4.** Eupolem, în lucrarea lui *Despre regii din Iudeia,* spune că Moisi a fost primul înțelept, că a fost cel dintîi care a învățat pe iudei să scrie și să citească ; mai spune că fenicienii au luat de la iudei scrierea, iar grecii de la fenicieni [928]. **5.** Cînd Moisi a ajuns bărbat, i s-a mărit și priceperea și s-a îndrăgostit puternic de cultura neamului și strămoșilor săi, încît a lovit și a omorît pe un egiptean, care atacase pe un evreu [929]. **154. 1.** Cei inițiați spun că Moisi a ucis pe egiptean numai cu cuvîntul, așa precum mai tîrziu se scrie în Faptele Apostolilor că Petru a ucis cu cuvîntul pe cei care au dosit din prețul țarinei și au mințit [930]. **2.** Artapan, în scrierea sa *Despre iudei,* istorisește că Moisi a fost întemnițat de Henefre, regele Egiptului, pentru că i-a cerut să lase poporul să

925. Despre înălțarea lui Moisi la cer vorbește scrierea apocrifă : *Înălțarea la cer a lui Moisi.*
926. Filon, *Viața lui Moisi,* I, 23.
927. *Fapte* 7, 22.
928. Eupolem, *Fragm. 1* ; *Freudenthal,* 225.
929. Filon, *Viața lui Moisi,* I, 25, 32 ; *Ieș.* 2, 11—12.
930. *Fapte* 5, 1—10

plece din Egipt ; noaptea, însă, cu voia lui Dumnezeu, s-a deschis temnița ; Moisi a ieșit, s-a dus la rege, s-a oprit lîngă rege ; regele dormea și l-a sculat ; 3. regele, spăimîntat de cele întîmplate, i-a poruncit lui Moisi să-i spună numele zeului care l-a trimis. Moisi s-a aplecat la urechea lui și i l-a spus ; cînd a auzit numele, regele a căzut jos fără glas ; a fost ridicat de Moisi și și-a recăpătat viața [931].

155. 1. Despre educația lui Moisi vorbește ca și noi și Iezechiel, poetul tragediilor iudaice, în drama intitulată *Ieșire*, spunînd aceste cuvinte din partea lui Moisi :

2 «Cînd a văzut că poporul nostru se înmulțește mult,
Multă viclenie uneltit-a împotriva noastră
Regele Faraon, chinuind pe oameni cu facerea de cărămizi,
Cu construire de grele clădiri
Și cu ridicare de orașe. Vai de noi nenorociții !
Apoi ne-a poruncit nouă, poporului evreu,
Să ne aruncăm băieții în adîncurile curgătoare ale rîului.
3 Atunci mama, care mă născuse, m-a ascuns
Trei luni, după cum spunea ; dar, neputîndu-mă dosi,
M-a îmbrăcat frumos și m-a dus
Pe malul rîului, într-un loc tufos și tare mocirlos.
Sora mea Mariam, pîndea de aproape ;
4 Atunci fiica regelui, cu slugile ei,
S-a coborît să-și răcorească în baie trupul tînăr ;
M-a văzut îndată și, luîndu-mă, m-a ridicat ;
Și-a cunoscut că sînt evreu. Și soră-mea Mariam
Alergînd la prințesă i-a spus aceste cuvinte :
«Vrei să-ți găsesc iute pentru copil
O doică evreică ?» Iar ea i-a zis fetei că «Da !»
5 Și fata, alergînd, i-a spus mamei. Mama
A fost repede acolo și m-a luat în brațe.
Iar fiica regelui i-a spus : «Alăptează, femeie,
Copilul acesta și îți voi plăti».
Mi-au pus numele Moisi, pentru că
M-a scos din apa rîului, pe mal.
6 Cînd a trecut vîrsta prunciei
Adusu-m-a mama la casa prințesei.
Dar mama îmi povestise și-mi spusese toate :
De neamul strămoșilor și de darurile primite de la Dumnezeu.
7 Cît timp am fost copil, mi-a dat de toate :
Îngrijire regească și dascăli regești,
Ca și cum aș fi fost propriul ei copil.
Iar cînd ciclul zilelor s-a împlinit,
Am plecat din palatul cel regesc».

156. 1. Apoi după ce a povestit bătaia dintre evreu și egiptean și despre îngroparea egipteanului în nisip, trece la o altă bătaie, grăind așa :

931. Artapan, *Fragm. 3, Freudenthal*, 232 ș.u.

2. «Pentru ce lovești pe cel mai slab ca tine?» spusu-i-am eu.
Acela mi-a răspuns: «Cine te-a pus peste noi judecător
Sau îndrumător? Nu cumva vrei să mă ucizi și pe mine,
Cum ai ucis ieri pe omul acela?» Iar eu, temîndu-mă,
Am zis: «Cum de se știe oare lucrul acesta?» [932].

3. Moisi a fugit de acolo și a păstorit oile, învățînd mai dinainte prin păstorirea oilor, conducerea poporului; că păstoritul este un exercițiu pregătitor pentru cel care are să fie rege, pentru cel care are să stea în fruntea celei mai domesticite turme, turma oamenilor, așa precum vînătoarea este un exercițiu pregătitor pentru cei care prin fire sînt războinici. De la păstorirea oilor l-a dus Dumnezeu la conducerea evreilor. 157. 1. Apoi egiptenii au fost sfătuiți de multe ori; dar de multe ori au fost nepricepuți; evreii, însă, au fost spectatori, lipsiți de primejdie, ai nenorocirilor venite peste egipteni și au învățat să cunoască puterea lui Dumnezeu. 2. Egiptenii au continuat să nu asculte și să nu cunoască semnele puterii dumnezeiești; din pricina nebuniei lor, proștii n-au crezut și atunci au pățit ceea ce spune Homer:

«Proștii n-au cunoscut cele întîmplate» [933].

Mai tîrziu, evreii au ieșit din Egipt și au plecat ducînd cu ei multă pradă de la egipteni; n-au făcut asta pentru că erau iubitori de avuții, cum hulesc unii — că nici Dumnezeu n-a îngăduit să poftească lucrurile străine [934] — 3. ci, mai întîi, și-au luat plata ce li se cuvenea pentru lucrările pe care le-au făcut egiptenilor cît au stat sub ei; apoi, prin luarea prăzii, evreii s-au răzbunat, într-un fel oarecare, făcîndu-le și ei la rîndul lor supărare și necaz egiptenilor iubitori de argint, așa cum și aceia i-au supărat și necăjit prin împilarea lor. 4. În afară de asta, se poate spune că lucrul acesta s-a petrecut ca într-un război: pe temeiul legii celor biruitori, evreii, ca unii care au fost mai buni decît învinșii, au avut dreptul să ia cu ei averile dușmanilor — și fiind în război cu egiptenii, fapta lor este dreaptă; că evreii, din pricina foametei care le bîntuia țara, au venit la egipteni ca niște oameni care cer ajutor; egiptenii, însă, au înrobit pe acești străini, silindu-i să le slujească întocmai ca niște prinși în război, fără să le dea vreo plată —; iar dacă s-ar spune că fapta săvîrșită de evrei s-a făcut în timp de pace, apoi atunci se poate răspunde că prada este plata pe care au luat-o de la egipteni, fără voia egiptenilor, pentru munca făcută lor atîta vreme, pe care nu le-au dat-o, ci i-au lipsit de ea.

---

932. Fragmentele păstrate din această dramă au fost publicate de J. Wieneke, *Münster i. W*, 1931. De toate sînt 269 de versuri, din care Clement dă 39.
933. Homer, *Iliada*, XVII, 32; XX, 198.
934. *Ieș.* 20, 17; *Deut.* 5, 21.

CAPITOLUL XXIV

158. 1. Moisi este pentru noi: profet, legiuitor, tactician, strateg, om politic, filozof. În ce chip a fost profet Moisi, vom spune mai tîrziu, cînd vom vorbi despre profeție. Însușirea de tactician este o parte din activitatea unui general, iar însușirea de strateg este o parte din activitatea unui rege; și iarăși însușirea de legiuitor ca și cea de judecător ține tot de activitatea unui rege. **2.** Activitatea unui rege are, în primul rînd, o parte dumnezeiască, anume aceea în care regele trăiește potrivit voinței lui Dumnezeu și a Fiului Său, de la Care ne vin bunătățile pămîntului, bunătățile cele din afară și fericirea desăvîrșită. Că spune Domnul: «*Cereți cele mari și cele mici vi se vor adăuga vouă*» [935]. **3.** În al doilea rînd, după această conducere care este foarte curată, că este după voința lui Dumnezeu și a Cuvîntului Său, activitatea unui rege se folosește de facultatea curajoasă și irascibilă a sufletului, așa cum au folosit-o Heracle cînd a domnit peste argieni și Alexandru peste macedoneni. **4.** În al treilea rînd, regele dorește un singur lucru: numai să învingă și să distrugă — pe un rege ca acesta nu-l interesează dacă victoria sa este spre rău sau bine — așa cum au făcut perșii cînd au pornit cu război împotriva Greciei. **5.** Dorința unui rege de a birui aparține părții irascibile a sufletului, că vrea să domnească numai pentru a stăpîni; la rîndul ei, dorința de a face bine a unui rege aparține tot părții irascibile a sufletului, dar partea irascibilă este folosită spre bine. **159. 1.** În al patrulea rînd, cea mai rea activitate a unui rege din toate activitățile este atunci cînd regele pune domnia sa în slujba poftelor sale, cum a fost domnia lui Sardanapal și a celor care nu au avut alt scop decît să-și satisfacă poftele cît mai mult cu putință. **2.** Regele, fie că biruie prin virtute, fie că biruie prin forță, are ca instrument tactica; iar tactica este felurită, după firea regelui și după obiectivul pe care-l urmărește. **3.** Cînd e vorba de arme, de oameni și animale de luptă, atunci sufletul și mintea hotărăsc ordinea de luptă cu mijloace însuflețite și neînsuflețite; dar cînd e vorba de pasiunile sufletului, pe care le biruim prin virtute, atunci rațiunea hotărăște ordinea de luptă, rațiunea care are ca amprentă înfrînarea, castitatea unită cu cuviința și gnoza cea bună unită cu adevărul; iar la sfîrșit rațiunea înalță la evlavie către Dumnezeu. **4.** Astfel la cei care se folosesc de virtute, priceperea este aceea care rînduiește ordinea de luptă; pentru cele dumnezeiești priceperea rînduiește înțelepciunea; pentru cele omenești rînduiește politica, iar pentru toate, și pentru unele și pentru altele, regalitatea. **5.** Este, deci, rege cel

935. Agrapha, *Resch*, ed. 2, p. 111 ș.u.; *Mt.* 6, 33; *Lc.* 12, 31.

care conduce potrivit legilor, cel care posedă știința de a conduce pe cei liberi, așa cum este Domnul, Care îi primește pe cei care cred în El și prin El. **6.** Pentru că Dumnezeu I-a dat toate [936] și I-a supus toate lui Hristos [937], Împăratul nostru, «*ca în numele lui Iisus să se plece tot genunchiul al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt și să mărturisească toată limba că Domnul Iisus Hristos este spre slava lui Dumnezeu Tatăl*» [938].

160. 1. Activitatea unui general se manifestă în trei chipuri : prin prudență, prin îndrăzneală și prin amestecul acestor două; la rîndul lor fiecare din acestea sînt puse în valoare prin trei: fie prin cuvînt, fie prin fapte, fie prin acestea amîndouă. **2.** Și este cu putință să săvîrșești toate acestea sau prin convingere, sau prin constrîngere, sau făcînd nedreptate pentru a te apăra, sau făcînd dreptate în împrejurările în care ești angajat, sau mințind, sau spunînd adevărul, sau folosind și minciuna și adevărul în același timp. **3.** Grecii au luat toate acestea de la Moisi și de la el au învățat cum trebuie să se folosească de ele ; și s-au folosit. **4.** Voi da ca exemplu una sau două din strategiile folosite de Moisi. Cînd Moisi a scos pe popor din Egipt, a bănuit că egiptenii au să-i urmărească; de aceea a părăsit drumul scurt și drept și a luat-o prin pustie, folosind mai mult noaptea pentru mers. **5.** Dar Moisi mai avea și un alt plan ; potrivit acestuia voia ca prin mergerea îndelungată prin pustie să-i învețe pe evrei să creadă numai în Dumnezeu și să se obișnuiască cu o răbdare plină de înțelepciune. **161. 1.** Strategia lui Moisi ne învață, dar, ca înaintea primejdiilor să vedem ce măsuri folositoare trebuie să luăm și așa să acționăm. Și așa s-a întîmplat precum a bănuit Moisi. **2.** Egiptenii i-au urmărit cu caii și cu carele de luptă, dar au pierit cu toții, că marea s-a prăvălit îndată peste ei și i-a acoperit cu cai și cu care, că n-a mai rămas din ei nici urmă [939]. **3.** După aceasta, poporul a mers în urma unui stîlp de foc, care-i conducea pe evrei noaptea [940] prin locuri grele de umblat. Cu osteneli și cu greutățile drumului, Moisi îi învăța să fie răbdători și-i instruia, ca făcînd experiența acelor aparente necazuri să socotească folositoare bunătățile țării în care îi ducea după greutățile acelui drum. **162. 1.** Dar și pe dușmanii, care ocupau mai înainte țara lor, i-a biruit și i-a nimicit, atacîndu-i din pustie și de pe drumuri anevoioase — că în aceasta stă vitejia unui general; iar ocuparea țării dușmanilor este o faptă de dibăcie și de strategie.

936. *Mt.* 11, 27 ; *Lc.* 10, 22.
937. *I Cor.* 15, 28.
938. *Fil.* 2, 10—11.
939. *Ieș.* 14, 26—28.
940. *Ieș.* 13, 21—22.

2. Cunoscînd aceste lucruri Miltiade [941], generalul atenienilor, cel care a biruit pe perşi în lupta de la Maraton, a imitat felul de luptă a lui Moisi. A dus pe ostaşii atenieni noaptea şi a mers pe căi neumblate, înşelînd iscoadele barbarilor. Hipia, cel care i-a trădat pe atenieni, i-a dus pe barbari în Atica; şi, pentru că cunoştea ţara, a ocupat mai dinainte cele mai potrivite locuri şi le păzea. 3. Hipia nu ştia ce făcuse Miltiade; de aceea Miltiade, folosind căile neumblate şi noaptea, i-a atacat pe perşii conduşi de Datis şi, în lupta cu ei, a fost biruitor [942].

163. 1. Dar şi Trasibul [943], cînd a adus pe atenienii exilaţi de la File [944] şi a voit să nu fie descoperiţi, un stîlp de foc îl conducea prin locurile fără de cărări. 2. Era o noapte fără lumină şi vreme rea în acel timp; şi i s-a arătat lui Trasibul o flacără, care mergea înaintea lui, şi flacăra aceea l-a dus pînă la Munihia [945], pe Trasibul şi pe cei cu el fără de greş [946]. Acolo este acum un templu închinat zeiţei Fosfor [947]. 3. Aşadar din întîmplarea cu Trasibul să creadă grecii şi în minunile noastre; că lui Dumnezeu atotputernicul îi era cu putinţă să facă să meargă noaptea înaintea evreilor un stîlp de foc, care să le arate calea!

4. Un oracol, influenţat de istoria evreilor, spune:

«Dionisos, cel care face mare bucurie, este stîlp pentru tebani» [948];

5. dar şi Euripide, în tragedia *Antiopa*, zice:

«Înăuntru, în camera boarilor,
Era stîlpul zeului Bahus acoperit de iederă» [949].

6. Stîlpul arată imposibilitatea de a înfăţişa pe Dumnezeu printr-o imagine; iar stîlpul de foc, pe lîngă imposibilitatea înfăţişării lui Dumnezeu, arată şi imutabilitatea şi stabilitatea lui Dumnezeu, arată lumina Lui neschimbată, pe care nici o formă nu o poate înfăţişa. **164.** 1. Înainte ca oamenii să fi făcut statuile zeilor, cei vechi au ridicat stîlpi şi se închinau lor ca unor chipuri ale lui Dumnezeu. 2. Autorul poemului *Foronis* scrie:

---

941. Miltiade, om politic şi general atenian (540—489 î.e.n.).
942. *Herodot*, VI, 107—115.
943. Trasibul, general şi om de stat atenian (445—388 î.e.n.), a alungat din Atena pe cei 30 de tirani şi a restaurat regimul democratic.
944. File, citadelă în Atica.
945. Munihia, unul din cele trei porturi ale Atenei; celelalte două, Pireu şi Faler.
946. Xenofon, *Helenica*, II, 4, 7; Diodor, XIV, 33.
947. Zeiţa Fosfor este Artemis.
948. Oracol., *Fragm.* 207, Hendess.
949. Euripide, *Antiopa*, Fragm. 203.

«Calitoe, care poartă cheile zeiței Hera [950] Argiana,
Împărăteasa Olimpului, a fost cea dintîi
Care a împodobit cu coroane și panglici marele stîlp al împărătesei» [951].

3. Dar și autorul poemului *Europia* istorisește că în Delfi statuia lui Apolon era un stîlp, spunînd așa :

«Multă vreme am atîrnat zeului pîrga și zeciuiala
De pilaștrii cei sfinți și de înaltul stîlp» [952].

Înțeles în sens mistic numele zeului Apolon înseamnă un singur Dumnezeu, pentru că Apolon se traduce prin: fără mulți dumnezei [953]. **4.** Dar focul acela, care semăna cu un stîlp [954], și focul cel din rug [955] sînt simboluri ale Luminii celei sfinte care a trăit pe pămînt și s-a înălțat iarăși la cer prin cruce, prin care ne-a dăruit vederea cea spirituală.

CAPITOLUL XXV

165. 1. Filozoful Platon este tributar lui Moisi în privința legilor sale. Platon a blamat legiuirile lui Minos și ale lui Licurg că vorbesc numai de bărbăție și curaj în războaie și a lăudat legiuirea lui Moisi că este mai minunată în ceea ce spune și că privește totdeauna spre o singură învățătură [956]. Și spune Platon că ni se cuvine mai mult să practicăm filozofia cu tărie, cu sfințenie și cu pricepere și să privim, fără să ne schimbăm părerea, la vrednicia cerului, avînd totdeauna aceeași părere despre aceleași lucruri. **2.** Oare Platon nu tîlcuiește legea lui Moisi cînd poruncește să privim la unicul Dumnezeu și să facem fapte de dreptate? **3.** Platon spune că politica are două ramuri: o ramură cuprinde legile, alta cuprinde politica propriu-zisă. În cartea sa, intitulată *Politica*, Platon spune că persoană politică, în sensul propriu al cuvîntului, este Creatorul; și se numesc persoane politice cei care caută spre Dumnezeu, cei care duc o viață activă și dreaptă, unită cu contemplația [957]. **4.** Activitatea unui om politic, care este în chip egal și legiuitor, este împărțită de Platon în măreție sufletească cosmică și organizație particulară, pe care o numește ordine, armonie și înțelepciune [958]. Și aceasta se înfăptuiește cînd conducătorii au grijă de su-

950. Hera, soția lui Zeus, împărăteasa zeilor, identificată la romani cu Iunona, zeița căsătoriei și a maternității.
951. Foronis, *Fragm.* 4, Kinkel.
952. Eumel din Corint, *Europia*, Fragm. 11, Kinkel.
953. Numele lui Apolon e format din: α (alfa privativ) = fără, și πολλοί = mulți; etimologie acceptată de mulți filozofi vechi.
954. *Ieș.* 13, 22.
955. *Ieș.* 3, 2.
956. Platon, *Legile*, I, 626 A; III, 688 A; IV, 705 D; XII, 945 D.
957. Platon, *Statul*, 307 B.
958. Platon, *Gorgias*, 508 A; *Republica*, IV, 430 E.

puşi şi cînd supuşii ascultă de conducători, lucru pe care îl doreşte cu ardoare legiuirea lui Moisi. **166. 1.** Platon, apoi, fiind tributar lui Moisi, a învăţat de la el că legile duc la naşterea unei societăţi, iar politica — conducerea societăţii — duce la prietenie şi înţelegere; de aceea a adăugat *Legilor* sale pe filozoful din scrierea *Epinomis*, care cunoaşte prin planete desfăşurarea întregii creaţii [959], iar scrierii sale *Republica* i-a adăugat un alt filozof, pe Timeu, care cunoaşte stelele şi contemplă mişcarea lor, precum şi simpatia şi comuniunea unora cu altele [960]. **2.** Pentru că socot că scopul final al unui om politic şi al omului, care trăieşte după lege, este contemplaţia. Este necesar să faci o politică dreaptă; dar cel mai bun lucru este să filozofezi. **3.** Omul cu judecată îşi duce viaţa raportînd pe toate cele ale sale la cunoştinţă, la gnoză; îşi îndreaptă viaţa spre fapte bune, dispreţuieşte faptele rele şi învaţă acele ştiinţe care îl duc la adevăr. **4.** Nu sînt lege cele ce se fac din obişnuinţă, — că nici cele văzute nu sînt vedere — nu este lege orice părere — că nu-i lege părerea rea — ci lege este părerea cea bună; şi bună este părerea cea adevărată ; iar adevărată este aceea care descoperă ceea ce este şi dobîndeşte ceea ce este [961]. *«Cel ce este m-a trimis»* spune Moisi [962]. **5.** De acord cu cele spuse, anume cu părerea bună, unii au spus că legea este dreapta raţiune, care porunceşte ce trebuie făcut şi ce nu trebuie făcut.

CAPITOLUL XXVI

167. 1. De aceea pe bună dreptate s-a spus că legea s-a dat prin Moisi [963], pentru că este un îndreptar pentru drepţi şi nedrepţi. Şi o putem numi în chip propriu lege, pentru că a fost dată de Dumnezeu, că ne duce la Dumnezeu. **2.** Spune şi Pavel : *«Legea a fost pusă pentru călcările de poruncă, pînă cînd va veni sămînţa, căreia i s-a făcut făgăduinţa»* [964]. Apoi, explicînd oarecum gîndul său, adaugă : *«Iar înainte de venirea credinţei eram păziţi sub lege, fiind închişi»* — adică de frica de a nu păcătui — *«pentru credinţa care avea să se descopere. Aşa că legea ne-a fost călăuză spre Hristos, ca să ne îndreptăm din credinţă»* [965]. **3.** Este legiuitor destoinic acela care dă ceea ce se cuvine fiecărei părţi a sufletului şi lucrărilor acestor părţi. Ca să spunem pe scurt, Moisi era

959. Platon, *Epinomis*, 977 B.
960. Platon, *Timeu*, 27 A.
961. Platon, *Minos*, 313 C ; 314 E ; 315 A.
962. *Ieş.* 3, 14.
963. *In.* 1 17.
964. *Gal.* 3, 19.
965. *Gal.* 3, 23—24.

lege însufleţită, fiind condus de o învăţătură bună [966]. **168. 1.** Moisi a dat poporului o organizare bună ; iar această bună organizare a înfăptuit-o prin o bună educaţie a oamenilor în societate. Moisi a exercitat apoi activitatea de judecător, care înseamnă ştiinţa de a îndrepta pe cei ce greşesc în vederea stabilirii dreptăţii. **2.** Unită cu această activitate este activitatea de administrare a pedepselor, care este la rîndul ei ştiinţa de a avea măsură în darea pedepselor, pentru că o pedeapsă dreaptă duce la îndreptarea sufletului. **3.** Putem spune, deci, că întreaga activitate a lui Moisi a avut ca scop educarea celor care erau în stare să ajungă oameni buni şi vînarea celor care erau asemenea acestora. Acest lucru ţine de strategie. Destoinicia de a folosi cum trebui pe cei vînaţi prin cuvînt ţine de înţelepciunea legiuitoare ; iar a avea această înţelepciune şi a o folosi ţine de cea mai împărătească activitate. **4.** Filozofii spun că numai înţeleptul este împărat, legiuitor, strateg, drept, cuvios şi iubitor de Dumnezeu. Dacă vom găsi aceste însuşiri la Moisi — şi înseşi Scripturile ni le arată — putem spune că Moisi a fost cu adevărat un înţelept. **169. 1.** După cum spunem că activitatea pastorală constă în a purta grijă de oi — că *«păstorul cel bun sufletul îşi pune pentru oi»* [967] — tot aşa spunem că activitatea legislatoare constă în a face pe oameni virtuoşi, în a reaprinde în ei, pe cît e cu putinţă, binele, care este latent în om, pentru că activitatea legislatoare are scopul de a conduce şi îngriji turma de oameni. **2.** Iar dacă turma de care vorbeşte Domnul în parabolă [968] nu este altceva decît turma de oameni, atunci El Însuşi este în acelaşi timp şi legislator bun şi păstor al unicei turme de oi, care aude glasul Lui [969] ; El este unicul purtător de grijă, Care caută oaia cea pierdută şi o găseşte [970] cu ajutorul legii şi al cuvîntului; pentru că *«legea este duhovnicească»* [971] şi duce la fericire. Da, este duhovnicesc ceea ce iese din Duhul Sfînt [972]. **3.** Acela este cu adevărat legiuitor, care nu numai că făgăduieşte cele bune şi cele frumoase, ci le şi cunoaşte. Iar legea Acestuia, Care are cunoştinţa şi ştiinţa, este poruncă mîntuitoare ; dar, mai bine spus, legea este porunca ştiinţei, pentru că *«Cuvîntul lui Dumnezeu este putere şi înţelepciune»* [973]. **4.** El Însuşi este interpretul legilor, El, *«prin Care s-a dat legea»* [974] ; cel dintîi interpret al poruncilor dumnezeieşti, Fiul Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui [975]

966. Filon, *Viaţa lui Moisi*, I, 162 ; II, 4.
967. *In.* 10, 11.
968. *In.* 10, 16.
969. *In.* 10, 16.
970. *Lc.* 15, 4.
971. *Rom.* 7, 14.
972. *In.* 3, 6.
973. *I Cor.* 1, 24.
974. *In.* 1, 17.
975. *In.* 1, 18.

și Îl interpretează. **170. 1.** Cei care se supun legii, pentru că au oarecare gnoză, nu pot să nu creadă și nici nu pot ignora adevărul ; dar cei care nu cred și mai ales nu vor să facă fapte, aceia, mai mult decît oricare alții, mărturisesc că nu cunosc adevărul. **2.** În ce constă, dar, necredința elenilor ? În aceea că nu vor să creadă în adevărul care spune că legea a fost dată de Dumnezeu prin Moisi, deși ei, din cele ce înșiși spun, cinstesc pe Moisi. **3.** Se spune că Minos se ducea din nouă în nouă ani în peștera lui Zeus ca să primească de la Zeus legile ; Platon, Aristotel și Efor istorisesc că Licurg se ducea des la Delfi la Apolon, ca să primească instrucțiuni pentru legiuirile sale [976]. Hameleon din Heracleea, în lucrarea *Despre beție*, Aristotel, în lucrarea *Despre statul locrilor*, menționează că Zaleuc din Locri a primit legile de la zeița Atena [977]. **4.** Grecii, deci, care au imitat profeția lui Moisi și dau, atît cît le stă în putință, origine dumnezeiască legiuirilor, sînt niște nerecunoscători cînd nu mărturisesc îndată adevărul și nu vorbesc de izvorul pe care l-au folosit în cele ce spun despre legiuirile lor.

CAPITOLUL XXVII

171. 1. Nimeni, dar, să nu critice legea, spunînd că nu este bună și folositoare, din pricina pedepselor pe care le dă ! Dacă am gîndi așa, atunci nu va fi socotit binefăcător cel care alungă boala din trup. Dar oare cel care încearcă să scape sufletul de fapte nedrepte nu va fi socotit cu atît mai mult un binefăcător, cu cît sufletul este mai de preț decît trupul ? **2.** Pentru sănătatea trupului nostru suferim tăieri, arderi și doctorii amare și-l numim pe cel care ne face acestea mîntuitor și doctor. Și doctorul nu se poartă așa pentru că îl invidiază și-l urăște pe bolnav, ci pentru că știința meseriei lui îi poruncește să taie unele părți din trup, ca ele să nu îmbolnăvească și pe cele sănătoase. Da, nimeni nu va învinui meseria doctorului, spunînd că este rea. **3.** Dar cînd e vorba de suflet, nu vom îndura oare exilul, amenda, lanțurile, pentru a scăpa de nedreptăți și a dobîndi dreptatea ? **4.** Legea poartă grijă de supuși ; îi învață să cinstească pe Dumnezeu, le poruncește ce trebuie să facă și-i oprește de la păcate ; pedepsește păcatele mici ale supușilor ; iar cînd vede că cineva pare că nu vrea să se îndrepte și se pornește spre cele mai mari răutăți, atunci legea, purtînd grijă de ceilalți, ca să nu-i strice și pe aceia, îl taie, cum taie doctorul un mădular bolnav dintr-un întreg trup, și-l omoară spre sănătatea deplină a celorlalți supuși. **172. 1.** «*Fiind judecați de Domnul*, zice apostolul, *sîntem pedepsiți, ca*

976. Platon, *Minos*, 319 C ; *Legile*, I, 624 A ; 632 D ; Aristotel, *Fragm.* 535, Rose ; Efor, *FGrHist*, 70, F 174.
977. Hameleon, *Fragm.* 29, Koepke ; Aristotel, *Fragm.* 548. Rose.

să nu fim pedepsiţi împreună cu lumea» [978]. **2.** Mai înainte profetul a spus : «*Certînd m-a certat Domnul, dar morţii nu m-a dat*» [979]. «*Pentru ca să te înveţe dreptatea Lui te-a pedepsit,* spune Moisi ; *şi te-a ispitit şi te-a lăsat flămînd şi însetat în pustie, ca să cunoşti toate dreptăţile Lui şi judecăţile Lui în inima ta, cîte eu îţi poruncesc astăzi şi să cunoşti în inima ta că după cum pedepseşte un om pe fiul lui, tot aşa te va pedepsi pe tine Domnul Dumnezeul nostru*» [980]. **3.** Şi ca să arate că exemplul înţelepţeşte, spune iarăşi : «*Omul priceput, cînd vede pe cel rău pedepsit, el însuşi foarte mult se învaţă*» [981], pentru că «*începutul înţelepciunii este frica de Domnul*» [982]. **173. 1.** Foarte mare şi desăvîrşit bine este cînd cineva poate să se întoarcă de la săvîrşirea faptelor rele la virtutea şi la facerea de bine. Că acest lucru îl lucrează legea. **2.** De aceea cînd cineva, cuprins de dorinţa de a face nedreptăţi sau cuprins de lăcomie, cade într-o nenorocire din care nu poate scăpa, pentru unul ca acesta moartea este o binefacere. **3.** Legea este binefăcătoare, pentru că poate să facă pe unii din oamenii nedrepţi oameni drepţi, numai dacă vor ei să asculte de lege, iar pe alţii să-i scape de relele ce le stau în faţă. **4.** Legea făgăduieşte nemurirea celor care voiesc să trăiască înţelept şi drept, căci «*Cunoaşterea legii este însuşirea unui suflet bun*» [983] ; şi iarăşi : «*Oamenii răi nu înţeleg legea, pe cînd cei care caută pe Domnul înţeleg orice bine*» [984]. **5.** Purtarea de grijă a lui Dumnezeu care conduce omenirea este şi suverană şi bună ; prin aceste două însuşiri puterea providenţei rînduieşte mîntuirea oamenilor ; ca suverană, îi înţelepţeşte pedepsindu-i ; ca binefăcătoare, le este de folos prin facerile de bine. **6.** Este cu putinţă ca cineva să nu fie «*fiu al neascultării*» [985], ci «*să se mute din întuneric la viaţă*» [986] ; şi dînd ascultare înţelepciunii să fie mai întîi rob legal al lui Dumnezeu, iar apoi să ajungă slugă credincioasă [987], temîndu-se de Domnul Dumnezeu; şi dacă merge mai sus, poate să fie rînduit între fiii lui Dumnezeu ; şi pentru că «*dragostea acoperă mulţime de păcate*» [988], atunci cel rînduit în înfierea cea aleasă — numită prietenie a lui Dumnezeu — crescînd în desăvîrşirea fericitei nădejdi, poate fi primit în dragostea lui Dumnezeu, poate cînta rugăciunea şi poate spune : «*Să-mi fie mie Domnul, Dumnezeu*» [989]. **174. 1.** Aposto-

978. *I Cor.* 11, 32.
979. *Ps.* 117, 18.
980. *Deut.* 8, 1. 2. 3. 5. 11.
981. *Prov.* 22, 3.
982. *Prov.* 22, 4.
983. *Prov.* 9, 10.
984. *Prov.* 28, 5.
985. *Ef.* 2, 2 ; 5, 6 ; *Col.*, 3, 6.
986. *I In,* 3, 14.
987. *Evr.* 3, 5.
988. *I Pt.* 4, 8.
989. *Fac.* 28, 21.

lul a arătat binefacerea legii într-un text în care se adresează iudeilor, scriind așa : «*Dacă tu te numești iudeu și te reazemi pe lege și te lauzi cu Dumnezeu și cunoști voia lui Dumnezeu și alegi cele de folos, fiind învățat din lege și ești încredințat că ești povățuitor orbilor, lumină celor din întuneric, îndreptător celor fără de minte, învățător pruncilor, având în lege dreptarul științei și al adevărului*» [990]. **2.** Cuvintele lui Pavel mărturisesc că legea le poate pe acestea, deși cei care se laudă că trăiesc în lege nu viețuiesc după lege. «*Fericit este bărbatul care a aflat înțelepciunea și muritorul care a văzut priceperea* [991] *că din gura ei* — adică a înțelepciunii — *poartă pe limbă legea și mila*» [992]. **3.** Că este lucrarea unicului Domn, Care este «*puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu*» [993] și lege și evanghelie ; iar legea, care dă naștere fricii, tocmai ea, este milostivă spre mîntuire. «*Milostenia și credința și adevărul să nu-ți lipsească ; înfășoară-ți cu ele gîtul tău*» [994]. **175. 1.** La fel cu Pavel, profeția ține de rău pe popor că nu înțelege legea : «*Pustiire și nenorocire în căile lor ; și calea păcii nu o au cunoscut ; nu este frica de Dumnezeu înaintea ochilor lor*» [995]. **2.** «*Zicînd că sînt înțelepți au înnebunit*» [996]. «*Știm că legea este bună, dacă te folosești de ea după lege* [997] ; *iar cei care vor să fie învățători de lege,* spune apostolul, *nu înțeleg nici cele ce spun, nici cele despre care dau adeverire*» [998] ; *iar ținta poruncii este dragostea din inimă curată, din conștiință bună și din credință nefățarnică*» [999].

CAPITOLUL XXVIII

176. 1. După Moisi, filozofia se împarte în patru părți : prima parte, partea istorică ; a doua parte este aceea numită în chip propriu partea legislativă — aceste două părți țin de morală — ; a treia parte este partea liturgică ; partea aceasta cuprinde și contemplarea naturii ; **2.** a patra parte este partea teologică, partea aceea care cuprinde cel mai înalt grad de inițiere în taine, despre care Platon spune că este contemplarea marilor taine [1000], iar Aristotel o numește metafizică. **3.** Dialectica, după Platon, așa cum spune în lucrarea sa *Statul,* este o știință cu

990. *Rom.* 2, 17—20.
991. *Prov.* 3, 13.
992. *Prov.* 3, 16.
993. *I Cor.* 1, 24.
994. *Prov.* 3, 3.
995. *Rom.* 3 16—18 ; *Is.* 59, 7 ; *Ps.*, 35, 1.
996. *Rom.* 1, 22.
997. *I Tim.* 1, 8.
998. *I Tim.* 1, 7.
999. *I Tim.* 1, 5.
1000. Platon, *Fedru,* 250 C ; *Simposion,* 209 E, 210 A.

ajutorul căreia se află explicaţia existenţelor [1001]; un înţelept caută să o dobîndească nu pentru a spune şi a face ceva din cele ce privesc pe oameni, aşa cum fac astăzi dialecticienii, care se ocupă cu sofistica, ci pentru a putea vorbi cele care plac lui Dumnezeu să fie vorbite, cele care plac lui Dumnezeu să fie făcute, totul după putere. **177. 1.** Dialectica adevărată unită cu filozofia adevărată, cercetînd lucrurile şi punînd la încercare puterile şi capacităţile sufletului, se ridică puţin cîte puţin la esenţa suverană a tuturor lucrurilor şi îndrăzneşte apoi să se urce la Dumnezeul universului; şi făgăduieşte nu cunoaşterea lucrurilor muritoare, ci ştiinţa lucrurilor dumnezeieşti şi cereşti; iar acestei ştiinţe îi urmează folosirea proprie a lucrurilor omeneşti, atît în ce priveşte cuvintele cît şi faptele. **2.** Pe bună dreptate, deci, Scriptura, voind să fim nişte dialecticieni ca aceştia, ne îndeamă: «*Fiţi zarafi încercaţi* [1002]; *încercîndu-le pe toate, dar ţinînd ce este bun*» [1003]. **3.** Dialectica aceasta este într-adevăr chibzuinţa care ştie să facă deosebire între cele spirituale şi să arate neamestecat şi curat fiecare existenţă; sau: dialectica aceasta este puterea de a face deosebire între genurile lucrurilor, coborîndu-se pînă la cele mai particulare, făcînd ca fiecare existenţă să se înfăţişeze curat, aşa cum este. **178. 1.** De aceea numai dialectica aceasta ne duce la înţelepciunea cea adevărată, care este putere dumnezeiască, care cunoaşte existenţele ca existenţe, care este desăvîrşită şi lipsită de orice pasiune; dar nu fără ajutorul Mîntuitorului, Care, prin cuvîntul cel dumnezeiesc, a îndreptat din sufletul nostru, din văzul nostru, neştiinţa înceţoşată, care ne acoperea sufletul din pricina unei vieţuiri pline de păcate, şi ne-a dat cea mai bună vieţuire,

«Ca să cunoaştem bine de-i Dumnezeu sau om» [1004].

2. Acesta este Cel care ne-a arătat cu adevărat cum să ne cunoaştem pe noi înşine, Acesta este Cel care a descoperit cui vrea, atît cît firea omenească poate cuprinde, pe Tatăl universului. «*Că nimeni nu cunoaşte pe Fiul decît Tatăl, nici pe Tatăl decît Fiul şi căruia Fiul Îl va descoperi*» [1005]. **179. 1.** Pe bună dreptate, deci, spune apostolul: «*Prin descoperire am cunoscut taina, precum am scris mai înainte pe scurt, din care, citind, puteţi înţelege priceperea mea în taina lui Hristos*» [1006]. **2.** A spus: «*din care puteţi*», pentru că ştia că unii au luat numai lapte, nu încă mîncare; sau poate nu numai lapte. **3.** Trebuie să înţelegem în patru

1001. Platon, *Statul*, 287 A.
1002. Agrapha, *Resch, ed.* 2, p. 112 ş.u.
1003. *I Tes.*, 5, 21.
1004. Homer, *Iliada*, V, 127.
1005. *Mt.* 11, 27.
1006. *Ef.* 3, 3—4.

chipuri voința legii : ca tip, cînd ne arată ceva ; ca semn, cînd ne înfățișează ceva ; ca poruncă, cînd ne călăuzește spre o viețuire dreaptă ; ca profeție, cînd ne prezice viitorul. **4.** Știu bine că deosebirea unor chipuri ca acestea o pot face numai bărbații desăvîrșiți. Că întreaga Scriptură, pentru a o înțelege, nu este «o Miconos» [1007], după cum spune proverbul [1008]. Că trebuie să ne apropiem de Scriptură înarmați cu cît mai multă dialectică, pentru a putea înțelege întreaga înlănțuire a dumnezeiești**i învățături.**

CAPITOLUL XXIX

180. 1. De aceea foarte bine a spus preotul egiptean în dialogul lui Platon : «O, Solone, Solone, voi elenii sînteți mereu copii ! Că nu aveți în sufletele voastre nici o idee veche transmisă de o tradiție veche. Nu-i nici un bătrîn printre eleni !» [1009]. **2.** Sînt de părere că egipteanul, spunînd «bătrîni», a vorbit de învățăturile cele mai din bătrîni, adică de învățăturile noastre, după cum iarăși cînd spune «tineri» vorbește de învățăturile cele mai noi, care au apărut ieri și alaltăieri, profesate de elini, dar pe care le dau ca vechi și bătrîne. **3.** Și preotul egiptean a adăugat : «o știință îmbătrînită de vreme» [1010] pentru că expresiile metaforice pe care noi le folosim, potrivit unui obicei firesc la barbari, nu sînt ușor de înțeles ; dar oamenii care judecă bine pot înțelege fără greutate limbajul figurat. **4.** Preotul acela egiptean a spus că gîndirea grecilor se deosebește puțin de basmele de copii [1011] ; dar nu trebuie înțelese cuvintele egipteanului ca fiind spuse de basme de copii sau de basme pentru copii. **5.** A numit «copii» înseși basmele, arătînd prin asta că acei dintre greci care se socotesc înțelepți au puțină pricepere ; prin cuvintele : «o știință îmbătrînită de vreme» a făcut aluzie la adevărul de la barbari, care este foarte vechi ; și a opus acestor cuvinte «basme de copii» pentru a vădi caracterul de basm al științei gînditorilor mai noi, a gînditorilor eleni, care, întocmai ca la copii, nu are în ea nimic bătrînesc ; cu aceasta a arătat că amîndouă, și miturile și povestirile lor istorice, sînt în chip egal copilărești. **181. 1.** Dumnezeiește, deci, spune puterea care grăiește prin Herma, în Descoperire : «Vedeniile și descoperirile sînt pentru cei care se îndoiesc, pentru cei care zic în inimile lor : dacă sînt sau nu sînt adevărate acestea» [1012]. **2.** Și la

1007. Miconos, insulă din Marea Egee, una din Ciclade.
1008. Adică : nu-i ușor lucru.
1009. Platon, *Timeu*, 22 B.
1010. Platon, *Timeu*, 22 B.
1011. Platon, *Timeu*, 23 B.
1012. Herma, *Păstorul*, Vedenia III, 4, 3, în : *Scrierile Părinților Apostolici*. Traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1979, p. 237 (Părinți și Scriitori Bisericești, 1).

fel, cei care se îndoiesc, cu bogăţia lor de cunoştinţe, întăresc demonstraţiile şi dau temei sigur cuvintelor care conving, pe cînd «mintea lor flutură» [1013], că sînt încă tineri. **3.** «*Porunca cea bună,* după cum zice Scriptura, *este sfeşnic, legea este lumină căii, iar învăţătura arată căile vieţii*» [1014]. **4.** Pindar spune:

«Legea este împăratul tuturora:
Şi al muritorilor şi al nemuritorilor» [1015].

5. Eu, prin aceste cuvinte, înţeleg pe Cel care a dat legea, pe Dumnezeu; iar cuvintele lui Hesiod le iau ca a fi spuse despre Dumnezeul universului, chiar dacă poetul le-a spus datorită inspiraţiei, nu unei clare cunoştinţe:

6. «Fiul lui Cronos a dat această lege oamenilor:
Peştii, fiarele şi păsările de pradă
Să se mănînce între ele, pentru că la ele dreptate nu există;
Oamenilor, însă, le-a dat dreptatea, darul cel mai bun» [1016].

182. 1. Hesiod spune că legea este în om fie din naştere, fie primită pe urmă. Dar oricum, fie că-i din naştere, odată cu naşterea, fie că-i venită prin învăţătură, totuşi legea este de la Dumnezeu. Este o singură lege, — precum şi Platon spune în lucrarea sa *Statul* că este un singur legiuitor [1017], iar în lucrarea sa *Legile* spune că unul este cel care înţelege armoniile muzicale [1018]; iar prin cuvintele acestea învaţă că unul este cuvîntul şi unul este Dumnezeu. **2.** Moisi, însă, numeşte testament pe Domnul, spunînd: «*Iată, Eu; testamentul Meu cu tine*» [1019]. Pentru că a spus mai înainte «*testament*» [1020], apoi a adăugat: «Nu-l căuta într-o însemnare scrisă!». El este testamentul, El Creatorul universului, Cel care a pus ordine în univers, pentru că cuvîntul Dumnezeu, Θεός, vine de la θέσις (punere) şi τάξις (ordine). **3.** În *Predica lui Petru* vei găsi că Domnul este numit «Lege şi Cuvînt» [1021].

Să se pună aici sfîrşit primei noastre Stromate a notelor gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate.

1013. Homer, *Iliada*, III, 108.
1014. *Prov.* 6, 23.
1015. Pindar, *Fragm.* 169, Schroeder.
1016. Hesiod, *Munci şi zile*, 276—279.
1017. Platon, *Statul*, 301 C, 309 CD.
1018. Platon, *Legile*, 658 C, 659 A.
1019. *Fac.* 17, 4.
1020. *Fac.* 17, 2.
1021. *Predica lui Petru*, Fragm. 1, Dobschütz.

STROMATA A II-A
A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Pentru că Scriptura a numit pe eleni «furi» [1] ai filozofiei barbare, vom căuta, în cele ce urmează, să demonstrăm lucrul acesta. Vom arăta nu numai că ei au imitat, în scrierile lor, faptele minunate istorisite de Scripturile noastre, ci, mai mult, că ei au furat şi au falsificat cele mai importante din învăţăturile noastre, că, după cum am dovedit [2], Scripturile noastre sînt mai vechi. Vom vorbi de toate acestea în capitolele despre credinţă, despre înţelepciune, despre gnoză, despre ştiinţă, despre nădejde, despre dragoste, despre căinţă, despre înfrînare, despre frica de Dumnezeu — care, în chip absolut, este roiul virtuţilor credinţei celei adevărate — **2.** şi despre toate cîte lucrarea aceasta le va cere să fie discutate la locul potrivit. Vor fi amintite şi învăţăturile pe care le-au rîvnit şi imitat acei dintre cei vechi care au filozofat cu adevărat, mai cu seamă învăţăturile cele tainice ale filozofiei barbare, felul lor simbolic şi enigmatic; lucrul acesta este foarte folositor; dar, mai bine spus, de neapărată trebuinţă pentru cunoaşterea adevărului. **2. 1.** Pe lîngă acestea, socot că este firesc să răspundem criticilor ce ni le aduc elenii, folosind puţin Scripturile, în aşa fel încît şi iudeul, care ne ascultă, să se poată, încetul cu încetul, întoarce de la cele în care a crezut la Cel în Care n-a crezut. **2.** Pe bună dreptate va urma apoi o critică plină de dragoste, adresată celor mai buni dintre filozofi cu privire la viaţa lor şi la învăţăturile noi pe care le-au dat la iveală. Nu vrem cu asta să ne răzbunăm pe cei care ne învinuiesc — departe de noi gîndul acesta; că am fost învăţaţi să binecuvîntăm pe cei ce ne blestemă [3], chiar cînd rostesc fără temei cuvinte de hulă împotriva noastră — ci să-i aducem la credinţa noastră. Şi

1. *In.* 10, 8.
2. Stromata I, cap. XXI.
3. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 28.

acești oameni prea înțelepți fiind înțelepțiți de argumentele unor barbari să se rușineze, ca să poată vedea, măcar mai tîrziu, ce valoare au învățăturile pentru dobîndirea cărora au făcut călătorii dincolo de mări. **3.** Trebuie să le arătăm și furturile pe care le-au făcut, pentru a îndepărta de la ei egoismul lor; iar cu privire la învățăturile noi, cu care se laudă că le-au descoperit, le spun: «să se cerceteze pe ei înșiși» [4]. Aceasta să le fie dovada. În continuare trebuie să vorbim și despre așa numita cultură enciclică, spre a arăta în ce măsură este folositoare, ca și despre astrologie, despre matematică și despre fascinația magică. **4.** Că toți grecii, cu toții, se laudă cu acestea, ca și cum acestea ar fi niște științe foarte mari. «*Cel ce mustră cu îndrăzneală face pace*» [5]. **3. 1.** Am spus-o adeseori, că nu mă străduiesc și nici nu caut să scriu frumos grecește; că o grecească frumoasă este în stare să îndepărteze pe mulți de la adevăr. Învățătura, care este cu adevărat învățătură, nu va fi de folos celor ce o ascultă datorită frumuseții limbii, ci frumuseții gîndirii. **2.** Socot, deci, că cel care se îngrijește de adevăr trebuie să-și alcătuiască frazele sale nu cu gînduri preconcepute și cu mare atenție, ci să caute să spună cum poate ceea ce vrea să spună; că celor care țin la cuvinte și se interesează numai de ele, acelora le scapă adevărul. **3.** Acela-i grădinar priceput, care știe să ia, fără să se vatăme, trandafirul crescut în spini! Acela-i meșter mare, care știe să găsească mărgăritarul ascuns în carnea stridiei. **4.** Se spune că au cea mai gustoasă carne nu păsările cărora li se dă hrană din belșug, ci păsările care scurmă cu picioarele și-și ciugulesc cu anevoie hrana. **5.** Dacă înțelegi ce-au vrut să spună exemplele acestea și dorești să cunoști adevărul ascuns în învățăturile probabile ale grecilor, cum este ascuns de măști chipul cel adevărat, atunci îl vei găsi străduindu-te mult. Că spune puterea care s-a arătat în vedenie lui Herma: «Ceea ce este cu putință să fie descoperit, ți se va descoperi» [6].

CAPITOLUL II

4. 1. «*Cu înțelepciunea ta nu te mări*[7], spun Proverbele: *în toate căile tale cunoaște-o, ca să se îndrepteze căile tale*[8], *iar piciorul tău să nu se poticnească*» [9]. Prin aceste cuvinte autorul Proverbelor vrea să arate că faptele unui om trebuie să fie la fel cu cuvintele lui; mai vrea

4. Heraclit, *Fragm. 101*, Diels.
5. *Prov.* 10, 11.
6. Herma, *Păstorul*, Vedenia III, 3, 4, *op. cit.*, p. 236.
7. *Prov.* 3, 5.
8. *Prov.* 3, 6.
9. *Prov.* 3, 23.

apoi să arate că trebuie să alegem din orice știință ceea ce este folositor și să ni-l însușim. 2. Sînt felurite căile înțelepciunii, care duc drept la calea adevărului; dar calea aceasta este credința. «*Piciorul tău să nu se poticnească*»; și cuvintele acestea le spune autorul Proverbelor celor care par că se împotrivesc unicei și purtătoarei de grijă conduceri a lui Dumnezeu. 3. De aceea a și adăugat: «*Să nu fii înțelept în ochii tăi*» [10], adică să ai gînduri lipsite de credința în Dumnezeu, gînduri care stau împotriva rînduielii lui Dumnezeu, ci «*teme-te de Dumnezeu, singurul puternic*» [11]. 4. Dealtfel cuvintele ce urmează te învață lămurit că frica de Dumnezeu este ferire de rău. Că spune: «*Și te ferește de orice rău*» [12]. Aceasta-i învățătura pe care ți-o dă înțelepciunea. «*Că pe care Domnul îl iubește, îl ceartă*» [13]; îl face să sufere, ca să priceapă, dar îi dăruiește pace și nestricăciune. 5. 1. Filozofia barbară, pe care am îmbrățișat-o noi, este cu adevărat desăvîrșită și adevărată. Se spune în Înțelepciune: «*El mi-a dat cunoștință adevărată de cele ce sînt, ca să știu întocmirea lumii*» pînă la: «*și tăriile rădăcinilor*» [14]. În aceste cuvinte este cuprinsă toată știința naturii, a tuturor existențelor din lumea sensibilă. 2. Apoi vorbește și de existențele spirituale, prin cuvintele pe care le adaugă: «*Și pe toate cele ascunse și pe cele arătate le-am cunoscut; că m-a învățat înțelepciunea, meștera tuturor*» [15]. 3. Ai în aceste cuvinte anunțată pe scurt filozofia noastră. Învățarea acestora, cînd este deprinsă cu o dreaptă viețuire, te ridică «*prin înțelepciune, meștera tuturor*», la Conducătorul universului, existență greu de înțeles și greu de sesizat, care mereu se trage înapoi și mereu se depărtează de cel ce-o urmărește. 4. Iar El, Conducătorul universului, El Care-i departe, este — minune nespusă — foarte, foarte aproape, că zice Domnul: «*Dumnezeu de aproape sînt Eu*» [16]. Este departe prin ființa Sa — da, cum poate fi vreodată împreună cel născut cu Cel nenăscut? — dar foarte aproape prin puterea Sa, care cuprinde în sînul Său pe toate. 5. «*Poate oare face cineva ceva întru ascuns și Eu să nu-l văd? spune Domnul*» [17]. Da, puterea lui Dumnezeu este totdeauna lîngă noi; puterea Sa ne atinge, ne vede, ne face bine și ne învață. 6. 1. De aceea și Moisi, fiind convins că nu va putea cunoaște pe Dumnezeu cu înțelepciunea omenească, a zis: «*Arată-te*

10. *Prov.* 3, 7.
11. *Prov.* 3, 7.
12. *Prov.* 3, 7.
13. *Prov.* 3, 12.
14. *Prov.* 3, 19.
15. *Prov.* 7, 20.
16. *Ier.* 23, 23.
17. *Ier.* 23, 24.

pe *Tine Însuţi mie*» [18]; şi s-a silit să intre «*în negură*» [19], unde era glasul lui Dumnezeu, adică în gîndurile cele nepătrunse şi insesizabile ale existenţei lui Dumnezeu; că Dumnezeu nu este în negură sau într-un loc, ci mai presus şi de spaţiu şi de timp şi de toate însuşirile celor create. **2.** De aceea nici nu se găseşte în vreo parte, nici nu conţine, nici nu este conţinut, ca să fie limitat sau tăiat. **3.** Că spune Domnul: «Ce *casă îmi veţi zidi Mie?*» [20]; şi nici nu şi-a zidit Luişi casă, pentru că este infinit. Se spune, e drept, că «*cerul este scaunul Lui*» [21], dar asta nu înseamnă că este mărginit, ci că se odihneşte pe el, bucurîndu-se de creaţia Lui. **4.** Este, deci, lămurit că adevărul ne este ascuns, aşa cum a şi fost arătat dintr-un singur exemplu; dar, puţin mai tîrziu, vom arăta acest lucru prin mai multe exemple. **7. 1.** Cum să nu fie vrednici de lăudat cei care vor să înveţe şi cei care pot, după cum spune Solomon, «*să cunoască înţelepciunea şi învăţătura, să înţeleagă cuvintele priceperii, să priceapă întorsăturile de cuvinte şi să înţeleagă adevărata dreptate*» [22] — că există şi o altă dreptate, care nu-i după adevăr, aceea învăţată de legile elene şi de ceilalţi filozofi — **2.** «*să îndrepte judecăţile*» [23] — nu e vorba aici de judecăţile cele de la tribunale, ci de criteriul de judecată sănătos, care este în noi şi despre care spune că nu trebuie să greşească — «*ca să dea celor fără de răutate isteţime, iar copilului tînăr simţire şi înţelegere*» [24]. «*Acestea auzindu-le înţeleptul*» — cel care este convins că trebuie să asculte de porunci — «*mai înţelept va fi*» — în ce priveşte gnoza — «*iar cel înţelegător va dobîndi destoinicia de a cîrmui şi va înţelege pildele şi cuvintele întunecate, spusele înţelepţilor şi cuvintele enigmatice*» [25]. **3.** Că cei inspiraţi de Dumnezeu nu rostesc cuvinte false — şi nici cei care au legături cu aceştia — nici nu se gîndesc să întindă curse, cu care încurcă pe tineri mulţi sofişti, care nu se preocupă de adevăr; dar cei care au Duhul cel Sfînt cercetează «*adîncurile lui Dumnezeu*» [26], pătrunzînd adică tainele profeţiilor. **4.** Este oprit să dăm cele sfinte cîinilor [27], atîta vreme cît ei rămîn cîini; că nu trebuie admişi la izvorul cel curat, la apa cea vie cei invidioşi, oameni turbulenţi, oameni cu moravuri lipsite de credinţă şi neruşinaţi în lătratul cercetării lor. **8. 1.** «*Să nu ţi se reverse apele în afară izvorului tău, ci să se îndrepte*

18. *Ieş.* 33, 13.
19. *Ieş.* 20, 21.
20. *Is.* 66, 1.
21. *Is.* 66, 1.
22. *Prov.* 1, 2—3.
23. *Prov.* 1, 3.
24. *Prov.* 1, 4.
25. *Prov.* 1, 5—6.
26. I *Cor.* 2, 10.
27. *Mt.* 7, 6.

apele tale spre ogoarele tale» [28]. «Foarte mulţi oameni, spune Heraclit, nu gîndesc la cele ce se întîmplă, nici nu se învaţă minte dacă le cunosc, ci-şi fac fel de fel de gînduri» [29]. **2.** Nu ţi se pare că Heraclit ţine de rău prin aceste cuvinte pe cei care nu cred? Profetul a spus: «*Cel drept al Meu din credinţă va fi viu*» [30]; iar alt profet spune: «*Dacă nu veţi crede, nici nu veţi înţelege*» [31]. **3.** Cum poate cuprinde sufletul contemplaţia minunată a acestor lucruri, cînd în lăuntrul lui necredinţa dă luptă cu învăţătura dreptei credinţe? **4.** Credinţa, pe care o hulesc elenii, socotind-o deşartă şi barbară, este acceptare de bunăvoie, este consimţămînt al cinstirii de Dumnezeu, «*este încredinţare a celor nădăjduite, dovedire a lucrurilor nevăzute*», după cum spune dumnezeiescul apostol, că mai ales «*prin aceasta au primit mărturie cei de demult*» [32]. «*Dar fără credinţă este cu neputinţă a bineplăcea lui Dumnezeu*» [33]. **9. 1.** Alţii au definit credinţa consimţămînt care ne uneşte cu un lucru nevăzut, aşa precum dovada este consimţămînt văzut al unui lucru necunoscut. **2.** Credinţa este o stare sufletească; această stare sufletească doreşte ceva; iar dorinţa este conştientă; şi pentru că această stare sufletească este începutul unei acţiuni, urmează că credinţa este început al acţiunii, temelie conştientă a stării sufleteşti; iar prin credinţă este primită cu anticipaţie dovada. **3.** Este început de înţelepciune a te alipi de ceea ce îţi este de folos. O stare sufletească fără întreruperi dă un mare ajutor gnozei. Astfel, practica credinţei ajunge ştiinţă fixată pe o temelie sigură. **4.** Filozofii definesc ştiinţa o disciplină care nu poate fi zdruncinată de raţiune. Este oare o altă stare adevărată ca aceasta, în afară de credinţa în Dumnezeu, al cărei Dascăl este singur Cuvîntul? Eu nu cred! **5. Teofrast spune că simţirea** este începutul credinţei; şi de la simţire, începuturile credinţei se întind spre raţiunea şi mintea care se găsesc în sufletul nostru [34]. **6.** Cel care crede, deci, în dumnezeieştile Scripturi, avînd prin ele o judecată sigură, primeşte dovadă învederată glasul lui Dumnezeu, Care a dăruit Scripturile. Credinţa întărită cu dovezi nu mai e credinţă. «*Fericiţi sînt*, aşadar, cei *care n-au văzut şi au crezut*» [35]. **7.** Chemările sirenelor, avînd o putere supraomenească, umpleau de mirare pe cei care treceau pe lîngă ele şi-i făceau să primească, fără să vrea, spusele lor.

28. *Prov.* 5, 16.
29. Heraclit, *Fragm. 17*, Diels.
30. *Avac.* 2, 4.
31. *Is.* 7, 9.
32. *Evr.* 11, 1.2.
33. *Evr.* 11, 6.
34. Teofrast, *Fragm. 13*, Wimmer, III, 162.
35. *In.* 20, 29.

CAPITOLUL III

10. 1. Cu privire la credință, discipolii lui Basilide socotesc credința un dar natural, pentru că o rînduiesc în categoria darurilor care se dau prin alegere; după ei, credința descoperă învățăturile fără demonstrație, printr-o înțelegere intelectuală. **2.** Discipolii lui Valentin [36] ne acordă nouă, celor simpli, credința; lor, însă, care sînt mîntuiți prin natură, își acordă gnoza, care există în ei potrivit superiorității seminției lor deosebite; și spun că gnoza este tot atît de departe de credință pe cît este de departe pnevmaticul de psihic. **3.** Mai spun încă discipolii lui Basilide că credința și alegerea sînt specifice potrivit distanței fiecăreia; și, ca o consecință a alegerii supracosmice, urmează credința cosmică a întregii firi, iar darul credinței este corespunzător nădejdii fiecăruia. **11. 1.** Așadar, dacă credința este o însușire a firii, atunci credința nu mai este o faptă a voinței libere a omului; iar cel care nu crede nu va primi o dreaptă răsplătire, pentru că n-are nici o vină; la fel și cel care crede n-are nici un merit; deci, dacă judecăm drept lucrurile, credința și necredința, cu însușirile și diferențele lor, nu sînt nici de lăudat, nici de blamat, pentru că sînt determinate de o necesitate premergătoare, legată de firea celui ce crede și a celui ce nu crede. Fiind, deci, trași într-o parte și alta de însușirile și lucrările noastre legate de fire, așa cum sînt trase de sfori obiectele neînsufletite, urmează că libertatea de voință, ca și lipsa libertății de voință sînt iluzorii, pentru că ele sînt determinate mai dinainte de impulsurile firii noastre. **2.** Eu, însă, nu socotesc ființă vie pe acela ale cărui mișcări sînt supuse necesității, fiind impulsionate de o cauză exterioară. Unde mai este atunci pocăința celui care a fost cîndva necredincios, unde mai este pocăința care aduce iertare de păcate? Deci nu mai au nici un rost nici botezul, nici fericita pecete, nici Fiul, nici Tatăl; și, după cum socotesc eu, pentru acești eretici, Dumnezeu este un distribuitor de însușiri naturale, Care nu pune ca temelie a mîntuirii credința dobîndită prin libertatea de voință.

CAPITOLUL IV

12. 1. Dar noi, care am primit de la Domnul, prin Scripturi, învățătura că s-a dat oamenilor puterea împărătească de a alege și de a refuza, ne sprijinim pe credință ca pe un criteriu infailibil. Am arătat

36. *Valentin*, eretic gnostic din secolul al doilea, s-a născut probabil în Alexandria. A răspîndit învățătura sa în Egipt și în Asia, iar între anii 136 și 165 în Roma. Descoperit aici ca eretic, a fost izgonit din Biserică, iar el a fugit în Cipru.

mai înainte că *«duhul este osîrduitor»* [37], că am primit viața și că am crezut în Dumnezeu prin glasul lui Dumnezeu ; iar cel care a crezut în Cuvîntul știe că lucrul acesta este adevărat, căci Cuvîntul este adevăr [38]; cel care, însă, nu crede în Cel ce a spus acest lucru, acela nu crede în Dumnezeu. **2.** Apostolul spune : *«Prin credință înțelegem că veacurile s-au întocmit cu Cuvîntul lui Dumnezeu, de s-au făcut din cele nevăzute cele ce se văd ; prin credință Abel a adus jertfă mai bună decît Cain, prin care a fost mărturisit că este drept, dînd mărturie Dumnezeu de darurile lui ; și prin ea grăiește încă, deși a murit»* [39] și celelalte pînă la : *«decît să aibă desfătarea cea trecătoare a păcatului»* [40]. Pe aceștia, așadar, chiar înainte de lege, credința, care îndreptățește, i-a făcut moștenitori ai făgăduinței celei dumnezeiești. **13. 1.** Pentru ce să mai aduc mărturiile cele cu privire la credință, pentru ce să le mai aleg din istoria noastră ? *«Că nu-mi va ajunge timpul să povestesc de Ghedeon, de Barac, de Samson, de Ieftae, de David și de Samuil și de profeți»* [41] și cele ce urmează. **2.** Patru sînt cele din care rezultă adevărul : din simțire, minte, știință și supoziție, mintea, prin natura ei, este prima ; simțirea este în noi și în raport cu noi ; din simțire și din minte rezultă știința ; evidența este comună și minții și simțirii. **3.** Simțirea este poarta prin care intră știința ; iar credința, după ce s-a slujit de simțuri, lasă în urma ei supoziția, se grăbește spre realitățile cele nemincinoase și poposește în adevăr. **4.** Dacă va spune cineva că știința, în unire cu rațiunea, poate demonstra orice, atunci acela să audă că principiile, cauzele primare ale existenței, nu pot fi demonstrate ; nu pot fi cunoscute nici cu ajutorul artei și nici cu ajutorul rațiunii ; că rațiunea se ocupă cu realitățile, care pot avea și alte moduri de existență, iar arta este capabilă să facă ceva, dar nu-i capabilă de contemplație. **14. 1.** Deci numai prin credință se poate ajunge la cauza primară a universului. Orice știință are ca sarcină învățătura ; iar învățătura rezultă din cunoștințele anterioare. **2.** Cauza primară a universului nu era cunoscută mai înainte de eleni ; n-o cunoștea nici Tales, care știa ca primă cauză apa, și nici ceilalți fizicieni, care au venit după el. Anaxagora, e drept, este cel dintîi care a pus mintea mai presus de lucruri ; dar nici el n-a sesizat cauza creatoare, că a vorbit de unele vîrtejuri prostești legate de inactivitatea și prostia minții [42]. **3.** De aceea spune Cuvîntul : *«Să nu vă numiți învățători*

37. *Mt.* 26, 41 ; *Mc.* 14, 38.
38. *In.* 14, 6.
39. *Evr.* 11, 3—4.
40. *Evr.* 11, 25.
41. *Evr.* 11, 32.
42. Anaxagora, A 57, Diel., *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 20. 37.

tori pe pămînt» [43]. Știința este o disciplină care lucrează cu demonstrații ; credința, însă, este un har ; ne ridică de la bucuriile care-n-au nevoie de demonstrație la principiul simplu și universal, care nu-i nici împreună cu materia, nici materie și nici submaterie. **15. 1.** După cum se pare, necredincioșii, după spusele lui Platon, «au coborît din cer și din lumea nevăzută totul pe pămînt, îmbrățișînd cu mîinile lor pietrele și stejarii. Atingîndu-se de toate cele de acest fel, susțin că numai acestea există, că există numai ceea ce putem atinge și apuca și hotărăsc că trupul și ființa sînt identice» [44]. **2.** «Alții, însă, care-i combat pe aceștia, își iau argumentele lor cu foarte multă evlavie de sus, din nevăzut și se silesc să demonstreze că formele cele spirituale și necorporale au existență adevărată» [45]. **3.** *«Iată Eu fac noi* [46], spune Cuvîntul, *pe cele pe care ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit și nici la inima omului nu s-au suit»* [47]. Ucenicii Domnului grăiesc, aud și lucrează în chip duhovnicesc ; prin credință și pricepere, înțeleg cu ochi nou, cu auz nou și cu inimă nouă, pe toate cele văzute și auzite. **4.** Sînt monezi bune și monezi false ; moneda falsă poate înșela pe necunoscători, dar nu pe schimbătorii de bani, care știu din experiență să deosebească moneda falsă de cea bună și să o dea deoparte. Schimbătorul de bani spune necunoscătorului că moneda adusă de el e falsă ; de ce e falsă, o știe numai schimbătorul de bani și cel care a învățat să umble cu banii. **5.** Aristotel numește credință criteriul potrivit căruia știința constată că un lucru este adevărat. Credința, deci, este mai importantă decît știința, pentru că credința este criteriul științei *.

16. 1. Credința psihologică, fiind o supoziție slabă, imită credința, așa cum lingușitorul imită prietenul, iar lupul cîinele. Pentru că vedem că un dulgher ajunge meșter bun numai dacă învață, iar căpitanul unei corăbii ajunge meșter numai după ce a învățat arta conducerii corăbiei, rezultă că nu-i de ajuns să vrei să fii bun și priceput ci trebuie neapărat să te supui dascălului și să înveți. **2.** Iar a te supune Cuvîntului, pe care l-am numit Dascălul nostru, înseamnă a crede în El fără să I te împotrivești în vreun fel oarecare. Dar este cu putință oare să te împotrivești lui Dumnezeu ? Deci, gnoza ajunge credință, iar credința ajunge gnoză printr-o rînduială dumnezeiască și printr-o consecință reciprocă. **3.** Într-adevăr și Epicur, care mai cu seamă a pre-

43. *Mt.* 23, 8.
44. Platon, *Sofistul*, 246 A.
45. *Ibidem*, 246 B.
46. *Is.* 43, 19.
47. *I Cor.* 2, 9.

* Această afirmație a dascălului alexandrin poate surprinde pe un intelectual din zilele noastre ; pentru el, însă, și pentru mentalitatea timpului său, astfel de idei erau monedă curentă.

ferat plăcerea adevărului, definește credința preconcepție a minții ; și definește preconcepția gînd proiectat spre ceva evident, spre o idee evidentă despre un lucru ; nimeni, spune el, nu poate cerceta, nu-și poate pune întrebări, nu poate avea păreri, nici nu poate combate, fără o preconcepție [48]. **17. 1.** Cum va putea cineva învăța un lucru pe care îl caută, dacă nu are o preconcepție a lucrului pe care dorește să-l învețe ? Iar cel care învață transformă preconcepția în cunoștință. **2.** Iar dacă cel care învață nu poate învăța fără a avea în el preconcepția că este în stare să înțeleagă cele spuse, atunci va căuta să aibă urechi capabile să asculte adevărul. «*Fericit este cel ce grăiește la urechile celor ce ascultă*» [49], după cum fericit este și cel care ascultă. **3.** Iar a asculta bine înseamnă a înțelege. Dacă credința nu este nimic altceva decît o preconcepție a minții cu privire la cele spuse — iar aceasta se numește ascultare, înțelegere și convingere deplină — atunci nimeni nu va putea învăța fără credință, pentru că nu poate învăța fără preconcepție. **4.** Mai mult decît orice se dovedește adevărat cuvîntul spus de profet : «*Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege*» [50]. Heraclit Efeseanul, parafrazînd acest cuvînt, a spus : «Dacă nu nădăjduiești ceea ce nu-i de nădăjduit, nu-l vei descoperi, pentru că rămîne nedescoperit și neajuns» [51]. **18. 1.** Dar și Platon, filozoful, în *Legile* sale spune : «Cel care vrea să fie fericit și plin de noroc trebuie să participe de la început la adevăr, ca să trăiască cît mai mult timp cu putință în adevăr ; că este credincios. Cel necredincios, însă, iubește minciuna de buna sa voie ; iar cel care iubește fără voia lui minciuna, acela-i fără minte; dar nici unul, nici altul nu-i de invidiat. Omul necredincios și omul fără de minte nu au prieten» [52]. **2.** Și poate că Platon numește în chip ascuns în lucrarea sa *Eutidem* «împărătească» înțelepciunea aceasta [53] ; iar în *Statul* scrie textual : «Știința adevăratului împărat este, deci, împărătească și este împărătesc cel care o are, fie că este conducător de popoare, fie că e simplu particular ; este negreșit numit așa pe bună dreptate, potrivit acestei științe» [54]. **3.** Astfel cei care cred în Hristos se numesc și sînt creștini, așa precum cei care se ocupă cu treburile împăratului se numesc oameni împărătești. După cum «înțelepții sînt înțelepți prin înțelepciunea lor și cei care trăiesc legal sînt numiți oameni legali, datorită legii pe care o respectă» [55],

48. Epicur, *Fragm.* 255, Usener.
49. *Înț. Sir.* 25, 12.
50. *Is.* 7, 9.
51. Heraclit, *Fragm. 18,* Diels.
52. Platon, *Legile,* V, 730 BC.
53. Platon, *Eutidem,* 291 D.
54. Platon, *Statul,* 259 AB, 292 E.
55. Platon, *Minos,* 314 C.

tot așa și creștinii, cei ai lui Hristos, sînt împărătești, datorită Împăratului Hristos. **4.** Apoi, mai departe Platon adaugă clar: «Ceea ce este drept este și legal; iar dreapta rațiune este lege; și aceasta, prin natura sa, nu pe temeiul a ceea ce este scris sau pe temeiul a altceva» [56]. Iar oaspetele străin Eleat [57] numește pe bărbatul politic, pe bărbatul împărătesc, «lege însufletită» [58]. **19. 1.** Un astfel de om este omul care împlinește legea, «*cel care face voia Tatălui*» [59]; este scris sus pe o tablă de lemn, așezat ca pildă de virtute dumnezeiască pentru cei care pot să vadă. **2.** Grecii știu că mesajele eforilor din Lacedemonia, printr-o hotărîre de lege, erau scrise pe lemn. Legea mea, însă, așa cum am spus mai înainte, este și împărătească și însufletită, este rațiunea cea dreaptă, precum cîntă Pindar Beoțianul:

> «Legea este împăratul tuturora
> Și al muritorilor și al nemuritorilor» [60].

3. Speusip, în cartea întîi a lucrării sale *Către Cleofon*, se pare că a gîndit la fel cu Platon, scriind așa: «Dacă dregătoria de împărat este vrednică de luat în seamă, iar înțelept este numai împăratul, este numai conducătorul, atunci legea este și ea vrednică de luat în seamă, pentru că este rațiunea cea dreaptă» [61]. Și așa și este. **4.** Dînd urmare acestor idei, filozofii stoici hotărăsc și atribuie numai înțeleptului dregătoria de împărat, de preot, de profet, de legiuitor; atribuie numai înțeleptului bogăția, frumusețea adevărată, nobletea, libertatea; dar un înțelept ca acesta este foarte greu de găsit; chiar stoicii o mărturisesc.

CAPITOLUL V

20. 1. Toate aceste învățături, despre care am vorbit mai înainte, par a fi transmise de la marele Moisi la eleni. Moisi învață că toate aparțin înțeleptului, atunci cînd spune: «*Și pentru că m-a miluit Dumnezeu, am de toate*» [62]. **2.** Moisi arată apoi, în aceste cuvinte, că înțeleptul este iubit de Dumnezeu: «*Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov*» [63]. Despre unul vedem că Dumnezeu l-a

56. *Ibidem*, 317 BC.
57. Străinul din Eleo este unul din interlocutorii lui Platon din lucrarea sa: *Statul*.
58. «Lege însufletită» nu se găsește în Platon; este luată din Filon, *Viața lui Moisi*, I, 162; II, 4.
59. *Mt.* 7, 21.
60. Pindar, *Fragm. 169*, Schroeder.
61. Speusip, *Fragm.* 193, Mullach, FPG, III, 91.
62. *Fac.* 33, 11.
63. *Ieș.* 3, 16.

numit fără ocol «*prieten*» [64]; iar despre altul se spune că Dumnezeu i-a schimbat numele și l-a numit «*cel ce a văzut pe Dumnezeu*» [65]; în sfîrșit pe Isaac și l-a ales Sieși în chip alegoric, jertfă consacrată [66], ca să ne fie nouă tip al iconomiei celei mîntuitoare. **3.** La greci Minos este cîntat ca «rege care a domnit nouă ani și a fost prieten cu Zeus» [67]; s-a spus așa, pentru că grecii au auzit că Dumnezeu a vorbit demult cu Moisi «*ca și cum ar grăi cineva cu prietenul său*» [68]. **21. 1.** Moisi a fost înțelept, rege și legislator. Mîntuitorul nostru, însă, depășește toată firea omenească. Este frumos, așa că El singur merită să fie iubit de noi, care dorim frumusețea cea adevărată, că El «*era Lumina cea adevărată*» [69]. **2.** Este arătat «*împărat*» și de nenumărați copii [70]; încă și de iudeii care nu credeau în El și nu-L cunoșteau; și este predicat împărat chiar de profeți [71]. **3.** Este bogat în așa măsură, încît a disprețuit tot pămîntul și aurul de pe pămînt și de sub pămînt, împreună cu toată slava, bogății date Lui de cel protivnic [72]. **4.** Pentru ce trebuie să mai spun că El este singurul Arhiereu, singurul Care cunoaște slujirea lui Dumnezeu, că El este «*Melchisedec, împăratul păcii*» [73], cel mai destoinic dintre toți să conducă neamul omenesc? **5.** Este legislator, pentru că, dînd legea Sa în gura profeților, poruncește și învață cele ce trebuie făcute și cele ce nu trebuie făcute. **22. 1.** Cine este mai nobil decît El, al Cărui Tată este Unicul Dumnezeu? Haide dară, să-l aducem și pe Platon, care dă aceleași învățături! În dialogul *Fedru*, Platon a spus că înțeleptul este bogat: «O, iubite Pan, spune el, și toți ceilalți zei de aici, dați-mi mie să dobîndesc frumusețea interioară; iar pe toate cîte le am în afară de mine, faceți-mi-le prietene cu cele ce le am înlăuntrul meu, ca să socot că înțeleptul este bogat» [74]. **2.** Iar oaspetele străin din Atena [75], blamînd pe cei care se socoteau bogați pentru că aveau multe averi, spune acestea: «Este cu neputință să fie și bogați și buni cei pe care mulțimea îi numește bogați; că așa numește mulțimea pe acești oameni — și sînt puțini oameni de aceștia — care

64. *Iac.* 2, 23; *Is.* 41, 8.
65. *Fac.* 32, 28—30.
66. *Fac.* 22, 1—18.
67. Homer, *Odiseea*, XIX, 179.
68. *Ieș.* 33, 11.
69. *In.* 1, 9.
70. *Lc.* 13, 38.
71. *Zah.* 9, 9.
72. *Mt.* 4, 8—10; *Lc.* 4, 5—8.
73. *Evr.* 7, 2.
74. Platon, *Fedru*, 279 BC.
75. Străinul din Atena este unul din interlocutorii lui Platon din lucrarea *Legile*.

posedă averi de mare valoare, averi pe care le poate avea şi un ticălos»[76]. **3.** Solomon spune: «*Întreaga lume cu bogăţiile ei este a omului credincios; necredinciosul nu este stăpîn nici pe un obol*»[77]. Trebuie, dar, să dăm crezare cu mult mai mult Scripturii, care spune că «*mai repede va trece camila prin urechile acului*»[78] decît bogatul să filozofeze. **4.** Scriptura, iarăşi, fericeşte pe cei săraci[79]. Platon, înţelegînd lucrul acesta, a zis: «Nu trebuie socotită sărăcie împuţinarea averii, ci creşterea lăcomiei»[80]. Că nu puţinătatea banilor, ci lăcomia trebuie să piece de la omul bun pentru a ajunge bogat. **5.** În dialogul *Alcibiade*, Platon numeşte viciul sclavie, iar virtutea libertate[81]. Scriptura spune: «*Daţi jos de pe voi jugul cel greu şi luaţi-l pe cel uşor*»[82], aşa după cum şi poeţii numesc jugul, jug de robie[83]. Iar cuvintele: «*Aţi fost vînduţi de păcatele voastre*»[84] sînt de acord cu cele ce le-am spus mai înainte. «*Oricine face păcat este rob.* **6.** *Iar robul nu rămîne în casă în veci. Dacă Fiul vă va slobozi, veţi fi slobozi şi adevărul vă va slobozi*»[85]. **7.** Oaspetele străin din Atena spune iarăşi că înţeleptul este frumos, grăind aşa: «Dacă cineva ar susţine că drepţii, cu toate că sînt urîţi la trup, sînt foarte frumoşi, că sînt foarte frumoşi tocmai prin purtarea lor cu totul dreaptă, nimeni nu va spune că greşesc vorbind aşa»[86]. **8.** Iar profeţia a spus mai înainte: «*Chipul Lui era micşorat înaintea tuturor fiilor oamenilor*»[87]. Platon, în lucrarea *Statul*, a spus că înţeleptul este împărat[88]. Textul a fost dat mai înainte[89].

23. 1. După ce am arătat acestea, să ne întoarcem iarăşi la cuvîntul despre credinţă. Da, Platon arată cu o întreagă demonstraţie că în orice împrejurare din viaţă este nevoie de credinţă; odată cu această prezentare, Platon laudă pacea, spunînd: **2.** «Credincios şi sănătos în turburări nu poate fi cel care nu are toate virtuţile; oameni războinici şi oameni care vor să moară în război sînt destui între mercenari, între care cei mai mulţi sînt cutezanţi, nedrepţi, răi de gură şi

76. Platon, *Legile*, V, 742 E.
77. *Prov.* 17, 6.
78. *Lc.* 18, 25; *Mt.* 19, 24; *Mc.* 10, 25.
79. *Lc.* 6, 20; *Mt.* 5, 3.
80. Platon, *Legile*, V, 736 E.
81. Platon, *Alcibiade*, 135 C.
82. *Mt.* 11, 29.
83. Eshil, *Cei şapte contra Tebei* 75; Acelaşi, *Perşii*, 50; Platon, *Legile*, VI, 770 E.
84. *Rom.* 7, 14.
85. *In.* 8, 34—36.
86. Platon, *Legile*, IX, 859 DE.
87. *Is.* 53, 3.
88. Platon, *Statul*, 259 AB.
89. Stromata II, 18, 2.

nebuni, afară doar de cîţiva, foarte puţini. Şi dacă cele spuse sînt drepte, atunci oricare legiuitor, care urmăreşte un cît de mic folos pentru societatea sa, va rîndui acele legi care ţintesc la cea mai mare virtute» [90]. **3.** Iar această virtute este credinţa, de care avem nevoie în tot timpul; în vreme de pace, în vreme de război şi în orice alt moment din viaţă. După cît se pare, spune Platon, credinţa îmbrăţişează şi cuprinde în ea toate celelalte virtuţi [91]. **4.** «Cel mai bun lucru nu-i nici războiul, nici răscoala, spune Platon; urît lucru este să ai nevoie de ele; cel mai bun lucru este pacea unora cu alţii şi bunăvoinţa» [92]. **5.** Din cele spuse se vede că, după Platon, cea mai mare dorinţă a unui om trebuie să fie dorinţa de a avea pace, iar credinţa, mama virtuţilor, este cea mai mare virtute. **24. 1.** Pe bună dreptate se spune în Înţelepciunea lui Solomon: *«Înţelepciune în gura credincioşilor»* [93], pentru ca şi Xeneocrate, în lucrarea *Despre pricepere*, să spună că înţelepciunea este ştiinţa cauzelor primare şi a fiinţei spirituale; socoate că priceperea este dublă; este o pricepere practică şi o pricepere contemplativă; iar aceasta este înţelepciunea omenească [94]. **2.** Deci înţelepciunea este pricepere, dar nu toată priceperea este înţelepciune. S-a arătat că credinţa este ştiinţa principiului universului, dar nu s-a arătat că este şi dovedirea principiului universului. **3.** Că ar fi absurd ca ucenicii lui Pitagora din Samos, cînd cer demonstrarea problemelor discutate, să socotească zisa: «el a spus» temei de credinţă şi să le fie îndestulător numai acest răspuns pentru întărirea celor ce au auzit, iar «cei care iubesc să contemple adevărul» [95] să caute să nu creadă într-un Dascăl vrednic de credinţă, Care este Dumnezeu, singurul Mîntuitor, şi să ceară probe pentru cele spuse de El. **4.** Că El a spus: *«Cel ce are urechi de auzit să audă»* [96]. Şi cine-i acesta? Să o spună Epiharm:

«Spiritul vede, spiritul aude; celelalte sînt surde şi oarbe» [97].

5. Heraclit, ţinînd în frîu, prin mustrări, pe unii, spune: «Necredincioşii nu ştiu nici să asculte, nici să vorbească». Heraclit foloseşte fără îndoială aceste cuvinte ale lui Solomon: *«Dacă vei iubi să asculţi, vei primi învăţătură; iar dacă vei pleca urechea ta, înţelept vei fi»* [98].

90. Platon, *Legile*, I, 630 BC.
91. *Ibidem*, I, 630 C; *Gorgias*, 456 A.
92. *Ibidem*, I, 628 C.
93. De fapt, *Înţ. Sir.* 34, 8.
94. Xenocrate, *Fragm. 6*, Heinze.
95. Platon, *Republica*, V, 475 E.
96. *Mt.* 11, 15; 13, 9. 23; *Mc.* 4, 9. 23; *Lc.* 8, 8; 14, 35.
97. Epiharm, *Fragm. 249*, Kaibel.
98. De fapt, *Înţ. Sir.*, 6, 34.

CAPITOLUL VI

25. 1. *«Doamne, cine a crezut auzului nostru»* [99], zice Isaia; iar apostolul spune: *«Credința este din auzire, iar auzirea prin cuvîntul lui Dumnezeu»* [100]. 2. *«Dar cum vor chema pe Cel în Care n-au crezut? Dar cum vor crede în Cel despre Care n-au auzit? Dar cum vor auzi fără propovăduitor? Și cum vor propovădui, dacă nu se vor trimite? Precum este scris: «Cît sînt de frumoase picioarele celor ce binevestesc cele bune!»* [101]. 3. Vezi cum urcă Pavel credința, prin auzire și prin propovăduirea apostolilor, la cuvîntul Domnului și la Fiul lui Dumnezeu? N-am înțeles încă oare că dovada este cuvîntul Domnului? 4. După cum în jocul cu mingea, mingea nu depinde numai de tehnica celui care aruncă mingea, ci și de cel care o primește în același ritm, ca să se săvîrșească jocul după legile jocului cu mingea, tot așa și cu învățătura: este crezută cînd credința ascultătorilor, care este, ca să spunem așa, o tehnică legată de firea fiecărui ascultător, este gata să înțeleagă învățătura. 26. 1. Colaborează și pămîntul roditor cu semințele aruncate în el; dar nu-i de nici un folos cea mai minunată învățătură dacă e lipsită de capacitatea de primire a ucenicului și nici profeția nu-i de vreun folos dacă nu-i prezentă și ascultarea celor ce aud profeția. 2. Spinii cei uscați, fiind gata să primească puterea focului, se aprind ușor; piatra cea vestită [102] atrage fierul din pricina înrudirii cu fierul; lacrima de chihlimbar atrage firele subțiri, iar chihlimbarul galben mișcă în sus vraful de paie; cele atrase se supun acelora, fiind atrase de un duh necunoscut; nu sînt ele cauza atracției, ci cauze ajutătoare. 3. Chipul răutății este dublu: unul cu înșelăciune și pe furiș, altul care lucrează și se poartă cu violență; de aceea Cuvîntul cel dumnezeiesc a strigat, chemînd în general pe toți, deși mai ales știa pe cei care n-au să se lase convinși; totuși, pentru că stă în puterea noastră de a fi convinși sau nu, Cuvîntul dumnezeiesc, pentru a nu putea pune înainte neștiința, a făcut dreaptă chemare și cere fiecăruia să facă ce poate. 4. Unii au împreună cu voința și putința, pentru că acestea le-au crescut prin exerciții și prin ele au ajuns curați; alții, chiar dacă nu pot încă, au, însă, voința. A voi este o lucrare a sufletului; a face, însă, n-o poți îndeplini fără ajutorul trupului. 5. Faptele nu se măsoară numai după felul cum s-au sfîrșit, ci se judecă și după voința liberă a fiecăruia: dacă a voit cu ușurință să împlinească poruncile, dacă s-a pocăit de păcatele săvîrșite, dacă și-a dat seama de cele ce-a greșit și s-a căit, adică le-a cunoscut îndată ce le-a făcut. Pocăința este

99. *Is.* 53, 1.
100. *Rom.* 10, 17.
101. *Rom.* 10, 14—15.
102. Magnetul.

o cunoaștere tîrzie; cunoașterea, cunoașterea cea dintîi, înainte de păcat, este lipsa completă de păcat. **27. 1.** Pocăința este o faptă săvîrșită de credință; dacă nu crezi că păcatul te ține de mult înlănțuit, nici nu te schimbi; dacă nu crezi că pedeapsă este gătită pentru cel care păcătuiește și mîntuire pentru cel care trăiește potrivit poruncilor, iarăși nu te schimbi. **2.** Nădejdea se naște tot din credință. Partizanii lui Basilide definesc credința un asentiment al sufletului față de ceva din cele care nu mișcă simțirea, pentru că acel ceva nu este prezent. Nădejdea, însă, este așteptarea dobîndirii unui bine; și, în chip necesar, așteptarea este credincioasă. Credincios este cel care păstrează fără greș cele încredințate lui; iar nouă ni s-au încredințat cuvintele despre Dumnezeu, cuvintele dumnezeiești, poruncile, împreună cu săvîrșirea poruncilor. **3.** Aceasta este «*sluga cea credincioasă*», care a fost lăudată de Domnul [103]. Iar cînd apostolul zice: «*credincios este Dumnezeu*» [104], arată prin aceste cuvinte revelația, care este vrednică de credință. Cuvîntul lui Dumnezeu se revelează, așa că și El este Dumnezeu vrednic de credință. **4.** Cum pot filozofii socoti învățăturile lor sigure, dacă socotesc credința presupunere? Nu este presupunere credința! Căci credința este acceptarea de bună voie a unui lucru înainte de demonstrarea lui, este acceptarea unui lucru puternic prin el însuși. **28. 1.** Și cine poate fi mai puternic decît Dumnezeu? Necredința, la rîndul ei, este o presupunere slabă și negativă față de o idee potrivnică; greutatea de a crede este o stare sufletească ce acceptă cu greu credința. Credința este o presupunere pe care o accepți de bună voie, este o supoziție judicioasă înainte de înțelegere, este așteptarea unui lucru pe care îl dobîndești în viitor — așteptarea altor lucruri, în afară de cele ale credinței, este o părere cu privire la lucruri nesigure — iar încredințarea este convingerea sigură că ai să primești lucrul pe care îl aștepți. **2.** De aceea credem, pentru că sîntem încredințați de ceea ce credem. Și este spre slava lui Dumnezu și mîntuirea noastră. Avem încredere în singurul Dumnezeu, despre Care știm că nu-și va călca făgăduințele bune pe care ni le-a făcut, nu ne va refuza acele bunătăți create în virtutea făgăduințelor Sale, dăruite nouă cu bunăvoință. **3.** Iar bunăvoința constă în a voi binele altuia spre binele aceluia. Dumnezeu nu are nevoie de nimic; spre noi se îndreaptă binefacerea lui Dumnezeu și binevoința Domnului; că este bunăvoință dumnezeiască; iar bunăvoința are ca scop facerea de bine. **4.** Dacă «*lui Avraam i s-a socotit credința lui spre îndreptățire*» [105], iar dacă noi sîntem, prin auzirea predicării, să-

103. *Mt.* 24, 45; 25, 21.
104. *I Cor.* 1, 9; 10, 13; *II Cor.* 1, 18.
105. *Fac.* 15, 6; *Rom.* 4, 3. 9. 22; *Gal.* 3, 6; *Iac.* 2, 23.

mînța lui Avraam, atunci trebuie să credem. Israeliți sîntem noi, noi cei ascultători, nu datorită minunilor, ci datorită auzirii predicării. **5.** De aceea spune Scriptura : «*Veselește-te cea stearpă, cea care nu naști; dă drumul la glas și strigă cea care n-ai durerile nașterii, că mulți sînt fiii celei pustii, mai mulți decît ai celei cu bărbat*»[106]. «*Ai trăit în mijlocul poporului; copiii tăi au fost binecuvîntați în corturile părinților*» [107]. **6.** Dacă profeția ne vestește și nouă și patriarhilor aceleași locuințe, atunci înseamnă că este un singur Dumnezeu pentru cele două Testamente. **29. 1.** Dar sînt și mai clare cuvintele pe care Scriptura le adaugă: «*Ai moștenit testamentul lui Israil*» [108]. Aceste cuvinte sînt spuse celor chemați dintre neamuri, femeii celei sterpe a acestui bărbat, Care este Cuvîntul, femeii care era mai înainte «*pustie*» de mire. **2.** «*Iar dreptul prin credință va fi viu*» [109]; va fi viu prin credința cea după Testament [110] și cea după porunci [111]. Pentru că aceste Testamente, Testamentul Vechi și Testamentul Nou, două după nume și după timp, date cu rînduială, potrivit vîrstei omenirii și progresului ei, sînt un singur Testament prin puterea lor ; ele sînt dăruite prin Fiul de Unicul Dumnezeu. **3.** Așa spune și apostolul în Epistola către Romani : «*Că dreptatea lui Dumnezeu se descoperă în ea din credință spre credință*» [112], predicînd o singură mîntuire, împlinită, de la profeție pînă la evanghelie, prin unul și același Domn. **4.** «*Această poruncă*, spune Pavel, *ți-o încredințez ție, fiule Timotei, potrivit cu proorociile făcute dinainte asupra ta, ca să lupți după ele lupta cea bună, avînd credință și cuget bun, pe care lepădîndu-l unii au rătăcit cu credința*» [113], pentru că au întinat prin necredința lor cugetul care le venea de la Dumnezeu. **30. 1.** Așadar nu trebuie hulită credința; nu trebuie spus că este ceva comun, ceva ușor, ceva popular și încă ceva din cele întîmplătoare. Dacă credința [114] ar fi fost o născocire omenească, așa cum au presupus elenii, s-ar fi stins ; dar așa ea crește și nu este loc de pe pămînt unde să nu fie. **2.** O spun, deci : credința, fie că este întemeiată pe dragoste, fie că e întemeiată pe frică, așa cum spun cei care ne hulesc, este dumnezeiască și n-are să fie sfîrșită de vreo pasiune lumească și nici nimicită de frica din zilele noastre. **3.** Dragostea face credincioși datorită pasiunii lor pentru credință; iar credința, dînd la rîndul ei binefaceri,

106. *Is.* 54, 1 ; *Gal.* 4, 27.
107. Text alcătuit din *Is.* 54, 2. 3. 10.
108. Nu se știe de unde este acest text.
109. *Rom.* 1, 17 ; *Avac.* 2, 4.
110. Testamentul Nou.
111. Testamentul Vechi.
112. *Rom.* 1, 17.
113. *I Tim.* 1, 18—19.
114. Adică : credința creștină.

este temelia dragostei; şi dacă teama este pedagog al legii, atunci şi teama este obiect al credinţei, datorită credinţei pe care o ai. **4.** Dacă existenţa cuiva se vădeşte prin activitatea sa, atunci şi frica, care este în viitor, care ameninţă, dar nu lucrează, este şi ea obiect al credinţei; dar chiar dacă este obiect al credinţei, totuşi frica nu dă naştere credinţei, pentru că numai credinţa face ca frica să fie vrednică de a fi crezută. **31. 1.** Lucru dumnezeiesc este, deci, o atît de mare schimbare, ca cineva din necredincios să ajungă credincios şi credinţa să-l facă să aibă nădejde şi frică. Credinţa ni se arată a fi pornire spre mîntuire; după credinţă vine frica, nădejdea şi pocăinţa, unite cu înfrînarea şi răbdarea; acestea propăşind, ne duc la dragoste şi la gnoză, la cunoştinţă. **2.** Pe bună dreptate spune apostolul Barnaba: «Din ceea ce am primit, m-am străduit să vă trimit pe scurt o parte, ca împreună cu credinţa voastră să aveţi desăvîrşită şi cunoştinţa» [115]. «Ajutoarele credinţei noastre sînt: frica şi răbdarea; iar tovarăşi de luptă: îndelungă răbdarea şi înfrînarea. Dacă acestea, spune Barnaba, rămîn curate înaintea Domnului, împreună cu ele se bucură: înţelepciunea, priceperea, ştiinţa şi cunoştinţa» [116]. **3.** Dacă virtuţile de care am vorbit mai sus sînt elemente ale cunoştinţei, ale gnozei, atunci credinţa este un element şi mai fundamental, tot aşa de necesar gnosticului pe cît de necesară este celui care vieţuieşte în lume respiraţia pentru viaţă. După cum fără cele patru elemente nu este viaţă, tot aşa nici fără credinţă nu este cunoştinţă, nu este gnoză. Credinţa este, deci, temelia adevărului.

CAPITOLUL VII

32. 1. Cei care critică frica atacă legea; iar dacă atacă legea, evident atacă şi pe Dumnezeeu, Care a dat legea. Cu privire la aceasta sînt în chip necesar trei: cel care conduce, conducerea şi cel condus. **2.** Presupunînd că am suprima legea, atunci fiecare om, care se lasă dus de pofte şi se dedă plăcerii, ar neglija neapărat binele, ar dispreţui Dumnezeirea, ar fi necredincios, ar face nedreptăţi şi s-ar depărta, fără nici o teamă, de adevăr.

3. Mi s-ar putea, însă, obiecta:

— Da, dar frica este o îndepărtare iraţională, este o patimă!

— Ce spui? Dar cum mai poţi susţine această definiţie, cînd legea mi-a fost dată de Cuvînt? Legea opreşte pe oameni de la păcat şi frica stă suspendată deasupra lor spre învăţătura lor, ca în acest chip să-i poată sfătui. **4.** Deci frica nu este iraţională, ci raţională. Cum să nu

115. Barnaba, *Epistola*, I, 5, *op. cit.*, p. 114.
116. *Ibidem*, II, 2—3, p. 115.

fie rațională cînd te îndeamnă «*să nu ucizi, să nu faci desfrînare, să nu furi, să nu mărturisești strîmb*» [117]? Dar dacă e vorba să sofisticăm cuvintele, numească atunci filozofii frica de lege evlavie! Așa, frica va ajunge îndepărtare rațională! **33. 1.** Critolau din Faselis [118], nu fără temei, îi numea pe acești filozofi oameni care se bat pentru cuvinte. Minunată și foarte frumoasă li se pare acum criticilor noștri porunca, dacă văd că i s-a schimbat numele! **2.** Că evlavia se arată a fi rațională, pentru că este o îndepărtare de la ceea ce vatămă și din ea se naște căința pentru păcatele săvîrșite. «*Frica de Domnul este început înțelepciunii și pricepere bună tuturor celor ce o fac*» [119]. Scriptura vorbește de punerea în practică a înțelepciunii, care este frică de Dumnezeu și călăuzitoare spre înțelepciune. **3.** Iar dacă legea aduce în suflet frica, și dacă cunoașterea legii este începutul înțelepciunii, atunci urmează că dacă n-ar exista lege n-ar exista înțelept. Deci, cei care îndepărtează legea sînt neînțelepți; și consecința este că aceștia trebuie socotiți oameni fără Dumnezeu. **4.** Învățătura este începutul înțelepciunii. Și Scriptura spune: «*Cei necredincioși defăimează înțelepciunea și învățătura*» [120].

34. 1. Să vedem ce lucruri înfricoșătoare ne vestește legea! Dacă acestea sînt cele ce sînt între virtute și viciu, de pildă sărăcia, boala, lipsa de cinste, neamul prost și toate cele asemenea — cu toate că legile orașelor le propun și le laudă — atunci peripateticienii, care învață că bunurile sînt de trei feluri [121], iar contrarele lor rele, sînt de acord cu această părere. **2.** Dar legea dată nouă ne poruncește să evităm adevăratele rele: adulterul, desfrîul, pederastia, ignoranța, nedreptatea, boala sufletului, moartea, nu aceea care desparte sufletul de trup, ci aceea care desparte sufletul de adevăr; relele acestea și consecințele lor sînt cu adevărat cumplite și înfricoșătoare. **3.** «*Nu fără dreptate se întind păsărilor mreje*, spun oracolele cele dumnezeiești, *că cei care varsă sîngele altora își agonisesc lorușî rele*» [122]. **4.** Cum, deci, unii eretici spun că legea nu este bună, întemeindu-se cu tărie pe apostolul, care spune: «*prin lege este cunoașterea păcatului*»? [123]. Acestora le spunem: Legea n-a făcut păcatul, ci l-a arătat; a poruncit ce trebuie făcut și a ținut de rău ce nu trebuie făcut. **5.** Cel bun te învață ceea ce te mîntuie și-ți arată ceea ce te otrăvește; te sfătuiește să te folo-

117. *Ieș.* 20, 13—16.
118. Faselis, oraș în Lidia (Asia Mică).
119. *Prov.* 1, 7; *Ps.* 110, 9.
120. *Prov.* 1, 7; *Ps.* 110, 9.
121. Adică: bunurile din afară, bunurile trupului și bunurile sufletului.
122. *Prov.* 1, 17—18.
123. *Rom.* 3, 20.

seşti de ceea ce te mîntuie şi-ţi porunceşte să fugi de ceea ce te otrăveşte. **35. 1.** Astfel apostolul, pe care ereticii nu-l înţeleg, a spus că prin lege s-a făcut cunoscut păcatul, nu că prin lege a luat fiinţă păcatul. **2.** Cum să nu fie bună legea, cînd ea are rol de educator, cînd a fost dată să ne fie «*pedagog spre Hristos*» [124], datorită fricii să ne întoarcem de la păcat, fiind îndreptaţi în chip pedagogic către desăvîrşirea prin Hristos? **3.** Că spune Dumnezeu : «*Nu vreau moartea păcătosului, ci pocăinţa lui*» [125]. Pocăinţa este o urmare a poruncii ; că porunca te împiedică să faci cele ce nu trebuie făcute şi-ţi făgăduieşte binefacerile. **4.** Sînt de părere că Domnul numeşte ignoranţa moarte ; şi : «*cel care-i aproape de Domnul este plin de lovituri de bici*» [126] ; e vorba aici negreşit de cel care se apropie de gnoză, că el, din pricina dorului de adevăr, are parte de primejdii, de frică, de suferinţe, de necazuri. «*Fiul care-i certat ajunge înţelept* [127] ; *fiul priceput scapă de zăduf* [128] ; *fiul priceput va primi poruncile*» [129]. **5.** Iar apostolul Barnaba, după ce a spus mai înainte acest text : «*Vai de cei care singuri se cred înţelepţi şi învăţaţi în ochii lor*» [130], a adăugat : «Să ajungem duhovniceşti, să ajungem lui Dumnezeu templu desăvîrşit. Atît cît ne stă în putere, «*să cugetăm la frica de Dumnezeu*» [131] şi să ne străduim să păzim poruncile Lui ca să ne bucurăm întru îndreptările Lui» [132]. De aceea s-a spus dumnezeieşte : «*Frica de Dumnezeu este începutul înţelepciunii*» [133].

CAPITOLUL VIII

36. 1. Aici aderenţii lui Basilide, interpretînd acest text din Scriptură, spun că însuşi arhontele, auzind spusa duhului slujitor, s-a spăimîntat că a fost evanghelizat, mai presus de nădejde, prin auz şi vedenie; că spaima lui a fost numită frică şi a ajuns început al înţelepciunii, o înţelepciune care deosebeşte, care separă, care desăvîrşeşte, care restabileşte. Cel care este peste toţi şi peste toate trimite înainte, separînd nu numai lumea, ci şi alegerea. **2.** Dar se pare că şi Valentin a gîndit la fel, pentru că într-o epistolă scrie textual : «Îngerii au fost cuprinşi de frică în faţa acelei plăsmuiri, pentru că ea rostea cuvinte mai puternice decît era de aşteptat după plăsmuirea sa, datorită celui care

124. *Gal.* 3, 24.
125. *Iez.* 33, 11 ; 18, 23. 32.
126. *Iud.* 8, 23.
127. *Prov.* 10, 5.
128. *Prov.* 10, 6.
129. *Prov.* 10, 9.
130. *Is.* 5, 21.
131. *Is.* 33, 18.
132. Barnaba, *Epistola*, IV, 11, *op. cit.*, p. 118.
133. *Prov.* 1, 7 ; *Ps.* 110, 9.

i-a dat în chip nevăzut sămînța unei ființe de sus și care vorbea în plăsmuirea aceea cu îndrăznire; **3.** tot așa și în neamurile oamenilor din lume, lucrările făcute de oameni au ajuns obiect de frică pentru cei care le-au făcut, de pildă statuile, chipurile și toate celelalte pe care mîinile omenești le săvîrșesc în numele lui Dumnezeu. **4.** Adam, care a fost plăsmuit în numele omului, a umplut de spaimă pe omul preexistent, că acesta exista în el; iar îngerii s-au înfricoșat și au distrus repede opera lor» [134].

37. 1. Fiind, dar, numai o singură cauză primară, așa cum se va arăta mai tîrziu, este clar că acești eretici au plăsmuit ciripituri și murmure. **2.** Cînd lui Dumnezeu I s-a părut că este de folos să facă, prin Domnul, din lege și profeți o carte de învățătură, a zis: «*Frica de Domnul este începutul înțelepciunii*» [135]; și aceste cuvinte au fost date de Domnul prin Moisi celor neascultători și învîrtoșați la inimă, ca pe cei pe care rațiunea nu-i face buni, pe aceia să-i îmblînzească frica. **3.** Cuvîntul educator, prevăzînd chiar de la început aceasta, a făcut din cele două feluri un instrument cu care să poată curăți în chip potrivit pe oameni în vederea cinstirii lui Dumnezeu. **4.** Spaima este frica pe care o ai datorită unei arătări neobișnuite sau datorită unei apariții neașteptate, de pildă chiar a unei vești; frica, la rîndul ei, este o minunare covîrșitoare de ceva care se petrece sau care există. **5.** Aderenții lui Basilide nu observă că atribuindu-I spaimă marelui Dumnezeu, pe Care ei înșiși Îl cinstesc, Îl fac să fie cuprins de patimi, iar înainte de spaimă Îi atribuie și ignoranță. **6.** Iar dacă ignoranța precedează spaima și dacă spaima și frica au fost începutul înțelepciunii, atunci se pune în primejdie înțelepciunea lui Dumnezeu, facerea lumii în întregime și chiar restabilirea alegerii, pentru că ignoranța premerge. **38. 1.** Căreia din două aparține ignoranța? Celor bune sau celor rele? Dacă aparține celor bune, atunci pentru ce încetează în urma spaimei? Atunci le este de prisos slujitorul [136], predica și botezul. Dacă aparține celor rele, cum poate fi răul cauza celor mai frumoase lucruri? **2.** Dacă ignoranța n-ar fi precedat, nu s-ar fi coborît slujitorul, nu l-ar fi cuprins spaima pe arhonte, așa cum spun ei, și nici n-ar fi fost frica începutul înțelepciunii pentru separarea alegerii de cosmici. **3.** Iar dacă frica omului preexistent a făcut pe îngeri dușmani ai propriei lor plăsmuiri, pentru că în această creatură era așezată invizibil sămînța ființei de sus, atunci îngerii au fost geloși datorită unei deșarte supoziții; dar aceasta este cu neputință de crezut; ar însemna că îngerii au fost osîndiți să nu cunoască deloc o

134. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 293 ș.u.
135. *Prov.* 1 7, *Ps.* 110, 9.
136. Pentru bazilidieni, Fiul este slujitorul.

creatură pe care ei o creaseră, o creatură care era ca un copil al lor; **1.** sau altfel spus : preştiinţa, care era în ei, i-a mişcat spre faptă ; dar în cazul acesta, n-ar fi duşmănit ce cunoşteau mai dinainte, nici nu s-ar fi spăimîntat de opera lor, deoarece prin preştiinţa lor ar fi cunoscut sămînţa cea de sus ; **5.** sau, în sfîrşit, au îndrăznit să facă aceasta avînd încredere în gnoza lor ; dar şi acest lucru e cu neputinţă, pentru că ar fi cunoscut că este greu lucru să duşmăneşti pe omul din pleromă, încă şi pe omul făcut *«după chip»*, în care se află arhetipul nemuritor, aşa cum se află şi în cealaltă gnoză.

39. 1. Acestora şi altora, dar mai cu seamă aderenţilor lui Marcion [137], le strigă Scriptura, deşi nu vor să audă : *«Iar cel care Mă ascultă va locui în pace cu deplină încredere şi se va linişti fără să se teamă de vreun rău»* [138]. **2.** Ce vor aceşti eretici să spună despre lege ? Că e rea ? Nu o spun ! Dar spun că e dreaptă, pentru că fac deosebire între bun şi drept. **3.** Cînd Domnul porunceşte să ne temem de rău, nu schimbă răul cu rău, ci nimiceşte răul prin contrarul răului. Că răul este contrarul binelui, după cum ceea ce este drept este contrarul a ceea ce nu este drept. **4.** Dacă Domnul a spus că îndepărtarea de rele aduce lipsa de teamă, pe care o lucrează frica de Domnul, atunci teama este bună; iar teama pe care ţi-o dă legea nu numai că este dreaptă, dar e şi bună, pentru că nimiceşte răul. Aducînd prin frică lipsa de frică, nu aducem, prin o pasiune, lipsa de pasiune, ci sădim în suflet, printr-un mijloc educativ, micşorarea pasiunilor. **5.** Cînd auzim : *«Cinsteşte pe Domnul şi te vei întări şi în afară de El nu te teme de altcineva»* [139], înţelegem că a cinsti pe Dumnezeu înseamnă a te teme de păcat şi a urma poruncile date de Dumnezeu. **40. 1.** Frica de Dumnezeu este frică plină de respect. Dar chiar dacă frica ar fi patimă, după cum vor unii, apoi nu orice frică este patimă. Frica de zei este patimă, pentru că este frica de demoni ; frica aceasta te scoate din fire prin turburarea pe care o creează. **2.** Frica de Dumnezeul cel nepătimaş este dimpotrivă o frică lipsită de patimă ; că nu te temi de Dumnezeu, ci te temi să nu cazi din harul lui Dumnezeu ; iar cel care-i cuprins de această teamă se teme să nu cadă în păcate, se teme de păcat ; iar cel care se teme de cădere vrea să fie fără

137. Marcion, cel mai periculos eretic din secolul al doilea, s-a născut în Sinope din Pont pe la 85 şi a murit pe la 160. Sfîntul Policarp al Smirnei l-a numit «întîiul născut al lui satan». A.v. Harnack, într-o monografie asupra lui Marcion *(Marcion, Das Evangelium vom fremden Gott,* Leipzig, ed. I, 1921) a încercat să reabiliteze şi omul şi opera. A făcut din el un al doilea Pavel, un autentic interpret al Evangheliei ; a văzut în el un Luther al Bisericii primare. Lucrarea lui Harnack s-a bucurat de un mare succes. În trei ani au apărut două ediţii. E contestabil dacă Harnack, cu tot talentul şi ştiinţa lui, a reuşit să facă din Marcion un autentic creştin ; dar e incontestabil că lucrarea lui a avut o influenţă nefastă asupra spiritului poporului german.

138. *Prov.* 1, 33.

139. *Prov.* 7, 2.

stricăciune şi fără patimă. **3.** Scriptura spune : «*Înţeleptul care se teme se fereşte de rău, iar cel fără de minte, încrezîndu-se în sine, se amestecă*» [140]; şi iarăşi spune Scriptura : «*În frica Domnului nădejde de tărie*» [141].

CAPITOLUL IX

41. 1. O astfel de frică duce şi la pocăinţă şi la nădejde. Nădejdea este aşteptare a bunătăţilor ; nădejde bună a unui bine absent. Fără îndoială şi înclinarea spre pocăinţă se îndreaptă spre nădejde, despre care am învăţat că duce la dragoste. **2.** Dragostea este înţelegere în cuvînt, în viaţă, în purtări ; sau, ca să spun pe scurt, este comuniune de viaţă sau creştere a prieteniei şi a simpatiei, potrivit dreptei raţiuni, spre folosul celor în mijlocul cărora trăim. Că cel de lîngă noi este un alt eu; de aceea îi şi numim fraţi pe cei care au fost renăscuţi prin Acelaşi Cuvînt. **3.** Alături de dragoste stă iubirea de străini, care este un mod plăcut de a te purta cu străinii ; şi străini sînt acei pentru care cele lumeşti sînt străine. **4.** Numim lumeşti pe cei care nădăjduiesc în cele pămînteşti şi-şi pun nădejdea în poftele trupeşti. Apostolul spune : «*Să nu vă potriviţi cu acest veac, ci schimbaţi-vă la faţă prin înnoirea minţii ca să cunoaşteţi care este voia lui Dumnezeu cea bună şi plăcută şi desăvîrsită*» [142]. **5.** Iubirea de străini, dar, se ocupă cu folosul străinilor ; străinii sînt oaspeţi, oaspeţii sînt prieteni, iar prietenii sînt fraţi; Homer spune : «Prietene frate» [143]. **6.** Iubirea de oameni, datorită căreia este şi simpatia, este un chip prietenesc de a te purta cu oamenii ; iar simpatia este un mod plăcut de purtare afectuoasă cu prietenii sau cu rudele, o însoţitoare a dragostei. **42. 1.** Dacă omul adevărat este omul duhovnicesc care este în noi, atunci iubirea de oameni este iubire de fraţi, iubire faţă de toţi cei care participă la acelaşi duh; şi iarăşi, afecţiunea este păstrarea bunăvoinţei şi a tandreţei faţă de cineva ; iar tandreţea este o acceptare totală a cuiva, plăcerea care te duce la acela şi-l aduce pe acela la tine. **2.** Oamenii ajung la identificarea unora cu alţii datorită înţelegerii dintre ei, care este o ştiinţă a bunurilor comune ; iar comuniunea de simţire duce la simfonia gîndurilor. **3.** «*Dragostea*, spune Pavel, *să fie între noi nefăţarnică ; să urîm răul, alipindu-ne de bine prin iubirea de fraţi*» şi celelalte pînă la : «*dacă este cu putinţă, atît cît*

140. *Prov.* 14, 16. — Biblia românească din 1914 şi ediţia Septuagintei a lui A. Rahlfs, scriu : «*se amestecă cu cel fără de lege*».
141. *Prov.* 14, 28.
142. *Rom.* 8, 2.
143. Homer, *Iliada*, IV, 155 ; V, 359 ; XXI, 308.

ţine de voi, să fiţi în pace cu toţi oamenii» [144]. Apoi spune: *«Nu te lăsa biruit de rău, ci biruie răul cu binele»* [145]. **4.** Acelaşi apostol, dînd mărturie despre iudei, mărturiseşte *«că au rîvnă de Dumnezeu, dar nu cu pricepere; pentru că necunoscînd dreptatea lui Dumnezeu şi căutînd să-şi statornicească dreptatea lor, nu s-au supus dreptăţii lui Dumnezeu»* [146]. **5.** Că n-au cunoscut şi n-au făcut voia lui Dumnezeu, ci ceea ce înşişi au gîndit aceea şi-au închipuit că vrea legea; nici n-au crezut că legea este profeţie, ci simplu cuvînt; au urmat legii mînaţi de frică, nu mînaţi de o dispoziţie sufletească şi de credinţă. *«Sfîrşitul legii este Hristos* — cel proorocit de lege — *spre îndreptăţirea oricui crede»* [147]. **43. 1.** De aceea Moisi a spus despre iudei: *«Voi întărîta rîvna voastră spre cel ce nu este neam, voi aţîţa mînia voastră spre un popor neînţelegător»* [148], adică spre un popor gata să asculte. **2.** Iar prin Isaia zice: *«Am fost găsit de cei care nu Mă căutau, M-am arătat celor care nu întrebau de Mine»* [149], adică înainte de venirea Domnului; după venirea Domnului sînt spuse acum poporului lui Israel aceste cuvinte profetice foarte potrivite: *«Întins-am mîinile Mele toată ziua către un popor neascultător şi împotrivă grăitor»* [150]. **3.** Ai văzut pricina chemării neamurilor? O spune lămurit profetul! Este neascultarea şi împotrivirea poporului. Dar apoi se arată şi peste iudei bunătatea lui Dumnezeu, **4.** că spune apostolul: *«Dar prin poticnirea lor s-a făcut mîntuirea neamurilor, ca să le aţîţe rîvna»* [151] şi să vrea să se mîntuiască. **5.** Păstorul [152], cînd aduce cuvîntul despre cei adormiţi, ştie că sînt drepţi şi între neamuri şi între iudei nu numai înainte de venirea Domnului, ci şi înainte de lege, potrivit bunei plăceri a lui Dumnezeu, de pildă Abel şi Noe, precum şi alţi drepţi. **44. 1.** Păstorul spune că apostolii şi didascalii, care au predicat numele Fiului lui Dumnezeu şi au adormit, au predicat celor mai înainte adormiţi prin puterea Fiului lui Dumnezeu şi prin credinţa în El. **2.** Apoi Păstorul adaugă: «Şi le-a dat lor pecetea predicii. S-au pogorît, aşadar, cu ei în apă şi iarăşi s-au ridicat; dar aceştia s-au pogorît vii şi iarăşi vii s-au ridicat; ceilalţi, însă, cei mai înainte adormiţi, morţi s-au pogorît şi vii s-au ridicat. **3.** Prin aceştia, dar, au dobîndit viaţă şi au cunoscut numele Fiului lui Dumnezeu; de aceea s-au şi ridicat împreună cu ei şi s-au potrivit în zidăria turnului şi s-au zidit împreună fără să mai fie cio-

144. *Rom.* 12, 9—18.
145. *Rom.* 12, 21.
146. *Rom.* 10, 2—3.
147. *Rom.* 10, 4.
148. *Deut.* 32, 21; *Rom.* 10, 19.
149. *Is.* 65, 1; *Rom.* 10, 20.
150. *Is.* 65, 2; *Rom.* 10, 21.
151. *Rom.* 11, 11.
152. Păstorul din *Păstorul* lui Herma.

pliți, că adormiseră în dreptate și în mare curăție ; atît numai că nu aveau pecetea aceasta» [153]. **4.** Căci, după cum spune apostolul, «*cînd păgînii, care n-au lege, din fire fac cele ale legii, aceștia, neavînd lege, își sînt loruși lege*» [154].

45. 1. Pentru ce trebuie să mai spun că virtuțile se înlănțuiesc unele cu altele, cînd lucrul acesta s-a arătat [155], că credința se sprijină pe pocăință și nădejde, iar evlavia pe credință și că răbdarea și exercițiul, care însoțesc aceste virtuți, împreună cu învățătura, își găsesc punctul final în dragoste, iar dragostea se desăvîrșește în gnoză ? **2.** Este, însă, de neapărată trebuință să notăm și aceasta, că numai Dumnezeu este prin fire înțelept ; de aceea și înțelepciunea este puterea lui Dumnezeu, care ne-a învățat adevărul ; și aici se împlinește desăvîrșirea gnozei. **3.** Filozoful iubește adevărul și-i este drag adevărul ; și datorită dragostei sale, din slugă credincioasă este socotit prieten [156]. **4.** Admirația lucrurilor, după cum spune Platon în dialogul *Teetet*, este început al filozofiei [157] ; iar Matia, în *Tradițiile* sale, îndeamnă : «Admiră cele prezente !» [158], punînd spusa aceasta primă treaptă a gnozei care trece dincolo de cele pămîntești. **5.** De aceea și în *Evanghelia după Evrei* este scris : «Cel ce va admira va împărăți, iar cel ce va împărăți se va odihni» [159]. **6.** Că este cu neputință ca cel neînvățat, atîta vreme cît rămîne neînvățat, să filozofeze, că nu are idee de înțelepciune ; că filozofia este dorința de adevărata existență și de cunoștințele care tind spre această existență. **7.** Dacă unii s-au deprins să lucreze bine, totuși trebuie să se ostenească să știe și cum trebuie să se folosească de lucruri și cum să procedeze, pentru a se asemăna cu Dumnezeu, vreau să spun cu Dumnezeu Mîntuitorul, slujind Dumnezeului universului prin Cuvîntul Arhiereu, prin Care se contemplă cele frumoase și drepte așa cum sînt ele cu adevărat. Pietatea... [160] este o faptă care urmează pe Dumnezeu și merge pe urmele Lui.

CAPITOLUL X

46. 1. Filozoful nostru se ocupă cu trei lucruri : în primul loc, cu contemplația ; în al doilea loc cu împlinirea poruncilor ; în al treilea loc cu formarea de oameni buni. Acestea trei reunite formează gnosticul.

153. Herma, *Păstorul*, Pilda IX, 16, 5—7, *op. cit.*, p. 304.
154. *Rom.* 2, 14.
155. Stromata II, 27, 1—2 ; 41, 1.
156. *In.* 15, 15.
157. Platon, *Teetet*, 155 D.
158. *Tradițiile* lui Matia sînt o aprocrifă gnostică, citată de mai multe ori de Clement.
159. *Evanghelia după Evrei*, Fragm. 16, Handmann.
160. Lacună, lipsă un rînd din ms.

Dacă lipseşte una din ele, gnoza şchioapătă. **2.** De aceea dumnezeiasca Scriptură spune: «*Şi a grăit Domnul către Moisi zicînd: «Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: Eu sînt Domnul Dumnezeul vostru.* **3.** *După obiceiurile Egiptului în care aţi locuit, să nu faceţi, nici după obiceiurile pămîntului Canaan, în care Eu vă voi băga,* **4.** *să nu faceţi, după legile lor să nu umblaţi. Judecăţile Mele să le faceţi şi poruncile Mele să le păziţi şi să umblaţi întru ele. Eu sînt Domnul Dumnezeul vostru.* **5.** *Să păziţi toate poruncile Mele şi să le faceţi pe ele. Omul care le va face pe ele viu va fi într-însele. Eu sînt Domnul Dumnezeul vostru*»[161]. **47. 1.** Fie că Egiptul şi pămîntul Canaan sînt simboluri ale lumii şi ale înşelăciunii, fie că sînt simboluri ale patimilor şi viciilor de care trebuie să fugim, totuşi cuvintele acestea ale Scripturii ne arată că felul nostru de vieţuire trebuie să fie dumnezeiesc, nu lumesc. **2.** Cînd Scriptura spune: «*Omul care le va face pe ele va fi viu într-însele*»[162], vorbeşte de îndreptarea evreilor şi a acelor apropiaţi de ei, adică a noastră, vorbeşte de ascetismul şi propăşirea în viaţă, şi a lor şi a noastră. **3.** Că «*cei morţi prin păcate au ajuns vii prin Hristos*»[163], datorită testamentului nostru. **4.** Scriptura, repetînd de multe ori cuvintele: «*Eu sînt Domnul Dumnezeul vostru*»[164], caută să ne înduplece, într-un chip care e în stare să ne întoarcă, învăţîndu-ne să urmăm lui Dumnezeu, Cel ce a dat poruncile; dar totodată ne aminteşte potolit să căutăm pe Dumnezeu şi să încercăm să-L cunoaştem atît cît putem. Aceasta este cea mai mare contemplaţie, care priveşte cel mai înalt grad de iniţiere, adevărata ştiinţă, pe care nici un argument raţional n-o poate dărîma. Numai aceasta este gnoza înţelepciunii, de care purtarea cea dreaptă niciodată nu se desparte.

CAPITOLUL XI

48. 1. Dar gnoza, celor care se socotesc înţelepţi — fie că aceştia sînt eretici barbari, fie că sînt filozofi greci — îngîmfă[165], după cum spune apostolul. Gnoza noastră, însă, este plină de credinţă, pentru că este o dovedire ştiinţifică a învăţăturilor transmise potrivit adevăratei filozofii. Am putea spune că gnoza este raţiunea care din adevărurile mărturisite aduce credinţă în adevărurile îndoielnice. **2.** Pentru că credinţa este dublă, una ştiinţifică şi alta conjecturală, nimic nu ne împiedică să numim dublă şi demonstraţia, una ştiinţifică şi alta conjectu-

161. *Lev.* 18, 1—5.
162. *Lev.* 18, 5; *Gal.* 3, 12.
163. *Et.* 2, 5.
164. *Lev.* 18, 2.4.5.
165. *I Cor.* 8, 1.

rală ; tot așa și gnoza și prognoza ; una este foarte exactă prin natura ei, cealaltă imperfectă. **3.** Și cum să nu fie demonstrația noastră singura adevărată, cînd este dată de dumnezeiești le Scripturi, de sfintele cărți și de înțelepciunea învățată de la Dumnezeu, după cum spune apostolul ? [166]. **4.** A învăța înseamnă a asculta de porunci ; iar a asculta de porunci înseamnă a crede în Dumnezeu. Iar credința este o putere a lui Dumnezeu, pentru că este tăria adevărului. **49. 1.** Scriptura zice iarăși : «*Dacă veți avea credință cît un grăunte de muștar, veți muta muntele*» [167] ; și iarăși : «*Fie ție după credința ta*» [168]. Și unul este vindecat și primește vindecarea datorită credinței sale [169], iar celălalt, care era mort, învia datorită tăriei celui ce a crezut că va învia [170]. **2.** Demonstrația conjecturală este omenească, este rezultatul argumentelor retorice sau a silogismelor dialectice. **3.** Dar demonstrația cea mai înaltă, aceea pe care am numit-o științifică, prin citirea și interpretarea Scripturilor, pune în sufletele celor care doresc să învețe credința, care este gnoză. **4.** Dacă cele spuse cu privire la problemele cercetate sînt primite ca adevărate, pentru că sînt dumnezeiești și profetice, evident că și concluziile pe care acestea le aduc sînt și ele adevărate ; deci gnoza este pentru noi pe bună dreptate demonstrație.

50. 1. Cînd s-a poruncit să se păstreze spre amintire într-un vas de aur hrana cea dumnezeiască și cerească [171], Scriptura spune : «*gomorul* [172] *era a zecea parte din trei măsuri*» [173]. Aceste cuvinte arată că în noi sînt trei măsuri, trei criterii : simțirea, pentru cele ce cad sub simțuri ; cuvîntul, pentru cele grăite, pentru nume și cuvinte ; și mintea, pentru cele spirituale. **2.** Gnosticul se va feri de păcatele săvîrșite cu cuvîntul, de cele săvîrșite cu mintea și de cele săvîrșite cu simțirea și lucrarea, pentru că a auzit : «*Cel care privește cu poftă a și făcut desfrînare*» [174], pentru că a luat în mintea sa cele spuse : «*Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*» [175], pentru că știe cuvintele : «*Nu cele care intră în gură spurcă pe om, ci cele care ies din gură, acelea spurcă pe om* [176] ; *că din inimă ies gîndurile*» [177]. **3.** Aceasta este, după socotința mea, măsura cea adevărată și dreaptă după Dum-

166. *I Tes.* 4, 9.
167. *Mt.* 17, 20.
168. *Mt.* 9, 29.
169. *Lc.* 18, 42.
170. *In.* 11, 44.
171. Adică : mana.
172. Gomorul — 3,644 litri, cf. Dr. V. Tarnavschi, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 168.
173. *Ieș.* 16, 36.
174. *Mt.* 5, 28.
175. *Mt.* 5 8.
176. *Mt.* 15, 11.
177. *Mt.* 15, 19.

nezeu, cu care se măsoară cele măsurate ; este decada care constituie omul, pe care au arătat-o pe scurt cele trei măsuri, de care a fost vorba mai înainte. **4.** Decada este formată din : trup, suflet, cele cinci simţuri, facultatea vorbirii, facultatea procreaţiei şi facultatea intelectuală sau duhovnicească sau cum vrei s-o numeşti. **51. 1.** Şi, ca să spunem pe scurt, gnosticul trebuie să se urce mai presus de toate celelalte şi să se oprească în spiritual, aşa precum în lumea văzută după ce se depăşesc cele nouă părţi — prima parte, formată din cele patru elemente, care stau într-un singur loc din pricina schimbării lor egale, apoi cele şapte planete, care se mişcă, apoi a noua parte care este fixă — se ajunge la numărul desăvîrşit, care este superior celor nouă părţi, adică la partea a zecea, la cunoaşterea lui Dumnezeu, la gnoză ; şi, ca să spun pe scurt, gnosticul, după ce doreşte creatura, doreşte pe Creator. **2.** De aceea se aducea lui Dumnezeu a zecea parte din efi [178] şi din jertfe [179] ; iar sărbătoarea Paştelor începea în a zecea zi [180], pentru că însemna depăşirea oricărei patimi şi a oricărui lucru sensibil. **3.** Aşadar, gnosticul este fixat puternic în credinţă, pe cînd cel care se socoteşte înţelept nu se atinge de adevăr de buna sa voie, pentru că are idei nestatornice şi neîntemeiate. **4.** Pe bună dreptate, deci, se scrie în Scriptură : «*A ieşit Cain de la faţa lui Dumnezeu şi a locuit în pămîntul Naid din faţa Edemului*» [181] ; iar Naid se tîlcuieşte turburare, pe cînd Edem, desfătare. **5.** Credinţa, gnoza şi pacea sînt desfătarea, din care a fost izgonit cel ce n-a ascultat [182]. Cel care se socoteşte înţelept, însă, de la început nici nu vrea să audă de poruncile dumnezeieşti ; ci ca unul care se crede prin el însuşi învăţat, se împotriveşte frîului şi de buna sa voie se mută în turburarea învălurată ; şi coborîndu-se de la cunoaşterea Fiinţei nenăscute la cele muritoare şi născute, are cînd o părere, cînd alta. **6.** «*Cei care nu au în sufletul lor cîrmuire, cad ca frunzele*» [183]. Cînd mintea şi raţiunea nu greşesc, ci conduc sufletul, atunci ele sînt numite cîrmaciul sufletului. Într-adevăr numai cel ce nu se schimbă are intrare la Cel neschimbat. **52. 1.** Astfel «*Avraam stătea în faţa Domnului şi apropiindu-se a zis*» [184]. Şi lui Moisi i-a zis Domnul : «*Tu stai cu Mine !*» [185]. **2.** Iar aderenţii lui Simon [186] voiau să se asemene cu felul de purtare al Celui ce stă, pe Care Îl cinsteau [187]. **3.** Credinţa şi gnoza

178. Efi — 36, 440 litri, cf Dr. V. Tarnavschi, *op. cit.*, p. 168.
179. *Lev.* 5, 11 ; 6, 20.
180. *Ieş.* 12, 3.
181. *Fac.* 4, 16.
182. Adam.
183. *Prov.* 11, 14.
184. *Fac.* 18, 22—23.
185. *Deut.* 5, 31.
186. Simon Magul. *Fapte* 8, 9—24.
187. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 181 ş.u.

adevărului fac ca sufletul, care le-a ales pe aceste două, să fie totdeauna unitar şi la fel. **4.** Înrudite cu minciuna sînt: schimbarea, abaterea, îndepărtarea; după cum înrudite cu gnosticul sînt: liniştea, odihna şi pacea. **5.** După cum mîndria şi îngîmfarea fac de rîs filozofia, tot aşa şi gnoza mincinoasă, care se numeşte tot gnoză, face de rîs adevărata gnoză, despre care, scriind apostolul, spune: «O, *Timotee, păzeşte ceea ce ţi s-a încredinţat, depărtîndu-te de deşartele vorbe lumeşti şi de împotrivirile ştiinţei mincinoase, pe care unii mărturisind-o au rătăcit de la credinţă*» [188]. **6.** Ereticii, mustraţi de aceste cuvinte, aruncă epistolele către Timotei. **7.** Haide, dar, dacă Domnul este «*adevărul*» [189] şi «*înţelepciunea şi puterea lui Dumnezeu*» [190], precum şi este, să fie arătat că adevăratul gnostic cunoaşte pe Domnul şi prin El pe Tatăl Lui. Că el înţelege spusa: «*Buzele dreptilor cunosc cele înalte*» [191].

CAPITOLUL XII

53. 1. Credinţa şi timpul sînt duble; de aceea şi însuşirile care ţin de ele sînt duble. Pentru timpul trecut este memoria, pentru timpul viitor, nădejdea. Credem că cele trecute au fost, că cele viitoare vor fi. Şi iarăşi ne face plăcere cînd sîntem convinşi prin credinţă că cele trecute aşa au fost şi cînd aşteptăm prin nădejde pe cele viitoare. **2.** Pentru gnostic dragostea străbate totul, pentru că ştie că este un singur Dumnezeu — «*Şi iată, toate cîte a făcut erau foarte bune*» [192] —, Gnosticul ştie lucrul acesta şi admiră. Evlavia îi adaugă «*lungime de viaţă*» [193], iar «*frica de Domnul este adăugire de zile*» [194]. **3.** După cum zilele sînt o porţiune a vieţii care merge înainte, tot aşa şi frica este început al dragostei; prin creştere ajunge credinţă, apoi dragoste. **4.** Nu am frică aşa cum am frică de o fiară şi o urăsc — că frica este de două feluri — ci îmi este frică aşa cum îmi este frică de tata, de care mi-e şi frică, dar îl şi iubesc; şi iarăşi: cînd îmi e frică să nu fiu pedepsit, mă iubesc pe mine însumi şi atunci prefer frica; dar cînd îmi este frică să nu-l supăr pe tata, atunci îmi iubesc tatăl. **5.** Fericit este cel care ajunge credincios printr-un amestec de dragoste şi frică. Credinţa este tărie spre mîntuire şi putere spre viaţă veşnică. **54. 1.** Iarăşi: profeţia este prognoză, iar gnoza este înţelegerea profeţiei; gnoză, de pildă, a celor ştiute mai dinainte de profeţi, datorită Domnului, Care vesteşte mai dinainte pe

188. *I Tim.* 6, 20—21.
189. *In.* 14, 6.
190. *I Cor.* 1, 24.
191. *Prov.* 10, 22.
192. *Fac.* 1, 31.
193. *Prov.* 3, 2.
194. *Prov.* 10, 28.

toate. **2.** Aşadar gnoza celor prezise arată o întreită desfăşurare a faptelor : sau a acelora care au fost în trecut, sau a celor care se petrec în prezent, sau a celor ce se vor întîmpla în viitor. **3.** Credinţei îi aparţin extremele : faptele care s-au petrecut şi faptele pe care le nădăjduim să se întîmple ; iar faptele care se petrec în prezent ne dau încredinţarea că sînt adevărate şi sigure şi faptele celor două extreme, ale celor din trecut şi ale celor din viitor. **4.** Profeţia este unică ; o parte din profeţie se împlineşte în prezent ; o parte s-a împlinit ; o altă parte este cea nădăjduită, cea viitoare ; şi credem că se va împlini şi ea, pentru că s-a împlinit şi partea de profeţie care privea trecutul. **5.** Mai întîi a fost prezentul ; apoi prezentul ni s-a prefăcut în trecut ; şi astfel credinţa în cele trecute este înţelegere a trecutului, iar nădejdea în cele viitoare este înţelegere a lucrului care se va petrece în viitor. Şi nu numai platonicienii, ci şi stoicii spun că asentimentele depind de noi. **55. 1.** Orice părere, orice judecată, orice presupunere, orice învăţătură cu care trăim şi din care sîntem constituiţi noi oamenii este un asentiment; iar asentimentul nu-i altceva decît credinţă; iar necredinţa, fiind îndepărtare de credinţă, arată că este posibilă şi credinţa şi că este posibil şi asentimentul ; că nu se poate spune că lipseşte ceea ce nu există. **2.** Dacă priveşti lucrurile aşa cum sînt ele într-adevăr, vei vedea că omul refuză în chip natural să-şi dea minciunii asentimentul său, pentru că prin fire este înclinat să dea credinţă adevărului. **3.** «Cea dintîi virtute, care menţine Biserica, după cum spune Păstorul, este credinţa, prin care se mîntuie aleşii lui Dumnezeu ; cealaltă virtute, cu înfăţişare bărbătească, este înfrînarea. Acestora le urmează : curăţia, ştiinţa, nerăutatea, bună-cuviinţa, dragostea. Toate acestea sînt fiicele credinţei» [195]. **4.** Şi iarăşi : «Credinţa merge înainte, frica zideşte, iar dragostea desăvîrşeşte» [196]. «Teme-te de Domnul, spune Păstorul, spre zidire, nu de diavol spre distrugere» [197]. **5.** Şi iarăşi : «Trebuie să iubeşti şi să faci faptele Domnului, adică poruncile, iar de faptele diavolului trebuie să te temi şi să nu le faci ; că frica de Dumnezeu te instruieşte şi te restabileşte în dragoste, pe cînd frica de faptele diavolului aduc cu sine ura» [198]. **6.** Acelaşi Păstor zice că pocăinţa este «mare pricepere ; pentru că omul, pocăindu-se de cele ce a făcut, nu le mai face, nici nu le mai spune ; şi chinuindu-şi sufletul său pentru cele ce a păcătuit, săvîrşeşte binele» [199]. Aşadar iertarea păcatelor este un fapt deosebit de pocăinţă, dar şi una şi alta depind de noi.

195. Herma, *Păstorul,* Vedenia III, 8, 3—5, *op. cit.,* p. 239—240.
196. *Ibidem,* Vedenia III, 8, 7, p. 240.
197. *Ibidem,* Porunca VII, 1—2, p. 255.
198. *Ibidem,* Porunca VII, 1—4, p. 255.
199. *Ibidem,* Porunca IV, 2, 2, p. 250.

CAPITOLUL XIII

56. 1. Cel care ia iertare de păcate nu trebuie să mai păcătuiască. În afară de prima și singura pocăință de păcate — pocăință de păcatele săvîrșite mai înainte, din timpul primei viețuiri, din timpul păgînătății, adică din timpul neștiinței — stă în fața celor aleși iarăși o pocăință, care curățește locul sufletului de păcatele săvîrșite, ca să se întemeieze credința. **2.** «*Cunoscător de inimi*» [200] fiind Domnul și cunoscînd mai dinainte cele viitoare, a văzut mai dinainte, de demult și de la început, că omul se schimbă ușor și că diavolul este înșelător și viclean; știa că diavolul, invidiind pe om din pricina iertării păcatelor, va da aleșilor lui Dumnezeu prilejuri de păcate, viclenind, cu multă pricepere, ca și ei să cadă cum a căzut el. **57. 1.** Dumnezeu, fiind mult-îndurător, a dat încă o pocăință, a doua pocăință, celor care cad în păcate, deși sînt credincioși, pentru ca să mai poată avea o «*pocăință, care nu aduce părere de rău*» [201], acela care după chemare a fost ispitit, fiind silit sau înșelat. **2.** «*Că dacă păcătuim de bună voie după ce am luat cunoștință de adevăr, nu mai rămîne jertfă pentru păcate, ci așteptarea înfricoșătoare a judecății și iuțimea focului, care va mistui pe cei potrivnici*» [202]. **3.** Cei care se pocăiesc des și repetat de păcate nu se deosebesc deloc de cei care nu cred, decît atîta doar că sînt conștienți că păcătuiesc; și eu nu știu care din două e mai rea: să păcătuiești cu știință sau să te pocăiești de cele ce ai păcătuit, dar să păcătuiești iarăși. **4.** Și într-un caz și în altul păcatul este vrednic de osîndit; într-un caz, păcatul este osîndit chiar de cel care a săvîrșit păcatul; în al doilea caz, păcatul este săvîrșit, deși cel care-l săvîrșește știa mai dinainte că face rău. Unul păcătuiește mînat poate de pasiune și de plăcere, fără să-și dea seama de cine este mînat; celălalt se pocăiește de cele ce a păcătuit, dar apoi mînat iarăși de plăcere se aseamănă cu cel care dintru început păcătuiește de bună voie. Că cel care s-a pocăit de păcatul pe care l-a săvîrșit, dar îl face din nou, acela îl săvîrșește de bună voie, pentru că prin pocăința sa de mai înainte a osîndit păcatul săvîrșit. **58. 1.** Cel care a venit la credință dintre păgîni și din viețuirea aceea de mai înainte, acela a dobîndit dintr-o dată iertare de păcate; dar cel care, după aceasta [203], a păcătuit, și apoi s-a pocăit, acela, chiar dacă dobîndește iertare, trebuie să se rușineze, pentru că nu mai este spălat spre iertarea păcatelor. **2.** Că nu trebuie numai să părăsești idolii, pe care mai înainte îi socoteai dumnezei, dar trebuie să părăsești și faptele vie-

200. *Fapte* 15, 8.
201. *II Cor.* 7, 10.
202. *Evr.* 10, 26—27.
203. Adică: după chemare, după botez.

ţii de mai înainte, tu, care ai fost născut din nou în Duhul, *«nu din sînge, nici din voinţa trupului»* [204]. **3.** Aceasta înseamnă a nu mai cădea în aceleaşi păcate, după ce te-ai pocăit. A te gîndi să păcătuieşti iarăşi, pentru că te poţi pocăi de multe ori, înseamnă să fii nestatornic din pricina lipsei de exerciţiu. **59. 1.** Este, aşadar, o aparenţă de pocăinţă şi nu pocăinţă, atunci cînd ceri de multe ori iertare pentru păcatele pe care le-ai săvîrşit de multe ori. Scriptura a strigat : *«Dreptatea deschide căi fără de prihană»* [205]. Şi iarăşi : *«Dreptatea celui fără de răutate îndreaptă calea lui»* [206]. **2.** Da, şi David scrie : *«În ce chip miluieşte tatăl pe fii, aşa a miluit Domnul pe cei ce se tem de El»* [207]. **3.** Şi : *«Cei ce seamănă cu lacrimi cu bucurie vor secera»* [208] — cei care-şi mărturisesc păcatele întru pocăinţă —; *«fericiţi sînt toţi cei ce se tem de Domnul»* [209]. Uită-te şi la fericirea asemănătoare din Evanghelie ! **4.** Apoi : *«Să nu te temi,* spune Scriptura, *cînd se va îmbogăţi omul şi cînd se va înmulţi slava casei lui ; că atunci cînd va muri nu va lua toate, nici nu se va coborî cu el slava lui»* [210]. **5.** *«Eu întru mila Ta voi intra în casa Ta, închina-mă-voi spre sfîntă biserica Ta, întru frica Ta. Doamne, povăţuieşte-mă întru dreptatea Ta !»* [211].

6. Impulsia este o mişcare a minţii spre ceva sau de la ceva ; pasiunea este un impuls mărit sau un impuls care depăşeşte măsurile raţiunii sau un impuls care se depărtează de raţiune şi nu ascultă de raţiune ; pasiunile, deci, sînt mişcări nefireşti ale sufletului, întrucît nu ascultă de raţiune — părăsirea raţiunii, depărtarea de raţiune, neascultarea stau în puterea noastră şi tot aşa şi ascultarea ; stă tot în puterea noastră ; de aceea sînt socotite fapte voluntare —. Astfel dacă analizezi pasiunile, una cîte una, vei vedea că ele sînt dorinţe iraţionale.

CAPITOLUL XIV

60. 1. Fapta involuntară nu se judecă — şi este dublă : din neştiinţă sau silnicie — că putem oare supune judecăţii pe cei despre care spunem că au greşit fără voia lor ? **2.** Că s-au nu şi-au dat seama de ei, cum a fost Cleomene [212] şi Atama [213], care îşi pierduseră minţile · **3.** sau

204. *In.* 1, 13.
205. *Prov.* 11, 5.
206. *Prov.* 11, 5 ; 13, 6.
207. *Ps.* 102, 13.
208. *Ps.* 125, 6.
209. *Ps.* 127, 1.
210. *Ps.* 48, 17—18.
211. *Ps.* 5, 7—8.
212. Cleomene, regele Spartei, s-a sinucis, fiind cuprins de furii. — *Herodot*, VI, 75.
213. Atama, rege legendar al Beoţiei, a înnebunit şi şi-a ucis copiii. — Ovidiu, *Metamorfozele*, IV, 516.

nu știu nimic din fapta pe care au făcut-o, cum a fost cazul cu Eshil [214], care a adus pe scenă misterele ; judecat de Areopag, a fost găsit nevinovat, pentru că a dovedit că el nu fusese inițiat ; **4.** sau nu-și dau seama de fapta pe care au făcut-o, ca acela care, lăsînd pe dușman, omoară pe un prieten în locul dușmanului ; **5.** sau nu știu obiectul cu care lucrează, ca cel care face exerciții cu sulițe care au sfere mici în vîrful lor și omoară pe cineva, pentru că i-a căzut sfera din vîrful suliței ; **6.** sau nu știu cum s-a petrecut fapta, că în stadion, cînd omoară pe cel cu care luptă — că nu luptă ca să omoare, ci ca să biruie ; **7.** sau nu cunosc consecința faptei lor, ca doctorul care dă o doctorie unui bolnav, ca să-l facă sănătos, dar îl omoară ; că nu i-a dat doctoria cu acest scop, ci ca să-l vindece.

61. 1. Altădată legea pedepsea și pe cel care ucidea fără voie [215] ca și pe cel care avea fără de voia lui scurgere de sămînță [216], dar nu la fel cu cel care o avea de bună voie. **2.** Dealtfel, cel care avea scurgere fără voia lui era pedepsit ca și cel care o făcea de bună voie, dacă transforma ceea ce se întîmpla în pasiune adevărată. Da, trebuie pedepsit cel care nu-și înfrînează sămînța cuvîntului ; că și aceasta este pasiunea unui suflet care nu judecă cum trebuie, care stă aproape de limbuție. *«Omul credincios ascunde în sufletul său lucrurile»* [217]. Sînt supuse, deci, judecății faptele săvîrșite în chip deliberat. **3.** *«Domnul cercetează inimile și rărunchii»* [218], iar *«cel care privește cu poftă»* [219] este judecat. De aceea spune Scriptura : *«Să nu pofteşti»* [220] ; și *«Poporul acesta cu buzele Mă cinstește, iar inima lui este departe de Mine»* [221]. **4.** Dumnezeu privește chiar gîndurile noastre. Că a lăsat fără de simțire pe femeia lui Lot [222] numai pentru că s-a întors de buna sa voie spre răutatea cea lumească ; a prefăcut-o în piatră sărată, a încremenit-o, ca să nu mai meargă mai departe ; n-a făcut-o statuie fără interes și fără de rost, ci în stare să îmbunătățească și să deștepte pe omul care știe să privească lucrurile în chip duhovnicesc.

214. Eshil, poet tragic grec (525—456 î.e.n.), creatorul tragediei antice, a scris : *Perșii, Cei șapte contra Tebei, Prometeu înlănțuit* și trilogia *Orestia*.
215. *Num.* 35, 22—25 ; *Deut.* 19, 5.
216. *Lev.* 15, 16 ; 22, 4.
217. *Prov.* 11, 13.
218. *Ps.* 7, 10.
219. *Mt.* 5, 28.
220. *Ieș.* 20, 17.
221. *Is.* 29, 13 ; *Mt.* 15, 8 ; *Mc.* 7, 6.
222. *Fac.* 19, 26.

CAPITOLUL XV

62. 1. Fapta săvîrşită de bună voie se datoreşte sau dorinţei sau alegerii sau gîndului. Şi iarăşi stau alăturea unele de altele : păcatul, nenorocirea şi nelegiuirea. **2.** Păcat este, de pildă, traiul în desfătări şi în desfrîu ; nenorocire este lovirea din neştiinţă a unui prieten ca pe un duşman, iar nelegiuire este jefuirea mormintelor şi furtul celor sfinte. **3.** Păcatul constă în a nu şti să judeci ce trebuie să faci sau în a nu putea face. De pildă cineva cade într-o groapă sau pentru că n-a ştiut că acolo este o groapă, sau pentru că, din pricina slăbiciunii trupului, n-a putut să sară peste groapă. **4.** Dar în puterea noastră stă dispoziţia sufletului nostru de a ne instrui, ca şi ascultarea de porunci. **63. 1.** Dar dacă nu vrem să facem aceasta, atunci ne lăsăm în voia mîniei şi a poftei, şi atunci păcătuim ; dar, mai bine spus, facem nedreptate sufletului nostru. **2.** Vestitul Leos zice în tragedie :

«Nimic n-am uitat din cele ce m-ai sfătuit ;
Dar am şi eu părerea mea şi mă sileşte firea» [223],

adică s-a lăsat în voia pasiunii. **3.** Medeea tot aşa strigă pe scenă :

«Ştiu relele pe care eu am să le fac ;
Dar mînia e mai puternică decît voinţa mea» [224].

4. Dar nici Eas nu tace, ci, cînd a voit să se ucidă, a strigat :

«Nu este suferinţă care să chinuie atîta
Sufletul unui bărbat liber ca necinstea.
Asta am suferit-o eu. Dezonoare mare mă turbură
Ridicîndu-se din adîncul sufletului
Şi mă năpădesc boldurile cele amare ale furiei» [225].

64. 1. Pe aceştia mînia i-a făcut personaje de tragedie ; dar pe nenumăraţi alţii, pofta : pe Fedra [226], pe Antea [227], pe Erifila [228],

«Care pentru iubitul ei bărbat a primit preţul în aur» [229].

2. Iar Trasonide, acel vestit personaj comic, spune într-o altă piesă :

«O mică sclavă, fără de valoare, a făcut un sclav din mine» [230].

---

223. Euripide, *Hrisip*, Fragm. 840.
224. Euripide, *Medeea*, 1078 ş.u.
225. *TGF*, Fragm. 110.
226. Fedra, soţia lui Tezeu, s-a îndrăgostit de Hipolit, fiul său vitreg. Fiind respinsă de Hipolit, Fedra l-a pîrît soţului ei că s-a purtat necuviincios cu ea. Tezeu l-a ucis, iar Fedra, roasă de remuşcări, s-a sinucis.
227. Antea, soţia lui Proitos, regele Argosului, s-a îndrăgostit de Belerofon, care a respins-o. Antea l-a pîrît soţului ei că a vrut să facă cu ea dragoste cu sila şi i-a cerut să-l omoare. Proitos s-a temut să-l omoare şi l-a trimis în Licia, cu nădejdea că acolo va fi omorît. — Homer, *Iliada*, VI, 160 ş.u.
228. Erifila, nota 387 din P II.
229. Homer, *Odiseea*, XI, 327.
230. Menandru, *Fragm. 338* ; *CAF*, III, 98.

3. Nenorocirea este o greşeală neintenţionată, iar greşeala este o nedreptate neintenţionată ; dar nedreptatea intenţionată este răutate. Greşeala este, deci, ceea ce se întîmplă fără voia mea. **4.** De aceea şi spune apostolul : «*Păcatul nu vă stăpîneşte, pentru că nu sînteţi sub lege, ci sub har*» [231], spunînd celor care au crezut : «*Cu rana Lui noi ne-am vindecat*» [232]. **5.** Nenorocirea este o faptă neintenţionată a altcuiva faţă de mine ; nedreptatea, însă, este o faptă intenţionată, fie a mea, fie a altuia.

65. 1. De aceste deosebiri de păcate vorbeşte psalmistul, cînd numeşte fericiţi pe cei cărora Dumnezeu le-a şters fărădelegile, le-a acoperit păcatele, nu le-a socotit pe unele şi le-a lăsat pe celelalte. **2.** Că este scris : «*Fericiţi cărora li s-au iertat fărădelegile şi cărora li s-au acoperit păcatele. Fericit bărbatul căruia nu-i va socoti Domnul păcatul şi nici nu este în gura lui vicleşug*» [233]. Această fericire a fost spusă despre cei aleşi de Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru» [234]. **3.** Că «*dragostea acoperă mulţime de păcate*» [235] şi le şterge «*Cel Ce voieşte mai bine pocăinţa păcătosului decît moartea lui*» [236]. **66. 1.** Nu se socotesc păcatele care nu sînt făcute de bună voie. Domnul spune : «*Cel care a poftit a şi păcătuit*» [237]. Cuvîntul «*Care luminează*» [238] iartă păcatele. **2.** «*Şi în vremea aceea*, spune Domnul, *vor căuta nedreptatea lui Israil, şi nu va fi ; şi păcatele lui Iuda, şi nu se vor afla*» [239], «*că cine este ca Mine ? Şi cine va sta împotriva feţei Mele ?*» [240]. **3.** Vezi că este vestit un Dumnezeu bun, Care împarte după vrednicie şi iartă păcatele. **4.** Se vede că şi Ioan, în Epistola sa cea mai lungă, învaţă despre deosebirile păcatelor, spunînd aceste cuvinte : «*Dacă vede cineva pe fratele său păcătuind — păcat nu de moarte — să se roage şi Dumnezeu îi va da lui viaţă, ca acelora ce nu păcătuiesc spre moarte ; 5. că este şi păcat spre moarte ; nu despre acela spun să se roage. Orice nedreptate este păcat ; dar este şi păcat care nu-i spre moarte*» [241]. **67. 1.** Dar şi David şi înainte de David Moisi arată că ei cunosc trei învăţături : «*Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioşilor*» [242], ca peştii care merg în întuneric în adîncuri ; care n-au solzi şi de care Moisi te opreşte să te atingi [243],

231. *Rom.* 6, 14.
232. *Is.* 53, 5.
233. *Ps.* 31, 1—2 ; *Rom.* 4, 7—8.
234. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, 50, 6—7, *op. cit.*, p. 72.
235. *I Pt.* 4, 8.
236. *Iez.* 18, 23. 32 ; 33, 11.
237. *Mt.* 5, 28.
238. *In.* 1, 9.
239. *Ier.* 50, 20.
240. *Ier.* 49, 18.
241. *I In.* 5, 16—17.
242. *Ps.* 1, 1.
243. *Lev.* 11, 10. 12 ; *Deut.* 14, 10.

care își duc viața în adîncurile mării. **2.** «*Nici în calea păcătoșilor n-a stătut*» [244], ca cei care par că se tem de Domnul, dar păcătuiesc ca porcul; cînd le e foame guiță; dar după ce se satură nu-și mai cunosc stăpînul. **3.** «*Și pe scaunul ciumaților n-a șezut*» [245], ca păsările care sînt gata de pradă. Și Moisi sfătuiește: «*Să nu mîncați nici porc, nici vultur, nici păsări cu zbor repede, nici cioară și nici vreun pește care nu are solzi pe el*» [246]. Acestea le spune Barnaba [247]. **4.** Dar eu am auzit pe un bărbat înțelept [248] spunînd unele ca acestea: «*sfatul necredincioșilor*» înseamnă neamurile; «*calea păcătoșilor*» înseamnă învățătura iudaică, iar prin «*scaunul ciumaților*» se înțeleg ereziile. **68. 1.** Un alt bărbat spunea mai potrivit că prima fericire se referă la cei care nu merg pe urmele gîndurilor desfrînate, gînduri care depărtează de Dumnezeu; a doua fericire se referă la cei care nu rămîn pe «*calea cea largă și lată*» [249] sau la cei care sînt crescuți în lege sau la cei care s-au pocăit dintre neamuri; «*scaunul ciumaților*» ar fi teatrele și tribunalele sau, mai bine spus, alipirea de puterile cele rele și vătămătoare și participarea la lucrările lor. **2.** «*Ci în legea Domnului voia lui*» [250]. Petru, în «Predica» lui, a numit pe Domnul «lege și Cuvînt» [251]. **3.** Dar și altfel: Se pare că legiuitorul a dat instrucțiuni pentru evitarea a trei feluri de păcate: păcatele săvîrșite cu cuvîntul, prin pilda peștilor muți; că sînt în adevăr cazuri cînd tăcerea e mai bună decît cuvîntul; că «tăcerea este o onoare lipsită de primejdie» [252]; păcatele săvîrșite cu fapta, prin pilda păsărilor răpitoare și carnivore; păcatele săvîrșite cu gîndul, prin pilda porcului, căruia îi place mocirla și gunoiul. Că trebuie ca nici conștiința să n-o avem pîngărită [253]. **69. 1.** Pe bună dreptate spune profetul: «*Nu așa necredincioșii, nu așa, ci ca praful ce-l spulberă vîntul de pe fața pămîntului. De aceea necredincioșii nu vor învia la judecată* — că ei sînt deja judecați, pentru că «*cel ce nu crede este deja judecat*» [254] — *nici păcătoșii în sfatul dreptților* — că ei sînt osîndiți, că n-au stat în unire cu cei care au dus o viață lipsită de păcate — *că știe Domnul calea dreptților, iar calea păcătoșilor va pieri*» [255]. **2.** Domnul arată iarăși, fără ocol, că de noi depind păcatele și greșelile noastre; dar că El ne dă mijloace de vindecare, po-

244. *Ps.* 1, 1.
245. *Ps.* 1, 1.
246. *Lev.* 11, 7. 12—13; *Deut.* 14, 8. 12—13. 10.
247. Barnaba, *Epistola*, X, 9—10, 3, *op. cit.*, p. 126—127.
248. Poate că acest «bărbat înțelept» este Panten.
249. *Mt.* 7, 13.
250. *Ps.* 1, 2.
251. *Predica lui Petru*, Fragm. 1, Dobschütz.
252. Simonide din Ceos, cel mai mare poet liric grec (556—467 î.e.n.) — Simonide din Ceos, *Fragm. 38*, Diehl.
253. *I Cor.* 8, 7.
254. *In.* 3, 18.
255. *Ps.* 1, 4—6.

trivite cu patimile care ne stăpînesc. Şi pentru că voieşte să fim îndreptaţi de păstori, socot că prin Iezechiel învinuieşte pe unii că n-au păzit poruncile spunînd : **3.** «*Pe oaia cea slabă n-aţi întărit-o*» pînă la : «*şi nu era cine să le caute, nici să le întoarcă*» [256]. **4.** Că spune Domnul : «*Mare bucurie are Tatăl pentru un păcătos care se pocăieşte*» [257]. De aceea este Avraam şi mai mult de lăudat, pentru că «*a mers după cum i-a grăit lui Domnul*» [258]. **70. 1.** Inspirîndu-se de aici un înţelept grec a rostit : «Urmează lui Dumnezeu !» [259]. «*Cei credincioşi*, spune Isaia, *înţelepţeşte au sfătuit*» [260]. **2.** Sfătuirea constă în a căuta modul în care putem să procedăm drept în anumite împrejurări date ; sfătuirea cea bună este priceperea în hotărîrile care se iau. **3.** Ce ? Oare Dumnezeu nu aduce, după iertarea lui Cain [261] — îndată nu cu mult mai tîrziu — pe Enoh [262], care s-a pocăit, pentru a arăta că iertarea dă naştere pocăinţei ? Iertarea nu constă în lăsare, ci în vindecare. Acelaşi lucru s-a întîmplat pe timpul lui Aaron, cînd poporul a făcut viţelul de aur [263]. **4.** Inspirîndu-se de aici, un înţelept grec a rostit : «Iertarea este mai bună decît pedeapsa» [264], aşa cum, de pildă, cuvintele : «Fă-te girant şi nenorocirea te paşte» sînt luate din cele spuse de Solomon : «*Fiule, dacă girezi pentru prietenul tău, vei da mîna ta vrăjmaşului ; laţ tare sînt pentru bărbat buzele lui şi se prinde cu cuvintele gurii sale*» [265]. **5.** Pline de mister sînt şi cuvintele : «Cunoaşte-te pe tine însuţi !», care sînt luate din : «Ai văzut pe fratele tău, ai văzut pe Dumnezeul tău» [266]. **71. 1.** De aceea şi cuvintele : «*Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi*» [267] ; de aceste porunci, spune Domnul, atîrnă şi depind legea şi profeţii [268]. **2.** De acord cu aceste porunci sînt şi cuvintele : «*Acestea vi le-am spus ca bucuria Mea să fie deplină. Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiţi unul pe altul, precum v-am iubit Eu*» [269] ; **3.** că «*milostiv şi îndurat este Domnul*» [270] ; şi : «*Bun este Domnul cu toţi*» [271]. Mai clar decît dictonul : «Cunoaşte-te pe tine în-

256. *Iez.* 34, 4—6.
257. *Lc.* 15, 7. 10.
258. *Fac.* 12, 4.
259. Sentinţă atribuită lui Pitagora.
260. *Is.* 32, 8.
261. *Fac.* 4, 15.
262. *Fac.* 5, 24.
263. *Ieş.* 32, 4.
264. Dictonul este atribuit lui Pitac, cf. Diogene Laertiu, I, 76.
265. *Prov.* 6, 1—2.
266. *Agrapha, Resch*, ed. 2, 296 ş.u.
267. *Lc.* 10, 27 ; *Mt.* 22, 37—38 ; *Mc.* 12, 30—31.
268. *Mt.* 22, 39.
269. *In.* 15, 11—12.
270. *Ps.* 110, 4.
271. *Ps.* 144, 9.

suți» este porunca lui Moisi, care spune de multe ori: «*Ia aminte de tine însuți*» [272]. **4.** «*Cu milostenii și credință se curățesc păcatele; iar cu frica de Domnul fiecare se ferește de rău*» [273]. «*Frica de Domnul este învățătură și înțelepciune*» [274].

CAPITOLUL XVI

72. 1. Aici iarăși ne atacă acuzatorii noștri, spunînd că bucuria și tristețea sînt pasiuni ale sufletului. Ei definesc bucuria o exaltare rațională, o veselie pentru niște lucruri frumoase, pe cînd tristețea este mila pentru ceea ce suferi pe nedrept. Pasiunile de această natură sînt schimbări ale stării sufletului. **2.** După cum se pare, însă, noi nu încetăm de a gîndi Scripturile în mod trupesc și, pornind de la pasiunile noastre, înțelegem voința lui Dumnezeu — Care este lipsit de pasiune — într-un chip asemănător cu mișcările sufletului nostru. **3.** Dacă noi gîndim că atotputernicul Dumnezeu aude așa cum putem noi să auzim, atunci ne înșelăm cumplit. **4.** Scriptura nu putea să vorbească despre Dumnezeu așa cum este El în realitate, ci profeții ne-au grăit nouă așa cum puteam înțelege noi care sîntem legați în trup, pogorîndu-se Domnul, în chip mîntuitor, la slăbiciunea oamenilor. **73. 1.** Așadar, pentru că voia lui Dumnezeu este să se mîntuie cel care ascultă de porunci și cel care se pocăiește de păcate, noi ne bucurăm de mîntuirea noastră; iar Domnul, făcîndu-și a Lui bucuria noastră, a grăit prin prooroci, așa cum, cu iubire de oameni, spune în Evanghelie: «*Am flămînzit și Mi-ați dat să mănînc; am însetat și Mi-ați dat să beau* [275]; *ceea ce ați făcut unuia din aceștia foarte mici, Mie Mi-ați făcut*» [276]. **2.** După cum Domnul este hrănit fără să fie hrănit, pentru că a fost hrănit acela pe care îl vrea El hrănit, tot așa s-a bucurat, fără ca El să sufere vreo schimbare, pentru că s-a bucurat cel care s-a pocăit așa cum vrea El. **3.** Pentru că Dumnezeu este bun, miluiește în chip îmbelșugat, dînd poruncile prin lege, sfătuind prin prooroci și, într-un chip mai potrivit, mîntuind și miluind prin venirea Fiului Său pe cei miluiți, după cum spune Scriptura [277]; în chip propriu, cel superior miluiește pe cel inferior; iar omul, întrucît este om, nu poate fi superior omului, ci Dumnezeu este superior omului în toate; iar dacă cel superior miluiește pe cel inferior, atunci numai Dumnezeu ne va milui. **4.** Omul, datorită spiritului de dreptate, este so-

272. *Fac.* 24, 6; *Ieș.* 10, 28; 23, 21; 34, 12; *Deut.* 4, 9; 6, 12; 8, 11; 11, 16; 12, 13. 19. 30; 15, 9; 24, 8.
273. *Prov.* 15, 29.
274. *Prov.* 16, 4; *Înț. Sir.* 1, 26.
275. *Mt.* 25, 35.
276. *Mt.* 25, 40.
277. *Rom.* 9, 15; *Ieș.* 33, 19.

ciabil şi împarte cele pe care le-a primit de la Dumnezeu atît datorită dragostei sale firești şi legăturii sale cu ceilalţi oameni, cît şi datorită poruncilor lui Dumnezeu, de care ascultă. **74. 1.** Dumnezeu n-are nici o legătură naturală cu noi, cum vor întemeietorii ereziilor — nici dacă ne-a făcut din nefiinţă, nici dacă ne-a creat din materie, pentru că nefiinţa n-are existenţă, iar materia este în totul deosebită de Dumnezeu—, doar dacă cineva va îndrăzni cumva să spună că sîntem o parte din Dumnezeu şi deofiinţă cu El. **2.** Dar nu ştiu cum va suferi să audă astfel de cuvinte un om care cunoaşte pe Dumnezeu şi care, uitîndu-se la viaţa noastră, vede în cîte rele sîntem noi amestecaţi! **3.** Dacă ar fi aşa — lucru ce nu îmi este îngăduit să-l spun — atunci Dumnezeu ar fi păcătos în unele din părţile Lui, că părţile sînt părţi ale întregului şi împlinesc întregul; iar dacă nu împlinesc întregul, atunci nu pot fi nici părţi. **4.** «*Dumnezeu, însă, fiind bogat în milă*» [278], datorită bunătăţii Lui, are grijă de noi, cu toate că nu sîntem părţi din El, nici prin fire copii ai Lui. **75. 1.** Şi cea mai mare dovadă a bunătăţii lui Dumnezeu este aceasta că deşi noi sîntem aşa în raport cu El, deşi sîntem prin fire cu totul «*înstrăinaţi*» [279] de El, totuşi are grijă de noi. **2.** În vieţuitoare este naturală dragostea faţă de copii, ca şi prietenia care se naşte din traiul împreună a celor care gîndesc la fel; dar mila lui Dumnezeu este bogată faţă de noi, care n-avem prin nimic vreo legătură cu El, vreau să spun prin fiinţa noastră, prin firea noastră şi prin puterea specifică a fiinţei noastre, decît atît doar că sîntem lucrul voinţei Lui; iar pe omul care odată cu asceza şi învăţătura a atras spre el cunoştinţa — gnoza — adevărului, pe acela îl cheamă la înfiere, cel mai mare spor duhovnicesc din toate. **3.** «*Fărădelegile vînează pe om şi fiecare este strîns cu lanţurile păcatelor sale*» [280]. Şi Dumnezeu n-are nici o vină. Cu adevărat, «*fericit este bărbatul care se teme de toate pentru evlavie*» [281].

CAPITOLUL XVII

76. 1. După cum ştiinţa este o dispoziţie sufletească ce te face apt de învăţătură, din care se naşte cunoaşterea, şi care în unire cu înţelegerea nu poate fi doborîtă de raţiune, tot aşa şi neştiinţa este o părere fără consistenţă, care este doborîtă de raţiune. În puterea noastră stă doborîrea neştiinţei şi practicarea ştiinţei. **2.** Alături de ştiinţă stau: experienţa, cunoştinţa, priceperea, înţelegerea şi gnoza. **3.** Cunoştinţa este ştiinţa celor din univers după felul lor; experienţa este ştiinţa care

278. *Ef.* 2, 4.
279. *Ef.* 4, 18.
280. *Prov.* 5, 22.
281. *Prov.* 28, 14.

poate sesiza lucrurile din jur, încît poate cerceta cum este fiecare lucru ; înțelegerea este știința lucrurilor spirituale ; priceperea este știința lucrurilor care se pot compara ; sau comparare constantă ; sau putere de comparare a lucrurilor cu care se ocupă gîndirea ; sau știința cu privire la un lucru, la fiecare lucru și la toate cele care sînt în aceeași categorie ; gnoza este știința existenței însăși sau știința a ceea ce este unitar în existențe ; adevărul este știința adevărului ; iar posesiunea adevărului este știința lucrurilor adevărate. **77. 1.** Știința este întemeiată prin rațiune și nu poate fi doborîtă de nici o rațiune.

2. Lucrurile pe care nu le facem, nu le facem sau pentru că nu putem, sau pentru că nu voim, sau pentru amîndouă pricinile. **3.** Nu zburăm, pentru că nici nu putem, nici nu voim ; nu înotăm, de pildă acum, pentru că nu voim, deși putem. Nu sîntem ca Mîntuitorul, pentru că deși voim, nu putem. **4.** «*Nici un ucenic nu este mai presus de dascălul său ; dar este de ajuns dacă ajungem ca dascălul*» [282], nu în ce privește ființa însăși, că este cu neputință să fie egalitate între o existență prin fire și una prin poziție, ci pentru că am ajuns nemuritori, pentru că am cunoscut contemplarea existențelor, pentru că am fost numiți fii și putem vedea pe Tatăl numai prin Fiul, prin cele ce-I aparțin în chip propriu. **5.** Voința, dar, merge înaintea tuturora. Puterile raționale sînt în slujba voinței. «*Voiește și vei putea*» [283], spune Scriptura. Pentru gnostic voința, judecata și asceza sînt una și aceeași. **6.** Dacă pentru gnostic intențiile sînt aceleași, atunci și învățăturile și judecățile sînt aceleași, ca să fie în el și cuvintele și viața și purtarea la fel cu felul lui de viețuire. «*Inima dreaptă caută cunoștințe*» [284] și le urmează. «*Dumnezeu m-a învățat înțelepciune și am cunoscut știința sfinților*» [285].

CAPITOLUL XVIII

78. 1. Este evident că toate celelalte virtuți, despre care scrie Moisi, au fost punct de plecare pentru toată învățătura morală a elenilor, adică : bărbăția, cumpătarea, prudența, dreptatea, stăruința, răbdarea, bună-cuviința, înfrînarea și pe lîngă acestea evlavia. **2.** Și e lămurit oricui că evlavia te învață să cinstești și să venerezi cea mai înaltă, cea mai sublimă cauză. **3.** Însăși legea prezintă dreptatea și ne învață prudența, ca să ne îndepărtăm de idolii sensibili și să mergem la Creator, la Tatăl universului. Din învățătura aceasta se dezvoltă, ca dintr-un izvor, orice înțelegere. **4.** «*Jertfele nelegiuiților sînt urîciune înaintea*

282. *Mt.* 10, 24 ; *Lc.* 6, 40.
283. *In.* 5, 6.
284. *Prov.* 27, 21.
285. *Prov.* 30, 3.

lui Dumnezeu, iar rugăciunile celor ce merg drept sînt primite de El» [286]. Pentru că *«înaintea lui Dumnezeu e mai primită dreptatea decît jertfa»* [287]. **79. 1.** Acelaşi lucru îl spune şi Isaia: *«Ce nevoie am Eu de mulţimea jertfelor voastre»* [288] şi toată pericopa. *«Dezleagă toată legătura nedreptăţii* [289]; că aceasta *este jertfă primită de Dumnezeu, inimă înfrîntă»* [290], care caută pe Cel Care a plăsmuit-o. **2.** *«Cîntarele viclene sînt urîciune înaintea lui Dumnezeu, iar balanţa dreaptă este primită de El»* [291]. Pitagora dă acest sfat: «Să nu depăşeşti talerul balanţei!» [292]. **3.** Învăţătura ereziilor este dreptate vicleană; şi *«limba nedrepţilor va pieri, iar gura drepţilor picură înţelepciune»* [293]. Dar nedrepţii *«numesc răi pe cei înţelepţi şi pe cei pricepuţi»* [294]. **4.** Ar însemna să vorbesc prea mult ca să aduc toate mărturiile cu privire la aceste virtuţi; toată Scriptura vorbeşte de ele cu laudă. **5.** Elenii definesc bărbăţia ştiinţa lucrurilor de care ne temem şi a acelora de care nu ne temem şi a acelora ce stau între acestea; definesc cumpătarea o dispoziţie sufletească, în virtutea căreia prin alegere sau evitare, salvînd judecăţile prudenţei, stă alături de bărbăţie; definesc răbdarea, pe care o numesc stăruinţă, ştiinţa lucrurilor pe care trebuie sau nu trebuie să le îndurăm; definesc măreţia sufletească ştiinţa care este superioară evenimentelor; împreună cu cumpătarea, prudenţa evită răul cu ajutorul raţiunii.

80. 1. Păzirea poruncilor înseamnă împlinirea lor fără de greşeală, înseamnă păstrarea fără primejdie a securităţii vieţii. Nu este bărbăţie fără răbdare şi nici înfrînare fără cumpătare, **2.** căci virtuţile se înlănţuiesc unele cu altele. Omul la care este această înlănţuire de virtuţi, la acela este şi mîntuire, deci păstrarea unei bune stări. **3.** Pe bună dreptate încă, odată ce am vorbit separat de aceste virtuţi, putem gîndi despre toate următoarele: cel care are în chip gnostic o singură virtute le are pe toate, datorită înlănţuirii lor reciproce. **4.** Astfel înfrînarea este o dispoziţie sufletească, datorită căreia nu se depăşesc cele ce sînt conforme cu dreapta raţiune. Se înfrîneză cel care îşi stăpîneşte poftirile care nu sînt conforme cu dreapta raţiune sau cel care se stăpîneşte să nu pornească la fapte care sînt împotriva raţiunii. **5.** Nu există cumpătare fără bărbăţie, pentru că din porunci se naşte prudenţa, care urmează pe Dumnezeu Cel ce a rînduit totul; din porunci se naşte drep-

286. *Prov.* 15, 8.
287. *Prov.* 16, 7.
288. *Is.* 1, 11.
289. *Is.* 58, 6.
290. *Ps.* 50, 18.
291. *Prov.* 11, 1.
292. Pitagora, *Simb.*, 2, Mullach, *FPG*, I, 504.
293. *Prov.* 10, 32.
294. *Prov.* 16, 23.

tatea, imitatoarea dispozițiilor dumnezeiești ; și ajungînd înfrînați potrivit acestei dreptăți, mergem curați spre evlavie și spre fapte plăcute lui Dumnezeu, asemănîndu-ne Domnului, atît cît ne stă în puterea noastră, care sîntem cu firea muritori. **81. 1.** Aceasta înseamnă «a fi drept și cuvios cu pricepere» [295]. Dumnezeirea nu are nevoie de nimic și este impasibilă ; de aceea nici nu se poate vorbi în mod propriu de înfrînare cu privire la Dumnezeire, că niciodată nu este supusă pasiunii, ca să-și înfrîneze pasiunea ; firea noastră, însă, fiind pătimașă, are nevoie de înfrînare ; prin înfrînare, firea noastră, făcînd exerciții ca să aibă nevoie de puține lucruri, încearcă să se apropie, potrivit dispoziției sale sufletești, de firea dumnezeiască. **2.** Omul vrednic, omul care are nevoie de puține lucruri, stă la granița dintre firea nemuritoare și muritoare ; are nevoie din pricina trupului și a nașterii sale ; dar înfrînarea, condusă de rațiune, îl învață să aibă nevoie de puține lucruri. **3.** Dar pentru ce legea oprește pe bărbat să se îmbrace cu haine femeiești ? [296] Pentru că vrea să ne purtăm ca bărbați, să n-o facem pe femeile nici cu trupul, nici cu fapta, nici cu gîndul, nici cu cuvîntul. **4.** Legea vrea ca cel care se îndeletnicește cu adevărul să rămînă bărbat și în răbdare și în înfrînare și în viață și în purtări și în cuvînt și în exerciții ascetice, noaptea și ziua, iar dacă va fi cîndva nevoie, să dea mărturie cu sîngele lui. **82. 1.** Scriptura iarăși spune că legea cea iubitoare de oameni dă această poruncă : dacă cineva și-a zidit casă nouă și n-a ajuns s-o locuiască, dacă cineva și-a sădit vie nouă și încă n-a cules din ea rod, dacă s-a logodit cu o fecioară și nu s-a căsătorit cu ea, unul ca acesta să nu fie luat la război [297]. **2.** Legea a gîndit ca un general, pentru că nu putem sluji cu ardoare în război, cînd gîndurile ne sînt împrăștiate spre alte dorințe — că cei care se aruncă fără ezitare în primejdii trebuie să nu fie stăpîniți de alte porniri și gînduri — ; **3.** și a gîndit cu iubire de oameni, pentru că a socotit că ar fi nedrept ca, odată ce nu se știe ce aduce un război, un om să nu se folosească de ostenelile sale și altul să aibă parte pe nemuncite de munca lui. **83. 1.** Se pare că legea pune în lumină bărbăția sufletului cînd legiuiește ca cel care sădește vie să-i culeagă rodul, cel care-și face casă să o locuiască, iar cel care se logodește să se căsătorească ; că legea nu face zadarnice nădejdile celor care se exercită să trăiască potrivit rațiunii gnostice. **2.** «*Nădejdea omului bun fie mort, fie viu, nu se pierde*» [298]. «*Eu*, spune Înțelepciunea, *iubesc pe cei ce mă iubesc ; iar cei ce mă caută vor găsi pace*» [299] și

295. Platon, *Teetet*, 176 AB
296. *Deut.* 22, 5.
297. *Deut.* 20, 5—7.
298. *Prov.* 11, 7.
299. *Prov.* 8, 17.

celelalte. **3.** Dar ce ? Oare femeile madianiților n-au făcut cu frumusețea lor pe evrei, care luptau cu madianiții, să se lepede de Dumnezeul lor din pricină că n-au mai fost înfrînați și s-au destrăbălat ? [300]. **4.** Femeile madianiților, împrietenindu-se cu evreii, i-au ademenit cu frumusețea lor ; și făcîndu-i să-și părăsească deprinderile lor cuviincioase și să se dedea plăcerilor desfrînate, i-au făcut să se înnebunească după jertfele idolilor și după femei străine ; biruiți de femei și de plăcere, s-au depărtat și de Dumnezeu și s-au îndepărtat și de lege ; puțin a lipsit ca tot poporul, printr-o stratagemă femeiască, să nu ajungă în mîna dușmanilor, dacă, în fața primejdiei, frica nu i-ar fi sfătuit să se oprească. **84. 1.** Atunci evreii, care rămăseseră neademeniți de femei, au început cu curaj lupta pentru dreapta credință și au biruit pe dușmani. Deci *«cinstirea de Dumnezeu este începutul înțelepciunii ; înțelegerea celor sfinte este prudență, iar cunoașterea legii este zestrea unei minți sănătoase»* [301]. **2.** Așadar cei care presupun că legea dă naștere unei frici pătimașe, aceia nici nu sînt în stare să înțeleagă legea și, într-adevăr, nici n-au înțeles-o. Că *«frica de Domnul dă viață ; iar cel ce se depărtează de drumul cel drept va avea necazuri în treburile pe care le face, pentru că în ele nu se află cunoștință»* [302]. **3.** Negreșit în chip mistic spune Barnaba : «Iar Dumnezeu, Cel ce conduce toată lumea, să vă dea și vouă înțelepciune și pricepere, știință, cunoașterea îndreptărilor Lui, răbdare. Lăsați-vă învățați de Dumnezeu, căutînd să aflați ce cere Domnul de la noi, ca să fiți găsiți în ziua judecății» [303]. Și Barnaba i-a numit, în chip gnostic, «fii ai dragostei și ai păcii» [304] pe cei care au reușit să aibă aceste virtuți. **4.** Despre dărnicie și despre împărțirea bunurilor materiale, legea a vorbit mult ; este, însă, de ajuns să spun numai atîta că legea oprește să împrumuți cu dobîndă pe frate [305] — și Scriptura numește frate nu numai pe cel născut din aceiași părinți, ci și pe cel din aceeași semințe, pe cel de aceeași credință, pe cel de aceeași limbă — ; da, legea nu dă dreptul să iei dobîndă la bani, ci să dai în dar, cu inimă și mînă largă, celor nevoiași. **5.** Că Dumnezeu este creatorul unui har ca acesta. Omul, care împarte bunurile sale, primește dobînzi de mare valoare, cele mai de preț bunuri care sînt printre oameni : blîndețea, bunătatea, mărinimia, numele cel bun, slava.

85. 1. Nu ți se pare oare că porunca aceasta învață iubirea de oameni ca și aceea care spune : *«Dă celui sărac simbria în aceeași zi»* ? [306]

300. *Num.* 25, 6—18.
301. *Prov.* 9, 10.
302. *Prov.* 19, 23.
303. Barnaba, *Epistola*, XXI, 5—6, *op. cit.*, p. 137.
304. *Ibidem*, XXI, 9, p. 137.
305. *Lev.* 25, 37.
306. *Lev.* 19, 13 ; *Deut.* 24, 15.

Te învaţă să plăteşti îndată simbria pentru lucrările ce-ţi sînt făcute. După părerea mea rîvna de lucru a săracului se stinge cînd se gîndeşte că n-are ce mînca a doua zi. **2.** Scriptura mai spune: cel care dă bani cu împrumut să nu se ducă în casa datornicului, ca să-i ia cu sila zălog, ci să-i spună să aducă zălogul afară; iar datornicul care are ce da, să nu refuze [307]. **3.** Scriptura, apoi, opreşte în timpul secerişului pe proprietari să adune boabele care cad din spice, după cum sfătuieşte să lase pe ogoare spice netăiate [308]. Prin aceste porunci, Scriptura îi deprinde în chip minunat pe proprietari să-şi împartă bunurile materiale şi să fie largi la suflet, oferind celor nevoiaşi ceva din cele ale lor şi dînd săracilor prilejul să-şi agonisească hrana. **86. 1.** Vezi că legea vesteşte şi dreptatea şi bunătatea lui Dumnezeu, Care dă tuturora din belşug hrană? **2.** La fel la culesul viilor legea a oprit pe culegători să se întoarcă înapoi pentru strugurii rămaşi neculeşi sau să adune boabele căzute [309]. Aceeaşi poruncă a dat-o şi pentru culesul măslinilor [310]. **3.** Poruncile legii au dat învăţătura ca zeciuielile din fructe şi din animale să fie spre cinstirea lui Dumnezeu şi nu spre cîştig personal; să fie date cu iubire de oameni şi semenilor [311]. Sînt de părere că din această pîrgă se hrăneau şi preoţii [312]. **4.** Am înţeles acum că legea ne-a învăţat: evlavia, împărţirea bunurilor materiale, dreptatea şi iubirea de oameni? **5.** Ba încă şi altceva! N-a poruncit, oare, legea ca în al şaselea an să nu se lucreze ogoarele? N-a poruncit oare ca săracii să se folosească fără teamă de rodurile care cresc după voia lui Dumnezeu, lăsînd ca natura singură să lucreze pămîntul pentru cei ce voiesc să culeagă rodurile? [313]. **6.** Şi iarăşi legea porunceşte ca şi în al 50-lea an să se facă la fel ca şi în anul al 7-lea; în al 50-lea an, legea dădea înapoi fiecăruia pămîntul său, dacă între timp, din cine ştie ce pricini, i s-a luat cuiva pămîntul; şi prin numărul măsurat de ani al folosirii pămîntului, a pus hotar poftei celor care doreau să-şi mărească necontenit moşiile. Da, legea n-a vrut ca cei care au suferit mult timp de sărăcie să se chinuie toată viaţa [314]. **7.** *«Milostenia şi credincioşia sînt paznici împărăteşi»* [315]; *«binecuvîntare pe capul celui darnic»* [316]; şi: *«cel ce miluieşte pe săraci fericit va fi»* [317]; pentru că cel milostiv îşi arată dragos-

307. *Deut.* 24, 10—11.
308. *Lev.* 19, 9; 23, 22; *Deut.* 24, 19.
309. *Lev.* 19, 10.
310. *Deut.* 24, 20.
311. *Lev.* 27, 30. 32.
312. *Num.* 18, 21. 24.
313. *Ieş.* 23, 10—11; *Lev.* 25, 4—7.
314. *Lev.* 25, 8—13.
315. *Prov.* 20, 28.
316. *Prov.* 11, 26.
317. *Prov.* 14, 21.

tea şi faţă de semenul său datorită dragostei lui pentru Creatorul neamului omenesc.

87. 1. Cele expuse mai înainte cuprind şi alte învăţături mai fireşti cu privire la odihnă şi la primirea moştenirilor. Dar despre acestea nu e nevoie să vorbim acum. **2.** Dragostea se manifestă în felurite chipuri: prin blindeţe, prin bunătate, prin răbdare, prin lipsă de invidie, prin lipsă de gelozie, prin lipsă de ură, prin absenţa oricărui resentiment; cel care iubeşte este egal în toate acţiunile sale, nu caută la faţa omului, este darnic. **3.** Şi iarăşi spune legea: «*Dacă vezi rătăcită în pustie vita de jug a cunoscuţilor tăi, a prietenilor sau a oricărui om pe care îl cunoşti, ia-o şi du-i-o acasă; iar dacă stăpînul se întîmplă să fie departe, păstreaz-o cu vitele tale, ca să i-o dai cînd se întoarce*» [318]. Pentru crearea unei comuniuni naturale între oameni, legea dă instrucţiuni ca lucrul găsit să fie socotit obiect dat în păstrare şi nici să nu porţi ură duşmanului. **88. 1.** «*Porunca Domnului este izvor de viaţă*», cu adevărat, «*şi te face să te fereşti de laţul morţii*» [319]. Dar ce? N-a poruncit oare legea să iubeşti pe străini nu numai ca pe prieteni şi pe rude, ci ca pe tine însuţi, aşa cum îţi iubeşti trupul şi sufletul? [320]. **2.** Da, legea a cinstit şi pe păgîni şi a poruncit să nu urîm pe cei care ne fac rău. Fără ocol spune: «*Să nu urăşti pe egiptean, că ai fost străin în Egipt*» [321], numind prin «*egiptean*» pe cel de alt neam şi pe orice om din lume. **3.** Chiar pe duşmani, cînd îi vezi că sînt lîngă ziduri şi încearcă să ia cetatea, să nu-i socoteşti duşmani pînă nu le trimiţi crainic ca să-i invite să facă pace. **1.** Legea porunceşte apoi să nu faci de ocară pe o prinsă de război, ci «*să o laşi 30 de zile să jelească pe cine vrea, apoi dă-i alte haine şi trăieşte cu ea legal ca şi cu o soţie*» [322]. Legea nu-ţi îngăduie să trăieşti cu ea spre a o face de ocară, nici s-o plăteşti ca pe o desfrînată, ci-ţi cere să ai legături cu ea numai pentru facerea de copii. **89. 1.** Vezi iubire de oameni unită cu înfrînarea? Legea nu îngăduie stăpînului prinsei în război să-şi satisfacă plăcerile cu ea dacă o iubeşte, ci-i taie pofta pentru o bucată de timp limitată; şi, mai mult, îi pune să-i taie părul prinsei în război, ca să i se potolească dragostea nerusinată; iar dacă gîndul lui îl îndeamnă s-o ia de soţie, stăpînul o va lua chiar dacă e urîtă. **2.** Apoi dacă cineva şi-a săturat pofta şi nu mai vrea să trăiască cu cea prinsă în război, legea porunceşte s-o lase slobodă, să n-o vîndă, dar nici s-o ţină ca slujnică [323]. Legea vrea ca prinsa în război să fie liberă

318. *Ieş.* 23, 4; *Deut.* 22, 1.
319. *Prov.* 14, 28.
320. *Ieş.* 22, 21; 23, 9; *Lev.* 19, 33—34; *Num.* 15, 14—16.
321. *Deut.* 23, 7.
322. *Deut.* 21, 11—13.
323. *Deut.* 21, 14.

și lipsită de grijile de gospodărie, ca nu cumva stăpînul ei, aducîndu-și în casă altă femeie, ea să sufere cumplit din pricina geloziei.

90. 1. Ce încă? Legea poruncește apoi să ușurezi și să ajuți chiar vitele de povară ale dușmanilor [324]. Domnul ne-a învățat, demult de tot, să nu ne bucurăm de nenorocirile dușmanilor noștri, pentru ca, deprinși cu aceste fapte, să ne învețe să ne rugăm pentru dușmani [325]. **2.** Nu se cuvine nici să fim indivioși și să ne întristăm de fericirea semenilor noștri și nici să ne facă plăcere necazurile aproapelui nostru. Legea spune: *«Dacă vei găsi rătăcită vita de povară a dușmanului tău, lasă deoparte dușmănia, ia vita și du-i-o acasă»* [326]. Iertării îi urmează frumusețea morală, iar acesteia stingerea urii. **3.** Prin asta făurim înțelegerea; și înțelegerea duce la fericire. Iar dacă bănuiești că cineva în chip obișnuit îți este dușman și-l vezi ieșit din fire fără rost fie de patimă, fie de mînie, întoarce-l și-l fă bun și frumos la suflet.

91. 1. Nu se vede oare de aici că este iubitoare de oameni și bună legea *«care ne este călăuză spre Hristos»* [327] și că același Dumnezeu este bun și drept și că în fiecare generație se îngrijește îndeaproape, de la început pînă la sfîrșit, de mîntuirea oamenilor? **2.** Domnul spune: *«Miluiți, ca să fiți miluiți; iertați, ca să vi se ierte; precum faceți, așa vi se va face; precum dați, așa vi se va da; precum judecați, așa veți fi judecați; precum vă purtați cu blîndețe, așa se vor purta și alții cu blîndețe cu voi; cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura»* [328].

3. Legea oprește să fie disprețuiți aceia care robesc pentru a avea ce mînca; iar celor care au ajuns robi din pricina datoriilor, le iartă toată datoria în anul sabatic [329]. **4.** Mai mult: legea oprește să fie pedepsiți cei care se roagă de iertare. Mai mult decît orice este adevărat cuvîntul acela: *«Precum se încearcă în cuptor aurul și argintul, tot așa alege Domnul inimile oamenilor»* [330]; **5.** și: *«Omul milostiv este îndelung răbdător* [331]; *în omul care are grijă de el se află înțelepciune* [332]; *grija de sine arată pe omul înțelept* [333]; *fiind om, care gîndește, cu viață va trăi* [334]; *cel care caută pe Dumnezeu va găsi cunoștința însoțită de*

324. *Ieș.* 23, 5; *Deut.* 22, 4.
325. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 28.
326. *Ieș.* 23, 4; *Deut.* 22, 1.
327. *Gal.* 3, 24.
328. Text necunoscut în Scriptură sub forma aceasta; amintește de: *Mt.* 5, 7; 6 12. 14; *Mc.* 11, 25; *Mt.* 7, 1—2. 12; *Lc.* 6, 31. 37—38; *Mc.* 4, 24. Clement l-a folosit luîndu-l din Clement Romanul, *Epistola către Corinteni* (I), XIII, 2, *op. cit.*, p. 53.
329. *Ieș.* 21, 2; *Lev.* 25, 39—43; *Deut.* 15, 12.
330. *Prov.* 17, 3.
331. *Prov.* 19, 11.
332. *Prov.* 14, 24
333. *Prov.* 17, 12.
334. *Prov.* 15, 25.

dreptate, iar cei care L-au căutat pe Dumnezeu, cum trebuie, au găsit pace» [335].

92. 1. Mie mi se pare că Pitagora a luat din lege blîndețea sa față de animalele necuvîntătoare [336]. De pildă legea a oprit să se folosească îndată noii născuți din turmele de oi, din turmele de capre, din cirezile de vite; să nu fie folosiți nici chiar pentru jertfe [337]; aceasta și din pricina puilor și din pricina mamelor. Legea vrea să-l învețe pe om bunătatea începînd de jos, de la animalele necuvîntătoare. **2.** «*Să se lase*, spune legea, *șapte zile puiul la mamă*» [338]. Dacă în natură nimic nu se întîmplă fără o cauză, iar dacă laptele se scurge din mame pentru hrana puilor, atunci cel care smulge pe cel născut de la rînduiala laptelui, acela insultă natura. **3.** Să se rușineze, dar, elenii și dacă este vreunul din cei care atacă legea, cînd văd că legea are milă chiar de animalele necuvîntătoare, iar oamenii își părăsesc proprii lor copii, cu toate că legea de demult și în mod profetic a căutat să împiedice sălbăticia lor prin porunca de care am vorbit mai înainte! **4.** Dacă legea oprește despărțirea puilor animalelor necuvîntătoare de mamele lor, apoi cu mult mai mult legea caută să vindece mai dinainte gîndul crud și sălbatic din oameni, pentru ca dacă oamenii disprețuiesc natura să nu disprețuiască învățătura.

93. 1. Odată ce s-a îngăduit oamenilor să se sature cu carnea de capră și de oaie, atunci se poate ca această îngăduință să fi ajuns scuză pentru despărțirea puiului de mamă. Bine, dar ce cauză mai poate avea lepădarea copilului? Ar trebui mai bine să nu se însoare cel care nu dorește să facă copii, decît să ajungă ucigaș de copii din pricina neînfrînării poftei. **2.** Și iarăși, legea cea bună interzice să se jertfească în aceeași zi puiul și mama [339]. De aici au luat și romanii rînduiala aceasta: dacă era osîndită la moarte o femeie însărcinată nu se executa pedeapsa înainte de a naște. **3.** Legea în termeni precișii nu îngăduie să se taie animalele care au să nască pînă ce nu nasc [340]; prin această poruncă legea a oprit indirect înclinarea celor porniți să facă rău oamenilor. **4.** Astfel legea și-a întins bunătatea sa pînă și la animalele necuvîntătoare, pentru ca, deprinzîndu-ne să fim buni cu cele care nu sînt de aceeași fire cu noi, să folosim cu multă îmbelșugare iubirea de oameni față de cei de aceeași fire cu noi.

94. 1. Cei care lovesc pîntecele unor animale înainte de a naște, ca să consume carnea animalului din pîntece amestecat cu lapte, fac

335. *Prov.* 16, 8.
336. Pitagora, *Sent.* Fragm. 59, Mullach.
337. *Ieș.* 23, 19; 34, 26; *Deut.* 14, 21.
338. *Ieș.* 22, 30; *Lev.* 22, 27.
339. *Lev.* 22, 28.
340. Textul nu se găsește în Septuagintă.

mormînt din pîntecele creat pentru naşterea animalelor care nasc, deşi legiuitorul porunceşte ritos: *«Să nu fierbi mielul în laptele mamei sale»* [341]; **2.** cu alte cuvinte să nu ajungă hrana unui animal viu [342] condimentul unui animal ucis [343] şi nici cauza vieţii să ajungă ajutor pentru consumarea cărnii. **3.** Aceeaşi lege porunceşte: *«Să nu legi gura boului care treieră»* [344]; că trebuie ca şi *«lucrătorul să se învrednicească de hrană»* [345]. **4.** Legea opreşte apoi să se înjuge un bou cu un asin la aratul pămîntului [346]; poate că legea s-a gîndit că aceste animale sînt nepotrivite să fie puse la acelaşi jug; dar a arătat în acelaşi timp să nu facem nedreptate unuia de alt neam şi să-l punem sub jug, cînd i se poate aduce altă vină decît că e de alt neam, pentru care n-are nici o vină; că a fi de alt neam nu-i un rău, nici consecinţa unui rău. **5.** Mi se pare, însă, că textul acesta se interpretează şi alegoric: nu trebuie dată cultivarea cuvîntului, în chip egal, şi celui curat şi celui necurat şi celui credincios şi celui necredincios, pentru că unul — boul — este socotit curat, iar celălalt — asinul — este din rîndul animalelor necurate.

95. 1. Pentru că este bogat în iubire de oameni, cuvîntul cel bun al lui Dumnezeu ne învaţă că nu se cuvine să tăiem arborii domestici, nici să secerăm spicele înainte de seceriş şi nici, în general vorbind, să stricăm un fruct domestic, nici al pămîntului, nici al sufletului. Legea, apoi, nu lasă să se taie nici chiar pomii din ţara duşmanilor [347]. **2.** Da, şi lucrătorii de pămînt culeg folos din aceste porunci ale legii! Legea porunceşte să fie îngrijiţi pomii tineri în continuare timp de trei ani; să li se taie lăstarii de prisos, ca să nu-i înăbuşe cu greutatea lor şi să nu-i şubrezească, consumîndu-le hrana; să le facă gard împrejur, să-i sape de jur împrejur, ca nici o altă plantă netrebnică să le oprească creşterea. **3.** Legea, apoi, nu îngăduie să se culeagă roadele pomilor care n-au crescut deplin; ci, după trei ani, în al patrulea an, după ce pomul a ajuns desăvîrşit, să i se afierosească lui Dumnezeu pîrga lui. **96.1.** Să ne fie, dar, acest chip de lucrare a pămîntului chip de învăţătură! Legea ne învaţă că trebuie să tăiem lăstarele păcatelor şi ierburile gîndurilor deşarte, care cresc odată cu rodul cel bun, pînă ce se desăvîrşeşte şi ajunge puternică tînăra plantă a credinţei. **2.** În al patrulea an — pentru că cel catehizat are nevoie de timp pentru o

341. *Ieş.* 23, 19; *Deut.* 14, 21.
342. Adică: laptele.
343. Adică: mielul ucis prin lovituri în pîntecele oii.
344. *Deut.* 25, 4.
345. *Mt.* 10, 10; *Lc.* 10, 7.
346. *Deut.* 22, 10.
347. *Deut.* 20, 19.

catehizare temeinică — se afierosesc lui Dumnezeu cele patru virtuţi [348], deoarece etapa celui de al treilea an de catehizare este deja unită cu etapa a patra, care reprezintă locul ocupat de Domnul.

3. Jertfa de laudă [349] este mai presus decît arderile de tot [350]. «*Domnul Dumnezeul tău,* spune Scriptura, *ţi-a dat tărie, ca să-ţi exercitezi puterea ta*» [351]. Dacă ţi s-au luminat faptele tale, luînd şi dobîndind tărie, exercitează-ţi puterea în gnoză. **4.** Aceste cuvinte arată că Dumnezeu are să ne dea bunătăţi şi daruri ; iar noi, la rîndul nostru, ajungînd slujitori ai harului dumnezeiesc, să semănăm binefacerile lui Dumnezeu şi să facem din cei din jurul nostru oameni buni şi cu sufletul frumos ; pentru ca, pe cît mai mulţi cu putinţă, cel cumpătat să-i facă înfrînaţi pe cei din jurul lui, cel plin de curaj să-i facă curajoşi, cel priceput să-i facă înţelegători, iar cel drept să-i facă drepţi.

CAPITOLUL XIX

97. 1. Acesta este omul «*după chip şi asemănare*» [352], este gnosticul ; omul care imită pe Dumnezeu, atît cît îi este cu putinţă nu lasă nimic din cele care îl pot duce la această asemănare ; este înfrînat şi răbdător, trăieşte drept, îşi stăpîneşte patimile şi-şi împarte averile sale, atît cît poate, făcînd bine şi cu cuvîntul şi cu fapta. **2.** Acesta, spune Domnul, «*este cel mai mare în împărăţie; cel care va face şi va învăţa*» [353]; imită pe Dumnezeu, pentru că împarte daruri asemănătoare ca şi El. Că darurile lui Dumnezeu sînt date spre a se folosi toţi de ele. **3.** Scriptura spune : «*Cel care încearcă să facă ceva cu mîndrie, acela mînie pe Dumnezeu*» [354]. Mîndria este un viciu al sufletului; şi Dumnezeu ne porunceşte să ne pocăim atît de acest păcat cît şi de celelalte păcate; ne porunceşte să facem armonie în viaţa noastră lipsită de armonie, spre a ne schimba în mai bine prin aceste trei mădulare : prin gură, inimă şi mîini. **98. 1.** Să fie simboluri mădularele acestea : mîinile simbol al faptei, inima simbol al voinţei, iar gura simbol al cuvîntului. Bine s-au spus aceste cuvinte despre cei ce se pocăiesc : «*Ai ales astăzi pe Dumnezeu să fie Dumnezeul tău* [355]; *şi Domnul te-a ales pe tine astăzi să-I fii Lui popor*» [356]. Dumnezeu şi-l face prieten pe

348. Adică : virtuţile cardinale.
349. *Ps.* 49, 24.
350. *Ps.* 50, 20.
351. *Deut.* 8, 18.
352. *Fac.* 1, 26.
353. *Mt.* 5, 19.
354. *Num.* 15, 30.
355. *Deut.* 26, 17.
356. *Deut.* 26, 18.

cel care se grăbește să slujească ca rugător pe Cel ce există. **2.** Chiar dacă este unul la număr, Dumnezeu îl cinstește ca pe un întreg popor; că fiind parte din popor este o împlinire a poporului, cînd este restabilit acolo de unde era; că și întregul își trage numele din părți. **3.** Noblețea omului constă în aceea că are facultatea de a alege și de a săvîrși ceea ce este foarte frumos și bun. Dar ce i-a folosit lui Adam o noblețe ca aceasta? Tatăl lui Adam nu era muritor; că Adam este tatăl oamenilor născuți din el. **4.** Și Adam, dînd ascultare femeii, a ales faptele cele de rușine și nu s-a îngrijit deloc de faptele cele bune și frumoase; din această pricină a primit viață muritoare în locul celei nemuritoare; dar nu pînă la sfîrșit. **99. 1.** Noe, însă, care n-a fost făcut ca Adam, a fost mîntuit prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu [357], pentru că s-a afierosit pe sine lui Dumnezeu. Avraam a avut copii de la trei femei, nu datorită satisfacerii plăcerii, ci, după cum socot eu, datorită nădejdii, pe care o avea la început, de a-și înmulți neamul; dar numai unul singur din copiii lui a fost moștenitorul bunurilor părintești; ceilalți au fost îndepărtați de la înrudirea cu el. **2.** Și din cei doi gemeni care s-au născut din acela, cel mai tînăr îl moștenește pentru că îl iubea tatăl său; acesta a primit binecuvîntările, iar cel mai în vîrstă îi slujea lui; că este cel mai mare bine pentru un om rău să nu fie liber. **3.** Rînduiala aceasta este și profetică și tipică. Că totul aparține celui înțelept; lucrul acesta îl arată lămurit Iacov cînd spune: «*Pentru că m-a miluit Dumnezeu, sînt ale mele toate*» [358]. Scriptura ne învață că trebuie să dorim pe Cel Unic, prin Care s-au făcut toate, Care dă celor vrednici făgăduințele. **100. 1.** Omul vrednic este moștenitor al împărăției; iar Scriptura, prin înțelepciunea cea dumnezeiască, îl înscrie pe omul vrednic împreună-cetățean; îl înscrie cu drepții cei din vechime care au trăit potrivit legii, dar și cu cei care au trăit legal înainte de lege, ale căror fapte au ajuns lege pentru noi. **2.** Și iarăși, pentru că Scriptura învață că înțeleptul este împărat de aceea îi face pe cei de alt neam să-i spună lui Avraam: «*Împărat de la Dumnezeu ești tu între noi*» [359]; că datorită rîvnei pentru virtute, supușii ascultă de bună voie de omul vrednic.

3. Platon, filozoful, care pune ca scop al vieții fericirea, spune că fericirea este «asemănarea cu Dumnezeu atît cît este cu putință» [360]; Platon a grăit așa, fie pentru că și-a pus viața în acord cu învățătura legii — «că oamenii mari, care sînt lipsiți de patimi, ating adevărul», după

357. *Fac.* 6, 12—8, 21.
358. *Fac.* 33, 11.
359. *Fac.* 23, 6.
360. Platon, *Teetet*, 176 B.

cum spune pitagoreianul Filon în cartea sa despre Moisi [361] — fie pentru că a fost învăţat de unele cuvinte ale legii, că Platon înseta totdeauna după învăţătură. **4.** Că legea spune: «*După Dumnezeul vostru să umblaţi şi poruncile Lui să le păziţi*» [362]. Legea numeşte asemănarea urmare; iar o urmare ca aceasta te face asemenea atît cît este cu putinţă. Domnul spune: «*Fiţi milostivi şi îndurători, precum şi Tatăl vostru cel ceresc este îndurător*» [365]. **101.** 1. Din lege au luat şi stoicii învăţătura că cel mai înalt ţel al omului este vieţuirea potrivit naturii [364], numind pe Dumnezeu cu alt nume, numindu-L natură, pentru că natura cuprinde şi plantele şi ierburile şi copacii şi pietrele. **2.** Deci lămurit a spus Scriptura: «*Oamenii cei răi nu înţeleg legea* [365], *iar cei care iubesc legea îşi pun zid în faţa lor*» [366]. Că «*înţelepciunea celor isteţi va cunoaşte căile ei, iar nebunia celor fără de minte rătăceşte*» [367]; iar profeţia spune: «*Către cine voi căuta, dacă nu spre cel blînd şi liniştit, care tremură de cuvintele Mele ?*» [368].

3. Am învăţat că sînt trei feluri de prietenii; cel dintîi fel, cel mai bun, este prietenia întemeiată pe virtute; pentru că dragostea care se sprijină pe raţiune este puternică; al doilea fel, cel de la mijloc, se întemeiază pe reciprocitate; acest fel de prietenie este sociabil, generos şi util vieţii, pentru că prietenia, care se sprijină pe bunăvoinţă, este reciprocă; cel din urmă fel, al treilea, noi spunem că se întemeiază pe obişnuinţă, iar alţii spun că se întemeiază pe plăcere şi că este schimbător şi nestatornic. **102.** 1. După părerea mea foarte bine a spus Hipodam Pitagoreianul [369]: «Dintre prietenii, una se naşte din cunoaşterea zeilor, alta din binefacerea oamenilor, alta din plăcerea animalelor». Este vorba deci de prietenia filozofului, de prietenia omului şi de prietenia animalului. **2.** Într-adevăr, omul care face bine este chip al lui Dumnezeu [370]; şi el însuşi are parte de binefacerea pe care o face ca şi căpitanul unei corăbii; mîntuie pe alţii, dar se mîntuie şi pe el. De aceea, cînd cineva cere, nu spune celui ce a dat: «Bine ai dat», ci: «Bine ai primit». Astfel, cel care dă primeşte, iar cel care primeşte dă. **3.** «*Drepţii sînt plini de îndurare şi de milă*» [371]. «*Cei buni vor locui pămîntul, cei fără răutate vor fi lăsaţi pe pămînt, iar cei fără de lege vor*

361. Filon, *Despre viaţa lui Moisi*, I, 22.
362. *Deut.* 13, 4.
363. *Lc.* 6, 36.
364. Hrisip, *Fragm. mor.* 9, Arnim.
365. *Prov.* 28, 5.
366. *Prov.* 28, 4.
367. *Prov.* 14, 8.
368. *Is.* 66, 2.
369. Hipodam, filozof şi arhitect grec (sec. V î.e.n.).
370. *Fac.* 1, 26.
371. *Prov.* 21, 26.

îi nimiciți de pe pămînt» [372]. **4.** Mi se pare că Homer a arătat cu mult înainte pe credincios, cînd a spus: «Dă prietenului!» [373] Trebuie să dai prietenului, ca să ți-l faci și mai prieten; dar trebuie ajutat și dușmanul, ca să nu-ți mai fie dușman; că ajutorul dat atrage bunăvoința și risipește vrăjmășia. **5.** Dar *«dacă este bunăvoință, bunăvoința este bine primită, după cît are cineva, nu după cît nu are; nu ca să fie altora ușurare, iar vouă necaz, ci ca să fie potrivire în timpul de acum»* [374] și celelalte. *«Împărțit-a, dat-a săracilor; dreptatea lui rămîne în veac»* [375], spune Scriptura. **6.** Cuvintele *«după chip și asemănare»* [376], după cum am spus și mai înainte, nu se referă la chipul și asemănarea după trup — că nu-i îngăduit să fie asemenea cel muritor cu Cel nemuritor — ci la chipul și asemănarea după spirit și rațiune, adică acolo unde Domnul poate imprima cum se cuvine asemănarea cu binefacerea Sa și cu conducerea Sa. **7.** Că nu conduci cu însușirile trupului, ci cu judecățile minții:

> «Prin sfaturile oamenilor sfinți sînt conduse bine orașele,
> Bine și casa» [377].

CAPITOLUL XX

103. 1. Tăria sufletească se silește și ea spre asemănarea cu Dumnezeu, pentru că răbdarea are ca roadă apatia, dacă celui cu tărie sufletească îi sună în urechi cele istorisite despre prietenii lui Anania, dintre care unul era și Daniil, profetul, bărbat plin de credință dumnezeiască [378]. **2.** Daniil locuia în Babilon, ca Lot în Sodoma [379] și ca Avraam, care după puțină vreme a ajuns «prietenul lui Dumnezeu» [380], în pămîntul Hanaan [381]. **3.** Împăratul babilonienilor l-a aruncat pe Daniil într-o groapă plină cu fiare sălbatice, dar l-a scos nevătămat Împăratul universului, Domnul cel credincios [382]. **4.** Această răbdare va dobîndi gnosticul, de vreme ce este gnostic. Va binecuvînta, dacă va fi ispitit și încercat, așa cum a făcut vrednicul Iov [383]. **104. 1.** Se va ruga ca Iona, dacă va fi înghițit de chit [384], dar credința îl va restabili, ca să

372. *Prov.* 2, 21—22.
373. Homer, *Odiseea*, XVII, 345, 415.
374. *II Cor.* 8, 12—14.
375. *II Cor.* 9, 9; *Ps.* 111, 8.
376. *Fac.* 1, 26.
377. Euripide, *Antiopa*, Fragm. 200.
378. *Dan.* 1, 11. 17.
379. *Fac.* 13, 13.
380. *Is.* 41, 8; *Iac.* 2, 23.
381. *Fac.* 13, 13.
382. *Dan.* 6, 16—23.
383. *Iov.* 1, 21.
384. *Iona* 2, 3 10.

proorocească ninivitenilor [385]; dacă va fi închis cu leii, va îmblînzi fiarele; dacă va fi aruncat în foc, se va înroura şi focul nu-l va mistui; va da mărturie de credinţa sa noaptea, va da mărturie de credinţa sa ziua; va da mărturie de credinţa sa cu cuvîntul, cu viaţa şi cu purtările sale. **2.** Fiind împreună-locuitor cu Domnul, va rămîne după duh prietenul şi comeseanul Lui: curat cu trupul, curat cu inima, sfinţit cu cuvîntul. **3.** «*Pentru el,* spune Scriptura, *lumea este răstignită şi el pentru lume*» [386]. El ia crucea Mîntuitorului şi urmează Domnului [387], pe urmele Lui, ca Dumnezeu, ajuns sfînt între sfinţi.

105. 1. Făcînd menţiune, dar, de toate virtuţile, legea cea dumnezeiască îndeamnă pe om mai cu seamă la înfrînare, punînd înfrînarea temelie a virtuţilor; şi ne învaţă mai dinainte să practicăm înfrînarea, vorbindu-ne de felul cum trebuie să ne purtăm cu animalele. Astfel legea opreşte să se mănînce animalele, care prin natura lor sînt grase, de pildă porcii, că de felul lor au multă carne grasă [388]. O carne ca aceasta folosesc cei cărora le place să trăiască în desfătări. **2.** Se spune că un filozof, făcînd etimologia cuvîntului ὗς (porc), a arătat că acest cuvînt vine de la cuvîntul θύς, pentru că porcul este un animal propriu pentru jertfă (θύσις) şi pentru junghiere; că nu i s-a dat viaţă acestui animal pentru altceva decît numai ca să pună carne pe el. **3.** Deasemeni legea, pentru a ne înfrîna poftele, a oprit să se mănînce peştii, care sînt fără aripi şi fără solzi [389], pentru că aceştia au mai multă carne şi grăsime decît ceilalţi peşti. **106. 1.** După părerea mea, din lege s-a inspirat cel care a întemeiat ceremoniile religioase; acela nu numai că a oprit să fie atinse unele animale, dar a interzis să fie mîncate unele părţi din animalele jertfite, pentru pricini pe care numai cei iniţiaţi le ştiu.

2. Dacă trebuie să ne înfrînăm pîntecele şi cele de sub pîntece, atunci este lămurit că am primit dintru început de la Domnul, prin lege porunca de a ne tăia pofta [390]. Şi am face acest lucru în chip desăvîrşit, dacă am osîndi fără făţărie tot ceea ce aprinde pofta, adică plăcerea. **3.** Unii spun că plăcerea este o mişcare dulce şi plăcută însoţită de simţire. **4.** După cum se spune, Menelau a fost sclavul plăcerii; după cucerirea Troiei, Menelau s-a pornit s-o omoare pe Elena, pentru că ea fusese pricina unor atît de mari nenorociri; dar n-a avut tăria s-o facă, fiind biruit de frumuseţea ei, care i-a adus aminte de plăcerile de care

385. *Iona* 3, 2—4.
386. *Gal.* 6, 14.
387. *Lc.* 9, 23.
388. *Lev.* 11, 7; *Deut.* 14, 8.
389. *Lev.* 11, 9—12; *Deut.* 14, 9—10.
390. *Ieş.* 20, 17; *Deut.* 5, 21.

se bucurase. **107. 1.** De aceea poeţii tragici, bătîndu-şi joc de el, îl insultau, strigîndu-i :

«Tu, îndată ce i-ai văzut sînul, ai aruncat sabia ;
I-ai primit sărutarea, linguşind această căţea trădătoare» [391].

Şi iarăşi :

«Oare în faţa frumuseţii ei, sabia a rămas mută ?» [392].

2. Eu, însă, laud pe Antistene, care a spus : «Aş trage cu săgeata în Afrodita, dacă aş prinde-o, pentru că a stricat pe multe din femeile noastre cinstite şi curate» [393]. **3.** Antistene numeşte dragostea trupească viciu al firii omeneşti ; iar nenorociţii care sînt biruiţi de dragostea trupească numesc zeiţă boala aceasta. Prin cele spuse, filozoful arată că proştii sînt biruiţi, pentru că nu ştiu ce-i plăcerea; nici n-ar trebui să se apropie de ea, chiar dacă o numesc zeiţă, adică chiar dacă nevoia naşterii de copii este dată de la Dumnezeu. **4.** Şi Xenofon [394] numeşte fără ocol plăcerea viciu, spunînd : «O, nenorocitule ! Care este binele pe care îl cunoşti sau care este frumosul spre care te străduieşti ? Nu aştepţi să ţi se deştepte pofta de cele ce-ţi plac şi mănînci înainte de a ţi se face foame şi bei înainte de a-ţi fi sete ; iar ca să mănînci cu plăcere, îţi trebuie bucătari ; **5.** ca să bei cu plăcere, prepari vinuri de mare preţ; vara, alergi şi cauţi zăpada ; iar ca să dormi cu plăcere îţi pregăteşti nu numai paturi moi, dar îţi faci şi trepte la paturi» [395]. **108. 1.** De aceea, după cum spune Ariston [396], «pentru această liră cu patru coarde: plăcerea, supărarea, teama şi pofta, e nevoie de mult exerciţiu şi de multă luptă,

Căci acestea, da, acestea pătrund pînă în adîncul măruntaielor
Şi turbură inimile oamenilor» [397].

2. Da, «chiar oamenilor care se socot serioşi, spune Platon, plăcerea le face inima ca ceara» [398]; că «fiecare plăcere şi fiecare supărare ţintuieşte sufletul de trup» [399], sufletul omului care nu se desparte de patimi şi nu-i răstignit faţă de patimi [400]. **3.** Domnul spune : *«Cel care şi-a pierdut sufletul său, acela şi-l va mîntui»* [401], fie dîndu-şi cu curaj sufletul său

391. Euripide, *Andromaca*, 629—630.
392. Euripide, *Oreste*, 1287.
393. Antistene, *Fragm.* 35, Mullach, *FPG*, II, 280.
394. Xenofon, nota 631 din C.
395. Xenofon, *Memorii*, II, 1, 30.
396. Ariston, filozof stoic (sec. III î.e.n.). După el binele constă în virtute, iar din filozofie numai partea morală merită să fie studiată.
397. Ariston, *Fragm. 370* ; Arnim, *Stoic. vet. fragm.* I, 85.
398. Platon, *Legile*, I, 633 D.
399. Platon, *Fedon*, 83 D.
400. *Gal.* 5, 24.
401. *Mt.* 10, 39 ; *Mc.* 8, 35.

pentru Mîntuitorul, așa cum a făcut El pentru noi, fie desprinzîndu-l de legăturile cu viața obișnuită. **4.** Dacă vrei să-ți desprinzi, să-ți depărtezi și să-ți desparți — că acest lucru înseamnă cruce — sufletul de desfătarea și plăcerea din această viață, atunci îl vei avea găsit și odihnit în nădejdea pe care o aștepți. **109. 1.** «Poate fi aceasta o meditație cu privire la moarte» [402], dacă voim să ne mulțumim numai cu dorințele care sînt pe măsura firii, fără să depășim cu nimic cele potrivite firii pentru a dori mai mult sau a dori ceva împotriva firii, din care se naște păcatul. **2.** *«Trebuie să ne îmbrăcăm cu toată armura lui Dumnezeu, ca să putem sta împotriva uneltirilor diavolului»* [403], pentru că *«armele luptei noastre nu sînt trupești, ci puternice cu ajutorul lui Dumnezeu, spre dărîmarea întăriturilor, surpînd gîndurile și toată înălțimea care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu și robind tot gîndul spre ascultarea lui Hristos»* [404], spune dumnezeiescul apostol. **3.** Omul, care știe ce-i trebuie, se va folosi fără să cadă mut de admirație și fără să se turbure în fața lucrurilor din care se nasc patimile, de pildă bogăția și sărăcia, slava și lipsa de slavă, sănătatea și boala, viața și moartea, durerea și plăcerea. **4.** Ca să ne folosim fără deosebire de lucrurile indiferente, avem nevoie de o mare superioritate morală, pentru că mai înainte am avut de suferit și din pricina unei mari slăbiciuni și din pricina stricăciunii noastre anterioare, datorită unei rele educații și unei creșteri însoțită de lipsa de învățătură. **110. 1.** Cuvîntul simplu al filozofiei noastre spune că toate patimile sînt amprente în sufletul nostru moale și slab, sînt ca o pecete a puterilor celor spirituale, împotriva cărora ne este lupta noastră [405]. **2.** Socot că puterile răufăcătoare au sarcina de a încerca să pună în fiecare om ceva din propria lor stare pentru a birui și a și-i face ai săi, pe cei care nu vor să mai știe de ei. **3.** E firesc, apoi, ca în această luptă unii oameni să fie învinși; dar toți cei care duc lupta cu multă tărie și se războiesc din toate puterile lor merg înainte pînă dobîndesc coroana; iar puterile de care am vorbit mai înainte, pline de sînge și praf, se dau bătute, pline de admirație pentru învingători.

4. Dintre cele care se mișcă, unele se mișcă datorită impulsului și imaginației lor, cum sînt viețuitoarele; altele se mișcă datorită mutării, cum sînt obiectele neînsufletite. Dar, după cum spun unii, dintre obiectele neînsufletite, plantele se mută prin creștere, dacă totuși se admite că și plantele sînt neînsufletite. **111. 1.** Pietrele au o stare solidă, plantele aparțin naturii, iar animalele necuvîntătoare aparțin celor

402. Platon, *Fedon*, 81 A.
403. *Ef.* 6, 11.
404. *II Cor.* 10, 4—5.
405. *Ef.* 6, 12.

două funcțiuni de care am vorbit mai înainte : impulsului și imaginației. 2 Puterea rațională, care este proprie sufletului omenesc, nu trebuie să se miște la fel cu animalele necuvîntătoare, ci trebuie să facă deosebire între reprezentările imaginației, trebuie să nu se lase purtată de ele.

3. Așadar puterile, de care am vorbit mai înainte, prezintă sufletelor ușor de sedus frumusețí, slavă, desfrînări, plăceri și alte închipuiri de felul acestora, la fel cu cei care fac animalele să meargă, punîndule înainte iarbă verde ; apoi, înșelînd cu vicleniile lor pe cei care nu pot deosebi plăcerea adevărată de plăcerea falsă, nici frumusețea trecătoare și de disprețuit de frumusețea sfîntă, îi fac pe aceștia sclavi. 4. Fiecare din aceste imagini înșelătoare, intrînd necontenit în suflet, imprimă în suflet imaginea înșelăciunii ; iar sufletul, fără să-și dea seama, poartă cu el pretutindeni imaginea pasiunii ; și aceasta și din pricină că am fost înșelați și din pricină că noi ne-am dat consimțămîntul.

112. 1. Adepții lui Basilide obișnuiesc să numească patimile adaosuri ; acestea ar fi, potrivit ființei lor, un fel de duhuri care au fost atîrnate de sufletul rațional în urma unei turburări și confuzii inițiale; cu acestea s-au unit apoi alte firi de duhuri, false și eterogene, de pildă firile de lup, de maimuță, de leu, de țap. Și adepții lui Basilide spun că însușirile acestor firi stau ca fantome în jurul sufletului și fac să se asemene poftele sufletului cu firea acestor animale. 2. Sufletele poartă, deci, însușirile acestor animale și imită faptele lor ; își însușesc nu numai impulsurile și închipuirile animalelor necuvîntătoare, ci imită și mișcările și frumusețea plantelor, pentru că de ele stau atîrnate însușiri ale plantelor. 113. 1. Au încă și însușirea lucrurilor solide, de pildă tăria diamantului [406].

2. Dar despre învățătura aceasta vom vorbi mai tîrziu, cînd vom vorbi despre suflet. Acum, însă, trebuie să notez numai atîta, că omul lui Basilide păstrează, după cum spune mitul poetic, chipul calului de lemn [407], în trupul căruia stă închisă o întreagă armată de atîtea duhuri diferite. 3. Însuși Isidor, fiul lui Basilide, în lucrarea sa *Despre sufletul crescut alături* [408], deși este de acord cu această învățătură, scrie textual învinuindu-se oarecum: 4. «De cauți să convingi pe cineva că sufletul nu este unul și simplu, ci că patimile oamenilor răi se nasc prin silnicia adaosurilor la suflet, oamenii răi vor avea o scuză la îndemîna lor și vor spune : Am fost silit, am fost forțat, am lucrat fără voia mea, n-am voit să fac asta, cînd de fapt ei sînt autorii dorințelor lor crimi-

406. A. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 222—225.
407. Aluzie la calul troian.
408. Sau : *Despre al doilea suflet.*

nale, pentru că n-au luptat împotriva silniciilor făcute lor de acele adaosuri. **114. 1.** Trebuie, însă, — continuă Isidor — ca noi, ajunşi mai buni prin ceea ce este raţional în noi, să ne arătăm biruitori faţă de creatura inferioară din noi» [409]. **2.** Isidor presupune că în noi sînt două suflete, ca şi pitagorienii, despre care vom vorbi mai pe urmă. **3.** Dar şi Valentin, într-o scrisoare adresată unora, scrie aceste cuvinte despre adaosuri : «Este unul singur bun, a cărui îndrăznire este arătarea Fiului şi numai prin El poate ajunge inima curată, cînd orice duh rău este alungat din inimă. **4.** Multele duhuri care locuiesc în inimă nu-i îngăduie să se curăţească şi fiecare din aceste duhuri îşi împlineşte propriile sale lucrări, murdărind-o adesea prin pofte necuviincioase. **5.** Şi mie mi se pare că se petrece cu inima ceea ce se întîmplă cu un han : hanul, într-adevăr, este cu găuri, este săpat şi de multe ori plin de gunoaie, pentru că oamenii, care se adăpostesc în el, se poartă cu nerușinare şi n-au nici o grijă de locul în care se găsesc. **6.** Tot aşa este şi inima atîta vreme cît nu are parte de o purtare de grijă ; este necurată, este locuinţa multor demoni; dar cînd o cercetează Tatăl, singurul bun, se sfinţeşte şi se umple de lumină ; şi astfel cel care are o inimă ca aceasta este fericit că va vedea pe Dumnezeu» [410].

115. 1. Dar să ni se spună nouă care este pricina că un suflet ca acesta n-a avut parte de la început de purtarea de grijă ? Sau nu a fost vrednic — Cum ? Purtarea de grijă se apropie de suflet ca o urmare a pocăinţei ? — sau sufletul s-a mîntuit datorită naturii sale, aşa cum o vrea Valentin; în acest caz este absolut necesar ca sufletul să fi avut parte de purtarea de grijă chiar de la început, din pricina înrudirii sale cu Dumnezeu şi să nu fi lăsat să intre în inimă nici un duh necurat, afară numai dacă n-a fost silit şi nu s-a arătat slab. **2.** Dar dacă Valentin este de acord că sufletul a ales binele în urma pocăinţei, atunci el, fără voia lui, va spune ceea ce învaţă adevărul nostru, anume că mîntuirea nu este o consecinţă a naturii sufletului, ci consecinţa unei schimbări venite de pe urma ascultării. **3.** După cum aburii, care ies din pămînt şi din apele stătătoare, se prefac în negură şi în mase compacte de nori, tot aşa şi duhorile poftelor trupeşti bagă în suflet o dispoziţie morală rea, răspîndind în faţa sufletului idolii plăcerii. **116. 1.** Lumina minţii se întunecă ; sufletul atrage duhorile poftei şi îngraşă masele compacte de patimi prin acţiunea continuă a plăcerilor. **2.** Aurul cînd este scos din pămînt nu este aur curat, ci trebuie topit ca să se aleagă aurul ; după această operaţie, ajunge curat şi se numeşte aur, curăţit de pămînt. «*Cereţi şi vi se va da*» [411], spune Domnul celor care pot, cu pro-

409. A. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 213 ş.u.
410. *Ibidem*, 295 ş.u.
411. *Mt.* 7, 7 ; *Lc.* 11, 9.

prile lor puteri, să aleagă ceea ce este mai bun. **3.** N-am nevoie de mai multe cuvinte ca să arăt cum intră în sufletul păcătosului duhurile cele necurate şi lucrările diavolului; îmi este de ajuns să-l aduc ca martor pe apostolul Barnaba — unul din cei şaptezeci şi împreună-lucrător cu Pavel — care spune cuvînt cu cuvînt acestea: **4.** «Înainte de a fi crezut noi în Dumnezeu, locuinţa inimii noastre era stricată şi slabă, ca un templu zidit într-adevăr de mînă; era plină de idololatrie, era casă a demonilor, pentru că se făceau în ea toate cele cîte erau împotriva lui Dumnezeu» [412]. **117. 1.** Barnaba spune că păcătoşii săvîrşesc lucrările pe care le fac demonii, dar nu spune că în sufletul necredinciosului locuiesc înseşi duhurile demoniace. **2.** De aceea şi adaugă: «Luaţi aminte ca templul lui Dumnezeu să fie zidit cu slavă. Cum? Ascultaţi! Cînd am luat iertare păcatelor şi am nădăjduit în numele Domnului, ne-am înnoit, fiind ziditi iarăşi dintru început» [413]. **3.** Nu demonii sînt alungaţi de noi, ci ne sînt iertate, spune Barnaba, păcatele, pe care le săvîrşeam asemenea acelora înainte de a crede. **4.** Şi pe bună dreptate spune cele ce urmează: «De aceea în locuinţa inimii noastre locuieşte cu adevărat Dumnezeu în noi. Cum? Prin cuvîntul credinţei Lui, prin chemarea făgăduinţei Lui, prin înţelepciunea îndreptărilor şi prin poruncile învăţăturii» [414]. **5.** Ştiu că am întîlnit o erezie, al cărei şef spunea să lupţi împotriva plăcerii folosindu-te de plăcere; printr-o luptă făţarnică a trecut de partea plăcerii acest destoinic gnostic — pentru că spunea că şi el este gnostic! — **6.** Că spunea: «Nu-i mare lucru să te abţii de la plăcere, cînd n-ai încercat plăcerea; mare lucru este, însă, să faci uz de plăcere şi să nu fii biruit de ea!» De aceea se exercita prin plăcere împotriva plăcerii. **118. 1.** Fără să-şi dea seama se amăgea pe sine însuşi ticălosul prin o tehnică producătoare de plăcere. **2.** Această părere o avea şi Aristip din Cirena [415], sofistul care se lăuda că posedă adevărul. Ţinut de rău că are legături dese cu o curtezană din Corint, Aristip spunea: «Eu o am pe Lais, dar ea nu mă stăpîneşte» [416]. **3.** Nişte oameni ca aceştia sînt şi cei care spun că sînt adepţii lui Nicolae [417]; aceştia [418] pomenesc de un cuvînt al acestui bărbat, pe care îl răstălmăcesc: «Trebuie să facem abuz de trup». **4.** Dar acel vrednic bărbat, prin cuvintele acelea, a arătat că trebuie să ne tăiem plăcerile şi poftele şi prin o asceză ca aceasta să veştejim impulsurile şi

412. Barnaba, *Epistola* XVI, 7, *op. cit.*, p. 134.
413. *Ibidem*, XVI, 8, p. 134.
414. *Ibidem*, XVI, 8—9, p. 134.
415. Aristip din Cirena, nota 245 din P II.
416. Diogene Laertiu, II, 75.
417. Nicolae, unul din cei şapte diaconi.
418. E vorba de ereticii nicolaiţi, care se dădeau ucenici ai lui Nicolae, unul din cei şapte diaconi (*Fapte*, 6, 5).

atacurile trupului. 5. Dar ei, care se dedau plăcerilor ca ţapii, aduc oarecum ocară trupului, vieţuind în desfrînări ; nu-şi dau seama că trupul se sbîrceşte, că este trecător prin fire şi că sufletul lor se afundă în mocirla păcatului, pentru că ascultă de o învăţătură pe care le-o dă însăşi plăcerea, nu bărbatul apostolic. 6. În ce se deosebesc aceştia de Sardanapal ? [419]. Viaţa acestuia o arată epigrama :

«Pe acelea le am, cîte am mîncat, cît am chefuit, cîte le-am simţit
În chip plăcut în dragoste. Cele multe şi cele fericite, toate s-au dus !
Şi acum sînt cenuşă, eu care am împărăţit peste marea Ninive !» [420].

7. În general vorbind, simţirea plăcerii nu-i ceva necesar ; este consecinţa unor nevoi fireşti : foamea, setea, frigul, căsătoria. 119. 1. Dacă ar fi cu putinţă să n-ai nici o plăcere cînd bei sau cînd mănînci sau cînd faci copii, atunci s-ar putea dovedi că plăcerea nu e de trebuinţă. 2. Că plăcerea nu-i nici activitate, nici dispoziţie şi nici o parte din noi înşine, ci a intrat în viaţa noastră ca să ne facă un serviciu, aşa cum se spune că ne este de folos sarea pentru digestia mîncării. 3. Dar dacă plăcerea nu ni se supune şi pune mîna pe cîrma minţii, atunci dă naştere mai întîi poftei, care este un elan, o dorinţă iraţională spre un lucru care produce plăcere. Acesta l-a făcut şi pe Epicur să spună că plăcerea este ţinta filozofului. 4. Epicur spune că este ceva dumnezeiesc «starea echilibrată a trupului şi nădejdea tare cu privire la aceasta» [421]. 5. Este oare altceva desfătarea decît o lăcomie la mîncare ce urmăreşte satisfacerea plăcerii, este oare altceva decît o dorinţă excesivă a celor care sînt dedaţi plăcerilor de a avea cît mai mult ? 6. Foarte nimerit scrie Diogene [422] în una din tragediile sale :

«Cei care cu plăceri şi-au umplut inima
De desfătări neomeneşti şi rele,
Nu vor deloc să muncească» [423]

şi toate cîte le-a spus Diogene spre ruşinarea iubitorilor de plăceri, aşa precum şi merită.

120. 1. Mi se pare că asta e pricina că legea cea dumnezeiască a atîrnat în chip necesar deasupra capetelor noastre frica, pentru ca filozoful, prin temere de Dumnezeu şi luare aminte, să dobîndească liniştea sufletească şi s-o păstreze, rămînînd în toate împrejurările vieţii desăvîrşit şi fără de păcat. 2. Că nu putem avea pace şi libertate altfel

419. Sardanapal, nota 174 din P III.
420. Epigrama este atribuită de unii poetului Choerilos din Iasos, care a însoţit pe Alexandru cel Mare, de alţii poetului epic Choerilos din Samos, contemporan cu Herodot.
421. Epicur, *Fragm. 68*, Usener.
422. Diogene din Sinope, filozof grec (413—323 î.e.n.), cel mai celebru discipol al lui Antistene, întemeietorul şcolii cinice.
423. Diogene din Sinope, *Fragm. inc.* 1. *TGF*, 808 ş.u.

decît printr-o luptă neîncetată şi neostoită împotriva patimilor noastre. **3.** Patimile, adversari puternici, adversari olimpici, sînt mai cumplite, ca să spun aşa, decît viespile; şi mai cu seamă plăcerea cu vrăjile ei ademenitoare ne atacă şi ne muşcă, nu numai ziua, ci şi noaptea, şi chiar şi în vis. **4.** Cum mai pot avea grecii dreptate cînd atacă legea, de vreme ce ei înşişi învaţă că frica robeşte dreptatea? **5.** Socrate porunceşte să te fereşti de cele care te fac să mănînci cînd nu ţi-e foame, să bei, cînd nu ţi-e sete, să te fereşti de privirile şi sărutările băieţilor frumoşi, care sînt în stare să-ţi bage în suflet o otravă mai cumplită decît otrava scorpionilor şi a păianjenilor. **121. 1.** Antistene spune că vrea să fie mai degrabă nebun decît să fie înlănţuit de plăceri; iar Crate din Teba [424] zice:

«Stăpîneşte-ţi plăcerile, împodobeşte-te cu caracterul sufletului tău!
Să nu robeşti nici aurului, nici dragostei mistuită de dorinţe,
Nici chiar criminalelor plăceri, care o însoţesc!».

Şi la sfîrşit adaugă:

«Cei care-s nerobiţi şi nezdrobiţi de josnica plăcere
Iubesc libertatea şi împărăţia cea nemuritoare» [425].

2. Acelaşi poet scrie deschis, în alte versuri, că foamea este cataplasmă pentru pornirile nestăpînite spre plăcerile dragostei, iar dacă nu, latul [426]. **3.** Poeţii comici dau mărturie de învăţătura lui Zenon Stoicul, deşi îşi bat joc de el, spunînd aşa:

«Filozofie nouă filozofează el;
Învaţă să flămînzeşti şi are ucenici;
O singură pîine, ca mîncare o smochină uscată şi ca băutură apa» [427].

122. 1. Toţi aceştia nu se ruşinează să mărturisească deschis folosul ce ni-l dă temerea de Dumnezeu. Înţelepciunea cea adevărată şi raţională, însă, nu-şi pune încrederea în simple cuvinte şi oracole, ci în veşmintele cele nevulnerabile şi în mijloacele de apărare cele eficace, adică în poruncile dumnezeieşti; şi înţelepciunea, unită cu exerciţiul şi asceza, cugetă la temerea lui Dumnezeu şi primeşte putere dumnezeiască în această parte a ei, fiind inspirată de Cuvînt. **2.** Aşa se spune şi de scutul lui Zeus, cel cîntat de poet:

«Şi-ncercuită de Spaimă, de jur împrejur, ca de-un şarpe,
Vrajba-i pe dînsa şi Sila şi Goana cea mult fioroasă,
Capul Gorgonei, dihania înfricoşată, la mijloc,
Mărmuritor de cumplită şi groaznică iasm-a lui Zeus» [428].

424. Crate din Teba, nota 35, din B.
425. Crate din Teba, *Fragm.* 5, Diels, *PPF*, 218.
426. Acelaşi, *Fragm.* 14; Diels 14; Diehl
427. Filemon, *Fragm.* 85; *CAF*, II, 502.
428. Homer, *Iliada*, V, 739 - 742 (traducerea George Murnu).

123. 1. Dar celor care pot privi drept căile de mîntuire nu știu ce li s-ar părea mai drag decît sfințenia legii și temerea de Dumnezeu, care este fiica legii. **2.** Se spune că legea cîntă cu tonuri prea înalte — cum face, dealtfel, și Domnul cu unii oameni, pentru ca nu cumva unii din cei ce Îl urmează să cînte distonant și discordant —; ei bine, eu înțeleg cuvintele acestea ale legii așa: nu că legea cîntă cu tonuri prea înalte, ci că legea cîntă cu tonuri prea înalte pentru cei care nu voiesc să ia jugul cel dumnezeiesc [429]; pentru aceștia e prea înalt tonul cîntării; că pentru cei fără tărie și slabi, chiar tonul potrivit pare prea înalt, iar pentru cei nedrepți, chiar o poruncă simplă pare prea severă. **3.** Iar oamenii care sînt indulgenți cu alții din pricina dragostei lor de păcat, socotesc adevărul cruzime, austeritatea mutilare, iar pe omul care nu păcătuiește împreună cu ei și nici nu se lasă tîrît de ei, îl socotesc lipsit de milă. **124. 1.** Bine scrie tragedia despre Hades:

> «Îți voi spune iute spre care dumnezeu vei merge;
> Spre cel care nu știe nici de milă, nici de îngăduință,
> Spre cel căruia îi place doar numai dreptatea» [430].

2. Dacă nu sîntem încă în stare să facem cele poruncite de lege, atunci să ne uităm la aceea că în lege sînt puse pentru noi exemple, cu ajutorul cărora putem hrăni și putem face să ne crească dragostea de libertate. Putem folosi aceste exemple cît putem mai bine; pe unele ca să ne îndemne, pe altele ca să le imităm, iar pe altele ca să le evităm. **3.** Că nici drepții din vechime, care au trăit după lege, n-au fost făcuți nici «din stejar bătrîn și nici din piatră» [431]. Aceia, pentru că au voit să filozofeze cu inimă curată, s-au afierosit lui Dumnezeu și aceasta *«li s-a socotit lor spre credință»* [432].

125. 1. Bine spune Zenon despre indieni! Spunea că ar voi mai bine să vadă un indian care se lasă ars de viu încetul cu încetul, decît să audă toate demonstrațiile despre suferință [433]. **2.** Noi, însă, avem în fiecare zi izvoarele îmbelșugate de mucenici, pe care îi putem contempla cu ochii noștri cum sînt arși de vii încetul cu încetul, cum sînt trași în țeapă, cum sînt decapitați. **3.** Pe toți aceștia frica de lege, conducîndu-i la Hristos, i-a deprins să-și arate temerea de Dumnezeu și prin sîngele lor. **4.** *«Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor și în mijloc de dumnezei va judeca»* [434]. Cine sînt aceștia? Cei care sînt mai presus de plăcere, cei care biruiesc patimile, cei care știu orice lucru

429. *Mt.* 11, 29.
430. Sofocle, *Fragm. inc.* 703.
431. Homer, *Odiseea*, XIX, 163.
432. *Fac.* 15, 6; *Rom.* 4, 3. 9.
433. Zenon din Cition, *Fragm.* 241, Arnim.
434. *Ps.* 81, 1.

pe care îl fac, gnosticii cei mai mari decît lumea. **5.** Şi iarăşi: «*Eu am zis: dumnezei sînteţi şi fii ai Celui prea înalt toţi*» [435]. Cui spune Domnul aceste cuvinte? Celor care au părăsit, atît cît le-a fost cu putinţă, tot ce este omenesc. **6.** Şi apostolul spune: «*Voi nu mai sînteţi în trup, ci în duh*» [436]; şi iarăşi spune: «*Fiind în trup, nu ne luptăm trupeşte*» [437], că «*trupul şi sîngele nu pot moşteni împărăţia lui Dumnezeu*» [438]. «*Iată voi ca nişte oameni muriţi*» [439], a spus Domnul, ca să ne convingă. **126. 1.** Aşadar trebuie să ne exercităm a ne feri de tot ceea ce cade sub patimi, fugind ca nişte adevăraţi filozofi de mîncărurile care ne pornesc spre dorinţe necurate, spre dezmăţ istovitor în pat, spre desfătare şi spre patimile pe care le naşte desfătarea. Acest lucru pare unora luptă grea; nouă, însă, deloc. Căci cumpătarea este cel mai mare dar al lui Dumnezeu. **2.** «*El Însuşi a spus: «Nu te voi lăsa, nici nu te voi părăsi»*» [440]; îl judecă pe acesta vrednic, datorită alegerii adevărate pe care a făcut-o. **3.** Astfel, deci, dacă încercăm să ne apropiem cu temere de Dumnezeu ne va primi «*jugul cel bun*» [441] al Domnului, unicul conducător, Care, «*din credinţă în credinţă*» [442] ne va face să înaintăm cu spor duhovnicesc spre mîntuire, ca să culegem fructul cuvenit al fericirii. **4.** Aşa precum spune Hipocrate din Cos [443] «neoboseala la lucru şi nesăturarea la mîncare este un exerciţiu sănătos» [444] nu numai pentru trup, ci şi pentru suflet.

CAPITOLUL XXI

127. 1. Epicur punînd fericirea în a nu-ţi fi foame, în a nu-ţi fi sete şi în a nu-ţi fi frig, a dat drumul cuvîntului că el este egal cu Dumnezeu, spunînd cu nelegiuire că în acestea se poate lua la luptă cu Zeus-tatăl, ca şi cum ar fi avut de dat cununa fericirii porcilor care mănîncă excremente şi nu oamenilor înzestraţi cu raţiune, filozofilor [445]. Cirenienii [446] şi Epicur fac din plăcere principiul filozofiei. **2.** Aceştia spun deschis că scopul omului este un trai plăcut şi că numai plăcerea este binele desăvîrşit. Epicur mai susţine că plăcerea constă

435. *Ps.* 81, 6.
436. *Rom.* 8, 9.
437. *II Cor.* 10, 3.
438. *I Cor.* 15, 50.
439. *Ps.* 81, 7.
440. *Evr.* 13, 5; *Deut.* 31, 6. 8.
441. *Mt.* 11, 30.
442. *Rom.* 1, 17.
443. Hipocrate din Cos, cel mai mare medic al antichităţii (c. 460—375 î. e. n.). Etica medicală a lui Hipocrate este la originea jurămîntului pe care îl depun medicii, jurămîntul lui Hipocrate.
444. Hipocrate, *Epidemiile*, VI, 4, 18.
445. Epicur, *Fragm. 602*, Usener.
446. Cirenienii sînt discipolii lui Aristip, întemeietorul şcolii din Cirena.

în lipsa durerii ; spune, apoi, că trebuie ales mai întîi ceea ce ne atrage şi că plăcerea constă în mişcare [447]. **3.** Dinomah [448] şi Califon spun că scopul omului este de a face tot ce depinde de el pentru a ajunge la placere şi a o dobîndi ; iar Ieronim Peripateticianul spune că scopul omului este o viaţă fără turburări şi că numai fericirea este supremul bine. La fel şi Diodor, care aparţine aceleiaşi şcoli filozofice, defineşte scopul omului o viaţă fără turburări, o viaţă bună. **128. 1.** Deci Epicur şi cirenienii spun că cel dintîi bine propriu omului este plăcerea ; mai spun că de dragul plăcerii a venit virtutea şi virtutea a născut plăcerea [449]. **2.** După discipolii lui Califon virtutea a venit datorită plăcerii ; dar cu vremea, mai tîrziu, văzîndu-şi frumuseţea ei, a făcut să fie egală cu aceea care i-a dat naştere, adică cu plăcerea.

3. Discipolii lui Aristotel spun că scopul omului este să vieţuiască după virtute ; dar a adăugat că nici un om virtuos nu dobîndeşte nici fericirea şi nici nu atinge scopul vieţii, pentru că omul înţelept este chinuit în viaţă şi vin peste el întîmplări nedorite ; şi de aceea cu bucurie voieşte să plece din viaţă, pentru că nu este nici fericit, nici mulţumit. **4.** Virtutea are nevoie de oarecare timp, nu se dobîndeşte într-o singură zi ; virtutea se realizează în omul ajuns la maturitate, pentru că după cum se spune, un copil nu este niciodată fericit. Timpul desăvîrşit pentru realizarea virtuţii nu este decît viaţa în întregime a unui om [450]. **5.** Fericirea, aşadar, este alcătuită din trei feluri de bunuri [451]. *Nici săracul, nici omul fără slavă, nici omul bolnav, nici sluga, după ei...* [452].

129. 1. Şi iarăşi : Zenon Stoicul socoteşte că scopul omului este de a trăi după virtute [453], iar Cleante pune scopul omului în a trăi potrivit naturii [454]. După Diogene [455] scopul omului este de a trăi potrivit raţiunii, ceea ce înseamnă ca omul să aleagă vieţuirea care este în acord cu natura [456]. **2.** Antipatru [457], discipolul lui Diogene [458], socoteşte că scopul omului este de a alege continuu şi constant cele ce sînt

447. Epicur, *Fragm. 450,* 406, Usener.
448. Dinomah, filozof, nu se ştie timpul în care a trăit, dar este menţionat totdeauna împreună cu Califon, care era mai vechi decît Diodor din Tir (sec. II î. e. n.), nu mai tînăr, însă, decît Carneade (c. 219—c. 126 î. e. n.).
449. Epicur, *Fragm. 509,* Usener.
450. Aristotel, *Etica Magn.*, I, 4, 1184 b, 35 ş.u. ; *Etica Nicom.* I, 10, 1100 a, 2 ş.u. ; VII, 14, 1153 b, 17 ş.u. ; I, 6, 1098 a, 18 ş.u.
451. Bunurile din afară, bunurile trupului şi bunurile sufletului.
452. Lacună, completată de O. Stählin astfel : «nu pot fi numiţi fericiţi».
453. Zenon, *Fragm. 180,* Arnim.
454. Cleante, *Fragm.* 552, Arnim.
455. Diogene din Seleucia («Babiloneanul»), filozof stoic (sec. II î. e. n.).
456. Diogene din Seleucia, *Fragm. 46,* Arnim.
457. Antipatru din Tars, filozof stoic (sec. II î. e. n.).
458. Diogene din Seleucia.

potrivit naturii şi de a respinge cele care sînt împotriva naturii [459]. **3.** Arhedem [460], la rîndul său, explica aşa scopul omului: să trăiască alegînd pe cele mai mari şi mai importante fapte care sînt conforme cu natura, nefiind în stare să le depăşească [461]. **4.** În afară de aceşti filozofi, încă şi Panetie [462] defineşte scopul omului aşa: a vieţui potrivit imboldurilor pe care ni le dă natura [463]. Pe lîngă toţi aceşti filozofi şi Posidonie [464] spune că scopul omului este de a contempla realitatea universului, ordinea din univers şi de a colabora cu natura, fără să te laşi deloc condus de partea iraţională a sufletului [465]. **5.** Unii dintre filozofii stoici mai noi au afirmat că scopul omului este de a trăi în conformitate cu constituţia omului. **6.** Pentru ce să-ţi mai vorbesc şi de Ariston? După el scopul omului este de a fi indiferent; dar lasă acest «indiferent» cu totul indiferent [466]. **7.** Să-l mai prezint oare şi pe Heril? [467] Heril pune scopul omului în a trăi conform cu ştiinţa [468]. **8.** Unii socot că filozofii mai noi din Academie spun că scopul omului este de a avea rezervă faţă de creaţiile imaginaţiei. **9.** Licon [469] Peripateticianul a spus că bucuria cea adevărată a sufletului este scopul omului [470], după cum după Licisc [471] scop al omului este bucuria pe care ne-o produc lucrurile frumoase [472]. **10.** În sfîrşit Critolau, şi el peripatetician, spunea că scopul omului este desăvîrşirea pe care o dobîndeşte omul prin o vieţuire care se scurge frumos potrivit naturii, arătînd că tripla desăvîrşire este alcătuită din cele trei feluri de bunuri [473].

130. 1. Aşadar, mulţumindu-ne cu aceşti filozofi, ar trebui să ne oprim; totuşi trebuie să căutăm, atît cît este cu putinţă, să prezentăm şi învăţăturile fizicienilor cu privire la acest subiect. **2.** Se spune că Anaxagora Clazomenul punea scopul vieţii în contemplaţie şi în libertatea care decurgea din contemplaţie [474], iar Heraclit din Efes în satisfacţie [475]. **3.** Heraclide Ponticul istoriseşte că Pitagora învăţa că fericirea constă în ştiinţa desăvîrşirii numerelor din suflet [476]. **4.** Dar şi

459. Antipatru din Tars, *Fragm. 58*, Arnim.
460. Arhedem din Tars, filozof stoic (sec. II î.e.n.).
461. Arhedem din Tars, *Fragm. 21*, Arnim.
462. Panetie din Rodos, filozof stoic (c. 180—110 î.e.n.).
463. E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, III, 1, 4, Aufl. 586.
464. Posidonie, filozof stoic (c. 135—51 î.e.n.).
465. E. Zeller, *op. cit.*, 603 ş.u.
466. Ariston, *Fragm. 360*, Arnim.
467. Heril din Calcedon, filozof stoic (sec. IV—III î.e.n.).
468. Heril, *Fragm.* 419, Arnim.
469. Licon din Troas, filozof peripatetician (270/268—226/224 î.e.n.).
470. Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 445 ş.u.
471. Licisc, filozof peripatetician.
472. Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 79, 31.
473. *Stob. Ecl.* II, 7, 3 b, 46, 10—13, Wachsmuth.
474. *Anaxagora, A* 29, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 13, 10.
475. *Heraclit*, A 21, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., I, 149, 24; *Fragm. 110*, Diels.
476. Heraclide Ponticul, *Fragm.* 13, Voss; Pitagora, *Sent.* 8, Mullach, *FPG*, I, 500.

abderiții învață despre existența unui scop; și într-adevăr Democrit, în lucrarea lui *Despre scop*, spune că scopul omului este bucuria, pe care a numit-o stare bună a sufletului — și Democrit de multe ori adaugă: «Plăcerea și neplăcerea sînt limitele celor folositoare și celor nefolositoare; între aceste limite trebuie pus scopul vieții, atît al tinerilor cît și al bătrînilor» [477]. **5.** Hecateu [478] pune scopul vieții în îndestularea cu ceea ce ai (αὐτάρκεια)[479], Apolodor din Cizic [480], în distracția sufletului (ψυχαγωγία)[481], iar Nausifane [482], în neturburarea sufletului (ἀκαταπληξία)[483], pe care Democrit, după cum a spus Nausifane, a numit-o curaj neclintit (ἀθαμβίη)[484]. **6.** Pe lîngă aceștia încă și Diotim [485] a declarat că scopul vieții constă în ultimul termen al bunătăților, pe care l-a numit stare bună a sufletului [486]. **7.** Mai departe Antistene pune scopul vieții în simplitate [487], iar aniceranienii — numiți așa pentru că sînt urmașii școlii din Cirena — n-au fixat un scop determinat întregii vieți, ci au dat fiecărei acțiuni un scop propriu, anume plăcerea care rezultă din acea acțiune. **8.** Acești aniceranieni nu primesc definiția pe care a dat-o Epicur plăcerii, adică: absență a durerii, numind-o stare de om mort; că noi, spun ei, ne bucurăm nu numai de plăceri, ci și de legăturile dintre oameni și de onoruri [488]. **9.** Dar Epicur e de părere că orice bucurie a sufletului se naște datorită, mai întîi, unei simțiri în trup [489]. **131. 1.** Metrodor [490], în lucrarea sa: *Fericirea își are cauza sa în noi mai mult decît în lucruri*, spune: «Ce altceva este binele sufletului decît starea echilibrată a trupului și nădejdea tare cu privire la aceasta?» [491].

CAPITOLUL XXII

2. Platon, filozoful, spune că scopul omului este dublu: unul, la care poate participa; acesta este primul și se află în idei; acesta se

477. Democrit, *Fragm. 4*, Diels.
478. Hecateu din Abdera, literat filozof (c. 350—290 î. e. n.).
479. Hecateu din Abdera, *Fragm. 20*; *FHG, II*, A 4, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 240, 20.
480. Apolodor din Cizic, filozof din școala lui Democrit (sec. IV—III î. e. n.).
481. *Apolodor din Cizic*, A 1; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 246, 2.
482. Nausifane din Teos, filozof din școala lui Democrit (sec. IV—III î. e. n.).
483. Nausifane din Teos, *Fragm. 3*; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 250, 16.
484. Democrit, *Fragm. 188*, Diels.
485. Diotim din Andramition, poet epic și epigramist (sec. III î. e. n.).
486. *Diotim din Andramition*, A 2; Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 250, 24.
487. Antistene, *Fragm. 59*; Mullach, *FPG*, II, 284.
488. Usener, *Epicurea*, 293, 28 ș.u.
489. Epicur, *Fragm. 451*, Usener.
490. Metrodor din Lampsac, filozof ionian (c. 460—390 î. e. n.).
491. Metrodor din Lampsac, *Fragm. 5*, Koerte, 540.

numeşte şi binele; altul este participarea la bine şi asemănarea pe care o primeşte de la bine; binele acesta se găseşte în oamenii care-şi însuşesc virtutea şi adevărata filozofie. **3.** De aceea şi Cleante, în cartea a doua a lucrării sale *Despre plăcere*, spune că Socrate de fiecare dată învaţă că omul drept şi omul fericit sînt unul şi acelaşi; mai mult, Socrate a blestemat pe cel care, cel dintîi, a despărţit ceea ce este drept de ceea ce este de folos, pentru că acela a făcut o faptă nelegiuită. Da, într-adevăr, sînt nelegiuiţi cei care despart ceea ce este de folos de ceea ce este drept potrivit legii [492]. **4.** Însuşi Platon spune că fericirea este de a avea în bună stare «demonul» — «demon» este numită partea conducătoare a sufletului nostru —; iar fericirea este bunul cel mai desăvîrşit şi cel mai complet [493]. **5.** Uneori Platon numeşte fericire viaţa care e în acord şi în armonie cu ea însăşi [494], iar alteori desăvîrşirea în virtute [495]; şi pune desăvîrşirea în virtute, în ştiinţa binelui şi în asemănarea cu Dumnezeu, declarînd că asemănarea cu Dumnezeu stă în «a fi drept şi curat cu pricepere» [496]. **6.** Oare nu spun unii din ai noştri că omul, îndată după naştere, a primit pe cel *«după chip»* şi că are să primească pe cel *«după asemănare»* [497] după desăvîrşire? **132. 1.** Astfel Platon interpretează cuvintele Domnului: *«Cel ce se smereşte se va înălţa»* [498], cînd învaţă că omul virtuos are asemănarea cu Dumnezeu unită cu smerenia. **2.** În lucrarea *Legile*, Platon spune: «Dumnezeu, Care stăpîneşte începutul, mijlocul şi sfîrşitul tuturor lucrurilor, precum spune şi cuvîntul cel vechi, merge drept, pentru că merge potrivit naturii; pe Dumnezeu Îl însoţeşte totdeauna dreptatea şi pedepseşte pe cei care se îndepărtează de legea cea dumnezeiască» [499]. **3.** Vezi că şi Platon alătură de legea dumnezeiască teama? Apoi adaugă: «De această dreptate trebuie să se ţină cel ce voieşte să fie fericit şi ei să-i urmeze smerit şi cu bună-cuviinţă» [500]. **4.** Apoi, după ce a unit la aceste cuvinte cele ce-au urmat şi după ce a dat sfaturi înfricoşînd, Platon adaugă: «Care este deci fapta plăcută lui Dumnezeu, fapta care se aseamănă cu Dumnezeu? Una: şi anume aceea de care vorbeşte un vechi cuvînt, cînd cel asemenea este alăturea de cel asemenea şi este prieten cu acela, păstrînd într-adevăr măsura, pentru că cei care nu păstrează măsura nu pot sta alăturea între ei şi

492. Cleante, *Fragm. 558*, Arnim.
493. Platon, *Timeu*, 90 C.
494. Platon, *Lahe*, 188 D.
495. Platon, *Legile*, I, 643 D.
496. Platon, *Teetet*, 176 B.
497. *Fac.* 1, 26.
498. *Lc.* 14, 11; 18, 14; *Mt.* 23, 12.
499. Platon, *Legile*, IV, 715 E.
500. *Ibidem*, 716 A.

nici alături de cei care păstrează măsura. Este, dar, de neapărată trebuință ca cel care vrea să fie iubit de Dumnezeu să caute mai ales să fie atît cît îi este cu putință la fel cu Dumnezeu. **133. 1.** Potrivit acestui principiu, omul cumpătat este prieten cu Dumnezeu, este asemenea Lui, pe cînd omul necumpătat nu-i asemenea lui Dumnezeu și se deosebește de El» [501]. **2.** Platon, spunînd că învățătura aceasta este veche, a lăsat să se înțeleagă că învățătura i-a venit de la lege. **3.** În dialogul *Teetet*, după ce Platon arată că relele «se învîrt în jurul firii muritoare și al acestui loc pămîntean», adaugă : «de aceea și trebuie să încercăm să fugim cît mai repede cu putință de aici acolo ; iar fuga înseamnă asemănarea cu Dumnezeu, atît cît este cu putință ; iar asemănarea cu Dumnezeu înseamnă a fi drept și curat cu pricepere» [502]. **4.** Speusip, nepotul lui Platon, spune că fericirea este o stare desăvîrșită în cele ce sînt după natură sau o stare a celor bune, stare pe care toți oamenii doresc s-o ajungă ; dar numai oamenii buni reușesc să aibă o viață fără turburări. Dar virtuțile sînt acelea care aduc fericirea [503]. **5.** Xenocrate din Calcedon vede fericirea în dobîndirea virtuții proprii și a puterii care este în slujba virtuții. **6.** Apoi, întrebîndu-se unde se realizează fericirea, Xenocrate răspunde : în suflet. Care sînt temeiurile fericirii ? Virtuțile ! Care sînt părțile lor ? Faptele bune, deprinderile, dispozițiile, mișcările și relațiile serioase, apoi relațiile corporale și relațiile din afară, fără de care celelalte nu pot exista [504]. **7.** Polemon, discipolul lui Xenocrate, după cît se pare, vrea ca fericirea să stea în îndestularea cu toate bunurile sau cel puțin cu cele mai multe și cele mai mari. Totuși susține că fără de virtute nu poate exista fericire și că chiar fără condițiile corporale și condițiile din afară, virtutea este îndestulătoare să aducă fericirea [505].

134. 1. Să fie de ajuns atîta despre învățăturile acestor filozofi! Respingerea spuselor lor va fi făcută la timpul potrivit. Cît ne privește pe noi, nouă ne stă în față să ajungem la sfîrșitul cel fără de sfîrșit, ascultînd de porunci, adică de Dumnezeu, trăind așa cum se cuvine, potrivit poruncilor și cu bună știință, prin cunoașterea voinței lui Dumnezeu. **2.** Scopul nostru este asemănarea cu Cuvîntul cel drept, atît cît ne este cu putință, și restabilirea prin Fiul în înfierea cea desăvîrșită, care slăvește totdeauna pe Tatăl, prin Marele Arhiereu [506],

501. *Ibidem*, 716 CD.
502. Platon, *Teetet*, 176 AB.
503. Speusip, *Fragm. 194* ; Mullach, *FPG*, III, 91.
504. Xenocrate, *Fragm. 77*, Heinze.
505. Mullach, *FPG*, III, 151.
506. *Evr.* 4, 14.

Care ne-a învrednicit să ne numească *«fii»* [507] şi *«moştenitori»* [508]. **3.** Apostolul descrie pe scurt scopul în Epistola către Romani, spunînd: *«Iar acum, izbăvindu-vă de păcat şi făcîndu-vă robi lui Dumnezeu, aveţi roada voastră spre sfinţenie, iar scopul, viaţa veşnică»* [509]. **4.** Pentru că apostolul ştia că este o dublă nădejde, una pe care o aşteptăm, alta pe care o avem, de aceea ne învaţă că scopul este acum restabilirea nădejdii; că spune el: *«răbdarea aduce încercare, iar încercarea nădejde; nădejdea, însă, nu ruşinează, pentru că dragostea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Duhul Sfînt cel dat nouă»* [510]. Datorită dragostei acesteia este restabilirea în nădejde, pe care, în altă parte, o numeşte odihnă; iar această odihnă ne este gătită nouă[511]. **135. 1.** Cuvinte asemănătoare vei găsi şi la Iezechiel, care grăiesc aşa: *«Sufletul care păcătuieşte va muri. Şi omul care este drept va face judecată şi dreptate; în munţi nu va mînca pîine şi ochii lui nu-i va ridica spre idolii casei lui Israel şi pe femeia vecinului său nu o va pîngări şi de femeia lui nu se va apropia în timpul necurăţiei ei»* — că Dumnezeu nu vrea ca sămînţa omului să fie murdărită — *«şi pe om nu va asupri, zălogul datornicului îl va da înapoi, jaf nu va jefui, pîinea lui celui flămînd o va da; 2. pe cel gol îl va îmbrăca, argintul lui cu dobîndă nu-l va da şi adaos nu va lua; de la nedreptate îl va întoarce mîna lui, judecată dreaptă va face între om şi vecinul său; întru îndreptările Mele va umbla şi îndreptările Mele va păzi, ca să facă adevărul»*. **3.** *«Este drept şi cu viaţă va trăi, zice Adonai Domnul»* [512]. Iar Isaia îndeamnă pe credincios să ducă o viaţă cuviincioasă, iar pe gnostic să se menţină la înălţime; şi arătînd că omul şi Dumnezeu nu au aceeaşi virtute, spune acestea: **4.** *«Căutaţi-L pe Domnul şi cînd Îl veţi găsi, chemaţi-L; iar cînd se va apropia de voi, cel necredincios să părăsească căile lui şi bărbatul nelegiuit căile lui şi să se întoarcă la Domnul, şi-l va milui»* pînă la: *«şi cugetele voastre de cugetele Mele»* [513]. **136. 1.** Aşadar *«noi»*, după cum spune vrednicul apostol, *«din credinţă aşteptăm nădejdea dreptăţii. Că în Hristos nici tăierea împrejur poate ceva, nici netăierea împrejur, ci credinţa care lucrează prin dragoste»* [514]. **2.** *«Dorim ca fiecare din voi să arate aceeaşi sîrguinţă spre adeverirea nădejdii»* pînă la: *«după rînduiala lui Mel-*

507. *Evr.* 2, 11.
508. *Rom.* 8, 17.
509. *Rom.* 6, 22.
510. *Rom.* 5, 4—5.
511. *Evr.* 4, 9—11.
512. *Iez.* 18, 4—9.
513. *Is.* 55, 6—9.
514. *Gal.* 5, 5—6.

chisedec, arhiereu în veac» [515]. **3.** La fel cu Pavel vorbeşte şi înţelepciunea cea plină de toate virtuţile: *«Iar cel care mă ascultă pe mine va locui în nădejde cu încredere»* [516]. Căci cuvintele: restabilirea nădejdii şi nădejde sînt omonime. **4.** De aceea Pavel la cuvîntul *«va locui»* a adăugat, cu foarte multă dreptate, cuvintele: *«cu încredere»*, spre a arăta că unul ca acesta se odihneşte, pentru că a primit nădejdea pe care o nădăjduia; de aceea Înţelepciunea şi adaugă: *«Şi se va odihni fără frică de orice rău»* [517]. **5.** Iar apostolul, în Epistola întîia către Corinteni, spune direct şi deschis: *«Fiţi imitatorii mei, precum şi eu sînt al lui Hristos»* [518]; ca să se împlinească aceasta: dacă voi sînteţi imitatorii mei şi dacă eu sînt imitatorul lui Hristos, atunci şi voi sînteţi imitatorii lui Hristos, iar Hristos al lui Dumnezeu. **6.** Aşadar Pavel pune ca scop al credinţei «asemănarea cu Dumnezeu, care înseamnă a fi drept şi curat cu pricepere atît cît este cu putinţă» [519], iar ca scop al omului restabilirea făgăduinţei pe temeiul credinţei. Din acestea au ieşit izvoarele despre care am vorbit mai înainte ale celor care au dat învăţături cu privire la scopul omului şi al vieţii. Dar destul despre acestea.

CAPITOLUL XXIII

137. 1. Pentru că de plăcere şi de poftă aparţine căsătoria, trebuie să vorbim şi despre ea. Căsătoria este unirea bărbatului cu femeia; căsătoria primă, după lege, pentru naşterea de copii legitimi. **2.** Comicul Menandru spune:

> «Îţi dau pe fiica mea
> Ca să naşti copii legitimi» [520].

3. Să cercetăm dacă trebuie să ne căsătorim. Căsătoria face parte din categoria lucrurilor care răspund la întrebarea: cine, cum şi pentru ce. Deci: cine trebuie să se căsătorească, cum şi în ce scop? Nu trebuie să se căsătorească oricine, nici în orice timp; ci este un timp în care trebuie făcută căsătoria; apoi persoana care trebuie să se căsătorească şi vîrsta pînă la care se poate căsători. **4.** Bărbatul nu trebuie să se căsătorească cu orice femeie, nici în orice timp, dar nici oricum şi la întîmplare; trebuie văzut cum este bărbatul şi cum este femeia;

515. *Evr.* 6, 11—20.
516. *Prov.* 1, 33.
517. *Prov.* 1, 33.
518. *I Cor.* 11, 1.
519. Platon, *Teetet*, 176 B
520. Menandru, *Fragm.* 720, *CAF*, III, 205.

trebuie știut cînd s-o ia și să o ia pentru naștere de copii; iar femeia trebuie să fie în totul asemenea cu bărbatul; să-și iubească bărbatul, nu de silă și de nevoie. **138. 1.** De aceea spune Avraam despre femeia sa, pe care a dat-o drept soră: «*Soră îmi este după tată, dar nu după mamă; dar acum îmi este și femeie*» [521]; a arătat că nu trebuie să ne căsătorim cu surorile născute din mamele noastre.

2. Să dăm pe scurt o expunere istorică a ideilor despre căsătorie. Platon orînduiește căsătoria între bunurile din afară; ea asigură nemurirea neamului nostru, ca o permanență transmisă din copii în copii, cum este transmisă facla din alergător în alergător [522]. **3.** Democrit respinge căsătoria din pricină că aduce cu ea multe neplăceri și distracții, care te îndepărtează de la treburile de neapărată trebuință [523]. **4.** Se rînduiește alături de el și Epicur și toți cei care pun binele în plăcere, în liniște neîntreruptă și în lipsa durerii [524]. **5.** După filozofii stoici căsătoria și nașterea de copii sînt un lucru indiferent [525]; după filozofii peripateticieni căsătoria este un bine. **6.** Pe scurt, toți aceștia merg cu teoriile lor pînă la limbă, cînd de fapt ei au fost robii plăcerilor, unii folosindu-se de concubine, alții de curtezane, iar cei mai mulți de băieți. Iar acea înțeleaptă tetradă [526] onora în grădină, prin fapte, plăcerea cu o curtezană. **139. 1.** Nu vor scăpa de blestemul lui Buzige [527] cei care socot că nu le este de folos să facă ei înșiși unele fapte, dar îndeamnă pe alții să le facă sau invers. **2.** Acest lucru l-a arătat pe scurt Scriptura, zicînd: «*Ce urăști tu, nimănui să nu faci*» [528]. **3.** Filozofii care aprobă căsătoria spun: «Natura ne-a făcut apți pentru căsătorie» [529], așa cum se vede din alcătuirea trupurilor femeilor și bărbaților; și filozofii aceștia necontenit strigă: «*Creșteți și vă înmulțiți*» [530]. **4.** Dar chiar dacă lucrurile stau așa, totuși ei ar trebui să socotească o rușine ca omul, care a fost creat de Dumnezeu, să fie mai nefrînat chiar decît animalele necuvîntătoare, care nu se împreunează cu mai multe femele și la întîmplare, ci cu una singură și de același

521. *Fac.* 20, 12.
522. Platon, *Legile*, VI, 773 E; 776 B; IV, 721 C; *Simpozion*, 207 D; 208 B.
523. *Democrit, A 170*, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 129, 33.
524. Epicur, *Fragm.* 526, Usener.
525. Hrisip, *Fragm. mor.*, 163, Arnim.
526. Este vorba de Epicur și de trei discipoli ai săi, care frecventau pe curtezana Leontion. Cf. Diogene Laerțiu, X, 4.
527. Buzige, după tradiție, cel mai vechi plugar din Atica, inventatorul jugului boilor — de unde și numele (βοῦς + ζυγός — bou + jug) — și al legislației muncii cîmpului. Cei care călcau această legislație erau amenințați cu blestemul lui Buzige, erau adică puși la jug.
528. *Tob.* 5, 19.
529. Aristotel, *Politica*, VII, 16.
530. *Fac.* 1, 28.

fel, de pildă porumbeii sălbateci, porumbeii domestici, neamul turturelelor şi toate cîte sînt asemenea acestora. **5.** Şi încă mai spun filozofii aceia că omul fără copii nu este desăvîrşit prin fire, pentru că nu lasă în locul său un moştenitor; desăvîrşit este, însă, omul care a făcut din el unul asemenea; dar, mai bine spus, cînd îl vede şi pe fiul său că face acelaşi lucru, adică atunci cînd fiul său ajunge în aceeaşi situaţie ca şi cel ce l-a născut.

140. 1. Omul trebuie să se căsătorească şi de dragul patriei şi de dragul de a avea copii, care să-l moştenească, şi de dragul desăvîrşirii lumii, atît cît îi stă în putinţă; dealtfel şi poeţii deplîng căsătoriile care sînt desăvîrşite pe jumătate, căsătoriile fără copii, şi fericesc căsătoriile cu mulţi lăstari. **2.** Dar mai ales bolile trupeşti arată necesitatea căsătoriei. Că purtarea de grijă a femeii şi marea ei statornicie mi se pare că depăşesc atenţiile celorlalte rude şi prieteni, cu cît ea se deosebeşte de ceilalţi prin simpatia ei faţă de bărbat şi prin aceea că vrea să stea lîngă el mai mult decît toţi. Este, într-adevăr, aşa cum spune Scriptura, un «*ajutor*» [531] necesar.

141. 1. Poetul comic Menandru, deşi este pornit să atace căsătoria, totuşi recunoaşte folosul ei, pentru că celui care i-a spus :

«Nu-mi place căsătoria»,

îi răspunde:

«O înţelegi greşit !» ;

apoi adaugă:

«Vezi în ea numai greutăţile şi supărările,
Dar ceea ce este bun în ea nu vezi !» [532]

şi celelalte. **2.** Căsătoria este de ajutor şi pentru cei înaintaţi în vîrstă, pentru că pune lîngă ei o femeie care-i îngrijeşte şi creşte copiii născuţi din căsătorie, pentru ca aceştia, la rîndul lor, să aibă grijă de părinţii lor bătrîni. **3.** După cum spune poetul tragic Sofocle [533] :

«Pentru bărbatul mort copiii sînt
Renume, ca plutele care ţin plasa sus,
Salvînd ţesătura de in să nu cadă în adînc» [534].

4. Legiuitorii, apoi, nu permit ca oamenii necăsătoriţi să ocupe cele mai mari funcţii în stat. Legislatorul lacedemonienilor a rînduit pedepse nu numai pentru cel necăsătorit, ci şi pentru cel care trăieşte

531. *Fac.* 2, 18.
532. Menandru, *Fragm.* 325, 1—4 ; *CAF*, III, 94.
533. De fapt este vorba de poetul tragic Eshil.
534. Eshil, *Hoeforele*, 505—507.

rău în căsătorie, ca şi pentru cel care s-a căsătorit prea tîrziu şi pentru cel care trăieşte singur; 5. iar vrednicul Platon porunceşte ca cel necăsătorit să plătească statului hrana unei femei şi să dea magistraţilor cheltuielile cuvenite; că dacă oamenii nu se însoară şi nu fac copii, oamenii micşorează, atît cît le stă în putere, numărul oamenilor şi prin aceasta pustiesc oraşele şi lumea [535]. O astfel de faptă, însă, este un sacrilegiu, pentru că duce la desfiinţarea naşterii, care este dată de Dumnezeu. **142.** 1. Este laşitate şi slăbiciune să nu te căsătoreşti şi să nu ai copii. 2. Pierderea unui lucru este un rău, posesiunea lui, negreşit un bine. Şi aceasta este aşa şi cu toate celelalte. Se spune că pierderea copiilor este unul din cele mai mari rele, iar dobîndirea de copii un bine. Dacă e aşa, atunci şi căsătoria e un bine.

> 3. Fără tată — se spune — nu poate fi nicicînd copil [536];
> Iar fără mamă, nici zămislirea copilului;
> Căsătoria face din bărbat tată, şi bărbatul face din femeie mamă» [537].

143. 1. Cea mai mare dorinţă a unei fete, spune Homer, este să aibă «un bărbat şi un cămin»; dar nu oricum, ci «în înţelegere» şi «cu cinste» [538]. Pentru ceilalţi căsătoria înseamnă unire întemeiată pe plăcerile simţurilor; dar pentru cei care ca nişte filozofi gîndesc înseamnă unire pe temeiul raţiunii, care nu le permite femeilor să-şi împodobească chipul, ci caracterul, care porunceşte bărbaţilor să nu se folosească de soţiile lor ca de nişte amante, pe care le folosesc spre ocara trupurilor, ci să le aibă ca ajutor pentru întreaga viaţă şi să transforme căsătoria într-o convieţuire împodobită cu cea mai frumoasă cumpătare. 2. După socotinţa mea, mai de preţ decît seminţele de grîu şi de orz, care se aruncă în pămînt la timp potrivit, este sămînţa omului, pentru care răsar toate; şi chiar seminţele acelea plugarii le aruncă cu cap şi cumpătare. 3. Trebuie îndepărtat din căsătorie orice gînd şi orice faptă murdară şi întinată, ca să nu ni se reproşeze că împreunarea animalelor necuvîntătoare este mai conformă cu natura decît unirea dintre bărbat şi femeie, mai ales dacă ne gîndim la definiţia, acceptată de toţi, dată omului şi căsătoriei. **144.** 1. Unele animale se împreunează în timpul în care le porunceşte instinctul; apoi se retrag îndată şi lasă pe seama legii, care guvernează natura, să desăvîrşească creaţia. 2.

535. Platon, *Legile*, VI, 774.
536. Euripide, *Oreste*, 554.
537. Menandru, *Fragm. 1085*; *CAF*, III, 264.
538. Homer, *Odiseea*, VI, 181 ş.u.

Se scrie în poeţii tragici că Polixenia [539] cînd a fost înjunghiată şi era pe moarte a avut mare grijă de ea ca să cadă jos în chip cuviincios,

«Ascunzînd ce trebuia ascuns de privirile bărbaţilor» [540].

Şi pentru Polixenia nenorocirea i-a fost căsătorie. **3.** Cea mai cumplită robie este să cedezi pasiunilor şi să te laşi dus de ele, după cum singura libertate este a le stăpîni. **4.** Dumnezeiasca Scriptură spune că cei care calcă poruncile sînt vînduţi celor de alt neam, adică păcatelor împotriva firii, pînă ce nu se întorc prin pocăinţă [541].

145. 1. Trebuie să păstrăm căsătoria curată de întinăciune ca pe o statuie sfîntă. Să ne sculăm din somn cu Domnul, să mergem spre somn cu mulţumire, rugîndu-ne

«Şi cînd ne culcăm si cînd vine sfînta lumină» [542],

dînd mărturie Domnului în toată viaţa noastră; şi, avînd în suflet credinţă în Dumnezeu, să fim cumpătaţi pînă şi cu trupul. **2.** Că este lucru plăcut lui Dumnezeu să călăuzim cumînţenia noastră de la limbă la fapte şi să ştim că vorbitul cuvintelor de ruşine este cale spre nerușinare; că amîndouă au ca sfîrşit săvîrşirea de fapte ruşinoase. **3.** Scriptura ne sfătuieşte să ne căsătorim, dar nicicînd nu îngăduie să se desfacă unirea căsătoriei: «*Să nu-ţi laşi femeia, afară de cuvînt de desfrînare*» [543]. Scriptura socoteşte adulter recăsătorirea unuia atîta vreme cît trăieşte celălalt de care s-a despărţit. **146. 1.** Este în afară de orice bănuială femeia care nu se găteşte şi nu se împodobeşte mai mult decît se cuvine, femeia care stăruie mult în rugăciuni şi cereri către Dumnezeu [544], care caută să nu iasă des din casă [545], care evită, pe cît poate, să privească pe cei care nu se cuvine şi socoteşte mai folositoare gospodărirea casei decît o pălăvrăgeală nelalocul ei. **2.** «*Cel care ia pe femeia lăsată săvîrşeşte adulter*, spune Domnul; *iar dacă cineva îşi lasă femeia, o face să facă adulter*» [546], adică o sileşte să facă adulter. **3.** Săvîrşeşte adulter nu numai cel care-şi lasă femeia, ci şi cel care primeşte pe cea lăsată, dîndu-i prilej femeii să păcătuiască; că dacă femeia n-ar fi primită, femeia s-ar întoarce la bărbatul ei. **147. 1.** Ce spune legea? Pentru a opri înclinarea omului spre patimi, legea po-

539. Polixenia, fiica lui Priam şi a Hecubei. Ahile s-a îndrăgostit de ea, dar n-a reuşit să o ia în căsătorie, pentru că a fost ucis de Paris. Polixenia disperată s-a ucis pe mormîntul iubitului ei. După o altă versiune, Polixenia a trăit pînă după căderea Troiei, cînd a fost jertfită de Pirus, fiul lui Ahile, pe mormîntul lui Ahile.

540. Euripide, *Hecuba*, 568—570.

541. *Jud.* 2, 14; *Is.* 50, 1; *Bar.* 4, 6.

542. Hesiod, *Munci şi zile*, 339.

543. *Mt.* 5, 32; 19, 9; *Mc.* 10, 11; *Lc.* 16, 18.

544. *I Tim.* 5, 5.

545. *I Tim.* 5, 13.

546. *Mt.* 5, 32; 19, 9; *Mc.* 10, 11; *Lc.* 16, 18.

runceşte să fie ucisă femeia care a săvîrşit adulter şi a fost dovedită [547]; iar dacă este din familie de preoţi, legea porunceşte să fie dată focului [548]. Legea porunceşte să fie ucis cu pietre bărbatul care a săvîrşit adulter; dar nu în acelaşi loc şi bărbatul şi femeia, ca nici moartea să nu le fie comună [549]. **2.** Prin aceste porunci legea nu luptă împotriva Evangheliei, ci este de acord cu ea. Cum să nu fie, cînd unul este Cel Care a dat-o, Domnul! Femeia desfrînată trăieşte în păcat, dar a murit pentru porunci, pe cînd femeia care s-a pocăit, fiind oarecum renăscută prin schimbarea vieţii sale, are renaşterea vieţii; desfrînata cea veche a murit şi a dobîndit iarăşi viaţa aceea care s-a născut prin pocăinţă. **3.** Despre cele spuse dă mărturie Duhul prin Iezechiel, zicînd: *«Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă»* [550]. **4.** Astfel cei desfrînaţi sînt omoriţi cu pietre, pentru că, din pricina învîrtoşării inimii lor, au murit faţă de lege, de care n-au ascultat; iar femeii din familie de preoţi i se măreşte pedeapsa, pentru că *«celui căruia i s-a dat mai mult, i se va cere mai mult»* [551].

Să se pună aici sfîrşit celei de a doua Stromate a noastră din pricina lungimii şi mulţimii capitolelor.

547. *Lev.* 20, 10; *Deut.* 22, 22.
548. *Lev.* 21, 9.
549. *Deut.* 22, 24.
550. *Iez.* 33, 11.
551. *Lc.* 12, 48.

STROMATA A III-A
A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Adepții lui Valentin sînt de acord cu căsătoria, pentru că ei coboară perechile de eoni de sus, din emanațiile dumnezeiești. Adepții lui Basilide, însă, spun : «Cînd apostolii au întrebat pe Domnul dacă nu e mai bine ca omul să nu se însoare, Domnul le-a răspuns : «*Nu toți pricep cuvîntul acesta ; că sînt fameni ; unii din naștere, iar alții siliți*»[1]. **2.** Și adepții lui Basilide interpretează cuvintele acestea așa : «Unii oameni din naștere urăsc femeia ; aceștia, folosindu-se de această constituție naturală a lor, fac bine dacă nu se căsătoresc. **3.** Aceștia, spun basilidienii, sînt famenii din naștere. Famenii siliți nu sînt aceia care se exercitează în vederea spectacolelor teatrale, care se înfrînează ca să atragă asupra lor celebritatea, ci aceia care, mutilați din pricina vreunei nenorociri, au ajuns de nevoie fameni. Aceștia, deci, ajung eunuci de nevoie, nu datorită unui temei rațional. **4.** Iar cei care se fac pe ei înșiși famени pentru împărăția lui Dumnezeu, aceia, spun basilidienii, iau temeiul acesta din cele ce văd că se petrec în căsătorii ; se tem adică de greutățile pe care le aduce procurarea celor necesare vieții». **2. 1.** Acești eretici spun mai departe : «Apostolul, prin cuvintele : «*Este mai bine să se căsătorească decît să se ardă*» [2], a vrut să spună : «Să nu-ți bagi sufletul tău în foc, rezistînd zi și noapte și temîndu-te să nu-ți pierzi virtutea înfrînării ; că un suflet care este preocupat să reziste se desparte de nădejde». 2. Isidor, în lucrarea sa *Învățături morale*, spune textual : «Rezistă femeii care-i pornită pe bătaie, ca să nu te desparți de harul lui Dumnezeu; și după ce ți-ai risipit focul împreună cu sămînța, roagă-te cu bună conștiință. **3.** Dar cînd rugăciunea ta de mulțumire, spune Isidor, se preface în cerere și ceri ca pe viitor să nu

1. *Mt.* 19, 10—12.
2. *I Cor.* 7, 9.

săvîrşeşti fapta şi să nu greşeşti, atunci însoară-te. 4. Dar dacă cineva este tînăr sau sărac sau slab şi nu vrea să se căsătorească, potrivit unui temei raţional, acela să nu se despartă de fratele ; să spună : «Am intrat în cele sfinte ; nu pot să păţesc nimic». 5. Dacă are vreo bănuială să spună : «Frate, întinde-mi mîna, ca să nu păcătuiesc!» Şi vei primi ajutor ; şi spiritual şi material. Să voiască numai să împlinească binele şi va reuşi. 3. 1. Uneori spunem numai cu gura : «Nu voim să păcătuim, dar mintea stăruie în a păcătui». Unul ca acesta de frică nu face ceea ce voieşte, ca să nu i se socotească lui pedeapsa. 2. Firea omenească are unele trebuinţe şi necesare şi naturale ; altele, însă, sînt numai naturale. Îmbrăcămintea este şi necesară şi naturală ; dar plăcerile trupeşti sînt naturale, dar nu sînt necesare» [3].

3. Am dat acest text pentru a combate pe adepţii lui Basilide, care nu au o vieţuire dreaptă, că socotesc sau că au chiar puterea de a păcătui, pentru că se cred desăvîrşiţi, sau că sînt mîntuiţi prin fire, deşi păcătuiesc acum, pentru că se cred aleşi de la zămislirea lor. Dar nici întemeietorii învăţăturilor lor nu le îngăduie să facă acestea. 4. Să nu se numească, dar, cu numele lui Hristos şi să aducă hulă numelui Lui, vieţuind mai desfrînat decît cei mai neînfrînaţi păgîni, că *«Unii ca aceştia sînt apostoli mincinoşi, lucrători vicleni»* pînă la : *«al căror sfîrşit va fi după faptele lor»* [4]. 4. 1. Înfrînarea este, deci, după mărturisirea cea după Dumnezeu, dispreţ al trupului. Înfrînarea nu are în vedere numai plăcerile trupeşti, ci şi toate celelalte plăceri, pe care le poftеşte sufletul în chip rău şi nu se mulţumeşte cu cele ce-i sînt necesare. 2. Înfrînarea are în vedere şi limba şi dobîndirea de bunuri materiale şi întrebuinţarea acestora şi pofta. Înfrînarea nu ne învaţă să fim cumpătaţi, ci ne dă chiar cumpătarea, pentru că este putere şi har dumnezeiesc. 3. Trebuie să arătăm şi care este părerea noastră despre căsătorie. Fericim starea de famen şi pe cei cărora li s-a dat de Dumnezeu această stare ; dar admirăm monogamia şi sfinţenia unei singure căsătorii, spunînd că trebuie să avem împreună aceleaşi simţăminte şi *«să purtăm unul altuia sarcinile»* [5], ca nu cumva cineva părîndu-i-se că stă bine, să cadă [6]. În ce priveşte căsătoria a doua, apostolul spune : *«Dacă te arzi, căsătoreşte-te !»* [7].

3. Pentru 1, 1—3, 2, Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 215 ş.u.
4. *II Cor.* 11, 13—15.
5. *Gal.* 6, 2.
6. *I Cor.* 10, 12.
7. *I Cor.* 7, 9.

CAPITOLUL II

5. 1. Adepţii lui Carpocrate[8] şi Epifane[9] cer ca femeile să fie comune. Această învăţătură, însă, este cea mai mare hulă adusă numelui lui Hristos. **2.** Acest Epifane, ale cărui scrieri sînt printre noi, a fost fiul lui Carpocrate şi al mamei sale numită Alexandria; după tată era alexandrin, iar după mamă cefalenian. A trăit de toţi 17 ani; a fost cinstit ca zeu în oraşul Same din Cefalenia[10], unde i s-au zidit şi i s-au consacrat: un templu din pietre mari, altare, locuri sfinte, un muzeu; cefalenienii, la fiecare lună nouă, se adunau în templu, aduceau jertfe lui Epifane, sărbătoreau ziua îndumnezeirii lui ca zi de naştere, făceau libaţiuni, îl celebrau cu ospeţe şi cîntau imne. **3.** A învăţat de la tatăl său cultura enciclică şi filozofia lui Platon. A fost promotorul gnozei monadice şi este întemeietorul ereziei carpocraţienilor. **6. 1.** În scrierea sa *Despre dreptate,* Epifane spune: «Dreptatea lui Dumnezeu este o comuniune, care are la bază egalitatea. Cerul se întinde în toate părţile în mod egal şi cuprinde în cerc întreg pămîntul; noaptea arată în chip egal toate stelele, iar Dumnezeu a revărsat de sus soarele, pricina zilei şi tatăl luminii, în chip egal pe pămînt tuturor celor care pot să vadă; şi toţi văd soarele în comun, **2.** pentru că Dumnezeu nu face deosebire între bogat şi sărac, între omul de rînd şi conducător, între ignoranţi şi deştepţi, între femei şi bărbaţi, între liberi şi robi. Dar nici între cele necuvîntătoare nu face deosebire, ci tuturor vietăţilor le dă în chip egal, revărsînd în comun de sus şi cele bune şi cele rele şi întărind dreptatea, ca nimeni să nu poată avea mai mult; asta, pentru ca să nu ia vecinului şi ca să aibă şi el îndoită lumina, ca şi acela. **3.** Soarele dă hrană în comun tuturor vieţuitoarelor, pentru că dreptatea este dată în chip egal tuturora; în această privinţă boii sînt la fel cu vacile, porcii cu scroafele, berbecii cu oile şi toate celelalte. **4.** Dreptatea arată că este comuniune între ele. Apoi, potrivit acestei comuniuni, se aruncă în pămînt toate seminţele după fel în acelaşi chip, iar pămîntul răsare hrană comună tuturor animalelor care pasc şi în chip egal şi tuturor celorlalte vieţuitoare; hrana aceasta nu este dirijată de vreo lege, ci este pusă la îndemîna tuturor vieţuitoarelor în chip armonic, prin dărnicia Celui Care o dă şi a poruncit să răsară. **7. 1.** Dar nici naşterea n-are lege scrisă — dacă ar fi avut ar fi fost schimbată — pentru că însămînţările şi naşterile se fac în chip egal, deoarece dreptatea a sădit în ele comuniunea. Făcătorul şi Tatăl universului, prin legea dreptăţii Sale,

8. Carpocrate, eretic gnostic alexandrin, a trăit la începutul secolului al doilea.
9. Epifane, fiul lui Carpocrate, gnostic şi el, a murit în vîrstă de 17 ani. A scris o lucrare intitulată *Despre dreptate.*
10. Din Cefalenia (azi Cefalonia), cea mai mare insulă din insulele ioniene.

a dat tuturora în comun, în chip egal, ochiul ca să vadă, fără să facă, însă, deosebire între femeie și bărbat, nici între omul cu judecată și cel fără judecată, pe scurt să nu facă nici o deosebire între unul și altul. Făcătorul a împărțit în chip egal și comunitar văzul; l-a dăruit tuturora la fel, prin o singură poruncă. **2.** Legile, spune Epifane, neputînd să pedepsească neștiința oamenilor, i-a învățat să calce legile. Caracterul particular al legilor a tăiat și desființat comuniunea rînduită de legea dumnezeiască» — că Epifane n-a înțeles cuvîntul apostolului care spune: «*prin lege am cunoscut păcatul*» [11] — **3.** Și Epifane continuă: «Prin legi a venit pe lume «al meu» și «al tău», ca să nu mai fie comune nici pămîntul, nici averile și nici căsătoria. **4.** Dumnezeu a făcut comune tuturora viile, care nu refuză rodurile lor nici vrabiei, nici hoțului. Și tot așa cu grîul și celelalte roade. Călcarea în picioare a comuniunii și a egalității, de ea, a dat naștere hoțului, care fură animalele și rodurile. **8. 1.** Așadar Dumnezeu a făcut pentru om toate în comun; a dat în comun pe femeie bărbatului și a rînduit ca toate viețuitoarele să se împreuneze la fel; a arătat, ca dreptate suverană, comuniunea unită cu egalitatea. **2.** Dar cei care s-au născut în acest chip tăgăduiesc comuniunea care a adus nașterea lor și spun: Cel care s-a căsătorit cu o femeie, să și-o țină, deși toți pot să o aibă în comun, așa cum s-a arătat și cu celelalte viețuitoare». **3.** După ce a spus acestea textual, adaugă iarăși la fel, spunînd, cu aceleași cuvinte, acestea: «Dumnezeu, pentru păstrarea neamului omenesc, a pus în bărbați pofta, care este mai puternică și mai arzătoare; și pofta nu poate fi nimicită nici de lege, nici de obicei și nici de altceva din cele ce există, că este hotărîre a lui Dumnezeu». **4.** Cum mai poate aparține omul acesta învățăturii noastre, cînd el desființează și legea și Evanghelia? Legea spune: «*Să nu faci desfrînare*» [12], iar Evanghelia: «*Oricine privește cu poftă a și făcut desfrînare*» [13]. **5.** Iar cuvîntul spus de lege «*să nu pofteștî*» [14] arată pe unicul Dumnezeu, propovăduit prin lege, prin profeți și prin Evanghelie; că legea spune: «*Să nu pofteștî femeia aproapelui tău*» [15]. **6.** Aproapele nu este iudeul pentru iudeu; că-i este frate și aparține aceluiași duh; atunci urmează că legea arată că aproapele este omul de alt neam. Și cum poate să nu fie cel de alt neam aproapele, cînd și el participă aceluiași duh? Da, Avraam nu este numai tatăl evreilor, ci și tatăl neamurilor [16]. **9. 1.** Dacă femeia care a făcut desfrînare și bărbatul care a făcut desfrînare cu ea sînt pedepsiți la moar-

11. *Rom.* 7. 7.
12. *Ieș.* 20, 14.
13. *Mt.* 5, 28.
14. *Ieș.* 20, 17.
15. *Ieș.* 20, 17.
16. *Rom.* 4, 16—17; *Fac.* 17, 5.

te [17], atunci este clar că porunca aceasta, care spune : «*Să nu pofteşti femeia aproapelui*», a fost spusă despre neamuri, pentru că cel care se abţine, potrivit legii, de la femeia aproapelui şi de la sora lui, acela să audă de la Domnul şi această poruncă : «*Iar Eu zic : «Să nu pofteşti»* [18]. **2.** Prin adaosul cuvîntului «*Eu*» arată mai direct tăria poruncii ; arată că atît Carpocrate cît şi Epifane luptă împotriva lui Dumnezeu. Epifane, în mult trîmbiţata lui scriere *Despre dreptate*, adaugă textual acestea : **3.** «De aceea trebuie socotit ridicol cuvîntul acesta spus de Legiuitor «*Să nu pofteşti*» ; şi încă mai ridicole sînt cuvintele : «*cele ale aproapelui*». Că Legiuitorul, care a dat pofta, această putere care are în ea naşterea oamenilor, tot El porunceşte s-o îndepărtăm, deşi nu o îndepărtează de la nici o altă vieţuitoare. Iar cuvintele pe care le-a spus : «*femeia aproapelui*» sînt încă şi mai ridicole, pentru că în chip silnic pune folosirea unei singure femei în locul folosirii în comun a femeilor».

10. 1. Acestea sînt învăţăturile năstrusnicilor carpocraţieni ! Se spune că aceştia şi alţi adepţi ai unor asemenea răutăţi se adună bărbaţii la un loc cu femeile, la cină — că n-aş putea numi această adunare a lor agapă — ; după ce s-au săturat se arată nerusinarea lor, dreptatea lor cea desfrînată — «că atunci cînd comesenii sînt sătui stă şi Cipriota [19] alături de ei »[20], după cum se spune — ; prin învîrtirea faclelor fac să se stingă lumina şi se împreunează cum vor şi cu cine vor ; şi după ce au săvîrşit comuniunea într-o agapă ca aceasta, a doua zi cer femeilor, care au cedat voinţei lor, să asculte de legea carpocratică, pentru că nu mi-i îngăduit să spun : lege dumnezeiască. După părerea mea, Carpocrate ar fi trebuit să dea astfel de legi desfrînărilor cîinilor, porcilor şi ţapilor. **2.** Mi se pare, însă, că şi Platon a gîndit greşit, cînd, în lucrarea sa *Statul*, spune că femeile trebuie să fie comune tuturor [21]. Comune în sensul că înainte de căsătorie pot fi cerute de oricine vrea să se căsătorească cu ele ; ca şi teatrul, despre care se spune că este comun tuturor spectatorilor; dar fiecare femeie să fie numai a aceluia care a luat-o întîi; asta nu înseamnă, însă, că odată măritată, să fie comună tuturora. **11. 1.** Xantos [22], în lucrarea sa intitulată *Magica*, spune : «Magii cred că este îngăduit să trăiască cu mamele, fiicele şi surorile lor, pentru că socot femeile comune ; şi sînt comune nu cu sila şi pe ascuns, ci prin înţelegere reciprocă, dacă un bărbat vrea să trăiască cu femeia altuia» [23]. **2.** Despre

17. *Lev.* 20, 10 ; *Deut.* 22, 22.
18. *Mt.* 5, 28.
19. Cipriota — Afrodita, zeiţa amorului.
20. Euripide, *Fragm. inc. 895.*
21. Platon, *Statul*, V, 457 D.
22. Xantos din Lidia, istoric grec (sec. V î.e.n.).
23. Xantos, *Fragm. 28*, FHG, I, 43.

aceştia şi despre ereziile asemănătoare mi se pare că a spus profetic Iuda în epistola sa » «*Asemenea deci şi aceştia visînd*» — că nu caută să înţeleagă adevărul în stare de veghe — pînă la : «*iar gura lor rosteşte vorbe trufaşe*» [24].

CAPITOLUL III

12. 1. Platon însuşi şi pitagorienii ca şi, mai tîrziu, adepţii lui Marcion socoteau un rău naşterea de copii. Departe, însă, de Marcion gîndul de a socoti femeile comune; totuşi adepţii lui Marcion susţin că natura este rea, pentru că a fost creată dintr-o materie rea şi de un Creator drept. **2.** Pornind de la această idee, marcioniţii nu vor să se căsătorească, pentru că nu vor să umple cu oameni lumea [25] creată de Creator. Astfel ei se împotrivesc chiar Creatorului Care i-a făcut şi se grăbesc spre alt Creator, spre Creatorul pe care ei îl numesc bun, dar nu spre Cel Care este «în alt chip» Dumnezeu după cum spun ei. De aceea marcioniţii nu vor să lase nimic aici pe pămînt din ce este propriu lor ; sînt înfrînaţi, nu pentru că vor să fie înfrînaţi, ci din ură faţă de Creatorul lor, că nu vor să se folosească de cele făcute de Creator. **3.** Dar ei, prin lupta lor nelegiuită împotriva lui Dumnezeu, se îndepărtează de gîndurile fireşti ale omului şi dispreţuiesc şi îndelunga răbdare şi bunătatea lui Dumnezeu [26]. Nu vor să se căsătorească, dar se folosesc de hrana creată de Dumnezeu, respiră aerul Creatorului; sînt şi ei opera lui Dumnezeu şi locuiesc în mijlocul celor create de Dumnezeu. Mai spun că li s-a binevestit o gnoză nouă, o cunoaştere nouă a lui Dumnezeu ; dar ar trebui pentru acest har să aducă mulţumiri Domnului lumii, că această nouă gnoză li s-a binevestit aici, în această lume. **13. 1.** Dar despre aceştia vom trata mai pe larg atunci cînd vom vorbi despre principii. Filozofii de care am vorbit — de la care adepţii lui Marcion au învăţat în chip necredincios ideea că naşterea de copii este rea şi se laudă că ar fi propria lor învăţătură — nu spun că naşterea de copii este prin natura ei rea, ci este rea pentru sufletul care a privit adevărul. **2.** Aceşti filozofi învaţă că sufletul, care este dumnezeiesc, a fost coborît aici în lume ca într-o închisoare ; după părerea lor, sufletele care au intrat în trupuri trebuie să se curăţească. **3.** Adepţii lui Marcion nu au această învăţătură ; o au cei care susţin că sufletele intră în trupuri, că sînt închise în ele şi că trec dintr-un trup în altul. Celor care susţin aceste idei să le fie rezervat alt timp, cînd vom vorbi despre suflet.

24. *Iuda* 8—16.
25. *Fac.* 1, 28.
26. *Rom.* 2, 4.

14. 1. Se pare că Heraclit socoteşte rea naşterea, pentru că spune: «Cînd oamenii se nasc, voiesc să trăiască, pentru ca să moară; sau, mai bine spus, ca să se odihnească; şi lasă în urma lor copii ca să moară şi ei» [27]. **2.** Se vede bine că şi Empedocle e de părerea lui, atuncea cînd spune:

«Am plîns şi m-am jeluit, cînd am văzut un loc atît de neprieten» [28].

Şi încă:

«Din vii face morţi, schimbîndu-le forma» [29].

Şi iarăşi:

«O zei, ce neam nefericit de muritori sîntem, ce neam nenorocit!
Spre ce lupte, spre ce gemete am fost aduşi aicea pe pămînt!» [30].

3. Dar şi Sibila spune:

«Oameni trupeşti şi muritori, sînteţi o nimica!» [31].

La fel cu poetul care scrie:

«Pămîntul nu hrăneşte ceva mai pirpiriu ca omul» [32].

15. 1. Da, şi Teognis [33] arată că naşterea este rea, grăind aşa:

«Cel mai bun lucru ar fi fost pentru cei de pe pămînt de nu s-ar fi născut
Şi nici să fi văzut strălucirea cea frumoas-a soarelui;
Iar dacă s-au născut, să caute cît pot de repede porţile iadului» [34].

2. La fel cu aceştia scrie şi poetul tragic Euripide:

«Ar trebui să ne strîngem şi
Să plîngem pe cel ce se naşte, cînd ştim spre cît de multe rele vine;
Iar pe cel ce moare şi i-au încetat durerile
Să-l petrecem în patria lui cu bucurii şi aclamaţii» [35].

3. Şi iarăşi spune altele, asemenea acestora:

«Cine nu ştie că a trăi înseamnă a muri,
Iar a muri înseamnă a trăi?» [36].

16.1. Herodot îl pune pe Solon să spună unele la fel cu acestea: «O, Cresus, orice om este supus nenorocirii!» [37]. Iar istorisirea spusă de

27. Heraclit, *Fragm. 20*, Diels.
28. Empedocle, *Fragm. 118*, Diels.
29. Acelaşi, *Fragm. 125*, Diels.
30. Acelaşi, *Fragm. 124*, Diels.
31. *Oracolele Sibiline*, Fragm. 1, 1.
32. Homer, *Odiseea*, XVIII, 130.
33. Teognis, poet grec, născut la Megara (sec. VI î.e.n.). Decepţiile din viaţă explică pesimismul poetului, de la care ne-au rămas mai mult de o mie de versuri.
34. Teognis, 425—427.
35. Euripide, *Cresfonte*, Fragm. 449.
36. Acelaşi, *Polilidos*, Fragm. 638.
37. Herodot, I, 32.

Herodot despre Cleobis şi Biton nu vrea să arate altceva decît hulirea naşterii şi lăudarea morţii [38].

2. Homer spune :

«Cum e cu frunzele, aşa e şi cu neamul oamenilor» [39].

3. Platon, în dialogul *Cratil,* atribuie lui Orfeu învăţătura despre osîndirea sufletului în trup, grăind aşa : «Unii spun că trupul este mormînt (σῆμα) al sufletului, pentru că este îngropat în el în timpul de acum. Şi pentru că sufletul prin trup înseamnă ceea ce înseamnă (ἃ ἂν σημαίνῃ), de aceea pe bună dreptate trupul s-a numit σῆμα. 4. Se pare că mai ales discipolii lui Orfeu au dat acest nume, pentru că, după părerea lor, sufletul este pedepsit în trup pentru păcate anterioare» [40]. 17. 1. Merită să fie amintit şi cuvîntul lui Filolau [41]. Acest pitagorian spune aşa : «Vechii filozofi şi prezicători dau mărturie că sufletul a fost unit cu trupul pentru a fi pedepsit şi a fost îngropat în el ca într-un mormînt» [42]. 2. Dar şi Pindar, vorbind despre misterele de la Eleusis, adaugă :

«Fericit este cel care a văzut acelea înainte de a merge sub pămînt !
A cunoscut sfîrşitul vieţii,
A cunoscut începutul dat de Zeus» [43].

3. Iar Platon, în dialogul *Fedon,* la fel cu cei de mai înainte, nu pregetă să scrie acestea : «Cei care au întemeiat la noi ceremoniile religioase n-au fost oamenii de rînd» pînă la : «va locui cu zeii» [44]. 4. Şi ce vrea să spună cînd zice : «Atîta vreme cît avem trup, iar sufletul nostru este unit cu un astfel de rău, niciodată nu vom avea ce dorim cu tărie» [45] ? Oare nu arată Platon cu aceste cuvinte că naşterea este cauza celor mai mari rele ? 5. Tot în dialogul *Fedon* dă mai departe mărturie : «Toţi cei care au norocul să se apropie de filozofie, aşa cum se cuvine, nu se silesc spre altceva, fără ca ceilalţi să ştie, decît să moară, să plece din această viaţă» [46]. 18. 1. Şi iarăşi : «Aşadar şi aici sufletul filozofului disprețuieşte mai ales trupul, fuge de el şi caută să fie numai singur cu sufletul» [47]. 2. Nu este oare Platon de acord cu dumnezeiescul apostol care spune : «*Cine mă va izbăvi de trupul morţii acesteia ?*» [48]. Dacă nu cumva apostolul numeşte în chip figurat

38. Acelaşi, I, 31.
39. Homer, *Iliada,* VI, 146.
40. Platon, *Cratil,* 400 BC.
41. Filolau, filozof grec (sec. V î.e.n.), unul din cei mai mari pitagorieni.
42. Filolau, *Fragm. 14,* Diels, *Vorsokrat.,* 5 Aufl., I, 413, 12.
43. Pindar, *Fragm. 137 a,* Schroeder.
44. Platon, *Fedon,* 69 C.
45. *Ibidem,* 66 B.
46. *Ibidem,* 64 A.
47. *Ibidem,* 65 CD.
48. *Rom.* 7, 24.

«*trup al morţii*» unirea cu cele ce duc spre viciu. **3.** Se vede din lucrarea *Statul,* în cartea întîia, că Platon, înainte de Marcion, a urît legătura trupească dintre oameni, pentru că ea este cauza naşterii. **4.** După ce a lăudat bătrîneţea, adaugă: «Ştii bine, cu cît se veştejesc celelalte plăceri trupeşti cu atît cresc poftele şi plăcerile spirituale» [49]. **5.** Făcînd menţiune de plăcerile trupeşti, Platon spune: «Tăcere, omule! Sînt foarte bucuros că am scăpat de ele, ca şi cum aş fi scăpat de un stăpîn sălbatic şi turbat» [50]. **19. 1.** Iarăşi, în dialogul *Fedon,* blamînd naşterea, spune: «Cuvîntul care vorbeşte în taină despre ele ne spune că noi oamenii sîntem ca într-o închisoare» [51]. **2.** Şi iarăşi: «Cei care socot să trăiască cu curăţenie în chip deosebit, aceia sînt eliberaţi de locurile de aici de pe pămînt, sînt sloboziţi ca dintr-o închisoare şi ajung sus într-o curată locuinţă» [52]. **3.** Cu toate că Platon gîndeşte astfel, totuşi spune că lumea este guvernată bine; apoi adaugă: «Nu trebuie ca omul să-şi ia singur viaţa şi să fugă din viaţă» [53]. **4.** Şi, ca să spun pe scurt, Platon nu i-a dat lui Marcion ideea de a socoti materia rea, pentru că Platon spune, despre lume, cu piozitate acestea: **5.** «Toate lucrurile bune pe care lumea le posedă, le are de la Cel care a creat lumea; dintr-o stare anterioară sînt toate cele penibile şi rele care sînt sub cer; din starea aceea le are lumea pe acestea şi face să se nască în vietăţi» [54]. **20. 1.** Şi încă clar, adaugă: «Cauza acestor rele din lume este elementul material care a intrat în compoziţia corpurilor, care făcea parte din natura cea veche; că înainte de a se ajunge la ordinea de acum a lumii, era în ea multă dezordine» [55]. **2.** Nu mai puţin şi în lucrarea *Legile* Platon deplînge neamul omenesc, grăind aşa: «Zeii avînd milă de neamul oamenilor, chinuit din naştere la muncă, au rînduit repetarea sărbătorilor, spre a le fi zile de odihnă pentru muncile lor» [56]. **3.** Iar în lucrarea *Epinomis,* explică şi cauzele milei zeilor şi spune acestea: «Că la început a fost grea pentru orice vieţuitoare venirea la viaţă; mai întîi a trebuit să participe la starea celor însărcinate; apoi a venit naşterea; apoi hrănirea şi instrucţia; toate acestea se fac prin mii şi mii de osteneli, aşa cum spunem toţi» [57]. **21. 1.** Dar ce? Oare nu şi Heraclit numeşte naşterea moarte, la fel cu

49. Platon, *Statul,* I, 328 D.
50. *Ibidem,* 329 C.
51. Platon, *Fedon,* 62 B.
52. *Ibidem,* 114 BC.
53. *Ibidem,* 62 B.
54. Platon, *Statul,* 273 BC.
55. *Ibidem,* 273 B.
56. Platon, *Legile,* II, 653 CD.
57. Platon, *Epinomis,* 973 D.

Pitagora şi cu Socrate în dialogul *Gorgia* [58], cînd spune : «Moarte este ceea ce vedem cînd sîntem treji şi somn ceea ce vedem cînd dormim»? [59].

2. Dar destul despre acestea. Cînd vom vorbi despre principii, atunci vom cerceta contrazicerile care se cuprind în învăţăturile filozofilor şi în învăţăturile lui Marcion. Socot, însă, că am arătat clar originile învăţăturilor străine, pe care Marcion le-a luat cu ingratitudine şi nepricepere de la Platon.

22. 1. Să mergem, însă, mai departe şi să vorbim despre înfrînare. Am spus că filozofii greci, fiind bănuitori cu privire la greutăţile pe care le aduce viaţa, au grăit multe împotriva naşterii de copii; şi că adepţii lui Marcion au interpretat cuvintele lor în chip nedumnezeiesc şi s-au arătat nerecunoscători faţă de Creator. **2.** Că spune tragedia :

«E mai bine pentru muritori să nu se nască decît să se nască.

Şi :

Că nasc, spune femeia, copii în amare dureri ;
Iar cînd îi nasc, nasc copii fără de minte ;
Şi-n zadar suspin, cînd îi văd că-s răi ;
Pe cei buni îi pierd ; iar de mi-s sănătoşi copiii
Mi se topeşte nenorocita-mi inimă de teamă.
La ce bun acestea toate ? Nu mi-i de ajuns
Să mă turbur numai pentr-un suflet !
Pentru ce să mai aduc în el şi alte dureri ?» [60].

3. Şi apoi la fel :

«Gîndesc acum ca şi altădată !
Oamenii n-ar trebui nicicînd să facă copii,
Cînd văd spre cîte dureri îi naştem» [61].

4. Iar în cele spuse din nou, pe lîngă principiile date mai înainte, adaugă cu tărie şi pricina relelor, grăind aşa :

«O, tu, care te-ai născut să fii nefericit şi să trăieşti rău !
Te-ai născut om şi viaţa cea nefericită
Al luat-o de acolo de unde văzduhul a început pe toţi
Să-i hrănească, dîndu-le răsuflare muritorilor» [62].

23. 1. Şi iarăşi, la fel cu cele de mai sus, grăieşte aşa :

«Nici un muritor nu-i fericit
Nici plin de noroc ;
Nu s-a născut încă cineva, care să fie lipsit de dureri» [63].

58. Platon, *Gorgia*, 492 E.
59. Heraclit, *Fragm. 21*, Diels.
60. Euripide, *Fragm. inc. 908.*
61. Acelaşi, TGF, *Adespota*, 111.
62. *Ibidem*, 112.
63. Acelaşi, *Ifigenia în Aulida*, 161—163.

2. Apoi iarăşi :

«Vai, vai, cît de felurită e soarta nenorocirilor omeneşti
Şi cîte chipuri are ! Sfîrşitul lor nimeni nu-l poate spune» [64].

3. Şi apoi iarăşi :

«Nu-i nimeni dintre muritori
Care să fie fericit pînă la sfîrşit» [65].

24. 1. Se spune că aceasta e pricina pentru care pitagorienii se abţineau de la plăcerile trupeşti. Eu, dimpotrivă, sînt de părere că trebuie să te căsătoreşti pentru ca să faci copii ; iar după ce-ai făcut copii, să vrei să-ţi înfrînezi plăcerile trupeşti. **2.** Pitagorienii interzic în chip mistic folosirea bobului ca hrană, nu pentru că bobul produce vînturi sau pentru că este greu de digerat sau pentru că dă naştere la vise urîte [66], nici pentru că grăuntele de bob seamănă cu capul omului, precum spune versul acela :

«Este tot una să mănînci boabele de bob sau capetele părinţilor» [67] ;

ci, mai bine spus, pentru că femeile care mănîncă bob nu nasc copii. **3.** Teofrast, în cartea a cincea a lucrării sale *Cercetări asupra plantelor*, istoriseşte că păstăile de bob, aşezate în jurul rădăcinilor pomilor tineri, usucă plantele de lîngă tulpina lor, iar păsările de curte, care sînt hrănite numai cu bob, ajung sterile [68].

CAPITOLUL IV

25. 1. Dintre eretici am amintit de Marcion din Pont, care, din pricina urii faţă de Creator, refuză folosirea lucrurilor din lumea aceasta. **2.** Pricina înfrînării sale — dacă trebuie s-o numim înfrînare — este ura lui faţă de Creator. Că acest uriaş, care dă luptă împotriva lui Dumnezeu, şi-şi închipuie că se împotriveşte Creatorului, este înfrînat fără să vrea ; insultă şi creatura şi Creatorul. **3.** Chiar dacă marcioniţii aduc în sprijinul lor cuvintele pe care Domnul le-a spus lui Filip [69] : «*Lasă morţii să-şi îngroape morţii lor, tu urmează Mie !*» [70], totuşi marcioniţii să se gîndească la aceea că şi Filip poartă aceeaşi plăsmuire de trup, fără să aibă un trup de mort, pîngărit. **4.** Cum nu avea trup muritor, cînd avea trup? Filip a înviat din mormînt, pentru că Domnul îi omorîse patimile şi

64. Acelaşi, *Antiopa*, Fragm. 211.
65. Acelaşi, *Hicetide*, 269 ş.u.
66. Plutarh, *Moral.* 286 DE.
67. Mullach, *FPG*, I, 200.
68. Teofrast, *Cercetări asupra plantelor*, V, 15, 1.
69. Clement dă aici numele ucenicului care a cerut Domnului să se ducă mai întîi să-şi îngroape pe tatăl său şi apoi să-I urmeze.
70. *Mt.* 8, 22 ; *Lc.* 9, 60.

pentru că era viu în Hristos [71]. **5.** Am amintit şi de comuniunea neîngăduită a femeilor, profesată de Carpocrate [72]; dar cînd am vorbit de cuvîntul lui Nicolae [73], am lăsat deoparte prilejul cu care a fost spus. **6.** Se spune că Nicolae avea o femeie frumoasă; după înălţarea la cer a Mîntuitorului, apostolii l-au învinuit că e gelos; atunci Nicolae a adus în mijlocul ucenicilor pe femeia sa şi a îngăduit oricui vrea să trăiască cu ea. **7.** Se spune că fapta aceasta este urmarea acelui cuvînt al lui Nicolae: «trebuie să facem abuz de trup» [74]. Adepţii ereziei lui Nicolae, dînd urmare fără socoteală şi fără cercetare atît faptei cît şi spusei lui, fac desfrînare în toată voia. **26. 1.** Eu ştiu, însă, că Nicolae n-a avut o altă femeie decît pe aceea cu care s-a căsătorit; ştiu că dintre copiii lui, fetele au îmbătrînit fecioare, iar fiul lui a rămas curat toată viaţa lui. **2.** Aşa stînd lucrurile, Nicolae, prin aducerea în mijlocul ucenicilor a femeii sale, de care se spunea că era gelos, a arătat că nu era stăpînit de această patimă şi i-a învăţat că «a face abuz de trup» înseamnă a-ţi înfrîna cele mai puternice plăceri. După părerea mea, Nicolae voia, aşa cum a poruncit Mîntuitorul, să nu *«slujească la doi domni»* [75]: plăcerii şi lui Dumnezeu. **3.** Se spune că şi Matia tot aşa învăţa; să lupţi cu trupul şi să faci abuz de el, ca să nu-i laşi timp pentru vreo plăcere desfrînată; iar sufletul să ţi-l creşti prin credinţă şi cunoaştere, prin gnoză.

27. 1. Sînt unii oameni care numesc comuniune mistică plăcerea trupească săvîrşită în comun; aceştia insultă cu acest nume comuniunea. **2.** Cuvîntul a lucra se întrebuinţează şi cînd se face răul şi se întrebuinţează în chip omonim tot cuvîntul a lucra şi cînd se face binele; tot aşa şi cu comuniunea; este o lucrare bună cînd împarte bani, hrană şi îmbrăcăminte; dar oamenii aceia numesc într-un chip necredincios comuniune împreunarea afrodisiacă. **3.** Se spune că unul din aceşti oameni s-a apropiat de o fecioară de a noastră, frumoasă la chip, şi i-a zis: «Este scris: *«dă oricui îţi cere»* [76]; aceea, însă, i-a răspuns foarte cuviincios, fără să dea de bănuit că a înţeles desfrînarea omului: «Despre căsătorie, vorbeşte cu mama!». **4.** O, lipsă de credinţă în Dumnezeu! Părtaşii la desfrînare, fraţii destrăbălării, falsifică cuvintele Domnului! Cei care răstălmăcesc adevărul sînt nu numai o insultă adusă filozofiei, ci o insultă adusă întregii vieţi, dar mai bine spus, sînt, atît cît le stă în putinţă, surpători ai filozofiei şi ai vieţii. **5.** Aceşti

71. *Acta Philippi*, 29.
72. Stromata III, 10.
73. Stromata II, 118, 3.
74. Stromata II, 118, 3.
75. *Mt.* 6, 24; *Lc.* 16, 13.
76. *Lc.* 6, 30; *Mt.* 5, 42.

oameni, de trei ori ticăloşi, îmbracă în cuvinte sfinte comuniunea trupească şi afrodisiacă şi cred că ea îi urcă în împărăţia lui Dumnezeu. **28. 1.** O astfel de comuniune duce la case de desfrîu ; iar cei care participă la o comuniune ca aceasta pot sta alături de porci şi de ţapi, că îşi pun cele mai mari nădejdi în desfrînatele care patronează casele de desfrîu şi care primesc fără de ruşine pe toţi cei ce vor să intre. **2.** *«Dar pe voi nu v-a învăţat aşa Hristos, dacă L-aţi ascultat şi aţi fost învăţaţi întru El, precum este adevărul în Hristos Iisus, ca voi să lepădaţi vieţuirea de mai înainte, pe omul cel vechi, care se strică de poftele înşelăciunii.* **3.** *Înnoiţi-vă, dar, cu duhul minţii voastre şi îmbrăcaţi omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu întru dreptatea şi sfinţenia adevărului»* [77], după asemănarea lui Dumnezeu. **4.** *«Fiţi, dar, imitatorii lui Dumnezeu ca nişte copii iubiţi şi umblaţi întru dragoste, precum şi Hristos v-a iubit pe voi şi S-a dat pe Sine pentru noi prinos şi jertfă lui Dumnezeu întru miros cu bună mireasmă.* **5.** *Desfrîu şi orice necurăţie sau lăcomie nici să se pomenească între voi, aşa cum se cuvine sfinţilor, nici vorbe de ruşine şi vorbe proaste»* [78]. **6.** Apostolul, învăţîndu-ne să ne deprindem a ne curăţi începînd cu cuvintele, scrie: *«Că aceasta să ştiţi, cunoscînd că nici un desfrînat»* [79] şi celelalte pînă la : *«ci mai degrabă să le daţi pe faţă»* [80].

29. 1. Învăţătura ereticilor, de care am vorbit, a fost scoasă dintr-o carte apocrifă. Voi da textul ; acest text este mama desfrînării acelor eretici. Că sau ei sînt autorii cărţii — şi uită-te la nebunia lor, că de dragul neînfrînării lor falsifică pe Dumnezeu ! — sau au înţeles greşit ceea ce au auzit la alţii şi au născocit această faimoasă învăţătură. **2.** Textul este acesta : «Toate erau unul ; şi pentru că i s-a părut celui unul să nu fie singur în unitate, a ieşit din el suflarea ; şi a fost în comuniune cu ea şi a făcut pe cel iubit ; din acesta a ieşit suflarea, cu care fiind în comuniune a făcut puterile, care nu pot fi nici văzute, nici auzite», pînă la : «fiecare cu numele ei propriu». **3.** Dacă şi aceştia, ca şi adepţii lui Valentin, ar fi înţeles că e vorba de comuniuni duhovniceşti, poate că ar fi primit cineva ideea lor ; dar a face din comuniunea trupească — adevărată insultă — profeţie sfîntă, înseamnă a nu cunoaşte deloc ce este mîntuirea. **30. 1.** Nişte învăţături ca acestea au şi adepţii lui Prodicos [81], care se numesc în chip fals gnostici şi spun că sînt prin fire fiii primului Dumnezeu. Abuzînd de noblefea lor şi de libertate, trăiesc cum vor ; voiesc, însă, să trăiască în plăceri, dîn-

77. *Ef.* 4, 20—24.
78. *Ef.* 5, 1—4.
79. *Ef.* 5, 5.
80. *Ef.* 5, 11.
81. Numiţi prodicieni. J. P. Kirsch, *Die Kirche in den antiken griechisch-römischen Kulturwelt*, Freiburg i. Br., 1930, I, 189.

du-şi lorusi lege, că nu sînt stăpîniţi de nimeni, că sînt domnii sîmbetei, că prin naşterea lor sînt mai presus de orice neam şi că sînt copii împărăteşti. Iar pentru împărat, spun ei, nu este lege scrisă. **2.** Mai întîi, însă, nu fac tot ce vor ; multe piedici îi opresc, chiar dacă doresc şi încearcă să le facă ; iar cele pe care le fac nu le fac ca împăraţi, ci ca nişte biciuiţi ; desfrînările le fac pe ascuns, pentru că le e teamă să nu fie prinşi : se feresc să nu fie osîndiţi, le e frică să nu fie chinuiţi. **3.** Cum poate fi, deci, semn de libertate neînfrînarea şi vorbele de ruşine ? Că spune apostolul : *«Tot cel care păcătuieşte este rob»* [82]. **31. 1.** Dar cum poate spune cel care se lasă în voia oricărei pofte că vieţuieşte după Dumnezeu, cînd Domnul a spus : *«Iar Eu spun : Să nu pofteşti !»* [83]. **2.** Dacă cineva vrea să păcătuiască de bună voie, dacă-şi pune dogmă să se desfrîneze, să se destrăbălezе şi să întineze căsniciile altora, cum mai putem avea milă de cei care păcătuiesc fără voie? **3.** Să ne închipuim că aceşti eretici s-ar duce într-o ţară străină ; în acea ţară străină n-ar găsi crezare, pentru că n-au cu ei adevărul. **4.** Mai mult :dacă un străin ar insulta pe cetăţenii ţării în care se află şi le-ar face nedreptăţi, n-ar trebui, oare, ca atît timp cît locuieşte vremelnic acolo, să se mulţumească numai cu cele de neapărată trebuinţă, fără să bage de seamă cetăţenii ? **5.** Şi acum : Cum mai pot aceşti eretici susţine că numai ei cunosc pe Dumnezeu, cînd săvîrşesc fapte pe care şi păgînii le urăsc, cînd nu fac cele poruncite de legi, cînd sînt adică nedrepţi, neînfrînaţi, lacomi şi desfrînaţi ? **6.** Şi ar trebui ca ei, atîta vreme cît trăiesc într-o ţară străină, să vieţuiască frumos, ca să arate că sînt într-adevăr de viţă împărătească. **32. 1.** Aşa, însă, aceşti eretici sînt urîţi şi de legiuitorii civili şi de legea dumnezeiască, pentru că au ales să vieţuiască în chip nelegiuit. În Numeri se arată că cel care a ucis pe desfrînat este binecuvîntat de Dumnezeu [84]. **2.** Ioan, în Epistola lui, spune : *«Dacă spunem că avem împărtăşire cu El»* — adică cu Dumnezeu — *«şi umblăm în întuneric, minţim şi nu lucrăm adevărul ; dar dacă umblăm în lumină, aşa cum El este în lumină, împărtăşire avem cu El, şi sîngele lui Iisus, Fiul Lui, ne curăţeşte de păcat»* [85]. **33. 1.** Sînt oare mai buni decît oamenii din lume ereticii aceştia care săvîrşesc nişte fapte ca acestea şi sînt asemenea celor mai răi dintre lumeţi? După părerea mea, cei ce se aseamănă cu firea se aseamănă şi cu faptele. **2.** Iar cei care pretind că-i depăşesc pe alţii prin noblеţea firii lor sînt datori să-i depăşească şi cu purtările, ca să scape de aruncarea în închisoare. **3.** Că este într-adevăr aşa cum

82. *Rom.* 6, 16.
83. *Mt.* 5, 28.
84. *Num.* 25, 8—13.
85. *In.* 1, 6—7.

a spus Domnul: *«Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor şi fariseilor nu veţi intra în împărăţia lui Dumnezeu»* [86]. **4.** Despre înfrînarea la mîncare este arătat în Daniil [87]. Şi ca să spun pe scurt, David spune în Psalmi despre ascultare: *«În ce-şi va îndrepta tînărul calea sa?»* [88] şi îndată aude: *«În a păzi cuvîntul Tău din toată inima»* [89]. **5.** Iar Ieremia zice: «Acestea spune Domnul: *«Nu umblaţi după căile neamurilor»* [90].

34. 1. Pornind de aici, alţi ticăloşi şi alţi oameni de nimic spun că omul a fost făcut de diferite puteri: părţile trupului pînă la buric sînt făcute cu o artă mai asemănătoare lui Dumnezeu, iar părţile mai jos de buric cu o artă inferioară, datorită căreia doresc împreunarea trupească. **2.** Dar au uitat că şi părţile superioare ale trupului doresc hrana, iar la unii oameni sînt desfrînate. Ereticii aceştia se împotrivesc lui Hristos, Care a spus fariseilor că acelaşi Dumnezeu a făcut şi pe omul din afară şi pe cel dinăuntru [91]. Dar şi dorinţa nu vine de la trup, deşi se face prin trup.

3. Alţi cîţiva, pe care-i numim antitacţi [92], spun că Dumnezeul universului este prin fire Tatăl nostru şi că toate cîte a făcut sînt bune; dar unul din cei făcuţi de El a semănat neghină, dînd naştere firii celei rele; ne-a amestecat pe noi toţi cu cele rele şi ne-a făcut să ne împotrivim Tatălui. **4.** De aceea şi noi ne împotrivim acestuia, ca să răzbunăm pe Tatăl, făcînd lucruri potrivnice voinţei celui de al doilea; şi pentru că acesta a spus: *«să nu faci desfrînare»* [93], noi, spun aceşti eretici, facem desfrînare, ca să desfiinţăm porunca Lui.

35. 1. Vom spune şi acestora că noi am învăţat să cunoaştem din fapte [94] pe profeţii mincinoşi şi pe toţi cei care făţăresc adevărul. Faptele voastre vă dau pe faţă! Cum veţi mai spune că aveţi adevărul? **2.** Că sau nu există răul şi atunci nu merită hulit cel pe care voi îl învinuiţi că s-a împotrivit lui Dumnezeu, pentru că nici n-a fost făcătorul răului — că odată cu fructul este înlăturat şi pomul — sau, dacă există într-adevăr răul, să ne spună ei nouă cum sînt, după părerea lor, poruncile date despre dreptate, despre înfrînare, despre răbdare, despre resemnare şi de toate poruncile asemenea acestora; să ne spună cum sînt: rele sau bune? **3.** Dacă este rea porunca aceea care opreşte săvîrşirea celor mai multe fapte de ruşine, atunci viciul face legi îm-

86. *Mt.* 5, 20.
87. *Dan.* 1, 5—16.
88. *Ps.* 118, 9.
89. *Ps.* 118, 9—10.
90. *Ier.* 10, 2.
91. *Lc.* 11, 40.
92. Adică: cei care se împotrivesc.
93. *Ieş.* 20, 13.
94. *Mt.* 7, 16.

potriva lui însuşi şi se nimiceşte singur, lucru cu neputinţă; dar dacă porunca este bună, atunci ereticii aceştia trebuie să dea mărturia că împotrivindu-se faptelor bune se împotrivesc binelui şi săvîrşesc răul. **36. 1.** Dar Însuşi Mîntuitorul, singurul de Care ascultă aceşti eretici, după cum spun ei, a oprit ura şi ocara [95], că spune: «*Cînd mergi cu duşmanul tău, caută să ţi-l faci prieten*» [96]. **2.** Aşadar, ereticii aceştia sau calcă porunca lui Hristos, împotrivindu-se celui ce s-a împotrivit, sau sînt prietenii Lui şi atunci nu vor lupta împotriva Lui. **3.** Dar ce? Nu ştiţi, o, oameni de viţă nobilă — că voi vorbi ca şi cum i-aş avea în faţă — că luptînd împotriva unor porunci care sînt bune, luptaţi împotriva mîntuirii voastre? Că nu distrugeţi poruncile cele date spre folos, ci pe voi înşivă vă distrugeţi. **4.** Domnul a spus: «*Să lumineze faptele voastre*» [97]; voi, însă, faceţi vădite destrăbălările voastre. **5.** Dealtfel, dacă voiţi să distrugeţi poruncile legiuitorului, pentru ce încercaţi să distrugeţi, prin neînfrînarea voastră, poruncile care poruncesc «*să nu faci desfrînare*» [98], «*să nu strici băieţi*» [99] şi toate cîte contribuie la înfrînare? Pentru ce nu distrugeţi iarna, făcută de legislator, ca să faceţi vară, cînd este încă iarnă? Pentru ce nu faceţi ca pămîntul să ajungă plutitor, iar marea bună de mers cu piciorul [100], aşa cum spun istoricii că a voit să facă barbarul Xerxe? [101]. **37. 1.** Dar pentru ce nu vă împotriviţi tuturor poruncilor? Dumnezeu a spus: «*Creşteţi şi vă înmulţiţi*» [102]; şi ar trebui ca voi, cei care vă împotriviţi lui Dumnezeu, să nu practicaţi deloc împreunările trupeşti. Dumnezeu a spus: «*Iată am dat vouă toate spre hrană şi desfătare*» [103] şi ar trebui să nu vă desfătaţi cu nimic din acestea. **2.** Dar Dumnezeu a spus şi: «*ochi pentru ochi*» [104]; şi ar trebui să nu răspundeţi la împotrivire cu împotrivire. Dumnezeu a poruncit ca hoţul să dea împătrit ce a furat [105]; şi ar trebui să mai daţi hoţului încă şi ceva pe deasupra. **3.** Şi iarăşi la fel, pentru că vă împotriviţi poruncii «*să iubeşti pe Domnul*» [106], ar trebui să nu iubeşti nici pe Dumnezeul universului. Şi iarăşi Dumnezeu a spus: «*Să nu-ţi faci chip cioplit, nici turnat*» [107]; şi firesc ar fi să vă închinaţi la cele cioplite. **4.** Nu sînteţi oare necredincioşi

95. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 27—28.
96. *Mt.* 5, 25; *Lc.* 12, 58.
97. *Mt.* 5, 16.
98. *Ieş.* 20, 14.
99. *Învăţătura celor 12 apostoli*, II, 1, *op. cit.*, p. 26
100. *II Mac.* 5, 21.
101. Herodot, VII, 54.
102. *Fac.* 1, 28; 9, 1.
103. *Fac.* 1, 29; 9, 2—3.
104. *Ieş.* 21, 24.
105. *Ieş.* 22, 1.
106. *Deut.* 6, 5.
107. *Deut.* 27, 15.

cînd vă împotriviţi, după cum spuneţi, Creatorului, dar faceţi cele ce fac desfrînatele şi desfrînaţii ? 5. Cum nu simţiţi că deşi faceţi mai mare pe cel pe care-l socotiţi slab, totuşi se întîmplă ceea ce vrea acela şi nu ceea ce a vrut cel bun ? Dimpotrivă deci, este arătat chiar de voi slab acela care este tatăl vostru după cum spuneţi.

38. 1. Adună şi aceşti eretici din unele pericope profetice cuvinte ; pe acestea le culeg şi le interpretează rău, iar pe cele spuse alegoric le iau în sens literal. **2.** Ei spun: este scris: «*S-au împotrivit lui Dumnezeu şi s-au mîntuit*» [108]. Şi adaugă acestui text : «lui Dumnezeu cel *nerușinat*» ; iau acest cuvînt ca un sfat dat lor şi socot mîntuire loruşi cînd se împotrivesc Creatorului. **3.** În Scriptură, însă, nu este scris : «lui Dumnezeu cel nerușinat». Dar chiar dacă ar fi aşa, ar trebui, o, nepricepuţilor, să înţelegeţi că diavolul este numit «nerușinat» sau pentru că defaimă pe om sau pentru că pîrăşte pe păcătoşi sau pentru că e apostat. **4.** Poporul, de care e vorba în acea pericopă, îndura cu greu pedepsele primite de la Dumnezeu pentru păcatele săvîrşite şi suspina ; de aceea murmura; şi a rostit cuvintele acelea, spunînd că şi celelalte popoare păcătuiesc, dar nu sînt pedepsite ; numai ei sînt pedepsiţi de fiecare dată ce păcătuiesc, după cum a spus şi Ieremia : «*Pentru ce calea necredincioşilor sporeşte?*» [109]. Asemănătoare cu aceste cuvinte sînt şi cuvintele lui Maleahi, de care am vorbit mai înainte : «*S-au împotrivit lui Dumnezeu şi s-au mîntuit*» [110]. **5.** În proorociile lor, profeţii nu spun numai cuvintele pe care le-au auzit de la Dumnezeu, ci vestesc sub formă de replică şi cele pe care poporul le poartă din gură în gură, menţionînd cele discutate de oameni. Din acest fel de discuţii face parte şi textul scripturistic de care a fost vorba mai sus. **39. 1.** Oare apostolul nu se adresează acestor eretici cînd scrie în Epistola către Romani : «*Şi de ce n-am face cele rele, ca să vină cele bune, precum sîntem huliţi şi precum spun unii că zicem noi ? Osînda acestora este dreaptă*» [111]. **2.** Aceştia sînt cei care, atunci cînd citesc Scriptura, prin tonul vocii o răstălmăcesc în vederea propriilor lor plăceri şi, prin adăugarea unor accente şi puncte, îndreaptă forţat cele poruncite cu înţelepciune şi cu folos de Scriptură spre justificarea vieţii lor desfrînate. **3.** Profetul Maleahi spune: «*Cei ce aţi întărîtat pe Dumnezeu cu cuvintele voastre şi aţi zis : «Cu ce L-am întărîtat pe El ?» În ceea ce ziceţi : «Tot cel ce face răul este bun înaintea Domnului şi întru ei El a binevoit» ;* şi «*Unde este Dumnezeul dreptăţii*» [112].

108. *Mal.* 3, 15.
109. *Ier.* 12, 1.
110. *Mal.* 3, 15.
111. *Rom.* 3, 8.
112. *Mal.* 2, 17.

CAPITOLUL V

40. 1. Dar ca să nu vorbim mai mult, examinînd cu de-amănuntul nesăbuința mai multor erezii nesăbuite, nici iarăși să fim siliți să vorbim de fiecare din ele ca să ne fie nouă rușine de învățăturile lor și să lungim astfel prea mult scrierea noastră, haide, dar, să le răspundem, împărțind toate ereziile în două tabere. **2.** Că ereziile sau învață că este indiferent felul de viețuire, sau cîntă pe un ton înalt și, din necredință și ură, profesează înfrînarea. **3.** Trebuie să ne ocupăm întîi de prima tabără. Dacă este îngăduit să alegem orice fel de viață, atunci e clar că trebuie să alegem o viață însoțită de înfrînare; iar dacă pentru cel ales este fără de primejdie orice fel de viață, atunci e clar că mult mai fără primejdie este o viață însoțită de virtute și de cumpătare. **4.** Dacă «*Domnului sîmbetei*» [113] I s-a dat puterea să fie fără de păcat, chiar dacă trăiește neînfrînat, apoi cu mult mai mult nu va trebui să dea vreo socoteală cel care duce o viață cumpătată. **5.** Apostolul spune: «*Toate-mi sînt îngăduite, dar nu toate îmi sînt de folos*» [114]. Iar dacă toate sînt îngăduite e clar că și cumpătarea. **41. 1.** După cum este de lăudat cel care se folosește de puterea sa, ca să trăiască virtuos, tot așa este cu mult mai sfînt și mai vrednic de adorat Dumnezeu Cel care ne-a dat libertate și stăpînire, Cel care ne-a îngăduit să trăim cum voim și n-a îngăduit să ajungem robi și nici n-a voit ca alegerile și feririle noastre să le facem din constrîngere. **2.** Dacă și unul și altul — și cel care alege desfrîul și cel care alege înfrînarea — pot fi fără teamă, totuși curățenia lor nu este la fel. Cel care se tăvălește în plăceri face plăcere trupului, pe cînd cel cumpătat liberează de patimă sufletul, stăpînul trupului. **3.** Ereticii spun că «*am fost chemați la libertate*» [115]; da, dar cu o condiție, așa cum spune apostolul: «*să nu folosim libertatea ca prilej de a sluji trupului*» [116]. **4.** Dacă trebuie, după cum spun ereticii, să facem plăcere poftei și dacă trebuie să socotim indiferentă o viață plină de rușine, atunci sau trebuie să dăm ascultare în totul poftelor — și dacă-i așa, trebuie să săvîrșim cele mai mari desfrînări și fapte lipsite de sfințenie, dînd urmare celor ce ne dau aceste sfaturi — **5.** sau trebuie să ne ferim de unele pofte, să nu mai ducem o viață indiferentă și nici să fim, fără nici o reținere, robii celor mai de necinste părți ale trupului nostru, stomacului adică și mădularelor rușinoase, lingușind de dragul poftei trupul nostru muritor. **6.** Pofta crește și

113. *Mt.* 12, 8; *Mc.* 2, 28; *Lc.* 6, 5.
114. *I Cor.* 6, 12; 10, 23.
115. *Gal.* 5, 13.
116. *Gal.* 5, 13.

capătă viaţă cînd este ajutată de desfătare ; dimpotrivă se veştejeşte cînd punem stavilă desfătării. **42. 1.** Cum e cu putinţă ca cel biruit de plăcerile trupului să se asemene Domnului sau să aibă cunoaşterea lui Dumnezeu ? Pofta este începutul oricărei plăceri ; dar pofta mai este şi tristeţe şi grijă pentru ceva ce doreşti, dar îţi lipseşte. **2.** De aceea spun că cei care aleg acest fel de viaţă nu mi se par a fi altfel decît cum spune versul acesta :

«Pe lîngă ruşine, mai sufăr şi dureri» [117],

pentru că îşi aleg, şi pentru timpul de acum şi pentru mai tîrziu, un rău pe care singuri şi-l atrag spre ei. **3.** Dacă ne-ar fi totul îngăduit şi n-am avea nici o teamă că ne pierdem nădejdea mîntuirii din pricina faptelor rele, poate că ereticii ar avea dreptate să ducă o viaţă ticăloasă şi mizerabilă. **4.** Viaţa fericită, însă, ne este arătată de porunci ; de ele trebuie să ne ţinem noi toţi, fără să călcăm ceva din cele spuse de ele şi fără să neglijăm ceva din cele ce se cuvine să facem, nici chiar cea mai mică poruncă. Să mergem acolo unde ne conduce Cuvîntul. Dacă ne depărtăm de El, vom cădea neapărat într-un rău fără de moarte. **5.** Urmînd, însă, dumnezeieştii Scripturi, potrivit căreia merg cei credincioşi, sîntem, atît cît putem, asemenea Domnului. Deci nu trebuie să trăim indiferent; trebuie să ne curăţim, pe cît e cu putinţă, de plăceri şi de pofte ; trebuie să avem grijă de suflet, care se cuvine să rămînă numai în Dumnezeire. **6.** Mintea, fiind curată şi slobodă de orice răutate, poate primi puterea lui Dumnezeu, pentru că se restaurează în ea chipul cel dumnezeiesc. «*Şi oricine îşi pune în El nădejdea aceasta,* spune apostolul Ioan, *se curăţeşte pe sine, aşa cum Acela curat este*» [118]. **43. 1.** Dar este cu neputinţă să aibă cunoaşterea lui Dumnezeu cei care sînt conduşi încă de patimi ; aceştia nici nu pot avea parte de nădejde, pentru că nu şi-au agonisit cunoaşterea lui Dumnezeu. Cel care nu atinge acest ţel, acela este învinuit că nu cunoaşte pe Dumnezeu ; iar necunoaşterea lui Dumnezeu o arată felul de vieţuire a unui om. **2.** Că este cu neputinţă ca cineva să fie în acelaşi timp şi om învăţat şi să nu-i fie nici ruşine a-şi satisface plăcerile trupului. Că ideea aceasta : «plăcerea este un lucru bun» nu poate sta alături de ideea : «numai binele este un lucru bun» ; sau : «numai Domnul este bun», sau : «numai Dumnezeu este bun» ; sau : «numai El este demn de iubit». **3.** «*În Hristos sînteţi tăiaţi împrejur cu tăiere împrejur nefăcută de mînă prin dezbrăcarea trupului cărnii, întru tăierea împrejur a lui Hristos*» [119]. **4.** «*Deci, dar, dacă aţi fost înviaţi împreună*

117. Hesiod, *Munci şi zile*, 211.
118. *I In.* 3, 3.
119. *Col.* 2, 11.

cu Hristos, cele de sus căutaţi, cele de sus gîndiţi, nu cele de pe pămînt. Că aţi murit ; şi viaţa voastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu» [120] — nu desfrînarea pe care o practică aceia — **5.** *«Omorîţi, dar, mădularele cele de pe pămînt, desfrînarea, necurăţia, patima, pofta, din pricina cărora vine mînia»* [121]. Să lepede, deci, şi aceştia : *«mînia, iuţimea, răutatea, hula, vorbele de ruşine din gura lor, dezbrăcîndu-se de omul cel vechi cu poftele lui şi îmbrăcîndu-se cu cel nou, care se înnoieşte spre cunoaştere, după chipul Celui ce l-a zidit»* [122]. **44. 1.** Felul de vieţuire arată lămurit pe cei care cunosc poruncile, că după cum e cuvîntul aşa e şi viaţa. Pomul se cunoaşte după roade [123], nu după flori şi frunze. **2.** Cunoaşterea lui Dumnezeu se cunoaşte după rod şi după vieţuire, nu după cuvînt şi după floare. **3.** Nu spunem că simplul cuvînt este cunoaştere a lui Dumnezeu, ci ştiinţa aceea dumnezeiască şi lumina aceea care vine în suflet în urma ascultării de porunci ; lumina aceea care face pe toate clare de la naşterea lor, care îl pregăteşte pe om să se cunoască pe el însuşi, care îl învaţă cum să ajungă la Dumnezeu. Da, ceea ce este ochiul pentru trup, aceea este cunoaşterea pentru minte. **4.** Să nu se numească, dar, libertatea robirea la plăceri, aşa cum nu se poate numi dulce fierea. Noi am învăţat o libertate, cu care numai Domnul ne-a făcut liberi [124], liberîndu-ne de plăceri, de pofte şi de celelalte patimi. **5.** *«Cel care spune : «L-am cunoscut pe Domnul» şi poruncile Lui nu le păzeşte, mincinos este şi în el nu este adevărul»* [125], spune Ioan.

CAPITOLUL VI

45. 1. Trebuie să spunem aşa celor care cu cuvinte pline de cuviosie, prin înfrînarea lor păcătuiesc faţă de creaţie şi faţă de Sfîntul Creator, singurul atotputernicul Dumnezeu ; celor care învaţă că nu trebuie primită căsătoria şi facerea de copii, ca să nu se aducă pe lume alţi nenorociţi şi să hrănim moartea ; acestora trebuie să le spunem aşa : Mai întîi cele grăite de apostolul Ioan : **2.** *«Şi acum mulţi antihrişti s-au arătat ; şi de aici cunoaştem că este ceasul de pe urmă. Dintre noi au ieşit, dar nu erau dintre noi ; că dacă ar fi fost dintre noi, ar fi rămas cu noi»* [126]. **3.** Pe aceştia trebuie să-i întoarcem de pe calea lor greşită şi să spulberăm cuvintele spuse de ei. Cînd Salomea [127] a între-

120. *Col.* 3, 1—3.
121. *Col.* 3, 5—6.
122. *Col.* 3, 8—10.
123. *Lc.* 6, 44 ; *Mt.* 7, 16 ; 12, 33.
124. *Gal.* 5, 1 ; *In.* 8, 36.
125. *I In.* 2, 4.
126. *I In.* 2, 18—19.
127. *Mc.* 15, 40 ; 16, 1.

bat pe Domnul: «Pînă cînd are putere moartea?», Domnul a răspuns: «Atîta vreme cît voi femeile veţi naşte». Domnul n-a vrut să spună că viaţa e rea şi că rea este şi creaţia, ci că moartea este o urmare firească a vieţii; că negreşit naşterii îi urmează şi stricăciunea. **46. 1.** Legea vrea să ne scape de desfătare şi de orice turburare. Acesta-i scopul ei. Ne duce de la nedreptate la dreptate. Prin căsătorie, prin facerea de copii şi prin felul de vieţuire, ne face cumpătaţi. **2.** Domnul *«n-a venit să strice legea, ci să o plinească»* [128]; să o plinească, nu pentru că îi lipsea ceva, ci pentru ca prin venirea Lui să fie împlinite profeţiile din lege, pentru ca să fie predicată prin Cuvînt vieţuirea cea dreaptă a celor care au vieţuit drept înainte de lege. **3.** Mulţi, care nu ştiu nimic de înfrînare, vieţuiesc în trup, nu în duh; iar trupul fără duh este pămînt şi cenuşă [129]. Domnul osîndeşte desfrînarea chiar cînd este gîndită. **4.** Ce? Nu este cu putinţă să te foloseşti cumpătat de căsătorie şi să nu încerci să desparţi *«ceea ce a unit Dumnezeu»?* [130]. Unele ca acestea învaţă cei care vor să strice căsniciile, din pricina cărora este hulit şi numele lui Hristos [131]. **5.** Cum să nu fie spurcaţi, dar, cei care spun că este spurcată căsătoria, cînd ei s-au născut tot din căsătorie? După părerea mea, este sfîntă sămînţa celor sfinţi. **47. 1.** Nouă trebuie să ne fie sfînt nu numai duhul, ci şi purtarea şi viaţa şi trupul. Pentru că, pe ce alt temei spune Pavel că femeia se sfinţeşte de bărbat sau bărbatul de femeie? [132]. **2.** Ce înţeles mai au apoi cele spuse de Domnul celor care L-au întrebat despre cartea de despărţenie, dacă se poate lăsa femeia, aşa cum Moisi a îngăduit? Acestora Domnul le-a răspuns: *«Pentru învîrtoşarea inimii voastre Moisi a scris acestea! Dar voi n-aţi citit că Dumnezeu a zis celui dintîi om: «Veţi fi cei doi un trup»? Deci cel care-şi lasă femeia sa afară de pricină de desfrînare, face ca şi ea să se desfrîneze»* [133]. **3.** Dar *«după înviere,* spune Domnul, *nici nu se însoară, nici nu se mărită»* [134]. Iar despre stomac şi mîncări a spus: *«Bucatele sînt pentru pîntece şi pîntecele pentru bucate; dar Dumnezeu le va strica şi pe el şi pe ele»* [135]. Scriptura ţine de rău pe cei care se gîndesc să-şi ducă viaţa ca porcii şi ţapii, pentru ca să-i facă pe oameni să nu mănînce şi să nu aibă fără teamă legături trupeşti.

48. 1. Dar dacă, după cum spun ei, au şi ajuns la înviere şi din pricina asta nu se însoară, atunci nici să nu mănînce şi nici să nu bea; că apostolul a spus că la înviere va fi stricat şi stomacul şi vor fi stricate

128. *Mt.* 5, 17.
129. *Fac.* 18, 27.
130. *Mt.* 19, 6; *Mc.* 10, 9.
131. *Rom.* 2, 24.
132. *I Cor.* 7, 14.
133. *Mt.* 19, 3—9; 5, 32; *Mc.* 10, 2—12.
134. *Mt.* 22, 30; *Mc.* 12, 25; *Lc.* 20, 35.
135. *I Cor.* 6, 13.

și mîncările. **2.** Cum se face, însă, că ereticii aceștia și flămînzesc și însetează și sufăr și au și alte slăbiciuni ale trupului, precum și celelalte neputințe, cînd pe toate acestea n-are să le sufere cel care primește prin Hristos desăvîrșirea și învierea așteptată? Dar și cei care se închină idolilor se opresc de la mîncări și de la plăcerile trupului! **3.** «*Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură*» [136]. Apoi și magii, care adoră pe îngeri și demoni, se îngrijesc să nu bea vin, să nu mănînce carne și să nu aibă legături trupești. După cum smerenia este o stare bună și nu o stare nenorocită a trupului, tot așa și înfrînarea este o virtute a sufletului, care nu se arată în văzul lumii, ci se înfăptuiește în ascuns.

49. 1. Sînt unii eretici care numesc fără ocol căsătoria desfrînare și învață că a fost dată de diavol. Și spun acești lăudăroși că ei imită pe Domnul, Care nici nu s-a însurat și nici n-a avut vreo avere în lumea aceasta. Și se laudă că ei înțeleg Evanghelia mai bine decît alții. **2.** Acestora, Scriptura le spune: «*Dumnezeu stă împotriva celor mîndri, iar celor smeriți le dă har*» [137]. **3.** Ei nu cunosc însă, pricina pentru care Domnul nu s-a căsătorit. Mai întîi, pentru că avea mireasa Lui, Biserica; apoi nu era simplu om, ca să aibă nevoie după trup de un ajutor [138]; și, în sfîrșit, nici nu-I era de neapărată trebuință să facă copii, pentru că era veșnic și era singurul Fiu al lui Dumnezeu.

4. Însuși Domnul spune: «*Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă*» [139]; și iarăși: «*Precum era în zilele lui Noe, cînd se însurau și se măritau, cînd își zideau case și sădeau și precum era în zilele lui Lot, tot așa va fi venirea Fiului Omului*» [140]. **5.** Și ca să se vadă că nu vorbește despre neamuri, Domnul adaugă: «*Oare cînd va veni Fiul Omului va găsi credință pe pămînt?*» [141]. **6.** Și iarăși: «*Vai de cele ce vor avea în pîntece și de cele ce vor alăpta în zilele acelea!*» [142]. Deși și aceste cuvinte sînt spuse alegoric! De aceea nici n-a hotărît timpul venirii, «*pe care Tatăl l-a pus în stăpînirea Sa*» [143], ca lumea să rămînă din generație în generație. **50. 1.** Iar textul: «*Nu toți pricep cuvîntul acesta. Că sînt fameni care s-au născut așa, și sînt fameni care au fost făcuți fameni de oameni și sînt fameni care singuri s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor. Cine poate înțelege, să înțeleagă*» [144]. **2.** Ere-

136. *Rom.* 14, 17.
137. *Iac.* 4, 6; I *Pt.* 5, 5; *Prov.* 3, 34.
138. *Fac.* 2, 18.
139. *Mt.* 19, 6; *Mc.* 10, 9.
140. *Mt.* 24, 37—39; *Lc.* 17, 26—30.
141. *Lc.* 18, 8.
142. *Mt.* 24, 19; *Mc.* 13, 17; *Lc.* 21, 23.
143. *Fapte* 1, 7.
144. *Mt.* 19, 11—12.

ticii nu știu că, după ce Domnul a vorbit de cartea de despărțenie [145], a fost întrebat: *«Dacă așa este pricina cu femeia, nu este de folos omului a se însura»* [146]; și Domnul a zis: *«Nu toți pricep cuvîntul acesta, ci celor ce s-a dat»* [147]. **3.** Cei care au pus întrebarea aceasta au vrut să afle dacă Domnul îngăduie unui bărbat să se căsătorească cu altă femeie, cînd femeia lui a fost osîndită pentru desfrînare și a fost lăsată.

4. Se spune că mulți atleți se înfrînau și nu aveau legături trupești în vederea exercițiilor corporale; așa au fost Astil din Crotona și Crison din Himera [148]; chitaristul Amebeu, tînăr căsătorit, nu s-a apropiat de mireasa sa, iar Aristotel din Cirena [149] a disprețuit pe curtezana Lais [150], care se îndrăgostise de el. **51. 1.** Aristotel s-a jurat acestei curtezane că are s-o ia cu el în Cirena, dacă are să-l ajute împotriva unor dușmani ai săi; dar pentru că Lais a umblat cu viclenii, Aristotel și-a ținut jurămîntul într-un chip plăcut: a pus să i se picteze chipul cît se poate de asemănător și a luat cu el acest tablou în Cirena. Așa istorisește Istros în lucrarea sa: *Despre natura particulară a luptelor atletice* [151]. Deci nici starea de famen nu-i însoțită de virtute, dacă nu se face din dragoste de Dumnezeu.

2. Fericitul Pavel spune despre cei care urăsc căsătoria: *«În vremurile cele de apoi vor cădea unii de la credință luînd aminte la duhurile înșelătoare și la învățăturile demonilor* [152], *care opresc de la căsătorie și îndepărtează de la mîncări»* [153]. **3.** Și iarăși spune: *«Nimeni să nu vă smulgă biruința* [154] *printr-o religie a smereniei făcută de el și în necrutarea trupului»* [155]. Același apostol scrie și acestea: *«Te-ai legat cu femeie? Nu căuta dezlegare! Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie!»* [156]. Și iarăși: *«Fiecare să-și aibă femeia lui* [157], *ca să nu vă ispitească satana»* [158]. **52. 1.** Dar ce? Oare drepții cei vechi nu se foloseau de cele create mulțumind lui Dumnezeu? Unii au făcut copii, trăind în înfrînare cu femeile lor. Corbii îi aduceau lui Ilie pîine și carne, ca să se hrănească [159], iar profetul Samuil i-a dus lui Saul și i-a dat să mă-

145. *Mt.* 19, 7—9.
146. *Mt.* 19, 10.
147. *Mt.* 19, 11.
148. Himera, oraș pe coasta de nord a Siciliei.
149. Aristotel din Cirena, scriitor grec, autorul unei *Poetici.*
150. Numele mai multor curtezane celebre din Grecia.
151. Istros, *Fragm.* 48, FHG, I, 424.
152. *I Tim.* 4, 1.
153. *I Tim.* 4, 3.
154. *Col.* 2, 18.
155. *Col.* 2, 23.
156. *I Cor.* 7, 27.
157. *I Cor.* 7, 2.
158. *I Cor.* 7, 5.
159. *III Regi* 17, 6.

mînce ceea ce-i rămăsese din carnea din care mîncase el [160]. **2.** Dar ereticii aceştia, care spun că îi întrec pe dreptii cei vechi prin traiul şi viaţa lor, nicicînd nu vor putea să se compare cu ei, cu faptele acelora. **3.** Aşadar *«cel ce nu mănîncă să nu defaime pe cel ce mănîncă, iar cel ce mănîncă să nu osîndească pe cel ce nu mănîncă; că Dumnezeu l-a primit pe el»* [161]. **4.** Dar şi Domnul, vorbind despre El, zice: *«A venit Ioan, nici mîncînd, nici bînd, şi zic: «Demon are». A venit Fiul Omului mîncînd şi bînd, şi zic: «Iată om mîncăcios şi băutor de vin, prietenul vameşilor şi al păcătoşilor»* [162]. Oare nici pe apostoli nu vor să-i ia în seamă ereticii? **5.** Petru şi Filip au avut copii, iar Filip şi-a măritat fetele. **53. 1.** Pavel nu pregetă în una din epistole să adreseze cuvînt însoţitoarei sale [163], pe care n-a luat-o cu el, ca să nu aibă greutăţi în slujirea sa. **2.** Că spune într-o epistolă: *«Oare n-avem putere să purtăm o femeie soră ca şi ceilalţi apostoli?»* [164]. **3.** Apostolii, potrivit cu slujirea lor, fiind legaţi de predicarea Evangheliei, fără să fie furaţi de alte gînduri, aveau împreună cu ei femei, nu ca soţii, ci ca surori, ca să le fie de ajutor pe lîngă femeile care se ocupau cu treburile gospodăriei. Prin aceste surori învăţătura Domnului intra, fără să trezească bănuieli, în camerele femeilor. **4.** Ştim cîte a rînduit vrednicul Pavel cu privire la femeile diaconiţe, în una din cele două epistole către Timotei! [165]. Dar însuşi acest apostol a strigat: *«Împărăţia lui Dumnezeu nu este mîncare şi băutură»* — nici oprire de la vin şi de la carne — *«ci dreptate şi pace şi bucurie în Duhul Sfînt»* [166]. **5.** Care dintre aceşti eretici merge ca Ilie, avînd un cojoc şi o curea de piele? [167]. Care din ei este îmbrăcat cu sac şi gol în restul trupului şi neîncălţat ca Isaia? [168]. Sau care are numai o cingătoare de in ca Ieremia? [169]. Care din ei va imita felul de viaţă gnostică a lui Ioan? [170]. Dar fericiţii profeţi, deşi duceau o viaţă ca aceasta, mulţumeau Ziditorului.

54. 1. Dreptatea lui Carpocrate şi a celor care practică comuniunea cea desfrînată este combătută astfel: Cînd Domnul a spus: *«Celui ce cere, dă-i»*, a adăugat îndată: *«şi de cel ce voieşte să împrumute de la tine, nu întoarce faţa»* [171]; şi a învăţat acest fel de comuniune, nu comuniunea cea desfrînată. **2.** Cum poate cere cineva, cum poate lua ci-

160. *I Regi* 9, 24.
161. *Rom.* 14, 3.
162. *Mt.* 11, 18—19.
163. *Fil.* 4, 2—3.
164. *I Cor.* 9, 5.
165. *I Tim.* 5, 9—10.
166. *Rom.* 14, 17.
167. *III Regi*, 19, 13; *IV Regi* 1, 8.
168. *Is.* 20, 2.
169. *Ier.* 13, 1.
170. *Mt.* 3, 4; *Mc.* 1, 6.
171. *Mt.* 5, 42.

neva, cum se poate împrumuta cineva de la cineva care nu are, care nu dă şi care nu împrumută? **3.** Dar ce poţi gîndi şi de celelalte cuvinte spuse de Domnul? Domnul a spus: «*Am flămînzit şi Mi-aţi dat de am mîncat; am însetat şi Mi-aţi dat de am băut; străin am fost şi M-aţi primit; gol şi M-aţi îmbrăcat*» [172], apoi adaugă: «*Întrucît aţi făcut unuia din aceştia prea mici, Mie Mi-aţi făcut*» [173]. **4.** Nu dă El oare aceleaşi legi şi în Vechiul Testament? Că spune acolo: «*Cel care dă săracului împrumută pe Dumnezeu*» [174]; şi: «*Nu te opri a face bine celui lipsit*» [175]. **55. 1.** Şi iarăşi a spus: «*Milostenia şi credinţa să nu-ţi lipsească*» [176]. «*Sărăcia smereşte pe om, iar mîinile celor vrednici se îmbogăţesc*» [177]. Şi adaugă: «*Iată bărbat, care n-a dat argintul său cu camătă; şi acela este primit*» [178]; şi: «*Răscumpărarea sufletului bărbatului este bogăţia lui*» [179]. Nu lămureşte oare Domnul toate fără ocol? După cum lumea este alcătuită din contrarii, din căldură şi frig, din uscat şi umed, tot aşa şi oamenii; din oameni care dau şi din oameni care primesc. **2.** Şi iarăşi cînd Domnul zice: «*Dacă vrei să fii desăvîrşit, vinde-ţi averile şi dă-le săracilor*» [180], mustră pe cel ce s-a lăudat «*că a împlinit toate poruncile din tinereţe*» [181], că n-a împlinit porunca: «*Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi*» [182]. Atunci, Domnul, Care voia să-l facă pe acela desăvîrşit, l-a învăţat să dea mînat de dragoste. **56. 1.** Domnul nu ne-a oprit să ne îmbogăţim în chip cinstit, ci să nu ne îmbogăţim în chip nedrept şi lacom. Că spune Scriptura: «*Averea adunată cu fărădelege se va împuţina*» [183]. Că «*sînt oameni care seamănă şi culeg mai mult; şi sînt care adună şi sărăcesc*» [184]. Despre cei dintîi este scris: «*Risipit-a, dat-a săracilor; dreptatea lui rămîne în veac*» [185]. **2.** «*Cel care seamănă şi culege mai mult*» [186] este omul care dă cele pămînteşti şi trecătoare şi dobîndeşte cele cereşti şi cele veşnice [187]; celălalt, care nu dă nimănui, «*adună*» în chip zadarnic «*pe pămînt, unde molia şi rugina le strică*» [188]. Despre acesta este scris: «*Adunînd plăţile, le-a adu-*

172. *Mt.* 25, 25—36.
173. *Mt.* 25, 40.
174. *Prov.* 19, 17.
175. *Prov.* 3, 27.
176. *Prov.* 3, 3.
177. *Prov.* 10, 4.
178. *Ps.* 14, 5; *Iez.* 18, 8.
179. *Prov.* 13, 8.
180. *Mt.* 19, 21; *Mc.* 10, 21; *Lc.* 18, 22.
181. *Mt.* 19, 20; *Mc.* 10, 20; *Lc.* 18, 21.
182. *Mt.* 19, 19; *Mc.* 12, 31; *Lc.* 10, 27.
183. *Prov.* 13, 11.
184. *Prov.* 11, 24.
185. *Ps.* 111, 8.
186. *Prov.* 11, 24.
187. *Mt.* 19, 21.
188. *Mt.* 6, 19.

nat într-o legătură găurită» [189]; **3.** despre acesta spune Domnul în Evanghelie că i-a rodit țarina; și acesta, vrînd apoi să adune roadele, și-a zidit jitnițe mai mari și și-a zis în sine, ca în prosopopee: *«Ai multe bunătăți adunate ție pentru mulți ani! Mănîncă, bea, veselește-te!» Iar Dumnezeu i a zis lui: «Nebune, în noaptea aceasta vor cere sufletul tău de la tine, iar cele ce-ai gătit, ale cui vor fi?»* [190].

CAPITOLUL VII

57. 1. Înfrînarea omenească, adică înfrînarea de care vorbesc filozofii greci, constă în a lupta împotriva poftei, în a nu-i sluji ei cu fapta; înfrînarea noastră constă în a nu pofti; nu ca cineva poftind să se abțină, ci ca să se înfrîneze chiar de a pofti. **2.** Iar această înfrînare nu se poate dobîndi decît prin harul lui Dumnezeu. De aceea a spus Domnul: *«Cereți și vi se va da»* [191]. **3.** Acest har l-a dobîndit Moisi — deși avea un trup cu multe nevoi — ca să poată să nu mănînce, nici să bea patruzeci de zile [192]. **4.** După cum e mai bine să fii sănătos decît să vorbești despre sănătate cînd ești bolnav, tot așa este mai bine să fii lumină decît să vorbești despre lumină; și la fel, este mai bine să ai înfrînarea cea adevărată, decît înfrînarea despre care ne vorbesc filozofii. **5.** Acolo unde pofta este instalată și este singură, acolo, chiar dacă e liniștită și nu lucrează prin trup, totuși cu ajutorul memoriei aduce aproape pe cele de departe. **58. 1.** Pe scurt, cînd e vorba de căsătorie, de mîncare și de celelalte, să nu facem nimic mînați de poftă, ci să voim numai cele ce sînt necesare. Că nu sîntem copiii poftei, ci ai voinței [193]. **2.** Cel care se căsătorește pentru ca să aibă copii, acela trebuie să se deprindă a se înfrîna, în așa fel încît nici să nu-și poftească femeia lui; pe ea trebuie s-o iubească, făcînd copii mînat de o voință sfîntă și cumpătată. Că noi n-am fost învățați *«să prefacem grija de trup în pofte* [194], *ci să umblăm cuviincios ca ziua»* — adică în Hristos și într-o viețuire luminoasă și plăcută Domnului — *«nu în ospețe și în beții, nu în desfrînări și destrăbălări, nu în ceartă și în pizmă»* [195]. 59. 1. Dar nu se cuvine să privim înfrînarea numai dintr-o singură înfățișare a ei, adică înfrînarea de la împreunările trupești, ci și înfrînarea de la toate celelalte cîte le dorește sufletul nostru tîrît de simțuri, care nu se mulțumește cu cele de neapărată trebuință, ci caută desfătarea. **2.** A te înfrîna înseamnă a disprețui

189. *Ag.* 1, 6.
190. *Lc.* 12, 16—20.
191. *Mt.* 7, 7.
192. *Ieș.* 24, 18.
193. *In.* 1, 13.
194. *Rom.* 13, 14.
195. *Rom.* 13, 13.

banul, hrana, averea, a dispreţui spectacolele, a-ţi înfrîna limba, a fi stăpîn peste gîndurile rele. Unii îngeri, care au fost neînfrînaţi, fiind cuprinşi de poftă, au căzut din cer aici pe pămînt. **3.** Valentin, în scrisoarea sa către Agotopus, spune : «Iisus, îndurînd toate, era înfrînat ; Iisus lucra ca Dumnezeu ; mînca şi bea într-un chip propriu, că nu dădea afară mîncărurile. Atît de mare era în El puterea înfrînării, încît hrana nu se strica în El, că El Însuşi nu era supus stricăciunii» [196].

4. Noi îmbrăţişăm înfrînarea din dragostea de Domnul şi din dragostea de binele însuşi, sfinţind templul duhului [197]. Că este bine «*să te faci singur famen pentru împărăţia cerurilor*» [198], să te curăţeşti de orice poftă «*să-ţi curăţeşti cugetul de faptele cele moarte, ca să slujeşti Dumnezeului celui viu*» [199]. **60. 1.** Iar cei care, din ură faţă de trup, doresc să scape cu nerecunoştinţă de legătura dată de căsnicie şi de împărtăşirea cu mîncările cele convenabile, aceştia sînt nişte ignoranţi şi nişte oameni fără Dumnezeu ; se înfrînează în chip nerațional ca majoritatea celorlalte neamuri. **2.** Astfel brahmanii nu mănîncă vieţuitoare, nici nu beau vin ; unii din ei mănîncă în fiecare zi ca şi noi, dar alţii din ei, la trei zile, după cum spune Alexandru Poliistoricul în lucrarea sa *Istoria Indiană* [200] ; dispreţuiesc moartea, iar viaţa o socotesc o nimica ; sînt convinşi că există o a doua naştere, iar ca zei cinstesc pe Heracle şi Pan. **3.** Acei dintre indieni care se numesc «sfinţi» trăiesc goi toată viaţa lor ; aceştia caută adevărul, prezic cele viitoare şi cinstesc o piramidă, sub care socot că se află oasele unui zeu. **4.** Nici gimnosofiştii, nici aşa numiţii «sfinţi», nu se folosesc de femei ; li se pare lucrul acesta împotriva firii şi nelegiuit ; din această pricină se păstrează curaţi ; sînt şi femei, numite «sfinte», care trăiesc în feciorie. Spun că observă corpurile cereşti şi, cu ajutorul însemnării acestora, fac unele preziceri ale celor viitoare.

CAPITOLUL VIII

61. 1. Dar fiindcă ereticii care se silesc să aducă învăţătura că este indiferent felul de vieţuire şi socot că au în sprijinul desfrîului lor cîteva texte din Scripturi, cum ar fi acesta : «*Păcatul nu vă stăpîneşte, pentru că nu sînteţi sub lege, ci sub har*» [201] — şi altele ca acesta, pe care nu-i potrivit să le amintesc ; că nu vreau să reconstruiesc corabia unor pirați — haide să le curmăm pe scurt încercarea lor. **2.** Însuşi vrednicul

196. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 297 ş.u.
197. *I Cor.* 3, 16. 17.
198. *Mt.* 19, 12.
199. *Evr.* 9, 14.
200. Alexandru Poliistoricul, *Fragm.* 95, *FHG*, III, 236.
201. *Rom.* 6, 14.

apostol, prin cuvintele adăugate textului citat mai sus, va spulbera neînțelegerea ereticilor acestora. Că spune: *«Ce dar? Să păcătuim, pentru că nu sîntem sub lege, ci sub har? Să nu fie!»* [202]. Astfel apostolul dărîmă îndată, dumnezeiește și profetic, arta sofistică a plăcerii. **62. 1.** După cît se pare, acești eretici nu înțeleg *«că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos, ca să ia fiecare pentru cele ce a făcut prin trup, fie bine, fie rău»* [203], adică să primească plata pentru cele ce a făcut trupul. **2.** *«Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă»* [204] — adică nu mai este capabilă de păcat —; *«cele vechi au trecut»* [205] — am spălat de pe noi viața cea veche — *«iată au ajuns noi»* [206] — desfrînarea a ajuns curăție; neînfrînarea, înfrînare; nedreptatea, dreptate —. *«Ce părtășie are dreptatea cu fărădelegea? Sau ce comuniune are lumina cu întunericul? Ce înțelegere este între Hristos și Beliar? Ce parte are credinciosul cu necredinciosul?* **3.** *Ce unire este între templul lui Dumnezeu și templul idolilor?* [207]. *Avînd, deci, aceste făgăduințe, să ne curățim de toată întinăciunea trupului și a duhului, săvîrșind sfințenie întru frica lui Dumnezeu»* [208].

CAPITOLUL IX

63. 1. Ereticii, care se împotrivesc creației lui Dumnezeu, prin o înfrînare plină de cuviință, aduc în sprijinul lor cuvintele spuse de Domnul Salomeii, pe care le-am amintit mai înainte [209]. După cît mi se pare, aceste cuvinte ale Domnului se găsesc în Evanghelia după Egipteni. **2.** Ereticii spun că Însuși Domnul a spus: «Am venit să stric lucrările femeii»; «ale femeii», adică pofta; «lucrările», adică nașterea de copii și stricăciunea. Ce ar voi să spună? Că Mîntuitorul a stricat însăși ordinea care este în lume? N-ar putea-o spune! Că ordinea lumii rămîne aceeași. **3.** Domnul, însă, n-a mințit. Da, Domnul a stricat într-adevăr lucrările poftei: iubirea de argint, cearta, iubirea de slavă, nebunia după femei, pederastia, lăcomia la mîncare, destrăbălarea și cele asemenea acestora. Nașterea acestora duce la stricarea sufletului, pentru că *«prin păcate ajungem morți»* [210]. Și însăși femeia reprezenta neînfrînarea. **4.** Nașterea de copii, stricăciunea, care sînt legate de natură, trebuie neapărat să meargă înainte pînă la desăvîrșita despărțire și restabilire a ale-

202. *Rom.* 6, 15.
203. *II Cor.* 5, 10.
204. *II Cor.* 5, 17.
205. *II Cor.* 5, 17.
206. *II Cor.* 5, 17.
207. *II Cor.* 6, 14—16.
208. *II Cor.* 7, 1.
209. Stromata III, 45, 1—3.
210. *Ef.* 2, 5.

gerii, datorită căreia fiinţele amestecate cu lumea revin la starea lor proprie. **64. 1.** De aceea, cînd Domnul a amintit de sfîrşitul lumii, pe bună dreptate Salomea a spus: «Pînă cînd vor muri oamenii?» Scriptura dă cuvîntului «om» un sens dublu: ceea ce se vede şi sufletul [211]; şi iarăşi: ceea ce se mîntuie şi ceea ce nu se mîntuie. Păcatul este numit moarte a sufletului [212]. De aceea şi Domnul răspunde cu grijă: «Atîta vreme cît femeile nasc», adică atîta vreme cît pofta lucrează. **2.** Apostolul spune: *«De aceea, după cum printr-un om a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea, aşa moartea a trecut la toţi oamenii; pentru că toţi au păcătuit în el* [213]; *şi a împărăţit moartea de la Adam pînă la Moisi»* [214]. Printr-o necesitate naturală a rînduielii dumnezeieşti, moartea urmează naşterii; iar despărţirea sufletului de trup este o urmare a legăturii sufletului cu trupul. **3.** Dacă naşterea este în vederea învăţăturii şi cunoaşterii, apoi moartea este în vederea restabilirii; iar pentru că femeia este socotită pricină a morţii pentru că naşte, tot aşa, pentru aceeaşi pricină, va fi numită şi începătoare a vieţii. **65. 1.** Astfel femeia — cea dintîi cauză a păcatului — a fost numită «viaţă» [215], pentru că este cauza urmării neamului omenesc, a celor care se nasc şi a celor care păcătuiesc; este de asemeni mama celor drepţi ca şi a celor nedrepţi, aşa cum fiecare din noi trăim după dreptate sau, dimpotrivă, sîntem nesupuşi. **2.** De aceea socot că apostolul nu are oroare de viaţă în trup, cînd spune: *«Ci cu toată îndrăzneala, ca totdeauna şi acum, Hristos se va mări în trupul meu, fie prin viaţă, fie prin moarte. Că pentru mine viaţa este Hristos, iar moartea cîştig; iar dacă a vieţui în trup înseamnă roadă lucrului meu, nu ştiu ce voi alege. Sînt strîns din două părţi: am dorinţa să mă despart de trup şi să fiu cu Hristos, că este cu mult mai bine; dar este mai de trebuinţă pentru voi să rămîn în trup»* [216]. **3.** După părerea mea, apostolul a arătat lămurit prin aceste cuvinte că dragostea de Dumnezeu este temeiul dorinţei lui de a ieşi din trup, iar temeiul dorinţei lui de a rămîne în trup este stăruinţa lui plăcută de a fi de folos celor care au nevoie de mîntuire. **66. 1.** Pentru ce ereticii nu citează şi cuvintele care urmează cuvintelor spuse de Domnul Salomeii? Nu! Ei fac cu totul altceva, decît să urmeze dreptarului [217] evanghelic, aşa cum este adevărul! **2.** Cînd Salomea a spus: «Deci am făcut bine că n-am născut copii!», Salomea n-a înţeles cum trebuie naşterea de copii, de aceea Domnul i-a răspuns: «Mănîncă orice buruiană; să nu

211. *II Cor.* 4, 16.
212. *I Tim.* 5, 6.
213. *Rom.* 5, 12.
214. *Rom.* 5, 14.
215. *Fac.* 3, 20: *«Şi a pus Adam numele femeii sale Eva, adică Viaţă».*
216. *Fil.* 1, 20—24.
217. *Gal.* 6, 16.

mănînci, însă, buruiana amară». **3.** Prin aceste cuvinte Domnul a arătat că atît înfrînarea cît şi căsătoria sînt în puterea noastră, la libera noastră voie ; şi nici o poruncă nu ne sileşte şi nici nu ne opreşte de la una sau de la alta. Domnul mai adaugă şi lămurirea aceasta : căsătoria ajută creaţia, îi continuă opera. **67. 1.** Să nu socotească nimeni păcat căsătoria făcută potrivit învăţăturii Cuvîntului şi cu atît mai puţin să nu socotească amară creşterea copiilor — multora dimpotrivă le este foarte dureroasă lipsa de copii — ; nici să i se pară cuiva amară facerea copiilor, din pricină că ocupaţiile cele de trebuinţă creşterii lor îi îndepărtează de la îndatoririle cele dumnezeieşti. Cel care nu poate îndura cu uşurinţă viaţa singuratică, acela să dorească să se căsătorească, pentru că plăcerea folosită cu cumpătare nu aduce vătămare ; fiecare din noi este stăpîn în privinţa alegerii naşterii de copii. **2.** Văd, însă, că unii, care, din pricina greutăţilor aduse de căsătorie, abţinîndu-se de la căsătorie, nu potrivit cu cunoaşterea cea sfîntă, au căzut în mizantropie şi s-a dus de la ei dragostea ; iar alţii, folosindu-se de căsătorie, se cufundă în plăceri şi într-o viaţă desfrînată ; şi, după cum spune profetul, *«s-au asemănat animalelor»* [218].

CAPITOLUL X

68. 1. Dar care sînt cei doi sau trei care sînt adunaţi în numele lui Hristos şi în mijlocul cărora este Domnul ? [219] Oare nu vorbeşte Domnul prin cei trei de bărbat, femeie şi copil, pentru că prin Dumnezeu este unită femeia cu bărbatul ? [220]. **2.** Iar dacă cineva vrea să fie sprinten şi nu vrea să aibă copii din pricina grijilor pe care le aduce facerea de copii, acela *«să rămînă,* spune apostolul, *necăsătorit, cum sînt şi eu»* [221]. **3.** Ereticii interpretează cuvintele acelea aşa : Domnul a vrut să spună că Dumnezeu, autorul existenţelor, Creatorul, este cu cei mai mulţi ; cu cel care trăieşte de unul singur, cu cel ales, este Mîntuitorul, care este Fiul unui alt Dumnezeu, adică al celui bun. **4.** Dar lucrurile nu stau aşa. Prin Fiul Său, Dumnezeu este cu cei care, fiind căsătoriţi, trăiesc cu cumpătare şi fac copii ; şi, de asemeni, acelaşi Dumnezeu este şi cu cei care, în chip raţional, trăiesc în înfrînare.

5. Ar putea fi şi o altă interpretare : cei «trei» sînt : mînia, pofta şi raţiunea ; după altă interpretare ar fi : trupul, sufletul şi duhul [222]. **69. 1.** Se poate ca cei «trei», de care a fost vorba mai înainte, să arate primul

218. *Ps.* 48, 12. 21.
219. *Mt.* 18, 20.
220. *Fac.* 2, 21—23.
221. *I Cor.* 7, 8.
222. *I Tes.* 5, 23.

chemarea, al doilea alegerea[223] și al treilea neamul rînduit în cea dintîi cinste; și cu acesta este puterea lui Dumnezeu, putere care privește peste toți și peste toate și este împărțită nedespărțit. 2. Așadar cel care folosește cum trebuie lucrările firești ale sufletului poftește cele ce se cuvin, urăște cele vătămătoare, așa cum spun poruncile. Că este scris: «*Vei binecuvînta pe cel ce te binecuvîntează și vei blestema pe cel care te blesteamă*» [224]. 3. Cînd acesta s-a ridicat mai presus de mînie și de poftă, va iubi cu fapta creația de dragul Dumnezeului și Făcătorului universului; va trăi în chip gnostic și, prin asemănarea cu Mîntuitorul, va ajunge într-o stare de înfrînare lipsită de dureri, avînd unite în el gnoza, credința și dragostea. 4. Potrivit judecății sale, este de acum înainte unitar, este cu adevărat duhovnicesc; nu-l mai ating deloc, în nici un chip, gîndurile pe care le zămislesc mînia și pofta; ajunge «*după chip*» [225], pentru că este desăvîrșit de Domnul, Făcătorul lui; este om desăvîrșit, vrednic de a fi numit de Domnul «*frate*» [226] și în același timp prieten și fiu. Așa se adună «*cei doi și trei*» [227] în unul și același, în omul gnostic. 70. 1. S-ar putea ca unirea celor mulți, exprimată prin numărul celor trei persoane, cu care este Domnul, să arate o singură Biserică, un singur om, un singur neam. 2. Nu era oare Domnul, cînd a dat legea, numai cu unul, cu iudeul? Iar mai tîrziu, cînd a dat profeția și cînd a trimis pe Ieremia în Babilon, ba și cînd a chemat prin profeție pe cei dintre neamuri, n-a adunat două popoare? Și, în sfîrșit, al treilea popor n-a fost zidit din cele două, într-un om nou [228], în care Domnul umblă și locuiește [229], în însăși Biserica? 3. Legea împreună cu profeții, împreună și cu Evanghelia se adună în numele lui Hristos într-o singură cunoaștere, într-o singură gnoză. 4. Așadar, cei care din ură nu se căsătoresc, sau cei care din poftă uzează de trup, indiferent cum, nu sînt în numărul celor mîntuiți, cu care este Domnul [230].

CAPITOLUL XI

71. 1. După ce am arătat acestea, haide să dăm acum textele scripturistice cîte combat sofisticăriile eretice și să arătăm îndreptarul înfrînării practicate în chip rațional. 2. Scriptura cuprinde texte pentru combaterea fiecărei erezii; iar omul priceput la va alege și le va folosi la timpul potrivit pentru combaterea celor care au învățături împotriva

223. *Mt.* 20, 16; 22, 14.
224. *Fac.* 12, 3; 27, 29.
225. *Fac.* 1, 26.
226. *Evr.* 2, 11.
227. *Mt.* 18, 20.
228. *Ef.* 2, 15.
229. *II Cor.* 6, 16.
230. *Mt.* 18, 20.

poruncilor. **3.** După cum am spus mai sus [231], legea a dat mai dinainte porunca : «*Să nu poftești femeia aproapelui tău*» [232], pe care Însuși Domnul a rostit-o cu propria Sa gură, grăind așa : «*Ați auzit că legea a poruncit : «Să nu faci desfrînare»* [233] ; *iar Eu vă spun : Să nu poftești*» [234]. **4.** Legea voia ca bărbații să se folosească cu cumpătare de soțiile lor, numai pentru facerea de copii. Acest lucru se vede de acolo că legea oprea pe omul necăsătorit să trăiască îndată cu o prinsă de război ; iar dacă o poftea, să-i tundă părul și să-i îngăduie să jelească treizeci de zile ; iar dacă nu i s-a stins pofta, atunci să facă cu ea copii [235] ; pentru că s-a dovedit întemeiată dorința lui ; pentru că pornirea care-l stăpînea a fost pusă la încercare în acel răgaz de timp. **72. 1.** Nu se poate dovedi cu texte din Scriptură că cineva din cei din vechime s-a apropiat de soția lui cînd era însărcinată, ci s-a apropiat mai tîrziu, după ce a născut, după ce a alăptat copilul. Și vei găsi texte în Scriptură că bărbații și-au cunoscut după aceea iarăși femeile lor. **2.** De pildă, vei găsi în Scriptură că tatăl lui Moisi a păzit această rînduială trei ani la rînd după nașterea lui Aaron, cînd l-a născut pe Moisi [236]. **3.** Și seminția lui Levi a păstrat această lege dată de Dumnezeu, de aceea seminția lui Levi a intrat în pămîntul făgăduit cu un număr mai mic de oameni decît celelalte seminții [237]. **4.** Că nu crește ușor un neam în număr mare cînd bărbații cunosc femeile numai cînd sînt căsătoriți legal cu ele și cînd nu așteaptă numai să le nască femeile, ci să și termine de alăptat. **73. 1.** De aceea și Moisi, pe bună dreptate, pentru a-i deprinde pe iudei încetul cu încetul cu înfrînarea, a poruncit să se abțină de la plăcerile trupești trei zile la rînd pentru a asculta cuvintele dumnezeiești [238]. **2.** «*Voi sînteți templul lui Dumnezeu, precum a zis profetul : «Voi locui în ei și voi umbla între ei și voi fi lor Dumnezeu și ei Îmi vor fi Mie popor»* — dacă vom viețui potrivit poruncilor Lui, fie fiecare din noi, fie Biserica în întregime — **3.** «*de aceea ieșiți din mijlocul lor și vă deosebiți, zice Domnul ; și de necurăție să nu vă atingeți ; și Eu vă voi primi pe voi și voi fi vouă Tată și voi Îmi veți fi Mie fii și fiice, zice Domnul atotputernicul*» [239]. **4.** Ne poruncește în chip profetic să ne deosebim, nu de cei căsătoriți, după cum spun ei, ci de neamuri, care trăiesc încă în desfrînări ; și în afară de aceștia și de ereziile amintite mai înainte, pentru că sînt necurate și lipsite de Dumnezeu. **74. 1.** De aceea și Pa-

231. Stromata III, 9, 1.
232. *Ieș.* 20, 17.
233. *Ieș.* 20, 14.
234. *Mt.* 5, 27—28.
235. *Deut.* 21, 11—13.
236. *Ieș.* 7, 7.
237. *Num.* 3, 39.
238. *Ieș.* 19, 15.
239. *II Cor.* 6, 16—18.

vel, adresîndu-se unor oameni care grăiau la fel, spune : «*Aveţi aceste făgăduinţe, iubiţilor ; să ne curăţim inimile de toată întinăciunea trupului şi a duhului, săvîrşind sfinţenia întru frica de Dumnezeu*» [240]. «*Că vă rîvnesc cu rîvna lui Dumnezeu, că v-am logodit cu un singur bărbat, ca să vă înfăţişez lui Hristos fecioară curată*» [241]. **2.** Biserica nu se mai căsătoreşte cu altul, pentru că are Mirele ei ; dar fiecare dintre noi este liber să se căsătorească cu cine vrea potrivit legii ; o spun, însă, în prima căsătorie. **3.** Apostolul a spus cu foarte multă evlavie şi învăţătoreşte : «*Dar mă tem ca nu cumva, precum şarpele a amăgit pe Eva cu vicleşug, să strice gîndurile voastre de la curăţia cea întru Hristos*» [242]. **75. 1.** De aceea şi minunatul Petru spune : «*Iubiţilor, vă rog ca pe nişte străini şi călători să vă feriţi de poftele trupeşti, care se războiesc împotriva sufletului, avînd purtare frumoasă între păgîni* [243] ; **2.** *că aşa este voia lui Dumnezeu, ca voi binefăcînd să aduceţi la tăcere lucrarea celor fără de minte ; ca să trăiţi liberi, fără, însă, să aveţi libertatea drept acoperămînt al răutăţii, ci ca robi ai lui Dumnezeu*» [244]. **3.** La fel şi Pavel scrie în Epistola către Romani : «*Cei care am murit păcatului, cum vom mai trăi în păcat?* [245] *Că omul nostru cel vechi s-a răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului*» [246] pînă la : «*nici să faceţi mădularele voastre arme ale nedreptăţii în slujba păcatului*» [247].

76. 1. Şi ajuns aici, socot că nu trebuie să las nemenţionat că apostolul predică că este acelaşi Dumnezeu şi în lege, şi în profeţi, şi în Evanghelie. Porunca scrisă în Evanghelie : «*Să nu poftеşti*» [248], Pavel o atribuie, în Epistola către Romani, legii, pentru că ştie că Unul şi Acelaşi este Cel care a propoveduit prin lege şi profeţi ; şi Tatăl, Care a fost binevestit prin El. **2.** Că spune Pavel : «*Ce vom zice ? Legea este păcat ? Să nu fie ! Dar n-am cunoscut păcatul decît prin lege ; că n-aş fi ştiut pofta, dacă legea n-ar fi spus : «Să nu poftеşti»* [249]. **3.** Dacă ereticii, care se împotrivesc Creatorului, socot că Pavel s-a îndreptat împotriva Creatorului prin cuvintele acestea : «*Ştiu că nu locuieşte în mine, adică în trupul meu, ce este bun*» [250], atunci ei să citească şi cuvintele spuse înainte de acestea şi cele după acestea. **4.** Mai înainte a spus : «*Ci păcatul care locuieşte în mine*» [251] ; din pricina cărora era firesc să spună

240. *II Cor.* 7, 1.
241. *II Cor.* 11, 2.
242. *II Cor.* 11, 3.
243. *I Pt.* 2, 11—12.
244. *I Pt.* 2, 15—16.
245. *Rom.* 6, 2.
246. *Rom.* 6, 6
247. *Rom.* 6, 13.
248. *Mt.* 5, 27—28.
249. *Rom.* 7, 7.
250. *Rom.* 7, 18.
251. *Rom.* 7, 17

că *«nu locuieşte în trupul meu ce este bun»* [252]. **77. 1.** La aceste cuvinte Pavel a adăugat: *«Dar dacă ce nu voiesc aceea fac, atunci nu lucrez eu, ci păcatul care locuieşte în mine»* [253], care *«se împotriveşte legii»* lui Dumnezeu *«şi minţii mele»*, spune Pavel, *«care mă face rob legii păcatului, care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sînt! Cine mă va izbăvi din trupul morţii acesteia?»* [254]. **2.** Şi iarăşi — că Pavel nu oboseşte de a fi de folos în orice chip — nu pregetă a spune: *«Că legea Duhului m-a slobozit de legea păcatului şi a morţii»* [255], pentru că prin Fiul *«Dumnezeu a osîndit păcatul în trup, pentru ca îndreptarea legii să se împlinească în noi, care nu umblăm după trup, ci după duh»* [256]. **3.** Pe lîngă acestea strigă, ca să lămurească încă cele spuse mai înainte: *«trupul este mort pentru păcat»* [257], arătînd cu aceste cuvinte că dacă trupul nu este templu[258], este încă mormînt al sufletului; dar cînd a fost sfinţit de Dumnezeu, *«locuieşte în voi Duhul»* — şi adaugă Pavel — *«Celui care a înviat pe Iisus din morţi, Care vă face vii şi trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Lui care locuieşte în voi»* [259]. **78. 1.** Şi Pavel adaugă iarăşi, mustrînd pe iubitorii de plăceri: *«Gîndul trupului este moarte* [260], *pentru că cei care trăiesc după trup gîndesc cele ale trupului* [261], *iar gîndul trupului este vrăjmăşie lui Dumnezeu, că nu se supune legii lui Dumnezeu. Iar cei care sînt în trup»* — nu cum învaţă unii — *«nu pot să placă lui Dumnezeu»* [262] — ci este aşa, după cum am spus mai înainte. **2.** Apoi spre deosebire de aceştia, Pavel zice Bisericii: *«Dar voi nu sînteţi în trup, ci în duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi, iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui. Dar dacă Hristos este în voi, trupul este mort pentru păcat, iar duhul este viaţă pentru îndreptăţire* [263]. **3.** *Drept aceea, fraţilor, datori sîntem nu trupului, ca să vieţuim după trup. Că dacă vieţuiţi după trup, veţi muri; iar dacă veţi omorî cu Duhul faptele trupului, veţi trăi. Că toţi cîţi sînt mînaţi de Duhul lui Dumnezeu, sînt fii ai lui Dumnezeu»* [264]. **4.** Apoi cu privire la învăţătura acelor eretici care spun că sînt de viţă nobilă şi liberi [265] şi se laudă cu desfrîul lor, Pavel adaugă, zicînd: *«Că n-aţi luat*

252. *Rom.* 7, 18.
253. *Rom.* 7, 20.
254. *Rom.* 7, 23—24.
255. *Rom.* 8, 2.
256. *Rom.* 8, 3—4.
257. *Rom.* 8, 10.
258. *I Cor.* 3, 16; 6, 19.
259. *Rom.* 8, 11.
260. *Rom.* 8, 6.
261. *Rom.* 8, 5.
262. *Rom.* 8, 7—8.
263. *Rom.* 8, 9—10.
264. *Rom.* 8, 12—14.
265. Stromata III, 30, 1.

iarăşi duhul robiei spre frică, ci aţi luat Duhul înfierii, în care strigăm : «Ava, Părinte !» [266]. **5.** Adică L-am luat, ca să cunoaştem pe Acela Căruia ne rugăm, pe Cel cu adevărat Tată, singurul Tată al universului, Care, ca Tată, ne-a dat învăţături spre mîntuire, Care ne-a scăpat de frică.

CAPITOLUL XII

79. 1. Iar cuvintele lui Pavel : *«Să nu vă lipsiţi unul de altul decît din bună înţelegere pentru un timp, ca să vă îndeletniciţi cu rugăciunea»* [267] sînt învăţătură pentru înfrînare. A adăugat *«din bună înţelegere»*, ca să nu strice unul din ei căsătoria ; *«pentru un timp»*, ca să nu alunece cîndva soţul spre păcat din pricina unei înfrînări silite ; îşi cruţă soţia, dar cade în altă poftă. **2.** Pentru aceeaşi pricină Pavel spunea : dacă cineva socoteşte că e o necinste dacă fiica lui rămîne nemăritată, atunci e bine să se mărite [268]. **3.** Se cuvine, însă, să rămînă neclintit şi neabătut gîndul fiecărui om, fie că vrea să rămînă în starea de famen, fie că vrea să se căsătorească pentru a face copii. **4.** Dar dacă cineva doreşte să-şi îmbunătăţească viaţa, îşi va agonisi mai mare vrednicie înaintea lui Dumnezeu, dacă se înfrînează într-un chip curat şi cu judecată ; dar dacă vrea să treacă dincolo de îndreptarul pe care şi l-a ales, pentru a avea mai multă slavă, atunci nu ajunge la ce nădăjduia. **5.** Că are şi căsătoria, ca şi starea de famen, funcţiile şi slujirile ei speciale, care sînt de preţ înaintea Domnului, adică grija de copii şi de soţie. Că, după cum se pare, legăturile căsniciei sînt pentru un soţ desăvîrşit un prilej ca să poarte de grijă de toţi cei din casă. **6.** Astfel, apostolul spune că trebuie puşi în fruntea întregii Biserici oameni care sînt deprinşi să-şi chivernisească propria lor casă [269]. **7.** *«Fiecare să-şi îndeplinească slujirea sa în starea în care a fost chemat»* [270], ca să fie liber în Hristos [271] şi să-şi primească plata proprie slujirii sale. **80. 1.** Şi iarăşi, apostolul, vorbind din nou despre lege, se foloseşte de o alegorie şi spune : *«Femeia cu bărbat este legată prin lege de bărbat cît trăieşte el»* [272] şi celelalte. Şi iarăşi : *«Femeia este legată cîtă vreme trăieşte bărbatul ei ; dar dacă moare, este liberă să se mărite, numai în Domnul ; dar fericită este dacă va rămîne aşa, după părerea mea»* [273]. **2.** În pericopa întîia, apostolul spune : *«Aţi fost omorîţi pentru lege»* — nu pentru

266. *Rom.* 8, 15.
267. *I Cor.* 7, 5.
268. *I Cor.* 7, 36.
269. *I Tim.* 3, 4—5.
270. *I Cor.* 7, 24.
271. *I Cor.* 7, 22.
272. *Rom.* 7, 2.
273. *I Cor.* 7, 39—40.

căsătorie — «*ca să fiţi ai altuia, ai Celui care a înviat din morţi*» [274], ca să-I fiţi Lui mireasă şi Biserică. Şi una şi alta trebuie să fie curate [275] şi de gîndurile dinăuntru, care se împotrivesc adevărului, şi de cele care aduc ispită din afară, adică de gîndurile celor care dau ascultare ereziilor şi care încearcă să convingă să se lepede de unicul bărbat, de Dumnezeu atotputernicul; «*pentru ca nu cumva, aşa cum şarpele a înşelat pe Eva*» [276] — cea numită «*Viaţă*» [277] — şi noi să călcăm poruncile, fiind amăgiţi de viclenia cea pofticioasă a ereziei. **3.** A doua pericopă [278] prescrie o singură căsătorie. Că nu trebuie să presupunem, aşa cum au interpretat unii, că legătura bărbatului cu femeia înseamnă unirea cu stricăciunea. Pavel blamează ideea acelor oameni fără Dumnezeu care spun că este descoperire a diavolului căsătoria, idee care dă prilej să fie hulit Legiuitorul. **81. 1.** După părerea mea Taţian Asirianul unele ca acestea a îndrăznit să înveţe. În lucrarea lui: *Despre desăvîrşire după învăţătura Mîntuitorului*, scrie textual: «Înţelegerea între soţi este potrivită rugăciunii, dar comuniunea în stricăciune desfiinţează ruga. Pavel cu foarte multă turburare opreşte, prin îngăduinţă, înfrînarea. **2.** Dar iarăşi, îngăduind ca soţii să trăiască împreună, din pricina satanei şi a neînfrînării [279], a hotărît ca cel care urmează acestei îngăduinţe să slujească la doi domni [280]: lui Dumnezeu — dacă se înţeleg soţii între ei — şi diavolului, neînfrînării şi desfrîului, dacă soţii nu se înţeleg între ei» [281]. **3.** Acestea le spune Taţian, interpretînd pe apostol. Taţian falsifică adevărul, făcînd din adevăr minciună. **4.** Mărturisim şi noi că neînfrînarea şi desfrîul sînt patimi diavoleşti; dar înţelegerea între soţi mijloceşte o căsnicie cumpătată; te face să te duci la rugăciune după ce te-ai înfrînat şi te îndrumează ca în căsătorie să ai grijă ca facerea de copii să fie însoţită de înfrînare. **5.** Timpul facerii de copii este numit de Scriptură cunoaştere, gnoză, că spune Scriptura: «*Şi a cunoscut Adam pe Eva, femeia sa; şi zămislind a născut fiu şi a chemat numele lui Set, zicînd: «Mi-a ridicat mie Dumnezeu altă sămînţă în locul lui Avel»* [282]. **6.** Vezi acum pe cine hulesc cei care au oroare de împreunările cumpătate dintre soţi? Vezi că pun pe seama diavolului naşterea de copii? **Adam** n-a spus simplu: Θεός, ci prin articularea cuvîntului: ὁ Θεός, a arătat pe Cel atotputernic. **82. 1.** Iar adaosul apostolului: «*Şi iarăşi să*

274. *Rom.* 7, 4.
275. *II Cor.* 11, 2.
276. *II Cor.* 11, 3.
277. *Fac.* 3, 20.
278. *I Cor.* 7, 39—40.
279. *I Cor.* 7, 5.
280. *Mt.* 6, 24.
281. Tatian, *Fragm.* 5, Schwartz.
282. *Fac.* 4, 25.

îți împreună din pricina satanei» [283], taie mai dinainte pornirea spre altă patimă. Că înțelegerea vremelnică între soți nu îndepărtează desăvîrșit ca rușinoase dorințele firești, din pricina cărora apostolul îngăduie ca cei doi soți să se apropie iarăși unul de altul, nu spre neînfrînare și desfrîu și pentru lucrul diavolului, ci ca să nu cadă în neînfrînare, în desfrîu și în mîinile diavolului [284]. **2.** Face și Tațian deosebire între omul vechi și omul nou, dar nu așa cum spunem noi. Sîntem de acord cu el, că omul vechi este legea, iar omul nou Evanghelia [285]; și noi spunem la fel, dar nu în sensul în care vrea Tațian, care desființează legea, pentru că vine de la alt Dumnezeu [286]. **3.** Dar același Om și Dumnezeu, înnoind cele vechi [287], nu mai îngăduie poligamia — pe care Dumnezeu o cerea atunci, cînd era nevoie să crească și să se înmulțească neamul omenesc [288] — ci instituie o singură căsătorie pentru nașterea de copii și pentru gospodărirea casei, pentru care i s-a dat bărbatului «*ajutor*» femeia [289]. **4.** Iar dacă apostolul dă cuiva, din îngăduință, a doua căsătorie [290], pentru că nu se poate înfrîna și ca să nu se ardă [291], acela nu păcătuiește față de Testament — că a doua căsătorie nu-i oprită de lege — dar nu mai împlinește desăvîrșirea aceea înaltă a vieții după Evanghelie. **5.** Dar dacă nu se căsătorește a doua oară, ci păstrează neîntinată căsătoria desfăcută de moarte, dobîndește luișisi slava cerească; pentru că dă de bună voie ascultare rînduielii lui Dumnezeu, datorită căreia ajunge stăruitor slujitor al Domnului [292]. **6.** Pronia dumnezeiască, dată prin Domnul, nu poruncește acum ca altădată ca soții să se spele după ce se scoală din patul conjugal [293]; că Domnul nu silește pe credincioși să se abțină de la facerea copiilor, odată ce printr-un singur botez a spălat toate legăturile trupești și a strîns într-un singur botez multele spălături prescrise de Moisi. **83. 1.** Dintru început, dar, legea, profețind, prin nașterea trupească, nașterea noastră din nou, a adăugat spălarea [294] la depunerea seminței, care pricinuiește nașterea; asta nu înseamnă că legea are oroare de nașterea omului. Că omul, așa cum se vede după ce se naște, este cuprins în sămînța depusă. **2.** Multe împreunări trupești nu dau naștere la copii, ci numai primirea seminței în mitră dă mărturie că are

283. *I Cor.* 7, 5.
284. *I Cor.* 7, 5.
285. *Rom.* 7, 2.
286. Tatian, *Fragm.* 6, Schwartz.
287. *II Cor.* 5, 17.
288. *Fac.* 1, 28.
289. *Fac.* 2, 18.
290. *I Cor.* 7, 6. 39—40.
291. *I Cor.* 7, 9.
292. *I Cor.* 7, 35.
293. *Lev.* 15, 18.
294. Textual: *botezul*, pentru că era nașterea din nou.

să aibă loc naşterea, pentru că, în laboratorul firii mamei, sămînţa se transformă în embrion. **3.** Cum poate fi, deci, socotită căsătorie numai căsătoria din Vechiul Testament, cum poate fi socotită numai descoperirea legii şi cum poate fi socotită căsătoria dată de Domnul deosebită, cînd pentru noi este păstrat acelaşi Dumnezeu ? **4.** Dacă *«ceea ce a unit Dumnezeu, omul* — pe bună dreptate — *nicicînd nu poate despărţi»* [295], apoi cu mult mai mult Fiul va păstra cele ce a poruncit Tatăl. Iar dacă aceeaşi persoană este şi Legiuitorul şi Evanghelistul, atunci nicicînd n-are să se lupte cu El Însuşi. Da, legea trăieşte, pentru că este duhovnicească [296] şi pentru că se înţelege gnostic. **5.** Dar *«noi am murit pentru lege prin trupul lui Hristos, ca să fim ai Altuia, ai Celui care a înviat din morţi»* — Celui proorocit de lege — *«ca să aducem roadă lui Dumnezeu»* [297]. **84. 1.** De aceea *«legea este sfîntă ; iar porunca este sfîntă şi dreaptă şi bună»* [298]. *«Am murit pentru lege»* [299], adică am murit pentru păcat, pe care legea îl face cunoscut [300], pe care legea îl arată — nu-l naşte legea — prin poruncirea celor ce trebuie făcute şi prin oprirea celor ce nu trebuie făcute ; legea vădeşte păcatul existent, *«ca să se arate păcat»* [301]. **2.** Dacă este păcat căsătoria cea după lege, nu ştiu cum va spune cineva că Îl cunoaşte pe Dumnezeu, cînd susţine că porunca lui Dumnezeu este păcat ? Odată ce legea este sfîntă [302], este sfîntă şi căsătoria. Apostolul pune taina aceasta în legătură cu Hristos şi cu Biserica [303]. **3.** După cum *«ce este născut din trup, trup este, tot aşa ce este născut din Duh, duh este»* [304], nu numai în legătură cu naşterea, ci şi cu învăţătura. Astfel *«sfinţi sînt copiii»* [305], sînt bucurii, cînd cuvintele Domnului au căsătorit sufletul lor cu Dumnezeu. **4.** Desfrîul şi căsătoria sînt despărţite, pentru că diavolul este departe de Dumnezeu. *«Şi voi aţi murit pentru lege prin trupul lui Hristos, ca să fiţi ai Altuia, ai Celui care a înviat din morţi»* [306]. Odată cu aceste cuvinte se aud şi cuvintele acestea : aţi ajuns îndată ascultători. Că şi după adevărul legii, noi ascultăm de Acelaşi Domn, Care ne porunceşte de departe. **85. 1.** Şi pe bună dreptate Duhul spune deschis unor oameni ca aceştia : *«În vremurile cele de apoi se vor depărta unii de la credinţă, luînd aminte la duhurile cele înşelătoare şi la învăţăturile demonilor, prin făţărnicia*

295. *Mt.* 19, 6.
296. *Rom.* 7, 14.
297. *Rom.* 7, 4.
298. *Rom.* 7, 12.
299. *Rom.* 7, 4.
300. *Rom.* 7, 7
301. *Rom.* 7, 13
302. *Rom.* 7, 12.
303. *Ef.* 5, 32.
304. *In.* 3, 6.
305. *I Cor.* 7, 14.
306. *Rom.* 7, 4.

unor mincinoşi, înfieraţi de cugetul lor, care opresc de la căsătorie şi se îndepărtează de la mîncări, pe care Dumnezeu le-a făcut spre împărtăşire cu mulţumire pentru cei care sînt credincioşi şi cunosc adevărul. Pentru că toată făptura lui Dumnezeu este bună şi nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulţumire. Că se sfinţeşte prin cuvîntul lui Dumnezeu şi prin rugăciune» [307]. **2.** Din cele spuse urmează neapărat că nu trebuie oprită nici căsătoria, nici mîncarea cărnii, nici băutul vinului. Da, este scris : *«Bine este să nu mănînci carne şi să nu bei vin»* [308], dacă mîncînd te sminteşti. Şi este scris iarăşi : *«Bine este să rămînă ca mine»* [309] ; dar şi cel care se căsătoreşte să o facă cu mulţumire, precum şi cel care nu se căsătoreşte ; şi el să o facă tot cu mulţumire ; să trăiască raţional, desfătîndu-se înfrînat. **86. 1.** În general vorbind, toate epistolele apostolului învaţă despre cumpătare şi înfrînare ; cuprind nenumărate porunci despre căsătorie, despre facerea de copii şi despre gospodărirea casei ; Pavel n-a îndepărtat în nici una din ele căsătoria cea cumpătată, ci păstrează rînduiala legii faţă de Evanghelie ; primeşte şi pe unul şi pe altul, adică, şi pe cel care se foloseşte cu cumpătare de căsătorie, mulţumind lui Dumnezeu, şi pe cel care trăieşte în stare de famen, cum vrea Domnul ; aşa cum *«a fost chemat fiecare»* [310], alegîndu-le fără cădere [311] şi desăvîrşit. **2.** Şi *«era pămîntul lui Iacov lăudat în tot pămîntul»* [312], zice profetul, slăvind vasul Duhului Său. **3.** Unul atacă naşterea de copii, spunînd că este stricăcioasă şi sortită pieirii, iar altul se sileşte să susţină că Mîntuitorul a vorbit despre facerea de copii cînd a spus : *«Să nu vă adunaţi comori pe pămînt, unde moliile şi rugina le strică»* [313] ; şi nu se ruşinează să adauge la acestea şi cuvintele profetului : *«Voi toţi ca o haină vă veţi învechi şi molia vă va mînca»* [314]. **4.** Dar nici noi nu vorbim împotriva Scripturii ; şi noi spunem că trupurile noastre sînt stricăcioase şi trecătoare prin fire. Se poate, însă, ca profetul, prin acele cuvinte, să proorocească celor cărora au fost spuse pieirea lor pentru că erau păcătoşi. Mîntuitorul, prin cele rostite, n-a vorbit despre naşterea de copii, ci a îndemnat pe cei care se gîndeau numai la creşterea avuţiei lor şi nu voiau să vină în ajutorul celor ne-

307. *I Tim.* 4, 1—5.
308. *Rom.* 14, 21.
309. *I Cor.* 7, 8.
310. *I Cor.* 7, 20. 24.
311. *Iuda* 24.
312. Textul nu se găseşte în Scriptură. Este folosit şi de Barnaba în Epistola sa astfel : «Şi iarăşi un alt profet zice : *«Şi era tot pămîntul lui Iacov lăudat în tot pămîntul»*. Cu alte cuvinte spune aşa : «Dumnezeu slăveşte vasul Duhului Său». — Barnaba, *Epistola* XI, 9, *op. cit.*, p. 128.
313. *Mt.* 6, 19.
314. *Is.* 50, 9.

voiaşi, să facă averile lor comune. **87. 1.** De aceea şi spune Domnul: *«Lucraţi nu pentru mîncarea cea pieritoare, ci pentru mîncarea care rămîne în viaţa veşnică»* [315].

Ereticii mai aduc şi cuvintele acestea: *«Fiii veacului aceluia nici nu se însoară, nici nu se mărită»* [316]. **2.** Dacă cineva îşi va aduce aminte de întrebarea cu privire la învierea morţilor şi de cei care L-au întrebat pe Domnul [317], va vedea că Domnul nu îndepărtează căsătoria, ci însănătoşează sufletul acelora care aşteptau să-şi satisfacă plăcerile trupeşti şi la înviere. **3.** Domnul n-a spus: *«Fiii veacului acestuia»* [318] în opoziţie cu *«fiii celuilalt veac»*, ci în acelaşi sens ca şi cuvintele: «cei care sînt născuţi în acest veac», pentru că din pricina naşterii sînt fii; nasc şi se nasc; că fără naştere nimeni nu poate veni pe lumea aceasta; iar naşterea aceasta din lumea aceasta, care primeşte stricăciunea, nu-l mai aşteaptă pe cel care s-a despărţit de această viaţă. **4.** *«Unul este Tatăl vostru, Tatăl cel din ceruri»* [319]. El este şi Tatăl tuturor, potrivit creaţiei. *«Tată al vostru să nu numiţi pe pămînt»* [320], spune Domnul. Cu alte cuvinte Domnul spune aşa: «Să nu socotiţi cauză a fiinţei voastre pe cel care v-a născut după trup, ci să-l socotiţi mai degrabă slujitor al naşterii voastre» **88. 1.** Astfel Domnul vrea ca noi, care ne-am întors la Dumnezeu, să ajungem iarăşi aşa cum sînt copiii [321] şi să cunoaştem pe adevăratul Tată, pentru că am fost născuţi din nou prin apă, o altă naştere decît naşterea de la creaţie. **2.** Da, Scriptura spune: *«Cel neînsurat se îngrijeşte de cele ale Domnului, iar cel însurat se îngrijeşte cum să placă femeii»* [322]. Ce dar? Nu este cu putinţă să placi femeii cum vrea Dumnezeu şi să mulţumeşti şi lui Dumnezeu? Nu poate oare cel căsătorit să se îngrijească de cele ale lui Dumnezeu împreună cu soţia sa? **3.** Ci după cum *«cea nemăritată se îngrijeşte de cele ale Domnului, ca să fie sfîntă şi cu trupul şi cu duhul»* [323], tot aşa şi cea măritată se îngrijeşte în Domnul şi de cele ale soţului şi de cele ale Domnului, *«ca să fie curată şi cu sufletul şi cu duhul»* [324]; că amîndouă sînt sfinte în Domnul; una ca soţie, alta ca fecioară. **4.** Pentru a ruşina şi a opri pe cei care sînt înclinaţi către a doua căsătorie, apostolul, în armonie cu cele spuse mai înainte, grăieşte pe un ton ridicat, spunînd aşa: *«Orice păcat este în afară de trup; dar cel*

315. *In.* 6, 27.
316. *Lc.* 20, 35.
317. *Lc.* 20, 27—33.
318. *Lc.* 20, 34.
319. *Mt.* 23, 9.
320. *Mt.* 23, 9.
321. *Mt.* 18, 3.
322. *I Cor.* 7, 32—33.
323. *I Cor.* 7, 34.
324. *I Cor.* 7, 34.

ce face desfrînare, păcătuieşte în trupul său»[325]. **89. 1.** Iar dacă cineva îndrăzneşte să numească desfrîu căsătoria, ajunge să hulească şi legea şi pe Domnul. După cum lăcomia se numeşte desfrîu, pentru că se împotriveşte mulţumirii cu cele ce ai, după cum idololatria este trecerea de la Dumnezeu la mulţi dumnezei, tot aşa şi desfrîul este căderea dintr-o singură căsătorie în mai multe căsătorii. Că, după cum am spus, desfrîul şi adulterul au după apostol trei sensuri. **2.** Despre ele profetul spune: «*Aţi fost vînduţi pentru păcatele voastre*»[326], şi iarăşi: «*Întinatu-te-ai în pămînt străin*»[327]; profetul socoteşte comuniune spurcată împreunarea cu un trup străin şi nu cu trupul celei date prin căsătorie pentru facerea de copii. **3.** De aceea şi apostolul spune: «*Vreau ca văduvele tinere să se mărite, să nască copii, să-şi chiverniseaască gospodăria, ca să nu dea protivnicului nici un prilej de ocară; că unele s-au şi abătut, ducîndu-se după satana*»[328]. **90. 1.** Apostolul laudă foarte mult pe bărbatul unei singure femei; fie preot, fie diacon, fie laic, dacă se foloseşte fără reproş de căsătorie: «*Se va mîntui prin naşterea de copii*»[329]. **2.** Şi iarăşi Domnul numind pe iudei «*neam viclean şi desfrînat*»[330], învaţă că iudeii nu cunosc legea, aşa cum voieşte legea, ci urmează «*predaniei bătrînilor*»[331] şi «*poruncilor omeneşti*»[332]; că au fost desfrînaţi faţă de lege[333] şi n-au primit-o «*ca bărbat şi domn al fecioriei lor*»[334]. **3.** Poate că îi ştia robiţi şi de patimi străine, din pricina cărora, fiind necontenit robi păcatelor, erau vînduţi celor de alt neam. La iudei nu erau femei publice, ci era oprit desfrîul. **4.** Cel care a spus «*Femeie mi-am luat şi nu pot veni*»[335] la cina cea dumnezeiască a fost o pildă pentru mustrarea celor care, din pricina plăcerilor, se depărtează de porunca cea dumnezeiască. Dacă adevărul ar fi de partea ereticilor, atunci nici drepţii dinaintea venirii Domnului, nici chiar cei care au fost căsătoriţi după venirea Lui, fie ei şi apostoli, nu s-ar fi mîntuit. Dacă ereticii aduc iarăşi şi aceste cuvinte spuse de profet: «*Învechitu-m-am între toţi duşmanii mei*»[336], să înţeleagă ei că duşmani sînt păcatele. Nu căsătoria este păcat, ci desfrînarea! Că altfel profetul ar trebui să numească şi naşterea păcat şi tot aşa şi pe Creatorul naşterii!

325. *I Cor.* 6, 18.
326. *Is.* 50, 1.
327. *Bar.* 3, 10.
328. *I Tim.* 5, 14—15.
329. *I Tim.* 2, 15.
330. *Mt.* 12, 39.
331. *Mt.* 15, 2.
332. *Mt.* 15, 9.
333. *Mt.* 15, 3—6.
334. *Ier.* 3, 4.
335. *Lc.* 14, 20.
336. *Ps.* 6, 7.

CAPITOLUL XIII

91. 1. La niște idei ca acestea a ajuns și Iuliu Casian [337], întemeietorul ereziei docheților. În lucrarea lui *Despre înfrînare sau despre starea de famen*, spune textual: «Nimeni să nu spună că legăturile trupești sînt îngăduite de Dumnezeu, pentru că avem niște mădulare ca acestea, că femeia este constituită așa și bărbatul așa, femeia adică să primească, iar bărbatul să însămînțeze. **2.** Dacă ar fi de la Dumnezeu, spre Care ne grăbim, această rînduială, Domnul n-ar fi fericit pe fameni [338] și nici profetul n-ar fi spus că famenii *«nu sînt pom fără de rod»* [339], folosind pomul ca imagine pentru omul care se face singur famen cu propria sa voie». **92. 1.** Și încă, luptînd pentru părerea lui cea fără Dumnezeu, adaugă: «N-ar fi drept atunci să fie învinuit Mîntuitorul, dacă El ne-a plăsmuit, ne-a slobozit de rătăcire, de legăturile trupești și de mădularele de rușine?». Cu privire la acestea și Tațian are aceeași învățătură. Iuliu Casian a frecventat școala lui Valentin. **2.** De aceea Casian spune: «Salomea, spunîndu-I Domnului cînd va cunoaște acelea despre care L-a întrebat, Domnul i-a răspuns: «Cînd veți călca în picioare haina rușinii, cînd cei doi vor fi una, cînd bărbatul cu femeia nu vor fi nici bărbat, nici femeie». **93. 1.** În primul loc, nu avem cuvintele acestea în cele patru Evanghelii predate nouă; ele se găsesc în Evanghelia după Egipteni. În al doilea loc, mi se pare că Iuliu Casian nu cunoaște că impulsul bărbatului înseamnă mînie, iar impulsul femeii înseamnă poftă; iar cînd acestea lucrează dau naștere pocăinței și rușinii. **2.** Dar cînd cineva nu se pleacă nici mîniei, nici poftei — că acestea, mărindu-se datorită deprinderii și unei rele educații, umbresc și acoperă rațiunea — ci îndepărtează întunecimea produsă de ele și, rușinat de pe urma pocăinței, unește sufletul și duhul ca să se supună rațiunii, atunci, după cum spune și Pavel, *«nu mai este în voi nici parte bărbătească, nici parte femeiască»* [340]. **3.** Sufletul, lepădînd această formă corporală, care face deosebire între bărbat și femeie, ajunge o unitate și nu mai este nici bărbat, nici femeie. Dar acest năzdrăvan Casian, mai platonic decît Platon, socoate că sufletul este de origine dumnezeiască și că, datorită poftei, a ajuns femeie și a venit de sus aicea jos la naștere și stricăciune.

337. Iuliu Casian, eretic, docheț și encratit, a trăit în sec. II.
338. *Mt.* 19, 12.
339. *Is.* 56, 3.
340. *Gal.* 3, 28.

CAPITOLUL XIV

94. 1. Astfel, Iuliu Casian se sileşte să arate că Pavel a spus că naşterea a venit pe lume în urma înşelăciunii, atunci cînd apostolul a zis: «*Dar mă tem ca nu cumva, precum şarpele a amăgit pe Eva, să abată gîndurile voastre de la curăţia cea întru Hristos*» [341].

2. Este recunoscut că Domnul a venit la cei rătăciţi [342]; dar nu rătăciţi de sus în naşterea cea de aici de pe pămînt — pentru că naşterea este creată şi este creatură a Celui Atotputernic, Care n-a coborît niciînd sufletul dintr-o stare mai bună într-o stare mai rea —. **3.** Mîntuitorul a venit la noi cei care eram rătăciţi cu gîndurile; că erau stricate gîndurile noastre din pricina neascultării de porunci, pentru că am fost iubitori de plăceri; şi poate şi pentru că cel dintîi zidit dintre noi a luat-o înaintea timpului şi a dorit înainte de vreme farmecul căsătoriei; şi a păcătuit. Că «*oricine caută la femeie spre a o pofti a şi făcut desfrînare cu ea*» [343]; pentru că n-a aşteptat timpul voit de Dumnezeu. **95. 1.** A fost deci acelaşi Domn, Care a osîndit şi atunci pofta, care o luase înaintea căsătoriei. Cînd apostolul spune: «*Îmbrăcaţi-vă în omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu*» [344], ne vorbeşte nouă, cei care sîntem plăsmuiţi de voinţa Celui Atotputernic aşa cum sîntem plăsmuiţi. Apostolul nu spune «*vechi*» şi «*nou*» în legătură cu naşterea şi cu naşterea din nou, ci cu viaţa dusă în neascultare de Dumnezeu şi cu viaţa dusă în ascultare de Dumnezeu. **2.** Casian socoteşte că «*îmbrăcămintea de piele*» [345] ar fi trupurile. Mai tîrziu vom arăta că atît Casian cît şi cei care învaţă la fel cu el sînt rătăciţi. Vom arăta lucrul acesta atunci cînd vom vorbi despre facerea omului, urmarea firească a celor spuse mai înainte. Casian mai spune încă: «Cei care sînt stăpîniţi de cele pămînteşti şi nasc şi se nasc; vieţuirea noastră este în ceruri, de unde aşteptăm şi pe Mîntuitorul» [346]. **3.** Cuvintele acestea sînt bine spuse; o ştim şi noi; pentru că trebuie să vieţuim ca «*străini şi călători*» [347]; cei care sîntem căsătoriţi, să trăim ca şi cum n-am fi căsătoriţi; cei care avem averi, ca şi cum nu le-am avea; cei care am făcut copii, ca şi cum i-am fi născut ca să moară; să trăim ca şi cum am fi gata să părăsim averile noastre; ca şi cum am fi gata să trăim chiar

341. *II* Cor. 11, 3.
342. *Mt.* 18, 11; *Lc.*, 19, 10.
343. *Mt.* 5, 28.
344. *Ef.* 4, 24.
345. *Fac.* 3, 21.
346. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 548 ş.u.
347. *Evr.* 11, 13.

fără de femeie, dacă ar fi nevoie ; să nu ne folosim cu patimă de lucrurile din lumea aceasta, ci, cu toată mulțumirea [348], să avem gîndurile ridicate spre cele de sus.

CAPITOLUL XV

96. 1. Și iarăși, cînd apostolul spune : «*Bine este pentru om să nu se atingă de femeie ; dar din pricina destrînării să-și aibă fiecare femeia sa*» [349] ; și Pavel adaugă, iarăși, pentru a-și explica oarecum cuvintele sale : «*Ca să nu vă ispitească satana*» [350]. **2.** Cuvintele : «*din pricina neînfrînării*» [351] nu le spune Pavel celor care se folosesc cu înfrînare de căsătorie numai pentru facerea de copii, ci și celor care poftesc să se înfrîneze mai mult decît e nevoie pentru facerea de copii. Pavel face lucrul acesta ca nu cumva potrivnicul să sufle asupra lor cu foarte mare putere și să îndrepte dorința lor spre plăceri străine. **3.** Că este cu putință ca cel potrivnic să se lupte cu cei drepți și să li se împotrivească din invidie ; și voind să-i aducă în tabăra lui, vrea să le ofere prilejurile unei înfrînări mai mari pline de oboseli. **97. 1.** Așa că, pe bună dreptate, Pavel spune : «*mai bine să se căsătorească decît să se ardă*» [352]. «*Bărbatul să dea femeii bunăvoința datorată ; asemenea și femeia bărbatului*» [353] și «*să nu se lipsească unul de altul*» [354], de ajutorul dat lor, prin rînduiala dumnezeiască, spre naștere de copii. **2.** Domnul spune : «*Dacă cineva nu urăște pe tatăl său sau pe mama sa sau pe femeia sa sau pe copiii săi, nu poate fi ucenicul Meu*» [355]. **3.** Domnul, însă, nu ne poruncește să ne urîm neamul, că spune : «*Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine*» [356]. Prin cuvintele acelea vrea să ne spună: «Nu te lăsa condus de porniri lipsite de judecată și nici nu te lua după deprinderile cele din lume !». Casa este alcătuită din membrii familiei, iar orașele din case. Precum a spus și Pavel că cei care se îndeletnicesc cu cele ale căsătoriei voiesc «*să placă*» [357] lumii.

4. Și iarăși Domnul spune : «Cel însurat să nu-și lase femeia sa, iar cel neînsurat să nu se însoare» [358]. Adică : Cel care și-a mărturisit in-

348. *I Cor.* 7, 29—31 ; *I Tim.* 4, 4.
349. *I Cor.* 7, 1—2.
350. *I Cor.* 7, 5.
351. *I Cor.* 7, 5.
352. *I Cor.* 7, 9.
353. *I Cor.* 7, 3.
354. *I Cor.* 7, 5.
355. *Lc.* 14, 26.
356. *Ieș.* 20, 12.
357. *I Cor.* 7, 33.
358. Cuvintele acestea sînt luate probabil din Evanghelia după Egipteni.

tenţia de a rămîne în starea de famen, să nu se însoare, să rămînă neînsurat. **98. 1.** Amîndurora — şi celor care rămîn în starea de famen şi celor căsătoriţi — Acelaşi Domn le dă prin profetul Isaia făgăduinţe potrivite, grăind aşa : «*Să nu zică famenul : «Sînt lemn uscat !» Acestea zice Domnul famenilor : «Dacă veţi păzi sîmbetele Mele şi veţi face toate cîte am poruncit, vă voi da vouă loc mai bun decît fii şi fiice*» [359]. **2.** Dacă nu împlineşti poruncile, nici starea de famen, nici sîmbăta famenului nu te fac drept. **3.** Celor căsătoriţi Domnul le spune, adăugînd: «*Cei aleşi nu se vor osteni în zadar, nici nu vor face copii spre blestem; că este sămînţă binecuvîntată de Domnul*» [360]. **4.** Că celui care a născut copii şi i-a crescut potrivit învăţăturii Cuvîntului şi i-a instruit în Domnul, ca şi celui care a născut fii prin cateheza cea adevărată [361], aceluia îi stă în faţă aceeaşi răsplată ca şi seminţei celei alese. **5.** Alţii socotesc «*blestem*» facerea de copii ; dar nu înţeleg Scriptura, care vorbeşte împotriva lor. Că cei care sînt cu adevărat aleşii Domnului nu învaţă spre blestem şi nici nu nasc copii spre blestem, ca ereticii. **99. 1.** Famen, deci, nu-i nici cel care-şi mutilează mădularele trupului, nici cel care stă necăsătorit, ci cel care nu-i în stare să dea naştere adevărului. Mai înainte era «*lemn uscat*» [362] ; ascultînd, însă, de Cuvînt, «*păzind sîmbetele*» [363], adică depărtîndu-se de păcate şi făcînd poruncile, va fi mai de cinste decît cei care au fost instruiţi numai prin cuvînt fără să aibă o vieţuire dreaptă. **2.** «*Fiilor*, spune Învăţătorul, *încă puţină vreme sînt cu voi !*» [364]. De aceea şi Pavel zice , scriindu-le galatenilor : «*Copiii mei, pentru care sufăr iarăşi durerile naşterii, pînă ce Hristos va lua chip în voi*» [365]. **3.** Şi iarăşi, scriindu-le corintenilor, spune : «*Dacă aţi avea zeci de mii de dascăli în Hristos, totuşi nu aveţi mulţi părinţi ; că eu v-am născut în Hristos prin Evanghelie*» [366]. **4.** De aceea «*nu va intra famen în adunarea lui Dumnezeu*» [367] — adică cel fără fruct şi fără rod şi în ce priveşte vieţuirea şi în ce priveşte învăţătura — ci «*cei care singuri s-au făcut fameni*» — de orice păcat — «*pentru împărăţia cerurilor*» [368]. Sînt fericiţi aceştia, adică cei care postesc faţă de toate bunătăţile din lume.

359. *Is.* 56, 3—5.
360. *Is.* 65, 23.
361. *I Cor.* 4, 15.
362. *Is.* 56, 3.
363. *Is.* 56, 4.
364. *In.* 13, 33.
365. *Gal.* 4, 19.
366. *I Cor.* 4, 15.
367. *Deut.* 23, 1.
368. *Mt.* 19, 12.

CAPITOLUL XVI

100. 1. *«Blestemată să fie ziua în care m-am născut,* spune Ieremia, *şi să nu fie binecuvîntată»* [369]. Spunînd aceste cuvinte, profetul n-a blestemat naşterea, ci şi-a arătat scîrba sa faţă de păcatele poporului şi de neascultarea lui. **2.** Că adaugă: *«Pentru ce m-am născut ca să văd osteneli şi dureri? Sfîrşitu-s-au întru ruşine zilele mele!»* [370]. Astfel, toţi cei care au predicat adevărul au fost prigoniţi şi s-au primejduit din pricina nesupunerii ascultătorilor lor [371]. **3.** *«Pentru ce nu mi-a fost pîntecele mamei mele mormînt, ca să nu văd truda lui Iacov şi osteneala neamului lui Israel?»* [372], spune profetul Ezdra. **4.** *«Nimeni nu-i curat de întinăciune,* spune Iov, *chiar de-ar fi o zi viaţa lui!»* [373]. **5.** Să ne spună nouă ereticii, cînd a făcut desfrînare copilul nou născut sau cum a căzut sub blestemul lui Adam, cînd el n-a făcut nimic! **6.** După cît se pare ereticilor nu le mai rămîne decît să spună că naşterea este rea, nu numai naşterea trupului, ci şi naşterea sufletului, din pricina căruia este şi trupul. **7.** Cînd David zice: *«Întru păcate am fost zămislit şi întru fărădelegi m-a născut maica mea»* [374], numeşte profetic pe Eva mamă, dar *«Eva a fost mama celor vii»* [375]; iar dacă a fost zămislit în păcat, totuşi el nu era în păcat în clipa naşterii sale şi nu este el însuşi păcat. **101. 1.** Tot cel ce se întoarce de la păcat la credinţă se întoarce de la obişnuinţa cea păcătoasă, aşa cum se întoarce din pîntecele maicii sale copilul la viaţă. Martor îmi va fi unul din cei doisprezece profeţi, care spune: *«Au, da-voi cele întîi născute ale mele pentru păgînătate, rodul pîntecelui meu pentru păcatul sufletului meu?»* [376]. **2.** Prin aceste cuvinte profetul nu acuză pe Cel ce a zis: *«Creşteţi şi vă înmulţiţi»* [377]; dimpotrivă numeşte *«păgînătate»* primele mişcări de la naştere cînd nu cunoaştem pe Dumnezeu. **3.** Dacă cineva numeşte din această pricină rea naşterea, apoi tot din această pricină trebuie să o numească bună, pentru că în ea cunoaştem adevărul. *«Treziţi-vă cum se cuvine şi nu păcătuiţi, că unii n-au cunoaşterea lui Dumnezeu»* [378], adică păcătoşii. *«Pentru că nu ne este lupta împotriva sîngelui şi trupului, ci împotriva duhurilor, stăpînitorii întunericului»* [379], că sînt puternici să ne ispitească; pentru aceasta sînt iertările. **4.** De aceea şi Pavel spune:

369. *Ier.* 20, 14.
370. *Ier.* 20, 18.
371. *Fapte* 7, 52.
372. *IV Ez.* 5, 35.
373. *Iov* 14, 4—5.
374. *Ps.* 50, 6.
375. *Fac.* 3, 20.
376. *Mih.* 6, 7.
377. *Fac.* 1, 28.
378. *I Cor.* 15, 34.
379. *Ef.* 6, 12.

«Îmi chinuiesc trupul meu şi îl robesc» [380]; pentru că *«oricine se luptă se înfrînează în toate»* [381] — în loc de: se înfrînează de la toate; nu se îndepărtează de la toate, ci se foloseşte cu cumpătare de cele pe care le socoteşte — *«aceia, ca să ia cununa cea stricăcioasă, iar noi, ca să o luăm pe cea nestricăcioasă»* [382]. Învingem în luptă, dar nu sîntem încununaţi fără să ne fi trudit. **5.** În privinţa înfrînării unii pun văduva înaintea fecioarei, pentru că văduva dispreţuieşte plăcerea pe care o cunoaşte din experienţă.

CAPITOLUL XVII

102. 1. Dacă naşterea este un rău, atunci să spună hulitorii că în rău este Domnul, Care a participat naşterii, în rău este Fecioara, care L-a născut! **2.** Ce ticăloşi! Hulind naşterea, hulesc voinţa lui Dumnezeu şi taina creaţiei. **3.** Din pricina aceasta docheţismul lui Casian, din pricina aceasta şi al lui Marcion, din pricina aceasta şi învăţătura lui Valentin, care vorbeşte de un trup psihic; că spun: *«Omul s-a asemănat animalelor»* [383] ajungînd în unire cu ele. Dar cînd omul, aprins de dorinţă, se urcă în pat străin, aşa cum voieşte cu adevărat, atunci într-adevăr unul ca acesta este fiară. *«Au ajuns cai înnebuniţi după femei; fiecare nechează după femeia vecinului»* [384]. **4.** Dacă, aşa cum susţin unii, dintre toate animalele necuvîntătoare şarpele, luînd practica împreunării trupeşti, a convins pe Adam să consimtă să se împreuneze cu Eva, lucru pe care cei dintîi plăsmuiţi nu l-au făcut prin însăşi firea lor, atunci iarăşi este hulită creaţia, că a făcut mai slabi pe oameni decît pe animale, pentru că cei dintîi plăsmuiţi ai lui Dumnezeu au urmat exemplul animalelor. **103. 1.** Dar dacă natura i-a condus pe cei dintîi oameni, ca şi pe necuvîntătoare, la facerea de copii, ei au fost mişcaţi spre aceasta mai repede decît se cuvenea, pentru că fiind tineri s-au lăsat tîrîţi de înşelăciune; totuşi judecata lui Dumnezeu este dreaptă, pentru că n-au aşteptat voinţa Lui; dar sfîntă este naşterea, pentru că prin ea s-a alcătuit lumea, prin ea fiinţele, prin ea firile, prin ea îngerii, prin ea puterile, prin ea sufletele, prin ea poruncile, prin ea legea, prin ea Evanghelia, prin ea cunoaşterea lui Dumnezeu. **2.** *«Tot trupul este iarbă şi toată slava omului ca floarea ierbii; iarba se usucă, iar floarea cade; dar cuvîntul Domnului rămîne»* [385]; cuvîntul Domnului care a uns sufletul şi l-a unit cu duhul. **3.** Cum ar fi putut ajunge la împlinire fără

380. *I Cor.* 9, 27.
381. *I Cor.* 9, 25.
382. *I Cor.* 9, 25.
383. *Ps.* 48, 12. 21.
384. *Ier.* 5, 8.
385. *Is.* 40, 7–8.

trup rînduiala noastră bisericească? Că Însuşi Domnul, capul Bisericii [386], este în trup; a venit fără chip şi fără frumuseţe [387] pentru a ne învăţa pe noi să privim la cauza dumnezeiască cea fără de chip şi fără de trup. 4. «*Pomul vieţii*, spune profetul, *este în pofta bună*» [388]; prin aceste cuvinte învaţă că poftele cele bune şi curate sînt cele în Domnul cel viu. **104. 1.** Mai departe, ereticii vor ca legătura din căsătorie a bărbatului cu femeia, numită cunoaştere, să fie păcat. Acest păcat, spun ereticii, este arătat de mîncarea «*din pomul binelui şi răului*» [389], pentru că sensul cuvîntului «*a cunoscut*» [390] este călcare de poruncă. 2. Dacă ar fi aşa cum spun ereticii, atunci şi cunoaşterea adevărului este tot o urmare a mîncării din «*pomul binelui şi răului*». Deci o căsătorie cumpătată poate mînca şi din pomul acela. 3. Am spus mai înainte [391] că te poţi folosi şi bine şi rău de căsătorie, adică de pomul cunoaşterii, dacă nu ne purtăm în căsătorie ca nişte călcători de lege. 4. Ce dar? Domnul n-a vindecat oare şi trupul de patimi aşa cum a vindecat sufletul? Dacă trupul ar fi duşmanul sufletului Domnul nu l-ar fi întărit, ca să-l facă, prin sănătatea ce i-o dădea, duşman sufletului. 5. «*Acestea spun, fraţilor, că trupul şi sîngele nu pot moşteni împărăţia lui Dumnezeu şi nici stricăciunea nu moşteneşte nestricăciunea*» [392]. Că păcatul, fiind stricăciune, nu poate avea legătură cu nestricăciunea, care este dreptate. «*Aşa de fără minte sînteţi?* spune Pavel. *După ce aţi început cu Duhul, acum sfîrşiţi cu trupul?*» [393].

CAPITOLUL XVIII

105. 1. După cum am arătat [394], unii eretici au întins peste măsură ideea de dreptate şi de armonie a mîntuirii — care sînt sfinte şi întemeiate — şi au acceptat o înfrînare plină de hulă, cu totul lipsită de Dumnezeu, cînd era cu putinţă să aleagă, cu cuviosie, starea de famen potrivit îndreptarului sănătos, care aduce mulţumire pentru harul dat şi nu urăşte nici pe Creator şi nici nu disprețuieşte pe cei căsătoriţi. Creată este lumea, creată este şi starea de famen. Amîndouă — şi lumea şi starea de famen — să aducă mulţumire lui Dumnezeu pentru starea în care au fost rînduite, dacă ele cunosc spre ce au fost rînduite. 2. Alţi eretici, nevrînd să se supună legii, au insultat-o, fiind într-adevăr

386. *Ef.* 1, 22; 5, 23.
387. *Is.* 53, 3.
388. *Prov.* 13, 12.
389. *Fac.* 2, 9.
390. *Fac.* 3, 22.
391. Stromata III, 96.
392. *I Cor.* 15, 50.
393. *Gal.* 3, 3.
394. Stromata III, 40, 2 ş.u.

«cai înnebuniți după femei, nechezînd după femeile vecinilor» [395]. Aceștia se lasă fără frîu în voia plăcerilor și caută să convingă și pe cei din jurul lor să ducă o viață plină de plăceri, interpretînd în chip ticălos cuvintele acestea ale Scripturii: *«pune soarta cu noi, să avem cu toții pungă de obște și un sac să ne fie nouă»* [396]. **106. 1.** Din pricina acestora același profet ne sfătuiește zicînd: *«Să nu mergi pe cale cu dînșii! Abate-ți piciorul tău de pe cărările lor!* [397]. *Nu fără dreptate se întind lațuri păsărilor; că cei care participă la sîngiuri își agonisesc loruși rele»* [398]; adică cei care se străduiesc să facă lucruri necurate și învață și pe vecinii lor să facă la fel; sînt «războinici, gata să dea lovituri cu cozile lor», după cum spune profetul [399]; pe aceștia elenii îi numesc «cozi». **2.** Aceștia, la care face aluzie profeția, sînt dornici de plăceri și neînfrînați; dau lovituri cu cozile lor; sînt fii ai întunericului și *«ai mîniei»* [400]; sînt proprii lor ucigași și ucigași ai celor din jurul lor. **3.** Apostolul ne strigă: *«Curățiți aluatul cel vechi, ca să fiți frămîntătură nouă»* [401]. Și iarăși, mîniindu-se pe niște oameni ca aceștia, poruncește: *«Să nu vă amestecați dacă cineva, numindu-se frate, este desfrînat sau lacom sau slujitor idolilor sau ocărîtor sau bețiv sau răpitor; cu unul ca acesta nici să nu mîncați»* [402]. **4.** *«Că eu,* spune Pavel, *prin lege am murit pentru lege, ca să trăiesc pentru Dumnezeu. M-am răstignit împreună cu Hristos; nu mai trăiesc eu»* — că trăiam după pofte — *«ci trăiește în mine Hristos»* [403], în chip curat și fericit, prin ascultarea de porunci. Că atunci trăiam trupește în trup, dar *«ceea ce trăiesc acum în trup, trăiesc prin credința în Fiul lui Dumnezeu»* [404]. **107. 1.** *«În calea păgînilor să nu mergeți și în cetate de samariteni să nu intrați»* [405], spune Domnul, ca să ne ferească de o viețuire potrivnică; pentru că *«distrugerea oamenilor fără de lege este rea și acestea sînt căile tuturor celor ce fac fărădelegi»* [406]. **2.** *«Vai de omul acela,* spune Domnul; *bine i-ar fi fost lui de nu s-ar fi născut decît să smintească pe unul din aleșii Mei; mai bine i-ar fi fost lui să-și pună împrejurul lui o piatră de moară și să se fi aruncat în mare decît să smintească pe unul din aleșii Mei»* [407].

395. *Ier.* 5, 8.
396. *Prov.* 1, 14.
397. *Prov.* 1, 15.
398. *Prov.* 1, 17—18.
399. Text necunoscut în Scriptură.
400. *Ef.* 2, 3.
401. *I Cor.* 5, 7.
402. *I Cor.* 5, 11.
403. *Gal.* 2, 19—20.
404. *Gal.* 2, 20.
405. *Mt.* 10, 5.
406. *Prov.* 1, 18—19.
407. Acest text scripturistic (în care sînt strînse la un loc textele din: *Mt.* 26, 24; 18, 6; *Mc.* 14, 21; 9, 42; *Lc.* 22, 22; 17, 1—2) este luat din Clement Romanul, *Epistola către Corinteni* (I), 46, 8, *op. cit.*, p. 70.

«Că din pricina acelora este hulit numele lui Dumnezeu» [408]. **3.** De aceea spune apostolul cu tărie: *«V-am scris în Epistolă, ca să nu vă amestecaţi cu desfrînaţii»* [409] pînă la: *«Iar trupul nu este pentru desfrînare, ci pentru Domnul şi Domnul pentru trup»* [410]. **4.** Şi ca să arate că nu numeşte căsătoria desfrînare, adaugă: *«Sau nu ştiţi că cel ce se lipeşte de desfrînată este un trup cu ea?»* [411]. Cine oare va numi desfrînată pe o fecioară înainte de a se mărita? **5.** *«Să nu vă lipsiţi*, spune Pavel, *unul de altul decît din bună înţelegere pentru un timp»* [412]. Prin cuvintele: *«să nu vă lipsiţi»* a arătat îndatorirea căsătoriei, adică facerea de copii, despre care a vorbit în cele spuse mai înainte zicînd: *«Bărbatul să arate femeii bunăvoinţa datorată, asemenea şi femeia bărbatului»* [413]. **108. 1.** După această datorie împlinită, femeia este ajutor [414] în gospodărie şi în credinţa în Hristos. Şi Pavel spune încă şi mai lămurit: *«Iar celor căsătoriţi le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat; iar dacă se desparte, să rămînă nemăritată sau să se împace cu bărbatul ei; şi bărbatul să nu-şi lase femeia. Iar celorlalţi le spun eu, nu Domnul: Dacă vreun frate»* [415] pînă la: *«dar acum sînt sfinţi»* [416]. **2.** Ce spun în faţa acestor cuvinte cei care defaimă legea şi căsătoria susţinînd că numai legea îngăduie căsătoria, iar Noul Testament nu? Ce pot să spună faţă de aceste legiuiri cei care au oroare de legăturile trupeşti şi de naştere? Apostolul legiuieşte ca cel care-şi chiverniseşte bine casa, acela să conducă Biserica, acela să fie episcop [417]; iar casă a Domnului este casa aceea în care bărbatul este soţul *«unei singure femei»* [418]. **109. 1.** *«Toate sînt curate pentru cei curaţi*, zice apostolul; *iar pentru cei întinaţi şi necredincioşi nimic nu este curat, ci li s-au întinat şi mintea şi cugetul»* [419]. **2.** Despre plăcerea care calcă îndreptarul credinţei, apostolul spune: *«Nu vă înşelaţi! Nici desfrînaţii, nici slujitorii idolilor, nici adulterii, nici malahienii, nici sodomiţii, nici lacomii, nici furii, nici beţivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moşteni împărăţia lui Dumnezeu»* [420]. Şi noi care am fost în aceste păcate *«ne-am spălat»* [421]. Dar ceilalţi, ereticii, se spală spre

408. *Rom.* 2, 24.
409. *I Cor.* 5, 9.
410. *I Cor.* 6, 13.
411. *I Cor.* 6, 6.
412. *I Cor.* 7, 5.
413. *I Cor.* 7, 3.
414. *Fac.* 2, 18.
415. *I Cor.* 7, 10—12.
416. *I Cor.* 7, 14.
417. *I Tim.* 2, 4.
418. *I Tim.* 3, 2.
419. *Tit* 1, 15.
420. *I Cor.* 6, 9—10.
421. *I Cor.* 6, 11.

desfrînare; se botează trecînd de la cumpătare la desfrînare; hotărăsc să se dedea plăcerilor şi patimilor; dau lecţii ca să ajungă necumpătaţi din cumpătaţi şi-şi pun toată nădejdea în satisfacerea plăcerilor trupeşti; pregătesc pe ucenicii lor să fie izgoniţi, nu înscrişi în împărăţia lui Dumnezeu; în numele unei gnoze false deschid drum spre «*întunericul cel mai din afară*» [422]. 3. «*În sfîrşit, fraţilor, cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite, cîte sînt cu nume bun, orice virtute şi orice laudă, acestea să le gîndiţi; cîte aţi şi învăţat şi aţi primit şi aţi auzit şi aţi văzut la mine, acestea să le faceţi. Şi Dumnezeul păcii va fi cu voi*» [423].110. 1. Şi Petru, în Epistola sa, aceleaşi le spune: «*încît credinţa voastră şi nădejdea să vă fie în Dumnezeu, curăţindu-vă sufletele prin ascultarea de adevăr* [424]. 2. *Ca fii ai ascultării, nu vă potriviţi poftelor de mai înainte, din timpul neştiinţei voastre, ci după Sfîntul Care v-a chemat, fiţi şi voi sfinţi în toată purtarea voastră, că este scris: «Fiţi sfinţi, pentru că Eu sînt sfînt*» [425].

3. Dar combaterea, care era necesară să fie făcută împotriva fătarnicilor, care se numesc în chip mincinos gnostici, ne-a reţinut mai mult decît trebuia şi a lungit mult cuvîntul.

De aceea are aici sfîrşit această a treia Stromată a noastră a notelor gnostice, potrivt filozofiei celei adevărate.

422. *Mt.* 8, 12; 22, 13; 25, 30.
423. *Fil.* 4, 8—9.
424. *I Pt.* 1, 21—22.
425. *I Pt.* 1, 14—16 (16 — *Lev.* 11, 44; 19, 2; 20, 7).

STROMATA A IV-A
A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Mi se pare firesc să vorbesc acum despre mucenicie și despre desăvîrșire. În tratarea acestor subiecte vor fi cuprinse toate problemele cerute de ele, ca și problema aceea că trebuie să filozofeze și robul și omul liber, fie bărbat, fie femeie. **2.** Apoi, după ce vom fi completat din destul partea despre credință și despre cercetare, vom vorbi de modul simbolic de exprimare, pentru ca, după o prezentare scurtă a părții morale, să înfățișăm folosul pe care l-au avut elenii din filozofia barbară. **3.** După această schiță, vom face pe scurt, și pentru eleni și pentru iudei, o succintă expunere a Scripturilor. Iar toate celelalte probleme, cîte n-au putut intra în Stromatele de mai înainte din pricina mulțimii materialului, așa cum fusese arătat la început, le voi strînge într-o singură lucrare. **2. 1.** În afară de acestea, mai tîrziu, după ce vom fi împlinit, pe cît ne stă mai ales în putință, cele ce ne-am propus, trebuie să vorbim de opiniile, cîte au ajuns pînă la noi, atît ale elenilor, cît și ale celorlalți barbari, opinii formulate de ei cu privire la principiile naturii ; că trebuie să discutăm cele mai însemnate opinii pe care le-au gîndit filozofii. **2.** Ca urmare a acestora, după o incursiune asupra teologiei, vom vorbi despre tradițiile care privesc profeția, pentru că Scripturile, în care am crezut, sînt puternice, fiind izvorîte dintr-o autoritate atotputernică ; și Scripturile pot, prin șirul lor, să îndepărteze toate ereziile și să arate că există un singur Dumnezeu și Domn atotputernic, Cel propoveduit de lege și profeți, așa cum este El ; iar pe lîngă lege și profeți este propoveduit și de fericita Evanghelie. **3.** Ne așteaptă multe argumente, pe care trebuie să le aducem împotriva eterodocșilor, dacă încercăm, pe de o parte, să spulberăm în scris învățăturile lor, iar pe de altă parte să-i convingem, chiar fără voia lor, de adevărul învățăturii noastre, combătîndu-i chiar cu cuvintele Scripturilor.

3. 1. Aşadar, după ce vom duce la bun sfîrşit întregul nostru gînd, vom căuta, dacă va voi Duhul, ca în aceste memorii să ne punem în slujba nevoii care ne sileşte — că sînt de neapărată trebuinţă cuvinte premergătoare pentru dobîndirea adevărului —; atunci ne vom ocupa de cercetarea, cu adevărat gnostică, cu privire la lucrurile naturii. Că am fost iniţiaţi mai întîi în tainele cele mici înainte de a fi iniţiaţi în marile taine, ca să nu mai fie nici o piedică în dumnezeiasca slujbă de iniţiere pentru cei care au fost curăţiţi mai dinainte, pentru cei care şi-au format mai dinainte caracterele lor, pentru cei care au trebuit să fie informaţi mai dinainte şi învăţaţi mai dinainte. **2.** Cercetarea cu privire la lucrurile naturii, care se face după îndreptarul adevărului, a tradiţiei gnostice, dar, mai bine spus, contemplaţia, depinde de învăţătura despre creaţia lumii; cercetarea aceasta ne ridică de la contemplarea lucrurilor din lume la contemplarea lui Dumnezeu. **3.** De aceea, pe bună dreptate, vom pune începutul tradiţiei gnostice în învăţătura profeţilor despre creaţie; în parte vom adăuga şi învăţăturile eterodocşilor şi vom căuta să le spulberăm, pe cît ne va sta în putinţă. **4.** Dar de toate acestea vom scrie, dacă Dumnezeu va voi şi dacă ne va inspira; acum, însă, trebuie să ne întoarcem la subiectul de care ne-am propus să vorbim. Trebuie să completăm cele ce avem de spus despre învăţătura morală.

CAPITOLUL II

4. 1. Să fie, dar, această lucrare cu amintiri, aşa precum de multe ori am spus [1], pentru cei care o citesc în chip felurit şi absolut fără înţelegere, aşa precum şi titlul o arată, ca un covor, în care culorile trec necontenit de la o culoare la alta, în care în şirul cuvintelor se spune un lucru, dar se arată altul. **2.** «Cei care caută aur, spune Heraclit, sapă mult pămînt, dar găsesc puţin aur» [2]; dar cei care fac parte din neamul cel de aur, cînd caută ceea ce e înrudit cu ei, vor găsi mult aur în puţin pămînt. Va găsi şi scrierea aceasta a mea unul, care s-o înţeleagă. **3.** Aceste Stromate cu amintiri îl vor ajuta pe cel care caută cu judecată şi să-şi aducă aminte de adevăr, şi să şi-l lămurească. **4.** Trebuie, însă, ca şi noi să facem noi eforturi şi să descoperim şi alte lucruri; că şi celor care merg pe un drum, pe care nu-l cunosc, le e de ajuns numai să li se arate drumul. **5. 1.** Aceia trebuie să apuce pe drumul arătat; restul îl vor descoperi singuri. Aşa cum se spune de un rob care a întrebat odată oracolul ce să facă pentru a plăcea stăpînului său; Pitia i-a răspuns: «Vei găsi, de cauţi». **2.** Greu este, după cît se pare, să găseşti binele ascuns. Că «înaintea virtuţii stă sudoarea»,

1. *Stromata I, 18, 1; 55, 1, 3; 56, 3.*
2. Heraclit, *Fragm.* 22, Diels.

«Lung şi cu urcuş este drumul care duce la virtute
Şi aspru la-nceput ; dar cînd ajungi în vîrful lui
Mergi uşor pe el, că toată greutatea a pierit» [3].

3. «*Strîmtă*» cu adevărat «*şi îngustă este calea*» [4] Domnului, spune Scriptura ; şi «*împărăţia lui Dumnezeu este a celor silnici*» [5]. De aceea zice Domnul : «*Caută şi vei afla*» [6], dacă vei merge într-adevăr pe calea împărătească [7] şi nu te vei abate de la ea. **6. 1.** Este, pe bună dreptate, multă rodnicie în puţina sămînţă a învăţăturilor cuprinse în lucrarea aceasta ; este, după cum spune Scriptura, «*ca iarba ţarinei*» [8]. **2.** De aceea aceste Stromate cu amintiri au, în chip simplu, un titlu propriu, dar au în ele fel de fel de idei, după modelul acelui dar vechi, despre care scrie Sofocle :

3. «Era acolo lînă de oaie ; erau, din viţa de vie,
Struguri bine păstraţi şi vin ;
Erau tot felul de fructe amestecate cu boabe de orz,
Grăsime de undelemn şi lucrul foarte felurit
Făcut din ceara galbenei albine» [9].

7. 1. Şi iarăşi Stromatele noastre, la fel cu plugarul poetului comic Timocle [10], dau la iveală ca dintr-un ogor fertil :

«Smochine verzi şi undelemn, smochine uscate şi miere».

2. Şi din pricina bogăţiei roadelor Timocle adaugă :

«Vorbeşti de ramurile măslinului, nu de munca cîmpului !» [11]

3. Iar atenienii obişnuiau să strige :

«Serbările ramurilor de măslin aduc smochine şi pîini gustoase,
Miere în căni şi ulei, ca să ne ungem» [12].

4. Trebuie, aşadar, de multe ori, ca şi atunci cînd vînturi, să clătini şi să arunci în sus marele amestec de seminţe, ca să alegi grîul.

CAPITOLUL III

8. 1. Marea mulţime a oamenilor au starea sufletului lor nestatornică şi nejudecată, asemenea cu starea vremilor de iarnă.

2. «Adesea neîncrederea pune mîna pe bine, iar încrederea pe rău» [13].

---

3. Hesiod, *Munci şi zile*, 289—292.
4. *Mt.* 7, 14.
5. *Mt.* 11, 12.
6. *Mt.* 7, 7 ; *Lc.* 11, 9.
7. *Num.* 20, 17.
8. *Iov* 5, 25.
9. Sofocle, *Fragm.* 366.
10. Timocle, poet comic şi tragic (sec. IV î.e.n.).
11. Timocle, *Fragm.* 36, *CAF*, II, 466.
12. Plutarch, *Teseu*, 22.
13. Nu se ştie dacă versul este luat dintr-un poet tragic (*TGF*, *Adesp.* 86) sau dintr-un poet comic (*CAF*, III, 630, *Adesp.* 1327).

3. Iar Epiharm spune :

«Adu-ţi aminte că nu trebuie să ai încredere ! Asta dă tăria minţii !» [14].

4. Neîncrederea în adevăr aduce moarte, după cum încrederea în adevăr aduce viaţă ; şi, dimpotrivă, încrederea în minciună şi neîncrederea în adevăr duc la pieire. 5. Acelaşi lucru e valabil şi cînd e vorba de înfrînare şi de neînfrînare. Înfrînarea de la facerea de fapte bune este o faptă rea ; dar înfrînarea de la nedreptăţi este început al mîntuirii. 6. De aceea mi se pare că sabatul, prin abţinerea de la fapte rele, arată în chip acoperit înfrînarea. Că altfel, prin ce s-ar deosebi omul de fiare ? 7. Şi tot aşa îngerii lui Dumnezeu sînt mai înţelepţi decît oamenii. «*Micşoratu-l-ai pe el*, spune Scriptura, *cu puţin faţă de îngeri*» [15]. Scriptura nu vorbeşte în acest text de Domnul, deşi şi El purta trup, ci de gnostic, de omul desăvîrşit, care este mai mic decît îngerii, datorită şi timpului şi îmbrăcămintei. 8. Că o spun : înţelepciunea îngerilor este altceva decît ştiinţa oamenilor ; în ce priveşte viaţa, nu-i nici o deosebire între ei. Firea cea muritoare, adică omul, are comun ceva cu cel învrednicit de nemurire, are comun viaţa ; în ce priveşte, însă, contemplaţia şi înfrînarea se deosebesc unul de altul. 9. 1. Mi se pare că în acest sens a spus Pitagora că înţelept este numai Dumnezeu — că şi apostolul, în Epistola către Romani, scrie : «*Fiind cunoscută spre ascultarea credinţei la toate neamurile, unuia înţeleptului Dumnezeu prin Iisus Hristos*» [16] — iar pe el însuşi Pitagora s-a numit filozof, din pricina prieteniei lui cu Dumnezeu. Iar Scriptura spune : «*Dumnezeu vorbea cu Moisi ca un prieten cu prietenul său*» [17]. 2. Adevărul este clar lui Dumnezeu ; că Dumnezeu naşte adevărul, iar gnosticul iubeşte adevărul. «*Mergi la furnică, o, leneşule* [18], *şi fii ucenicul albinei !*» [19], spune Solomon. 3. Dacă fiecare vieţuitoare are lucrarea firii sale proprii şi tot aşa şi boul şi calul şi ciinele, ce vom spune de lucrarea proprie a omului ? 4. După părerea mea, omul este asemenea unui centaur, această făptură din Tesalia, alcătuit dintr-o parte raţională şi una iraţională, din suflet şi trup ; trupul lucrează pămîntul şi se grăbeşte spre pămînt ; sufletul, însă, tinde către Dumnezeu, dacă este instruit de filozofia cea adevărată. 5. Sufletul se grăbeşte spre cei de sus, cu care este înrudit, şi fuge de poftele trupului şi odată cu acestea şi de osteneală şi frică, deşi am arătat [20] că pentru săvîrşirea binelui este nevoie şi de răbdare şi de frică. 6. Dacă

14. Epiharm, *Fragm.* 250, Kaibel.
15. *Ps.* 8, 6.
16. *Rom.* 16, 26—27.
17. *Ieş.* 33, 11.
18. *Prov.* 6, 6.
19. *Prov.* 6, 8.
20. Stromata II, 39, 4.

cei care atacă legea spun: «*prin lege este cunoaşterea păcatului*» [21], atunci şi noi le răspundem: «*Pînă la lege păcatul era în lume*» [22], dar «*fără lege păcatul era mort*» [23]. **7.** Dacă înlături cauza fricii, adică păcatul, înlături frica; mai mult încă, înlături pedeapsa, cînd înlături ceea ce dă naştere poftei. «*Pentru cel drept nu este pusă lege*» [24], spune Scriptura. **10. 1.** Bine zice Heraclit: «Nu s-ar cunoaşte numele de dreptate, dacă n-ar exista nedreptatea» [25]; iar Socrate a spus că nu s-ar fi făcut lege pentru oamenii buni. **2.** Dar, după cum spune apostolul, cei ce atacă legea nici aceasta n-au cunoscut că «*cel ce iubeşte pe aproapele nu face rău; pentru că poruncile să nu ucizi, să nu faci adulter, să nu furi şi orice altă poruncă se cuprind numai în acest cuvînt: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi*» [26]. **3.** De aceea spune Domnul: «*Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi*» [27]. Dacă cel ce iubeşte pe aproapele său nu face rău şi dacă toată porunca se cuprinde în iubirea aproapelui, atunci poruncile, care atîrnă deasupra omului frica, nu lucrează ură, ci dragoste. **11. 1.** Deci, frica pe care o naşte legea nu este patimă [28]. Prin urmare, după apostol, «*legea este sfîntă*» [29] şi cu adevărat «*duhovnicească*» [30]. **2.** Trebuie, dar, după cum se pare, să cercetăm bine natura trupului şi fiinţa sufletului pentru a înţelege scopul pentru care a fost făcut fiecare din ele şi să nu socotim un rău moartea. **3.** «*Cînd eraţi robi păcatului,* spune apostolul, *eraţi liberi faţă de dreptate. Dar ce roadă aveaţi atunci? Roade de care acum vă ruşinaţi. Că sfîrşitul acelora este moartea. Dar acum, fiind izbăviţi de păcat şi ajungînd robi lui Dumnezeu, aveţi roada voastră spre sfinţire, iar sfîrşitul, viaţa veşnică. Pentru că plata păcatului este moartea, iar harul lui Dumnezeu, viaţă veşnică în Hristos Iisus Domnul nostru*» [31].

12. 1. Aşadar, poate fi dovedit că unirea sufletului păcătos cu trupul înseamnă moarte, iar despărţirea de păcat înseamnă viaţă. **2.** Multe sînt, însă, piedicile care stau în faţa picioarelor noastre, multe sînt şanţurile poftei, multe sînt şi prăpăstiile urgiei şi mîniei; pe toate trebuie să le sărim, ca să ne scăpăm de toată distrugerea adusă peste noi de fel de

21. *Rom.* 3, 20.
22. *Rom.* 5, 13.
23. *Rom.* 7, 8.
24. *I Tim.* 1, 9.
25. Heraclit, *Fragm.* 23, Diels.
26. *Rom.* 13, 9.
27. *Lc.* 10, 27; *Mt.*, 22, 37—38; *Lev.*, 19, 18; *Deut.*, 6, 5.
28. Stromata II, 40, 1.
29. *Rom.* 7, 12.
30. *Rom.* 7, 14.
31. *Rom.* 6, 20—23.

fel de uneltiri, dacă vrem să contemplăm, nu însă «*prin oglindă*» [32], cunoașterea lui Dumnezeu.

3. «Zeus, a cărui voce răsună pînă departe, ia jumătate din virtutea Bărbatului, cînd vine peste acesta ziua robiei» [33].

4. Scriptura numește robi pe cei de sub păcat [34], pe cei vînduți păcatului [35], pe cei iubitori de plăceri, pe cei iubitori de trupuri, care sînt mai mult fiare decît oameni, care se aseamănă dobitoacelor [36], care sînt armăsari înnebuniți după femei, care nechează la femeile vecinilor [37]; destrînatul este măgar încăpățînat; lacomul este lup sălbatic; înșelătorul este șarpe. **5.** Deci despărțirea sufletului de trup, la care meditează filozoful în toată viața lui, pricinuiește filozofului o ardoare gnostică, încît poate îndura cu ușurință moartea naturală, pentru că moartea este desfacerea legăturilor sufletului de trup. **6.** «*Pentru mine,* spune Pavel, *lumea este răstignită și eu pentru lume* [38]; *viețuiesc, fiind în trup, ca și cum aș viețui în cer*» [39].

CAPITOLUL IV

13. 1. De aceea, pe bună dreptate, cînd gnosticul este chemat, ascultă repede de i se cere trupul; îndură să dea totodată și patimile, pe care le desfăcuse mai înainte de trup; nu ocărînd, după părerea mea, pe ispititor, ci învățîndu-l și convingîndu-l, după cum spune Empedocle:

«Din ce cinste și din ce fericire măreață» [40] a venit aici pe pămînt, ca să trăiască printre muritori. **2.** Acesta își dă cu adevărat luișimărturie că este credincios adevărat lui Dumnezeu, iar ispititorului îi dă mărturie că în zadar pizmuiește pe cel care-i credincios datorită dragostei; și iarăși dă mărturie Domnului de convingerea sa îndumnezeită în învățătura Lui, de care nici frica de moarte nu-l va despărți; da, pentru că întărește adevărul propovăduirii și cu fapta, arătînd că este puternic Dumnezeul spre Care se grăbește. **3.** Ai putea admira dragostea lui, de care vădit dă lecții, pentru că este unit cu mulțumire cu cei cu care se-nrudește. Nu numai atît, dar și convinge de lucrul acesta pe necredincioși cu cinstitul lui sînge. **14. 1.** Acesta, din pricina poruncii, nu se ferește, de frică, să se lepede de Hristos, ca să

32. *I Cor.* 13, 12.
33. Homer, *Odiseea,* XVII, 322—323.
34. *Rom.* 6, 17. 20.
35. *Rom.* 7, 14.
36. *Ps.* 48, 12, 21.
37. *Ier.* 5, 8.
38. *Gal.* 6, 14.
39. *Gal.* 2, 20; *Fil.* 3, 20.
40. Empedocle, *Fragm. 119,* Diels.

ajungă de frică mucenic ; nici nu-şi vinde credinţa în nădejdea darurilor pregătite, ci din dragoste de Domnul se desparte cu foarte mare bucurie de viaţa de aici, mulţumindu-i negreşit şi celui care a fost pricina ieşirii de aici şi celui care a meşteşugit pîra ; că a luat prilej binecuvîntat, pe care nu l-a provocat, să se arate pe sine cine este ; unuia prin răbdarea sa, iar Domnului prin dragostea sa, pe care I-a arătat-o Domnului, Care cunoştea, înainte de naşterea lui, dorinţa sa de a suferi mucenicia. **2.** Se duce, aşadar, ca la un prieten la Domnul, pentru Care de bună voie şi-a dat trupul, iar odată cu trupul şi sufletul — că la moartea lui se aşteptau judecătorii — ; şi aude de la Mîntuitorul nostru, cu viaţa Căruia s-a asemănat : «Iubite frate», aşa cum a spus poetul [41]. **3.** Astfel noi numim mucenicia săvîrşire, nu că omul a luat sfîrşit vieţii, cum înţeleg ceilalţi oameni, ci că a arătat un lucru desăvîrşit de dragoste. **4.** Vechii greci lăudau sfîrşitul celor care mureau în război, nu pentru a sfătui pe oameni să moară de moarte silnică, ci pentru că cel care moare în război se desparte de viaţă fără teamă de moarte ; i se taie trupul, fără să sufere mai înainte cu sufletul, nici să se slăbănogească aşa cum sufăr oamenii cînd cad bolnavi ; că aceştia se despart de viaţă plîngăreţi, ca nişte femei şi cu dorinţa de a mai trăi. **15. 1.** De aceea nici nu le este acestora curat sufletul, cînd pleacă de pe lumea asta, ci sufletul lor duce cu el poftele ca pe nişte greutăţi de plumb ; afară de aceia care au fost oameni cu judecată, prin virtutea lor. **2.** Dar sînt şi oameni care mor în război încărcaţi de dorinţe ; aceştia nu se deosebesc întru nimic de cei care cad veştejiţi de boală. **3.** Aşadar, dacă mucenicia înseamnă a da mărturie înaintea lui Dumnezeu, atunci orice suflet care vieţuieşte curat şi are cunoaşterea lui Dumnezeu, orice suflet care ascultă de porunci este mucenic şi în viaţă şi în cuvînt, pentru că, atunci cînd se desparte de trup, îşi revarsă, ca sîngele, credinţa lui la plecarea de aici, aşa cum şi-a revărsat-o în toată viaţa sa. **4.** Astfel, Domnul zice în Evanghelie : «*Oricine va lăsa pe tată sau pe mamă sau pe fraţi*» şi celelalte «*pentru Evanghelie şi pentru numele Meu*» [42], acela este fericit. Domnul n-a înfăţişat prin aceste cuvinte mucenicia simplă, ci mucenicia gnostică, mucenicia omului care vieţuieşte după îndreptarul Evangheliei, prin dragostea lui pentru Domnul. **5.** Cunoaşterea numelui [43] şi înţelegerea Evangheliei înseamnă gnoză, dar nu simpla numire ; adică a-ţi părăsi neamul cel din lume, a-ţi părăsi averea şi toată agonisita, ca să trăieşti fără să fii legat de ceva. «*Mamă*» înseamnă alegoric patria şi pămîntul care te hrăneşte, iar «tată», legile politice. **6.** Printr-un simţămînt de dreptate

41. Homer, *Iliada*, IV, 155 ; V, 359 ; XXI, 308.
42. *Mt.* 19, 29 ; *Mc.* 10, 29.
43. Adică : numele lui Hristos.

plin de măreţie trebuie să te socoteşti cu mulţumire mai presus de ele pentru a fi prieten cu Dumnezeu şi pentru a dobîndi partea de-a dreapta [44] a sfinţeniei, aşa precum şi apostolii au făcut.

16. 1. Heraclit spune : «Zeii şi oamenii cinstesc pe cei care cad pe cîmpul de luptă» [45]; iar Platon, în cartea a cincea a lucrării sale *Statul,* scrie : «Nu vom spune, oare, că este pe primul loc în neamul cel de aur ostaşul care s-a săvîrşit cu glorie între cei căzuţi pe cîmpul de bătaie ? Negreşit că da !» [46]. **2.** Iar neamul cel de aur îşi are originea în zeii care locuiesc cerul şi sfera cea fixă, care mai ales au conducerea purtării de grijă a oamenilor. **3.** Unii eretici care înţeleg greşit pe Domnul şi iubesc viaţa într-un chip necredincios şi laş în acelaşi timp, spun că adevărata mucenicie este cunoaşterea adevăratului Dumnezeu — lucru pe care şi noi îl mărturisim — iar cel care mărturiseşte pe Domnul cu moartea sa acela este un criminal şi un sinucigaş ; şi răspîndesc şi alte sofisme pline de aceeaşi laşitate. Ereticilor acestora le voi răspunde la timpul potrivit că învăţăturile lor se deosebesc de învăţăturile noastre. **17. 1.** Şi noi ţinem de rău pe cei care se aruncă singuri în primejdie de moarte. Că sînt unii — nu dintr-ai noştri — care au cu noi comun numai numele de creştin, care, din ură faţă de Creator, se grăbesc să se dea singuri morţii. Ticăloşii, se omoară singuri ! **2.** Despre aceştia spuneam că pleacă de pe lume fără cununa de mucenic, chiar dacă sînt omorîţi de autoritatea publică. **3.** Că ei nu păstrează caracterul mucenicului credincios ; nu cunosc pe adevăratul Dumnezeu şi se dau pe ei înşişi unei morţi zadarnice, ca şi gimnosofiştii indieni, care se ard în zadar. **4.** Dar pentru că aceşti oameni, care poartă în chip fals numele de gnostici, hulesc trupul, aceştia să afle că şi armonia trupului contribuie la o bună desfăşurare a spiritului. **18. 1.** De aceea Platon — pe care ereticii, care socotesc rea creaţia, îl iau ca martor — spune, în cartea a treia a lucrării sale *Statul,* că trebuie să ne îngrijim de trup pentru armonia sufletului ; că numai datorită acestei armonii se poate trăi şi se poate trăi corect [47] ; cu aceste cuvinte Platon vesteşte predica adevărului [48]. Că numai trăind şi fiind sănătoşi putem învăţa gnoza. **2.** Omul nici nu poate ajunge cît de puţin le această înălţime, fără a avea cele neapărat trebuincioase vieţii, şi, cu ajutorul lor, să facă pe toate cele care duc la gnoză. Nu trebuie, oare, să prefere aceasta pentru a trăi bine ? **3.** Că numai cînd trăieşti realizezi trăirea cea bună ; iar cel care se deprinde prin trup cu trăirea cea bună, acela este condus spre veşnicie.

44. *Mt.* 25, 33.
45. Heraclit, *Fragm. 24,* Diels.
46. Platon, *Statul* V, 468, E.
47. *Ibidem,* III, 410 C ; IX, 591 D.
48. Adică : a credinţei celei adevărate, a credinţei creştine.

CAPITOLUL V

19. 1. Merită să te minunezi de acei dintre stoici care spun că sufletul nu-i influențat cu nimic de trup; nu-i influențat în rău de boală, nici în bine de sănătate; amîndouă stările acestea, spun ei, sînt indiferente. **2.** Iov, prin covîrșitoarea lui înfrînare și prin marea lui credință, ne este dat bun exemplu; din bogat a ajuns sărac; din om cu slavă, fără de slavă; din om frumos, urît; din sănătos, bolnav; dar a făcut de rușine pe ispititor și a binecuvîntat pe Creator; a îndurat la fel pe cele din urmă ca și pe cele dintîi și ne-a învățat foarte bine că gnosticul se poate folosi bine de toate împrejurările din viața lui. **3.** Și că faptele mari ale celor din vechime sînt pilde pentru îndreptarea noastră, o arată apostolul, cînd spune: «*Încît lanțurile mele au ajuns cunoscute în tot pretoriul și tuturor celorlalți; și cei mai mulți dintre frații în Domnul, convinși de lanțurile mele, îndrăznesc mai mult să grăiască cuvîntul lui Dumnezeu*» [49]. Că muceniciile sînt pilde sfințite, pline de slavă pentru convertire. **4.** «*Că toate cîte s-au scris*, spune Pavel, *spre învățătura noastră s-au scris, ca, prin răbdare și prin mîngîierea Scripturilor, să avem mîngîiere*» [50].

20. 1. Sufletul, cînd durerea este prezentă în el, pare că se pleacă în fața ei și socoate ca ceva de preț scăparea de durerea pe care o are. Fără îndoială, în acel timp sufletului îi este greu să învețe; și tot atunci sînt neglijate și celelalte virtuți. **2.** Cu aceasta nu spunem că însăși virtutea suferă — că virtutea nu se îmbolnăvește —; dar omul care participă la amîndouă, la virtute și la boală, este strivit de ceea ce-l silește; iar dacă nu are un suflet tare, cade doborît, pentru că încă nu a dobîndit capacitatea de înfrînare și este la fel cu cel care fuge, pentru că nu poate rezista. **21. 1.** Același lucru și cu sărăcia. Pentru că și sărăcia se silește să depărteze sufletul de la cele de neapărată trebuință, adică de la contemplare și de la o viețuire curată și fără de păcat, și îl silește pe cel care nu s-a afierosit pe el însuși cu totul lui Dumnezeu prin dragoste, să se ocupe de procurarea celor necesare traiului, după cum dimpotrivă sănătatea și belșugul lucrurilor trebuincioase traiului păstrează sufletul liber și independent, cînd știe să folosească bine pe cele pe care le are. **2.** Că spune apostolul: «*Necaz în trup vor avea unii ca aceștia; eu, însă, vă cruț* [51]; *că vreau ca voi să fiți fără de grijă* [52] *spre bună-cuviință și alipire stăruitoare de Domnul*» [53]. **22. 1.** Trebuie, dar, să ne ocupăm de acestea, dar nu de dragul trupului; că grija de trup

49. *Fil.* 1, 13—14.
50. *Rom.* 15, 4.
51. *I Cor.* 7, 28.
52. *I Cor.* 7, 32.
53. *I Cor.* 7, 35.

se face de dragul sufletului, pentru care se face totul. **2.** În această privinţă este de neapărată trebuinţă ca cel care vieţuieşte în chip gnostic să cunoască cele ce se cuvin ; că plăcerea nu este un bine se vede de acolo că unele plăceri sînt rele, fără, însă, ca, potrivit acestei idei, binele să apară rău şi răul bine. **3.** Mai mult : dacă preferăm unele plăceri, iar pe altele le evităm, nu înseamnă că orice plăcere este bună. **4.** La fel, acelaşi lucru îl spunem şi despre dureri ; pe unele le suferim, pe altele le evităm ; dar acceptarea şi evitarea o facem pe temeiul ştiinţei. **5.** Deci, ştiinţa este binele, nu plăcerea, datorită căreia ştim cînd şi ce plăcere să alegem. **23. 1.** Astfel mucenicul, prin durerea prezentă, alege plăcerea, pe care i-o dă nădejdea. Dacă setea este suferinţă, iar potolirea setei plăcere, atunci suferinţa de mai înainte este cauza plăcerii. Răul niciodată nu poate fi cauza binelui ; deci nici una din acestea două — nici suferinţa, nici plăcerea, de care am vorbit — nu este ceva rău. **2.** De aceea scriu Simonide [54] şi Aristotel [55] :

«Cel mai bun lucru pentru bărbat este sănătatea ;
În al doilea rînd, să fie frumos la trup,
Iar în al treilea rînd, să se îmbogăţească fără viclenie».

3. Şi Teognis din Megara spune :

«Dacă vrei să scapi de sărăcie, Cirne, aruncă-te
De pe înaltul stîncilor în adîncul mării» [56].

4. Pe de altă parte poetul comic Antifane [57] spune :

«Bogăţia este ca un doctor rău ;
Ne face pe toţi orbi, dacă ne uităm la ea cînd o dobîndim» [58].

24. 1. Poeţii spun că bogăţia este oarbă din naştere [59]. **2.** Euforion din Halchis spune :

«Şi a născut un fiu, care n-a văzut lumina soarelui» [60].

3. Euripide, în piesa *Alexandru*, a spus cuvintele acestea :

«Bogăţia şi multele petreceri, care o însoţesc,
Sînt pentru oameni lecţie rea de curaj şi bărbăţie» [61].

4. Şi a mai spus :

«Sărăcia a moştenit înţelepciune, pentru că-i este rudă» [62].

---

54. Simonide din Ceos, *Fragm. 190*, A. Berg.
55. Aristotel, *Rhet.*, II, 21, 1394 b, 13.
56. *Teognis*, 175 ş.u.
57. Antifane, nota 17 din P III.
58. Antifane, *Fragm. 259*, *CAF*, II, 121.
59. *Cuvînt către eleni*, 102, 2 ; *Pedagogul*, II, 14, 4 ; III, 10, 2.
60. Euforion, *Fragm. 74*, Meineke.
61. Euripide, *Alexandru*, Fragm. 54.
62. Euripide, *Polilid*, Fragm. 641, 3.

5. «Iubirea de argint poate doborî nu numai Sparta, ci orișice oraș» [63].

«Nu numai argintul cel alb sau aurul
Este pentru muritori monedă, ci și virtutea».

după cum spune Sofocle [64].

CAPITOLUL VI

25. 1. Mîntuitorul nostru cel sfînt a folosit cuvintele: sărăcie, bogăție și pe cele asemenea acestora, atît pentru cele duhovnicești cît și pentru cele materiale. Cînd a spus: «*Fericiți cei prigoniți pentru dreptate*» [65], ne învață lămurit să căutăm în orice împrejurare pe cel ce dă mărturie pentru credința sa. **2.** Dacă acesta e sărac din pricina dreptății [66], el dă mărturie că dreptatea, pe care a iubit-o, este un lucru bun; dacă flămînzește, dacă însetează din pricina dreptății [67], dă mărturie că dreptatea este cel mai mare bun. **26. 1.** La fel și cel ce plînge și cel ce jelește din pricina dreptății [68]; dau mărturie că dreptatea aparține celei mai bune legi, că este bună. **2.** După cum Domnul numește fericiți pe cei prigoniți pentru dreptate [69], tot așa numește fericiți și pe cei care flămînzesc și însetează de dreptate. Îi numește fericiți pe aceștia Acela Care laudă dorul cel curat, pe care nici foametea nu l-a putut stinge. **3.** Chiar dacă flămînzesc pentru însăși dreptatea, sînt fericiți [70]; fericiți sînt și cei săraci, fie că sînt săraci cu duhul [71], fie cu averile; dar negreșit, pentru dreptate. **4.** Domnul nu-i fericește pentru aceea doar că sînt săraci, ci-i fericește pe cei care au voit să fie săraci pentru dreptate, pe cei care au disprețuit onorurile din lumea aceasta, ca să dobîndească binele. **5.** Deasemeni fericește pe cei care au ajuns buni și cu purtarea și cu trupul, datorită castității, pe cei nobili și slăviți, pe cei care au ajuns la înfiere datorită dreptății, care pentru aceasta au primit «*puterea să ajungă fii ai lui Dumnezeu* [72], *să calce peste șerpi și scorpii*» [73] și să stăpînească demonii și oștirea celui potrivnic. **27. 1.** Și, ca să spun pe scurt, asceza, predată de Domnul, desparte cu mulțumire sufletul de trup, chiar dacă această asceză desprinde sufletul de trup printr-o schimbare radicală a lui. **2.** Că «*cel care și-a aflat sufletul său îl va pierde, iar cel*

63. Un vechi oracol.
64. Versurile nu sînt din Sofocle, ci din Euripide, *Edip*, Fragm. 542.
65. *Mt.* 5, 10.
66. *Mt.* 5, 3.
67. *Mt.* 5, 6.
68. *Mt.* 5, 4; *Lc.*, 6, 21.
69. *Mt.* 5, 10.
70. *Mt.* 5, 6.
71. *Mt.* 5, 3.
72. *In.* 1, 12.
73. *Lc.* 10, 19.

care l-a pierdut îl va afla» [74]; numai dacă afierosește nestricăciunii lui Dumnezeu ceea ce este stricăcios în el. Voința lui Dumnezeu este ca noi să cunoaștem pe Dumnezeu, iar cunoașterea lui Dumnezeu este comuniune cu nestricăciunea. **3.** Așadar, cel care recunoaște, potrivit învățăturii despre pocăință, păcătos sufletul său, acela îl pierde pentru păcatul de care s-a despărțit; și pierzîndu-l îl va afla potrivit ascultării, care capătă o nouă viață prin credință, pentru că sufletul a murit pentru păcat [75]. Aceasta înseamnă a-ți afla sufletul; înseamnă a te cunoaște pe tine însuți. **28. 1.** Stoicii spun că reîntoarcerea la cele dumnezeiești se săvîrșește prin schimbare; se schimbă sufletul ca să ajungă la înțelepciune [76]. **2.** După Platon, sufletul, făcînd o mișcare circulară spre cele mai bune, se reîntoarce din o zi asemănătoare nopții [77]. **3.** Și filozofii îngăduie omului cu însușiri deosebite să iasă din viață într-un chip binecuvîntat, dacă este în așa chip lipsit de acțiune, încît nu-i mai rămîne nici o nădejde de a mai putea face ceva. **4.** Iar judecătorul, care silește pe cineva să se lepede de Cel pe Care Îl iubește, arată, după părerea mea, pe cel care-i prieten cu Dumnezeu și pe cel care nu-i prieten. **5.** Aici nu mai rămîne comparație de a ști de cine va asculta: de amenințarea omenească sau de dragostea de Dumnezeu. **6.** Îndepărtarea de la faptele rele aduce după sine micșorarea și stingerea răutăților; că ele își pierd puterea, nemaifiind săvîrșite. Acest înțeles îl au cuvintele: «*Vinde-ți averile și dă-le săracilor și vino de urmează Mie*» [78], adică: Urmează celor spuse de Domnul! **29. 1.** Unii spun că Domnul a arătat prin «*averi*» tot ceea ce este străin sufletului; dar aceștia nu pot spune cum se împart averile la săraci. Dumnezeu, însă, împarte pe toate tuturora după vrednicia fiecăruia, pentru că administrarea lui Dumnezeu este dreaptă. **2.** Hristos îți spune: «Prin dărnicia ta, disprețuiește averile pe care Dumnezeu ți le-a dat și urmează celor spuse de Mine!». Grăbește-te, deci, ca să te urci la Duhul! Nu te mîntui numai cu îndepărtarea de fapte rele! Ca să fii desăvîrșit, adaugă la acestea și binefacerea poruncită de Domnul! **3.** De pildă, celui care se laudă că a împlinit desăvîrșit poruncile legii [79], Domnul i-a arătat că nu le-a împlinit, pentru că n-a iubit pe aproapele. Potrivit progresiunii gnostice, dragostea, care este doamna simbetei [80], se face cunoscută prin facerea de bine. **4.** Sînt de părere că trebuie să ne apropiem de Cuvîntul cel mîntuitor, nu pentru frica de pedeapsă, nici pentru

74. *Mt.* 10, 39.
75. *Rom.* 6, 10.
76. Crisip, *Fragm. mor.* 221, Arnim.
77. Platon, *Statul,* VII, 521 C; 525 C; 532 B.
78. *Mt.* 19, 21.
79. *Mt.* 19, 20; *Mc.* 10, 20; *Lc.* 18, 21.
80. *Mt.* 12, 8; *Mc.* 2, 28; *Lc.* 6, 5.

făgăduinţele răsplătirii, ci pentru binele însuşi. **30. 1.** Unii ca aceştia stau de-a dreapta sfinţeniei [81]; iar cei care gîndesc că prin datul celor stricăcioase pot dobîndi în schimb pe cele nestricăcioase sînt numiţi *«argaţi»* în pilda celor doi fraţi [82]. Nu se văd, oare, aici aplicate cuvintele Scripturii: *«după chip şi asemănare»* ? [83]. Că unii vieţuiesc împreună potrivit *«asemănării»* cu Mîntuitorul, iar alţii, cei care stau de-a stînga, sînt numai după *«chip»*. **2.** Aşadar din adevăr sînt trei [84]. Amîndoi se coboară din aceeaşi rădăcină, deşi alegerea nu este egală; dar, mai bine spus, nu este egală deosebirea făcută potrivit alegerii. **3.** După părerea mea, cel ales potrivit imitării se deosebeşte de cel ales potrivit gnozei, aşa cum se deosebeşte obiectul care arde şi obiectul care luminează de foc şi de lumină. Potrivit Scripturii, Israil este lumină a asemănării; celălalt este chip. **4.** Ce înseamnă pilda lui Lazăr, spusă de Domnul, în care ni se arată chipul bogatului şi săracului ? [85]. Ce înseamnă cuvintele: *«Nimeni nu poate sluji la doi domni: lui Dumnezeu şi lui mamona»* ? [86]. Că aşa numeşte Domnul iubirea de argint! **31. 1.** La fel şi pilda chemării la cină [87]; iubitorii de avuţii, care au fost invitaţi la cină, n-au răspuns la chemare, nu din pricina averii pe care o aveau, ci din pricină că o stăpîneau cu patimă. **2.** *«Vulpile au vizuini»* [88]. Domnul numeşte vulpi pe oamenii pămînteşti plini de păcate, care-şi pierd timpul cu bogăţia, pe care o scot din mine şi din adîncurile pămîntului. **3.** Deasemeni Domnul spune despre Irod: *«Duceţi-vă şi spuneţi vulpii acesteia: Iată, scot demoni şi fac vindecări astăzi şi mîine şi a treia zi voi sfîrşi»* [89]. **4.** Domnul a spus: *«păsări ale cerului»* [90]; prin cuvîntul «cer» a arătat păsările care se deosebesc de celelalte păsări, păsări cu adevărat curate; şi, cu acest nume, a numit pe cei care zboară spre gnoza Cuvîntului ceresc. **5.** Că nu numai bogăţia, slava şi căsătoria, ci şi sărăcia aduc nenumărate griji peste cel ce nu ştie să îndure. N-a lăsat, oare, Domnul să se înţeleagă aceste griji şi în pilda celor patru grupe de seminţe, cînd a spus că sămînţa cuvîntului, care a căzut în spini şi mărăcini, a fost înăbuşită de ei şi n-a putut să aducă rod ? **32. 1.** Este, dar, de neapărată trebuinţă să învăţăm cum să folosim fiecare din întîmplările care vin peste noi, pentru ca, prin o bună vieţuire gnostică, să ajungem la viaţa veşnică. **2.** *«Văzut-am,* spune Scriptura, *pe cel necredincios*

81. *Mt.* 25, 33.
82. *Lc.* 15, 17.
83. *Fac.* 1, 26.
84. Text corupt.
85. *Lc.* 16, 19—31.
86. *Mt.* 6, 24; *Lc.* 16, 13.
87. *Mt.* 22, 2—14; *Lc.* 14, 16—24.
88. *Mt.* 8, 20; *Lc.* 9, 58.
89. *Lc.* 13, 32.
90. *Mt.* 8, 20; *Lc.* 9, 58.

înălțîndu-se și ridicîndu-se ca cedrii Libanului; și am trecut, spune Scriptura, *și iată nu era; și l-am căutat și locul lui nu s-a aflat. Păzește neîndreptățirea și caută dreptatea, că are urmași omul făcător de pace»* [91]. **3.** Acesta este omul care crede fără fățărie din toată inima lui și este senin în întreg sufletul lui. **4.** *«Poporul celălalt cu buzele cinstește, iar inima lui este departe de Domnul»* [92]. *«Cu gura lor binecuvintează, iar cu inima lor blestemă»* [93]. **5.** *«Iubitu-L-au pe El cu gura lor, iar cu limba lor L-au mințit. Inima lor nu era dreaptă cu El și nici n-au avut încredere în testamentul Lui»* [94]. **33. 1.** De aceea *«mute să fie buzele cele viclene, care grăiesc împotriva dreptului fărădelege»* [95]. Și iarăși: *«Pierde-va Domnul toate buzele cele viclene și limba cea lăudăroasă și pe cei ce spun:* **2.** *«Limba noastră o mărim, buzele noastre la noi sînt! Cine este Domnul nostru?» Pentru necazul săracilor și pentru suspinul sărmanilor, acum Mă voi scula, zice Domnul. Pune-Mă-voi întru mîntuire, îndrăzni-voi întru El»* [96]. **3.** Hristos este al celor smeriți, nu al celor care se ridică împotriva turmei Lui. **4.** *«Nu vă adunați comori pe pămînt, unde molia și rugina le strică și furii le sapă și le fură»* [97], spune Domnul, ca să facă foarte de ocară sau pe iubitorii de avuții, sau pe cei care se îngrijesc numai de ei și-și fac griji, sau chiar pe cei care-și iubesc trupurile. **5.** Dragostea trupească, bolile și gîndurile rele surpă mintea și întreg omul. Comoara noastră adevărată, însă, este acolo unde se află rubedenia minții [98]. **6.** Ne mai învață încă Domnul ca dărnicia noastră să fie dreaptă, arătîndu-ne că trebuie să restituim obișnuinței vechii viețuiri [99] cele dobîndite de la ea și să alergăm la Dumnezeu, cerînd milă. **7.** Aceasta înseamnă: «pungă care nu se învechește», că este merinde pentru viața veșnică, *«comoară nesecată în cer»* [100]; că spune Domnul: *«Miluind, voi milui de cine-Mi va fi milă»* [101]. **34. 1.** Domnul spune acestea și celor care vor să sărăcească pentru dreptate [102], că ei au auzit prin poruncă: *«Calea largă și încăpătoare duce la pierzare și mulți merg pe ea»* [103]. **2.** Aici nu vorbește de altceva, ci de desfrînare, de dragostea de femei, de dragostea de slavă, de dragostea de putere

91. *Ps.* 36, 35—37.
92. *Is.* 29, 13; *Mt.* 15, 9; *Mc.* 7, 6.
93. *Ps.* 61, 4.
94. *Ps.* 77, 40—41.
95. *Ps.* 30, 18.
96. *Ps.* 11, 3—5.
97. *Mt.* 6, 19.
98. *Mt.* 6, 21.
99. *Ef.* 4, 22.
100. *Lc.* 12, 33.
101. *Ieș.* 33, 19; *Rom.* 9, 15.
102. *Mt.* 5, 3.
103. *Mt.* 7, 13.

și de patimile cele asemenea acestora. Că așa a spus Domnul: «*Nebune, în noaptea aceasta vor cere sufletul tău! Iar cele pe care i le-ai pregătit ale cui vor fi?*» [104]. **3.** Cuvintele poruncii, însă, sînt acestea: «*Păziți-vă, dar, de orice lăcomie, că viața omului nu stă în prisosul avuțiilor sale*» [105]. **4.** Că «*ce va folosi omul de va dobîndi lumea întreagă, dar își va pierde sufletul său? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?*» [106]. **5.** «*De aceea spun: Nu vă îngrijiți cu sufletul vostru ce veți mînca, nici cu trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca; că sufletul este mai mult decît hrana și trupul decît haina*» [107]. **6.** Și iarăși: «*Că știe Tatăl vostru că aveți trebuință de toate acestea. Căutați, dar, mai întîi împărăția cerurilor și dreptatea; că acestea sînt mari, celelalte mici*» [108]; iar cele pentru viață «*vi se vor adăuga vouă*» [109]. **35. 1.** Nu ne poruncește, oare, deschis Hristos să imităm viața gnostică? Nu ne îndeamnă, oare, să căutăm cu fapta și cu cuvîntul adevărul? Așadar, Hristos, Care educă sufletul nostru, socotește bogat nu datul, ci voința cu care dai. **2.** Zaheu — unii spun că Matia — era mai marele vameșilor; cînd a auzit că Domnul l-a învrednicit să se ducă în casa lui, a spus: «*Iată jumătate din avuția mea o dau milostenie, Doamne! Iar dacă am nedreptățit cu ceva pe cineva, întorc împătrit!*» [110]; la care și Mîntuitorul a spus: «*Fiul Omului, venind astăzi, a găsit pe cel pierdut*» [111]. **3.** Și iarăși, uitîndu-se Domnul la cutia templului, a văzut pe bogat aruncînd în ea pe măsura averii sale, iar pe o văduvă, doi bani de aramă; și a zis că văduva a aruncat mai mult decît toți. Că bogatul a dat din prisosul lui, pe cînd văduva din sărăcia ei [112]. **36. 1.** Pe toate le-a urcat Domnul la educarea sufletului. El spune: «*Fericiți cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul*» [113]. **2.** Blînzi sînt aceia care pun capăt luptei de nepotolit din sufletul lor împotriva mîniei, a poftei și a patimilor înrudite cu acestea. Domnul laudă, apoi, pe cei care sînt blînzi din buna lor voie, nu din constrîngere. **3.** În sfîrșit, la Domnul sînt și mai multe răsplătiri și mai multe locașuri [114], pe măsura vieții fiecăruia: **4.** «*Cel ce primește prooroc în nume de prooroc, zice Domnul, plată de prooroc va lua; și cel ce primește pe drept în nume de drept, plată de drept va lua; și cel ce pri-*

104. *Lc.* 12, 20.
105. *Lc.* 12, 15.
106. *Mt.* 16, 26.
107. *Lc.* 12, 22—23.
108. *Mt.* 6, 32—33; *Lc.* 12, 30—31.
109. *Mt.* 6, 33; *Lc.* 12, 31.
110. *Lc.* 19, 8.
111. *Lc.* 19, 10.
112. *Lc.* 21, 1—4; *Mc.* 12, 41—44.
113. *Mt.* 5, 5.
114. *In.* 14, 2.

meşte pe unul din aceşti ucenici mici, nu-şi va pierde plata» [115]. **5.** Şi iarăşi Domnul a arătat atît deosebirile dintre oameni, potrivit vredniciei lor, cît şi răsplătirile nobile ale virtuţii prin numărul neegal de ore de muncă al lucrătorilor din pilda lucrătorilor viei [116] şi totodată şi prin plata egală dată fiecăruia dintre lucrători — plata, adică mîntuirea, arătată acoperit prin dinar — ; prin plata dată, Domnul a arătat că face dreptate egală celor care au lucrat în vie ceasuri neegale ca număr. **37. 1.** Cei chemaţi vor lucra în locaşuri care sînt pe măsura recompenselor de care au fost învredniciţi ; vor fi împreună-lucrători ai slujirii şi gospodăririi celei nespuse. **2.** «Cei care vor arăta, spune Platon, că s-au distins în chip deosebit printr-o viaţă sfîntă, aceştia sînt cei care s-au eliberat de lanţurile acestui pămînt, cei care au scăpat ca dintr-o închisoare şi ajung sus în locaşul cel curat». **3.** Şi iarăşi acelaşi lucru îl spune şi mai lămurit : «Dintre aceştia, cei care s-au curăţit îndestulător prin filozofie trăiesc fără trupuri tot timpul», deşi Platon îi îmbracă pe aceştia cu unele forme, aeriene pentru unii, de foc pentru alţii. **4.** Şi încă adaugă : «Şi ajung în locaşuri încă mai bune ca acestea, pe care nici nu-i uşor a le descrie şi nici timpul de acum nu ni-i de ajuns» [117]. **5.** De aceea pe bună dreptate a spus Domnul : «*Fericiţi cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia*» [118]. **6.** Cei care s-au pocăit de viaţa păcătoasă de mai înainte, vor fi de faţă la chemare ; că aceasta înseamnă παρακλη-θῆναι ; înseamnă a fi chemat. **7.** Sînt două feluri de pocăinţă ; unul mai obişnuit : frica de faptele săvîrşite ; altul mai deosebit : ruşinea sufletului de el însuşi, datorită conştiinţei fie aici, fie aiurea, pentru că nu este nici un loc lipsit de binefacerea lui Dumnezeu. **38. 1.** Şi iarăşi spune Domnul : «*Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui*» [119]. Iar mila nu este, aşa cum au înţeles-o unii filozofi, durerea pricinuită de suferinţe străine, ci este mai degrabă ceva plăcut, aşa cum spun profeţii. «*Milă voiesc*, spune Domnul, *şi nu jertfă*» [120]. **2.** Domnul vrea să fie milostivi nu numai cei care fac milostenie, ci şi cei care voiesc să miluiască, în care, chiar dacă nu pot face milostenie, lucrarea milosteniei este în cugetul şi voinţa lor. **3.** Că uneori voim să facem milostenie, fie printr-un ajutor bănesc, fie printr-o îngrijire trupească, cum este a îndestula pe cel lipsit sau a sluji celui bolnav sau a fi lîngă cineva care este în vreun necaz, dar nu putem să ne împlinim voinţa spre care sîntem îndemnaţi, sau din pricina sărăciei, sau din pricina bolii, sau din pricina bătrîneţii — că

115. *Mt.* 10, 41—42.
116. *Mt.* 20, 1—14.
117. Platon, *Fedon*, 114 BC.
118. *Mt.* 5, 4.
119. *Mt.* 5, 7.
120. *Osie* 6, 6 ; *Mt.* 9, 13 ; 12, 7.

și bătrînețea este o boală a firii — așa că nu putem duce la sfîrșit ceea ce dorim. **4.** Cei care voiesc să facă milostenie participă la aceeași cinste ca și cei care o pot face, pentru că voința de a face milostenie este egală cu a celor care o fac; singura deosebire este că ceilalți îi întrec prin averea lor.

39. 1. Pentru că două sînt căile, care duc la desăvîrșirea mîntuirii - faptele și gnoza — Domnul a spus: «*Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*» [121]. **2.** Dacă, într-adevăr, urmărim binele, atunci gnoza — în care este curățirea sufletului conducător — este o lucrare bună. **3.** Numim bune cele care sînt bune prin ele însele, cele care participă la cele bune, precum și faptele bune. Dar fără lucrurile intermediare, adică cele materiale, nu pot exista nici faptele bune, nici faptele rele, de pildă fără viață și sănătate și fără celelalte lucruri aduse de necesitate sau de împrejurări. **4.** Domnul vrea ca cei care doresc să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu să fie curați în ce privește poftele lor trupești și sfinți în gîndurile lor, pentru ca puterea conducătoare a sufletului lor să nu fie împiedicată în acțiunea ei de ceva fals. **40. 1.** Așadar cînd cel care participă în chip gnostic la sfînta însușire a dumnezeirii se îndeletnicește cu contemplația și vorbește într-un mod curat cu Dumnezeu, atunci ajunge mai aproape de dumnezeire, este într-o stare de identitate lipsită de patimi, așa că nu mai are știința, nici nu mai posedă gnoza, ci este însăși știința și gnoza. **2.** «*Fericiți*», așadar, *făcătorii de pace*» [122], adică cei care domesticesc și îmblînzesc legea care se luptă împotriva gîndului minții noastre, cei care îmblînzesc amenințările mîniei, momelile poftei și celelalte patimi, care duc război împotriva gîndirii noastre. Aceștia, ducîndu-și viața însoțiți de știință, de fapte bune și de învățătura cea adevărată, se vor restabili în înfierea cea foarte mult dorită. **3.** Desăvîrșiți făcători de pace sînt aceia care păstrează neclintită pacea în orice împrejurare din viață, cei care numesc sfîntă și bună conducerea dumnezeiască a lumii, care-și găsesc reazemul lor în știința lucrurilor dumnezeiești și omenești, datorită căreia ajung de socotesc contrarietățile din lumea materială cea mai frumoasă armonie a creației. **4.** Făcătorii de pace aduc pace și celor care se războiesc cu vicleniile de luptă ale păcatului, învățîndu-i să se întoarcă la credință și la pace.

41. 1. Dar capul oricărei virtuți, după socotința mea, este virtutea aceea de care ne vorbește Domnul, cînd ne învață că pentru dragostea cea către Dumnezeu trebuie să disprețuim gnostic moartea. **2.** «*Fericiți cei prigoniți pentru dreptate,* spune Domnul, *că aceia fiii lui Dumnezeu*

121. *Mt.* 5, 8.
122. *Mt.* 5, 9.

se vor chema» [123] ; sau ca unii din cei care schimbă cuvintele Evangheliei şi spun : *«Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, că aceia vor fi desăvîrşiţi.* **3.** *Şi fericiţi cei prigoniţi pentru Mine, că vor avea loc unde nu vor fi prigoniţi»* [124].

«Şi fericiţi sînteţi, cînd oamenii vă vor urî pe voi, cînd vă vor afurisi, cînd vor arunca numele vostru ca rău din pricina Fiului Omului» [125], **4.** dacă nu urgisim pe prigonitori şi dacă îndurăm pedepsele lor, fără să-i urîm, gîndindu-ne că am fost supuşi acestor încercări mai tîrziu decît ne aşteptam. Să cunoaştem, însă, şi aceea, că orice încercare este prilej de mucenicie.

CAPITOLUL VII

42. 1. Să ne gîndim, apoi, în ce rău se găseşte cel care a minţit, care s-a arătat necredincios, care a trecut în tabăra diavolului ! **2.** Deci cel care nu crede în Dumnezeu minte pe Domnul ; dar, mai bine spus, îşi înşeală, prin minciună, propria sa nădejde. Cel care nu face ceea ce a poruncit Domnul, acela nu crede. **3.** Dar ce ? Nu se leapădă, oare, de sine cel ce se leapădă de Domnul ? Nu se lipseşte, oare, pe el însuşi de prietenia cu Stăpînul, cel ce lipseşte pe Stăpîn de stăpînirea Sa ? Aşadar, cei ce se leapădă de Mîntuitorul se leapădă de viaţă, că *«viaţa era lumina»* [126]. **4.** Domnul nu-i numeşte pe aceştia puţin credincioşi [127], ci necredincioşi [128] şi făţarnici [129], că poartă numele lui Hristos, dar se leapădă de credinţa în El. Cel ce crede este numit şi slugă [130] şi prieten [131]. **5.** Deci dacă cineva se iubeşte pe sine însuşi, iubeşte pe Domnul şi-şi mărturiseşte mîntuirea, ca să-şi mîntuie sufletul. **43. 1.** Chiar dacă ţi-ai da viaţa pentru aproapele tău, din dragoste, aminteşte-ţi că Mîntuitorul este aproapele nostru — că Cel Ce mîntuie a fost numit pentru cel mîntuit : Dumnezeu, Care este aproape [132] — că alegînd moartea pentru viaţă, ai suferit mai mult pentru tine decît pentru acela. Oare nu din pricina asta este numit frate ? **2.** Cel ce suferă pentru dragostea de Dumnezeu a suferit pentru propria sa mîntuire ; şi iarăşi, cel ce moare pentru propria sa mîntuire suferă pentru dragostea de Domnul. Că Domnul, fiind viaţă, a voit să pătimească pentru cei pentru care a pătimit, pen-

123. *Mt.* 5, 10, 9.
124. Th. Zahn, *Gesch. d. ntl. Kanons*, I, 174 ; Harnack, *Gesch. d. altchr. Lit.*, I, 192 ; Harnack, *Marcion*, 2. Aufl., 254.
125. *Lc.* 6, 22.
126. *In.* 1, 4.
127. *Mt.* 6, 30.
128. *Mt.* 17, 17.
129. *Mt.* 23, 13.
130. *Mt.* 24, 45.
131. *In.* 15, 14.
132. *Ier.* 23, 23.

tru ca, prin patima Lui, să trăim noi. **3.** Domnul spune : «*Pentru ce-Mi spuneţi : Doamne, Doamne, şi nu faceţi cele ce spun ?*» [133] Că poporul, care iubeşte cu buzele, are departe inima sa de Domnul [134] ; este alt popor, crede în alt Dumnezeu, căruia i s-a vîndut de buna sa voie. **4.** Toţi cîţi împlinesc poruncile Mîntuitoruli sînt mucenici cu fiecare faptă a lor. Cînd fac ceea ce voieşte Mîntuitorul, înseamnă că poartă numele Domnului ; iar cei care şi-au răstignit trupul, împreună cu poftele şi cu patimile [135], dau mărturie cu fapta că sînt pe deplin încredinţaţi că sînt ai Domnului. **5.** Apostolul spune : «*Dacă trăim cu Duhul, cu Duhul să şi umblăm* [136]. *Cel ce seamănă în trupul lui, din trup va secera stricăciune ; iar cel ce seamănă în Duh, din Duh va secera viaţă veşnică*» [137].

44. 1. Unii oameni ticăloşi sînt de părere că mărturia dată prin sînge pentru Domnul este cea mai silnică moarte, neştiind că o poartă ca aceasta a morţii este începutul vieţii celei adevărate ; nu vor să se gîndească nici la cinstea ce se dă după moarte celor ce au trăit sfînt, nici la pedepsele celor ce au vieţuit nedrept şi desfrînat. Eu nu vorbesc numai de cele ce se spun în Scripturile noastre — că toate poruncile Scripturilor arată lucrul acesta — dar aceşti oameni nu vor să asculte nici de cuvintele filozofilor lor. **2.** Teano Pitagoreana scrie : «Dacă sufletul n-ar fi nemuritor, atunci viaţa ar fi într-adevăr un banchet pentru răii care trăiesc în desfătări şi apoi mor» [138] ; **3.** iar Platon spune în dialogul *Fedon :* «Dacă moartea ar dezlega totul, ar fi un cîştig neaşteptat» [139], şi celelalte. **45. 1.** Nu se poate gîndi la fel cu Telef al lui Eschil, care spunea că este «numai o cale, care duce la iad» [140] ; sînt multe căi care duc acolo : păcatele care te depărtează de drumul cel bun. **2.** Pe aceşti necredincioşi se pare că i-a luat în rîs Aristofan cînd zice :

> «Veniţi, oameni cu viaţă obscură, asemănători cu felul frunzelor,
> Slăbănogilor, făpturi de ceară, neam la fel cu umbra, lipsiţi de putere,
> Fiinţe fără de aripi, fiinţe de o zi !» [141].

3. Iar Epiharm spune :

> «Aşa e firea omenească ! Burdufuri umflate !» [142].

4. Nouă, însă, Mîntuitorul ne-a spus : «*Duhul este osîrduitor, iar trupul neputincios*» [143] ; pentru că «*gîndul trupului este vrăjmăşie lui Dumne-*

133. *Lc.* 6, 46.
134. *Is.* 29, 14 ; *Mt.* 15, 8 ; *Mc.* 7, 6.
135. *Gal.* 5, 24.
136. *Gal.* 5, 25.
137. *Gal.* 6, 8.
138. Teano, *Fragm.* 5, Mullach, *FPG*, II, 115.
139. Platon, *Fedon*, 107 C.
140. Eschil, *Telef*, *Fragm.* 239 (din : Platon, *Fedon*, 108 A).
141. Aristofan, *Păsările*, 684—686.
142. Epiharm, *Fragm.* 246, Kaibel.
143. *Mt.* 26, 41 ; *Mc.* 14, 38.

zeu, tîlcuieşte apostolul, *că nu se supune legii lui Dumnezeu, că nici nu poate ; iar cei ce sînt în trup nu pot plăcea lui Dumnezeu*» [144]. **5.** Şi, explicînd mai pe larg, apostolul adaugă, ca nu cumva cineva să arate cu nerecunoştinţă, ca şi Marcion, că este rea creaţia : «*Iar dacă Hristos este în voi, trupul este mort pentru păcat, iar duhul este viaţă pentru dreptate*» [145]. **6.** Şi iarăşi : «*Dacă vieţuiţi după trup, veţi muri* [146], *că socotesc că pătimirile din vremea de acum nu sînt vrednice de slava ce ni se va descoperi* [147] ; *dacă pătimim împreună cu Hristos, să ne şi slăvim împreună cu El, ca împreună moştenitori ai lui Hristos*» [148]. **46. 1.** «*Ştim că celor ce iubesc pe Dumnezeu toate le ajută spre bine, celor care sînt chemaţi după voinţa Lui. Că pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a şi hotărît să fie asemenea chipului Fiului Lui, ca să fie El Întîi-Născut între mulţi fraţi ; iar pe care i-a hotărît mai înainte, pe aceştia i-a şi chemat ; iar pe care i-a chemat, pe aceştia i-a şi îndreptat ; iar pe care i-a îndreptat, pe aceştia i-a şi slăvit*» [149]. Vezi, dar, că pentru dragostea de Hristos sîntem învăţaţi mucenicia. **2.** Iar dacă vrei să dai mărturie pentru răsplata faptelor bune, ascultă iarăşi : «*Că prin nădejde ne-am mîntuit ; dar nădejdea care se vede nu este nădejde. Cum ar nădăjdui cineva ceea ce vede ? Iar dacă nădăjduim ceea ce nu vedem, aşteptăm prin răbdare*» [150]. **3.** Petru spune : «*Dar dacă şi pătimim pentru dreptate, sîntem fericiţi ; iar de frica lor să nu vă temeţi, nici să vă turburaţi, ci pe Domnul, pe Hristos, sfinţiţi-L în inimile voastre şi să fiţi gata totdeauna să răspundeţi oricui vă cere socoteală de nădejdea voastră, dar cu blîndeţe şi cu frică, avînd cuget curat, ca în ceea ce sînteţi clevetiţi să rămînă de ruşine cei ce grăiesc de rău purtarea voastră cea bună în Hristos. Că este mai bine, dacă voinţa lui Dumnezeu vrea, să pătimiţi făcînd cele bune, decît făcînd cele rele*» [151].

47. 1. Dar dacă cineva ar întreba în batjocoră : Cum este cu putinţă ca trupul, care este neputincios [152], să se împotrivească puterilor şi duhurilor stăpînirilor ? [153]. **2.** Acela să cunoască aceea, că noi, care avem încredere în Atotputernicul şi Domnul, ne împotrivim începătoriilor întunericului şi morţii. **3.** Scriptura spune : «*Încă pe cînd tu grăieşti, va zice : «Iată sînt aici*» [154]. Vezi pe ajutătorul cel nebiruit, pe apă-

144. *Rom.* 8, 7—8.
145. *Rom.* 8, 10.
146. *Rom.* 8, 13.
147. *Rom.* 8, 18.
148. *Rom.* 8, 17.
149. *Rom.* 8, 28—30.
150. *Rom.* 8, 24—25.
151. *I Pt.* 3, 14—17.
152. *Mt.* 26, 41 ; *Mc.* 14, 38.
153. *Ef.* 6, 12.
154. *Is.* 58, 9.

rătorul nostru ! **4.** Petru spune : *«Nu vă miraţi, dar, de focul dintre voi, venit vouă spre ispitire ca şi cum vi s-ar întîmpla ceva străin ; ci întrucît sînteţi părtaşi la patimile lui Hristos, bucuraţi-vă, pentru ca, la descoperirea slavei Lui, să vă bucuraţi veselindu-vă. Dacă sînteţi ocărîţi pentru numele lui Hristos, fericiţi sînteţi, că Duhul slavei şi al lui Dumnezeu se odihneşte peste voi»* [155]. **5.** *«Precum este scris că pentru Tine sîntem omorîţi toată ziua ; socotiţi am fost ca o oaie de junghiere. Dar în toate acestea biruim cu prisosinţă prin Cel Ce ne-a iubit pe noi»* [156].

48. 1. «Ceea ce doreşti să scoţi cu sila din mintea mea
N-ai să afli de la mine, nici dacă m-ai arde,
Nici dac-ai avea putere să-mi sfîşii trupul cu piroane
cumplite din vîrful capului pînă la picioare,
Nici dacă m-ai lega cu toate legăturile» [157],

spune fără teamă şi cu curaj de bărbat, în tragedie, femeia. **2.** Iar Antigona [158], împotrivindu-se poruncii lui Creon, zice curajoasă :

«Nici chiar dacă Zeus mi-ar fi dat porunca aceasta !» [159].

3. Dumnezeu, însă, ne va porunci nouă ; şi noi trebuie să ascultăm de El : *«Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mîntuire. Că spune Scriptura : «Tot cel ce crede în El nu se va ruşina»* [160]. **4.** Pe bună dreptate scrie Simonide :

«Spune un cuvînt,
Că virtutea ar locui pe stînci greu de ajuns la ele,
Iar pe ele locuieşte o ceată sfîntă de sprintene nimfe.
Nici cu pleoapele tuturor muritorilor virtutea nu poate fi văzută !
Numai cel plin cu totul de sudoare
Va ajunge cu curaj în vîrf» [161].

49. 1. Iar Pindar spune :

«Grijile tinerilor cu osteneli amestecate
Ajung de găsesc slavă ; cu timpul,
Faptele lor strălucesc, luminînd văzduhul» [162].

2. Eschil, la rîndul său, fiind de aceeaşi părere, spune :

«Celui ce se osteneşte i se cuvine de la zei
Glorie, fructul ostenelii lui» [163].

---

155. *I Pt.* 4, 12—14.
156. *Rom.* 8, 36—37.
157. *TGF*, Adesp. 114.
158. Antigona, fiica lui Edip, care a fost ghidul tatălui ei orb. Împotrivindu-se cu curaj lui Creon, regele Tebei, care îi interzisese să înmormînteze, după datină, pe cei doi fraţi ai ei, pe Eteocle şi Polinice, a fost condamnată să fie îngropată de vie ; dar ea s-a spînzurat.
159. Sofocle, *Antigona*, 450.
160. *Rom.* 10, 10—11 ; *Is.* 28, 6.
161. Simonide din Ceos, *Fragm.* 37, Diels.
162. Pindar, *Fragm.* 227, Schroeder.
163. Eschil, *Fragm. inc.* 315.

3. După Heraclit: «Destinele mai mari dobîndesc părți mai mari» [164].

4. «Care este robul, care să nu tremure înaintea morții?» [165].

5. «*Că nu ne-a dat Dumnezeu duhul robiei iarăși spre frică, ci al puterii și al dragostei și al înțelepciunii. Nu te rușina, deci, de mărturia Domnului nostru, nici de mine, cel pus în lanțuri pentru El*» [166], scrie Pavel lui Timotei. **6.** Unul ca acesta va fi, după apostol, cel ce se lipește de bine, cel care urăște răul și are dragoste nefățarnică [167]. «*Cel care iubește pe altul a împlinit legea*» [168]. **7.** Dar dacă «*Dumnezeul nădejdii*» [169] este Acela pentru Care noi dăm mărturie, precum și este, atunci Îi mărturisim nădejdea noastră, grăbindu-ne spre nădejde. Iar cei «*plini de bunătate sînt plini de toată cunoștința*» [170], spune Pavel.

50. 1. Filozofii indieni i-au spus lui Alexandru Macedon: «Vei putea muta trupurile noastre din loc în loc, dar nu vei putea sili sufletele noastre să facă ceea ce nu voim. Focul, care este pentru oameni cel mai mare chin, pe acesta noi îl disprețuim» [171]. **2.** Și în această privință, Heraclit prefera gloria în locul tuturora și mărturisește că lasă celor mulți plăcerea «să-și sature pîntecele cum și le satură dobitoacele» [172].

3. «Pentru trup, cele mai multe osteneli;
Pentru trup, am născocit casa cu acoperiș;
Pentru trup, găurim pămîntul, ca să scoatem argintul cel alb;
Pentru trup, semănăm pămîntul
Și facem toate cele cîte după nume le cunoaștem» [173].

51. 1. Marii mulțimi această muncă zadarnică îi este foarte mult dorită. Apostolul, însă, ne spune: «*Cunoaștem aceasta că omul nostru cel vechi s-a răstignit împreună cu Hristos, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru ca noi să nu mai fim robi păcatului*» [174]. **2.** Oare apostolul nu adaugă lămurit și cuvintele următoare, pentru a arăta că este batjocorită credința de mulțime? «*Mi se pare că Dumnezeu ne-a arătat pe noi apostolii a fi cei din urmă, ca pe niște rînduiți spre moarte, pentru că ne-am făcut priveliște lumii, îngerilor și oamenilor* [175]. **3.** *Pînă în ceasul de acum și flămînzim și însetăm și sîntem goi și sîntem pălmuiți și pribegim și ne ostenim, lucrînd cu mîinile noastre; ocărîți fiind, bine-*

164. Heraclit, *Fragm.* 25, Diels.
165. Euripide, *Fragm. inc. 958.*
166. *II Tim.* 1, 7—8.
167. *Rom.* 12, 9.
168. *Rom.* 13, 8.
169. *Rom.* 15, 13.
170. *Rom.* 15, 14.
171. Calan, la Filon, *Quod omn. prob. lib. 96.* (II, 460, Mang.).
172. Heraclit, *Fragm.* 29, Diels.
173. TGF, *Adesp.* 115.
174. *Rom.* 6, 6.
175. *I Cor.* 4, 9.

cuvîntăm; prigoniți fiind, răbdăm; huliți fiind, mîngîiem; am ajuns ca gunoaiele lumii» [176]. **52. 1.** Niște cuvinte ca acestea spune și Platon în lucrarea sa *Statul*: «Dreptul va fi fericit, chiar dacă este torturat, chiar dacă i se scot amîndoi ochii» [177]. **2.** Totuși gnosticul nu va pune pe seama sorții rostul vieții sale, ci în el însuși, de a putea fi fericit și de a fi prietenul fericit și împărătesc al lui Dumnezeu. **3.** Chiar dacă vin peste el înjosire, surghiun, confiscarea averilor și pe lîngă toate acestea moartea, nicicînd nu i se va putea lua libertatea și dragostea lui foarte puternică de Dumnezeu, care *«pe toate le îndură, pe toate le rabdă»* [178]. **4.** Dragostea ne convinge că dumnezeiasca purtare de grijă le conduce bine pe toate. De aceea Pavel spune: *«Vă rog, dar, să fiți imitatorii mei»* [179]. **53. 1.** Așadar, prima treaptă a mîntuirii este învățătura unită cu frica, datorită căreia ne abținem de la orice nedreptate; a doua treaptă este nădejdea datorită căreia dorim cele ce sînt foarte bune; iar dragostea, după cum se și cade, desăvîrșește, pentru că e instruită în chip gnostic.

2. Elenii, nu știu cum, atribuie tot ce se întîmplă în viață unei necesități oarbe și mărturisesc că fără voia noastră ne supunem ei. **3.** Euripide spune:

«Primește, femeie, aceste sfaturi pe care ți le dau!
Nici unul dintre muritorii care s-au născut nu trăiește fără de dureri.
Îți îngropi copiii și naști alții noi;
Și mori și tu la urmă! Acestea le sufăr muritorii!».

4. Apoi adaugă:

«Acestea trebuie
Să le îndurăm, pe care în chip firesc trebuie să le trăim;
Pentru muritori nimic nu-i cumplit din cele necesare» [180].

54. 1. Celor ce se străduiesc să ajungă la desăvîrșire le stă înainte gnoza cea rațională, a cărei temelie este această treime de virtuți: *«credința, nădejdea și dragostea; dar mai mare decît acestea este dragostea»* [181]. **2.** Negreșit, *«toate-mi sînt îngăduite, dar nu toate folosesc; toate-mi sînt îngăduite, dar nu toate zidesc»* [182], spune apostolul; și: *«Nimeni să nu caute ale sale, ci și cele ale altuia»* [183], încît gnosticul poate, în același timp, să și facă și să și învețe, atunci cînd zidește; și

176. *I Cor.* 4, 11—13.
177. Platon, *Statul*, II, 361 E.
178. *I Cor.* 4, 16.
179. *I Cor.* 4, 16.
180. Euripide, *Hipsipile*, Fragm. 757.
181. *I Cor.* 13, 13.
182. *I Cor.* 10, 23.
183. *I Cor.* 10, 24.

zideşte încă peste ce-a zidit. **3.** Este un lucru recunoscut că *«al Domnului este pămîntul şi plinirea lui»* [184], dar cugetul celui slab se clatină. **4.** *«Iar cuget zic, nu al tău, ci al celuilalt. Că pentru ce libertatea mea să fie judecată de alt cuget? Dacă eu sînt părtaş la har, pentru ce să fiu hulit pentru un lucru pentru care aduc mulţumire? Deci ori de mîncaţi, ori de beţi, ori altceva de faceţi, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceţi* [185]. **5.** *Că deşi umblăm în trup, nu ne luptăm trupeşte, pentru că armele luptei noastre nu sînt trupeşti, ci puternice, cu ajutorul lui Dumnezeu, ca să dărîme întăriturile, surpînd gîndurile şi toată înălţimea, care se ridică împotriva cunoaşterii Domnului»* [186]. **55. 1.** Gnosticul, înarmat cu aceste arme, zice: «O, Doamne, dă-mi prilejuri de încercare şi primeşte pe cele ce-Ţi voi arăta! Să fie cumplită această încercare, ca să dispreţuiesc primejdiile pentru dragostea ce-Ţi port!».

2. «Pentru că numai virtutea, dintre faptele omeneşti,
Nu primeşte răsplată din afară,
Ci însăşi ea este răsplata ostenelilor» [187].

3. *«Îmbrăcaţi-vă, dar, ca aleşi ai lui Dumnezeu, sfinţi şi iubiţi, cu milostivirea îndurărilor, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndeţe, cu îndelungă răbdare* [188]*; iar peste toate acestea cu dragostea, care este legătura desăvîrşirii.* **4.** *Şi pacea lui Hristos să domnească în inimile voastre, la care aţi şi fost chemaţi într-un singur trup. Şi fiţi mulţumitori»* [189], voi care sînteţi încă în trup, voi care, ca şi dreptii din vechime, vă bucuraţi de lipsa de patimi a sufletului şi de linişte netulburată.

CAPITOLUL VIII

56. 1. Dar nu numai etiopienii, macedonienii şi lacedemonienii îndurau cu curaj torturile, după cum spune Eratostene în cartea sa *Despre bine şi rău* [190], dar şi Zenon Eleatul, silit să divulge ceva din tainele sale, a rezistat torturilor, fără să mărturisească ceva; iar cînd să moară şi-a tăiat limba cu dinţii şi a scuipat-o în faţa tiranului, care după unii se numea Nearh, iar după alţii, Demil [191]. **2.** Tot aşa au făcut şi Teodot Pitagoreul [192] şi Prail [193], discipolul lui Lacid [194], după cum relatează Timotei

184. *I Cor.* 10, 26; *Ps.* 23, 1.
185. *I Cor.* 10, 29—31.
186. *II Cor.* 10, 3—5.
187. *TGF*, Adesp. 116.
188. *Col.* 3, 12.
189. *Col.* 3, 14—15.
190. Eratostene, *Op. philos.*, Fragm. 8, Bernhardy.
191. Zenon, *Test. 8*, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., I, 249, 30.
192. Teodot era un siracuzan (sec. III î.e.n.).
193. La Diogene Laerţiu, IX, 115.
194. Lacid, filozof platonician, urmaşul lui Arcesilau la conducerea Academiei.

din Pergam [195] în lucrarea sa *Despre curajul filozofilor* și Ahaic [196] în scrierea sa *Etica*. **3.** Dar și romanul Postumus, luat prizonier de Peucetion, nu numai că n-a divulgat ceva din secretele armatei sale, ci, punînd mîna în foc, a topit-o ca pe aramă, rămînînd într-o atitudine neclintită. **4.** Trec sub tăcere pe Anaxarhu, care, pe cînd era pisat de tiran cu pisăloage de fier, a strigat tiranului : «Pisează burduful lui Anaxarhu, că pe Anaxarhu nu-l pisezi !» [197].

57. 1. Nici nădejdea fericirii și nici dragostea de Dumnezeu a mucenicului nu sînt doborîte de suferințele ce vin peste el ; ele rămîn libere ; iar mucenicul, de-ar fi aruncat între cele mai sălbatice fiare, de-ar fi aruncat în mijlocul focului atoatemîncător, de-ar fi torturat cu chinuri tiranice, el, unit neslugarnic cu prietenia cea dumnezeiască, se urcă, dînd trupul său acelora care numai pe acesta îl pot avea. **2.** Geții, un neam barbar, nu necunoscător al filozofiei, aleg în fiecare an un delegat pentru eroul lor Zamolxis [198]. Zamolxis a fost unul din discipolii lui Piatagora [199]. **58. 1.** Cel care a fost ales, ca fiind cel mai vrednic să sufere mucenicia, este ucis ; ceilalți, care au fost însuflețiți de aceeași filozofie, dar n-au fost aleși, sînt amărîți că au fost îndepărtați de la această slujire fericită. **2.** Plină este întreaga Biserică de cei care cugetă întreaga lor viață la moartea cea făcătoare de viață în Hristos ; și cugetă aceasta atît bărbații înțelepți, cît și femeile cuminți. **3.** Că este cu putință ca cel care viețuiește după învățătura noastră să fie însuflețit de această filozofie, fără să știe carte, fie barbar, fie elen, fie rob, fie bătrîn, fie tînăr, fie femeie [200]. **4.** Da, cumințenia este comună tuturor oamenilor care o îmbrățișează. Este lucru recunoscut că cei care au aceeași fire au puterea să săvîrșească și aceeași virtute. **59. 1.** În ce privește firea omenească, femeia nu are o fire și bărbatul altă fire, ci amîndoi au aceeași fire ; deci și aceeași virtute. **2.** Dacă, fără îndoială, cumințenia, dreptatea și toate cîte derivă din acestea ar fi socotite virtuți ale bărbatului, s-ar cuveni, oare, ca numai bărbatul să fie virtuos, iar femeia să fie desfrînată și nedreaptă ? Este, însă, necuviincios chiar să spui lucrul acesta. **3.** De cumințenie, de dreptate și de orice altă virtute trebuie să poarte grijă la fel și femeia, la fel și bărbatul și omul liber și robul, pentru că cei înzestrați cu aceeași fire pot săvîrși aceeași virtute. **4.** Cu aceasta nu spunem că femeia, în atît ca femeie, are alcătuirea firii ei la fel cu bărbatul ; există negreșit deosebire între ei, întru-

195. Timotei din Pergam, *FHG*, IV, 523.
196. Ahaic, filozof peripatetician.
197. Anaxarhu, *Test.* 13, Diels, *Vorsokrat.*, 5. Aufl., II, 239, 1.
198. Zamolxis, zeu geto-dac. Nemurirea sufletului era unul din punctele doctrinei sale.
199. *Herodot*, IV, 93—96.
200. *Gal.* 3, 28.

cît unul din ei a fost făcut bărbat, celălalt, femeie. **5.** Spunem că zămislirea şi naşterea aparţin femeii, în atît ca femeie, nu în atît ca făptură omenească. Dacă n-ar fi nici o deosebire între bărbat şi femeie, atunci fiecare din ei ar face aceleaşi lucrări şi ar avea aceleaşi suferinţe. **60. 1.** În ce priveşte sufletul, femeia este egală cu bărbatul; deci poate săvîrşi aceleaşi virtuţi ca şi bărbatul; în ce priveşte, însă, alcătuirea trupului este deosebire între ei; naşterile şi gospodărirea casei aparţin femeii. **2.** Apostolul spune: «*Voiesc să ştiţi că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul* [201]; *că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat* [202]; *dar nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul*» [203]. **3.** După cum spunem că bărbatul trebuie să fie cuminte şi mai presus de plăceri, tot aşa cerem ca şi femeia să fie de asemenea cuminte şi că trebuie să aibă grijă să lupte împotriva plăcerilor. **4.** «*Spun, da r,nî duhul să umblaţi şi să nu împliniţi pofta trupului*»[204], sfătuieşte porunca apostolică; «*pentru că trupul poftește împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; acestea se împotrivesc unul altuia*» [205]; nu cum se împotriveşte răul binelui, ci ca nişte duşmani care se luptă pentru a avea folos. **61. 1.** Şi apostolul adaugă: «*Ca să nu faceţi cele ce aţi voi* [206]. *Iar faptele trupului sînt cunoscute; ele sînt: desfrînarea, necurăţia, destrăbălarea, închinarea la idoli, vrăjitoriile, duşmăniile, certurile, zavistiile, mîniile, gîlcevile, dezbinările, ereziile, pizmuirile, beţiile, chefurile şi cele asemenea acestora, pe care vi le spun mai dinainte; precum mai dinainte v-am şi spus, că cei care fac unele ca acestea nu vor moşteni împărăţia lui Dumnezeu. Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, nevinovăţia, înfrînarea, bunătatea, credinţa, blîndeţea*» [207]. Sînt de părere că prin «*trup*» Pavel a numit pe păcătoşi, iar prin «*duh*» pe cei drepţi. **2.** Da, trebuie să avem bărbăţie pentru a fi curajoşi şi răbdători, pentru că dacă cineva ne loveşte pe un obraz să-i întindem şi pe celălalt, iar dacă ne ia haina să-i dăm şi cămaşa [208], stăpînindu-ne cu putere mînia. **3.** Noi nu deprindem femeile cu treburile războiului, ca să facem din ele nişte amazoane, pentru că noi voim ca şi bărbaţii să fie oameni paşnici. **62. 1.** Aud că femeile sarmate sînt folosite în război tot atît de mult ca şi bărbaţii; iar femeile sace [209] luau parte la lupte la fel cu bărbaţii; se prefăceau că fug de pe cîmpul de

201. *I Cor.* 11, 3.
202. *I Cor.* 11, 11.
203. *I Cor.* 11, 11.
204. *Gal.* 5, 16.
205. *Gal.* 5, 17.
206. *Gal.* 5, 17.
207. *Gal.* 5, 19—23.
208. *Lc.* 6, 29; *Mt.* 5, 39—40.
209. Sacii, popor nomad în Asia antică. Perşii dădeau numele de saci tuturor sciţilor.

bătaie şi trăgeau cu arcul din spate. **2.** Ştiu că şi femeile din apropierea Iberiei sînt folosite la treburi şi munci de bărbat; chiar cînd e vorba să nască nu părăsesc lucrul; ci, adeseori, chiar în timpul lucrului femeia naşte; îşi ia, apoi, copilul şi-l duce acasă. **3.** Că şi cătelele, nu mai puţin decît dulăii, au grijă de casă, vînează şi păzesc turmele.

«Gorgo, căţeaua cretană, a alergat pe urmele cerbului» [210].

4. Femeile trebuie să filozofeze la fel cu bărbaţii, deşi bărbaţii sînt mai buni şi ocupă primele locuri în toate, în afară de gingăşie. **63. 1.** Întregului neam omenesc îi este de neapărată trebuinţă învăţătura şi virtutea, dacă vrea să ajungă la fericire. **2.** Şi cum, — nu în zadar scrie Euripide — sub diferite forme. Uneori:

«Orice femeie stă mai prejos decît bărbatul;
Dar cel mai de jos bărbat
Se căsătoreşte cu o femeie plină de vrednicie» [211];

3. iar alteori:

«Orice femeie cuminte este roabă bărbatului ei;
Dar cea care nu-i cuminte îl întrece în nebunie pe bărbatul ei» [212].

4. «Nimic nu-i bun şi mai frumos
Decît atunci cînd soţul şi soţia
Au aceleaşi gînduri şi le e unită casa» [213].

5. Aşadar, cap este cel care conduce. Iar dacă *«Domnul este capul bărbatului, iar bărbatul este cap femeii»* [214], atunci bărbatul este stăpînul femeii, pentru că bărbatul este *«chipul şi slava lui Dumnezeu»* [215]. **64. 1.** De aceea şi scrie Pavel în Epistola către Efeseni: *«Supunîndu-vă unul altuia întru frica lui Dumnezeu; femeile bărbaţilor lor ca Domnului, că bărbatul este cap femeii, că şi Hristos este cap Bisericii; El este mîntuitorul trupului; dar după cum Biserica se supune lui Hristos, tot aşa şi femeile bărbaţilor lor întru totul. 2. Bărbaţilor, iubiţi-vă femeile, precum şi Hristos a iubit Biserica* [216]. *Aşa şi bărbaţii sînt datori să-şi iubească femeile lor ca trupurile lor. Cel ce iubeşte pe femeia lui pe sine se iubeşte; că nimeni niciodată nu şi-a urît trupul său»* [217]. **65. 1.** Iar în Epistola către Coloseni spune: *«Femeilor, supuneţi-vă bărbaţilor voştri, cum se cuvine, în Domnul. Bărbaţilor, iubiţi-vă femeile voastre şi nu le amărîţi. Copiilor, ascultaţi pe părinţii voştri în toate, că aceasta este*

210. Antipatru din Tesalonic, *Anthol. Palat.*, IX, 268, 1. Versul acesta este începutul unei epigrame, în care o căţea a dat naştere unui căţeluş, pe cînd era la vînătoare.
211. Euripide, *Edip*, Fragm. 546.
212. *Ibidem*, Fragm. 545.
213. Homer, *Odiseea*, VI, 182—184.
214. *I Cor.* 11, 3.
215. *I Cor.* 11, 7.
216. *Ef.* 5, 28—29.
217. *Ef.* 5, 28—29.

bine plăcut Domnului. Părinților, nu întărîtați pe copiii voștri, ca să nu se deznădăjduiască. **2.** *Slugilor, ascultați în toate pe stăpînii voștri cei după trup, nu numai înaintea ochilor, ca aceia care vor să placă oamenilor, ci în curăția inimii, temîndu-vă de Domnul ; și orice ați face, lucrați din suflet, ca și cum ați sluji Domnului, nu oamenilor, știind că de la Domnul veți primi răsplata moștenirii, că Domnului Hristos slujiți. Cel nedrept va primi nedreptatea, pe care a făcut-o, că la Dumnezeu nu este părtinire.* **3.** *Stăpînilor, dați slugilor ce este drept și potrivit, știind că și voi aveți Stăpîn în ceruri* [218], **4.** *unde nu este elen și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob, liber, ci toate și întru toți Hristos»* [219]. **66. 1.** Biserica de pe pămînt este chip al Bisericii cerești ; de aceea ne rugăm să se facă pe pămînt voia lui Dumnezeu ca și în cer [220]. **2.** *«Îmbrăcați-vă cu milostivirea îndurărilor, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unul pe altul, iertîndu-vă unul pe altul, dacă are cineva vreo pîră împotriva cuiva ; precum Hristos ne-a iertat pe noi, așa și noi.* **3.** *Iar peste toate acestea dragostea, care este legătura desăvîrșirii și pacea lui Hristos, la care ați și fost chemați ca să fiți un singur trup, să domnească în inimile voastre ; și fiți mulțumitori»* [221]. **4.** Nimic nu ne împiedică ca adeseori să aducem același text al Scripturii spre rușinarea lui Marcion, că poate se va lăsa convins și-și va schimba părerea, aflînd că cel care crede trebuie să-I mulțumească Dumnezeului Creator, Care ne-a chemat și ne-a binevestit cînd s-a întrupat.

67. 1. În cuvintele de mai înainte ale Scripturii ni s-a arătat lămurit unitatea pe care o aduce credința și cine este cel desăvîrșit ; pentru că chiar împotriva voinței unora, chiar dacă stau în cale multe piedici, chiar dacă stă atîrnată pedeapsă din partea bărbatului sau a stăpînului, și sluga și soția vor filozofa. **2.** Da, și omul liber, chiar dacă ar fi amenințat cu moartea de tiran, chiar dacă ar fi adus în fața tribunalelor, chiar dacă ar fi în primejdie să fie pedepsit cu cele mai mari pedepse și să i se ia întreaga avere, el, pentru nimic în lume, nu se va despărți de credința în Dumnezeu. **3.** Nici femeia căsătorită cu bărbat nu se va lăsa doborîtă. Tot așa fiul, dacă are un tată stricat, la fel și sluga, dacă are un stăpîn rău, vor sta alipiți cu curaj de virtute. **4.** După cum este bine și frumos pentru un bărbat să moară pentru virtute, pentru libertate și pentru el însuși, tot așa și pentru femeie. Un lucru ca acesta nu este propriu numai firii băr-

218. *Col.* 3, 18—4, 1.
219. *Col.* 3, 11.
220. *Mt.* 6, 10.
221. *Col.* 3, 12—15.

baţilor, ci firii oamenilor buni, bărbaţi şi femei. **68. 1.** Va trăi cu credinţă şi bătrînul şi tînărul şi sluga care ascultă de porunci şi care, dacă va trebui, va muri pentru credinţă, pentru că prin moarte va dobîndi viaţă. **2.** Ştim că adeseori şi copii şi slugi şi femei au ajuns la desăvîrşire cu toată împotrivirea părinţilor lor, a stăpînilor lor şi a bărbaţilor lor. **3.** Totuşi, cei care voiesc să trăiască, avînd credinţă în Dumnezeu, trebuie nu mai puţin să dorească lucrul acesta cu ardoare, atunci cînd alţii voiesc să-i oprească ; dar, după socotinţa mea, se cuvine ca mai ales atunci să se sîrguiască mult mai mult şi să se lupte, ca nu cumva, fiind învinşi, să cadă din acele gînduri, minunate şi de neapărată trebuinţă, de care erau însufleţiţi. **4.** După părerea mea, nu se poate face comparaţie care e mai bun din acestea două : să fii adorator al Celui Atotputernic sau să alegi întunericul demonilor. **5.** În lucrările pe care le facem pentru alţii, căutăm, de fiecare dată, să le facem uitîndu-ne la aceia pentru care lucrăm şi socotim măsură a lucrului nostru ceea ce le face plăcere acelora ; dar cînd lucrăm mai mult pentru noi decît pentru alţii, lucrăm cu o rîvnă egală, fără, însă, să ne uităm dacă ceea ce facem place sau nu altora. **69. 1.** Dacă unele din faptele indiferente au dobîndit o cinste ca aceea, încît par a fi de dorit chiar cînd ele întîmpină unele împotriviri, apoi cu mult mai de dorit trebuie socotită virtutea ; şi nu trebuie să ne uităm la altceva, ci numai la aceea că ea poate să ne facă bine, chiar dacă unora li se pare altfel sau nu. **2.** Bine scrie Epicur lui Meneceu : «Nici tînărul, cît e tînăr, să nu amîne a se îndeletnici cu filozofia, nici bătrînul, cînd e bătrîn, să nu înceteze de a filozofa. Că nimeni nu-i nici nevîrstnic, nici preavîrstnic, ca să nu se îngrijească de sănătatea sufletului lui. **3.** A spune că n-a venit timpul pentru a filozofa sau că a trecut timpul, este la fel cu a spune că n-a venit timpul să fii fericit sau că a trecut. **4.** Trebuie, deci, să filozofeze şi tînărul şi bătrînul ; unul ca, la bătrîneţe, să întinerească prin faptele bune pe care le face de dragul celor ce se petrec în jurul lui, celălalt să fie în acelaşi timp şi tînăr şi bătrîn, prin faptul că nu se teme de cele ce vor fi în viitor» [222].

CAPITOLUL IX

70. 1. Domnul a vorbit deschis despre mucenicie. Şi eu am adunat la un loc cele scrise în diferite locuri : *«Vă spun vouă, oricine Mă va mărturisi înaintea oamenilor, şi Fiul Omului îl va mărturisi pe el înaintea îngerilor lui Dumnezeu; iar cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor, Mă voi lepăda şi Eu de el înaintea îngerilor»* [223]. **2.** *«Că de cel*

222. Usener, *Epicurea*, 59, 1—10.
223. *Lc.* 12, 8—9.

ce se va ruşina de Mine şi de cuvintele Mele în neamul acesta destrînat şi păcătos, şi Fiul Omului se va ruşina de el cînd va veni întru slava Tatălui Lui cu îngerii Lui» [224]. **3.** *«Oricine Mă va mărturisi pe Mine înaintea oamenilor, îl voi mărturisi şi Eu înaintea Tatălui Meu Celui din ceruri»* [225]. **4.** *«Cînd vă vor duce în sinagogi şi la dregători şi la stăpîniri, nu vă îngrijiţi cum vă veţi apăra sau ce veţi spune, că Sfîntul Duh vă va învăţa pe voi în acel ceas ce trebuie să spuneţi»* [226].

71. 1. Heracleon [227], cel mai strălucit discipol al lui Valentin, interpretînd locul acesta, spune textual că mărturisirea se face în două chipuri: una cu credinţa şi vieţuirea, alta cu vocea. **2.** «Mărturisirea cu vocea, spune el, se face înaintea autorităţilor şi marea mulţime socoate că numai aceasta este mărturisire; dar nu-i adevărat. Această mărturisire pot s-o facă şi fătarnicii. **3.** Dar se va vedea că acest cuvînt nu are valoare peste tot. Că nu toţi cei mîntuiţi şi-au făcut mărturisirea lor cu vocea şi aşa au plecat de pe lumea aceasta; dintre aceştia sînt Matei, Filip, Toma, Levi şi mulţi alţii. **4.** Mărturisirea cu vocea nu este generală, ci parţială. Mărturisirea generală, însă, de care acum e vorba, este mărturisirea cu lucrările şi cu faptele corespunzătoare credinţei în Domnul. Acestei mărturisiri generale îi urmează şi mărturisirea parţială în faţa autorităţilor, dacă e nevoie şi raţiunea o cere. Va mărturisi şi acolo şi cu vocea, el care a mărturisit mai înainte drept prin dispoziţia sufletului său. **72. 1.** Bine a spus Domnul *«în Mine»* despre cei ce-L mărturisesc; iar de cei care-L tăgăduiesc a adăugat *«pe Mine»*; că aceştia, chiar dacă Îl mărturisesc cu vocea, Îl tăgăduiesc, dacă nu-L mărturisesc cu faptele. **2.** Numai aceia mărturisesc *«în El»* care vieţuiesc în mărturisirea după El şi în fapta după El; în aceia şi El mărturiseşte că i-a primit pe ei şi este ţinut de ei; de aceea niciciînd nu-L pot tăgădui pe El; Îl tăgăduiesc pe El cei care nu sînt *«în El»*. **3.** Că Domnul n-a spus: «care va tăgădui *«în Mine»*, ci *«pe Mine»*. Că nimeni niciciînd nu-L poate tăgădui cînd este în El. **4.** Cuvintele *«înaintea oamenilor»* se referă în chip egal şi la cei mîntuiţi şi la păgîni; la unii şi cu vieţuirea, la ceilalţi şi cu vocea» [228].

73. 1. Acestea le spune Heracleon. Celelalte, pe care le-a spus tot în această pericopă, par a-l arăta că este de aceeaşi părere cu noi. Dar la un lucru n-a fost cu luare aminte; anume că, dacă unii n-au mărtu-

224. *Mc.* 8, 38.
225. *Mt.* 10, 32.
226. *Lc.* 12, 11—12.
227. Heracleon, gnostic din şcoala lui Valentin (sec. II), socotit de Ipolit († 236) mai mult discipol al lui Pitagora şi Platon decît al lui Hristos. A scris un comentar la Evanghelia după Ioan, din care Origen ne-a transmis 48 de fragmente în comentarul său la Ioan.
228. Heracleon, *Fragm.* 50, Brooke.

risit cu fapta şi cu viaţa pe Hristos înaintea oamenilor, dar prin aceea că au mărturisit cu vocea în tribunale şi au fost chinuiţi pînă ce au murit, aceştia nu L-au tăgăduit pe Hristos, deoarece au arătat, prin sfîrşitul lor, că au crezut cu toată dispoziţia sufletului lor. **2.** Dispoziţia lor sufletească a fost mărturisită, mai ales că ei, în faţa morţii, nu s-au ferit şi au alungat toate patimile pe care le naşte pofta trupească. **3.** Că este, ca să spun aşa, la sfîrşitul vieţii o pocăinţă de faptele săvîrşite, care vine dintr-o dată şi o mărturisire adevărată în Hristos, care este făcută cu vocea. **4.** Iar dacă *«Duhul Tatălui»* [229] mărturiseşte în noi, cum vor încă fătarnicii să fie, atunci despre cine a spus Heracleon că mărturisesc numai cu vocea? **5.** Că li se va da unora, dacă e de folos, să se spere cu cuvîntul [230], ca prin mărturia şi apărarea lor, să se folosească toţi; aceştia întăresc pe de o parte pe membrii Bisericii, iar pe de altă parte, uimind pe păgîni, care se interesează de mîntuire, îi aduc la credinţă; în sfîrşit pe ceilalţi îi umplu de mirare. **74. 1.** Deci, trebuie să mărturisim pe Domnul negreşit; şi este în puterea noastră să o facem; dar nu trebuie negreşit să apărăm cu cuvîntul credinţa noastră, că acest lucru nu stă în puterea noastră, nu-l poate face oricine. *«Cel care va răbda pînă la sfîrşit,* zice Domnul, *acela se va mîntui»* [231]. **2.** Şi care om cu judecată sănătoasă n-ar alege să împărătească cu Dumnezeu, ci să robească? **3.** Apostolul spune: *«Unii mărturisesc că îl cunosc pe Dumnezeu, dar cu faptele lor îl tăgăduiesc, fiind urîcioşi şi nesupuşi şi netrebnici pentru orice lucru bun»* [232]; iar alţii, care au făcut un singur lucru, numai aceea că au mărturisit pe Hristos, au făcut pînă la sfîrşit un lucru bun, pentru că mucenicia este curăţire de păcate însoţită de slavă. **4.** Şi Păstorul zice: «Veţi scăpa de lucrarea fiarei celei sălbatice, dacă inima voastră ajunge curată şi nepătată» [233]. Dar Însuşi Mîntuitorul spune: *«V-a cerut satana, ca să vă cearnă; dar Eu M-am rugat»* [234]. **75. 1.** Aşadar, Domnul a băut cel dintîi paharul pentru curăţirea oamenilor care au uneltit împotriva Lui şi a celor care n-au crezut în El; iar apostolii L-au urmat, întrucît, fiind cu adevărat gnostici şi desăvîrşiţi, au pătimit pentru Bisericile pe care le-au întemeiat. **2.** Tot aşa şi gnosticii, care merg pe urma apostolică, se cuvine să fie fără de păcat; şi, din dragostea pentru Domnul, să iubească şi pe aproapele, pentru ca, atunci cînd împrejurarea îi va chema, să bea paharul, îndurînd pentru Biserică chinurile, fără să se sminteaască. **3.** Deci toţi cîţi în

229. *Mt.* 10, 20.
230. *Lc.* 12, 11—12.
231. *Mt.* 10, 22; 24, 13.
232. *Tit* 1, 16.
233. Herma, *Păstorul,* Vedenia 2, 5, *op. cit.*, p. 245—246.
234. *Lc.* 22, 31—32.

tot timpul vieții lor au mărturisit cu fapta, iar la tribunale cu cuvîntul, și așteaptă împlinirea nădejdii, iar frica nu-i face să dea înapoi, sînt mai buni decît cei care dau mărturie de credința lor numai cu gura. **4.** Dar dacă cineva depășește totul și se urcă pînă la dragoste, acela este cu adevărat mucenic fericit și autentic; că el, prin dragostea lui de Domnul, a mărturisit desăvîrșit, atît prin ascultarea de porunci cît și prin supunerea lui față de Dumnezeu; L-a iubit pe Domnul și L-a recunoscut frate; și, afierosindu-se cu totul pentru Domnul și pentru dragostea lui de Dumnezeu, dă înapoi lui Dumnezeu, cu recunoștință și dragoste, ca pe o comoară încredințată lui, omul pe care îl cere Dumnezeu.

CAPITOLUL X

76. 1. Iarăși, cînd Domnul spune: *«Iar cînd vă vor prigoni în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă»* [235], nu dă sfatul să fugim de prigoană, pentru că ar fi rea, nici nu dă această poruncă pentru a evita prigoana, că ne-am teme de moarte, **2.** ci vrea ca noi să nu fim pricină prigoanei, să nu provocăm prigoana, să nu fim noi cauza prigonirii noastre și nici complici prigonitorului și călăului. Într-un fel oarecare Domnul ne poruncește să ocolim prigoana; iar cel care nu ascultă de această poruncă este un îndrăzneț, un om care se aruncă singur în primejdie. **77. 1.** Dacă cel care omoară pe un om al lui Dumnezeu păcătuiește față de Dumnezeu, atunci cel care se duce singur înaintea tribunalului s-a pus pe el însuși în slujba ucigașului. Acesta nu ocolește prigoana, ci, prin îndrăzneala lui necugetată, se dă singur prigonitorului cu mîinile legate; el a fost, atît cît i-a stat în puterea lui, cel care a ajutat răutatea prigonitorului; iar dacă a și atițat-o, atunci este în chip desăvîrșit cauza prigoanei; că el a provocat fiara. **2.** El a dat naștere pricinii prigoanei, pentru că el este cauza luptei, a pagubei, a dușmăniei, a judecății. **3.** De aceea Domnul ne poruncește să nu ne lipim inima de nimic din cele din viață, ci celui care ne cere haina să-i dăm și cămașa [236]; și ne poruncește asta nu numai ca să nu depindem de nimic din viață, ci ca să nu ne înfuriem, împotrivindu-ne celor care vor să se judece cu noi și, prin noi, să atragem hulă asupra numelui de creștin.

CAPITOLUL XI

78. 1. Da, sîntem întrebați: Dacă Dumnezeu vă poartă de grijă, pentru ce sînteți prigoniți și uciși? Sau Dumnezeu vă dă în mîna dușmanilor? Noi, însă, nu socotim că Domnul vrea să cădem în primejdii, ci socotim

235. *Mt.* 10, 23.
236. *Lc.* 6. 29; *Mt.* 5, 40.

că El ne-a spus profetic mai dinainte cele ce au să ni se întîmple : că vom fi prigoniţi pentru numele Lui, că vom fi ucişi, că vom fi răstigniţi. **2.** Deci Domnul n-a vrut să fim prigoniţi, ci ne-a spus mai dinainte cele ce vom pătimi; pentru că ne-a spus mai dinainte cele ce ni se vor întîmpla, ne-a deprins să avem răbdare, aşa cum ne-a făgăduit şi moştenirea împărăţiei cerurilor. Totuşi nu sîntem noi singurii cei chinuiţi, ci sîntem chinuiţi împreună cu mulţi alţii. Da, dar aceia, ni se spune, sînt răufăcători şi sufăr pe bună dreptate pedeapsa ! **79. 1.** Aceia, însă, fără voia lor, dau mărturie de dreptatea noastră; arată că sîntem pedepsiţi pe nedrept pentru dreptate. Dar nici nedreptatea, pe care ne-o face judecătorul, nu atinge pronia dumnezeiască. Judecătorul trebuie să fie stăpîn pe sentinţa sa ; el nu este ca un instrument muzical, care sună cînd îi atingi coarda, ca să asculte de o cauză din afară. **2.** Dumnezeu, însă, îl va cerceta şi pe el în ceea ce judecă, aşa precum sîntem cercetaţi şi noi, atît în alegerea virtuţilor cît şi în răbdarea noastră. Noi n-am făcut nici o faptă nedreaptă; totuşi judecătorul ne osîndeşte ca pe nişte oameni nedrepţi, că el nu cunoaşte viaţa noastră şi nici nu vrea s-o cunoască; se lasă dus de o prejudecată deşartă; de aceea este judecat de Dumnezeu. **3.** Sîntem, deci, prigoniţi nu pentru că ne-au prins că am fi făcut vreo faptă nedreaptă, ci pentru că socot viaţa noastră plină de rele, pentru că sîntem creştini, pentru că ducem o viaţă ca aceasta şi pentru că îndemnăm şi pe alţii să aleagă o viaţă asemănătoare cu o noastră.

80. 1. Ni se pune, însă, şi întrebarea : Pentru ce nu sînteţi ajutaţi cînd sînteţi prigoniţi ? În ce ne priveşte, pentru ce să ne socotim nedreptăţiţi, cînd prin moarte sîntem sloboziţi să mergem la Domnul, cînd schimbăm o viaţă cu altă viaţă, aşa cum trecem de la o vîrstă la alta ? Iar dacă ne-am gîndi bine, ar trebui să mulţumim celor care ne-au dat prilejul unei călătorii atît de grabnice; că sîntem mucenici din dragostea de Dumnezeu. **2.** Dacă cei mulţi n-ar vedea în noi nişte oameni răi, atunci ar cunoaşte şi ei adevărul şi toţi ar sări să meargă pe calea pe care mergem noi şi n-ar mai fi alegere. **3.** Dar nu fac asta; iar credinţa noastră, care este «*lumina luminii*» [237], vădeşte necredinţa lor. **4.** «Anitos şi Meletos pot să mă omoare, dar nici într-un caz nu pot să mă vatăme ! Că socot că nu e legiuit ca binele să fie vătămat de rău» [238]. **5.** Încît fiecare din noi are curajul să spună : «*Domnul este ajutorul meu. Nu mă voi teme ! Ce-mi va face mie omul ?*» [239] «*Sufletele dreptilor sînt în mîna lui Dumnezeu şi nu se va atinge de ele chin*» [240].

237. *Mt.* 5, 14.
238. Sînt cuvintele lui Socrate. Platon, *Apologia*, 30 CD.
239. *Ps.* 117, 6.
240. ***Înţ. Sol.*** **3, 1.**

CAPITOLUL XII

81. 1. Basilide, în cartea a douăzeci şi treia a lucrării sale: *Comentarii*, spune textual acestea despre cei chinuiţi în timpul muceniciei : **2.** «Eu spun că toţi cei care cad în aşa numitele necazuri, au ajuns negreşit la binele acesta, pentru că au săvîrşit alte păcate în trecutul vieţii lor, pe care le-au uitat; dar datorită bunătăţii lui Dumnezeu, Care conduce viaţa oamenilor, sînt acuzaţi într-adevăr cînd de una, cînd de alta, sînt acuzaţi că sînt creştini, ca să nu sufere pedeapsă pentru răutăţi recunoscute de toţi ca răutăţi, nici să fie învinuiţi ca desfrînaţi şi ucigaşi; iar lucrul acesta le aduce atîta mîngîiere, încît li se pare că nici nu sufăr chinurile. **3.** Dacă se întîmplă ca cineva, care n-a păcătuit în viaţa lui trecută — lucru rar — să sufere mucenicia, totuşi nici acesta nu suferă mucenicia în urma uneltirilor autorităţii, ci suferă cum suferă un copil, care, după cum se pare, nu a păcătuit». **82. 1.** Apoi iarăşi, puţin mai jos, adaugă : «După cum copilul nu a păcătuit sau n-a săvîrşit cu fapta nici un păcat, dar poartă în el putinţa de a păcătui, cînd este supus suferinţei i se face un bine, pentru că scapă de multe greutăţi; tot aşa şi un om desăvîrşit, care a ajuns să nu săvîrşească nici un păcat, dacă totuşi suferă mucenicia, atunci acela suferă întocmai ca un copil ceea ce suferă; că are în el putinţa de a păcătui, dar n-a păcătuit, pentru că n-a avut prilejul să păcătuiască. Deci, nu trebuie socotit că n-a păcătuit. **2.** După cum cel ce vrea să facă desfrînare este desfrînat, deşi n-a ajuns să se desfrîneze [241], după cum cel ce vrea să ucidă este ucigaş, deşi n-a putut să ucidă, tot aşa spun şi de cel ce n-a păcătuit, cînd îl văd că suferă mucenicia; chiar dacă n-a făcut nici un rău, voi spune că a făcut răul, pentru că are în el voinţa de a păcătui. Că voi spune mai bine orice decît să spun că pronia este rea». **83. 1.** Apoi, puţin mai jos, vorbeşte fără ocol şi despre Domnul ca despre un om : «Dacă nu vrei să ţii seamă de toate cele spuse mai înainte şi ai de gînd să mă umpli de ruşine punîndu-mi înainte unele persoane şi zicîndu-mi: «Cutare a păcătuit, pentru că a suferit mucenicia», îţi voi răspunde, dacă-mi îngădui : Nu a păcătuit; a fost, însă, asemenea copilului, care a suferit; dar dacă mi-ai forţa şi mai puternic cuvîntul, îţi voi spune : Este om orice om pe care-l vei numi; drept este numai Dumnezeu. Că după cum a spus cineva [242] : «*Nimeni nu-i curat de întinăciune*» [243]. **2.** Ideea aceasta a lui Basilide vine de acolo că, după el, sufletul a păcătuit într-o viaţă anterioară; iar pentru acele păcate suferă pedeapsa aici pe pămînt. Sufletul celor aleşi su-

241. *Mt.* 5, 28.
242. *Iov* 14, 4.
243. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 208 ş.u.

feră o pedeapsă însoțită de slavă, prin mucenicie; sufletul celorlalți oameni, însă, este curățit prin o pedeapsă proprie. Dar cum poate fi adevărată ideea aceasta, cînd în puterea noastră stă a mărturisi și a fi pedepsiți sau nu? Cît privește pronia de care vorbește Basilide, aceasta încetează de a exista pentru cel ce se leapădă de credință. **84. 1.** Dar îl voi întreba pe Basilide despre unul care este închis pentru că a mărturisit că e creștin. Care din două? Va da mărturie și va fi pedepsit potrivit proniei lui Dumnezeu sau nu? Că dacă tăgăduiește, nu va fi pedepsit. **2.** Iar dacă Basilide va spune, după felul cum s-au sfîrșit lucrurile, că acela nu trebuia să fie pedepsit, atunci el, fără voia lui, va mărturisi că pieirea celor care tăgăduiesc se datorește proniei. **3.** Cum mai este atunci gătită în cer celui care a suferit mucenicia cea mai slăvită, răsplată tocmai pentru că a suferit mucenicia? Iar dacă pronia n-a îngăduit să păcătuiască cel care are în el putința de a păcătui, atunci pronia este de două ori nedreaptă: și pentru că nu scapă pe cel tîrît să fie pedepsit din pricina dreptății și pentru că a scăpat de pedeapsă pe cel care a voit să facă nedreptate; că acesta, prin cele ce voia, a făcut nedreptate, dar pronia a împiedicat împlinirea ei și n-a avut grijă în chip drept de cel care avea putința să nu păcătuiască. **85. 1.** Nu este oare Basilide un om fără Dumnezeu, cînd îndumnezeiește pe diavol și îndrăznește să spună că Domnul a fost om păcătos? Diavolul ne ispitește, pentru că știe ce sîntem, dar nu știe dacă putem îndura. Vrea să ne zdruncine credința noastră și încearcă să ne supună lui. Și numai acest lucru i s-a îngăduit diavolului! Mai întîi, pentru că noi înșine trebuie să lucrăm la mîntuirea noastră, luînd în ajutor poruncile lui Dumnezeu; apoi pentru că trebuie să facem de rușine pe diavol, care încearcă să ne zdruncine credința și nu reușește; în sfîrșit, pentru întărirea membrilor Bisericii și pentru cugetul celor care se minunează de răbdarea noastră. **2.** Dacă, după cum spune Basilide, mucenicia este o răsplată, pe care mucenicul o primește datorită chinului său, apoi același lucru este și cu credința și învățătura, din pricina cărora vine mucenicia; deci, după Basilide, credința și învățătura sînt ajutătoarele pedepsei. Dar poate fi o absurditate mai mare ca aceasta? **3.** Despre acele învățături ale lui Basilide, că sufletul trece dintr-un trup în altul, și despre învățătura lui despre diavol, se va vorbi la timpul potrivit. Acum, însă, să adăugăm acestea la cele spuse mai înainte: Unde mai este credința, dacă mucenicia este o răsplătire a păcatelor săvîrșite într-o viață anterioară? Unde mai este dragostea de Dumnezeu, care este prigonită și suferă pentru adevăr? Unde mai este lauda celui care-și mărturisește credința sau blamul celui care și-o tăgăduiește? La ce mai folosește încă viețuirea dreaptă și omo-

rîrea poftelor ?[244]. La ce mai e de folos să nu urăşti nici o creatură ? **86. 1.** Dar dacă, după cum spune însuşi Basilide, am primit o parte din aşa numita voinţă a lui Dumnezeu de a iubi pe toate, pentru că toate sînt părţi componente ale totului, o altă parte de a nu pofti nimic şi a treia parte de a nu urî nimic, atunci şi pedepsele sînt date tot cu voinţa lui Dumnezeu. Dar este o nelegiuire să gîndeşti aşa. **2.** Că nici Domnul n-a pătimit prin voinţa Tatălui şi nici cei prigoniţi nu sînt prigoniţi prin voinţa lui Dumnezeu; că una din două : sau persecuţia este bună din pricina voinţei lui Dumnezeu sau sînt nevinovaţi cei care ordonă o persecuţie şi cei care chinuie. **3.** Dar totuşi nimic nu-i fără voinţa Domnului universului. Rămîne numai să fie arătat pe scurt că unele ca acestea se întîmplă, pentru că Dumnezeu nu le opreşte. Numai ideea aceasta salvează şi pronia şi bunătatea lui Dumnezeu. **87. 1.** Nu trebuie să socotim că Dumnezeu este autorul chinurilor celor prigoniţi — aceasta nu se poate gîndi —, ci trebuie să fim încredinţaţi că Dumnezeu nu opreşte pe cei ce prigonesc şi că întrebuinţează spre bine cele puse la cale cu îndrăznire de cei potrivnici. **2.** «*Voi dărîma zidul şi via va fi călcată în picioare*»[245] spune Scriptura. Un astfel de chip de învăţătură are pronia; cînd e vorba de alţii, pentru păcatele fiecăruia din ei; cînd e vorba de Domnul şi de apostoli, pentru păcatele noastre. **3.** Astfel spune dumnezeiescul apostol : «*Că aceasta este voia lui Dumnezeu, sfinţirea voastră : să vă feriţi de desfrînare, să ştie fiecare din voi a-şi stăpîni vasul lui în sfinţenie şi cinste, nu în patima poftei ca pagînii, care nu cunosc pe Dumnezeu, să nu întreacă măsura şi să nu se lăcomească în acest lucru asupra fratelui său, pentru că Domnul este răzbunător pentru toate acestea, după cum v-am spus şi mai înainte şi v-am dat mărturie. **4.** Că Dumnezeu nu ne-a chemat la necurăţie, ci la sfinţenie. Deci cel ce nesocoteşte acestea nu nesocoteşte pe un om, ci pe Dumnezeu, Cel Care v-a şi dat vouă Duhul Lui cel Sfînt*»[246]. Pentru această sfinţire a noastră, Domnul n-a fost împiedicat să pătimească. **88. 1.** Dar dacă cineva din adepţii lui Basilide ar spune, întru apărarea învăţăturii lor, că mucenicul este chinuit pentru păcatele săvîrşite înainte de intrarea sufletului lui în trup şi că va primi astfel rodul vieţuirii sale în viaţa aceasta, că aşa a fost orînduită conducerea lumii, atunci îl vom întreba dacă această răsplătire se face pe temeiul proniei. **2.** Dacă nu se face pe temeiul unei conduceri dumnezeieşti, atunci lumea aceasta nu mai este un loc de curăţire şi toată învăţătura lor cade; iar dacă curăţirile din lumea aceasta se fac prin pronia dumnezeiască,

244. *Col.* 3, 5.
245. *Is.* 5, 5.
246. *I Tes.* 4, 3—8.

atunci tot datorită proniei sînt şi pedepsele. **3.** Iar dacă pronia, după cum spun basilidienii, îşi are începutul mişcării de la Arhon, atunci ea a fost însămînţată de Dumnezeul universului chiar de la facerea substanţelor. **4.** Şi dacă aşa stau lucrurile, atunci ei trebuie să admită sau că chinuirea mucenicilor nu este dreaptă, — şi deci au dreptate cei care pedepsesc şi prigonesc pe mucenici —, sau că persecuţiile sînt o urmare a voinţei lui Dumnezeu. **5.** Deci suferinţa şi frica nu se mai adaugă faptelor ca rugina pe fier, după cum spun ei, ci vin în suflet pe temeiul propriei voinţe.

CAPITOLUL XIII

89. 1. Dar despre lucrurile acestea este mult de vorbit; cercetarea lor o vom lăsa-o pentru mai tîrziu şi o vom relua la timpul potrivit. **2.** Valentin[247], în una din omiliile sale, scrie textual: «Dintru început sînteţi nemuritori şi copii ai vieţii veşnice sînteţi; şi aţi voit să împărţiţi moartea între voi, ca să o nimiciţi şi să o distrugeţi, ca să moară moartea în voi şi prin voi. **3.** Dar cînd veţi desface lumea, voi nu vă veţi desface, veţi stăpîni zidirea şi toată stricăciunea». **4.** Şi Valentin, la fel cu Basilide, socoate că este un neam de oameni prin firea lor mîntuiţi; şi acest neam diferit de oameni a venit de sus aici la noi, ca să nimicească moartea, pentru că naşterea morţii este opera Celui care a creat lumea. **5.** De aceea Valentin şi interpretează aşa textul acesta din Scriptură: «*Nimeni nu va vedea faţa lui Dumnezeu şi va trăi*»[248], socotind pe Dumnezeu creator al morţii. **6.** La acest Dumnezeu face aluzie Valentin cînd scrie, folosind următoarele cuvinte: «Pe cît este de inferior tabloul faţă de persoana vie, pe atît de inferioară este lumea faţă de eonul cel viu. **90. 1.** Care este cauza chipului? Este măreţia persoanei, care a dat pictorului chipul, ca să fie cinstit cu numele lui; chipul singur nu este deplin, ci numele celui înfăţişat împlineşte ceea ce lipseşte chipului. Invizibilitatea lui Dumnezeu ajută credinţei celui plăsmuit». **2.** Valentin numeşte pe Creator, Care este numit de Scriptură Dumnezeu şi Tată, chip al adevăratului Dumnezeu şi profet, iar Înţelepciunea o numeşte pictor, a cărei plăsmuire este chip, spre slava Celui nevăzut; pentru că toate cîte ies dintr-o sizighie[249] sînt pliроme[250] şi toate cîte ies din unul sînt chipuri. **3.** Dar pentru că ceea ce este văzut din el nu este sufletul, care este intermediar, atunci vine ceea ce

247. Despre învăţătura lui Valentin şi textele rămase de la el în: Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 298 ş.u.
248. *Ieş.* 33, 20.
249. Adică: pereche.
250. Adică: desăvîrşiri.

este deosebit şi aceasta este insuflarea unui duh deosebit, insuflare insuflată sufletului, chipului duhului. Şi, în general, valentinienii afirmă că cele spuse despre Demiurg, cel făcut «după chip», au fost arătate mai dinainte sub forma unei imagini sensibile în Cartea Facerii, unde se vorbeşte despre facerea omului. **4.** Valentinienii aplică «*asemănarea*» la ei înşişi, învăţînd că intercalarea duhului deosebit n-a fost cunoscută de Demiurg. **91. 1.** Cînd vom arăta că Dumnezeu este unul, Cel propovăduit prin lege, profeţi şi Evanghelie, atunci vom vorbi şi împotriva acestor concepţii — că e vorba de lucruri principiale —; acum, însă, trebuie să dăm răspuns întrebării ce ni se pune. **2.** Dacă neamul cel deosebit a venit să nimicească moartea, atunci n-a nimicit-o Hristos [251], dacă nu cumva valentinienii ar spune că şi Hristos este de aceeaşi fiinţă cu cei din neamul cel deosebit; iar dacă Hristos a nimicit moartea, pentru ca moartea să nu se atingă de neamul cel deosebit, atunci nu sînt ei cei care au nimicit moartea, ci imitatorii lui Demiurg, ei, cei cu sufletul intermediar, cu chip propriu, cărora, potrivit ereticii lor învăţături, li s-a insuflat viaţa cea de sus, chiar dacă spun că aceasta se întîmplă prin mamă. **3.** Dar dacă ar spune că aceia au luptat împreună cu Hrisos împotriva morţii, atunci ar trebui să mărturisească învăţătura lor ascunsă, că nu se temu să atace puterea dumnezeiască a Demiurgului, voind să facă mai bună creaţia lui şi încercînd să mîntuie chipul sufletesc, pe care el n-a putut să-l izbăvească de stricăciune. **4.** Atunci, însă, ar urma că Domnul este superior lui Dumnezeu-Creatorul. Dar nicicînd nu ar putea lupta Fiul împotriva Tatălui. Şi aceasta între Dumnezei! **92. 1.** Dar demonstrarea, că acelaşi este Tatăl Fiului, Creatorul universului şi Domnul atotputernic, o amînăm pentru a o face cînd vom vorbi despre erezii, aşa precum am făgăduit, arătînd că este numai un singur Dumnezeu, Cel propovăduit de Fiul. **2.** Apostolul, ca să avem răbdare în necazurile noastre, scrie: «*Şi aceasta este de la Dumnezeu*, spune el. *Că vouă vi s-a dăruit pentru Hristos nu numai să credeţi în El, ci să şi pătimiţi pentru El, ducînd aceeaşi luptă pe care aţi văzut-o la mine, iar acum o auziţi despre mine.* **3.** *Dacă este, dar, vreun îndemn în Hristos, dacă este vreo mîngîiere a dragostei, dacă este vreo părtăşie a duhului; dacă este vreo milostivire şi îndurare, împliniţi-mi bucuria, ca să gîndiţi la fel, avînd aceeaşi dragoste, fiind un suflet şi una cugetînd*» [252]. **4.** Iar dacă apostolul se bucură, şi se bucură împreună cu ei, dacă îşi va vărsa sîngele «*pentru jertfa şi pentru slujba credinţei*» [253] şi dacă apostolul numeşte pe cei cărora le adresează cuvîntul, pe filipeni, «*părtaşi haru-*

251. *II Tim.* 1, 10.
252. *Fil.* 1, 28—2, 2.
253. *Fil.* 2, 17.

lui» [254], cum poate să-i numească *«un suflet»* [255] şi psihici ? **5.** La fel spune şi cînd scrie despre Timotei şi despre el : *«Că n-am pe nimeni altul, care să aibă acelaşi suflet ca mine, care să vă poarte cu adevărat de grijă, pentru că toţi caută cele ale lor, nu cele ale lui Hristos»* [256].

93. 1. Aşadar ereticii, de care am vorbit mai înainte, să nu ne numească psihici, ca să ne insulte ! Dar nici frigienii [257] ; că şi aceştia numesc psihici pe cei care nu cred în noua lor profeţie. Împotriva lor vom vorbi în cuvintele *Despre profeţie*. **2.** Creştinul desăvîrşit, însă, trebuie să practice virtutea, ca de la aceasta să se grăbească spre prietenia cu Dumnezeu, împlinind din dragoste poruncile. **3.** Iar a iubi pe duşmani [258] nu înseamnă a iubi răul, nici necredinţa sau desfrînarea sau hoţia, ci înseamnă a iubi pe hoţ, pe necredincios, pe desfrînat, nu pentru că păcătuiesc, că prin o astfel de faptă întinează numele de om, ci pentru că sînt oameni şi făpturi ale lui Dumnezeu. Păcatul este în faptă, nu în fiinţă ; de aceea nici nu este opera lui Dumnezeu. **94. 1.** Cei ce săvîrşesc păcate se numesc duşmani ai lui Dumnezeu, pentru că sînt duşmani ai poruncilor Sale, de care n-au ascultat [259], după cum prieteni ai lui Dumnezeu se numesc cei care au ascultat de poruncile Lui [260] ; unii se numesc prieteni din pricina apropierii lor de Dumnezeu, ceilalţi se numesc duşmani din pricina înstrăinării lor de bunăvoie de Dumnezeu. **2.** Că fără duşman şi fără păcătos nu este nici duşmănie, nici păcat. Porunca de a nu pofti nimic [261] nu învaţă să n-ai nici o poftă, nici nu vrea să spună că lucrurile dorite ar fi străine de noi, aşa cum au înţeles aceia care au învăţătura că altul este Creatorul şi altul este primul Dumnezeu, şi nici nu vrea să spună că naşterea ar fi rea şi vrednică de a fi urîtă ; aceste învăţături sînt fără Dumnezeu. **3.** Spunem şi noi că lucrurile din lume sînt străine de noi ; dar nu pentru că sînt rele, nici pentru că nu sînt lucrurile lui Dumnezeu, Domnul universului, ci pentru că noi nu rămînem veşnic în ele ; în ce priveşte stăpînirea lor, ne sînt străine, pentru că trec din mînă în mînă ; în ce priveşte folosirea lor, însă, sînt proprii fiecăruia din noi, pentru că pentru noi au fost făcute, dar întru atît numai întru cît trebuie neapărat să fim împreună cu ele. **4.** Trebuie, deci, să ne folosim bine de lucrurile care ne sînt îngăduite, potrivit dorinţei firesti a fiecăruia din noi şi să îndepărtăm orice exagerare şi orice îndrăgire de ele.

---

254. *Fil.* 1, 7.
255. *Fil.* 2, 2.
256. *Fil.* 2, 20—21.
257. Prin «frigieni», Clement numeşte pe adepţii lui Montan, care era din Frigia.
258. *Mt.* 5, 44 ; *Lc.* 6, 27. 35.
259. *Rom.* 8, 7 ; *Iac.* 4, 4.
260. *In.* 15, 14.
261. *Ieş.* 20, 17 ; *Deut.* 5, 21 ; *Rom.* 7, 7 ; 13, 8.

CAPITOLUL XIV

95. 1. Ce lucru mare este bunătatea! Domnul spune: «*Iubiți pe dușmanii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, rugați-vă pentru cei ce vă necăjesc*» [262] și cele asemenea. La acestea adaugă: «*Ca să fiți fiii Tatălui vostru cel din ceruri*» [263]; prin aceste cuvinte se arată acoperit asemănarea cu Dumnezeu. **2.** Și iarăși spune: «*Împacă-te cu dușmanul tău degrab, pînă ești pe cale cu el*» [264]. Dușman nu este trupul, precum vor unii, ci diavolul — și cei care se aseamănă cu el — care merge pe cale împreună cu noi prin oamenii care rîvnesc faptele lui în viața aceasta pămîntească. **3.** Că nu-i cu putință să nu sufere cea mai grea pedeapsă cei care mărturisesc că sînt ai lui Hristos, dar cu faptele lor aparțin diavolului; că este scris: «*ca nu cumva să te dea judecătorului, iar judecătorul slujitorului*» [265], stăpînirii diavolului. **96. 1.** «*Sînt încredințat că nici moartea*» — pe care o aduc asupra noastră prigonitorii — «*nici viața*» — viața din lumea aceasta — «*nici îngerii*» — îngerii care au apostaziat — «*nici începătoriile*» — începătorie este viața pe care a ales-o satan; că de acest fel sînt începătoriile lui și stăpînirile întunericului [266] — «*nici cele de acum*» — în cele în care sîntem în timpul vieții acesteia, cum este nădejdea ostașului, cîștigul negustorului — **2.** «*nici înălțimea, nici adîncul, nici o altă făptură*» — potrivit lucrării proprii omului, care a ales să lupte împotrivă cu credință; că sînt numite aici, în chip sinonim, făptura și lucrarea, pentru că sînt opera noastră —; o lucrare ca aceasta «*nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru*» [267]. Ai în aceste cuvinte un rezumat al gnosticului mucenic.

CAPITOLUL XV

97. 1. «*Știm că toți avem cunoștință*» [268] — anume cunoștința comună nouă tuturor în lucrurile comune și cunoștința că este un Dumnezeu — a scris apostolul către credincioși; de aceea și adaugă: «*Dar nu în toți este cunoștința*» [269] — anume cunoștința predată la puțini —. Sînt unii care spun că e vorba de cunoștința «*despre cele jertfite idolilor*» [270] — cunoștință care nu e în toți — și că de aceea apostolul

262. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 27—28.
263. *Mt.* 5, 45.
264. *Mt.* 5, 25.
265. *Mt.* 5, 25.
266. *Ef.* 6, 12.
267. *Rom.* 8, 38—39.
268. *I Cor.* 8, 1.
269. *I Cor.* 8, 7.
270. *I Cor.* 8, 1.

a adăugat: «*Ca nu cumva libertatea noastră să fie poticnire pentru cei slabi*[271]; *că piere cel slab prin cunoştinţa ta*»[272]. **2.** Dacă unii interpreţi spun că Pavel a zis: «*Trebuie să cumpărăm tot ce se vinde în măcelărie*» şi adaugă sub formă de întrebare cuvintele: «*fără să întrebaţi nimic*»[273], atunci ei fac o interpretare ridicolă. **3.** Că apostolul spune: «*Cumpăraţi toate cele din măcelărie fără să întrebaţi nimic*», cu excepţia celor arătate cu bunăvoinţa Sfîntului Duh, în epistola sobornică a tuturor apostolilor, scrisă în Faptele Apostolilor[274] şi dusă credincioşilor prin slujirea lui Pavel[275]; apostolii au arătat: «*este de neapărată trebuinţă că trebuie să vă feriţi de cele jertfite idolilor, de sînge, de sugrumate şi de desfrînare, de care păzindu-vă, bine faceţi*»[276]. **4.** Altceva este ceea ce a spus apostolul: «*Oare n-avem putere să mîncăm şi să bem? Oare n-avem putere să purtăm cu noi o femeie soră ca şi ceilalţi apostoli, ca şi fraţii Domnului, ca şi Chifa?*[277]. *Dar nu ne-am folosit de puterea aceasta*, spune Pavel, *ci toate le răbdăm, ca să nu punem piedică Evangheliei lui Hristos*»[278], **5.** adică să nu punem sarcini, pentru că trebuie să fim slobozi în toate, să fim pildă celor ce vor să se înfrîneze, celor care caută să mănînce fără teamă cele puse înainte şi să aibă oarecare legătură cu femeia; se cuvine ca cei cărora «*li s-a încredinţat o slujire*»[279] ca aceasta să fie pildă neîntinată ucenicilor.

98. 1. «*Deşi sînt liber faţă de toţi, m-am făcut rob tuturor*, spune Pavel, *ca pe toţi să-i dobîndesc*»[280]; şi: «*Oricine se luptă se înfrînează de la toate*»[281]; dar «*al Domnului este pămîntul şi plinirea lui*»[282]. **2.** «*Pentru cuget*»[283], deci trebuie să ne înfrînăm de la acelea de care trebuie să ne înfrînăm; «*iar cuget zic, nu al meu*» — că avea cugetul lui Pavel cunoştinţă, era gnostic — «*ci cugetul altuia*»[284], ca nu cumva acela, din neştiinţă, să zidească rău ceea ce nu cunoaşte şi în loc să ajungă un om care gîndeşte cele înalte, să ajungă unul care le disprefuieşte. **3.** «*Pentru ce libertatea mea să fie judecată de un alt cuget?*

271. *I Cor.* 8, 9.
272. *I Cor.* 8, 11.
273. *I Cor.* 10, 25.
274. *Fapte* 15, 28—29.
275. *Fapte* 15, 25.
276. *Fapte* 15, 28—29.
277. *I Cor.* 9, 4—5.
278. *I Cor.* 9, 12.
279. *I Cor.* 9, 17.
280. *I Cor.* 9, 19.
281. *I Cor.* 9, 25.
282. *I Cor.* 10, 26; *Ps.* 23, 1.
283. *I Cor.* 10, 27.
284. *I Cor.* 10, 29.

Dacă eu sînt părtaș harului, de ce să fiu defăimat pentru ceea ce eu mulțumesc ? [285]. *Toate cîte faceți, spre slava lui Dumnezeu faceți-le !»* [286]. Toate sînt îngăduite să le facem potrivit îndreptarului credinței.

CAPITOLUL XVI

99. 1. *«Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire. Că spune Scriptura : «Tot cel ce crede în El nu se va rușina»* [287]. *«Adică cuvîntul credinței, pe care îl propovăduim. Că de vei mărturisi cu gura ta, că Domn este Iisus și vei crede în inima ta, că Dumnezeu L-a înviat din morți, te vei mîntui»* [288]. **2.** În aceste cuvinte, Pavel descrie fără ocol dreptatea desăvîrșită, care se împlinește prin faptă și contemplație. *«Trebuie să binecuvîntați pe cei ce vă prigonesc. Binecuvîntați și nu blestemați !»* [289]. *«Că lauda noastră este aceasta : mărturia cugetului nostru, că în sfințenie și în curățenie»* [290] am cunoscut pe Dumnezeu, arătîndu-ni-se nouă prin acest mic prilej lucrarea dragostei, că *«nu în înțelepciune trupească, ci în harul lui Dumnezeu am umblat în lume»* [291]. **100. 1.** Acestea le-a spus apostolul despre gnoză ; în a doua Epistolă către Corinteni a numit învățătura comună a credinței *«mireasma cunoașterii»* [292]. **2.** *«Că pînă în ziua de astăzi rămîne pentru cei mulți același voal la citirea Vechiului Testament, nefiind ridicat»* [293] ; dar se va ridica atunci cînd se vor întoarce la Domnul [294]. **3.** De aceea le-a arătat și învierea celor care pot să o vadă încă în trup din viața *«care se tîrăște pe pîntece»* [295]. Aceasta e pricina că i-a numit pe unii ca aceștia *«pui de viperă»* [296], adică pe iubitorii de plăceri, pe cei care *sînt robii pîntecelui* [297] și mădularelor de rușine, care, din pricina *«poftelor lumești»* [298], își taie unul altuia capetele. **4.** *«Copiii mei,* spune Ioan, învățîndu-ne să fim desăvîrșiți, *să nu iubim nici cu cuvîntul, nici cu limba, ci cu fapta și cu adevărul. Prin aceasta vom cunoaște că sîntem din adevăr»* [299]. **5.** Dacă Dumnezeu este dragoste [300],

285. *I Cor.* 10, 29—30.
286. *I Cor.* 10, 31.
287. *Rom.* 10, 10—11 ; *Is.* 28, 16.
288. *Rom.* 10, 8—9.
289. *Rom.* 12, 14.
290. *I Cor.* 1, 12.
291. *II Cor.* 1, 12.
292. *II Cor.* 2, 14.
293. *II Cor.* 3, 14.
294. *II Cor.* 3, 16.
295. *Fac.* 3, 14.
296. *Mt.* 3, 7 ; 12, 34 ; 23, 33 ; *Lc.* 3, 7.
297. *Rom.* 16, 18.
298. *Tit* 2, 12.
299. *I In.* 3, 18—19.
300. *I In.* 4, 16.

atunci dragoste este şi cinstirea de Dumnezeu. «*Frică nu este în dragoste, ci dragostea desăvîrşită alungă frica*» [301]. «*Aceasta este dragostea de Dumnezeu, să păzim poruncile Lui*» [302]. **6.** Şi iarăşi este scris pentru cel ce doreşte să fie gnostic : «*Ci fii pildă credincioşilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu credinţa, cu curăţia*» [303]. Sînt de părere că se face aici deosebire între desăvîrşirea credinţei şi credinţa comună. **101. 1.** Şi dumnezeiescul apostol înfăţişează în atîtea locuri îndreptarul gnosticului. O dată scrie acestea : «*Eu m-am deprins să mă îndestulez cu cele ce am. Ştiu să mă şi smeresc, ştiu să am şi de prisos ; în orice şi în toate m-am învăţat şi să mă satur şi să flămînzesc, şi să am de prisos şi să duc lipsă. Toate le pot în Cel Ce mă întăreşte*» [304]. **2.** Altă dată, vorbind pentru a ruşina pe alţii, nu pregetă să spună : «*Aduceţi-vă aminte, însă, de zilele de mai înainte, în care după ce aţi fost luminaţi aţi îndurat multă luptă de suferinţe ; pe de o parte fiind daţi în privelişte cu defăimări şi necazuri, iar pe de altă parte, făcîndu-vă părtaşi cu cei care au suferit la fel. Că şi aţi pătimit împreună cu cei închişi şi aţi primit cu bucurie răpirea averilor voastre, ştiind că aveţi în ceruri avuţie mai bună şi netrecătoare.* **3.** *Nu lepădaţi, deci, îndrăznirea voastră, care are mare răsplătire. Că aveţi nevoie de răbdare, ca, făcînd voia lui Dumnezeu, să primiţi făgăduinţa. Că încă puţin, foarte puţin, Cel Ce va să vină va veni şi nu va întîrzia ; iar dreptul meu din credinţă va trăi ; şi de se va da înapoi, sufletul Meu nu va binevoi întru el. Dar noi nu sîntem din cei ce dau înapoi spre pieire, ci din cei ce cred spre dobîndirea sufletului*» [305]. **102. 1.** Apoi apostolul îşi înfăţişează un stup de pilde dumnezeieşti. Oare nu în urma credinţei au săvîrşit fapte mari prin răbdare, primind «*batjocoriri şi biciuiri, încă şi legături şi temniţe*» [306] ? *Au fost ucişi cu pietre, au fost chinuiţi, au murit ucişi de sabie, au pribegit în piei de oaie şi în piei de capră, lipsiţi, strîmtoraţi, chinuiţi. Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit şi în munţi şi în peşteri şi în crăpăturile pămîntului* [307]. **2.** *Şi toţi fiind mărturisiţi prin credinţă n-au primit făgăduinţa lui Dumnezeu*» [308]. Rămîne să înţelegi cuvîntul «singurii» care a fost trecut sub tăcere. **103. 1.** Că apostolul adaugă : «*Dumnezeu, rînduind ceva mai bun pentru noi* — că era bun — *ca să nu ajungă ei fără noi la desăvîrşire. Deci şi noi, avînd în jurul nostru atîta nor de mucenici*» — sfînt şi luminos — «*să lepădăm orice povară*

301. *I In.* 4, 18.
302. *I In.* 5, 3.
303. *I Tim.* 4, 12.
304. *Fil.* 4, 11—13.
305. *Evr.* 10, 32—39.
306. *Evr.* 11, 36.
307. *Evr.* 11, 37—38.
308. *Evr.* 11, 39.

și păcatul care ușor ne împresoară și să alergăm cu răbdare la lupta ce ne stă în față, privind la Iisus, căpetenia și desăvîrșitorul credinței» [309]. **2.** Apostolul spune că este o singură mîntuire în Hristos și pentru drepți și pentru noi ; a spus-o aceasta mai înainte ; dar, nu și mai puțin, vorbind despre Moisi, adaugă : *«Socotind batjocorirea lui Hristos mai mare bogăție decît vistieriile Egiptului, că se uita la răsplătire ; prin credință a părăsit Egiptul, netemîndu-se de mînia regelui ; că a rămas statornic, ca văzînd pe Cel nevăzut»* [310]. **3.** Înțelepciunea dumnezeiască spune despre mucenici : *«Părutu-s-a în ochii celor fără de minte că ei mor și a fost socotită ieșirea lor din lumea aceasta o nenorocire, iar plecarea de la noi stărîmare ; dar ei sînt în pace. Că, deși sînt chinuiți în ochii oamenilor, nădejdea lor este plină de nemurire»* [311]. **104. 1.** Apoi adaugă, pentru a arăta că mucenicia este curățire slăvită : *«Și puțină vreme fiind pedepsiți, cu mari daruri vor fi răsplătiți, că Dumnezeu i-a ispitit pe ei»* — adică : i-a lăsat să fie ispitiți spre încercarea lor și rușinarea ispititorului — *«și i-a găsit pe ei vrednici de El»* [312], — adică să fie numiți fii. **2.** *«Ca aurul în topitoare i-a încercat pe ei și ca pe o jertfă de ardere întreagă i-a primit. Și în vremea cercetării lor vor străluci și ca scînteile în paie vor fugi. Vor judeca neamuri și vor stăpîni popoare și va împărăți peste ei Domnul în veci»* [313].

CAPITOLUL XVII

105. 1. Da, apostolul Clement, și el, în Epistola către Corinteni, zugrăvind chipul gnosticului, spune : **2.** «Cine dintre cei care au trecut pe la voi n-a lăudat virtutea și credința voastră tare ? Cine n-a admirat evlavia voastră în Hristos, înțeleaptă și plină de bunătate ? Cine n-a propovăduit chipul de mare cuviință al iubirii voastre de străini ? Cine n-a fericit cunoștința voastră desăvîrșită și sigură ? Faceți totul fără să vă uitați la fața omului și în poruncile lui Dumnezeu umblați» [314] și celelalte. **3.** Apoi mai lămurit : «Să ne ațintim, dar, privirile la cei care slujesc în chip desăvîrșit măreței Lui slave. Să luăm pildă pe Enoh, care, prin ascultarea sa, fiind găsit drept, a fost mutat [315] și pe Noe, care prin credință s-a mîntuit [316] și pe Avraam — tatăl lui Isaac — care, pentru credința și iubirea sa de străini, a fost numit prieten al lui Dum-

309. *Evr.* 11, 40—12, 2.
310. *Evr.* 11, 26—27.
311. *Înț. Sol.* 3, 2—4.
312. *Înț. Sol.* 3, 5.
313. *Înț. Sol.* 3, 6—8.
314. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, I, 2—3, *op. cit.*, p. 46.
315. *Ibidem*, IX, 2—3, p. 51.
316. *Ibidem*, IX, 4, p. 51.

nezeu;[317] **4.** pentru iubirea sa de străini şi pentru evlavia lui, Lot a scăpat din Sodoma[318]; pentru credinţa şi iubirea ei de străini a fost mîntuită Raav desfrînata[319]; pentru răbdarea şi credinţa lor, vorbesc de profeţii Ilie, Elisei, Iezechiel şi Ioan, au propovăduit împărăţia lui Hristos, umblînd în piei de capră, în cojoace şi în ţesături de păr de cămilă[320]. **106. 1.** Pentru credinţa lui mare, Avraam a fost numit prieten al lui Dumnezeu şi nu s-a mîndrit cu slava aceasta, ci, smerindu-se, zicea: *«Eu sînt pămînt şi cenuşă»*[321]. **2.** Iar despre Iov este scris aşa: *«Iov era om drept, fără de prihană, adevărat, cinstitor de Dumnezeu, ferindu-se de orice rău»*. **3.** Acesta, biruind prin răbdare pe ispititor, a mărturisit pe Dumnezeu şi a fost mărturisit de Dumnezeu; totuşi smerenia era lipită de sufletul lui, că a spus: *«Nimeni nu este lipsit de întinăciune, de-ar fi o zi viaţa lui»*[322]. **4.** Moisi, slujitorul cel credincios în toată casa lui, a spus glasului care i-a vorbit din rug: *«Cine sînt eu, ca să mă trimiţi pe mine? Eu sînt slab la glas şi zăbavnic la limbă»*, ca să slujesc cu limbă omenească glasului Domnului; şi iarăşi: *«Eu sînt aburul dintr-o oală care fierbe»*[323]. *«Că Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har»*[324]. **107. 1.** Da, şi David, despre care Domnul dă mărturie, zicînd: *«Aflat-am bărbat după inima mea, pe David, fiul lui Iesei; cu undelemn sfînt l-am uns pe el»*. **2.** Dar şi el îi spune lui Dumnezeu: *«Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta şi, după mulţimea îndurărilor Tale, şterge fărădelegea mea; 3. mai vîrtos mă spală de fărădelegea mea şi de păcatul meu mă curăţeşte; că fărădelegea mea eu o cunosc şi păcatul meu înaintea mea este pururea»*. **4.** Apoi, vorbind de păcatul care nu cade sub lege, zice cu smerenia unui gnostic: *«Ţie unuia am greşit şi rău înaintea Ta am făcut»*[325]. **5.** Că spune undeva Scriptura: *«Duhul Domnului este lumină, care cercetează comorile inimii»*[326]. **6.** Cel ce face fapte de dreptate cu cît ajunge mai bun gnostic, cu atît este mai aproape de el Duhul cel luminos. **7.** Astfel Domnul se apropie de cei drepţi şi nici unul din gîndurile şi simţămintele pe care le avem nu-i este necunoscut; **8.** vorbesc de Domnul Iisus, Care prin voinţa Sa cea atotputernică este supraveghetorul inimii noastre, al Cărui sînge s-a sfinţit pentru noi. **108. 1.** Să respectăm şi să

317. *Ibidem*, X, 1, 7, p. 51.
318. *Ibidem*, XI, 1, p. 52.
319. *Ibidem*, XII, 1, p. 52.
320. *Ibidem*, XVII, 1, p. 55.
321. *Ibidem*, XVII, 2, p. 55 (*Fac.* 18, 27).
322. *Ibidem*, XVII, 3—4, p. 55 (*Iov* 1, 1; 14, 4—5).
323. *Ibidem*, XVII, 5—6, p. 55 (*Ieş.* 3, 11; 4, 10; ultimul text, de origine necunoscută).
324. *Prov.* 3, 34; *Iac.* 4, 6; *I Pt.* 5, 5.
325. Clement Romanul, *op. cit.*, XVIIII, 1—4, p. 56 (*Ps.* 88, 20; 50, 1—5).
326. *Ibidem*, XXI, 2, p. 57—58 (*Prov.* 20, 27).

cinstim pe conducătorii noştri ; pe bătrîni să-i preţuim, pe tineri să-i învăţăm învăţătura lui Dumnezeu. **2.** Fericit este cel ce va învăţa şi va face după vrednicie poruncile Domnului ; este înalt la gîndire şi contemplă adevărul. **3.** Pe soţiile noastre să le îndreptăm spre ce este bun, să arate, spune Clement, purtarea cea vrednică de iubire a castităţii, să vădească voinţa cea curată a blîndeţii lor ; să facă, prin tăcere, bunătatea limbii lor şi să-şi arate dragostea lor, nu după simpatii, ci să o ofere cu cuviosie şi în chip egal tuturor celor ce se tem de Dumnezeu. **4** Copiii noştri să aibă parte de învăţătura lui Hristos ; să înveţe ce putere are smerenia înaintea lui Dumnezeu şi ce poate dragostea curată în faţa lui Dumnezeu ; că frica de Domnul este bună şi mare ; mîntuie pe toţi cei ce trăiesc cu cuviosie în Domnul, cu inimă curată. **5.** Că El cercetează gîndurile şi simţămintele noastre ; suflarea Lui este în noi şi o ia cînd voieşte [327]. **109. 1.** Credinţa în Hristos întăreşte toate acestea. «*Veniţi, fiilor,* spune Domnul, *ascultaţi-Mă, frica de Domnul vă voi învăţa. Cine este omul care voieşte viaţă, care iubeşte să vadă zile bune ?*». **2.** Apoi Clement adaugă taina gnostică a numărului şapte şi a numărului opt [328] : «*Opreşte-ţi limba de la rău şi buzele tale de a nu grăi vicleşug. Depărtează-te de la rău şi fă binele, caută pacea şi o urmăreşte*». **3.** Prin acestea arată acoperit gnoza, învăţînd că odată cu depărtarea de rele şi cu lucrarea faptelor bune, omul ajunge desăvîrşit prin faptă şi cuvînt. «*Ochii Domnului peste drepţi şi urechile Lui la rugăciunea lor, iar faţa Domnului peste cei ce fac rele, ca să piardă de pe pămînt pomenirea lor.* **110. 1.** *Strigat-a dreptul şi Domnul l-a auzit şi din toate necazurile l-a izbăvit pe el. Multe sînt biciuirile păcătoşilor, dar pe cei ce nădăjduiesc în Domnul, mila îi va înconjura*» [329]. **2.** Că este scris în Epistola către Corinteni : «Prin Iisus Hristos nepriceputa şi întunecata noastră minte înfloreşte la lumina Lui. Prin El a voit Stăpînul să gustăm gnoza cea nemuritoare» [330]. **3.** Iar ca să arate şi mai expresiv însuşirea gnozei, Clement a adăugat : «Aşadar pentru că acestea ne sînt cunoscute şi am pătruns în adîncurile gnozei dumnezeieşti, se cuvine să facem în rînduială toate cîte a poruncit Stăpînul ; să le săvîrşim, la vremile hotărîte» [331]. **4.** «Înţeleptul, dar, să-şi arate înţelepciunea lui nu numai în vorbe, ci şi în fapte bune ; cel smerit să nu dea mărturie despre el însuşi, ci să dea altul mărturie despre el ; cel

327. *Ibidem*, XXI, 6—9, p. 58.
328. Numărul şapte, ziua a şaptea, cînd încetează orice lucrare ; numărul opt, ziua întîi a săptămînii cînd se începe lucrul.
329. *Ibidem*, XXII, 1—8, p. 58 (*Ps.* 33, 11—16 ; *Ps.* 33, 11).
330. *Ibidem*, XXXVI, 2, p. 65.
331. *Ibidem*, XL, 1, p. 67.

curat cu trupul să nu se mîndrească, ştiind că altul este cel ce i-a dat înfrînarea» [332]. **5.** Vedeţi, fraţilor, cu cît am fost învredniciţi de mai multă gnoză, cu atît mai mult sîntem supuşi unei mai mari primejdii» [333].

CAPITOLUL XVIII

111. 1. Vieţuirea sfîntă şi curată a iubirii noastre de oameni urmăreşte, după Clement, folosul de obşte [334], fie că mărturisim pe Hristos ca mucenici, fie că învăţăm pe semenii noştri cu fapta şi cu cuvîntul, care este de două feluri : nescris sau scris. **2.** Aceasta este dragostea : să iubeşti pe Dumnezeu şi pe aproapele. Dragostea ne ridică la o înălţime de nepovestit. **3.** «*Dragostea acoperă mulţime de păcate*», dragostea pe toate le suferă, pe toate îndelung le rabdă ; dragostea ne lipeşte de Dumnezeu ; dragostea le face pe toate în înţelegere ; în dragoste au ajuns desăvîrşiţi toţi aleşii lui Dumnezeu ; fără dragoste nimic nu este bine plăcut lui Dumnezeu [335]. **4.** Desăvîrşirea ei nu se poate tălmăci, spune Clement. Cine altul este în stare a se găsi în dragoste decît numai acela pe care-l va învrednici Dumnezeu ? [336] Aşa spune apostolul Pavel : «*Dacă-mi voi da trupul meu, dar dragoste nu am* [337], *făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval răsunător*» [338]. Cu alte cuvinte Pavel spune : «Dacă nu sufăr mucenicia printr-o dragoste gnostică, dintr-o stare sufletească aleasă, ci de frică». **112. 1.** Dacă mărturisesc pe Domnul, mişcînd cu zgomot buzele, în aşteptarea răsplătirii, sînt un om obişnuit ; vorbesc răsunător de Domnul, dar nu-L cunosc. Că este şi un popor, care iubeşte cu buzele [339] ; este şi un alt popor, care-şi dă trupul ca să fie ars [340]. **2.** «*De-aş împărţi toată avuţia mea*» [341], spune Pavel, — nu în virtutea unei părtăşii de dragoste, ci în virtutea aşteptării unei răsplăţi, fie de la un om binefăcător, fie de la Domnul, Care a făgăduit răsplată — **3.** «*de-aş avea toată credinţa, încît să mut şi munţii*» [342], de-aş alunga din mine patimile, care mă întunecă, dar nu sînt credincios Domnului din dragoste de El, «*nimic nu sînt*» [343], pentru că socot că, în comparaţie cu cel care mărturiseşte pe Hristos în chip gnostic, nu mă deosebesc întru nimic de marea mulţime. **4.** Toate generaţiile de la Adam pînă în

---

332. *Ibidem*, XXXVIII, 2, p. 66.
333. *Ibidem*, XLI, 4, p. 67.
334. *Ibidem*, XLVIII, 1, 6, p. 71.
335. *Ibidem*, XLIX, 4, p. 71 (*I Pt.* 4, 8 ; *I Cor.* 13, 4. 7).
336. *Ibidem*, L, 1, 2, p. 71.
337. *I Cor.* 13, 3.
338. *I Cor.* 13, 1.
339. *Is.* 29, 13 ; *Mt.* 15, 8 ; *Mc.* 7, 6.
340. *I Cor.* 13, 3.
341. *I Cor.* 13, 3.
342. *I Cor.* 13, 2.
343. *I Cor.* 13, 2.

această zi s-au dus ; dar cei care au fost desăvîrşiţi în dragoste, potrivit harului lui Dumnezeu, au loc între binecredincioşii care se vor arăta la venirea împărăţiei lui Hristos [344]. **113. 1.** Dragostea nu te lasă să păcătuieşti. Dacă cineva va cădea, fără voia lui, într-o împrejurare ca aceasta, din pricina uneltirilor vrăjmaşului, acela să imite pe David şi să cînte : **2.** *«Mărturisi-mă-voi Domnului ; şi-I va plăcea Domnului aceasta mai mult decît viţelul tînăr, căruia îi cresc coarnele şi unghiile. Să vadă săracii şi să se bucure.* **3.** *Că zice : «Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă şi dă Domnului rugăciunile tale. Şi cheamă-Mă în ziua necazului tău şi te voi scoate şi Mă vei slăvi ; că jertfa lui Dumnezeu, duh umilit»* [345]. **4.** Aşadar şi Dumnezeu este numit dragoste [346], pentru că este bun. *«Dragostea nu face rău aproapelui»* [347], nici nu face nedreptate, nici nu răspunde cu rău la rău ; urmînd pilda lui Dumnezeu, face bine tuturora fără deosebire. **5.** *«Dragostea este, deci, plinirea legii»* [348], aşa cum este şi Hristos [349], adică venirea Domnului, Care ne iubeşte ; şi învăţătura şi vieţuirea plină de dragoste, după pilda lui Hristos. **6.** Prin dragoste, ajungi la desăvîrşirea de a nu face desfrînare şi de a nu pofti cele ce sînt ale aproapelui, pe care mai înainte frica te împiedica să le faci. Aceeaşi faptă este privită deosebit, dacă e săvîrşită de frică, dacă este făcută din dragoste sau dacă e săvîrşită prin credinţă sau prin gnoză. **114. 1.** Gnosticului îi sînt pregătite *«cele ce ochiul n-a văzut, nici urechea n-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit»* [350], iar simplului credincios i se dă însutit de cît a părăsit [351] ; şi făgăduinţa aceasta este la îndemîna tuturor.

2. Ajungînd aici mi-am adus aminte de cineva care spunea că este gnostic. Acesta, interpretînd textul : *«Cine se uită la femeie spre a o pofti a şi făcut desfînare»* [352] pretindea că nu este osîndită pofta simplă, ci dacă prin poftă mergi dincolo de poftă şi se săvîrşeşte în ea însăşi ; că în vis, pofta se foloseşte şi de închipuire şi de trup. **115. 1.** Cei care au scris istorii vorbesc de o sentinţă ca aceasta dată de dreptul Bokhoris [353]. Un tînăr îndrăgostit de o curtezană se învoieşte cu ea ca pentru o anumită plată să se ducă a doua zi la el. **2.** În vis, pofta i-a luat-o înainte şi, împotriva aşteptărilor, l-a potolit ; cînd a venit curtezana,

344. Clement Romanul, L, 3, *op. cit.*, p. 71—72.
345. *Ibidem*, LII, 2—4, p. 72—73 (*Ps.* 68, 34—36 ; 49, 15—16 ; 50, 18).
346. *I In.* 4, 8. 16.
347. *Rom.* 13, 10.
348. *Rom.* 13, 10.
349. *Mt.* 5, 17 ; *Rom.* 10, 4.
350. *I Cor.* 2, 9.
351. *Mc.* 10, 30.
352. *Mt.* 5, 28.
353. Bokhoris, rege egiptean din a douăzecí şi patna dinastie.

după cum fusese vorba, tînărul n-a mai lăsat-o să intre în casă; fata, aflînd ce s-a întîmplat şi-a cerut plata, spunînd că îndrăgostitul cu ea şi-a potolit pofta. S-au dus, dar, la judecător. **3.** Judecătorul i-a poruncit tînărului să-i dea punga în care era plata; judecătorul a aşezat-o la soare şi i-a spus curtezanei să ia umbra pungii; într-un chip plăcut i-a poruncit să primească umbra plăţii pentru umbra îmbrăţişării [354].

116. 1. Cineva visează cînd sufletul lui acordă realitate unei simple închipuiri. Cel care priveşte cu poftă visează fiind treaz, nu numai aşa cum spunea acel aşa numit gnostic, că dacă te-ai uitat la o femeie ţi-a şi trecut prin minte îmbrăţişarea ei — că aceasta este lucrarea dorinţei ca dorinţă — ci dacă te uiţi, spune Cuvîntul, la frumuseţea trupului, dacă, după pofta ta, ţi se pare trupul frumos; şi pentru că te-ai uitat trupeşte şi cu păcat, eşti osîndit prin aceea că l-ai admirat. **2.** Dimpotrivă, cel care priveşte frumuseţea cu dragoste curată nu se gîndeşte la trup, ci la sufletul frumos şi, după părerea mea, admiră trupul ca pe o statuie, datorită frumuseţii căruia urcă gîndurile lui la Meşterul acestei frumuseţi, la Frumuseţea însăşi; prin gîndurile sale arată îngerilor, care stau pe calea ce urcă sus, ca simbol sfînt, caracterul luminos al dreptei lui gîndiri, adică mireasma satisfacţiei lui, frumuseţea simţămintelor din sufletul lui, care, cu îngăduinţa Duhului Sfînt, este vesel. **117. 1.** Slava aceasta, care îi lumina chipul lui Moisi, n-a putut-o privi poporul iudeu; de aceea Moisi şi-a pus un acoperămînt peste slava chipului său pentru cei care priveau cu ochi trupeşti [355]. **2.** Îngerii care cer vama opresc pe cei care aduc cu ei pe unele din cele lumeşti, pentru că sînt îngreunaţi cu patimile lor; dar pe cel care nu are nimic de vămuit, ci e plin de cunoaşterea şi de dreptatea dată de fapte, îngerii îl primesc, unind rugăciunile lor cu rugăciunile lui, şi fericesc şi pe bărbat şi faptele lui. **3.** «*Şi frunza lui nu va cădea*» [356], adică a pomului vieţii [357], a pomului crescut «*lîngă izvoarele apelor*» [358]. **4.** Dreptul se aseamănă cu pomii roditori, nu numai cu cei... [359]; La aducerea jertfelor, erau rînduiţi, de lege, oameni, care cercetau animalele destinate sacrificiului; **5.** tot aşa şi filozofii fac deosebire între dorinţă şi poftă; şi clasează pofta între plăceri şi desfrînări, pentru că este iraţională, iar dorinţa o rînduiesc între mişcările sufleteşti de neapărată trebuinţă, pentru că este raţională.

354. Plutarh, *Demetrios*, 27.
355. *Ieş.* 34, 29—30. 33.
356. *Ps.* 1, 3.
357. *Apoc.* 22, 2.
358. *Ps.* 1, 3.
359. Lacună.

CAPITOLUL XIX

118. 1. La această desăvîrşire pot participa, în chip egal, şi bărbaţii şi femeile. **2.** Astfel, Moisi a auzit pe Dumnezeu spunînd: «*Şi-am grăit o dată şi de două ori, zicînd: Văzut-am pe poporul acesta şi iată este tare la cerbice. Lasă-Mă să-i nimicesc pe ei şi să şterg numele lor de sub cer şi te voi face pe tine neam mare şi minunat şi mult mai mult decît acesta*» [360]. **3.** I-a răspuns rugîndu-L să nu se uite la el, ci la mîntuirea întregului popor: «*Nicidecum, Doamne! Iartă poporului acestuia păcatul sau şterge-mă şi pe mine din cartea celor vii!*» [361] Cît de desăvîrşit era bărbatul acesta, care voia mai bine să moară împreună cu poporul său decît să se mîntuie singur! **4.** Dar, nu numai Moisi, ci şi Iudit, femeie desăvîrşită între femei; pe cînd cetatea era asediată, ea a rugat pe bătrîni să-i dea voie să se ducă în tabăra celor de alt neam, dispreţuind orice primejdie; cu credinţă în Dumnezeu s-a dat pe sine în mîna duşmanilor pentru patria sa; şi femeia a primit îndată răsplata credinţei, că a biruit pe duşmanul credinţei şi a ajuns stăpînă pe capul lui Olofern [362]. **119. 1.** Şi iarăşi Estera, femeie desăvîrşită în credinţă, a scăpat pe poporul lui Israil de stăpînirea tiranică şi de cruzimea unui satrap; o femeie singură, slăbită de post, a îndrăznit să se lupte cu mii de ostaşi înarmaţi; şi, prin credinţă, a schimbat o hotărîre tiranică, **2.** a îmblînzit pe rege, a oprit pe Aman şi, prin rugăciunea ei desăvîrşită către Dumnezeu, a păzit nevătămat pe poporul lui Israil [363]. **3.** Trec sub tăcere pe Susana şi pe sora lui Moisi! Că una a luptat alături de profet şi a depăşit în înţelepciune pe femeile vrednice de la evrei [364], iar cealaltă, prin covîrşitoarea ei curăţenie, era hotărîtă să meargă chiar pînă la moarte; şi a rămas muceniţă neclintită a castităţii, cînd a fost osîndită de bătrînii desfrînaţi [365].

120. 1. Dion filozoful [366] istoriseşte de o femeie numită Lisidica; aceasta, din pricina marelui ei simţ de ruşine, făcea totdeauna baie cu haina pe ea. O altă femeie Filotera [367], cînd intra în cada de baie, îşi ridica treptat cămaşa pe măsură ce apa îi acoperea trupul gol; iar cînd ieşea din baie şi-o punea iarăşi puţin cîte puţin. **2.** Oare Leena din Atica n-a îndurat cu curaj chinurile? Leena ştia de complotul pus la cale de Harmodie şi Aristogiton împotriva lui Hiparh şi n-a scos nici un cuvînt, deşi a

360. *Deut.* 9, 13—14; *Ieş.* 32, 10.
361. *Ieş.* 32, 32.
362. *Iud.* cap. 8—13.
363. *Est.* 4, 16; 7, 6—10.
364. *Ieş.* 15, 20—21.
365. *Suz.* 1—64.
366. Dion Hrisostom, retor şi filozof grec (30—117 e.n.), a popularizat învăţăturile morale ale filozofilor stoici.
367. Filotera a fost sora regelui Ptolomeu II.

fost torturată cumplit [368]. 3. Se spune că femeile din Argos, sub conducerea poetei Telesila, numai la arătarea lor au pus pe fugă pe dușmanii lor, pe curajoșii spartani; că Telesila le-a făcut pe argolide să nu se teamă de moarte [369]. 4. La fel povestește și autorul epopeei *Danaida* despre fiicele lui Danau, spunînd așa :

> «Atunci s-au înarmat în grabă fiicele lui Danau
> Pe malul Nilului, marele fluviu» [370].

și celelalte. 121. 1. Și ceilalți poeți cîntă iuțeala la vînătoare a Atalantei [371], dragostea de fiu a Anticleii [372], dragostea de soț a Alcestei [373], curajul Macariei [374] și al Hiacintidelor [375]. 2. Dar ce? Oare Teano Pitagoreana n-a ajuns la atîta filozofie încît unuia care o privea cu ochi pofticioși i-a și spus : «Ce braț frumos!», i-a răspuns : «Nu-i al tuturora!» ? 3. Ca o dovadă de bună-cuviință a sa, sînt citate și aceste cuvinte ale sale; fiind întrebată la cîte zile după ce a avut legătură cu un bărbat o femeie se poate duce la ceremoniile tesmoforiilor, Teano a răspuns : «Dacă a fost soțul ei, îndată; dar dacă a fost un străin, niciodată!» [376]. 4. Cu filozofia epicuriană s-a ocupat Temisto [377] din Lampsac [378], fiica lui Zoil, soția lampsacianului Leontie, apoi Miia, fiica lui Teano, ca și Arignota [379], care a compus lucrarea despre Dionisos. 5. Toate fiicele lui Diodor, supranumit Cronos, au fost dialecticiene [380], după cum spune Filon Dialecticianul [381] în lucrarea sa *Menexen*, în care dă și numele lor : Menexena, Argia, Teognida, Artemisia, Pantaclia. 6. Amintesc și de o filozoafă cinică, cu numele Hiparhia [382] din Maronia [383], soția lui Crate, cu care a celebrat în Pecila [384] căsătoria unui filozof cinic. 122. 1.

---

368. Plutarh, *Mor.* 505 DE.
369. *Ibidem*, 245 C ș.u.
370. Danaida, *Fragm.* 1, Kinkel.
371. Atalanta, eroină mitologică arcadiană, fiica regelui insulei Sciros din Marea Egee, a spus că nu se va mărita decît cu cel care o va întrece la fugă; și biruia pe toți pretendenții, apoi îi omora. Un pretendent, Hipomen, la sfatul Afroditei, a lăsat să-i cadă din mînă trei mere de aur; și, în timp ce Atalanta le aduna de pe jos, Hipomen a ajuns la țintă.
372. Anticleia, mama lui Ulise. Homer, *Odiseea*, XI, 202 ș.u.; XV, 357 ș.u.
373. Alcesta, din marea dragoste pentru soțul ei, a acceptat să moară în locul lui.
374. Macaria, fiica lui Heracle, s-a sacrificat de bună voie pentru a asigura victoria atenienilor.
375. Hiacintide, fiicele lui Hiacint, erou laconian, care s-au jertfit de buna lor voie pentru a scăpa patria de război și de foamete.
376. Teano, *Fragm.* 3, 4. Mullach, *FPG*, II, 115.
377. Usener, *Epicurea*, 408.
378. Lampsac, oraș în Misia, ținut în nord-estul Asiei Mici.
379. Miia și Arignota au fost fiicele lui Pitagora.
380. Diogene Laerțiu, II, 111 ș.u.
381. *Ibidem*, VII, 16.
382. Hiparhia a fost sora cinicului Metrocle, discipolul cinicului Crates.
383. Maronia, oraș în Tracia.
384. Pecila, galerie, acoperită cu picturi, în Atena.

Areta, fiica lui Aristip, a fost adepta filozofiei cirenaice, a instruit pe fiul ei Aristip; de aceea a fost numită Dăscăliţa Mamă [385]. **2.** La Platon au învăţat filozofia: Lastenia din Arcadia şi Axiotea din Flius [386]. **3.** De la Aspasia din Milet [387], despre care poeţii comici au scris multe, au avut de învăţat: Socrate filozofia şi Pericle retorica [388]. **4.** Că să nu lungesc cuvîntul, nu mai vorbesc de celelalte; n-am să mai vorbesc nici de poetele: Corina şi Telesila, Miia şi Safo, sau de pictoriţe, cum este Irina, fiica lui Cratinos, şi Anaxandra, fiica lui Nealce, de care vorbeşte Didim în lucrarea sa *Simposiaca* [389]. **123. 1.** Iar fiica înţeleptului Cleobul, monarhul lindienilor, nu se ruşina să spele picioarele oaspeţilor tatălui ei [390]. Şi Sarra, femeia lui Avraam, fericita aceea, a pregătit îngerilor pîinile coapte în spuză [391], iar fetele de împăraţi de la evrei păşteau oile [392]; de aceea Nausica, de care vorbeşte Homer [393], mergea la jgheabul de spălat. **2.** Femeia înţeleaptă va căuta, mai întîi, să convingă pe bărbatul ei să fie alături de ea în treburile care duc la fericirea căsniciei; iar dacă asta nu e cu putinţă, atunci ea singură să se străduiască să fie virtuoasă, să se supună în toate bărbatului ei, să nu facă nimic fără voia lui, în afară de acelea care privesc virtutea şi mîntuirea. **3.** Dar dacă un bărbat împiedică pe soţia sa sau pe slujnica sa, care împlinesc fără făţărie aceste stări sufleteşti, un bărbat ca acela nu pare să facă altceva decît că preferă să alunge din casa sa dreptatea şi castitatea şi vrea să aducă în locul lor nedreptatea şi desfrîul. **124. 1.** Este cu neputinţă ca un bărbat sau o femeie să se distingă în ceva dacă nu s-a folosit de învăţătură, de studiu sau de exerciţiu; afirmăm, însă, că virtutea nu stă în altele, ci înainte de toate în puterea noastră. **2.** Pe celelalte le poate cineva împiedica să ni le însuşim dacă dă luptă împotriva noastră, dar pe cele care stau în puterea noastră, nicidecum, chiar dacă cineva s-ar strădui s-o facă. Că cele ce stau în puterea noastră sînt dar dat de Dumnezeu şi nu cad sub puterea unui altuia. **3.** De aceea, desfrînarea nu poate fi socotită un rău pentru altcineva decît pentru cel desfrînat, iar castitatea este un bine pentru cel ce poate fi cast.

385. Diogene Laerţiu, II, 86.
386. Mullach, *FPG*, III, 65. — Felius era un oraş în Argos.
387. Aspasia din Milet (sec. V î.e.n.), celebră prin inteligenţa şi frumuseţea ei. La Atena a trăit într-un cerc de artişti, oameni de litere, filozofi şi oameni de stat, ca Socrate, Fidias, Pericle.
388. Platon, *Menexen*, 235 E; Plutarh, *Pericle*, 24.
389. Didim, *Simposiaca*, Fragm. 7, Schmidt.
390. Plutarh, *Moral.*, 148 CD.
391. *Fac.* 18, 6.
392. *Fac.* 29, 6; *Ieş.* 2, 16.
393. Homer, *Odiseea*, VI, 86.

CAPITOLUL XX

125. 1. Euripide dă şi el aceste sfaturi, zugrăvind aşa chipul unei femei care-şi iubeşte bărbatul cu bună-cuviinţă :

«Cînd bărbatul spune un cuvînt, soţiei trebuie să i se pară
că vorbeşte frumos, chiar dacă nu vorbeşte,
Iar soţia, chiar dacă e tristă, să-i vorbească soţului spre plăcerea lui» [394].

2. Şi iarăşi, alte cuvinte asemănătoare acestora :

«Plăcut lucru este ca, dacă se întîmplă ceva rău, să se
întristeze împreună cu soţul şi soţia,
Ca să împartă în comun şi plăcerea şi durerea».

3. Şi ca să arate că soţia înconjoară pe soţ cu blîndeţe şi cu dragoste şi cînd soţul este în necazuri, Euripide adaugă :

«Voi fi şi eu bolnavă, cînd tu vei fi bolnav !
Voi îndura suferinţele tale şi nimic nu-mi va părea amar !».

Cu prietenii,

«Trebuie să fii fericit
Şi nefericit ! Că ce altceva decît aceasta este prietenia ?»

126. 1. Căsătoria este sfîntă dacă este împlinită aşa cum spune Cuvîntul, dacă soţul şi soţia se supun lui Dumnezeu şi dacă îşi chiverniseşc viaţa conjugală *«cu inimă curată întru adeverirea credinţei, curăţindu-şi inimile de orice cuget rău, spălînd trupul cu apă curată şi ţinînd mărturisirea nădejdii, pentru că este credincios Cel Ce a făgăduit»* [395]. **2.** O căsătorie fericită nu trebuie judecată nici după bogăţie, nici după frumuseţe, ci după virtute. **3.** Tragedia spune :

«Frumuseţea n-a fost de nici un folos femeii în căsnicie ;
Virtutea, însă, le-a fost de folos multora ; că orice femeie bună,
Care-i unită cu bărbatul ei, ştie să fie cuminte» [396].

4. Apoi dînd sfaturi, tragedia spune iarăşi :

«Mai întîi aceasta are preţ ; chiar dacă soţul e urît,
Trebuie să i se pară frumos soţiei care are minte.
Că nu ochiul trebuie să judece, ci mintea trebuie să vadă».

şi cele ce urmează. **5.** Foarte bine şi cu autoritate a spus Scriptura că femeia a fost dată de Dumnezeu ca ajutor bărbatului [397]. **127. 1.** E lă-

394. Euripide, *Fragm. inc.* 909, Nauck şi pentru § 2 şi 3.
395. *Evr.* 10, 22—23.
396. Euripide, *Fragm. inc.* 909, Nauck şi pentru § 4.
397. *Fac.* 2, 18.

murit, socot, că soţia trebuie să caute să-şi potolească cu convingere şi cu judecată orice necaz, care i-ar veni în căsnicie din partea soţului ei. **2.** Dacă soţul ei nu înţelege, atunci să caute, atît cît îi este cu putinţă firii omeneşti, să ducă o viaţă fără de păcat, să fie credincioasă Cuvîntului, fie de trebuie să moară, fie de trăieşte ; să-i fie în minte gîndul că ajutător şi prieten într-o faptă ca aceasta îi este Dumnezeu, Cel Ce este într-adevăr paznic şi mîntuitor, atît în viaţa de aici, cît şi în cea viitoare ; să şi-L facă pe Dumnezeu general şi conducător, socotind ca sarcină a ei cumînţenia şi dreptatea şi făcîndu-şi scop al vieţii sale dragostea de Dumnezeu. **128. 1.** Apostolul spune în chip înţelept în Epistola către Tit : «*Bătrînele trebuie să fie la înfăţişare de o sfîntă cuviinţă, să nu fie clevetitoare, să nu fie robite de mult vin, ca să înţelepţească pe cele tinere să-şi iubească bărbaţii, să-şi iubească copiii, să fie cumînţi, curate, gospodine, bune, supuse bărbaţilor lor, ca să nu fie defăimat cuvîntul lui Dumnezeu*» [398]. **2.** «*Ci mai degrabă,* spune Pavel, *căutaţi pacea cu toţi şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul* [399], *luînd seama să nu fie cineva desfrînat sau întinat ca Esau, care pentru o mîncare şi-a dat dreptul său de întîi născut* [400], *ca nu cumva cineva, odrăslind vreo rădăcină de amărăciune, să vă tulbure şi cu ea să se molipsească mulţi*» [401]. **129. 1.** Apoi, punînd ca o încoronare celor spuse despre căsătorie, Pavel adaugă : «*Cinstită este nunta întru toate şi patul neîntinat ; dar pe desfrînaţi şi pe adulteri îi va judeca Dumnezeu*» [402]. **2.** Pentru că a fost arătat că şi bărbatul şi femeia au un singur scop şi un singur ţel, Petru spune în epistola sa ce este desăvîrşirea : **3.** «*Că trebuie acum să fiţi întristaţi cîtva timp de multe feluri de încercări, pentru ca lămurirea credinţei voastre, mult mai de preţ decît aurul cel pieritor, dar lămurit prin foc, să fie găsită spre laudă şi slavă la arătarea lui Iisus Hristos,* **4.** *pe Care nevăzîndu-L îl iubiţi, în Care credeţi şi vă bucuraţi cu bucurie negrăită şi preaslăvită, deşi nu-L vedeţi acum, dobîndind preţul credinţei, adică mîntuirea sufletelor voastre*» [403]. **5.** De aceea şi Pavel se laudă că a fost pentru Hristos «*în osteneli mai mult, în bătăi peste măsură, la moarte adeseori*» [404].

398. *Tit* 2, 3—5.
399. *Evr.* 12, 13—14.
400. *Evr.* 12, 16.
401. *Evr.* 12, 15 ; *Deut.* 29, 18.
402. *Evr.* 13, 4.
403. *I Pt.* 1, 6—9.
404. *II Cor.* 11, 23.

CAPITOLUL XXI

130. 1. Aici găsesc cu cale să spun că desăvîrşirea se înţelege în multe chipuri, potrivit celui care o săvîrşeşte în fiecare virtute. Poate fi cineva desăvîrşit ca om evlavios, ca om răbdător, ca om înfrînat, ca om muncitor, ca mucenic, ca gnostic. **2.** Nu ştiu, însă, dacă un om poate să fie desăvîrşit în toate aceste virtuţi, afară numai de Cel Care pentru noi s-a făcut om, deşi, potrivit legii, este făcută făgăduinţa că şi omul simplu poate fi desăvîrşit, dacă se depărtează de faptele rele; dar această desăvîrşire este o cale care duce la Evanghelie, care duce la faptele de fapte bune. **3.** Desăvîrşirea celui care trăieşte după lege se săvîrşeşte cu adaosul gnostic al Evangheliei; numai cu acest adaos ajunge desăvîrşit cel ce trăieşte după lege. Că aşa ne-a vestit mai dinainte Moise, cel care a dat legea; a spus că trebuie să ascultăm, ca să putem primi, după cum spune apostolul, pe Hristos, plinirea legii [405]. **4.** Prin Evanghelie, gnosticul merge mai departe: se foloseşte de lege, nu numai ca de o treaptă, ci caută să o înţeleagă şi să o gîndească aşa cum a predat-o apostolilor Domnul, Cel Ce a dat Testamentele. **5.** Dar chiar dacă gnosticul ar duce o viaţă dreaptă — că este cu neputinţă să urmezi gnozei cu atîtea greutăţi în viaţă — şi dacă, pe lîngă aceasta, ar da mărturie cu totul dreaptă şi ar ajunge, din dragoste pentru Hristos, mucenic, primind cea mai mare slavă care se poate dobîndi printre oameni, totuşi nici aşa nu va ajunge să fie numit desăvîrşit cîtă vreme este în trup, pentru că sfîrşitul vieţii şi-a luat mai dinainte sarcina de a da această numire, cînd mucenicul gnostic a ajuns să arate desăvîrşită lucrarea sa, cînd, cu plin drept şi cu mulţumire, se înfăţişează lui Dumnezeu, oferindu-I sîngele şi duhul său. **131. 1.** Din acea clipă, gnosticul poate fi pe bună dreptate proclamat fericit, pentru ca, după cum spune apostolul, *«covîrşirea puterii să fie a lui Dumnezeu, nu a noastră»* — din partea noastră să avem numai voinţa şi dragostea —; *«în toate fiind strîmtoraţi, dar nu striviţi, lipsiţi fiind, dar nu deznădăjduiţi, prigoniţi fiind, dar nu părăsiţi, doborîţi, dar nu pierduţi»* [406]. **2.** Că, după acelaşi apostol, cei care tind spre desăvîrşire trebuie *«să nu dea întru nimic nici o sminteală»* [407], ci în toate să se întărească pe ei, nu pentru oameni, ci pentru Dumnezeu. **3.** Să fie, însă, şi urmarea acestor povăţuiri: să asculte şi de oameni; că e binecuvîntat lucru şi cu ei, pentru cuvintele rele ce se pot porni. **4.** Şi recomandarea *«în multă răbdare, în necazuri, în nevoi, în strîmtorări, în bătăi, în întemniţări, în tulburări, în osteneli, în privegheri, în posturi, în curăţie, în cunoaştere, în*

405. *Rom.* 10, 4.
406. *II Cor.* 4, 7—9.
407. *II Cor.* 6, 3.

îndelungă răbdare, în bunătate, în Duhul Sfînt, în dragoste nefățarnică, în cuvîntul adevărului, în puterea lui Dumnezeu» [408], *«ca să fim temple ale lui Dumnezeu»* [409], *«curățiți fiind de toată întinăciunea trupului și a duhului»* [410]. **5.** *«Și Eu,* spune Dumnezeu, *vă voi primi pe voi și voi fi vouă Tată și voi Îmi veți fi Mie fii și fiice, zice Domnul atotputernicul»* [411]. **6.** *«Să desăvîrșim, dar, sfințenia întru frica lui Dumnezeu»* [412]. Chiar dacă frica dă naștere la tristețe, *«eu mă bucur,* spune Pavel, *nu pentru că v-ați întristat, ci că v-ați întristat spre pocăință ; că v-ați întristat după Dumnezeu, ca să nu fiți întru nimic păgubiți de noi. Că întristarea după Dumnezeu aduce pocăință spre mîntuire, fără părere de rău, iar întristarea lumii aduce moarte.* **7.** *Că iată însăși aceasta, că v-ați întristat după Dumnezeu, cîtă sîrguință v-a adus, ba încă și dezvinovățire și mîntuire și teamă și dorință și rîvnă și ispășire. V-ați arătat întru totul a fi curați în acest lucru»* [413].

132. 1. Acestea sînt exerciții pregătitoare pentru viețuirea gnostică. Pentru că Însuși atotputernicul Dumnezeu *«a dat pe unii apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori, pe alții învățători, spre desăvîrșirea sfinților pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos, pînă ce vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea de bărbat desăvîrșit, la măsura vîrstei deplinătății lui Hristos»* [414]. De aceea trebuie să ne grăbim, ca, în chip gnostic, să ajungem bărbați, să ajungem desăvîrșiți, mai cu seamă cît sîntem în trup, pentru ca, datorită unei uniri de gîndire, dobîndită aici, să alergăm, cu voia lui Dumnezeu, la redobîndirea nobleței și a înrudirii cu adevărat desăvîrșite în *«deplinătatea lui Hristos»*, deplinătate realizată printr-o desăvîrșită împăcare. **2.** Acum înțelegem în ce privință, în ce chip și cînd vorbește apostolul despre omul desăvîrșit și înțelegem că arată că sînt deosebiri între cei desăvîrșiți. **3.** Iarăși spune : *«Fiecăruia se dă arătarea Duhului spre folos. Că unuia i se dă prin Duhul cuvîntul înțelepciunii, altuia cuvîntul cunoașterii după același Duh ; unuia credința întru același Duh, altuia darurile tămăduirilor întru același Duh, altuia facerile de minuni, altuia profeția, altuia deosebirea duhurilor ; unuia feluri de limbi, iar altuia tălmăcirea limbilor. Pe toate acestea le lucrează unul și același Duh, împărțind îndeosebi fiecăruia precum voiește»* [415].

408. *II Cor.* 6, 4—7.
409. *II Cor.* 6, 16.
410. *II Cor.* 7, 1.
411. *II Cor.* 6, 17—18.
412. *II Cor.* 7, 1.
413. *II Cor.* 7, 9—11.
414. *Ef.* 4, 11—13.
415. *I Cor.* 12, 7—11.

133. 1. Așa stînd lucrurile, profeții sînt desăvîrșiți în profeție, dreptii în dreptate, mucenicii în mărturisirea credinței, alții în propovăduire ; nu înseamnă, însă, că nu participă la celelalte virtuți ; dar excelează în cele în care au fost rînduiți. Într-adevăr, care om cu mintea sănătoasă ar putea spune că profetul nu e drept. Ce ? Nu și drepții au profețit, de pildă Avraam ?

2. «Unuia i-a dat Dumnezeu lucrările de război,
Altuia dansul, altuia chitara și cîntecul» [416],

spune Homer. **3.** «*Dar fiecare are darul său de la Dumnezeu, unul așa, iar altul într-altfel*» [417]. Apostolii, însă, erau plini de toate darurile. **134. 1.** Dacă vrei, vei găsi în faptele lor și în scrierile lor cunoașterea, viața, predica, dreptatea, curăția, profeția. **2.** Trebuie să se știe că Pavel, chiar dacă și-a desfășurat activitatea sa în vremurile mai noi, îndată după înălțarea Domnului, scrierile sale depind de Vechiul Testament și din el se inspiră și vorbește, **3.** pentru că credința în Hristos și gnoza Evangheliei sînt interpretarea și plinirea Legii. **4.** Pentru aceasta Isaia le și spune evreilor : «*Dacă nu credeți, nici nu înțelegeți*» [418]. Cu alte cuvinte : Dacă nu veți crede în Cel Care a fost profețit prin Lege și a fost vestit de lege, nu veți înțelege Testamentul cel Vechi, pe care El Însuși l-a tîlcuit la venirea Sa.

CAPITOLUL XXII

135. 1. Gnosticul este acela care înțelege legea : el este în stare să-i vadă însemnătatea ei. Lucrarea lui nu constă în oprirea de la fapte rele — că aceasta nu-i decît o treaptă, care urcă la cea mai mare propășire, **2.** nici facerea de fapte bune fie de frică — pentru că este scris : «*Unde voi fugi și unde mă voi ascunde de la fața Ta ? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești ; de mă voi duce la marginile mării, acolo este dreapta Ta ; de mă voi pogorî în adînc, acolo este Duhul Tău*» [419], — **3.** dar nici pentru nădejdea cinstei făgăduite — că este scris : «*Iată Domnul și plata Lui de la fața Lui, ca să dea fiecăruia după faptele lui*» [420] ; «*cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, pe acelea le-a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El*» [421], — **4.** ci numai fapta bună făcută din dragoste, fapta bună aleasă de gnostic, pentru că e bună prin ea însăși. **136. 1.** Astfel, Domnul zice în numele lui Dumnezeu : «*Cere de la Mine*

416. Homer, *Iliada*, XIII, 730 ș.u.
417. *I Cor.* 7, 7.
418. *Is.* 7, 9.
419. *Ps.* 138, 6—9.
420. *Is.* 40, 10 ; 62, 11 ; *Prov.* 24, 12 ; *Ps.* 61, 11 ; *Rom.* 2, 6 ; *Apoc.* 22, 12.
421. *I Cor.* 2, 9.

și-ți voi da neamurile moștenirea ta» [422]; ne învață cererea cea împărătească; să cerem, fără plată, mîntuirea oamenilor, ca noi să moștenim și să ajungem în posesiunea Domnului. **2.** Și iarăși nu este propriu gnosticului, ca pentru o nevoie oarecare — ca să se întîmple asta sau să nu se întîmple — să dorească știința despre Dumnezeu; îi este de ajuns ca pricină însăși gnoza contemplației. **3.** Aș îndrăzni să spun că cel care urmărește gnoza pentru însăși știința dumnezeiască, nu va alege gnoza din pricină că voiește să se mîntuie. **4.** Gîndirea, printr-un continuu exercițiu, ajunge gîndire permanentă; iar gîndirea permanentă, esență a gnosticului, ajunsă printr-un amestec neîntrerupt și contemplație veșnică, rămîne ipostasă vie. **5.** Dacă, printr-o ipoteză, s-ar propune gnosticului să aleagă una din aceste două: gnoza lui Dumnezeu sau mîntuirea veșnică — dacă s-ar putea despărți acestea două, că, mai mult decît orice altceva, ele sînt identice — gnosticul n-ar ezita deloc, ci ar alege gnoza lui Dumnezeu, socotind că trebuie aleasă pentru ea însăși însușirea aceea, care urcă peste credință, prin dragoste, la gnoză. **137. 1.** Așadar cea dintîi faptă bună a omului desăvîrșit este aceea că el nu face binele în interesul său personal, «i gîndește că este lucru frumos să faci binele pentru el însuși; în orice faptă a lui, energia sa sufletească îl mînă cu tărie să facă bine, nu în unele împrejurări da, iar în altele nu, ci ajunge într-o stare de a face permanent bine; nu face bine nici pentru slavă, nici încă, după cum spun filozofii, pentru nume bun, nici pentru răsplată, fie de la oameni, fie chiar de la Dumnezeu. Și face asta, ca să-și desăvîrșească viața sa *«după chipul și asemănarea»* [423] Domnului. **2.** Dacă cumva i se răspunde la fapta lui bună cu o faptă potrivnică, el, fără patimă, fără să fie ranchiunos, va renunța la răsplătire, pentru că este drept și bun cu cei *«drepți și nedrepți»* [424]. **3.** Unora ca acestora le spune Domnul: *«Fiți desăvîrșiți ca Tatăl vostru»* [425]. Gnosticului i-a murit trupul; numai el trăiește, afierosind Domnului mormîntul [426], prefăcut în templu sfînt, și întorcînd la Dumnezeu sufletul altădată păcătos. **138. 1.** Gnosticul nu mai este înfrînat, ci a ajuns în stare de apatie, așteptînd să îmbrace chip dumnezeiesc. **2.** Dacă faci milostenie, spune Domnul, nimeni să nu știe [427]; dacă postești, unge-ți fața, ca să știe numai Dumnezeu, dar dintre oameni nici unul [428]; nici cel care miluiește nu trebuie să știe că miluiește; că, altfel, va fi o dată milostiv, altă dată nu. **3.** Cînd

422. *Ps.* 2, 6.
423. *Fac.* 1, 26.
424. *Mt.* 5, 45.
425. *Mt.* 5, 48.
426. Adică trupul său, socotit mormînt al sufletului.
427. *Mt.* 6, 2—4.
428. *Mt.* 6, 16—18.

facerea de bine se preface în stare sufletească, atunci gnosticul va imita natura binelui ; iar starea lui sufletească va fi şi natură şi exerciţiu legat de natură. **4.** Nu trebuie să fim ridicaţi în sus, ca să putem fi mutaţi în această stare sufletească, ci ajungem unde trebuie, mergînd pas cu pas şi trecînd pe toată calea cea strîmtă [429]. Aceasta înseamnă a fi tras de Tatăl [430], a ajunge să fii vrednic să primeşti de la Dumnezeu puterea harului şi să te urci neîmpiedicat. **5.** Chiar dacă unii îl urăsc pe cel ales, acesta cunoaşte neştiinţa lor şi îi este milă de neştiinţa lor. **139. 1.** Această gnoză iubeşte, învaţă pe cei neştiutori şi-i instruieşte să cinstească orice creatură a atotputernicului Dumnezeu. **2.** Dacă omul a învăţat să iubească pe Dumnezeu, nu va putea arunca de la el virtutea nici în stare de veghe, nici în somn, nici prin vreo închipuire a sa. Pentru că starea aceasta nu poate ieşi din ea însăşi, nu poate înceta de a fi stare sufletească ; ea este gnoză, fie că e numită stare sufletească sau dispoziţie sufletească. **3.** Şi pentru că în această stare sufletească nu intră gînduri deosebite, partea conducătoare a sufletului rămîne neschimbată, nu primeşte vreo schimbare de gînduri şi nici nu are în vis imaginile faptelor petrecute în timpul zilei. **4.** De aceea şi Domnul porunceşte să priveghem [431], pentru ca nici în somn să nu ne fie turburat vreodată sufletul nostru ; mai mult, ne porunceşte să păstrăm şi noaptea sufletul nostru treaz, ca şi ziua, curat şi nepătat. Asemănarea aceasta cu Dumnezeu, atît cît este cu putinţă, o vom dobîndi dacă menţinem mintea noastră în legătură cu aceleaşi lucruri. **5.** Aceasta este legătura firească a minţii, în atît ca minte ; stările sufleteşti diferite sînt pricinuite de pasiunea noastră pentru cele materiale. **140. 1.** După părerea mea, noaptea a fost numită bună sfătuitoare pentru că în timpul nopţii sufletul, fiind lăsat în pace de simţuri, se îndreaptă spre el însuşi şi poate participa mai mult la gîndurile cele înţelepte. **2.** De aceea şi ceremoniile religioase se săvîrşesc mai ales noaptea, pentru a arăta, oarecum, că în timpul nopţii sufletul se retrage din trup. **3.** «*Deci, dar, să nu dormim, ca şi ceilalţi, ci să priveghem şi să fim treji ; că cei care dorm, noaptea dorm, iar cei ce se îmbată, noaptea se îmbată ; noi, însă, fiind ai zilei, să fim treji, îmbrăcîndu-ne cu platoşa credinţei şi a dragostei şi cu coiful nădejdii de mîntuire*» [432]. **141. 1.** Toate cele cîte se spun despre somn, trebuie să le auzim spuse şi despre moarte. Amîndouă arată o îndepărtare a sufletului ; moartea o îndepărtare mai mare, somnul una mai mică. Un gînd ca acesta îl putem afla şi de la Heraclit : **2.** «Omul, cînd moare şi privirile-i

429. *Mt.* 7, 14.
430. *In.* 6, 44.
431. *Mt.* 24, 42.
432. *I Tes.* 5, 6—8.

se sting, spune el, aprinde în noapte o lumină ; iar cît trăieşte, cînd doarme şi privirile-i se sting, seamănă cu mortul ; cînd, însă, este treaz, cu cel ce doarme seamănă» [433]. **3.** Că, după cum spune apostolul, fericiţi sînt *«cei care cunosc vremea, că este ceasul să ne sculăm din somn ; că acum mîntuirea este mai aproape de noi decît atunci cînd am primit credinţa. Noaptea e pe sfîrşite, iar ziua s-a apropiat. Să lepădăm, dar, lucrurile întunericului şi să îmbrăcăm armele luminii»* [434]. **4.** Cuvintele *«zi»* şi *«lumină»* arată în chip alegoric pe Fiul, iar cuvintele *«armele luminii»* arată metaforic poruncile. Potrivit acestora, trebuie să mergem la slujbele sfinte şi la rugăciune spălaţi, curaţi şi luminoşi. **142. 1.** De dragul simbolului se face împodobirea şi curăţirea exterioară, pentru că

«Eşti curat, dacă ai gînduri sfinte» [435].

Imagine a spălării este spălarea poruncită de Moisi, de la care au luat-o poeţii, care spun aşa : Penelopa

2. «După ce s-a spălat cu apă şi şi-a pus veşmînt curat» [436],

s-a dus la rugăciune ; iar Telemah,

«Spălîndu-şi mîinile în mare, s-a rugat Atenei» [437].

3. Acesta era un obicei al iudeilor, ca să se spele ori de cîte ori aveau legături conjugale. Bine sînt spuse şi cuvintele acestea :

«Fii curat, nu spălîndu-te la baie, ci la minte !» [438].

4. După părerea mea, curăţire desăvîrşită este curăţirea minţii, a faptelor, a gîndurilor ; iar pe lîngă acestea şi sinceritatea cuvintelor ; iar ultima este nepăcătuirea în visele de noapte.

143. 1. După socotinţa mea, îndestulătoare curăţire este pentru om o căinţă sinceră şi adevărată. Într-adevăr, dacă ne osîndim pe noi înşine pentru faptele făcute mai înainte, atunci mergem mai departe pe această cale, că am cugetat şi ne-am scos la suprafaţă mintea din gîndurile care ne încîntau simţurile şi din păcatele săvîrşite în trecut. **2.** Dacă ar trebui să facem etimologia cuvîntului ştiinţă (ἐπιστήμη), atunci ar trebui să înţelegem că acest cuvînt vine de la στάσις (stare pe loc, şedere, aşezare, oprire), pentru că ştiinţa opreşte sufletul nostru, care mai înainte se purta cînd într-o parte cînd în alta ; că ştiinţa îl opreşte asupra lucrurilor pe care le gîndeşte. **3.** La fel şi cuvîntul credinţă πίστις trebuie derivat de la aceeaşi rădăcină, pentru că arată o oprire a sufletului nostru asupra a ceea ce este. **4.** Dorim să cunoaştem pe cel

433. Heraclit, *Fragm.* 26, Diels.
434. *Rom.* 13, 11—12.
435. Sfîrşitul epigramei de la Epidaur, *Anthol. Palat.*, Append. 99.
436. Homer, *Odiseea*, IV, 750.
437. *Ibidem*, II, 261.
438. Spusa unui oracol.

care-i totdeauna şi în toate drept şi care rămîne drept, care nu se teme de pedepsele date de lege, nici nu-i este frică de ura celor din jurul său şi acelora care urmăresc în justiţie pe cei care fac rele, nici nu se sinchisesc de primejdia care-i aşteaptă pe cei ce fac nedreptăţi. **5.** Că cel care se fereşte, pentru aceste pricini, să săvîrşească nedreptăţi, nu-i bun de bunăvoia lui, ci-i bun de frică. **6.** Epicur spune că cel care se socoate filozof nu va vrea să facă vreo nedreptate de dragul unui cîştig; că nu poate crede că-i va rămîne ascunsă fapta sa [439]. Iar de este încredinţat că fapta lui poate rămîne ascunsă, va mai face încă o faptă rea. **144. 1.** Iar dacă cineva se fereşte să facă vreo nedreptate în nădejdea răsplăţii, pe care Dumnezeu o dă faptelor drepte, nici acesta nu-i bun de bunăvoia lui; că după cum cel mai dinainte a fost drept de frică, tot aşa şi pe acesta răsplata îl face drept, dar, mai bine spus, arată că pare a fi drept. **2.** Nu numai barbarii, care s-au ocupat cu filozofia, ştiu că după moarte oamenii, care au făcut fapte bune, au bună nădejde, iar cei care au făcut fapte rele dimpotrivă, dar şi pitagorienii; că şi ei spun că filozofii au nădejde de un sfîrşit bun. Socrate, în dialogul *Fedon*, spune că sufletele bune pleacă de pe lumea aceasta cu «bună nădejde» [440]; şi iarăşi, blamîndu-i pe cei răi, vorbeşte împotriva lor, spunînd: «trăiesc cu rea nădejde» [441]. **3.** De acord cu el pare a fi Heraclit în cele ce spune cînd vorbeşte despre oameni: «Oamenilor, după ce mor, le rămîn cele pe care nu le nădăjduiesc şi nici nu le bănuiesc» [442].

145. 1. Pavel le scrie dumnezeieşte romanilor, fără ocol: *«Necazul aduce răbdare, răbdarea încercare, încercarea nădejde, iar nădejdea nu ruşinează»* [443]. Răbdarea este pentru nădejdea cea viitoare. Nădejdea este omonimă cu împlinirea nădejdii, cu restabilirea nădejdii sau şi cu *«nu ruşinează»* [444], pentru că nu cuprinde în ea ceva care să poată fi ţinut de ocară. **2.** Cel care ascultă la simpla chemare, atît pentru că a fost chemat, se îndreaptă spre gnoză, nu de frică şi nici mînat de dorinţe. Nu se uită împrejur să vadă de este în afară ceva folositor lui, din care să-i urmeze vreun cîştig sau desfătare, ci cinsteşte pe Dumnezeu; şi, într-adevăr, fiind în chip real îndrăgostit, este atras de dragoste şi mînat spre cele de cuviinţă. **146. 1.** De aceea, nici dacă am presupune că ar lua de la Dumnezeu îngăduinţa să facă faptele oprite, fără să fie pedepsit, nici dacă ar primi pentru acele fapte ca răsplată

439. Epicur, *Fragm.* 582, Usener.
440. Platon, *Fedon*, 67 C.
441. Platon, *Statul*, I, 330 E.
442. Heraclit, *Fragm.* 27, Diels.
443. *Rom.* 5, 3—5.
444. *Rom.* 5, 5.

bunătățile fericiților și ar dobîndi făgăduința ; mai mult, nici chiar dacă ar fi convins că Dumnezeu n-ar ști de faptele pe care le face — lucru cu neputință — el nicicînd n-ar voi să facă ceva împotriva Cuvîntului celui drept, Care este cu adevărat frumos și de dorit pentru El Însuși, pe Care L-a ales odată pentru totdeauna, Care îi este tare scump, tocmai din această pricină. Doar noi am învățat că

«Binele nu stă în mîncarea, care intră în stomac» [445].

2. Acela a auzit că «*nu mîncarea ne va înfățișa lui Dumnezeu*» [446] nici căsătoria, dar nici oprirea din ignoranță a căsătoriei, ci fapta cea gnostică după virtute, pentru că atunci ar trebui numit înfrînat și cîinele, ființă irațională, care se teme de bățul ridicat, că de aceea nu se atinge de mîncare. **3.** Știi doar bine că unor oameni ca aceștia li se vădește propria lor fire îndată ce li se ia făgăduința făcută ; le dispare frica ce-i amenință, dacă piere primejdia care atîrna deasupra capetelor lor.

CAPITOLUL XXIII

147. 1. Niște astfel de oameni nu se pot apropia de natura lucrurilor, ca să înțeleagă, cu adevărat, în chip gnostic, că toate cîte au fost create sînt bune și spre folosul nostru, de pildă căsătoria și facerea de copii, cînd acestea sînt săvîrșite cu socotință ; — dar mai bine decît binele este să fii virtuos și lipsit de patimi, ca să fii asemenea cu Dumnezeu — **2.** Cu privire la lucrurile din afară, folositoare și nefolositoare, oamenii aceia se depărtează de unele lucruri, de altele nu ; dar chiar de lucrurile de care se depărtează se vede că o fac din ură, învinuind și creatura și pe Creator ; și chiar dacă par că se poartă cu credință, totuși judecata lor e lipsită de credință. **3.** Că porunca «să nu poftești» [447] nu trebuie împlinită constrîns de frica ce te silește să te abții de la cele plăcute ; și nici, convins de răsplata făgăduită, să-ți tai pornirile. **4.** Cei care au ascultat de Dumnezeu din pricina făgăduinței, au ales ascultarea de Dumnezeu nu din pricina poruncii, ci din pricina făgăduinței, atrași de momeala plăcerii făgăduinței. **148. 1.** Îndepărtarea de cele materiale nu duce în chip firesc la apropierea de cele spirituale ; dar, dimpotrivă, apropierea de cele spirituale depărtează în chip firesc pe gnostic de cele materiale ; căci gnosticul, alegînd pe cele bune, îmbrățișează în chip gnostic binele, admiră creația, cinstește pe Creator ca sfînt și socotește sfîntă asemănarea cu Dumnezeu. **2.** Gnosticul va spune : «Mă voi dezlega de poftă, ca să-Ți semăn Ție, Doamne ! Frumoasă e rînduiala, cu care ai zidit lumea ; toate sînt bine conduse ;

445. Euripide, *Suppl.* 865 f, Koch, *CAF*, III, 519.
446. *Rom.* 8, 8.
447. *Ieș.* 20, 17.

nimic nu se întîmplă fără cauză! Întru ale Tale trebuie să fiu, Atotputernice! Chiar cînd sînt aici, lîngă Tine sînt! Vreau să fiu fără de frică, ca să mă pot apropia de Tine. Vreau să mă mulţumesc cu puţine, că mă gîndesc la alegerea Ta cea dreaptă, a celor bune din cele asemenea». **149. 1.** Într-un chip cu totul tainic şi cu totul sfînt apostolul ne-a învăţat ca alegerea pe care o facem să fie cu adevărat bine plăcută lui Dumnezeu; ne-a arătat ca prin alegerea noastră să nu aruncăm unele lucruri ca rele, ci să alegem pe cele mai bune din cele bune; şi apostolul grăieşte aşa: **2.** «*Deci cel care-şi măritǎ fecioara lui bine face, iar cel care n-o măritǎ mai bine face* [448], *spre bună-cuviinţă şi alipire nedespărţită de Domnul*» [449]. **3.** Ştim că Dumnezeu, în bunătatea Sa, aşa a rînduit lucrurile, ca să nu ne fie de neapărată trebuinţă cele care se procură greu, dar să ne fie de neapărată trebuinţă cele care se procură uşor. **4.** De aceea bine zice Democrit: «Natura şi învăţătura sînt lucruri apropiate»; şi a dat pe scurt şi cauza: «Învăţătura schimbă pe om, iar natura face ea singură schimbări» [450]; n-a făcut nici o deosebire dacă omul e schimbat de natură sau dacă e schimbat de timp şi de învăţătură. **5.** Pe amîndouă ni le-a dat Domnul; pe una în timpul creaţiei; pe cealaltă în timpul creaţiei din nou şi a naşterii din nou prin Testamentul Său. **6.** Şi trebuie ales ceea ce este de folos pentru partea cea mai de seamă din om; iar partea cea mai de seamă din toate este inteligenţa. **7.** Cui i se pare, deci, că cele cu adevărat bune sînt cele mai plăcute, acela dobîndeşte fructul pe care îl doreşte, adică echilibrul sufletesc. **8.** «*Cel ce Mă ascultă pe Mine,* spune Domnul, *se va odihni în pace cu încredere şi se va linişti fără teamă de orice rău*» [451]; «*Fii cu toată inima ta şi cu înţelepciunea ta nădăjduind în Dumnezeu*» [452]. În acest chip este cu putinţă ca gnosticul să ajungă Dumnezeu: «*Eu am spus: Dumnezei sînteţi şi fii ai Celui prea Înalt*» [453]. **150. 1.** Empedocle spune că sufletele înţelepţilor ajung Dumnezei, scriind acestea:

> «În sfîrşit ajung ghicitori, cîntăreţi şi doctori
> Şi primii printre oamenii de pe pămînt.
> Din ei odrăslesc zeii cei puternici, înconjuraţi de cinste» [454].

2. Omul, judecat în sine însuşi, este plăsmuit după chipul duhului cu care s-a născut; n-a fost creat fără chip şi fără formă în atelierul naturii, unde se săvîrşeşte în chip tainic naşterea omului; omului îi sînt co-

448. *I Cor.* 7, 38.
449. *I Cor.* 7, 35.
450. Democrit, *Fragm.* 33, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 153, 1.
451. *Prov.* 1, 33.
452. *Prov.* 3, 5.
453. *Ps.* 81, 6.
454. Empedocle, *Fragm. 146,* Diels.

mune şi arta şi materia ; dar omul, luat individual, este caracterizat potrivit imprimării făcute în sufletul său de lucrurile pentru care are preferinţă. **3.** Pe acest temei spunem că Adam a fost desăvîrşit în ce priveşte plăsmuirea sa ; nu-i lipsea nimic din cele care caracterizează chipul şi forma omului. **4.** Dar ceea ce avea să primească pentru a ajunge desăvîrşit şi prin ascultare să fie drept, aceea stătea în puterea lui, adică de a-l duce la virsta de bărbat. Vina stă în alegere şi mai ales în alegerea a ceea ce este oprit ; Dumnezeu n-are nici o vină. Naşterea este dublă : una, aceea cînd ne naştem ; a doua, aceea ce devenim. **151. 1.** Curajul omului, care, după cum spun unii, este de natură pasională şi-i lipsit de frică, potrivit fiinţei sale, face de nebiruit pe cel ce are curaj ; paznic al minţii este tăria inimii, care se vădeşte în răbdare, în stăruinţă şi în altele asemănătoare ; iar peste poftă sînt rînduite cumpătarea şi priceperea mîntuitoare. **2.** Dumnezeu este lipsit de pasiune, lipsit de teamă, lipsit de poftă. Dumnezeu nu-i lipsit de teamă în sensul că nu se fereşte de primejdii, nici cumpătat, în sensul că-şi stăpîneşte poftele ; firea lui Dumnezeu nu poate cădea în nici o primejdie ; Dumnezeu nu fuge de laşitate, după cum nici nu va dori să-şi stăpînească poftele. **3.** În legătură cu noi a fost spus în chip tainic acel cuvînt al lui Pitagora : «Unul trebuie să fie şi omul» [455], pentru că şi Însuşi Arhiereul este unul, pentru că unul este Dumnezeu, potrivit stării Sale imutabile de a voi totdeauna cele bune. **152. 1.** Mîntuitorul interzicînd pofta, a interzis şi mînia ; că mînia este pofta de a pedepsi. În general vorbind, partea pasională a sufletului cuprinde tot felul de pofte ; dar cînd omul prin îndumnezeire este lipsit de orice patimă, ajunge prin curăţia sa unic. **2.** După cum cei care în mare se ţin de ancoră, ei trag ancora, dar nu trag ancora spre ei, ci ei sînt traşi spre ancoră, tot aşa şi cei care duc viaţă gnostică trag pe Dumnezeu spre ei, dar, fără să-şi dea seama, ei sînt traşi spre Dumnezeu. Că cel care slujeşte lui Dumnezeu îşi slujeşte sieşi. **3.** În viaţa sa contemplativă, gnosticul se îngrijeşte să slujească lui Dumnezeu, iar prin purificarea sa sinceră contemplă cu sfinţenie pe Dumnezeu ca sfînt. Într-adevăr cumpătarea, care în starea sufletului se observă pe ea însăşi, se priveşte şi se contemplă neîntrerupt şi se aseamănă pe cît este cu putinţă cu Dumnezeu.

CAPITOLUL XXIV

153. 1. Lucrările care sînt în puterea noastră sînt şi sub stăpînirea noastră, la fel şi cu contrarele lor, ca de pildă a filozofa sau nu, a crede sau a nu crede. Şi pentru că fiecare din cele două contrarii sînt sub stăpînirea noastră, urmează că pot fi şi în puterea noastră. **2.** Deci este

455. Pitagora, *Simbol. 71*, Mullach, *FPG*, I, 508.

în puterea noastră să împlinim poruncile şi să nu le împlinim; unor fapte ca acestea pe bună dreptate le urmează lauda şi blamul, iar cei care sînt pedepsiţi pentru păcatele săvîrşite sînt pedepsiţi numai pentru faptele pe care le-au săvîrşit. Cele făptuite au trecut şi ceea ce s-a făptuit odată nu poate fi socotit nefăptuit. **3.** Păcatele făptuite înainte de credinţă sînt iertate de Domnul, nu pentru că n-ar fi fost făcute, ci pentru că le socoteşte ca nefăcute. **4.** Basilide spune că nu sînt iertate toate păcatele, ci numai cele făcute fără de voie şi cele făcute din neştiinţă, ca şi cum un dar atît de mare ar fi făcut de un om, nu de Dumnezeu. Lui Basilide îi spune Scriptura: «*Ai socotit, nelegiuitule, că voi fi la fel cu tine!*» [456]. **5.** Dacă sîntem pedepsiţi pentru păcatele făcute cu voie, nu sîntem pedepsiţi pentru păcatele care n-ar fi putut fi făcute, ci pentru cele care au fost făcute. **6.** Pedeapsa nu foloseşte păcătosului la aceea că n-a făcut păcate, ci la aceea ca să nu păcătuiască în viitor şi la aceea ca să nu cadă şi altul în păcate asemănătoare. **154. 1.** Aici pe pămînt, bunul Dumnezeu pedepseşte pentru trei pricini: prima, ca cel pedepsit să ajungă mai bun decît înainte; a doua, ca cei care pot să se mîntuiască prin pildele altora să fie preveniţi să se lase de păcate; şi a treia, să nu fie uşor de dispreţuit cel căruia i s-a făcut nedreptate, pentru ca cel care a făcut-o să o facă din nou. **2.** Două sînt şi mijloacele de îndreptare ale păcătosului: unul prin învăţătură, iar altul prin pedepsire; pe acesta din urmă îl numim pedagogic. **3.** Trebuie să se ştie că cei care cad în păcate, după ce s-au botezat, sînt pedepsiţi pentru păcatele pe care le-au săvîrşit; păcatele săvîrşite înainte de botez sînt iertate; cele săvîrşite după botez au nevoie de curăţire. **4.** Iar despre cei necredincioşi s-a spus: «*S-au socotit ca praful, pe care-l spulberă vîntul de pe faţa pămîntului* [457] *şi ca o picătură din cadă*» [458].

CAPITOLUL XXV

155. 1. «Fericit este acela
Care ştiinţa istoriei o are,
Care nu se porneşte spre fapte nedrepte
Şi nici nu supără pe concetăţenii săi,
Ci contemplă natura cea nemuritoare,
Lumea, care nu îmbătrîneşte, şi ştie
Pentru ce-i alcătuită, din ce şi cum.
De unii ca aceştia nicicînd nu se apropie
Gînd de fapte ruşinoase» [459].

456. *Ps.* 49, 22.
457. *Ps.* 1, 4.
458. *Is.* 40, 15.
459. Euripide, *Fragm. inc.*, 910.

2. Pe bună dreptate şi Platon spune că cel care poate contempla ideile va trăi ca Dumnezeu între oameni. Mintea este locul ideilor, iar mintea este Dumnezeu. Aşadar, după Platon, cel care poate contempla pe năvăzutul Dumnezeu este numit Dumnezeu viu între oameni [460]. **3.** Socrate, în dialogul *Sofistul*, a numit Dumnezeu pe oaspetele străin eleat, care era dialectician [461], că şi Homer spune că «zeii vizitează oraşele, luînd chip de oaspeţi străini» [462]. **4.** Cînd sufletul se ridică puţin cîte puţin deasupra creaţiei şi este în legătură cu lumea ideilor, cum este «corifeul» din dialogul *Teetet* [463], atunci sufletul acela a ajuns ca un înger [464] şi va fi împreună cu Hristos, pentru că poate să contemple şi pentru că urmăreşte totdeauna să împlinească voia lui Dumnezeu; într-adevăr, este

«Singurul inspirat; toţi ceilalţi ca umbrele, care n-au ostoi» [465],

5. că morţii îşi îngroapă morţii lor [466]. De aceea Ieremia zice: «O *voi umple cu oameni morţi, pe care i-a lovit mînia Mea*» [467]. »**56. 1.** Dumnezeu, pentru că nu se poate demonstra, nu poate fi obiect de ştiinţă; Fiul, însă, este şi înţelepciune şi ştiinţă şi adevăr şi toate celelalte cîte sînt înrudite cu acestea; de aceea se şi poate demonstra şi se şi poate expune pe larg. Ca să spun pe scurt, toate puterile Duhului, fiind o singură putere, se adună în jurul aceluiaşi centru, Fiul, Care nu se poate defini clar în ce priveşte ideea despre fiecare din puterile Lui. **2.** Fiul nu este simplu unul ca unul, nici ca multe părţi, ci ca toate unul, de aceea este şi toate; El este cercul tuturor puterilor, care se învîrt în Unul şi sînt unite în Unul. **157. 1.** De aceea Cuvîntul este numit «*alfa şi omega*» [468], pentru că El este singurul al Cărui sfîrşit este şi început, Care sfîrşeşte iarăşi în locul din care şi-a avut începutul, în Care nu este deloc nici o întrerupere. **2.** De aceea a crede în El şi a crede prin El, înseamnă a ajunge la unitate, înseamnă a fi unit în chip nedespărţit cu El; a nu crede în El înseamnă îndoială, depărtare, împărţire. **3.** «*De aceea zice Domnul: Tot fiul cel de alt neam, netăiat împrejur la inimă şi netăiat împrejur la trup*» — adică necurat cu trupul şi cu duhul — «*şi cei de alt neam din mijlocul casei lui Israil nu vor intra în*

460. Ideile acestea se găsesc în dialogul lui Platon: *Sofistul.*
461. Platon, *Sofistul*, 216 AB.
462. Homer, *Odiseea*, XVII, 485—486.
463. Platon, *Teetet*, 173 C.
464. *Mt.* 22, 30.
465. Homer, *Iliada*, X, 495. Este vorba de ghicitorul Tiresia pus faţă în faţă cu ceilalţi morţi din infern.
466. *Mt.* 8, 22; *Lc.* 9, 60.
467. *Ier.* 33, 5.
468. *Apoc.* 1, 8; 21, 6; 22, 13.

Sfintele Mele, ci numai leviții» [469]. A numit *«cei de alt neam»* pe cei care n-au voit să creadă și au ales să rămînă necredincioși. **158. 1.** Sînt, deci, cu adevărat preoți ai lui Dumnezeu numai cei care viețuiesc în curăție. De aceea mai sfinte decît toate semințiile tăiate împrejur au fost socotite semințiile din care au fost unși arhierei, regi și profeți. **2.** Pentru asta Dumnezeu le poruncește să nu se atingă de morți, nici să intre într-o casă în care se află morți [470], nu pentru că trupul ar fi spurcat, ci pentru că păcatul și neascultarea sînt socotite lucruri trupești, corporale, moarte, și de aceea vrednice de ură. **3.** Preotului îi este îngăduit să intre numai în casa tatălui, mamei, fiului și fiicei, cînd aceștia au murit [471], pentru că singurii sînt rude după trup și sămînță, de la care preotul a luat cauza apropiată a intrării lui în viață. **4.** Dar și preoții trebuie să se curățe șapte zile [472], atîtea zile cît a durat crearea lumii; în ziua a șaptea se celebrează odihna, iar în ziua a opta preotul aduce jertfă pentru păcat, după cum este scris în Iezechiel [473]; și, prin această jertfă pentru păcat, preotul poate primi făgăduința. **159. 1.** Curăție desăvîrșită este, însă, după părerea mea, credința în Evanghelie, prin lege și profeți; iar jertfă pentru păcat este curăția prin ascultare compietă, însoțită de lepădarea celor trupești, spre restituirea cu mulțumire a cortului [474], cînd sufletul iese din el. **2.** Timpul de șapte zile poate fi sau timpul care prin cele șapte perioade numărate restabilește odihna cea mai înaltă [475], sau cele șapte ceruri, pe care unii le numără progresiv, sau chiar ținutul care stă nemișcat învecinat cu lumea spirituală, numit al optulea număr. Scriptura, dar, spune că gnosticul trebuie să se ridice din lumea creată și din păcat. **3.** După șapte zile se aduc jertfele pentru păcat; că există teama unei schimbări, chiar cînd se atinge a șaptea mișcare circulară.

160. 1. Iov cel drept a spus: *«Gol am ieșit din pîntecele mamei mele, gol mă voi întoarce acolo»* [476]; nu gol de averi — că lucrul acesta este mic și comun — ci, ca drept, a plecat gol de răutăți, de păcat și de chipul urît, care însoțește pe cei care au trăit cu nedreptate. **2.** Că acest înțeles îl au cuvintele: *«Dacă nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii»* [477]; curați, adică, la trup și sfinți la suflet, prin îndepărtarea de fapte rele. Dumnezeu ne arată că vrea să fim niște oameni ca

469. *Iez.* 44, 9—10.
470. *Iez.* 44, 25.
471. *Iez.* 44, 25.
472. *Iez.* 44, 26.
473. *Iez.* 44, 27.
474. *II Cor.* 5, 1. 4.
475. *Lev.* 25, 8.
476. *Iov* 1, 21.
477. *Mt.* 18, 3.

aceştia, să fim aşa cum ne-am născut din pîntecele apei [478]. **3.** Dumnezeu vrea ca naşterea, care urmează naşterii, să ne facă treptat nemuritori. Iar *«lumina necredincioşilor se va stinge»* [479]. **161. 1.** Da, această curăţie, şi la trup şi la suflet, pe care o urmăreşte gnosticul, a arătat-o minunat prea înţeleptul Moisi prin folosirea repetată a aceluiaşi cuvînt; cînd descrie curăţia trupului şi sufletului Rebecăi, spune aşa: *«Fecioara era frumoasă, fecioară era, nu o cunoscuse bărbat»* [480]. **2.** Rebeca se tîlcuieşte: slava lui Dumnezeu; iar slava lui Dumnezeu înseamnă nemurire. Adevărata dreptate constă în a nu înşela pe altul, înseamnă a fi în întregime templu sfinţit al Domnului [481]; dreptatea este, deci, pacea şi bunăstarea vieţii, pacea cu care a slobozit Domnul pe femeie, zicînd: *«Mergi în pace!»* [482]. **3.** Salem se tîlcuieşte pace [483], al cărei împărat este numit Mîntuitorul nostru, despre Care Moisi spune: *«Melchisedec, regele Salemului, preotul Dumnezeului Celui prea înalt»* [484], care a dat vinul şi pîinea [485], mîncarea cea sfinţită în chip de euharistie. Şi Melchisedec se tîlcuieşte: împărat drept; iar dreptatea şi pacea sînt sinonime. **162. 1.** Basilide, însă, afirmă că Dreptatea şi Pacea, fiica ei, sînt rînduite să rămînă în numărul opt.

2. Trebuie, însă, să trecem de la problemele care privesc mai mult ştiinţele naturale la problemele morale, care sînt mai la îndemîna tuturor.

3. Însuşi Mîntuitorul în chip simplu ne iniţiază, aşa cum spune tragedia:

> «El vede pe cei ce-l văd şi dă ceremoniile religioase cele cu mistere».

Iar dacă întrebi:

> «Ce fel sînt ceremoniile pe care le aduci?»,

vei auzi iarăşi:

> «Nu trebuie să le ştie muritorii, care nu sînt iniţiaţi».

4. Iar dacă te interesezi să afli care-ar fi acelea, iarăşi ai s-auzi:

> «Nu-ţi este îngăduit să le auzi, chiar de eşti vrednic să le ştii
> Totuşi ceremoniile lui Dumnezeu duşmănesc pe cel ce nu crede în ele» [486].

478. Adică: din botez.
479. *Iov* 21, 17.
480. *Fac.* 24, 16.
481. *I Cor.* 3, 17.
482. *Mc.* 5, 34.
483. *Evr.* 7, 2.
484. *Fac.* 14, 18.
485. *Fac.* 14, 18.
486. Euripide, *Bacantele*, 470—472, 474, 476 şi pentru § 3 şi 4.

5. Dumnezeu este fără de început, Începutul desăvîrşit al universului, Creatorul începutului. Întrucît este existenţă, este început lumii naturale; întrucît este bun, este început lumii morale; şi iarăşi, întrucît este minte, este început lumii raţionale şi cugetătoare. Din pricina asta numai Cuvîntul este Învăţătorul, Fiu al minţii Tatălui, Cel ce educă pe om.

CAPITOLUL XXVI

163. 1. Nu sînt cu bună judecată cei care atacă creaţia şi batjocoresc trupul; nu se uită că statura omului este făcută dreaptă, ca să vadă frumuseţea cerului, că alcătuirea simţurilor este pentru dobîndirea cunoaşterii, iar mădularele şi părţile trupului sînt organe pentru săvîrşirea binelui, nu pentru satisfacerea plăcerii. **2.** De aceea locaşul acesta primeşte în el sufletul, care este de cea mai mare valoare înaintea lui Dumnezeu; şi omul este socotit vrednic de Duhul Sfînt prin sfinţirea sufletului şi a trupului, sfinţire desăvîrşită prin împăcarea cu Mîntuitorul. **3.** Iar consecinţa reciprocă a celor trei virtuţi se găseşte în omul gnostic, care se îndeletniceşte cu Dumnezeirea în domeniul moral, natural şi raţional. **4.** Înţelepciunea este ştiinţa lucrurilor dumnezeieşti şi omeneşti; dreptatea este armonia părţilor sufletului; sfinţenia este slujirea lui Dumnezeu. **5.** Dacă cineva huleşte trupul, şi prin el creaţia, şi aduce ca mărturie pe Isaia care spune: *«Tot trupul iarbă şi toată slava omului ca floarea ierbii; uscatu-s-a iarba şi floarea a căzut, iar cuvîntul Domnului rămîne în veac»* [487], acela să audă interpretarea pe care o dă Duhul prin proorocul Ieremia acestei probleme: *«Şi-i voi împrăştia pe ei ca pe uscăturile zburate de vînt în pustie.* **164. 1.** *Aceasta este soarta şi partea, că n-aţi ascultat de Mine, zice Domnul. Că M-ai uitat pe Mine şi ai nădăjduit în minciuni şi Eu voi descoperi cele dinapoi ale tale asupra feţei tale şi se va vedea necinstea ta, desfrînarea ta şi nechezatul tău»* [488] şi celelalte. **2.** Aceasta înseamnă: *«floarea ierbii»* [489] şi: *«a umbla după trup»* [490] şi: *«a fi trupeşti»* [491], după cum spune apostolul, adică, cei care sînt în păcate. **3.** Este recunoscut de toată lumea că în om sufletul este mai bun, iar trupul mai puţin; dar nici sufletul nu este bun prin fire, nici trupul rău prin fire; şi iarăşi nici ceea ce nu este bun nu este neapărat rău; **4.** că sînt unele lucruri şi fapte care stau la mijloc, iar între cele din mijloc unele sînt de preferat, altele de aruncat. **5.** Trebuie, deci, ca alcătuirea omului,

487. *Is.* 40, 7—8.
488. *Ier.* 13, 24—27.
489. *Is.* 40, 7.
490. *I Cor.* 3, 3.
491. *I Cor.* 15, 17.

formată din simțiri, să fie alcătuită din diferite, din trup și suflet, dar nu din contrarii. **165. 1.** Așadar, faptele bune sînt atribuite totdeauna părții superioare din om, părții duhovnicești, pentru că sînt bune ; faptele iubitoare de plăceri și de păcate sînt atribuite părții inferioare din om, părții păcătoase. **2.** Astfel, sufletul înțeleptului și al gnosticului, ca și cum ar fi un oaspete în trup, se folosește de trup cu bună-cuviință și cu prețuire, nu cu pasiune, pentru că în scurtă vreme părăsește cortul, dacă timpul plecării îl cheamă. **3.** «*Străin sînt eu pe pămînt* [492], spune Scriptura ; *eu sînt un pribeag la voi*» [493]. Din aceste cuvinte a luat Basilide ideea să spună că oamenii aleși sînt străini lumii, pentru că prin firea lor ar fi mai presus de lume. **4.** Dar lucrurile nu stau așa ! Că toate sînt ale unui singur Dumnezeu și nimeni nu poate fi prin fire străin de lume, pentru că este o singură substanță și un singur Dumnezeu. Gnosticul viețuiește în lume ca străin, dar știe că sînt ale lui toate cele din lume și că pe toate are să le părăsească.

166. 1. Peripateticienii socot că bunurile sînt de trei feluri și se folosesc de ele ; dar se folosesc și de trup, ca un călător, care face o călătorie îndepărtată. Acesta se folosește de hanuri și de casele care oferă pe drum găzduire, poartă grijă și face curat locul în care poposește ; apoi cînd pleacă, părăsește locuința și bunurile din ea, ca și folosința lor, fără părere de rău ; și urmează cu dragă inimă pe cel care îl scoate din această viață ; nu se uită înapoi deloc pentru nici o pricină, mulțumește pentru găzduirea ce i s-a dat, binecuvintează plecarea și îmbrățișează locuința cea din ceruri. **2.** «*Știm că dacă se va desface locuința pămîntească a cortului nostru, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mînă omenească în ceruri. De aceea suspinăm în acest trup dorind să ne îmbrăcăm cu locuința noastră cea din cer, dacă vom fi găsiți îmbrăcați, nu goi* [494] ; *că prin credință umblăm, nu prin vedere*» [495], după cum spune apostolul. **3.** «*Voim mai bine să plecăm din trup și să petrecem cu Domnul*» [496]. Cuvîntul «*mai bine*» se folosește pentru comparație ; iar comparația nu se poate face decît între cei asemenea ; de pildă omul cu mai mult curaj este mai curajos decît cei curajoși ; și este foarte curajos față de cei fricoși. **167. 1.** Pentru asta Pavel a adăugat : «*De aceea și nevoim ca, fie petrecînd aici, fie plecînd, să fim bineplăcuți Lui*» [497], adică unicului Dumnezeu, al Cărui lu-

492. *I Cor.* 5, 1. 4.
493. *Fac.* 23, 4 ; *Ps.* 38, 17.
494. *II Cor.* 5, 1—3.
495. *II Cor.* 5, 7.
496. *II Cor.* 5, 8.
497. *II Cor.* 5, 9.

cru sînt toate : şi zidirea şi lumea şi cele mai presus de lume. **2.** Îl laud pe Epiharm, care înţelepţeşte spune :

> «Dacă ţi-i mintea plină de evlavie, n-ai să suferi nici un rău,
> Că, după moarte, duhul tău în cer locuieşte» [498].

3. Laud şi versurile poetului liric :

> «Sufletele necredincioşilor rătăcesc pe pămîntul acesta de sub cer,
> Cuprinse de dureri de moarte, înjugate la chinuri
> de care să scape nu pot ;
> Sufletele celor credincioşi locuiesc în ceruri
> Şi cîntă în imne laude marelui Dumnezeu» [499].

4. Deci sufletul nu e trimis din cer aici pe pămînt la cele mai rele — că Dumnezeu pe toate le face spre mai bine — ci sufletul, care a ales cea mai bună vieţuire, potrivit dreptăţii lui Dumnezeu, schimbă pămîntul cu cerul.

168. 1. Pe bună dreptate spunea Iov, care a ajuns la gnoză : «*Toate le poţi şi nu-Ţi este Ţie nimic cu neputinţă. Cine-mi va vesti mie acelea pe care nu le ştiam, lucrurile mari şi minunate pe care nu le-am cunoscut* [500] *? Eu m-am smerit pe mine însumi, socotindu-mă pămînt şi cenuşă*» [501]. **2.** Cel care nu cunoaşte este păcătos, pămînt şi cenuşă, iar cel care ajunge la cunoaştere se aseamănă cu Dumnezeu, atît cît este cu putinţă, este şi duhovnicesc şi, din această pricină, ales. **3.** Scriptura numeşte pămînt pe cei neînţelegători şi neascultători ; şi Scriptura va face lămurit lucrul acesta, că spune Ieremia profetul despre Ioachim şi fraţii lui : «*Pămîntule, pămîntule, auzi cuvîntul Domnului : Scrie pe bărbatul acesta, om izgonit !*» [502]. **169. 1.** Şi iarăşi alt profet spune : «*Ascultă, cerule şi ia în urechi, pămîntule !*» [503] ; a numit «*auzul*» înţelegere şi a numit «*cer*» sufletul gnosticului, care atrage la el priveliştea cerului şi a celor dumnezeieşti ; şi prin aceasta a ajuns israilit [504] ; **2.** dimpotrivă a numit «*pămînt*» pe cel ce alege neştiinţa şi împietrirea inimii, iar cuvîntul «*ia în urechi*» l-a spus despre urechi, organele auzului, atribuind cele trupeşti celor care se alipesc de cele materiale. **3.** Aceştia sînt aceia despre care profetul Miheea zice : «*Au-*

498. Epiharm, *Fragm. 265*, Kaibel.
499. Pindar, *Fragm. 132*, Schroeder.
500. *Iov* 40, 2—3.
501. *Iov* 40, 6.
502. *Ier.* 22, 29—30.
503. *Is.* 1, 2.
504. Adică : unul care vede pe Dumnezeu, potrivit etimologiei făcute de Clement în : *Pedagogul*, I, 57, 2.

ziļi, popoare, care locuiţi în dureri, cuvîntul Domnului» [505]. **4.** Iar Avraam a spus: *«Nicidecum, Doamne, Tu, Cel ce judeci pămîntul»* [506], pentru că, după cuvîntul Mîntuitorului *«cel ce nu crede este şi judecat»* [507]. **170. 1.** Şi în Cărţile Regilor aşa este scris despre judecata şi hotărîrea Domnului: *«Dumnezeu va auzi pe cei drepţi* [508], *iar pe cei necredincioşi nu-i va mîntui, pentru că nu vor să ştie de Dumnezeu* [509]. *Că Atotputernicul nu va face lucruri absurde»* [510]. **2.** Ce vor spune, oare, ereziile în faţa acestor cuvinte, cînd Scriptura propovăduieşte că Atotputernicul Dumnezeu este bun şi nu-i autorul răului şi al nedreptăţii, cînd Scriptura spune că neştiinţa se naşte din necunoaştere şi că Dumnezeu nu face nimic absurd? **3.** *«El este Dumnezeul nostru,* spune Scriptura, *şi în afară de El nu este altul care să mîntuiască»* [511], iar după apostol: *«Nu este nedreptate la Dumnezeu»* [512]. **4.** Profetul, însă, ne învaţă lămurit despre voinţa lui Dumnezeu şi despre progresul gnostic prin cuvintele acestea: *«Şi acum, Israile, ce cere Domnul Dumnezeul tău de la tine, decît să te temi de Domnul Dumnezeul tău şi să umbli în toate căile Lui şi să-L iubeşti şi să-I slujeşti numai Lui»* [513]. Aceasta cere de la tine, care ai puterea de a alege mîntuirea.

171. 1. Ce vor pitagorienii, cînd poruncesc ca rugăciunea să fie făcută cu glas tare? După părerea mea pitagorienii nu socot că Dumnezeirea nu poate auzi pe cei care se roagă încet, ci cer aceasta pentru că vor să fie drepte rugăciunile; că dacă nu sînt drepte te ruşinezi să le spui în auzul tuturora. **2.** În ce ne priveşte, vom vorbi despre rugăciune la timp, mai tîrziu, în această lucrare. Noi, ca unii *«care umblăm ziua»* [514], se cuvine să facem ca faptele noastre să strige. **3.** *«Să lumineze faptele tale!»* [515]. *«Şi iată om şi faptele lui înaintea feţei lui! Că iată Dumnezeu şi faptele Lui!»* [516]. Gnosticul trebuie să imite pe Dumnezeu atît cît stă în puterea lui. **4.** După mine şi poeţii par a numi pe cei aleşi ai lor: «asemănători zeilor», «dumnezeieşti», «asemenea cu zeii», «egali în înţelepciune cu Zeus», «întru nimic mai puţin, la fel cu

505. *Mih.* 1, 2. 12.
506. *Fac.* 18, 25.
507. *In.* 3, 18.
508. *Iov* 36, 10.
509. *Iov* 36, 12.
510. *Iov* 34, 12; 35, 13. 14.
511. *Is.* 45, 21.
512. *Rom.* 9, 14
513. *Deut.* 10, 12.
514. *Rom.* 13, 13.
515. *Mt.* 5, 16.
516. *Is.* 40, 10; 62, 11.

zeii», «întocmai cu zeii». Da, poeții au ros de jur împrejur cuvintele Scripturii : «*după chip și asemănare*» [517]. **172. 1.** Euripide spune :

«Aripi de aur mi se pun la spate
Și tălpice care plac sirenelor ;
Urca-mă-voi în văzduh, sus mult de tot,
Ca să mă-nsoțesc cu Zeus» [518].

2. Eu, însă, am să rog Duhul lui Hristos să mă într-aripeze spre Ierusalimul meu. Și stoicii numesc cerul în chip propriu cetate, iar cetățile de pe pământ nu le numesc deloc așa ; se numesc, spun ei, cetăți, dar nu sînt, că cetatea trebuie să fie ceva bun, poporul fericit, iar mulțimea de oameni condusă de legi [519], cum este condusă de Cuvînt Biserica, cetate pe pământ nedoborîtă de dușmani și necîrmuită de tirani, voință a lui Dumnezeu pe pământ, precum în cer [520]. **3.** Poeții fac tablourile acestei cetăți în scrierile lor. Cetățile hiperboreene, cetățile arimaspee [521] și Cîmpiile Elizee [522] sînt așezări omenești în care locuiesc drepții. Știm că și statul lui Platon este o imagine a statului care se află în cer [523].

517. *Fac.* 1, 26.
518. Euripide, *Fragm. inc.*, 911.
519. Hrisip, *Fragm. mor.* 327 v. Arnim.
520. *Mt.* 6, 10.
521. Herodot, IV, 13, 32—36.
522. Homer, *Odiseea*, IV, 563—568.
523. Platon, *Statul*, IX. 592 B.

STROMATA A V-A
A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1.1. Atîtea despre gnostic, spuse oarecum în treacăt. Să mergem, însă, mai departe; că trebuie să cercetăm iarăşi cu luare aminte credinţa. Sînt unii care fac deosebire, spunînd că credinţa noastră se referă la Fiul, iar cunoaşterea — gnoza — se referă la Tatăl. **2.** Ei nu-şi dau seama că trebuie să credem cu adevărat în Fiul, adică să credem că este Fiu, că a venit; să credem cum a venit şi pentru ce a venit; să credem despre patima Lui; în sfîrşit, să credem că este de neapărată nevoie să cunoaştem cine este Fiul lui Dumnezeu. **3.** Nici cunoaşterea fără credinţă, nici credinţa fără cunoaştere, după cum nici Tatăl fără Fiu. Cînd vorbim de Tatăl, ştim că Tatăl este Tatăl Fiului, iar Fiul este adevăratul Învăţător, Care ne vorbeşte despre Tatăl. **4.** Iar ca să crezi în Fiul, trebuie să cunoşti pe Tatăl, cu Care este în legătură şi Fiul [1]. Şi iarăşi, ca să cunoaştem pe Tatăl, trebuie să credem în Fiul, pentru că Fiul lui Dumnezeu ne învaţă despre Tatăl [2]. Din credinţă, la cunoaştere; iar prin Fiul ni se face cunoscut Tatăl. Cunoaşterea Fiului şi a Tatălui, cunoaştere conformă îndreptarului gnostic, cel cu adevărat gnostic, este pricepere şi înţelegere a adevărului prin adevăr [3]. **5.** Noi sîntem, deci, credincioşi în ceea ce nu este crezut şi gnostici în ceea ce nu este cunoscut, adică în ceea ce este necunoscut şi ceea ce este necrezut de toţi oamenii, dar gnostici, cunoscători, în ceea ce este crezut şi cunoscut de puţini oameni. Sîntem gnostici nu cu cuvîntul — înregistratori de fapte — ci cu însăşi contemplaţia.

2.1. «*Fericit este cel ce grăieşte la urechile celor ce ascultă*» [4] Credinţa este urechea sufletului şi la această credinţă face aluzie Domnul cînd spune: «*Cel ce are urechi de auzit să audă*» [5], pentru ca prin credinţă să înţeleagă cele ce spune Domnul şi cum le spune. **2.** Şi

1. *In.* 1, 1.
2. *In.* 1, 18.
3. *In.* 14, 6—7.
4. *Înţ. Sir.* 25, 12.
5. *Mt.* 11, 15; 13, 9. 43; *Mc.* 4, 9. 23; *Lc.* 8, 8; 14, 35.

Homer, cel mai vechi dintre poeți, folosește cuvîntul «a auzi» pentru «a înțelege»; folosește specialul în locul generalului, cînd scrie: «și ei auzeau mai ales» [6]. Că, în general vorbind, acordul și armonia între cei doi — dascăl și ucenic — duc la un singur sfîrșit: mîntuirea. **3.** Martor fără greș ne este apostolul, care zice: «*Că doresc să vă văd, ca să vă dau ceva dar duhovnicesc spre întărirea voastră; și aceasta, ca să mă mîngîi împreună cu voi, prin credința noastră laolaltă, a voastră și a mea*» [7]. Și iarăși, puțin mai jos, adaugă: «*Iar dreptatea lui Dumnezeu se descoperă din credință spre credință*» [8]. **4.** Se vede, dar, că apostolul vestește o credință dublă; dar mai bine spus, o singură credință, aceea care primește creștere și desăvîrșire. **5.** Căci credința, comună tuturor oamenilor, este ca o temelie a credinței celei desăvîrșite — celor care doreau să se vindece și veneau la El mînați de credință, Domnul le zicea : «*Credința ta te-a mîntuit*» [9] —. **6.** Credința desăvîrșită se zidește pe credința comună, se desăvîrșește împreună cu cel ce crede ; iar credința dobîndită prin învățătură ajunge egală cu ea, încît îndeplinește și poruncile Cuvîntului ; așa erau apostolii, despre care se spune că puteau cu credința lor să mute munții [10], să mute copacii și să-i sădească în alt loc [11]. **3. 1.** De aceea apostolii, simțind măreția acestei puteri, cereau să li se adauge credință [12] ; credința, care, ca un «*grăunte de mușlar*» [13], pișcă în chip folositor sufletul și crește în el mare, încît se odihnesc [14] în suflet cuvintele care vorbesc de cele cerești. **2.** Dacă cineva cunoaște pe Dumnezeu prin fire, așa precum gîndește Basilide, atunci acela numește inteligență credința desăvîrșită și odată cu ea și împărăția, tîlcuind-o a fi o creatură vrednică de a fi alături de Creator ; atunci numește credința o existență, dar nu o putere voluntară ; o numește o fire, o ipostasă, o frumusețe indefinită a unei creaturi, care nu poate fi depășită, nu însă un asentiment rațional al unui suflet înzestrat cu voință liberă. **3.** Sînt, deci, de prisos poruncile, atît cele din Vechiul Testament cît și cele din Noul Testament, dacă omul se mîntuie prin fire, după cum vrea Valentin, dacă este credincios și ales prin fire, după cum vrea Basilide. Dacă ar fi așa, firea omenească ar fi putut străluci cu timpul, cîndva, fără să mai fi fost nevoie de venirea Mîntuito-

6. Homer, *Odiseea*, VI, 185.
7. *Rom.* 1, 11—12.
8. *Rom.* 1, 17.
9. *Mt.* 9, 22 ; *Mc.* 5, 34 ; 10, 52 ; *Lc.* 7, 50 ; 8, 48 ; 17, 19 ; 18, 42.
10. *Mt.* 17, 20 ; *I Cor.* 13, 2.
11. *Lc.* 17, 6.
12. *Lc.* 17, 5.
13. *Mt.* 17, 20 ; *Lc.* 17, 6.
14. *Mt.* 13, 31 -32 ; *Mc.* 4, 31—32 ; *Lc.* 13, 19.

rului. **4.** Dar dacă aceşti eretici spun că este de neapărată trebuinţă venirea Domnului, atunci dispar însuşirile pe care le dau ei firii omeneşti, pentru că cei aleşi nu se mîntuie prin fire, ci prin învăţătură, prin curăţire şi prin facerea de fapte bune. **4. 1.** Avraam a crezut cu auzul în glasul care i-a făgăduit la stejarul de la Mamvri, zicîndu-i : «*Şi-ţi voi da pămîntul acesta ţie şi seminţiei tale*» [15]. A fost, oare, Avraam ales sau nu ? Dacă nu era, atunci cum a crezut îndată, ca şi cum ar fi fost ales prin fire? Dacă era ales, părerea ereticilor e greşită, pentru că alegerea s-a făcut înainte de venirea Mîntuitorului, deci mîntuirea: «*Că i s-a socotit lui spre îndreptăţire*» [16]. **2.** Iar dacă unul, care urmează lui Marcion, ar îndrăzni să spună că Demiurg mîntuie pe cel ce crede în El, dîndu-i propria mîntuire, atunci puterea Dumnezeului celui bun va fi micşorată, pentru că puterea Lui a făcut tîrziu mîntuirea, în urma lui Demiurg, de Care ereticii vorbesc multe, pentru că de la El va învăţa şi pe El Îl va imita. **3.** Dacă, după cum spun aceşti eretici, Dumnezeul cel bun aşa mîntuie, atunci El nu mîntuie nici pe ai Lui şi nici cu acordul Celui care a creat lumea, ci prin silă şi prin viclenie. **4.** Dar cum mai poate fi bun Dumnezeul care lucrează aşa şi mîntuie mai tîrziu? Iar dacă locul este deosebit, dacă locuinţa Celui Atotputernic este după locuinţa Celui Bun, atunci voinţa celui care mîntuie, care este cauza primară, nu vine în urma Celui Bun.

5. 1. Din cele arătate mai înainte s-a văzut că ereticii sînt lipsiţi de judecată. «*Cărările lor sînt întortochiate şi nu cunosc pacea*» [17], spune profetul, iar dumnezeiescul Pavel a sfătuit: «*De întrebările nesocotite şi fără noimă să te fereşti, că dau naştere la certuri*» [18]. Eshile a strigat:

«Nu te osteni în zadar pentru cele care nu sînt de folos» [19].

2. Ştim că cel mai bun lucru este cercetarea unită cu credinţa, care, pe temelia credinţei, zideşte cunoaşterea cea măreaţă a adevărului. **3.** Ştim că nu se cercetează cele care se cunosc — de pildă cînd e ziuă, nu întrebăm dacă e zi — nici cele care nu se cunosc şi nici nu vor fi vreodată cunoscute — de pildă: dacă stelele sînt cu soţ sau fără soţ — nici cele controversate — sînt controversate acelea pentru care se poate spune şi da şi nu, cum e de pildă: fătul în pîntecele mamei este însufleţit sau nu —; este şi un al patrulea chip, cînd argumentul, adus şi de o parte şi de alta, nu poate fi contestat, nici doborît. **4.** Aşadar, dacă pricina cercetării este înlăturată, potrivit acestor feluri de cerce-

15. *Fac.* 18, 1 ; 17, 8.
16. *Fac.* 15, 6 ; *Rom.* 4, 3.
17. *Is.* 59, 8.
18. *II Tim.* 2, 23.
19. Eshile, Prometeu, 44.

tare, atunci vine credința, care se fixează cu tărie. Și propunem adversarilor noștri acel argument, care nu poate fi combătut, anume că Dumnezeu este Cel ce vorbește, că El ne dă răspuns în Scripturi cu privire la fiecare problemă, pe care o cercetăm. **6. 1.** Dar cine-i atît de lipsit de Dumnezeu, încît să nu creadă în Dumnezeu și să ceară de la Dumnezeu dovezi, așa cum cer oamenilor? Sînt iarăși întrebări, la care, pentru a răspunde, e nevoie de simțuri; de pildă, dacă te întreabă cineva dacă focul e fierbinte sau zăpada, albă; alte întrebări au nevoie de sfat și de dojană, după cum spune Aristotel [20]; de pildă, întrebarea aceea, dacă trebuie cinstiți părinții. Sînt și întrebări, care merită pedeapsă; de pildă, aceea de a cere dovezi dacă există pronie. **2.** Deci, pentru că este pronie, ar fi o nelegiuire să socotești că toată profeția și toată rînduiala cu privire la Mîntuitorul nu s-au înfăptuit potrivit proniei; și probabil nici nu este nevoie să încercăm să dovedim unele ca acestea, pentru că pronia dumnezeiască este evidentă din privelișstea tuturor celor pe care le vedem, a tuturor faptelor făcute cu artă și înțelepciune, atît a celor care se nasc după rînduială, cît și a celor care se ivesc după rînduială. **3.** Iar Cel care ne-a dat existența și viața, Acela ne-a dat și cuvîntul, voind ca noi să trăim în același timp și bine și să fim și cuvîntători. Trebuie să se știe aceasta: Cuvîntul Tatălui universului nu este cuvîntul acesta pe care noi îl rostim, ci este Înțelepciune și Bunătate prea evidentă a lui Dumnezeu; este Putere atotputernică și cu adevărat dumnezeiască, Care este neînțeleasă chiar de cei ce o mărturisesc; este Voință atotputernică.

7. 1. Dar pentru că unii sînt necredincioși, iar alții puși pe discuții, de aceea nu toți dobîndesc desăvîrșirea binelui. Că nu-i cu putință să dobîndim ceva fără voia noastră, dar nici nu stă totul în puterea noastră, de pildă: viitorul. **2.** «*Prin har sîntem mîntuiți*» [21], dar nu fără fapte bune; și pentru că sîntem creați spre bine, trebuie să ne străduim să dobîndim binele. **3.** Trebuie să avem, însă, și gînd sănătos, statornic, pentru căutarea cu înfocare a binelui; pe lîngă aceasta avem nevoie mai ales de har dumnezeiesc, de învățătură dreaptă, de sensibilitate curată și de atragerea Tatălui la El [22]. **4.** Fiind legați de trupul cel pămîntesc înțelegem prin trup pe cele materiale; pe cele spirituale, însă, le atingem prin puterea rațiunii. **5.** Dacă cineva s-ar aștepta să înțeleagă pe toate prin simțuri, ar fi cu totul departe de adevăr. În chip duhovnicesc, apostolul scrie despre cunoașterea lui Dumnezeu: «*Vedem acum ca prin oglindă, dar atunci față către față*» [23]. **6.** La puțini li s-a dat ve-

20. Aristotel, *Topic.* I, 11 (105 a, 3—9).
21. *Ef.* 2, 5.
22. *In.* 6, 44.
23 *I Cor.* 13, 12.

derea adevărului. Platon zice în dialogul *Epinomis*: «Spun că nu-i cu putinţă ca toţi oamenii să fie fericiţi şi mulţumiţi, ci numai puţini; dar limitez spusa aceasta la timpul cît trăim pe pămînt; după moarte, însă, este bună nădejde ca toţi să fie fericiţi şi mulţumiţi» [24]. **7.** Asemenea cuvintelor acestora sînt şi cele scrise în cărţile lui Moisi: «*Nimeni nu va vedea faţa Mea şi va trăi*» [25]; se arată aici lămurit că nimeni nu poate, în timpul vieţii, înţelege clar pe Dumnezeu. «*Cei curaţi cu inima vor vedea pe Dumnezeu*» [26], cînd vor ajunge la sfîrşitul desăvîrşirii. **8.** Pentru că sufletul era neputincios să înţeleagă existenţele, de aceea am avut nevoie de Învăţător dumnezeiesc; şi este trimis Mîntuitorul, Învăţătorul şi Dătătorul averii celei bune, dovada tainică şi sfîntă a marii pronii. **8. 1.** «*Unde este cărturarul, unde este întrebătorul veacului acestuia? Oare n-a înnebunit Dumnezeu înţelepciunea lumii acesteia?*» [27] spune apostolul. Şi iarăşi: «*Pierde-voi înţelepciunea înţelepţilor şi priceperea celor pricepuţi o voi lepăda*» [28], adică a celor care par înţelepţi, a celor care au gust de dispută. **2.** Foarte frumos spune Ieremia: «*Acestea zice Domnul: Staţi la drumuri şi întrebaţi cărările veşnice, care este calea cea bună şi mergeţi pe ea şi veţi găsi curăţire sufletelor voastre*» [29]. **3.** Dumnezeu spune: «*Întrebaţi!*», adică: interesaţi-vă de la cei ce ştiu, fără gust de ceartă şi fără de discuţii. Iar cînd am aflat calea adevărului, să mergem drept pe ea, fără să ne întoarcem, pînă ce dobîndim ceea ce dorim. **4.** Aşadar pe bună dreptate împăratul romanilor — Numa, numele lui — care era pitagorian, a înălţat, cel dintîi dintre toţi oamenii, un templu credinţei şi păcii [30]. **5.** «*Avram a crezut în Dumnezeu şi s-a socotit lui spre dreptate*» [31]. Acesta, pentru că se ocupa cu filozofia înaltă a celor ce se petrec în văzduh şi cu filozofia superioară a celor ce se mişcă în cer, a fost numit Avraam, care se tîlcuieşte: «tată care se îndeletniceşte cu cele de sus» [32]. **6.** Mai tîrziu, a privit sus la cer [33] şi a văzut acolo, cu duhul său, pe Fiul, după cum interpretează unii, sau înger slăvit, sau a cunoscut în alt chip pe Dumnezeu, superior creaţiei şi întregii ordini din lume; de aceea a primit în plus la numele său litera «*a*» — care înseamnă cunoaşterea unicului şi singurului Dum-

24. Platon, *Epinomis*, 973C, 3—6.
25. *Ieş.* 33, 20.
26. *Mt.* 5, 8.
27. *I Cor.* 1, 20.
28. *I Cor.* 1, 19.
29. *Ier.* 6, 16.
30. Plutarh, *Numa*, 16.
31. *Fac.* 15, 6.
32. Filon, *De cher.*, 4; *Leg. alleg.*, III, 83; *De gigant.*, 62; *De mutat. nom.*, 66; *De Abr.*, 82; *Quaest. in Gen.*, III, 43.
33. *Fac.* 15, 5.

nezeu — şi s-a numit Avraam în loc de Avram [34]; a ajuns, în loc de cercetător al naturii, înţelept şi iubitor de Dumnezeu. **7.** Cuvîntul Avraam se traduce: «tată ales al sunetului». Că Cel ce a ajuns Cuvînt, sună. Mintea este Tatăl Acestuia; şi aleasă este Mintea Celui bun.

9. 1. Îmi place să laud mult pe poetul din Acragas [35], care cîntă credinţa aşa:

> «O, prieteni, ştiu că adevăr este în cuvintele
> Pe care le spun; dar sînt foarte greu primite
> De bărbaţi; că trebuie să lupte mult credinţa în sufletul lor,
> ca să-şi poată lua zborul» [36].

2. De aceea şi apostolul îndeamnă: «*Ca să nu stea credinţa voastră în înţelepciunea oamenilor*» — a acelora care făgăduiesc să convingă — «*ci în puterea lui Dumnezeu*» [37], singura care poate, şi fără dovezi, să mîntuie prin simpla credinţă. **3.** «Cel foarte încercat ştie să-şi păstreze părerile» şi negreşit «judecata va pune în lumină pe făuritorii de minciuni şi pe martorii mincinoşi» spune Efeseanul [38]. **4.** Ştie şi el — a aflat-o din filozofia barbară — despre curăţirea prin foc a celor care au trăit rău [39]. Mai tîrziu, stoicii au numit această curăţire prin foc distrugerea lumii prin foc; în legătură cu aceasta, stoicii învaţă că cel care a dus o viaţă deosebită va învia [40]; au arătat cu asta învierea. **5.** Iar Platon spune că, la anumite perioade de timp, pămîntul va fi curăţit prin foc şi prin apă, grăind aşa: «Multe distrugeri au fost peste oameni şi în multe chipuri şi vor mai fi; cele mai mari prin foc şi prin apă; dar şi altele nenumărate, de mai scurtă durată». **6.** Şi după puţine adaugă: «Adevărul este că o schimbare se va produce în mersul corpurilor de pe cer, care se învîrt în jurul pămîntului; iar la perioade mari de timp are să se facă distrugerea celor de pe pămînt cu foc mult». **7.** Apoi despre potop adaugă: «Iarăşi cînd zeii, ca să curăţe pămîntul, îl vor acoperi cu ape, cei din munţi, păzitorii de vite şi păstorii, vor scăpa, iar cei din oraşele noastre vor fi purtaţi de ape în mare» [41].

10.1. Am arătat în Stromata întîia [42] că filozofii eleni trebuie să fie numiţi «*furi*» [43], pentru că au luat de la Moisi şi de la proorocii cele mai de seamă din învăţăturile lor, fără să-i amintească cu mulţumiri. **2.** La cele spuse, vom adăuga şi aceasta: îngerii, care aveau sus soarta

34. *Fac.* 17, 5.
35. Acragas, patria lui Empedocle.
36. Empedocle, *Fragm.* 114, Diels.
37. *I Cor.* 2, 5.
38. Heraclit, *Fragm. 28,* Diels.
39. Heraclit, *Fragm. 66,* Diels.
40. Hrisip, *Fragm.* 624, 626, 630, v. Arnim.
41. Platon, *Timeu,* 22 C—E.
42. Stromata I, 87, 2.
43. *In.* 10, 8.

lor, au alunecat în plăceri; ei au spus femeilor cele negrăite atîtea cîte au ajuns la cunoştinţa lor; ceilalţi îngeri le-au ţinut ascunse; dar, mai bine spus, le-au păstrat pentru venirea Domnului. Aici îşi are originea învăţătura despre pronie şi descoperirea ideilor înalte. **3.** Cînd profeţia s-a răspîndit printre poeţii greci, filozofii, cu ideile profeţiei, au formulat învăţătura lor dogmatică; uneori, prin conjectură, în chip adevărat, alteori în chip greşit, pentru că n-au înţeles sensul ascuns al alegoriei profetice. Despre lucrul acesta am de gînd să vorbesc, după ce voi trata pe scurt cele ce mă aşteaptă.

11. 1. Spunem, deci, că nu trebuie să fie credinţa inactivă şi singură, ci să fie însoţită de cercetare. Nu spun: să nu cercetezi cu nici un chip! Că Domnul a spus: «*Caută şi vei afla*» [44].

2. «Uşor dobîndeşti ceea ce cauţi;
Îţi fuge din mîini, însă, lucrul pe care-l neglijezi» [45],

spune Sofocle. **3.** La fel spune şi poetul comic Menandru:

«Toate acelea pe care le cauţi
Au nevoie de luare aminte, spun cei mai înţelepţi oameni» [46].

4. Perspicacitatea sufletului trebuie îndreptată spre aflarea a ceea ce cauţi şi să curăţi din drum toate piedicile; trebuie să dispară disputa, invidia, cearta, care-i cea mai rea între oameni; toate trebuie aruncate desăvîrşit. **5.** Foarte frumos scrie şi Timon din Flius [47]:

«Şi vine discordia, funestă muritorilor, ţipînd vorbe deşarte:
Ea este soră cu ucigaşa ceartă şi e ajutătoarea ei;
Oarbă, învîrte în jurul ei pe toate; şi apoi
Se aşează pe capul unui muritor şi-l înşeală cu nădejdea» [48]

6. Apoi puţin mai jos, adaugă:

«Cine i-a aţîţat la luptă printr-o discordie funestă?
Mulţimea, însoţitoarea zgomotului; înfuriată că oamenii tac,
A pornit o vorbărie bolnăvicioasă peste ei, că mulţi au pierit» [49].

Aici e vorba de argumentul înşelător, de argumentul cornului [50], de argumentul ascuns, de raţionamentul crocodilului [51], de sorită [52], de argumentul acoperit, de propoziţiile cu dublu înţeles şi de sofisme.

---

44. *Mt.* 7, 7; *Lc.*, 11, 9.
45. Sofocle, *Edip rege*, 110—111.
46. Menandru, *Fragm. 189, CAF*, III, 55.
47. Flius, oraş în Peloponez.
48. Timon, *Sili*, Fragm. 21, Diels.
49. *Ibidem*, Fragm. 22, Diels.
50. Argumentul cornului, sofism care constă în a spune: «Ceea ce n-ai pierdut, ai; n-ai pierdut poemele, deci le ai».
51. Un fel de sofism.
52. Sorită, un argument dintr-o suită de propoziţii legate între ele în aşa fel că atributul fiecăreia ajunge subiectul propoziţiei următoare şi aşa pînă la concluzie, care are ca subiect subiectul primei propoziţii, iar ca atribut, atributul ultimei propoziţii înainte de concluzie.

12. 1. Deci a cerceta despre Dumnezeu, nu pentru a da naştere la discordie, ci pentru a descoperi, este lucru mîntuitor. Că este scris în Psalmii lui David : *«Mînca-vor săracii şi se vor sătura; şi vor lăuda pe Domnul cei ce-L caută pe Dînsul; vii vor fi inimile lor în veacul veacului»* [53]. **2.** Cei ce *«caută»* potrivit cercetării celei adevărate, *«lăudînd pe Domnul»*, *«se vor sătura»* de darul cel de la Dumnezeu, adică de cunoaştere; şi *«va fi viu sufletul lor»* — că sufletul, care aduce viaţa, este numit alegoric inimă — că prin Fiul este cunoscut Tatăl [54]. **3.** Nici nu trebuie să plecăm, fără reţinere, urechile tuturor celor ce vorbesc şi scriu, pentru că şi cănile care sînt ţinute în mîini de urechile lor se murdăresc, îşi pierd urechile şi pe lîngă acestea, de cad jos, se sparg şi ele. **4.** Tot aşa şi cei care-şi murdăresc cu multe pălăvrăgeli auzul curat al credinţei sînt pînă la sfîrşit surzi faţă de adevăr, ajung netrebuincioşi şi cad la pămînt. **13. 1.** Nu în zadar poruncim copiilor să ia în urechi, ca să iubească pe cei apropiaţi lor; cu asta arătăm, oarecum acoperit, că, prin auz, se naşte simţămîntul dragostei. Şi *«Dumnezeu este dragoste»* [55]; şi El poate fi cunoscut de cei care-L iubesc. Şi *«Dumnezeu este credincios»* [56]; şi El se dă spre cunoaştere credincioşilor prin învăţătură. **2.** Şi trebuie să ne împrietenim cu El prin dragostea cea dumnezeiască, ca să contemplăm prin cel asemenea pe cel asemenea, ascultînd de *«Cuvîntul adevărului»* [57] fără vicleşug şi curat, ca şi copiii, care ne ascultă. **3.** Aceasta era ceea ce a vrut să spună acela — oricare ar fi fost el — care a scris la intrarea templului din Epidaur :

> «Curat trebuie să fie acela care intră în templul cu miros de tămîie ;
> Şi eşti curat, dacă ai gînduri sfinte» [58].

4. Domnul a spus : *«Dacă nu veţi fi ca pruncii aceştia, nu veţi intra în împărăţia cerurilor»* [59]. Acela se arată a fi templu al lui Dumnezeu, care-i zidit pe o întreită temelie: pe credinţă, pe nădejde şi pe dragoste [60].

CAPITOLUL II

14. 1. Despre credinţă, am adus destule mărturii din scrierile elenilor. Dar, ca să nu lungim cuvîntul prea mult, cu ambiţia de a aduna foarte multe mărturii, este de ajuns să spun despre nădejde şi dragoste numai acestea : În dialogul *Criton*, Socrate, după ce arată că lucru de seamă nu este a trăi, ci a trăi bine şi a muri bine, socoate că nădăj-

53. *Ps.* 21, 30.
54. *Mt.* 11, 27 ; *Lc.* 10, 22.
55. *I In.* 4, 16.
56. *I Cor.* 1, 9.
57. *II Tim.* 2, 15.
58. *Anthol. Palat.*, Append. 99.
59. *Mt.* 18, 3.
60. *I Cor.* 13, 13.

duiește să aibă altă viață după ce moare [61]. **2.** Iar în dialogul *Fedru* spune că sufletul, numai cînd este singur cu el însuși, numai atunci poate participa la înțelepciunea cea adevărată, superioară puterii omenești, cînd dragostea, pe care o are aici pe pămînt, face sufletul să zboare la cer; mai spune, apoi, că prin dragostea, pe care o are filozoful, sufletul ajunge la capătul final al nădejdii; ajunge adică să primească o altă viață, viața veșnică [62]. **15. 1.** În dialogul *Banchetul*, Socrate spune că toate vietățile de pe pămînt au înnăscut în ele dragostea de cele care au aceeași naștere; în oameni dragostea de oameni, în omul virtuos dragostea de cel ce se aseamănă cu el [63]. **2.** Dar este cu neputință unui om virtuos să facă aceasta, dacă nu desăvîrșește virtuțile, potrivit cărora va instrui pe tinerii care vin la el și, după cum zice în dialogul *Teetet*, să-i nască și să-i facă oameni [64]. **3.** Pe unii îi naști după trup, spune Socrate, pe alții după suflet [65]. Și filozofii barbari numesc naștere din nou învățătura și luminarea, iar bunul apostol spune undeva: «*Eu v-am născut în Hristos Iisus*» [66]. **4.** Empedocle numără între principiile diriguitoare și prietenia, gîndindu-se la dragoste, care adună pe oameni unii lîngă alții :[67]

«Privește-o cu mintea, nici nu sta cu privirile pline de uimire» [68].

5. Dar și Parmenide, într-o poemă a sa, vorbind acoperit despre nădejde, spune unele ca acestea :

«Privește, dar, cu mintea pe cele ce-s absente ca și cum
ar fi sigur prezente ;
Că existența nu se poate despărți de existență,
Nici cînd este răspîndită peste tot în toată lumea,
Nici cînd este strînsă la un loc» [69].

CAPITOLUL III

16.1. Și cel care nădăjduiește, ca și cel care crede, privește cu mintea pe cele spirituale și pe cele viitoare. Dacă spunem : acest lucru este drept; dacă spunem : acest lucru este bun; dacă spunem: acest lucru este adevărat, nimic din unele ca acestea nu le vedem cu ochii, ci numai cu mintea. Cuvîntul lui Dumnezeu a spus : «*Eu sînt adevărul*» [70];

61. Platon, *Criton*, 48 B.
62. Platon, *Fedru*, 248, 249.
63. Același, *Banchetul*, 206 C, 207 ACD, 208 B.
64. Același, *Teetet*, 150 BC.
65. Același, *Banchetul*, 206 C.
66. *I Cor.* 4, 15.
67. Empedocle, *Fragm.* 17, 7, Diels.
68. Același, *Fragm.* 17, 21, Diels.
69. Parmenide, *Fragm.* 2, Diels.
70. *In.* 14, 6.

deci Cuvîntul lui Dumnezeu trebuie privit cu mintea. **2.** «Pe cine numeşti adevăraţi filozofi? Pe aceia, spun eu, cărora le place să contemple adevărul!» [71]. **3.** În dialogul *Fedru*, Platon va arăta că vorbeşte de adevăr ca de o idee [72]. Iar ideea este gînd al lui Dumnezeu [73] pe care barbarii l-au numit Cuvînt al lui Dumnezeu. **4.** Textual, Platon spune acestea: «Trebuie, dar, să îndrăznim să spunem adevărul, mai ales cînd vorbim de adevăr. Că esenţa reală a sufletului, care este fără culoare, fără formă şi fără putinţa de a fi atinsă, se contemplă numai de minte, de ea, care conduce sufletul» [74]. **5.** Cînd Cuvîntul a ieşit, a fost cauza creaţiei; apoi S-a născut pe Sine Însuşi, cînd Cuvîntul S-a făcut trup, pentru ca să poată fi şi contemplat [75]. **6.** Cel drept, deci, va căuta o găsire plină de iubire, spre care grăbindu-se, este fericit. Că spune Domnul: «*Celui ce bate i se va deschide* [76]; *cereţi şi vi se va da*» [77]. **7.** Despre «*cei silnici*» [78], care răpesc împărăţia, nu s-a spus că o iau cu sila prin cuvinte iubitoare de discuţii, ci prin stăruinţa într-o vieţuire dreaptă, prin rugăciuni neîncetate [79], după ce şi-au şters petele păcatelor de mai înainte.

8. «Răutatea o poţi din belşug găsi» [80].
«Dumnezeu ajută pe cel ce munceşte» [81].
«Darurile cele greu de dobîndit ale muzelor
Nu sînt la îndemîna tuturor,
Ca să se dea cui se întîmplă» [82].

17. 1. A-ţi recunoaşte neştiinţa este cea dintîi învăţătură pentru cel care merge potrivit învăţăturii Cuvîntului. Cel care recunoaşte că nu ştie, caută; şi căutînd, găseşte pe Învăţător; găsindu-L, crede în El; crezînd în El, Îl iubeşte; şi iubindu-L, se aseamănă cu Cel pe Care-L iubeşte şi se grăbeşte să fie ceea ce a ajuns să iubească. **2.** O metodă ca aceasta a arătat Socrate lui Alcibiade, care l-a întrebat: «Nu crezi, oare, că nu pot şti şi în alt chip ce este dreptul? — Da, dacă îl găseşti! — Socoţi că nu pot să-l găsesc? — Negreşit, dacă vei căuta. — Şi socoţi că n-am să-l caut? — Negreşit, dacă socoţi că nu-l ştii!» [83]. **3.** În acest chip erau

71. Platon, *Statul*, V, 475 E.
72. Acelaşi, *Fedru*, 246 A.
73. Acelaşi, *Parmenide*, 132 B.
74. Acelaşi, *Fedru*, 247 C.
75. *In.* 1, 14.
76. *Mt.* 7, 8.
77. *Mt.* 7, 7.
78. *Mt.* 11, 12.
79. *I Tes.* 5, 17.
80. Hesiod, *Munci şi zile*, 287.
81. Euripide, *Fragm.* 432, Nauck.
82. *PLG*, Adesp. 86 B.
83. Platon, *Alcibiade*, 109 E.

și candelele fecioarelor înțelepte, care erau aprinse noaptea [84], într-un întuneric al neștiinței, pe care Scriptura îl numește acoperit noapte. Sufletele înțelepte, curate ca fecioarele, pricepînd că se găsesc în neștiința lumească, aprind lumina, deșteaptă mintea, luminează întunericul, alungă neștiința, caută adevărul și așteaptă venirea Învățătorului. **4.** «Este cu neputință, o spun, ca mulțimea să ajungă să filozofeze» [85]. «Sînt mulți cei care poartă bastonul bahic, dar puțini sînt Bahus» [86], după cum spune Platon. **5.** «*Mulți chemați, dar puțini aleși*» [87]. «*Nu în toți*, spune apostolul, *este cunoașterea*» [88]. «*Rugați-vă să ne izbăvim de oamenii cei răi și vicleni; că nu este a tuturor credința*» [89]. **6.** Iar poezia filozofului stoic Cleante scrie unele asemănătoare, în versurile acestea:

«De vrei s-ajungi filozof, nu te uita la păreri,
Nu te teme de părerea fără judecată și obraznică a celor mulți,
Că mulțimea nu are o judecată înțeleaptă, nici dreaptă,
Nici bună. La puțini bărbați o vei găsi» [90].

18. 1. În formă de dicton, poetul comic spune pe scurt:

«E rușinos să vorbești de cele bune cînd e zgomot mult» [91].

2. Socot că poeții aceștia au auzit acea frumoasă înțelepciune, care spune: «*În mijlocul nepricepuților, păzește momentul, iar în mijlocul celor pricepuți, fii necontenit*» [92]. **3.** Și iarăși: «*Înțelepții își ascund simțirea*» [93]. Cei mulți cer ca garanție dovedirea adevărului; nu se mulțumesc cu simpla mîntuire pe care o dă credința.

4. «Oamenii răi, care au dreptate, nu vor să creadă;
Dar, după cum te îndeamnă probele muzei noastre,
Cunoaște că în inima ta rațiunea e tăiată» [94].

Empedocle spune că este obiceiul oamenilor răi să stăpînească adevărul cu ajutorul necredinței. **5.** Elenii, însă, vor cunoaște că învățăturile noastre sînt slăvite și merită crezute, dacă vor fi cercetate mai bine cele ce-am să spun. Că prin cele asemenea învățăm pe cele asemenea. Solomon spune: «*Răspunde nebunului cu vorbele nebuniei lui*» [95]. **6.** De aceea și celor care cer înțelepciune [96] trebuie să le dai înțelepciunea

84. *Mt.* 25, 1—13.
85. Platon, *Statul*, VI, 494 A.
86. Același, *Fedon*, 69 C.
87. *Mt.* 22, 14.
88. *I Cor.* 8, 7.
89. *II Tes.* 3, 1. 2.
90. Cleante, *Fragm.* 559, v. Arnim.
91. *CAF*, III, 503, Adesp. 518.
92. *Înț. Sir.* 27, 12.
93. *Prov.* 10, 15.
94. Empedocle, *Fragm.* 5, Diels.
95. *Prov.* 26, 5.
96. *I Cor.* 1, 22.

pe care o cer, ca, prin propriile lor idei, să ajungă mai repede să creadă în adevărul învățăturii noastre. **7.** «*M-am făcut tuturor toate*, spune apostolul, *ca să-i cîștig pe toți*» [97]; pentru că și ploaia harului dumnezeiesc cade și peste drepți și peste nedrepți [98]. **8.** «*Oare Dumnezeu este al iudeilor numai? Nu și al păgînilor? Da, și al păgînilor, pentru că este un singur Dumnezeu*» [99], a strigat vrednicul apostol.

CAPITOLUL IV

19. 1. Dar pentru că păgînii nu vor să creadă în chip drept nici în adevăr, nici în cunoaștere, spre mîntuirea lor, de aceea noi socotim ideile lor ca ale noastre, pentru că toate sînt ale lui Dumnezeu și mai ales pentru că ideile elenilor pornesc din învățăturile noastre; asta e pricina că le discutăm împreună cu ei, că au sufletul pregătit să le asculte. Că marea mulțime de oameni nu probează ceea ce este înțelept și drept cu adevărul, ci cu ceea ce le place; **2.** și mulțimii îi place mai mult ceea ce se potrivește cu ea decît ceea ce nu se potrivește. Dar atîta vreme cît un om este orb și surd, atîta vreme cît nu are pricepere, nici nu are neînfricată și pătrunzătoare privirea sufletului căruia îi place contemplația, pe care numai Mîntuitorul o sădește în noi, că este ca un neinițiat în ceremoniile tainice și ca unul care nu se pricepe la dans, deci atîta vreme cît nu este curat, nici vrednic de curatul adevăr, atîta vreme cît este nepotrivit, dezordonat și material, trebuie să stea încă în afara corului dumnezeiesc. **3.** Prin cele duhovnicești judecăm pe cele duhovnicești [100]. De aceea modul acoperit de exprimare, care este cu adevărat dumnezeiesc și privește domeniul tainic al adevărului, ne este de neapărată trebuință, că în mod acoperit au vorbit egiptenii de Cuvîntul cel Sfînt prin așa numitele lor locuri de taină, iar evreii, prin catapeteasmă [101]. **4.** Și numai cei sfinți aveau voie să intre în acele locuri de taină, numai cei care și-au tăiat împrejur poftele patimilor [102], datorită dragostei lor pentru Dumnezeire. Tot așa gîndește și Platon, care spune că nu-i este îngăduit celui necurat să se atingă de ce este curat [103]. **20. 1.** De aceea profețiile și oracolele vorbesc în enigme, iar ceremoniile religioase nu sînt arătate oricui se întîmplă, ci numai cu unele curățiri și instrucțiuni premergătoare.

97. *I Cor.* 9, 22.
98. *Mt.* 5, 45.
99. *Rom.* 3, 29—30.
100. *I Cor.* 2, 13.
101. *Evr.* 9, 3—8.
102. *Col.* 2, 11; 3, 5.
103. Platon, *Fedon*, 67 B.

2. «Altădată muza nu era iubitoare de cîştig, nici slugă plătită,
Nici nu erau de vînzare cîntecele dulci ca mierea ale Terpsihorei [104],
Nici nu erau compuse pentru bani cîntecele pline de armonie» [105].

3. Astfel, cei care erau instruiţi la egipteni învăţau mai întîi scrierea egipteană, care se numea scrierea epistolografică; în al doilea rînd, scrierea ieratică, de care se foloseau preoţii cărturari; în sfîrşit scrierea ieroglifă, care în parte este formată din litere, care scriu cuvintele în sensul lor propriu şi în parte este formată din simboluri. Scrierea simbolică se împarte în trei clase: una reprezintă obiectele, imitîndule; a doua le reprezintă în chip figurat, iar a treia se serveşte direct de alegorie, folosind unele enigme.

4. Cei care vor să scrie «soare» fac un cerc; dacă vor să scrie «lună» desenează o figură asemănătoare lunii noi, potrivit felului de scriere întrebuinţat în mod propriu.

5. Scrierea figurată schimbă şi mută obiectele după înrudirea lor, fie modificîndu-le imaginea, fie dîndu-le de multe ori ale forme. **21. 1.** Egiptenii întrebuinţau baso-reliefuri pentru a scrie laudele regilor, transmise prin mituri religioase.

2. Pentru al treilea fel, cel cu enigme, să fie pilda aceasta: reprezentau celelalte stele prin trupurile şerpilor, din pricina mersului lor oblic, iar soarele îl reprezentau printr-un cărăbuş, pentru că această insectă face din bălegarul de vită un ghemotoc rotund pe care îl rostogoleşte înaintea lui. 3. Se spune că vietatea aceasta stă şase luni sub pămînt, iar cealaltă parte a anului o petrece deasupra pămîntului, cînd depune sămînţa în ghemotocul acela rotund şi dă naştere unei alte vietăţi. Nu există cărăbuş-femeie.

4. Se poate spune că toţi cei care au vorbit despre Dumnezeire, barbari şi eleni, au ţinut ascunse principiile lucrurilor şi au transmis adevărul în enigme, în simboluri, în alegorii, în metafore şi în alte chipuri asemănătoare acestora; de pildă la greci oracolele; de aici şi numele de Oblicul dat lui Apolon Pitianul [106].

22. 1. Mai sînt apoi şi dictoanele aşa-numiţilor înţelepţi eleni, care, în puţine cuvinte, lasă să se înţeleagă lucruri mai mari, cum este de pildă dictonul: «Cruţă timpul!», care s-a spus fie pentru că viaţa e scurtă şi nu trebuie să irosim în zadar timpul acesta, fie dimpotrivă să cruţăm cheltuielile personale, pentru ca nu cumva, dacă trăim mulţi ani, să ducem lipsă de cele necesare. **23. 1.** De asemeni şi dictonul: «Cunoaşte-te pe tine însuţi!» are multe semnificaţii; sau: eşti muritor; sau: te-ai născut om; sau: în comparaţie cu celelalte mărimuri din via-

104. Terpsihora, muza dansului şi a cîntecului.
105. Pindar, *Isthm.*, 2, 5—8.
106. Apolon a fost numit şi «Oblicul» din pricina sensului echivoc al oracolelor sale.

ţă nu eşti nimic, chiar dacă-ţi spui slăvit şi bogat; sau dimpotrivă: să nu te mîndreşti dacă eşti bogat sau slăvit, că acestea sînt însuşiri care nu rămîn; sau dictonul poate să spună : pentru ce te-ai născut şi al cui chip eşti; sau : care este fiinţa ta; sau: care este creaţia ta; sau: care este prietenia ta cu Dumnezeu; şi altele asemenea acestora. **2.** Iar Duhul grăieşte prin profetul Isaia : «*Îţi voi da ţie vistierii întunecate, ascunse*» [107]. Vistieriile lui Dumnezeu sînt bogăţie nesfîrşită şi înţelpciune greu de dobîndit.

24.1. Dar şi poeţii, care au învăţat de la aceşti profeţi teologia, au filozofat multe cu semnificaţii simbolice, de pildă: Orfeu, Lin, Museu, Homer, Hesiod şi alţi înţelepţi ca aceştia. **2.** Plăcerea, pe care o producea poezia profeţilor, era un voal între ei şi marea mulţime. Toate visurile şi simbolurile din profeţii nu sînt clare oamenilor; şi aceasta, nu din pricina invidiei — că nu-i îngăduit să gîndeşti aşa ceva de Dumnezeu — ci pentru ca, prin căutarea ideii cuprinse în enigmele din profeţi, să ajungi la descoperirea adevărului. **3.** De aceea, poetul tragic Sofocle spune undeva :

> «Aşa este Dumnezeu, o ştiu destul de bine ;
> Spune totdeauna filozofilor în cuvinte obscure voinţa Sa ;
> Pentru cei ignoranţi este rău ; dar Dumnezeu este învăţător
> în cuvinte scurte» [108].

Sofocle a pus cuvîntul «rău» în loc de «simplu». **25. 1.** În Psalmi este scris de-a dreptul despre Scriptura noastră că vorbeşte în pilde : «*Ascultaţi, poporul Meu, legea Mea, plecaţi urechea voastră la graiurile gurii Mele ! Deschide-voi în pilde gura Mea ; spune-voi cele ce au fost la început*» [109]. **2.** Iar vrednicul apostol spune, la fel, aşa : «*Înţelepciunea o grăim celor desăvîrşiţi, dar nu înţelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor veacului acestuia, care sînt pieritori, ci grăim înţelepciunea lui Dumnezeu întru taină, pe cea ascunsă, pe care a rînduit-o Dumnezeu mai înainte de veci spre slava noastră, pe care nimeni din stăpînitorii veacului acestuia n-a cunoscut-o ; că de-ar fi cunoscut-o, n-ar fi răstignit pe Domnul slavei*» [110]. **3.** Filozofii, însă, n-au primit puterea să batjocorească venirea Domnului. A rămas, dar, ca apostolul să ţină de rău numai îngîmfarea înţelepţilor iudei. **4.** De aceea şi adaugă: «*Dar predicăm, după cum este scris, ceea ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-a suit; pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El; nouă, însă, ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său, că Duhul pe toate le cercetează şi adîncurile*

107. *Is.* 45, 3.
108. Sofocle, *Fragm. inc.* 704.
109 *Ps.* 77, 1—2.
110. *I Cor.* 2, 6—8.

lui Dumnezeu» [111]. **5.** Apostolul ştie că ucenicul Duhului Sfînt, cel dat de Dumnezeu [112], este duhovnicesc [113] şi gnostic, că este minte a lui Hristos [114]. *«Că omul firesc nu primeşte pe cele ale Duhului; că sînt nebunie pentru el»* [115]. **26. 1.** Astfel apostolul, pentru a face deosebire între desăvîrşirea gnostică şi credinţa comună, pe care o numeşte cînd temelie [116], cînd lapte [117], scrie în acest chip: *«Fraţilor, n-am putut să vă grăiesc vouă ca unor oameni duhovniceşti, ci ca unora trupeşti, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, nu cu bucate, că încă nu puteţi. Dar nici încă acum nu puteţi, că sînteţi încă trupeşti. Cînd sînt între voi pizmă şi ceartă, nu sînteţi, oare, trupeşti şi nu umblaţi, oare, după om?»* [118]. **2.** Acestea sînt cele pe care le aleg oamenii păcătoşi; dar cei care se abţin de la acestea gîndesc cele dumnezeieşti şi se împărtăşesc cu mîncare gnostică. **3.** *«După harul cel dat mie,* spune apostolul, *ca un înţelept meşter am pus temelie, dar altul zideşte* [119] *aur, argint, pietre scumpe»* [120]. **4.** Acestea sînt materialele gnostice de zidire, care se pun pe temelia credinţei celei în Iisus Hristos; iar materialele de zidire ale ereziilor sînt: *«trestie, lemne şi iarbă»* [121]. *«Că focul va lămuri lucrul fiecăruia»* [122]. **5.** Pavel arată acoperit zidirea gnostică în Epistola către Romani, cînd zice: *«Doresc să vă văd, ca să vă împărtăşesc o harismă duhovnicească spre întărirea voastră»* [123]. Că nu era cu putinţă să scrie descoperit despre nişte harisme ca acestea.

CAPITOLUL V

27. 1. Astfel simbolurile pitagoriene depind de filozofia barbară, dar este ascunsă cu foarte mare grijă această dependenţă.

Filozoful din Samos spune: «Să nu ai în casa ta rîndunică» [124], adică să nu primeşti în casa ta pe omul guraliv, vorbăreţ şi cu limba prea lungă, că unul ca acesta nu poate păstra secretul, pe care i l-ai încredinţat. **2.** Scriptura spune: *«Rîndunica şi turturica, păsările ţarinei, cunoscut-au vremile intrărilor lor»* [125]; adică nu trebuie să faci casă îm-

111. *I Cor.* 2, 9—10.
112. *I Cor.* 2, 12.
113. *I Cor.* 2, 15.
114. *I Cor.* 2, 16.
115. *I Cor.* 2, 14.
116. *I Cor.* 3, 10. 11. 12.
117. *I Cor.* 3, 2.
118. *I Cor.* 3, 1—3.
119. *I Cor.* 3, 10.
120. *I Cor.* 3, 12.
121. *I Cor.* 3, 12.
122. *I Cor.* 3, 13.
123. *Rom.* 1, 11.
124. Pitagora, *Simb.*, 7, Mullach, *FPG*, I, 505.
125. *Ier.* 8, 7.

preună cu limbuția. **3.** Turturica, din pricina gîngurițului ei, ca și cum ar cicăli și ar calomnia, pare neplăcută; și de aceea, pe bună dreptate, este alungată de lîngă casă.

«Nu gongăniți unul către altul cînd stați lîngă mine» [126].

4. Iar rîndunica ne amintește de mitul lui Pandion [127]; și merită să fie alungată din pricina suferințelor de care se vorbește și despre care știm că Tereu unele le-a pătimit, iar pe altele le-a săvîrșit. Rîndunica prigonește și pe greierii cîntăreți; așa că este drept să fie izgonit prigonitorul cuvîntului. Poezia zice:

5. «Da, pe Hera [128], purtătoarea de sceptru, care privește de sus Olimpul,
Vistierie credincioasă este pe limba mea» [129].

6. Iar Eshil:

«Am pe limba mea păzitoare, cheia» [130].

7. Iarăși, Pitagora a poruncit: «Cînd iei oala de la foc, să nu rămînă în cenușă urma ei, ci șterge-o»; și: «Cînd te scoli din pat, scutură așternutul» [131]. **8.** Prin aceste cuvinte Pitagora a arătat că nu-i de ajuns numai să facem să dispară mînia, dar să nu lăsăm nici urmă de mînie; iar dacă mînia începe iar să fiarbă, s-o facem să-nceteze, s-o potolim, să ștergem din suflet orice gînd de răzbunare. **9.** Scriptura spune: «*Soarele să nu apună peste mînia voastră*» [132]; iar Cel care a spus: «*Să nu pofteşti*» [133] a scos din suflet orice gînd de răzbunare. **10.** Mînia este un impuls pătimaș, care se naște într-un suflet pînă atunci liniștit și care împinge sufletul să se răzbune fără judecată. **28. 1.** În același chip, Pitagora sfătuiește «să se scuture așternutul», pentru că în timpul zilei nu trebuie să ne mai amintim de visele cele cu păcat, nici de somn, nici de plăcerile nopții. **2.** Poate că Pitagora, prin cele spuse, a vrut să arate că trebuie să risipim întunericul din mintea noastră prin lumina adevă-

126. Homer, *Iliada*, IX, 311.
127. Pandion, regele Atenei, a avut două fiice: pe Procna și Filomela. Pe Procna a măritat-o cu Tereu, regele Traciei. Acesta s-a îndrăgostit nebunește de Filomela, sora soției sale; și după ce a abuzat de ea, i-a tăiat limba. Filomela a reușit să-i spună surorii sale tot ce s-a întîmplat; și pentru că nu putea vorbi, a pictat pe o pînză toată drama sa. Atunci Procna, ajutată de sora ei, a tăiat pe Itis, fiul lui Tereu, i-a fiert măruntaiele și la un banchet le-a dat tatălui să le mănînce. Tereu a aflat de crima celor două surori și a pornit în urmărirea lor; cînd era să le prindă au fost toți trei prefăcuți în păsări: Tereu în pupăză, Procna în privighetoare, iar Filomela în rîndunică. — La Clement Procna s-a prefăcut în rîndunică și Filomela în privighetoare.
128. Hera, nota 250 din C.
129. *PLG*, Adesp. 87, Bergk; 13, Diels. (Anthol. lyr., II, 319).
130. Eshil, *Fragm. incert.* 316.
131. Pitagora, *Simb.*, 10, 33, Mullach, *FPG*, I, 505—506.
132. *Ef.* 4, 26.
133. *Ieș.* 20, 17.

rului. «*Mîniaţi-vă, dar nu păcătuiţi*» [134], spune David, învăţîndu-ne să nu dăm urmare închipuirii noastre şi nici să prefacem în poftă mînia care ne stăpîneşte.

3. Sînt tot un dicton simbolic cuvintele : «Să nu mergi cu corabia pe uscat» [135]. Acest dicton arată că trebuie refuzată slujba de vameş şi alte slujbe asemănătoare, pentru că sînt pline de turburare şi nestătătoare. De aceea şi Cuvîntul a spus că vameşii cu greu se vor mîntui [136].

4. Şi iarăşi Pitagora sfătuieşte : «Să nu porţi inel şi să nu gravezi chipurile zeilor pe inele» [137], la fel ca şi Moisi, care, cu mult înainte, a legiuit deschis că nu trebuie să se facă statuie şi chip cioplit, turnat, plăsmuit sau zugrăvit [138], ca să nu ne alipim de cele materiale, ci să ne îngrijim de cele spirituale. 5. Sfinţenia Dumnezeirii este înjosită dacă te obişnuieşti să o vezi cu uşurinţă ; a venera fiinţa spirituală prin materie înseamnă a o necinsti, pentru că o percepi prin simţuri. 6. De aceea cei mai înţelepţi dintre preoţii egiptenilor au hotărît ca locul în care se află statuia Atenei să fie fără de acoperiş, după cum şi evreii au făcut templele fără statui. Sînt, însă, unii care cinstesc pe Dumnezeu, făcînd o copie a cerului, în care sînt cuprinse stelele şi se închină lor. 29. 1. Apoi Scriptura spune : «*Să facem pe om după chipul şi asemănarea Noastră*» [139] ; şi socot că merită să pun alături cuvintele pitagorianului Eurisos, care cuprind aceeaşi idee ; în lucrarea sa *Despre soartă*, după se spune că Dumnezeu-Creatorul a făcut pe om luîndu-Se pe El ca model, a adăugat : 2. «Trupurile celorlalte vieţuitoare sînt asemănătoare, pentru că au fost făcute din aceeaşi materie ; dar trupul omului a fost făcut de cel mai bun meşter, Care l-a întocmit, luîndu-Se ca model pe El Însuşi» [140]. 3. Şi, în general, Pitagora şi ucenicii lui, împreună cu Platon, mai ales, aceştia, dintre toţi filozofii, au citit pe Moisi legiuitorul, cum se poate vedea din învăţăturile lor. 4. Aceşti filozofi, potrivit unui simţ pătrunzător de divinaţie, au fost de acord — nu, însă, fără ajutorul lui Dumnezeu — cu cuvintele profetice ; în unele din învăţăturile lor au cercetat adevărul în părţile lui şi în aspectele lui şi l-au preţuit cu numiri nu lipsite de claritate, pentru că au primit, datorită cercetărilor lor, o oarecare familiaritate cu adevărul. 5. De aceea filozofia elenă se aseamănă cu lumina feştilei opaiţului, pe care o aprind oamenii,

«Furînd cu dibăcie lumina de la soare» [141].

134. *Ps.* 4, 4.
135. Pitagora, *Simb.* 68, Mullach, FPG, I, 508.
136. *Mt.* 19, 23 ; *Mc.* 10, 23 ; *Lc.* 18, 24.
137. Pitagora, *Simb.*, 27, 28, Mullach, *FPG*, I, 506.
138. *Ieş.* 20, 4 ; *Lev.* 26, 1 ; *Deut.* 4, 15—17.
139. *Fac.*, 1, 26.
140. Eurisos, *Fragm.* 1 ; Mullach, *FPG*, II, 112.
141. *CAF*, III, 483, Adesp. 395.

6. Dar, după ce Cuvîntul a fost propovăduit, toată acea sfîntă lumină şi-a dat lumina sa [142]. Lumina aceea furată — lumina opaiţului — este de folos în case noaptea ; ziua, însă, luminează cu strălucire «focul» şi întreaga noapte este luminată de Soarele cel atît de mare al luminii spirituale.

30. 1. Pitagora, apoi, a spus pe scurt cele spuse de Moisi despre dreptate, zicînd : «Să nu depăşeşti talerul balanţei» [143], adică să nu calci egalitatea atunci cînd împarţi, ci să cinsteşti dreptatea,

> **2.** «Care uneşte totdeauna pe prieteni de prieteni,
> Cetăţile de cetăţi, pe cei ce luptă de aliaţii lor.
> Că dreptatea face egalitate între oameni ;
> Mai multul, însă, face totdeauna din om duşman,
> Iar mai puţinul pune început zilelor de duşmănie» [144].

3. De aceea Domnul zice : «*Luaţi jugul Meu că este bun şi uşor*» [145]. Iar ucenicilor Săi, care se certau pentru întîietate, la porunceşte simplitatea şi egalitatea, spunîndu-le că trebuie să fie ca şi copiii [146]. **4.** La fel şi apostolul scrie că în Hristos nu este rob, sau liber, sau elen, sau iudeu [147]. Că nouă este zidirea [148] cea întru Hristos ; nu iubeşte cearta, este lipsită de lăcomie, este dreaptă egalitate. **5.** În afara corului dumnezeiesc este invidia, pizma şi tristeţea. Aşa e pricina că Pitagora interzice celor iniţiaţi să «mănînce inima» [149] ; prin aceste cuvinte Pitagora îi învaţă că nu trebuie niciînd să li se pişte şi să li se mistuie sufletul, dacă se întîmplă să vină peste ei greutăţi şi necazuri nedorite. Nenorocit este acela despre care Homer spune că rătăceşte singur şi-i mistuit de tristeţe [150].

31. 1. Şi iarăşi : Evanghelia şi apostolii, la fel cu toţi profeţii, spun că sînt două căi ; pe una o numesc «*strîmtă şi îngustă*» [151], pentru că e plină de porunci şi interziceri ; cealaltă cale, cea potrivnică, care duce «*la pieire, este largă şi lată*» [152], pentru că nu pune piedică plăcerilor şi patimilor ; de aceea profeţii spun : «*Fericit bărbatul, care n-a umblat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor n-a stătut*» [153]. **2.** De aici provine istorisirea lui Prodic din Ceos [154] despre virtute şi viciu [155] ;

142. *In.* 1, 9.
143. Pitagora, *Simb.* 2 ; Mullach, *FPG*, I, 504.
144. Euripide, *Fenicienele*, 536—540.
145. *Mt* 11, 29—30.
146. *Mt.* 18, 3.
147. *Gal.* 3, 28.
148. *II Cor.* 5, 14 ; *Gal.* 6, 15.
149. Pitagora, *Simb.* 4 ; Mullach, *FPG*, I, 504.
150. Homer, *Iliada*, VI, 201—202.
151. *Mt.* 7, 14 ; *Lc.* 13, 24.
152. *Mt.* 7, 13.
153. *Ps.* 1, 1.
154. Ceos, insulă în Marea Egee.
155. Prodic, *Fragm.* 2 ; Diels., *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 313, 4.

iar Pitagora nu pregetă a interzice «umblatul pe drumurile largi» [156]; prin aceste cuvinte porunceşte să nu mergem după părerile mulţimii, care sînt nesocotite şi contradictorii.

3. Aristocrit, în cartea întîia a lucrării lui *Împotriva părerilor lui Heracleodor*, vorbeşte de o scrisoare, în care se spune aşa: «Atoias, regele sciţilor, către poporul bizantin: «Să nu aduceţi vreo vătămare veniturilor mele, ca să nu vă bea caii mei apa voastră» [157]. **4.** La fel şi Euforion poetul îl pune pe Nestor să spună:

«N-am adăpat încă în rîul Simois caii aheeni» [158].

5. Asta e pricina că şi egiptenii puneau înaintea templelor sfincşi, pentru a arăta că învăţătura despre Dumnezeu este enigmatică şi lipsită de claritate; poate încă şi pentru a arăta că trebuie să iubim şi să ne temem de Dumnezeu; să-L iubim, pentru că este prietenos şi binevoitor cu cei cuvioşi şi să ne temem de El, pentru că este neapărat drept cu cei necuvioşi. Că sfinxul are totodată şi chip de fiară şi de om.

CAPITOLUL VI

32. 1. Aş lungi prea mult cuvîntul, dacă aş parcurge toate cărţile profetice şi cărţile legii ca să culeg din ele toate cele spuse în chip enigmatic. Că întreaga Scriptură aşa îşi face profeţiile sale. Socot, însă, că pentru un om cu judecată îi este de ajuns să-i dau cîteva exemple pentru a dovedi lucrul acesta. **2.** Astfel, cele şapte ziduri din jurul vechiului templu, de care vorbesc cărţile evreilor, au o însemnare ascunsă, iar felul lucrăturii veşmîntului, care cade pînă la călcîie [159], prin feluritele sale simboluri materiale, arată acoperit legătura care se întinde de la cer pînă la pămînt. **3.** Acoperămîntul şi perdeaua despărţitoare erau lucrate din ţesături de diferite culori: vînătă, purpurie, stacojie şi din in; ţesătura aceasta arată că natura elementelor, din care-i alcătuită lumea, cuprinde în ea descoperirea lui Dumnezeu; culoarea purpurie se scoate din apă, inul din pămînt, culoarea vînătă, care este întunecată, se aseamănă cu aerul, după cum culoarea stacojie se aseamănă cu focul. **33. 1.** Între acoperămînt şi perdeaua despărţitoare, locul în care le era îngăduit preoţilor să intre, se afla altarul tămîierii [160], simbol al pămîntului, din care ies miresmele, care se află aşezat în mijlocul acestei lumi. **2.** În templu erau: locul acela din mijloc, locul de dincolo de catapeteasmă (perdeaua despărţitoare), unde îi era îngăduit

156. Pitagora, *Simb.*, 14, Mullach, *FPG*, I, 505.
157. Aristocrit, *Fragm.* 4, *FHG*, IV, 336.
158. Euforion, *Fragm.* 75, Meineke.
159. *Ieş.* 28, 4.
160. *Ieş.* 30, 1—10.

numai arhiereului să intre în anumite zile [161], şi locul curţii exterioare, care se afla de jur împrejur, unde puteau intra toţi evreii. Despre locul cel din mijloc se spune că este la mijloc între cer şi pămînt; alţii spun că este simbol al lumii spirituale şi al lumii materiale. **3.** Acoperămîntul era întins înaintea celor cinci stîlpi [162]; era o piedică pentru necredinţa profană şi oprea intrarea celor care se aflau înăuntrul zidului înconjurător. **4.** În legătură cu aceşti cinci stîlpi, într-un chip cu totul mistic, sînt frînte de Mîntuitorul cele cinci pîini şi este săturată cu ele mulţimea care-L ascultase [163]. Că numeroşi sînt aceia care se alipesc de cele materiale, ca şi cum numai ele ar exista. **5.** Platon spune: «Uită-te cu atenţie şi priveşte de jur împrejur, ca nici un neiniţiat să nu ne audă. Aceştia sînt cei care socot că nu există altceva decît ceea ce pot apuca cu cele două mîini; nu acceptă să facă parte din categoria existenţelor: faptele, devenirile şi tot ce nu se vede» [164]. **6.** Unii ca aceştia sînt cei care cred numai în cele cinci simţuri. Dar înţelegerea lui Dumnezeu nu se dobîndeşte prin auz şi prin simţurile înrudite cu auzul. **34. 1.** De aceea este numit Fiul chip al Tatălui; căci Cuvîntul, Care ne-a făcut cunoscută însuşirea părintească [165], a ajuns purtător de trup prin cele cinci simţuri ale trupului Său. **2.** Bunul apostol spune: «*Dacă trăim cu Duhul, cu Duhul să şi umblăm*» [166]; şi: «*Prin credinţă umblăm, iar nu prin vedere*» [167]. **3.** Aşadar îndărătul acoperămîntului stă ascunsă slujirea preoţească; şi acoperămîntul desparte pe cei ce slujesc înăuntru de cei ce stau în afara lui. **4.** Iarăşi perdeaua despărţitoare a intrării în Sfintele Sfintelor — acolo sînt patru stîlpi [168] — arată cele patru testamente vechi [169]. **5.** Acolo este şi numele tainic, format din patru litere, pe care îl purtau numai cei care aveau dreptul să intre în Sfînta Sfintelor; numele este Iaue [170], care se tîlcuieşte «*Cel ce este şi Cel ce va fi*» [171]. **6.** Şi la eleni numele «Dumnezeu» [172] are tot patru litere. **7.** În lumea spirituală intră numai cel care a ajuns stăpîn peste patimi; el pătrunde la cunoaşterea Celui negrăit, ridicîndu-se «*mai presus de orice nume*» [173], care-i cunoscut de limbă. **8.** În partea de miazăzi a altarului

161. *Ieş.* 30, 10; *Lev.* 16, 2; *Evr.* 9, 7.
162. *Ieş.* 26, 36—37.
163. *In.* 6, 9.
164. Platon, *Teetet*, 155 E.
165. *In.* 1, 18.
166. *Gal.* 5, 25.
167. *II Cor.* 5, 7.
168. *Ieş.* 26, 32.
169. Testamentele încheiate cu Adam, Noe, Avraam şi Moisi.
170. Iahve.
171. *Ieş.* 3, 14.
172. Θεός.
173. *Fil.* 2, 9.

tămîierii se afla sfeşnicul [174], prin care sînt indicate mişcările celor şapte stele purtătoare de lumină, care-şi fac mişcarea lor de revoluţie în partea de miazăzi. **9.** De fiecare parte a sfeşnicului sînt fixate trei braţe şi pe ele lumînările, pentru că şi soarele, ca şi sfeşnicul, aşezat în mijlocul celorlalte planete dă, cu o armonie dumnezeiască, lumina sa celor ce sînt deasupra lui şi celor de sub el. **35. 1.** Dar sfeşnicul cel de aur mai are şi o altă enigmă ; enigma crucii lui Hristos, nu numai prin forma lui, ci şi prin aceea că luminează, *«în multe chipuri şi în multe feluri»* [175] pe cei care cred în Hristos, nădăjduiesc în El şi Îl văd prin slujirea celor dintîi zidiţi. **2.** Se spune că *«cei şapte ochi»* [176] ai Domnului ar fi *«cele şapte duhuri»* [177], care se odihnesc pe toiagul care a răsărit *«din rădăcina lui Iesei»* [178]. **3.** În partea de miazănoapte a altarului tămîierii îşi avea locul masa, pe care se puneau pîinile [179], pentru că, dintre toate vînturile, vînturile de la miazănoapte sînt cele mai favorabile creşterii roadelor. **4.** Pîinile ar putea fi locaşurile Bisericilor, care sînt unite într-un singur trup şi într-o singură adunare. **5.** Cele ce se spun despre sfîntul chivot arată pe cele ale lumii spirituale, care este ascunsă şi încuiată marii mulţimi de oameni. **6.** Apoi statuile acelea de aur [180], fiecare cu cîte şase aripi [181], arătau fie cele două urse, după cum vor unii, fie — ceea ce-i mai corect — cele două emisfere ; numele «heruvimi» înseamnă : mare cunoştinţă. **7.** Cei doi heruvimi au douăsprezece aripi care, prin ciclul zodiacal şi prin timpul care se scurge potrivit acestui ciclu, arată lumea materială. **36. 1.** Despre aceste lucruri socot că spune şi tragedia, cînd vorbeşte aşa despre natură :

> «Timpul *neobosit* se scurge deplin
> Într-o revărsare veşnică, născîndu-se
> Din el însuşi ; iar cele două urse,
> Cu mişcările zorite ale aripilor lor,
> Păzesc polul [182] lui Atlas» [183].

2. Atlas poate să fie polul, care nu se mişcă şi chiar sfera nerătăcitoare; dar, mai bine, poate că este chiar veacul cel nemişcător. **3.** După socotinţa mea, e mai corect ca chivotului, al cărui nume în limba ebraică este thebotha, să i se dea o altă semnificaţie. Cuvîntul thebotha se traduce : unul pentru unul cel din toate locurile. Dacă chivotul arată

174. *Ieş.* 25, 30—38 ; 26, 35.
175. *Evr.* 1, 1.
176. *Apoc.* 5, 6.
177. *Is.* 11, 2.
178. *Is.* 11, 1.
179. *Ieş.* 26, 35 ; *Num.* 4, 7.
180. *Ieş.* 25, 18.
181. *Is.* 6, 2 ; *Apoc.* 4, 8.
182. Este vorba de polul nord în jurul căruia se învîrt ursa mare şi ursa mică.
183. Critias, *Peirithus*, Fragm. 18, Diels, şi Euripide, *Fragm.* 594.

numărul opt şi lumea spirituală, dacă arată chiar pe Dumnezeu, Care cuprinde totul şi este fără formă şi nevăzut, ei bine pe toate acestea să le lăsăm acum deoparte. Să spunem atîta doar, că chivotul arată odihna aceea care este cu duhurile care slavoslovesc pe Dumnezeu [184], arătate acoperit prin heruvimi. **4.** Că Cel care a poruncit să nu se facă nicicînd chip cioplit [185], El nicicînd n-a înfăţişat prin statui sfinţii — mai ales că nici nu este în cer o vieţuitoare care să fie alcătuită din materie, pe care s-o putem percepe cu simţurile — ci heruvimii de pe chivot sînt simboluri ale sufletului cugetător, aripile sînt simboluri ale slujirilor şi lucrărilor cereşti ale puterilor, care stau de-a dreapta şi de-a stînga lui Dumnezeu [186], iar glasul arată slava plină de mulţumire într-o contemplaţie neîntreruptă.

37. 1. Este de ajuns să ne oprim aici cu interpretarea mistică a heruvimilor. Haina, care cade pînă la călcîie arhiereului [187], este simbol al lumii materiale; cele cinci pietre şi cele două rubine [188] sînt simbolul celor şapte planete; rubinele, însă, pentru saturn şi lună; saturn este spre miazăzi şi este umed, pămîntiu şi greu; luna este aeriană; de aceea luna a fost numită de unii Artemis, pentru că taie aerul, iar aerul este întunecos. **2.** Deoarece potrivit proniei dumnezeieşti, îngerii, care sînt conducătorii planetelor, colaborează la naşterea celor de pe pămînt, Moisi spune pe bună dreptate că pietrele au fost puse pe piept şi pe umeri [189]; prin umeri este arătată acţiunea creatoare a lumii, prima săptămînă; iar pieptul este locaşul inimii şi al sufletului. **3.** Pietrele de pe haina arhiereului ar putea fi şi altfel interpretate; ar fi feluritele chipuri de mîntuire; unele aşezate în părţile superioare ale hainei, altele în părţile ei inferioare; ele arată mîntuirea întregului trup. **4.** Cei trei sute şaizeci de clopoţei, atîrnaţi pînă la călcîie de haina arhiereului [190], arată timpul unui an, *«anul Domnului primit»* [191]; ei predică şi vestesc măreaţa arătare a Mîntuitorului. **5.** Dar şi tiara de aur, cea înaltă [192], arată puterea împărătească a Domnului, pentru că Mîntuitorul este *«capul Bisericii»* [193]. **38. 1.** Tiara [194], aşezată pe cap, este semn de mare putere conducătoare. Dealtfel am şi auzit că s-a spus: *«Şi cap al lui Hristos este Dumnezeu»* [195]; şi: *«Tatăl Domnului*

184. *Is.* 6, 3; 11, 2; *Apoc.* 4, 8.
185. *Ieş.* 20, 4.
186. *III Regi* 22, 19.
187. *Ieş.* 25, 7.
188. *Ieş.* 28, 17—20.
189. *Ieş.* 28, 12. 17—20.
190. *Ieş.* 28, 29—31.
191. *Is.* 61, 2; *Lc.* 4, 19.
192. *Ieş.* 28, 36.
193. *Ef.* 5, 23.
194. *Ieş.* 28, 36.
195. *I Cor.* 11, 3.

nostru Iisus Hristos» [196]. **2.** Da; iar pieptarul [197], care este alcătuit din efod [198] — simbol al lucrării — şi din engolpion [199] — acesta arată acoperit pe Cuvînt — este icoana cerului, care a fost creat prin Cuvînt, prin Hristos, Care este supus Capului universului [200]; a Cuvîntului, Care se mişcă uniform şi la fel. **3.** Pietrele strălucitoare de smarald de pe efod [201] simbolizează soarele şi luna, colaboratorii naturii. **4.** După părerea mea, umărul este începutul mîinii. Cele douăsprezece pietre, aranjate pe patru rînduri pe pieptar [202], ne descriu ciclul zodiacal cu cele patru anotimpuri ale anului. **5.** Şi altă interpretare: trebuia să se supună Capului, adică Domnului, legea şi profeţii, prin care sînt arătaţi dreptii celor două Testamente. Şi am grăi foarte bine de-am spune că apostolii sînt în acelaşi timp şi profeţi şi drepţi, pentru că unul şi acelaşi Duh Sfînt lucrează în toţi [203]. **6.** După cum Domnul este mai presus de întreaga lume, dar, mai bine spus, mai presus de lumea spirituală, tot aşa şi numele gravat pe tabla de aur curat [204] a fost învrednicit să fie *«mai presus de toată domnia şi stăpînirea»* [205]; gravat, datorită poruncilor date în scris şi datorită venirii Sale trupeşti. **7.** Este vorba aici de numele lui Dumnezeu, pentru că Fiul lucrează aşa cum vede că lucrează bunătatea Tatălui [206]; este numit Dumnezeu Mîntuitor, principiul universului [207], principiu care este chipul Dumnezeului celui nevăzut [208], cel dintîi şi mai înainte de veci, Care a făcut toate cele ce au fost făcute după El [209]. **39. 1.** Engolpionul arată profeţia care strigă prin Cuvînt şi predică şi judecata viitoare, pentru că este acelaşi Cuvînt; este Cel care profeţeşte şi Care, în acelaşi timp, şi judecă şi deosebeşte pe fiecare. **2.** Se spune că şi haina aceea, care merge pînă la călcîie, este o profeţie a întrupării Domnului, prin care Domnul s-a arătat nemijlocit în lume. **3.** Arhiereul dezbracă haina sfinţită — că lumea şi creaţia din lume au fost sfinţite de Cel care a spus că cele făcute sînt bune [210] — apoi se spală şi îmbracă altă haină, sfîntă a sfîntului, ca să spun aşa, cu care intră în sanctuarul cel tainic [211]. **4.** Mi se pare, însă,

196. *Rom.* 15, 6; *II Cor.* 11, 31.
197. *Ieş.* 28, 4.
198. *Ieş.* 25. 7.
199. *Ieş.* 28, 15.
200. *I Cor.* 11, 3; *Ef.* 1, 22.
201. *Ieş.* 28, 9.
202. *Ieş.* 28, 17—20.
203. *I Cor.* 12, 11.
204. *Ieş.* 28, 32.
205. *Ef.* 1, 21; *Fil.* 2, 9
206. *In.* 5, 19.
207. *Col.* 1, 18.
208. *Col.* 1, 15.
209. *Col.* 1, 16.
210. *Fac.* 1, 31.
211. *Lev.* 16, 23—24.

că această ceremonie arată pe levit și pe gnostic; pe gnostic, ca pe unul care depășește pe ceilalți preoți; aceia, leviții, au fost spălați cu apă, au îmbrăcat numai credința și așteaptă locașul lor propriu; gnosticul, însă, care deosebește cele spirituale de cele materiale, se grăbește, datorită faptului că este mai sus decît ceilalți preoți, spre intrarea în lumea spirituală; și este spălat de lucrurile cele de aici de pe pămînt nu cu apă, așa cum se curăța mai înainte cel care era rînduit în seminția levitică[212], ci cu învățătura gnostică. **40. 1.** Toată inima lui este, dar, curată[213], pentru că vieţuirea i-a fost foarte bună și a ajuns pe culmi; s-a înălțat spre mai bine, mai presus de preot; este sfințit, fără artificii, în cuvînt și în viață; este îmbrăcat cu strălucirea slavei, pentru că a luat moștenirea cea negrăită a bărbatului duhovnicesc, a bărbatului desăvîrșit, *«pe care ochiul n-a văzut-o și urechea n-a auzit-o și la inima omului nu s-a suit»*[214]; și, ajuns fiu și prieten, se bucură *«față către față»*[215] de contemplarea aceea de care nu poți să te saturi. Dar nimic nu ne oprește să auzim cuvintele Scripturii, care ne dă mai multă putere de înțelegere. **2.** Că spune așa: *«Și va dezbrăca veșmîntul cel de in, pe care l-a îmbrăcat cînd a intrat în cele sfinte, și-l va pune acolo. Și-și va spăla trupul lui cu apă în locul cel sfînt și va îmbrăca haina lui»*[216]. **3.** O altă interpretare, după părerea mea, este aceasta: Domnul se dezbracă și se îmbracă, atunci cînd se pogoară în lumea materială; sau altă interpretare: cel care a crezut în Domnul se dezbracă și îmbracă haina cea sfințită așa cum a arătat apostolul[217]. **4.** Din această pricină, după pilda Domnului, se alegeau arhierei cei mai încercați oameni din seminția care fusese sfințită, iar cei aleși, pentru a fi împărați și profeți, erau unși.

CAPITOLUL VII

41. 1. De aceea și egiptenii nu încredințau tainele lor oricui se nimerea, nici nu împărtășeau celor profani știința lucrurilor dumnezeiești, ci numai celor care aveau să ajungă pe tronul împărătesc, iar dintre preoți numai celor care erau socotiți a fi cei mai vrednici, și prin creșterea lor, și prin instrucția lor, și prin neamul lor.

2. Enigmele egiptene sînt asemănătoare cu cele ale evreilor în ce privește sensul lor ocult. Unii egipteni înfățișau soarele printr-o corabie, alții printr-un crocodil. **3.** Cu aceste imagini, egiptenii vor să

212. *Num.* 8, 7.
213. *Mt.* 5, 8.
214. *I Cor.* 2, 9.
215. *I Cor.* 13, 12.
216. *Lev.* 16, 23—24.
217. *II Cor.* 5, 2—4; *Ef.* 4, 22. 24.

arate că soarele își face călătoria sa prin văzduh, care este plăcut și umed și că dă naștere timpului, pe care îl arată acoperit crocodilul, după cum spune altă istorie ieratică. **4.** Pe așa numita poartă sfîntă a orașului Diospole din Egipt era înfățișat un copil ca simbol al nașterii, un bătrîn ca simbol al ruinei ; și iarăși, un șoim ca simbol al lui Dumnezeu, după cum peștele era simbolul urii ; și iarăși, crocodilul, dar cu altă însemnare, era simbolul nerușinării. **42. 1.** Pe scurt, dar, întreg simbolul pare a arăta aceasta : «O, cei ce vă nașteți și pieriți, aflați că Dumnezeu urăște nerușinarea !» [218]. **2.** Cei care făceau din materii prețioase urechi și ochi, le afieroseau zeilor, atîrnîndu-le în temple, pentru a arăta acoperit că Dumnezeu vede și aude [219]. **3.** Pe lîngă cele spuse mai sus, leul era simbolul forței și al puterii ; după cum negreșit boul simboliza pămîntul însuși, agricultura și hrana ; calul simboliza curajul și îndrăznirea ; sfinxul simboliza forța și priceperea ; întreg trupul sfinxului era trup de leu, iar fața o avea de om. **4.** La fel cu aceste simboluri, omul simboliza priceperea, memoria, stăpînirea și tehnica ; și cu acest înțeles era gravat de egipteni în temple. **43. 1.** La așa numitele procesiuni ale zeilor, egiptenii purtau statui de aur, care înfățișau : doi cîini, un șoim și pasărea ibis [220] ; și numeau cele patru statui patru litere. **2.** Cei doi cîini sînt simbolul celor două emisfere, pentru că acestea se învîrt jur împrejur și păzesc mersul lor. Șoimul este simbolul soarelui, că este înfocat și distrugător ; și egiptenii atribuiau soarelui bolile contagioase. Pasărea ibis era simbolul lunii ; că penele negre ale păsării indicau partea întunecată a lunii, iar penele albe partea ei luminoasă. **3.** După alții, cîinii simbolizează cele două tropice, care păzesc și sînt portarii trecerii soarelui spre miazăzi și spre miazănoapte. Șoimul arată ecuatorul, pentru că este înalt și arzător. Pasărea ibis arată ecliptica. Dintre toate păsările, pasărea ibis pare că a adus egiptenilor ideea de număr și de măsurătoare, după cum între cercuri, ecliptica.

CAPITOLUL VIII

44. 1. Dar nu numai cei mai învățați oameni dintre egipteni au folosit cu zel felul de vorbire simbolic, ci și toți aceia dintre barbari, care erau îndrăgostiți de filozofie.

2. Se spune că Idantura, regele sciților — după cum istorisește Ferechide din Siros — fiind amenințat cu război de Darius, care trecuse

218. Plutarh, *Mora.*, 363 F.
219. Homer, *Iliada*, III, 277 ; *Odiseea*, XI, 109 ; XII, 323.
220. Cîinii erau simbolul zeului Anubis, zeul sculpturii și al îmbălsămării ; șoimul era simbolul zeului Horus, zeu solar ; pasărea ibis era simbolul zeului Tot, zeu lunar.

Istrul, în loc de scrisoare i-a trimis un simbol: un şoarece, o broască, o pasăre, o săgeată şi un plug. **3.** După cum era firesc, nedumerirea i-a cuprins pe toţi cînd au văzut acest mesaj; Orontopatas, căpetenia peste o mie de ostaşi, a spus că sciţii au vrut să spună cu ele că se supun lui Darius, conchizînd, prin conjectură, că şoarecele simbolizează casele; broasca, apele; pasărea, văzduhul; săgeata, armele; iar plugul, ţara. **4.** Xifodre le-a tîlcuit altfel şi i-a spus lui Darius: «Dacă nu vom zbura ca păsările, dacă nu ne vom ascunde în pămînt ca şoarecii şi în apă ca broaştele, nu vom scăpa de săgeţile lor; că nu sîntem noi stăpînii ţării lor» [221].

5. Se spune, de asemeni, că scitul Anaharsis cînd dormea îşi ţinea cu mîna stîngă părţile ruşinoase ale trupului, iar cu mîna dreaptă gura, vrînd să arate că trebuie să avem putere peste amîndouă, şi că e mai greu să-ţi stăpîneşti gura decît plăcerea [222].

45. 1. Dar pentru ce să vorbesc atîta despre barbari, cînd este cu putinţă să arăt că şi elenii s-au folosit foarte mult de cuvinte cu semnificaţii oculte?

2. Androcide pitagorianul spune că aşa numitele litere efesene, foarte lăudate de mulţi, au însemnare simbolică. Astfel Ascion înseamnă întuneric, pentru că întunericul nu are umbră; Catascion înseamnă lumină, pentru că luminează umbra; Lix înseamnă pămîntul, potrivit unei vechi denumiri; Tetrax înseamnă anul, din pricina celor patru anotimpuri; soarele, care îmblînzeşte, este numit Damnamaneu; iar glasul, care grăieşte adevărul, este numit Aisia. **3.** Simbolul, deci, arată că lucrurile dumnezeieşti sînt bine întocmite, de pildă întunericul faţă de lumină, soarele faţă de an şi pămîntul faţă de toate cele pe care le produce natura [223].

4. Dar şi Dionisie Tracul [224], gramatic, în lucrarea sa *Despre semnificaţie*, vorbind despre simbolul roţilor, spune textual: «Unii însemnează faptele nu numai prin cuvinte, ci şi prin simboluri; prin cuvinte, cum sînt aşa numitele porunci delfice: «Nimic prea mult» şi: «Cunoaşte-te pe tine însuţi» şi cele asemenea acestora; prin simboluri, cum este roata, care se învîrte în templele zeilor, care a fost luată de la egipteni; apoi cum sînt ramurile de măslin, care se dau închinătorilor» [225]. **5.** Tracul Orfeu spune:

221. Ferechide, *FGrHist*, 3 F. 174; *Herodot*, IV, 131—132.
222. Plutarh, *Moral.*, 505 A.
223. Androcide, *Fragm.* 2, Hölk.
224. Dionisie Tracul, celebru gramatic grec (sec. II — I î.Hr.), născut în Alexandria într-o familie tracă.
225. Dionisie Tracul, *Fragm.* 2, Schmidt.

«Oricîte lucruri asemănătoare ramurilor, pe care le gîndesc în mintea lor
pe pămînt muritorii,
Nu au un singur destin, ci toate se învîrt
În cerc ; şi nu-i îngăduit să se oprească nici într-o parte,
Ci fiecare are, de cum a început, parte egală de drum» [226].

6. Ramurile sînt sau simbolul celei dintîi hrane ; sau înseamnă că ele dau oamenilor să înţeleagă că produc necontenit roade, că cresc şi dăinuiesc multă vreme, pe cînd ei au primit puţină vreme de trăit ; asta e pricina că se dau oamenilor ramuri ; sau poate chiar ca să afle oamenii că aşa precum ramurile se ard, tot aşa şi ei trebuie să părăsească curînd această viaţă şi să ajungă obiecte bune pentru foc.

46. 1. Felul de interpretare simbolic este foarte folositor la multe ; ajută la formularea unei drepte teologii, ajută evlaviei ; ajută la punerea în valoare a priceperii, la deprinderea vorbitului pe scurt şi la arătarea înţelepciunii. **2.** Didim, gramaticul, spune : «Înţeleptului îi este dat să folosească cu dibăcie fraza simbolică şi să cunoască ce vrea să spună simbolul» [227].

3. Mai mult, chiar învăţămîntul elementar al copiilor cuprinde interpretarea celor patru elemente. **4.** Se spune că frigienii numesc apa : *bedi*, ca şi Orfeu :

«Şi bedi a nimfelor izvorăşte apă limpede» [228].

5. Dar şi preotul sacrificator Dion se pare că scrie la fel : «Ia bedi, spune el, şi varsă-o pe mîinile tale ; apoi du-te de cercetează mărunţaiele victimelor!». **6.** Dimpotrivă, poetul comic Filile [229] ştie că bedi este aerul dătător de viaţă, aşa cum spune în aceste cuvinte :

«Mă rog să trag în mine bedi cel mîntuitor,
Care-i cea mai mare parte a sănătăţii mele ;
Să tragi aer curat, nu aer stricat» [230].

47. 1. De aceeaşi părere este şi Neamte din Cizic, care scrie că preoţii macedoneni, în rugăciunile lor, chemau îndurarea lui bedi asupra lor şi asupra copiilor lor ; prin bedi ei înţelegeau aerul [231]. **2.** Cuvîntul *zap* a fost tîlcuit de unii, din neştiinţă, foc şi fierbere ; dar acest cuvînt înseamnă mare, aşa cum spune Euforion în lucrarea sa *Răspunsuri către Teodorida :*

«Zaps, cu stîncile lui, distruge corăbiile» [232].

226. Orfeu, *Fragm. 251, Abel* ; 227 Kern.
227. Didim, *Symposiaca*, Fragm. 9, Schmidt.
228. Orfeu, *Fragm. 252*, Abel ; 219 Kern.
229. Filile, poet comic (sec. V—IV î.Hr.).
230. Filile, *Fragm. 27, CAF*, I, 787.
231. Neante, *Fragm. 27*, FHG, III, 9.
232. Euforion, *Fragm. 3*, Meineke.

3. Dionisie Iambos [233], la fel :

«Cînd marea se înfurie, zaps cel cu apa sărată începe să se tînguie» [234].

4. Tot așa grăiește și poetul comic Cratin cel Tînăr [235] :

«Zaps scoate din el creveți și mici peștișori» [236]

5. Iar Simias din Rodos [237] spune :

«Doică a fost
Pentru igneți și telhini [238] : Zaps cel cu apele sărate» [239].

6. Cuvîntul *hton* înseamnă pămîntul, care este întins pe mare suprafață. Cuvîntul *plectron* este după unii polul ; după alții, aerul, pentru că clatină pe toate, pentru că ajută la naștere și creștere sau pentru că umple totul. **48. 1.** Dar aceștia n-au citit pe filozoful Cleante, care dimpotrivă numește soarele plectron ; că soarele, sprijinindu-și puternic în părțile de răsărit razele sale, izbește oarecum lumea și în mersul lui armonios aduce lumină în lume [240]. De la soare simbolismul se întinde și la celelalte stele. **2.** Cuvîntul *sfinx* nu înseamnă unirea tuturor existențelor, nici mișcarea circulară a lumii [241], așa cum spune poetul Aratos [242], ci poate că înseamnă tărie duhovnicească, acea tărie care străbate și ține lumea. **3.** Dar mai bine este să se primească ideea că sfinx înseamnă eterul, care ține și strînge la un loc totul, așa cum spune Empedocle :

«Dar îți voi vorbi mai întîi de soare, care e începutul,
Din care s-au născut toate cele ce se văd acum,
Pămîntul și marea cea învălurată și aerul cel umed ;
Iar eterul, un titan, strînge într-un cerc tot universul» [243].

4. Apolodor din Cherchira [244] spune că vrăjitorul Branhos a rostit versurile următoare, cînd a scăpat de ciumă pe locuitorii din Milet. Vrăjitorul, aruncînd peste mulțime ramuri de dafin, a început imnul așa :

«Cîntați, copii, zeului și zeiței, care lovește de departe !» ;

5. iar poporul a cîntat la rîndul lui, zicînd : «*Bedi, zaps, htom, plectron, sfinx ; cnaxzbih, tiptes, flegmo, drops*». Istoria aceasta este amintită și de

233. Dionisie Iambos, filozof grec (sec. III î.e.n.).
234. Dionisie Iambos, la : Düntzer, *Fragm. d. ep. Poes. d. Gr.*, II, 91.
235. Cratin cel Tînăr, poet comic (sec. IV î.e.n.).
236. Cratin cel Tînăr, *Fragm. 13, CAF*, II, 293.
237. Simias din Rodos, gramatic grec (sec. III î.e.n.).
238. Igneți și telhini, locuitori ai insulei Rodos.
239. Simias din Rodos, *Fragm. 11*, Powell, 113.
240. Cleante, *Fragm. 502*, v. Arnim.
241. Aratos, *Phainomena*, 22—24.
242. Aratos, nota 680 din C.
243. Empedocle, *Fragm. 38*, Diels.
244. Apolodor din Cherchira cunoscut numai de Clement.

Calimah [245] în lucrarea sa *Iambi* [246]. **6.** Cuvîntul *cnaxzbih* înseamnă *boală şi derivă de la cuvîntul* κναίειν (= a scrijila pentru a curăţa) şi de la cuvîntul διαφθείρειν (= a distruge); iar cuvîntul *tiptes* vine de la θύφω care înseamnă a arde prin trăsnet. **7.** Poetul tragic Tespis spune că aceste cuvinte au o altă însemnare, scriind aşa :

«Iată, îţi jertfesc ţie, Pane, *cnaxzbih* alb,
Muls din ugere de capră !
Iată îţi jertfesc *tiptes*, brînză amestecată
Cu miere roşie şi pun totul
Pe sfintele tale altare, Pane cu două coarne !
Iată vărs, picătură, a lui Bromios [247] *flegmo*» [248].

8. După părerea mea, poetul face aluzie aici la cea dintîi hrană care se dă sufletului, hrana cu lapte [249], care constă din cele douăzeci şi patru de litere; după această hrană vine mîncarea tare [250], laptele închegat; în sfîrşit poetul vorbeşte şi de sîngele viţei de vie a Cuvîntului [251], vinul de culoarea sîngelui, bucuria desăvîrşită a educaţiei. **9.** *Drops* este Cuvîntul cel lucrător, Care de la cea dintîi catehează înflăcărează şi luminează pe om spre a ajunge bărbat, spre a ajunge la *«măsura vîrstei»* [252].

49. 1. Dar mai este şi un al treilea model de scriere pentru copii : *Marpte, sfinx, clops, zbihtedon* [253]. După părerea mea aceste cuvinte înseamnă că drumul nostru trebuie să treacă prin rînduiala elementelor şi a lumii pentru a ajunge la cunoaşterea lucrurilor celor mai desăvîrşite, deoarece mîntuirea veşnică se dobîndeşte prin silă [254] şi prin muncă. **2.** Cuvîntul *marpte* înseamnă a pune stăpînire pe ceva, a pricepe; cuvîntul *sfinx* arată armonia lumii; cuvîntul *zbihtedon* indică greutatea de a face ceva; iar cuvîntul *clops* înseamnă cunoaşterea ascunsă a Domnului [255] şi totodată şi ziua cea ascunsă [256].

245. Calimah, nota 180 din C.
246. Calimah, *Fragm. 75*, Schneider.
247. Supranumele lui Bahus. — «a lui Bromios flegmo» înseamnă : darul lui Bahus, adică vinul.
248. Tespis, *Fragm. inc.* 4, *TGF*, 833.
249. *I Cor.* 3, 2; *Evr.* 5, 12—14.
250. *I Cor.* 3, 2; *Evr.* 5, 12—14.
251. *In.* 15, 1. 4. 5; 6, 53—56.
252. *Ef.* 4, 13.
253. Iată, cu litere greceşti, cele trei modele de scriere, pentru a se vedea că în fiecare model sînt cuprinse cele douăzeci şi patru de litere ale alfabetului grec. Primul model este format din cinci cuvinte : δέδυ, ζάψ, χθώμ, πλῆκτρον, σφίγξ; al doilea model din patru cuvinte : κναξζδίχ, θύπτης, φλεγμό, δρώψ; al treilea model tot din patru cuvinte : μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζβυχθηδόν.
254. *Mt.* 11, 12.
255. *I Cor.* 2, 7.
256. *I Tes.* 5, 2. 4; *II Pt.* 3, 10.

3. Ce dar? Nu spune, oare, și Epigene [257] în lucrarea sa *Despre poezia lui Orfeu,* în care vorbește despre cuvintele speciale ale lui Orfeu următoarele? Cuvintele «suveici cu vîrfurile încovoiate» înseamnă pluguri; «urzeala» înseamnă brazda; «firul» înseamnă sămînța; «lacrimile lui Zeus» arată ploaia; «parcele» înseamnă părți ale lumii: a treizecea zi, a cincisprezecea zi, luna nouă; Orfeu a numit parcele «îmbrăcate în alb» pentru că sînt părțile luminoase ale lunii. **4.** Și iarăși la teologul Orfeu cuvîntul «antion» înseamnă primăvara, din pricina naturii care înflorește; cuvîntul «argida» înseamnă noaptea, din pricina odihnei pe care o aduce; cuvîntul «gorgonion» înseamnă luna, din pricina chipului pe care îl are; cuvîntul «afrodita» înseamnă timpul în care trebuie făcut semănatul [258].

50. 1. Astfel de cuvinte simbolice foloseau și pitagorienii; numeau planetele «cîinii Persefonei» [259], iar marea era numită «lacrima lui Cronos». **2.** Putem găsi, apoi, mii și mii de cuvinte enigmatice spuse de filozofi și de poeți; sînt și cărți întregi, în care gîndirea scriitorului este ascunsă, cum este lucrarea lui Heraclit *Despre natură*; din pricina asta Heraclit a fost numit «Obscurul». **3.** Asemănătoare cu această carte este și lucrarea lui Ferechide din Siros *Teologia.* Poeziile poetului Euforion, lucrarea *Cauzele* a lui Calimah, lucrarea *Alexandra* a lui Licofron [260] și alte lucrări asemănătoare sînt un exercițiu de interpretare pentru filologi.

51. 1. Nu este, deci, de mirare că și filozofia barbară, despre care ne este nouă cuvîntul, profețește în unele locuri cu cuvinte ascunse și cu simboluri, așa precum s-a arătat. **2.** De acest fel sînt și poruncile lui Moisi, ca acestea privitoare la spurcăciuni: «*Să nu mîncați porc, nici vultur, nici uliu, nici cioară*» [261]. **3.** Porcul este simbol al desfrînării, pentru că-i iubitor de plăceri, pofticios, murdar, are patimă necurată după mîncări și împreunări, îi place să fie scărpinat și să stea în mocirlă și pune carne pe el pentru tăiere și pieire. **4.** Și dimpotrivă Moisi îngăduie să se mănînce animalele care au copita despicată și rumegă [262], arătînd prin această poruncă, spune Barnaba, că trebuie să ne lipim «de cei care se tem de Domnul, de cei care cugetă în inima lor la înțelesul precis al cuvîntului pe care l-au primit, de cei care grăiesc îndreptările Domnului

257. Epigene, scriitor din epoca alexandrină, posterior lui Calimah.

258. Orfeu, *Fragm.* 253. Abel; 33; Kern; Orfeu, *Fragm.* 22, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 18, 12.

259. *Persefona,* nota 69 din C.

260. Licofron, scriitor grec (sec. IV), originar din Eubeea; venind din Alexandria, a trăit la curtea lui Ptolemeu Filadelful. A scris tragedii, o dramă satirică, dar mai ales straniul poem tragic *Alexandra,* în care un rob vorbește de profețiile Casandrei, fiica lui Priam. Fragmentul păstrat este de o obscuritate proverbială.

261. *Lev.* 11, 7. 13—14; *Deut.* 14, 8. 12—13.

262. *Lev.* 11, 3; *Deut.* 14, 6.

și le păzesc, de cei care știu că cugetarea este o lucrare de bucurie, de cei care rumegă cuvîntul Domnului. **5.** Ce înseamnă «cu copita despărțită în două» ? Înseamnă că cel drept merge și în lumea aceasta și așteaptă și veacul cel sfînt» [263]. **6.** Apoi Barnaba adaugă : «Vedeți cît de bine a legiuit Moisi lucrurile acestea ? Dar de unde putea să le vină iudeilor înțelegerea și priceperea acestor porunci ? Noi, însă, înțelegem drept poruncile și le grăim așa cum a voit Domnul. De aceea ne-a tăiat împrejur auzul nostru și inimile noastre, ca să le înțelegem» [264]. **52. 1.** Iar cînd Moisi spune : «*Să nu mănînci vultur, uliu, gaie și cioară*» [265], Barnaba comentează : «Să nu te lipești, nici să te asemeni cu oamenii aceștia, care nu știu să-și cîștige hrana lor cu osteneală și sudoare, ci trăiesc din răpire și fărădelege» [266]. **2.** Vulturul simbolizează răpirea ; uliul, nedreptatea ; iar cioara, lăcomia. **3.** Că este scris : «*Cu omul nevinovat, nevinovat vei fi ; cu cel ales, ales vei fi ; iar cu cel îndărătnic Te vei îndărătnici*» [267]. Se cuvine să ne alăturăm de sfinți, «că cei ce se alătură lor se vor sfinți» [268]. **4.** Aceste cuvinte l-au făcut pe Teognis să scrie :

> «De la cei buni, vei învăța cele bune ; iar dacă te amesteci
> Cu cei răi, pierzi și mintea pe care o ai» [269].

5. Și iarăși, cînd Moisi zice în cîntarea sa : «*Cu slavă s-a proslăvit ; cal și călăreț a aruncat în mare*» [270], înseamnă patima cea cu multe picioare, cea dobitocească și furioasă, adică pofta ; și împreună cu ea călărețul încălecat pe cal, care, datorită plăcerilor, lasă slobode frîurile ; pe aceștia «*i-a aruncat în mare*» ; i-a aruncat adică în învălmășelile lumești. **53. 1.** Tot așa spune și Platon în dialogul *Despre suflet*, că și călărețul și calul care nu-i stăpînit, — partea irațională a sufletului, care se împarte în două, în mînie și poftă —, sînt aruncați la pămînt [271]. Mitul lui Peton lasă să se înțeleagă că Feton a căzut din pricină că n-au fost stăpîniți caii.

2. Da, același simbolism îl întîlnim și în istoria lui Iosif. Frații lui i-au pizmuit pe tînărul acesta, pentru că tînărul vedea mai departe în viitor, datorită cunoașterii sale. «*Frații lui l-au dezbrăcat de haina cea pestriță și luîndu-l l-au aruncat în groapă ; iar groapa era goală și nu*

263. Barnaba, *Epistola*, X, 11, *op. cit*, p. 127.
264. *Ibidem*, X, 11—12, 127.
265. *Lev.* 11, 13—16 ; *Deut.* 14, 12—16.
266. Barnaba, *op. cit.*, X, 4, p. 126.
267. *Ps.* 17, 28—29.
268. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, 46, 2—3, *op. cit.*, p. 69—70.
269. Teognis, 35—6.
270. *Ieș.* 15, 21.
271. Platon, *Fedru*, 247 B.

avea apă» [272]. **3.** Fraţii lui au dispreţuit cunoaşterea felurită [273] a vrednicului tînăr, pe care o cîştigase prin dragostea lui de învăţătură — sau ei au folosit numai credinţa cea după lege — de aceea l-au aruncat pe tînăr în groapa cea lipsită de apă, pentru ca apoi să-l vîndă [274] celor care se duceau în Egiptul cel lipsit de Cuvîntul dumnezeiesc. Goală de ştiinţă era groapa în care a fost aruncat înţeleptul a cărui înţelepciune era ascunsă ; şi, fiind dezbrăcat de cunoaştere, părea asemenea fraţilor lui. **4.** După altă interpretare, haina cea pestriţă ar fi pofta, care duce pe om într-o prăpastie nemăsurat de mare. **5.** *«Dacă cineva va deschide o groapă,* spune Scriptura, *sau va săpa o groapă şi nu o va acoperi şi de va cădea în ea un viţel sau un asin, stăpînul gropii va plăti argint şi-l va da stăpînului vitei, iar vita moartă va fi a lui»* [275]. **54. 1.** Aici să mi se aducă şi profeţia cealaltă : *«Cunoscut-a boul pe stăpînul său şi asinul ieslea domnului său, dar Israil nu m-a cunoscut»* [276]. **2.** S-ar putea ca un om, din cei nepricepuţi, să vină acolo unde tu predai gnoza şi el să nu fie în stare să sesizeze adevărul ; el te va înţelege greşit şi va cădea ; deci, spune Scriptura, fii atent cu folosirea învăţăturii şi închide izvorul cel viu care este în adîncul tău ; închide-l tuturor celor ce se apropie fără judecată şi dă băutura numai celor care însetează de adevăr. **3.** Ascunde *«adîncul cunoaşterii»* [277] tuturor celor care nu sînt în stare să-l primească ! Acoperă groapa ! **4.** Stăpînul gropii, gnosticul însuşi, va fi pedepsit, spune Scriptura ; că el este de vină că s-a smintit acela ; sau pentru că acela a fost înghiţit de măreţia învăţăturii, fiind încă mic la suflet, sau pentru că a dus la contemplaţie pe un om, care se găsea încă la fapte, desprinzîndu-l, prin încercarea sa, de la credinţa lui cea simplă. *«Va da argint»* [278], adică va da cuvînt şi răspuns Voinţei Atotputernice.

55. 1. Acesta este modul de vorbire al legii şi al profeţilor pînă la Ioan [279]. Ioan a vorbit mai deschis, dar n-a proorocit, ci a arătat că este de faţă Cel vestit simbolic dintru început. Totuşi a zis : *«Nu sînt vrednic să dezleg cureaua încălţămintei Domnului»* [280]. **2.** Ioan mărturiseşte că nu este vrednic să boteze o atît de mare putere ; că cei care vor să curăţească trebuie să dezlege sufletul de trup şi de păcatele trupului, aşa cum dezlegi piciorul de legătura lui. **3.** Poate că Ioan, prin cuvintele acestea ale sale, vorbeşte de ultima lucrare a Mîntuitorului faţă de noi,

272. *Fac.* 37, 23—24.
273. Cunoaşterea felurită, simbolizată prin *«haina cea pestriţă»*.
274. *Fac.* 37, 27—28.
275. *Ieş.* 21, 33—34.
276. *Is.* 1, 3.
277. *Rom.* 11, 13.
278. *Ieş.* 21, 34.
279. *Mt.* 11, 13 ; *Lc.* 16, 16.
280. *Mc.* 1, 7 ; *Lc.* 3, 16 ; *In.* 1, 27.

lucrarea aceea nemijlocită a prezenței Lui printre noi, ascunsă mai înainte prin enigma profeției. Ioan a arătat pe Cel proorocit, văzîndu-L cu proprii săi ochi ; și a vestit prezența Lui ; a vestit pe Hristos, Care venea de departe la lumină ; prin aceasta a dezlegat într-adevăr împlinirea cuvintelor despre întruparea Domnului și a descoperit sensul simbolurilor.

4. Pentru stabilirea dreptății și romanii foloseau simboluri la facerea testamentelor ; foloseau balanța, o monedă romană de zece sutimi, atingerea cu varga și apucarea de urechi ; primul simbol era pentru dreptate ; al doilea pentru împărțirea averii după valoarea ei ; al treilea, ca și cel următor, dădeau sarcini : să stea drept, să asculte și să fie mijlocitor.

CAPITOLUL IX

56. 1. Dar, după cum se pare, furat de dragostea de documentare, am vorbit mai mult decît se cuvenea. Că o viață întreagă nu mi-ar ajunge să vorbesc de mulțimea celor care au filozofat în simboluri. **2.** Simbolismul scrierilor filozofiei barbare are această însușire : ajută memoria, este concis și ascute mintea pentru înțelegerea adevărului. **3.** Scrierile acestea vor ca filozofia — care este într-adevăr filozofie — și adevărata teologie să aparțină numai acelora care se apropie adeseori de ele și care au dat probă de credință în toată viața lor. **4.** Da, scrierile acestea vor ca noi să avem nevoie de un interpret și de un învățător ; numai așa ele vor fi studiate mai bine, iar noi nu vom greși, pentru că am primit învățăturile de la oameni care le cunosc bine, de la oameni care ne-au socotit vrednici să ne folosim de ele. **5.** Dealtfel, toate lucrurile, care se văd printr-un voal, arată adevărul mai măreț și mai venerabil, ca de pildă fructele care se văd prin apă sau ca formele lucrurilor care se lasă a fi ghicite prin voalurile care le acoperă ; pentru că lumina puternică lasă să se descopere defectele ; în afară de asta, lucrurile care se văd așa cum sînt ele nu pot fi înțelese decît într-un singur chip. **57. 1.** Este, însă, cu putință să scoți dintr-un simbol mai multe sensuri, așa cum am văzut cînd am vorbit de cuvintele ascunse. Așa stînd lucrurile, omul fără experiență și neînvățat greșește ; gnosticul, însă, înțelege sensul adevărat. **2.** Scrierile acelea nu vor să fie date oricui se întîmplă, fără deosebire, «nici să fie făcuți părtași la bunătățile înțelepciunii cei care nici în vis nu și-au curățit sufletul ; că nu-i îngăduit să oferi tuturor veniților cele dobîndite cu atîtea lupte și nici să istorisești tainele Cuvîntului celor necurați» [281]. **3.** Se spune că Hiparh Pitagoreanul [282], fiind învinuit că

281. Scrisoarea lui Lisis către Hiparh, la Iamblic, *Viața lui Pitagora*, 75.
282. Hiparh, filozof grec din școala lui Pitagora (sec. IV î.e.n.).

a divulgat, în lucrările sale, doctrina lui Pitagora, a fost izgonit din școală și i s-a ridicat o coloană funerară ca unui mort [283]. 4. De aceea în filozofia barbară sînt numiți «morți» [284] cei care au căzut din dreapta învățătură și și-au supus mintea lor patimilor. 5. «*Ce legătură este între dreptate și fărădelege*, după cum spune dumnezeiescul apostol, *sau ce părtășie are lumina cu întunericul? Ce învoire are Hristos cu Beliar? Sau ce parte are credinciosul cu cel necredincios?*» [285]. Că cinstirile date zeilor Olimpului sînt deosebite de cinstirile date muritorilor! 6. «*De aceea ieșiți din mijlocul lor și vă deosebiți, zice Domnul, și de necurăție să nu vă atingeți; și Eu vă voi primi pe voi și voi fi vouă Tată și voi Îmi veți fi Mie fii și fiice*» [286].

58. 1. Deci nu numai pitagorienii și Platon au multe cuvinte ascunse în scrierile lor, dar și epicurienii spun că au multe cuvinte tainice care provin de la Epicur și că nu este îngăduit tuturora să citească aceste cuvinte [287]. 2. Dar și stoicii spun de Zenon cel Bătrîn că a scris unele lucruri, care nu erau îngăduite a fi citite cu ușurință de ucenici, pînă ce mai întîi nu făceau dovada că filozofează așa cum trebuie [288]. 3. Și ucenicii lui Aristotel spun că unele din cărțile dascălului lor erau esoterice, iar altele comune și la îndemîna tuturor. 4. Dar și întemeietorii misterelor, care erau filozofi, îmbrăcau învățăturile lor în mituri, ca să nu fie clare tuturora. 5. Dacă erau ascunse în simboluri părerile omenești și se interzicea neștiutorilor citirea lor, apoi nu se cuvenea, oare, într-adevăr, ca fericita contemplație, cea cu adevărat Sfîntă, să fie ascunsă mai mult decît orice? 6. Totuși nici învățăturile filozofiei barbare, nici miturile pitagoriene, dar nici miturile din lucrările lui Platon, mitul lui Er, fiul lui Armenie, din scrierea *Statul* [289], al lui Eac și Radamantis din dialogul *Gorgia* [290], al lui Tartar din dialogul *Fedon* [291], al lui Prometeu și Epimeteu din dialogul *Protagora* [292] și pe lîngă aceste mituri, mitul războiului dintre atlanți și atenieni din dialogul *Atlantic* [293], nu trebuie socotite simplu alegorii în totalitatea lor, ci numai ceea ce arăta gîndirea lor generală; și pe acelea le putem găsi menționate prin simboluri sub voalul alegoriei.

283. Hipas, Test. 4, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 108, 23.
284. *Rom.* 6, 11; *Ef.* 2, 1.
285. *II Cor.* 6, 14—15.
286. *II Cor.* 6, 17—18.
287. Usener, *Epicurea*, 404.
288. Zenon, *Fragm.* 43, v. Arnim.
289. Platon, *Statul*, X, 614 B.
290. Același, *Gorgia*, 524 A.
291. Același, *Fedon*, 112 A.
292. Același, *Protagora*, 320 D.
293. Același, *Critia* (cu subtitlul: Atlantic), 108 ș.u.; *Timeu*, 25 B—D.

59. 1. Dar şi reuniunea de discipoli ai lui Pitagora, cele două grupe de ucenici – cei mai mulţi numiţi auditori, iar alţii numiţi matematicieni, adică cei care studiază cu dragă inimă filozofia — arată acoperit tuturora că

«Unele sînt spuse pe faţă, iar altele sînt spuse pe ascuns» [294].

2. Dar poate că şi cele două genuri de instrucţie de la peripateticieni, unul numit probabil, iar celălalt ştiinţific [295], nu sînt departe de a face deosebirea între părere şi adevăr.

3. «Florile gloriei să nu te silească să primeşti de la muritori
Cuvinte de laudă, ca să spui mai mult decît spune legea lui Dumnezeu» [296].

4. Muzele ionice spun apoi deschis că mulţimea şi păruţii înţelepţi ascultă de legi şi merg după cîntăreţi, deşi ştiu că mulţi sînt răi, puţini sînt buni, iar cei mai buni umblă după glorie [297]. **5.** «Cei mai buni preferă un lucru în locul tuturora : glorie veşnică printre muritori ; iar cei mulţi ca dobitoacele se îndoapă» [298], «făcînd din stomac, din părţile ruşinoase ale trupului şi din ce-i mai rău în noi, măsura fericirii» [299]. **6.** Iar marele [300] Parmenide Eleatul face începutul învăţăturii sale despre cele două căi, scriind aşa :

«Una, calea adevărului, inimă liniştită şi ascultătoare ;
Cealaltă, calea părerilor muritorilor, în care nu este credinţă adevărată» [301].

CAPITOLUL X

60. 1. Pe bună dreptate, deci, zice dumnezeiescul apostol : «*Prin descoperire mi s-a făcut cunoscută taina, precum am scris pe scurt mai înainte, de care citind, puteţi înţelege priceperea mea în taina lui Hristos, care nu s-a făcut cunoscută fiilor oamenilor din alte veacuri, cum s-a descoperit acum sfinţilor Lui apostoli şi profeţilor*» [302]. **2.** Este şi o învăţătură pentru cei desăvîrşiţi, despre care vorbeşte Pavel, scriind colosenilor : «*Nu încetăm a ne ruga pentru voi şi a cere, ca să vă umpleţi de cunoaşterea voii Lui, în toată înţelepciunea şi priceperea duhovnicească, spre a umbla în chip vrednic de Domnul spre toată plăcerea, făcînd roadă în tot lucrul bun şi sporind în cunoaşterea lui Dumnezeu, întărindu-vă*

294. Homer, *Odiseea*, XI, 443.
295. Aristotel, *Top.*, I, 1, 100 b, 19 ş.u.
296. Empedocle, *Fragm.* 4, 6—7, Diels.
297. Heraclit, *Fragm. 104*, Diels.
298. Acelaşi, *Fragm. 29*, Diels.
299. Demostene, *Cuvînt la coroană*, 296.
300. Platon, în dialogul *Sofistul* (237 A) îl numeşte pe Parmenide «marele».
301. Parmenide, *Fragm. 1*, 29—30, Diels.
302. *Ef.* 3, 3—5.

cu toată puterea, potrivit puterii slavei Lui» [303]. **3.** Şi iarăşi spune : *«Potrivit iconomiei lui Dumnezeu cea dată mie, ca să se plinească în voi cuvîntul lui Dumnezeu, taina cea ascunsă din veci şi din neamuri, care acum s-a descoperit sfinţilor Lui, cărora a voit Dumnezeu să le facă cunoscut, care este bogăţia slavei Tainei acesteia între neamuri»* [304]. **61. 1.** Deci altele sînt tainele cele ascunse pînă la apostoli şi predate de ei, aşa cum le-au primit de la Domnul — erau ascunse în Vechiul Testament — care *«acum s-au descoperit sfinţilor»* [305] şi alta este *«bogăţia slavei tainei celei între neamuri»* [306], care este credinţa şi nădejdea cea întru Hristos, pe care apostolul a numit-o în altă parte *«temelie»* [307]. **2.** Şi iarăşi, ca şi cum ar ţine mult să arate gnoza, Pavel scrie aşa : *«Învăţînd pe tot omul în toată înţelepciunea, ca să înfăţişăm pe tot omul desăvîrşit în Hristos»* [308]. **3.** Pavel n-a spus simplu «orice om», pentru că atunci nici un om n-ar fi necredincios ; nici n-a spus «tot» cel care crede «este desăvîrşit în Hristos», ci a spus *«tot omul»*, adică omul în întregime, omul curat şi cu trupul şi cu sufletul [309] ; pentru că adaugă ritos *«gnoza nu este a tuturora»* [310]. **4.** *«Fiind uniţi în dragoste şi în toată bogăţia deplinei încrederi a priceperii pentru cunoaşterea tainei lui Dumnezeu în Hristos, în Care sînt ascunse toate vistieriile înţelepciunii şi ale cunoaşterii»* [311]. *«Stăruiţi în rugăciune, priveghind în ea cu mulţumire»* [312]. **5.** Se aduce mulţumire nu numai pentru suflet şi pentru bunătăţile duhovniceşti, ci şi pentru trup şi pentru bunătăţile trupului. **62. 1.** Şi Pavel descoperă încă, mai lămurit, că gnoza nu-i a tuturora, adăugînd : *«Rugîndu-vă totodată şi pentru noi, ca Dumnezeu să ne deschidă uşa spre a grăi taina lui Hristos, pentru care sînt şi pus în lanţuri, ca să o arăt aşa cum trebuie să grăiesc»* [313]. **2.** Astfel, în Epistola către Evrei, zice : *«Şi ar fi trebuit să fiţi învăţători din pricina timpului»* [314] — pentru că aţi îmbătrînit în Testamentul cel Vechi — *«dar aveţi nevoie să vă înveţe cineva iarăşi stihiile începutului cuvintelor lui Dumnezeu ; şi aţi ajuns să aveţi nevoie de lapte şi nu de hrană tare. **3.** Tot cel ce se hrăneşte cu lapte este nepriceput în cuvîntul dreptăţii, pentru că este prunc»* [315], adică i s-au dat numai cele dintîi lecţii. **4.** *«Iar hrana tare este pentru cei desăvîrşiţi,*

303. *Col.* 1, 9—11.
304. *Col.* 1, 25—27.
305. *Col.* 1, 26.
306. *Col.* 1, 27.
307. *I Cor.* 3, 10.
308. *Col.* 1, 28.
309. *I Tes.* 5, 23.
310. *I Cor.* 8, 7.
311. *Col.* 2, 2—3.
312. *Col.* 4, 2.
313. *Col.* 4, 3—4.
314. *Evr.* 5, 12.
315. *Evr.* 5, 12—13.

care au, prin obișnuință, deprinse simțurile să deosebească binele de rău. De aceea, lăsînd cuvîntul de început despre Hristos, să venim la desăvîrșire» [316].

63. 1. Dar și Barnaba, și el, împreună cu apostolul, predicator al cuvîntului în slujirea neamurilor [317], zice : «Vă scriu mai simplu, ca să înțelegeți» [318]. **2.** Apoi, puțin mai jos, arătînd mai clar urma tradiției gnostice, spune : «Ce le spune Moisi, celălalt profet ? **3.** *«Iată, acestea zice Domnul Dumnezeu ! Intrați în pămîntul cel bun, pe care s-a jurat Domnul Dumnezeu, Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, și veți moșteni pământul în care curge lapte și miere»*. **4.** Ce spune gnoza ? Ascultați ! Spune : «Nădăjduiți în Iisus, Cel Care are să vi se arate vouă în trup». Omul este pămînt care suferă ; din fața pămîntului s-a făcut plăsmuirea lui Adam. **5.** Ce vor să spună cuvintele : *«În pămîntul cel bun, în care curge lapte și miere»* ? Binecuvîntat este Domnul nostru, fraților, Cel ce a pus în noi înțelepciunea și priceperea celor ascunse ale Lui. **6.** Că spune profetul : *«Cine va înțelege pilda Domnului, dacă nu cel înțelept, cel ce știe și cel ce iubește pe Domnul lui ?»* [319]. Că numai puțini pot înțelege acestea [320]. **7.** Că se spune într-o Evanghelie : «Domnul n-a poruncit celor pizmătăreți : «Taina Mea este pentru Mine și pentru fiii casei Mele» [321] ; că Domnul așează pe cei aleși ai Săi într-un loc sigur și lipsit de griji, pentru ca, primind bunătățile proprii pe care le-au ales, să fie mai presus de pizmă. **8.** Cel care nu are cunoașterea binelui este rău, pentru că *«Unul singur este bun»* [322], Tatăl. Necunoașterea Tatălui este moarte, iar cunoașterea Lui, viața veșnică [323], datorită participării la puterea cea nestricăcioasă. A ajunge nestricăcios înseamnă a participa la Dumnezeire ; stricăciunea, însă, te duce la depărtarea de cunoașterea lui Dumnezeu. **64. 1.** Profetul spune iarăși : *«Și-ți voi da ție vistierii ascunse, întunecate, nevăzute, ca să cunoști că Eu sînt Domnul Dumnezeu»* [324]. **2.** Asemănătoare acestora sînt și cele pe care le cîntă David : *«Iată adevărul ai iubit ; cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale, mi-ai arătat mie»* [325]. **3.** *«Ziua strigă zilei cuvînt»* — cele scrise sînt spuse deschis — *«iar noaptea vestește nopții cunoaștere»* — cele ascunse sînt spuse tainic — *«nu sînt graiuri, nici cuvinte, ale căror*

316. *Evr.* 5, 14—6, 1.
317. *Fapte* 13, 1—4.
318. Barnaba, *op. cit.*, VI, 5, p. 120.
319. *Ibidem*, VI, 8—10, p. 120 (*Ieș.* 33, 1. 3 ; *Lev.* 20, 24 ; *Prov.* 1. 6 ; *Is.* 40. 13).
320. *Mt.* 19, 11.
321. Text de origine necunoscută.
322. *Mt.* 19, 17.
323. *In.* 17, 3.
324. *Is.* 45, 3.
325. *Ps.* 50, 7.

glasuri să nu se audă» [326], adică de Dumnezeu, Care a spus: *«Cine va tace cele ascunse şi Eu nu-l voi vedea?»* [327]. **4.** De aceea învăţătura a fost numită *«luminare»* [328], pentru că luminează pe cele ascunse. Numai învăţătorul a deschis capacul chivotului, contrar de ceea ce spun poeţii despre Zeus, că a acoperit vasul cu bunătăţi şi l-a deschis pe cel cu răutăţi [329]. **5.** *«Ştiu că venind la voi,* spune apostolul, *voi veni cu deplinătatea binecuvîntării lui Hristos»* [330]. *«Harul duhovnicesc»* şi tradiţia apostolică, pe care doreşte să le-o dea cînd va fi printre ei [331] — că unele ca acestea nu puteau fi transmise prin epistolă — pe acestea le numeşte Pavel *«deplinătatea lui Hristos»* [332]. **6.** *«Potrivit descoperirii tainei celei ascunse din timpuri veşnice, iar acum arătată şi prin Scripturile profetice, după porunca veşnicului Dumnezeu, care s-a făcut cunoscută spre ascultarea credinţei în toate neamurile»* [333], adică a celor care au crezut dintre neamuri că există Dumnezeu; dar la puţini din aceştia le-au fost arătate cele ce se cuprind în această taină.

65. 1. Pe bună dreptate, deci, Platon, vorbind despre Dumnezeu în «Epistolele» sale, zice: «Trebuie să-ţi vorbesc în enigme, pentru ca, dacă epistola mea va ajunge în vreun colţ de pămînt sau mare, cel care o va citi să nu o înţeleagă» [334]. **2.** Că Dumnezeul universului, Cel Care-i mai presus de orice cuvînt, mai presus de orice gînd, mai presus de orice idee, nicicînd nu poate fi cuprins în scris, pentru că-i negrăit prin puterea Lui. **3.** Lucru pe care l-a arătat şi Platon cînd zice: «Pe lîngă acestea, caută şi ai grijă, să nu-ţi pară rău mai tîrziu că ai scris acum lucruri ce nu trebuia să le scrii; cel mai bun lucru e să nu scrii deloc, ci să ştii totul pe de rost; că nu este cu putinţă, nu-i cu putinţă, ca cele scrise să nu ajungă publice» [335]. **4.** La fel cu aceste cuvinte sînt şi cuvintele sfîntului apostol Pavel, care păstrează semnificaţia ascunsă profetică şi cu adevărat veche, din care s-au revărsat la eleni învăţăturile cele bune. **5.** *«Înţelepciunea o grăim celor desăvîrşiţi, dar nu înţelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor veacului acestuia, care sînt pieritori, ci grăim înţelepciunea lui Dumnezeu întru taină, cea ascunsă»* [336]. **66. 1.** Apoi, mai departe, Pavel vorbeşte de marea grijă ce trebuie să o ai cînd e vorba de răspîndirea învăţăturilor printre cei mulţi: *«Şi eu, fraţilor,*

326. *Ps.* 18, 2—3.
327. *Ier.* 23, 24.
328. *II Cor.* 4, 4. 6.
329. Homer, *Iliada,* XXIV, 527—533; Hesiod, *Munci şi zile,* 94 ş.u.
330. *Rom.* 15, 29.
331. *Rom.* 1, 11.
332. *Rom.* 15, 29.
333. *Rom.* 16, 25—26.
334. Platon, *Epistola* II, 312 D.
335. Acelaşi, *Epistola* II, 314 BC.
336. *I Cor.* 2, 6—7.

n-am putut să vă grăiesc vouă ca unor oameni duhovnicești, ci ca unora trupești, ca unor prunci în Hristos. Cu lapte v-am hrănit, că încă nu puteați ; dar nici acuma nu puteți ; că sînteți încă trupești» [337]. **2.** Deci, dacă apostolul a numit laptele hrană pentru prunci, iar mîncarea tare hrană pentru cei desăvîrșiți [338], atunci se va înțelege că laptele este cateheza, cea dintîi hrană a sufletului, iar hrana tare, contemplația în cel mai înalt grad de inițiere. Este trupul și sîngele Cuvîntului [339], adică înțelegerea puterii și a ființei dumnezeiești. **3.** «*Gustați și vedeți, că bun este Domnul*» [340] spune Scriptura. Că așa se dă pe El Însuși Domnul celor care se împărtășesc mai duhovnicește cu o mîncare ca aceasta, cînd însuși sufletul, după cum spune Platon, prietenul adevărului, se hrănește singur [341]. Mîncare și băutură a dumnezeiescului Cuvînt este cunoașterea ființei dumnezeiești. **4.** De aceea și Platon spune în cartea a doua a lucrării sale *Statul :* «Nu trebuie să ne apucăm a face cercetări despre Dumnezeu după ce am jertfit un porc, ci după ce am jertfit ceva mare și prețios» [342]. **5.** Iar apostolul scrie : «*Că Paștele nostru, Hristos, s-a jertfit pentru noi*» [343] ; într-adevăr este jertfă prețioasă Fiul lui Dumnezeu, Care s-a sfințit pentru noi [344].

CAPITOLUL XI

67. 1. Iar jertfă primită de Dumnezeu [345] este despărțirea, de care să nu-ți pară rău, a sufletului de patimile sale. Aceasta este într-adevăr adevărata cinstire de Dumnezeu. **2.** Și poate din această pricină, pe bună dreptate, filozofia a fost numită de Socrate pregătire în vederea morții [346]. Într-adevăr acela se ocupă cu adevărata filozofie, care în procesul gîndirii sale nu se slujește de simțul vederii, nici de celelalte simțuri, ci judecă lucrurile numai cu mintea [347]. **3.** Acest lucru îl vrea și Pitagora cu tăcerea vreme de cinci ani, pe care o poruncește discipolilor săi, pentru ca aceștia, eliberați de simțuri, să contemple Dumnezeirea numai cu mintea. Da, cei mai luminați dintre elenii, care au filozofat unele ca acestea, au luat această învățătură de la Moisi. **4.** Că Scriptura poruncește : «*După ce este jupuită jertfa, o vor împărți în bucăți după mădu-*

337. *I Cor.* 3, 1—3.
338. *Evr.* 5, 13—14.
339. *In.* 6, 53.
340. *Ps.* 33, 8.
341. Platon, *Epistola* VII, 341 CD.
342. Același, *Statul,* II, 378 A.
343. *I Cor.* 5, 7.
344. *In.* 17, 19.
345. *Fil.* 4, 18.
346. Platon, *Fedon,* 67 D ; 80 E ; 81 A.
347. *Ibidem,* 65 E ; 66 A.

lări» [348], adică sufletul gnosticului trebuie să fie fără învelişul material, fără pălăvrăgeală trupească şi lipsit de toate patimile, care se nasc din deşarte şi mincinoase închipuiri, trebuie să se dezbrace de poftele trupeşti [349] şi să se afierosească neapărat luminii. **68. 1.** Cei mai mulţi din oameni, îmbrăcaţi în trupul cel muritor, ca melcii în casa lor, şi înfăşuraţi de jur împrejur de desfătările lor, ca aricii de ţepi, au despre fericitul şi nestricăciosul Dumnezeu aceleaşi păreri ca şi despre ei înşişi. **2.** Deşi aceştia se găsesc alături de noi, nu vor să ştie că Dumnezeu ne-a dăruit atîtea şi atîtea daruri de care El n-are nevoie ; ne-a dăruit naşterea, El fiind nenăscut ; ne-a dăruit hrana, de care El n-are trebuinţă ; ne-a dăruit creşterea, El, Care-i totdeauna egal ; ne-a dăruit o bătrîneţe şi o moarte fericită, El, Care-i nemuritor şi fără bătrîneţe. **3.** De aceea să nu gîndească cineva că Dumnezeu are pasiuni, dacă se vorbeşte la evrei de mîinile, picioarele, gura şi ochii lui Dumnezeu, de ieşirile şi intrările Lui, de mîniile şi ameninţările Lui ! Să nu gîndească absolut deloc aşa ceva, ci trebuie să gîndească într-un chip mai sfînt despre Dumnezeu, anume că unele din aceste cuvinte au însemnare alegorică ; şi lucrul acesta îl vom lămuri la timpul potrivit, în cursul acestei lucrări. **4.** Calimah în epigramele sale scrie :

> «Înţelepciunea este leacul care vindecă toate relele» [350] ;

5. iar Bakhilide [351] spune în *Peanele* sale :

> «Alt înţelept din alt înţelept ; aşa a fost şi altădată, şi aşa e şi acum. Şi nici nu-i uşor să găseşti uşa cuvintelor încuiate» [352].

69. 1. Bine răspunde Isocrate în lucrarea sa *Panateniac* la întrebarea : «Pe care oameni să-i numesc educaţi ?» : «Mai întîi pe oamenii care folosesc bine treburile pe care le au de făcut în fiecare zi, care au o judecată potrivită împrejurărilor din viaţă, o judecată care poate să atingă cît mai des scopul urmărit ; **2.** apoi pe oamenii care vorbesc cum se cuvine şi drept cu cei din jurul lor, pe cei care suportă lesne şi uşor obrăznicriile altora şi greutăţile făcute de alţii, iar ei, la rîndul lor, se arată, pe cît e cu putinţă, foarte binevoitori şi foarte smeriţi cu cei în mijlocul cărora trăiesc ; **3.** şi încă şi pe oamenii care-şi stăpînesc plăcerile, care nu se lasă învinşi de nenorociri, ci se comportă în aceste nenorociri cu bărbăţie şi în chip vrednic de firea la care participăm ; **4.** în al patrulea loc — şi acesta este lucrul cel mai important — pe oamenii care nu sînt

348. *Lev.* 1, 6.
349. *I Pt.* 2, 11.
350. Calimah, *Epigrame*, 47, 4.
351. Bakhilide, nota 313 din P III.
352. Bakhilide, *Fragm.* 5, Blass.

stricați de bunăstarea lor materială, care nu-și ies din firea lor, nu ajung îngîmfați, ci rămîn mai departe în rîndul oamenilor cu judecata sănătoasă». **5.** Apoi adaugă coroana cuvîntului : «În sfîrșit pe oamenii care nu au numai una din aceste însușiri, ci au astfel dispoziția sufletului lor, că le au pe toate în chip armonios ; da, de unii ca aceștia spun că sînt oameni pricepuți, bărbați desăvîrșiți, oameni care au toate virtuțile» [353]. **6.** Vezi, dar, că și elenii divinizează viața gnostică, deși nu știu cum trebuie să o cunoască. Că ei, nici în vis, nu știu ce este gnoza.

70. 1. Deci, dacă am căzut de acord că gnoza este o mîncare pe care ne-o dă Cuvîntul, atunci într-adevăr, așa cum zice Scriptura, «*sînt fericiți cei care flămînzesc și însetează*» [354] după adevăr, că se vor sătura de hrană veșnică. 2. Euripide, care face filozofie pe scenă, într-un chip foarte minunat, este de acord cu cele spuse de noi mai înainte și face, nu știu cum, aluzie la Tatăl și la Fiul, în același timp, în cuvintele acestea :

3. «Ție, conducătorule al universului,
Zeus sau Hades, alege-ți numele ce-ți place,
Ție îți ofer libațiune și prăjitură de jertfă !
Primește de la mine jertfă neprețuită,
Dar plin, pînă la revărsare, cu tot felul de fructe» [355].

Hristos este «jertfă neprețuită», Cel Care a fost pentru noi jertfă totală. **4.** Și că, fără să știe, vorbește de Mîntuitorul, o va spune clar în cuvintele pe care le adaugă :

5. «Tu, unul dintre zeii cei din ceruri,
Tu folosești sceptrul lui Zeus
Și participi cu Hades la conducerea celor de dedesubt» [356].

6. Apoi o spune deschis :

«Trimite lumină sufletelor celor de dedesubt,
Pentru cei care vor să știe mai dinainte
De unde se nasc durerile și care-i rădăcina relelor,
Cărui dintre fericiți trebuie să jertfească,
Pentru a găsi odihnă suferințelor» [357].

7. Nu fără temei, deci, elenii începeau misterele lor cu curățiri, așa precum și barbarii începeau cu spălări ceremoniile religioase. **71. 1.** După curățiri, la misterele elenilor, urmează micile taine, care au ca scop învățătura și pregătirea mai dinainte a celor ce vor urma ; vin apoi marile mistere, care privesc misterele în totalitatea lor, unde nu mai este vorba

353. Isocrate, *Panateniac*, 239 A—C.
354. *Mt.* 5, 6.
355. Euripide, *Fragm. inc. 912.*
356. Același, *Fragm. inc. 912.*
357. Același, *Fragm. inc. 912.*

de învățătură, ci de contemplație și de înțelegerea naturii și a lucrurilor. **2.** În ce ne privește pe noi, noi dobîndim curățirea prin mărturisirea păcatelor, iar contemplația prin analiză, cu ajutorul căreia înaintăm spre prima înțelegere ; prin analiză facem începutul, pornind de la obiectele subordonate contemplației ; dăm deoparte însușirile firești ale corpului, îl lipsim de dimensiunea în adîncime, apoi de cea în lățime și după acestea de cea în lungime ; ceea ce rămîne este un punct, este o unitate, care are, ca să spunem așa, un loc ; dacă îndepărtăm și locul ocupat de unitate, atunci rămîne numai unitatea care este gîndită. **3.** Dacă, deci, înlăturăm din corpuri și din cele numite necorporale toate cîte sînt inerente lor, ne avîntăm spre măreția lui Hristos și de acolo înaintăm cu sfințenie în adînc și ne apropiem de înțelegerea, într-un oarecare chip, a Atotputernicului, cunoscînd nu ce este, ci ce nu este. **4.** Nici într-un caz nu trebuie să gîndim despre Tatăl universului că are formă sau mișcare sau stare pe loc sau tron sau loc sau de-a dreapta sau de-a stînga ; iar ce vrea să arate fiecare din acestea, va fi arătat la locul potrivit. **5.** Prima cauză nu se află situată într-un loc, ci este mai presus și de loc și de timp și de nume și de înțelegere. De aceea și Moisi spune : «*Arată-mi-Te pe Tine !*» [358], arătînd indirect, într-un chip foarte lămurit, că omul nu poate vorbi despre Dumnezeu, nici nu poate da învățături despre El, ci atît doar că Dumnezeu poate fi cunoscut numai prin puterea Lui. Dumnezeu este fără formă și nevăzut. Harul cunoașterii Lui ni l-a dat Fiul [359].

72. 1. Foarte lămurit ne va da mărturie Solomon, grăind așa : «*Înțelepciunea omului nu este în mine, dar Dumnezeu îmi dă înțelepciune ; cunosc cele sfinte*» [360]. **2.** Astfel Moisi, alegorizînd priceperea dumnezeiască, a numit-o «*pomul vieții*» [361], care a fost sădit în paradis ; acest paradis poate fi și lumea în care au fost sădite toate cele ce au fost create. **3.** În această lume a înflorit și Cuvîntul și a dat rod ; făcîndu-se trup [362] a dat viață celor ce au gustat din bunătatea Lui [363], pentru că nu ne-a fost făcut cunoscut Cuvîntul fără lemnul crucii ; Cuvîntul, viața noastră, a fost atîrnat de lemnul crucii [364], spre credința noastră. **4.** Și Solomon zice iarăși : «*Înțelepciunea este pom de nemurire pentru toți cei ce se lipesc de ea*» [365]. **5.** De aceea Scriptura spune : «*Iată pun înaintea feței tale viața și moartea ; să iubești pe Domnul Dumnezeu și să umbli în căile Lui ; să asculți glasul Lui și să crezi în viață ; dar dacă veți călca*

358. *Ieș.* 33, 13.
359. *Mt.* 11, 27 ; *Lc.* 10, 22.
360. *Prov.* 30, 2—3.
361. *Fac.* 2, 9.
362. *In.* 1, 14.
363. *I Pt.* 2, 3.
364. *Deut.* 21, 22—23 ; 28, 66 ; *Fapte*, 5, 30 ; 10, 39 ; *Gal.* 3, 13.
365. *Prov.* 3, 18.

îndreptările şi poruncile, pe care vi le-am dat, veţi pieri desăvîrşit. Aceasta este viaţa şi lungimea zilelor tale : Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul Tău» [366]. **73. 1.** Iarăşi : *«Avraam a venit la locul de care i-a vorbit Dumnezeu ; a treia zi, ridicînd ochii, a văzut locul de departe»* [367]. **2.** Prima zi este ziua vederii celor frumoase ; a doua zi este ziua în care sufletul doreşte ceea ce este mai bun ; în a treia zi mintea distinge pe cele spirituale, pentru că ochii minţii au fost deschişi de Învăţătorul Care a înviat a treia zi. Cele trei zile ar putea fi taina peceţii [368], prin care se crede în Cel Care este cu adevărat Dumnezeu. **3.** Era firesc, dar, ca Avraam să vadă de departe locul ; că este greu de atins locul lui Dumnezeu, pe care Platon l-a numit locul ideilor [369], luînd de la Moisi ideea că există un loc care îmbrăţişează pe toate şi întreg universul. **4.** Dar, pe bună dreptate, vede Avraam de departe locul, pentru că era încă în trup şi pentru că un înger avea să-l iniţieze îndată în taina la care va lua parte [370]. **74. 1.** De aceea apostolul spune : *«Acum vedem ca în oglindă ; atunci, însă, faţă către faţă»* [371], potrivit acelei singure înţelegeri prea curate şi netrupeşti a minţii. **2.** «Este cu putinţă, spune Platon, ca chiar prin dialectică să conjecturăm despre Dumnezeu, dacă o facem fără ajutorul vreunui simţ şi dacă ne îndreptăm, cu ajutorul raţiunii, spre ceea ce este în sine fiecare lucru, fără a ne îndepărta de existenţe, înainte de a ne fi ridicat la cele ce sînt mai presus de lume, pentru a sesiza cu însăşi mintea binele în sine, ca să ajungem astfel la scopul propriu al gîndirii» [372]. **3.** Şi iarăşi, Moisi n-a îngăduit să se ridice altare şi temple pretutindeni, ci a înălţat lui Dumnezeu un singur templu, pentru că unică este lumea, aşa cum spune dealtfel şi Basilide, şi un singur Dumnezeu, aşa cum nu spune Basilide. **4.** Gnosticul Moisi nu circumscrie în loc ceea ce este necuprins şi n-a pus în templu statuie, care să fie venerată. Moisi arată că Dumnezeu este nevăzut şi necuprins ; şi i-a adus pe evrei la ideea unui Dumnezeu, prin cinstirea numelui care se afla în templu. **5.** Cuvîntul lui Dumnezeu, interzicînd ridicarea de temple în care să se aducă jertfe, a arătat indirect că Atotputernicul nu se află într-un loc, zicînd : *«Ce casă Îmi veţi zidi Mie, zice Domnul ? Cerul Îmi este scaun»* [373] şi celelalte. **6.** Despre jertfe spune tot aşa : *«Sîngele taurilor şi seul mieilor nu-l vreau»* [374], şi toate cîte sînt cu privire la acestea, pe care Duhul cel

366. *Deut.* 30, 15—20.
367. *Fac.* 22, 3—4.
368. Taina peceţii — taina botezului.
369. Platon, *Sofistul*, 253 D ; *Fedru*, 247 C ; *Statul*, VI, 509 D ; VII, 517 B.
370. *Fac.* 22, 11—12.
371. *I Cor.* 13, 12.
372. Platon, *Statul*, VII, 532 AB.
373. *Is.* 66, 1.
374. *Is.* 1, 11.

Sfînt le interzice prin profet. **75. 1.** Şi Euripide, într-un chip foarte frumos, este de acord cu acestea, cînd scrie :

«Care ar fi casa făcută de meşteri,
Ce ar putea cuprinde Dumnezeirea între zidurile sale ?» [375].

2. Iar despre jertfe spune la fel :

«Dumnezeu, dacă-i cu adevărat Dumnezeu,
N-are nevoie de nimic. Cele ce spui sînt ale poeţilor nenorocite cuvinte» [376].

3. «Nu pentru vreo nevoie oarecare a făcut Dumnezeu lumea, spune Platon ; n-a făcut-o, ca să fie cinstit de oameni, de ceilalţi zei şi demoni, ca să aibă vreun cîştig de la creaţia sa, ca să aibă de la noi fumul grăsimilor, iar de la zei şi demoni slujirile proprii» [377]. **4.** Dar foarte instructiv spune Pavel în Faptele Apostolilor : «*Dumnezeu, Care a făcut lumea şi pe toate cele care sînt în ea, Acesta, fiind Domnul cerului şi al pămîntului, nu locuieşte în temple făcute de mîini, nici nu se slujeşte de mîini omeneşti, ca şi cum ar avea trebuinţă de ceva, că El dă tuturor suflare şi viaţă şi toate*» [378]. **76. 1.** Spune, însă, şi Zenon, întemeietorul şcolii stoice, în cartea *Despre stat*, că nu trebuie să facem nici temple, nici statui ; că nici o locuinţă nu-i vrednică de zei. Şi Zenon nu se teme să scrie acestea : «Nu va fi nevoie să se construiască vreun templu ; nu trebuie să fie socotit templul ceva de mare valoare şi sfînt ; că nu-i de mare valoare şi sfînt nici un lucru ieşit din mîna arhitecţilor şi meşterilor» [379]. **2.** Pe bună dreptate, dar, şi Platon, ştiind că lumea este templul lui Dumnezeu, a arătat cetăţenilor un loc din oraş unde să fie aşezaţi idolii, dar a interzis cetăţenilor să aibă, în casele lor, statui de zei. **3.** Platon spune : «Nimeni să nu afierosească zeilor lucruri sfinte ; în alte oraşe, aurul şi argintul din casele particulare şi din temple sînt bunuri de invidiat ; fildeşul, care este scos dintr-un trup, din care a plecat sufletul, nu este un dar sfînt ; fierul şi arama sînt instrumente de război ; iar dacă vrea cineva să facă daruri templelor publice, să dăruiască templelor obiecte din lemn — dar numai din lemn — şi de asemenea din piatră» [380]. **77. 1.** Pe bună dreptate scrie Platon în epistola sa cea mare : «Dumnezeirea nu se poate exprima cu cuvîntul, cum se exprimă în celelalte ştiinţe obiectul lor ; ci, dacă de mult timp te ocupi cu Dumnezeirea şi trăieşti împreună cu Ea, atunci dintr-o dată vine în sufletul tău o lumină, ca şi cum ar izbucni dintr-un foc ; şi lumina aceea îţi hrăneşte sufletul» [381]. **2.** Oare nu lucruri asemă-

375. Euripide, *Fragm. dub.*, 1130.
376. Acelaşi, *Hercule furios*, 1345—1346.
377. Locul acesta nu se găseşte în opera lui Platon.
378. *Fapte* 17, 24—25.
379. Zenon, *Fragm. 264*, v. Arnim.
380. Platon, *Legile*, XII, 955 E ; 956 A.
381. Acelaşi, *Epistola VII*, 341 CD.

nătoare acestora au fost spuse de profetul Sofonie? «Şi m-a ridicat Duhul şi m-a dus în cerul al cincilea şi am contemplat îngerii numiţi domnii; şi diadema lor era pusă pe capetele lor de Duhul Sfînt; şi era scaunul fiecăruia din ei de şapte ori mai luminos decît lumina soarelui; locuiau în templele mîntuirii şi lăudau pe Dumnezeu cel negrăit şi prea înalt» [382].

CAPITOLUL XII

78. 1. «Este un lucru nespus de mare, spune Platon, să descoperi pe Tatăl şi pe Făcătorul acestui univers; iar dacă L-ai descoperit, e cu neputinţă să-L spui tuturora» [383]. «Cu nici un chip nu-i cu putinţă s-o spui, aşa cum o faci cu alte ştiinţe» [384]. **2.** Platon a auzit foarte bine că prea înţeleptul Moisi, urcîndu-se în munte — pentru sfînta contemplare pe culmea celor netrupeşti —, a oprit cu asprime poporul să se suie cu el [385]. **3.** Cînd Scriptura spune: «*Şi Moisi a intrat în negura, unde era Dumnezeu*» [386], apoi cuvintele acestea arată celor care pot să înţeleagă, că Dumnezeu este nevăzut şi negrăit; iar «*negura*», care este într-adevăr necredinţa şi neştiinţa mulţimii, stă ca o perdea în faţa strălucirii adevărului. **4.** Orfeu, teologul, folosind cuvintele acestea, a spus:

«Unul este desăvîrşit în sine şi toţi urmaşii din unul s-au făcut»

— sau: «s-au născut», că este scris şi aşa — apoi adaugă:

«Nimeni dintre muritori
Nu-L poate vedea, iar El pe toţi îi vede» [387].

5. Apoi adaugă şi mai clar:

«Pe El, eu nu-L văd; că nor este întărit în jurul Lui;
În toţi muritorii luminile ochilor sînt slabe şi muritoare,
Că sînt înrădăcinate în carne şi oase» [388].

79. 1. De cele spuse de Orfeu va da mărturie apostolul: «*Cunosc*, spune el, *un om în Hristos, care a fost răpit pînă la al treilea cer*» şi de acolo «*în paradis, care a auzit cuvinte negrăite, pe care nu se cade omului să le grăiască*» [389]. Pavel a lăsat să se înţeleagă astfel, că este cu neputinţă să grăieşti despre Dumnezeu. A spus: «*nu se cade*», nu pentru că este oprit de lege sau de frica vreunei porunci, ci pentru că puterii omeneşti

382. *Apocalipsa lui Sofonie.*
383. Platon, *Timeu*, 20 C.
384. Acelaşi, *Epistola VII*, 341 C.
385. *Ieş.* 19, 12. 20.
386. *Ieş.* 20, 21.
387. Orfeu, *Fragm.* 246 (245, 8—10), Kern.
388. Acelaşi, *Fragm. 246* (245, 14—15), Kern.
389. *II Cor.* 12, 2. 4.

îi este cu neputință să vorbească despre Dumnezeire ; că numai mai presus de cel de al treilea cer se începe a vorbi ; celor de acolo le este îngăduit să inițieze sufletele alese. **2.** Eu știu și de la Platon că sînt multe ceruri — exemple din filozofia barbară îmi stau multe la îndemînă, dar în scrierea aceasta a mea trec peste ele și le las să aștepte vremea, așa cum am făgăduit la început —. **3.** Platon, în dialogul *Timeu*, se întreabă dacă trebuie să spună că sînt mai multe lumi sau numai una — lumea aceasta — indiferent de numele pe care le-ar purta; el socotește sinonime lumea și cerul. **4.** Cuvintele lui sînt acestea : «Care din două ? Este oare drept că am vorbit de un cer sau este mai drept să spunem că sînt multe și nenumărate ceruri ? Este numai unul, dacă a trebuit să fie făcut după modelul original» [390].

80. 1. Dar și în epistola romanilor către corinteni este scris : «Oceanul cel nesfîrșit pentru mintea oamenilor și lumile care se află dincolo de el» [391]. **2.** Tot în același sens grăiește și vrednicul apostol : «O, *adîncul bogăției și înțelepciunii și științei lui Dumnezeu*» [392]. **3.** Nu, oare, la asta făcea aluzie profetul, cînd a poruncit să facă azime coapte în spuză ? [393] Profetul a arătat că învățătura sfîntă și cu adevărat tainică despre Cel nenăscut și despre puterile Lui trebuie să fie ascunsă. **4.** Întărind acestea, apostolul a spus deschis în Epistola către Corinteni : «*Iar înțelepciunea o grăim celor desăvîrșiți ; nu, însă, înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor veacului acestuia, care sînt pieritori, ci grăim înțelepciunea lui Dumnezeu în taină, pe cea ascunsă*» [394]. **5.** Și iarăși în altă parte spune : «*Spre cunoașterea tainei lui Dumnezeu în Hristos, în care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoașterii*» [395]. **6.** Însuși Mîntuitorul nostru pecetluiește acestea, spunînd așa : «*Vouă vi s-a dat să cunoașteți taina împărăției cerurilor*» [396]. **7.** Și iarăși, Evanghelia spune că Mîntuitorul nostru grăia apostolilor în taină cuvîntul [397]. Și profeția spune despre El : «*Deschide-voi în pilde gura Mea și voi spune cele ascunse de la începutul lumii*» [398]. **8.** Iar prin pilda aluatului, Domnul arată sensul ei ascuns : «*Asemenea este împărăția cerului aluatului, pe care luîndu-l o femeie, l-a ascuns în trei măsuri de făină, pînă s-a dospit toată*» [399]. **9.** Sufletul, cu cele trei părți ale sale, este mîntuit prin ascul-

390. Platon, *Timeu*, 31 A.
391. Clement Romanul, *op. cit.*, XX, 8, p. 57.
392. *Rom.* 11, 33.
393. *Ieș.* 12, 39.
394. *I Cor.* 2, 6—7.
395. *Col.* 2, 2—3.
396. *Mt.* 13, 11 ; *Mc.* 4, 11 ; *Lc.* 8, 10.
397. *Mt.* 13, 13.
398. *Ps.* 77, 2 ; *Mt.* 13, 35.
399. *Mt.* 13, 33 ; *Lc.* 12, 20—21.

tarea ce o face sau potrivit puterii duhovnicești ascunse în el prin credință sau pentru că puterea Cuvîntului, Care ne-a fost dat, fiind scurt și puternic, atrage la Sine, în chip ascuns și nevăzut, pe tot omul care l-a primit ; Îl are în el și aduce la unitate întreaga lui făptură. **81. 1.** Foarte înțelept a scris Solon despre Dumnezeu acestea :

> «Este foarte greu să înțelegi măsura nevăzută a inteligenței,
> Aceea, care numai ea cuprinde marginile tuturor lucrurilor» [400].

2. Că de Dumnezeire, spune poetul din Acragas :

> «Este foarte greu să înțelegi măsura nevăzută a inteligenței,
> Sau să o apucăm cu mîinile ; cea mai mare
> Cale pentru oameni este ascultarea, prin care Dumnezeirea
> vine în sufletul lor» [401].

3. Iar apostolul Ioan zice : *«Pe Dumnezeu nimeni niciodată nu L-a văzut ; Dumnezeul Cel Unul-Născut, Care este în sînul Tatălui, Acela a spus»* [402]. Ioan numește *«sîn»* caracterul invizibil și inexprimabil al lui Dumnezeu. Pornind de aici, unii L-au numit pe Dumnezeu «adînc», pentru că este inaccesibil și nemărginit, pentru că înconjură totul și cuprinde în El totul. **4.** Da, cînd este vorba de Dumnezeu, partea aceasta este cea mai grea de tratat. Dacă este greu de descoperit principiul oricărui lucru, apoi este greu de arătat primul și cel mai vechi principiu, care este cauza nașterii și a continuării existenței tuturor lucrurilor. **5.** Cum s-ar putea vorbi de Cel Ce nu este nici gen, nici diferență, nici specie, nici individ, nici număr, dar nici accident, nici ceva supus accidentului ? Nu-L poți numi în chip drept nici «totul», pentru că «totul» se rînduiește în ordinul mărimii, iar Dumnezeu este Tatăl tuturora. **6.** Nu trebuie să se vorbească de părți ale lui Dumnezeu, pentru că unul este indivizibil ; de aceea este și infinit, nu în sensul că nu se poate parcurge, ci în sensul că este fără dimensiune și nu are sfîrșit ; și, deci, este fără formă și fără nume. **82. 1.** Dacă-I dăm lui Dumnezeu un nume, apoi numele acesta nu-I este propriu, fie de-L numim Unul, sau Bun, sau Minte, sau Însăși Existența, sau Dumnezeu, sau Creator, sau Domn ; nu rostim numele acesta ca fiind numele lui Dumnezeu ; ci, din pricina încurcăturii în care ne găsim, folosim pentru Dumnezeu nume frumoase, pentru ca mintea noastră să se sprijine pe ele și să nu rătăcească la alte numiri. **2.** Fiecare din aceste nume, luat separat, nu arată ființa lui Dumnezeu, ci toate la un loc arată puterea Celui Atotputernic ; că numele pe care I le dăm lui Dumnezeu sînt sau cuvinte care ne arată însușirile Lui, sau cuvinte care arată relațiile dintre ele ; dar nici unul din ele nu ne spune ce este Dum-

400. Solon, *Fragm. 16*, Diehl.
401. Empedocle, *Fragm. 133*, Diels.
402. *In.* 1, 18.

nezeu. **3.** Dar nici prin știința apodictică nu putem dobîndi ceva despre Dumnezeu ; știința aceasta se întemeiază pe cunoștințe anterioare, pe cunoștințe care ne sînt mai bine cunoscute. Dar înainte de Cel Născut nu există nimic ! **4.** Rămîne, deci, că numai prin harul dumnezeiesc și numai prin Cuvîntul născut din El putem gîndi «Necunoscutul», așa precum, în Faptele Apostolilor, Luca face mențiune de Pavel, care a spus : «*Bărbați atenieni, în toate vă văd că sînteți foarte evlavioși. Că trecînd și privind locurile voastre de închinare am găsit și un altar, pe care era scris : «Necunoscutului Dumnezeu». Deci pe Cel pe Care voi, necunoscîndu-L, îl cinstiți, pe Acesta vi-L vestesc eu vouă*» [403].

CAPITOLUL XIII

83. 1. Deci, tot cel ce poartă un nume a avut naștere, fie de vrea, fie de nu vrea. Așadar, fie că Însuși Tatăl trage la El [404] pe tot cel ce viețuiește curat și acela se ridică pînă la ideea despre firea cea fericită și nestricăcioasă, fie că voința liberă, care este în noi, ajungînd la cunoașterea binelui, saltă și sare dincolo de șanț, după cum spun maeștrii de gimnastică, totuși sufletul nu capătă aripi fără un har deosebit, nu se înalță și nu trece mai presus de cele ce sînt peste el, dacă nu leapădă orice sarcină și nu o dă celui cu care este înrudită. **2.** Spune și Platon în dialogul *Memnon* că virtutea este un dar al lui Dumnezeu, așa precum o arată în cuvintele acestea : «Deci, potrivit acestui raționament, o, Memnon, virtutea vine la cei la care vine printr-o bunăvoință dumnezeiască» [405]. **3.** Nu ți se pare că prin această «bunăvoință dumnezeiască» se vorbește indirect de starea sufletească gnostică, pe care Dumnezeu o dă tuturor gnosticilor ? **4.** Dar Platon, prin cuvintele pe care le adaugă, vorbește și mai clar : «Dacă noi, în toată această discuție, am cercetat bine lucrurile, atunci virtutea nu poate fi nici dar al naturii, nici urmare a învățăturii, ci vine, în cei care se află, printr-o bunăvoință dumnezeiască, fără ca rațiunea să aibă vreun rol» [406]. **5.** Înțelepciunea, deci, este un dar dumnezeiesc, este o putere a Tatălui. Acest dar dumnezeiesc îndeamnă voința noastră liberă, primește credința și răsplătește alăturarea de alegere, printr-o comuniune înaltă. **84. 1.** Acum îți voi prezenta pe însuși Platon care cere copiilor lui Dumnezeu să creadă. În dialogul *Timeu*, după ce a vorbit despre zeii nevăzuți și născuți [407], spune : «A vorbi despre demonii ceilalți și a cunoaște nașterea lor, este un lucru peste puterile

403. *Fapte* 17, 22—23.
404. *In.* 6, 44.
405. Platon, *Memnon*, 100 B.
406. *Ibidem*, 99 E.
407. Același, *Timeu*, 40 D.

noastre ; trebuie să credem în cei care ne-au vorbit mai înainte, care au fost, după cum au spus ei, descendenții zeilor, și cunoșteau bine pe strămoșii lor. Este cu neputință, deci, să nu credem în copiii zeilor, chiar cînd vorbesc fără argumente temeinice și constrîngătoare» [408]. **2.** Socot că n-ar fi cu putință ca elenii să dea o mărturie mai clară că Mîntuitorul nostru și cei care au fost unși profeți — aceștia din urmă proclamați copii ai lui Dumnezeu, iar Domnul Fiu adevărat — sînt adevărați martori ai lucrurilor dumnezeiești. Și Platon a adăugat că trebuie să credem în ei, pentru că sînt inspirați de Dumnezeu. **3.** Iar dacă un altul a spus în tragedie că nu crede :

«Că n-a fost Zeus, care mi-a propovăduit acestea» [409],

acela știa că Dumnezeu a propovăduit prin Fiul Său Scripturile. Vrednic de credință este cel care vestește pe cele ale neamului său [410] ; că spune și Domnul : «*Nimeni nu cunoaște pe Tatăl decît Fiul și căruia Fiul îi va descoperi*» [411]. **85. 1.** Trebuie, deci, să credem în Fiul, chiar «fără argumente temeinice și constrîngătoare» după cum a spus Platon [412] ; trebuie să credem, deci, în Fiul, Care a predicat și a vorbit în Vechiul și Noul Testament. «*Dacă nu veți crede,* spune Domnul, *veți muri în păcatele voastre*» [413] ; și iarăși : «*Cel ce crede are viață veșnică*» [414] ; și: «*Fericiți toți cei care se încred în El*»[415]. **2.** Încrederea este mai mult decît credința. Cînd știi că Fiul lui Dumnezeu este Învățătorul nostru, ai încredere că adevărată este învățătura Lui. **3.** După cum, așa precum spune Empedocle, «studiul mărește puterea de înțelegere a minții» [416], tot așa și încrederea în Domnul mărește credința. **4.** Sînt la fel, o spun cu tărie, cei care hulesc filozofia și cei care batjocoresc credința ; cei care laudă nedreptatea și cei care fericesc viața celor care-și satisfac poftele.

86. 1. Da, credința este un asentiment voluntar al sufletului, dar este în același timp și lucrătoare de fapte bune și temelie a faptelor de dreptate. **2.** Dacă Aristotel discută cu îndemînare asupra cuvintelor și învață că verbul a face (ποεῖν) se aplică animalelor necuvîntătoare și lucrurilor neînsuflețite, iar verbul a săvîrși (πράττειν) se aplică numai oamenilor [417], atunci Aristotel să corijeze pe cei care numesc «făcător» pe Dumne-

408. *Ibidem*, 40 DE.
409. Sofocle, *Antigona*, 450.
410. Platon, *Timeu*, 40 E.
411. *Mt.* 11, 27 ; *Lc.* 10, 22.
412. Platon, *Timeu*, 40 E.
413. *In.* 8, 24.
414. *In.* 3, 15. 16. 36 ; 5, 24.
415. *Ps.* 2, 11.
416. Empedocle, *Fragm.* 17, 14, Diels.
417. Aristotel, *Etic. Eudem.*, 2, 6 (1222 b 20) ; 2, 8 (1224 a 28) ; *Etic. Nicom.* 6, 2 (1139 a 20) ; 6, 4 (1140 a 1).

zeul universului [418]. Ceea ce se săvîrşeşte, spune Aristotel, trebuie privit sau ca bun sau ca necesar [419]. Nedreptatea nu este ceva bun — că nimeni nu nedreptăţeşte decît în vederea unui alt scop — ; iar din cele necesare nimic nu este de bună voie ; aşadar nedreptatea este o faptă voluntară, deci nu este o necesitate. **3.** Oamenii vrednici se deosebesc de cei răi prin preferinţele lor şi prin curăţia poftelor lor [420]. Orice răutate a sufletului se datoreşte neînfrînării ; iar cel care săvîrşeşte un lucru mînat de patimă din pricina neînfrînării, acela săvîrşeşte şi o răutate. **4.** Îmi vine mereu în minte să mă minunez de acel dumnezeiesc glas, care a spus : «*Amin, amin zic vouă ! Cel care nu intră pe uşă în staulul oilor, ci sare pe aiurea, acela este fur şi tîlhar ; iar cel ce intră pe uşă este păstorul oilor ; acestuia portarul îi deschide*» [421]. Apoi Domnul, tălmăcind cele spuse, zice : «*Eu sînt uşa oilor*» [422]. **87. 1.** Trebuie, dar, să se mîntuie cei care au învăţat adevărul prin Hristos, chiar dacă în îndeletnicirile lor filozofice au studiat filozofia elenă. Că acum s-a arătat lămurit : «*Ceea ce nu s-a făcut cunoscut fiilor oamenilor din alte generaţii, acum s-a descoperit*» [423]. **2.** Ideea unui singur Dumnezeu atotputernic a fost totdeauna, în chip natural, în toţi oamenii cu mintea sănătoasă ; iar cei mai mulţi, cei care nu-şi pierduseră ruşinea faţă de adevăr, pricepeau veşnica binefacere a proniei dumnezeieşti. **3.** Într-un chip general, Xenocrate din Calcedon nu deznădăjduia de a găsi chiar la animalele necuvîntătoare ideea de Dumnezeu [424] ; iar Democrit, chiar dacă nu o vrea, va mărturisi la fel, datorită consecinţelor învăţăturilor sale ; că, potrivit învăţăturii lui, aceleaşi imagini, care pornesc de la fiinţa dumnezeiască, cad şi pe oameni şi pe animalele necuvîntătoare [425]. **4.** Departe de mine gîndul de a spune că omul este lipsit de ideea de Dumnezeu, el, care la creare a avut parte de insuflare dumnezeiască, după cum e scris [426], el, care participă la o esenţă mai curată decît celelalte animale. **88. 1.** Pornind de la această idee a Scripturii, pitagorienii spun că la oameni mintea este o bunăvoinţă dumnezeiască ; tot aşa mărturisesc şi Platon şi Aristotel. **2.** Noi susţinem că Duhul cel Sfînt este insuflat în cel ce crede ; platonicienii, însă, susţin că mintea, care este o emanaţie a bunăvoinţei dumnezeieşti, se află în suflet, iar sufletul în trup. **3.** Deschis se spune în Scriptură, prin Ioil, unul din cei doisprezece profeţi : «*Şi*

418. Platon, *Timeu*, 28 C.
419. Aristotel, *Statul*, VII, 14 (1333 a 32).
420. Aristotel, *Etic. Nic.* 10, 5 (1175 b 26).
421. *In.* 10, 1—3.
422. *In.* 10, 7.
423. *Ef.* 3, 5.
424. Xenocrate, *Fragm.* 21, Heinze.
425. Democrit, *Test.* 79, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 416.
426. *Fac.* 2, 7.

va fi după acestea : voi turna din Duhul Meu peste tot trupul şi fiii voştri şi fiicele voastre vor profeţi» [427]. Dar Duhul nu este în fiecare din noi ca o parte a lui Dumnezeu. **4.** Cum se face această împărţire a Duhului şi ce este Sfîntul Duh o voi arăta în lucrările *Despre profeţie* şi *Despre suflet*. **5.** După Heraclit, «a ascunde adîncurile cunoaşterii este o neîncredere bună, că neîncrederea alungă necunoaşterea» [428].

CAPITOLUL XIV

89. 1. Trebuie să merg mai departe acum şi să arăt mai lămurit că filozofia greacă a furat din filozofia barbară.

2. Stoicii spun că Dumnezeu, după fiinţa Sa, este trup şi duh, ca şi sufletul dealtfel. Toate acestea le vei găsi negreşit în Scripturi. Să nu mi te gîndeşti acum la interpretarea alegorică a Scripturilor, aşa cum este predat adevărul gnostic, pentru că Scripturile, ca şi luptătorii cei dibaci, arată un lucru, dar spun prin el altceva. **3.** Stoicii susţin că Dumnezeu străbate toată materia ; noi, însă, Îl numim pe Dumnezeu numai Creator al materiei, Creator prin Cuvîntul Său. **4.** I-au rătăcit cele spuse în înţelepciune : *«Pătrunde şi încape prin toate din pricina curăţiei sale»* [429] ; ei n-au înţeles că aceste cuvinte sînt spuse despre înţelepciunea cea dintîi-Zidită a lui Dumnezeu [430]. **5.** Da, mi se spune, dar stoicii, Platon, Pitagora, chiar şi Aristotel, pun materia printre principii şi nu admit un principiu unic. **6.** Ei bine, să ştie aceia că aşa numita materie, de care filozofii spun că este fără însuşiri şi fără formă, este numită de Platon, cu mai multă îndrăzneală, neexistenţă [431]. **7.** Şi poate că Platon ştia că principiul, cu adevărat real, este unic ; şi vorbeşte de el într-un chip foarte tainic în dialogul *Timeu*, spunînd aceste cuvinte : «Deocamdată, acestea să fie spuse de mine : Dacă este numai un principiu al universului sau mai multe sau orice altceva s-ar putea spune despre acestea, acum nu este cazul să vorbim de ele ; nu pentru altă pricină, ci pentru că este greu, pentru modul prezent al discuţiei, să arăt care e părerea mea» [432]. **90. 1.** Dealtfel acel cuvînt profetic : *«Iar pămîntul era nevăzut şi netocmit»* [433] a dat prilej filozofilor să introducă o substanţă materială.

2. Epicur a introdus în filozofia sa hazardul [434] pentru că n-a înţeles bine cuvintele acestea ale Scripturii : *«Deşertăciunea deşertăciunilor,*

427. *Ioil* 2, 28.
428. Heraclit, *Fragm.* 86, Diels.
429. *Înţ. Sol.* 7, 23.
430. *Înţ. Sir.* 1, 4.
431. Platon, *Statul*, V, 477 A.
432. Acelaşi, *Timeu*, 48 C.
433. *Fac.* 1, 2.
434. Epicur, *Fragm.* 383, Usener.

toate sînt deşertăciune» [435]. **3.** Iar Aristotel a întins pronia pînă la lună, pornind de la aceste cuvinte : *«Doamne, în cer este mila Ta şi adevărul Tău pînă la nori»* [436]. Că înainte de venirea Domnului nu fuseseră dezvăluite tainele profetice.

4. Ideea chinurilor de după moarte şi a pedepsei prin foc au luat-o poezia şi filozofia elenă de la filozofia barbară. **5.** Platon, în ultima carte a lucrării sale *Statul,* spune aceste cuvinte : «Erau acolo bărbaţi sălbatici, ca focul la înfăţişare ; cînd auzeau mugetul, luau pe unii cu ei şi-i duceau ; pe Arideu [437] şi pe alţii, legaţi de mîini, la picioare şi la cap, i-au aruncat la pămînt şi i-au jupuit de piele ; apoi i-au tîrît afară de-a lungul drumului, sfîşiindu-le cărnurile, tîrîndu-i pe ghimpi» [438]. **6.** Pentru Platon, bărbaţii aceia, cu înfăţişarea ca focul, vor să arate pe îngerii care iau pe cei nedrepţi pentru a-i pedepsi. *«Cel Ce face pe îngerii Săi duhuri,* spune Scriptura, *şi pe slugile Sale pară de foc»* [439]. **91. 1.** Din cuvintele de mai sus se vede că sufletul este nemuritor. Cel chinuit şi pedepsit, în simţiri fiind, trăieşte, deşi se află într-o stare de suferinţă. **2.** Ce dar ? Nu ştie, oare, Platon şi de rîurile cele de foc şi de adîncul pămîntului, numit de barbari gheenă, iar în poezie numit tartar ? Nu vorbeşte el de Cocitos, Aheron, Piriflegeton [440] şi alte locuri de chin, la fel cu acestea, pentru pedepsirea şi înţelepţirea oamenilor ? [441]. **3.** Platon vorbeşte apoi de îngerii cei mici şi prea mici, care văd pe Dumnezeu, după cum spune Scriptura [442], ca şi de cercetarea şi slujirea pe care ne-o fac îngerii [443] ; şi nu pregetă să scrie despre ei : **4.** «După ce sufletele şi-au ales viaţa, care le-a fost rînduită, înaintează în ordine spre Lahesis; aceasta le trimite pe pămînt ; şi fiecare suflet este însoţit de demonul, pe care şi l-a ales, ca să-i fie paznic şi să-l ajute a-şi împlini destinul lui» [444]. **5.** Se poate ca şi pentru Socrate demonul său să aibă o astfel de însemnare.

92. 1. Filozofii au învăţat că lumea a fost făcută, luînd învăţătura aceasta de la Moisi. **2.** Platon o spune deschis : «Care din două : a existat veşnic lumea, fără să aibă început, sau a fost făcută şi a avut un început ? Da, lumea a fost făcută. Fiind văzută; se poate pipăi ; şi pu-

435. *Ecl.* 1, 2.
436. *Ps.* 35, 5.
437. Arideu, după cele povestite de Platon, a fost tiranul unui oraş din Pamfilia.
438. Platon, *Statul,* X, 615 E ; 616 A.
439. *Ps.* 103, 5.
440. Cocitos, Aheron şi Piriflegeton, fluvii în infern.
441. Platon, *Fedon,* 111—113.
442. *Mt.* 18, 10.
443. *Evr.* 1, 14.
444. Platon, *Statul,* X, 620 DE.

tîndu-se pipăi, are şi un corp [445]. **3.** La fel şi cînd zice : «Este lucru greu să descoperi pe Făcătorul şi Tatăl acestui univers» [446] ; prin aceste cuvinte arată nu numai că lumea este făcută, ci şi că s-a născut din El, ca un fiu, că Dumnezeu este numit Tatăl lumii, că lumea din El s-a făcut, nu din nefiinţă. **4.** Şi stoicii spun că lumea este făcută.

5. Despre diavol, căpetenia demonilor, de care vorbeşte mult filozofia barbară, Platon, în cartea a zecea a lucrării sale *Legile*, spune că este suflet răufăcător ; cuvintele lui sînt acestea : **6.** «Nu trebuie, oare, să spunem că sufletul, care conduce şi locuieşte în cele care se mişcă pretutindenea, conduce neapărat şi cerul ? Ce ? Este un suflet sau mai multe ? Răspund în locul vostru : spunem, nu mai puţin de două : unul care face bine şi altul care poate face contrarul» [447]. **93. 1.** La fel şi în dialogul *Fedru* scrie acestea : «Există negreşit şi alte rele ; dar un demon a amestecat, în timpul de acum, plăcerea în cele mai multe din ele» [448]. **2.** Iar în cartea a zecea a lucrării sale *Legile*, Platon arăta pe faţă acel cuvînt apostolic : «*Nu ne este lupta noastră împotriva sîngelui şi trupului, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpînilor, împotriva duhurilor celor din ceruri*» [449], scriind aşa : **3.** «Dar pentru că sîntem de acord că cerul este plin de bunătăţi, dar şi de lucruri contrarii — şi sînt mai multe cele care nu-s bune —spunem că este o astfel de luptă între ele, care este nemuritoare şi are nevoie de o pază minunată» [450].

4. Apoi filozofia barbară cunoaşte o lume spirituală şi altă lume materială ; una, modelul original ; alta, chipul aşa numitului model ; una duce la monadă [451], întrucît este spirituală ; cealaltă, fiind materială, duce la exadă [452] — la pitagorieni numărul şase primeşte numele de «căsătorie», pentru că este fecund [453]. **5.** Şi în monadă se află cerul nevăzut, pămîntul fără chip şi lumina spirituală. Scriptura spune : «*Întru început Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul ; şi pămîntul era nevăzut*» [454]. **94. 1.** Apoi adaugă : «*Şi a zis Dumnezeu să se facă lumină ; şi s-a făcut lumină*» [455]. În cosmogonia materială cerul este tare — că ceea ce este tare este material — pămîntul este văzut şi lumina tot văzută. **2.** Nu ţi se pare, oare, că din aceste cuvinte ale Scripturii şi-a luat Platon doc-

445. Acelaşi, *Timeu*, 28 B.
446. *Ibidem*, 28 C.
447. Platon, *Legile*, X, 896 DE.
448. Acelaşi, *Fedru*, 240 AB.
449. *Ef.* 6, 12.
450. Platon, *Legile*, X, 896 DE.
451. Monada — unul, unitate.
452. Exadă — şase.
453. Plutarh, *Moral.*, 1018 C.
454. *Fac.* 1, 1—2.
455. *Fac.* 1, 3.

trina sa, cînd a lăsat ideile fiinţelor vii în lumea spirituală, iar în lumea aceasta a pus formele materiale, create după genurile celor spirituale [456] ? **3.** Pe bună dreptate, deci, spune Moisi, că trupul a fost făcut din pămînt — pe care Platon îl numeşte cort pămîntesc [457] — iar sufletul raţional este de sus, fiind insuflat de Dumnezeu în faţa omului [458]. **4.** Că în suflet se spune că îşi are sediul partea lui conducătoare, tîlcuindu-se că la cel întîi-zidit intrarea sufletului s-a făcut prin simţuri ; de aceea *«omul a fost făcut după chip şi asemănare»* [459]. **5.** Chip al lui Dumnezeu este Cuvîntul dumnezeiesc şi împărătesc, Omul nepătimitor, iar chip al chipului este mintea omenească. **6.** Dar dacă vrei să numeşti cu alt nume *«asemănarea»*, atunci vei găsi la Moisi că *«asemănarea»* este numită «urmare a lui Dumnezeu» ; că spune Scriptura : *«Mergeţi după Domnul Dumnezeul vostru şi păziţi poruncile Lui»* [460]. Şi socot că toţi cei virtuoşi sînt următori ai lui Dumnezeu şi slujitori ai lui Dumnezeu. **95. 1.** Pornind de la aceste cuvinte ale Scripturii, stoicii au spus că scopul filozofiei este a trăi urmînd natura [461], iar Platon a spus că scopul filozofiei este asemănarea cu Dumnezeu [462] — aşa cum am arătat în Stromata a doua [463] —. **2.** Zenon Stoicul, luînd de la Platon, iar acesta din filozofia barbară, spune că toţi cei buni sînt prieteni unii cu alţii [464]. **3.** Socrate în dialogul *Fedru* spune : «Omul rău nu-i sortit să fie prieten cu omul rău, dar nici omul bun nu-i sortit să nu fie prieten cu omul bun» [465], lucru pe care îl demonstrează îndestulător faptul că prietenia niciciînd nu se păstrează cînd e nedreptate şi răutate [466]. **4.** Iar oaspetele străin din Atena zice la fel : «Un vechi cuvînt spune că este un lucru plăcut lui Dumnezeu şi asemănător Lui atunci cînd cel asemenea este prieten cu cel asemenea, de se poartă cu măsură ; dar cei fără măsură nu sînt prieteni nici cu cei fără măsură şi nici cu cei cu măsură. Pentru noi, însă, Dumnezeu să ne fie măsura tuturor lucrurilor» [467]. **96. 1.** Apoi, puţin mai jos, adaugă iarăşi : «Orice om bun este asemenea cu omul bun ; deci şi cu Dumnezeu ; şi pe bună dreptate, este prieten şi cu orice om bun şi cu Dumnezeu» [468]. **2.** Ajuns aici, mi-am adus aminte şi de un text din dialogul *Timeu*, unde

456. Platon, *Timeu*, 30 CD.
457. Acelaşi, *Axioh*, 365 E ; 366 A.
458. *Fac.* 2, 7.
459. *Fac.* 1, 26.
460. *Deut.* 13, 4.
461. Hrisip, *Fragm. mor.*, 6, v. Arnim.
462. Platon, *Teetet*, 176 AB.
463. Stromata II, 100, 3.
464. Zenon, *Fragm.* 223, v. Arnim.
465. Platon, *Fedru* ,255 B.
466. Acelaşi, *Lisis*, 214 A—D.
467. Platon, *Legile*, IV, 716 C.
468. Acelaşi, *Lisis*, 214 C.

Platon spune : «Omul priceput trebuie să se asemene cu ceea ce vrea să priceapă aşa cum este în firea sa originară, ca prin această asemănare să poată atinge scopul unei vieţi minunate, pe care zeii au pus-o înainte omului, atît pentru timpul de acum, cît şi pentru cel ce va să fie» [469]. **3.** Asemănătoare cuvintelor acestora pot fi şi acestea : «Cel ce caută nu se opreşte pînă nu găseşte ; iar cînd găseşte va admira ; admirînd va împărăţi, iar împărăţind se va odihni» [470].

4. Ce dar ? Nu depind, oare, acele celebre cuvinte ale lui Tales de cuvintele Scripturii ? Nu tîlcuieşte, oare, Tales tocmai cuvintele acestea : «*Dumnezeu este slăvit în vecii vecilor*» [471] ; şi : «*Dumnezeu este numit de noi cunoscător al inimii*» [472] ? Că Tales, fiind întrebat ce este Dumnezeirea, a răspuns : «Ceea ce nu are nici început, nici sfîrşit» [473]. Un altul l-a întrebat dacă Dumnezeirii îi este ascuns ceva din cele ce face omul ; Tales i-a răspuns : «Cum e cu putinţă, cînd nu-I sînt ascunse nici gîndurile omului ?» [474].

5. Da, filozofia barbară ştie că numai binele moral este cu adevărat bine şi că virtutea este îndestulătoare pentru a face pe cineva fericit, pentru că spune : «*Iată am pus înaintea ochilor tăi binele şi răul, viaţa şi moartea. Alege viaţa !*» [475]. **6.** Scriptura numeşte binele viaţă şi spune că este lucru bun alegerea binelui şi lucru rău alegerea contrariului. Unul este scopul binelui şi al vieţii : să ajungi prieten cu Dumnezeu. Că «*aceasta este viaţa ta şi îndelungarea zilelor tale*» [476] : să iubeşti ceea ce duce la adevăr.

97. 1. Încă mai clare, însă, sînt cele ce voi spune. Mîntuitorul, poruncind să iubeşti pe Dumnezeu şi pe aproapele, spune că în aceste două porunci atîrnă toată legea şi profeţii [477]. **2.** Aceste învăţături le poartă stoicii din gură în gură ; iar, mai înainte de ei, Socrate, în rugăciunea lui din dialogul *Fedru*, spune : «O, Pan, tu şi ceilalţi zei, daţi-mi să dobîndesc frumuseţea interioară» [478] ; **3.** iar în dialogul *Teetet*, spune deschis : «Cel care grăieşte binele este şi frumos la suflet şi bun» [479]. **4.** În dialogul *Protagora*, Platon mărturiseşte prietenilor săi că a întîlnit un om mai frumos decît Alcibiade [480], dacă omul cel mai înţelept este şi cel

469. Acelaşi, *Timeu*, 90 D.
470. *Evanghelia după Evrei*, Fragm. 16, Handmann.
471. *Gal.* 1, 5.
472. *Fapte* 1, 24 ; 15, 8.
473. Sternbach, *Gnomologion Vaticanum*, 321.
474. *Ibidem*, 316.
475. *Deut.* 30, 15. 19.
476. *Deut.* 30, 20.
477. *Mt.* 22, 37—39.
478. Platon, *Fedru*, 279 B.
479. Acelaşi, *Teetet*, 185 E.
480. Alcibiade, nota 65 din C.

mai frumos [481]. **5.** A spus că virtutea este frumusețea sufletului și dimpotrivă viciul este urîțenia sufletului [482]. **6.** Antipatru Stoicul, care a scris trei cărți cu titlul: «După Platon, numai binele moral este bine», demonstrează că, pentru Platon, virtutea este îndestulătoare spre a face pe cineva fericit. Antipatru adaugă și mai multe alte învățături de-ale lui Platon, care sînt de acord cu învățăturile stoice [483]. **7.** Iar Aristobul, care a trăit pe timpul lui Ptolomeu Filometor, de care amintește cel ce a scris rezumatul istoriei macabeilor, a scris multe cărți, în care demonstrează că filozofia peripatetică depinde de legea lui Moisi și de ceilalți profeți [484].

98. 1. Să ne fie, dar, de ajuns acestea! Că toți sîntem frați și toți aparținem unui singur Dumnezeu și unui singur învățător [485], o spune după cum mi se pare mie și Platon, grăind așa: **2.** «Voi toți, care trăiți în acest oraș, sînteți frați, așa cum vă voi spune, folosind o istorioară plăsmuită. Dumnezeu cînd v-a făcut, a amestecat în cei capabili să conducă și aur la facerea lor; de aceea sînt mai prețioși; în cei care sînt de ajutor celor ce conduc, a amestecat argint; iar în plugari și în ceilalți meseriași a amestecat fier și aramă» [486]. **3.** De aceea «este necesar, spune Platon, ca unii să îmbrățișeze și să iubească cele ce țin de cunoaștere, iar ceilalți cele ce țin de părere» [487]. **4.** Probabil că în aceste cuvinte Platon a vrut să arate pe acei oameni, cu aleasă fire, care sînt îndrăgostiți nespus de mult de cunoaștere, dacă nu cumva Platon, după cum bănuiesc unii, s-a gîndit la cele trei neamuri de oameni, la cele trei viețuiri și astfel prin argint a descris viețuirea iudeilor, prin al treilea metal viețuirea elenilor, iar prin aurul cel împărătesc, adică Sfîntul Duh, Care a fost amestecat în unii oameni, a arătat viețuirea creștină. **5.** Înfățișînd viețuirea creștinilor, Platon scrie textual în dialogul *Teetet*: «Să vorbim, dar, de corifei! Că ce am putea spune de cei care se îndeletnicesc ușuratec cu filozofia? **6.** Corifeii, însă, nu cunosc nici drumul care duce la piață, nici unde se află tribunalul, sau senatul, sau adunarea obștească a orașului și nici n-au văzut și nici n-au auzit de legi și de hotărîrile scrise. **7.** N-au rîvnă pentru reuniunile amicale, pentru adunările și ospețele însoțite de cîntece din flaut; de acestea nici în vis nu se apropie. Dacă s-a născut cineva în oraș dintr-o familie nobilă sau din una de rînd, dacă răutatea unuia îi vine de la strămoși, toate acestea

481. Platon, *Protagora*, 309 CD.
482. Același, *Statul*, IV, 444 DE.
483. Antipatru din Tars, *Fragm.* 56, v. Arnim.
484. Valckenaer, *Diatribe de Aristobulo Judaeo*, 30—31.
485. *Mt.* 23, 8.
486. Platon, *Statul*, III, 415 A.
487. *Ibidem*, V, 479 E.

le sînt lor mai necunoscute decît aşa numitele hoes [488] ale mării [489]. **8.** Pe acestea corifeul nu le ştie, pentru că într-adevăr nici nu le ştie ; că trupul este aici şi locuieşte pe pămînt, dar zboară, după cum spune Pindar [490], pe deasupra pămîntului şi mai presus de cer, studiind stelele şi cercetînd în adîncime întreaga natură» [491].

99. 1. Şi iarăşi în ce priveşte cuvîntul Domnului : «*Să vă fie voua ce este da, da şi ce este nu, nu*» [492], trebuie să-l comparăm cu aceste cuvinte ale lui Platon : «Dar nu este deloc îngăduit să ierţi minciuna şi să faci să dispară adevărul» [493]. **2.** Iar în ce priveşte interzicerea jurămîntului [494], iată ce scrie Platon în cartea a zecea a lucrării *Legile* : «Lauda şi jurămîntul departe de tine în tot ce ai a face» [495]. **3.** «Şi, în general vorbind, cînd Pitagora, Socrate şi Platon spun că au auzit glasul lui Dumnezeu [496], că au contemplat bine facerea universului aşa cum a fost creat de Dumnezeu şi cum este menţinut neîntrerupt în starea lui [497], aceştia au auzit pe Moisi, care a spus : «*A zis şi s-a făcut*» [498], au auzit pe Moisi, care a scris că facerea universului este lucrarea Cuvîntului lui Dumnezeu» [499].

4. Filozofii, întemeiaţi pe cuvintele Scripturii, care spun că omul a fost făcut din pămînt [500], proclamă că trupurile sînt din pămînt [501]. **5.** Homer nu pregetă a spune în formă de blestem :

«Dar voi toţi să fiţi apă şi pămînt !» [502],

6. aşa cum spune Isaia : «*I-a călcat pe ei ca pe lut*» [503].

100. 1. Calimah scrie fără ocol :

«Era atunci un timp, cînd şi pasărea
Şi cel ce locuieşte marea şi cel cu patru picioare
Grăiau ca pămîntul [504] lui Prometeu» [505].

---

488. Hoes, recipient de aramă spoit de măsurat lichidele, cu o capacitate de trei litri şi un sfert.
489. «*Aşa numitele hoes ale mării*», proverb care vrea să arate că nu se poate şti cîte căni de trei litri şi un sfert sînt în apa mării.
490. Pindar, *Fragm.* 292, Schroeder.
491. Platon, *Teetet*, 173 C—174 A.
492. *Mt.* 5, 37 ; *Iac.* 5, 12.
493. Platon, *Teetet*, 151 D.
494. *Mt.* 5, 34—36.
495. Platon, *Legile*, XI, 917 C.
496. Platon, *Apologia*, 31 D ; Xenofon, *Memoriile*, I, 4.
497. Xenofon, *op. cit.*, IV, 3, 13.
498. *Fac.* 1, 3 şi în alte locuri.
499. Textul din 99, 3 este din *Aristobul*, Valckenaer, 66.
500. *Fac.* 2, 7.
501. Platon, *Axioh*, 365 E ; 366 A.
502. Homer, *Iliada*, VII, 99.
503. *Is.* 41, 25 ; 10, 6.
504. «*Pămîntul lui Prometeu*», adică : omul creat de Prometeu din pămînt.
505. Calimah, *Fragm.* 87, Schneider.

2. Şi iarăşi tot Calimah spune :

«Dacă Promoteu te-a făcut,
Atunci n-ai fost făcut din altceva decît din pămînt» [506].

3. Hesiod spune de Pandora [507] :

«Şi Zeus i-a poruncit vestitului Hefaistos
Să amestece cît mai repede pămîntul cu apă
Şi să pună în amestecătură minte şi voce de om» [508].

4. Stoicii definesc natura un foc tehnic, care în chip ordonat împlineşte creaţia [509]; în Scriptură focul şi lumina sînt numele alegorice ale lui Dumnezeu şi Cuvîntului Lui [510].

5. Ce dar ? Oare, Homer nu parafrazează cuvintele Scripturii despre despărţirea apei de pămînt şi arătarea vizibilă a uscatului [511], cînd vorbeşte de Tetis [512] şi Oceanos [513] ?

«De multă vreme au despărţit unul de altul
Dragostea şi patul» [514].

6. Cei mai învăţaţi dintre eleni atribuie lui Dumnezeu putere peste toate. Epiharm, care era pitagorian, spune :

«Dumnezeirii nimica nu-i scapă ! Aceasta trebuie s-o ştii !
El este Cel Ce ne priveşte ! Întru nimic Dumnezeu nu-i neputincios» [515].

101. 1. Iar poetul liric spune :

«E cu putinţă lui Dumnezeu să scoată
Lumină-nentinată din noapte-ntunecoasă
Şi să ascundă cu întuneric de negru nor
Curata lumină a zilei» [516].

Cu alte cuvinte, poetul spune că numai Însuşi Dumnezeu poate face noapte, atunci cînd este zi. 2. În lucrarea intitulată *Fenomene*, Aratos spune :

---

506. Acelaşi, *Fragm. 133*, Schneider.
507. Pandora, cea dintîi femeie, făcută de Hefaistos, la porunca lui Zeus, din pămînt şi apă; a fost înzestrată de zeiţe cu toate darurile, iar Hermes i-a dat darul vorbirii; tot atunci a primit de la zei o cutie, în care erau toate relele, şi a primit poruncă să o ţină închisă. Curioasă, Pandora a deschis-o, şi au ieşit din cutie toate relele, răspîndindu-se pe pămînt. Cînd Pandora a închis cutia, în fundul ei nu mai rămăsese decît speranţa.
508. Hesiod, *Munci şi zile*, 60—62.
509. Hrisip, *Fragm. fiz.*, 1134 v. Arnim.
510. *Ieş.* 3, 2; *In.* 1, 4; *Deut.* 4, 24; *In.* 1, 5.
511. *Fac.* 1, 6—9.
512. Tetis, divinitate marină, fiica zeului Uranus şi al zeiţei Gea, personificarea apei cu puterea ei rodnică.
513. Oceanos, nota 169 din C.
514. Homer, *Iliada*, XIV, 206—207.
515. Epiharm, *Fragm. 266*, Kaibel.
516. Pindar, *Fragm. 142*, Schroeder.

«Să începem cu Zeus! Niciodată să nu încetăm, bărbaţi, a nu vorbi de El!
Cu numele lui Zeus sînt pline toate străzile,
Toate pieţele unde oamenii s-adună... Plină e marea,
Pline şi porturile! Toţi avem nevoie, în orice loc, de Zeus!»

3. Apoi poetul adaugă :

«Că ai Lui neam sîntem» [517],

adică sîntem creaţi de El.

«Dreapta Lui înseamnă
Bunăvoinţă pentru oameni ; ea scoală popoarele la lucru.
El a întărit pe cer constelaţiile,
Despărţind stelele ; a ales pentru an stele,
Care să arate mai cu seamă oamenilor rînduiala
Anotimpurilor, ca toate să crească viguroase pentru timp îndelungat.
Şi totdeauna oamenii îl fac îndurător pe Dumnezeu din
clipa cea dintîi pînă la cea din urmă.
Bucură-te, Tată, mare minune şi mare ajutător de oameni!» [518].

4. Iar înainte de Aratos, Homer, copiind pe Moisi, a arătat că pe pavăza făurită de Hefaistos, era gravată facerea lumii, spunînd aceste cuvinte :

«Pe ea erau gravate pămîntul, cerul şi marea ;
Şi tot pe ea toate constelaţiile, care încununează cerul» [519].

Că Zeus, care-i cîntat în poeme şi în scrierile în proză, ne duce la Dumnezeu cu gîndul.

102. 1. Iar Democrit scrie, ca să spun aşa, ca «la lumina zilei» [520], că «sînt puţini oameni care să ridice mîinile spre ceea ce noi elenii numim acum aer şi să spună : «Zeus pe toate le porunceşte, pe toate le ştie ; le dă şi le ia ; el este împăratul universului» [521]. **2.** Iar Pindar Beoţianul, care era pitagorian, într-un chip mai tainic spune : «Unul este neamul oamenilor, unul este neamul zeilor ; din o singură mamă răsuflăm şi unii şi alţii» [522]. Prin aceste cuvinte, Pindar învaţă că unul este Creatorul, pe care îl numeşte «Tatăl, marele Meşter» [523], Cel Ce dă oamenilor după vrednicie spor, ca să ajungă la Dumnezeire. **3.** Nu pot să trec sub tăcere pe Platon. În *Epistola către Erast şi Corisc*, Platon, nu ştiu cum, vorbeşte pe faţă de Tatăl şi de Fiul, influenţat de scrierile ebraice ; şi scrie cuvînt cu cuvînt aşa : **4.** «Juraţi cu o rîvnă, care nu-i străină muzelor, cu o veselie, care-i soră cu rîvna! Juraţi pe Dumnezeu, cauza uni-

517. Cuvinte citate de Sf. apostol Pavel în cuvîntarea din Areopag, *Fapte* 17, 28
518. Aratos, *Fenomene*, 1—15.
519. Homer, *Iliada*, XVIIII, 483, 485.
520. Platon, *Fedru*, 268 A.
521. Democrit, *Fragm. 30*, Diels, *Vorsokrat*, 5 Aufl., 151, 11.
522. Pindar, *Nemeen*, VI, 1—2.
523. Acelaşi, *Fragm. 57*, Schroeder.

versului, pe Tatăl și Domnul Conducătorului și Urzitorului, pe Care Îl veți cunoaște de veți filozofa drept!» [524]. **5.** Un text din dialogul *Timeu* Îl numește pe Creator Tată, spunînd așa: «Zei ai zeilor, al căror Tată sînt Eu și creator al lucrurilor!» [525]. **103. 1.** Deci, cînd Platon spune: «Toate stau în legătură cu Împăratul universului, toate există din cauza Lui; El este cauza tuturor bunătăților; cel de al doilea stă în legătură cu cele de-al doilea și cel de al treilea, cu cele de-al treilea» [526], nu văd în aceste cuvinte altceva decît arătarea Sfintei Treimi. Cel de al treilea este Sfîntul Duh, cel de al doilea este Fiul, prin Care «*toate s-au făcut*» [527], potrivit voinței Tatălui. **2.** Același filozof, în cartea a zecea a lucrării sale *Statul*, amintește de Er, fiul lui Armenie, de neam pamfilian [528], care este Zoroastru. **3.** Însuși Zoroastru scrie: «Acestea le-a scris Zoroastru, fiul lui Armenie, de neam pamfilian, care a murit în război; le-a scris pe toate cîte le-a auzit de la zei, cînd a fost în Hades» [529]. **4.** Platon spune că acest Zoroastru a înviat după ce a stat întins pe rug douăsprezece zile [530]. Se poate că Platon, prin cele spuse, face aluzie la înviere sau poate la aceea că sufletele fac drumul de înălțarea lor la cer, trecînd prin cele douăsprezece zodii; Platon, însă, spune că sufletele fac acest drum cînd la nașterea lor coboară pe pămînt [531]. **5.** În acest sens trebuie înțeles că au fost și cele douăsprezece munci ale lui Hercule; după săvîrșirea acestor munci, sufletul este eliberat de tot ce-i în această lume. **6.** N-am să las deoparte nici pe Empedocle, care, ca fizician, amintește de restaurarea tuturor lucrurilor, cînd totul se va schimba în foc. **104. 1.** Heraclit Efeseanul este de aceeași părere și vorbește foarte lămurit cînd învață că există o lume veșnică și o altă lume trecătoare; iar aceasta, în ce privește întocmirea ei, nu se deosebește de cealaltă decît prin însușirile lor. **2.** Heraclit învață că lumea veșnică este alcătuită din elemente de aceeași natură și rămîne totdeauna la fel cu ea însăși, spunînd așa: «Lumea, care este aceeași pentru toți, n-a făcut-o nici un zeu, nici un om, ci a fost totdeauna și este și va fi foc veșnic viu, care se aprinde după anumite măsuri și se stinge după anumite măsuri» [532]. **3.** Heraclit spune aceasta pentru că a învățat din Scriptură că este și o lume creată și trecătoare și o arată prin cuvintele pe care le adaugă: «Schimbările focului sînt mai întîi marea; din mare jumătate pămînt, iar cealaltă ju-

524. Platon, *Epistola VI*, 323 D.
525. Același, *Timeu*, 41 A.
526. Același, *Epistola II*, 312 E.
527. *In.* 1, 3.
528. Platon, *Statul*, X, 614 B.
529. Apocriful lui Zoroastru (cf. Proclus, *In remp.* II, 111, 12 ș.u., Kroll).
530. Platon, *Statul*, X, 614 B.
531. *Ibidem*, X, 621 B.
532. Heraclit, *Fragm. 30*, Diels.

mătate uragan însoţit de trăsnete şi fulgere» [533]. **4.** Într-un fel oarecare, Heraclit spune aşa: Focul este schimbat de Dumnezeu şi de Cuvînt, Care conduce toată zidirea; trecînd prin aer este schimbat în umezeală, care este ca o sămînţă a organizării lumii; şi această umezeală se numeşte mare; din aceasta s-au născut pămîntul şi cerul şi cele cuprinse în ele. **5.** Că lumea revine iarăşi la starea cea dintîi şi ajunge foc, o arată Heraclit lămurit prin aceste cuvinte: «Marea se răspîndeşte şi primeşte măsura pe care a avut-o înainte de a se fi făcut pămîntul» [534]. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu celelalte elemente. **105. 1.** La fel cu Heraclit învaţă şi cei mai de seamă filozofi stoici în scrierile lor despre pieirea lumii prin foc, despre guvernarea lumii, despre lume, despre om şi despre continuarea existenţei sufletelor noastre [535]. **2.** Şi iarăşi Platon, în cartea a şaptea a lucrării sale *Statul*, a numit «întunecoasă» ziua de aici [536] — după părerea mea din pricina «stăpînitorilor întunericului acestuia» [537] — a numit somn şi moarte coborîrea sufletului în trup [538], aşa cum spune şi Heraclit [539]. **3.** Poate că aceasta a profeţit-o Duhul despre Mîntuitorul, prin David, cînd a zis: «*Eu m-am culcat şi am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini*» [540]. **4.** Că se numeşte alegoric sculare din somn nu numai învierea lui Hristos, ci se numeşte alegoric somn al Domnului şi pogorîrea Lui în trup. **106. 1.** Astfel Însuşi Mîntuitorul porunceşte: «*Privegheaţi*» [541], adică: aveţi grijă cum trăiţi, căutaţi să despărţiţi sufletul de trup! **2.** Platon a prezis ziua Domnului în cartea a zecea a lucrării sale *Statul*, prin aceste cuvinte: «După ce fiecare a fost şapte zile în livadă, trebuie în a opta zi să se scoale de acolo şi să plece, ca să ajungă acolo unde are de ajuns a patra zi» [542]. **3.** Prin «livadă» trebuie înţeleasă sfera nemişcată a cerului ca loc liniştit şi plăcut şi locaş al sfinţilor, iar prin «cele şapte zile» fiecare mişcare a celor şapte planete şi orice meserie lucrătoare, care se sîrguieşte să-şi ajungă scopul de a se linişti. **4.** Drumul care urcă dincolo de planete duce la cer, adică la a opta mişcare, la a opta zi. Platon spune că sufletele merg patru zile, arătînd cu asta călătoria lor prin cele patru elemente.

107. 1. Nu numai evreii, dar şi elenii ştiu că ziua a şaptea este sfîntă, potrivit căreia se mişcă în cerc întreaga lume a tuturor vieţuitoa-

533. Acelaşi, *Fragm. 31 a*, Diels.
534. Heraclit, *Fragm. 31 b*, Diels.
535. Hrisip, *Fragm. liz.*, 590, v. Arnim.
536. Platon, *Statul*, VII, 521 C.
537. *Ef.* 6, 12.
538. Platon, *Gorgia*, 493 A; *Fedon*, 95 D.
539. Heraclit, *Fragm. 21*, Diels.
540. *Ps.* 3, 5.
541. *Mt.* 24, 42.
542. Platon, *Statul*, X, 616 B.

relor şi a întregii vegetaţii. 2. Hesiod grăieşte acestea despre ziua a şaptea :

«Întîia zi a lunii, a patra şi a şaptea, sînt zile sfinte» [543].

Şi iarăşi :

«În ziua a şaptea, lumina soarelui este strălucitoare iarăşi» [544].

3. Homer spune :

«În ziua a şaptea a venit zi sfîntă» [545].

Şi :

«Ziua a şaptea era sfîntă» [545].

Şi iarăşi :

«Ziua a şaptea era sfîntă şi-n ea toate s-au plinit» [546].

Şi încă o dată :

«Şi-n a şaptea zi, părăsirăm fluviul Aheron» [545].

4. Da, şi poetul Calimah scrie :

«La aurora celei de a şaptea zi, ei au făcut toate» [547].

Şi iarăşi :

«A şaptea zi e zi cu noroc ; a şaptea zi e zi de naşteri».

Şi :

«A şaptea zi are locul întîi ; a şaptea zi este desăvîrşită».

Şi :

«De toate, şapte-au fost făcute în cerul plin de stele
Şi strălucesc în cerc atunci cînd încep anii».

108. 1. Dar şi elegiile lui Solon divinizează foarte mult cea de a şaptea zi [548].

2. Ce dar ? Nu sînt oare foarte apropiate de spusa aceasta a Scripturii : *«Să luăm dintre noi pe cel drept, că nu ni-i de nici un folos»* [549] cuvintele lui Platon, în care aproape că profeţeşte iconomia cea mîntuitoare, în cartea a doua a lucrării sale *Statul,* în care spune acestea : 3. «Aşa va suferi dreptul : va fi biciuit, va fi chinuit, va fi legat, i se vor scoate ochii şi, în sfîrşit, după ce va suferi toate aceste rele, va fi răstignit» ? [550] 4. Iar Antistene Socraticul, parafrazînd acele cuvinte profetice : *«Cu cine M-aţi asemănat ? spune Domnul»* [551], zice : «Dumnezeu

543. Hesiod, *Munci şi zile,* 770.
544. Acelaşi, *Fragm.* 273, Rzach.
545. Ps. — Homer, Kinkel, TGF, I, 75.
546. Homer, *Odiseea,* V, 262.
547. Ps.—Calimah, *Fragm.* 145, Schneider. Şi următoarele patru versuri tot din Ps. - - Calimah.
548. Solon, *Fragm. 19,* Diehl.
549. *Înţ. Sol.* 2, 12 ; *Is.* 3, 9.
550. Platon, *Statul,* II, 361 E—362 A.
551. *Ps.* 40, 18. 25 ; 46, 5.

nu seamănă cu nimeni ; pentru că nimeni nu poate să-l recunoască după o imagine» [552]. 5. Acelaşi lucru îl spune textual şi Xenofon Atenianul : «Cel Ce clatină pe toate şi le linişteşte este vădit că e mare şi puternic. Ce fel este chipul Lui ? Este nevăzut ! Chiar soarele, care pare văzut de toţi, nici el nu îngăduie să te uiţi la el ; iar dacă cineva îndrăzneşte să-l privească, îi ia vederile» [553].

6. Iar Sibila a proorocit :

«Care trup poate vedea cu ochii pe cerescul, adevăratul
Şi nemuritorul Dumnezeu, Care locuieşte cerul ?
Dar nici în faţa razelor soarelui
Nu pot sta oamenii, că sînt muritori» [554].

109. 1. Bine învaţă şi Xenofon din Colofon că Dumnezeu este unul şi netrupesc ; apoi adaugă :

«Unul este Dumnezeu cel mai mare între dumnezei şi oameni ;
Nu seamănă cu muritorii nici la trup, nici la gîndire» [555].

2. Şi iarăşi :

«Muritorii, însă, socot că zeii sînt născuţi,
Că au îmbrăcămintea lor, că au voce şi trup» [556].

3. Şi iarăşi :

«Dacă boii şi leii ar avea mîini
Să scrie cu mîinile şi să facă lucrurile pe care le fac oamenii,
Caii ar desena chipurile zeilor asemenea cailor,
Iar boii asemenea boilor ; şi-ar face trupurile lor
La fel cu cele pe care ei le au» [557].

110. 1. Să ascultăm iarăşi pe poetul liric Bakhilide, vorbind de Dumnezeire :

«Ei nu sînt supuşi bolilor nenorocite ;
Sînt nevinovaţi ;
Întru nimic nu seamănă cu oamenii» [558].

2. Cleante Stoicul, în una din poemele despre Dumnezeu, a scris acestea:

3. «Mă întrebi cum este binele ? Ascultă !
Este ordonat, drept, cuvios, evlavios,
Stăpîn pe sine ; este folositor, frumos, cum se cuvine,
Auster, simplu, de ajutor pururea,
Fără teamă, fără tristeţe, util, fără durere.
Ajutător, plăcut, statornic, prieten,

552. Antistene, *Fragm.* **24**, Mullach, *FPG*, II, 277.
553. Xenofon, *Memor.*, IV, 3, 13—14.
554. *Oracolele Sibiline*, Fragm. 1, 10—13.
555. Xenofon, *Fragm.* **23**, Diels.
556. Acelaşi, *Fragm.* **14**, Diels.
557. Acelaşi, *Fragm.* **15**, Diels.
558. Bakhilide, *Fragm.* **23**, Blass.

Plin de cinste, recunoscut de toți,
Slăvit, lipsit de mîndrie, atent, blînd, puternic,
Veșnic, neprihănit, pururea dăinuitor» [559].

111. 1. Același poet, atacînd pe tăcute idololatria celor mulți, adaugă :

«Nu-i liber omul, care umblă după slavă,
Că doar-doar va dobîndi vreun bine» [560].

2. Că nu trebuie să gîndim despre Dumnezeire, luîndu-ne după părerea celor mulți. **3.** Amfion [561] spune Antiopei :

«Nici nu cred că Zeus,
Luînd chipul unui nemernic muritor,
A venit în patul tău, cum vine un om» [562].

4. Iar Sofocle scrie fără ocol :

«Zeus s-a căsătorit cu mama omului acestuia,
Nu prefăcut în aur, nici îmbrăcat
Cu pene de lebădă, cum a făcut cînd a lăsat însărcinată
Pe fata lui Pleuron, ci ca om adevărat» [563].

5. Apoi, puțin mai jos, a adăugat :

«Repede s-a apropiat desfrînatul
De treptele patului nupțial».

6. Pe lîngă acestea, Sofocle povestește mai vădit desfrînarea mitologicului Zeus :

«Neatingîndu-se nici de ospăț, nici de apa de spălat pe mîini,
S-a îndreptat spre pat cu inima aprinsă de poftă
Și toată noaptea aceea și-a petrecut-o în desfrîu».

7. Dar să lăsăm acestea pentru prostiile care se spun la teatre ! Heraclit spune deschis : «Cu privire la Cuvîntul, Care există veșnic, oamenii sînt neînțelegători și înainte de a-L auzi și după ce L-au auzit» [564].

112. 1. Poetul liric Melanipide [565] spune în unul din cîntecele sale :

«Auzi-mă, Tată, minunea muritorilor,
Tu, care stăpînești peste sufletul cel veșnic viu !» [566].

2. Marele Parmenide, cum îl numește Platon în dialogul *Sofistul*, scrie așa despre Dumnezeire :

559. Cleante, *Fragm.* 557, v. Arnim.
560. Același, *Fragm.* 560, v. Arnim.
561. Amfion, fiul Antiopei și al lui Zeus, n-a vrut să creadă pe mama sa, care-i spusese că e fiul lui Zeus.
562. Euripide, *Antiopa*, Fragm. 210, Nauck.
563. Sofocle, *Fragm. dub.* 1026, Nauck, și pentru versurile de la & 5 și 6.
564. Heraclit, *Fragm.* 1, Diels.
565. Melanipide, poet liric grec (sec. VI—V î.Hr.).
566. Melanipide, *Fragm.* 6, Diels.

«Sînt foarte multe acelea care arată
Că Dumnezeirea este nenăscută şi nepieritoare,
Cu totul unică-născută, imobilă şi necreată» [567].

3. Dar şi Hesiod spune :

«El este împăratul tuturor şi stăpînul
Celor nemuritori. Nimeni altul nu te poate întrece în putere» [568].

4. Da, şi tragedia ne învaţă să ne depărtăm de idoli şi să privim la cer.

113. 1. Sofocle, după cum spune Hecateu, care a scris cărţi de istorie, în lucrarea sa *Despre timpul lui Abram şi al egiptenilor* [569], strigă chiar pe scenă :

2. «Unul este între adevăruri ; Unul este numai Dumnezeu,
Cel Ce a făcut cerul şi marele pămînt,
Azuriile valuri ale mării şi furia vînturilor,
Dar noi muritorii, rătăciţi cu inima,
Am făcut, pentru mîngîierea necazurilor noastre,
Zeilor statui din piatră, din aramă,
Din aur şi din fildeş.
Le oferim lor jertfe şi deşarte prăznuiri
Şi socotim că astfel îi cinstim» [570].

114. 1. Iar Euripide, pe aceeaşi scenă, spune în tragedia sa :

«Vezi în înălţime acest eter nemărginit,
Care ţine de jur împrejur pămîntul în braţele sale ude ?
Pe acesta îl crezi Zeus, pe acesta Dumnezeu îl socoteşti !» [571].

2. Iar în piesa *Piritos*, acelaşi poet tragic spune acestea :

«Tu, care te-ai născut din tine însuţi, care cuprinzi
În eterul circular firea tuturora,
Care dănţuieşti continuu în jurul luminii şi în jurul nopţii sumbre,
«În jurul mulţimii de stele cu felurite culori» [572].

3. Prin cuvintele «care te-ai născut din tine însuţi» poetul a vorbit de mintea care a creat lumea ; în celălalt text e vorba de lume, în care sînt cele două contrarii : lumina şi întunericul. 4. Eshil, fiul lui Euforion, cu foarte mare bună-cuviinţă, grăieşte de Dumnezeu aşa :

«Zeus este eter, Zeus este pămînt, Zeus este cer,
Zeus este toate şi mai presus de toate» [573].

567. Parmenide, *Fragm. 8*, 3—4, Diels.
568. Hesiod, *Fragm. 195*, Rzach.
569. Hecateu, *Fragm. 15*, Diels, *Vorsokrat.* 5. Aufl. II, 245, 21.
570. Pseudo-Sofocle, *Fragm. 1025*, Nauck.
571. Euripide, *Fragm. 941*, Nauck.
572. Euripide, *Piritos*, Fragm. 593.
573. Eshil, *Heliades*, Fragm. 70, Nauck.

115. 1. Știu că și Platon mărturisește alături de Heraclit care scrie : «Unul, singurul înțelept, nu vrea și totuși vrea să fie numit cu numele de Zeus» [574]. **2.** Și iarăși : «Lege este ca să asculți de voința unuia» [575]. **3.** Iar dacă vrei să dai un sens duhovnicesc cuvintelor acestora : «*Cel care are urechi de auzit să audă*» [576], află că este arătat și de Efesean : «Cei nepricepuți, spune el, cînd aud se aseamănă cu surzii ; de ei dă mărturie cuvîntul care zice : sînt absenți, deși sînt de față» [577].

4. Dorești, însă, să auzi și la eleni de un singur început ? Timeu [578] din Locrida [579], în scrierea sa *Despre științele naturii*, dă textual această mărturie : «Începutul unic al tuturor lucrurilor este nefăcut ; că dacă ar fi făcut, n-ar mai fi început, ci ar fi început acelea din care el a luat început» [580]. **5.** Gîndul acestui filozof, care este un gînd adevărat, izvorăște din cuvintele acestea : «*Ascultă, Israile*, spune Scriptura, *Domnul Dumnezeul tău unul este* [581] *și numai Lui să-I slujești*» [582], **6.** așa cum spune și Sibila :

«Iată El este tuturora clar și neschimbător» [583].

116. 1. Dar și Homer a avut un minunat dar de profeție, cînd arată pe Tatăl și pe Fiul în aceste versuri, zicînd :

«Dacă nimeni nu te sileşte, pentru că eşti singur,
Totuşi nu vei scăpa de boala, care vine de la marele Zeus [584].
Că ciclopilor nu le pasă de Zeus Egiohul» [585].

2. Iar înainte de Homer, Orfeu, vorbind de cele ce grăiam mai înainte, a zis :

«O, fiule al marelui Zeus, o, tată al lui Zeus Egiohul !» [586].

3. Xenocrate din Calcedon, numind pe un Zeus «cel mai înalt», iar pe alt Zeus «cel mai nou» [587], exprimă ideea despre Tatăl și Fiul. **4.** Și lucrul cel mai minunat este că Homer pare a cunoaște Dumnezeirea, el care a vorbit de zei cu patimi omenești. **117. 1.** Pe acest Dumnezeu nici Epicur nu-l respectă atîta [588]. Homer spune :

574. Heraclit, *Fragm. 32*, Diels.
575. Același, *Fragm. 33*, Diels.
576. *Mt.* 11, 15 ; 13, 9. 43 ; *Mc.* 4, 9. 23 ; *Lc.* 8, 8 ; 14, 35.
577. Heraclit, *Fragm. 34*, Diels.
578. Timeu din Locrida, filozof pitagorian (sec. VI—V î.Hr.).
579. Locrida, ținut în Grecia continentală.
580. O. Stănlin are în notă : originea acestui text este necunoscută ; vezi Platon, *Fedru*, 245 CD, iar Alain Le Boulluec scrie : *Timée de Locres*, test. 7 Marg.
581. *Deut.* 6, 4.
582. *Deut.* 6, 13.
583. *Oracolele Sibiline*, Fragm. 1, 28.
584. Homer, *Odiseea*, IX, 410—411
585. *Ibidem*, IX, 275.
586. Orfeu, *Fragm.* 338, Kern.
587. Xenocrate, *Fragm. 18*, Heinze.
588. Epicur, *Fragm. 228*, Usener, 172, 3.

«Pentru ce, fiule al lui Peleu, mă urmărești cu picioarele tale iuți,
Tu un muritor, iar eu zeu nemuritor?
Încă nici n-ai cunoscut că eu sînt zeu» [589].

2. Prin cuvintele acestea, Homer a arătat că Dumnezeirea nu poate fi prinsă, nici înțeleasă de cel muritor: nici cu picioarele, nici cu mîinile, nici cu ochii; și, într-un cuvînt, nici cu trupul. 3. Scriptura spune: «*Cu cine L-ați asemănat pe Domnul? Sau cu ce asemănare L-ați asemănat pe El?* 4. *Oare teslarul l-a făcut chipul sau argintarul, topind aurul, L-a poleit pe El?*» [590] și celelalte.

118. 1. Poetul comic Epiharm, în lucrarea sa *Statul*, vorbește lămurit așa despre Cuvîntul:

«Viața oamenilor are foarte mare nevoie de gîndire și de număr;
Trăim prin număr și gîndire; acestea salvează pe muritori» [591].

2. Apoi adaugă precis:

«Cuvîntul conduce pe oameni; în orice chip, îi mîntuie».

3. Apoi: Dacă

«În om este gîndire, apoi gîndire este și Cuvîntul cel dumnezeiesc;
Gîndirea este pusă în om pentru necazurile vieții;
Cuvîntul cel dumnezeiesc, însă, însoțește toate artele și meseriile
Și El îi învață pe oameni ce trebuie să facă spre a avea folos.
Nu omul a descoperit artele și meseriile, ci Dumnezeu le-a adus pe lume.
Din Cuvîntul dumnezeiesc a ieșit gîndirea omenească».

119. 1. Da, Duhul cel Sfînt a strigat prin proorocul Isaia: «*Ce nevoie am Eu de mulțimea jertfelor? zice Domnul. Sătul sînt de arderile de tot ale berbecilor și de seul mieilor; sîngele taurilor nu-l voiesc*» [592]; iar puțin mai jos a adăugat: «*Spălați-vă, faceți-vă curați, ștergeți răutățile din sufletele voastre!*» [593] și celelalte. **2.** Poetul comic Menandru scrie la fel în cuvintele acestea:

«Dacă, o, Pamfile, cineva aduce jertfă
Mulțime de tauri și de capre sau, pe Zeus mă jur,
Altele la fel cu acestea sau obiecte făcute cu mîna,
Hlamide de aur sau de porfiră
Sau figurine de animale din fildeș sau smarald,
Crede că-l face pe zeu binevoitor!
Se înșeală, însă, acela și-i este mintea astupată.
Omul trebuie să fie bun,
Să nu corupă fecioarele, să nu fie desfrînat,

589. Homer, *Iliada*, XXII, 8—10.
590. *Is.* 40, 18—19.
591. Epiharm, *Fragm*, 255—257, Usener. Și pentru versurile de la § 2 și 3.
592. *Is.* 1, 11.
593. *Is.* 1, 16.

Să nu fure şi să nu ucidă pentru bani.
Nici un ac să nu doreşti, prietene!
Că Dumnezeu te vede, El este aproape!» [594].

3. Ieremia spusese : «*Dumnezeu de aproape sînt Eu, nu Dumnezeu de departe ; sau va face ceva omul în ascuns şi nu-l voi vedea ?*» [595].

120. 1. Şi iarăşi Menandru, parafrazînd cuvintele acestea ale Scripturii, scrie aşa :

2. «Nici un ac de-al altuia să nu doreşti,
Prea iubitul meu! Că Dumnezeu
Se bucură de faptele bune, nu de cele rele ;
Dumnezeu îngăduie celui ce munceşte să-şi îmbunătăţească viaţa,
Celui ce-şi lucrează pămîntul şi ziua şi noaptea.
Tu jertfeşte lui Dumnezeu, fiind necontenit drept,
Nu strălucitor atît în îmbrăcăminte, cît în inimă!
De auzi că tună, nu fugi,
Dacă n-ai nimic pe cugetul tău, stăpîne!
Că Dumnezeu te vede, El este aproape».

3. Scriptura spune : «*Încă grăind tu, voi zice : «Iată, sînt aici!*» [596].

121. 1. Poetul comic Difil [597] gîndeşte unele ca acestea, vorbind despre judecată :

«Crezi, tu, o Nicherate, că cei morţi,
Care au dus-o în viaţă numai în plăceri,
Scapă de Dumnezeire, ca şi cum nevăzuţi ar fi ?
Este ochiul dreptăţii, care pe toate le vede.
Pe lumea cealaltă cunoaştem două căi :
Una este rînduită pentru drepţi, alta pentru cei necredincioşi».

Şi apoi spune :

«Dacă pe aceste două căi, în toată vremea, pămîntul le ascunde,
Du-te, răpeşte, fură, jefuieşte, frămîntă-te!
Dar nu te amăgi! Este şi pe acea lume judecată!
O va face Dumnezeu, Stăpînul universului,
Al Cărui nume este înfricoşător şi eu nici a-L numi nu pot.
El dă păcătoşilor lungime de viaţă» [598].

*

2. Dacă un muritor crede că făcînd rău,
În fiecare zi, poate scăpa de ochii zeilor,
Crede rău şi, crezînd aşa, este osîndit,
Cînd ziua dreptăţii va veni» [599].

*

---

594. Menandru, *Pseudepigr.*, Fragm. 1130 Koch, *CAF*, III, 272. Şi pentru locul din 120, 2.
595. *Ier.* 23, 23—24.
596. *Is.* 58, 9.
597. Difil, poet comic grec (sec. IV î.Hr.), unul din reprezentanţii comediei noi, rival al lui Menandru.
598. *TGF*, Adesp. 421.
599. Euripide, *Frixos*, *Fragm.* 835, Nauck.

3. Fiți atenți cei care credeți că nu e Dumnezeu!
Că este, este Dumnezeu! Dacă cineva face bine,
Deși e rău prin fire, acela să câștige timpul,
Că mai tîrziu i se va cere socoteală» [600].

4. Cu spusele acestea este de acord și tragedia prin aceste versuri :

«Va veni, va veni acel timp al veșniciei,
Cînd eterul cu fața lui de aur va deschide vistieria sa
Plină de foc ; iar flacăra va paște
Pe toate cele pămîntești și va pîrjoli cu furie
Pe cele din înaltul cerului» [601].

122. 1. Iar mai departe, adaugă iarăși :

«Iar dacă va dispare universul,
Adîncul va fi lipsit de valuri,
Iar pămîntul pustiu de locuințe ; nici aerul
Arzător nu va mai purta cetele celor într-aripate.
Dar, mai tîrziu, Dumnezeu va mîntui pe toate cîte le-a distrus mai înainte» [602].

2. Asemănătoare acestora vom găsi și cuvintele din poemele orfice, în care se scrie :

«Pe toate acelea pe care Dumnezeu le-a ascuns le va aduce iarăși la vesela lumină ;
Se va scoate din inima Lui sfîntă, făcînd minunate fapte» [603].

3. Dacă vom trăi cu sfințenie și cu dreptate, vom fi fericiți aici pe pămînt și mai fericiți după ce ne vom desface de cele de aici ; nu vom fi fericiți o vreme oarecare, ci vom putea să ne odihnim veșnic.

«Stînd în aceeași casă cu cei nemuritori și la aceeași masă,
Lipsiți de suferințe omenești și nevătămați»,

așa cum spune filozoful Empedocle într-o poezie [604]. 4. După cum gîndesc și filozofii greci, nimeni nu poate fi atît de mare încît să fie mai presus de dreptate și nici atît de mic încît să stea ascuns de ea. 123. 1. Același Orfeu spune și acestea :

«Privind la Cuvîntul cel dumnezeiesc, rămîi lîngă El,
Conducînd El vasul spiritual al inimii! Calcă bine
Pe cărare și privește numai la Stăpînul lumii
Cel nemuritor!» [605].

2. Și Orfeu vorbește iarăși de Dumnezeu, spunînd că este nevăzut ; mai spune că un singur om L-a cunoscut, un om de neam haldeu, arătînd fie pe Avraam, fie chiar pe fiul lui, prin aceste cuvinte :

600. Același, *Fragm. dub.* 1131.
601. Sofocle, *Fragm. dub.*, 1027.
602. Același, *Fragm. dub.*, 1027.
603. Orfeu, *Fragm. 21 a*, 8—9, Kern.
604. Empedocle, *Fragm. 147*, Diels.
605. Orfeu, *Fragm. 246* (= 247, 6—9), Kern.

«Numai unul-născut, o sămînță dintr-un alt neam de demult,
Din neamul haldeilor, cunoștea mersul soarelui,
Cum se învîrte cu mișcările circulare ale unei sfere
În jurul pămîntului în chip egal, potrivit axei sale
Și cum conduce vînturile în aer și pe mare» [606].

124. 1. Apoi, ca și cum ar parafraza cuvintele Scripturii : *«Cerul îmi este scaun și pămîntul reazem picioarelor Mele»* [607], Orfeu adaugă :

«Dumnezeu, pe întinsul cer a întărit
Scaunul Său de aur, iar sub picioare a așezat pămîntul.
Și-a întins mîna Sa dreaptă pînă la marginea
Oceanului ; temelia munților se cutremură înăuntrul ei la mînia Lui,
Că nu poate îndura marea Lui putere. El este ceresc
În întregime, iar pe pămînt pe toate le duce la sfîrșit.
Al Lui este începutul, mijlocul și sfîrșitul.
Altfel nu-i îngăduit să spui. Mi se cutremură mădularele
Cînd mă gîndesc la El. Dintru cea mai mare înălțime El conduce lumea» [608],

și celelalte. 2. Prin cuvintele acestea a arătat cele spuse de profet : *«De vei deschide cerul, se vor cutremura de Tine munții și se vor topi, cum se topește ceara de fața focului»* [609]. **125. 1.** Și cele spuse prin Isaia : *«Cine a măsurat cerul cu palma și tot pămîntul cu pumnul ?»* [610], le spune Orfeu, **cînd zice :**

«Stăpîne al eterului, al Hadeșului, al mării și-al pămîntului,
Care clatini cu tunetele Tale, casa tare a Olimpului,
De Care se cutremură demonii și se teme ceata dumnezeilor ;
De Tine ascultă parcele cele neînduplecate.
2. Nemuritorule, Mamă și Tată, la mînia Căruia se mișcă toate ;
Tu, Care miști vînturile și-acoperi totul cu nori,
Care brăzdezi cu fulgerele uraganelor întinsul eter ; a Ta este rînduiala
Stelelor, care aleargă în ordine neschimbată ;
3. În fața scaunului Tău de foc stau îngerii cei cu multe trebi,
Care se îngrijesc să fie împlinite toate cererile muritorilor ;
A Ta este primăvara, care luminează mereu nouă, cu florile ei purpurii ;
A Ta este iarna, care vine cu norii ei friguroși,
Ale Tale sînt fructele bahice, pe care altădată Bromios [511] le împărțea» [612].

126. 1. Apoi Orfeu adaugă, numindu-L pe Dumnezeu în chip expres atotputernic :

«Veșnic, nemuritor, al Cărui nume numai nemuritorii îl pot rosti,
Vino, Tu cel mai mare dintre zei, cu putere constrîngătoare peste toți !
Înfricoșător, nebiruit, mare, veșnic, pe Care eterul Te încununează !».

606. Același, *Fragm. 246* (= 247, 23—27), Kern.
607. *Is.* 66, 1.
608. Același, *Fragm. 246* (= 247, 30—36. 39—40), Kern.
609. *Is.* 64, 1.
610. *Is.* 40, 12.
611. Bromios, supra numele lui Bahus.
612. Orfeu, *Fragm. 248*, Kern. Și pentru 126, 1.

2. Prin Cuvintele «Mamă şi Tată», Orfeu arată nu numai creaţia din nimic a lumii, dar a dat şi prilej unora să introducă în Dumnezeire emanaţiile şi să se gîndească poate şi la o soţie a lui Dumnezeu. **3.** Orfeu a parafrazat şi aceste texte scripturistice din profeţi; textul din Osea: *«Eu întăresc tunetul şi fac vîntul»* [613]; şi: *«Ale Cărui mîini au întemeiat oastea cerului»* [614]; şi textul din Moisi: **4.** *«Vedeţi, vedeţi, că Eu sînt şi nu este alt Dumnezeu afară de Mine! Eu voi ucide şi voi face viu! Bate-voi şi voi vindeca! Şi nu este cel care să scape din mîinile Mele!»* [615]

5. «El face să se nască pentru muritori răul din bine
Şi războiul care-i răceşte trupul şi suferinţele care scot lacrimi»,

spune Orfeu la rîndul lui [616].

127. 1. Nişte cuvinte ca acestea le spune şi Arhiloh din Paros:

«O, Zeu, Părinte Zeu, a Ta este puterea cerului,
Tu vezi faptele oamenilor,
Criminale şi nelegiuite» [617].

2. Dar să ne cînte iarăşi Orfeu, tracul:

«Şi-a întins mîna Sa dreaptă pretutindeni,
Pînă la marginea oceanului; iar sub picioare a aşezat pămîntul» [618].

5. E lămurit că Orfeu a luat cuvintele acestea din aceste texte: *«Domnul va mîntui* [619] *cetăţile locuite şi toată lumea o va cuprinde în mînă, ca pe-un cuib»* [620]; şi: *«Domnul, Cel Ce a făcut pămîntul cu puterea Lui şi a îndreptat lumea cu înţelepciunea Sa»* [621]. **4.** Pe lîngă cele spuse mai înainte, Focilide [622] numeşte pe îngeri demoni, despre unii din ei spune că sînt buni, iar de alţii, răi; că şi noi am primit învăţătura că sînt unii îngeri apostaţi:

«Dar îngerii sînt, faţă de oameni, cînd într-un fel, cînd în alt fel;
Unii îi scapă pe oameni de răul ce vine peste ei» [623].

128. 1. Frumos osîndeşte poetul comic Filemon [624] idololatria în aceste versuri:

---

613. Textul nu-i din Osea, ci din *Amos* 4, 13.
614. *Osea* 13, 4.
615. *Deut.* 32, 39.
616. Orfeu, *Fragm. 246* (= 245, 11—12), Kern.
617. Arhiloh, *Fragm. 94*, Diehl.
618. Orfeu, *Fragm. 246* (= 247, 31—32, 30), Kern.
619. În textul Scripturii în loc de: *«va mîntui»* avem: *«va clăti»*.
620. *Is.* 10, 13—14.
621. *Ier.* 10, 12.
622. Focilide, poet gnomic grec (sec. VI î. Hr.). Multe din sentinţele sale au ajuns proverbe. Se cunosc vreo cincizeci.
623. Focilide, *Fragm. 16*, Diehl.
624. Filemon, nota 425 din P II.

«Nu există pentru noi nici o zeiță Tihe [625];
Nu există; ci ceea ce se întîmplă se întîmplă de la sine;
Că ce se întîmplă fiecăruia ia numele de Tihe» [626].

2. Iar poetul tragic Sofocle zice:

«Nici zeilor nu li se întîmplă toate după plac,
Afară de Zeus; că el are în mîna lui sfîrșitul și-nceputul» [627].

3. Și Orfeu spune:

«O singură putere, un singur demon fost-a, mare, care a luminat cerul;
Toate au ajuns una, în care toate se învîrt în cerc:
Și focul și apa și pămîntul» [628]

și celelalte.

129. 1. Iar poetul liric Pindar, ca și cum ar fi fost cuprins de furie bahică, spune:

«Ce este Dumnezeu? Este ceea ce e totul!» [629].

2. Și iarăși:

«Dumnezeu este Cel Ce face toate pentru muritori» [630].

3. Dar cînd spune:

«Pentru ce nădăjduiești înțelepciune?
Cu puțin întrece un om pe alt om!
Greu este pentru mintea muritoare să cerceteze cele ce hotărăsc zeii!
Că omul muritor s-a născut din pîntecele maicii sale» [631],

Pindar și-a ascuns aici gîndul. **4.** *«Cine a cunoscut gîndul Domnului sau cine a fost sfetnicul Lui?»* [632]

5. Dar și Hesiod, prin cele ce scrie, este de acord cu cele spuse mai înainte:

«Între oamenii de pe pămînt nu este nici un ghicitor,
Care să cunoască gîndul lui Zeus Egiohul» [633].

6. Pe bună dreptate, deci, Solon Atenianul scrie, urmînd pe Hesiod în elegiile sale:

«Cu totul necunoscut este oamenilor gîndul celor nemuritori» [634].

---

625. Tihe (soartă), nota 488 din C.
626. Filemon, *Fragm. 137, CAF,* II, 520.
627. Sofocle, *Fragm. dub.,* 1028.
628. Orfeu, *Fragm. 168,* 6—8, Kern.
629. Pindar, *Fragm. 140,* Schroeder.
630. Același, *Fragm. 141,* Schroeder.
631. Același, *Fragm. 61,* Schroeder.
632. *Is.* 40, 13.
633. Hesiod, *Fragm. 169,* Rzach.
634. Solon, *Fragm. 17,* Diehl.

130. 1. Iarăşi, cînd Moisi a profeţit că femeia va naşte în chinuri şi dureri, din pricina călcării poruncii [635], un poet, nu neînsemnat, a scris :

«Nici ziua,
Nici noaptea nu le vor înceta celor însărcinate
Durerea şi chinul. Zeii le vor da cumplite nelinişti» [636].

2. Homer spune încă :

«Însuşi Tatăl şi-a întins balanţa sa de aur» [637],

arătînd că Dumnezeu e drept. **3.** Iar poetul comic Menandru arată că Dumnezeu e bun ; şi spune :

«Lîngă orice om, de îndată ce se naşte,
Stă demonul şi-l iniţiază să ducă
Viaţă bună ; nu trebuie să credem că este demon rău,
Care vatămă pe omul cu viaţă virtuoasă» [638].

4. Apoi adaugă :

«Ἅπαντα δ'ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεον»,

care vor să spună : sau că orice Dumnezeu e bun sau — şi asta este o tălmăcire mai bună — că Dumnezeu e bun în toate lucrurile Sale.

131. 1. Iarăşi, poetul tragic Eshil, vorbind despre puterea lui Dumnezeu, nu pregetă să-L numească «Prea Înalt» în aceste versuri :

2. «Desparte pe Dumnezeu de oameni ! Şi să nu crezi
Că-ţi seamănă ţie şi că are trup de carne !
Tu nu-L cunoşti ; uneori îţi apare ca focul,
Forţă de care nu te poţi apropia ; uneori ca apa, iar alteori ca negura ;
Ia chip de animale,
De vînt, de nor, de fulger, de tunet şi de ploaie.
3. Lui îi slujesc marea şi stîncile
Şi orişice izvor şi adunarea apelor.
Tremură de El munţii şi pămîntul
Şi adîncul înfricoşător al mării şi a munţilor mare înălţime,
Cînd caută spre ei pătrunzătoarea privire a Stăpînului.
Pe toate le poate salva prea înaltul Dumnezeu» [639]

4. Nu ţi se pare că Eshil parafrazează cuvintele acestea ale Scripturii : *«De faţa Domnului tremură pămîntul» ?* [640].

132. 1. Pe lîngă aceştia, Apolon, cel mai mare ghicitor, dă mărturie de slava lui Dumnezeu ; că atunci cînd mezii porniseră cu război împotriva Greciei, a fost silit să spună de Atena că l-a rugat şi l-a implorat pe Zeus pentru Atica. **2.** Oracolul lui Apolon este acesta :

635. *Fac.* 3, 16—17.
636. Hesiod, *Munci şi zile*, 176—178.
637. Homer, *Iliada*, VIII, 69 ; XXII, 209.
638. Menandru, *Fragm.* 550, Kock ; 714, Koerte şi pentru & 4.
639. Pseudo-Eshil, *Fragm.* 464.
640. *Ps.* 113, 7 ; 67, 9.

«Nu poate Palas să facă milostiv pe Zeus Olimpianul
Deşi i-o cerea cu multe şi înţelepte cuvinte.
Zeus va da focului vijelios multe temple de-ale zeilor nemuritori;
Ele stau acuma şi curg pe ele şiroaie de sudoare
Şi se clatină de frică» [641]

şi celelalte.

133. 1. Tearida, în lucrarea sa *Despre natură*, scrie: «Începutul lucrurilor, începutul cel adevărat într-adevăr, este unul; că el este la început unicul şi singurul» [642]. **2.** Orfeu spune:

«Nici nu este un altul afară de marele Împărat» [643].

3. Poetul comic Difil, urmîndu-l pe Orfeu, zice în formă de sentinţă:

«Cinsteşte mereu numai pe Acesta, Care-i Tatăl universului,
Descoperitorul şi ziditorul atîtor bunătăţi» [644].

4. Platon, deci, pe bună dreptate vrea să obişnuiască «pe cei mai buni oameni să se îndeletnicească cu acele ştiinţe despre care am spus mai înainte că sînt cele mai bune, să vadă bine şi să se urce la acea înălţime» [645]. **5.** «După cum se pare aici, spune el puţin mai jos, nu e vorba de întoarcerea unui hîrb aruncat în sus, ci de întoarcerea unui suflet din ziua aceea plină de întuneric la ziua aceasta, care este într-adevăr adevărată, pe care o vom numi adevărata filozofie» [646]. **6.** Şi Platon socoteşte pe cei care participă la această filozofie că ar fi din neamul cel de aur, spunîndu-le: «Sînteţi cu toţii fraţi» [647]; le spune aceste cuvinte acelora care sînt, în sensul cel mai bun şi în toate privinţele, din neamul cel de aur. **7.** Deci toate cele ce există pe lumea aceasta au, în chip înnăscut, fără să înveţe de la cineva [648], idee de Tatăl şi Creatorul universului [649]; şi au legătură cu toate: cele neînsufleţite au raporturi de simpatie cu cele însufleţite; iar dintre cele însufleţite cele nemuritoare lucrează în fiecare zi; dintre cele muritoare, unele de frică, chiar cînd sînt purtate în pîntece de mama lor, altele datorită gîndirii lor libere şi dintre oameni, toţi: şi elenii şi barbarii. **8.** Nici un neam de oameni, nici dintre cei care lucrează pămîntul, nici dintre nomazi, dar nici dintre oamenii din oraşe, nu poate trăi fără să aibă mai dinainte în suflet credinţa într-o fiinţă superioară. **9.** De aceea orice popor, care locuieşte pînă la ţinutu-

641. Herodot, 7, 140; Orac., *Fragm. 111*, 8—10, Hendess.
642. *Tearida*, 201, Thesleff.
643. Orfeu, *Fragm. 246* (= 245, 13), Kern.
644. Pseudo-Difil, *Fragm. 138*, *CAF*, II, 580.
645. Platon, *Statul*, VII, 519 CD.
646. *Ibidem*, VII, 521 C.
647. *Ibidem*, III, 415 A B.
648. Platon, *Erixias*, 398 C.
649. Acelaşi, *Timeu*, 28 C.

rile mării spre răsărit și spre apus, orice popor, care locuiește ținuturile de la miazănoapte și de la miazăzi, deci toate aceste popoare au una și aceeași idee despre Cel Care a rînduit conducerea lumii, întrucît întreaga Sa lucrare se întinde în chip egal peste tot. **134. 1.** Dar, mult mai mult; acei dintre eleni care s-au ocupat cu cercetarea, adică filozofii, pornind de la filozofia barbară, au dat întîietate Celui nevăzut, Celui unic, Celui prea puternic, Marelui Meșter, Cauzei celor bune și frumoase; filozofii n-ar fi cunoscut consecințele acestor numiri, dacă nu le-ar fi învățat de la noi; dar nici așa n-au gîndit despre Dumnezeu cum se cuvine, ci, precum am spus adeseori, au grăit adevărul, parafrazînd cuvintele Scripturii. **2.** Pe bună dreptate, deci, a spus apostolul: «*Oare Dumnezeu este numai al iudeilor? Nu și al elenilor?*» [650]. Pavel, cînd a spus că vor cunoaște pe Dumnezeu aceia dintre eleni care vor crede, n-a profețit numai, ci a arătat și aceea că Domnul, în ce privește puterea Sa, este Dumnezeul tuturor și cu adevărat atotputernic; dar în ce privește cunoașterea, nu este Dumnezeul tuturor. **3.** Că ei nici nu știu ce este Dumnezeu, nici că este Domn și Tată și Creator, nici nu știu de cealaltă iconomie a credinței celei adevărate [651], că nici n-au fost învățați despre ea.

135. 1. La fel, cuvintele profetice au aceeași putere ca și cuvîntul apostolic. Isaia spune: «*Iar dacă ziceți: În Domnul Dumnezeul nostru ne încredem* [652]; *acum alipiți-vă de domnul meu, împăratul asirienilor*» [653]. Și adaugă: «*Și acum, oare, fără Domnul ne-am suit asupra țării acesteia, ca să ne războim cu ea?*» [654]. **2.** Iar Iona, și el profet, spune același lucru în mod acoperit prin cele ce zice: «*Și a venit la el cîrmaciul corăbiei și i-a spus: «Pentru ce sforăi? Scoală-te, roagă pe Dumnezeul tău ca să ne scape și să nu pierim!*» [655]. **3.** Cuvintele «*Dumnezeul tău*», le-a spus cîrmaciul corăbiei celui care-L știa pe Dumnezeu după cunoștință; dar cuvintele: «*ca să ne scape pe noi Dumnezeu*» au arătat simțămîntul neamurilor care-și îndreaptă gîndul lor către Cel atotputernic, dar nu cred încă în El. **4.** Și iarăși, același profet: «*Și a zis către ei: «Robul Domnului sînt eu; și eu mă tem de Domnul Dumnezeul cerului*» [656]. **136. 1.** Și iarăși, același profet spune: «*Și ei au zis: «Nicidecum, Doamne! Să nu pierim din pricina sufletului omului acestuia!*» [657]. **2.** Profetul Maleahi arată, fără ocol, pe Dumnezeu, zicînd: «*Jertfă nu voi primi din mîinile voastre, pentru că de la răsăritul soarelui pînă la*

650. *Rom.* 3, 29.
651. Adică de întruparea Cuvîntului.
652. *Is.* 36, 7.
653. *Is.* 36, 8.
654. *Is.* 36, 10.
655. *Iona*, 1, 6.
656. *Iona* 1, 9.
657. *Iona* 1, 14.

apus s-a mărit numele Meu între neamuri şi în tot locul Mi se aduce jertfă» [658]. **3.** Şi iarăşi : *«Pentru că Dumnezeu mare sînt Eu, zice Domnul Atotputernicul. Şi numele Meu este arătat între neamuri»* [659]. Care nume ? La cei credincioşi este Fiul, Care arată pe Tatăl [660], iar la eleni «Dumnezeu Creatorul» [661]. **4.** Platon vorbeşte de libertatea voinţei, spunînd aceste cuvinte : «Virtutea nu cunoaşte stăpîn ; fiecare participă mai mult sau mai puţin la ea, după cum o preţuieşte sau o disprețuieşte. Cel ce alege este răspunzător. Dumnezeu nu are nici o vină» [662]. **5.** Poetul liric spune :

«O, troieni, prieteni ai lui Ares ! [663]
Zeus Ipsimedon [664], care vede totul,
Nu-i vinovat de marile nenorociri venite peste muritori ;
Că toţi oamenii pot atinge sfînta dreptate,
Prietena Eunomiei [665] şi a înţeleptei Temis
Copii fericiţi, care aţi găsit dreptatea şi o aveţi în casă cu voi !» [666].

137. 1. Pindar vorbeşte pe faţă de Zeus-Mîntuitor, soţul zeiţei Temis, şi spune de Zeus că este împărat, mîntuitor drept, grăind aşa :

«Mai întîi pe cereasca Temis, bună sfătuitoare,
O duseră Parcele pe un car cu cai de aur
De la izvoarele zeului Oceanos, pe un drum strălucitor,
Pînă la treptele sfîntului Olimp
Ca să-i fie soţie venerabilă lui Zeus-Mîntuitorul ;
Şi a născut pe adevăratele Hore [667], cele cu diademe de aur,
şi cu luminoase roade» [668].

2. Deci cel care nu dă ascultare adevărului, ci se îngîmfă cu învăţătura omenească [669], acela este un nenorocit şi un ticălos, după cum spune Euripide :

«Cel care vede acestea şi nu cunoaşte pe Dumnezeu,
Care n-a aruncat departe înşelătoriile întortochiate
Ale meteorologilor, a căror limbă funestă
Vorbeşte la întîmplare de cele ce nu văd,
Acela nu posedă cunoştinţa» [670].

---

658. *Mal.* 1, 10—11.
659. *Mal.* 1, 14.
660. Mt. 11, 27 ; *Lc.* 10, 22 ; *In.* 1, 18.
661. Platon, *Timeu*, 28 C.
662. Acelaşi, *Statul*, X, 617 E.
663. Ares, nota 174 din C.
664. Ipsimedon — cel care este în cer, supranumele lui Zeus.
665. Eunomia, personificarea ordinei, fiica zeiţei Temis.
666. Bakhilide, XIV, 50—56, Blass.
667. Hore, păzitoarele porţilor cerului şi slujitoarele zeilor. Erau în număr de trei : Eunomia, Dice şi Irena, fiicele lui Zeus şi ale zeiţei Temis.
668. Pindar, *Fragm. 30*, Schroeder.
669. *I Tim.* 6, 3—4.
670. Euripide, *Fragm. inc.* 913.

136 1. Aşadar, cel ajuns la învăţătura cea adevărată să audă, de voieşte, pe Parmenide Eleatul, care făgăduieşte :

«Vei cunoaşte natura eterului şi toate stelele cele din eter,
Iar cu lumina curată şi sfîntă a soarelui vei cunoaşte
Lucrurile pe care nu le vezi şi vei şti de unde s-au născut ;
Vei afla lucrurile care se învîrt în jurul discului rotund al lunii
Şi natura lor ; vei cunoaşte şi cerul cu cele două laturi ;
Vei afla de unde s-a născut şi că necesitatea, care îl conduce,
L-a pus să ţină marginile stelelor» [671].

2. Metrodor, deşi a fost epicurian, inspirat de Dumnezeu, a spus acestea : «Adu-ţi aminte, Menestrate, că te-ai născut muritor şi-ai primit o viaţă limitată ; totuşi cu sufletul te-ai înălţat pînă la veşnicie şi ai văzut mulţimea nenumărată a lucrurilor precum şi pe cele ce vor fi şi pe cele ce-au trecut» [672]. **3.** Cînd cu ceata cea fericită, «vom contempla, după cum spune Platon, fericita vedere şi privelişte, noi împreună cu Zeus, iar alţii cu alţi dumnezei fiind iniţiaţi, dacă ne este îngăduit să spunem, în ceremoniile cele mai fericite, pe care le celebrăm cu întreaga noastră făptură, vom scăpa de relele pe care le aşteptăm pe cealaltă lume ; şi, iniţiaţi în vederile acelea desăvîrşite şi neschimbătoare, vom putea contempla lumina cea curată, pentru că vom fi curaţi şi lipsiţi de învelişul pe care-l purtăm acum pretutindenea, pe care-l numim trup, în care sîntem închişi ca stridia în carapacea ei» [673].

139. 1. Pitagorienii numesc cerul «antipămînt». Despre acest pămînt vorbeşte Scriptura, prin profetul Ieremia : «*Te voi rîndui printre fiii Mei şi-ţi voi da pămînt ales, moştenire a atotputernicului Dumnezeu*» [674]. Cei care îl vor moşteni vor împărăţi pe pămînt [675].

2. Şi-mi vin în minte mii şi mii de alte exemple, pe care aş putea să le adaug ; dar, pentru simetria acestei lucrări, trebuie să-mi opresc aici cuvîntul, ca să nu păţesc şi eu cele spuse de poetul comic Agaton [676] :

«Unii socotesc lucrul principal ca secundar,
Şi se muncesc pentru lucrul secundar ca pentru lucrul principal» [677].

140. 1. Aşadar pentru că am arătat lămurit, după cum socot, în ce chip trebuie înţeles cuvîntul Domnului spus despre eleni că sînt «*tîlhari*» [678], las deoparte, de bună voie, învăţăturile filozofilor. **2.** Că dacă am cerceta cuvintele învăţăturilor lor, chiar de-aş scrie o mulţime de cărţi

671. Parmenide, *Fragm. 10,* Diels.
672. Metrodor, *Fragm. 37,* Koerte, 557.
673. Platon, *Fedru,* 250 BC.
674. *Ier.* 3, 19.
675. *Mt.* 5, 3. 5. 9. 10 ; *Ps.* 36, 11.
676. Agaton, poet comic şi dramatic (sec. V î. Hr.).
677. Agaton, *Fragm. inc.* 11.
678. *In.* 10, 8.

nu mi-ar ajunge să dovedesc că toată înțelepciunea elenilor este scoasă din filozofia barbară. **3.** Totuși nu mai puțin, constrînși de nevoie, vom relua această temă, cînd vom aduna la un loc părerile pe care le-au avut filozofii eleni despre principii. **4.** Din cele spuse putem să ne gîndim cum trebuie să citim cărțile filozofilor eleni, ca să putem străbate în liniște valurile pe care le ridică ele. **5.** Deci, după cum se pare, este așa cum spune Empedocle :

«Fericit acela care a dobîndit bogăție de gînduri dumnezeiești,
Dar nefericit este acela care are despre zei păreri pline de-ntuneric» [679].

Empedocle a arătat în chip dumnezeiesc că definițiile fericirii și nefericirii sînt știința și neștiința. **6.** «Filozofii trebuie să cunoască multe lucruri» [680], spune Heraclit ; dar trebuie neapărat ca

«Cel ce caută să fie înțelept, adeseori să rătăcească» [618].

141. 1. Din cele spuse mai înainte s-a văzut lămurit că binefacerea dumnezeiască este veșnică și că dintru începutul cel fără de început dreptatea naturală stăpînește nemeșteșugit, în chip egal, peste toți și dă fiecărui neam după vrednicia lui ; că dreptatea n-a avut vreodată început. **2.** Da, Dumnezeu n-a primit început ca să fie Domn și bun, El care este totdeauna ceea ce este ; dar nici nu încetează vreodată de a face bine, chiar și atunci cînd toate lucrurile vor ajunge la sfîrșitul lor. **3.** Fiecare din noi participă la binefacerea lui Dumnezeu, după cum vrea fiecare, pentru că viețuirea, pe care o preferă fiecare suflet, și împreună exercițiul, determină diferența de alegere pe care o face Dumnezeu.

4. Aici, dar, să ni se termine a cincea Stromată a notelor noastre gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate.

679. Empedocle, *Fragm.* 132, Diels.
680. Heraclit, *Fragm.* 35, Diels.
681. Focilide, *Fragm.* 13, Diels.

STROMATA A VI-A
A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. A şasea şi împreună cu ea a şaptea Stromată a notelor noastre gnostice, potrivit filozofiei celei adevărate, trebuie să trateze, atît cît e cu putinţă, mai ales învăţătura morală, care are să fie cuprinsă în ele şi care are să înfăţişeze felul de viaţă a gnosticului. În continuare, vom arăta filozofilor că gnosticul nu este ateu, cum îl socotesc ei, ci este singurul cu adevărat cinstitor de Dumnezeu. În vederea acestui scop, vom expune pe scurt felul în care gnosticul îşi trăieşte religia sa, însemnînd în această carte de memorii toate acele învăţături care nu prezintă primejdii prin difuzarea lor. **2.** Domnul a poruncit să lucrăm «*mîncarea care rămîne în viaţa veşnică*» [1]; iar profetul spune undeva: «*Fericit cel care seamănă pămîntul cel de lîngă ape, unde calcă boul şi asinul*» [2]; cu alte cuvinte vine la o singură credinţă atît poporul, pe care l-a crescut legea, cît şi poporul cel dintre neamuri. «*Cel slab mănîncă legume*» [3], spune vrednicul apostol. **3.** Mai înainte, în lucrarea noastră *Pedagogul*, împărţită în trei cărţi, am vorbit despre educaţia şi creşterea copiilor, adică despre vieţuirea, care creşte împreună cu credinţa, în urma învăţăturii catehetice, care pregăteşte mai dinainte sufletul virtuos al celor înscrişi în rîndul bărbaţilor, pentru primirea ştiinţei gnostice. **4.** Dacă elenii vor cunoaşte bine, din cele ce vor fi spuse de noi în această lucrare, că ei sînt cei care nu cred în Dumnezeu, cînd, lipsiţi de orice simţămînt sfînt, persecută pe cel care iubeşte pe Dumnezeu, atunci, în desfăşurarea în continuare a acestei cărţi de memorii, scrisă după felul în care sînt lucrate covoarele, vor fi înlăturate îndoielile, pe care le au atît elenii cît şi barbarii cu privire la venirea Domnului.

2. 1. În livezi înfloresc flori de diferite culori, iar în grădini pomii nu sînt rînduiţi fiecare după felul lor şi despărţiţi de alte soiuri de

1. *In.* 6, 27.
2. *Is.* 32, 20.
3. *Rom.* 14, 2.

pomi ; tot așa și oamenii, cărora le place cartea, au întocmit cărți pe care le-au împodobit cu fel de fel de flori ale gîndirii și le-au numit *Livezi, Munții Heliconului, Faguri* și *Voaluri*. La fel și lucrarea aceasta a mea, pe care am numit-o *Stromate*, este învrîstată ca o livadă, pentru că am pus în ea, la întîmplare, ce mi-a venit în minte, fără să pun gîndurile în rînduială și fără să-mi curăț fraza ; le-am pus împrăștiate *inadins* și amestecate unele cu altele. **2.** Fiind astfel scrisă lucrarea aceasta de memorii îmi va readuce la viață gîndurile mele ; iar dacă s-ar întîmpla să cadă în mîna cuiva, care este în stare să ajungă la gnoză, lectura acestei cărți, făcută cu sudoare, îi va fi de ajutor și de folos. **3.** Că nu numai hrana are nevoie de muncă, ci, cu mult mai mult, este drept să gîndești asta cînd e vorba de gnoză, mai ales cînd e vorba de cei care vor, prin calea cea adevărat strîmtă și îngustă a Domnului [4], să ajungă la veșnica și fericita mîntuire. **4.** Însuși Mîntuitorul nostru este gnoza noastră și paradisul nostru cel duhovnicesc, în care am fost răsădiți, fiind mutați și transplantați din viața cea veche în pămîntul cel bun [5]. Mutarea sadului ajută ca roada să fie bogată. Lumină și gnoză adevărată este Domnul [6], în care am fost mutați.

3. 1. Dealtfel se spune că gnoza, cunoașterea, este de două feluri ; este o gnoză, o cunoaștere, comună : adică înțelegerea și priceperea, care este la fel în toți oamenii și potrivit căreia cunoaștem pe fiecare din spusele lor ; la această cunoaștere participă nu numai ființele cuvîntătoare, ci poate și cele necuvîntătoare ; pe aceasta n-aș putea-o numi gnoză, pentru că se dobîndește numai prin simțuri. **2.** Gnoza adevărată, însă, se caracterizează prin inteligență și rațiune ; la această gnoză pot ajunge numai ființele cuvîntătoare și raționale, pentru că se dobîndește numai prin puterile intelectuale ale lucrării sufletului. **3.** David spune : «*Bun e bărbatul care se milostivește*» de cei ce se pierd pe calea cea rătăcită «*și împrumută*», împărțind cuvîntul adevărului, nu la întîmplare ; ci, cu certare adîncă, «*își rînduiește cuvintele sale cu judecată*» [7]. Bărbatul acesta «*a împărțit, a dat săracilor*» [8].

CAPITOLUL II

4. 1. Dar, înainte de a începe să scriu cele ce am de gînd, trebuie să adaug, sub formă de cuvînt înainte, gîndurile pe care nu le-am spus la sfîrșitul Stromatei a cincea.

4. *Mt.* 7, 14.
5. *Rom.* 11, 17.
6. *In.* 8, 12.
7. *Ps.* 111, 5.
8. *Ps.* 111, 8.

2. Am arătat că vorbirea simbolică este veche şi că a fost folosită nu numai de profeţii noştri, ci şi de cei mai mulţi dintre eleni şi nu mai puţin de ceilalţi barbari dintre neamuri. Ar fi trebuit apoi să vorbesc de misterele de iniţiere ; dar am lăsat la o parte aceasta pentru a o lămuri cînd vom vorbi şi vom combate cele spuse de eleni despre principii. 3. Am arătat apoi că chipul gîndirii elene a fost luminat de adevărul dat de Scripturile noastre ; şi dacă nu e supărător s-o spunem, am dovedit furtul, pe care l-au făcut, furîndu-ne adevărul nostru. Ei bine acum, haide să-i aducem chiar pe eleni martori împotriva lor de furtul săvîrşit ! 4. Ei înşişi întăresc ideea că sînt tîlhari, pentru că filozofii eleni îşi fură unii de la alţii ideile şi prin aceasta, fără voia lor, mărturisesc că ne-au furat şi adevărul nostru şi l-au răspîndit pe ascuns între cei de un neam cu ei. Dacă nu s-au cruţat unii pe alţii, apoi cu mult mai puţin au putut să cruţe bunurile noastre. 5. 1. Nu voi vorbi de învăţăturile lor filozofice, deoarece înşişi filozofii eleni, împărţiţi în diferite şcoli filozofice, mărturisesc în scris — ca să ne facă dovada că sînt nerecunoscători — că cele mai de seamă din învăţăturile lor le-au luat de la Socrate. 2. După ce voi aduce cîteva mărturii ale celor mai cunoscuţi şi mai renumiţi bărbaţi dintre scriitorii eleni, indiferent de timpul în care au trăit, spre a arăta cum s-au furat elenii unii pe alţii, mă voi întoarce la tema acestei Stromate.

3. Orfeu, deci, scrisese acest vers :

«Nu este ceva mai rău şi mai groaznic decît femeia» [9],

4. iar Homer spune deschis :

«Nu este ceva mai groaznic şi mai rău decît femeia» [10].

5. Poetul şi cîntăreţul Museu a scris :

«Dibăcia este totdeauna mai bună ca puterea» [11],

6. iar Homer spune :

«Tăietorul de copaci biruie mai mult prin dibăcie decît prin putere» [12].

7. Şi, iarăşi, cînd Museu scrie aceste versuri :

«După cum şi frunzele fac roditoare brazda,
Unele pier pe ramuri, iar altele fac de rodesc pămîntul,
Tot aşa se schimbă şi generaţiile şi seminţiile de oameni» [13],

9. Orfeu, *Fragm.* 234 Kern.
10. Homer, *Odiseea*, XI, 427.
11. Museu, *Fragm. 4*, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 22, 21.
12. Homer, *Iliada*, XXIII, 315.
13. Museu, *Fragm. 5*, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 23, 1.

8. Homer îl copie spunînd :

«Vîntul aruncă unele frunze la pămînt, iar pe altele pădurea
Le face de cresc iarăşi, cînd vine primăvara;
Tot aşa şi generaţiile de bărbaţi, o generaţie se naşte, iară alta piere» [14].

9. Şi, iarăşi, cînd Homer spune :

«Nu-i bine să te lauzi cu bărbaţii pe care i-ai ucis» [15],

10. Arhiloh şi Cratin scriu, unul :

«Nu-i lucru înţelept să ocărăşti pe bărbaţii pe care i-ai ucis» [16];

11. iar Cratin, în piesa *Lacedemonienii*, zice :

«Îngrozitor lucru este pentru oameni iarăşi
Să se laude în gura mare cu bărbaţii pe care i-a ucis» [17].

6. 1. Şi iarăşi, Arhiloh a copiat acel vers homeric :

«M-am înşelat, nici eu n-o tăgăduiesc ; da, în locul multora» [18],

2. scriind aşa :

«Am greşit, dar şi altul a făcut aceasta» [19].

3. Negreşit şi pe acest vers :

«Războinic comun, care omoară pe cel care omoară» [20],

4. Arhiloh, prefăcîndu-l, iată cum l-a scos :

«Voi face ! Că într-adevăr Ares [21] este la fel cu toţi muritorii» [22]

5. Încă şi acest vers traducîndu-l :

«În mîna zeilor stă biruinţa oamenilor» [23]

6. îl arată aşa iambul lui Arhiloh :

«Şi pe tineri i-a încurajat ; dar biruinţa o dau zeii» [24].

7. 1. Iarăşi, cînd Homer a spus :

«S-au aşezat la pămînt, cu picioare nespălate» [25].

2. Euripide, în piesa *Erehteu*, scrie :

«Pe pămînt fără aşternut
Se culcă şi la fîntîni nu-şi moaie picioarele» [26].

---

14. Homer, *Iliada*, VI, 147—149.
15. Acelaşi, *Odiseea*, XXII, 412.
16. Arhiloh, *Fragm.* 65, Diehl.
17. Cratin, *Lacedemonienii*, Fragm., 95, *CAF*, I, 41—42.
18. Homer, *Iliada*, IX, 116.
19. Arhiloh, *Fragm.* 73, Diehl.
20. Homer, *Iliada*, XVIII, 309.
21. Ares, nota 174 din C.
22. Arhiloh, *Fragm.* 38, Diehl.
23. Homer, *Iliada*, VII, 102 ; XVII, 514.
24. Arhiloh, *Fragm.* 57, Diehl.
25. Homer, *Iliada*, XVI, 235.
26. Euripide, *Erchteu*, Fragm. 367.

3. La fel și Arhiloh cînd a spus :

«Inima unuia se bucură de una, a altuia de alta» [27],

4. a spus-o de la Homer :

«Unul se bucură de unele lucruri, altul de altele» [28],

5. iar Euripide în piesa *Oineus* spune și el :

«Unul se bucură-ntr-un fel, altul în alt fel» [29].

6. Am auzit pe Eshil spunînd :

«În casă trebuie să rămînă cel care se simte fericit,
Dar să rămînă și acela care face rău» [30],

7. iar Euripide strigă pe scenă la fel :

«Fericit este acela care, fiind fericit, rămîne în casă» [31] ;

8. dar și Menandru spune în piesa sa :

«În casă trebuie să rămînă și să stea omul care este liber,
Altfel, niciodată n-are să fie fericit» [32].

8. 1. Și iarăși, din cuvintele lui Teognis :

«Cel surghiunit n-are nici prieten, nici tovarăș credincios» [33],

2. Euripide a făcut :

«De cel care a ajuns sărac fuge departe oricare prieten» [34].

3. Cînd Epiharm a spus :

«O, fiică, ce soartă ai avut! Să te căsătorești c-un tînăr, fiind mai bătrînă!»

și a adăugat :

«El își va lua altă femeie tînără,
Iar cea părăsită dorește alt bărbat» [35],

4. Euripide scrie :

«Rău lucru este pentru un tînăr să se căsătorească c-o femeie-n vîrstă,
Că dorește să ia alta în patul nupțial ;
Iar femeia, părăsită de bărbat, plănuiește rele» [36].

5. Euripide spune apoi în piesa *Medeia* cuvintele acestea :

«Darurile unui bărbat rău nu aduc folos» [37] ;

---

27. Arhiloh, *Fragm. 41*, Diehl.
28. Homer, *Odiseea*, XIV, 228.
29. Euripide, *Oineus*, Fragm. 560.
30. Eshil, *Fragm. inc.*, 317.
31. Euripide, *Filoctete*, Fragm. 793.
32. Menandru, *Fragm. 145*, CAF. III, 42.
33. Teognis, 209.
34. Euripide, *Medeia*, 561.
35. Epiharm, *Fragm. 298*, Kaibel.
36. Euripide, *Fragm. inc.* 914 ; Fragm. 24, 1.
37. Același, *Medeia*, 618.

6. Iar Sofocle, în piesa *Eas purtătorul de bici,* le preface în acest vers iambic :

«Darurile duşmanilor nu sînt daruri şi nu aduc folos» [38].

7. Solon scrisese acest vers :

«Saţul dă naştere insultei, cînd este însoţit de multă bogăţie» [39],

8. pe care Teognis îl copie de-a dreptul :

«Saţul dă naştere insultei, cînd pe omul rău îl însoţeşte bogăţia [40] ;

9. de la Solon l-a luat şi Tucidide [41], care spune în *Istoria* sa : «Mulţi oameni obişnuiesc să insulte, cînd, în scurtă vreme şi pe neaşteptate, se îmbogăţesc» [42] ; **10.** iar Filist [43], la fel, copiază cuvintele lui Solon, spunînd : «Cei care, împotriva aşteptărilor şi pe negîndite, se îmbogăţesc, obişnuiesc să insulte» [44].

9. 1. Iarăşi pe Euripide, care a scris versurile acestea :

«Dintr-un tată şi o mamă, care au muncit,
Ducînd o viaţă aspră, s-au născut sănătoşi feciori» [45],

2. l-a copiat Critia : [46] «Începe cu naşterea omului. Cum se poate naşte cu un trup sănătos şi puternic ? Dacă tatăl său face exerciţii gimnastice, dacă se hrăneşte în mod sănătos, dacă-şi supune trupul la osteneli şi dacă mama copilului, care are să se nască, are trupul viguros şi face exerciţii gimnastice» [47].

3. Şi iarăşi, Homer a vorbit despre scutul făurit de Hefaistos aşa :

«A înfăţişat pe el pămîntul, cerul şi marea ;
A înfăţişat pe el şi marea putere a fluviului zeului Oceanos» [48],

---

38. Sofocle, *Eas,* 665.
39. Solon, *Fragm.* 5, 9 ; Diehl.
40. Teognis, 153.
41. Tucidide, cel mai mare istoric grec, a trăit între 460 şi 395 î.d.Hr. În lucrarea sa *Istoria războiului peloponezian,* Tucidide se dovedeşte nu numai un mare istoric dublat de un filozof, care caută să descopere în evenimentele istorice legile şi cauzele lor, dar şi un mare artist, cu un stil strălucitor prin conciziunea şi gravitatea sa.
42. Tucidide, III, 39, 4.
43. Filist, istoric grec (430—356 î.d.Hr.), a scris : *Istoria Siciliei* şi o *Istorie* contemporană.
44. Filist, *Fragm. 51,* FHG, I, 190.
45. Euripide, *Meleagros,* Fragm. 525, 4—5.
46. Critia, cel mai cunoscut din cei treizeci de tirani (450—403 î. d. Hr.), elev al lui Socrate şi rudă cu Platon, care a dat numele lui Critia unuia din dialogurile sale. A fost orator, filozof, poet şi istoric. Din scrierile sale n-au rămas decît cîteva fragmente.
47. Critia, *Fragm,* 32, Diels, *Vorsokrat.,* 5 Aufl., II, 390, 17.
48. Homer, *Iliada,* XVIII, 483, 607.

4. iar Ferechide din Siros zice: «Zeus a făcut o haină mare şi frumoasă şi pe ea a înfăţişat, cu felurite culori, pămîntul, pe zeul Oceanos şi locuinţele zeului Oceanos» [49].

5. Homer a spus:

«Simţul de ruşine aduce bărbaţilor mari pagube şi mari foloase [50];

6. iar Euripide, în piesa *Erehteu*, scrie:

«Greu de spus ce este simţul de ruşine;
E nevoie de el, dar este şi un mare rău» [51].

10. 1. Poţi să iei şi locurile furate atît de scriitorii eleni, care au fost contemporani, cît şi de cei care au aparţinut diferitelor şcoli şi aveau păreri potrivnice şi pune-le în paralelă unele cu altele.

2. Din piesa *Oreste* a lui Euripide:

«O, vrajă scumpă a somnului, care vii în ajutorul bolii!» [52];

3. şi din piesa *Erifila* a lui Sofocle:

«Pleacă! Pune în mişcare somnul, doctorul bolii!» [53];

4. Din piesa *Antigona* a lui Euripide:

«Ceea ce e fals e de hulit cu numele şi la fel cu firea» [54];

5. şi din piesa *Aleadai* a lui Sofocle:

«Tot ce e bun are la fel şi firea» [55];

6. Iarăşi din piesa *Temenos* a lui Euripide:

«Şi Dumnezeu ajută celui ce munceşte» [56];

7. şi din piesa *Minos* a lui Sofocle:

«Nu se poate ca soarta să nu le ajute celor ce muncesc» [57];

8. Da, şi din piesa *Alexandru* a lui Euripide:

«Timpul te va arăta! Dovadă-mi va fi el
Şi voi cunoaşte de eşti bun sau rău» [58];

9. iar din piesa *Hipon* a lui Sofocle:

«În afară de acestea, nimic să nu-mi ascunzi, că timpul,
Care vede toate şi aude toate, pe toate le va face cunoscut!» [59];

49. Ferechide, *Fragm.* 2, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 47, 12.
50. Homer, *Iliada*, XXIV, 45.
51. Euripide, *Erehteu*, 365.
52. Acelaşi, *Oreste*, 211.
53. Sofocle, *Erifila*, Fragm. 198.
54. Euripide, *Antigona*, Fragm. 168.
55. Sofocle, *Aleadai*, Fragm. 84, 2.
56. Euripide, *Fragm.* 432; Nauck.
57. Sofocle, *Minos*, Fragm. 374.
58. Euripide, *Alexandru*, Fragm. 60.
59. Sofocle, *Hipon*, Fragm. 280.

11. 1. Dar să trecem de asemenea pe dinaintea ochilor şi texte acestea :

Eumel [60] a scris următorul vers :

«Cele nouă fiice ale Mnemosinei şi ale Olimpianului Zeus» [61] ;

2. iar Solon îşi începe elegia sa aşa :

«Frumoasele fete ale Mnemosinei şi ale Olimpianului Zeus» [62].

3. Şi iarăşi, Euripide, parafrazînd versul homeric :

«Din ce bărbaţi eşti tu ? Din ce oraş şi din ce părinţi ?» [63],

4. foloseşte iambii aceştia în piesa *Egeu :*

«Să aflăm ce ţară ai părăsit,
Ca să fii oaspetele oraşului acestuia ? Care e patria ta ?
Cine-i cel ce te-a născut ? Din ce tată spui că eşti ?» [64].

5. Ce dar ? Oare, nu după ce a spus Teognis :

«Vin mult de bei, e rău; dar de ştii
Să te foloseşti de el, nu e rău, ci bine» [65],

6. Paniasis [66] scrie :

«Vinul este cel mai bun dar dat de zei celor muritori
De-i băut cu măsură ; peste măsură-i cel mai rău» [67].

12. 1. După ce Hesiod a spus :

«Eu îţi voi da în locul focului un rău,
De care toţi se vor bucura» [68],

2. Euripide scrie versul acesta :

«În locul focului s-a născut alt foc,
Mai mare şi mai greu de biruit, femeile» [69].

3. În afară de acestea, din cele ce Homer a spus :

«Este cu neputinţă să saturi stomacul cel nebun
Şi blestemat, care pricinuieşte multe rele oamenilor» [70],

4. Euripide a făcut versurile :

«Rău mă biruie nevoia, blestematul meu
Stomac, din care toate relele se nasc» [71].

---

60. Eumel, poet grec (sec. VIII î. Hr.).
61. Eumel, *Fragm. 16,* Kinkel.
62. Solon, *Fragm.* 1, 1, Diehl.
63. Homer, *Odiseea,* I, 170 ; XIV, 187.
64. Euripide, *Egeu,* Fragm. 1.
65. Teognis, 509—510 ; 211—212.
66. Paniasis, nota 278 din C.
67. Paniasis, *Heracleia,* Fragm. 14, 1 : 5, Kinkel.
68. Hesiod, *Munci şi zile,* 57—58.
69. Euripide, *Hippol. pr. Fragm. 429.*
70. Homer, *Odiseea,* XLII, 286—287.
71. Euripide, *Fragm. inc.,* 915.

5. Încă ; la fel cu poetul comic Calia [72], care a scris :

«Se spune că alături de nebuni toți trebuie să ajungă la fel de nebuni» [73].

6. spune și Menandru în piesa *Oameni de vînzare* :

«Nu în orice împrejurare este potrivit să fii cu mintea sănătoasă ;
Trebuie uneori s-o faci și pe nebunul» [74].

7. Din versul lui Antimah din Teos [75] :

«Din pricina darurilor, vin peste oameni multe rele» [76],

8. Agia a făcut versul acesta :

«Darurile și faptele înșeală mintea oamenilor» [77].

13. 1. După ce Hesiod a spus :

«Nimic mai bun bărbatul nu poate avea
Ca o femeie bună ; și nimic mai rău ca o femeie rea» [78],

2. a spus și Simonide [79] :

«Bărbatul nu poate avea mai bună avere
Ca o femeie bună ; și nici ceva mai rău ca o femeie rea» [80].

3. Și iarăși, după ce Epiharm a spus :

«Gîndește-te de-ai să trăiești mult timp sau puțină vreme !» [81],

4. a spus și Euripide :

«Pentru ce, dacă fericirea nu ne este clară,
Nu căutăm să trăim cît mai bine cu putință, fără să ne întristăm ?» [82].

5. De asemenea, după ce Difil a spus :

«Lesne schimbătoare este viața omului» [83],

6. a spus și Posidip [84] :

«Nimeni, fiind om, n-a dus o viață fără de dureri !
Dar, iarăși, nici n-a fost nefericit pînă la sfîrșitul vieții» [85].

7. La fel cu aceștia îți spune și Platon, cînd scrie că viața omului este lesne schimbătoare [86].

---

72. Calia, poet comic (sec. IV î.Hr.).
73. Calia, *Fragm. 20, CAF*, I, 697.
74. Menandru, *Oameni de vînzare*, Fragm. 421, *CAF*, III, 122.
75. Antimah, poet epic grec (sec. VII î. Hr.).
76. Antimah, *Fragm. 1*, Kinkel.
77. Agia, *Întoarcerile*, Fragm. 8, Kinkel.
78. Hesiod, *Munci și zile*, 202—203.
79. Simonide din Amorg, nota 247 din P II.
80. Simonide din Amorg, *Fragm. 6*, Diehl.
81. Epiharm, *Fragm. 267*, Kaibel.
82. Euripide, *Antiopa*, Fragm. 196, 4—5.
83. Difil, *Fragm.* 118 ; *CAF*, II, 576.
84. Posidip, nota 504 din C.
85. Posidip, *Fragm. 30, CAF*, III, 346.
86. Platon, *Epistola XIII*, 360 D.

8. Şi iarăşi, după ce Euripide a spus :

«O, cît de chinuită-i viaţa muritorilor !
Că pe orice om primejdia-l pîndeşte.
Unele te ridică, altele te pierd
Şi nu-i pus nici un hotar
La care muritorii să-şi oprească pasul
Decît atunci cînd vine recele sfîrşit
Al morţii, trimis de către Zeus» [87],

9. Difil scrie şi el :

«Nu există viaţă, care să n-aibă rele,
Dureri, griji, răpiri, boli şi chinuri.
La acestea venind, ca un doctor, moartea
Odihneşte pe cei ce le-au avut, cu somn de odihnă» [88].

14. 1. Încă ; după ce Euripide a spus :

«Multe sînt chipurile celor trimise de zei,
Dar multe sînt şi cele pe care zeii ni le împlinesc pe nesperate» [89],

2. poetul tragic Teodecte [90] scrie la fel :

«Nesigură e soarta muritorilor» [91].

3. Cînd Bakhilide a spus :

«La puţini dintre muritori a dat demonul putinţa să le meargă bine în toată viaţa lor,
Să aibă tîmplele încărunţite şi la bătrîneţe
Să ajungă, fără să fi căzut în vreo nenorocire» [92],

4. poetul comic Moshion [93] scrie :

«Acela, dintre toţi, e cel mai fericit,
Care pînă la sfîrşit şi-a dus viaţa trăind fără zdruncinări» [94].

5. Vei da şi de Teognis, care a spus :

«Nu-i este de folos unui bărbat bătrîn să aibă tînără femeie,
Că femeia nu ascultă, ca barca de cîrmă» [95],

6. pe care l-a copiat Aristofan, poetul comic :

«Pentru o femeie tînără e o ruşine să aibă un bărbat bătrîn» [96].

---

87. Euripide, *Fragm. inc. 916.*
88. Difil, *Fragm. 88* ; *CAF*, II, 570.
89. Euripide, *Alcesta*, 1159—1160.
90. Teodecte, poet tragic şi orator grec (sec. IV î.Hr.).
91. Teodecte, *Fragm. inc.*, 16, 3, *TGF*, 806.
92. Bakhilide, *Fragm.* 25, Blass.
93. Moshion, poet din Atena (sec. IV î.Hr.).
94. Moshion, *Fragm. inc.*, 10, *TGF*, 816.
95. Teognis, 457—458.
96. Aristofan, *Fragm. 600* ; *CAF*, I, 544.

7. Anacreon a scris versurile acestea :

«Pe gingaşul Eros [97],
Cu ghirlande de flori acoperit,
Pe el vreau să-l cînt,
Pe el, care-i şi al zeilor stăpîn,
Pe el, care şi pe muritori supune» [98];

8. şi scrie şi Euripide :

«Eros stăpîneşte nu numai pe bărbaţi,
Nici numai pe femei, ci turbură şi sufletele
Zeilor de sus şi stăpîneşte marea» [99].

15. 1. Dar, ca să nu se lungească mai mult cuvîntul în strădania mea de a arăta înclinarea spre furt a scriitorilor eleni, atît în cuvinte cît şi în învăţături, haide să-l aduc martor pe sofistul Hipia din Elis [100], care a ajuns la aceeaşi concluzie cu privire la cercetarea pe care o fac. Hipia spune aşa : 2. «Pe unele din aceste idei le-a spus poate Orfeu, pe altele Museu, pe altele, pe scurt, de altul în alte lucrări ; unele de Hesiod, altele de Homer ; pe unele de ceilalţi poeţi, pe altele de scriitori în proză, atît dintre eleni cît şi dintre barbari. Eu, însă, din toate aceste idei — adunînd pe cele care sînt mai ales de acelaşi gen — voi alcătui această carte nouă şi cu aspecte variate» [101].

16. 1. Să nu trecem însă, cu vederea, că nici filozofia, nici istoria, dar nici retorica, nu sînt lipsite de blamul acesta ; de aceea socot că este bine să adaug puţine cuvinte şi despre aceste discipline.

2. Alcmeon din Crotona a spus : «Mai uşor te poţi feri de un duşman decît de un prieten» [102] ; 3. cuvintele lui au fost puse în versuri de Sofocle, în piesa *Antigona :*

«Poate fi, oare,
O rană mai mare decît un prieten rău ?» [103];

4. iar Xenofon a spus : «N-ai putea vătăma în alt chip pe duşmani decît arătîndu-le că le eşti prieten» [104].

5. Euripide spusese în piesa *Telef :*

«Să ajungem robi barbarilor, noi care sîntem eleni ?» [105],

97. Eros, nota 406 din C.
98. Anacreon, *Fragm. 28,* Diehl.
99. Euripide, *Hippol. pr., Fragm. 431.*
100. Hipia din Elis, sofist grec (sec. V î. Hr.), contemporan cu Protagora şi Gorgia.
101. Hipia din Elis, *Fragm. 6,* Diels, *Vorsokrat.,* 5 Aufl., II, 331, 12.
102. Alcmeon, *Fragm. 5,* Diels, *Vorsokrat.,* 5 Aufl., I, 216, 6.
103. Sofocle, *Antigona,* 651—652.
104. Xenofon, *Cyropedia,* V, 3, 9.
105. Euripide, *Telef,* Fragm. 719.

6. iar Trasimah [106] o spune şi el în *Cuvîntul pentru locuitorii din Larisa:* «Vom fi robi barbarului Arhelau, noi care sîntem eleni ?» [107].

17. 1. Orfeu compusese aceste versuri :

«Pentru suflet se dă în schimb apă, pentru apă se dă în schimb moarte ;
Din apă se naşte pămîntul şi iarăşi din pămînt apă;
Din apă se naşte sufletul, care se schimbă în întregime în eter» [108].

2. iar Heraclit, alcătuindu-şi cuvintele din cele spuse de Orfeu, scrie aşa : «Pentru suflete, schimbarea lor în apă este moarte ; iar pentru apă, moarte este schimbarea ei în pămînt ; din pămînt se naşte apa, iar din apă sufletul» [109].

3. Atama Pitagoreanul spusese : «începutul universului nu se născuse şi au fost patru rădăcini : focul, apa, aerul, pămîntul ; din acestea sînt naşterile celor ce sînt» [110] ; **4.** din spusele acestuia, Empedocle Acragantinul a făcut următoarele versuri :

«Mai întîi ascultă că patru sînt rădăcinile tuturor lucrurilor :
Focul şi apa şi pămîntul şi imensa înălţime a eterului ;
Din acestea sînt toate cîte-au fost, cîte sînt şi cîte vor mai fi» [111].

5. Şi Platon spusese : «Asta e pricina că zeii, care cunosc cele omeneşti, îi scot mai repede din viaţă pe oamenii pe care îi iubesc foarte mult» [112], **6.** din care Menandru a făcut versul acesta :

«Moare de tînăr acela pe care zeii îl iubesc» [113].

18. 1. Euripide scrisese în piesa *Oinomaos :*

«Conjecturăm din cele ce vedem pe cele ce nu le vedem» [114],

2. în piesa *Fenicianul* scrisese :

«Negreşit prin conjecturi facem cunoscute pe cele necunoscute» [115],

3. aşa că Hiperide [116] a spus : «Este neapărată nevoie ca profesorii să corecteze pe cele necunoscute prin conjecturi şi imagini» [117].

106. Trasimah, retor şi sofist grec (sec. V î. d. Hr.).
107. Trasimah, *Fragm.* 2 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 324, 10.
108. Orfeu, *Fragm.* 226, Kern.
109. Heraclit, *Fragm.* 36 ; Diels.
110. E. Zeller, *Philosophie der Griechen*, I, 5 Aufl., 408. n. 1 ; III, 2, 3. Aufl., 100, n.
111. Empedocle, *Fragm.* 6, 1 ; 17, 18 ; 21, 9 ; Diels.
112. Platon, *Axioh*, 367 BC.
113. Menandru, *Fragm.* 125, *CAF*, III, 36.
114. Euripide, *Oinomaos*, Fragm. 574.
115. Acelaşi, *Fenicianul*, Fragm. 811.
116. Hiperide, orator şi om de stat atenian (sec. IV î.d.Hr.).
117. Hiperide, *Fragm.* 197, Blass.

4. Isocrate [110], iarăşi, spusese: «Trebuie să conjecturăm viitorul din cele petrecute în trecut» [119],

5. iar Andocide [120] nu pregetă să spună: «Trebuie să folosim mărturiile celor petrecute mai înainte pentru cunoaşterea celor viitoare» [121].

6. Încă, Teognis compusese versurile acestea:

«Aurul şi argintul fals sînt pagube pe care le poţi îndura,
Cirne! Şi un bărbat priceput uşor descoperă falsul.
Dar dacă gîndul mincinos al unui prieten stă ascuns
În pieptul său şi dacă are viclenie în inima sa,
Acela-i cel mai fals om dintre muritorii făcuţi de Dumnezeu,
Iar dintre toate falsurile acesta-i cel mai greu de cunoscut» [122],

7. iar Euripide scrie:

«O, Zeus, pentru ce ai dat oamenilor mărturii clare
Ca să cunoască ce aur e fals,
Dar pentru ce n-ai pus pe trupul omenesc nici o pecete,
Ca să se ştie care dintre oameni este rău?» [123];

8. iar Hiperide spune şi el: «Nici o pecete nu-i pusă pe chipul oamenilor, care să le arate gîndul» [124].

19. 1. Iarăşi, Stasin [125] făcuse versul acesta:

«Nebun este acela care ucide pe un tată şi lasă pe copii pe drumuri» [126],

2. iar Xenofon spune: «Mi se pare acum că am făcut ca unul care a ucis pe tatăl şi a cruţat copiii» [127].

3. Sofocle, în piesa *Antigona*, a făcut aceste versuri:

«Mama şi tata, care m-au făcut, sînt în Hades,
Nu mai este nimeni, care să-mi facă un frate» [128],

4. iar Herodot spune: «Mama şi tata nu mai sînt, alt frate nu voi mai avea!» [129].

---

118. Isocrate, orator atenian, a trăit între 436 şi 338 î. Hr. A fost elevul lui Socrate şi al sofiştilor Prodic şi Gorgia. A deschis o şcoală de elocinţă, celebră în toată Grecia. Ne-au rămas de la el 21 de discursuri, dintre care celebru este *Panegiricul Atenei*. Discursurile lui se disting prin armonia frazei şi ritmul oratoric.
119. *Isocrate*, 4, 141.
120. Andocide, nota 792 din C.
121. *Andocide*, 3, 2.
122. Teognis, 119—124.
123. Euripide, *Medeia*, 516—519.
124. Hiperide, *Fragm. 198*, Blass.
125. Stasin din Cipru, poet epic grec (sec. VII î. Hr.).
126. Ciprria, *Fragm. 22*, Kinkel.
127. Cuvintele sînt din Herodot, I, 155.
128. Sofocle, *Antigona*, 911—912.
129. *Herodot*, III, 119.

5. Pe lîngă aceştia, Teopomp [130] a compus versul :

«Pe drept cuvînt, bătrînii sînt de două ori copii» [131] ;

6. iar, înainte de acesta, Sofocle scrisese în piesa *Peleu* :

«Numai eu sînt îngrijitoarea lui Peleu, fiul lui Eac ;
Îl însoţesc pe bătrîn şi-l învăţ iarăşi din nou ;
Că cel bătrîn ajunge copil iarăşi» [132] ;

7. retorul Antifon [133] spune : «Grija pe care o ai de un bătrîn se aseamănă cu grija pe care o ai de un copil» [934], **8.** dar şi filozoful Platon zice : «Oare, după cum se pare, nu este bătrînul de două ori copil ? [135].

20. 1. Da, cînd Tucidide a spus : «Sînt singurii care la Maraton au înfruntat primejdia» [136], **2.** Demostene [137] s-a luat după el şi a zis : «Da, aceia, la Maraton, au înfruntat primejdia !» [138].

Nici pe cele ce urmează n-am să le las la o parte !

Cratin spusese în piesa *Butelia :*

«Pregătirile lor le cunoaşteţi, poate !» [139] ;

4. La fel spune şi retorul Andocide : «O , bărbaţi judecători, cunoaşteţi aproape cu toţii pregătirea şi zelul duşmanilor noştri !» [140]. **5.** tot aşa spune şi Nicia în discursul său împotriva lui Lisia : *Despre banii daţi spre păstrare :* «Uitaţi-vă, o, bărbaţi judecători, la pregătirea şi zelul vrăjmaşilor noştri !» [141] ; **6.** şi, luîndu-se după acesta, spune şi Eshine [142] : «O, bărbaţi atenieni, uitaţi-vă la pregătirea lor şi la aranjarea lor în linie de luptă !» [143].

---

130. Teopomp, poet comic grec (sec. V—IV î.Hr.).
131. Teopomp, *Fragm. 69* ; *CAF,* I, 751.
132. Sofocle, *Peleu,* Fragm. 447.
133. Antifon, orator atenian (479—411 î.d.Hr.).
134. Antifon, *Fragm. 66* ; Diels, *Vorsokrat.,* 5 Aufl., 366, 10.
135. Platon, *Legile,* I, 646 A.
136. *Tucidide,* I, 73, 4.
137. Demostene, cel mai strălucit orator grec, a trăit între anii 384 şi 322 î.d.Hr. Demostene a demonstrat, prin viaţa şi opera sa, că nu te naşti orator, ci ajungi, prin muncă şi stăruinţă. Era gîngav din naştere ; pentru a-şi corecta defectul vocal, deciama bucăţi întregi cu gura plină de pietricele. Avea vocea slabă ; pentru a-şi întări glasul, se ducea pe malul mării şi se lua la întrecere cu vuietul valurilor. Pentru ca să nu iasă între oameni şi să fie silit să stea în casă, îşi rădea jumătate de cap. Şi aşa, închis în casă luni întregi, medita, se exercita, compunînd discursuri pentru orice ocazie, citea, scria. Se spune că în aceste retrageri ale sale a copiat de opt ori pe Tucidide. Ne-au rămas de la el vreo 60 de discursuri, dintre care celebre sînt discursurile împotriva lui Filip al Macedoniei, numite *Filipicele* şi discursul *Pentru cunună.* Stilul său este un model de puritate şi concizie. Elocinţa sa este convingătoare ; în ea se simte puterea şi viaţa.
138. Demostene, *Discurs pentru cunună,* 208.
139. Cratin, *Butelia,* Fragm. 185, CAF, I, 69.
140. *Andocide,* 1, 1.
141. Lisia, *Fragm. 70* ; Scheibe.
142. Eshine, orator atenian, rivalul lui Demostene (389—314 î.Hr.).
143. *Eshine,* III, 1.

7. Iarăşi, după ce Demostene a spus : «O, bărbaţi atenieni, socot că aproape cu toţii ştiţi cîtă rîvnă şi cîte instrucţii militare au dat duşmanii noştri în vederea acestei lupte !» [144] ; **8.** Filin [145] spune la fel : «O, bărbaţi judecători, socot că fiecare din voi ştie cîtă rîvnă şi ce aranjare în linie de luptă se face în vederea acestei bătălii !» [146].

21. 1. Iarăşi, Isocrate a spus : «Ca şi cum ea ar fi fost rudă cu banii, nu cu el» [147] ; **2.** la fel spune şi Lisia [148], în discursul său *Despre orfani:* «E lămurit, că n-a fost rudă după trup cu ei, ci cu banii» [149].

3. După ce Homer scrisese aceste versuri :

«Dacă, fîrtate, noi teferi scăpaţi de războiul acesta,
Dat ne-ar fi fost să trăim tot tineri şi fără de moarte
Nu mai păşeam la bătaie nici eu înaintea oştirii,
Nici nu mai stam să te-nflăcăr pe tine la lupta măririi.
Însă fiindcă pe noi într-o mie de feluri ne paşte
Moartea, de care nu-i chip să ne scape nimica şi nimeni,
Haidem, şi fie ce-o fi : înfrîngere ori biruinţă» [150],

4. Teopomp a scris : «Dacă ar fi fost cu putinţă să scăpăm de primejdia aceasta şi să petrecem timpul, ce ne rămîne, fără teamă, n-ar fi deloc de mirare de ne-am cruţa viaţa; dar acum ne ameninţă în viaţă atîtea morţi năpraznice, încît pare a fi de preferat moartea în lupte» [151].

5. Ce dar ? Hilon cel înţelept a rostit sentinţa aceasta: «Fă-te girant şi nenorocirea te paşte» [152]; **6.** iar Epiharm a rostit, cu alte cuvinte, aceeaşi sentinţă, spunînd :

«Garanţia este fiica ruinei ; garanţia aduce pagubă» [153].

22. 1. Dar şi cînd doctorul Hipocrate a scris: «Trebuie să avem în vedere şi anotimpul şi ţara şi vîrsta şi bolile» [154], **2.** Euripide spune în hexametrele sale :

«Cel ce ştie să vindece bine,
Trebuie să se uite la felul de viefuire a celor ce locuiesc oraşul,
La ţară şi să cunoască bolile» [155].

144. Demostene, *Despre falsa delegaţie*, 1.
145. Filin, istoric grec (sec. III î.Hr.).
146. Filin, *Fragm. 4* ; Sauppe, *Fragm. Orat. Att.*, II, 319.
147. *Isocrate*, XIX, 31.
148. Lisia, orator grec (440—380 î.Hr.).
149. Lisia, *Fragm. 84*, Scheibe.
150. Homer, *Iliada*, XII, 322—328. Traducerea George Murnu.
151. Teopomp, *FGrHist*, 115 F 287.
152. Stromata I, 61, 2.
153. Epiharm, *Fragm. 268*, Kaibel.
154. Hipocrate, *Aforisme*, 1, 2.
155. Euripide, *Fragm. 917*.

3. Homer, iarăşi, a scris acest vers :

«O spun ! Nici un om nu poate fugi de moarte» [156],

4. iar Arhin [157] spune: «Toţi oamenii trebuie să moară, mai curînd sau mai tîrziu» [158]; **5.** şi Demostene: «Pentru toţi oamenii sfîrşitul vieţii este moartea, chiar dacă s-ar închide într-o cămăruţă şi ar sta acolo» [619].

23. 1. Şi iarăşi, după ce Herodot a spus, în cuvîntul său despre Glauc spartanul, că Pitia a rostit oracolul acesta: «Este la fel a ispiti pe Dumnezeu şi a face» [160], **2.** Aristofan [161] a spus şi el :

«La fel poate să fie a face şi a gîndi» [162] ;

3. iar, înainte de acesta, Parmenide Eleatul :

«Acelaşi lucru este a gîndi şi a fi» [163].

4. Oare nu, după ce Platon a spus. «Noi vom spune aşa şi nu fără temei, că începutul dragostei este vederea, nădejdea micşorează patima, memoria o hrăneşte, iar obişnuinţa o-ntreţine» [164], **5.** a scris poetul comic Filemon :

«Mai întîi toţi privesc, apoi s-au minunat ;
S-au uitat apoi din nou şi în nădejde
Au căzut. Şi aşa din acestea dragostea începe» [165] ?

6. După ce Demostene a spus: «Noi toţi trebuie să murim» [166] şi celelalte, **7.** Fanocle [167], în poemul *Amorurile şi frumoşii,* scrie:

«Urzeala parcelor nu poate fi desfăcută şi
Nici nu putem scăpa de ea, noi cei ce locuim pămîntul» [168].

24. 1. Poţi găsi şi la Platon cuvintele acestea: «Cel dintîi fir al fiecărei plante, dacă se dezvoltă bine, duce la bun sfîrşit ceea ce-i este propriu naturii sale» [169], **2.** pe care le reproduce istoricul Efor : «Nici una din plantele sălbatice nu ajunge domestică, dacă le-a trecut perioade fragedă» [210].

---

156. Homer, *Iliada.* VI, 488.
157. Arhin, orator din Atica şi om politic (sec. V—IV î.d.Hr.).
158. *Orat. Att.,* II, 167.
159. Demostene, *Discurs pentru cunună,* 97.
160. Herodot, VI, 86.
161. Aristofan, nota 431 din P II.
162. Aristofan, *Fragm. 691* ; CAF, I, 561.
163. Parmenide, *Fragm.* 5 ; Diels.
164. Nu s-a găsit în Platon textul acesta.
165. Filemon, *Fragm. 138* ; *CAF, II, 520* ş.u.
166. Demostene, *Discurs pentru cunună,* 97.
167. Fanocle, nota 309 din C.
168. *Fanocle, Fragm. 3* ; Diehl.
169. Platon, *Legile, VI,* 765 E.
170. Textul acesta n-a fost inclus în ediţia fragmentelor lui Efor.

3. Versurile lui Empedocle :

«Iată eu am fost băiat şi fată,
Copăcel şi pasăre, iar în mare peşte sprinten» [171],

4. au fost prefăcute de Euripide, în piesa *Hrisip*, în aceste versuri :

«Nimic nu moare din cele ce există,
Ci cele care se deosebesc unele de altele,
Capătă altă formă» [172].

5. Platon, în lucrarea sa *Statul*, a spus că femeile să fie comune [173];
6. Euripide în piesa *Protesilau* scrie şi el :

«Comun trebuie să fie patul femeiesc» [174].

7. Euripide a scris :

«Oamenii înţelepţi se mulţumesc cu cele ce au» [175],

8. iar Epicur spune deschis: «Cea mai mare bogăţie dintre toate este să te mulţumeşti cu ceea ce ai» [176].

9. Şi iarăşi Aristofan a scris :

«Vei avea o viaţă fără griji, dacă eşti drept;
Vei trăi bine, fără turburări şi fără de teamă» [177],

10. iar Epicur spune : «Fructul cel mai mare al dreptăţii este liniştea»[178].

25.1. Unele ca acestea fiind exemplele care arată că elenii şi-au furat unii altora gîndurile, să ne oprim aici. Sînt îndestulătoare pentru cel care poate să judece bine. Dar, după cum s-a dovedit, elenii n-au furat numai ideile, luînd cuvintele altora şi parafrazîndu-le, ci vor fi descoperiţi că şi-au însuşit prin furt cărţi întregi. 2. Au furat în întregime cărţile altora şi le-au dat ca fiind ale lor, de pildă Eugamon din Cirena [179] şi-a însuşit în întregime lucrarea lui Museu *Despre tesproţi* [180]; Pisandru [181] din Camiros [182] şi-a însuşit lucrarea *Heracleea* a lui Pisin din Lindos [183]; Paniasis din Halicarnas [184] şi-a însuşit lucrarea *Cucerirea Ehaliei* [185] a lui Creofil din Samos [186].

171. Empedocle, *Fragm. 117* ; Diels.
172. Euripide, *Hrisip*, Fragm. 839, 12—14.
173. Platon, *Statul*, V, 457 C.
174. Euripide, *Protesilau*, Fragm. 653.
175. Euripide, *Fenicienele*, 554.
176. Epicur, *Fragm. 476* ; Usener.
177. Aristofan, *Fragm. 899* ; *CAF*, I, 590.
178. Epicur, *Fragm. 519* ; Usener.
179. Eugamon, poet grec (sec. VI î.d.Hr.).
180. Tesproţi, locuitorii Tesproţiei, regiune din sud-vestul Epirului.
181. Pisandru, poet epic grec (sec. VII î.d.Hr.).
182. Camiros, oraş în insula Rodos.
183. Lindos, oraş şi port în insula Rodos.
184. Halicarnas, oraş în Asia Mică.
185. Ehalia, oraş în Tesalia.
186. Creofil din Samos, poet grec, contemporan şi prieten cu Homer.

26. 1. Dar vei afla că și Homer, marele poet, a luat versul acesta cuvînt cu cuvînt :

«Ca o mlădiță de măslin, tînără și roditoare,
Pe care o îngrijește omul» [187]

și celelalte versuri, din lucrarea lui Orfeu *Dispariția lui Dionisos* [188].

2. Orfeu, în lucrarea sa *Teogonia*, a făcut aceste versuri despre Cronos :

«Stă întins, cu capul înclinat, ca și cum l-ar fi cuprins
Somnul, care supune totul» [189],

iar Homer le-a repetat vorbind despre Ciclop [190].

3. Hesiod a făcut despre Melamp [191] aceste versuri :

«Plăcut este să auzi cîte au făcut celor muritori
Nemuritorii, mărturie vădită de cele fericite și nefericite» [192]

și celelalte versuri, pe care le-a luat cuvînt cu cuvînt de la poetul Museu [193].

4. Poetul comic Aristofan a pus în piesa sa *Primele femei care celebrează Tesmoforiile* versurile poetului Cratin din piesa *Incendiații* [194]. **5.** Poetul comic Platon și Aristofan, în piesa *Dedal*, s-au furat unul pe altul [195]. **6.** Piesa *Cocalos*, pe care a compus-o Araros, fiul lui Aristofan, a fost însușită de poetul comic Filemon și reprezentată pe scenă cu titlul *Copilul adoptat* [196]. **7.** Istoriografii Eumel [197] și Acusilau [198] au pus în proză lucrările lui Hesiod [199] și le-au dat ca lucrări proprii. **8.** Istoricii Gorgia Leontinul [200] și Eudem Naxiul [201] au furat pe Melesagora [202]; l-a furat și Bion Proconesianul [203], care a copiat rezumativ și lucrările lui Cadmos cel Bătrîn [204]; l-au furat apoi Amfiloh [205], Aris-

187. Homer, *Iliada*, XVII, 53.
188. Orfeu, *Fragm. 206* ; Kern.
189. Același, *Fragm. 149* ; Kern.
190. Homer, *Odiseea*, IX, 372—373.
191. Melamp, nota 79 din C.
192. Hesiod, *Melamp*, Fragm. 164 ; Rzach.
193. Museu, *Fragm. 7* ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl. I, 23, 8.
194. Koch, *CAF*, I, 32.
195. Koch, *CAF*, I, 435, 605.
196. Koch, *CAF*, I, 482 ; II, 502.
197. Müller, *FHG*, II, 20.
198. Acusilau, *Test.* 4 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., I, 53, 1.
199. Kinkel, *TGF* I, 186.
200. Gorgia, *Test.*, 34 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 279, 1.
201. Müller, *FHG*, II, 20.
202. Müller, *FHG*, II, 21.
203. Bion Proconesianul, *FGrHist*, 14, T, 2.
204. Müller, *FHG*, II, 2.
205. Müller, *FHG*, IV, 300.

tocle [206], Leandrie [207], Anaximene [208], Helanic [209], Hecateu [210], Androtion şi Filohor [211]; Dieuhida din Megara [212] a copiat începutul lucrării *Deucalionia* a lui Helanic [213]. **27. 1.** Nu mai vorbesc de Heraclit Efeseanul, care a luat de la Orfeu cele mai multe din ideile sale [214]. **2.** Platon a luat de la Pitagora ideea că sufletul este nemuritor, iar Pitagora de la egipteni. **3.** Mulţi dintre elevii lui Platon au scris cărţi în care arată că atît stoicii, de care am vorbit la început, cît şi Aristotel, au luat de la Platon cele mai multe şi cele mai de seamă din învăţăturile lor. **4.** Dar şi Epicur a furat de la Democrit cele mai însemnate învăţături.

5. De ajuns însă, despre acestea. Întreaga viaţă nu mi-ar ajunge, dacă aş voi să cercetez cu de-amănuntul fiecare învăţătură a elenilor, spre a dovedi furtul lor nesăţios; că ei şi-au însuşit descoperirea celor mai frumoase învăţături ale lor, pe care le-au luat de la noi.

CAPITOLUL III

28. 1. S-a făcut dovada că scriitorii eleni au luat de la barbari învăţăturile lor; dar nu numai atît, mai mult încă, elenii au imitat, povestindu-le în mitologia elenă, faptele săvîrşite, în chip minunat la noi dintru început, de puterea dumnezeiască prin bărbaţi care au vieţuit cu sfinţenie pentru întoarcerea noastră la credinţă.

2. Şi îi vom întreba pe eleni să ne spună dacă sînt adevăruri sau minciuni cele pe care le istorisesc ei în mitologia lor. Nu vor spune că sînt minciuni — că n-au să spună, de bună voia lor, cea mai mare prostie, că au scris minciuni — ci vor mărturisi neapărat că sînt adevăruri. **3.** Dar atunci, cum li se par nevrednice de credinţă cele săvîrşite, în chip minunat, de Moisi şi de ceilalţi profeţi? Că atotputernicul Dumnezeu, Care are grijă de toţi oamenii, îi întoarce la mîntuire pe unii prin porunci, pe alţii prin ameninţări; mai sînt şi cazuri cînd pe unii îi întoarce prin semne minunate, iar pe alţii prin făgăduinţe binevoitoare. **4.** Dar iată ce spun înşişi elenii! Grecia a fost bîntuită odată de o secetă, care a ţinut multă vreme; şi pentru că nerodirea pămîntului se prelungea, se spune că cei care au mai rămas în viaţă, mînaţi de foame, s-au dus la Delfi să se roage; şi au întrebat-o pe Pitia cum ar putea scăpa de nenorocirea aceea. **5.** Pitia le-a făcut oracolul, că u

206. Müller, *FHG*, IV, 329.
207. Müller, *FHG*, II, 334.
208. Anaximene, *FGrHist*, 72, T, 29.
209. Helanic, *FGrHist*, 4, F, 18.
210. Müller, *FHG*, I, XII.
211. Müller, *FHG*, I, LXXXVIII.
212. Müller, *FHG*, IV, 388.
213. Müller, *FHG*, I, 48.
214. Orfeu, *Fragm.* 226; Kern.

singur ajutor pot avea în nenorocirea lor, dacă se vor folosi de rugăciunea lui Eac [215]. Eac, convins de aceia, s-a urcat pe muntele Helenicon, a ridicat la cer mîinile sale curate, a numit pe Dumnezeu Tată obștesc și L-a rugat să se îndure de Grecia cea istovită de foame. **6.** Pe cînd se ruga el, un tunet extraordinar a bubuit, tot văzduhul dimprejur s-a umplut de nori și ploi iuți și necontenite au căzut de sus, umplînd tot pămîntul. De aici a urmat recoltă bogată și îmbelșugată, plugărită cu rugăciunile lui Eac. **29. 1.** «*Și a chemat Samuil,* spune Scriptura, *pe Domnul și a dat Domnul tunete și ploaie în ziua secerișului*» [216]. **2.** Vezi că este un singur Dumnezeu, Care, prin puterile supuse Lui, «*plouă peste drepți și peste nedrepți*» ? [217] **3.** Plină este Scriptura noastră de fapte, în care se vede că Dumnezeu ascultă rugăciunile dreptilor și împlinește fiecare din cererile lor! **4.** Tot elenii istorisesc că odată, lipsind vînturile anuale, Aristeu a jertfit în Ceos lui Zeus Icmeul [218]. Era mare nenorocire; toate erau pîrjolite de arșița soarelui, iar vînturile obișnuite nu mai suflau ca să răcorească roadele; atunci Aristeu a rechemat cu ușurință vînturile [219].

5. Cînd Xerxe purta război împoriva Greciei, Pitia de la Delfi a făcut acest oracol:

«Delfienilor, rugați-vă vînturilor și vă va fi bine» [220].

Delfienii au ridicat un altar, au jertfit vînturilor și vînturile le-au venit într-ajutor; au suflat cu putere înspre capul Sepias și au sfărîmat toată flota de război persană [221].

30. 1. Empedocle Acragantinul a fost supranumit Colisanemul [222]. Se spune că odată sufla din un munte din Acragas un vînt greu, aducător de boli înspre baștinași; vîntul era și pricina că femeile rămîneau sterpe; Empedocle a oprit vîntul [223]. **2.** De aceea Empedocle scrie în poemele sale:

«Vei potoli furia neobositelor vînturi,
Care se ridică pe pămînt și aduc prăpăd peste brazdele muritorilor;
Dar iarăși, îndată ce voiești vei face binefăcătoare vînturile» [224].

---

215. Eac, fiul lui Zeus și al nimfei Egina, celebru pentru spiritul lui de dreptate. După moarte a ajuns unul din cei trei judecători din infern; ceilalți doi erau: Minos și Radamantis.
216. *I Regi* 12, 18. 17.
217. *Mt.* 5, 45.
218. Supranume al lui Zeus: Aducătorul de ploaie.
219. Hyginus, *Poet astr.*, II, 4; Apollonios din Rodos, *Argon.*, 2, 500 ș.u.
220. Orac., *Fragm. 113*; Hendess.
221. *Herodot*, VII, 178, 188.
222. Adică: Cel ce oprește vîntul.
223. Diels, *PPF*, 84, nr. 14.
224. Empedocle, *Fragm. 111*, 3—5.

3. Empedocle spunea că în urma lui vin «unii care rostesc oracole, iar alţii care străbat drumurile, plini de boli cumplite, pe care le au de multă vreme» [225]. **4.** Este limpede că elenii, citind Scripturile noastre, au ajuns la credinţa că drepţii vindecă bolile şi că fac semne şi minuni. Dacă unele puteri pun în mişcare vînturile şi împart ploile, apoi să audă pe psalmist: «*Cît sînt de iubite locaşurile Tale, Doamne al puterilor!*» [226]. **5.** El este Domnul puterilor, al începătoriilor şi al stăpînilor [227], despre Care Moisi spune să fim cu El: «*Tăiaţi-vă împrejur învîrtoşarea inimii voastre şi cerbicea voastră să n-o mai întăriţi; că Domnul Dumnezeul vostru, Acesta este Domnul domnilor şi Dumnezeul dumnezeilor, Dumnezeul cel mare şi puternic*» [228] şi cele ce urmează. **6.** Iar Isaia spune: «*Ridicaţi-vă la înălţime ochii voştri şi vedeţi cine a făcut acestea toate!*» [229].

31. 1. Spun unii că ciuma, grindina, furtunile şi cele asemenea acestora nu obişnuiesc să vină numai din o neorînduială a materiei, ci şi din pricina unei mînii a demonilor sau a îngerilor care nu sînt buni. **2.** Astfel, se spune că magii din Cleone [230] privesc pe cer norii, care au să aducă grindină, şi că ei, cu descîntece şi jertfe, îndepărtează ameninţarea [231]. **3.** Iar dacă se întîmplă ca uneori să n-aibă animal de jertfă, atunci îşi sîngerează degetul; şi este de ajuns această jertfă. **4.** Diotima [232] din Mantinea a sfătuit pe atenieni să jertfească atunci cînd îi ameninţă ciuma; şi a amînat cu zece ani boala [233], aşa precum şi jertfele aduse de Epimenide din Creta pentru atenieni au dus la amînarea războiului persan tot cu acelaşi număr de ani [234]. Nu-i vreo deosebire, spun unii, dacă numim aceste suflete zei sau îngeri. **5.** Astfel, oameni cu experienţă în aceste învăţături au pus în multe temple naclele oamenilor morţi, numind sufletele lor demoni şi învăţînd pe oameni să le dea un cult, pentru că datorită curăţiei vieţii lor ar fi primit, prin pronia dumnezeiască, puterea de a veni în ajutorul oamenilor şi de a umbla prin locurile care înconjură pămîntul. Că oamenii aceia cu experienţă ştiau că unele suflete sînt prin natură ţinute în trup. **32. 1.** Dar despre aceste lucruri vom vorbi la timp, în cuvîntul despre îngeri, pe măsură ce scrierea aceasta va înainta.

225. Acelaşi, *Fragm. 112*, 10, 12, Diels.
226. *Ps.* 83, 1.
227. *I Pt.* 3, 22; *Ef.* 3, 10.
228. *Deut.* 10, 16—17.
229. *Is.* 40, 26.
230. Cleone, oraş în Peloponez.
231. Seneca, *Nat. quaest.*, IV b, 6—7; Plutarh, *Moral.*, 700 EF.
232. Diotima, preoteasă în Mantinea, căreia Platon în dialogul *Banchetul* îi atribuie teoriile expuse de Socrate despre iubire şi frumuseţe.
233. Platon, *Banchetul*, 201 D.
234. Acelaşi, *Legile*, I, 642 D.

2. Democrit a fost numit Înțelepciune, pentru că el, din observarea regiunilor cerești, a prezis multe. Damas, fratele lui Democrit, l-a primit în casa sa cu foarte mare dragoste ; și Democrit, din observarea unor stele, i-a prezis fratelui său că are să vină o ploaie mare ; cei care i-au dat crezare și-au adunat roadele de pe cîmp — că era vară, pe timpul secerișului — ceilalți, însă, au pierdut toată recolta, pentru că ploaia a venit pe neașteptate și multă [235].

3. Cum mai pot, dar, elenii să nu creadă în arătarea dumnezeiască de pe muntele Sinai, cînd focul ardea, dar nu mistuia nimic din cele ce creșteau pe munte, cînd glas de trîmbițe se auzea, fără ca să sufle cineva în instrumente muzicale ? [236] **4.** Acea așa numită pogorîre a lui Dumnezeu pe munte este arătare a puterii dumnezeiești care cîrmuiește întreaga lume și care propovăduiește *«lumina cea neapropiată»* [237]. Așa este sensul alegoric al Scripturii ! **5.** Dar, după cum spune Aristobul, «s-a văzut focul, în timp ce întreaga mulțime de oameni, nu mai puțin ca la un milion, în afară de copii, era adunată în jurul muntelui, iar înconjurul muntelui nu se putea face în mai puțin de cinci zile. **33. 1.** Deci, așa cum erau toți iudeii așezați în jurul muntelui, putea fiecare vedea cum arde focul. Și s-a făcut aceasta, ca să nu fie mărginită într-un singur loc pogorîrea lui Dumnezeu ; că Dumnezeu e pretutindenea».

2. Istoricii spun că în insula britanică, la poalele unui munte, se află o peșteră care are o deschizătură în vîrf ; cînd vîntul intră în peșteră și se izbește de pereții peșterii se aude un sunet, ca și cum ar fi lovite în chip armonios talerele chimvalului [238]. **3.** Adeseori, în pădure, cînd frunzele sînt mișcate dintr-o dată de o izbitură de vînt, se aude un sunet, asemănător cu cîntecul păsărilor. **4.** Apoi, cei care au scris istoria perșilor spun că în ținuturile înalte din țara magilor se află pe o cîmpie întinsă trei munți așezați unul după altul. Cei care trec prin acel loc, cînd ajung la cel dintîi munte aud un glas de mulțime, ca și cum ar striga mii și mii de oameni, așa cum e zgomotul de pe cîmpul de bătaie ; cînd ajung la muntele din mijloc, zgomotul se aude mai bine și-i mai puternic ; la cel din urmă munte, se aud cîntece de sărbătoare, cîntece de biruință. **5.** Cauza acestor glasuri și cîntece, după părerea mea, vine de la peșterile cele multe pe care le au munții aceia ; cînd vîntul, care a intrat în peșteră și este aruncat în afară și apoi intră iarăși, fluieră mai puternic.

235. Democrit, *Test.*, 18, Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 87, 25.
236. *Ieș.* 3, 2 ; 19, 18—20 ; 20, 18.
237. *I Tim.* 6, 16.
238. Plutarh, *Moral.*, 419 EF.

34. 1. Dar de ajuns despre acestea! Dumnezeului celui atotputernic, însă, îi este cu putință să ne facă să auzim glas și să vedem imagini, fără să aibă nevoie de cele materiale. El nu-și arată măreția Sa cu mijloacele obișnuite în ordinea naturii, pentru a întoarce la El un suflet, care nu crede încă și pentru ca sufletul să primească porunca, pe care o dă. **2.** Cînd este nor și muntele-i înalt, cum să fie cu putință să nu se audă diferite sunete, cînd vîntul este mișcat de o cauză, care are putere? De aceea spune și profetul: «*Glas de cuvinte voi ați auzit, dar chip n-ați văzut*» [239]. **3.** Iată, glasul Domnului este Cuvînt fără de formă, pentru că puterea Cuvîntului este cuvîntul luminos al Domnului, este adevărul pogorît de sus din cer peste adunarea Bisericii și lucrează prin o slujire directă și plină de lumină.

CAPITOLUL IV

35. 1. Am putea găsi, însă, și altă mărturie spre întărirea spuselor noastre, că cei mai de seamă filozofi eleni au luat de la noi cele mai frumoase din învățăturile lor, apoi s-au lăudat că sînt ale lor; dar au luat și de la ceilalți barbari unele învățături, care fac specificul fiecărei școli filozofice; și mai ales de la egipteni, de la care au luat învățătura despre trecerea sufletului dintr-un trup în altul. **2.** Că egiptenii își au propria lor filozofie și aceasta face ca religia lor să fie vrednică de sfințenie.

3. La procesiunile religioase merge în frunte cîntărețul, care poartă unul din simbolurile muzicale. După cum se spune, acesta trebuie să știe pe de rost două din cărțile lui Hermes, dintre care una conține imne dumnezeiești, iar cealaltă o expunere despre viața unui împărat egiptean.

4. După cîntăreț urmează horoscopul [240], care purta în mîini un orologiu și ramuri de finic, simboluri ale astrologiei. Se spune că acesta trebuia să știe pe de rost cărțile astrologice ale lui Hermes, patru la număr; una din ele vorbea despre ordinea stelelor fixe; a doua, despre ordinea soarelui, a lunii și a celor cinci planete; a treia, despre conjuncția și lumina soarelui și lunii; iar ultima, despre răsăritul stelelor.

36. 1. Apoi vine ierogramateul [241], care avea pe cap pană, iar în mîini o carte și o cutiuță, în care erau cerneala de scris și tocul cu care se scrie. Acesta trebuia să cunoască așa numitele cărți hieroglifice, care se ocupau cu cosmografia, cu geografia, cu descrierea țării Egiptului,

239. *Deut.* 4, 12.

240. Horoscopul — astrologul, persoana care arată cum erau așezate stelele în clipa nașterii unui copil și prezicea viitorul celui nou născut după poziția stelelor.

241. Ierogramateul — preotul care tîlcuia cărțile sfinte ale religiei egiptene.

cu descrierea Nilului, cu construcţia templelor şi a locurilor afierosite lor, cu măsuri şi cu cele ce erau de trebuinţă în temple.

2. Apoi, după cei amintiţi mai înainte, urmează stolistul [242], care purta echerul dreptăţii şi vasul pentru libaţiuni ; acesta cunoştea toate cărţile care cuprindeau instrucţiuni cu privire la ceremoniile religioase şi aşa numitele cărţi moshosfragistice [243]. Zece sînt cărţile care vorbesc despre cinstirile care se dau zeilor lor şi care cuprind cele privitoare la religia egipteană, de pildă : învăţăturile despre jertfe, despre pîrgă, despre imne, despre rugăciuni, despre procesiuni, despre sărbători şi despre cele asemenea acestora.

37. 1. După aceştia toţi, vine profetul, care poartă în mîinile sale, spre a fi văzut de toţi, vasul de apă ; acestuia îi urmează cei care poartă ofrandele de pîine. **2.** Profetul ca întîi-stătător al templului, trebuie să ştie pe de rost aşa numitele zece cărţi hieratice — care tratează despre legi, despre zei şi despre întreaga instrucţie a preoţilor —. La egipteni, profetul este şeful împărţirii impozitelor.

3. Hermes a scris patruzeci şi două de cărţi de foarte mare trebuinţă ; dintre acestea, treizeci şi şase, pe care trebuia să le ştie pe de rost cei de care am vorbit mai înainte, cuprind toată filozofia egiptenilor ; celelalte şase cărţi sînt învăţate pe de rost de pastofori [244] ; cărţile acestea cuprind instrucţiuni medicale cu privire la constituţia trupului, la boli, la instrumentele medicale, la doctorii, la bolile de ochi, iar ultima despre bolile femeieşti.

38. 1. Aceasta este pe scurt filozofia egiptenilor. Renumită este, însă, şi filozofia indienilor.

2. Alexandru Macedon a luat zece gimnosofişti, care păreau a fi cei mai buni şi cei mai laconici în vorbire, şi le-a spus că are să le pună întrebări, ameninţîndu-i că-i va omorî, de nu vor răspunde cum trebuie ; pe unul din ei, pe cel mai bătrîn, l-a pus judecător. **3.** Cel dintîi a fost întrebat : care i se par a fi mai mulţi : cei vii sau cei morţi ; acela a răspuns : cei vii, pentru că cei morţi nu există. **4.** Al doilea a fost întrebat : care din aceste două, pămînt şi mare, hrăneşte mai multe fiare ; acela a răspuns : pămîntul, pentru că marea este numai o parte din pămînt. **5.** Al treilea a fost întrebat : care este cea mai vicleană vieţuitoare ; acela a răspuns : aceea care pînă acum n-a fost cunoscută, omul. **6.** Al patrulea a fost întrebat : care a fost pricina că ei l-a'i părăsit pe

242. Stolistul — preotul care se ocupa cu îmbrăcarea şi împodobirea statuilor zeilor.

243. Cărţi moshosfragistice — tratate care se ocupau cu arta de a alege victimele de jertfă şi de a le însemna pentru sacrificiu.

244. Pastofori — preoţi care aveau sarcina să poarte la ceremoniile religioase statuile zeilor.

Saba, conducătorul lor ; acela a răspuns : pentru că au voit să trăiască frumos sau să moară frumos. **7.** Al cincilea a fost întrebat : care i se pare că a fost mai întîi, ziua sau noaptea ; acela a răspuns : pentru o singură zi, noaptea ; pentru că la întrebările echivoce trebuie să fie neapărat şi răspunsurile echivoce. **8.** Al şaselea a fost întrebat : cum poate fi cineva iubit foarte mult ; acela a răspuns : dacă cineva e foarte puternic, dar nu inspiră teamă. **9.** Al şaptelea a fost întrebat : cum poate un om ajunge Dumnezeu ; acela a răspuns : dacă va face acelea pe care nu le poate face omul. **10.** Al optulea a fost întrebat : care este mai puternică : viaţa sau moartea ; acela a răspuns : viaţa, pentru că poate îndura atîtea rele. **11.** Al nouălea a fost întrebat : cîţi ani este bine să trăiască omul ; acela a răspuns : atîta vreme cît omul socoteşte că e mai bine să moară decît să trăiască. **12.** Cînd Alexandru a poruncit celui de al zecelea — cel care era judecător — să-şi spună sentinţa, acela a spus : au răspuns toţi, unul mai rău decît altul. Atunci Alexandru a spus : Oare, nu trebuie să mori tu primul, pentru că ai dat o astfel de sentinţă ? Acela a răspuns : Dar cum ai să-ţi mai ţii cuvîntul, împărate, cînd tu ai spus că ai să omori pe primul, care va da cel mai prost răspuns ?

CAPITOLUL V

39. 1. S-a arătat, socot, prin mai multe mărturii, că filozofii eleni au furat din toate scrierile. Dar că cei mai de seamă filozofi eleni nu cunosc pe Dumnezeu după ştiinţă, ci după presupunere, o spune Petru în «Predica» [245] sa : **2.** «Cunoaşteţi, aşadar, că este un singur Dumnezeu, Care a făcut început tuturor, a Cărui stăpînire nu are sfîrşit» ; **3.** şi : «Cel nevăzut, Cel Ce vede toate, Cel necuprins, Care cuprinde toate, Care n-are trebuinţă de nimic, de Care toate au nevoie şi există datorită Lui, Care este neînţeles, veşnic, nestricăcios, nefăcut, Care a făcut pe toate cu Cuvîntul puterii Lui, adică al Fiului» ; **4.** apoi adaugă : «Pe Acest Dumnezeu să-L cinstiţi, nu după cum fac elenii» — prin aceste cuvinte Petru vrea să spună că şi cei mai de seamă dintre eleni cinstesc pe acelaşi Dumnezeu ca şi noi, dar nu cu deplină cunoştinţă, pentru că n-au învăţat învăţătura predată prin Fiul —. **5.** De aceea a spus: «să nu cinstiţi» ; n-a spus, însă : «pe Dumnezeul, pe Care-L cinstesc elenii», ci : «nu după cum fac elenii». Petru vrea să schimbe felul de cinstire a lui Dumnezeu ; Petru nu predică alt Dumnezeu. **40. 1.** Ce sens au cuvintele : «nu după cum fac elenii» o spune însuşi Petru, care a-

245. Textele din § 39, 2—42, 2 sînt din scrierea apocrifă : *Predica lui Petru*, Fragm. 2—5, Dobschütz.

daugă: «Că ei sînt duşi de neştiinţă; nu cunosc pe Dumnezeu ca noi, după cunoaşterea cea desăvîrşită; şi din cele ce le-a dat lor Dumnezeu spre folosinţă au făcut chipuri de lemn, de piatră, de aramă, de fier, de aur şi de argint, uitînd că ele sînt materie, uitînd şi la ce trebuie folosite; pe cele care erau roabe lor, pe acelea le-au înălţat şi le cinstesc ca dumnezei; **2.** pe cele pe care Dumnezeu le-a dat lor spre mîncare, păsările din văzduh, peştii mării, animalele, care se tîrăsc pe pămînt, împreună cu dobitoacele cele cu patru picioare ale cîmpului, nevăstuici, şoareci, pisici, cîini, maimuţe, deci pe cele care li s-au dat lor spre mîncare, pe acelea le aduc jertfă; aduc cele moarte celor morţi, ca şi cum ar fi dumnezei; sînt nerecunoscători faţă de Dumnezeu; şi, prin toate acelea pe care le fac, tăgăduiesc existenţa lui Dumnezeu». **41. 1.** Şi că atît noi cît şi elenii cunoaştem acelaşi Dumnezeu, dar nu în acelaşi chip, Petru o va spune cînd adaugă: **2.** «Nu-L cinstiţi pe Dumnezeu nici ca iudeii; că şi aceia îşi închipuie că sînt singurii care cunosc pe Dumnezeu, dar nu-L cunosc, că se închină la îngeri, la arhangheli, la luna de pe cer şi la lunile din calendar. **3.** Dacă nu se arată luna, nu ţin aşa zisa sîmbătă dintîi, nu ţin luna nouă, nici azimile, nici sărbătoarea, nici ziua cea mare». **4.** Apoi Petru adaugă coroana celor discutate: «Deci şi voi, învăţînd cu sfinţenie şi cu dreptate cele pe care vi le-am predat, păstraţi-le, cinstind într-un chip nou pe Dumnezeu, prin Hristos. **5.** Că am găsit în Scripturi, aşa cum spune Domnul: «*Iată voi face cu voi testament nou, nu ca testamentul pe care l-am făcut cu părinţii voştri în muntele Horeb*»[246]. **6.** A făcut cu noi testament nou. Cele ale elenilor şi cele ale iudeilor sînt vechi; «noi creştinii, însă, cinstim pe Dumnezeu într-un chip nou, sîntem al treilea neam». **7.** Socot că Petru a arătat lămurit pe unul şi singurul Dumnezeu, cunoscut de eleni în chip păgîn, de iudei în chip iudaic, iar de noi în chip nou şi duhovnicesc. **42. 1.** Pe lîngă acestea, Petru a arătat că Acelaşi Dumnezeu este dătătorul celor două Testamente; pentru eleni este dătătorul filozofiei elene, prin care Cel Atotputernic este slăvit de eleni. **2.** Lucrul acesta se vede şi din cele ce voi spune. Cei ce s-au apropiat de credinţă, atît cei din filozofia elenă cît şi cei din învăţătura legii, alcătuiesc un singur neam, neamul poporului celui mîntuit; cele trei popoare nu sînt despărţite prin timp, încît să-şi poată închipui cineva că sînt trei firi de oameni; au fost instruiţi, însă, de testamente diferite, dar toate ale unui singur Domn, care acum cred în cuvîntul singurului Domn. **3.** Pentru că după cum Dumnezeu a voit să mîntuie pe iudei, dîndu-le profeţi, tot aşa şi pe eleni; din mulţimea de oameni Dumne-

246. *Ier.* 31, 31; *Deut.* 29, 1.

zeu a deosebit pe cei mai aleşi şi i-a făcut profeţi pentru limba lor, aşa că ei au fost în stare să primească binefacerea lui Dumnezeu. Şi lucrul acesta îl va arăta nu numai «Predica lui Petru», ci şi apostolul Pavel, care zice: **43. 1.** «Luaţi şi cărţile elineşti, faceţi cunoştinţă şi cu Sibila! Ea vă va arăta pe unicul Dumnezeu şi vă va spune cele viitoare. Luaţi-l pe Histaspe [247] şi citiţi-l şi veţi găsi că este scris acolo cu mult mai lămurit şi mai pe înţeles despre Fiul lui Dumnezeu; este scris cum mulţi împăraţi vor porni cu război împotriva Lui, urîndu-L pe El, pe cei care poartă numele Lui şi pe credincioşii Lui; urînd răbdarea Lui şi venirea Lui». **2.** Apoi Pavel, cu un singur cuvînt, ne întreabă: «Ale Cui sînt lumea şi cele din lume? Nu ale lui Dumnezeu?» [248]. **3.** De aceea spune Petru că Domnul a zis apostolilor: «Dacă cineva din poporul lui Israil vrea să se pocăiască şi să creadă în Dumnezeu prin numele Meu, i se vor ierta lui păcatele. După doisprezece ani veţi ieşi în lume şi să nu spună careva: «N-am auzit!» [249].

CAPITOLUL VI

44. 1. Dar aşa, după cum a venit, la timp potrivit, predica Evangheliei, tot aşa, la timp potrivit, s-a dat barbarilor legea şi profeţii, iar elenilor filozofia, ca să-i obişnuiască cu predica Evangheliei. **2.** «*Spune Domnul, Cel Ce a izbăvit pe Israil: «În timp plăcut te-am ascultat şi în ziua mîntuirii te-am ajutat; te-am dat spre testament neamurilor, ca să locuieşti pămîntul şi să moşteneşti moştenirea pustiei şi să zici celor din legături: «Ieşiţi!» şi celor din întuneric: «Luminaţi-vă!»* [250]. **3.** Dacă «*cei din legături*» sînt iudeii, cărora şi Domnul le-a spus: «Ieşiţi din legături, cei care voiţi» [251], care erau legaţi din propria lor voie şi cărora Domnul le-a spus că şi-au pus asupra lor, prin porunci omeneşti, «*sarcini grele de purtat*» [252], atunci este lămurit că «*cei din întuneric*» sînt cei care aveau mintea lor îngropată în idololatrie. **4.** Celor care erau drepţi după lege le lipsea credinţa [253]; de aceea pe aceştia i-a vindecat Domnul, zicîndu-le: «*Credinţa ta te-a mîntuit*» [254]; dar celor drepţi, după filozofie, nu le lipsea numai credinţa în Domnul, ci şi nedespărţi-

247. Sub numele unui înţelept persan, cu numele de Histaspe, a circulat în primele secole creştine o lucrare profetico-apocaliptică, în care erau proorociri despre Hristos şi împărăţia Sa. Despre persoana sa nu se cunosc multe. S-a spus că ar fi un străvechi rege med, care a trăit înainte de războiul troian; alţii l-au identificat cu Histaspe, tatăl împăratului Darius I.

248. Text luat probabil din: *Actele lui Pavel.*

249. *Predica lui Petru*, Fragm. 6, Dobschütz.

250. *Is.* 49, 7—9.

251. A. Resch, *Agrapha*, 2. Aufl., 128, Agraphon 88.

252. *Lc.* 11, 46; *Mt.* 23, 4.

253. *Lc.* 18, 22.

254. *Mt.* 9, 22

rea lor de idololatrie. **5.** Dar cînd li s-a descoperit adevărul, atunci şi ei s-au căit de faptele lor trecute. De aceea Domnul a binevestit şi celor din iad [255]. **45. 1.** Că spune Scriptura : «*Iadul zice pierzării : «Chipul Lui nu l-am văzut, glasul Lui nu l-am auzit»* [256]. **2.** Locul, pentru că n-a primit glasul, a spus cuvintele de mai sus ; dar cei duşi în iad şi daţi spre pierzare, ca şi cum de bună voia lor s-ar fi aruncat dintr-o corabie în mare, aceia sînt, dar, cei care au auzit şi glasul şi au văzut şi puterea cea dumnezeiască. **3.** Dar, care om cu mintea sănătoasă şi-ar putea închipui că sînt în aceeaşi osîndă şi sufletele dreptilor şi sufletele păcătoşilor, învinuind de nedreptate pronia ? **4.** Ce dar ? Nu este, oare, arătat că Domnul a binevestit şi celor care au pierit în potop, dar, mai bine zis, celor legaţi, celor din închisori şi celor ţinuţi în temniţă ? [257] **5.** S-a arătat şi în Stromata a doua [258] că apostolii, după pilda Domnului, au binevestit şi celor din iad. Că trebuia, socot eu, ca cei mai buni ucenici să fie imitatorii Dascălului lor şi în iad, aşa cum au fost pe pămînt, pentru ca să aducă la credinţă, Unul pe evrei, iar ceilalţi pe neamuri, adică pe acei care au vieţuit, nu în chip desăvîrşit în dreptatea cea după lege şi în dreptatea cea după filozofie, ci şi-au trecut viaţa în păcate. **6.** Că era pe măsura rînduielii dumnezeieşti ca cei care au trăit şi mai înainte de venirea Domnului şi au vieţuit, după vrednicie, mai mult în dreptate şi s-au căit de greşelile lor, să fie mîntuiţi potrivit cunoaşterii lui Dumnezeu, pe care fiecare a avut-o, deoarece, cu toate că au ajuns, după cum toţi recunosc, în alt loc, totuşi şi ei sînt dintre aceia care sînt ai atotputernicului Dumnezeu.

46. 1. Lucrează, însă, după socotinţa mea, şi Mîntuitorul, pentru că mîntuirea este lucrarea Lui [259]. Ceea ce a şi făcut, că a atras la mîntuire, prin predică, pe cei care au voit să creadă în El, ori de unde-ar fi venit. **2.** Dacă Domnul s-a pogorît în iad, precum s-a şi pogorît, nu s-a pogorît pentru altceva decît ca să binevestească ; atunci a binevestit sau tuturora sau numai evreilor. **3.** Dacă a binevestit tuturora, atunci se vor mîntui toţi cei care au crezut, chiar dacă sînt dintre neamuri, pentru că s-au mărturisit acolo ; că pedepsele lui Dumnezeu, fiind mîntuitoare şi instructive, întorc la credinţă ; şi voiesc mai mult pocăinţa păcătosului decît moartea lui ; şi se petrece aceasta, pentru că sufletele, fiind slobozite de trupuri, privesc mai bine, chiar dacă sînt întunecate de patimi, din pricină că trupul nu le mai este piedică. **4.** Dacă Domnul a binevestit numai iudeilor, cărora le-a lipsit cunoaşte-

255. *I Pt.* 3, 19.
256. *Iov* 28, 22 ; *Deut.* 4, 12.
257. *I Pt.* 3, 19—20.
258. Stromata II, 44, 1.
259. *In.* 12, 47.

rea Mîntuitorului şi credinţa, este clar că, de vreme ce Dumnezeu este nepărtinitor [260], apostolii, ca şi aici, tot aşa şi acolo au binevestit celor dintre neamuri, care erau în stare să se întoarcă la credinţă. 5. Că bine s-a spus în «Păstor» : «S-au pogorît, aşadar cu ei în apă ; dar aceştia s-au pogorît vii şi vii s-au ridicat ; iar aceia, cei mai înainte adormiţi, morţi s-au pogorît şi vii s-au ridicat» [261].

47. 1. Da, şi Evanghelia spune că multe trupuri ale celor morţi s-au sculat [262], fiind mutate, negreşit, într-o rînduială mai bună. A fost, deci, o mişcare şi o mutare obştească, potrivit întrupării Mîntuitorului. 2. Dreptul, în atît ca drept, nu se deosebeşte de drept, fie că este drept după lege, fie că este elen. Că Dumnezeu nu este Domn numai al iudeilor, ci al tuturor oamenilor [263] ; dar, mai direct, este Tată celor care L-au cunoscut. 3. Dacă a vieţui frumos înseamnă a vieţui legal, iar dacă a vieţui potrivit raţiunii înseamnă a vieţui după lege, dacă celor dinainte de lege, care au vieţuit drept, li s-a socotit lor spre credinţă [264] şi au fost socotiţi drepţi, atunci este limpede că şi cei care n-au trăit sub lege, dar au vieţuit drept, datorită însuşirilor lor sufleteşti, chiar dacă erau în iad şi în temniţă, ei bine, atunci cînd au auzit glasul Domnului, fie glasul personal al Domnului, fie glasul, care lucrează prin apostoli, aceia iute s-au întors şi au crezut. Ne amintim, doar, că Domnul este puterea lui Dumnezeu [265] şi că puterea Lui nicicînd nu poate slăbi. 4. Socot astfel, că s-a dovedit că Dumnezeu este bun şi că Domnul este puternic să mîntuie cu dreptate şi în chip egal pe cei care se întorc la El, fie aici, fie în altă parte. Că puterea Lui nu este lucrătoare numai aici pe pămînt, ci lucrează pretutindeni şi veşnic.

48. 1. Astfel, în «Predica lui Petru», Domnul, după înviere, zice ucenicilor : 2. «V-am ales pe voi doisprezece, socotindu-vă ucenici vrednici de Mine — pe care Domnul i-a voit — şi am socotit că sînteţi apostoli credincioşi, trimiţîndu-vă în lume să binevestiţi oamenilor din lume, să cunoască ei că este un singur Dumnezeu şi prin credinţa în Mine — Hristos — să le arătaţi cele viitoare, ca să se mîntuiască cei ce au auzit şi au crezut ; iar cei care n-au crezut să mărturisească că au auzit, ca să nu aibă cuvînt de apărare şi să spună : «N-am auzit» [266]. 3. Ce dar ? Oare, n-a fost şi în iad aceeaşi rînduială ? Trebuia, ca şi acolo, toate sufletele să audă predica, ca, sau să facă pocăinţă sau să dea mărturie, că pedeapsa dată lor este dreaptă, pen-

260. *Fapte* 10, 34 ; *Rom.* 2, 11.
261. Herma, *Păstorul,* Pilda IX, 16, 6, *op. cit.*, p. 304.
262. *Mt.* 27, 52.
263. *Rom.* 3, 29 ; 10, 12.
264. *Rom.* 4, 3 ; 9, 30.
265. *I Cor.* 1, 24.
266. *Predica lui Petru,* Fragm. 7, Dobschütz.

tru că n-au crezut. **4.** Ar fi fost, într-adevăr, o mare nedreptate, ca cei care au murit înainte de venirea Domnului să nu aibă parte de binevestirea Evangheliei şi nici să li se dea prilejul de a crede sau nu, adică să aibă, pe bună dreptate, parte de mîntuire sau de pedeapsă. **5.** Că nu este drept să fie pedepsiţi, fără să fie judecaţi, şi să se bucure de dreptatea dumnezeiască numai cei care au trăit după venirea Domnului. **6.** Că tuturor sufletelor raţionale şi cuvîntătoare li s-a spus dintru început: «Toate cîte a făcut cineva din neştiinţă, necunoscînd bine pe Dumnezeu, acela, dacă ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu, să se pocăiască şi i se vor ierta lui toate păcatele» [267]; **7.** şi «*Iată*, spune Scriptura, *am pus înaintea feţei voastre moartea şi viaţa* [268], *ca să alegeţi viaţa*» [269]. Dumnezeu a spus că le-a pus înainte, ca, prin comparaţie, să aleagă, nu ca să le facă pe amîndouă. **49. 1.** Şi în altă Scriptură zice: «*Dacă Mă veţi auzi şi veţi voi, bunătăţile pămîntului veţi mînca; iar de nu Mă veţi asculta, nici nu veţi vrea, sabia vă va mînca, că gura Domnului a grăit acestea*» [270]. **2.** Şi iarăşi, David spune deschis, dar, mai bine spus, Domnul, prin gura sfîntului — că unul este sfîntul, adică acela care, în diferite timpuri, a fost mîntuit şi va fi mîntuit prin credinţă —. **3.** «*S-a veselit inima mea şi s-a bucurat limba mea; încă şi trupul meu se va sălăşlui întru nădejde, că nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciunea. Cunoscute ai făcut mie căile vieţii; umplea-mă-vei de veselie cu faţa Ta*» [271].

50. 1. După cum de preţ este înaintea Domnului poporul, tot aşa sfînt este şi poporul cel din neamuri, care se întoarce la Dumnezeu, alături de poporul iudeu, despre care profeţii au profeţit, numindu-l prozelit [272]. **2.** Pe bună dreptate, deci, spune Scriptura că boul şi ursul vor fi împreună [273]. Iudeul este numit simbolic bou, pentru că stă sub jugul legii şi este socotit animal curat, pentru că are copita despicată în două şi rumegă [274]; **3.** cel dintre neamuri, însă, este arătat simbolic prin urs, pentru că-i necurat şi-i fiară sălbatică; animalul acesta naşte o carne fără formă şi numai prin limbă arată că e fiară; aşa şi cel dintre neamuri, dacă se întoarce la Dumnezeu, prin Cuvînt, dobîndeşte o altă formă, pentru că se îmblînzeşte viaţa lui sălbatică şi, fiind domesticit, ajunge curat ca şi boul. **4.** Astfel, profetul spune: «*Mă voi*

267. *Predica lui Petru*, Fragm. 8, Dobschütz; *Fapte*, 3, 17. 19; 17, 30.
268. *Deut.* 30, 15.
269. *Deut.* 30, 19.
270. *Is.* 1, 19—20.
271. *Ps.* 15, 9—11.
272. Prozelit — cel care vine la, cel care se apropie de.
273. *Is.* 11, 7.
274. *Lev.* 11, 3.

binecuvînta fiarele şi puii struţilor şi toate fiarele cîmpului» [275]. **5.** Fiarele cîmpului, adică ale lumii, sînt cunoscute ca animale necurate, pentru că Scriptura numeşte fiare pe cei care sînt sălbatici în ce priveşte credinţa şi murdari în ce priveşte viaţa şi nici curăţiţi prin dreptatea cea după lege; **6.** dar cînd, prin credinţa în Domnul, se schimbă din fiare, atunci ajung oameni ai lui Dumnezeu, pentru că dintru început au voit să se schimbe, ca să ajungă să aibă spor duhovnicesc. **7.** Pe unii Domnul îi îndeamnă, iar celor care au început să meargă pe calea mîntuirii le întinde mîna şi-i trage la El. «*Stăpînul tuturor nu se va sfii de nimeni şi nici nu se va ruşina în faţa vreunei măriri, că El a făcut şi pe cel mare şi pe cel mic şi are grijă de toţi la fel*» [276]; **51. 1.** iar David spune: Chiar «*dacă neamurile s-au afundat în stricăciunea, pe care au făcut-o, iar piciorul lor s-a prins în cursa pe care au întins-o*» [277], totuşi «*Domnul a fost scăpare săracului, ajutor în vremuri bune şi la necaz*» [278]. Deci, la vreme potrivită, li s-a binevestit celor ce sînt întru necaz. **2.** Şi de aceea spune Scriptura: «*Vestiţi între neamuri isprăvile Lui*» [279], ca faptele Domnului să nu fie judecate în chip nedrept. **3.** Deci, dacă li s-a binevestit celor ce sînt în trup, tocmai pentru ca să nu fie osîndiţi în chip nedrept, cum să nu li se fi binevestit, pentru aceeaşi pricină, şi celor care au trăit înainte de venirea Lui? **4.** «*Drept este Domnul şi a iubit dreptatea şi faţa Lui dreptate a văzut*» [280]. «*Iar cel ce iubeşte nedreptatea îşi urăşte sufletul său*» [281].

52. 1. Dacă în potop a pierit orice trup păcătos [282], iar pedeapsa a fost spre instruirea oamenilor, atunci trebuie, mai întîi, să credem că voinţa lui Dumnezeu, care este lucrătoare şi instructivă, urmăreşte mîntuirea celor ce se întorc la El; apoi, că ceea ce este mai subtil, adică sufletul, n-ar putea suferi ceva rău din partea apei, care este mai densă şi nu poate fi dominat din pricina subtilităţii şi simplităţii lui; de aceea sufletul se şi numeşte incorporal. **2.** Dar partea aceea care a ajuns densă — că a ajuns densă din pricina păcatului — aceea este aruncată împreună cu duhul cel trupesc, care poftеşte împotriva sufletului [283]. **3.** Valentin, şeful celor care propovăduiesc comunitatea tuturor bunurilor, în omilia lui *Despre prietenie*, scrie textual: **4.** «Mul-

275. *Is.* 43, 20.
276. *Înţ. Sol.* 6, 7.
277. *Ps.* 9, 15.
278. *Ps.* 9, 9.
279. *Ps.* 9, 11.
280. *Ps.* 10, 7.
281. *Ps.* 10, 7.
282. *Fac.* 7, 23.
283. *Gal.* 5, 17.

te din cele scrise în cărţile profane se găsesc scrise şi în Biserica lui Dumnezeu ; căci cuvintele, care ies din inimă, sînt comune tuturor ; legea scrisă este în inimă ; acesta este poporul Celui iubit, poporul cel iubit de El şi care-L iubeşte pe El» [284]. **53. 1.** Valentin, fie că numeşte profane cărţile iudaice, fie că le numeşte profane pe cele ale filozofilor, el, prin ceea ce spune, face din adevăr un bun comun.

2. Isidor, fiu şi ucenic în acelaşi timp al lui Basilide, în cartea întîia a lucrării sale *Comentarii la profetul Parhor* [285], spune cuvînt cu cuvînt aşa : **3.** «Cei din Atica spun că un demon, care-l însoţea pe Socrate, îi descoperea unele lucruri ; iar Aristotel spune că toţi oamenii se folosesc de demonii care-i însoţesc tot timpul cît sînt în trup ; învăţătura aceasta a luat-o de la profeţi şi a pus-o în cărţile lui, fără să mărturisească de unde a luat cuvîntul acesta». **4.** Şi iarăşi, în cartea a doua a aceleiaşi lucrări, scrie aşa : «Să nu-şi închipuie cineva că cele ce am spus, că sînt proprii celor aleşi, ar fi fost spuse mai înainte de unii filozofi ; ele nu sînt descoperirea lor, ci şi le-au însuşit din profeţi şi apoi le-au pus în gura celui care era înţelept între ei». **5.** Şi iarăşi, tot spusele lui Isidor : «După părerea mea, cei care vor să filozofeze trebuie să cunoască ce este stejarul înaripat şi mantaua pestriţă de pe el, toate pe cîte Ferechide le-a teologisit alegorizîndu-le, luînd subiectul său din profeţia lui Ham» [286].

CAPITOLUL VII

54. 1. Aşa precum am arătat mai înainte, noi nu numim filozofie doctrina pe care o profesează fiecare şcoală filozofică, ci filozofia care este într-adevăr filozofie ; nu numim filozofie înţelepciunea aceea tehnică, care cuprinde experienţa lucrurilor ce privesc viaţa, ci înţelepciunea aceea care este o cunoaştere sigură a lucrurilor dumnezeieşti şi omeneşti, o înţelegere temeinică şi fără greş, care cuprinde în ea cele prezente, cele trecute şi cele viitoare, pe care ne-a predat-o Domnul prin venirea Sa şi prin profeţi. **2.** Cunoaşterea aceasta nu este zdruncinată de argumentele raţiunii, pentru că este predată de însăşi voinţa aceea care este negreşit adevărată, ca una ce a fost făcută cunoscută de Fiul. **3.** Există o înţelepciune veşnică şi există şi o înţelepciune folositoare în timp ; una este totdeauna una şi aceeaşi, cealaltă are multe şi felurite aspecte ; una nu are impulsuri pasionale, cealaltă este însoţită de dorinţa pătimaşă ; una este desăvîrşită, cealaltă imperfectă.

284. A. Hilgenfeld, *Ketzergeschichte*, 300 ş.u.
285. A. Harnack, *Gesch. der altchr. Lit.*, I, 159.
286. Pentru textul lui Isidor din § 53, 2—5, A. Hilgenfeld. *op. cit.*, p. 214—215.

55. 1. Filozofia dorește această înțelepciune, pentru că dorește binele sufletului, justețea rațiunii și curățenia vieții. Filozofia este orientată cu dragoste și prietenie spre înțelepciune și face totul pentru dobîndirea ei. **2.** La noi se numesc filozofi cei care iubesc înțelepciunea Creatorului universului și a Dascălului, adică cei care iubesc cunoașterea Fiului lui Dumnezeu; la eleni, se numesc filozofi cei care se ocupă cu doctrinele despre virtute. **3.** Filozofia constă din acordul învățăturilor fără greșeli ale fiecărei școli — vorbesc de școlile filozofice — cu o viață nepătată. **4.** Învățăturile școlilor filozofice, însă, au fost furate din harul dăruit de Dumnezeu barbarilor și au fost înfrumusețate cu frumusețile de limbaj ale grecilor; pe unele din aceste învățături le-au furat așa cum sînt ele în filozofia barbară, pe altele, le-au înțeles greșit; cît privește celelalte învățături, pe unele le-au grăit mișcați de Duhul lui Dumnezeu, dar nu le-au prelucrat desăvîrșit; pe altele le-au grăit întemeiați pe conjecturi și cercetări omenești și au greșit. Filozofii eleni își închipuie că au sesizat în chip desăvîrșit adevărul; dar, după cum le-am arătat, ei nu l-au sesizat decît în parte. **56. 1.** Filozofii eleni nu știu nimic mai mult despre lumea aceasta. După cum procedează geometria cu măsurătorile, cu mărimile și cu figurile pe care le înscrie pe o suprafață plană, și după cum pictura cuprinde tot spațiul vizual al obiectelor din tablou, dar prin aceasta înșeală vederea, deoarece, cu arta ei, imită obiectele exterioare aranjînd culorile potrivit liniilor de perspectivă — de aici părțile luminoase ale tablourilor, umbrele și adîncimile lor, de aici par în tablou unele imagini că stau în față, altele în interior, iar altele stau în alt chip pe suprafața plană a tabloului — tot așa și filozofii imită, ca și pictura, adevărul. **2.** De fiecare dată, pentru orice om, iubirea de sine este cauza tuturor păcatelor. De aceea nu trebuie să umblăm după slava de la oameni și să fim iubitori de sine, ci să fim sfinți cu pricepere, iubind într-adevăr pe Dumnezeu. **57. 1.** Dar dacă cineva folosește particularul ca general și cinstește pe rob ca pe stăpîn și conducător, acela greșește față de adevăr și nu înțelege cele ce spune David ca o mărturisire: «*Pămînt și cenușă, în loc de pîine, am mîncat*» [287]. **2.** Pentru David, iubirea de sine și înfumurarea sînt pămînt și rătăcire; dar din învățătură se naște cunoașterea și știința; iar dacă e vorba de învățătură, atunci trebuie neapărat să căutăm învățătorul. **3.** Cleante numește pe Zenon dascăl al său; Teofrast pe Aristotel; Metrodor pe Epicur, iar Platon pe Socrate. Iar dacă mă voi duce la Pitagora, la Ferechide, la Tales și la cei dintîi înțelepți, am să mă opresc și n-am să mai caut pe dascălii

287. *Ps.* 101, 10.

acestora ; dacă-mi vei vorbi de egipteni, de indieni, de babilonieni şi chiar de magi, nu mă voi opri de a căuta pe dascălii acestora şi am să te urc la cea dintîi naştere a oamenilor, şi de acolo am să încep să caut : cine e dascălul ? **4.** Nimeni dintre oameni nu poate să fie. Că ei încă n-au învăţat. Dar nici cineva dintre îngeri ; că oamenii nu puteau să audă pe îngeri, în atît ca îngeri, să le facă ceva cunoscut ; că îngerii n-au limbă, aşa cum avem noi urechi. Nici nu poate spune cineva că îngerii au un organ vocal, adică buze şi organele care stau alături de ele, laringe, canal respirator, piept, respiraţie şi aerul care trece prin ele. **5.** Departe de mine gîndul să spun că Dumnezeu are voce, că Dumnezeu este despărţit chiar de arhangheli printr-o sfinţenie neapropiată. Că ni s-a predat că şi îngerii şi cei care sînt mai mari peste ei au învăţat adevărul ; că şi ei sînt creaţi. **58. 1.** Ne rămîne, deci, să ne urcăm mai presus de aceştia şi să dorim pe Dascălul lor. Pentru că numai unul este Cel nenăscut, Dumnezeu atotputernicul, şi numai unul este Cel mai înainte născut, prin Care *«toate s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut»* [288] — «că unul singur este cu adevărat Dumnezeu, Care a făcut început tuturor lucrurilor» [289] scrie Petru, făcînd cunoscut pe Fiul Primul-Născut, pentru că Petru a înţeles exact cuvintele acestea : *«Întru început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul»* [290] —. Acesta este numit de toţi profeţii Înţelepciune, acesta este Dascălul tuturor fiinţelor create, sfetnicul lui Dumnezeu, Care pe toate le cunoaşte mai dinainte. **2.** El, dintru început, de la cea dintîi întemeiere a lumii, a instruit şi desăvîrşeşte *«în multe feluri şi în multe chipuri»* [291]. De aceea, pe bună dreptate, a spus Domnul : *«Să nu numiţi pe nimeni pe pămînt dascăl»* [292]. Vezi, deci, de unde îşi are început filozofia cea adevărată ? **3.** Dacă legea este chip şi umbră a adevărului [293], totuşi legea este cel puţin umbră a adevărului, pe cînd iubirea de sine a elenilor proclamă că a avut dascăli pe unii oameni.

59. 1. După cum însuşirea de Tată se urcă la Dumnezeu-Creatorul, tot aşa se urcă şi la Domnul învăţătura celor bune, care îndreptăţeşte, conduce şi ajută. **2.** Iar dacă unii oameni, datorită îngîmfării lor, au luat — nu are importanţă cum — seminţele adevărului şi nu le-au dat hrana trebuincioasă, ci le-au pus într-un pămînt neroditor şi fără umezeală sau au fost înăbuşite de buruieni sălbatice [294], aşa cum fariseii au

288. *In.* 1, 3.
289. *Predica lui Petru,* Fragm. 2, Dobschütz.
290. *Fac.* 1, 1.
291. *Evr.* 1, 1.
292. *Mt.* 23, 8.
293. *Evr.* 10, 1.
294. *Mt.* 13, 3—7 ; *Mc.* 4, 3—7 ; *Lc.* 8, 5—7.

răstălmăcit legea, introducînd în ele învăţături omeneşti [295], de asta nu-i de vină Dascălul, ci cei care s-au hotărît să nu asculte. **3.** Iar acei dintre ei, care au fost convinşi prin venirea Domnului şi prin claritatea Scripturilor, au ajuns la înţelegerea legii, aşa cum au ajuns la cunoaşterea adevăratei filozofii şi acei dintre filozofi prin învăţătura Domnului. **4.** «*Cuvintele Domnului, cuvinte curate, argint lămurit în foc, curăţat de pămînt de şapte ori*» [296]. **60. 1.** Dreptul sau este pus la încercare, fiind curăţat de multe ori, ca argintul, ca să ajungă monedă a Domnului şi să fie marcat cu pecetea cea împărătească sau — pentru că şi Solomon a spus : «*Limba dreptului este argint lămurit în foc*» [297] — arată că are o învăţătură pusă la probă, înţeleaptă, lăudabilă şi vrednică de primit, cînd învăţătura este curăţită bine de pămînt, adică atunci cînd sufletul gnostic se sfinţeşte în multe chipuri, abţinîndu-se de la aprinderile cele pămînteşti. **2.** Se curăţeşte şi trupul, în care locuieşte sufletul, cînd ajunge asemenea cu curăţenia unui templu sfînt [298]. Curăţia sufletului în trup constă, mai întîi, în abţinerea de la cele rele, pe care unii o socotesc desăvîrşire ; desăvîrşirea aceasta este desăvîrşirea simplului credincios, provenit fie dintre iudei, fie dintre eleni. **3.** La gnostic, însă, în afară de aşa-numita desăvîrşire a simplilor credincioşi, dreptatea înaintează spre lucrarea faptelor bune ; şi cu cît intensitatea dreptăţii se preface mai mult în facerea de fapte bune, cu atît desăvîrşirea rămîne fermă într-o dispoziţie sufletească, ce nu se poate schimba, potrivit asemănării lui Dumnezeu. Unii sînt sămînţa lui Avraam, sînt ai lui Dumnezeu ; aceştia sînt cei chemaţi ; cei aleşi ai lui Dumnezeu sînt, însă, fii ai lui Iacov, pentru că au călcat în picioare puterea răutăţii [299].

61. 1. Aşadar, dacă numim pe Însuşi Hristos Înţelepciune şi numim înţelepciune şi lucrarea Lui prin profeţi, prin care am învăţat tradiţia gnostică, aşa cum Însuşi a predat-o sfinţilor Săi apostoli în timpul venirii Sale, atunci gnoza este înţelepciune, pentru că este o ştiinţă trainică şi sigură a celor ce sînt, a celor ce vor fi şi a celor ce au fost, deoarece a fost predată şi revelată de Fiul lui Dumnezeu. **2.** Şi, într-adevăr, dacă scopul înţeleptului este contemplaţia, atunci el, încă pe cînd filozofează, doreşte ştiinţa dumnezeiască, dar încă n-o dobîndeşte, dacă nu capătă, prin învăţătură, explicaţia cuvintelor profetice, prin care află cum sînt, cum au fost şi cum vor fi cele ce sînt, cele ce vor fi şi cele ce-au fost. **3.** Gnoza aceasta a ajuns pînă la noi prin succesiune, fiind predată nescris de apostoli.

295. *Mt.* 15, 9 ; *Mc.* 7, 7 ; *Is.* 29, 13.
296. *Ps.* 11, 7.
297. *Prov.* 10, 21.
298. *I Cor.* 3, 16—17.
299. *Mt.* 20, 16 ; 22, 14.

Din cele spuse urmează, deci, că gnoza sau înțelepciunea trebuie să fie exersată spre a ajunge o stare sufletească permanentă și neschimbată de contemplație.

CAPITOLUL VIII

62. 1. Pentru că și Pavel nu pare a huli filozofia în epistolele sale, ci cere ca cel care a ajuns la înălțimea gnosticului să nu se mai întoarcă iarăși la filozofia elenă, pe care o numește, în chip figurat, «*stihii ale lumii*» [300], spunînd că are principii elementare și că este o instrucție preliminară pentru cunoașterea adevărului. **2.** De aceea scriindu-le evreilor, care trecuseră iarăși la lege de la credință, le spune: «*Iarăși aveți nevoie să vă învețe cineva stihiile începutului cuvintelor lui Dumnezeu și ați ajuns să aveți nevoie de lapte și nu de hrană tare*» [301]. **3.** La fel le scrie și colosenilor, care se întorseseră de la eleni: «*Vedeți să nu vă fure cineva cu filozofia și cu amăgirea deșartă, după predania oamenilor, după stihiile lumii acesteia și nu după Hristos*» [302], ademenindu-vă să vă întoarceți la filozofie, la învățătura cea elementară. **4.** Chiar dacă cineva va susține că filozofia a fost descoperită de eleni prin înțelepciunea omenească, totuși eu susțin că Scripturile spun că înțelepciunea este trimisă de Dumnezeu. **63. 1.** Psalmistul socotește înțelepciunea un foarte mare dar și o cere lui Dumnezeu spunînd: «*Robul Tău sînt eu; înțelepțește-mă!*» [303]. **2.** Și nu cere, oare, David o cunoștință cu multe aspecte atunci cînd scrie: «*Învață-mă bunătatea, învățătura și cunoștința, că în poruncile Tale am crezut*» [304]? **3.** Prin aceste cuvinte se mărturisește că cele două Testamente au autoritate și că sînt date celor ce sînt mai prețuiți. **4.** Și psalmul zice iarăși despre Dumnezeu: «*N-a făcut așa nici unui neam; și judecățile Lui nu le-a arătat lor*» [305]. Cuvintele: «*n-a făcut așa*» arată că a făcut, dar nu «*așa*». Cuvîntul «*așa*» este pus în comparație cu înălțimea la care am ajuns noi; că era cu putință ca profetul să spună atît doar: «*n-a făcut*», fără să mai adauge pe: «*așa*». **5.** Dar și Petru spune în Faptele Apostolilor: «*Cu adevărat cunosc că Dumnezeu nu este părtinitor, ci, în tot neamul, cel ce se teme de El și face dreptate este primit de El*» [306]. **64. 1.** Nepărtinirea lui Dumnezeu, deci, nu este mărginită în timp, ci este din veac; nici binefacerea lui Dumnezeu n-a început cîndva și

300. *Col.* 2, 8.
301. *Evr.* 5, 12.
302. *Col.* 2, 8.
303. *Ps.* 118, 125.
304. *Ps.* 118, 66.
305. *Ps* 147, 9.
306. *Fapte* 10, 34—35.

nici nu se mărgineşte la anumite locuri sau la anumiţi oameni ; la fel nici facerea Lui de bine nu este parţială. **2.** *«Deschideţi-mi mie porţile dreptăţii ! Intrînd prin ele voi lăuda pe Domnul. Aceasta este poarta Domnului, drepţii vor intra prin ea»* [307]. **3.** Barnaba [308], tălmăcind cuvîntul profetului, adaugă : «Dintre multe porţi deschise, numai poarta care duce la dreptate, este poarta lui Hristos ; fericiţi sînt toţi cei care intră prin ea». **4.** Acelaşi înţeles îl are şi acel cuvînt profetic : *«Domnul peste ape multe»* [309] ; nu numai peste felurite testamente, ci şi peste feluri şi feluri de învăţături care duc la dreptate, atît ale elenilor cît şi ale barbarilor. **5.** Şi David dă lămurit mărturie de adevărul acesta, cînd zice : *«Să se întoarcă păcătoşii în iad, toate neamurile care uită pe Dumnezeu»* [310]. **6.** Negreşit L-au uitat pe Acela de Care îşi aminteau mai înainte ; pe Acela pe Care-L cunoşteau înainte de a-L uita, pe Acela L-au părăsit. Era deci şi la neamuri o cunoaştere obscură despre Dumnezeu.

65. 1. Atît despre acestea ! Gnosticul trebuie să aibă multe cunoştinţe. Şi pentru că filozofii eleni spun, aşa cum i-a învăţat mai înainte Pitagora [311], că trebuie în faţa unui argument să ai şi un contraargument, se cuvine ca gnosticul să fie pregătit şi pentru acest fel de argumente. **2.** Că spune Scriptura: *«Cel ce spune multe va trebui, la rîndul său, să şi audă multe»* [312]. «Cine va înţelege pilda Domnului, dacă nu cel înţelept, cel ce ştie şi iubeşte pe Domnul său?»[313]. **3.** Aşadar unul ca acesta «să fie credincios, să fie puternic în a-şi spune ştiinţa, să fie înţelept în deosebirea cuvintelor, să fie hotărît în fapte, să fie curat. Dar cu mult mai mult se cuvine să fie smerit, cu cît pare a fi mai mare», spune Clement în *Epistola către Corinteni* [314]. **4.** Un astfel de om ascultă de porunca aceasta: *«Pe unii smulgeţi-i din foc, iar de cei şovăitori fie-vă milă»* [315]. **5.** Negreşit, cosorul a fost făcut dintru început pentru a tăia strugurii, dar cu el tăiem şi mlădiţele împleticite, tăiem şi mărăcinii care cresc împreună cu viţa de vie, din pricina cărora viţa nu poate creşte cu uşurinţă. **6.** Tot aşa şi omul a fost făcut dintru început să cunoască pe Dumnezeu; dar lucrează şi pămîntul, se ocupă şi cu geometria, se ocupă şi cu filozofia; cu o ocu-

307. *Ps.* 117, 19.
308. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, XLVIIII, 4, *op. cit.*, p. 71.
309. *Ps.* 28, 3.
310. *Ps.* 9, 18.
311. Pitagora, *Test.*, 20 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 260, 1.
312. *Iov* 11, 2.
313. Barnaba, *Epistola VI*, 10, *op. cit.*, p. 120.
314. Clement, *Epistola I către Corinteni*, XLVIII, 5—6, *op. cit.*, p. 71.
315. *Iuda* 22—23.

pație, pentru a trăi; cu alta, pentru a trăi bine, iar cu alta, pentru a cugeta cu privire la cele ce trebuie dovedite.

66. 1. Cît privește pe cei care spun că filozofia este pornită de la diavol, să cunoască aceia și aceasta, că Scriptura spune că diavolul *«se preface în înger de lumină»* [316]. Ca să facă, ce? Negreșit, ca să profețească. Iar dacă profețește ca înger de lumină, atunci urmează că va grăi adevărul. **2.** Iar dacă profețește lucruri îngerești și luminoase, atunci va profeți și lucruri folositoare, cînd se preface potrivit asemănării lucrării îngerului de lumină, deși el este altul în urma apostasiei lui. **3.** Căci cum ar putea diavolul înșela pe cineva, dacă n-ar cîștiga mai întîi, prin cuvinte adevărate, încrederea celui iubitor de învățătură, ca mai pe urmă să-l tîrască în minciună? **4.** Dealtfel se va vedea că diavolul cunoaște adevărul, deși necomplet; totuși adevărul nu-i este desăvîrșit străin. **5.** Așadar filozofia nu este mincinoasă; furul și mincinosul a grăit adevărul, că a luat înfățișarea unei alte puteri; și nici nu trebuie osîndite prosteșe cele spuse de filozofie, din pricina celui care le-a spus — lucru de care trebuie ținut seamă și acum cînd e vorba de cele spuse în chip profetic — ci trebuie cercetate cele spuse, dacă sînt adevărate sau nu.

67. 1. În general vorbind, n-am păcătui dacă am spune că toate cele necesare și de folos în viață ne-au venit de la Dumnezeu; că filozofia a fost dată mai cu seamă elenilor, ca un testament propriu lor, spre a fi o treaptă spre filozofia creștină, deși elenii, care au filozofat, n-au vrut să audă adevărul, punînd puțin preț pe limba barbarilor sau spăimîntîndu-se de primejdia de moarte care, potrivit legilor de stat, atîrna deasupra capetelor celor credincioși. **2.** Ca și în filozofia barbară, tot așa și în filozofia elenă a fost semănată neghină de semănătorul neghinelor [317]. De aceea la noi, odată cu grîul cel plin de rod, au crescut și ereziile, iar la eleni, cei care au profesat ateismul lui Epicur, plăcerea și toate acele învățături, care sînt împotriva dreptei rațiuni, au semănat aceste idei în filozofia elenă; toate sînt roade false ale filozofiei dăruite de Dumnezeu elenilor. **68. 1.** Apostolul numește această filozofie elenă, care e iubitoare de plăceri și iubitoare de sine, *«înțelepciune a veacului acestuia»* [318], deoarece învață numai despre cele din lumea aceasta și, ca urmare, cele ce au legătură cu ea, potrivit sprijinului dat de stăpînitorii lumii acesteia [319]; de aceea filozofia aceasta este elementară și parțială, pe cînd știința cu adevărat desăvîrșită se ocupă cu cele spirituale, care sînt dincolo de lume și încă și

316. *II Cor.* 11, 14.
317. *Mt.* 13, 25—26. 39.
318. *I Cor.* 2, 6.
319. *I Cor.* 2, 6.

cu cele ce sînt mai duhovnicești decît acestea, «*pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit, nici la inima oamenilor nu s-au suit*»[320], înainte ca Învățătorul nostru să ne facă nouă cunoscută învățătura despre aceste lucruri, descoperind sfintele sfintelor și încă, pe cale progresivă, pe cele mai sfinte decît acestea, celor care moștenesc, autentic și nu fals, înfierea dată de Domnul. 2. Astfel, îndrăznim să spunem — aici e vorba de credința gnostică — că cel care este într-adevăr gnostic, folosindu-se de o înțelegere sigură, este cunoscător al tuturor lucrurilor, pricepe pe toate, chiar pe cele care nouă ne scapă, așa cum au fost Iacov, Petru, Ioan, Pavel și ceilalți apostoli. 3. Profeția este plină de gnoză, pentru că a fost dată de Domnul și explicată apostolilor tot de Domnul. Nu este, oare, gnoza o însușire a sufletului rațional, care se exercitează tocmai pentru ca prin gnoză să fie înscris în cartea nemuririi? Că amîndouă sînt puteri ale sufletului: și gnoza și pornirea voinței. **69.** 1. Cel care pornește să facă un lucru ia mai întîi cunoștință de acel lucru și apoi vine pornirea. 2. Trebuie să înțelegem încă și acest lucru: pentru că învățătura premerge faptei — că, în chip firesc, cel ce face ceea ce vrea să facă, învață, mai întîi, ce are de făcut — iar cunoașterea este o consecință a învățăturii, iar fapta o consecință a pornirii; atunci pornirea, care duce la faptă, vine în urma cunoașterii și deci cunoașterea, gnoza, este începutul și creatoarea oricărei fapte raționale; deci, pe bună dreptate, numai cunoașterea, gnoza, caracterizează însușirea sufletului rațional. 3. Într-adevăr pornirea voinței, întocmai ca și cunoașterea, se îndreaptă spre existență; cunoașterea, însă, este o contemplare a sufletului, o contemplare a existențelor, fie a uneia, fie a mai multora; cînd, însă, cunoașterea este desăvîrșită, atunci cunoașterea ajunge contemplare a tuturor existențelor. **70.** 1. Unii spun că omul înțelept este încredințat că sînt unele lucruri care nu pot fi înțelese; dar și despre acestea are o oarecare înțelegere, anume că înțelege că cele neînțelese vor fi de neînțeles. 2. Dar un gînd ca acesta este un gînd comun, un gînd al oamenilor, care au puțină putere de pătrundere. Unul ca acesta susține cu tărie că sînt unele lucruri care nu pot fi înțelese. Dar gnosticul acela, de care vorbesc eu, acela înțelege cele ce par altora de neînțeles, pentru că el crede că nimic nu este de neînțeles pentru Fiul lui Dumnezeu, că nu este nimic pe care Fiul lui Dumnezeu să nu-l știe. Că Cel Care a pătimit, din pricina dragostei Sale pentru noi, n-a putut lăsa nimic la o parte din ceea ce forma învățătura gnozei, învățătura cunoașterii. 3. Credința aceasta este, deci, o dovadă plină de tărie, că ade-

320. *I Cor.* 2, 9.

vărul este în armonie cu cele predate de Dumnezeu. **4.** *«Iar dacă cineva dorește să știe multe* — și acesta-i discipolul înțelepciunii — *acela știe cele trecute, iar pe cele viitoare le semuiește; știe întorsăturile cuvintelor și dezlegările enigmelor; cunoaște mai dinainte semnele și minunile, precum și înfăptuirile timpurilor și anilor»* [321].

CAPITOLUL IX

71. 1. Un om ca acesta este gnosticul, pentru că e cuprins numai de nevoile care cer menținerea sănătoasă a trupului, de pildă foamea, setea și cele asemenea. **2.** Ar fi, însă, de rîs să susținem că trupul Domnului, întru atît ca trup, a avut nevoie, pentru menținerea lui, de aceste slujiri necesare trupului nostru. Da, Domnul a mîncat, nu pentru că trupul Lui avea nevoie de hrană — trupul Lui era menținut prin o putere sfîntă — ci pentru ca nu cumva celor care erau împreună cu El să le treacă prin minte, să gîndească altceva despre El, așa cum mai tîrziu au spus unii că El s-a arătat în trup aparent. Într-un cuvînt, Domnul era nepătimitor; în El nu se găsea nici o mișcare pătimașă, nici de plăcere, nici de durere. **3.** Și apostolii, prin învățătura Domnului, au biruit, într-un chip mai gnostic, mînia, teama și pofta; dar chiar pornirile sufletești, care par bune, de pildă curajul, invidia, bucuria, veselia, nici acestea nu-și făceau apariția în sufletul lor, nici nu se schimbau într-o stare permanentă în sufletul lor; dar, după învierea Domnului, rămînînd totdeauna în starea sufletească de exercițiu, au ajuns să aibă neschimbat sufletul lor. **4.** Dar chiar dacă cineva acceptă că sînt bune mișcările sufletești, de care am vorbit mai înainte, de sînt săvîrșite rațional, totuși ele nu trebuie să-și găsească loc în sufletul omului desăvîrșit, în sufletul gnosticului. El nici n-are cum să fie curajos — că nu ajunge niciodată în necazuri, pentru că nu socotește necaz nimic din cele ce i se întîmplă în viață și nici nu-l poate despărți ceva, chiar fără aceasta, de dragostea de Dumnezeu» [322] —; n-are nevoie nici de veselie — că n-are nici cum să se supere, pentru că este încredințat că toate-i merg spre bine —; nici nu se mînie — că nici nu este ceva în viața lui care să-l împingă la mînie, că el iubește necontenit pe Dumnezeu și-i îndreptat în întregime numai spre Dumnezeu; și din pricina asta nu poate urî nici una din făpturile lui Dumnezeu —; **5.** dar nici nu invidiază — că nimic nu-i lipsește ca să vrea să se asemene cu cel frumos la suflet și cu cel bun; și nici nu iubește pe cineva cu această iubire obișnuită, ci iubește prin creaturi pe Crea-

321. *Înț. Sol.* 8, 8.
322. *Rom.* 8, 38—39.

tor. **72. 1.** Nu este cuprins nici de vreo poftă şi dorinţă, dar nici nu este lipsit de ceva din cele ce aparţin sufletului, că de pe acum este împreună cu Cel pe Care-l iubeşte, Căruia îi seamănă datorită alegerii pe care a făcut-o; şi prin starea sufletească dobîndită prin exerciţiu este şi mai mult apropiat de El ; şi este fericit din pricina bogăţiei bunătăţilor, încît, din pricina acestora, se sileşte să se asemene cu Dascălul în apatie. **2.** Cuvîntul lui Dumnezeu este spiritual; şi, potrivit acestui fapt, icoana spiritului se vede numai în om; şi prin asta omul bun este, în ce priveşte sufletul, dumnezeiesc şi asemenea lui Dumnezeu şi iarăşi Dumnezeu în chip de om; pentru că însuşirea fiecăruia este spiritul, că el ne caracterizează. Datorită acestui fapt, cei care păcătuiesc faţă de om sînt criminali şi necredincioşi. **3.** Este, însă, o vorbă goală chiar a spune că gnosticul şi omul desăvîrşit nu trebuie să fie lipsit de mînie şi de curaj, că el fără aceste însuşiri nu poate trece peste nenorociri, nici nu poate îndura necazurile; **73. 1.** iar dacă-i luăm şi veselia, atunci este strivit de supărări şi din pricina aceasta pleacă din viaţă în cel mai mizerabil chip. Apoi, dacă nu are în el pofta, spun aceştia, n-ar mai avea dorinţa de a fi asemenea cu cei frumoşi la suflet şi cu cei buni. **2.** Şi mai spun aceştia că, dacă prietenia cu cele bune se face datorită dorinţei, cum poate fi fără pasiune cel care doreşte cele bune? **3.** Dar aceştia nu ştiu, după cît se pare, cît de dumnezeiască este dragostea. Că dragostea nu este o dorinţă a celui ce iubeşte, ci o prietenie plină de iubire, care restabileşte pe gnostic în «*unitatea credinţei*» [323], fără ca el să aibă nevoie de timp şi de spaţiu. **4.** Gnosticul, prin dragoste, este de pe acum în cele în care va fi; că, prin gnoză, a primit mai dinainte acelea pe care le nădăjduia ; din pricina aceasta nici nu mai doreşte ceva, că are, atît cît îi este cu putinţă, ceea ce dorea. **5.** Pe bună dreptate, deci, gnosticul rămîne într-o stare sufletească neschimbată, pentru că iubeşte gnostic şi, deci, nici nu va mai rîvni să fie asemenea cu cei frumoşi la suflet; că, prin dragoste, el are frumuseţea sufletească. **6.** Ce nevoie mai are acesta de curaj şi de poftă, cînd el, datorită dragostei, a dobîndit asemănarea cu nepătimitorul Dumnezeu, iar prin dragoste s-a înscris între prietenii lui Dumnezeu ? **74. 1.** Trebuie să îndepărtăm, deci, din sufletul gnosticului nostru, al omului desăvîrşit, orice patimă sufletească; pentru că gnoza aduce cu ea un împreună-exerciţiu, iar împreună-exerciţiul aduce cu el o stare sau o dispoziţie sufletească; iar o astfel de stare sufletească lucrează apatia, adică lipsa desăvîrşită de patimi, nu o moderaţie în patimi; că apatia are ca fruct tăierea desăvîrşită a poftei.

323. *Ef.* 4, 13.

2. Dar gnosticul nu participă nici la acele simțăminte bune, de care se face atîta caz, adică de acele simțăminte bune care stau alături de patimi, de pildă bucuria, care stă alături de plăcere; mîhnirea, care-i unită cu tristețea; sfiala, care stă sub imperiul fricii și nici iritarea, că și ea este așezată alături de mînie, deși unii susțin că aceste simțăminte nu sînt rele, ci chiar bune. **75. 1.** Că este cu neputință ca celui odată desăvîrșit prin dragoste, care a fost primit pe vecie la ospățul nesăturatei bucurii a contemplației, să-i mai facă vreo plăcere bucuriile cele mici și josnice. **2.** Că ce pricină binecuvîntată ar mai avea să se întoarcă iarăși la bunătățile lumești cel care a ajuns la «*lumina cea neapropiată*» [324], care nu-i condiționată nici de timp, nici de spațiu, cel care a ajuns la acea dragoste gnostică, căreia îi urmează și moștenirea și desăvîrșita restabilire, în timp ce «*Cel Ce răsplătește*»[325] întărește, prin fapte, ceea ce gnosticul, prin alegerea sa gnostică, a primit prin dragoste mai dinainte? **3.** Oare nu-i așa că gnosticul, deși este dus la Domnul prin dragostea ce I-o poartă [326], totuși își vede cortul său [327] pe pămînt, dar nu se scoate singur din viață — că nu-i este îngăduit —, dar și-a scos sufletul din patimi — că îi este îngăduit —, și trăiește iarăși, de vreme ce și-a omorît patimile [328]; și nu se mai slujește de trup, ci-i îngăduie trupului să se folosească de cele absolut necesare, ca să nu-i dea pricină să se desfacă de suflet?

76. 1. Pentru ce să aibă nevoie de curaj, cînd nu e în nenorociri, cînd nu este cu sufletul în lumea aceasta, cînd este cu totul unit cu Cel pe Care-L iubește? **2.** Pentru ce să-i fie de neapărată trebuință cumpătarea, cînd n-are nevoie de ea? Că a avea niște pofte ca acelea, încît să fie nevoie de cumpătare pentru a le putea stăpîni, înseamnă a nu fi curat, ci plin de patimi. **3.** Ai nevoie de curaj, cînd ți-e frică și ești laș. Dar nu-i cu cuviință ca prietenul lui Dumnezeu, pe care Dumnezeu l-a predestinat mai înainte de facerea lumii să fie înscris în marea adopțiune de fii [329], să mai fie cuprins de plăceri și de temeri și să se mai ocupe cu potolirea patimilor. **4.** Îndrăznind, aș spune: După cum este predestinat ce va dobîndi în urma faptelor pe care le va săvîrși, tot așa și el s-a predestinat singur prin faptele, prin care a cunoscut pe Cel Care l-a iubit; pentru el viitorul nu-i este greu de prevăzut, așa precum îl conjecturează cei mulți toată viața lor, pentru că el, prin credința gnostică, a luat cunoștință de viitor, care-i necunoscut celor-

324. *I Tim.* 6, 16.
325. *Evr.* 11, 6.
326. *II Cor.* 5, 8.
327. *II Cor.* 5, 1. 4.
328. *Col.* 3, 5.
329. *Ef.* 1, 4—5.

lalți. **77. 1.** Gnosticului, datorită dragostei sale, îi este viitorul de pe acum prezent. Că, prin profeți și prin venirea Domnului, a crezut în Dumnezeu, Care nu minte ; are ceea ce a crezut și stăpînește făgăduința — că Cel Ce a făgăduit este adevărul însuși — ; și a primit în chip sigur, potrivit științei sale, împlinirea făgăduinței, prin vrednicia de credință a Celui Ce a făgăduit [330]. **2.** Iar gnosticul, care cunoaște starea în care se găsește, are o pricepere sigură a celor viitoare, pentru că prin dragoste preîntîmpină viitorul. **3.** Cel care-i deplin încredințat că va dobîndi bunătățile cele adevărate, nu se va ruga să dobîndească bunătățile cele de pe pămînt, ci se va ruga să aibă totdeauna credința care îl duce la scop și care îl ajută să reușească. **4.** În afară de acestea, gnosticul se va ruga să fie cît mai mulți asemenea lui, spre slava lui Dumnezeu, slavă, care se desăvîrșește în cunoaștere. **5.** Că este mîntuitor acela care se aseamănă Mîntuitorului, atît cît îi este cu putință firii omenești să primească în ea chipul Mîntuitorului, săvîrșind fără greșeală poruncile.

78. 1. Cel care este în stare să slujească Dumnezeirii, printr-o adevărată dreptate, prin fapte și prin cunoaștere, acela are marea fericire că Domnul nu-i așteaptă glasul rugăciunii lui, pentru că Domnul spune : «Cere și-ți voi face ; gîndește-te și-ți voi da !» [331].

2. În general vorbind, ceea ce este neschimbător nu poate sta, nu poate rămîne în ceea ce este într-o necontenită schimbare ; iar în această continuă schimbare, partea conducătoare a sufletului nu-și mai poate păstra neschimbată puterea sa. **3.** Iar cînd sufletul este într-o continuă schimbare din pricina impulsurilor și a accidentelor din afară, cum mai poate ajunge într-o stare și dispoziție stabilă și, într-un cuvînt, cum mai poate ajunge în posesiunea științei ? Filozofii numesc virtuțile stări sufletești, dispoziții sufletești, științe. **4.** Cum, însă, cunoașterea, gnoza, nu este înnăscută în om, ci se dobîndește mai tîrziu, iar învățarea ei are nevoie la început de luare aminte, de educație și de creștere ; apoi, prin studiu neîntrerupt, ajunge stare sufletească și astfel, desăvîrșită fiind în această stare sufletească mistică, rămîne neschimbată din pricină dragostei. **5.** Gnosticul a înțeles nu numai prima cauză a lumii, ci și cauza pe care a născut-o ; și are o cunoștință fermă despre aceste cauze ; are în chip statornic învățături precise, constante și neschimbate ; aceeași cunoștință o are și despre cele bune, despre cele rele și despre întreaga creație ; și, ca să spun pe scurt, despre cele ce a vorbit Domnul, posedă cel mai precis adevăr despre toate cele de la întemeierea lumii pînă la sfîrșitul lumii, pentru că le-a

330. *In.* 14, 6 ; *Evr.* 10, 23 ; 11, 11.
331. *Mt.* 7, 7 ; A. Rasch, *Agrapha*, 2 Aufl., 303, Logion, 14.

învățat de la Însuși Adevărul. Gnosticul nu preferă nimic înaintea adevărului, chiar dacă i s-ar părea ceva probabil sau necesar, după cum spun elenii. **6.** Gnosticul primește cele spuse de Domnul, pentru că sînt clare și evidente; pentru alții, cuvintele Domnului sînt ascunse; el, însă, a primit cunoașterea, gnoza, despre toate. Învățăturile pe care le avem noi spun despre cele ce sînt așa cum sînt, despre cele viitoare cum vor fi și despre cele trecute cum au fost. **79. 1.** Gnosticul, fiind singurul care știe, va excela în cele științifice, se va ocupa cu învățătura despre bine, pentru că totdeauna este preocupat de cele spirituale, iar după acelea, ca după niște arhetipuri de sus, își diriguiește chivernisirea vieții lui în treburile omenești, așa cum își îndreaptă corăbierii corăbiile după steaua polară; este pregătit să fie gata spre orice faptă ce se cuvine a fi făcută; este obișnuit să disprețuiască tot ce este supărător și rău, atunci cînd trebuie să le îndure; nu face nimic nepotrivit, nici discordant, nici față de el, nici față de societatea în care trăiește; este prevăzător și nu se lasă doborît de plăceri, nici cînd e treaz, nici în vise. **2.** Fiind obișnuit cu cumpătarea, duce o viață simplă și se mulțumește cu ce are, se îmbracă cu cuviință, are nevoie de puține din cele de neapărată trebuință traiului; nimic din cele de prisos nu-l preocupă, dar nici de acestea, ca și cum ar fi lucruri de mare importanță, ci le socotește necesare întrucît sînt necesare vieții, pe care o duce în societate, și traiului trupului său. Pentru gnostic, lucru de mare importanță este gnoza.

CAPITOLUL X

80. 1. Ca urmare a celor spuse, deci, gnosticul se consacră științelor, care îl duc, prin studierea lor, la gnoză; și ia de la fiecare știință ceea ce este potrivit adevărului. **2.** În muzică, gnosticul caută armonia între diferitele tonalități; în aritmetică, ia cunoștință de creșterea și micșorarea numerelor, de raporturile numerelor între ele și cum cele mai multe lucruri cad sub proporția matematică a numerelor; în geometrie, contemplă însăși existența în ea însăși; se obișnuiește să conceapă o întindere continuă și o existență neschimbată, care este alta decît aceea a corpurilor; **3.** iarăși, de la astronomie, gnosticul, ridicîndu-se cu gîndul de la pămînt, se va înălța cu mintea la cer; va trăi în mișcarea circulară a stelelor, cercetînd necontenit cele dumnezeiești și simfonia lor reciprocă, pe care privindu-o Avraam s-a înălțat la cunoașterea Creatorului. **4.** Dar și de dialectică se folosește gnosticul; de la dialectică ia împărțirea genurilor în specii; dialectica îl duce la separarea existențelor, pînă ce ajunge la existențele prime și simple. **5.**

Cei mai mulți se tem de filozofie, ca și copiii de fantome; se tem să nu-i rătăcească. **81. 1.** Dar dacă credința lor este de acest fel — că nu pot s-o numesc gnoză — încît să fie dărîmată de învățăturile probabile, atunci să fie dărîmată! Că ei, printr-o astfel de gîndire, mărturisesc că nu posedă adevărul. «*Adevărul, spune Scriptura, este neclintit; învățătura falsă se destramă* [332]. Că alegem purpura, punîndu-o alături de altă purpură. **2.** Dacă cineva mărturisește că nu are inima sa încleștată în adevăr, atunci nu are piatra de încercare a schimbătorilor de bani și nici criteriul de judecare al învățăturilor. Cum mai poate fi acesta schimbător de bani, cînd el nu poate proba și nu poate deosebi moneda bună de cea falsă? **3.** David a strigat: «*Dreptul în veac nu se va clătina*» [333]. Nu se va clătina nici de cuvîntul care înșeală, nici de plăcerea care duce la rătăcire; și de aceea nu se va clătina din casa care i se cuvine ca moștenire. **4.** «*De vorbirea de rău nu se va teme*» [334], nici de defăimarea deșartă, nici de părerea falsă despre el; dar nu se va teme nici de cuvintele puse cu viclenie acela care poate să le cunoască și poate să întrebe drept și să răspundă drept. Dialectica este ca un zid de apărare care nu îngăduie ca adevărul să fie călcat în picioare de sofiști. **5.** Că, după cum spune profetul, «*trebuie să ne lăudăm cu numele cel sfînt al Domnului și să se veselească inima celor ce caută pe Domnul*» [335]. **6.** «*Căutați-L pe El și vă întăriți; căutați fața Lui pururea*» [336], în tot chipul. Că Domnul a vorbit «*în multe feluri și în multe chipuri*» [337]; de aceea nu poate fi cunoscut într-un singur chip.

82. 1. Gnosticul nostru va fi un om cu multă învățătură, nu pentru că și-a însușit științele, de care am vorbit mai înainte, ci pentru că le-a luat ca ajutătoare; pentru că separînd, cu ajutorul lor, ceea ce este general de ceea ce este particular, se va apropia de adevăr. Cauza oricărei rătăciri și a oricărei învățături false stă în a nu putea separa existențele unele de altele în ceea ce au ele comun și în ceea ce le deosebește. **2.** Dacă în cuvintele tale nu cercetezi cu grijă ceea ce separă existențele unele de altele, vei ajunge să amesteci generalul cu particularul și, făcînd aceasta, trebuie neapărat să ajungi la încurcături și rătăciri. **3.** Chiar în cercetarea Scripturilor, dacă vei face deosebire atît în ce privește numele cît și în ce privește lucrurile, vei face mare lumină în suflete. Trebuie neapărat să știi cuvintele, care au mai multe sensuri, și cuvintele, mai multe ca număr, care au un singur sens; de

332. Nu se știe din ce carte a Scripturii este luat acest text.
333. *Ps.* 111, 5.
334. *Ps.* 111, 6.
335. *Ps.* 104, 3.
336. *Ps.* 104, 4.
337. *Evr.* 1, 1.

aici urmează şi răspunsuri corecte. **4.** Trebuie înlăturate lucrările inutile, cele care se ocupă cu cele ce nu sînt bune la nimic. Gnosticul trebuie să se ocupe cu ştiinţele, că ele sînt ca nişte exerciţii secundare pregătitoare atît la predarea, pe cît e cu putinţă, a adevărului, cît şi la păzirea adevărului de cuvintele meşteşugite care caută să taie din rădăcini adevărul. **83. 1.** Gnosticul, deci, nu trebuie să rămînă în urma celor care sînt înaintaţi în ştiinţele enciclice şi în filozofia elenă, dar nici nu trebuie să le cerceteze ca esenţiale prin ele însele, ci numai ca pe ceva necesar, ca pe ceva de a doua categorie, ca pe ceva folositor după împrejurări. Ideile filozofiei elene, pe care ereticii le folosesc cu viclenie, pe acelea gnosticul le va folosi bine. **2.** În filozofia elenă adevărul nu este decît parţial; şi după cum soarele, cînd luminează culorile, arată fiecare culoare, cum este: albă sau neagră, tot aşa şi adevărul real pune în lumină probabilităţile sofistice. **3.** Deci, pe bună dreptate, chiar elenii au spus mai înainte:

«Început al marii virtuţi, stăpîn este adevărul!» [338]

CAPITOLUL XI

84. 1. După cum în astronomie avem pildă pe Avraam, tot aşa în aritmetică îl avem pe acelaşi Avraam. **2.** Avraam, auzind că Lot a fost luat prizonier, a numărat cele 318 slugi ale sale, a ieşit la luptă şi a biruit numerosul număr de duşmani [339]. **3.** Se spune că numărul 300 [340], după forma sa, este tipul semnului Domnului [341]; iota, ι (= 10) şi eta, η (= 8), reprezintă numele cel mîntuitor [342]. **4.** Deci slugile lui Avraam arată mîntuirea, cu alte cuvinte: cei care aleargă la semn şi la nume [343] ajung domni ai prizonierilor şi ai multor neamuri necredincioase care au urmat acelora. **5.** Numărul trei sute este de trei ori cîte o sută; numărul zece este recunoscut ca un număr desăvîrşit; **6.** numărul opt, însă, primul cub, reprezintă egalitatea în toate dimensiunile: lungime, lăţime, înălţime.

7. Scriptura spune: «*Zilele oamenilor vor fi ani 120*» [344]. Numărul 120 este suma primelor cincisprezece numere, începînd cu numărul unu, iar luna ajunge lună plină în a cincisprezecea zi. **85. 1.** Şi iarăşi, după altă interpretare: Numărul 120 este un număr triunghiular şi constă

338. Pindar, *Fragm.* 205; Schroeder.
339. *Fac.* 14, 14—15.
340. În greceşte cifra 300 este reprezentată prin T.
341. Adică: a crucii.
342. Prima şi a doua literă din numele Domnului, Ἰησούς. Numărul 318 se scrie în greceşte τιή, care simbolic înseamnă: *Cruce Iisus.*
343. Adică: la semnul crucii şi la numele Iisus.
344. *Fac.* 6, 3.

dintr-un număr egal, 64, ale cărui părţi adică numerele : 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 şi 15 dau un număr pătrat şi dintr-un număr neegal 56, tocmai suma celor 7 numere începînd de la : 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, care dau heteromece [345]. **2.** După o altă interpretare, numărul 120 este format din patru numere : unul triunghiular, 15 ; al doilea pătrat, 25 ; al treilea pentagonal, 35 şi al patrulea exagonal, 45. **3.** Potrivit aceleiaşi proporţii matematice, numărul 5 stă la baza acestor patru numere poligonale ; pornind de la unu, triunghiularul lui 5 este 15, pătratul lui 5 este 25 şi aşa mai departe. **4.** Numărul 25, al cincilea număr pătrat începînd de la 1, se spune că este simbolul seminţiei levitice [346]. Numărul 35 are şi el legătură cu tabelul aritmetic, geometric şi armonic format din numerele duble : 6, 8, 9, 12, care adunate dau numărul 35 ; iudeii spun că în aceste 35 de zile îşi capătă forma copiii, care se nasc la şapte luni ; iar numărul 45, al tabelului cu numerele triple, este format din numerele : 7, 9, 12, 18, care adunate dau numărul 45 ; şi iudeii spun că în 45 de zile îşi capătă forma lor copiii, care se nasc la nouă luni.

86. 1. Acestea au fost exemplele, care au arătat folosul aritmeticii. Pentru folosul dat de geometrie să ne servească de mărturie construcţia cortului sfînt şi facerea corăbiei lui Noe. Acestea au fost construite cu proporţii matematice foarte bine gîndite, după planurile date de Dumnezeu şi darul priceperii care ne duce de la cele materiale la cele spirituale, dar mai bine spus, de la cele de aici la cele sfinte, la sfintele sfintelor. **2.** Cuvintele *«lemne în patru muchii»* [347] arată trăinicia, pentru că forma tetragonală dă în orice direcţie unghiuri drepte. Lungimea corăbiei era de 300 de coţi, lăţimea de 50 de coţi şi înălţimea de 30 de coţi [348] ; deasupra apei, corabia se înălţa de un cot [349] ; corabia se pornea de la fundamentul ei larg şi se îndrepta în sus, ascuţindu-se ca o piramidă, simbol al celor curăţiţi şi încercaţi prin foc [350]. **3.** Proporţia aceasta geometrică ne duce cu gîndul la acele locaşuri sfinte ale căror deosebiri sînt arătate prin deosebirile numerelor subordonate. **87. 1.** Numerele de la corabia lui Noe se descompun sau în şase părţi : 300 este produsul lui 6 ori 50 ; sau în zece părţi : 300 este produsul lui 10 ori 30 ; sau în epidimiri [351] : 50 este format din 30 epidimiri. **2.** Unii spun că cei 300 de coţi sînt simbolul semnului Domnului ; cei 50 de coţi sînt simbolul nădejdii şi al iertării date în ziua Cincizecimii ; iar cei 30 de coţi, sau 12, cum este

345. Heteromece prima însemnare : mai lung într-un sens decît în altul ; cînd e vorba de numere : produsul a două numere neegale, de pildă $2 \times 4 = 8$.
346. *Num.* 8, 24.
347. *Fac.* 6, 14.
348. *Fac.* 6, 15.
349. *Fac.* 6, 16.
350. *I Pt.* 1, 7.
351. Epidimiri : capacitate care conţine un întreg şi trei treimi.

scris în unele texte, arată predicarea Evangheliei, că Domnul a început predica Sa cînd era de 30 de ani [352], iar 12 sînt apostolii. Construcţia corăbiei se înalţă deasupra apei cu un cot, simbol al propăşirii dreptului, care îşi sfîrşeşte viaţa în monadă, adică în unitatea credinţei [353].

3. Masa din templu era de 6 coţi, iar cele patru picioare de cîte un cot şi jumătate fiecare, în total 12 coţi, aşa cum este şi ciclul anual al celor 12 luni în timpul cărora pămîntul face să răsară toate şi să rodească, potrivit celor patru anotimpuri. **4.** Sînt de părere că masa din templu, sprijinită pe patru picioare, este o imagine a pămîntului, a verii, a toamnei, a primăverii şi a iernii, prin care călătoreşte anul. Scriptura spune că masa avea zimţi suciţi împrejur [354]; sau pentru că toate se mişcă în cerc în perioadele vremilor, sau pentru a arăta că pămîntul este înconjurat de ocean.

88. 1. Exemplu pentru folosul muzicii să ne fie dat de David, care este în acelaşi timp şi cîntăreţ şi profet, înălţînd imne melodioase lui Dumnezeu. Este foarte potrivit genul armonic al modului dorian ca şi genul diatonic, după cum spune Aristoxen. **2.** Armonia psaltirii barbare, care prezintă o melodie venerabilă, este cea mai veche şi a servit ca model lui Terpandru [355], pentru modul dorian. Terpandru a înălţat lui Zeus un imn, în care spune aşa :

> «O, Zeu, început al tuturora, conducător al universului !
> O, Zeu, ţie îţi aduc acest început de imne !» [356].

3. Chitara pentru psalmist, după prima sa însemnare, simbolizează pe Domnul ; după a doua însemnare, simbolizează pe aceia care, sub conducerea Domnului, Conducătorul muzelor, lovesc continuu coardele sufletelor lor. **4.** Dacă poporul cel mîntuit se numeşte chitară, atunci înseamnă că este lovit spre credinţă, ca un instrument cu coarde, de Cuvîntul ; şi poporul se aude slăvind melodios pe Dumnezeu, potrivit inspiraţiei Cuvîntului şi cunoaşterii lui Dumnezeu. **5.** Dar poţi interpreta şi altfel ; chitara poate fi înţeleasă ca fiind o simfonie muzicală bisericească între lege, profeţi, apostoli şi Evanghelie ; şi acordul merge mai departe : acordul fiecărui profet cu cele spuse de ceilalţi profeţi.

89. 1. Dar, după cum se pare, cei mai mulţi din cei care au pe ei înscris numele [357], resping, ca şi tovarăşii lui Ulise [358], în chip grosolan, învăţătura, nu trecînd pe lîngă sirene, ci pe lîngă frumoase melodii şi ritmuri, pentru că, fiindu-le astupate urechile de ignoranţă, îşi închipuie că

352. *Lc.* 3, 23.
353. *Ef.* 4, 13.
354. *Ieş.* 25, 24.
355. Terpandru, nota 13 din C.
356. Terpandru *Fragm. 1*, Diehl.
357. Adică : numele lui Hristos.
358. Homer, *Odiseea*, XII, 165 ş.u.

dacă vor supune urechile lor învățăturilor elene nu vor mai putea să se mai întoarcă. **2.** Dar cel care adună cele ce trebuie spre a fi de folos catehumenilor, mai cu seamă cînd catehumenii sînt eleni — că *«al Domnului este pămîntul și plinirea lui»* [359] — nu trebuie să fugă ca animalele cele necuvîntătoare de dorința de a se instrui, ci mai mult, atît cît îi este cu putință, să adune pentru ascultătorii săi cît mai multe ajutoare. **3.** Dar, în nici un caz, nu trebuie să-și lipească sufletul de ele, ci să se folosească de ele numai atîta cît să scoată din ele ce este folositor, pentru ca, luînd și posedînd ce este de folos, să se poată întoarce acasă la adevărata filozofie, după ce a dobîndit, ca trainică încredințare pentru suflet, siguranța din toate cîte-a studiat.

4. Trebuie, deci, să învățăm muzica pentru împodobirea și liniștirea caracterului. **90. 1.** Astfel, la mese, să ne îndemnăm unii pe alții să cîntăm psalmi, pentru a călca în picioare poftele și a slăvi pe Dumnezeu pentru darul îmbelșugat de desfătări omenești pe care l-am primit necontenit și pentru hrana cea de folos, atît pentru creșterea trupului, cît și pentru creșterea sufletului. **2.** Trebuie, însă, îndepărtată muzica de proastă calitate, care moleșește sufletele, care dă naștere la fel de fel de simțăminte, cînd de jale, cînd de desfrîu, cînd de plăcere, cînd de patimă înfocată, cînd de nebunie.

3. Același cuvînt îl spunem și despre folosul pe care îl avem de la astronomie. Că astronomia, după ce ne descrie corpurile cerești și ne vorbește de forma universului, de evoluția cerului și de mișcarea stelelor, ne duce sufletul mai aproape de puterea creatoare și ne învață să fim cu mai multă simțire față de anotimpurile anului, față de schimbările aerului și de răsăritul stelelor. Astronomia este de mare folos și navigației și agriculturii, așa după cum geometria este de folos arhitecturii și construcției de clădiri. **4.** Ca urmare, această știință pregătește sufletul, pe cît e cu putință, să vadă adevărul, să combată minciuna, să descopere acordurile și analogiile, pentru ca să putem sesiza ceea ce este la fel între cele care nu sînt la fel ; ne duce să găsim o suprafață lungă fără să aibă lățime, o suprafață plană fără să aibă adîncituri, un punct, care să nu se poată diviza ; în sfîrșit, ne mută sufletul de la cele materiale la cele spirituale.

91. 1. Științele, deci, sînt discipline care ajută filozofia, că însăși filozofia ajută la descoperirea adevărului. Haina a fost mai întîi lînă de oaie apoi a ajuns bătătură și urzeală, și numai după aceea s-a țesut. **2.** Așadar sufletul trebuie să se pregătească mai dinainte și să lucreze în felurite chipuri, dacă vrem să ajungă desăvîrșit, că adevărul constă și din cunoaștere și din lucrare ; și pentru că și una și alta izvorăsc din contem

359. *Ps.* 23, 1 ; *I Cor.* 10, 26.

plație, e nevoie de asceză, de mult exercițiu și de experiență. **3.** Dar și contemplația trebuie îndreptată în două direcții : spre semenii noștri și spre noi înșine. De aceea și instrucția așa trebuie făcută, încît să se potrivească și unora și altora. **4.** Cel care a învățat îndestulător disciplinele, care duc la gnoză, poate pe viitor să rămînă liniștit, odihnindu-se, pentru că faptele pe care le săvîrșește îl îndreaptă spre contemplație. **5.** Iar dacă e vorba să fim de folos semenilor noștri, prin scris sau prin predarea orală a învățăturii, este folositoare și instrucția profană, dar este absolut necesară și citirea Scripturilor Domnului spre dovedirea celor ce spunem, mai ales dacă ascultătorii noștri sînt proveniți din cultura elenă. **92. 1.** O astfel de Biserică o descrie David, cînd spune : «*Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată*» [360] — prin haina aceasta sînt arătate științele elene și științele secundare — «*cu țesături de aur și prea înfrumusețate*» [361]. «*Adevărul, însă, a venit prin Domnul*» [362]. **2.** «*Că sfatul Tău,* spune Scriptura, *cine l-a cunoscut, dacă n-ai fi dat Tu înțelepciune și dacă n-ai fi trimis Duhul Tău cel Sfînt dintru înălțime? Și astfel s-au îndreptat cărările celor de pe pămînt și oamenii au învățat cele plăcute Ție și s-au mîntuit prin înțelepciune*» [363]. **3.** După cum am spus mai înainte [364], gnosticul, precum spune Scriptura, «*știe cele trecute, iar pe cele viitoare le semuiește ; știe întorsăturile cuvintelor și dezlegările enigmelor ; cunoaște mai dinainte semnele și minunile, precum și înfăptuirile timpurilor și anilor*» [365]. **93. 1.** Vezi că izvorul științelor pornește din înțelepciune? Celor care ne obiectează : Ce folos avem să știm cauzele pentru care se mișcă soarele, și hai să spunem, și celelalte stele? Ce folos avem să ne batem capul cu teoremele geometrice sau cu dialectica și cu fiecare din celelalte științe? Acestea nu ne sînt de nici un folos pentru explicarea îndatoririlor noastre. Mai mult, filozofia elenă este pricepere omenească și nu poate să ne învețe adevărul. Celor care ne fac aceste obiecții le spunem că ei greșesc, mai întîi, cu privire la cel mai însemnat lucru, anume cu privire la aceea că mintea omului este desăvîrșit liberă. **2.** «*Cei care păzesc cu cuviință cele cuvioase,* spune Scriptura, *cuvioși vor fi, iar cei care le vor învăța vor găsi cuvînt de apărare*» [366]. Numai gnosticul va face, cu judecată și cu cuviință, pe toate cele ce trebuie făcute, așa cum a învățat potrivit învățăturii Domnului, pe care a primit-o prin oameni. **3.** Aceia se cuvine să audă iarăși : «*În mîna Lui sîntem*» — adică

360. *Ps.* 44, 10.
361. *Ps.* 44, 14.
362. *In.* 1, 17.
363. *Int. Sol.* 9, 17—19.
364. Stromata VI, 70, 4.
365. *Int. Sol.* 8, 8.
366. *Int. Sol.* 6, 10.

în puterea şi în înţelepciunea Lui — *«şi noi şi cuvintele noastre şi toată priceperea şi ştiinţa lucrurilor»* [367]. *«Că nimic nu iubeşte Dumnezeu fără numai pe cel ce trăieşte cu înţelepciune»* [368]. **4.** Deci aceia n-au citit cele spuse de Solomon. Că Solomon, vorbind despre construcţia unei corăbii, spune deschis : *«Meşteră este înţelepciunea care a construit-o ; dar purtarea Ta de grijă, Părinte, o ocîrmuieşte»* [369]. **94. 1.** Şi cum, nu este, oare, absurd să socoteşti filozofia inferioară meseriei de dulgher, meseriei de constructor al corăbiei ? **2.** Poate că şi Domnul, cînd a hrănit mulţimea aceea, care şedea pe iarbă în faţa Mării Tiberiada, cînd a hrănit-o cu doi peşti şi cu cinci pîini de orz, a vrut să arate acoperit învăţătura pregătitoare a elenilor şi a iudeilor, înainte de a primi ei hrana cea plugărită de lege, a grîului dumnezeiesc [370]. **3.** Că vara orzul se coace mai devreme decît grîul. Peştii simbolizează filozofia elenă, născută şi purtată de valurile păgînătăţii ; peştii au fost daţi spre hrană bogată celor care se găsesc încă la pămînt. **4.** Peştii nu s-au mai înmulţit ca bucăţile de pîine [371] ; au avut, însă, parte de binecuvîntarea Domnului ; şi, prin puterea Cuvîntului, le-a fost insuflată învierea Dumnezeirii. **5.** Iar dacă eşti curios să ştii şi altă interpretare, înţelege că unul din cei doi peşti arată ştiinţele enciclice, iar celălalt peşte arată filozofia înaltă ; dar, sigur, nici ştiinţele enciclice, nici filozofia elenă nu pot exprima prin cuvinte învăţătura Domnului ; că :

«Ceată de peşti muţi năvăleşte» [372],

a spus undeva muza tragică. **6.** *«Eu trebuie să mă micşorez, dar trebuie să cresc㻫* [373] de acum înainte numai cuvîntul Domnului, care este sfîrşitul legii [374], a spus profetul Ioan. **95. 1.** Înţelege-mi taina adevărului şi iartă-mă, dacă preget să merg mai departe cu aceste explicaţii ; voi spune numai atît : *«Toate prin El s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut»* [375]. **2.** Negreşit, Domnul este numit *«piatra din capul unghiului»* [376], *«întru care toată zidirea, fiind bine întocmită, creşte spre a fi locaş sfînt al lui Dumnezeu»* [377], după cum spune dumnezeiescul apostol. **3.** Nu mai vorbesc acum de pilda din Evanghelie, care spune : *«Asemenea este împărăţia cerurilor omului care a aruncat în mare un năvod şi din mulţimea*

367. *Inţ. Sol.* 7, 16.
368. *Inţ. Sol.* 7, 27.
369. *Inţ. Sol.* 14, 2—3.
370. *In.* 6, 9—11.
371. *In.* 6, 13.
372. Sofocle, *Fragm. inc.* 695.
373. *In.* 3, 30.
374. *Rom.* 10, 4.
375. *In.* 1, 3.
376. *Ef.* 2, 20.
377. *Ef.* 2, 21.

de peşti prinşi a ales pe cei mai buni» [378]. **4.** Cartea Înţelepciunii lui Solomon, pe care o avem noi, vorbeşte deschis de cele patru virtuţi, spunînd că şi izvoarele acestora au fost date de evrei elenilor. Poţi să afli lucrul acesta din următoarele cuvinte : «*Iar dacă iubeşte cineva dreptatea, atunci ostenelile dreptăţii sînt virtuţile ; că înţelepciunea învaţă cumpătarea, priceperea, dreptatea şi bărbăţia ; nimic nu-i mai folositor în viaţa oamenilor decît acestea*» [379]. **5.** Pe lîngă toate acestea, oamenii aceia care ne fac acele obiecţii ar trebui să ştie şi aceea că noi din fire sîntem făcuţi pentru virtute ; nu avem virtutea din naştere, dar sîntem în stare să o dobîndim.

CAPITOLUL XII

96. 1. Cu acest cuvînt se dezleagă şi întrebarea pusă nouă de eretici : Care din două ? Adam a fost creat desăvîrşit sau nedesăvîrşit ? Dacă a fost creat nedesăvîrşit, cum este nedesăvîrşit un lucru făcut de Dumnezeul cel desăvîrşit şi mai ales omul ? Dacă a fost creat desăvîrşit, cum se face că a călcat poruncile ? **2.** Aceia să audă de la noi, că Adam n-a fost desăvîrşit în ce priveşte structura lui, ci în stare să-şi însuşească virtutea. Că este deosebire între a fi capabil de virtute şi a poseda virtutea. Dumnezeu, însă, vrea să ne mîntuim pe temeiul propriei noastre hotăriri. Aşa este natura sufletului : să se mişte din proprie iniţiativă. Apoi, pentru că sîntem fiinţe raţionale, iar filozofia este înrudită cu raţiunea, urmează că avem oarecare înrudire cu filozofia ; iar faptul că sîntem capabili de virtute înseamnă că este în noi o mişcare spre virtute, dar nu virtutea.

3. După cum am spus, toţi am fost creaţi capabili să dobîndim virtutea, dar, prin învăţătură şi exerciţiu, unul se apropie mai mult de ea, altul mai puţin ; de aceea unii ajung pînă la o virtute desăvîrşită, alţii ajung pînă la oarecare virtute, iar alţii, pentru că nu şi-au dat nici un interes, deşi prin firea lor erau în stare, s-au îndreptat spre fapte contrarii. **4.** Dar cu mult mai mult se deosebeşte gnoza de celelalte ştiinţe şi în ce priveşte măreţia ei şi în ce priveşte adevărul ; gnoza se dobîndeşte cu foarte mare greutate şi ajungem să o stăpînim după ce ne-am ostenit mult. **97. 1.** Dar, după cît se pare, ereticii, care pun întrebarea aceea, «*n-au cunoscut tainele lui Dumnezeu* [380] ; *că Dumnezeu a zidit pe om spre nestricăciune şi chip al fiinţei Sale l-a făcut pe el*» [381]. Gnosticul, fiind zidit potrivit fiinţei Celui Ce ştie toate şi fiind

378. *Mt.* 13, 47—48.
379. *Înţ. Sol.* 8, 7.
380. *Înţ. Sol.* 3, 22.
381. *Înţ. Sol.* 3, 23.

drept și sfînt cu priceperea, se străduiește să ajungă la măsura vîrstei desăvîrșite [382]. 2. Că gnosticul nu se păstrează curat numai în fapte și gînduri, ci și în cuvinte; că spune Scriptura: «*Cercetat-ai inima mea, cercetat-o-ai noaptea; cu foc m-ai lămurit și nu s-a aflat întru mine nedreptate, ca să nu grăiască gura mea lucrurile omenești*» [383]. 3. Dar pentru ce psalmistul spune: «*lucrurile omenești*» ? Le spune, ca să arate că gnosticul nu cunoaște păcatul, care are nevoie de pocăință — că acesta este comun și celorlalți credincioși — ci știe ceea ce este păcatul în sine; nu osîndește cutare sau cutare păcat, ci în general orice păcat; 4. nu arată ce rău a făcut cineva, ci arată că nu trebuie făcut răul. De aceea pocăința este dublă: pocăința comună, aceea pentru păcatele săvîrșite; altă pocăință, care cunoaște natura păcatului, și care, datorită cuvîntului de mai înainte, îl face pe om de se depărtează de păcat și deci nu mai păcătuiește.

98. 1. Nu trebuie să se susțină că cel care face nedreptăți și păcătuiește, păcătuiește prin lucrarea demonilor; că dacă ar fi așa, ar fi nevinovat; dar el, prin păcatele sale, preferă să facă aceleași fapte ca și demonii; n-are temelie tare, este surd și trece ușor de la o poftă la alta, ca demonul; ajunge om îndrăcit. 2. Astfel, cel care-i rău prin fire, ajunge păcătos din pricina răutății sale; pentru că a fost trîndav, are ceea ce de bună voie a ales; și, fiind păcătos, păcătuiește și cu fapta; dimpotrivă, cel bun face fapte bune. 3. De aceea numim bune nu numai virtuțile, ci și faptele cele bune. Știm că dintre faptele bune, unele trebuie preferate pentru ele însele, cum este gnoza — că nu vrem să dobîndim altceva de la ea, atunci cînd o avem, decît să fie necontenit lîngă noi, să fim într-o stare de neîntreruptă contemplație și să ne luptăm în ea și pentru ea —; alte fapte bune trebuie preferate pentru alte pricini, cum este credința; pentru că credința, dacă o avem, ne ajută să scăpăm de pedeapsă și să dobîndim folosul de pe urma răsplătirii. Că pentru mulți frica este pricina că nu păcătuiesc, iar făgăduința bunătăților este pricina că urmăresc ascultarea de porunci, prin care vine mîntuirea. 99. 1. Gnoza este cel mai desăvîrșit bun, este preferată pentru ea însăși și sînt frumoase și bunătățile pe care le aduce ea. 2. Pedeapsa este pricină de îndreptare pentru cel ce are să fie pedepsit și pildă și pentru cei ce pot să vadă de departe, că prin ea sînt împiedicați să cadă în pedepse asemănătoare. 3. Să primim, dar, gnoza, nu pentru că dorim bunătățile pe care ni le dă, ci pentru că iubim cunoașterea. Primul folos al gnozei este starea de cunoaștere, care ne procură plăceri nevătămătoare și veselie; și în veacul acesta și în cel

382. *Ef.* 4, 13.
383. *Ps.* 16, 3—4.

viitor. **4.** Se spune că veselia este o bucurie care vine în urma unei meditații asupra adevăratei virtuți, datorită unei satisfacții și revărsări sufletești. **5.** Faptele, care participă la gnoză, sînt bune și frumoase. Adevăratul bogat este cel ce are belșug de fapte de virtute, iar adevărata sărăcie este lipsa de poftele lumești. **6.** Posesiunea și folosirea celor necesare traiului nu aduc vătămare datorită calităților lor, ci datorită cantității lor nemăsurate. **100. 1.** De aceea gnosticul își circumscrie poftele și în ce privește posesiunea lor și în ce privește folosirea lor; că gnosticul nu depășește limita necesarului. **2.** Gnosticul socotește, deci, necesară trăirea lui aici pe pămînt, pentru ca să-și mărească știința și să dobîndească gnoza; pune mare preț, nu pe trăirea în această lume, ci pe trăirea într-un chip bun și curat. Nu pune nici copiii, nici căsătoria sau părinții înaintea dragostei de Dumnezeu și a vieții în dreptate. **3.** Pentru gnostic, soția îi este soră, după ce a născut copiii, sînt ca și cum ar avea amîndoi același tată; și soția numai atunci își aduce aminte că e bărbatul ei, cînd se uită la copii; că îi va fi într-adevăr soră, după ce se va despărți de trupul, care prin însușirea structurii trupești desparte și separă gnoza celor duhovnicești; că sufletele, în atît ca suflete, sînt egale, și nici unul din ele nu este nici bărbat, nici femeie [384], atunci cînd nici nu se însoară, nici nu se mărită [385]. Și poate că se schimbă femeia în bărbat, ajungînd în chip desăvîrșit bărbat. **101. 1.** Aceasta a fost, deci, rîsul Sarrei, cînd i s-a binevestit nașterea copilului. N-a rîs, după părerea mea, pentru că n-a crezut în ce-i spusese îngerul, ci pentru că se gîndea la rușinea unei noi legături cu bărbatul ei, datorită căreia avea să fie mamă copilului [386]. **2.** Și poate că Avraam, de atunci de cînd era în primejdie din pricina împăratului Egiptului pentru frumusețea Sarrei, de atunci a numit-o soră și soră după tată, nu soră după mamă [387].

3. Celor care se căiesc de păcatele lor, dar nu cred cu tărie, Dumnezeu le împlinește cererile în urma rugăciunilor lor, dar celor care sînt fără de păcate și trăiesc gnostic, Dumnezeu le împlinește cererile îndată ce se gîndesc. **4.** Astfel Ana numai s-a gîndit și Dumnezeu i-a dat să zămislească pe Samuil, copilul ei [388]. Domnul spune: «*Cere și-ți voi face! Gîndește-te și-ți voi da!*» [389]. **5.** Am primit că Dumnezeu este «*cunoscător de inimi*» [390]. Dumnezeu nu ia mărturii din mișcările sufletului, ca noi oamenii, nici din cele ce se întîmplă — ar fi ridicol să

384. *Gal.* 3, 28.
385. *Mt.* 22, 30; *Mc.* 12, 25; *Lc.* 20, 35.
386. *Fac.* 18, 12.
387. *Fac.* 12, 11—20; 20, 12.
388. *I Regi* 1, 13.
389. *Mt.* 7, 7.
390. *Fapte* 1, 24; 15, 8.

gîndim așa — nici n-a lăudat lucrul făcut ca arhitectul; Scriptura spune că Dumnezeu așa a făcut lumina, apoi a văzut-o și a zis că este bună [391]; **6.** dar Dumnezeu, chiar înainte de a face lumina, știa cum are să fie și a lăudat-o. Prin puterea Creatorului lumina era bună în planul Său cel fără de început și va fi bună și atunci cînd o va face. **7.** Astfel, Dumnezeu a spus mai dinainte că este bună lumina, care avea să fie bună; cuvintele Sale au ascuns adevărul prin inversiunea lor.

102. 1. Gnosticul, deci, se roagă cu gîndul în fiecare clipă din zi, pentru că e unit prin dragoste cu Dumnezeu. Se roagă, mai întîi, pentru iertarea păcatelor, apoi, să nu mai păcătuiască; încă se mai roagă să poată face bine și să înțeleagă întreaga creație a lui Dumnezeu și rînduiala Lui din lume, **2.** pentru ca, ajungînd *«curat cu inima»* [392], prin cunoașterea dobîndită de la Fiul lui Dumnezeu [393], să fie inițiați *«față către față»* [394] în vederea cea fericită, pentru că a auzit Scriptura, care spune: *«Bun este postul unit cu rugăciunea»* [395]. **3.** Postul, ca să spun pe scurt, înseamnă îndepărtarea de toate păcatele; și a celor cu fapta și a celor cu cuvîntul și chiar a acelor cu gîndul. **4.** După cît se pare, dreptatea se aseamănă cu un pătrat, în toate părțile egal și la fel: în cuvînt, în faptă, în îndepărtarea de rele, în facerea de bine; în desăvîrșirea gnostică însă nu șchioapătă deloc, ca să nu se arate nedreaptă și inegală. **5.** Cel care este drept este negreșit și credincios; cel credincios, însă, nu este încă și drept; vorbesc de dreptatea care a făcut progrese și a ajuns la desăvîrșire, potrivit căreia gnosticul este numit drept. **103. 1.** Astfel lui Avraam, ajungînd drept, *«i s-a socotit aceasta spre dreptate»* [396], și s-a urcat la o credință mai mare și mai desăvîrșită. **2.** Cel care se depărtează numai de fapta rea nu este drept dacă nu adaugă și fapta bună și cunoașterea, să cunoască, adică, pentru care pricină trebuie să fugă de unele fapte și pentru care pricină să le facă pe altele. **3.** *«Prin armele dreptății cele de-a dreapta și cele de-a stînga»* [397], așa cum spune apostolul, dreptul ajunge la cea mai înaltă moștenire; cu unele arme se apără, iar cu altele lucrează. **4.** Pentru desăvîrșire nu sînt de ajuns numai apărarea, pe care o dă întreaga armură, și îndepărtarea de păcate; trebuie adăugată la acestea și fapta de dreptate, lucrarea care duce la facerea de bine. **5.** Atunci gnosticul nostru, care este destoinic în amîndouă lucrurile, se descoperă în drep-

391. *Fac.* 1, 3—4.
392. *Mt.* 5, 8.
393. *Mt.* 11, 27; *Lc.* 10, 22.
394. *I Cor.* 13. 12.
395. *Tob.* 12, 8.
396. *Fac.* 15, 6; *Rom.* 4, 3.
397. *II Cor.* 6, 7.

tate ; şi, chiar aici pe pămînt, faţa îi este luminată ca şi faţa lui Moisi [398], lucru pe care l-am spus mai înainte, că aceasta este însuşirea caracteristică a sufletului drept [399]. **6.** După cum la lînă, soluţia astringentă a culorii păstrează însuşirea culorii şi o face să se deosebească de celelalte lîni, tot aşa şi cu sufletul : osteneala a trecut, dar rămîne binele, plăcerea se duce, dar ruşinea se fixează. **7.** Acestea sînt însuşirile caracteristice ale celor două suflete ; după ele este cunoscut sufletul slăvit şi sufletul osîndit. **104. 1.** Şi după cum lui Moisi, datorită faptelor lui drepte şi a legăturii necontenite cu Dumnezeu, Care grăia cu el, i s-a aşezat pe faţa lui o culoare plină de slavă, tot aşa şi în sufletul gnosticului pătrunde o putere dumnezeiască de bunătate, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu, a profeţiei şi a conducerii lui Dumnezeu ; şi sufletul lui arată un fel de strălucire spirituală, cum ar fi căldura de soare, o pecete clară a dreptăţii, lumină unită cu sufletul printr-o dragoste continuă, care vine de la Dumnezeu şi aduce ceva de la Dumnezeu. **2.** Şi, de aici, încolţeşte în gnostic asemănarea cu Dumnezeu-Mîntuitorul, atît cît îi este cu putinţă firii omeneşti ; şi gnosticul ajunge desăvîrşit *«ca şi Tatăl cel din ceruri»* [400], după cum spune Domnul. **3.** El Însuşi este Cel Ce a spus : *«Fiilor, încă puţin sînt cu voi»* [401]. Că Dumnezeu nu este fericit şi nestricăcios, pentru că este bun prin fire ; «nici nu-şi face Luişi greutăţi şi nici altuia nu-i face greutăţi» [402], pentru că este într-adevăr Dumnezeu şi Tată bun, pentru că face necontenit bine şi rămîne, fără schimbare, identic în bunătatea Sa. Că ce folos de bunătatea cuiva, dacă nu face binele şi nici nu lucrează la realizarea binelui ?

CAPITOLUL XIII

105. 1. Aşadar cel care şi-a micşorat mai întîi patimile şi apoi s-a străduit să ajungă la apatie şi să săvîrşească binele, potrivit desăvîrşirii gnostice, acela, chiar aici pe pămînt, este asemenea cu îngerii [403]. Şi fiind de pe acum luminos, strălucind ca soarele [404], potrivit facerilor de bine, pe care le-a săvîrşit ; şi, cu gnoza lui cea dreaptă, se grăbeşte, prin dragostea lui de Dumnezeu, spre locaşul cel sfînt, ca şi apostolii ; nu pentru că aceştia, fiind aleşi, au ajuns apostoli datorită unei însuşiri deosebite a firii lor — că şi Iuda a fost ales — ci pentru că au

398. *Ieş.* 34, 39.
399. Stromata VI, 68, 3.
400. *Mt.* 5, 48.
401. *In.* 13, 33.
402. Epicur, *Sent. I*, Usener, 71, 3—4.
403. *Lc.* 20, 36.
404. *Mt.* 13, 43.

fost în stare să ajungă apostoli, fiind aleşi de Cel Care cunoştea mai dinainte sfîrşitul. **2.** Matia n-a fost ales împreună cu ceilalţi apostoli, dar s-a arătat vrednic de a fi apostol, ca să înlocuiască pe Iuda [405]. **106. 1.** Este cu putinţă, deci, ca cel care împlineşte poruncile Domnului şi trăieşte desăvîrşit şi gnostic, după Evanghelie, să fie înscris chiar acum în alegerea apostolilor. **2.** Că acela este într-adevăr preot adevărat şi diacon adevărat al Bisericii, după voinţa lui Dumnezeu, dacă face şi învaţă cele spuse de Domnul, nu pentru că a fost hirotonit de oameni, nici pentru că se crede preot sau diacon, ci pentru că este drept; pentru aceasta este înscris în ceata clericilor. Chiar dacă aici pe pămînt nu este cinstit cu un loc de frunte, totuşi el va sta pe cele 24 de scaune, judecînd poporul, după cum spune Ioan în Apocalipsă [406]. **3.** Că, într-adevăr, este un singur testament mîntuitor, care merge de la întemeierea lumii pînă la noi, dar este deosebit, potrivit darului făcut nouă în diferite generaţii şi în diferite timpuri. **4.** Şi drept urmare, exista un singur dar mîntuitor, care e neschimbat, dat de un singur Dumnezeu printr-un singur Domn şi de folos în «*multe chipuri*» [407], din care pricină «*peretele cel din mijloc*» [408], care despărţea pe elen de iudeu, s-a ridicat, pentru ca să se poată alcătui un popor ales [409]. **107. 1.** Ca astfel cele două popoare să ajungă «*la unitatea credinţei*» [410] şi din amîndouă o singură alegere. **2.** Dar mai aleşi decît cei aleşi, spune Scriptura, sînt cei care, potrivit gnozei celei desăvîrşite, sînt flori alese ale însăşi Bisericii şi sînt cinstiţi cu cea mai măreaţă slavă; sînt cei 24 de judecători şi conducători [411], aleşi, în chip egal, şi dintre iudei şi dintre eleni, pentru că harul este dublu. Rangurile de aici din Biserică: de episcopi, de preoţi şi diaconi, sînt, după părerea mea, imagini ale slavei îngereşti şi ale rînduielii aceleia, pe care, după cum spun Scripturile, o aşteaptă cei care au vieţuit, mergînd pe urmele apostolilor, în desăvîrşirea credinţei, potrivit Evangheliei. **3.** Aceştia, fiind răpiţi «*în nori*» [412], scrie apostolul, vor fi mai întîi diaconi, apoi vor fi înscrişi în ceata preoţilor, potrivit rangului slavei — că este deosebire între slavă şi slavă [413] — pînă ce vor ajunge la starea de «bărbat desăvîrşit» [414].

405. *Fapte* 1, 23. 26.
406. *Apoc.* 4, 1.
407. *Evr.* 1, 1.
408. *Ef.* 2, 14.
409. *Tit* 2, 14.
410. *Ef.* 4, 13.
411. *Apoc.* 4, 4; *Mt.* 19, 28; *Lc.* 22, 30.
412. *I Tes.* 4, 17.
413. *I Cor.* 15, 41.
414. *Ef.* 4, 13.

CAPITOLUL XIV

108. 1. Unii ca aceştia, după cum spune David, «*se vor odihni în muntele cel sfînt al lui Dumnezeu* [415], în Biserica cea mai de sus, în care sînt adunaţi filozofii lui Dumnezeu, cei într-adevăr israiliţi [416], cei curaţi cu inima [417], în care nu este nici o viclenie [418], cei care n-au rămas în odihna numărului şapte [419], ci, prin fapta bună a asemănării cu Dumnezeu, se înalţă la moştenirea facerii de fapte bune din numărul opt, alipindu-se, printr-o privire curată, de o contemplaţie fără saţiu. **2.** «*Mai am şi alte oi,* spune Domnul, *care nu sînt din staulul acesta*» [420]; sînt oile acelea care s-au învrednicit de alt staul şi de alt locaş, pe măsura credinţei. **3.** «*Iar oile Mele ascultă glasul Meu*» [421], pentru că înţeleg gnostic poruncile. Asta înseamnă că le înţeleg cu gînduri înalte şi cu mare preţuire şi le unesc cu săvîrşirea de fapte bune, care sînt ca un fel de plată a unei datorii şi ca o urmare reciprocă. **4.** Iar cînd auzim: «*Credinţa ta te-a mîntuit*» [422], nu înţelegem că Domnul a spus că se mîntuiesc în general toţi cei care cred oarecum, ci se mîntuiesc numai dacă credinţa lor este urmată de fapte [423]. **5.** Astfel, Domnul a spus cuvintele acestea numai iudeilor care trăiau după lege şi fără cusur, cărora le lipsea numai credinţa în Domnul. **109. 1.** Nu poate fi cineva şi credincios şi desfrînat, ci, chiar dacă nu iese din trup, este neapărată nevoie să se lepede de patimi, ca să poată fi primit în locaşul propriu lui. **2.** Mai mare decît credinţa este gnoza, după cum, fără îndoială, mai mult decît a fi mîntuit este a fi învrednicit de cea mai mare cinste după ce ai fost mîntuit. **3.** Aşadar, credinciosul nostru dezbrăcînd, prin instrucţia cea multă, patimile, se mută într-un locaş mai bun decît cel dintîi, pentru că aduce cu sine cea mai mare pedeapsă pe care şi-a dat-o, anume, felul pocăinţei, pe care a făcut-o pentru păcatele săvîrşite după botez. **4.** Şi se supără încă mai mult sau că n-a dobîndit încă sau că n-a dobîndit deloc fericirea, pe care vede că au primit-o alţii. **5.** Pe lîngă aceasta, se ruşinează şi de păcatele săvîrşite de el, care sînt pentru cel credincios cele mai mari pedepse. Că bună este dreptatea lui Dumnezeu şi dreaptă este bunătatea Lui. **6.** Chiar dacă vor înceta chinurile după expierea pedepsei şi după curăţirea fiecăruia, cei care vor fi învredniciţi

415. *Ps.* 14, 1.
416. *In.* 1, 47.
417. *Mt.* 5, 8.
418. *In.* 1, 47.
419. Potrivit alegorizării lui Clement (Stromata IV, 109, 2), numărul şapte înseamnă odihnă faţă de orice faptă rea; numărul opt înseamnă săvîrşirea de fapte bune.
420. *In.* 10, 16.
421. *In.* 10, 27.
422. *Mt.* 9, 22; *Mc.* 5, 34; 10, 52; *Lc.* 8, 48; 18, 42.
423. *Iac.* 2, 17.

de alt staul [424] vor simți cea mai mare durere pentru că nu sînt împreună cu cei care au fost slăviți pentru dreptatea lor.

110. 1. Astfel Solomon numește pe gnostic înțelept din pricina celor care-i laudă locașul, grăind așa: «*Vor vedea sfîrșitul înțeleptului și nu vor pricepe ce a hotărît cu el Dumnezeu și în ce l-a întărit pe el Domnul*» [425]. **2.** Iar despre slava lui vor zice: «*Acesta este, oare, acela de care noi ne băteam joc și ne era pildă de batjocură? Noi, nebunii, am socotit viața lui nebunie și sfîrșitul lui fără de cinste. Cum s-a socotit între fiii lui Dumnezeu și cum soarta lui este între sfinți?*» [426]. **3.** Deci nu numai credinciosul, ci și păgînul este judecat pe foarte bună dreptate. Pentru că Dumnezeu știa — că El cunoaște viitorul — că păgînul nu va crede; totuși, ca să-l ridice la desăvîrșirea proprie lui, i-a dat filozofia, iar înainte de a-i da credința, i-a dat soarele și luna și stelele spre închinare; că, după cum spune legea, Dumnezeu a făcut aceasta pentru păgîni, ca să nu ajungă ei desăvîrșiți fără Dumnezeu și să se strice [427]. **4.** Dar pentru că păgînii n-au ținut seamă de această poruncă și s-au închinat la statui sculptate, vor fi judecați, dacă nu se pocăiesc; unii, că n-au voit să creadă în Dumnezeu, deși ar fi putut, iar alții, chiar dacă au voit, nu și-au dat silința să ajungă credincioși. **111. 1.** Da, vor fi judecați și aceia care nu se vor întoarce de la închinarea la stele la închinarea Creatorului universului. Că această cale le-a fost dată neamurilor, ca, prin închinarea la stele, să se urce la închinarea lui Dumnezeu. **2.** Dar aceia n-au vrut să rămînă la închinarea stelelor, care li s-a dat lor, ci s-au coborît mai jos de stele și s-au închinat la pietre și la lemne, încît, așa cum spune Scriptura, «*au fost socotiți ca prafu*l [428] *și cu o picătură din cadă*» [429], au fost de prisos pentru mîntuire și lepădați din trupul Bisericii. **3.** Așadar, după cum a te mîntui în chip simplu este o faptă de mijloc, pe cînd a te mîntui așa cum este drept și cum se cuvine este o faptă desăvîrșită, tot așa și orice faptă a gnosticului este o faptă desăvîrșită, pe cînd fapta unui simplu credincios se numește o faptă mijlocie, pentru că nu-i făcută încă în chip rațional și nici nu-i săvîrșită la înălțimea cuvenită; și dimpotrivă, fapta unui păgîn este păcătoasă. Că Scripturile spun, că nu trebuie să cauți atîta să faci binele, ci ca faptele bune să fie săvîrșite pentru un scop anumit și lucrate potrivit rațiunii. **112. 1.** După cum cei care nu știu să cînte din liră nu trebuie să se atingă de liră și nici cei care nu știu să cînte din flaut nu

424. *In.* 10, 16.
425. *Înț. Sol.* 4, 17.
426. *Înț. Sol.* 5, 4—5.
427. *Deut.* 4, 19.
428. *Ps.* 1, 4.
429. *Is.* 40, 15.

trebuie să se apropie de flaut, tot așa nu trebuie să se atingă de lucruri cei care n-au primit gnoza și nu știu cum trebuie să se folosească de lucruri în cursul întregii lor vieți. **2.** Lupta pentru libertate n-o duc numai ostașii, care luptă în războaie, ci și cei care iau cuvîntul la ospețe, în casă și în tribunale, ca și cei care se rușinează să fie prizonierii plăcerii.

«Niciclnd nu voi schimba virtutea cu un cîștig nedrept» [430].

3. Cîștig nedrept sînt, într-adevăr, plăcerea și supărarea, pofta și frica și, *ca să spun pe scurt, patimile sufletului*, care pentru *moment* te desfată, dar mai pe urmă te scîrbesc. «*Ce folos, dacă vei dobîndi lumea*, spune Domnul, *dar îți vei pierde sufletul?*» [431]. **4.** E lămurit, deci, că cei care nu săvîrșesc fapte bune nici nu cunosc pe cele ce le sînt de folos ; iar dacă este așa, atunci niște oameni ca aceștia nici nu știu să se roage cum trebuie, ca să primească de la Dumnezeu cele ce sînt spre binele lor ; că nici nu știu care sînt lucrurile bune cu adevărat ; iar dacă le primesc, nu știu să prețuiască darul și nici să-l folosească după vrednicie ; că din pricina lipsei de experiență și a marii lor lipse de învățătură nu știu să se folosească bine de darurile date, că încă nu știu cum trebuie folosite darurile dumnezeiești. Da, lipsa de învățătură este pricina neștiinței lor.

113. 1. Mi se pare fanfaronadă lauda unui suflet — chiar dacă-i cu conștiința curată — care rostește aceste cuvinte cînd vin peste el necazuri, la care nu se aștepta :

«Cu acestea chiar trebuie să mă lupt,
Că dreptatea e cu mine ;
Dreptatea va fi aliatul meu !
Niciclnd n-am să fiu biruit ! Că am lucrat bine» [432].

2. Conștiința curată te face să fii cuvios față de Dumnezeu și drept față de oameni ; păstrează curat sufletul și are gînduri sfinte, cuvinte curate și fapte drepte. **3.** În acest chip, sufletul, primind putere de la Domnul, se străduiește să fie Dumnezeu ; socotește că nu este alt rău decît ignoranța și faptele săvîrșite împotriva dreptei rațiuni ; mulțumește totdeauna lui Dumnezeu pentru toate prin auzire corectă, prin lecturi dumnezeiești, prin discuții adevărate, prin prinosuri sfinte, prin rugăciune fericită, lăudînd și cîntînd lui Dumnezeu, binecuvîntînd și cîntînd psalmi. Un suflet ca acesta nu se desparte în nici o împrejurare de Dumnezeu. **4.** Așadar, pe bună dreptate s-a spus : «*Cei ce se încred în Dumnezeu*

430. *PLG*, Adesp. 104 B ; Pindar, *Pyth.*, IV, 140.
431. *Mt.* 16, 26 ; *Mc.* 8, 36 ; *Lc.* 9, 25.
432. Euripide, *Fragm. inc.*, 918, 1, 3—5.

vor înțelege adevărul, iar cei credincioși vor petrece cu El în dragoste» [433]. Vezi cîte lucruri mari spune Înțelepciunea despre gnostici ? **114. 1.** Tot așa, deci, și locașurile sînt felurite, după vrednicia celor care au crezut. Astfel Solomon spune : *«I se va da lui harul cel ales al credinței și soartă mai plăcută în Biserica Domnului»* [434]. **2.** Acest comparativ : *«soartă mai plăcută»* arată locurile mai de jos în Biserica lui Dumnezeu, care este întreaga Biserică ; dar rămîne să ne gîndim la modul superlativ al sorții, la locașul unde este Domnul. **3.** Aceste trei locașuri, care sînt pentru cei aleși, sînt arătate simbolic prin numerele din Evanghelie : treizeci, șaizeci și o sută [435]. **4.** Moștenirea desăvîrșită este a acelora care au ajuns *«la starea de bărbat desăvîrșit»* [436], *«după chipul»* [437] Domnului ; iar *«asemănarea»* [438] nu este, după cum gîndesc unii, o asemănare cu forma trupului omenesc — că această concluzie este atee — **5.** nici asemănarea potrivit virtuții, adică asemănarea cu prima cauză, că este lipsită de credință și această explicație a celor care gîndesc că aceeași virtute o are și omul și atotputernicul Dumnezeu. Că spune Scriptura : *«Ai cugetat fărdelege, că voi fi asemenea ție»* [439] ; iar Domnul spune : *«Ajunge ucenicului să fie ca dascălul său»* [440]. **6.** Așadar, este *«după asemănarea»* lui Dumnezeu cel care a fost rînduit în înfiere [441] și în prietenie cu Dumnezeu, pentru că este împreună-moștenitor cu domnii și cu dumnezeii, dacă este desăvîrșit după Evanghelie, așa cum a învățat Însuși Domnul [442].

CAPITOLUL XV

115. 1. Gnosticul, deci, oglindește în sine asemănarea cea mai apropiată de Dumnezeu, adică gîndirea Dascălului, cînd Acesta instruiește pe cei pricepuți și cumpătați ; gnosticul pricepe gîndirea Dascălului, așa cum a voit Cel care a predat-o ; și mai ales își însușește măreața Lui gîndire. La rîndul său, gnosticul predă admirabil învățătura *«de pe acoperișuri»* [443] celor care vor să fie ziditi pe o temelie înaltă, dar își începe lucrarea învățăturilor sale dînd ca pildă propria sa viețuire. **2.** Că Domnul a dat porunci care pot fi împlinite. Și într-adevăr, cel care este

433. *Înț. Sol.* 3, 9.
434. *Înț. Sol.* 3, 14.
435. *Mt.* 13, 8.
436. *Ef.* 4, 13.
437. *Fac.* 1, 26.
438. *Fac.* 1, 26.
439. *Ps.* 49, 22.
440. *Mt.* 10, 25.
441. *Ef.* 1, 5.
442. *Mt.* 5, 48.
443. *Mt.* 10, 27 ; *Lc.* 12, 3.

de neam împărătesc, cel care-i creştin, trebuie să aibă puterea de a conduce şi de a stăpîni, pentru că nu ni s-a poruncit atît doar să stăpînim numai fiarele din afară [444], ci şi patimile sălbatice, care sînt în noi. **3.** După cum se pare, gnosticul se mîntuie pe temeiul unei depline cunoaşteri a vieţuirii reale şi a vieţuirii bune, pentru că el pricepe şi lucrează *«mai mult decît cărturarii şi fariseii»* [445]. **4.** *«Încordează-Ţi arcul,* scrie David, *propăşeşte şi împărăţeşte pentru adevăr, blîndeţe şi dreptate şi Te va povăţui minunat dreapta Ta»* [446], adică Domnul. **5.** *«Cine este înţelept şi va pricepe acestea? Cine este priceput şi va cunoaşte acestea? Că drepte sînt căile Domnului»* [447] zice profetul. Prin aceste cuvinte se arată că numai gnosticul poate pricepe şi lămuri cele spuse în chip ascuns de Duhul; **6.** şi : *«Cel ce pricepe va tăcea în vremea aceea»* [448], zice Scriptura; adică nu va grăi celor nevrednici; că spune şi Domnul : *«Cine are urechi de auzit să audă»* [449]; vrea să spună că nu este dat tuturora să audă şi să priceapă. **116. 1.** Astfel David scrie : *«Apă întunecoasă în norii văzduhului; de strălucirea feţei Lui, norii au fugit; grindină şi cărbuni de foc»* [450]. Cuvintele acestea ne învaţă că sfintele cuvinte ale lui Dumnezeu sînt ascunse. **2.** Ne arată că pentru gnostici cuvintele lui Dumnezeu sînt limpezi şi strălucitoare cum este grindina, care cade fără pată de sus de la Dumnezeu, dar pentru cei mulţi sînt aşa cum sînt cărbunii în care focul este stins şi care nu se vor aprinde şi nu vor da lumină, dacă cineva nu-i va aprinde şi nu le va da din nou viaţă. **3.** *«Domnul,* spune Scriptura, *îmi dă limbă de învăţătură, ca să cunosc»,* la timp potrivit, *«cînd trebuie să spun cuvînt»* [451], nu numai în vreme de mucenicie, ci şi cînd este vorba de întrebat sau de dat răspuns. Şi : *«Învăţătura Domnului îmi deschide gura»* [452]. Gnosticul ştie, deci, cum să folosească cuvîntul, cînd, cum şi către cine. **117. 1.** Dar şi apostolul, cînd a spus : *«după stihiile lumii acesteia, nu după Hristos»* [453], a arătat că învăţătura elenă este o învăţătură elementară; desăvîrşită este, însă, învăţătura lui Hristos, după cum am arătat mai înainte [454].

2. Astfel, măslinul sălbatic este altoit într-un măslin bun şi ajunge şi el măslin bun; că altoiul se foloseşte, în loc de pămînt, de pomul în

444. *Fac.* 1, 28.
445. *Mt.* 5, 20.
446. *Ps.* 44, 5.
447. *Osea* 14, 10.
448. *Amos,* 5, 13.
449. *Mt.* 11, 15; 13, 9. 43; *Mc.* 4, 9. 23; *Lc.* 8, 8; 14, 35.
450. *Ps.* 17, 13—14.
451. *Is.* 50, 4.
452. *Is.* 50, 6.
453. *Col.* 2, 8.
454. Stromata VI, 62, 1—2.

care a fost altoit. **3.** Toate plantele au răsărit deodată la porunca dumnezeiască. Chiar dacă măslinul sălbatic este un măslin sălbatic, totuşi ramurile lui încununează pe învingătorii de la jocurile olimpice; iar ulmul ridică viţa de vie la înălţime şi o face de dă roadă bogată [455]. **4.** Vedem că absorb mai multă hrană copacii, pentru că nu au de copt fructe; iar pomii sălbatici fac mai puţine fructe decît pomii buni; pricina este că sînt sălbatici şi le lipseşte puterea coacerii fructelor. **118. 1.** Deci măslinul altoit absoarbe mai multă hrană, pentru că a fost altoit într-un măslin sălbatic; şi acesta continuă să dea hrană pentru coacerea fructelor, aşa că se aseamănă în privinţa calităţii fructelor cu măslinul bun. Aşa este şi cu filozoful; se aseamănă cu un măslin sălbatic, că are în el multe fructe, care nu se pot mînca, că este rîvnitor pentru cercetare, capabil să înţeleagă repede şi-i doritor de grăsimea adevărului; dar dacă primeşte, prin credinţă, puterea cea dumnezeiască, este altoit în gnoza cea bună şi nobilă, ca şi măslinul cel sălbatic; este altoit cu adevărat în învăţătura cea bună şi plină de milă şi duce la maturitate hrana ce i s-a dat; şi astfel ajunge măslin bun. **2.** Altoirea înnobilează pe cei de viţă proastă şi se sileşte, prin arta grădinăritului şi prin ştiinţa gnostică, să facă pricepuţi pe cei fără pricepere.

119. 1. Se spune că sînt patru feluri de altoire. Unul, potrivit căruia altoiul trebuie aşezat între lemnul pomului şi coajă. Aşa sînt catehizaţi oamenii simpli dintre păgîni, care primesc superficial învăţătura. **2.** Al doilea fel de altoire, atunci cînd se taie lemnul pomului sălbatic şi se implantează în el altoiul nobil. Aşa se întîmplă cu filozofii; lor li se taie doctrinele şi se implantează în ei cunoştinţa adevărului. Tot aşa şi iudeilor, li se deschide Scriptura cea Veche şi se altoieşte în ea sadul cel nou şi nobil al măslinului. **3.** Al treilea fel de altoire se aplică celor sălbatici şi ereticilor, care sînt aduşi la adevăr cu forţa. Se taie, cu un cuţit ascuţit, fără să vatămi, cei doi pomi, în formă de colţ pînă se ajunge la măduvă şi-i legi unul de altul. **4.** Al patrulea mod de altoire este aşa numita altoire prin grefă. Se taie din trunchiul unui pom nobil un mugur, dar odată cu el se taie în jurul lui şi coaja pomului în lungime cam de patru degete, apoi se răzuieşte trunchiul pomului sălbatic pe o întindere de mărimea mugurului şi aşa se pune mugurul înăuntru, se leagă cu sfoară şi se pune de jur împrejur lut, avînd grijă ca mugurul să rămînă nevătămat şi neatins. Acest fel de altoire este propriu învăţăturii gnostice, singura în stare să cerceteze lucrurile. Negreşit, altoirea aceasta este de folos mai cu seamă pentru pomii buni.

455. Herma, *Păstorul*, Pilda II, *op. cit.*, p. 268—269.

120. 1. Se poate ca altoirea în măslinul cel bun, de care vorbește apostolul [456], să fie făcută de Însuși Hristos ; că firea cea sălbatică și necredincioasă se sădește în Hristos, adică sînt sădiți în Hristos cei care cred în El. Că este mai bine cînd credința fiecărui credincios este altoită chiar în suflet. **2.** Că și Sfîntul Duh se răsădește în acest chip ; se împarte în sufletul fiecărui credincios, fără ca Duhul să se împartă. **3.** Solomon, vorbind despre gnoză, spune acestea : *«Luminată și nevestejită este înțelepciunea și lesne se vede de cei ce o iubesc ; este cunoscută mai dinainte de cei ce o doresc. Cel care se scoală de dimineață, ca să ajungă la ea, nu trebuie să se ostenească mult. A te gîndi la ea, înseamnă a avea pricepere desăvîrșită, iar cel ce privegheză pentru ea, curînd va fi fără de grijă. Că înțelepciunea umblă încoace și încolo, căutînd pe cei vrednici de ea» — «că nu toți au cunoștință»* [457] *— «și în căile lor li se arată binevoitoare»* [458]. *«Căi»* înseamnă : felul de a trăi și varietatea mare de viețuire, pe care o dau Testamentele. **121. 1.** Și Solomon adaugă : *«Și în orice gînd, ea îi întîlnește»* [459], se lasă a fi văzută în felurite chipuri, adică prin orice învățătură. **2.** Apoi Solomon, adăugînd dragostea, care desăvîrșește totul, adaugă și această concluzie convingătoare și adevărată, folosind cuvinte silogistice și argumente temeinice : *«Început al înțelepciunii este pofta cea adevărată de învățătură»* — adică de gnoză — ; *«grija de învățătură este dragostea ; iar dragostea este păzirea legilor ; iar păzirea legilor este temeiul nestricăciunii ; iar nestricăciunea te face să fii aproape de Dumnezeu. Deci pofta de înțelepciune te urcă la împărăție»* [460]. **3.** După părerea mea, Solomon învață că adevărata învățătură constă în dorința de a dobîndi gnoza ; deprinderea învățăturii constă în dragostea de gnoză ; dragostea este păzirea poruncilor, care duc la gnoză, iar păzirea poruncilor este temeiul poruncilor, datorită căreia vine nestricăciunea, iar *«nestricăciunea te face să fii aproape de Dumnezeu* [461]. Deci dacă dragostea de gnoză te face nestricăcios și urcă pe cel ce este împărătesc aproape de Împăratul Dumnezeu, trebuie, deci, căutată gnoza pînă ce o găsești. **4.** Căutarea este o pornire spre înțelegere ; și, prin anumite semne, cunoști că ai găsit ce căutai ; iar găsirea înseamnă sfîrșitul și încetarea căutării, pentru că găsirea înseamnă înțelegere ; iar aceasta este gnoza. Propriu vorbind, gnoza este găsire, pentru că este înțelegerea căutării. Iar semnele, după cum se spune, sînt : ceea ce premerge, ceea ce însoțește și ceea ce urmează.

456. *Rom.* 11, 24.
457. *I Cor.* 8, 7.
458. *Înț. Sol.* 6, 12—16.
459. *Înț. Sol.* 6, 16.
460. *Înț. Sol.* 6, 17—20.
461. *Înț. Sol.* 6, 19.

122. 1. Aşadar, găsire a căutării despre Dumnezeu este învăţătura dată prin Fiul; semn că este Mîntuitorul nostru, este Însuşi Acel Fiu al lui Dumnezeu; semne premergătoare sînt profeţiile, care L-au propovăduit; semne însoţitoare sînt mărturiile despre naşterea Lui în trup; iar semnele, care au urmat, sînt propovăduirile după înălţare, care arată lămurit puterile Lui. **2.** Dovada că adevărul este la noi este faptul că Însuşi Fiul lui Dumnezeu ne-a învăţat adevărul. Dacă la baza oricărei cercetări se găsesc aceste elemente generale: persoana şi lucrul, atunci numai la noi se arată cu adevărat adevărul; persoana, în care adevărul este arătat, este Fiul lui Dumnezeu; iar lucrul este puterea credinţei, care a biruit pe tot cel care i-a stat împotrivă, oricare ar fi fost acela, şi chiar lumea întreagă, care i s-a împotrivit. **3.** Dar pentru că acest lucru este recunoscut de toată lumea şi este întărit de fapte şi cuvinte veşnice, e clar că cel care nu crede că este pronie şi este cu adevărat fără Dumnezeu, acela merită pedeapsă şi nu merită să te contrazici cu el. În faţa noastră stă altă sarcină: ce să facem şi în ce chip să trăim ca să ajungem la cunoaşterea atotputernicului Dumnezeu, şi cum să cinstim Dumnezeirea, ca să fim pricinuitorii propriei noastre mîntuiri. Ştim, apoi, că nu de la sofişti, ci de la Dumnezeu cunoaştem şi învăţăm ce-I este bineplăcut lui Dumnezeu; de aceea căutăm să lucrăm cu dreptate şi cu sfinţenie. **4.** Lui Dumnezeu Îi este bineplăcut să ne mîntuim; iar mîntuirea se dobîndeşte prin fapte bune şi gnoză. Pentru amîndouă, Domnul ne este Dascăl.

123. 1. Dacă şi după cum spune Platon, a fost cu putinţă să cunoaştem adevărul numai de la Dumnezeu şi de la descendenţii lui Dumnezeu [462], atunci pe bună dreptate ne lăudăm că am fost învăţaţi adevărul de Fiul lui Dumnezeu, alegînd mărturiile din cuvintele dumnezeieşti: unele fiind profeţite, iar altele fiind spuse chiar de Fiul lui Dumnezeu. Dar nu sînt de lepădat nici învăţăturile care ne ajută să aflăm adevărul. **2.** Că filozofia, care vorbeşte de pronie, de răsplata unei vieţi curate şi de pedepsirea unei vieţi rele, face pe scurt teologie, dar, în ce priveşte exactitatea învăţăturilor şi a amănuntelor, filozofia nu dă răspunsuri mîntuitoare. Filozofia nu învaţă la fel cu noi nici despre Fiul lui Dumnezeu, nici despre rînduiala făcută de Dumnezeu potrivit proniei Sale, nici nu a cunoscut adevărata slujire a lui Dumnezeu. **3.** De aceea şcolile din filozofia barbară, chiar dacă vorbesc de un Dumnezeu, chiar dacă înalţă imne lui Hristos, ele vorbesc în general, nu potrivit adevărului; că şcolile acelea au descoperit lîngă Dumnezeul adevărat un alt Dumnezeu şi vorbesc de un Hristos, Care nu este predat de pro-

462. Platon, *Timeu*, 40 DE.

feţii. Dar nici nu sînt împotriva noastră învăţăturile lor mincinoase, atîta vreme cît nu se împotrivesc vieţuirii celei după adevăr. **124. 1.** Astfel, Pavel a tăiat împrejur pe Timotei din pricina iudeilor care au crezut în Hristos [463], ca nu cumva, desfiinţînd poruncile mai trupeşti ale legii, să cadă din credinţă cei care au fost instruiţi de lege ; ştia doar bine Pavel că tăierea împrejur nu mîntuie [464]. Dealtfel, Pavel mărturiseşte că s-a făcut tuturor toate, ca pe toţi să-i cîştige [465], a făcut un pogorămînt, dar nu s-a atins de cele mai de seamă învăţături. **2.** Daniil, apoi, a purtat colierul de aur al împăratului perşilor, dar n-a uitat că poporul său este strivit de robie [466]. **3.** Aşadar, nu falsifică adevărul cei care fac pogorămînt pentru rînduiala mîntuirii, nici cei care greşesc în părţile mici, ci cei care greşesc în învăţăturile cele mai importante, care tăgăduiesc pe Domnul, atît cît le stă în putinţă, care lipsesc pe Domnul de adevărata Lui învăţătură, care nu vorbesc după vrednicie de Scripturile lui Dumnezeu şi ale Domnului şi nici nu le predau după vrednicie. **4.** Bunuri date de Dumnezeu sînt înţelegerea şi trăirea tradiţiei celei cinstitoare de Dumnezeu, potrivită învăţăturii Domnului, transmisă prin apostolii Lui. **5.** «*Ceea ce auziţi la ureche*» — adică în ascuns şi în taină, că de unele ca acestea se zice că sînt spuse în chip alegoric — «*propovăduiţi-le de pe acoperişuri*» [467], zice Domnul. Că noi am primit Scripturile cu simţăminte înalte, le transmitem cu glas tare şi le interpretăm potrivit îndreptarului adevărului. **6.** Că nici profeţia şi nici Însuşi Mîntuitorul n-au grăit aşa simplu tainele cele dumnezeieşti, încît să poată fi înţelese uşor de orişicare, ci au grăit în pilde. **125. 1.** Apostolii spun despre Domnul că «*toate le-a grăit în pilde şi fără pilde nu le grăia nimic*» [468]. **2.** Dacă «*toate prin El s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut*» [469], atunci şi profeţia şi legea prin El s-au făcut şi prin El au fost grăite în pilde legea şi profeţia. Dar Scriptura zice : «*Toate sînt drepte înaintea celor pricepuţi*» [470], adică înaintea tuturor acelora care au primit, potrivit îndreptarului bisericesc, tîlcuirea Scripturilor, lămurită de Domnul, şi au păstrat-o. **3.** Îndreptar bisericesc este acordul şi simfonia legii şi a profeţilor prin Testamentul dat la venirea Domnului. **4.** Priceperea vine în urma cunoaşterii, iar cumpătarea vine în urma priceperii ; spus să fie că priceperea este în cunoaşterea dumnezeiască şi în cei îndumnezeiţi, iar cumpătarea este muritoare şi este în oamenii care filozo-

463. *Fapte* 16, 3.
464. *I Cor.* 7, 19.
465. *I Cor.* 9, 22.
466. *Dan.* 5, 7.
467. *Mt.* 10, 27.
468. *Mt.* 13, 34.
469. *In.* 1, 3.
470. *Prov.* 8, 9.

fează, dar care nu sînt încă înțelepți. **5.** Dacă virtutea este dumnezeiască, atunci este dumnezeiască și cunoașterea ei. Cumpătarea este o pricepere nedesăvîrșită; dorește priceperea, este activă, dîndu-și multă osteneală, dar nu e contemplativă; este, negreșit, ca și dreptatea omenească; este comună, stă mai jos decît sfințenia, care este dreptate dumnezeiască. **6.** Pentru omul desăvîrșit dreptatea nu este un rezultat al consiliilor cetățenești, nici al opreliștii legii, ci este o consecință a propriei sale acțiuni și a dragostei sale de Dumnezeu.

126. 1. Pentru multe pricini Scripturile ascund sensul lor: în primul loc, ca să ne fie drag să le cercetăm și să fie totdeauna cu foarte mare luare aminte la găsirea cuvintelor mîntuitoare; în al doilea loc, că nici nu se cuvenea ca Scripturile să fie înțelese de toți, ca nu cumva cei ce le citesc să aducă vreo vătămare celor spuse de Sfîntul Duh în chip mîntuitor. **2.** Pentru aceea sînt acoperite în pilde tainele celo sfinte ale profeților; sînt păstrate pentru cei aleși și pentru cei pe care credința lor i-a rînduit spre gnoză. **3.** Caracterul Scripturilor stă în aceea că ele vorbesc în pilde, pentru că și Domnul, deși nu era din lumea aceasta, a venit la oameni ca om al acestei lumi. El a purtat întreaga virtute și avea să urce pe om, pe locuitorul lumii, prin gnoză, la cele spirituale și esențiale; avea să-l urce din lumea aceasta în altă lume. **4.** Asta e pricina că este folosită în Scriptură vorbirea metaforică. De acest fel este pilda: un cuvînt care urcă pe omul priceput de la ceva neesențial, dar asemănător, la ceva esențial și real; sau, după cum spun unii, pilda este un mod de vorbire, care prezintă energic, cu alte cuvinte, ceea ce este esențial de spus. **127. 1.** Dealtfel întreaga iconomie a întrupării, care a fost prezisă de profeți despre Domnul, pare într-adevăr pildă pentru cei care n-au cunoscut adevărul, cînd cineva o spune, iar alții o aud — așa cum spune apostolul: pare «*iudeilor sminteală, iar elenilor nebunie*» [471] — anume că Fiul lui Dumnezeu, Cel Ce a făcut toate, a luat trup, a fost zămislit în pîntecele Fecioarei, în așa fel încît s-a născut trupul Său material; și drept urmare, întrucît s-a făcut aceasta, a pătimit și a înviat. **2.** Dar cînd au fost deschise Scripturile și ele au arătat adevărul celor care au urechi[472], atunci aceia au vestit ce a pătimit trupul, pe care l-a luat Domnul, Care este «*puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu*» [473]. **3.** Scriptura folosește modul de vorbire în pilde în toate împrejurările, care, după cum am arătat mai înainte [474], este cel mai vechi; și pe bună dreptate a fost întrebuințat mult, mai ales de profeți, pentru ca în acest chip Sfîntul

471. *I Cor.* 1, 23.
472. *Mt.* 11, 15; 13, 9. 43; *Mc.* 4, 9. 23; *Lc.* 8, 8; 14, 35.
473. *I Cor.* 1, 24.
474. Stromata V, 19, 3–4.

Duh să arate şi filozofilor eleni şi înţelepţilor celorlalţi barbari venirea viitoare a Domnului şi învăţătura tainică pe care avea s-o predea. **4.** Deci, pe bună dreptate, cînd profeţia propovăduia pe Domnul — ca să nu pară cumva că spune hule, pentru că propovăduirea profeţiei contrazicea concepţiile multora — atunci profeţii îmbrăcau ideile, pe care voiau să le spună, în cuvinte, care puteau să-i ducă pe aceia cu gîndul la alte idei. **5.** Astfel, toţi profeţii, care au prezis venirea Domnului şi odată cu ea au prezis şi tainele cele sfinte, au fost prigoniţi, au fost omoriţi, ca şi Însuşi Domnul, Care, prin viaţa şi învăţătura Lui, a lămurit scrierile profeţilor. Tot aşa şi ucenicii Lui, după ce Domnul a părăsit lumea aceasta, predicînd cuvîntul, au folosit vorbirea în pilde. **128. 1.** De aceea şi Petru în «Predica» lui, vorbind despre apostoli, zice : «Noi, deschizînd cărţile profeţilor, pe care le avem, în care se vorbeşte de Hristos Iisus, fie prin pilde, fie prin enigme, dar cu autoritate dumnezeiască şi textual, am găsit că profeţiile vorbesc de venirea Lui, de moartea Lui, de cruce şi de celelalte chinuri, la care L-au supus iudeii, de învierea Lui şi de înălţarea la ceruri, înainte de a se fi zidit Ierusalimul. Aşa precum s-au scris toate acelea, pe care trebuia să le pătimească El şi cele care vor fi după El. **2.** Cunoscînd, dar, toate acestea, am crezut în Dumnezeu, prin cele scrise despre El». **3.** Şi după cîteva cuvinte adaugă iarăşi, că profeţiile s-au făcut prin pronia dumnezeiască, grăind aşa: «Am cunoscut într-adevăr că Dumnezeu a poruncit acestea şi nimic nu spunem fără dovezi din Scriptură» [475].

129. 1. Limba ebraică are unele însuşiri particulare, ca dealtfel şi fiecare din celelalte limbi; că limba cuprinde unele forme lingvistice care arată caracterul naţional al unui popor. Gramaticii definesc limba ca fiind lexicul care ajută caracterul etnic. **2.** Profeţia nu este cunoscută în celelalte limbi. Grecii, însă, după modelul profeţiilor noastre, ascund cu intenţie sensul propriu al cuvintelor prin aşa numitele întorsături de stil; această întorsătură a sensului propriu se face şi în versuri şi în proză. **3.** Tropul este o figură de stil care deturnează cuvîntul de la sensul lui propriu la un sens impropriu pentru a împodobi şi a da graţie frazei. **4.** Profeţia, însă, nu se ocupă de formele cuvintelor pentru înfrumuseţarea frazei; şi pentru că nu toţi pot înţelege adevărul, profeţia îl ascunde în multe chipuri; dar îl face luminos numai celor iniţiaţi în gnoză şi numai celor care, mînaţi de dragoste, caută adevărul. **130. 1.** În filozofia barbară profeţia este numită şi «paremie» şi «pildă» şi «enigmă» ; este numită şi «înţelepciune», dar şi ca ceva deosebit de ea; este numită şi «învăţătură» şi «cuvinte de pricopere» şi «întorsături de cuvinte» şi «dreptate adevărată» şi învăţă-

475. *Predica lui Petru*, Fraqm. 9, 10, Dobschütz.

tură «pentru îndreptarea judecății» și «iscusință pentru cei fără răutate», dobîndită în urma învățăturii și «simțire și gîndire», dobîndite de cei de curînd catehizați [476]. **2.** Scriptura spune : «*Înțeleptul care aude aceste cuvinte ale profeților mai înțelept va fi; cel care le înțelege cîrmuire va dobîndi și va pricepe pilda și cuvîntul întunecos și graiurile înțelepților și enigmele*» [477]. **3.** Dacă s-a întîmplat ca limba elenă să se numească după numele fiului lui Zeus, al lui Helen, supranumit Deucalion, atunci, din cronologia pe care am stabilit-o mai înainte, ușor se poate vedea cu cîte generații este mai tîrzie limba elenilor față de limba evreilor.

131. 1. În continuare voi arăta, în fiecare din capitolele acestei scrieri, felurile de vorbire amintite mai înainte de profetul Solomon [478], pentru a înfățișa, cu deosebită artă, viețuirea pe care o duce gnosticul, potrivit îndreptarului adevărului. **2.** În vedenia lui Herma, puterea îngerească, arătată lui Herma în chipul Bisericii, nu i-a dat, oare, o cărticică și i-a poruncit să o copie, ca să o facă cunoscută celor aleși ? Herma spune că a copiat această cărticică «literă cu literă», pentru că nu putea despărți silabele [479]. **3.** Prin asta, a arătat că Scriptura poate fi înțeleasă de toți, la simpla citire; lucrul acesta îl face credința, care ține locul de învățămînt elementar. De aceea s-a spus, în chip alegoric, că citirea acelei cărți s-a făcut literă cu literă; dar cînd credința face progrese, atunci ajunge să explice gnostic Scripturile ; și avem citirea silabă cu silabă. **4.** Dar și Isaia a primit poruncă să ia o carte nouă, ca să scrie ceva [480]. Prin această poruncă, Duhul a profețit că are să vină mai tîrziu gnoza cea sfîntă, prin tîlcuirea Scripturilor; gnoza aceasta în acel timp era nescrisă, pentru că nu se cunoștea încă. Că la început a fost spusă în viu grai numai celor care o înțelegeau. **5.** Dar după ce Mîntuitorul a învățat pe apostoli, ne-a fost transmisă și nouă tradiția nescrisă a cuvîntului scris și, prin puterea lui Dumnezeu, a fost înscrisă în inimi noi [481], potrivit înnoirii Cărții.

132. 1. De aceea cei mai înțelepți dintre eleni afieroseau lui Hermes, despre care spuneau că este cuvînt, fructul unei rodii, pentru interpretările pe care le făcea. Căci cuvîntul ascunde în el multe înțelesuri. **2.** Pe bună dreptate, deci, Iisus, fiul lui Navi, a văzut dublu pe Moisi cînd s-a înălțat ; pe un Moisi cu îngerii, iar pe un alt Moisi învrednicit de înmormîntare în văgăunile de pe munți [482]. **3.** Iisus a văzut

476. *Prov.* 1, 1—4.
477. *Prov.* 1, 5—6.
478. *Prov.* 1, 1—6.
479. Herma, *Păstorul*, Vedenia II, 3—4, *op. cit.*, p. 230—231.
480. *Is.* 8, 1.
481. *II Cor.* 3, 3.
482. Iosif Flaviu, *Antichități*, IV, 8, 48.

vedenia aceasta stînd jos, răpit fiind cu duhul, împreună cu Haleb; dar nu au văzut amîndoi aceeaşi vedenie; ci unul a coborît de pe munte şi mai repede, pentru că ducea cu el povară mare; celălalt s-a coborît mai pe urmă şi a povestit slava pe care a văzut-o; el a putut să vadă mai bine decît celălalt pentru că şi era mai curat. După părerea mea, această istorisire arată că nu este a tuturora cunoştinţa [483]; pentru că unii văd numai corpul literelor, cuvintele şi numele; nu văd decît trupul lui Moisi; alţii pătrund sensul cuvintelor, văd cele ce arată numele, văd pe Moisi împreună cu îngerii. **4.** Negreşit tot aşa este şi cu cei care îl strigau pe Domnul; cei mai mulţi ziceau: «*Fiule al lui David, miluieşte-mă!*» [484]; dar puţini L-au cunoscut Fiu al lui Dumnezeu, ca Petru, pe care Domnul l-a şi fericit, pentru că nu trupul şi sîngele i-a descoperit adevărul, ci Tatăl Lui, Care este în ceruri [485]. Domnul a arătat cu asta că gnosticul nu cunoaşte pe Fiul Celui Atotputernic prin trupul cu care s-a născut, ci prin însăşi puterea Tatălui. **5.** Dobîndirea adevărului este grea nu numai celor care se apropie de el la întîmplare, ci chiar şi celor care se ocupă în chip special cu ştiinţa. Istoria lui Moisi ne arată că nici acestora nu li se dă putinţa să contemple adevărul în întregime, pînă ce nu se obişnuiesc să privească în faţă adevărul; cum a fost cu evreii care au privit slava care era pe faţa lui Moisi [486], ca şi cu sfinţii lui Israil, care au văzut vedenii de îngeri [487]; aşa putem şi noi să privim strălucirile adevărului.

CAPITOLUL XVI

133. 1. Să ne fie nouă pildă decalogul spre lămurire gnostică. Socot că este de prisos acum să mai spun că numărul zece este număr sfînt. Dacă plăcile cele scrise sînt «*lucrul lui Dumnezeu*» [488], atunci se va afla că ele arată creaţia naturii. Prin degetul lui Dumnezeu se înţelege puterea lui Dumnezeu prin care s-a săvîrşit crearea cerului şi a pămîntului, simbolizate prin cele două plăci ale decalogului. **2.** Că scrisul lui Dumnezeu şi forma literelor înscrise pe plăci sînt simboluri ale creaţiei lumii. **3.** Decalogul, ca imagine a cerului, cuprinde: soarele şi luna, stelele, norii, lumina, vîntul, apa, aerul, întunericul, focul. Acesta este decalogul natural al cerului. **4.** Iar ca imagine a pămîntului, decalogul cuprinde: oamenii, dobitoacele, tîrîtoarele, fiarele, dintre vie-

483. *I Cor.* 8, 7.
484. *Mt.* 9, 27; 15, 22; 20, 30. 31; *Mc.* 10, 47. 48; *Lc.* 18, 38. 39.
485. *Mt.* 16, 17.
486. *Ieş.* 34, 30.
487. *Dan.* 10, 7—14.
488. *Ieş.* 34, 30.

tăţile din apă : peştii şi chiţii, dintre păsări : păsările care se hrănesc cu carne şi păsările care se hrănesc cu verdeţuri, iar dintre arbori : pomii roditori şi cei neroditori. Acesta este decalogul natural al pămîntului. **5.** Şi corabia lui Noe, care le-a luat pe acestea, poate fi socotită cunoaştere a lucrurilor dumnezeieşti şi omeneşti, precum şi înţelepciune. Poate că cele două plăci ale decalogului sînt profeţia celor două testamente. **134. 1.** Cu taină s-au făcut din nou cele două plăci [489], pentru că se înmulţiseră şi neştiinţa şi păcatul. După cum se pare, s-au scris de două ori poruncile, pentru două feluri de duhuri: pentru duhul care conduce şi pentru duhul care este supus ; pentru că *«trupul pofteşte împotriva duhului şi duhul împotriva trupului»* [490]. **2.** Numărul zece se găseşte şi la om: cele cinci simţuri, apoi graiul, organele seminale, al optulea : răsuflarea ; al nouălea : partea conducătoare a sufletului; al zecelea: însuşirea caracteristică a Sfîntului Duh, care vine în om prin credinţă. **3.** Pe lîngă acestea încă se pare că legea a dat porunci celor zece părţi ale omului: vederii, auzului, mirosului, pipăitului, gustului, organelor perechi, care sînt în slujba acestor simţuri, mîinilor şi picioarelor. Aceasta e plăsmuirea omului. **135. 1.** Vine apoi sufletul şi după aceea partea conducătoare a sufletului, cu care gîndim; aceasta nu se naşte datorită depunerii seminţei; că fără a o socoti se adună numărul de zece, prin care omul săvîrşeşte orice lucrare. Potrivit acestei rînduieli, omul îndată ce se naşte îşi începe viaţa prin aceste simţuri. **2.** Spunem, însă, că raţiunea şi partea conducătoare a sufletului sînt cauza constitutivă a omului; dar şi partea iraţională este însufleţită şi este o părticică a părţii constitutive a fiinţei omeneşti. **3.** Astfel, puterea vitală, în care se cuprinde puterea nutritivă, puterea de creştere şi, în general, puterea de mişcare, a primit duhul trupesc, care se mişcă cu putere circulară în toate părţile, şi prin simţuri şi prin restul trupului; şi se simte mai întîi prin trup. **4.** Puterea de conducere are libertatea de voinţă; lîngă ea se află cercetarea, învăţarea şi gnoza. Dar raportul tuturor acestora se concentrează în unul singur, în partea conducătoare a sufletului; şi, datorită acestei părţi, omul trăieşte şi trăieşte într-un fel sau altul. **136. 1.** Deci, prin duhul trupesc, omul simte, pofteşte, se bucură, se mînie, se hrăneşte, creşte; prin el omul se îndreaptă spre fapte, pe care le săvîrşeşte potrivit ideilor şi gîndirii sale; cînd omul are stăpînire asupra poftelor, atunci puterea conducătoare a sufletului este stăpînă. **2.** Porunca : *«Să nu pofteşti !»* [491], îţi spune să nu fii rob duhului trupesc, ci să-l stăpîneşti, pentru că *«trupul pofteşte*

489. *Ieş.* 34, 1.
490. *Gal.* 5, 17.
491. *Ieş.* 20, 17.

împotriva duhului» — se împotrivește : adică voiește să nu fie păstrat ceea ce este potrivit firii — *«și duhul împotriva trupului»* [492] — poruncește, adică, omului să aibă o purtare conformă cu natura —. **3.** Poate că pe bună dreptate s-a spus că omul a fost făcut *«după chipul lui Dumnezeu»* [493], nu în privința construcției lui trupești, ci pentru că Dumnezeu creează toate prin Cuvînt, iar omul, cînd ajunge gnostic, săvîrșește cu rațiunea faptele cele bune. **4.** Pe bună dreptate, deci, s-a spus, în alt loc, că cele două plăci arată poruncile date, înainte de darea legii, celor două duhuri: duhului celui de la crearea omului și duhului celui conducător. **5.** Mișcările simțurilor dau naștere gîndurilor, care apoi se exteriorizează prin lucrarea trupului; din acestea două rezultă înțelegerea. **137. 1.** Și iarăși: după cum simțirea percepe lumea materială, tot așa gîndirea percepe lumea spirituală. Faptele și ele sînt de două feluri: unele constau din gîndire, altele din lucrare.

2. Cea dintîi poruncă a decalogului arată că există numai un singur Dumnezeu atotputernic, Care a condus pe popor din Egipt, prin pustie, în pămîntul strămoșesc [494], ca să înțeleagă, atît cît puteau, prin minunile dumnezeiești puterea Lui ; ca să se depărteze de la adorarea creaturilor și să-și pună toată nădejdea în adevăratul Dumnezeu. **3.** A doua poruncă arată că nu trebuie luată, nici transmisă măreața putere a lui Dumnezeu — că acesta este numele lui Dumnezeu ; că numai acest nume puteau să-l afle oamenii, ca dealtfel și acum cei mai mulți — că nu trebuie transmis numele Lui creaturilor și lucrurilor deșarte [495], pe care meseriașii le-au făcut, lucruri între care nu poate fi rînduit Cel Ce este [496]. Numai Însuși Cel Ce este, este într-o identitate necreată. **4.** A treia poruncă arată că lumea a fost făcută de Dumnezeu și că Dumnezeu ne-a dat nouă de odihnă ziua a șaptea din pricina greutăților vieții [497]. Că Dumnezeu nu obosește, nu este cuprins de patimi și nu are nevoie de ceva ; noi avem nevoie de odihnă, noi, care purtăm trup. **138. 1.** A șaptea zi este arătată, deci, ca zi de odihnă ; ziua aceasta, prin îndepărtarea de fapte rele, pregătește ziua cea dintîi, care este cu adevărat ziua odihnei noastre ; ea a fost și cea dintîi zi, în care a fost creată lumina, datorită căreia vedem totul și moștenim totul. **2.** Din această zi ne strălucește nouă înțelepciunea și gnoza. Că lumina adevărului este lumină adevărată, lipsită de umbră ; este Duh al Domnului împărțit, fără să fie împărțit, celor ce au fost sfințiți prin credință și ține loc de făclie pentru cunoașterea existențelor. **3.** Dacă urmăm luminii, în întreaga noastră viață, ajungem nepătimitori, iar

492. *Gal.* 5, 17.
493. *Fac.* 1, 27.
494. *Ieș.* 20, 2—6.
495. *Ieș.* 20, 7.
496. *Ieș.* 3, 14.
497. *Ieș.* 20, 8—11.

aceasta înseamnă odihnă. **4.** De aceea şi Solomon spune că înţelepciunea a fost făcută de Cel Atotputernic înainte de facerea cerului şi a pămîntului şi a tuturor existenţelor [498]; Solomon învaţă, apoi, că participarea la înţelepciune — vorbesc de o participare atît cît e cu putinţă omului, nu de o participare la fiinţa înţelepciunii — face pe om să cunoască cu pricepere lucrurile dumnezeieşti şi omeneşti. **5.** Ajunşi aici, trebuie amintite în treacăt şi acestea, pentru că a fost vorba de numărul şapte şi de numărul opt. Este foarte posibil ca numărul opt să fie propriu vorbind numărul şapte, iar numărul şapte, după toată evidenţa, este numărul şase; numărul opt este propriu vorbind zi de odihnă, pe cînd numărul şapte este zi de lucru. **6.** Facerea lumii s-a terminat în şase zile, iar mişcarea soarelui de la un tropic la altul se face în şase luni; într-o perioadă de timp cad frunzele, iar în altă perioadă de timp plantele răsar şi seminţele ajung la desăvîrşire. **139. 1.** Se spune că fetusul este în întregime format la şase luni, adică la 182 de zile, şi numărate, după cum spune doctorul Polib [499], în lucrarea sa *Despre copiii care se nasc la opt luni* şi filozoful Aristotel, în lucrarea sa: *Despre natură* [500]. **2.** Pitagorienii socotesc numărul şase număr desăvîrşit, pentru că au luat, după părerea mea, această idee din cartea despre facerea lumii a profetului Moisi; pitagorienii mai numesc numărul şase meseutis [501] şi gamos [502], pentru că se află la mijloc, adică între zece şi doi; că se află la distanţă egală între cele două numere. **3.** După cum căsătoria se naşte din unirea bărbatului cu femeia, tot aşa şi numărul şase este produsul unui număr nepereche: trei, care se numeşte număr bărbătesc, şi a unui număr pereche: doi, care se socoteşte număr femeiesc; că doi ori trei, fac şase. **4.** Tot atîtea la număr sînt şi mişcările cele mai generale, în care se mişcă întreaga creaţie: în sus, în jos, la dreapta, la stînga, înainte, înapoi.

140. 1. Pe bună dreptate, deci, numărul şapte este socotit fără mamă şi fără copii, pentru că se tîlcuieşte sabat şi este simbol al odihnei, cînd *«nici nu se însoară, nici nu se mărită»* [503]. Că acest număr nu-i produsul nici unui factor şi nici nu dă vreunul din numerele între unu şi zece. **2.** Numărul opt este numit cub, pentru că la sfera cerului cu stele fixe se mai numără şi cele şapte planete, prin care se realizează marele an, ca o perioadă a răsplătirii şi a împlinirii făgăduinţelor. **3.** De aceea Domnul, urcîndu-se pe munte [504], era al patrulea [505]; pe munte a ajuns al şase-

498. *Prov.* 8, 22—25.
499. Polib, medic, discipolul lui Hipocrate (sec. V î.Hr.).
500. Aristotel, *Fragm. 282*; Rose.
501. Meseutis — număr de la mijloc.
502. Gamos — căsătorie.
503. *Mt.* 22, 30; *Mc.* 12, 25; *Lc.* 20, 35.
504. *Mt.* 17, 1—5; *Mc.* 9, 2—7; *Lc.* 9, 28—35.
505. Era cu apostolii: Petru, Ioan şi Iacob.

lea [506], și Domnul este luminat de jur împrejur de o lumină duhovnicească, descoperind puterea Lui celor care au fost aleși s-o vadă, atît cît le era cu putință să o vadă; a șaptea persoană, glasul, propovăduiește că este Fiul lui Dumnezeu, pentru ca apostolii, care au văzut minunea, să fie încredințați cu privire la Domnul și să aibă liniște sufletească, iar Domnul, prin creație, pe care a arătat-o numărul șase, să apară ca numărul opt, ca Dumnezeu, arătînd în trup puterea Lui; ca om era numărat, dar rămas ascuns cine era El. **4.** Numărul șase se găsește în ordinea numerelor, dar șirul literelor alfabetului nu cuprinde semnul care arată numărul șase [507]. **141. 1.** În suita numerelor, fiecare unitate își păstrează locul său pînă la șapte și opt; în alfabet, însă, dacă numeri literele, zeta ocupă locul șase, iar eta ocupă locul șapte. **2.** Dar nu știu cum, în scrierea literelor alfabetului a fost scoasă litera ϛ' [508] și atunci, în alfabet, litera a șasea din alfabet devine numărul șapte, iar litera a șaptea devine numărul opt. **3.** De aceea se spune că în a șasea zi a fost făcut omul [509], ajungînd credincios literei, care reprezintă numărul șase, ca să primească îndată odihna moștenirii Domnului. **4.** Ceva asemănător arată și ceasul al șaselea al rînduielii celei mîntuitoare [510], în care s-a săvîrșit mîntuirea omului. **5.** La numărul opt sînt șapte spații intermediare, între unu și opt; la numărul șapte sînt șase spații intermediare. **6.** Altă explicație avem atunci cînd numărul șapte slăvește numărul opt [511], cînd *«cerurile spun cerurilor slava lui Dumnezeu»* [512]. Chipurile materiale ale corpurilor cerești sînt literele care prind glas în noi. **7.** Tot astfel și Însuși Domnul este numit *«alfa și omega, începutul și sfîrșitul»* [513], *«prin Care toate s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut»* [514]. Dar nu-i așa cum își închipuie unii că odihna lui Dumnezeu [515] înseamnă că Dumnezeu a încetat de a mai lucra. Dumnezeu este bun; dacă încetează vreodată de a face bine, încetează de a fi Dumnezeu; dar asta nu ni-i îngăduit s-o spunem. **142. 1.** Iată ce înseamnă odihna lui Dumnezeu! Înseamnă că Dumnezeu a poruncit să se păstreze fără schimbare, în toată vremea, ordinea pe care a pus-o în cele pe care le-a făcut și fiecare din făpturi să se odihnească, să pună capăt adică vechii lor neorînduieli. **2.** Cele create de Dumnezeu în dife-

506. Lor s-au adăugat: Moisi și Ilie.
507. Pentru notarea numerelor, grecii au folosit literele alfabetului; pentru numerele 6, 90 și 900 n-au folosit o literă din alfabet, ci au creat semne speciale.
508. Care reprezintă numărul șase.
509. *Fac.* 1, 26.
510. *Mt.* 27, 45; *Mc.* 15, 33; *Lc.* 23, 44; *In.* 19, 14.
511. Numărul șapte este simbol al lumii materiale, numărul opt simbol al lui Dumnezeu.
512. *Ps.* 18, 1.
513. *Apoc.* 1, 8; 21, 6; 22, 13.
514. *In.* 1, 3.
515. *Fac.* 2, 2.

rite zile s-au înşiruit într-o minunată suită şi au primit valoarea lor după ordinea apariţiei lor în timp; toate au ieşit din aceeaşi minte, dar nu toate cu aceeaşi valoare. Crearea fiecărei existenţe nu s-a făcut separat cu vocea, pentru că Dumnezeu a spus să se facă dintr-o dată crearea existenţelor. Că trebuia mai întîi să se numească ce avea să fie creat. **3.** De aceea, deci, au fost profeţite cele dintîi, din care cele de al doilea toate s-au făcut dintr-o singură substanţă, printr-o singură putere. După părerea mea, este voinţa lui Dumnezeu; una şi totdeauna identică cu ea însăşi. **4.** Cum ar fi putut fi făcută creaţia cînd exista timpul, cînd şi timpul a fost făcut odată cu creaturile?

Întreaga lume a tuturor vieţuitoarelor şi a tuturor planetelor se mişcă în cerc în spaţiul numărului şapte. **143. 1.** Şapte sînt îngerii cei întîi născuţi, conducătorii celorlalţi îngeri, cei care au cea mai mare putere; iar, după cum spun matematicienii, şapte sînt planetele care au conducerea lucrurilor pămînteşti; haldeii socotesc că datorită planetelor se întîmplă toate cele din viaţa aceasta muritoare şi se laudă că, uitîndu-se la ele, prevestesc şi viitorul; dintre stelele fixe, pleiadele sînt şapte; ursa mare şi ursa mică au şapte stele; după ele îşi rînduiesc lucrările lor agricultura şi navigaţia; iar luna îşi schimbă forma sa la şapte zile: **2.** în primele şapte zile este luna pe jumătate; în a doua perioadă de şapte zile, lună plină; în a treia perioadă de şapte zile, începe descreşterea şi este iarăşi luna pe jumătate, iar în patra perioadă de şapte zile, luna dispare. **3.** Matematicianul Seleuc [516] spune că luna are şapte faze: din neluminată ajunge lună nouă, apoi pe jumătate, apoi primul pătrar, apoi lună plină; iar cînd este în descreştere iarăşi al doilea pătrar, luna pe jumătate şi la fel, apoi lună nouă.

144. 1. «Vom cînta cîntece noi pe lira cu şapte coarde» [517].

Un poet vechi, nu neînsemnat, scrie acest vers, învăţîndu-ne că este o liră cu şapte coarde. **2.** Şi pe faţa noastră şapte sînt organele simţirii: doi ochi, două urechi, două nări, şi al şaptelea organ, gura. **3.** Elegiile lui Solon ne arată că schimbările vîrstei se fac la şapte ani, spunînd aşa:

4. «Cînd este încă mic copilul, îi creşte şirul dinţilor,
Dar îi cad mai întîi pînă la şapte ani;
Cînd Dumnezeu îl desăvîrşeşte, îi mai dă alţi şapte;
Şi se văd semne că tinereţea a sosit;
În a treia perioadă i se măresc mădularele,
Îi creşte păr pe faţă şi culoarea pielei i se schimbă;
5. În a patra perioadă de şapte ani oricine dobîndeşte puterea

516. Seleuc, vestit astronom şi matematician grec (sec. II—I î.d.Hr.).
517. Terpandru, *Fragm.* 4, 4, Diehl.

Cea mai mare, care are semnele virtuții bărbătești ;
În a cincea perioadă e bărbat în floarea vîrstei și se gîndește la căsătorie,
Caută să aibă copii pentru generația ce vine ;
În a șasea perioadă mintea bărbatului se îngrijește de toate,
Dar nici nu vrea să facă lucruri fără rost ;
6. În a șaptea perioadă de șapte ani și în a opta, în total paisprezece ani,
Mintea și limba omului ajung la mare înflorire ;
În a noua perioadă, omul mai e încă în putere, dar mai moderate-i sînt
Trupul și tăria spre marile înfăptuiri ;
În a zecea perioadă, cînd Dumnezeu îi mai dă șapte ani,
Nefiind încă istovit, îl așteaptă soarta morții» [518].

145. 1. Iarăși, ziua a șaptea și ziua a paisprezecea sînt zile critice în timpul bolilor, că în aceste zile firea luptă puternic cu cauzele bolilor. **2.** Iar Hermip [519] din Berit [520], în lucrarea sa *Despre numărul șapte*, aduce nenumărate pilde de acest fel, ca să arate că numărul șapte este sfînt. **3.** Fericitul David transmite în chip clar celor care cunosc un cuvînt tainic despre numărul șapte și numărul opt, spunînd așa în psalmi : «*Anii noștri s-au socotit ca pînza de păianjen ; zilele anilor noștri, în ei, șaptezeci de ani ; iar dacă vor fi în putere, optzeci de ani*» [521]. Dacă e mai mult, înseamnă să împărățim. **4.** Așadar, ca să învățăm că lumea a fost creată, dar să nu gîndim că Dumnezeu a făcut-o pe cînd exista timpul, profeția a adăugat : «*Aceasta este Cartea Facerii și a celor din ele, cînd au fost făcute ; în ziua în care Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul*» [522]. **5.** Cuvintele «*cînd au fost făcute*» sînt cuvinte nehotărîte și fără o precizare *a timpului* ; dar cuvintele : «*în ziua în care Dumnezeu a făcut*», adică : în ziua în care și prin care a făcut pe toate fără de care «*nimic nu s-a făcut*» [523], arată lucrarea prin Fiul, despre care David spune : «*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa*» [524], adică să ne desfătăm la ospățul cel dumnezeiesc de cunoașterea dată nouă prin Fiul. **6.** Este numit «*zi*» Cuvîntul Care luminează cele ascunse [525] și prin Care a venit, la lumină și naștere, fiecare creatură. **7.** Și, în general vorbind, decalogul se scrie cu litera iota [526], care arată numele cel fericit. Îl arată pe Iisus, Care este Cuvîntul.

146. 1. În continuare, a cincea poruncă a decalogului este porunca de a cinsti pe tată și pe mamă [527]. Scriptura spune lămurit că Dumnezeu

518. Solon, *Fragm. 19*, Diehl.
519. Hermip, istoric grec din Berit, a trăit pe timpul lui Adrian și a studiat Biblia cu Filon.
520. Berit, oraș în Fenicia.
521. *Ps.* 89, 10—11.
522. *Fac.* 2, 4.
523. *In.* 1, 3.
524. *Ps.* 117, 23.
525. *I Cor.* 4, 5.
526. Iota = ι, ca număr, numărul 10.
527. *Ieș.* 20, 12.

este Tată şi Domn. 2. De aceea Scriptura îi numeşte fii şi dumnezei pe cei care Îl cunosc pe Dumnezeu [528]. Creatorul universului este Domn şi Tată. Nu este mamă, cum gîndesc unii, substanţa din care am fost creaţi, nici Biserica, după cum îşi dau cu părerea alţii, ci gnoza cea dumnezeiască şi înţelepciunea, după cum spune Solomon, cînd numeşte înţelepciunea mamă a dreptilor. Înţelepciunea trebuie aleasă pentru ea însaşi. Şi iarăşi tot ce este frumos şi sfînt de la Dumnezeu, este cunoscut prin Fiul.

3. Poruncii acesteia îi urmează porunca despre desfrînare [529]. Desfrînare este atunci cînd cineva părăseşte gnoza cea bisericească şi adevărată şi înţelegerea despre Dumnezeu şi se îndreaptă spre o învăţătură falsă, care nu se cuvine, adică îndumnezeieşte creaturile sau personifică ceva din cele ce nu există, depăşind gnoza, dar mai bine spus, despărţindu-se de gnoză. Învăţătura falsă este străină de gnostic, după cum învăţătura cea adevărată îi este proprie şi foarte apropiată. **147. 1.** Pentru că şi vrednicul apostol numeşte idololatria unul din chipurile desfrîului [530], urmînd pe profetul care spune : «*A făcut desfrînare cu lemnul şi cu piatra* [531] ; *lemnului i-a zis : «Tatăl meu eşti tu !» ; şi pietrei : «Tu m-ai născut»* [532].

2. Urmează, apoi, porunca despre ucidere [533]. Uciderea este luarea cu sila a vieţii unui om. Cel care vrea să nimicească învăţătura cea adevărată despre Dumnezeu şi despre veşnicia Lui, ca să pună în locul ei minciuna, spunînd fie că universul este fără pronie, fie că lumea este necreată, fie că sînt minciuni temeiurile adevăratei învăţături, acela este cel mai mare criminal.

3. După această poruncă, vine porunca despre furt [543]. După cum cel care fură bunurile străine săvîrşeşte mare nedreptate şi primeşte pe bună dreptate pedepsele meritate, tot aşa şi cel care-şi însuşeşte cele dumnezeieşti din lucruri, prin arta sculpturii sau picturii, şi spune că el este făcătorul animalelor şi plantelor, ca şi cei care copiază filozofia cea adevărată, toţi aceştia sînt furi. **4.** Fie de eşti plugar, fie de eşti tată de copil, eşti numai un slujitor al aruncării seminţei ; Dumnezeu este, însă, Cel Care o face să crească şi să ajungă la desăvîrşirea ei naturală. **148. 1.** Cei mai mulţi oameni şi împreună cu ei şi filozofii atribuie stelelor creşterile şi schimbările din viaţă, lipsind, atît cît le stă în putinţă, pe Tatăl universului de neobosita Lui putere. 2. Stihiile naturii şi stelele, adică

528. *Ps.* 81, 6.
529. *Ieş.* 20, 14.
530. *Col.* 3, 5 ; *Gal.* 5, 20.
531. *Ier.* 3, 9 ; 2, 27.
532. *Ier.* 2, 27.
533. *Ieş.* 20, 13.
534. *Ieş.* 20, 15.

puterile care conduc universul, au primit poruncă să săvîrşească cele ce sînt proprii conducerii lumii şi se supun poruncilor date lor ; Cuvîntul Domnului le conduce, pentru că puterea dumnezeiască le lucrează pe toate în ascuns. **3.** Cel care spune că a descoperit singur ceva, sau că a făcut ceva din cele ce aparţin creaţiei, acela îşi va primi pedeapsa pentru îndrăzneala sa necredincioasă.

4. A zecea poruncă vorbeşte despre toate poftele [535]. După cum este pedepsit cel care poftește cele ce nu i se cuvin, tot aşa nu-i este îngăduit să poftească lucruri false, nici să-şi închipuie că, din cele create, fiinţele vii se pot singure mîntui sau pierde, iar cele neînsufleţite nicicum nu pot face asta ; şi dacă cineva zice că antidotul otrăvii nu poate vindeca, iar cucuta nu poate ucide, face, fără să-şi dea seama, un sofism. **5.** Dar nimic nu se săvîrşeşte fără ajutorul celui care foloseşte planta sau medicamentul, după cum nici securea fără cel ce taie, nici fierăstrăul fără cel ce-l mînuieşte. **6.** După cum aceste unelte nu pot săvîrşi singure nimic, dar au unele însuşiri naturale, care, prin lucrarea meşterului, îşi împlinesc menirea lor, tot aşa şi providenţa dumnezeiască atotcuprinzătoare îşi răspîndeşte puterea ei lucrătoare prin forţele din imediata ei apropiere pînă ce ajunge la fiecare existenţă în parte.

CAPITOLUL XVII

149. 1. Dar, după cum se pare, filozofii eleni vorbesc de Dumnezeu, dar nu-L cunosc, pentru că nu-L cinstesc pe Dumnezeu ca Dumnezeu [536]. Învăţăturile filozofilor sînt aşa cum spune Empedocle :

> «Din multe guri ies fără rost tot ce le vine
> Pe limbă, fără să ştie ceva despre univers» [537].

2. După cum tehnica transformă în foc lumina de la soare cînd ea trece printr-un vas de sticlă plin cu apă, tot aşa şi filozofia, dacă primeşte scînteia din dumnezeiasca Scriptură, atunci se poate lăuda cu cîteva idei. **3.** După cum toate vieţuitoarele respiră acelaşi aer , dar fiecare în alt chip şi spre ceva deosebit, tot aşa şi cei mai mulţi oameni se ocupă cu adevărul, dar mai bine spus, se ocupă cu cuvintele despre adevăr. **4.** Că nu grăiesc ceva despre adevăr, ci pun pasiunile lor pe seama lui Dumnezeu şi apoi le comentează. Îşi cheltuiesc viaţa discutînd despre probabilităţi, nu despre adevăr. Adevărul nu se învaţă prin imitare, ci prin învăţare. **5.** Nu credem în Hristos, ca să părem buni, după cum nici nu ne ducem în lumina soarelui, ca să arătăm că sîntem la soare, ci, aici, ca să ne încălzim, iar dincolo, ne silim să fim cu sufletul frumos şi să fim

535. *Ieş.* 20, 17.
536. *Rom.* 1, 21.
537. Empedocle, *Fragm.* 39, 2—3 ; Diels.

buni, pentru că sîntem creştini ; că *«a acelora ce se silesc este»* mai ales *«împărăţia»* [538], a acelora care, prin cercetare, prin învăţare şi prin exerciţiu desăvîrşit, îşi dau silinţa să primească titlul de împărat. **150. 1.** Deci, cel ce imită aparenţa acela falsifică şi ideile înnăscute. Dar cînd cineva primeşte de undeva o scînteie, atunci o aprinde în sufletul său cu dor şi cu învăţătură şi pune totul în mişcare ca să ajungă la deplină cunoaştere. **2.** Dacă cineva nu înţelege ceva, atunci nici nu-l doreşte şi nici nu îmbrăţişează folosul lui. **3.** La urmă gnosticul, la sfîrşitul faptelor sale bune, imită pe Domnul, atît cît oamenilor le este cu putinţă, pentru că a luat de la Domnul o însuşire care-l ajută să ajungă la asemănarea cu Dumnezeu. Cei care nu cunosc gnoza nici nu pot judeca drept adevărul. **4.** Nu-i cu putinţă să participăm la contemplaţiile gnostice, dacă nu ne golim pe noi înşine de ideile de mai înainte. În mod obişnuit, se numeşte adevăr tot ceea ce se sesizează cu mintea şi cu simţurile. **5.** Astfel este cu putinţă să faci deosebire între o pictură adevărată şi una de rînd, între o muzică serioasă şi o muzică desfrînată ; şi tot aşa este şi o filozofie adevărată spre deosebire de filozofia celorlalţi filozofi şi o frumuseţe adevărată spre deosebire de frumuseţea falsificată. **6.** Aşadar niciciînd nu trebuie să ne interesăm de părţi ale adevărului, care poartă numele de adevăr, ci trebuie să ne interesăm de însuşi adevărul ; şi nici nu trebuie să căutăm să cunoaştem doar numele adevărului. **7.** Numele «Dumnezeu» nu este unul, ci mii şi mii ; şi este deosebire între a căuta pe Dumnezeu şi a căuta să vorbeşti despre Dumnezeu. În general vorbind, în orice lucru trebuie făcută deosebire între substanţă şi accidente.

151. 1. În ce mă priveşte, mi-i de ajuns să spun că Dumnezeu este Domnul universului. Îl numesc pe Dumnezeu, în chip absolut, Domnul tuturor lucrurilor, al tuturora fără vreo excepţie. **2.** Aşadar, pentru că două sînt formele adevărului, numele adevărului şi esenţa adevărului, de aceea unii oameni vorbesc numai de numele adevărului ; aceştia sînt cei care se ocupă cu frumuseţile cuvintelor, sînt filozofii eleni ; cu esenţa adevărului, însă, ne ocupăm noi, barbarii. **3.** Astfel Domnul, nu fără temei, a vrut să se folosească de o formă smerită a trupului [539], ca nu cumva auditorii, lăudîndu-I frumuseţea trupului şi admirîndu-I frumuseţea chipului, să le fugă mintea în altă parte de la cuvintele Lui şi, fiind atenţi la cele trecătoare, să se depărteze de cele spirituale. **4.** Nu trebuie, deci, să ne uităm la cuvinte, ci la ce vor să spună ele. Învăţătura nu se încredinţează celor care sînt atenţi la cuvinte şi nu-şi dau silinţa să cunoască sensul lor. Că şi corbii imită glasul omenesc, fără să aibă vreo idee de ceea ce spun. O înţelegere inteligentă este aproape de credinţă. **5.** Aşa

538. *Mt.* 11, 12.
539. *Is.* 53, 2—3.

și Homer a spus : «Tatăl oamenilor și al zeilor» [540], fără să știe cine este Tatăl și cum este Tatăl. **152. 1.** După cum cel ce are mîini le are în chip firesc, ca să apuce cu ele, iar cine are ochi sănătoși îi are ca să vadă cu ei, tot așa și cel care a primit credința o are ca să participe la gnoză, dacă își cultivă mai departe credința și dacă dorește cu ardoare să zidească la temelia, pe care a pus-o, aur, argint, pietre prețioase [541]. **2.** Unul ca acesta nu făgăduiește că vrea să participe la cunoaștere, ci începe să participe. Nu se gîndește să participe, ci este îndată împărătesc, luminat și gnostic ; vrea să se atingă de realitățile gnozei, nu cu numele, ci cu fapta. **3.** Dumnezeu este bun și de aceea vrea ca omul, stăpînul întregii creații [542], să se mîntuie ; și Dumnezeu a îndreptat totul spre acest scop. Cea dintîi binefacere dată omului este existența, pe care i-a dat-o dintru început ; că trebuie mărturisit că e mai bună existența decît neexistența. Apoi Dumnezeu a îngăduit ca fiecare om să-și aibă firea sa ; și a avut-o ; și a îngăduit să-și îmbunătățească firea spre mai binele lui. **153. 1.** Deci nu este nepotrivit să spunem că și filozofia a fost dată de pronia dumnezeiască, ca să ne pregătească mai dinainte pentru desăvîrșirea care avea să ne vină prin Hristos. Dacă filozofiei nu-i este cumva rușine să ia lecții de la gnoza barbară, ca să înainteze spre adevăr ! **2.** Dacă și perii capului sînt numărați [543] și sînt numărate și cele mai neînsemnate mișcări ale sufletului, cum să nu fie și filozofia în planul lui Dumnezeu ? **3.** Lui Samson i s-a dat ca toată puterea lui să-i stea în păr [544], ca să înțeleagă că nimic nu se dă fără puterea lui Dumnezeu, chiar cele mai de disprețuit meserii din viață ; că stau și rămîn jos, după ieșirea sufletului din trup. **4.** Cu alte cuvinte, pronia lui Dumnezeu se revarsă peste toți de sus, din cele mai înalte locuri, ca dintr-un cap ; se revarsă, după cum spune Scriptura, *«ca mirul, care se pogoară pe barba lui Aaron și pe marginea veșmîntului lui»* [545], — adică a marelui Arhiereu, *«prin Care s-au făcut toate și fără de El nimic nu s-a făcut»* [546] — dar nu spre podoaba trupului ; iar filozofia, fără popor, este ca o haină. **154. 1.** Așadar filozofii, care s-au exercitat pentru propria lor învățătură într-un spirit inteligent, atunci cînd au studiat, nu o parte de filozofie, ci filozofia în totalitatea ei, au confirmat, prin mărturia lor, adevărul, cu dragoste de adevăr și fără îngîmfare ; au sporit în înțelegere ; și prin ideile bune luate de la alții, care aveau alte păreri decît ei, au putut, potrivit conducerii dumnezeiești, să se urce la înțelegerea negrăitei bunătăți a lui

540. Homer, *Iliada*, I, 544.
541. *I Cor.* 3, 12.
542. *Fac.* 1, 28—30.
543. *Mt.* 10, 30 ; *Lc.* 12, 7.
544. *Jud.* 16, 18.
545. *Ps.* 132, 2—8.
546. *In.* 1, 3.

Dumnezeu, care urcă, atît cît e cu putință, pe fiecare om spre o stare mai bună. 2. Apoi, acești filozofi, după ce au avut legături nu numai cu elenii, ci și cu barbarii, datorită trăirii comune cu ei, au ajuns la credință și la o înțelegere proprie. 3. Iar după ce au primit temelia adevărului, au mers mai departe cu cercetarea și prin aceasta au învățat să iubească; și, dorind cu înfocare cunoașterea, se grăbesc spre mîntuire. 4. De aceea spune Scriptura că Dumnezeu a dat meșterilor *«duh de înțelegere»* [547]; acesta nu-i altceva decît priceperea, puterea aceea sufletească de a contempla existențele, puterea de a fi consecvent, puterea de a deosebi ceea ce este asemenea și ceea ce nu este asemenea, puterea de a compara, de a porunci, de a interzice și de a conjectura cele viitoare. Această putere nu se referă numai la arte și meserii, ci și la filozofie. 155. 1. Dar pentru ce odinioară a fost numit și șarpele *«priceput»*? [548] Pentru că și la oamenii răi poți găsi puterea de a fi consecvenți, de a deosebi, de a compara și de a conjectura viitorul. 2. Datorită acestui fapt rămîn necunoscute cele mai multe fapte de nedreptate; că făcătorii de rele își aranjează mai dinainte treburile în așa fel ca, oricum și orice s-ar întîmpla, să scape de pedeapsă. 3. Priceperea este de multe feluri și se întinde în toată lumea, peste toate faptele omenești și-și schimbă numele după fiecare din aceste fapte; cînd se ocupă cu cele dintîi cauze ale lumii, se numește inteligență; cînd întărește cercetarea sa cu argumente puternice, capătă numele de cunoaștere, înțelepciune și știință; cînd se ocupă cu cele ce duc la evlavie și primește învățătura despre cauzele primare ale lumii, fără să le contemple, ci numai prin lucrarea sa proprie, se numește credință; cînd o părere este confirmată prin simțuri, că este foarte adevărată, atît cît acestea o pot face, se numește părere dreaptă; și iarăși, în lucrările care se fac cu ajutorul mîinilor, se numește tehnică; acolo unde, fără contemplarea primelor cauze, se ajunge de se reține asemănările și se știe cum se pornește un lucru și cum se întocmește, se numește experiență. 4. Dar ceea ce este propriu și este cu adevărat Domn și Stăpîn este Sfîntul Duh, pe Care, cu harul lui Dumnezeu, credinciosul îl primește, pe lîngă toate celelalte, după ce a dobîndit o credință puternică.

156. 1. Deci filozofia, pentru că participă la o sensibilitate cu totul deosebită, așa cum s-a arătat în cele spuse mai înainte, posedă priceperе. 2. Dezvoltarea rațională a gîndurilor, unită cu alegerea gîndurilor și cu acordul dat lor, se numește dialectică; dialectica este în stare să întărească, prin dovezi, cele spuse despre adevăr și să înlăture îndoielile care se aduc. 3. Cei care spun că filozofia n-a venit aici pe pămînt de la

547. *Ieș.* 28, 3.
548. *Fac.* 3, 1.

Dumnezeu, aceia spun poate totodată că Dumnezeu nu cunoaşte lucrurile cu de-amănuntul, nici nu este cauza tuturor celor bune din lume, chiar dacă fiecare din aceste bunuri sînt risipite pe întinsul lumii. **4.** Principial vorbind, n-ar fi existat nimic din cele ce sînt, dacă nu le-ar fi voit Dumnezeu ; iar dacă le-a voit, atunci şi filozofia este de la Dumnezeu ; şi El a voit să fie aşa cum este, pentru cei care nu puteau altfel, decît prin filozofie, să se depărteze de rele. **5.** Dumnezeu le ştie pe toate ; nu numai pe cele ce sînt, ci şi pe cele ce vor fi şi cum va fi fiecare ; vede mai dinainte mişcările, mişcare cu mişcare ; «pe toate le vede, pe toate le aude» [549]. **6.** Vede pe dinăuntru neacoperit sufletul şi cunoaşte din veşnicie pe fiecare om în parte ; şi după cum la teatru vedem în toate părţile şi pe cei din faţă şi pe cei din jurul nostru, într-un cuvînt, pe toţi, tot aşa şi Dumnezeu. **7.** Dumnezeu vede dintr-o dată cu o singură aruncătură de ochi pe toate şi pe fiecare în parte. **157. 1.** Multe din cele din viaţă, e drept, iau naştere datorită gîndirii omeneşti ; dar asta după ce gîndirea omenească a fost luminată de Dumnezeu **2.** Astfel sănătatea vine prin ştiinţa medicală ; bunăstarea trupească prin exerciţii gimnastice ; bogăţia prin afacerile comerciale ; dar toate se fac prin prezenţa proniei dumnezeieşti cu conlucrarea omenească. **3.** Tot de la Dumnezeu vine şi priceperea. Astfel, mai ales voinţa oamenilor buni ascultă de voinţa lui Dumnezeu. Multe lucruri fericite sînt comune şi oamenilor buni şi răi ; dar se folosesc de ele numai oamenii buni şi vrednici, că pentru ei le-a şi făcut Dumnezeu. Puterea darurilor lui Dumnezeu este spre folosul oamenilor buni. **4.** Dar şi gîndurile oamenilor virtuoşi se nasc tot prin inspiraţie dumnezeiască ; pentru că atunci cînd sufletul este rostuit în acest chip, voinţa dumnezeiască se răspîndeşte în sufletele omeneşti prin slujitori dumnezeieşti, care au însărcinare specială de a ajuta în nişte slujiri ca acestea. **5.** Îngerii au în paza lor popoarele şi oraşele [550] ; poate că unii îngeri sînt rînduiţi şi pentru paza unor oameni. **158. 1.** Păstorul se îngrijeşte de fiecare oaie [551] ; dar grija lui Dumnezeu e mai mare, mai ales faţă de acei oameni care sînt cu firea deosebiţi şi care pot să fie de folos mulţimilor. **2.** Aceştia sînt conducătorii şi pedagogii ; prin aceştia se arată lămurit lucrarea proniei cînd Dumnezeu vrea să facă bine oamenilor, fie prin educaţie, fie prin o oarecare conducere şi cîrmuire. **3.** Dumnezeu vrea totdeauna lucrul acesta. În acest scop mişcă pe cei capabili să fie de folos spre lucrarea faptelor, care duc la virtute, la pace şi la facerea de bine. **4.** Ceea ce este virtuos izvorăşte din virtute şi se referă la virtute ; ni se dă această însuşire sau pentru a ajunge oameni vrednici, sau, dacă sîntem, să ne folosim în chip firesc de aceste

549. Homer, *Iliada*, III, 277.
550. *Deut.* 32, 8 ; *Evr.* 1, 14.
551. *In.* 10, 11.

calități superioare. Că Dumnezeu ne ajută, în general, în toate faptele noastre, dar și în fiecare faptă în parte. **159. 1.** Nu este, oare, absurd ca cei care atribuie diavolului neorînduiala și nedreptatea, tocmai ei să-l facă pe diavol dătător al filozofiei, al acestui bun plin de virtute ? **2.** Dacă ar fi așa, atunci diavolul s-a purtat cu mai multă bunăvoință cu elenii, vrînd să-i facă oameni buni, decît pronia dumnezeiască și decît gîndul lui Dumnezeu. **3.** Eu socot cu totul dimpotrivă. Rostul legii și al oricărei drepte rațiuni este de a da fiecăruia ce i se cuvine, ce-i este propriu și ce-i aparține. **4.** După cum lira este a celui care cîntă din liră, iar flautul al celui care cîntă din flaut, tot așa lucrurile superioare sînt posesiuni ale oamenilor buni ; și după cum firea omului, care face bine, este de a face bine, tot așa firea focului este de a arde, iar a luminii de a lumina. **5.** Omul bun nu va face rău, după cum nici lumina nu va face întuneric și nici focul nu va face frig ; **6.** tot așa, dimpotrivă, răutatea nu va face faptă de virtute ; lucrarea ei este de a face rău, după cum lucrarea întunericului este de a întuneca privirile. Așadar filozofia, care face pe oameni virtuoși, nu poate fi o lucrare a răutății. **7.** Rămîne, deci, că filozofia este o lucrare a lui Dumnezeu, al cărei rost este numai de a face bine ; că toate cîte sînt date de Dumnezeu, sînt date în chip bun și primite ca bune. **8.** Da, îndeletnicirea cu filozofia nu este o lucrare cu care se ocupă oamenii răi ; iar dacă filozofia a fost dată celor mai buni bărbați dintre eleni, atunci este lămurită și pricina pentru care li s-a dăruit lor filozofia ; evident li s-a dat de pronia dumnezeiască, pentru că ea împarte după vrednicie cele ce se cuvin fiecăruia. **9.** Pe bună dreptate, dar, s-a dat iudeilor legea, iar elenilor filozofia pînă la venirea Domnului. De la venirea Domnului este chemarea generală a tuturor oamenilor ; aceștia sînt adunați într-un popor ales [552] al dreptății, potrivit învățăturii date de credință ; sînt adunați de un Domn al singurului unic Dumnezeu al celor două popoare, al elenilor și barbarilor, dar mai bine spus, al întregului neam omenesc.

160. 1. Am spus, de multe ori, că filozofia, în atît ca filozofie, este aptă să atingă adevărul ; îl atinge, însă, numai parțial. Ce este bun în arte, intru atît întru cît sînt arte, își are începutul de la Dumnezeu. **2.** După cum executarea unei lucrări de artă se cuprinde în concepțiile despre artă, tot așa și o gîndire pricepută este subordonată priceperii ; priceperea este o virtute, iar caracterul ei constă în a cunoaște pe celelalte lucruri, dar mai întîi de a cunoaște pe cele ale sale ; înțelepciunea, la rîndul ei, fiind o putere, nu este altceva decît știința bunătăților dumnezeiești și omenești. **3.** «*Al Domnului este pămîntul și plinirea lui*» [553], a spus Scriptura, ca să ne învețe că de la Dumnezeu vin la oameni bună-

552. *Tit* 2, 14.
553. *Ps.* 23, 1 ; *I Cor.* 10, 26.

lăţile şi că prin puterea şi tăria dumnezeiască sînt împărţite bunurile, ca să ajute pe oameni. 4. Astfel, trei sînt felurile în care un om poate fi de folos altuia şi poate dărui ceva altuia : unul, prin imitare, cum face profesorul de gimnastică pentru a dezvolta trupul copilului ; al doilea prin asemănare, cum face cel care îndeamnă pe un altul să facă o acţiune voluntară, pe care o face el mai întîi ; pe de o parte colaborează cu ucenicul, iar pe de altă parte vine şi în ajutorul celui care primeşte învăţătura ; al treilea fel este acela al poruncii, cînd profesorul de gimnastică nu se mai ocupă cu dezvoltarea trupului ucenicului, nici nu mai face el exerciţiile atletice pentru a fi imitat de copil, că le cunoaşte, ci porunceşte, spunînd numai numele exerciţiilor atletice pe care trebuie să le execute copilul. **161.** 1. Deci gnosticul, care a luat de la Dumnezeu puterea de a fi de folos, ajută pe cei din jurul lui ; pe unii îi formează prin imitare, pe alţii îi îndeamnă prin asemănarea cu el, iar pe alţii îi instruieşte şi-i învaţă prin poruncă. Negreşit că şi el, tot prin aceleaşi mijloace, primeşte folos de la Domnul. 2. În acest chip este cunoscut folosul pe care Dumnezeu îl dă oamenilor, pentru că şi îngerii se roagă împreună cu oamenii. Că puterea cea dumnezeiască dă prin îngeri cele bune oamenilor, fie că îngerii sînt văzuţi, fie că sînt nevăzuţi. 3. Că acesta a fost şi felul în care Domnul a fost de folos oamenilor la venirea Sa. Alteori, puterea dumnezeiască inspiră mintea şi gîndurile oamenilor, pune în cugetele lor tărie şi simţăminte mai puternice şi le dă forţă şi curaj plin de rîvnă pentru cercetare şi fapte. 4. Prin faptele păstrate în scris ne sînt date, şi pentru imitare şi pentru asemănare, pilde de virtute, care sînt cu adevărat minunate şi sfinte. 5. Dar şi felul în care Dumnezeu ne este de folos prin poruncă ne este dat foarte lămurit prin cele două Testamente ale Domnului, prin legile elenilor, dar şi prin regulile de purtare formulate de filozofie. 6. Şi, ca să spun pe scurt, orice folos pe care îl avem în viaţă, potrivit celei mai înalte idei, ne vine de la atotputernicul Dumnezeu-Tatăl, Conducătorul universului, prin Fiul, Care, după cum spune apostolul, este şi pentru aceasta *«mîntuitor al tuturor oamenilor, dar mai cu seamă al credincioşilor»* [554]. Dumnezeu este în apropiere de cei care sînt în apropiere de fiecare de cei din jurul lor, potrivit rînduielii şi poruncii Domnului, Care este în apropiere de cauza primară.

CAPITOLUL XVIII

162. 1. Gnosticul nostru se ocupă totdeauna cu lucrurile cele mai importante. Dacă preocupările principale îi dau răgaz şi timp de destindere, în loc de orice altă odihnă, se ocupă cu filozofia elenă, aşa ca şi

554. *I Tim.* 4, 10.

cum ar mînca un desert după masă ; nu lasă deoparte treburile mai bune, ci studiază filozofia, atît cît se cuvine, pentru pricinile pe care le-am spus mai înainte. 2. Dar cei care umblă după ideile ce nu sînt de neapărată trebuinţă ale filozofiei, după cele de prisos, care dau atenţie numai sofisticăriilor şi discuţiilor, părăsind ideile cruciale şi importante ale ei, aceia umblă după umbrele cuvintelor. 3. Bun lucru este să ştim totul, dar pentru că sufletul este neputincios să cuprindă toată mulţimea de cunoştinţe, atunci trebuie să se mulţumească numai cu cunoştinţele care sînt principale şi mai bune. 4. Adevărata ştiinţă, pe care numai gnosticul o are, după cum susţinem noi, este o înţelegere temeinică, dobîndită prin argumente adevărate şi de nezdruncinat, care ne urcă la cunoaşterea cauzei primare. Cel care ştie care este adevărul în orişice problemă, acela ştie şi care este falsul în aceeaşi problemă. 5. Mi se par drepte cuvintele acestea : «Dacă trebuie să filozofezi, atunci trebuie să filozofezi ; aceasta este o urmare firească chiar dacă nu trebuie să filozofezi ; nu trebuie, însă, condamnată filozofia înainte de a o cunoaşte ; deci trebuie să filozofezi» [555].

163. 1. Aşa stînd lucrurile, elenii trebuie să înveţe din lege şi profeţi să cinstească pe unicul şi singurul Dumnezeu, Care este într-adevăr atotputernic ; apoi să înveţe de la apostol aceasta : «*Pentru noi nu este nici un idol în lume*» [556], pentru că nu este cu putinţă ca între creaturi să se găsească ceva care să semene cu Dumnezeu ; să mai înveţe elenii pe lîngă aceasta, că statuile zeilor nu reprezintă chipurile celor pe care ei îi cinstesc. Sufletele n-au forma pe care o au idolii plăsmuiţi de eleni. 2. Sufletele nu sînt numai nevăzute, ci şi raţionale ; nevăzute sînt şi sufletele animalelor necuvîntătoare ; trupurile lor nu sînt nicicînd părţi ale sufletelor lor, ci organe ; ale unora pentru şezut, ale altora pentru mers, iar ale altora pentru alt scop. **164. 1.** Dar nici chipurile acestor organe nu pot fi imitate cum trebuie. Să-mi picteze cineva soarele aşa cum îl vede ! Să-mi reproducă în culori curcubeul ! 2. Cînd elenii vor părăsi idolii, atunci vor auzi cuvintele Scripturii : «*Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor şi a fariseilor*» [557] — pentru care dreptatea constă numai în depărtarea de rele — nu veţi împlini legea cea împărătească [558], ca, împreună cu desăvîrşirea cărturarilor şi fariseilor, să puteţi iubi pe aproapele şi să puteţi face fapte bune. Pe gnostic îl arată intensitatea dreptăţii prescrisă de lege. 3. Dacă cineva este aşezat potrivit conducătorului trupului său — capul — şi ajunge la punctul

555. Aristotel, *Fragm. 51*, Rose.
556. *I Cor.* 8, 4.
557. *Mt.* 5, 20.
558. *Iac.* 2, 8.

cel mai înalt al credinţei, la gnoza însăşi, la care contribuie toate simţurile, acela va dobîndi cea mai mare moştenire. **4.** Poziţia conducătoare a gnozei o arată lămurit apostolul celor care pot să vadă, cînd scrie acelor eleni din Corint, aşa : «*Avînd nădejde cu creşterea credinţei voastre, că ne vom mări între voi, cu prisosinţă, după îndreptarul nostru, că vom propovădui Evanghelia şi în părţile de dincolo de voi*» [559]. Apostolul nu vorbeşte aici de o mărire a predicii în întinderea spaţiului, că însuşi spune că s-a răspîndit credinţa şi în Ahaia [560], **165. 1.** iar în Faptele Apostolilor este scris că a fost predicat cuvîntul în Atena [561], ci vorbeşte de gnoză, care este o desăvîrşire a credinţei, de gnoză, care trece dincolo de cateheză potrivit măreţiei învăţăturii Domnului şi îndreptarului bisericesc. **2.** De aceea, puţin mai jos, adaugă : «*Chiar dacă sînt neiscusit în cuvînt, dar nu în cunoaştere*» [562]. **3.** Dar cei dintre eleni care se laudă că au înţeles adevărul, să ne spună de la care dascăl au luat această învăţătură cu care se laudă atîta ? Nu pot spune că de la Dumnezeu ; mărturisesc, însă, că de la oameni. **4.** Iar dacă-i aşa, sau au iscodit-o ei înşişi tîrziu de tot, aşa precum unii îngîmfaţi dintre ei s-au şi lăudat, sau au luat-o de la alţii asemenea lor. **5.** Dar oamenii, întru atît ca oameni, nu sînt dascăli care să prezinte vreo garanţie atunci cînd vorbesc de Dumnezeu. Că omul, fiind om, nu-i în stare să spună adevărul despre Dumnezeu ; cel slab şi trecător să spună adevărul despre Cel nenăscut şi nestricăcios ; lucrul să spună adevărul despre Cel ce l-a făcut. **166. 1.** Dacă omul nu poate spune adevărul nici despre el însuşi, oare nu cu mult mai puţin trebuie crezut cînd vorbeşte despre Dumnezeu ? Pe cît omul stă în urma puterii lui Dumnezeu, pe atît şi cuvîntul lui este slab, nu ca să-L numească pe Dumnezeu, ci ca să vorbească despre Dumnezeu şi despre învăţătura dumnezeiască. **2.** Cuvîntul omenesc este prin fire slab şi neputincios să vorbească despre Dumnezeu ; nu vorbesc de numele Lui — că este un lucru obişnuit, nu numai filozofilor, ci şi poeţilor să vorbească de numele Lui — nici de fiinţa Lui — lucru cu neputinţă —, ci de puterea lui Dumnezeu şi de lucrurile lui Dumnezeu. **3.** Abia de ajung la o idee slabă despre Dumnezeu cei care şi L-au luat pe Dumnezeu ca dascăl, cu toate că harul lui Dumnezeu le ajută spre oarecare cunoaştere şi ei s-au obişnuit să contemple voinţa lui Dumnezeu cu ajutorul voinţei Lui, şi pe Duhul Sfînt cu ajutorul Sfîntului Duh, «*că Duhul cercetează adîncurile lui Dumnezeu* [563],

559. *II Cor.* 10, 15—16.
560. *II Cor.* 9, 2.
561. *Fapte* 17, 16—33.
562. *II Cor.* 11, 6.
563. *I Cor.* 2, 10.

Iar omul sufletesc nu primeşte cele ale Duhului» [564]. **4.** Lucrul acesta îl ştie numai înţelepciunea, care este la noi, pe care de la Dumnezeu am învăţat-o, din care curg toate izvoarele înţelepciunii care gîndesc despre adevăr. **5.** Negreşit, de la început, de la întemeierea lumii, au fost nenumăraţi propovăduitori, vestitori, pregătitori, înainte-mergători, care prin fapte şi prin cuvinte au profeţit că Domnul are să vină la oameni ca să ne înveţe, şi au arătat mai dinainte şi unde şi cum şi cu ce semne. **167. 1.** Negreşit, legea şi profeţia au vestit de demult venirea Domnului; iar apoi Înainte-Mergătorul a arătat că a şi venit [565]; în urma lui, propovăduitorii au arătat şi au vorbit despre puterea arătării Lui. **2.** Filozofii eleni n-au putut face ucenici pe toţi elenii, ci numai pe unii din ei; astfel Socrate pe Platon, Platon pe Xenocrate, Aristotel pe Teofrast, Zenon pe Cleante; i-au convins numai pe cunoscuţii lor. **3.** Învăţătura Dascălului nostru, însă, n-a rămas numai în Iudeia, aşa cum a rămas filozofia în Grecia, ci s-a întins în toată lumea; a convins şi pe eleni şi pe barbari; s-a întins la neamuri, în sate, în oraşe, în toate casele; a atras la adevăr pe fiecare din cei care au auzit-o şi nu puţini chiar dintre filozofi. **4.** Dacă un conducător oarecare interzicea filozofia elenă, aceasta dispărea îndată; învăţătura noastră a fost oprită, chiar de la prima ei vestire, de împăraţi, de tirani, de conducătorii diferitelor ţinuturi, de voievozi cu toţi năimiţii lor şi în afară de aceştia şi cu nenumăraţi oameni; cu toţii s-au pornit cu război împotriva noastră şi au încercat, pe cît le-a stat în putinţă, să ne nimicească. **5.** Totuşi învăţătura noastră înfloreşte tot mai mult, că nu moare ca o învăţătură omenească, nici nu se vesteşte ca un dar de puţin preţ — că nici un dar al lui Dumnezeu nu-i de puţin preţ — ci rămîne nedoborît, cu toate că s-a profeţit că va fi prigonită pînă la sfîrşit [566]. **168. 1.** Platon spune despre poezie: «Lucru uşor şi sfînt este poetul; dar nu-i cu putinţă să facă o poezie dacă nu-i inspirat de Dumnezeu şi dacă nu-i entuziasmat» [567]. **2.** Şi Democrit spune la fel: «Orice-ar scrie poetul este foarte bine scris, dacă-i scris cu entuziasm şi cu Duh Sfînt» [568]. Şi noi ştim cele ce spun poeţii. **3.** Dar cum să nu te minunezi de profeţii atotputernicului Dumnezeu, cînd ei sînt organe ale glasului dumnezeiesc?

4. Am făcut un fel de statuie a gnosticului şi am arătat cum este el, care-i măreţia lui şi care-i frumuseţea lui morală; i-am tras contururile; dar cum este el în timpul contemplării naturii, o vom arăta mai tîrziu, cînd vom începe să vorbim despre crearea lumii.

564. *I Cor.* 2, 14.
565. *In.* 1, 29. 36.
566. *Lc.* 21, 12; *In.* 15, 20.
567. Platon, *Ion*, 534 B.
568. Democrit, *Fragm.* 18; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 146, 13.

STROMATA A VII-A
A LUI CLEMENT

CAPITOLUL I

1. 1. Este, dar, acum timpul să arăt elenilor că numai gnosticul este cu adevărat cinstitor de Dumnezeu. Fac aceasta, ca să cunoască filozofii cum este adevărul creştin, ca să-şi osîndească ignoranţa lor, ca să afle că persecută în zadar şi la întîmplare numele de creştin şi că fără de temei îi numesc oameni fără Dumnezeu pe cei care cunosc pe adevăratul Dumnezeu. **2.** Sînt de părere că, vorbind filozofilor, se cuvine să folosesc argumente mai puternice, pentru ca cei deprinşi cu propriile lor doctrine să le poată înţelege, chiar dacă n-au ajuns vrednici să participe la puterea credinţei. **3.** Pentru moment, însă, nu vom aminti cuvintele profetice, că vom folosi mai tîrziu Scripturile, la locurile potrivite, dar vom arăta învăţăturile cuprinse în ele, expunînd pe scurt creştinismul, ca să nu întrerupem şirul lucrării introducînd texte din Scripturi, mai ales cînd e vorba de cei care nu cunosc încă felul de vorbire al Sfintelor Scripturi. Iar după ce le vom fi arătat ce înţeles au cuvintele Scripturii şi după ce ei vor fi crezut desăvîrşit, le vor fi făcute cunoscute şi mărturiile. **4.** Chiar dacă spusele noastre par unora din cei mai mulţi străine de Scripturile Domnului, aceia trebuie să ştie că spusele noastre din Scripturi se inspiră şi din ele trăiesc ; spusele mele nu făgăduiesc să înfăţişeze vorbele Scripturii, ci gîndirea Scripturii, dacă iau din Scripturi prilejuri. **5.** O cercetare amănunţită, făcută la timp nepotrivit, ar părea, pe bună dreptate, de prisos ; dar şi o cercetare făcută în grabă, fără să fie gîndită deplin, este cu totul neîngrijită şi cu lipsuri. **6.** Într-adevăr *«fericiţi sînt cei care cercetează mărturiile Domnului ; din toată inima îl vor căuta pe El»* [1]. Că despre Domnul mărturisesc legea şi profeţii [2].

2. 1. Aşadar gîndul nostru este de a arăta că numai gnosticul este sfînt şi binecinstitor, pentru că el slujeşte cu cuviinţă dumnezeiască

1. *Ps.* 118, 2.
2. *In.* 5, 39 ; *Rom.* 3, 21 ; *Fapte* 10, 43.

adevăratului Dumnezeu. Celui cu cuviinţă dumnezeiască îi urmează dragostea lui Dumnezeu şi dragostea lui de Dumnezeu. **2.** Gnosticul socoteşte de preţ tot ceea ce depăşeşte în valoare. În ordinea celor din lumea aceasta, gnosticul spune că trebuie preţuiţi conducătorii, părinţii şi orice bătrîn ; în ordinea învăţăturilor, trebuie preţuite cea mai veche filozofie şi profeţia care e mai veche decît cea mai veche filozofie ; în ordinea celor spirituale trebuie preţuit Cel mai vechi în ce priveşte naşterea, începutul cel fără de început, pîrga tuturor existenţelor, pe Fiul. **3.** De la Acesta am învăţat că este o cauză anterioară, Tatăl universului, Cel mai vechi, Cel mai bun dintre toţi, Care nu-i deloc transmis cu glasul ; este adorat cu adorare mare, cu tăcere ; tăcere însoţită de sfîntă uimire ; domnie adorată ; arătat cu glasul de Fiul ucenicilor Săi, atît cît a fost cu putinţă acestora să-L înţeleagă, dar înţeles cu mintea de cei aleşi de Domnul pentru a-L cunoaşte, «*de cei care*, după cum spune apostolul, *au simţurile exercitate*» [3].

3. 1. Pentru gnostic, grija necontenită de suflet şi îndeletnicirea lui, în virtutea unei dragoste neîntrerupte, cu cele ce privesc Dumnezeirea este slujire a lui Dumnezeu. **2.** Cît priveşte slujirea oamenilor, ea se face fie pentru îmbunătăţirea vieţii, fie pentru slujire. Medicina este pentru îmbunătăţirea trupului ; filozofia, pentru îmbunătăţirea sufletului. Prin slujire, copiii sînt de folos părinţilor, iar supuşii sînt de folos conducătorilor. **3.** Tot aşa şi în Biserică : Preoţii îmbunătăţesc chipul Bisericii, iar diaconii slujesc Biserica. **4.** Îngerii slujesc lui Dumnezeu prin aceste două slujiri în conducerea lucrurilor pămînteşti ; însuşi gnosticul, slujind lui Dumnezeu, arată oamenilor o contemplaţie care e în stare să-i îmbunătăţească ; dar gnosticul este rînduit să şi înveţe, pentru a-i îndrepta pe oameni. Cinstitor de Dumnezeu este numai acela care în cele omeneşti slujeşte lui Dumnezeu bine şi fără cusur. **5.** După cum cea mai bună îngrijire a plantelor se face prin ştiinţa şi experienţa celui care lucrează pămîntul, datorită cărora cresc şi se recoltează fructele, care sînt puse apoi spre folosul oamenilor, tot aşa şi cinstirea de Dumnezeu a gnosticului atrage la sine roadele oamenilor care au crezut prin el ; iar prin experienţa lui dă cea mai bună recoltă, pentru că mai mulţi oameni vin la cunoaşterea adevărului şi prin aceasta sînt mîntuiţi. **6.** Dacă, dar, cuviinţa dumnezeiască este o stare sufletească ce păstrează cuviinţa faţă de Dumnezeu, atunci numai cel cu cuviinţă dumnezeiască este iubit de Dumnezeu. Unul ca acesta ştie ce se cuvine şi în ce priveşte ştiinţa şi în ce priveşte viaţa ; ştie cum trebuie să trăiască cel care va fi dumnezeu, cel care se aseamănă de pe acum cu Dumnezeu.

3. *Evr.* 5, 14.

4. 1. De aceea gnosticul este iubitor de Dumnezeu. După cum cel care-şi iubeşte tatăl este iubitor de părinţi, tot aşa şi cel care iubeşte pe Dumnezeu este iubitor de Dumnezeu. **2.** Astfel, mi se pare că trei sînt consecinţele puterii gnostice: prima, de a cunoaşte lucrurile; a doua, de a săvîrşi ceea ce porunceşte Cuvîntul; a treia, de a putea transmite cu cuviinţă dumnezeiască tainele adevărului. **3.** Cum poate fi fără Dumnezeu gnosticul, omul care-i convins că Dumnezeu este atotputernic, omul care a învăţat dumnezeieştile taine de la Fiul Său Cel Unul Născut? Fără Dumnezeu este cel care nu crede că este Dumnezeu, iar superstiţios este cel care se teme de demoni, cel care îndumnezeieşte totul — şi lemnul şi piatra — cel care face rob duhul omului, care nu trăieşte în chip raţional.

CAPITOLUL II

5. 1. Prima dovadă că gnosticul nu este fără Dumnezeu este că el cunoaşte pe Dumnezeu; apoi, prin învăţătura Mîntuitorului, a ajuns la încredinţarea că nu trebuie, cu nici un chip, să facă nedreptăţi, deoarece socoteşte că acest lucru este cu cuviinţă celui care cunoaşte pe Dumnezeu. **2.** De aceea pe pămînt cel mai minunat om este gnosticul, omul care cinsteşte cel mai mult pe Dumnezeu, iar în cer este îngerul, care a fost rînduit să stea, în ce priveşte locul, mai aproape de Dumnezeu şi să participe mai curat la viaţa cea veşnică şi fericită. **3.** Dar cea mai desăvîrşită, cea mai sfîntă, cea mai domnească, cea cu cea mai mare putere de conducere, cea cu cea mai mare putere împărătească, cea mai binefăcătoare este firea Fiului, Care se află în cea mai apropiată apropiere de singurul Atotputernic. **4.** Fiul este cea mai mare înălţime; El rînduieşte pe toate după voinţa Tatălui şi conduce universul în cel mai bun chip; El lucrează pe toate cu putere neobosită şi nepotolită, pentru că, în lucrarea Sa, se uită la gîndurile tainice ale lui Dumnezeu. **5.** Fiul lui Dumnezeu nu se depărtează niciodată de la postul Lui de observaţie, nu se împarte [4], nu se desparte, nu se mută din loc în loc, ci este totdeauna pretutindeni şi nu-i cuprins de nimic; este totul minte, totul lumină părintească, totul ochi; vede pe toate, aude pe toate, cunoaşte pe toate, cercetează puterile prin puterea Sa. **6.** Lui I se supune toată oştirea îngerilor şi a dumnezeilor; la cuvîntul cel părintesc a primit sfînta rînduială a întrupării, «*pentru Cel Ce I-a supus-o*» [5]. Pentru aceea toţi oamenii sînt ai Lui; unii «*după conştiin-*

4. *I Cor.* 1, 13.
5. *Rom.* 8, 20; *I Cor.* 15, 27.

fă» [6], unii încă nu; apoi unii sînt ca prieteni [7], alții ca slugi credincioase [8], iar alții, atît doar, slugi [9].

6. 1. Acest Învățător instruiește pe gnostic prin taine, pe credincios prin bune nădejdi, iar pe cel învîrtoșat la inimă, prin învățătura care îndreaptă purtările, ajutată de lucrarea percepută prin simțuri. De la El pornește providența pentru fiecare om, pentru toți și pentru toată lumea. **2.** Spunem că El este Fiul lui Dumnezeu, că El este Mîntuitorul și Domnul; despre El vorbesc lămurit profețiile cele dumnezeiești. **3.** De acest lucru îi convinge Domnul universului pe elenii și barbarii care vor să se lase convinși. Domnul nu silește pe cel care singur ia mîntuire prin alegerea de buna sa voie și împlinește toate cele ce i se cer, pentru a putea primi cele nădăjduite. **4.** Domnul este Cel care a dat elenilor filozofia prin îngerii săi slujitori. Că printr-o poruncă dumnezeiască și veche îngerii sînt împărțiți pentru purtarea de grijă a fiecărui neam [10]. Dar *«partea Domnului»* [11] este slava celor credincioși. **5.** Că Domnul sau nu se îngrijește de toți oamenii — și s-ar explica aceasta fie că nu poate, lucru care nu-i îngăduit de gîndit, pentru că ar fi un semn de slăbiciune; fie că nu vrea, deși poate, dar și această idee nu se împacă cu bunătatea Lui; că nu se poate spune că desfătarea L-a făcut nepăsător pe El, Care pentru noi a luat trupul cel pătimitor — sau se îngrijește de toți, idee care I se cuvine, pentru că este Domnul tuturora [12]. **6.** Nu este Mîntuitor numai pentru unii, iar pentru alții nu; dar a împărțit fiecăruia, după aptitudinea pe care fiecare o avea, binefacerea Lui: și elenilor și barbarilor și celor hotărîți mai dinainte [13] dintre aceștia, credincioși și aleși, chemați la timpul lor [14].

7. 1. Nici nu va pizmui vreodată pe vreunul, Cel Care i-a chemat în chip egal pe toți pentru a da cinstiri deosebite celor care au crezut în El în chip deosebit, nici nu va putea fi cîndva împiedicat de cineva Stăpînul tuturora, mai cu seamă cînd El slujește Tatălui Celui bun și atotputernic. **2.** Dar nici nu se atinge invidia de Domnul, pentru că El, din veșnicie, este fără patimă; și nici nu sînt cele omenești de așa natură încît să poată fi de Domnul pizmuite. Altul este cel care invidiază pe om; acela-i cuprins de toate patimile. **3.** Dar nici nu se poate spune că Domnul, din neștiință, nu vrea să mîntuie omenirea, pentru

6. *Rom.* 10, 2.
7. *In.* 15, 14.
8. *Mt.* 25, 21. 23.
9. *In.* 15, 15.
10. *Deut.* 32, 8.
11. *Deut.* 32, 9.
12. *Rom.* 10, 12.
13. *Rom.* 8, 30.
14. *Tit* 1, 3.

că nu știe cum să aibă grijă de fiecare. **4.** Neștiința nu se atinge de Fiul, Care, înainte de întemeierea lumii [15], a fost sfetnicul Tatălui [16]. El era Înțelepciunea *«de care se bucura»* [17] atotputernicul Dumnezeu; Fiul era *«Puterea lui Dumnezeu»* [18], căci Cuvîntul Tatălui exista mai înainte de toate existențele și, în chip propriu, poate fi numit *«Înțelepciune»* [19] și Învățător al celor ce au fost făcuți de El. **5.** Nici nu poate vreodată părăsi grija de oameni, atras de vreo plăcere, El Care a luat și trupul, care prin fire e cu patimi, ca să-l învețe starea trupească lipsită de patimi. **6.** Cum ar putea fi Mîntuitor și Domn, dacă n-ar fi Mîntuitor și Domn al tuturora? Este Mîntuitor al celor ce-au crezut, pentru că aceia au vrut să-L cunoască; este Domn al celor care n-au crezut, pînă cînd aceia vor putea să se pocăiască, pentru a dobîndi prin El binefacerea proprie și potrivită. **7.** Orice lucrare a Fiului se urcă la Cel Atotputernic; Fiul este, deci, ca să spunem așa, o lucrare a Tatălui. **8. 1.** Nicicînd nu poate fi Mîntuitorul un urîtor de oameni, El, Care, pentru covîrșitoarea Lui iubire de oameni, n-a disprețuit slăbiciunea trupului omenesc, ci a îmbrăcat trupul și a venit pe pămînt pentru mîntuirea obștească a oamenilor. Căci credința este un bun comun pentru toți cei care vor s-o îmbrățișeze. **2.** Fiul nicicînd nu-și poate neglija opera Sa, pentru că omul este singurul dintre celelalte viețuitoare căruia la creație i s-a insuflat ideea de Dumnezeu. **3.** Nici n-ar fi putut fi pentru om o altă purtare de grijă mai bună și mai potrivită decît cea rînduită de Dumnezeu oamenilor. Se cuvine Celui superior cu firea să conducă pe cel inferior și să fie dată conducerea Celui Care poate conduce bine. **4.** Conducerea și cîrmuirea sînt ale Cuvîntului dumnezeiesc și ale proniei Acestuia; El privește totul, iar purtarea Lui de grijă nu trece cu vederea pe nici unul din cei ce sînt ai Lui. **5.** Aceștia sînt cei care au ales să aparțină Fiului; aceștia sînt cei desăvîrșiți prin credință. Astfel, prin voința Tatălui cel atotputernic [20], Fiul este cauza tuturor bunătăților, puterea mișcării primordiale, este neînțeles de simțuri. **6.** Fiul nu s-a arătat, așa cum era, celor care nu-L puteau pricepe din pricina slăbiciunii trupului, dar a luat trup sensibil și a venit pe pămînt ca să arate oamenilor că le este cu putință să se supună poruncilor.

9. 1. Așadar Fiul, fiind putere a Tatălui, face tot ce voiește și nu rămîne lipsit de grija Sa nici cel mai mic lucru din cele ce sînt în conducerea Lui. Nici n-ar putea fi altfel, cînd El pe toate le-a lucrat bine.

15. *Ef.* 1, 4.
16. *Is.* 40, 13; *Rom.* 11, 34; *Iov* 15, 8.
17. *Prov.* 8, 30.
18. *I Cor.* 1, 24.
19. *I Cor.* 1, 24.
20. *In.* 4, 34; 6, 38—40.

2. După părerea mea, dovada celei mai mari puteri este cercetarea cu grijă a tuturor părților lumii, cercetare, care să se întindă pînă la cele mai mici părți, pentru că toate privesc la primul Conducător al tuturor lucrurilor, Care, din voința Tatălui [21], chiverniseşte mîntuirea tuturor printr-o ierarhie de conducători pînă ce se ajunge la marele Arhiereu [22]. **3.** De Unicul Început de sus, Care lucrează potrivit voinței Tatălui, depind puterile cele dintîi, apoi cele ce vin în al doilea rînd, apoi cele din al treilea rînd. Apoi, în sfîrşit, la punctul extrem al lumii văzute îşi au locul îngerii, care sînt rînduiți pînă la noi unii după alții şi unul cîte unul. **4.** După cum bucățelele foarte mici de fier sînt mişcate de atracția magnetului, care se găseşte în multe inele de fier, tot aşa şi oamenii virtuoşi, fiind atraşi de Sfîntul Duh, primesc locaşul cel dintîi şi, aşa la rînd, şi ceilalți pînă la cel din urmă locaş [23]; iar cei care, din pricina slăbiciunii lor, sînt răi, aceia cad jos pentru că, datorită poftei lor nesățioase şi nedrepte, au căzut într-o stare sufletească rea şi nemaiputîndu-se susține nici singuri şi nici de alții, umblă de colo-colo ameţiți de patimi. Că aceasta este legea dată dintru început: alegerea virtuții stă în libertatea de voință a fiecăruia. **10. 1.** De aceea, atît poruncile legii cît şi poruncile dinainte de lege, care n-au fost date pentru cei care trăiau legal [24] — *«că legea nu este pusă pentru cel drept»* [25] —, au rînduit ca cel care a ales viața să primească răsplată veşnică şi fericită şi au îngăduit ca acela care îşi găseşte plăcerea în viciu să trăiască împreună cu acelea pe care le-a ales. Şi iarăşi, poruncile au rînduit ca sufletul care ajunge din zi în zi mai bun, în ce priveşte cunoaşterea virtuții şi a dreptății, să primească un loc mai bun în toate privințele, potrivit sporului duhovnicesc pe care fiecare suflet îl face, *«tinzînd»* [26] la o stare de apatie, pînă ce *«va ajunge la starea de bărbat desăvîrşit»* [27], cea mai înaltă treaptă a gnozei şi a moştenirii. **2.** Aceste transformări mîntuitoare, care se petrec potrivit ordinei schimbării sufleteşti, se disting potrivit însuşirii proprii fiecăreia, prin timp, prin loc, prin cinste, prin cunoaştere, prin moştenire, prin slujire, pînă ce sufletul ajunge la înalta şi continua contemplare a Domnului. **3.** Iar Domnul, Care este dragoste, atrage spre contemplarea sa pe tot cel care, prin dragostea de cunoaştere, doreşte puternic contemplația. **11. 1.** Aceasta e pricina că Domnul a dat şi poruncile cele dintîi şi pe cele mai de pe urmă, pe care le-a scos dintr-un izvor unic; pentru că n-a vrut să n-aibă

21. *In.* 4, 34; 6, 38—40.
22. *Evr.* 4, 14.
23. *In.* 14, 2.
24. *I Cor.* 9, 21; *Rom.*, 2, 14—15; 5, 13—14.
25. *I Tim.* 1, 9.
26. *Fil.* 3, 13.
27. *Ef.* 4, 13.

legi cei care au trăit înainte de lege şi nici n-a îngăduit să ducă o viaţă neînfrînată cei care n-au auzit filozofia barbară. **2.** Domnul a dat unora poruncile, iar altora filozofia ; aşa că *«a închis»* [28] necredinţa la venirea Sa, pentru ca să nu aibă cuvînt de apărare cel care n-a crezut [29]. Că Domnul duce la desăvîrşirea prin credinţă pe două căi, cu spor duhovnicesc : şi pe calea elenă şi pe calea barbară. **3.** Dacă unul dintre eleni a depăşit treapta pregătitoare a filozofiei elene şi a pornit îndată spre învăţătura cea adevărată, acela, chiar dacă este un om de rînd, a întrecut pe alţii pentru că a ales cel mai scurt drum spre mîntuire [30] ; drumul, prin credinţă, la desăvîrşire.

12. 1. Domnul a făcut şi a arătat colaboratoare pentru dobîndirea virtuţii pe toate acelea cîte nu împiedică liberul arbitru al omului, pentru ca chiar cei care nu văd bine să poată vedea, în Cel Unic şi atotputernic, un Dumnezeu bun, Care, din veac în veac, mîntuie prin Fiul şi Care, cu nici un chip, nu este cauza răului. **2.** Că prin Domnul tuturor lucrurilor sînt rînduite toate, şi în general şi cu de-amănuntul, pentru mîntuirea lumii. **3.** Sarcina dreptăţii celei mîntuitoare este de a îndruma totdeauna, pe cît e cu putinţă, pe fiecare spre mai bine. Pentru mîntuirea omului — fiinţa cea mai bună din lume — şi pentru dăinuirea lui sînt rînduite şi cele mai mici lucruri în raport cu însuşirile fiecăruia din oameni. **4.** Astfel, orice om virtuos se schimbă şi ajunge în locaşuri mai bune ; şi cauza schimbării se datorează faptului că a ales gnoza, iar această alegere s-a făcut printr-o hotărîre independentă a sufletului. **5.** Marele Judecător, Care vede toate faptele noastre, datorită bunătăţii Sale, pentru a-i sili pe cei ce sînt încă nesimţitori [31] să se pocăiască, îi va pedepsi neapărat fie prin îngerii din apropierea Lui, fie prin felurite judecăţi preliminare, fie prin o judecată definitivă.

CAPITOLUL III

13. 1. Pe celelalte le trec sub tăcere, dînd slavă Domnului. Spun, însă, acestea : Sufetele gnostice, prin măreţia contemplaţiei lor, depăşesc vieţuirea oricărei ierarhii sfinte ; şi, potrivit acestei vieţuiri, moştenesc locaşurile destinate dumnezeilor ; sufletele lor sînt socotite sfinte între sfinţi [32] ; şi, fiind mutate dintr-un loc în altul, ajung în locurile acelea, care sînt mai bune decît cele bune, unde nu se mai bucură de contemplaţia dumnezeiască, aşa, ca în oglindă şi prin oglindă [33], ci se

28. *Rom.* 11, 32 ; *Gal.* 3, 19—24.
29. *Rom.* 1, 20 ; 2, 1.
30. *Ef.* 2, 8.
31. *Ef.* 4, 19.
32. *Is.* 57, 15.
33. *I Cor.* 13, 12.

desfătează mai ales, atît cît este cu putință, de o priveliște cu adevărat curată, de care nu se mai pot sătura sufletele care sînt cuprinse de dragostea cea mai presus de fire; au parte pentru vecie de o veselie necontenită pentru veacurile cele fără de sfîrșit și rămîn încărcate de cinste prin identificarea lor cu cea mai înaltă treaptă de sfințenie. **2.** Aceasta este contemplația pe care o percep cu inteligența *«cei curați cu inima»* [34], aceasta este lucrarea gnosticului desăvîrșit, care are legătură cu Dumnezeu prin Marele Arhiereu [35], gnosticul care se aseamănă, după putere, cu Domnul prin toată slujirea lui față de Dumnezeu, slujire care are ca scop mîntuirea oamenilor. Că gnosticul se îngrijește să ne facă bine și prin slujirea lui și prin învățătura lui și prin facerea de fapte bune. **3.** Gnosticul, asemănîndu-se cu Dumnezeu, se zidește pe sine însuși și se creează pe sine însuși; pe lîngă aceasta, împodobește și pe cei care îl ascultă. Străduindu-se, prin exercițiu, să ajungă fără patimi, se aseamănă, atît cît e cu putință, cu Cel Care prin fire posedă nepătimirea; și reușește aceasta pentru că vorbește necontenit cu Domnul și trăiește împreună cu El. **4.** După părerea mea, îndreptarele asemănării gnosticului cu Dumnezeu sînt: blîndețea, iubirea de oameni și o cinstire cu mare cuviință a lui Dumnezeu. **14. 1.** O spun, aceste virtuți sînt *«jertfă bine primită»* [36] înaintea lui Dumnezeu, pentru că Scriptura numește *«ardere de tot a lui Dumnezeu»* [37] inima smerită, însoțită de dreapta știință; pentru că tot omul, care se înalță la sfințenie, este luminat spre a ajunge la o unire strînsă cu Dumnezeu. **2.** Evanghelia și apostolul poruncesc să ne facem pe noi înșine robi [38], să ne omorîm pe noi înșine [39]; să omorîm, adică, *«pe omul cel vechi, care este stricat de pofte»* [40] și să înviem *«pe omul cel nou»* [41] din moartea vechii lui stricăciuni; să lepădăm patimile, ca să ajungem fără de păcate. **3.** Acest lucru a vrut să-l spună legea cînd a poruncit să fie ucis păcătosul [42]; voia, adică, să-l mute de la moarte la viață, la lipsa de patimi, care se dobîndește prin credință. **4.** Învățătorii de lege, însă, n-au înțeles lucrul acesta; interpretau legea căutînd să se biruie unii pe alții și dădeau astfel prilejuri celor care voiau să hulească în zadar legea. **5.** Din această pricină, deci, noi, pe bună dreptate, nu aducem jertfe lui Dumnezeu, că Dumnezeu n-are nevoie de nimic și dă tuturor toate; dar

34. *Mt.* 5, 8.
35. *Evr.* 4, 14.
36. *Fil.* 4, 18.
37. *Ps.* 50, 18—20; *Is.* 56, 7.
38. *II Cor.* 10, 5.
39. *Mt.* 16, 25.
40. *Ef.* 4, 22.
41. *Ef.* 4, 24.
42. *Deut.* 13, 8—10.

slăvim pe Cel Care s-a jertfit pentru noi, jertfindu-ne pe noi înşine, spre a nu avea nevoie de nimic, luînd pildă de la Cel Care n-are nevoie de nimic, şi spre a fi fără patimă, luînd pildă de la Cel Ce este fără patimă. **6.** Dumnezeu se bucură numai de mîntuirea noastră. Deci, pe bună dreptate, nu-I aducem jertfe Celui Care nu-i biruit de plăceri. Mirosul de la fumul jertfelor ajunge jos undeva şi nu ajunge nici pînă la norii cei groşi, ci rămîne departe de ei. **15. 1.** Dumnezeirea nu are nevoie de nimic; nu-i iubitoare de plăceri, nu-i iubitoare de cîştig şi nici iubitoare de bani; că e bogată şi dă totul celui ce vieţuieşte pe pămînt, celui ce are nevoie. Dumnezeirea nu se încîntă nici de jertfe, nici de ofrande şi nici de slavă şi de cinste şi nici n-o poţi atrage prin unele ca acestea; este asemenea oamenilor frumoşi la suflet şi buni, care n-ar putea nicicînd trăda dreptatea, fie că i-ar ameninţa frica, fie că li s-ar oferi daruri bogate. **2.** Toţi cei care n-au înţeles că sufletul omenesc este liber şi n-au priceput că are toată libertatea să-şi aleagă felul de viaţă, se necăjesc din pricina nedreptăţilor care se petrec în viaţă şi socot că nu este Dumnezeu. **3.** Asemenea acestora — cît priveşte părerile lor — sînt şi cei care, din pricină că nu-şi pot înfrîna plăcerile, cad în necazuri foarte mari şi în întîmplări nedorite; şi, fiind doborîţi de nenorociri, spun că nu este Dumnezeu sau dacă există nu este atoatevăzător. **4.** Sînt, apoi, alţii, care sînt convinşi că aceia pe care-i socotesc ei zei pot fi înduplecaţi prin jertfe şi prin daruri, implicîndu-i, ca să spun aşa, şi pe zei în desfrînările lor; de aceea nici nu vor să creadă că este într-adevăr numai un singur Dumnezeu Care este în acelaşi timp şi drept şi bun.

16. 1. Gnosticul, însă, este binecredincios; şi are mai întîi grijă de el însuşi, apoi de semenii lui, că doreşte ca toţi să ajungă oameni desăvîrşiţi. După cum fiul face bucurie unui tată bun, cînd este vrednic şi caută să semene cu tatăl său, tot aşa şi cel care-i condus face bucurie conducătorului, cînd se poartă cum se cuvine. **2.** Că în puterea noastră stă: şi a crede şi a ne supune. Poate socoti cineva că sînt cauze ale răului slăbiciunea firii omeneşti, impulsurile involuntare ale neştiinţei şi constrîngerile iraţionale provocate de lipsa de învăţătură. **3.** Dar gnosticul, prin învăţătură, ajunge de le stăpîneşte pe toate acestea ca pe nişte fiare sălbatice; şi imitînd voinţa dumnezeiască, face, după putere, bine oamenilor, care vor să li se facă bine. **4.** Dacă ajunge vreodată în post de conducere, îi va conduce, ca Moisi, spre mîntuire pe cei de sub conducerea lui; va îmblînzi firile sălbatice şi nesupuse, cinstind pe cei buni şi pedepsind pe cei răi, pentru că pedeapsa, dată

în chip raţional, este spre învăţare de minte [43]. 5. Că mai cu seamă sufletul omului drept

«Este statuie dumnezeiască, asemănătoare lui Dumnezeu» [44].

Într-un suflet ca acesta, datorită ascultării de porunci, Îşi face Dumnezeu biserică şi în el se sălăşluieşte Cel ce stăpîneşte şi peste cei vii şi peste cei morţi, în el sălăşluieşte Împăratul şi Creatorul tuturor celor bune din lumea aceasta, fiind într-adevăr şi lege şi poruncă şi Cuvînt veşnic, fiind unicul Mîntuitor, pentru fiecare îndeosebi şi pentru toţi în general. 6. Într-adevăr Acesta este Unul-Născut [45], chipul slavei [46] Împăratului universului şi atotputernicului Tată, Care, potrivit chipului Său, imprimă gnosticului contemplaţia cea desăvîrşită, pentru ca gnosticul să fie al treilea chip, asemenea, atît cît este cu putinţă, Celei de a doua Cauze, Care este viaţa [47], datorită Căreia trăim viaţa cea adevărată. Am înfăţişat în acest chip, cu deosebită luare aminte, pe gnostic — pildă pentru noi — pe gnosticul care trăieşte valorile trainice şi cu totul neschimbătoare.

17. 1. Aşadar gnosticul, stăpîn pe el însuşi şi pe cele ce sînt ale lui, posedă o înţelegere temeinică a ştiinţei dumnezeieşti şi se apropie în chip real de adevăr. **2.** Că pe bună dreptate poate fi numită ştiinţă cunoaşterea şi înţelegerea temeinică a celor spirituale ; iar sarcina ştiinţei este de a cerceta cele dumnezeieşti, şi anume care este prima cauză şi pe Cel *«prin Care toate s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut»* [48] ; apoi de a cerceta care sînt puterile care străbat totul, care sînt cele care cuprind totul, care sînt cele care se unesc, care sînt cele care se despart ; ce rînduială are fiecare din acestea şi ce slujbă şi slujire îndeplineşte fiecare. **3.** Şi iarăşi, în lucrurile omeneşti, sarcina ştiinţei este de a cerceta ce este omul, ce-i este firesc şi ce-i este nefiresc ; apoi, ce se cuvine să facă sau să sufere şi care sînt virtuţile şi viciile lui ; să cerceteze apoi pe cele ce se pot spune despre cele bune, despre cele rele şi despre cele care stau la mijloc, care nu-s nici bune nici rele ; despre toate cîte se pot spune despre curaj, pricepere, cumpătare şi despre dreptate, virtutea desăvîrşită, care stă peste toate virtuţile. **4.** Gnosticul se foloseşte de pricepere şi de dreptate pentru dobîndirea înţelepciunii ; se foloseşte de curaj, nu numai ca să îndure necazurile ce vin peste el, ci şi ca să-şi stăpînească plăcerea, pofta, supărarea şi mînia ; şi, în general, ne folosim de curaj ca să ne conducem

43. *Prov.* 3, 12.
44. *TGF*, Adesp. 117.
45. *In.* 1, 18.
46. *Evr.* 1, 3.
47. *In.* 11, 25.
48. *In.* 1, 3.

sufletul nostru pentru a ne împotrivi oricărei silnicii şi înşelăciuni. **5.** Nu trebuie să îndurăm răutăţile şi relele, ci să le îndepărtăm, dar să îndurăm cele înfricoşătoare. Că suferinţa se dovedeşte a fi folositoare în medicină, în instrucţie şi în pedepsire ; prin suferinţă se îndreaptă purtările oamenilor spre folosul lor. **18. 1.** Felurile curajului sînt : statornicia, mărinimia sufletească, spiritul de libertate, generozitatea. Datorită acestora, gnosticul nu ţine seamă nici de hulele şi nici de grăirile de rău ale marii mulţimi ; nu se pleacă nici cuvintelor de laudă şi nici linguşelilor. Prin aceea că îndură toate ostenelile, gnosticul săvîrşeşte pe cele ce se cuvine să le facă ; şi, ajungînd mai presus de tot ce se întîmplă în viaţa lui, se arată într-adevăr om între oameni. **2.** Fiind priceput, îşi păstrează liniştit sufletul său ; socoate poruncile ca propriul său bun şi îndepărtează faptele ruşinoase ca străine sufletului lui ; este în lume, dar trăieşte mai presus de lume ; lucrează orice în lume şi în rînduială, dar nu face nimic greşit ; este bogat prin aceea mai cu seamă că nu poftеşte nimic, pentru că are nevoie de puţine lucruri ; are cu prisosinţă tot ce este bun, pentru că cunoaşte care este binele. **3.** Sarcina cea dintîi a dreptăţii lui este să trăiască în dragoste cu cei de acelaşi neam cu el şi să fie împreună cu ei şi pe pămînt şi în cer. **19. 1.** De aceea este şi darnic ; dă cu dragă inimă din tot ce are şi este iubitor de oameni ; urăşte foarte mult răul, datorită aversiunii sale desăvîrşite faţă de orice faptă rea. **2.** Este, deci, credincios şi lui însuşi şi semenilor lui şi ascultător de porunci. «*Slugă a lui Dumnezeu*» [49] este acela care se supune de bună voie poruncilor ; dar «*prieten al lui Dumnezeu*» [50] este cel care, nu datorită poruncilor, ci însăşi cunoaşterii, este «*curat cu inima*» [51]. **3.** Nu ne-am născut avînd virtutea înnăscută în noi, nici nu creşte în noi în chip firesc, aşa cum se întîmplă cu celelalte mădulare ale trupului nostru, cu care ne-am născut şi care mai pe urmă cresc în chip firesc — că virtutea nici n-ar primi laudă, dacă nu am săvîrşit-o datorită voinţei noastre libere — ; virtutea, apoi, nu se desăvîrşeşte în urma împrejurărilor în care trăim şi a obişnuinţei adăugate, aşa cum învăţăm limba — că aproape aşa se naşte viciul. **4.** Tot aşa şi cunoaşterea, gnoza, nu se dobîndeşte prin vreo tehnică oarecare ce-şi propune fie cîştiguri materiale, fie îngrijirea trupului, dar nici prin învăţarea ştiinţelor enciclice. Ce bine ar fi dacă ele ar putea pregăti sufletul şi i-ar putea sluji ! Legile statului, la rîndul lor, sînt poate în stare să stăvilească faptele rele ; **20. 1.** dar nici ele şi nici argumentele, proprii să convingă, nu pot oferi o temelie ştiinţifică

49. *Evr.* 3, 5.
50. *In.* 15, 15 ; *Iac.* 2,23.
51. *Mt.* 5, 8.

adevărului, pentru că sînt superficiale. 2. Filozofia elenă, însă, curăţeşte mai dinainte oarecum sufletul şi-l obişnuieşte mai dinainte să primească credinţa, pe care adevărul zideşte cunoaşterea, gnoza.

3. Acesta este gnosticul; acesta este într-adevăr atletul; este încununat în marele stadion, în această frumoasă lume, pentru adevărata lui victorie asupra tuturor patimilor. 4. Cel Care prezidează această luptă este Dumnezeu cel atotputernic; Cel Care încununează este Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu; spectatori sînt îngerii [52] şi dumnezeii; iar lupta cea felurită nu «*este împotriva sîngelui şi trupului*» [53], ci împotriva «*stăpînilor duhovniceşti*» [54], a patimilor cu păcat, care lucrează prin trupuri. 5. Dacă gnosticul a ieşit victorios din aceste mari lupte şi a învins în luptele pe care le-a pornit împotriva lui ispititorul, atunci a dobîndit nemurirea. Că hotărîrea lui Dumnezeu este fără greşeală în judecata Lui foarte dreaptă. 6. Spectatorii sînt chemaţi să privească luptele; în stadion atleţii se iau la luptă; dar, din toţi cei care se luptă, biruie cel care a ascultat de lecţiile maestrului de gimnastică. 7. Toate premiile date de Dumnezeu stau înaintea tuturor în chip egal; deci, lui Dumnezeu nu i se poate reproşa nimic. Cel care poate, capătă premiul; şi poate cel care voieşte. De aceea şi sîntem înzestraţi cu minte, ca să ştim ce facem; aici îşi are loc dictonul: «Cunoaşte-te pe tine însuţi!»; să ştim adică pentru ce am fost făcuţi. 8. Da, am fost făcuţi ca să ascultăm de porunci, dacă voim să ne mîntuim. Aceasta este Adrastia [55], care vrea să spună că nu este cu putinţă să scăpăm de ochiul lui Dumnezeu.

21. 1. Datoria omului este, deci, să asculte de Dumnezeu, Care, prin poruncile pe care i le-a dat omului, a arătat că mîntuirea este felurită; dacă mărturisim şi noi acest lucru, atunci bineplăcem lui Dumnezeu. 2. Dumnezeu, binefăcătorul, începe El cel dintîi să ne facă bine; cel care primeşte, cu gînduri cuvenite şi cu dragoste, binefacerea şi păzeşte poruncile, acela este credincios [56] al lui Dumnezeu, iar cel care răsplăteşte, după putere, prin dragoste, binefacerea, acela este prieten [57] al lui Dumnezeu. 3. Este o singură răsplată, de foarte mare însemnătate, pe care o pot face oamenii: aceea de a face cele ce plac lui Dumnezeu. 4. Învăţătorul şi Mîntuitorul socoteşte faptele noastre bune, pe care le facem spre folosul şi îndreptarea oamenilor, ca un

52. *I Cor.* 4, 9.
53. *Ef.* 6, 12.
54. *Ef.* 6, 12.
55. În traducere, Adrastia înseamnă: ceea ce nu se poate evita; după Platon, *Fedru*, 248 C, Adrastia este judecătoare în împărăţia celor morţi.
56. *Mt.* 25, 21, 23.
57. *In.* 15, 16.

har şi o cinste ce I le facem Lui, pentru că sîntem făptura Lui şi înrudiţi cu El ; şi dimpotrivă socoteşte ca o nerecunoştinţă faţă de El şi o necinstire a Lui, atunci cînd aducem vătămare celor care cred în El. — Că ce altă necinstire ar putea atinge pe Dumnezeu ? — **5.** De aceea faţă de folosul primit de la Domnul, nici nu este cu putinţă ca pentru un aşa de mare dar, să dăm lui Dumnezeu altă răsplată, care să fie pe măsura valorii mîntuirii. **6.** După cum cei care fac pagubă proprietăţilor, insultă pe stăpîni, iar cei care ocărăsc pe ostaşi, ocărăsc pe conducătorul lor, tot aşa şi cei care chinuiesc şi se poartă rău cu cei afierosiţi Domnului, îl dispreţuiesc pe Domnul. **7.** Şi după cum soarele nu luminează numai cerul şi întreaga lume, umplînd de lumină şi marea şi pămîntul, ci îşi trimite lumina sa şi prin ferestre şi prin mici spărturi chiar în casele care se găsesc în cele mai adînci înfundături, tot aşa şi Cuvîntul se revarsă pretutindenea şi priveşte cele mai mici fapte din viaţa oamenilor.

CAPITOLUL IV

22. 1. După cum grecii atribuie zeilor chipurile oamenilor, tot aşa le atribuie şi patimile lor ; şi după cum oamenii fiecărui popor zugrăvesc pe zei după asemănarea chipului lor, aşa cum spune Xenofan că «etiopienii fac pe zeii lor negri şi cu nasul cîrn, iar tracii îi fac roşcovani şi cu ochii albaştri» [58], tot aşa modelează şi sufletele zeilor după sufletele lor ; astfel barbarii îi fac pe zeii lor cu purtări fioroase şi sălbatice, iar elenii îi fac mai blînzi, dar plini de patimi. **2.** De aceea firesc este ca cei răi să aibă neapărat idei rele despre Dumnezeu, iar cei buni să aibă idei bune ; aceasta este pricina că cel care are într-adevăr «împărătesc sufletul» [59], ca şi gnosticul acesta, care este cinstitor de Dumnezeu şi nu-i superstiţios, să fie convins că numai singurul Dumnezeu este cinstit, sfînt, cu mare cuviinţă, binefăcător, darnic, cauza tuturor bunătăţilor, nu, însă, cauza relelor. **3.** Despre superstiţia elenească socot că am vorbit pe larg în lucrarea noastră intitulată *Cuvînt de îndemn*, în care am folosit din destul dovezile care erau de neapărată trebuinţă. Nu este, dar, nevoie

«Să spun iarăşi cele ce au fost spuse destul de lămurit» [60].

23. 1. Dar întrucît în acest loc trebuie consemnate încă puţine dovezi din cele multe, au să fie de ajuns şi cele pe care le voi aduce, ca să dovedesc că sînt oameni fără Dumnezeu cei care aseamănă Dumneze-

58. Xenofan, *Fragm.* 16 ; Diels.
59. Platon, *Fileb*, 30 D.
60. Homer, *Odiseea*, XII, 453.

irea cu cei mai răi oameni. **2.** Că sau zeii sînt insultaţi de oameni şi atunci sînt inferiori oamenilor, care i-au insultat, sau nu simt deloc insulta. Dacă-i aşa, pentru ce zeii se supără ca o femeie bătrînă furioasă, aţîţată de mînie, aşa cum se spune de Artemis că s-a mîniat pe etolieni [61] din pricina lui Oineu? **3.** Cum nu s-a gîndit Artemis, că doar era zeiţă, că Oineu n-a dispreţuit-o, ci sau că a uitat sau că era de părere că îi adusese jertfă zeiţei? [62] **4.** Bine grăieşte şi Auge [63], care se apără înaintea zeiţei Atena, supărată că Auge dăduse naştere unui copil în templu :

5. «Te bucuri cînd vezi
Prăzile de război ale duşmanilor ucişi şi resturi de oameni morţi;
Şi nu le socoteşti pe acestea necurate ; dar dacă eu am născut un copil,
Socoţi lucrul acesta groaznic» [64].

6. Şi doar şi celelalte animale nasc puii lor în temple şi nu fac nimănui nici o supărare.

24. 1. Pentru că oamenii superstiţioşi se necăjesc uşor, de aceea ei socot că tot ce le iese în cale sînt semne şi pricini de nenorociri :

2. «Dacă şoarecele găureşte un altar făcut din lut
Şi dacă n-are altceva ce să mănînce, roade sacul făcut din piele de viţă ;
De cîntă pe seară cocoşul, pe care îl hrăniţi voi,
Spuneţi că acestea sînt semne rele» [65].

3. De unul ca acesta îşi bate joc Menandru, în piesa *Superstiţiosul :*

«O, zei preacinstiţi, ce lucru bun mi s-a-ntîmplat!
Cînd m-am încălţat, am rupt cureaua
De la papucul drept! — Negreşit, o prostule,
Putredă era! Dar tu, un zgîrcit, n-ai vrut
Să-ţi cumperi una nouă!» [66].

4. Plăcute sînt şi cele spuse de Antifon. Cineva a văzut un semn rău cînd scroafa lui şi-a mîncat purceluşii. Antifon, văzînd că scroafa este slăbită de foame din pricina zgîrceniei celui care o hrănea, i-a zis : «Bucură-te de semnul acesta, că scroafa, care-i atîta de flămîndă, nu ţi-a mîncat copiii!» [67].

61. Etolieni, locuitorii Etoliei, ţinut în Grecia, la nord de golful Corint.
62. Homer, *Iliada*, IX, 533—537.
63. Auge, una din Hore, fiica lui Aleos, regele Tegeii, ajunsă preoteasă a zeiţei Atena, a fost sedusă de Heracle şi a dat naştere unui copil.
64. Euripide, *Auge*, Fragm. 266.
65. *CAF*, III, 471, Adesp. 341.
66. Menandru, *Superstiţiosul*, Fragm. 109, *CAF*, III, 33.
67. Antifon, *Test.* 8 ; Diels, *Vorsokrat.*, 5 Aufl., II, 337, 14.

5. Bion [68] a spus: «Ce e de mirare că şoarecele a ros sacul, făcut din piele de vită, cînd n-a găsit ce să mănînce? Atunci ar fi fost mirare, aşa cum spune Arcesilau, dacă sacul ar fi mîncat şoarecele» [69].

25. 1. Bun a fost şi răspunsul pe care l-a dat Diogene celui care se mira că a găsit un şarpe încolăcit în jurul pisălogului: «Ar fi fost mai de mirare dacă ai fi văzut pisălogul încolăcit în jurul şarpelui» [70].

2. Animalele necuvîntătoare trebuie să alerge, să mănînce, să se lupte, să nască şi să moară; acestea sînt pentru ele ceva natural şi nu pot fi semne rele pentru noi.

3. «Multe păsări zboară în lumina
Soarelui» [71].

4. Iar poetul comic Filemon spune, în bătaie de joc, în comedia sa.

«Dacă văd pe cineva că se uită cu luare aminte cine a strănutat
Sau cine a grăit sau se uită cine-i cel ce iese din
Casă, pe acela îl vînd îndată-n piaţă.
Că fiecare dintre noi pentru el şi merge şi grăieşte
Şi strănută, nu pentru cei care-s în oraş.
Că lucrurile se întîmplă aşa, cum sînt ele din născare» [72].

5. Cînd oamenii sînt cu mintea limpede, se roagă pentru sănătate; dar cînd sînt în sărbători, îşi umplu peste măsură pîntecele, s-apucă de beţii şi atrag bolile asupra lor.

26. 1. Mulţi

«Se tem şi de cuvintele scrise pe case».

Diogene, cînd a văzut scrise pe casa unui om rău cuvintele acestea:

«Heracle, cel ce a cîştigat multe bătălii,
Aicea locuieşte! Nici un om rău să nu intre în ea» [73],

a spus cu foarte mult umor: «Dar cum va intra stăpînul casei?» [74].

2. Aceiaşi oameni se închină la orice lemn şi la orice piatră, la aşa numitele pietre lustruite [75]; se tem de lînă roşcată, de bobul de sare, de făclii, de ceapa de mare, de pucioasă şi se lasă înşelaţi de şarlatani cu fel de fel de curăţiri pline de necurăţie. Dumnezeu, Cel Care

---

68. Bion din Boristene, nota 534 din C.
69. Bion din Boristene, *Fragm. 45*, Mullach, FPG, II, 427.
70. Diogene, *Fragm. 282*, Mullach, *FPG*, II, 327.
71. Homer, *Odiseea*, II, 181—182.
72. Filemon, *Fragm. 100*; CAF, II, 510.
73. *Inscriptiones Graecae metricae*, ed. Preger, 167—168, nr. 213.
74. Diogene, *Fragm. 118*, Mullach, *FPG*, II, 311.
75. În vechime, la răscrucile drumurilor se aflau pietre mari, în faţa cărora oamenii superstiţioşi îngenuncheau, se închinau şi turnau pe ele ulei sau parfumuri; din pricina acestor grăsimi pietrele căpătau un lustru; de aici numele de «pietre lustruite». Teofrast, *Caractere*, 16, 5.

este cu adevărat Dumnezeu, ştie că este sfîntă numai purtarea omului drept, după cum ştie că este blestemat omul nedrept şi ticălos. **3.** Se poate vedea că ouăle, care au fost folosite pentru purificare, dacă sînt clocite, scot pui ; dar nu scot pui, dacă ouăle au luat în ele păcatele celui care le-a folosit pentru purificare.

4. Într-un chip plăcut, poetul comic Difil îşi bate joc de şarlatani, grăind aşa :

«A purificat pe fiicele lui Pretos şi pe tatăl lor pe
Pretos, fiul lui Abas ; în afară de aceştia şi pe o bătrînă,
ca a cincea persoană,
Cu o făclie şi cu o ceapă de mare, cu atîtea lumînări ;
Apoi cu pucioasă, cu catran şi cu apă din marea-nfuriată
Din adîncul fluviului Oceanos, cel cu undele sale line.
Dar, fericite Aer, trimite prin nori
Pe Anticira [76], ca să prefacă această ploşniţă-n bondar» [77].

27. 1. Bine spune şi Menandru :

«Dacă ai, Fidia, o boală adevărată,
Asta îţi trebuie : Să cauţi un leac adevărat.
Dar n-ai nici o boală ! Găseşte, dar, un leac fals
Pentru o boală falsă şi închipuie-ţi că-ţi este de folos !
Să te descînte femeile de jur împrejur
Şi să te afume cu pucioasă; să te stropească
Cu apă de la trei izvoare, în care au pus sare şi linte» [78].

2. Curat este acela care nu se ştie cu păcat.

3. Astfel tragedia spune :

«Oreste, care-i boala care te distruge ?
E conştiinţa ta ! Că ştii că ai făcut rele !» [79].

4. Da, curăţia nu-i altceva decît îndepărtarea de păcate.

5. Bine spune şi Epiharm :

«De ţi-i curată mintea, ţi-i curat tot trupul» [80].

6. Susţinem, deci, că trebuie să ne curăţim mai întîi sufletele, prin învăţătura cea dreaptă, de învăţăturile rele şi stricate şi numai după aceea să ne îndreptăm spre învăţăturile cele de căpetenie. Că se cere celor care au să se iniţieze, să facă anumite curăţiri înainte de predarea tainelor. Da, trebuie să lepădăm orice idee lipsită de Dumnezeu, ca să ne putem îndrepta spre tradiţia cea adevărată.

---

76. Anticira, un oraş în Focida, o regiune a Greciei. În acest oraş creştea o plantă numită Heleboros, care era întrebuinţată împotriva nebuniei. Difil foloseşte numele oraşului în locul numelui plantei.
77. Difil, *Fragm. 126, CAF*, II, 577 ş.u.
78. Menandru, *Fragm. 530*, 17—23 ; *CAF*, III, 152—153.
79. Euripide, *Oreste*, 395—396.
80. Epiharm, *Fragm. 269*, Kaibel.

CAPITOLUL V

28. 1. Oare nu este frumos şi drept să nu circumscriem într-un loc oarecare pe Cel Care-i fără margini şi nici să cuprindem în *«temple făcute de mîini omeneşti»* [81] pe Cel Care cuprinde toate? **2.** Care lucru ieşit din mîna cioplitorilor în lemn, a cioplitorilor în piatră şi din meseria unui lucrător, poate să fie sfînt? Nu sînt oare mai buni decît aceştia, care se închină lemnului sau pietrei, cei care socotesc vrednice de măreţia lui Dumnezeu aerul, cele care se găsesc în văzduh, dar mai bine spus, lumea şi întreg universul? **3.** Nu e ridicol, oare, ca omul, care, după cum spun înşişi filozofii, este «jucăria lui Dumnezeu» [82] să facă pe Dumnezeu, şi Dumnezeu să ajungă jucăria meseriei lui? Pentru că un lucru făcut este asemenea şi identic cu materialul din care a fost făcut; un obiect de fildeş este fildeşul elefantului, un obiect de aur este aur. **4.** Statuile şi templele, făcute de meseriaşi, sînt dintr-o materie obişnuită, încît şi statuile şi templele sînt şi ele obişnuite, sînt materiale şi vulgare, deoarece orice lucru săvîrşit cu ajutorul unei meserii primeşte caracterul acelei meserii. Deci nu sînt sfinte şi dumnezeieşti lucrurile pe care le fac meseriile. **5.** Dar ce altceva ar mai putea fi făcut, cînd nu există nimic care să nu fie făcut şi cînd toate îşi au locul lor? Ceea ce este făcut a fost făcut de cineva, pentru că mai înainte nu era făcut. **6.** Dacă Dumnezeu este făcut de oameni, înseamnă că nici nu a fost cîndva făcut şi nici n-a existat. **7.** Că cel care n-a fost făcut, acela n-a existat; că ceea ce nu există, trebuie făcut; dar nu poate fi făcut ceva din ceva ce nu există, dar nici dintr-o altă existenţă; că şi existenţa aceea există în ea însăşi şi pentru ea însăşi. **29. 1.** Rămîne, deci, să se facă din sine însuşi. Dar cum se va naşte cineva din sine însuşi? Sau cum se va face fiinţa în atît ca fiinţă? Care din două: a fost nefăcută sau s-a făcut mai înainte singură? Dar nici nu era, pentru că nu era făcută. Cum a putut să se facă mai tîrziu ceea ce a fost mai întîi în mintea voastră? **2.** Apoi cum poate avea nevoie de ceva Acela în a Cărui stăpînire sînt toate? Iar dacă Dumnezeirea are forme omeneşti, atunci va avea nevoie la fel de cele ce are nevoie omul: de hrană, de îmbrăcăminte, de casă şi de toate cele ce sînt în legătură cu acestea. Că cei care au aceeaşi formă şi aceleaşi simţăminte au nevoie de acelaşi fel de vieţuire. **3.** Dacă prin sfinţenie se înţelege şi Dumnezeu Însuşi şi se înţelege şi clădirea înălţată în cinstea Lui, cum să nu numim în chip propriu sfinţenia biserica lui Dumnezeu, care este sfîntă şi-i ridicată spre cinstirea lui Dumnezeu pe temeiul cunoaşterii Lui, care

81. *Fapte* 17, 24.
82. Platon, *Legile*, VII, 803 C.

nu-i zidită cu o tehnică obișnuită, nici împodobită de mîna unui șarlatan, ci-i făcută templu prin voința lui Dumnezeu ? **4.** Eu nu numesc biserică locul, ci adunarea celor aleși. Adunarea celor aleși este un templu mai bun, pentru că primește în el măreața vrednicie a lui Dumnezeu. În Biserică este consacrată o ființă vrednică de mult preț ; este consacrată Celui Care e vrednic de totul, dar mai bine spus, Celui de Care nimic nu e vrednic, din pricina covîrșitoarei Lui sfințenii. **5.** Această ființă este gnosticul, cel vrednic de mult preț, cel prețuit de Dumnezeu, în care Dumnezeu se sălășluiește ; cu alte cuvinte, în care își are sfîntul ei locaș, cunoașterea despre Dumnezeu. **6.** În el putem găsi «*chipul*» [83] ; în sfîntul lui suflet găsim statuia cea sfîntă și dumnezeiască ; sufletul lui este fericit, pentru că s-a curățat mai dinainte ; este fericit pentru faptele pe care el le-a săvîrșit. **7.** Aici își are locul ceea ce este făcut și ceea ce are să se facă. Ceea ce este făcut este în cei care sînt deja gnostici, iar ceea ce are să se facă este în cei care vor ajunge gnostici, în cei care n-au fost încă vrednici să primească știința lui Dumnezeu. **8.** Că tot cel care are să creadă este deja credincios înaintea lui Dumnezeu, este o statuie virtuoasă, zidită spre cinstea lui Dumnezeu și consacrată lui Dumnezeu.

CAPITOLUL VI

30. 1. După cum Dumnezeu nu este circumscris într-un loc, nici nu poate fi înfățișat cu chipul vreunei viețuitoare, tot așa nici nu are aceleași impulsuri pasionale și nici aceleași trebuințe ca cele create ; deci, n-are nevoie de jertfe, adică de mîncare, ca și cum i-ar fi foame. **2.** Toate viețuitoarele, care sînt supuse patimilor, sînt supuse și pieirii ; așa că este o zădărnicie să dai de mîncare Celui Care n-are nevoie să fie hrănit. **3.** Celebrul poet comic Ferecrate [84], în piesa sa *Transfugii*, pune, într-un chip plin de grație, pe zei să mustre pe oameni pentru jertfele pe care le aduc lor :

«Cînd aduceți jertfe zeilor, tăiați mai întîi pentru preoți
Ceea ce socotiți că li se cuvine lor, apoi pentru voi ;
apoi, e rușine chiar s-o spun,
Curățiți toată carnea de pe coaste pînă la încheieturi
Și scoateți cu grijă carnea de pe șolduri ; și după ce
ați curățit ca și cu o pilă
Șira spinării și oasele toate, ni le dați nouă, ca unor cîini ;
Apoi, pentru că vă e rușine unora de alții, vă ascundeți
în dosul a multor prinoase» [85].

83. *Fac.* 1, 26.
84. Ferecrate, poet comic grec, vechea comedie (sec. V î.d.Hr.). Din piesele lui nu avem decît fragmente.
85. Ferecrate, *Transfugii*, Fragm. 23 ; *CAF*, I, 151—152.

4. Eubul [86], şi el poet comic, scrie aşa despre jertfe :

«Le jertfiţi zeilor numai coada
Şi şezutul, ca unor pederaşti» [87].

5. Şi Eubul, aducîndu-l în scenă pe Dionisos în piesa *Semela,* îl pune să spună tot ce-avea pe inimă :

«Cînd unii îmi aduc jertfe, îmi jertfesc mai întîi
Sînge, băşica udului, ficatul, inima
Şi pieliţele subţiri ; dar eu nu mănînc
Nici dulciuri, nici oasele de la şezut» [88].

31. 1. Menandru a scris aceste versuri :

«Preoţii dau zeilor
Şoldurile, fierea şi oasele, care *nu* se mănîncă ;
Dar pe toate celelalte le mănîncă ei» [89].

2. Nu fug oare şi animalele de mirosul de grăsime de la arderile de tot ? Dacă într-adevăr mirosul de grăsime arsă este un dar de cinste făcut de eleni zeilor, atunci elenii n-ar trebui să pregete să îndumnezeiască şi pe bucătari, care sînt învrednicîţi de o neegală fericire şi să se închine chiar cuptorului, că el este mai aproape de multpreţuitul miros de grăsime. **3.** Hesiod spune undeva că la împărţirea cărnurilor Zeus, înşelat de Prometeu,

«a luat oasele goale de bou,
Acoperite, cu vicleană artă, cu grăsime crudă» [90]
«Asta e pricina că pe pămînt seminţii de oameni ard
Celor nemuritori oase goale şi le aduc jertfă pe altare» [91].

4. Elenii, însă, ne răspund că zeii nu primesc această hrană, pentru că i-ar chinui pofta, din pricina lipsei de mîncare. În acest caz, zeii ar fi asemenea plantelor, care se hrănesc fără să aibă vreo poftă, sau animalelor, care hibernează în văgăuni. **5.** Că se spune că aceste animale se hrănesc acolo, fie cu părticelele groase care se găsesc în aer, fie cu aburul şi mirosul propriului lor corp, aşa că nu este vătămată creşterea lor. **6.** Totuşi, dacă, după părerea elenilor, Dumnezeirea se hrăneşte fără să aibă nevoie de hrană, atunci ce nevoie de hrană are Ea, Care n-are nevoie de hrană ? **7.** Iar dacă Dumnezeirea se bucură de cinstea, care I se aduce — că prin fire Dumnezeirea n-are nevoie de nimic —, atunci noi creştinii pe bună dreptate cinstim prin rugăciune pe Dum-

86. Eubul, poet comic atenian (sec. IV î.d.Hr.) ; a scris 104 comedii, din care n-au rămas decît fragmente.
87. Eubul, *Fragm. 130 ; CAF,* II, 210.
88. Acelaşi, *Semela,* Fragm. 95 ; *CAF* 197.
89. Menandru, *Discol,* Fragm. 129, 5—7 ; *CAF,* III, 39.
90. Hesiod, *Teogonia,* 540—541.
91. *Ibidem,* 556—557.

nezeu şi-I înălţăm cu dreptate această jertfă foarte bună şi foarte sfîntă, cinstind pe Cuvîntul cel foarte drept, prin Care am primit cunoaşterea, iar prin aceasta Îl slăvim pe Cel Care ne-a învăţat. **8.** Avem şi noi un jertfelnic aici pe pămînt, adunarea cea pămîntească a celor care înalţă rugăciuni, adunarea, care are un singur glas obştesc şi un singur gînd.

9. Mîncărurile, al căror gust îl simţim cu mirosul, deşi sînt mai subtile decît cele pe care le gustăm cu gura, totuşi ţin şi ele de respiraţie. **32. 1.** Ce spun elenii despre Dumnezeu ? Şi care din două ? Respiră Dumnezeu cum respiră demonii sau respiră numai ca vieţuitoarele care trăiesc în apă, prin dilatarea bronhiilor ? Sau respiră ca insectele, care presează, cu aripile lor, crestătura trupului lor ? **2.** Dar nici un om cu mintea sănătoasă n-ar putea presupune una ca asta despre Dumnezeu. Că toate vieţuitoarele, care respiră, trag aerul în piept prin dilatarea plămînilor. **3.** Iar dacă Îi atribuim lui Dumnezeu măruntaie, vine, nervi şi mădulare, atunci nu se deosebeşte întru nimic de vieţuitoarele de care am vorbit mai înainte. **4.** Propriu vorbind, despre Biserică se spune că are respiraţie comună. Că, într-adevăr, jertfă a bisericii este cuvîntul, care iese ca o tămîie mirositoare din sufletele sfinte ; şi, odată cu jertfa, se descoperă înaintea lui Dumnezeu şi întreaga lor gîndire. **5.** S-a vorbit necontenit că în Delos [92] se află un altar sfînt, unul din cele mai vechi altare ; şi se spune că Pitagora se ducea numai la altarul acela pentru că nu era pîngărit nici cu ucideri, nici cu omoruri. Pentru ce atunci nu vor elenii să ne creadă cînd spunem că altar, într-adevăr sfînt, este sufletul drept, iar mirosul de tămîie, care se înalţă din el, este rugăciunea cuvioasă ? **6.** După părerea mea, jertfele au fost născocite de oameni, ca să aibă prilej să mănînce carne. Dar, cel care ar fi vrut să mănînce carne ar fi putut face asta fără să mai aibă nevoie de o idololatrie ca aceasta. **7.** Jertfele prescrise de lege au fost o alegorie a cultului nostru, după cum turtureaua şi porumbiţa, aduse pentru păcate [93], arată curăţirea părţii iraţionale a sufletului, curăţire bine primită de Dumnezeu. **8.** Iar dacă unul dintre drepţi nu vrea să-şi împovăreze sufletul cu mîncarea de carne, acela se foloseşte de un temei binecuvîntat, nu de temeiul lui Pitagora şi al discipolilor lui, care visau la trecerea sufletelor dintr-un trup în alt trup. **9.** Xenocrate, în scrierea sa specială *Despre hrănirea cu carnea animalelor*, iar Polemon, în scrierile lui *Despre viaţa dusă în conformitate cu natura*, par să spună lămurit că mîncarea cărnii este vătămătoare, pentru că, chiar dacă e mistuită, face ca sufletele să se asemene animalelor [94].

92. Delos, nota 422 din C.
93. Lev. 12, 6.
94. Xenocrate, *Fragm. 100*, Heinze ; Mullach, *FPG*, III, 109, 127.

33. 1. De aceea iudeii se abțineau de la mîncarea cărnii de porc, pentru că porcul este un animal spurcat și pentru că, mai mult decît celelalte animale, rîmă pămîntul și strică roadele. Iar dacă unii spun că animalele au fost date oamenilor, sînt de acord și eu, dar nu sînt date în general spre mîncare și nici toate, ci numai cele cîte nu sînt bune la lucru. **2.** De aceea foarte bine spune poetul comic Platon, în piesa sa *Sărbătorile :*

> «Noi, pe viitor, nu trebuie să mai ucidem nici unul din animalele
> Cu patru picioare, în afară de porci ; că porcii au foarte gustoasă
> Carnea ; și porcul, cît e viu, nu-i de vreun folos,
> Decît doar că are părul țepos, face murdărie și guiță» [95].

3. De aceea și Esop n-a grăit rău cînd a spus că porcii guiță foarte tare cînd sînt trași de coadă ; că chiar porcii își dau seama că la nimic altceva nu-s de folos decît numai pentru tăiere. La fel și Cleante spune că porcii au sare în loc de suflet, ca să nu li se strice carnea [96]. **4.** Deci unii mănîncă carne de porc pentru că socotesc porcul nefolositor, alții, pentru că le strică roadele pămîntului, iar alții nu mănîncă carne de porc pentru că animalul acesta este înclinat spre împreunări. Tot pentru această pricină nici legea nu îngăduie să fie întrebuințat țapul pentru jertfe ; îl întrebuințează numai pentru îndepărtarea relelor [97] ; pentru că plăcerea este metropola viciului. Se spune dealtfel că mîncarea cărnii de țap dă naștere epilepsiei. **5.** Se mai spune de asemenea că mîncarea cărnii de porc îngrașă ; de aceea carnea de porc este folositoare celor care muncesc cu trupul și fac exerciții corporale ; dar celor care caută să-și dezvolte sufletul, mîncarea de carne nu este bună, pentru că duce la lenevirea sufletului. **6.** Poate că aceasta e pricina că unul din gnostici și-a interzis mîncarea de carne în vederea exercițiilor sale duhovnicești și pentru a nu-și înzdrăvăni trupul spre plăcerile cele trupești. **7.** Androcide spune : «Vinul și îmbuibarea cu carne întărește trupul, dar moleșește sufletul» [98]. O mîncare ca aceasta este, deci, nepotrivită pentru cel care vrea să aibă judecata limpede. **8.** De aceea și egiptenii, în ritualurile lor de curățire, nu îngăduiau preoților să mănînce carne, dar le îngăduiau să consume carne de pasăre, pentru că se mistuie foarte ușor ; de carnea de pește, însă, să nu se atingă deloc, și pentru alte cîteva mituri, dar mai cu seamă pentru că o mîncare ca aceasta moleșește trupul [99]. **34. 1.** Viețuitoarele, care trăiesc pe pămînt, și păsările se hrănesc și respiră același aer ca și sufletele noastre, pentru că au

95. Platon, *Sărbătorile*, Fragm. 28 ; *CAF*, I, 607 ș.u.
96. Cleante, *Fragm. 56*, v. Arnim.
97. *Lev.* 16, 10.
98. Hölk, *De acusm. sive symb. Pyth.*, 43.
99. *Herodot*, II, 37.

sufletul înrudit cu aerul; despre peşti se spune că nici nu respiră aerul acesta, ci aerul acela care a fost amestecat cu apa îndată de la cea dintîi creaţie, ca şi cu celelalte elemente, care este şi dovadă a evaporării materiale [100].

2. Trebuie, aşadar, «să aducem lui Dumnezeu nu jertfe scumpe, ci jertfe plăcute lui Dumnezeu» [101]. Să-I aducem lui Dumnezeu tămîia aceea de care se vorbeşte în lege [102], tămîia aceea alcătuită din multe limbi şi glasuri, unită în rugăciune, dar mai bine spus, din diferite neamuri şi firi, săvîrşită prin darul adus de cele două Testamente spre «*unitatea credinţei*» [103], înălţată lui Dumnezeu, însoţită de laude, cu gînd curat şi cu o vieţuire dreaptă şi cinstită şi întemeiată pe fapte sfinte şi rugăciune fără de prihană. 3. Căci, după cum prea frumos spune poezia:

«Cine este atîta de nebun şi atîta de credul
Dintre bărbaţi, încît să creadă că zeii se bucură
De oase fără carne, şi de fiere arsă-n foc,
Pe care nici cîinii flămînzi nu vor să le mănînce;
Că zeii primesc acest fel de cinstire
Şi că mai şi mulţumesc celor ce fac aceste daruri» [104],

ca şi cum zeii ar fi nişte piraţi, nişte tîlhari, nişte tirani? 4. Noi spunem, însă, că focul nu sfinţeşte cărnurile, ci sufletele păcătoase; nu vorbesc de focul care mistuie totul, de focul care ne slujeşte la facerea treburilor, ci de focul cel spiritual, de focul care «*pătrunde sufletul*» [105], cînd sufletul trece prin foc.

CAPITOLUL VII

35. 1. Ni s-a poruncit să slujim şi să cinstim pe Cuvîntul, fiind convinşi că El este Mîntuitor şi Conducător, şi prin El pe Tatăl; şi nu în anumite zile, ca alţii oarecare, ci să facem lucrul acesta necontenit în toată viaţa noastră şi în orice chip. 2. Negreşit, «*neamul ce ales*» [106] spune: «*De şapte ori în zi Te-am lăudat*» [107], potrivit poruncii care face pe om drept [108]. 3. De aceea gnosticul nu slujeşte şi nici nu cinsteşte pe Dumnezeu într-un loc anumit, nici într-un locaş special de închinăciune şi nici la sărbători şi zile rînduite, ci toată viaţa lui, în orice loc, fie că este singur, fie că are lîngă el pe alţii care cred la fel

100. Hrisip, *Fragm. phys.*, 721, v. Arnim.
101. Teofrast, *La Porfirie, De alestin.*, II, 19.
102. *Ieş.* 30, 34—36.
103. *Ef.* 4, 13.
104. *TGF*, Adesp. 118; *CAF*, III, 606, Adesp. 1205.
105. *Evr.* 4, 12.
106. *I Pt.* 2, 9.
107. *Ps.* 118, 164.
108. *Ps.* 118, 172.

cu el. Gnosticul în tot locul și în tot timpul cinstește pe Dumnezeu, adică Îi mulțumește pentru cunoașterea și viețuirea sa. **4.** Dacă prezența unui om bun face mai bun pe cel de lîngă el, fie datorită rușinii, fie datorită respectului, cum să nu fie cu cale să ajungă mai bun cel care are necontenit alături de el pe Dumnezeu și prin cunoașterea lui și prin viața lui și prin mulțumirea pe care I-o aduce lui Dumnezeu? Cum să nu fie mai bun în toate, și în faptele lui și în cuvintele lui și în starea lui sufletească? **5.** Unul ca acesta este cel care-i convins că Dumnezeu este lîngă el în orice clipă și în orice loc, cel care gîndește că Dumnezeu nu-i închis în anumite locuri încît să-și închipuie că Dumnezeu nu-i lîngă el, așa că se poate destrăbăla și ziua și noaptea. **6.** Pentru noi e sărbătoare toată viața, pentru că sîntem convinși că Dumnezeu este lîngă noi totdeauna și în orice loc. Lucrăm pămîntul lăudînd pe Dumnezeu; călătorim pe mare, înălțînd laude lui Dumnezeu; și ne ducem și cealaltă viețuire cu gîndul la Dumnezeu. **7.** Gnosticul este în mai apropiată prietenie cu Dumnezeu, pentru că gnosticul este, în toate împrejurările vieții sale, în același timp, și sfînt și vesel; este sfînt pentru întoarcerea lui la Dumnezeire; este vesel pentru gîndul la bunătățile pe care ni le-a dat nouă Dumnezeu.

36. 1. Se pare că profetul vorbește de superioritatea cunoașterii cînd spune: «*Învață-mă bunătatea și învățătura și cunoașterea*» [109]. Noțiunile acestea sînt așezate în chip progresiv, pentru a arăta rolul de conducător al desăvîrșirii, adică al cunoașterii. **2.** Acesta este, deci, și om împărătesc și preot cuvios al lui Dumnezeu; iar rînduiala aceasta se păstrează și acum la cei mai luminați dintre barbarii care urcă pe tron împărătesc pe cei de neam preoțesc. **3.** Gnosticul nu se bagă în mulțimea gălăgioasă a teatrelor și nici prin vis nu-i trec cele ce se spun, cele ce se fac și cele ce se văd pe scenă de dragul unei plăceri nebunești. Nu vrea să știe nici de acele plăceri pe care le produc priveliștile mulțimii și nici de varietatea celorlalte desfătări, cum ar fi parfumurile scumpe, care încîntă mirosul, sau dresurile bucatelor, sau plăcerile procurate de fel de fel de vinuri, care momesc gustul, sau coroanele cele din multe flori bine mirositoare, care moleșesc prin simțuri sufletul. **4.** Gnosticul ridică totdeauna spre Dumnezeu desfătarea cea curată, pe care i-o dau toate lucrurile și atribuie lui Dumnezeu, dătătorul tuturora, și mîncarea și băutura și alifiile, aducînd mulțumire, prin cuvînt, și pentru dar și pentru folosință, Celui Care i le-a dat. Rar ia parte la ospețele care se fac de sărbători; și se lasă convins să se ducă numai la ospețele prietenești, la care iau parte comeseni animați de

109. *Ps.* 118, 66.

aceleaşi gînduri ca şi el. **5.** Este convins că Dumnezeu ştie totul şi aude totul, nu numai glasurile, ci şi gîndurile. Pentru că şi auzul nostru nu se datoreşte deschizăturilor trupeşti şi nici nu se percepe cu ajutorul unei facultăţi trupeşti, ci printr-o simţire sufletească şi printr-o înţelegere care distinge sensul sunetelor.

37. 1. Dumnezeu nu aude, aşa cum auzim noi oamenii; iar ca să audă n-are nevoie de simţul auzului, aşa cum spun stoicii că Dumnezeu are mai ales auz şi vedere; pentru că altfel, spun ei, niciciînd nu se poate percepe ceva. **2.** Acelaşi lucru este cu sensibilitatea aerului şi cu percepţia simultană foarte rapidă a îngerilor; iar puterea sufletului, care-i în legătură cu conştiinţa, cunoaşte toate chiar în clipa cînd se formează gîndul, printr-o putere, care n-are nevoie de cuvinte; şi fără auzul senzorial. **3.** Iar dacă cineva ar vrea să spună că glasul nu poate ajunge pînă la Dumnezeu, ci se învîrte aici jos, în aer undeva, aceluia îi voi răspunde că gîndurile sfinţilor nu taie numai aerul, ci şi întreaga lume. **4.** Puterea dumnezeiască poate, ca şi lumina, să pătrundă cu vederea sa întreg sufletul. Ce dar? Oare n-ajung şi liberele noastre alegeri la Dumnezeu, ducînd cu ele şi glasul lor? **5.** Nu sînt duse, oare, la Dumnezeu de conştiinţa noastră? Ce glas să mai aştepte Cel Care cu dinadinsul cunoaşte pe cel ales chiar înainte de naşterea lui [110], Cel Care cunoaşte viitorul, ca şi cum ar fi prezent? **6.** Oare lumina puterii nu luminează peste tot, pînă în adîncul întregului suflet? Că *«lumina»* puterii *«cercetează cămările»* după cum spune Scriptura [111]. Dumnezeu este numai urechi şi numai ochi, ca să mă folosesc de aceste cuvinte.

38. 1. În general vorbind, o idee, care-i nepotrivită şi nu-i pe măsura lui Dumnezeu, ci-i însoţită de gînduri şi păreri josnice şi urîte, nu cinsteşte şi nici nu slujeşte lui Dumnezeu, nici în imnele pe care I le înalţă, nici în cuvintele pe care le rosteşte. De aceea, din pricina necunoaşterii adevărului, lauda adusă de mulţi lui Dumnezeu nu se deosebeşte întru nimic de hulă. **2.** Cum sînt poftele oamenilor, cum le sînt dorinţele şi, ca să spun pe scurt, cum le sînt pornirile, aşa le sînt şi rugăciunile. De aceea nimeni nu doreşte băutura decît numai ca să o bea, nici nu doreşte moştenirea pentru altă pricină decît ca să o moştenească; tot aşa nimeni nu doreşte cunoaşterea decît ca să cunoască şi nici nu doreşte o vieţuire cinstită pentru altceva decît ca să vieţuiască cinstit. **3.** Rugăciunile noastre sînt pentru lucrurile pe care le dorim, iar dorinţele noastre sînt pentru lucrurile pe care le poftim. Rugăciunea şi pofta noastră au acelaşi scop: să dobîndim binele şi foloasele pe care le avem prin dobîndirea binelui. **4.** Aşadar, gnosticul îş

110. *Rom.* 8, 28—29; 9, 11.
111. *Prov.* 20, 27.

face rugăciunea şi cererea sa pentru dobîndirea adevăratelor bunătăţi, anume bunătăţile sufleteşti; şi se roagă şi lucrează, în acelaşi timp, ca să ajungă la o dispoziţie sufletească de bunătate, să nu aibă adică bunătăţile ca pe nişte învăţături aşezate lîngă el, ci el însuşi să fie în întregime bun. **39. 1.** De aceea se cuvine ca mai cu seamă aceia să se roage care cunosc cum trebuie Dumnezeirea şi au virtutea care se potriveşte lui Dumnezeu; aceia care ştiu care sînt adevăratele bunătăţi, aceia care ştiu ce trebuie să ceară, cînd şi cum să ceară fiecare lucru. **2.** Este cea mai mare prostie să ceri ceva de la cei care nu sînt dumnezei, ca şi cum ar fi dumnezei, sau să ceri cele care nu sînt de folos, gîndindu-te că sînt bune, cînd de fapt sînt rele acelea pe care le ceri. **3.** Pentru că Dumnezeul cel bun este numai unul [112], este drept ca dintre bunătăţile pe care I le cerem unele să ne fie date îndată, iar altele să rămînă a ni se da. Ne rugăm şi noi şi îngerii, dar nu la fel. **4.** Că nu-i acelaşi lucru să ceri un lucru şi să rămînă să-l primeşti mai tîrziu şi să te străduieşti să-l primeşti chiar de la început. Dar şi cererea pentru îndepărtarea relelor este tot un fel de rugăciune. **5.** Nicicînd nu trebuie îngăduită o astfel de rugăciune pentru a face rău oamenilor, cu excepţia gnosticului, care îşi întocmeşte rugăciunea sa cu deosebită iscusinţă, pentru a-i întoarce la săvîrşirea dreptăţii «*pe cei care sînt în nesimţire*» [113]. **6.** Şi, ca să vorbesc mai cu îndrăzneală, rugăciunea este o convorbire cu Dumnezeu. Chiar dacă ne rugăm în şoaptă, chiar dacă nu deschidem buzele, chiar dacă vorbim în tăcere [114], totuşi înăuntrul sufletului nostru strigăm, iar Dumnezeu aude neîncetat rugăciunea noastră cea lăuntrică.

40. 1. De aceea cînd ne rugăm ridicăm capul, întindem mîinile la cer şi ne sculăm în picioare la rostirea ultimelor cuvinte ale rugăciunii; şi mergem, prin rîvna duhului nostru, pe urmele rugăciunii spre Fiinţa cea spirituală. Căutăm, prin cuvintele rugăciunii noastre, să depărtăm trupul de pămînt; facem ca sufletul să zboare în înălţime prin dorul nostru după cele mai bune şi ne silim să intrăm întru «*cele sfinte*» [115], privind cu dispreţ legătura cea trupească. **2.** Ştim foarte bine că de buna sa voie gnosticul iese din întreaga lume, aşa precum au ieşit iudeii din Egipt; cu asta gnosticul arată, mai mult decît orice, că vrea să fie cît mai aproape de Dumnezeu. **3.** Iar dacă unii rînduiesc anumite ore pentru rugăciune, de pildă ceasul al treilea, ceasul al şaselea şi ceasul al nouălea, apoi aceia trebuie să ştie că gnosticul se roagă toată viaţa lui, pentru că se străduieşte să fie, prin rugăciune, împreună

112. *Mt.* 19, 17.
113. *Ef.* 4, 19.
114. *I Regi* 1, 13.
115. *Evr.* 9, 25.

cu Dumnezeu; şi, ca să spun pe scurt, gnosticul părăseşte pe toate cele cîte nu-i sînt de folos, cînd ajunge acolo, deoarece, chiar de aici de pe pămînt, a ajuns la desăvîrşirea omului care lucrează totul mînat de dragoste. **4.** Dar cei care cunosc fericita treime a celor trei locaşuri, ştiu de durata ceasurilor despărţite în trei grupe, care sînt cinstite cu egale rugăciuni.

41. 1. Ajuns aici, mi-am adus aminte de unii eterodocşi, anume de cei care ţin de erezia lui Prodic [116], care spun că nu trebuie să ne rugăm. **2.** Ca să nu se laude ereticii aceştia cu această înţelepciune a lor fără de Dumnezeu, ca să nu se laude că au dat la iveală o învăţătură nouă, să afle că lucrul acesta l-au spus mai înainte filozofii cirenieni. **3.** Gnoza lipsită de sfinţenie a acestor eretici, care în chip mincinos se numesc gnostici, va primi la timpul cuvenit răspunsul nostru. Dacă am face acum combaterea acestei erezii, care mi-ar lua nu puţină vreme, aş întrerupe şirul gîndurilor ce le am de spus; doresc să arăt, că într-adevăr sfînt şi cinstitor de Dumnezeu este numai gnosticul, care trăieşte după îndreptarul bisericesc, şi că numai lui, după voinţa lui Dumnezeu, i se împlineşte cererea, fie că o face cu cuvîntul, fie că o face cu gîndul. **4.** După cum Dumnezeu poate tot ce vrea, tot aşa şi gnosticul *«primeşte tot ce cere»* [117]. **5.** În general vorbind, Dumnezeu ştie pe cei care sînt vrednici de bunătăţi şi pe cei care nu sînt; de aceea dă fiecăruia ce i se cuvine. Asta e pricina că adeseori Dumnezeu nu împlineşte cererile, cînd cei care cer nu sînt vrednici, dar celor vrednici le dă bunătăţile Lui chiar cînd aceia nu le cer. **6.** Totuşi cererea nu este de prisos, chiar dacă Dumnezeu dă bunătăţile Sale fără să-I fie cerute. Astfel lucrul gnosticului este şi de a-I mulţumi lui Dumnezeu şi de a-L ruga ca semenii lui să se întoarcă la Dumnezeu. **7.** Aşa se ruga şi Domnul, mulţumind că a împlinit slujirea Sa [118]; şi se ruga să vină la cunoaştere cît mai mulţi cu putinţă [119], ca prin mîntuirea lor să fie slăvit Dumnezeu între cei mîntuiţi, pe temeiul unei depline cunoaşteri [120]; şi astfel singurul bun [121] şi singurul Mîntuitor este cunoscut prin Fiul din veac în veac. **8.** Credinţa, pe temeiul căreia primim de la Dumnezeu ceea ce cerem, ia forma unei rugăciuni, care se află în chip gnostic înăuntru sufletului nostru. **42. 1.** Dacă rugăciunea este un prilej să stăm de vorbă cu Dumnezeu, atunci nu ne lipseşte prilejul să ne apropiem de Dumnezeu. **2.** Negreşit, sfin-

116. Prodic, eretic (sec. II), socotit întemeietorul ereziei adamiţilor.
117. *Mt.* 21, 22.
118. *In.* 17, 4.
119. *In.* 17, 20. 23.
120. *Rom.* 10, 2; *In.* 17, 1.
121. *Mt.* 19, 17

ţenia gnosticului în unire cu fericita pronie, pe temeiul liberei lui mărturisiri, pune în evidenţă că binefacerea lui Dumnezeu este desăvîrşită. **3.** Căci sfinţenia gnosticului este şi un reflex al proniei, dar şi o bunăvoinţă a prietenului lui Dumnezeu îndreptată către Dumnezeu. **4.** Nici Dumnezeu nu este bun fără să vrea, ci este bun aşa cum este în firea focului să încălzească — pentru că Dumnezeu împarte bunătăţile Lui de bună voie, chiar înainte de a ajunge la El cererile — şi nici cel care are să se mîntuiască nu se va mîntui fără voia lui, că nu este obiect neînsufleţit, ci, mai mult decît orice, este înzestrat cu voinţa liberă şi din propria lui voinţă se grăbeşte spre mîntuire. **5.** De aceea a şi primit omul poruncile, ca singur să se îndrepte spre cele pe care le-ar vrea, adică spre una din aceste două : sau spre cele pe care trebuie să le aleagă sau spre cele pe care trebuie să le evite. **6.** Pe Dumnezeu nu-L sileşte o necesitate oarecare să facă bine, ci de buna Sa voie face bine celor care se întorc la El din propria lor iniţiativă. **7.** Că pronia, care vine de la Dumnezeu la noi, nu este o forţă oarbă care are sarcina să slujească creaturilor, urcîndu-se de la cele mai de jos creaturi pînă la cele mai de sus, ci, datorită milei lui Dumnezeu faţă de slăbiciunea noastră, rînduielile directe ale proniei Sale lucrează asupra noastră, aşa cum lucrează grija păstorilor pentru oile lor şi a împăratului pentru supuşii lui, şi după cum şi noi ne supunem conducătorilor rînduiţi să ne conducă, potrivit orînduielii încredinţate lor de Dumnezeu. **8.** Sînt, deci, adoratori şi slujitori ai Dumnezeirii cei care aduc lui Dumnezeu cea mai nobilă şi cea mai împărătească slujire, adică o slujire pornită dintr-un gînd şi dintr-o cunoaştere cinstitoare de Dumnezeu.

43. 1. Aşadar, este sfînt orice loc şi orice timp în care gîndul nostru se îndreaptă spre Dumnezeu. Cînd, în rugăciunea noastră, cerem ceva de la Dumnezeu cu dragă inimă şi cu mulţumire şi totodată adăugăm şi fapta pentru primirea a ceea ce cerem, atunci primim cu bucurie lucrul dorit pentru care ne-am rugat. **2.** Cînd dătătorul bunătăţilor ne vede rîvna, atunci toate bunătăţile Lui se revarsă asupra noastră dintr-o dată, chiar în timpul în care ne-am gîndit să I le cerem. Negreşit prin rugăciune este cercetată purtarea noastră, cum este ea faţă de îndatoririle pe care le avem. **3.** Dacă glasul şi cuvintele ne-au fost date ca să ne înţelegem unii cu alţii, apoi cum să nu audă Dumnezeu sufletul nostru şi mintea noastră, cînd un suflet aude alt suflet şi o minte aude altă minte ? **4.** De aceea Dumnezeu nu aşteaptă să-I fie explicate multele feluri de limbi care se găsesc în lume, aşa cum sînt pentru oameni traducătorii din limbi străine, ci Dumnezeu cunoaşte dintr-o dată gîndurile tuturor oamenilor şi ceea ce ne vesteşte nouă glasul,

aceea grăieşte lui Dumnezeu gîndul nostru, pe care Dumnezeu îl ştia că are să ne vină în minte, chiar înainte de facerea lumii. **5.** Este cu putinţă să înălţăm rugăciunea noastră către Dumnezeu fără să rostim cu glasul ceva, numai dacă, potrivit întoarcerii noastre la Dumnezeu, de Care sîntem nedespărţiţi, tot duhul nostru lăuntric ajunge glas spiritual.

6. Pentru că răsăritul este icoana zilei noastre de naştere şi pentru că din răsărit a crescut lumina, care «*din întuneric a luminat*» [122] mai întîi, pentru că şi celor care se găseau în neştiinţă [123] le-a răsărit, asemenea soarelui, ziua cunoaşterii adevărului, de aceea spre răsărit ne facem rugăciunile noastre. **7.** Asta e pricina că cele mai vechi temple erau aşezate cu faţa la apus, pentru ca cei care stăteau înaintea statuilor să fie instruiţi să se întoarcă cu faţa la răsărit. **8.** Psalmii spun: «*Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămîia înaintea Ta; ridicarea mîinilor mele, jertfă de seară*» [124].

44. 1. Rugăciunea oamenilor răi este foarte vătămătoare nu numai altor oameni, ci chiar şi lor. Dacă aceştia, prin rugăciunile lor, primesc acelea pe care ei le numesc bune şi fericite, ei bine, primirea lor îi vatămă, că nu ştiu să le folosească cum trebuie. **2.** Unii se roagă să dobîndească ceea ce nu au; ei, însă, cer cele care par bune, nu cele ce sînt cu adevărat bune. **3.** Gnosticul, însă, se va ruga să-i rămînă acelea pe care le are, să-i fie pe măsura lui acelea pe care are să le aibă şi să-şi păstreze liniştea pentru acelea pe care nu le-a primit. Se roagă să aibă bunătăţile reale, adică bunătăţile sufleteşti şi ca ele să rămînă mereu lîngă el. **4.** De aceea nu doreşte nimic din cele ce nu are, ci se mulţumeşte cu cele ce are. Nu duce lipsă de nici una din bunătăţile ce-i sînt proprii, că îi sînt de ajuns harul dumnezeiesc şi cunoaşterea. **5.** Îndestulîndu-se cu cele ce are, nu simte lipsa celorlalte, pentru că el cunoaşte voinţa Celui Atotputernic; are cele ce-i trebuie chiar în clipa în care se roagă; şi fiind aproape de puterea cea atotputernică se uneşte cu Duhul prin o dragoste nemărginită. **6.** Acesta este omul cu cele mai înalte gînduri şi simţăminte, omul, care, prin ştiinţa sa, posedă ceea ce este mai bun decît toate, ceea ce este mai cinstit decît toate; omul, care-i destoinic să se îndrepte spre contemplaţie, omul, care are în sufletul său permanentă facultatea contemplaţiei, adică pătrunderea perspicace a omului de ştiinţă. **7.** Se sileşte, pe cît poate, să dobîndească mai cu seamă această facultate, pentru că este stăpîn pe mădularele, care se luptă împotriva minţii lui [125]; se îndeletniceşte fără întrerupere cu contemplaţia, pentru că s-a exercitat să îndepărteze de la el tot ce

122. *II Cor.* 4, 6.
123. *Mt.* 4, 16.
124. *Ps.* 140, 2.
125. *Rom.* 7, 23.

este plăcut, şi să săvîrşească ce trebuie făcut. **8.** Pe lîngă acestea, a dobîndit, fie din învăţătură, fie din viaţă, multă experienţă, ca să aibă îndrăznire în cuvînt; nu îndrăznirea aceea de a vorbi fără să se mai oprească, ci îndrăznirea de a folosi cuvinte simple, de a vorbi la timp potrivit, de a vorbi cele ce se cuvin şi de a nu-şi opri cuvîntul, pentru că i-ar fi teamă sau pentru a plăcea altora.

45. 1. Gnosticul, după ce a primit în chip vrednic învăţătura despre Dumnezeu şi după ce a fost învăţat de însuşi corul tainic al adevărului, se foloseşte de cuvinte care îndeamnă la săvîrşirea măreţiei virtuţii, care arată valoarea virtuţii şi foloasele aduse de virtute; şi datorită înălţării lui dumnezeieşti, pe care i-o dă rugăciunea, se găseşte, atît cît este cu putinţă, în chip gnostic, mai ales, aproape de cele spirituale şi de cele duhovniceşti. **2.** Asta e pricina că gnosticul este totdeauna bun şi blînd; de el te poţi apropia oricînd şi ţi-i drag să-l întîlneşti; este fără răutate, recunoscător, cu conştiinţa curată, serios. Acest gnostic al nostru este serios în purtări; nu numai că nu-i stricat, dar nici nu se lasă dus în ispită — că nu îngăduie sufletului său să încline spre plăceri sau supărări şi nici să fie cuprins de ele —. **3.** Dacă împrejurările îl cheamă să fie judecător, este judecător drept; nu face deloc gustul patimilor şi merge în chip hotărît pe calea cea dreaptă. Este pe deplin convins că toate sînt cîrmuite cum nu se poate mai bine şi că sufletele, care au ales virtutea, înaintează totdeauna din ce în ce spre mai bine, pînă ce ajung la Binele Însuşi, şi ca să spun aşa, în pridvoarele Tatălui, aproape de Marele Arhiereu [126].

4. Acest gnostic al nostru este omul credincios; este omul care-i convins că toate cele din lume sînt conduse în cel mai bun chip. Negreşit, este mulţumit cu tot ce i se întîmplă. **46. 1.** Cu bună judecată, nu cere nimic din cele ce sînt necesare pentru întreţinerea vieţii, pentru că este încredinţat că Dumnezeu ştie cele ce-i sînt de folos şi dă cele bune fără să-I fie cerute [127]. **2.** După părerea mea, după cum meseriaşului i se dă ceea ce este potrivit meseriei lui, şi celui dintre neamuri ceea ce este potrivit originii lui, tot aşa şi gnosticului i se dă ceea ce este potrivit gnozei. **3.** Cel dintre neamuri va cere credinţa, ca să se întoarcă la Dumnezeu, iar cel care se urcă la gnoză va cere «*desăvîrşirea dragostei*» [128]. **4.** Cînd gnosticul a ajuns în vîrful gnozei, se roagă să-i fie din ce în ce mai bogată contemplaţia; şi se roagă să contemple mereu aşa cum omul obişnuit se roagă să fie mereu sănătos. **5.** Da, gnosticul îi cere lui Dumnezeu să nu-şi piardă vreodată virtutea; dar mai

126. *Evr.* 4, 14.
127. *Mt.* 6, 25—34.
128. *I In.* 4, 17.

ales împreună cu rugăciunea se străduieşte să nu cadă din starea de virtute, în care se găseşte. **6.** Gnosticul ştie doar că unii îngeri, din pricina trîndăviei lor, au alunecat jos ; pentru că ei, avînd capacitatea de a se îndrepta şi spre bine şi spre rău, nu s-au putut ţine desăvîrşit strîns de acea unică stare în care se găseau. **7.** Celui care s-a urcat, încă de aici de pe pămînt, la punctul cel mai înalt al gnozei şi prin exerciţiu a atins înălţimea omului desăvîrşit [129], aceluia toate îi vin în ajutor şi în ce priveşte timpul şi în ce priveşte locul, pentru că a ales să ducă o viaţă fără căderi şi pentru că s-a exercitat să fie totdeauna uniform, datorită statorniciei gîndului său. **8.** Că dacă laşi în gîndul tău o spărtură, prin care se scurg jos cele ce-ai adunat cu mintea, atunci se surpă tot ce-ai înălţat cu ajutorul credinţei. **9.** Cel care prin exerciţiu gnostic îşi face din virtute un bun, pe care nu-l pierde, acela preface starea sa sufletească în a doua natură ; şi după cum de piatră este legată inseparabil greutatea, tot aşa şi de gnostic este legată inseparabil ştiinţa ; şi asta nu fără voia lui, ci cu voia lui, prin puterea lui raţională, gnostică şi prevăzătoare.

47. 1. Pentru că ceea ce nu se pierde datorită precauţiei nu se pierde nici datorită prudenţei, de aceea gnosticul va căuta să fie precaut, ca să nu păcătuiască, şi va căuta să fie prudent, ca să nu piardă virtutea. **2.** După cum se pare, gnoza duce la prudenţă şi învaţă să cunoască pe cele ce o pot ajuta să păstreze permanent virtutea. **3.** Cel mai mare bun, deci, este cunoaşterea lui Dumnezeu ; de aceea, datorită ei, ajungem să nu pierdem virtutea. Cel care cunoaşte pe Dumnezeu este sfînt şi evlavios. Şi am arătat că numai gnosticul este evlavios. **4.** El se bucură de bunătăţile cele prezente şi se bucură şi de cele făgăduite, ca şi cum ar fi prezente. Bunătăţile făgăduite nu-i sînt ascunse gnosticului, ca şi cum ar fi absente. Nu, pentru că gnosticul le cunoaşte de pe acum aşa cum sînt ele. **5.** Gnosticul este convins de gnoză cum sînt fiecare din cele viitoare, de aceea şi este în posesiunea lor. Că lipsa şi nevoia se măsoară cu cele pe care le ai. Dacă gnosticul are înţelepciune, iar înţelepciunea este ceva dumnezeiesc, atunci nici cel care participă la înţelepciune nu are lipsă de nimic, pentru că însăşi înţelepciunea, fiind dumnezeiască, nu are lipsă de nimic. **6.** În actul de participare la înţelepciune, fiinţa care împarte înţelepciunea şi aceea care participă la înţelepciune nu se mişcă şi nu se ţin reciproc, aşa că nu i se ia ceva fiinţei care împarte şi nici nu ajunge cu lipsă. Fiinţa care împarte nu este micşorată cu ceva prin această împărţire de înţelepciune. **7.** Astfel, gnosticul nostru are, atît cît e cu putinţă, toate bunătăţile, dar nu

129. *Ef.* 4, 13.

încă și după număr, pentru că atunci ar urma să fie neschimbător în conducerile și rangurile dumnezeiești ce i se cuvin.

48. 1. Pe gnostic îl ajută și Dumnezeu, cinstindu-l cu o putere de grijă mai deosebită. N-a făcut, oare, Dumnezeu toate lucrările de dragul oamenilor buni, spre folosul lor, ca să se folosească de ele, dar mai bine spus, pentru mîntuirea lor? Cum s-ar putea crede atunci că Dumnezeu a luat oamenilor, pentru care a făcut tot ce e pe lume, toate cele care le sînt de ajutor pentru săvîrșirea virtuții? **2.** Este lămurit că Dumnezeu cinstește firea lor bună și alegerea sfîntă, pe care au făcut-o. Celor care s-au hotărît pentru o viețuire bună le inspiră putere și pentru desăvîrșirea mîntuirii; pe unii îi îndeamnă numai, iar pe alții, care au ajuns buni din propria lor inițiativă, îi și ajută. **3.** Pentru gnostic orice bine este o consecință: pentru că scopul gnosticului este să știe fiecare lucru și să-l săvîrșească pe temeiul acestei cunoașteri. **4.** După cum doctorul dă sănătate celor care conlucrează cu el la însănătoșirea lor, tot așa și Dumnezeu dă mîntuire veșnică celor care conlucrează cu El în ce privește cunoașterea și facerea de fapte bune; că în puterea noastră stă a face ceea ce poruncesc poruncile și că în acest chip se împlinește făgăduința. **5.** Mie mi se pare minunată istoria spusă de eleni: Un atlet, și nu unul de rînd, după ce și-a exercitat multă vreme trupul spre a-l întări pentru lupte, s-a dus la întrecerile olimpice. În stadion, văzînd statuia lui Zeus din Pisa [130], a zis: «O, Zeus, am făcut tot ce-a trebuit ca să mă pregătesc de luptă! Dă-mi, dar, după cum este drept, victoria!».

6. Așa e și cu gnosticul. Dacă gnosticul a împlinit, fără greș și cu bună conștiință, tot ce trebuia să facă în ce privește învățătura, exercițiul, facerea de bine și dorința lui de a bineplăcea lui Dumnezeu, atunci totul îi stă în ajutor pentru dobîndirea unei mîntuiri desăvîrșite. **7.** Acestea ni se cer de la noi; anume cele care stau în puterea noastră și cele care depind de noi, cele pe care le avem și cele pe care nu le avem: alegerea, dorul, posesiunea, folosința și stăruința.

49. 1. De aceea și trebuie ca acela care vorbește cu Dumnezeu să aibă sufletul curat și cu totul nepătat și mai ales să lucreze să și-l facă desăvîrșit bun; iar dacă aceasta nu e cu putință, atunci să propășească în gnoză și s-o dorească, dar să se și depărteze desăvîrșit de faptele răutății. **2.** Se cuvine, însă, ca și rugăciunile să și le facă cu cuviință și împreună cu oameni cuviincioși. Că este greșit să se asocieze cu păcatele altora. **3.** Împreună cu simpli credincioși, gnosticul se va ruga pentru acele lucruri pe care se cuvin să le lucreze împreună. Că întreaga viață a gnosticului este sărbătoare. **4.** Astfel, pentru gnostic sînt jertfe:

130. Pisa, nota 261 din C.

rugăciunile, laudele aduse lui Dumnezeeu, citirile Scripturilor înainte de masă, psalmii şi imnele din timpul mesei şi înainte de culcare ; şi iarăşi şi rugăciunile din timpul nopţii. Prin acestea gnosticul intră în hora cea dumnezeiască ; şi, datorită necontenitei sale cugetări, este rînduit să se bucure veşnic de contemplaţie. **5.** Ce dar ? Gnosticul nu cunoaşte, oare, şi cealaltă jertfă : împărţirea învăţăturilor şi a banilor la cei nevoiaşi ? Negreşit ! **6.** În rugăciunea pe care o spune cu gura, gnosticul nu foloseşte multe cuvinte [131], pentru că a învăţat de la Domnul pentru ce trebuie să se roage [132]. Gnosticul se va ruga în orice loc [133] ; nu, însă, în faţa mulţimii de oameni şi nici ca să arate că se roagă [134]. **7.** Se roagă în orice împrejurare : şi cînd merge şi cînd vorbeşte şi cînd tace şi cînd citeşte şi cînd săvîrşeşte lucrurile cele făcute cu judecată. Chiar dacă îşi va face rugăciunea sa numai în gînd, în cămara sufletului său [135], şi va ruga pe Tatăl cu suspine negrăite [136], Tatăl este aproape [137], este de faţă chiar în clipa în care grăieşte [138]. **8.** Din cele trei scopuri pe care le urmăreşte orice faptă, gnosticul urmăreşte în tot ce face numai două : frumosul moral şi folosul ; săvîrşirea unui lucru în vederea plăcerii o lasă celor care caută să ducă o viaţă obişnuită.

CAPITOLUL VIII

50. 1. Departe de mine gîndul de a spune că cel care trăieşte în o evlavie ca aceasta este gata să mintă sau să se jure. Jurămîntul este o mărturisire precisă în care se mai ia în ajutor şi numele lui Dumnezeu. **2.** Dar cum e cu putinţă ca cel care-i credincios să se arate necredincios, încît să aibă nevoie de jurămînt ? Nu este puternic şi hotărît jurămînt viaţa lui ? **3.** Gnosticul trăieşte, îşi duce viaţa şi-şi arată credinciosia mărturisirii sale prin viaţa şi prin cuvîntul lui, care-i sînt constante şi neschimbătoare. **4.** Iar dacă face o nedreptate în judecarea unei acţiuni sau a unui cuvînt, gnosticul nu va minţi, nici nu se va jura, gîndindu-se că ar insulta Dumnezeirea ; că ştie că Dumnezeirea nu poate fi insultată. Dar nici nu va minţi şi nici nu va călca vreauna din porunci, ca să facă rău semenului său, pentru că Domnul l-a învăţat să-l iubească, chiar dacă nu-i este prieten sau cunoscut. Cu atît mai mult, gnosticul nu va minţi şi nici nu se va jura pentru el însuşi, pentru că nu va fi

131. *Mt.* 6, 7.
132. *Mt.* 6, 9—13.
133. *I Tim.* 2, 8.
134. *Mt.* 6, 5.
135. *Mt.* 6, 6.
136. *Rom.* 8, 26.
137. *Ps.* 144, 19.
138 *Is.* 58, 9.

găsit niciodată făcînd, de buna sa voie, vreo nedreptate față de el însuși. **5.** Nici nu se va jura, pentru că preferă să spună doar cuvîntul «da» cînd e vorba de o afirmație și cuvîntul «nu» cînd e vorba de o negație [139]. A jura înseamnă a spune un jurămînt sau un cuvînt care să întărească spusa. **51. 1.** Îi este de ajuns gnosticului, atunci cînd are de confirmat sau de negat ceva, să adauge : «grăiesc adevărul», față de cei care nu se încred în temeinicia spuselor sale. **2.** După părerea mea, gnosticul trebuie să aibă în legăturile lui cu cei din afară o viață care să prezinte atîta încredere, încît să nu i se ceară jurămînt. Pentru el însuși și pentru cei ai lui este de ajuns buna lui credință, care este dreptate voluntară. **3.** Astfel gnosticul este credincios cuvîntului său : dar nu este gata să jure ; iar dacă rar de tot este adus să jure, atunci o face așa cum am spus mai înainte. **4.** A da mărturie de adevăr prin jurămînt înseamnă a fi în deplin acord cu adevărul, iar ținerea jurămîntului nu este altceva decît împlinirea îndatoririlor pe care le ai. **5.** Dar mai este, oare, nevoie să se jure acela care trăiește în cel mai înalt grad adevărului ? Cel care nu se jură, în nici un caz nu va face un jurămînt fals ; iar cel care nu-și calcă cuvîntul dat, nicicînd nu se va jura, pentru că faptele lui mărturisesc dacă-și calcă cuvîntul sau și-l ține, după cum negreșit minciuna și jurămîntul fals se vădesc prin aceea că se calcă îndatoririle luate prin cuvînt și prin jurămînt. **6.** Cel care trăiește drept și nu-și calcă nici una din îndatoririle lui, acela, cînd se face judecata adevărului, arată că își ține cuvîntul în toate faptele sale. Așadar, pentru gnostic este de prisos mărturia cu limba. **7.** Gnosticul este convins că Dumnezeu este în orice loc totdeauna ; știe că este ceva nevrednic să nu spună adevărul și să-L mintă pe Dumnezeu ; de aceea lui îi este îndestulătoare mărturia, pe care o dă Dumnezeu și conștiința lui. **8.** De aceea gnosticul nu minte și nici nu face ceva prin care să-și calce cuvîntul ; de aceea nici nu i se cere să se lege cu jurămînt ; dar nici nu neagă vreodată ceva din cele ce a făcut, chiar dacă ar fi chinuit pînă la moarte, ca să nu fie silit să mintă.

CAPITOLUL IX

52. 1. Dar vrednicia gnostică îl ridică pe gnostic mult mai sus, pentru că el are sarcina de a purta grijă de instruirea celorlalți ; lui i-a fost încredințată îndatorirea de a învăța pe ceilalți prin cuvînt și prin faptă doctrina despre întruparea Domnului, cel mai mare bun de pe pămînt, prin care se mijlocește legătura și comuniunea cu Dumnezeu. **2.** După cum cei care dau un cult zeilor pămîntești se închină la statui, ca și cum

139. *Mt.* 5, 37 ; *Iac.* 5, 12.

acelea i-ar auzi, şi socotesc valabile învoielile pe care le-au semnat înaintea lor, tot aşa înaintea statuii lor însufleţite, a oamenilor, este dată de învăţătorul cel vrednic de credinţă adevărata măreţie a învăţăturii ; iar binefacerea pe care învăţătorul o face acestora se urcă la Însuşi Domnul [140], după al Cărui chip, învăţătorul, om cu adevărat, instruieşte, creează, transformă şi înnoieşte spre mîntuire pe omul pe care îl catehizează. **3.** După cum elenii numesc pe zeul Ares fier, iar pe zeul Dionisos vin, pe temeiul unor relaţii între aceste obiecte şi zei, tot aşa şi gnosticul, pentru că socoteşte propria sa mîntuire folosul pe care-l aduce semenilor săi, se poate numi, pe bună dreptate, statuie însufleţită a Domnului, negreşit, nu după forma lui exterioară, ci potrivit simbolului puterii pe care o are şi potrivit asemănării predicării.

53. 1. Gnosticul, deci, spune cu graiul, celor care sînt vrednici să-l asculte, tot ce are în minte, pentru că viaţa sa şi cuvintele sale sînt mărturisiri ale convingerilor lui. **2.** El gîndeşte adevărul şi spune adevărul; niciodată, însă, nu grăieşte ca să mîngîie, aşa cum fac doctorii cu bolnavii, care pentru încurajarea celor bolnavi mint sau, după cum spun sofiştii, nu spun adevărul. **3.** Astfel vrednicul apostol a tăiat împrejur pe Timotei [141], cu toate că a strigat şi a scris că nu este de nici un folos tăierea împrejur făcută de mînă omenească [142]. Dacă apostolul ar fi desprins dintr-o dată de lege, spre a-i aduce la tăierea împrejur a inimii, pe care o dă credinţa [143], pe cei care erau încă legaţi de sinagogă, atunci aceştia nu s-ar fi supus şi n-ar fi rupt-o cu sinagoga; de aceea apostolul face pe placul iudeilor: «*S-a făcut ca un iudeu, ca să cîştige pe toţi*» [144]. **4.** Deci apostolul, care a făcut acest pogorămînt pentru mîntuirea acelora cărora le-a făcut pe plac, nu s-a purtat ca un făţarnic din pricina primejdiei, provocată de zelatorii iudei, care atîrnă deasupra dreptilor. Nu. Dar nici n-a făcut-o din constrîngere. Gnosticul, la rîndul lui, va face numai spre folosul semenilor lui acelea pe care nu le-ar fi făcut mai înainte, dacă acele fapte n-ar fi trebuit să le facă spre folosul acelora. **5.** Acesta se dă pe sine însuşi pentru Biserică şi pentru ucenicii săi, «*pe care i-a născut*» [145] în credinţă ca să fie pildă celor care pot urma înalta rînduială a Dascălului celui iubitor de oameni şi iubitor de Dumnezeu, ca să fie înfăţişat lumii adevărul cuvintelor sale şi să fie lucrată dragostea cea către Domnul. **6.** Gnosticul nu-i robit de frică; în cuvintele sale este numai adevăr şi-i

140. *Mt.* 25, 40.
141. *Fapte* 16, 3.
142. *Ef.* 2, 11 ; *Rom.* 2, 25.
143. *Rom.* 2, 29 ; 3, 30.
144. *I Cor.* 9, 19—20.
145. *I Cor.* 4, 15.

stăruitor în muncă; nu vrea nicicînd să se găsească minciună în cuvîntul pe care îl rostește; chiar și în acest cuvînt, acțiunea lui este lipsită de păcat; pentru că minciuna, cînd e spusă cu viclenie, nu e un cuvînt fără putere, ci lucrează răul. **54. 1.** Deci numai gnosticul dă mărturie totdeauna de adevăr [146] și în cuvînt și în faptă; că el, totdeauna și în toate, săvîrșește adevărul și cu cuvîntul și cu fapta și chiar cu gîndul.

2. Aceasta este, ca să spun pe scurt, slujirea lui Dumnezeu a creștinului. Dacă face lucrul acesta cum se cuvine și după dreapta rațiune, atunci îl slujește pe Dumnezeu în chip elavios și drept; și dacă lucrurile stau așa, atunci gnosticul este cu adevărat evlavios, drept și cinstitor de Dumnezeu. **3.** Deci creștinul nu este un om fără de Dumnezeu — că lucrul acesta ne-am propus să-l arătăm filozofilor —; și creștinul nici nu va face, cu nici un chip, ceva rău sau rușinos, adică nedrept. **4.** Urmează de aici, deci, că nici nu este necinstitor de Dumnezeu, ci este singurul cinstitor de Dumnezeu în chip sfînt, așa cum se cuvine; se roagă cu sfințenie, potrivit unei adevărate cinstiri de Dumnezeu, Celui Care este într-adevăr Dumnezeu, Conducătorul întregii lumi, Împăratului împăraților și Atotputernicului.

CAPITOLUL X

55. 1. Gnoza este, ca să spun așa, o desăvîrșire a omului ca om, care, prin știința lucrurilor dumnezeiești, duce la desăvîrșire și purtarea și viața și cuvîntul omului, în unire și de acord cu sine însuși și cu Cuvîntul cel Dumnezeiesc. **2.** Prin gnoză se desăvîrșește credința; că numai prin gnoză ajunge credinciosul desăvîrșit. Credința este un bun sufletesc interior. Credința, fără să cerceteze, mărturisește că este Dumnezeu și-L slăvește ca existent. **3.** De aceea pornind de la această credință și crescînd în însuși harul lui Dumnezeu, credinciosul trebuie să primească, atît cît îi este cu putință, gnoza. **4.** Am spus doar, că gnoza se deosebește de înțelepciunea dobîndită prin învățătură. Că ce este gnoza este negreșit și înțelepciunea aceasta; dar ce este această înțelepciune nu este negreșit gnoză; că înțelepciunea aceasta este înțelepciunea dată de învățătura prin viu grai. **5.** Temelia gnozei este credința în Dumnezeu, este nepunerea la îndoială a existenței lui Dumnezeu. Hristos, însă, este și una și alta; și temelie și clădire; prin El: și începutul și sfîrșitul. **6.** Iar punctele capitale nu se învață; începutul și sfîrșitul, adică credința și dragostea. Gnoza, prin harul lui Dumnezeu, este transmisă mai departe prin tradiție celor care s-au arătat vrednici

146. *In.* 5, 33; 18, 37.

pe ei înșiși să primească învățătura aceasta; cărora li s-a încredințat gnoza ca un bun de mare preț, din care strălucește vrednicia dragostei, din lumină la lumină. **7.** Că s-a spus: «*Celui ce are i se va adăuga*» [147]: credinței i se va adăuga gnoza, gnozei i se va adăuga dragostea, iar dragostei, moștenirea. **56. 1.** Și se întîmplă aceasta cînd ești legat de Domnul prin credință, prin gnoză și prin dragoste și te urci împreună cu El acolo unde este Dumnezeul și Paznicul credinței noastre și dragostei noastre. **2.** De aceea, la sfîrșit, gnoza este dată celor destoinici și celor aleși, pentru că ei au nevoie de mai multă pregătire și de mai multe exerciții premergătoare și pentru a asculta învățăturile și pentru a duce o viață plină de liniște și demnitate și pentru a ajunge, datorită unei trăiri intense, la o dreptate superioară celei prescrise de lege [148]. **3.** Gnoza ne duce la un sfîrșit desăvîrșit, care este fără de sfîrșit și ne învață mai dinainte viețuirea cea viitoare, pe care o vom duce, după voința lui Dumnezeu, împreună cu dumnezeii, fiind scăpați de chinuri și de orice pedepse, pe care ar fi trebuit să le suferim din pricina păcatelor noastre, ca o pedepsire aducătoare de mîntuire [149]. **4.** După această mîntuire se dau celor desăvîrșiți răsplăți și cinstiri, pentru că au terminat curățirea, pentru că au terminat și cealaltă slujire, fie sfîntă, fie între sfinți. **5.** Apoi pe cei care au ajuns «*curați cu inima*» [150] îi așteaptă, în apropiere de Domnul, restabilirea în contemplația cea veșnică. **6.** Primesc numele de dumnezei [151] și vor fi împreună-șezători pe scaune cu ceilalți dumnezei, care mai înainte au primit locul lor după Mîntuitorul. **7.** Gnoza este o curățire grabnică a sufletului și este capabilă să săvîrșească o schimbare în mai bine. **57. 1.** De aceea gnoza mută pe om într-o stare dumnezeiască și sfîntă, înrudită cu sufletul; și cu ajutorul unei lumini, care îi este proprie, îl trece prin trepte tainice de progres pînă ce îl restabilește în locul cel înalt de odihnă și-l învață pe cel curat cu inima [152] să contemple pe Dumnezeu față către față [153], într-un chip științific și intelectual. **2.** În aceasta constă desăvîrșirea sufletului gnostic, care depășește orice curățire și slujire ca să fie împreună cu Domnul [154], unde este rînduit să fie în apropierea Lui. **3.** Credința este, ca să spun așa, o cunoaștere scurtă a celor mai de seamă învățături; gnoza, însă, este dovedirea puternică și sigură a învățăturilor cuprinse în credință; prin învățătura Domnului

147. *Mt.* 25, 29.
148. *Mt.* 5, 20; *Rom.* 10, 5.
149. *Evr.* 12, 7.
150. *Mt.* 5, 8.
151. *Ps.* 81, 6.
152. *Mt.* 5, 8.
153. *I Cor.* 13, 12.
154. *I Tes.* 4, 17.

gnoza este zidită pe credinţă; şi, cu ajutorul ştiinţei, ne duce la înţelegere şi la infailibilitate. **4.** Şi, după cum am spus mai înainte [155], după părerea mea, cea dintîi schimbare mîntuitoare este trecerea de la păgînism la credinţă; a doua este trecerea de la credinţă la gnoză; iar gnoza îşi are sfîrşitul ei în dragoste, cînd stau unul lîngă altul, Prietenul lîngă prieten, Cel ce cunoaşte lîngă cel cunoscut. **5.** Şi poate că un om ca acesta, care a ajuns aici, este *«asemenea cu îngerii»* [156]. După cea din urmă înălţime dobîndită în trup, un asemenea om se schimbă, precum se şi cuvine, mereu în mai bine; şi, prin şeptimea cea sfîntă [157], se grăbeşte spre curtea părintească, la locaşul cu adevărat domnesc, unde va fi, ca să spun aşa, lumină nestinsă, care luminează veşnic şi negreşit, în orice privinţă, neschimbată.

58. 1. Acesta este cel dintîi fel de lucrare a Domnului, este mărturia a aşa numitei de noi răsplătiri pentru cinstirea dată lui Dumnezeu. Dintre multele mărturii cîte sînt, voi da numai una, de care vorbeşte profetul David, grăind pe scurt aşa : **2.** *«Cine se va sui în muntele Domnului ? Sau cine va sta în locul cel sfînt al Lui ? Cel nevinovat cu mîinile şi cel curat cu inima, care n-a luat în deşert sufletul său, nici nu s-a jurat cu vicleşug aproapelui său. Acesta va lua binecuvîntare de la Domnul şi milostenie de la Dumnezeu, mîntuitorul lui. Acesta este neamul celor care-L caută pe Domnul, celor care caută faţa Dumnezeului lui Iacov»* [158]. **3.** După părerea mea, în aceste cuvinte profetul a înfăţişat în scurt pe gnostic. Şi după cum se pare, David, prin cuvintele: *«faţa Dumnezeului lui Iacov»*, ne-a arătat, în treacăt, că Mîntuitorul este Dumnezeu, că este Cel Care ne-a binevestit şi ne-a adus învăţătura despre Tatăl. **4.** De aceea şi apostolul L-a numit pe Fiul *«chipul slavei Tatălui»* [159], Cel Care ne-a învăţat adevărul despre Dumnezeu şi a spus despre Dumnezeu că *«Dumnezeu şi Tatăl este unul»* [160] şi este singurul atotputernic, *«pe Care nimeni nu-L cunoaşte decît Fiul şi cel căruia Fiul îi va descoperi»* [161]. **5.** Că există numai un singur Dumnezeu, au arătat-o cuvintele : *«Celor care caută faţa Dumnezeului lui Israil»*, pe Care Mîntuitorul Îl numeşte *«singurul»* şi spune că este Dumnezeu şi Tată *«bun»* [162]. **6.** Iar *«neamul celor care-L caută pe El»* este *«neamul cel ales»* [163].

155. Stromata VII, 46, 3.
156. *Lc.* 20, 36.
157. Stromata V, 106, 2—4.
158. *Ps.* 23, 3—6.
159. *Evr.* 1, 3.
160. *Ef.* 4, 6.
161. *Mt.* 11, 27 ; *Lc.* 10, 22.
162. *Mt.* 19, 17.
163. *I Pt.* 2, 9.

59. 1. De aceea şi apostolul zice: «*Cu nimic nu vă voi fi de folos, dacă nu vă voi grăi sau în descoperire sau în cunoaştere sau în profeţie sau în învăţătură*» [164]. **2.** Negreşit, sînt unii oameni care nu sînt gnostici şi totuşi fac fapte bune; le fac, însă, mînaţi nu de raţiune, ci aşa cum cei curajoşi fac fapte de curaj. **3.** Alţii sînt prin fire porniţi spre mînie şi apoi fără vreun temei raţional cultivă această pornire a lor; se îndreaptă fără să judece spre multe fapte şi fac unele fapte ca şi cei plini de curaj, încît uneori săvîrşesc aceleaşi lucruri ca şi ei; de pildă îndură cu curaj chinurile, **4.** dar nu mînaţi de aceleaşi mobile ca gnosticul, nici cu aceeaşi intenţie, nici «*ca să-şi dea trupul*»[165]; că, după cum spune apostolul, «*nu au dragostea*» [166], care se naşte din gnoză. **5.** Orice faptă, care se face în chip raţional, este o faptă bună; şi orice faptă, care se face în chip iraţional, este o faptă rea — chiar dacă cel ce-o face şi-o întemeiază pe ceva — pentru că fapta nu-i întărită pe raţiune, nici pe ceva folositor, care să ducă la virtute sau să izvorască din virtute. **6.** Acelaşi lucru îl spunem şi despre celelalte virtuţi, ca şi despre cinstirea de Dumnezeu. Aşadar gnosticul nostru este un om care săvîrşeşte totul în chip raţional, nu numai în ce priveşte evlavia lui, ci, drept urmare, şi în ce priveşte cinstirea pe care o aduce cu bună ştiinţă lui Dumnezeu, ca şi îndatoririle întregii lui vieţi. **7.** Intenţia noastră este acum să înfăţişăm viaţa gnosticului, nu să vorbim de cuprinsul învăţăturilor lui, pe care le vom expune mai tîrziu, la timpul potrivit, păstrînd totodată şi înlănţuirea acestei scrieri.

CAPITOLUL XI

60. 1. Gnosticul are despre univers o idee adevărată şi măreaţă, pentru că are despre el învăţătură dumnezeiască. Începînd, dar, de la admiraţia creaţiei şi avînd din naştere dovada că poate primi gnoza, ajunge cu dragă inimă ucenic al Domnului; şi îndată ce a auzit de Dumnezeu şi de pronie, a crezut pe temeiul celor ce a admirat. **2.** Pornind de la admiraţia creaţiei, gnosticul se străduieşte în orice chip să înveţe; şi face pe toate acelea prin care ar putea dobîndi cunoaşterea, pe care o doreşte — iar dorinţa aceasta creşte în acelaşi timp şi cu cercetarea şi cu înaintarea în credinţă —; aceasta înseamnă că este vrednic să ajungă la contemplaţia aceea atîta de mare şi atîta de minunată. **3.** În acest chip gnosticul va gusta voinţa lui Dumnezeu. Că el nu deschide urechile, ci sufletul la lucrurile care-i sînt descoperite

164. *I Cor.* 14, 6.
165. *I Cor.* 13, 3.
166. *I Cor.* 13, 1. 2. 3.

prin cele ce i se spun. *4.* Şi pentru că a primit, prin cuvintele de învăţătură, cunoştinţă despre fiinţa lucrurilor şi despre lucruri, pe bună dreptate îşi îndreaptă sufletul şi spre cele ce trebuie să facă; de pildă poruncile: «*să nu faci desfrînare* [167]; *să nu ucizi*»[168] le înţelege într-un chip deosebit, aşa cum au fost spuse gnosticului, nu cum sînt înţelese de toţi ceilalţi oameni.

61. 1. Exercitîndu-se, dar, pentru dobîndirea contemplaţiei ştiinţifice, gnosticul merge mai departe în lupta sa pentru înţelegerea adevărurilor celor mai universale şi mai măreţe; că ştie foarte bine, aşa precum spune profetul, că «*Domnul este Cel Care învaţă pe om cunoaşterea*» [169]; şi că Domnul lucrează prin gura omului. De aceea a şi luat trup Domnul. 2. Pe bună dreptate, deci, gnosticul nu va prefera plăcutul în locul folosului; şi nici dacă o femeie frumoasă l-ar provoca, în vreo împrejurare oarecare, şi l-ar sili, ca o curtezană, să se desfrîneze; pentru că nici femeia lui Faraon n-a putut birui împotriva lui Iosif, ci s-a lăsat dezbrăcat de haina pe care aceea i-o ţinea cu forţa[170]; şi Iosif a ajuns gol de păcat, dar îmbrăcat cu cumînţenia purtării sale. 3. Da, ochii stăpînului femeii şi al lui nu-l vedeau, dar îl vedeau ochii Celui Atotputernic. 4. Noi oamenii auzim glasul şi vedem trupurile; Dumnezeu, însă, cercetează fapta, din care iese şi glasul şi iese şi vederea [171]. 5. Ca urmare a celor spuse, deci, dacă ar veni peste gnostic boală sau vreun necaz şi chiar ceea ce este mai înfricoşător, moartea, gnosticul rămîne neturburat cu sufletul, pentru că ştie că toate acestea ţin de necesităţile firii; dar totodată ştie că, prin puterea lui Dumnezeu, ele sînt leac mîntuitor, împărţit după vrednicie de pronia cea cu adevărat bună, pentru ca, prin pedepse, să facă bine celor care nu vor să se schimbe.

62. 1. Gnosticul se foloseşte de creaturi cînd raţiunea i-o cere şi cît raţiunea o cere; aduce mulţumiri Creatorului şi este stăpîn pe bucuria ce i-o procură creaturile, de care se foloseşte. 2. Niciînd nu poartă ranchiună; nu urăşte pe nimeni, chiar dacă merită să fie urît acela pentru faptele pe care le face. 3. Cinsteşte pe Creatorul său şi iubeşte pe omul care trăieşte lîngă el; îi este milă de ignoranţa lui şi se roagă pentru el. 4. Este legat de un trup, care prin fire este pătimitor, dar nu este atins de răul pe care îl fac patimile. 5. Cînd vin peste el necazuri nedorite, îşi urcă sufletul de la durerile acelea la stările sufleteşti proprii, nu se lasă abătut de cele ce sînt străine sufletului lui, dar se

167. *Ieş.* 20, 14; *Mt.* 5, 27.
168. *Ieş.* 20, 13; *Mt.* 5. 21.
169. *Ps.* 93, 10.
170. *Fac.* 39, 12.
171. *I Regi* 16, 7; *Ier.* 17, 10.

acomodează celor ce-i sînt de neapărată trebuinţă numai întru atît cît să-şi păstreze nevătămat sufletul. **6.** Nu vrea să fie credincios în închipuire, nici în aparenţă, ci în cunoaştere şi adevăr, adică în faptă sigură şi în cuvînt, care are tărie. **7.** Gnosticul nu numai că laudă faptele frumoase, dar se sileşte să fie şi el frumos la suflet, să ajungă, prin dragoste, «*prieten*» [172] din «*slugă bună şi credincioasă*» [173], datorită desăvîrşirii stării lui sufleteşti, pe care a dobîndit-o în întregime prin învăţătura cea adevărată unită cu mult exerciţiu.

63. 1. Gnosticul se sileşte să ajungă pe culmile gnozei; este împodobit în purtări, modest în înfăţişare şi are toate acele însuşiri care-l caracterizează cu adevărat pe gnostic; se uită la chipurile cu frumuseţe morală, la mulţii patriarhi, care au săvîrşit fapte de virtute înaintea lui, la foarte mulţii profeţi, la nenumăraţii îngeri, al căror număr nu-l putem socoti şi, pe lîngă aceştia toţi, la Domnul, Care ne-a învăţat şi ne-a arătat că este cu putinţă să dobîndim viaţa aceea înaltă. De aceea gnosticul nu iubeşte toate aceste bunuri ale lumii, care sînt la îndemîna tuturor, ca să nu fie ţinut de ele aici jos pe pămînt, ci iubeşte bunurile nădăjduite, dar mai bine spus, pe cele pe care de pe acum le cunoaşte şi le nădăjduieşte, potrivit înţelegerii ce o are despre ele. **2.** De aceea, deci, gnosticul nu rabdă durerile, chinurile şi necazurle, ca oamenii curajoşi, de care vorbesc filozofii, care nădăjduiesc că durerile pe care le sufăr vor înceta şi că au să aibă iarăşi parte de bucurii, ci gnoza dă în sufletul gnosticului naştere unei convingeri nezdruncinate că va primi bunătăţile cele viitoare. Asta e pricina că gnosticul dispreţuieşte nu numai chinurile de pe lumea aceasta, ci şi toate plăcerile. **3.** Se spune că fericitul Petru, văzînd că femeia lui este dusă la moarte, s-a bucurat că a fost chemată la Domnul şi că se duce la casa ei; i-a grăit multe cuvinte de îmbărbătare şi de mîngîiere; apoi, strigînd-o pe nume, i-a spus: «O, tu, adu-ţi aminte de Domnul!». **64. 1.** Aşa era căsătoria oamenilor fericiţi şi această desăvîrşită stare sufletească o aveau faţă de cei pe care îi iubeau nespus de mult. **2.** De aceea şi apostolul spune: «*Cel căsătorit să fie ca şi cum n-ar fi căsătorit*» [174]. Apostolul cere, deci, să ne fie indiferentă căsătoria, iar dragostea să nu ne despartă de Domnul. Petru, care era un adevărat bărbat, a îndemnat-o pe femeia lui, atunci cînd avea să plece din această viaţă, să se alipească puternic de dragostea de Domnul. **3.** Oare nu era arătată lămurit credinţa mucenicilor în nădejdea pe care o aveau ei după moarte, cînd, în mijlocul celor mai cumplite chinuri, ei mulţumeau lui Dumne-

172. *In.* 15, 15.
173. *Mt.* 25, 21. 23.
174. *I Cor.* 7, 29.

zeu? După părerea mea mucenicii aveau o credinţă nezdruncinată; iar faptele care urmau acestei credinţe erau şi ele la fel de credincioase. **4.** În orice împrejurare din viaţă sufletul gnosticului este puternic; este ca trupul unui atlet; are o foarte bună constituţie, este viguros. **5.** Gnosticul este bun sfătuitor pentru oameni şi arată celui drept cele ce trebuie făcute; normele sale de conducere le are de la Dumnezeu; şi, datorită asemănării sale cu Dumnezeu, a dobîndit linişte sufletească faţă de plăcerile şi supărările trupeşti; se împotriveşte primejdiilor cu curaj şi cu deplină încredere în Dumnezeu. **6.** *Sufletul gnostic este o icoană pămîntească a puterii dumnezeieşti*; este împodobit cu virtute desăvîrşită, ridicată la o mare treaptă de dezvoltare, datorită firii sale, exerciţiului şi învăţăturii. **7.** Această frumuseţe a sufletului ajunge «*templu al Duhului Sfînt*» [175] dacă are în toată viaţa o stare sufletească potrivită Evangheliei. **65. 1.** Un om ca acesta, deci, luptă cu succes împotriva oricărui fel de frică, a oricărui fel de grozăvie; nu numai împotriva morţii, ci şi împotriva sărăciei, a bolii, a lipsei de slavă şi a altor necazuri înrudite cu acestea, pentru că este nebiruit de plăcere şi este stăpîn peste patimile iraţionale. **2.** Cunoaşte bine pe cele ce trebuie să le facă şi pe cele pe care nu trebuie să le facă; pentru că ştie pe deplin care sînt cele cu adevărat groaznice şi care nu. **3.** De aceea îndură cu bună ştiinţă, pentru că raţiunea îi spune ce trebuie şi ce se cuvine să îndure; face deosebire cu bună ştiinţă între cele care merită încredere — adică cele bune — şi cele ce par, întru cele ce sînt înfricoşătoare şi cele ce se bănuiesc a fi, de pildă moartea, boala şi sărăcia, pentru că acestea ţin mai mult de părere decît de realitate. **4.** Acesta este omul cu adevărat bun, care este fără patimi, care, potrivit stării sau dispoziţiei virtuoase a sufletului său, este mai presus de orice viaţă pătimaşă. Pentru acest om totul depinde de el pentru a-şi ajunge scopul urmărit. **5.** Aşa-numitele necazuri aduse de soartă nu sînt înfricoşătoare pentru acest om vrednic, pentru că ele nu sînt rele; necazurile cu adevărat rele sînt străine gnosticului creştin, pentru că ele, fiind adevărate rele, sînt diametral opuse celor bune; şi este imposibil ca acelaşi om, în acelaşi timp, să unească în el cele contrare. **6.** Aşadar, gnosticul îşi joacă, fără reproş, rolul său în drama vieţii, rol, pe care i l-a rînduit Dumnezeu să-l joace; şi el ştie pe cele pe care trebuie să le facă şi pe cele pe care trebuie să le îndure.

66. 1. Dacă lipsa de curaj vine de acolo că nu ştii care fapte sînt cu primejdie şi care nu, atunci numai gnosticul este curajos, pentru că ştie care sînt cele cu adevărat bune şi care sînt cele ce vor fi; şi cunoscînd acest lucru, ştie, aşa precum am spus mai sus, care sînt într-adevăr acelea de care nu trebuie să se teamă. Şi pentru că ştie că numai răutatea

175. *I Cor.* 6, 19.

este dușmănoasă și nimicitoare pentru cei care propășesc spre gnoză, gnosticul se înarmează cu armele Domnului și luptă împotriva răutății. **2.** Se poate face ceva din nepricepere sau din lucrare, dar mai bine spus, din conlucrarea diavolului ; dar aceasta nu-i o nepricepere obișnuită, nici o răutate a diavolului — că nici o lucrare nu poate fi numită pricepere, că priceperea este o stare sufletească ; și iarăși nici o lucrare nu este stare sufletească — așadar fapta care se face din neștiință nu este neștiința, ci răutatea adusă de neștiință, fără însă să se confunde cu neștiința ; că nici patimile, nici păcatele nu sînt vicii, pentru că sînt aduse de vicii. Nu e gnostic, deci, acela care face acte de curaj fără să și le întemeieze pe rațiune. **3.** Că ar trebui să numim curajoși și pe copii, care, neștiind ce sînt primejdiile, se aruncă în primejdii — că pun mîna și în foc — și ar trebui să numim virtuoase și fiarele care se năpustesc asupra lăncilor, fiind curajoase fără judecată. Gîndind așa, am putea numi curajoși și pe comedianții care, deprinși să facă unele viclenii, sar în săbii pentru o plată nenorocită. **4.** Dar cel cu adevărat curajos chiar cînd are înaintea ochilor săi primejdia, care vine spre el datorită furiei mulțimii, totuși primește cu mult curaj tot ce se va întîmpla. Asta îl deosebește de ceilalți, de așa numiții mucenici care, nu știu cum, dau singuri prilej să se arunce în primejdii — că este drept să spui adevărul — ; alții, însă, potrivit rațiunii celei drepte, se ascund ; dar apoi, cînd într-adevăr Dumnezeu îi cheamă, se predau cu dragă inimă și *«fac temeinică chemarea»* [176], neavîndu-și nimic a-și reproșa pentru purtarea lor de mai înainte ; că dau prilej să li se vadă curajul lor prin curajul lor rațional, săvîrșit așa cum spune adevărul. **67. 1.** Aceștia nu îndură, ca ceilalți, de frica unor chinuri mai mari, chinuri mai mici și nici iarăși nu stăruie în mărturisirea chemării lor, că s-ar sinchisi de blamul celor de aceeași cinste și de același gînd cu ei, ci ascultă de chemarea ce le-a făcut-o Dumnezeu, pentru dragostea lor de Dumnezeu, fără să urmărească alt scop decît să bineplacă lui Dumnezeu și nu ca să primească răsplăți pentru chinurile la care vor fi supuși. **2.** Cei care sufăr mucenicia din dragostea de slavă, sau de frica unor chinuri mai mari, sau pentru unele plăceri și bucurii pe care le vor avea după moarte, sînt copii în credință, sînt fericiți, dar nu sînt încă bărbați în dragostea cea către Dumnezeu, așa cum este gnosticul — că sînt, ca și la întrecerile atletice, și în Biserică, cununi și pentru bărbați și pentru copii —. Dragostea, însă, trebuie aleasă pentru ea însăși, nu pentru altceva. **3.** Gnosticului îi va crește desăvîrșirea curajului aproape odată cu gnoza, prin exercițiul pe care îl face în întreaga sa viață, gîndindu-se totdeauna să-și stăpînească patimile.

176. *II Pt.* 1, 10.

4. Dragostea, care îl încurajează şi-l pune să facă exerciţiu pe atletul ei, îl face să nu-i fie frică, să nu aibă teamă şi să aibă deplină încredere în Domnul, aşa după cum dreptatea îl face să grăiască adevărul în toată viaţa sa. **5.** Ca să spun pe scurt, dreptatea este : «*Să vă fie vouă ce este da, da şi nu, nu*» [177]. Acelaşi cuvînt este şi despre cumpătare. **6.** Gnosticul nu este cumpătat nici pentru ambiţie — ca atleţii pentru cununi şi glorie —, nici iarăşi pentru dragostea de bani — ca cei care se făţăresc că sînt cumpătaţi, dar urmăresc să le fie bine prin o patimă groaznică —, nici ca să-şi menţină sănătos trupul ; nici nu este înfrînat şi nici nu gustă din plăceri, ca cei care trăiesc la ţară ; că nici unul din aceştia nu este cumpătat aşa cum vrea adevărul — că oameni, care au dus o viaţă aspră, îndată ce au gustat din plăceri, o rup cu viaţa aspră de înfrînare şi se dedau plăcerilor. **7.** La fel cu aceştia sînt şi cei opriţi de lege sau de frică ; dacă găsesc prilej, fug de sub puterea legii şi se pun pe bunătăţi. **8.** Cumpătarea, însă, trebuie aleasă pentru ea însăşi ; ajunge desăvîrşită datorită gnozei şi rămîne aşa pentru totdeauna ; îl face pe bărbat domn şi atotputernic. Aşa este gnosticul ! Cumpătat şi fără patimi ; neatins de plăceri şi de dureri. Aşa cum se spune : diamant în foc.

68. 1. Cauza acestora este dragostea, care-i cea mai sfîntă şi cea mai însemnată şi întrece orice ştiinţă. Pentru slujirea pe care o aduce celei mai bune şi celei mai înalte Fiinţe, Care este unica, dragostea face pe gnostic în acelaşi timp şi prieten [178] şi fiu [179], şi-l creşte cu adevărat «*la măsura vîrstei de bărbat desăvîrşit*» [180]. **2.** Dar şi unirea este un asentiment faţă de aceleaşi lucruri ; este o identitate în unitate ; prietenia, la rîndul ei, îşi are sfîrşitul ei în asemănare, căci comunitatea constă în unitate. **3.** Gnosticul, deci, care iubeşte pe unicul şi adevăratul Dumnezeu, este într-adevăr bărbat desăvîrşit şi prieten al lui Dumnezeu, aşezat în rangul de fiu. **4.** Că acestea sînt în viziunea lui Dumnezeu numirile care se dau nobleţei, cunoaşterii şi desăvîrşirii, pe care le primeşte sufletul gnostic în cea mai înaltă stare a sa de spor duhovnicesc, cînd ajunge curat în chip desăvîrşit [181] şi-i învrednicit, după cum spune apostolul, să vadă veşnic pe atotputernicul Dumnezeu «*faţă către faţă*» [182]. **5.** Devenit în totul duhovnicesc şi ajuns în locul cu care este înrudit, gnosticul rămîne în Biserica cea duhovnicească, în odihna lui Dumnezeu.

177. *Iac.* 5, 15 ; *Mt.* 5, 37.
178. *In.* 15, 15.
179. *In.* 1, 12.
180. *Ef.* 4, 13.
181. *Mt.* 5, 8.
182. *I Cor.* 13, 12.

CAPITOLUL XII

69. 1. Acestea despre cele de mai sus. Așa se poartă gnosticul cu trupul său, cu sufletul său, cu vecinul său, fie că-i e slugă, fie că-i e dușman în ce privește legea ; cu toți se poartă egal și la fel. **2.** Nu disprețuiește pe fratele său, care, după legea dumnezeiască, are același tată și aceeași mamă. Ușurează pe cel strivit de necazuri prin cuvinte de mîngîiere și de îndemn, ajută pe cei care au nevoie de cele necesare traiului și dă tuturor celor ce sînt în lipsă, dar nu tuturor la fel, ci după cum este drept și după cum merită ; dă și celui care îl prigonește și-l urăște, dacă acela are nevoie ; nu se uită deloc la cei ce spun că îi dă de frică, pentru că el face asta nu de frică, ci ca să-l ajute. **3.** Dacă gnosticul nu-i iubitor de argint și nici ranchiunos, cînd e vorba de dușmani, apoi cu cît mai mult cu cei ai lui pe care-i iubește ? Un om ca acesta gîndește așa, pentru că mai cu seamă știe bine cui să dea, cît să dea, cînd și cum. **4.** Dar cine ar mai putea fi, cu bună judecată, dușman omului care nu i-a dat nici un motiv de dușmănie ? **5.** După cum spunem că Dumnezeu nu e împotriva nici unui om și nici nu este dușmanul vreunui om [183] — că este Creatorul tuturora și nimic din cele ce sînt nu există fără voia Lui — dar spunem că sînt dușmani ai Lui cei neascultători și cei care nu merg după poruncile Lui, de pildă cei care dușmănesc Testamentul Lui, tot așa vom spune și despre gnostic. **6.** Gnosticul nicicînd și nici într-un chip nu poate fi dușmanul cuiva, dar sînt socotiți dușmani ai lui cei care merg pe calea cea potrivnică. **7.** Dealtfel noi am numit dreptate dărnicia gnosticului ; este, însă, semn de cea mai înaltă dreptate, atunci cînd dărnicia este după merit, cînd se dă unuia mai mult, altuia mai puțin, așa cum te îndatorează știința să o faci. **8.** Sînt unele virtuți, de pildă înfrînarea de la plăceri, pe care unii le săvîrșesc într-un chip prostesc. Așa, între păgîni, sînt unii, care se înfrînează, pentru că, de frica oamenilor, nu pot dobîndi ceea ce doresc ; sînt, apoi, alții, care se înfrînează de la plăcerile ce le stau la îndemînă, ca să dobîndească plăceri mai mari ; așa sînt unii credincioși, care se înfrînează sau pentru făgăduința răsplăților sau din pricina fricii lor de Dumnezeu. **70. 1.** O înfrînare ca aceasta este temelie a cunoașterii, este temelie a gnozei, este pornire spre ceea ce este mai bun, spre ceea ce este desăvîrșit. Scriptura spune : «*Început al înțelepciunii este frica de Domnul*» [184]. **2.** Dar cel desăvîrșit, pentru dragoste, «*pe toate le îndură, pe toate le rabdă* [185], *nu ca să placă oamenilor, ci lui Dumnezeu*» [186]. **3.** Deși fap-

183. *Înț. Sol.* **11, 24.**
184. *Prov.* 1, 7 ; 9, 10 ; *Ps.* 110, 9.
185. *I Cor.* 13, 7.
186. *I Tes.* 2, 4.

telor gnosticului, așa cum e și firesc, le urmează lauda, totuși lauda aceasta nu-i spre folosul lui, ci spre folosul celor care îl laudă, ca să-i facă să-i imite faptele. **4.** Se mai numește cineva înfrînat și după o altă însemnare a acestui cuvînt; e înfrînat nu numai cel care-și înfrînează patimile, ci și cel care este stăpîn pe bunătăți și posedă în chip trainic mărețiile științei, din care rodesc lucrările virtuții. **5.** De aceea, gnosticul niciodată nu-și iese din propria lui stare sufletească, orice împrejurare vitregă ar veni peste el. Posesiunea științifică a binelui este temeinică și neschimbătoare, pentru că este știință a lucrurilor dumnezeiești și omenești. **6.** Niciodată ignoranța nu ajunge gnoză și nici binele nu se preface în rău. De aceea pentru gnostic mîncarea, băutura și căsătoria nu sînt lucruri de căpetenie, ci ceva necesar. Vorbesc de căsătorie, dacă rațiunea i-o cere, dar așa cum se cuvine. Gnosticul, ajungînd desăvîrșit, are pildă pe apostoli. **7.** Cel care-i cu adevărat bărbat nu-și arată însușirea sa de bărbat, alegînd viața singuratică; ci acela-i cu adevărat bărbat, acela învinge pe bărbați, acela care, stăpîn pe plăceri și pe dureri, își duce viața fiind căsătorit, avînd copii și purtînd grijă de casă, acela care, odată cu grija de casă, iubește necontenit pe Dumnezeu și știe să facă față tuturor încercărilor care-i vin de la copii, de la soție, de la slugi și de la bunurile materiale pe care le are. **8.** Cel care nu-i căsătorit nu-l supără nici una din aceste încercări. Cel care se îngrijește numai de el însuși este întrecut de cel care îi este inferior în ce privește mîntuirea, dar îi este superior în ce privește treburile din viața cea de toate zilele, pentru că acesta reprezintă o imagine mică și slabă a adevăratei pronii.

71. 1. Trebuie mai cu seamă să ne exercităm mai dinainte sufletul, atît cît putem, în felurite chipuri, ca să-l facem în stare să primească gnoza. **2.** Nu vedeți cum se înmoaie ceara și cum se înmoaie arama, ca să primească forma pe care vrem să le-o dăm? **3.** Astfel, după cum moartea este despărțirea sufletului de trup, tot așa și gnoza, care este un fel de moarte rațională, ia sufletul, îl desparte de patimi și-l duce la viața faptelor bune, ca atunci să spună cu îndrăznire lui Dumnezeu: Trăiesc, așa cum Tu voiești! **4.** Cel care vrea *«să placă oamenilor, nu poate plăcea lui Dumnezeu»* [187], pentru că marea mulțime a oamenilor nu alege cele de folos, ci cele plăcute. Dacă placi lui Dumnezeu, atunci ești bine plăcut și oamenilor vrednici. **5.** Cum, deci, pot să-i fie plăcute gnosticului mîncarea, băutura și plăcerile trupești, cînd el privește bănuitor chiar cuvîntul care face aluzie la plăcere, chiar mișcarea gîndurilor și o faptă care duce la plăcere? **6.** *«Nimeni nu poate sluji la doi*

187. *Gal.* 1, 10.

domni, lui Dumnezeu şi lui mamona» [188]. Prin aceste cuvinte, Domnul n-a vorbit simplu de bani, ci de înlesnirea dată de bani pentru satisfacerea a fel de fel de plăceri. Că este cu neputinţă ca acela care cunoaşte cu înalte gînduri şi adevărat pe Dumnezeu, să ajungă rob plăcerilor potrivnice.

72. 1. Unul singur, dintru început, este lipsit de orice patimă, Domnul cel iubitor de oameni, Cel Care pentru noi s-a făcut om. Toţi cîţi se străduiesc să se asemene chipului dat de El, se silesc prin exerciţiu să ajungă lipsiţi de orice patimă. **2.** Cel care a poftit, dar s-a stăpînit pe el însuşi, ajunge lipsit de patimă, ca şi văduva, care, prin castitate, ajunge iarăşi fecioară. **3.** Aceasta este plata pe care gnosticul o dă Mîntuitorului şi Învăţătorului, plată pe care însuşi a cerut-o, anume depărtarea de rele şi lucrarea de fapte bune [189], prin care se dobîndeşte mîntuirea. **4.** Şi după cum cei care au învăţat o meserie îşi cîştigă hrana cu cele ce au învăţat, tot aşa şi gnosticul îşi cîştigă viaţa cu cele ce ştie şi se mîntuie. Cel care nu vrea să-şi taie patimile sufletului se omoară singur. Dar, după cum se pare, ignoranţa este o lipsă de hrană a sufletului, iar cunoaşterea, gnoza, este hrana sufletului. **5.** Acestea sînt sufletele gnostice, pe care Evanghelia le-a asemănat cu fecioarele cele înţelepte care aşteptau pe Domnul [190]. Sînt fecioare, pentru că s-au depărtat de rele ; şi, datorită dragostei, aşteaptă pe Domnul ; şi-au aprins propria lor lumină, ca să contemple adevărul lucrurilor. **6.** Sînt suflete înţelepte, care spun : «Te dorim pe Tine, o, Doamne, ca de pe acum să ne primeşti ! Am trăit, aşa cum ai poruncit. N-am călcat nici una din poruncile Tale, de aceea Te şi rugăm să ne dai făgăduinţele Tale. Te rugăm să ne dai cele de folos, nu cele plăcute ; că se cuvine să-Ţi cerem acelea ce sînt cele mai bune. Vom primi pe toate pe cîte ni le dai, că sînt spre folosul nostru, chiar dacă încercările care vin peste noi par a fi rele ; că încercările aduse de rînduiala Ta sînt pentru noi un exerciţiu, ca să rămînem tari !».

73. 1. Gnosticul, datorită covîrşitoarei lui sfinţenii, cînd face lui Dumnezeu o cerere este gata mai degrabă să nu primească ce cere decît să primească ce nu cere. Toată viaţa gnosticului este rugăciune şi convorbire cu Dumnezeu. Dacă e curat de păcate, gnosticul dobîndeşte negreşit ceea ce vrea. Dumnezeu îi spune celui drept : «*Cere şi-ţi voi da ; gîndeşte-te şi voi face !*» [191]. **2.** Dacă cele pe care le cere îi sînt de folos, le va primi îndată ; dar gnosticul nu va cere niciodată cele ce nu-i sînt de folos ; de aceea nici nu le va primi. Aşa că va fi ceea ce

188. *Mt.* 6, 24 ; *Lc.* 16, 13.
189. *I Pt.* 3, 11.
190. *Mt.* 25, 1—13.
191. *Mt.* 7, 7.

voieşte. **3.** Dacă îmi spui, însă, că şi unii păcătoşi primesc ceea ce cer, atunci îţi răspund că aceasta se întîmplă rar, şi datorită dreptei bunătăţi a lui Dumnezeu ; că Dumnezeu dă darurile Sale şi celor care pot să facă bine altora. **4.** Deci Dumnezeu dă darul, nu din pricina celui care cere ; ci rînduiala lui Dumnezeu, care ştie mai dinainte pe cel care va fi mîntuit prin cel care capătă darul, face ca iarăşi darul lui Dumnezeu să fie dat cu dreptate. Bunătăţile cele adevărate, însă, se dau celor vrednici, chiar dacă aceştia nu le cer [192]. **5.** Cînd cineva este drept, nu din constrîngere sau de frică sau pentru nădejdea ce o are, ci din libera sa voie, atunci calea pe care merge se numeşte cale împărătească [193] şi pe această cale merge neamul cel împărătesc [194] ; celelalte căi sînt alunecoase, te abat de la drumul cel drept şi sînt pline de gropi. **6.** Dacă îndepărtezi frica şi onorurile, nu ştiu dacă nobilii filozofi vor mai îndrăzni să îndure necazurile vieţii !

74. 1. Poftele şi celelalte păcate sînt numite de Scriptură «*spini şi ciulini*» [195]. Gnosticul, deci, lucrează în via Domnului [196] ; o sădeşte, o taie, o udă ; este cu adevărat vier dumnezeiesc pentru cei sădiţi în credinţă. **2.** Cei care n-au făcut răul cer să primească plată pentru că n-au făcut răul, iar cel care a făcut cele bune, din curată libertate de voinţă, cere plată ca lucrător bun [197] ; şi negreşit va primi o îndoită plată şi pentru relele pe care nu le-a făcut şi pentru faptele bune pe care le-a făcut. **3.** Acest gnostic nu este ispitit de nimeni, afară numai dacă Dumnezeu îngăduie ispita, şi atunci pentru folosul celor ce sînt împreună cu el. Aceştia, veniţi să-l vadă, sînt întăriţi în credinţă prin răbdarea bărbătească a gnosticului. **4.** Negreşit şi pentru această pricină fericiţii apostoli au suferit încercări şi mucenicie desăvîrşită, ca să întărească şi să dea putere Bisericilor. **5.** Gnosticul, avînd în urechi cuvintele care spun : «*Pe cel pe care Eu îl voi bate, tu milùieşte-l*» [198], se roagă să se pocăiască cei care-l urăsc pe el. **6.** Că nu este bine să vadă copiii pedeapsa care se dă în stadioane răufăcătorilor. Da, nu este bine ca gnosticul să fie instruit cu astfel de scene sau să-i placă să le privească, el, care, datorită liberei sale alegeri, s-a exercitat să fie bun şi frumos la suflet, iar prin aceasta a ajuns de nu-i mai spun nimic plăcerile. Odată ce el nu mai cade în păcate, nu mai are nevoie să fie instruit cu exemplele relelor care lovesc pe alţii. **7.** În nici un caz gnosticului nu-i plac plăcerile şi privelìştile lumeşti, el, care a dispreţuit şi făgăduinţele pă-

192. *Mt.* 6, 8.
193. *Num.* 20, 17.
194. *I Pt.* 2, 9.
195. *Fac.* 3, 18 ; *Mt.* 13, 7. 22 ; *Evr.* 6, 8.
196. *Is.* 5, 7 ; *Mt.* 21, 33.
197. *Lc.* 10, 7.
198. *Iov* 19, 21.

mînteşti, chiar cînd sînt dumnezeieşti. **8.** *«Nu tot cel ce spune : «Doamne, Doamne» va intra în împărăţia lui Dumnezeu, ci cel ce face voia lui Dumnezeu»* [199]. **9.** Lucrător gnostic este acela care-şi stăpîneşte *«poftele lumeşti»* [200] încă pe cînd este în acest trup ; iar despre cele pe care le cunoaşte, anume cele viitoare, dar sînt încă nevăzute, este încredinţat atît de mult, că le socoteşte mai reale decît cele care stau înaintea ochilor săi.

75. 1. Acela-i lucrător bun care se bucură de bunătăţile pe care le cunoaşte, dar e smerit atîta vreme cît se află prins de nevoile acestei vieţi pămînteşti, pentru că nu este încă învrednicit să participe real la bunătăţile pe care le cunoaşte. De aceea se foloseşte de viaţa aceasta ca de ceva străin, atît cît este de neapărată trebuinţă. **2.** Gnosticul cunoaşte şi enigmele postului din zilele de miercuri şi vineri, adică din zilele lui Hermes şi Afrodita [201]. 3. Dealtfel gnosticul toată viaţa lui posteşte şi de iubirea de argint şi de iubirea de plăceri, din care se nasc toate relele. Am arătat de mai multe ori că, după cum spune apostolul, trei sînt cele mai mari feluri de destrăbălare : iubirea de plăceri, iubirea de argint şi idololatria [202].

76. 1. Gnosticul, deci, posteşte şi după cum spune legea de faptele cele rele şi după cum porunceşte desăvîrşirea cea după Evanghelie de gîndurile cele rele. **2.** Vin încercări peste gnostic, aşa cum am spus, nu pentru curăţirea lui, ci pentru folosul celor din jurul lui, ca aceştia să vadă că dispreţuieşte şi socoteşte o nimica durerile şi suferinţele pe care le încearcă. **3.** Acelaşi lucru îl gîndeşte şi despre plăceri. Este foarte greu să te depărtezi de plăceri, după ce ai făcut experienţa lor. Că ce mare lucru este să te înfrînezi de la ceea ce nu ştii ? **4.** Gnosticul, împlinind porunca Evangheliei, face din fiecare zi ziua Domnului, face din fiecare zi duminică, pentru că alungă din el gîndul cel rău şi primeşte gîndul gnostic, slăvind în el învierea Domnului. **5.** Iar cînd primeşte înţelegerea contemplaţiei ştiinţifice, socoate că vede pe Domnul şi-şi conduce şi privirile sale spre cele nevăzute. **6.** Iar dacă i se pare că vede ceea ce nu vrea să vadă, îşi pedepseşte vederea îndată ce simte că i-a făcut plăcere ceea ce a văzut prin aruncătura privirii ; că vrea să vadă şi să audă numai atît cît se cuvine. **7.** Astfel, cînd priveşte sufletele fraţilor şi frumuseţea trupului lor, le vede numai cu sufletul, pentru că sufletul lui este obişnuit să vadă frumuseţea, fără să simtă vreo plăcere trupească.

199. *Mt.* 7, 21.
200. *Tit* 2, 12.
201. Zeii Mercur şi Venera, după numele dat de romani acestor zei. De aici în limba română miercuri şi vineri.
202. *Ef.* 5, 5.

77. 1. Sînt într-adevăr fraţi, potrivit creaţiei celei alese, potrivit asemănării gîndurilor şi potrivit ipostasei faptelor, pentru că gnosticii şi cînd lucrează şi cînd gîndesc şi cînd grăiesc, săvîrşesc aceleaşi fapte sfinte şi frumoase, pe care Domnul a voit să le gîndească cei care sînt cu adevărat aleşii săi. **2.** Credinţa constă în a alege aceleaşi lucruri; gnoza constă în a învăţa şi a gîndi aceleaşi lucruri, iar nădejdea constă în a pofti aceleaşi lucruri. Dacă gnosticul foloseşte pentru cele de neapărată trebuinţă vieţii puţin timp pentru hrană, socoate totuşi că i se fură timpul chiar cînd trebuie să se ocupe cu astfel de treburi. **3.** De aceea crede că nici în vis nu se potriveşte aşa ceva cu cel ales. În realitate, gnosticul este «*străin şi călător*» [203] pe pămînt în toată viaţa lui; dacă locuieşte într-un oraş, dispreţuieşte pe toate cele din oraş, de care ceilalţi se minunează; trăieşte în oraş ca şi cum ar trăi în pustie, ca să nu-l silească la ceva locul în care locuieşte, ci să-şi ducă drept viaţa, aşa cum şi-a ales-o. **4.** Că să spun pe scurt, gnosticul acesta împlineşte lipsa apostolilor, vieţuind drept, cunoscînd precis, fiind de folos celor destoinici, «mutînd munţii» [204] semenilor lui şi îndepărtînd greutăţile din sufletele lor. **5.** Negreşit fiecare din noi este via lui şi lucrătorul lui. Gnosticul vrea ca oamenii să nu ştie binele pe care el îl face. Avînd încredere şi în Domnul şi în el însuşi că vieţuieşte potrivit poruncilor, a ales poruncile, pe temeiul cărora a crezut. **6.** Domnul a spus: «*Unde este inima cuiva, acolo-i şi comoara lui*» [205]. Gnosticul, pentru desăvîrşirea sa în dragoste, se micşorează pe sine, ca să nu pară cumva că dispreţuieşte pe fratele său ajuns în necaz, mai ales cînd ştie că el îndură mai uşor nevoia decît fratele lui.

78. 1. Gnosticul socoteşte durerea aceluia ca propria lui durere. Dacă din sărăcia lui ajută pe alţii şi din pricina binefacerii făcute are vreo neplăcere, nu se supără, ci măreşte încă şi mai mult facerea de bine. **2.** Gnosticul nu-şi poate stăpîni credinţa pe care o are în facerile sale de bine; cu ele laudă Evanghelia, şi prin faptele sale şi prin contemplaţia lui. Culege rod «*nu lauda de la oameni, ci lauda de la Dumnezeu*» [206], pentru că face acelea pe care le-a poruncit Domnul. **3.** Lipit de propria sa nădejde, gnosticul nu gustă frumuseţile din lumea aceasta, ci le dispreţuieşte pe toate cele de aici. Are milă de cei ce sînt pedepsiţi după moarte, care, prin suferinţele pe care le îndură, se mărturisesc fără să vrea. Ştie bine că are să plece de pe lumea aceasta şi este totdeauna gata de plecare; pentru că în cele de aici este «*călător şi*

203. *Evr.* 11, 13; *Ps.* 38, 17; *Fac.* 23. 4.
204. *Mt.* 17, 20; 21, 21; *I Cor.* 13, 2
205. *Mt.* 6, 21; *Lc.* 12, 34.
206. *Rom.* 2, 29.

străin» [207], are în mintea sa cele pe care le va moşteni, pentru că socoteşte străine pe cele de aici. **4.** Nu numai că admiră poruncile Domnului, ci, ca să spun aşa, prin însăşi gnoza, participă la voinţa dumnezeiască, pentru că este cu adevărat prieten al Domnului şi al poruncilor. Ca drept, este om ales; ca gnostic, este om care are conducere, este om împărătesc. Dispreţuieşte tot aurul de pe pămînt şi cel de sub pămînt, precum şi împărăţiile de la un capăt pînă la celălalt capăt al oceanului, pentru că nu vrea să facă altceva decît să slujească Domnului. **5.** De aceea şi cînd mănîncă şi cînd bea şi cînd se căsătoreşte, dacă raţiunea lui alege starea aceasta, dar chiar şi cînd vede vise, pe cele sfinte le face, pe cele sfinte le gîndeşte. De aceea este totdeauna curat în rugăciunea ce şi-o face. **6.** Dar se roagă şi împreună cu îngerii, pentru că este de pe acum *«asemenea cu îngerii»* [208]; niciodată, însă, nu se roagă fără garda cea sfîntă, iar dacă se roagă singur, are lîngă el ceata sfinţilor.

7. Gnosticul ştie că termenul «credinţă» este folosit în două sensuri: unul se referă la lucrarea celui care crede, altul la vrednica înălţime a ceea ce se crede, pentru că şi dreptatea este folosită în două sensuri: dreptatea din dragoste şi dreptatea de frică. **79. 1.** Scriptura spune: *«Frica Domnului este curată; rămîne în veacul veacului»* [209]. Cei care se întorc de frică la credinţă şi la dreptate rămîn în veac. Astfel frica te face să te depărtezi de rele, dar dragostea, care este zidită pe voia ta cea liberă, te îndeamnă să faci binele, ca să auzi de la Domnul: *«De acum nu vă mai zic slugi, ci prieteni»* [210]; şi, cu această încredinţare, te apropii de rugăciune. **2.** Însuşi chipul rugăciunii este o mulţumire pentru cele din trecut, pentru cele prezente şi pentru cele din viitor, care, datorită credinţei, sînt socotite de pe acum prezente. Acestea, însă, precedă primirea gnozei. **3.** Şi astfel se roagă ca viaţa, ce-i este rînduită să o trăiască în trup, să o trăiască aşa ca gnostic, ca şi cum ar fi fără trup; să aibă parte de cele mai bune şi să fugă de cele rele. **4.** Se roagă, apoi, pentru uşurarea păcatelor pe care le-a făcut şi pentru întoarcerea la cunoştinţă. Şi astfel, la ieşirea lui din viaţă, îl urmează iute pe Cel ce îl cheamă, aşa cum şi Acela îl cheamă; datorită bunei sale conştiinţe o ia, ca să spun aşa, chiar înainte şi se grăbeşte să-I mulţumească lui Dumnezeu şi acolo; şi, fiind împreună cu Hristos, se arată, pentru curăţenia lui, vrednic să aibă, prin apropierea de Dumnezeu, puterea lui Dumnezeu, care i-a fost dată prin Hristos. **5.** Nu vrea să

207. *Evr.* 11, 13; *Ps.* 38, 17; *Fac.* 23, 4.
208. *Lc.* 20, 36.
209. *Ps.* 18, 10.
210. *In.* 15, 15.

fie cald printr-o participare la căldură, nici luminos printr-o participare la foc, ci vrea să fie în întregime lumină. El știe bine cele ce-au fost spuse: «*Dacă nu veți urî pe tată și pe mamă și încă și sufletul vostru și dacă nu veți purta semnul*» [211]. **6.** A urît înclinațiile trupești, care au mare dragoste de plăceri; disprețuiește pe toate acelea care sînt proprii pentru creșterea și hrana trupului, dar se împotrivește și sufletului trupesc și pune zăbală duhului irațional, care nu vrea să se supună, pentru că «*trupul poftește împotriva duhului*» [212]. **7.** «*A purta semnul*» înseamnă «*a purta moartea*» [213] încă de pe cînd ești în viață, «*lepădîndu-te de toate*» [214], pentru că nu este egală dragostea celui ce a însămînțat trupul cu dragostea Celui Care a creat sufletul spre știință.

80. 1. Cînd gnosticul a ajuns într-o stare permanentă de a face bine, atunci el, într-un chip minunat, face bine mai repede decît vorbește; iar pentru a-i aduce la pocăință și a-i întoarce la Dumnezeu pe frații lui, gnosticul se roagă să-i fie împărțite lui păcatele lor [215]. Are dorința arzătoare de a da celor pe care îi iubește propriile sale bunuri, iar prietenii lui au aceleași simțăminte față de el. **2.** Și, împlinind plugăria, pe care i-a poruncit-o Domnul, sporește semințele pe care le-a însămînțat [216], rămîne fără de păcat, ajunge înfrînat și trăiește, în duhul, împreună cu cei asemenea lui, în cetele sfinților, chiar dacă este încă pe pămînt. **3.** Gnosticul se bucură nespus de mult să grăiască de poruncile Domnului și să facă poruncile Domnului toată ziua și toată noaptea [217]; nu numai dimineața, cînd se scoală și în miezul zilei, ci și cînd merge și cînd doarme, cînd se îmbracă și se dezbracă. **4.** Învață pe fiul său [218], dacă are un fiu; este nedespărțit de poruncă și de nădejde; mulțumește totdeauna lui Dumnezeu, ca și ființele care, în alegoria lui Isaia, slavoslovesc pe Dumnezeu [219]. **5.** Răbdînd orice încercare, spune: «*Domnul a dat, Domnul a luat*» [220]. **6.** Un om ca acesta a fost și Iov, care, din dragostea de Domnul, a răbdat să i se ia toate și împreună cu ele și-a dat și sănătatea trupului său. Scriptura spune: «*Era drept, cuvios, abținîndu-se de la orice răutate*» [221]. **7.** Cuvîntul «*cuvios*» înseamnă că Iov, în întreaga sa viață, a lucrat cele drepte înaintea lui Dumnezeu. **8.** Că

211. *Lc.* 10, 26. 27. Clement pune «*semn*» în loc de «*cruce*», cum este în textul evanghelic.
212. *Gal.* 5, 17.
213. *II Cor.* 4, 10.
214. *Lc.* 14, 33.
215. *Ieș.* 32, 32; *Rom.* 9, 3.
216. *Mt.* 13, 23; *Mc.* 4, 20; *Lc.* 8, 15.
217. *Ps.* 1, 2.
218. *Deut.* 6, 7; 11, 19.
219. *Is.* 6, 2.
220. *Iov* 1, 21.
221. *Iov* 1, 1.

trebuie, dacă cele ce ai sînt bune, să nu-ţi lipeşti inima de ele, pentru că sînt lucruri omeneşti ; şi iarăşi, dacă sînt rele, să le urăşti, dar să fii mai presus de amîndouă : pe unele să le calci în picioare, iar pe altele să le dai celor nevoiaşi. Gnosticul nu uită să fie statornic în bunăvoinţa sa faţă de oameni ; iar bunăvoinţa i s-a prefăcut în dispoziţie sufletească.

CAPITOLUL XIII

81. 1. Niciodată nu-şi aduce aminte de cei ce au păcătuit faţă de el, ci îi iartă. De aceea, pe bună dreptate, se şi roagă, zicînd : «*Iartă-ne nouă, precum şi noi iertăm*» [222]. **2.** Că şi aceasta este unul din cele pe care le vrea Dumnezeu : să nu poftim nimic, să nu urîm pe nimeni. Că toţi oamenii sînt opera unei singure voinţe. **3.** Oare nu voieşte Mîntuitorul nostru ca gnosticul să fie desăvîrşit «*ca Tatăl ceresc*» [223], cu alte cuvinte ca El Însuşi, cînd a spus : «*Veniţi, fiilor, şi auziţi de la Mine frica Domnului*» [224], pentru că nu vrea ca gnosticul să mai aibă nevoie de ajutorul îngerilor, ci să ajungă vrednic să se ajute singur, iar prin ascultarea lui el singur să-şi fie pază ? **4.** Un om ca acesta cere de la Dumnezeu un lucru la care are dreptul ; şi nu-l cere numai. Gnosticul acesta nu va cere de la Dumnezeu mulţime de avuţii, ca să le împartă fraţilor care sînt în nevoie, ci se va ruga ca Dumnezeu să le dea acelora cele de care au nevoie. **5.** Astfel, gnosticul dă celor nevoiaşi nu numai rugăciunea sa în dar, ci le dă, fără ca ei s-o ştie şi fără să se laude [225], cele pe care le dă prin rugăciunea sa. **6.** De multe ori vin peste oameni sărăcie, boală şi alte încercări ca acestea, tocmai pentru a-i sfătui, pentru a le îndrepta păcatele săvîrşite şi pentru a-i întoarce pe viitor la Dumnezeu. **7.** Un om ca acesta se roagă lui Dumnezeu să le uşureze acelora viaţa, pentru că gnoza lui este deosebită ; nu o face pentru slava deşartă, ci pentru că e gnostic ; şi face binele, pentru că a ajuns o unealtă a bunătăţii lui Dumnezeu.

82. 1. Se spune în «Predanii» că apostolul Matia zicea de fiecare dată : «Dacă vecinul a păcătuit faţă de cel ales, atunci cel ales a păcătuit. Că dacă cel ales s-ar fi purtat aşa după cum porunceşte Cuvîntul, vecinul i-ar fi respectat viaţa şi n-ar fi păcătuit faţă de el» [226]. **2.** Ce vom spune, dar, despre gnostic ? Apostolul zice : «*Au nu ştiţi că sînteţi templul lui Dumnezeu ?*» [227]. Deci gnosticul este dumnezeiesc, este de

222. *Mt.* 6, 12 ; *Lc.* 11, 4.
223. *Mt.* 5, 48.
224. *Ps.* 33, 11.
225. *Mt.* 6, 3—4.
226. A. Resch, *Agrapha*, 2 Aufl., 282, Apokryphon, 76.
227. *I Cor.* 3, 16.

pe acum sfînt, purtător de Dumnezeu şi purtat de Dumnezeu. **3.** Scriptura înfăţişează păcatul ca ceva străin, cînd spune că poporul, care a căzut în păcate, a fost vîndut la străini [228]. Cînd Scriptura spune : «*Să nu te uiţi la femeie străină pentru a o pofti*» [229], prin aceste cuvinte spune că păcatul este străin templului lui Dumnezeu şi împotriva naturii lui. **4.** Că este un templu mare, cum este biserica, şi este şi un templu mic, cum este omul, care păstrează sămînţa lui Avraam [230]. Deci, cel în care se odihneşte Dumnezeu nu va pofti pe un altul. **5.** Astfel gnosticul părăseşte pe toate cele ce-i stau în faţă, dispreţuieşte toată materia, care îl ţine strîns de ea, taie cu ştiinţa sa cerul, trece pe lîngă fiinţele cele duhovniceşti şi pe lîngă toată începătoria şi stăpînia [231] şi ajunge la tronurile cele înalte, mergînd numai la ceea ce a cunoscut. **6.** Amestecînd în viaţa sa şarpele cu porumbiţa [232], gnosticul vieţuieşte desăvîrşit şi cu bună conştiinţă ; şi, în aşteptarea viitorului, face un amestec din credinţă şi nădejde. **7.** Ajungînd vrednic să dobîndească darul, simte că l-a şi primit. Şi pentru că din rob a ajuns fiu [233], săvîrşeşte faptele sale potrivit ştiinţei — deoarece «*a cunoscut pe Dumnezeu şi a fost cunoscut de Dumnezeu*» [234] — ; şi faptele îi sînt după vrednicia harului ; că faptele urmează gnozei, aşa cum umbra merge după trup.

83. 1. Gnosticul, deci, nu se turbură de nimic din cele ce i se întîmplă în viaţă, nici nu este bănuitor cu privire la cele ce se fac spre folosul lui după rînduiala lui Dumnezeu şi nici nu se teme de moarte, pentru că se înfăţişează înaintea puterilor cu conştiinţa curată, pentru că s-a curăţit, ca să spun aşa, de toate petele pe care le avea pe suflet şi pentru că ştie foarte bine că-i va fi mai bine după plecarea din lumea aceasta. **2.** De aceea niciodată nu pune plăcutul şi folosul înaintea rînduielii lui Dumnezeu, pentru că s-a exercitat, prin porunci, să fie bine plăcut şi Domnului în tot ce face şi vrednic de laudă şi înaintea lumii. Că toate din lumea aceasta stau în mîna atotputernicului Dumnezeu. Scriptura spune : «*Întru ale Sale a venit Fiul lui Dumnezeu şi ai Săi pe El nu L-au primit*» [235]. **3.** De aceea gnosticul, cînd se foloseşte de cele lumeşti, nu numai că mulţumeşte lui Dumnezeu şi admiră creaţia, ci este şi lăudat, pentru că se foloseşte aşa cum se cuvine de lucrurile din lume. În sfîrşit, prin lucrarea gnostică, care urmează împlinirii poruncilor, ajunge la contemplaţie. **4.** Şi de aici, dobîndind prin ştiinţă merinde

228. *Jud.* 2, 11—14 ; 4, 2 ; 10, 7 ; *Is.* 50, 1.
229. *Mt.* 5, 28.
230. *In.* 8, 33. 37 ; *Gal.* 3, 29.
231. *Ef.* 1, 21.
232. *Mt.* 10, 16.
233. *Rom.* 18, 15.
234. *Gal.* 4, 9.
235. *In.* 1, 11.

pentru contemplație, primește cu înalte gînduri măreția cunoașterii și astfel înaintează spre sfînta răsplată a mutării sale [236]. **5.** Că a auzit psalmul care spune: *«Înconjurați Sionul și-l cuprindeți pe el, povestiți în turnurile lui»* [237]. După părerea mea, aceste cuvinte arată acoperit că cei care au primit, într-un chip înalt, Cuvîntul, vor fi înalți ca turnurile și vor sta întemeiați în credință și în gnoză.

CAPITOLUL XIV

84. 1. Acestea, ca niște semințe, să fie spuse elenilor despre gnostic, foarte pe scurt, pe cît a fost cu putință mai ales. Trebuie să se știe că dacă credinciosul împlinește una sau două din aceste trăsături morale, de care am vorbit mai înainte, nu le împlinește pe toate la un loc și nici cu știința aceea înaltă, ca gnosticul. **2.** Cu privire la apatia, ca să spun așa, a gnosticului nostru — care este desăvîrșirea credinciosului prin dragoste, care, înaintînd ajunge *«la vîrsta bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei lui»* [238] și se aseamănă cu Dumnezeu, ajungînd cu adevărat *«asemenea cu îngerii»* [239] — s-ar putea aduce și alte multe mărturii din Scriptură; dar sînt de părere să las la o parte o ambiție ca asta din pricina lungimii acestei lucrări și să îngădui celor care vor să se ostenească, să facă și ei noi eforturi cu aceste învățături, ca să aleagă ei singuri din Scripturi textele. **3.** Voi aminti de o singură mărturie scurtă, ca să nu rămînă locul acesta fără o probă. Apostolul spune în întîia sa Epistolă către Corinteni: *«Îndrăznește cineva dintre voi, care are o pîră împotriva altuia, să se judece înaintea celor nedrepți și nu înaintea celor sfinți? Au nu știți că sfinții vor judeca lumea?»* [240] și celelalte. **4.** Pentru că textul este foarte mare, mă voi sluji de cuvintele esențiale ale apostolului, tălmăcind oarecum în treacăt, cît mai pe scurt, spusele lui, ca să arăt sensul cuvîntului apostolului, în care scrie desăvîrșirea gnosticului. **5.** Apostolul pune însușirea gnosticului nu numai în aceea că suferă mai degrabă o nedreptate decît s-o facă ci ne învață că este neranchiunos și nici nu-și îngăduie să se răzbune împotriva celor care îl nedreptățesc; știe că și Domnul a poruncit ca *«să ne rugăm pentru dușmani»* [242]. **6.** Cuvintele: *«Să se judece înaintea celor nedrepți»* [243] nu înseamnă altceva decît că cel nedreptățit

236. *Evr.* 11, 5.
237. *Ps.* 47, 11.
238. *Ef.* 4, 13.
239. *Lc.* 20, 36.
240. *I Cor.* 6, 1—2.
241. *I Cor.* 6, 7—8.
242. *Mt.* 5, 44; *Lc.* 6, 28.
243. *I Cor.* 6, 1.

vrea să se răzbune, vrea să facă a doua oară rău, cu alte cuvinte să facă şi el o nedreptate. **7.** La rîndul lor, cuvintele : «*Să se judece înaintea sfinţilor*» [244] arată pe aceia care, prin rugăciunea lor, cer să li se plătească celor care i-au nedreptăţit ; aceştia din al doilea rînd nu sînt mai buni decît cei dintîi ; nu şi-au scos încă patima din sufletul lor, n-au ajuns în chip desăvîrşit fără răutate, ca să se roage, aşa cum învaţă Domnul, şi pentru duşmani.

85. 1. Bine ar fi dacă aceştia ar avea gînduri bune ca, prin pocăinţă, să vină la credinţă ! Chiar dacă adevărul face duşmani pe invidioşi, totuşi adevărul nu este duşmanul nimănui. **2.** «*Dumnezeu răsare soarele Lui peste drepţi şi peste nedrepţi*» [245] şi a trimis pe Însuşi Domnul şi la drepţi şi la nedrepţi ; iar cel care se sileşte să fie asemenea lui Dumnezeu, datorită marii lui lipse de răutate, «*iartă de şaptezeci de ori cîte şapte*» [246], adică tot timpul vieţii şi în tot circuitul cosmic, că aceasta înseamnă numărul şapte. Gnosticul este de folos oricărui om, chiar dacă acesta i-ar face rău tot timpul cît ar trăi în trup. **3.** Apostolul nu cere numai ca gnosticul să lase altora judecarea celor care l-au nedreptăţit, ci vrea ca el, omul cel drept, să ceară judecătorilor să ierte pe cei ce i-au greşit. Şi pe bună dreptate. Dacă cei care caută să facă rău gnosticului nu se ating numai de bunurile lui exterioare şi de trupul lui, ci merg pînă acolo să-l omoare, aceia să ştie că nimic din acestea nu sînt proprii gnosticului. **4.** Dar cum va judeca cineva pe îngerii apostaţi [247], cînd el însuşi este apostat al Evangheliei, care porunceşte să nu ai nici o răutate în suflet ? **5.** Apostolul spune : «*Pentru ce nu suferiţi mai bine să vi se facă strîmbătate ? Pentru ce nu răbdaţi mai bine paguba ? Ci voi faceţi nedreptate*» [248], rugîndu-vă adică împotriva acelora care v-au greşit din neştiinţă, «*şi aduceţi pagubă*» [249] iubirii de oameni a lui Dumnezeu şi bunătăţii Lui, atît cît stă în puterea voastră, rugîndu-vă împotriva acelora ; «*şi aceia fraţi*» [250] ; nu vorbesc numai de fraţii în credinţă, ci şi de prozeliţi. **86. 1.** Nu ştim încă dacă cel care duşmăneşte acum nu va crede mai tîrziu. Din cele spuse rezultă că chiar dacă acum nu sîntem toţi fraţi, trebuie să-i socotim şi pe aceia fraţi. **2.** Numai cel care posedă ştiinţa, numai gnosticul, ştie că toţi oamenii sînt opera unui singur Dumnezeu, că au chip [251] într-o

244. *I Cor.* 6, 1.
245. *Mt.* 5, 45.
246. *Mt.* 18, 22.
247. *I Cor.* 6, 3.
248. *I Cor.* 6, 7—8.
249. *I Cor.* 6, 8.
250. *I Cor.* 6, 8.
251. *Fac.* 1, 26.

singură ființă, chiar dacă unii mai mult decît alții au acest chip tulbure; numai gnosticul se închină, prin făpturi, puterii creatoare a lui Dumnezeu și, prin ea, iarăși voinței lui Dumnezeu.

3. «*Nu știți că nedrepții nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu?*» [252]. Cel care răsplătește răul cu rău face o faptă rea și cu fapta și cu cuvîntul și cu gîndul, așa precum ne spune Evanghelia și așa cum ne-a instruit legea [253]. **4.** «*Și așa ați fost unii*» [254], adică sînt și acum astfel de oameni pe care voi nu-i iertați. **5.** «*Dar v-ați spălat*» [255], nu de formă ca ceilalți, ci, cu gnoza, ați aruncat patimile din sufletele voastre, ca să vă asemănați, atît cît puteți, cu bunătatea proniei lui Dumnezeu, prin blîndețea voastră și prin lipsa oricărui fel de ură din sufletul vostru, încît bunăvoința cuvîntului și faptelor voastre să lumineze ca soarele și «*peste drepți și peste nedrepți*» [256]. **6.** Acest lucru îl va dobîndi gnosticul fie prin măreția sufletului său, fie imitînd pe Cel mai bun. Al treilea imbold îl primește de la porunca: «*Iartă și ți se va ierta*» [257]; că porunca aceasta, datorită covîrșitoarei ei bunătăți, îl silește spre mîntuire. **7.** «*Dar v-ați sfințit*» [258]. Cel care a ajuns la această stare sufletească trebuie să fie sfînt; cu nici un chip nu mai este cuprins de vreo patimă, ci este oarecum, chiar de pe pămînt, fără de trup și mai presus de pămînt. **87. 1.** Pentru că «*v-ați îndreptat în numele Domnului*» [259], zice apostolul. Adică ați fost făcuți de Domnul, ca să spun așa, drepți, ca și El; și mai ales, atît cît este cu putință, v-ați curățit «*în Duhul cel Sfînt*» [260]. **2.** Nu spune, oare, apostolul: «*Toate îmi sînt îngăduite, dar nu mă voi lăsa stăpînit de ceva*» [261], ca să fac sau să gîndesc sau să grăiesc ceva împotriva Evangheliei? «*Bucatele sînt pentru pîntece și pîntecele pentru bucate*», pe care «*Dumnezeu le va strica*» [262]; cu alte cuvinte «*va strica*» pe cei care gîndesc și trăiesc așa, ca și cum ar fi fost făcuți numai ca să mănînce, dar nu pe cei care mănîncă, așa cum e și firesc, ca să trăiască, pe cei care-și întemeiază viața pe gnoză, potrivit scopului lor principal. **3.** Oare nu spune apostolul că trupurile acestea sînt ale sfîntului trup? [263] Trup al Domnului este numită alegoric Biserica, ceata cea duhovnicească și sfîntă; iar aceia dintre membrii Bisericii care poartă numai numele, dar nu

252. *I Cor.* 6, 9.
253. *Gal.* 3, 24; *Mt.* 5, 22. 28.
254. *I Cor.* 6, 11.
255. *I Cor.* 6, 11.
256. *Mt.* 5, 45.
257. *Mt.* 6, 14.
258. *I Cor.* 6, 11.
259. *I Cor.* 6, 11.
260. *I Cor.* 6, 11.
261. *I Cor.* 6, 12.
262. *I Cor.* 6, 13.
263. *I Cor.* 6, 13—15.

vieţuiesc după învăţătura Cuvîntului, nu sînt «*trup*», ci «*carne*». **4.** *Trupul* acesta, însă, trupul cel duhovnicesc, adică sfînta Biserică, «*nu este pentru desfrînare*» [264], nici nu trebuie făcut propriu în vreun chip oarecare pentru apostasia de la Evanghelie şi trecerea la o viaţă păgînească. **88. 1.** Cel care trăieşte păgîneşte în Biserică face desfrînare în Biserică şi «*în trupul lui*» [265], fie cu fapta, fie cu cuvîntul, fie chiar cu gîndul. **2.** «*Cel care se alipeşte de*» această «*desfrînată*» [266] — faptă împotriva Testamentului — ajunge alt trup, nu trup sfînt, ajunge «*un singur trup*» [267], ajunge la viaţă păgînească, la altă nădejde. **3.** «*Cel care se alipeşte de Domnul este un duh cu El*» [268], este «*un trup duhovnicesc*» [269]; un fel deosebit de unire. Acesta este în întregime fiu, om sfînt, fără patimi, gnostic, desăvîrşit, modelat prin învăţătura Domnului, pentru ca, ajungînd şi cu fapta şi cu cuvîntul şi cu însuşi duhul lui aproape de Domnul, să primească locaşul [270] acela care se cuvine celui care a ajuns astfel la vîrsta de bărbat [271]. Acest exemplu este de ajuns celor care au urechi [272]. **4.** Că nu trebuie să fie făcută cunoscută tuturor taina, ci arătată celor care participă la gnoză atît doar cît să le aducă aminte de ea, celor care şi pricep că s-a spus de Domnul: «*Fiţi desăvîrşiţi ca şi Tatăl vostru*» [273], celor care au părăsit desăvîrşit păcatele, celor care nu mai au urmă de ranchiună în sufletul lor şi au ajuns să vieţuiască în stare de apatie. **5.** După cum vorbim de doctor desăvîrşit şi de filozof desăvîrşit, tot aşa, după părerea mea, vorbim şi de gnostic desăvîrşit. Dar nici una din aceste feluri de desăvîrşiri, chiar dacă s-ar ajunge pînă la cel mai înalt grad, nu atinge asemănarea cu Dumnezeu. Că noi nu gîndim aşa, fără de Dumnezeu, ca stoicii, care spun că şi omul şi Dumnezeu au aceeaşi putere spirituală. **6.** Trebuie să ajungem, oare, desăvîrşiţi cum vrea Tatăl? Este cu neputinţă şi de negîndit să fie cineva desăvîrşit cum este Dumnezeu. Dimpotrivă Tatăl vrea să trăim ascultînd de Evanghelie, ca să ajungem fără prihană desăvîrşiţi. **7.** Dacă lipsa din textul citat o completăm cu ceea ce lipseşte pentru a întregi textul — şi cei care pot pricepe înţeleg ce lipseşte din text — atunci vom cunoaşte voinţa lui Dumnezeu şi vom vieţui cu evlavie şi totodată şi însufleţiţi de înalte gînduri, potrivit vredniciei poruncii Domnului.

264. *I Cor.* 6, 13.
265. *I Cor.* 6, 18.
266. *I Cor.* 6, 16.
267. *Fac.* 2, 24.
268. *I Cor.* 6, 17.
269. *I Cor.* 15, 44.
270. *In.* 14, 2.
271. *Ef.* 4, 13.
272. *Mt.* 11, 15; 13, 9. 43; *Mc.* 4, 9. 23; 7, 16; *Lc.* 8, 8; 14, 35.
273. *Mt.* 5, 48.

CAPITOLUL XV

89. 1. Este acum firesc să ne apărăm de învinuirile pe care ni le aduc elenii şi iudeii. Dar pentru că şi ereziile care se abat de la adevărata învăţătură ne pun unele întrebări ca şi cele de care a fost vorba mai înainte, socot că este bine să curăţ mai întîi terenul, pe care lucrăm, ca, pregătiţi pentru dezlegarea acelor întrebări, să putem merge mai departe la Stromata următoare.

2. Cea dintîi învinuire, pe care ne-o aduc, este aceea că spun că nu pot să creadă din pricina deosebirilor dintre ereziile creştine. La care din ele este adevărul, cînd unele învaţă una, altele alta. **3.** La această obiecţie răspundem : La voi iudeii şi la cei mai străluciţi dintre filozofii eleni au fost foarte multe şcoli şi totuşi nu spuneţi că nu trebuie să vă mai ocupaţi cu filozofia sau cu gîndirea iudaică din pricina deosebirilor care sînt între şcolile voastre. **4.** Apoi a fost spus profetic de Domnul că vor fi semănate erezii în învăţătura cea adevărată, ca *«neghina în grîu»* [274]. Că este cu neputinţă, deci, să nu se împlinească ceea ce a fost spus mai înainte de Domnul. Dealtfel oricărei fapte bune îi urmează blamul.

90. 1. Dar ce ? Oare pentru că unul a călcat cele ce-au fost rînduite şi a depăşit mărturisirea noastră de credinţă, ne vom depărta şi noi de adevăr, din pricina celui care falsifică mărturisirea ? **2.** Omul cinstit nu minte şi nici nu calcă ceva din cele ce-a făgăduit, chiar dacă alţii nu ţin cele ce-au fost rînduite. Tot aşa se cuvine ca şi noi să nu călcăm, în vreun chip oarecare, rînduiala bisericească. Noi păzim mărturisirea în cele mai mari puncte de credinţă, alţii, însă, o calcă. Că trebuie să credem pe cei care se ţin puternic de adevăr. **3.** Ca să ne folosim pe larg de acest cuvînt de apărare, ne este cu putinţă să le spunem acelora că şi doctorii, deşi au păreri contrare unii altora potrivit şcolii căreia aparţin, totuşi, prin cele ce fac, vindecă pe bolnavi. **4.** Oare un om, care are trupul bolnav şi are nevoie de vindecare, nu se va duce la doctor din pricina concepţiilor diferite pe care le au doctorii în tehnica medicală ? Aşa că nici cel care are sufletul bolnav şi-i este capul plin de idoli n-are să pretexteze ereziile creştine, cînd e vorba să se facă sănătos şi să se întoarcă la Dumnezeu. **5.** Apostolul spune : *«Trebuie să fie şi erezii între voi, ca să se adevereze între voi cei încercaţi»* [275]. Apostolul numeşte *«încercaţi»* sau pe cei care au ajuns la credinţă, pe cei care sînt într-un chip mai ales aproape de învăţătura Domnului, ca acei zarafi încercaţi, care ştiu să facă deosebire între moneda bună şi moneda falsă,

274. *Mt.* 13, 25.
275. *I Cor.* 11, 19.

sau pe cei care de pe acum sînt încercaţi în însăşi credinţa, atît în ce priveşte viaţa lor, cît şi în ce priveşte gnoza.

91. 1. De aceea avem nevoie de mai multă grijă şi luare aminte cînd e vorba să cercetăm cum trebuie să trăim în adevăratul înţeles al cuvîntului şi ce este într-adevăr cinstirea de Dumnezeu. **2.** Este clar că dispute au luat naştere din pricină că adevărul este greu de stabilit şi trebuie muncit mult ca să-l afli. Din aceste dispute s-au născut ereziile ; ele sînt pornite din dragostea de sine şi din dragostea de slavă a unor oameni, care n-au ajuns să înveţe gnoza şi nici n-au înţeles-o în chip adevărat, ci şi-au închipuit că au primit-o. **3.** Trebuie, deci, cercetat cu mai multă grijă adevărul, care este cu adevărat adevăr, care se află numai la Cel Ce este cu adevărat Dumnezeu. Ostenelii pentru găsirea adevărului îi urmează dulcea descoperire a adevărului şi amintirea plăcută că l-ai descoperit. Din pricina ereziilor, însă, trebuie să ne pregătim temeinic şi cu multă osteneală, cînd e vorba să căutăm adevărul ; nu trebuie să contenim deloc munca. **4.** Cînd ne sînt prezentate două fructe : unul adevărat şi bine copt, altul făcut din ceară, asemănător cum nu se poate mai bine cu celălalt, nu trebuie să le aruncăm pe amîndouă din pricina asemănării lor, ci, cu privire plină de pricepere şi cu judecată sănătoasă, trebuie să deosebim fructul adevărat de cel fals. **5.** După cum este o singură cale împărătească, dar mai sînt şi alte multe căi, dintre care unele duc prin prăpăstii, altele prin rîuri cu ape repezi sau pe mări adînci, şi nimeni n-ar pregeta, din pricina deosebirii căilor, să folosească acea cale care este fără de primejdii, calea împărătească, drumul mare, tot aşa nu trebuie să renunţăm la căutarea adevărului, pentru că unele erezii spun una despre adevăr altele spun alta, ci trebuie să căutăm, cu mai multă luare aminte, unde se află gnoza cea adevărată. **6.** Pentru că împreună cu legumele din grădini creşte şi iarbă, ar trebui, oare, ca grădinarii să nu se mai ocupe cu îngrijirea grădinilor ? Nu ! **7.** Avînd, aşadar, multe exemple, pe care ni le dă natura, ca să cercetăm cele ce se spun, avem datoria să căutăm a vedea unde este adevărul. **8.** De aceea pe bună dreptate sîntem şi osîndiţi cînd nu facem cele pe care trebuie să le facem, cînd nu facem deosebire între ceea ce este contrar adevărului şi adevăr, între minciună şi adevăr, între ceea ce nu-i cu cuviinţă şi ceea ce-i cu cuviinţă, între ceea ce-i împotriva firii şi ceea ce-i potrivit firii. Trebuie să ne folosim de toate aceste exemple pentru a cunoaşte pe deplin adevărul.

92. 1. Zadarnică este, deci, obiecţia aceasta pe care ne-o fac elinii. Cei care vor pot să găsească adevărul ; dar pe cei care pun îna-

inte argumente nesocotite îi așteaptă osînda fără scuză. **2.** Deci care din două? Resping dovada sau o acceptă? Eu sînt de părere că toți o vor accepta, afară de cei care tăgăduiesc și dovezile pe care le dau simțurile. **3.** Făcîndu-se, deci, această dovadă, trebuie neapărat să fim *de acord cu cercetările făcute și chiar din Scripturi* să luăm argumentele convingătoare, că ereziile sînt greșite și că cea mai exactă gnoză, cea mai exactă cunoaștere și într-adevăr cea mai bună învățătură se află numai acolo unde este adevărul, adică în vechea Biserică. **4.** Unii din cei care s-au îndepărtat de adevăr încearcă să se înșele pe ei înșiși, alții încearcă să-i înșele pe cei care îi ascultă. **5.** Unii, așa-numiții înțelepți închipuiți, socot că au găsit adevărul fără să aibă vreo dovadă adevărată; se înșeală pe ei înșiși și se socot liniștiți. Numărul lor nu e mic; aceștia evită discuția, ca să nu fie combătuți; fug și de învățătură, ca să nu fie osîndiți. **6.** Alții, foarte vicleni, înșeală pe cei care îi ascultă; și, cu toate că sînt convinși că nu știu nimic, întunecă adevărul cu argumente probabile. După părerea mea, alta e natura argumentelor probabile și alta e natura adevăratelor argumente. **7.** Știm că trebuie întrebuințată neapărat numirea de «*erezii*» *spre a le deosebi de* învățătura cea adevărată. Ereticii, spre pierderea oamenilor, rup din adevăr cîteva idei, le amestecă pe acestea cu gînduri omenești născocite de ei și se laudă că sînt conducători; dar sînt mai degrabă conducători de școală filozofică decît de Biserică.

CAPITOLUL XVI

93. 1. Cei care sînt gata să se ostenească pentru cele ce sînt mai bune în viață, nu vor înceta de a căuta adevărul, înainte de a lua din Scripturi dovezile. **2.** Sînt unele criterii de judecată comune tuturor oamenilor, cum sînt simțurile; altele se găsesc la cei care vor să cerceteze adevărul, la cei care se exercită cu ele în căutarea adevărului; sînt adică însușirile minții și ale gîndirii, cu ajutorul cărora acei oameni deosebesc învățăturile adevărate de învățăturile false. **3.** Lucru de foarte mare importanță este, însă, de a renunța la presupuneri și de a fi la mijloc între știința exactă și părerile personale făcute în grabă; de a cunoaște, apoi, că cel care nădăjduiește odihna cea veșnică știe și aceea că intrarea la adevăr se face pe o cale plină de osteneli și «*îngustă*» [276]. **4.** Cel care a auzit odată pentru totdeauna vestea cea bună [277] și, după cum spune Scriptura, «*a văzut mîntu-*

276. *Mt.* 7, 14.
277. *Evr.* 4, 6.

irea» [278], în clipa în care a cunoscut adevărul să nu se mai întoarcă [279] înapoi ca femeia lui Lot [280], nici la viața de mai înainte, de care era legat prin simțuri, și nici să mai alerge iarăși la erezii; că ereziile sînt, într-un fel oarecare, puse pe ceartă și discuții și nu cunosc pe adevăratul Dumnezeu. **5.** *«Cel ce iubește pe tatăl său sau pe mama sa mai mult decît pe Mine»* [281] — adică «pe Mine», pe adevăratul Tată și Învățător al adevărului, pe Cel Care a născut din nou, Care a creat din nou și a hrănit sufletul cel ales — *«nu este vrednic de Mine»* [282]. Domnul spune că acela nu-i vrednic să fie fiu al lui Dumnezeu și în același timp ucenic al lui Dumnezeu, să fie prieten și cunoscut al lui Dumnezeu. **6.** *«Nici unul care se uită înapoi, cînd pune mîna lui pe plug, nu este potrivit pentru împărăția lui Dumnezeu»* [283].

7. După cum se pare, mulți, și pînă acum, socot pe Maria lehuză din pricina nașterii Pruncului; dar nu e lehuză; că spun unii că după naștere a fost îngrijită de o moașă, care a găsit-o fecioară [284]. **94. 1.** Așa sînt pentru noi și Scripturile Domnului, nasc adevărul și rămîn fecioare, pentru că ascund tainele adevărului. **2.** *«A născut și n-a născut»* [285], spune Scriptura, pentru că Maria a zămislit din ea însăși și nu din împreunare. **3.** De aceea pentru gnostici Scripturile au născut. Ereziile, însă, pentru că nu înțeleg Scripturile, resping Scripturile, ca și cum n-ar naște. **4.** Toți oamenii au aceeași judecată; unii, dînd urmare puterii de selecționare a rațiunii, se conving; alții, însă, se dedau plăcerilor și forțează Scripturile să se acomodeze poftelor lor. **5.** După părerea mea, cel îndrăgostit de adevăr trebuie să aibă tărie sufletească; că cei care încearcă să facă lucruri mari greșesc neapărat, dacă nu iau chiar de la adevăr îndreptarul adevărului. **6.** Niște oameni ca aceștia, îndepărtîndu-se de la calea cea dreaptă, greșesc, pe bună dreptate, chiar în lucrurile cele mai mici, pentru că nu sînt exercitați temeinic și nu au criteriul de judecată al celor adevărate și al celor false, ca să aleagă pe cele ce trebuie. Dacă l-ar avea, ar asculta de dumnezeiești Scripturi.

95. 1. După cum cineva din om ajunge fiară, la fel cu cei vrăjiți de Circe [286], tot așa și cel care a părăsit tradiția bisericească și a tre-

278. *Lc.* 2, 30; 3, 6.
279. *Lc.* 19, 31—32.
280. *Fac.* 19, 26.
281. *Mt.* 10, 37.
282. *Mt.* 10, 37.
283. *Lc.* 9, 62.
284. *Protoevanghelia lui Iacob,* 19—20.
285. **A. Resch,** *Agrapha,* 2 Aufl., 305—306, Logion 18.
286. Circe, nimfă vrăjitoare. Folosind o iarbă dată de Hermes, Circe l-a ținut pe Ulise un an lîngă ea, iar pe însoțitorii lui i-a prefăcut în porci (Homer, *Odiseea,* X, 233 ș.u.).

cut la părerile ereziilor omeneşti, a încetat de a mai fi om al lui Dumnezeu şi de a rămîne credincios Domnului. **2.** Dar cel care se întoarce de la această rătăcire, care ascultă Scripturile şi-şi rînduieşte viaţa lui după adevăr, acela ajunge oarecum din om Dumnezeu. **3.** Că avem temei al învăţăturii pe Domnul, Care este de la început pînă la sfîrşit conducător al gnozei, *«în multe feluri şi în multe chipuri»* [287], *prin profeţi, prin Evanghelie şi prin fericiţii apostoli.* **4.** Iar dacă cineva îşi închipuie că are nevoie de alt temei de învăţătură, atunci acela nu va avea nici un temei real. Cel care prin sine însuşi crede în Scriptura şi în cuvîntul Domnului, acela, pe bună dreptate, este vrednic de credinţă, pentru că, prin Domnul, Scriptura şi cuvîntul Domnului au lucrat să se facă bine oamenilor. **5.** Negreşit, noi ne folosim de Scriptură şi de cuvîntul Domnului ca de un criteriu pentru descoperirea lucrurilor. Orice lucru care este în curs de judecată nu este sigur înainte de a fi judecat ; deci nu este temei ceea ce are nevoie să fie judecat. **6.** Deci noi, după ce, pe bună dreptate, am primit temeiul prin credinţă, fără să mai avem nevoie de dovezi, pentru că am luat cu prisosinţă şi dovezile despre temei de la însuşi temeiul, sîntem conduşi de cuvîntul Domnului la cunoaşterea adevărului. **7.** Nu dăm atenţie oamenilor care afirmă un lucru, iar mai pe urmă afirmă contrarul. **8.** Dacă nu-i de ajuns să spui numai ceea ce gîndeşti, ci trebuie să dovedeşti cele ce spui, atunci nu aşteptăm mărturie de la oameni, ci dovedim spusa noastră cu cuvîntul Domnului, care-i mai puternic decît toate dovezile, dar mai bine spus, este singura dovadă, care poate fi dovadă. **9.** Potrivit celor spuse, credincioşii sînt numai cei care au gustat Scripturile ; gnostici sînt cei care au mers mai departe şi cunosc temeinic adevărul ; cum e şi în viaţă ; oamenii, care au o meserie, o specialitate, au ceva mai mult decît oamenii de rînd : aceştia îşi formulează gîndul lor mai frumos, nu cu idei obişnuite. **96. 1.** Tot aşa şi noi ; luăm din Scripturi dovezile despre Scripturi, iar credinţa ne încredinţează de lucrul acesta, dîndu-ne dovezi. **2.** Ereticii îndrăznesc să folosească şi ei scrierile profetice ; dar ei, mai întîi, nu le folosesc pe toate ; apoi, nu desăvîrşit şi nici aşa cum porunceşte textul şi tonul profeţiei ; ci aleg textele cu mai multe înţelesuri şi le amestecă cu ideile lor proprii ; apoi culeg, de ici şi colo, cîteva cuvinte, fără să se uite la sensul lor real, ci numai la simpla formă a cuvîntului. **3.** Vei vedea că aproape în toate locurile din Scriptură, pe care le aduc ereticii, ei se uită numai la cuvinte şi le schimbă sensul ; nu înţeleg cele ce spun cuvintele şi nici nu folosesc

287. *Evr.* 1, 1.

textele, pe care le aduc, în sensul în care au fost scrise. **4.** Adevărul, însă, nu se găseşte schimbînd sensul cuvintelor — că aşa poate fi răstălmăcită orice învăţătură adevărată — ci în a gîndi ce este în chip desăvîrşit, propriu şi cu cuviinţă Domnului şi atotputernicului Dumnezeu şi în a întări fiecare dovadă pe care o iei din Scripturi cu dovezi luate tot din Scripturi. **5.** Ereticii nu vor să se întoarcă la adevăr, pentru că le e ruşine să renunţe la ambiţia lor plină de mîndrie, dar nici nu vor să-şi schimbe părerile lor, odată ce au forţat înţelesul cuvintelor Scripturii. Au răspîndit printre oameni învăţăturile lor false, care sînt în contradicţie cu aproape toate cărţile Scripturilor. Noi îi combatem şi le respingem învăţăturile ; dar ei, pe de o parte, nu vor să primească unele din cărţile profetice, iar pe de altă parte, ne învinuiesc că noi nu înţelegem Scripturile, pentru că sîntem făcuţi dintr-o altă fire decît ei şi de aceea numai ei le pot înţelege. Uneori îşi tăgăduiesc propriile lor învăţături, cînd îi convingem că sînt greşite ; că se ruşinează să mărturisească pe faţă învăţătura cu care se laudă numai între ei. **97. 1.** Şi poţi vedea că aşa fac toţi ereticii cînd le arăţi că sînt greşite învăţăturile lor. Cînd le respingem învăţăturile şi le arătăm că sînt în contradicţie cu Scripturile, vedem pe conducătorii ereziilor că fac una din două : **2.** sau dispreţuiesc consecinţele propriilor lor învăţături sau dispreţuiesc profeţia însăşi ; dar mai bine spus, îşi dispreţuiesc propria lor nădejde ; şi de fiecare dată preferă să susţină cu tărie că învăţătura lor a fost spusă de Domnul prin profeţi, dar mai mult chiar, că a fost mărturisită şi întărită de apostoli. **3.** Cînd ereticii văd primejdia, că nu-şi mai pot păstra, nu una din învăţăturile lor, ci întreaga lor erezie, atunci nu mai caută adevărul — că dispreţuiesc Scripturile, care se citesc de noi şi ne sînt la îndemînă, ca fiind fără valoare — ; şi, silindu-se să depăşească credinţa comună, se depărtează de adevăr. **4.** N-au învăţat tainele gnozei bisericeşti, nici n-au înţeles măreţia adevărului; iar din trîndăvie nu s-au coborît pînă în adîncul lucrurilor ; şi, citind superficial Scripturile, le-au îndepărtat. **98. 1.** Pentru că se îngîmfă cu închipuita lor înţelepciune, îşi pierd toată ziua în discuţii, arătînd că se gîndesc să pară mai degrabă filozofi decît să fie. **2.** Astfel nu pun la temelia realităţilor principii care nu pot fi răsturnate, ci se lasă influenţaţi de păreri omeneşti; apoi din acestea îşi scot concluziile necesare; iar pentru a-şi susţine părerile lor se hărţuiesc cu cei care se îndeletnicesc cu adevărata filozofie. Vor mai bine să sufere totul şi, după cum spune proverbul, pun totul în mişcare ca să-şi păstreze rătăcirea lor, chiar tăgăduind Scripturile; mîndri de erezia lor îşi schimbă firea ; în adunările lor umblă după mult cîntatul scaun dintîi, iar la ospeţele lor, pe care cu nume fals le nu-

mesc agape, doresc să aibă locul de onoare. **3.** La noi, creştinii, cunoaşterea adevărului se dobîndeşte din cele ce sînt deja crezute; credinţa se dobîndeşte din cele ce nu sînt încă crezute ; şi astfel credinţa ajunge, ca să spun aşa, temeiul dovezii. **4.** Dar, după cum se pare, orice erezie, chiar de la începutul ei, nu are urechi să audă ce este de folos, ci le are deschise numai pentru ce este plăcut. Că oricare dintre ei s-ar vindeca, numai dacă ar vrea să asculte de adevăr. **5.** Trei sînt mijloacele prin care poţi vindeca îngîmfarea, ca de altfel orice patimă : să-i ştii cauza, să ştii cum poţi scăpa de ea şi în al treilea loc să-ţi exercitezi sufletul şi să-l obişnuieşti să poată face ceea ce judecă că este drept. **99. 1.** Ca şi ochiul întunecat, tot aşa şi sufletul, cînd este tulburat de învăţăturile cele împotriva firii, nu poate vedea bine lumina adevărului ; dimpotrivă nu le vede nici pe cele ce sînt la picioare. Se spune că în apa tulbure ţiparii nu văd deloc şi de aceea pot fi prinşi. **2.** Şi după cum copiii răi încuie uşa pedagogului, tot aşa şi ereticii nu lasă să intre în biserica lor profeţiile, că se tem de mustrarea şi poveţele profeţiilor. **3.** Negreşit ereticii adaugă Scripturilor multe minciuni şi plăsmuiri, ca să arate că pe bună dreptate nu folosesc Scripturile. **4.** Ereticii nu sînt binecinstitori de Dumnezeu, pentru că nu se supun poruncilor, adică Sfîntului Duh. **5.** După cum nu se numesc goi migdalii care n-au fructe, ci cei care au un fruct ce nu se poate mînca, tot aşa spunem că ereticii sînt goi de hotărîrile lui Dumnezeu şi de tradiţiile lui Hristos, pentru că sînt întemeietorii unor învăţături cu adevărat amare, ca şi migdalul sălbatic, afară de unele învăţături, care, din pricina evidenţei adevărurilor lor, n-au putut fi îndepărtate şi ascunse.

100. 1. După cum în război, ostaşul nu trebuie să părăsească postul pe care i l-a rînduit generalul, tot aşa nici noi nu trebuie să părăsim postul pe care ni l-a dat Cuvîntul ; că pe Cuvîntul L-am primit conducător al cunoaşterii şi vieţii. **2.** Marea mulţime nici acest lucru nu l-a cercetat, dacă este un conducător căruia trebuie să-i urmeze, în ce să-l urmeze şi cum. **3.** Că aşa cum este Cuvîntul, aşa se cuvine să fie şi viaţa credinciosului, ca să poată urma lui Dumnezeu, Care a făcut dintru început pe toate drepte. **4.** Dacă cineva a călcat porunca dată de Cuvînt şi, prin aceasta, porunca lui Dumnezeu şi a ajuns slab, încît a căzut din pricina unei păreri, care i-a venit pe neaşteptate, acela trebuie să se străduiască să aibă la îndemînă ideile cele sănătoase şi raţionale ; iar dacă a fost biruit de un obicei, care îl stăpînea de mai înainte, şi a ajuns *«înmulţit»*, după cumspune Scriptura [288], trebuie să o termine pentru totdeauna cu obiceiul acela şi să-şi exercite sufletul, ca să se împotrivească acelui obicei; **5.** iar dacă i se pare cuiva că

288. *Ieş.* 1, 7.

a fost atras de unele învăţături potrivnice învăţăturilor lui, trebuie să le îndepărteze din sufletul lui, trebuie să se ducă la *«făcătorii de pace»* [289] ai învăţăturilor; aceştia, cu dumnezeieştile Scripturi, vor potoli sufletele celor fără experienţă, care se tem şi de umbra lor, le vor lămuri adevărul, punînd în lumină armonia dintre cele două Testamente. **6.** Dar, după cum se pare, aşa sîntem noi oamenii ; ne repezim mai degrabă la cele ce par, deşi au în ele contradicţii, decît la cele adevărate. Că adevărul este grav şi auster.

7. Sufletul omenesc are trei stări : de ignoranţă, de îngîmfare şi de ştiinţă. Neamurile se găsesc în starea de ignoranţă, Biserica cea adevărată, în stare de ştiinţă ; ereziile, în starea de îngîmfare. **101. 1.** Nu poţi vedea ceva mai lămurit decît aceea că ereticii, aceşti oameni îngîmfaţi, afirmă fără să aducă dovezi ceea ce îşi închipuie că ştiu şi o afirmă cu mai multă tărie decît oamenii Bisericii, care într-adevăr ştiu. **2.** Mai mult, ereticii se dispreţuiesc unii pe alţii şi-şi bat joc unii de alţii, pentru că se întîmplă chiar ca aceeaşi idee să fie foarte preţuită de unii, iar de alţii să fie socotită nebunie. **3.** Noi, însă, am învăţat că altceva este plăcerea, care trebuie lăsată păgînilor, altceva discuţia, care trebuie adjudecată ereticilor, altceva bucuria, care trebuie pusă pe seama Bisericii, şi altceva fericirea, care trebuie atribuită adevăratului gnostic. **4.** Dacă te dai pe mîna lui Ishomah [290], va face din tine un plugar ; pe mîna lui Lampis [291], un corăbier ; pe mîna lui Haridem [292], un general ; pe mîna lui Simon [293], un călăreţ ; pe mîna lui Perdix [294], un negustor ; pe mîna lui Crobil [295], un bucătar ; pe mîna lui Arhelau [296], un dansator ; pe mîna lui Homer, un poet ; pe mîna lui Piron, un om căruia îi plac discuţiile ; pe mîna lui Demostene, un orator; pe mîna lui Hrisip, un dialectician; pe mîna lui Aristotel, un om de ştiinţele naturii ; pe mîna lui Platon, un filozof; tot aşa dacă asculţi de Domnul şi urmezi profeţiei date de El, vei face desăvîrşit din tine, după chipul Dascălului, un dumnezeu, care umblă în trup. **5.** Cad, însă, din această înălţime, cei care nu urmează pe Dumnezeu, aşa cum îi conduce El ; iar Dumnezeu îi conduce aşa cum glăsuiesc *«Scripturile cele de Dumnezeu insuflate»* [297]. **6.** Nenumărate sînt faptele pe care le săvîrşesc oamenii; dar două sînt cauzele orică-

289. *Mt.* 5, 9.
290. Xenofon, *Oikon.*, VII ş.u.
291. Plutarh, *Moral.*, 787 A ; 234 F.
292. *Demostene*, 3, 5 ; 18, 114. 116.
293. Xenofon, *De re equ.*, 1, 1.
294. Aristofan, *Păsările*, 1292.
295. Elian, *Var. hist.*, IV, 16.
296. *Athen.*, I, 19 C.
297. *II Tim.* 3, 16.

rui păcat: ignoranța și slăbiciunea — și amîndouă sînt în puterea noastră: atunci cînd nu voim să învățăm și cînd nu voim să ne stăpînim pofta —; una din acestea, pentru că nu judecăm bine; alta, pentru că nu ne facem în stare să urmăm celor ce sînt bine judecate. **7.** Că nici nu poți lucra bine, cînd ești înșelat de o idee falsă, chiar dacă ești foarte puternic să faci cele pe care le cunoști, nici nu te poți păstra fără prihană, oricît de în stare ai fi să judeci bine cele ce trebuie să faci, dacă ești slab în acțiunile tale. **102. 1.** Așadar, ca urmare a celor spuse mai sus, două sînt și învățăturile care se potrivesc fiecărei din cele două cauze ale păcatelor: unei cauze, ignoranței adică, gnoza și dovada evidentă a mărturiei date de Scripturi; celeilalte cauze, slăbiciunii adică, exercițiul rațional, care are ca dascăli credința și frica; și una și alta, și gnoza și exercițiul, duc la dragostea cea desăvîrșită. **2.** După părerea mea, aici pe pămînt, scopul gnosticului este dublu: pe de o parte, contemplația științifică, iar pe de altă parte, fapta.

Dar-ar Dumnezeu ca ereticii, luînd învățăminte din această lucrare cu amintiri, să se înțelepțească și să se întoarcă la atotputernicul Dumnezeu! **3.** Dacă ereticii, ca și «*șerpii cei surzi*» — ca să mă folosesc într-un chip nou de niște cuvinte vechi — «*nu vor auzi cîntecul*» [298], vor fi certați de Dumnezeu, îndurînd, înainte de judecată, mustrările făcute părinților lor; dar poate că se vor pocăi, ca nu cumva, din pricina nesocotitei lor neascultări, să fie osîndiți definitiv. **4.** Sînt unele certări parțiale, care se numesc pedepse, pe care le îndură mulți din poporul Domnului, pentru că noi cu toții alunecăm în păcate. **5.** Și după cum copiii sînt pedepsiți de învățător sau de părinți, tot așa sîntem și noi pedepsiți de Dumnezeu; Dumnezeu, însă, nu se răzbună — că răzbunarea este săvîrșirea unui rău pentru răul suferit — ci Dumnezeu pedepsește spre folosul, și obștesc și particular, al celor pe care-i pedepsește.

6. Am adăugat aceste gînduri, pentru că vreau ca cei cărora le place învățătura să pună capăt înclinării lor spre erezii. Am întrebuințat aceste cuvinte, pentru că doresc puternic să-i conving fie de marea lor ignoranță, fie de lipsa lor de învățătură, fie de proasta lor dispoziție morală sau cum altfel ai mai putea-o numi. Fac aceasta, pentru că încerc să-i aduc la adevăr pe cei care nu sînt cu totul de nevindecat. **103. 1.** Dar sînt unii, care, chiar de la început, nici nu vor să asculte pe cei care-i îndeamnă la adevăr; încearcă să flecărească, să scoată din gura lor cuvinte de hulă împotriva adevărului, lăudîndu-se că ei cunosc cele mai înalte gînduri despre existențe, cu toate că n-au

298. *Ps. 57, 5.*

nici un fel de învățătură, n-au cercetat, nu s-au ostenit, n-au descoperit consecințele cercetărilor lor. Ar trebui să-ți fie mai degrabă milă de stricăciunea sufletului lor decît să-i urăști! **2.** Iar dacă cineva este în stare să se facă sănătos, dacă cineva poate îndura îndrăznirea adevărului care arde și taie, ca focul și cuțitul, părerile false ale ereticilor, acela să aibă deschise urechile sufletului său! **3.** Și se va întîmpla asta, dacă nu respinge adevărul, grăbindu-se să se trîndăvească sau dacă nu se silește din dorința de slavă, să vină cu noutăți. **4.** Și sînt trîndavi toți aceia care, cu toate că pot scoate chiar din Scripturi dovezi proprii dumnezeiești lor Scripturi, aleg să facă ce le trece prin minte și cele care îi ajută să-și satisfacă plăcerile. **5.** Și sînt doritori de slavă aceia care falsifică de buna lor voie, prin alte redactări, învățăturile conforme cuvintelor insuflate de Dumnezeu, predate de fericiții apostoli și dascăli, și introduc în tradiția dumnezeiască învățături omenești, ca să-și întocmească propria lor erezie. **6.** Față de oamenii aceia atît de mari, care au fost strălucit datorită gnozei bisericești, ce se mai poate spune despre un Marcion, de pildă, sau despre un Prodic și de alții asemenea lor, care n-au mers pe calea cea dreaptă? **7.** Că n-au depășit în înțelepciune pe bărbații cei de mai înainte, încît să descopere ceva în plus față de cele spuse într-adevăr de aceia. Și bine le-ar fi fost, dacă ar fi putut învăța cele ce au fost predate mai înainte.

104. 1. Numai gnosticul nostru, deci, a îmbătrînit în Sfintele Scripturi. El păstrează apostolica și bisericeasca și dreapta învățătură a dogmelor [299]; el viețuiește drept, potrivit poruncilor Evangheliei. De caută dovezi, este trimis de Domnul să le găsească în scrierile legii și ale profeților. **2.** După părerea mea, viața gnosticului nu-i altceva decît fapte și cuvinte care merg pe urmele tradiției Domnului.

3. «*Dar cunoașterea nu-i a tuturora!*» [300], spune apostolul. «*Nu vreau să nu știți voi, fraților,* spune iarăși apostolul, *că toți au fost sub nor* [301] *și s-au împărtășit cu mîncare duhovnicească și băutură duhovnicească*» [302]; e lămurit, deci, că nu toți care au auzit cuvîntul au înțeles măreția gnozei, în faptă și cuvînt. **4.** De aceea apostolul a și adăugat: «*Dar nu cu toți aceia a binevoit Dumnezeu*» [303]. Cine-i cel care a spus cuvintele acestea? Cel Care a spus: «*Pentru ce-Mi spuneți: «Doamne» și nu faceți voia Tatălui Meu*»? [304], adică învățătura

299. *II Tim.* 2, 15.
300. *I Cor.* 8, 7.
301. *I Cor.* 10, 1.
302. *I Cor.* 10, 3—4.
303. *I Cor.* 10, 5.
304. *Mt.* 7, 21; *Lc.* 6, 46.

Mîntuitorului, care este mîncarea noastră duhovnicească şi băutură [305], care nu cunoaşte sete [306], *«apa vieţii»* [307] gnostice. **5.** Da, obiectează unii, dar s-a spus : *«cunoaşterea îngîmfă»* [308]. Acelora le spunem: Poate s-a spus că aparenta cunoaştere îngîmfă, dacă înţelegi să tălmăceşti cuvîntul acesta prin : a umple de fumul îngîmfării. **6.** Dar dacă, ceea ce-i şi mai bine, cuvintele apostolului înseamnă a gîndi lucruri înalte şi adevărate, atunci nedumerirea încetează. În continuare, vom întări spusele noastre cu texte din Scriptură.

105. 1. *«Înţelepciunea»*, spune Solomon, *«a îngîmfat pe fiii ei»* [309]. Dar asta nu înseamnă că Domnul a insuflat copiilor mîndrie pentru învăţătura lor, ci că ei au dobîndit încredere în adevăr, au dobîndit o idee înaltă despre gnoza care le-a fost predată prin Scriptură ; acest gînd îi face să dispreţuiască tot ce îi tîrăşte la păcat. Aşa se tîlcuieşte cuvîntul *«a îngîmfa»* ; cuvîntul înseamnă măreţia înţelepciunii, sădită copiilor în timpul şcolarizării, prin cele ce învaţă. **2.** Astfel, apostolul spune : *«Şi voi cunoaşte nu cuvîntul celor ce s-au îngîmfat, ci puterea* [310], dacă aţi înţeles Scripturile cu gînduri înalte» — ceea ce este şi adevărat ; că nimic nu-i mai mare decît adevărul. În aceasta stă puterea fiilor care se îngîmfă cu înţelepciunea. **3.** Cu alte cuvinte, apostolul spune cam aşa : «Voi şti dacă în chip drept gîndiţi lucruri înalte despre gnoză». David spune : *«Cunoscut este în Iudeea Dumnezeu»* [311], adică de israeliţii după cunoştinţă. **4.** Că Iuda se tîlcuieşte : mărturisire [312]. Pe bună dreptate, deci, s-a spus de apostol: *«Porunca să nu faci desfrînare, să nu furi, să nu pofteşti şi oricare altă poruncă, se cuprinde în acest cuvînt, adică în : să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi»* [313]. **5.** Nu trebuie deci, nicicînd, aşa cum fac ereticii, să faci desfrînare faţă de adevăr, să jefuieşti îndreptarul Bisericii, să-ţi satisfaci propriile tale pofte şi dragostea de slavă spre înşelarea semenilor, pe care mai mult decît orice se cuvine să-i iubeşti şi să-i înveţi să se ţină strîns de adevăr. **6.** Este scris lămurit: *«Vestiţi între neamuri faptele Lui»* [314], pentru ca cei care au auzit mai înainte să se întoarcă, nu să fie judecaţi. Dar toţi cîţi *«cu limbile lor viclenesc»* [315] au şi scrise pedepsele lor.

305. *I Cor.* 10, 3—4.
306. *In.* 4, 14.
307. *Apoc.* 21, 6 ; 22, 17.
308. *I Cor.* 8, 1.
309. *Înţ. Sir.* 4, 12.
310. *I Cor.* 4, 19.
311. *Ps.* 75, 1.
312. *Fac.* 29, 35.
313. *Rom.* 13, 9.
314. *Ps.* 9, 11.
315. *Ps.* 5, 9 ; 14, 3.

CAPITOLUL XVII

106. 1. Aşadar ereticii, care profesează cuvinte lipsite de credinţa în Dumnezeu şi îndeamnă şi pe alţii să facă lucrul acesta, nu se folosesc bine, ci greşit de cuvintele cele dumnezeieşti ; nu vor intra nici ei în împărăţia cerurilor şi nici cei pe care i-au înşelat şi nu le-au îngăduit să ajungă la adevăr [316]. **2.** Nu au nici cheia de la intrare; au o cheie falsă, o cheie dublă, după cum se spune de obicei, cu care nu pot descuia uşa de intrare în casă, aşa cum intrăm noi prin tradiţia Domnului, ci sparg fereastra, găuresc pe ascuns zidul bisericii şi depăşind adevărul, se fac iniţiatori ai sufletelor celor necredincioşi. **3.** Nu e nevoie de multe cuvinte ca să se vadă că adunările omeneşti ale ereticilor sînt posterioare Bisericii universale. **4.** Activitatea învăţătorească a Domnului din timpul vieţuirii Lui pe pămînt a început sub August şi a ţinut pînă la jumătatea domniei lui Tiberiu; activitatea apostolilor Lui, precum şi activitatea lui Pavel, iau sfîrşit pe timpul lui Neron. Cei care au născocit ereziile au trăit mai tîrziu, pe timpul împăratului Adrian, şi au mers pînă pe vremea lui Antonin cel Bătrîn, cum este Basilide, care spune că a avut ca dascăl pe Glaucia, interpret al lui Petru, aşa cum se laudă basilidienii. De asemenea ereticii spun că Valentin a fost discipolul lui Teoda [317]. **107. 1.** Marcion, care a trăit în acelaşi timp, se purta cu ei cum se poartă un om bătrîn cu cei mai tineri. Simon [318] a ascultat puţină vreme predica lui Petru. **2.** Aşa stînd lucrurile, este clar că aceste erezii, care au venit cu inovaţii şi falsificări, au apărut mai tîrziu şi sînt mai noi decît Biserica noastră, care este cea mai veche şi cea mai adevărată. **3.** Socot, deci, că este evident, din cele spuse, că există o singură Biserică adevărată, aceea care este cu adevărat veche, în care, potrivit planului lui Dumnezeu, sînt adunaţi dreptii. **4.** Pentru că este un singur Dumnezeu şi un singur Domn, de aceea se cuvine laudă Bisericii pentru singularitatea ei, fiind o copie a principiului unic. Biserica cea una este moştenitoarea Celui Care prin fire este unul; şi pe această Biserică se silesc ereziile să o împartă în multe biserici. **5.** Spunem, deci, că numai Biserica veche şi universală este una şi în ce priveşte fiinţa ei şi în ce priveşte începutul ei şi în ce priveşte superioritatea ei. Biserica, deci, care-şi are temeiul în Testamentele ei proprii, dar mai bine spus, într-un singur Testament, care străbate diferite timpuri, adună, prin voinţa unui singur Dumnezeu, prin un singur Domn, «*la unitatea unei singure cre-*

316. *Mt.* 23, 13 ; *Lc.* 11, 52.
317. Teoda (Teuda), pretins discipol al lui Pavel.
318. *Fapte* 8, 9—24.

dinţe» [319], pe cei de pe acum rînduiţi, pe cei pe care Dumnezeu mai dinainte i-a hotărît că vor fi drepţi, pentru că i-a cunoscut înainte de întemeierea lumii. **6.** Dar şi superioritatea Bisericii ca şi începutul întemeierii ei sînt ceva unic; Biserica depăşeşte pe toate celelalte; şi nu este nimic asemenea sau egal cu ea.

108. 1. Dar despre acestea voi vorbi şi mai tîrziu. Unele erezii şi-au luat numele de la numele întemeietorilor lor, de pildă erezia lui Valentin, erezia lui Marcion, erezia lui Basilide, deşi se laudă că îşi au părerile lor de la apostolul Matia. Învăţătura apostolilor, însă, a fost una, după cum una este şi tradiţia. **2.** Alte erezii şi-au luat numele de la locul în care au apărut, de pildă ereziile peratice [320]; altele de la poporul în mijlocul căruia s-au născut, de pildă ereziile frigiene; altele de la lucrări, de pildă ereziile encratite; altele de la învăţăturile deosebite ale ereticilor, de pildă erezia docheţilor sau hematiţilor [321]; altele de la ipotezele lor, de la vieţuitoarele, pe care le cinsteau, de pildă caianiţii şi ofiţii; altele de la faptele lor nelegiuite, pe care au îndrăznit să le facă, de pildă entihiţii, discipolii lui Simon.

CAPITOLUL XVIII

109. 1. Dar după ce în puţine cuvinte voi arăta celor ce le place să privească adevărul, că pe temeiul jertfelor de care vorbeşte legea se deosebesc în chip tainic iudeii cei mulţi şi ereticii de dumnezeiasca Biserică, vom termina cuvîntul. **2.** Scriptura spune că sînt curate şi bine primite de Dumnezeu animalele de jertfă care au copita despicată şi rumegă [322]; aceste animale simbolizează pe drepţii care, prin credinţă, merg la Tatăl şi la Fiul — acest lucru îl arată stabilitatea animalelor cu copita despicată — *«care cugetă ziua şi noaptea* [323] *la cuvintele lui Dumnezeu»* [324], care socotesc şi resocotesc în vasul sufletului lor învăţăturile; această socotire şi resocotire este un împreună-exerciţiu gnostic, simbolizat de lege prin rumegatul animalelor curate. **3.** Animalele, care n-au aceste două însuşiri sau una din ele, sînt îndepărtate ca necurate. Astfel, animalele care rumegă, dar nu au copita despicată, arată acoperit pe iudeii cei numeroşi, care au în gură cuvintele lui Dumnezeu, dar nu au fixate în adevăr credinţa şi mersul, care duc prin Fiul la Tatăl. **4.** De aceea astfel de creaturi alunecă uşor, că n-au copita despicată şi nici nu sînt fixate pe doimea credinţei. Scriptura spune: *«Nimeni nu*

319. *Ef.* 4, 13.
320. Din oraşul Pera, în Cilicia.
321. Erezie necunoscută de istorie.
322. *Lev.* 11, 3—4; *Deut.* 14, 6.
323. *Ps.* 1, 2.
324. *Rom.* 3, 2; *Num.* 24, 16.

cunoaşte pe Tatăl decît Fiul şi căruia Fiul îi va descoperi» [325]. **5.** Şi iarăşi, necurate sînt de asemenea toate animalele cîte au copita despicată, dar nu rumegă. **6.** Animalele acestea arată pe eretici; ei merg în numele Tatălui şi al Fiului, dar nu sînt în stare să disece claritatea precisă a cuvintelor Domnului şi să le prezinte frumuseţea lor interioară, iar în ce priveşte faptele de dreptate se ocupă de ele în general, nu în amănunţime; dacă se şi ocupă. **110. 1.** Despre unii ca aceştia zice Domnul: *«Pentru ce Îmi spuneţi: «Doamne, Doamne» şi nu faceţi cele ce vă spun?»* [326]. Da, cu totul necuraţi sînt cei care n-au copita despicată şi nu rumegă! Teognis spune:

> «Voi, o, megarenilor, nu sînteţi nici în al treilea rînd, nici în al patrulea,
> Nici în al doisprezecelea, nici în cuvînt, nici la număr» [327],

3. *«ci ca praful, ce-l spulberă vîntul de pe faţa pămîntului»* [328] şi *«ca picătura din cadă»* [329].

4. Problemele acestea le-am tratat cu de-amănuntul, iar învăţătura morală am prezentat-o pe scurt, ici şi colo, aşa cum am făgăduit. Şi iarăşi, ca să ne ţinem de făgăduiala pe care am făcut-o, am semănat în dezordine scînteile care dau viaţă dogmelor gnozei celei adevărate, ca să nu fie uşoară găsirea sfintelor tradiţii de un neiniţiat care ar citi lucrarea aceasta. **111. 1.** Stromatele mele nu se aseamănă cu acele grădini îngrijite, în care pomii sădiţi sînt aranjaţi la rînd, ca să desfăteze privirile, ci se aseamănă mai degrabă cu o colină umbroasă şi stufoasă, pe care cresc chiparoşi, platani, iederă, împreună cu meri, măslini şi smochini; intenţionat am amestecat printre pomii roditori şi pomi neroditori, din pricina acelora care îndrăznesc să ia şi să fure fructele; de aceea lucrarea aceasta a mea le ascunde. **2.** Dacă un grădinar va lua de pe colina mea pomii roditori şi-i va răsădi, va face cu ei o grădină frumoasă şi o minunată dumbravă. **3.** Stromatele mele nu s-au gîndit nici la aranjarea în ordine a ideilor, nici la alcătuirea frazelor, pentru că intenţionat n-au vrut ca fraza lor să fie ca a elenilor, ci au vrut ca însămînţarea dogmelor să se facă în chip ascuns, să nu fie înfăţişate aşa cum sînt ele în adevăr, pentru a-i face pe cititorii lor — dacă se vor găsi vreunii — iubitori de osteneală şi doritori de descoperirea ideilor, pe care ele le ascund. Ei bine, din pricină că sînt fel de fel de peşti, de aceea sînt multe şi felurite şi momelile.

4. După aceasta a şaptea Stromată a noastră, vom face cuvînt pentru alt început al Stromatelor următoare.

325. *Mt.* 11, 27; *Lc.* 10, 22.
326. *Lc.* 6, 46.
327. Versurile nu aparţin lui Teognis, *PLG*, II, 234, ci, după cum spune Teocrit, sînt un oracol de la Delfi, dat locuitorilor din Megara.
328. *Ps.* 1, 4.
329. *Is.* 40, 15.

INDICE SCRIPTURISTIC

S-au folosit următoarele sigle: I — Stromata I; II — Stromata a II-a; III — Stromata a III-a; IV — Stromata a IV-a; V — Stromata a V-a; VI — Stromata a VI-a; VII — Stromata a VII-a.

Facere, 1, 1 — VI, 58, 1.
1, 1—2 — V, 93, 5.
1, 2 — V, 90, 1.
1, 3 — V, 94, 2; 99, 3.
1, 3—4 — VI, 101, 5.
1, 6—9 — V, 100, 5.
1, 26 — II, 97, 1; 102, 2. 6; 131, 6; III, 69, 4; IV, 30, 1; 137, 1; 171, 4; V, 29, 1; 94, 4; VI, 114, 4; 141, 3; VII, 29, 6; 86, 2.
1, 27 — VI, 136, 3.
1, 28 — II, 139, 3; III, 12, 2; 37, 1; 82, 3; 101, 2; VI, 115, 2.
1, 28—30 — VI, 152, 3.
1, 29 — III, 37, 1.
1, 31 — II, 53, 2; V, 39, 3.
2, 2 — VI, 141, 7.
2, 4 — VI, 145, 4.
2, 7 — V, 87, 4; 94, 3; 99, 4.
2, 9 — III, 104, 1; V, 72, 2.
2, 18 — II, 140, 2; III, 49, 3; 82, 3; 108, 1; IV, 126, 5.
2, 20 — I, 135, 3.
2, 21—23 — III, 68, 1.
2, 23 — I, 135, 3.
2, 24 — VII, 88, 2.
3, 1 — VI, 155, 1.
3, 14 — IV, 100, 3.
3, 16—17 — V, 130, 1.
3, 18 — VII, 74, 1.
3, 20 — III, 65, 1; 80, 2; 100, 7.
3, 21 — III, 95, 2.
3, 22 — III, 104, 1.
4, 15 — II, 70, 3.
4, 16 — II, 51, 4.
4, 25 — III, 81, 5.
5, 24 — II, 70, 3.
6, 3 — VI, 84, 7.
6, 12—8, 21 — II, 99, 1.
6, 14 — VI, 86, 2.
6, 15 — II, 86, 2.
6, 16 — VI, 86, 2.
7, 23 — VI, 52, 1.
9, 1 — III, 37, 1.
9, 2—3 — III, 37, 1.
12, 3 — III, 69, 2.
12, 4 — II, 69, 4.
12, 11—20 — VI, 101, 2.
13, 13 — II, 103, 2.
14, 14—15 — VI, 84, 2.
14, 18 — IV, 161, 3.
15, 5 — I, 31, 2; V, 8, 6.
15, 6 — I, 30, 4; II, 28, 4; 124, 3; V, 4, 1; 8, 5; VI, 103, 1.
16, 1—4 — I, 30, 3.
16, 6 — I, 32, 1. 2.
17, 2 — I, 182, 2.
17, 4 — I, 182, 2.
17, 5 — III, 8, 6; V, 8, 6.
17, 8 — V, 4, 1.
18, 1 — V, 4, 1.
18, 6 — IV, 123, 1.
18, 10 — I, 30, 4.
18, 12 — VI, 101, 1.
18, 22—23 — II, 52, 1.
18, 25 — V, 169, 4.
18, 27 — III, 46, 3; IV, 106, 1.
19, 26 — II, 61, 4; VII, 93, 4.
20, 12 — III, 138, 1; VI, 101, 2.
21, 1—2 — I, 30, 4.
21, 12—13 — I, 53, 2.
22, 1—18 — II, 20, 2.
22, 3—4 — V, 73, 1.
22, 11—12 — V, 73, 4.
23, 4 — IV, 165, 3; VII, 77, 3; 78, 3.
23, 6 — II, 100, 2.
24, 6 — II, 71, 3.
24, 16 — IV, 161, 1.
25, 6 — I, 53, 2.
26, 27 — I, 142, 1.
27, 29 — III, 69, 2.
28, 21 — I, 173, 6.
29, 6 — IV, 123, 1.
29, 35 — VII, 105, 4.
32, 28—30 — II, 20, 2.
33, 11 — II, 20, 1; 99, 3.
37, 23—24 — V, 53, 2.
37, 27—28 — V, 53, 3.
38, 16 — I, 31, 6.
39, 12 — VII, 61, 2.

Ieşire, 1, 7 — VII, 100, 4.
2, 16 — IV, 123, 1.
3, 2 — I, 164, 4; V, 100, 4; VI, 32, 3.
3, 11 — IV, 106, 4.
3, 14 — I, 166, 4; V, 34, 5; VI, 137, 3.
3, 16 — II, 20, 2.
4, 10 — IV, 106, 4.
7, 7 — III, 72, 2.
10, 28 — II, 71, 3.
12, 3 — II, 51, 2.
12, 39 — V, 80, 3.
13, 21—22 — I, 161, 3.
13, 22 — I, 164, 4.
14, 26—28 — I, 161, 2.
15, 20—21 — IV, 119, 3.
15, 21 — V, 52, 5.
16, 36 — II, 50, 1.
19, 12 — V, 78, 2.
19, 15 — III, 73, 1.
19, 18—20 — VI, 32, 3.
19, 20 — V, 78, 2.
20, 2—6 — VI, 137, 2.
20, 4 — V, 28, 4; 36, 4.
20, 7 — VI, 137, 3.
20, 8—11 — VI, 137, 6.
20, 12 — I, 109, 2; III, 97, 3; VI, 146, 1.
20, 13 — III, 34, 4; VI, 147, 2; VII, 60, 4.
20, 13—16 — II, 32, 4.

20, 14 — III, 8, 4; 36, 5; 71, 3; VI, 146, 3; VII, 60, 4.
20, 15 — VI, 147, 3.
20, 17 — I, 157, 2; II, 61, 3; 106, 2; III, 8, 5; 71, 3; IV, 94, 2; 147, 3; V, 27, 9; VI, 136, 2; 148, 4.
20, 18 — VI, 32, 3.
20, 21 — II, 6, 1; V, 78, 3.
21, 2 — II, 91, 3.
21, 24 — III, 37, 2.
21, 33—34 — V, 53, 5.
21, 34 — V, 54, 4.
22, 1 — III, 37, 2.
22, 21 — II, 88, 1.
22, 30 — II, 92, 2.
23, 4 — II, 87, 3; 90, 2.
23, 5 — II, 90, 1.
23, 9 — II, 88, 1.
23, 10—11 — II, 86, 5.
23, 19 — II, 92, 1; 94, 1.
23, 21 — II, 71, 3.
23, 24 — V, 64, 3.
24, 18 — III, 57, 3.
25, 7 — V, 37, 1; 38, 2.
25, 18 — V, 35, 6.
25, 24 — VI, 87, 4.
25, 30—38 — V, 34, 8.
26, 32 — V, 34, 4.
26, 35 — V, 34, 8; 35, 3.
26, 36—37 — V, 33, 3.
28, 3 — I, 26, 1; 87, 2; VI, 154, 4.
28, 4 — V, 32, 2; 38, 2.
28, 9 — V, 38, 3.
28, 12 — V, 37, 2.
28, 15 — V, 38, 2.
28, 17—20 — V, 37, 1. 2; 38, 4.
28, 29—31 — V, 37, 4.
28, 32 — V, 38, 6.
28, 36 — V, 37, 5; 38, 1.
30, 1—10 — V, 33, 1.
30, 10 — V, 33, 2.
30, 34—36 — VII, 43, 2.
31, 1—5 — I, 25, 5.
31, 6 — I, 26, 1.
32, 4 — II, 70, 3.
32, 10 — IV, 118, 2.
32, 32 — IV, 118; 3; VII, 80, 1.
33, 1 — V, 63, 3—6.
33, 3 — V, 63, 3—6.
33, 11 — II, 20, 3; IV, 9, 1.
33, 13 — II, 6, 1; V, 71, 5.
33, 19 — II, 73, 3; IV, 33, 7.
33, 20 — IV 89, 5; V, 7, 7.
34, 1 — VI, 134, 1.
34, 12 — II, 71, 3.
34, 26 — II, 92, 1.
34, 29—30 — IV, 117, 1.
34, 30 — VI, 132, 5; 133, 1.
34, 33 — IV, 117, 1; VI. 103, 5.

Levitic, 1, 6 — V 67, 4.
5, 11 — II, 51, 2.
6, 20 — II, 51, 2.
11, 3 — V, 51, 4; VI, 50, 2.
11, 3—4 — VII, 109, 2.
11, 7 — II, 67, 3; 105, 1; V, 51, 2.
11, 9—12 — II, 105, 3.
11, 10 — II, 67, 1.
11, 12 — II, 67, 1.
11, 12—13 — II, 67, 3.
11, 13—14 — V, 51, 2.
11, 13—16 — V, 52, 1.
11, 44 — III, 110, 2.
12, 6 — VII, 32, 7.
15, 16 — II, 61, 1.
15, 18 — III, 82, 6.
16, 2 — V, 33, 2.
16, 10 — VII, 33, 4.
16, 23—24 — V, 39, 3; 40, 2.
18, 1—5 — II, 46, 2—5.
18, 2 — II, 47, 4.
18, 4 — II, 47, 4.
18, 5 — II, 47, 2. 4.
19, 2 — III, 110, 2.
19, 9 — II, 85, 3.
19, 10 — II, 86, 2.
19, 13 — II, 85, 1.
19, 18 — IV, 10, 3.
19, 33—34 — II, 88, 1.
20, 7 — III, 110, 2.
20, 10 — II, 147, 1; III, 9, 1.
20, 24 — V, 63, 3—6.
21, 9 — II, 147, 1.
22, 4 — II, 61, 1.
22, 27 — II, 92, 2.
22, 28 — II, 93, 2.
23, 22 — II, 85, 3.
25, 4—7 — II, 86, 5.
25, 8 — IV, 159, 2.
25, 8—13 — II, 86, 6.
25, 37 — II, 84, 4.
25, 39—43 — II, 91, 3.
26, 1 — V, 28, 4.
26, 30 — I, 120, 1.
27, 30 — II, 86, 3.
27, 32 — II, 86, 3.

Numeri, 3, 39 — III, 72, 3.
4, 7 — V, 35, 3.
8, 7 — V, 39, 4.
8, 24 — VI, 85, 4.
15, 14—16 — II, 88, 1.
15, 30 — II, 97, 3.
18, 21 — II, 86, 3.
18, 24 — II, 86, 3.
20, 17 — IV, 5, 3; VII, 73, 5.
24, 16 — VII, 109, 2.
25, 6—18 — II, 83, 3.
25, 8—13 — III, 32, 1.
35, 22—25 — II, 61, 1.

Deuteronom, 4, 9 — II, 71, 3.
4, 12 — VI, 34, 2; 45, 1.
4, 15—17 — V, 28, 4.
4, 19 — VI, 110, 3.
4, 24 — V, 100, 4.
5, 21 — I, 157, 2; II, 106, 2; IV, 94, 2.
5, 31 — II, 52, 1.
6, 4 — V, 115, 5.
6, 5 — III, 37, 3; IV, 10, 3.
6, 7 — VII, 80, 4.
6, 12 — II, 71, 3.
6, 13, — V, 115, 5.
8, 1 — I, 172, 2.
8, 2 — I, 172, 2.
8, 3 — I, 172, 2.
8, 5 — I, 172, 2.
8, 11 — I, 172, 2; II, 71, 3.
8, 18 — II, 96, 3.
9, 13—14 — IV, 118, 2.
10, 12 — IV, 170, 4.
10, 16—17 — VI, 30, 5.
11, 16 — II, 71, 3.
11, 19 — VII, 80, 4.
12, 13 — II, 71, 3.
12, 19 — II, 71, 3.
12, 30 — II, 71, 3.
13, 4 — II, 100; 4; V, 94, 6.
13, 8—10 — VII, 14, 3.
14, 6 — V, 51, 4; VII, 109, 2.
14, 8 — II, 67, 3; 105, 1; V, 51, 2.
14, 9—10 — II, 105, 3.
14, 10 — II, 67, 1. 3.
14, 12—13 — II, 67, 3; V, 51, 2.
14, 12—16 — V, 52, 1.
14, 21 — II, 92, 1; 94, 1.
15, 9 — II, 71, 3.
15, 12 — II, 91, 3.
19, 5 — II, 61, 1.
20, 5—7 — II, 82, 1.
20, 19 — II, 95, 1.
21, 11—13 — II, 88, 4; III, 71, 4.
21, 14 — II, 89, 2.
21, 22—23 — V, 72, 3.
22, 1 — II, 87, 3; 90, 2.
22, 4 — II, 90, 1.
22, 5 — II, 81, 3.
22, 10 — II, 94, 4.
22, 22 — II, 147, 1; III, 9, 1.
22, 24 — II, 147, 1.

23, 1 — III, 99, 4.
23, 7 — II, 88, 2.
23, 19 — I, 9, 4; 10, 1.
24, 8 — II, 71, 3.
24, 10—11 — II, 85, 2.
24, 15 — II, 85, 1.
24, 19 — II, 85, 3.
24, 20 — II, 86, 2.
25, 4 — II, 94, 3.
26, 17 — II, 98, 1.
26, 18 — II, 98, 1.
27, 15 — III, 37, 3.
28, 66 — V, 72, 3.
29, 1 — VI, 41, 5.
29, 18 — IV, 128, 2.
30, 15 — V, 96, 5; VI, 48, 7.
30, 15—20 — V, 72, 5.
30, 19 — V, 96, 5; VI, 48, 7.
30, 20 — V, 96, 6.
31, 6 — II, 126, 2.
31, 8 — II, 126, 2.
32, 8 — VI, 157, 5; VII, 6, 4.
32, 9 — VII, 6, 4.
32, 21 — II, 43, 1.
32, 39 — V, 126, 4.

Judecători, 2, 11—14 — VII, 82, 3.
2, 14 — II, 144, 4.
3, 8 — I, 109, 4.
3, 9 — I, 109, 5.
3, 10—11 — I, 109, 5.
3, 14—15 — I, 109, 6.
3, 21 — I, 109, 6.
4, 1—5 — I, 110, 2.
4, 2 — VII, 82, 3.
4, 31 — I, 110, 2.
5, 32 — I, 110, 2.
6, 1 — I, 110, 3.
6, 11—8, 32 — I, 110, 4.
9, 22 — I, 110, 4.
10, 7 — VII, 82, 3.
10, 8 — I, 110, 5.
12, 7 — I, 111, 1.
12, 8 — I, 111, 1.
12, 11 — I, 111, 1.
12, 13—14 — I, 111, 1.
13, 1 — I, 111, 2.
15, 20 — I, 111, 2.
16, 18 — VI, 153, 3.

I Regi, 1, 13 — VI, 101, 4; VII, 39, 6.
4, 19 — I, 111, 3.
9, 24 — III, 52, 1.
12, 17 — VI, 29, 1.
12, 18 — VI, 29, 1.
16, 7 — VII, 61, 4.
16, 13 — I, 111, 4.

III Regi, 11, 26 — I, 114, 4.
12, 22 — I, 114, 4.
13, 1 și urm. — I, 114, 4.
14, 2 — I, 114, 4.
14, 21 — I, 114, 3.
15, 1 — I, 115, 1.
15, 10 — I, 115, 1.
15, 23 — I, 115, 1.
16, 1 — I, 115, 1.
16, 7 — I, 115, 1.
17, 1 — I, 115, 1.
17, 6 — III, 52, 1.
19, 13 — III, 53, 5.
19, 16 — I, 115, 3.
22, 8 — I, 115, 1.
22, 11 — I, 115, 2.
22, 19 — V, 36, 4.
22, 42 — I, 115, 1.

IV Regi, 1, 8 — III, 53, 5.
2, 11 — I, 115, 5.
6, 25 — I, 115, 4.
6, 28—29 — I, 115, 4.
8, 17 — I, 115, 3.
8, 26 — I, 115, 5.
11, 1 — I, 116, 1.
14, 1—2 — I, 118, 1.
15, 1—2 — I, 118, 1.
15, 5 — I, 118, 1.
15, 7 — I, 118, 2.
16, 1—2 — I, 119, 1.
17, 5 — I, 119, 1.
17, 6 — I, 119, 1.
18, 2 — I, 119, 2.
20, 6 — I, 119, 2.
20, 9—11 — I, 119, 2.
21, 1 — I, 120, 1.
21, 19 — I, 120, 1.
22, 1 — I, 120, 1.
22, 8 — I, 120, 2.
22, 14 — I, 120, 2.
23, 20 — I, 120, 1.
23, 21—23 — I, 120, 2.
23, 29 — I, 120, 3.
23, 31 — I, 121, 1.
23, 34 — I, 121, 1.
23, 35—36 — I, 121, 1.
24, 8 — I, 121, 2.
24, 18 — I, 121, 2.
25, 7 — I, 122, 3.
25, 11 — I, 122, 3.
25, 26 — I, 122, 3.

II Paralipomena, 17, 7 — I, 115, 1.
22, 11 — I, 116, 1. 2.
27, 1 — I, 118, 2.

Estera, 4, 16 — IV, 119, 1—2.
7, 6—10 — IV, 119, 1—2.

Iov, 1, 1 — IV, 106, 2; VII, 80, 6.
1, 21 — II, 103, 4; IV, 160, 1; VII, 80, 5.
5, 13 — I, 23, 3.
5, 25 — IV, 6, 1.
11, 2 — VI, 65, 2.
11, 3 — I, 48, 4.
14, 4 — IV, 83, 1.
14, 4—5 — III, 100, 4.
14, 4—5 — IV, 106, 3.
15, 8 — VII, 7, 4.
19, 21 — VII, 74, 5.
21, 17 — IV, 160, 3.
28, 22 — VI, 45, 1.
34, 12 — IV, 170, 1.
35, 13 — IV, 170, 1.
35, 14 — IV, 170, 1.
36, 10 — IV, 170, 1.
36, 12 — IV, 170, 1.
40, 2—3 — IV, 168, 1.
40, 6 — IV, 168, 1.

Psalmi, 1, 1 — II, 67, 1. 2 3; V, 31, 1.
1, 2 — II, 68, 2; VII, 80, 3; 109, 2.
1, 3 — IV, 117, 3.
1, 4 — IV, 154, 4; VI, 111 2; VII, 110, 3.
1, 4—6 — II, 69, 1.
2, 6 — IV, 136, 1.
2, 11 — V, 85, 1.
3, 5 — V, 105, 3.
4, 4 — V, 28, 2.
5, 7—8 — II, 59, 5.
5, 9 — VII, 105, 6.
6, 7 — III, 90, 5.
8, 6 — IV, 8, 7.
9, 9 — VI, 51, 1.
9, 11 — VI, 51, 2; VII, 10 6.
9, 15 — VI, 51, 1.
9, 18 — VI, 64, 5.
10, 7 — VI, 51, 4.
11, 2 — V, 36, 3.
11, 3—5 — IV, 33, 2.
11, 7 — VI, 59, 4.
14, 1 — VI, 108, 1.
14, 3 — VII, 105, 6.
14, 5 — III, 55, 1.
15, 9—11 — VI, 49, 3.
16, 3—4 — VI, 97, 2.
17, 13—14 — VI, 116, 1.
17, 28—29 — V, 52, 3.
18, 1 — VI, 141, 6.
18, 2—3 — V, 64, 3.
18, 10 — VII, 79, 1.
21, 30 — V, 12, 1.
23, 1 — IV, 54, 3; 98, VI, 89, 2; 160, 3.

23, 3—6 — VII, 58, 2.
28, 3 — VI, 64, 3.
30, 18 — IV, 33, 1.
31, 1—2 — III, 65, 2.
33, 8 — V, 66, 3.
33, 11 — IV, 110, 1; VII, 81, 3.
33, 11—16 — IV, 109, 1—110, 1.
35, 1 — I, 175, 1.
35, 5 — V, 90, 3.
36, 11 — V, 139, 1.
36, 35—37 — IV, 32, 2.
38, 17 — IV, 165, 3; VII, 77, 3; 78, 3.
44, 5 — VI, 115, 4.
44, 10 — VI, 92, 1.
44, 14 — VI, 92, 1.
47, 11 — VII, 83, 5.
48, 8—9 — I, 47, 3.
48, 12 — III, 67, 2; 102, 3; IV, 12, 4.
48, 17—18 — II, 59, 4.
48, 21 — III, 67, 2; 102, 3; IV, 12, 4.
49, 22 — IV, 153, 4; VI, 114, 5.
49, 24 — II, 96, 3.
50, 1 — VII, 82, 3.
50, 1—5 — IV, 107, 2—4.
50, 6 — III, 100, 7.
50, 7 — V, 64, 2.
50, 8—13 — 8, 3—4.
50, 18 — II, 79, 1.
50, 18—20 — VII, 14, 1.
50, 20 — II, 96, 3.
57, 5 — VII, 102, 3.
61, 4 — IV, 32, 4.
61, 11 — IV, 135, 3.
67, 9 — V, 131, 4.
75, 1 — VII, 105, 3.
77, 1—2 — V, 25, 1.
77, 2 — V, 80, 7.
77, 40—41 — IV, 32, 5.
81, 1 — II, 125, 4.
81, 6 — II, 125, 5; IV, 149, 8; VI, 146, 1; VII, 56, 6.
81, 7 — II, 125, 6.
83, 1 — VI, 30, 4.
88, 20 — IV, 107, 1.
89, 10—11 — VI, 145, 3.
93, 10 — VII, 61, 1.
93, 11 — I, 23, 3; 50, 1.
101, 10 — VI, 57, 1.
102, 13 — II, 59, 2.
103, 5 — V, 90, 6.
104, 3 — VI, 81, 5.
104, 4 — VI, 81, 6.
110, 4 — III, 71, 3.
110, 9 — II, 33, 2. 4; 35, 5; 37, 2; VII, 70, 1.
111, 5 — VI, 3, 3; 81, 3.
111, 6 — VI, 81, 4.
111, 8 — II, 102, 5; III, 56, 1; VI, 3, 3.
113, 7 — V, 131, 4.
117, 6 — IV, 80, 5.
117, 18 — I, 172, 2.
117, 19 — I, 38, 5. 6; VI, 64, 2.
117, 23 — VI, 145, 5.
118, 2 — VII, 1, 6.
118, 9 — III, 33, 4.
118, 9—10 — III, 33, 4.
118, 66 — VI, 63, 2; VII, 36, 1.
118, 125 — VI, 63, 1.
118, 164 — VII, 35, 2.
118, 172 — VII, 35, 2.
125, 6 — II, 59, 3.
127, 1 — II, 59, 3.
132, 2—3 — VI, 153, 4.
138, 6—9 — IV, 135, 2.
140, 2 — VII, 43, 8.
144, 9 — II, 71, 3.
144, 19 — VII, 49, 7.
147, 9 — VI, 63, 4.

Proverbe, 1, 1—4 — VI, 130, 1.
1, 1—6 — VI, 131, 1.
1, 2—3 — III, 7, 1.
1, 3 — II, 7, 2.
1, 4 — II, 7, 2.
1, 5—6 — II, 7, 2; VI, 130, 2.
1, 6 — V, 63, 3—6.
1, 7 — II, 33, 2. 4; 35, 5; 37, 2; VII, 70, 1.
1, 14 — III, 105, 2.
1, 15 — III, 106, 1.
1, 17—18 — II, 34, 3; III, 106, 1.
1, 18—19 — III, 107, 1.
1, 33 — III, 39, 1; 136, 3. 4; IV, 149, 8.
2, 1—2 — I, 1, 3.
2, 2 — I, 2, 1.
2, 3—5 — I, 27, 2.
2, 6—7 — I, 27, 3.
2, 21—22 — II, 102, 3.
3, 1 — I, 2, 1.
3, 2 — II, 53, 2.
3, 3 — I, 174, 3; III, 55, 1.
3, 5 — II, 4, 1; IV, 149, 8.
3, 6 — II, 4, 1.
3, 7 — II, 4, 3. 4.
3, 11—12 — I, 32, 2.
3, 12 — II, 4, 4; VII, 16, 4.
3, 13 — I, 174, 2.
3, 16 — I, 174, 2.
3, 18 — V, 72, 4.
3, 19 — III, 5, 1.
3, 23 — I, 28, 1; II, 4. 1.
3, 27 — III, 54, 4.
3, 34 — III, 49, 2; IV, 106, 4.
4, 8 — I, 28, 4.
4, 9 — I, 28, 4.
4, 10 — I, 29, 2.
4, 11 — I, 29, 2.
4, 18 — I, 29, 3.
4, 21 — I, 29, 2.
5, 3 — I, 29, 6.
5, 5—6 — I, 29, 7.
5, 8—9 — I, 29, 7.
5, 11 — I, 29, 8.
5, 15 — I, 10, 1.
5, 16 — III, 8, 1.
5, 20 — I, 29, 9; 31, 1.
5, 22 — II, 75, 3.
6, 1—2 — II, 70, 4.
6, 6 — I, 33, 5; IV, 9, 2.
6, 8 — I, 33, 5. 6; IV, 9, 2.
6, 23 — I, 181, 3.
7, 2 — II, 39, 5.
7, 20 — II, 5, 2.
8, 9 — VI, 125, 2.
8, 9—11 — I, 58, 3—4.
8, 17 — II, 83, 2.
8, 22—25 — VI, 138, 4.
8, 30 — VII, 7, 4.
9, 3 — I, 81, 3.
9, 9 — I, 14, 1.
9, 10 — I, 173, 4; III, 84, 1; VII, 70, 1.
9, 12 — I, 95, 4. 6. 7.
9, 17 — I, 96, 1.
9, 19 — I, 96, 2. 3.
9, 20 — I, 96, 4.
10, 4 — III, 55, 1.
10, 5 — II, 35, 4.
10, 6 — II, 35, 4.
10, 9 — II, 35, 4.
10, 11 — II, 2, 4.
10, 13 — I, 35, 5.
10, 15 — V, 18, 3.
10, 18 — I, 35, 5. 6; 54, 1.
10, 21 — VI, 60, 1.
10, 22 — II, 52, 7.
10, 28 — II, 53, 2.
10, 32 — I, 47, 4; II, 79, 3.
11, 1 — II, 79, 2.
11, 5 — II, 59, 1.
11, 7 — II, 83, 2.
11, 13 — II, 61, 2.
11, 14 — II, 51, 6.
11, 21 — I, 95, 1.
11, 24 — I, 95, 1; III, 56, 1. 2.

11, 26 — II, 86, 7.
13, 6 — II, 59, 1.
13, 8 — III, 55, 1.
13, 11 — III, 56, 1.
13, 12 — III, 103, 4.
14, 6 — I, 47, 4.
14, 8 — II, 101, 2.
14, 16 — II, 40, 3.
14, 21 — II, 86, 7.
14, 24 — III, 91, 5.
14, 28 — II, 40, 3; 88, 1.
15, 8 — II, 78, 4.
15, 25 — II, 91, 5.
15, 29 — II, 71, 4.
16, 4 — II, 71, 4.
16, 7 — II, 78, 4.
16, 8 — I, 54, 1; II, 91, 5.
16, 23 — II, 79, 3.
17, 3 — III, 91, 4.
17, 6 — II, 22, 3.
17, 12 — III, 91, 5.
19, 11 — II, 91, 5.
19, 17 — III, 54, 4.
19, 23 — II, 84, 2.
20, 27 — IV, 107, 5; VII, 37, 6.
20, 28 — II, 86, 7.
21, 11 — I, 100, 3.
21, 26 — II, 102, 3.
22, 3 — I, 172, 3.
22, 4 — I, 172, 3.
22, 20—21 — I, 45, 3.
24, 7—8 — I, 56, 1.
24, 12 — IV, 135, 3.
26, 5 — V, 18, 5.
27, 10 — I, 95, 4
27, 21 — I, 54, 1; 77, 6.
27, 23 — I, 9[illegible]
27, 25—26 — I, [illegible]
28, 4 — II, 101, 2.
28, 5 — II, 173, 4; II, 101, 2.
28, 14 — II, 75, 3.
29, 3 — I, 12, 1.
29, 15 — I, 54, 1.
30, 2—3 — V, 72, 1.
30, 3 — II, 77, 6.

Ecleziast, 1, 2 — V, 90, 2.
1, 16—18 — I, 58, 1.
7, 13 — I, 58, 2.

Isaia, 1, 1 — I, 118, 1.
1, 2 — IV, 169, 1.
1, 3 — V, 54, 1.
1, 11 — II, 79, 1; V, 74, 6; 119, 1.
1, 16 — V, 119, 1.
1, 19 — I, 90, 1.
1, 19—20 — VI, 49, 1.
3, 9 — V, 108, 2.
5, 5 — IV, 87, 2.
5, 7 — VII, 74, 1.
5, 21 — II, 35, 5.
6, 2 — V, 35, 6; VII, 80, 4.
6, 3 — V, 36, 3.
6, 6—7 — I, 55, 2.
7, 9 — I, 8, 2; II, 8, 2; 17, 4; IV, 134, 4.
7, 10 — II, 61, 3.
8, 1 — VI, 131, 4.
10, 6 — V, 99, 5.
10, 13—14 — V, 127, 3.
11, 1 — V, 35, 2.
11, 2 — V, 35, 2.
11, 7 — VI, 50, 2.
20, 2 — III, 53, 5.
28, 16 — IV, 48, 3; 99, 1.
29, 13 — II, 61, 3; IV, 32, 4; 43, 3; 112, 1; VI, 59, 2.
29, 14 — I, 24, 4; 88, 1.
32, 8 — II, 70, 1.
32, 20 — VI, 1, 2.
33, 18 — II, 35, 5.
36, 7 — V, 135, 1.
36, 8 — V, 135, 1.
36, 10 — V, 135, 1.
40, 7 — IV, 164, 2.
40, 7—8 — III, 103, 2; IV, 163, 5.
40, 10 — IV, 135, 3; 171, 3.
40, 12 — V, 125, 1.
40, 13 — V, 63, 3—6; 129, 4, VII, 7, 4.
40, 15 — IV, 154, 4; VI, 111, 2; VII, 110, 3.
40, 18 — V, 108, 4.
40, 18—19 — V, 117, 4.
40, 25 — V, 108, 4.
40, 26 — VI, 30, 6.
41, 8 — II, 20, 2; 103, 2.
41, 25 — V, 99, 5.
43, 19 — II, 15, 3.
43, 20 — VI, 50, 4.
45, 3 — V, 23, 2; 64, 1.
45, 21 — IV, 170, 3.
46, 5 — V, 108, 4.
49, 7—9 — VI, 44, 2.
50, 1 — II, 144, 4; III, 89, 2.
50, 4 — VI, 116, 3.
50, 6 — VI, 116, 3.
50, 9 — III, 86, 3.
53, 1 — II, 25, 1.
53, 2—3 — VI, 151, 3.
53, 3 — II, 22, 8; III, 103, 3.
53, 5 — II, 64, 4.
54, 1 — II, 28, 5.
54, 2 — II, 28, 5.
54, 3 — II, 28, 5.
54, 10 — II, 28, 5.
55, 1 — I, 10, 1.
55, 6—9 — II, 135, 4.
56, 3 — III, 91, 2; 99, 1.
56, 3—5 — III, 98, 1.
56, 4 — III, 99, 1.
56, 7 — VII, 14, 1.
57, 15 — VII, 13, 1.
58, 6 — II, 79, 1.
58, 9 — IV, 47, 3; V, 120, 3; VII, 49, 7.
59, 7 — I, 175, 1.
59, 8 — V, 5, 1.
61, 1—2 — I, 145, 3.
61, 2 — V, 37, 4.
62, 11 — IV, 135, 3; 171, 3.
64, 1 — V, 124, 2.
65, 1 — II, 43, 2.
65, 2 — II, 43, 2.
65, 23 — III, 98, 3.
66, 1 — II, 6, 3; V, 74, 5; 124, 1.
66, 2 — II, 101, 2.

Ieremia, 1, 1—2 — I, 120, 2.
2, 27 — VI, 147, 1.
3, 4 — III, 90, 2.
3, 9 — VI, 147, 1.
3, 19 — V, 139, 1.
5, 8 — III, 102, 3; 105, 2; IV, 12, 4.
6, 16 — V, 8, 2.
8, 7 — V, 27, 2.
9, 22—23 — I, 50, 2.
10, 2 — III, 33, 5.
10, 12 — VI, 127, 3.
12, 1 — III, 38, 4.
13, 1 — III, 53, 5.
13, 24—27 — IV, 163, 5—164, 1.
17, 10 — VII, 61, 4.
20, 14 — III, 100, 1.
20, 18 — III, 100, 2.
22, 29—30 — IV, 168, 3.
23, 23 — II, 5, 4; IV, 43, 1.
23, 23—24 — V, 119, 3.
23, 24 — II, 5, 5.
26, 20 — I, 121, 3.
28, 1 — I, 120, 3.
31, 31 — VI, 41, 5.
33, 5 — IV, 155, 5.
49, 18 — II, 66, 2.
50, 20 — II, 66, 2.

Iezechiel, 18, 4—9 — II, 135, 1—3.
18, 8 — III, 55, 1.
18, 23 — II, 35, 3; 65, 3.
18, 32 — II, 35, 3; 65, 3.
33, 11 — II, 35, 3; 65, 3; 147, 3.
34, 4—6 — II, 69, 3.

44, 9—10 — IV, 157, 3.
44, 25 — IV, 158, 2. 3.
44, 26 — IV, 158, 4.
44, 27 — IV, 158, 4.

Daniel, 1, 5—16 — III, 33, 4.
1, 11 — II, 103, 1.
1, 17 — II, 103, 1.
2, 27—28 — I, 25, 3.
3, 8—28 — I, 123, 3.
5, 7 — VI, 124, 2.
6, 16—23 — II, 103, 3.
8, 13—14 — I, 146, 8.
9, 24—27 — I, 125, 2—6.
9, 27 — I, 146, 6.
10, 7—14 — VI, 132, 5.
12, 11 — I, 146, 10.
12, 11 — I, 147, 1.

Osea, 1, 1 — I, 118, 1.
6, 6 — IV, 38, 1.
13, 4 — V, 126, 3.
14, 10 — VI, 115, 5.

Ioil, 1, 1 — I, 118, 2.
2, 28 — V, 88, 3.

Amos, 1, 1 — I, 118, 1.
4, 13 — V, 126, 3.
5, 13 — VI, 115, 6.

Iona, 1, 1 — I, 118, 1.
1, 6 — V, 135, 2.
1, 9 — V, 135, 4.
1, 14 — V, 136, 1.
2, 1—11 — I, 123, 5.
2, 3—10 — II, 104, 1.
2, 11 — I, 118, 1.
3, 2—4 — II, 104, 1.
3, 4—5 — I, 118, 1.

Miheia, 1, 1 — I, 118, 2.
1, 2 — IV, 169, 3.
1, 12 — IV, 169, 3.
6, 7 — III, 101, 1.

Avacum, 2, 4 — II, 8, 2; 29, 2.

Sofonie, 1, 1 — I, 120, 2.

Agheu, 1, 6 — III, 56, 2.

Zaharia, 9, 9 — II, 21, 2.

Maleahi, 1, 10—11 — V, 136, 2.
1, 14 — V, 136, 3.
2, 17 — III, 39, 3.
3, 15 — III, 38, 2. 4.

Tobit, 3, 8 — I, 123, 5.
5, 19 — II, 139, 2.
6, 23 — I, 123, 5.
11, 11—13 — I, 123, 5.
12, 8 — VI, 102, 2.

Iudita, 8, 23 — II, 35, 4.
cap. 8—13 — IV, 118, 4.

Baruh, 3, 10 — III, 89, 2.
4, 6 — II, 144, 4.

IV Ezdra, 5, 35 — III, 100, 3.
14, 18—22 — I, 149, 3.
14, 37—47 — I, 149, 3.

Înțelepciunea lui Solomon, 1, 7 — I, 29, 5.
2, 12 — V, 108, 2.
3, 1 — IV, 80, 5.
3, 2—4 — IV, 103, 3.
3, 5 — IV, 104, 1.
3, 6—8 — IV, 104, 2.
3, 9 — VI, 113, 4.
3, 14 — VI, 114, 1.
3, 22 — VI, 97, 1.
3, 23 — VI, 97, 1.
4, 17 — VI, 110, 1.
5, 4—5 — VI, 110, 2.
6, 7 — VI, 50, 7.
6, 10 — VI, 93, 2.
6, 12—16 — VI, 120, 3.
6, 16 — VI, 121, 1.
6, 17—20 — VI, 121, 2.
6, 19 — VI, 121, 3.
7, 16 — VI, 93, 3.
7, 23 — V, 89, 4.
7, 27 — VI, 93, 3.
8, 7 — VI, 95, 4.
8, 8 — VI, 70, 4; 92, 3.
9, 17—19 — VI, 92, 2.
11, 24 — VII, 69, 5.
14, 2—3 — VI, 93, 4.

Sirah, 1, 1 — I, 27, 1.
1, 4 — V, 89, 4.
1, 26 — II, 71, 4.
4, 12 — VII, 105, 1.
6, 34 — II, 24, 5.
19, 19 — I, 47, 3.
25, 12 — II, 17, 2; V, 2, 1.
27, 12 — V, 18, 2.
34, 8 — II, 24, 1.

Suzana, 1, 64 — IV, 119, 3.

Istoria balaurului, 27—49 — I, 123, 4.

II Macabei, 5, 21 — III, 36, 5.

Matei, 1, 17 — I, 147, 6.
2, 1—2 — I, 71, 4.
3, 4 — III, 53, 5.
3, 7 — IV, 100, 3.
4, 4 — I, 44, 4.
4, 8—10 — II, 21, 3.
4, 16 — VII, 43, 6.
4, 23 — V, 20, 1.
5, 3 — II, 22, 4; IV, 25, 2; 26, 3; 34, 1; V, 139, 1.
5, 4 — IV, 26, 1; 37, 5.
5, 5 — IV, 36, 1; V, 139, 1.
5, 6 — I, 7, 2; IV, 25, 2; 26, 3; V, 70, 1.
5, 7 — II, 91, 2; IV, 38, 1.
5, 8 — I, 94, 6; II, 50, 2; IV, 39, 1; V, 7, 7; 40, 1; VI, 102, 2; 108, 1; VII, 13, 2; 19, 2; 56, 5; 57, 1; 68, 4.
5, 9 — I, 7, 2; IV, 40, 2; 41, 2; V, 139, 1; VII, 100, 5.
5, 10 — IV, 25, 1; IV, 26, 2; 41, 2; V, 139, 1.
5, 13 — I, 41, 3.
5, 14 — IV, 80, 3.
5, 15 — I, 12, 3.
5, 16 — III, 36, 4; IV, 171, 3.
5, 17 — III, 46, 2; IV, 113, 5.
5, 19 — II, 97, 2.
5, 20 — III, 33, 3; VI, 115, 3; 164, 2; VII, 56, 2.
5, 21 — VII, 60, 4.
5, 22 — VII, 86, 3.
5, 25 — III, 36, 1; IV, 95, 2; 95, 3.
5, 27 — VII, 60, 4.
5, 27—28 — III, 71, 3; 76, 1.
5, 28 — II, 50, 2; 61, 3; 66, 1; III, 8, 4; 9, 1; 31, 1; 94, 3; IV, 82, 2; 114, 2; VII, 82, 3; 86, 3.
5, 32 — II, 145, 3; 146, 2; III, 47, 2.
5, 34 — V, 99, 2.
5, 36 — V, 99, 2.
5, 37 — V, 99, 1; VII, 50, 5; 67, 5.
5, 39—40 — IV, 61, 2.
5, 40 — IV, 77, 3.
5, 42 — III, 27, 3; 54, 1.
5, 44 — II, 2, 2; 90, 1; III, 36, 1; IV, 93, 3; 95, 1; VII, 84, 5.
5, 45 — IV, 95, 1; 137, 2; V, 18, 7; VI, 29, 2; VII, 85, 2; 86, 5.
5, 48 — IV, 137, 3; VI, 104, 2; 114, 6; VII, 81, 3; 88, 4.
6, 2—4 — IV, 138, 2.
6, 3—4 — VII, 81, 5.
6, 5 — VII, 49, 6.
6, 6 — I, 34 1; VII, 49, 7.

6, 7 — VII, 49, 6.
6, 8 — VII, 73, 4.
6, 9—13 — VII, 49, 6.
6, 10 — IV, 66, 1; 172, 2.
6, 12 — III, 91, 2; VII, 81, 1.
6, 14 — III, 91, 2; VII, 86, 6.
6, 16—18 — IV, 138, 2.
6, 19 — III, 56, 2; 86, 3; IV, 33, 4.
6, 21 — IV, 33, 5; VII, 77, 6.
6, 24 — III, 26, 2; 81, 2; IV, 30, 4; VII, 71, 6.
6, 25—34 — VII, 46, 1.
6, 30 — IV, 42, 4.
6, 32—33 — IV, 34, 6.
6, 33 — I, 158, 2; IV, 34, 6.
7, 1—2 — II, 91, 2.
7, 6 — I, 55, 3; II, 7, 4.
7, 7 — I, 51, 4; II, 116, 2; III, 57, 2; IV, 5, 3; V, 11, 1; 16, 6; VI, 78, 1; 101, 4; VII, 73, 1.
7, 8 — V, 16, 6.
7, 12 — III, 91, 2.
7, 13 — II, 68, 1; IV, 34, 1; V, 31, 1.
7, 14 — IV, 5, 3; 138, 4; V, 31, 1; VI, 2, 3; VII, 93, 3.
7, 15 — I, 40, 5.
7, 16 — III, 35, 1; 44, 1.
7, 21 — II, 19, 1; VII, 74, 8; 104, 4.
8, 12 — III, 109, 2.
8, 20 — I, 23, 2; IV, 31, 2, 4.
8, 22 — III, 25, 3; IV, 155, 5.
8, 38 — IV, 70, 2.
9, 7 — IV, 98, 1.
9, 12 — IV, 38, 1.
9, 13 — IV, 38, 1.
9, 22 — V, 2, 5; VI, 44, 4; 108, 4.
9, 27 — VI, 132, 4.
9, 29 — II, 49, 1.
9, 37 — I, 7, 1.
10, 5 — III, 107, 1.
10, 8 — I, 9, 4.
10, 10 — II, 94, 3.
10, 16 — VII, 82, 6.
10, 20 — IV, 73, 4.
10, 22 — IV, 74, 1.
10, 23 — IV, 77, 1.
10, 24 — II, 77, 4.
10, 25 — VI, 114, 5.
10, 26 — I, 13, 3.
10, 27 — I, 56, 2; VI, 115, 1; 124, 5.
10, 30 — VI, 153, 2.
10, 32 — IV, 70, 3.
10, 37 — VII, 93, 5.
10, 39 — II, 108, 3; IV, 27, 2.
10, 41—42 — IV, 36, 4.
11, 12 — IV, 5, 3; V, 16, 7; 49, 1; VI, 149, 5.
11, 13 — V, 55, 1.
11, 15 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
11, 18—19 — III, 52, 4.
11, 27 — I, 159, 6; 178, 2; V, 12, 2; 71, 5; 84, 3; 136, 3; VI, 102, 2; VII, 58, 5; 109, 4.
11, 29 — II, 22, 5; 123, 2.
11, 29—30 — I, 30, 3.
11, 30 — II, 126, 3.
12, 8 — III, 40, 4; IV, 29, 3.
12, 12 — I, 13, 1.
12, 33 — III, 44, 1.
12, 34 — IV, 100, 3.
12, 39 — III, 90, 2.
13, 3—7 — VI, 59, 2.
13, 3—8 — I, 9, 1; 37, 8.
13, 3—23 — I, 37, 2.
13, 7 — VII, 74, 1.
13, 8 — VI, 114, 3.
13, 9 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
13, 11 — V, 80, 6.
13, 12 — I, 14, 1.
13, 13 — I, 2, 3; V, 80, 7.
13, 22 — VII, 74, 1.
13, 23 — II, 24, 4; VII, 80, 2.
13, 25 — I, 84, 6; VII, 89, 4.
13, 25—26 — VI, 67, 2.
13, 31—32 — V, 3, 1.
13, 33 — V, 80, 8.
13, 34 — VI, 125, 1.
13, 35 — V, 80, 7.
13, 39 — VI, 67, 2.
13, 43 — V, 2, 1; 115, 3; VI, 105, 1; 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
13, 47—48 — VI, 95, 3.
15, 2 — III, 90, 2.
15, 3—6 — III, 90, 2.
15, 8 — II, 61, 3; IV, 32, 4; 43, 3; 112, 1.
15, 9 — III, 90, 2; VI, 59, 2.
15, 11 — II, 50, 2.
15, 19 — II, 50, 2.
15, 22 — VI, 132, 4.
16, 17 — VI, 132, 4.
16, 25 — VII, 14, 2.
16, 26 — IV, 34, 4; VI, 112, 3.
17, 1—5 — VI, 140, 3.
17, 17 — IV 42, 4.
17, 20 — II, 49, 1; V, 2, 6; 3, 1; VII, 77, 4.
18, 3 — III, 88, 1; IV, 160, 2; V, 13, 4; 30, 3.
18, 6 — III, 107, 2.
18, 10 — V, 95, 3.
18, 11 — III, 94, 3.
18, 20 — III, 68, 1; 69, 4; 70, 4.
18, 22 — VII, 85, 2.
19, 3—9 — III, 47, 2.
19, 6 — III, 46, 4; 49, 4; 83, 4.
19, 7—9 — III, 50, 2.
19, 9 — II, 145, 3; 146, 2.
19, 10 — III, 50, 2.
19, 10—12 — III, 1, 1.
19, 11 — I, 13, 1; III, 50, 2; V, 63, 6.
19, 11—12 — III, 50, 1.
19, 12 — III, 59, 4; 91, 2; 99, 4.
19, 17 — V, 63, 8; VII, 39, 3; 41, 7; 58, 5.
19, 19 — III, 55, 2.
19, 20 — III, 55, 2; IV, 29, 3.
19, 21 — III, 55, 2; 56, 2; IV, 28, 6.
19, 23 — V, 28, 3.
19, 24 — II, 22, 3.
19, 28 — VI, 107, 2.
19, 29 — IV, 15, 4.
20, 1—7 — I, 9, 2.
20, 1—14 — IV, 36, 5.
20, 16 — I, 92, 3; III, 69, 1; VI, 60, 3.
20, 30 — VI, 132, 4.
20, 31 — VI, 132, 4.
21, 21 — VII, 77, 4.
21, 22 — VII, 41, 4.
21, 33 — I, 100, 1; VII, 74, 1.
22, 2—14 — IV, 31, 1.
22, 13 —III, 109, 2.
22, 14 — I, 92, 3; III, 69, 1; V, 17, 5; VI, 60, 3.
22, 30 — III, 47, 3; IV, 155, 4; VI, 100, 3; 140, 1.
22, 37 — II, 71, 1.
22, 37—38 — IV, 10, 3.
22, 37—39 — V, 97, 1.
22, 38 — II, 71, 1.
22, 39 — II, 71, 1.
23, 4 — VI, 44, 3.
23, 5 — I, 49, 1.
23, 8 — I, 12, 3; II, 14, 3; V, 98, 1; VI, 58, 2.
23, 9 — III, 87, 4.
23, 12 — II, 132, 1.

23, 13 — IV, 42, 4; VIII, 106, 1.
23, 33 — IV, 100, 3.
23, 37 — I, 29, 4.
24, 13 — IV, 74, 1.
24, 19 — III, 49, 6.
24, 37—39 — III, 49, 4.
24, 42 — IV, 139, 4; V, 106, 1.
24, 45 — II, 27, 3; IV, 42, 4.
25, 1—13 — V, 17, 3; VII, 72, 5.
25, 14—30 — I, 3, 1.
25, 19—23 — I, 3, 1.
25, 21 — II, 27, 3; VII, 5, 6; 21, 2; 62, 6.
25, 23 — VII, 5, 6; 21, 2; 62, 6.
25, 24—30 — I, 3, 2.
25, 25—36 — III, 54, 3.
25, 29 — I, 14, 1; VII, 55, 7.
25, 30 — III, 109, 2.
25, 33 — IV, 15, 6; 30, 1.
25, 35 — II, 73, 1.
25, 40 — II, 73, 1; III, 54, 3; VII, 52, 2.
26, 24 — III, 107, 2.
26, 26 — I, 46, 1.
26, 41 — II, 12, 1; IV, 45, 4; 47, 1.
27, 45 — VI, 141, 4.
27, 52 — VI, 47, 1.

Marcu, 1, 6 — III, 53, 5.
1, 7 — V, 55, 1.
2, 28 — III, 40, 4; IV, 29, 3.
3, 4 — I, 13, 1.
4, 3—7 — VI, 59, 2.
4, 9 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
4, 11 — V, 80, 6.
4, 20 — VII, 80, 2.
4, 23 — II, 24, 4; V, 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
4, 24 — II, 91, 2.
4, 25 — I, 14, 1.
4, 31—32 — V, 3, 1.
5, 34 — IV, 161, 2; V, 2, 5; VI, 108, 4.
7, 6 — II, 61, 3; IV, 32, 4; 43, 3; 112, 1.
7, 7 — VI, 59, 2.
7, 16 — VII, 88, 3.
8, 35 — II, 108, 3.
8, 36 — VI, 112, 3.
9, 2—7 — VI, 140, 3.
9, 42 — III, 107, 2.
10, 2—12 — III, 47, 2.
10, 9 — III, 46, 4; 49, 4.
10, 11 — II, 145, 3; 146, 2.
10, 20 — III, 55, 2; IV, 29, 3.
10, 21 — III, 55, 2.
10, 23 — V, 28, 3.
10, 25 — II, 22, 3.
10, 29 — IV, 15, 4.
10, 30 — IV, 114, 1.
10, 47 — VI, 132, 4.
10, 48 — VI, 132, 4.
10, 52 — V, 2, 5; VI, 108, 4.
11, 25 — II, 91, 2.
12, 1 — I, 100, 1.
12, 25 — III, 47, 3; VI, 100, 3; VI, 140, 1.
12, 30—31 — II, 71, 1.
12, 31 — III, 55, 2.
12, 41—44 — IV, 35, 3.
13, 17 — III, 49, 6.
14, 21 — III, 107, 2.
14, 22 — I, 46, 1.
14, 38 — II, 12, 1; IV, 45, 4; 47, 1.
15, 33 — VI, 141, 4.
15, 40 — III, 45, 3.
16, 1 — III, 45, 3.

Luca, 1, 67—79 — I, 136, 2.
2, 1 — I, 145, 1.
2, 25—35 — I, 136, 2.
2, 30 — VII, 93, 4.
2, 36—38 — I, 136, 2.
3, 1—2 — I, 145, 2.
3, 6 — VII, 93, 4.
3, 7 — IV, 100, 3.
3, 16 — V, 55, 1.
3, 23 — I, 145, 2; VI, 87, 2.
4, 5—8 — II, 21, 3.
4, 18—19 — I, 145, 3.
4, 19 — V, 37, 4.
6, 5 — III, 40, 4.
6, 5 — IV, 29, 3.
6, 9 — I, 13, 1.
6, 20 — II, 22, 4.
6, 21 — IV, 26, 1.
6, 22 — IV, 41, 3.
6, 27 — IV, 93, 3.
6, 27—28 — III, 36, 1; IV, 95, 1.
6, 28 — II, 2, 2; 90, 1; VII, 84, 5.
6, 29 — IV, 61, 2; 77, 3.
6, 30 — III, 27, 3.
6, 31 — II, 91, 2.
6, 35 — IV, 93, 3.
6, 36 — II, 100, 4.
6, 37—38 — II, 91, 2.
6, 40 — II, 77, 4.
6, 44 — III, 44, 1.
6, 46 — IV, 43, 3; VII, 104, 4; 110, 1.
7, 50 — V, 2, 5.
8, 5—7 — VI, 59, 2.
8, 8 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.
8, 10 — V, 80, 6.
8, 15 — VII, 80, 2.
8, 18 — I, 14, 1.
8, 48 — V, 2, 5; VI, 108, 4.
9, 23 — II, 104, 3.
9, 25 — VI, 112, 3.
9, 28—35 — VI, 140, 3.
9, 58 — IV, 31, 2, 4.
9, 60 — III, 25, 3; IV, 155, 5.
9, 62 — VII, 93, 6.
10, 2 — I, 7, 1.
10, 7 — II, 94, 3; VII, 74, 2
10, 19 — IV, 26, 5.
10, 22 — I, 159, 6; V, 12, 2; 71, 5; 84, 3; 136, 3; VI, 102, 2; VII, 58, 5; 109, 4.
10, 26 — VII, 79, 5.
10, 27 — II, 71, 1; III, 55, 2; IV, 10, 3; VII, 79, 5.
11, 4 — VII, 81, 1.
11, 9 — II, 116, 2; IV, 5, 3; V, 11, 1.
11, 40 — III, 34, 2.
11, 46 — VI, 44, 3.
11, 52 — VII, 106, 1.
12, 7 — VI, 153, 2.
12, 8—9 — IV, 70, 1.
12, 11—12 — IV, 70, 4; 73, 5.
12, 3 — VI, 115, 1.
12, 15 — IV, 34, 3.
12, 16—20 — III, 56, 3.
12, 20 — IV, 34, 2.
12, 20—21 — V, 80, 8.
12, 22—23 — IV, 34, 5.
12, 30—31 — IV, 34, 6.
12, 31 — I, 158, 2; IV, 34, 6.
12, 33 — IV, 33, 7.
12, 34 — VII, 77, 6.
12, 48 — II, 147, 4.
12, 58 — III, 36, 1.
13, 19 — V, 3, 1.
13, 24 — V, 31, 1.
13, 32 — IV, 31, 3.
13, 38 — II, 21, 2.
14, 11 — II, 132, 1.
14, 16—24 — IV, 31, 1.
14, 20 — III, 90, 4.
14, 26 — III, 97, 2.
14, 33 — VII, 79, 7.
14, 35 — II, 24, 4; V, 2, 1; 115, 3; VI, 115, 6; 127, 2; VII, 88, 3.

15, 4 — I, 169, 2.
15, 7 — II, 69, 4.
15, 10 — II, 69, 4.
15, 17 — IV, 30, 1.
16, 13 — III, 26, 2; IV, 30, 4; VII, 71, 6.
16, 16 — V, 55, 1.
16, 18 — II, 145, 3; 146, 2.
16, 19—31 — IV, 30, 4.
17, 1—2 — III, 107, 2.
17, 5 — V, 3, 1.
17, 6 — V, 2, 6; 3, 1.
17, 19 — V, 2, 5.
17, 26—30 — III, 49, 4.
18, 8 — III, 49, 5.
18, 14 — II, 132, 1.
18, 21 — III, 55, 2; IV, 29, 3.
18, 22 — III, 55, 2; VI, 44, 4.
18, 24 — V, 28, 3.
18, 25 — II, 22, 3.
18, 38 — VI, 132, 4.
18, 39 — VI, 132, 4.
18, 42 — II, 49, 1; V, 2, 5; VI, 108, 4.
19, 8 — IV, 35, 2.
19, 10 — III, 94, 3; IV, 35, 2.
19, 26 — I, 14, 1.
19, 31—32 — VII, 93, 4.
20, 27—33 — III, 87, 2.
20, 34 — III, 87, 3.
20, 35 — III, 47, 3; 87, 1; VI, 100, 3; 140, 1.
20, 36 — VI, 105, 1; VII, 57, 5; 78, 6; 84, 2.
21, 1—4 — IV, 35, 3.
21, 12 — VI, 167, 5.
21, 23 — III, 49, 6.
22, 19 — I, 46, 1.
22, 22 — III, 107, 2.
22, 30 — VI, 107, 2.
22, 31—32 — IV, 74, 4.
23, 44 — VI, 141, 4.
24, 30 — I, 46, 1.

Ioan, 1, 1 — V, 1, 4.
1, 3 — I, 45, 5; V, 103, 1; VI, 58, 1; 95, 1; 125, 2; 141, 7; 145, 5; 153, 4; VII, 17, 2.
1, 4 — IV, 42, 3; V, 100, 4.
1, 5 — V, 100, 4.
1, 9 — II, 21, 1; 66, 1; V, 29, 6.
1, 11 — VII, 83, 2.
1, 12 — IV, 26, 5; VII, 68, 1.
1, 13 — II, 58, 2; III, 58, 1.
1, 14 — I, 16, 5; V, 72, 3.
1, 16 — I, 87, 5.
1, 17 — I, 167, 1; 169, 4; VI, 92, 1.
1, 18 — I, 169, 4; V, 1, 4; 34, 1; 81, 3; 136, 3; VII, 16, 6.
1, 27 — V, 55, 1.
1, 29 — VI, 167, 1.
1, 36 — VI, 167, 1.
1, 47 — VI, 108, 1.
3, 6 — I, 169, 2; III, 84, 3.
3, 15 — V, 85, 1.
3, 16 — V, 85, 1.
3, 18 — II, 69, 1; IV, 169, 4.
3, 30 — VI, 94, 6.
3, 36 — V, 85, 1.
4, 14 — VII, 104, 4.
4, 34 — VII, 8, 5; 9, 2.
5, 6 — II, 77, 5.
5, 17 — I, 12, 3.
5, 19 — V, 38, 7.
5, 24 — V, 85, 1.
5, 33 — VII, 54, 1.
5, 39 — VII, 1, 6.
6, 9 — V, 33, 4.
6, 9—11 — VI, 94, 2.
6, 13 — VI, 94, 4.
6, 27 — I, 7, 2; III, 87, 1; VI, 1, 2.
6, 38—40 — VII, 8, 5; 9, 2.
6, 44 — IV, 138, 4; V, 7, 3; 83, 1.
6, 53 — V, 66, 2.
6, 53—56 — V, 48, 8.
7, 16 — I, 87, 6.
7, 18 — I, 87, 6; 100, 3.
8, 12 — VI, 2, 4.
8, 24 — V, 85, 1.
8, 33 — VII, 82, 4.
8, 34—36 — II, 22, 6.
8, 36 — III, 44, 4.
8, 37 — VII, 82, 4.
8, 44 — I, 85, 2.
10, 1—3 — V, 86, 4.
10, 7 — V, 86, 4.
10, 8 — I, 81, 1; 84, 6, 7; 87, 2; 100, 4; 135, 2; II, 1, 1; V, 10, 1; 140, 1.
10, 11 — I, 169, 1; VI, 158, 1.
10, 16 — I, 169, 2; VI, 108, 2; 109, 6.
10, 27 — VI, 108, 3.
11, 25 — VII, 16, 6.
11, 44 — II, 49, 1.
12, 47 — VI, 46, 1.
13, 33 — III, 99, 2; VI, 104, 3.
14, 2 — IV, 36, 3; VII, 9, 3; 88, 3.
14, 6 — I, 32, 4; II, 12, 1; 52, 7; V, 16, 1; VI, 77, 1.
14, 6—7 — V, 1, 4.
15, 1 — I, 43, 2; V, 48, 8.
15, 4 — V, 48, 8.
15, 5 — V, 48, 8.
15, 11—12 — II, 71, 2.
15, 14 — IV, 42, 4; 94, 1; VII, 5, 6.
15, 15 — II, 45, 3; VII, 5, 6; 19, 2; 62, 6; 68, 1; 79, 1.
15, 16 — VII, 21, 2.
15, 20 — VI, 167, 5.
17, 1 — VII, 41, 7.
17, 3 — V, 63, 8.
17, 4 — VII, 41, 7.
17, 19 — V, 66, 5.
17, 20 — VII, 41, 7.
17, 23 — VII, 41, 7.
18, 37 — VII, 54, 1.
19, 14 — VI, 141, 4.
20, 29 — II, 9, 6.

Faptele Apostolilor,
1, 7 — III, 49, 6.
1, 23 — VI, 105, 2.
1, 24 — V, 96, 4; VI, 101, 5.
1, 26 — VI, 105, 2.
2, 41 — I, 89, 4.
3, 17 — VI, 48, 6.
3, 19 — VI, 48, 6.
5, 1—10 — I, 154, 1.
5, 30 — V, 72, 3.
7, 22 — I, 153, 3.
7, 52 — III, 100, 2.
8, 9—24 — II, 52, 2; VII, 107, 1.
10, 34 — VI, 46, 4.
10, 34—35 — VI, 63, 5.
10, 39 — V, 72, 3.
10, 43 — VII, 1, 6.
13, 1—4 — V, 63, 1.
15, 8 — II, 56, 2; V, 96, 4; VI, 101, 5.
15, 25 — IV, 97, 3.
15, 28—29 — IV, 97, 3.
16, 3 — VI, 12, 1; VII, 53, 3.
17, 16—33 — VI, 165, 1.
17, 18 — I, 50, 6; 51, 1.
17, 22—23 — V, 82, 4.
17, 22—28 — I, 91, 2—4.
17, 24 — VII, 28, 1.
17, 24—25 — V, 75, 3.
17, 28 — V, 101, 3.
17, 30 — VI, 48, 6.
26, 17—18 — I, 92, 1.

Romani, 1, 11 — V, 26, 5; 64, 5.
1, 11—12 — V, 2, 3.

1, 17 — II, 29, 2; 29, 3; 126, 3; V, 2, 3.
1, 20 — VII, 11, 2.
1, 21 — VI, 149, 1.
1, 22 — I, 175, 2.
2, 1 — VII, 11, 2.
2, 4 — III, 12, 3.
2, 6 — IV, 135, 3.
2, 11 — VI, 46, 4.
2, 14 — I, 95, 3; II, 44, 4.
2, 14—15 — VII, 10, 1.
2, 17—20 — I, 174, 1.
2, 24 — III, 46, 4; 107, 2.
2, 25 — VII, 53, 3.
2, 26 — I, 95, 3.
2, 29 — VII, 53, 3; 78, 2.
3, 2 — VII, 109, 2.
3, 8 — III, 39, 1.
3, 16—18 — I, 175, 1.
3, 20 — II, 34, 4; IV, 9, 6.
3, 21 — VIII, 1, 6.
3, 29 — V, 134, 2; VI, 47, 2.
3, 29—30 — V, 18, 8.
3, 30 — VII, 53, 3.
4, 2 — I, 38, 1.
4, 3 — I, 30, 4; II, 28, 4; 124, 3; V, 4, 1; VI, 47, 3; 103, 1.
4, 7—8 — II, 65, 2.
4, 9 — II, 124, 3.
4, 16 — I, 38, 1.
4, 16—17 — III, 8, 6.
5, 3—5 — IV, 145, 1.
5, 4—5 — II, 134, 4.
5, 5 — IV, 145, 1.
5, 12 — III, 64, 2.
5, 13 — IV, 9, 6.
5, 13—14 — VII, 10, 1.
5, 14 — III, 64, 2.
6, 2 — III, 75, 3.
6, 6 — III, 75, 3; IV, 51, 1.
6, 10 — IV, 27, 3.
6, 11 — V, 57, 4.
6, 13 — III, 75, 3.
6, 14 — II, 64, 4; III, 61, 1.
6, 15 — III, 61, 2.
6, 16 — III, 30, 3.
6, 17 — IV, 12, 4.
6, 20 — IV, 12, 4.
6, 20—23 — IV, 11, 3.
6, 22 — II, 134, 3.
7, 2 — III, 80, 1; 82, 2.
7, 4 — III, 80, 2; 83, 5; 84, 1, 4.
7, 7 — III, 7, 2; 76, 2; 84, 1; IV, 94, 2.
7, 8 — IV, 9, 6.
7, 12 — III, 84, 1, 2; IV, 11, 1.
7, 13 — III, 84, 1.
7, 14 — I, 169, 2; II, 22, 5; III, 83, 4; IV, 11, 1; 12, 4.
7, 17 — III, 76, 4.
7, 18 — III, 76, 3, 4.
7, 20 — III, 77, 1.
7, 23 — VII, 44, 7.
7, 23—24 — III, 77, 1.
7, 24 — III, 18, 2.
8, 2 — II, 41, 4; III, 77, 2.
8, 3—4 — III, 77, 2.
8, 5 — III, 78, 1.
8, 6 — III, 78, 1.
8, 7 — IV, 94, 1.
8, 7—8 — III, 78, 1; IV, 45, 4.
8, 8 — IV, 146, 2.
8, 9 — II, 125, 6.
8, 9—10 — III, 78, 2.
8, 10 — III, 77, 3; IV, 45, 5.
8, 11 — III, 77, 3.
8, 12—14 — III, 78, 3.
8, 13 — IV, 45, 6.
8, 15 — III, 78, 4.
8, 17 — II, 134, 2; IV, 45, 6.
8, 18 — IV, 45, 6.
8, 20 — VII, 5, 6.
8, 24—25 — IV, 46, 2.
8, 26 — VIII, 49, 7.
8, 28—29 — VIII, 37, 5.
8, 28—30 — IV, 46, 1.
8, 30 — VII, 6, 6.
8, 36—37 — IV, 47, 5.
8, 38—39 — IV, 96, 2; VI, 71, 4.
9, 3 — VIII, 80, 1.
9, 11 — VIII, 37, 5.
9, 14 — I, 89, 3; IV, 170, 3.
9, 15 — II, 73, 3; IV, 33, 7.
9, 22 — II, 28, 4.
9, 30 — VI, 47, 3.
10, 2 — I, 87, 2; VII, 5, 6; 41, 7.
10, 2—3 — II, 42, 4.
10, 4 — II, 42, 5; IV, 113, 5; 130, 3; VI, 94, 6.
10, 5 — VII, 56, 2.
10, 8—9 — IV, 99, 1.
10, 10—11 — IV, 48, 3; 99, 1.
10, 12 — VI, 47, 2; VII, 6, 5.
10, 14—15 — II, 25, 2.
10, 17 — II, 25, 1.
10, 19 — II, 43, 1.
10, 20 — II, 43, 2.
10, 21 — II, 43, 2.
11, 11 — II, 43, 4.
11, 13 — V, 54, 3.
11, 17 — VI, 2, 4.
11, 24 — VI, 120, 1.
11, 32 — VII, 11, 2.
11, 33 — V, 80, 2.
11, 34 — VII, 7, 4.
12, 9 — IV, 49, 6.
12, 9—18 — II, 42, 3.
12, 14 — IV, 99, 2.
12, 21 — II, 42, 3.
13, 8 — IV, 49, 6.
13, 9 — III, 105, 4; IV, 10, 2; 94, 2.
13, 10 — IV, 113, 4; 113, 5.
13, 11—12 — IV, 141, 3.
13, 13 — III, 58, 2; IV, 171, 2.
13, 14 — III, 58, 2.
14, 2 — VI, 1, 2.
14, 3 — III, 52, 3.
14, 17 — III, 48, 3; 53, 4.
14, 21 — III, 85, 2.
15, 4 — IV, 19, 4.
15, 6 — V, 38, 1.
15, 13 — IV, 49, 7.
15, 14 — IV, 49, 7.
15, 29 — V, 64, 5.
16, 18 — IV, 100, 3.
16, 25—26 — V, 64, 6.
16, 26—27 — IV, 9, 1.
18, 15 — VII, 82, 7.

I Corinteni, 1, 9 — II, 27, 3; V, 13, 1.
1, 12 — IV, 99, 3.
1, 13 — VII, 5, 5.
1, 19 — I, 24, 4; 87, 7; 89, 2; V, 8, 1.
1, 20 — I, 88, 1, 2; 89, 1; V, 8, 1.
1, 21—23 — I, 88, 4.
1, 22 — I, 21, 3; V, 18, 6.
1, 23 — VI, 127, 1.
1, 24 — I, 88, 8; 90, 1; 100, 1; 169, 3; 174, 3; II, 52, 7; VI, 47, 3; 127, 2; VII, 7, 4.
2, 5 — I, 50, 3; V, 9, 2.
2, 6 — VI, 68, 1.
2, 6—7 — V, 65, 5; 80, 4.
2, 6—8 — V, 25, 2.
2, 7 — I, 55, 1; V, 49, 2.
2, 9 — II, 15, 3; IV, 114, 1; 135, 3; V, 40, 1; VI, 68, 1.
2, 9—10 — V, 25, 4.
2, 10 — II, 7, 3; VI, 166, 3.
2, 12 — V, 25, 5.
2, 13 — I, 87, 4; V, 19, 3.
2, 14 — I, 56, 1; V, 25, 5; VI, 166, 3.
2, 15 — I, 50, 3; V, 25, 5.
2, 16 — V, 25, 5.
3, 1—3 — V, 26, 1; 66, 1.
3, 2 — V, 26, 1; 48, 8.
3, 3 — IV, 164, 2.

3, 8—9 — I, 7, 4.
3, 10 — V, 26, 1. 3; 61, 1.
3, 11 — V, 26, 1.
3, 12 — V, 26, 1. 3. 4; VI, 152, 1.
3, 13 — V, 26, 4.
3, 16 — III, 59, 4; 77, 3; VII, 82, 2.
3, 16—17 — VI, 60, 2.
3, 17 — III, 59, 4; IV, 161, 2.
3, 19 — I, 23, 3; 50, 1; 87, 7.
3, 20 — I, 23, 3; 50, 1.
3, 21 — I, 50, 1.
4, 5 — III, 145, 6.
4, 9 — IV, 51, 2; VII, 20, 4.
4, 11—13 — IV, 51, 3.
4, 15 — VI, 98, 4; 99, 3; VII, 53, 5.
4, 16 — IV, 52, 4.
4, 19 — I, 54, 2; VII, 105, 2.
4, 20 — I, 54, 3.
5, 1 — IV, 165, 3.
5, 4 — IV, 165, 3.
5, 7 — III, 106, 3; V, 66, 5.
5, 9 — III, 107, 3.
5, 11 — III, 106, 3.
6, 1 — VII, 84, 6.
6, 1—2 — VII, 84, 3.
6, 3 — VII, 85, 4.
6, 6 — III, 107, 4.
6, 7—8 — VII, 84, 5; 85, 5.
6, 8 — VII, 85, 5.
6, 9 — VII, 86, 3.
6, 9—10 — III, 109, 2.
6, 11 — III, 109, 2; VII, 86, 4. 5. 7; 87, 1.
6, 12 — III, 40, 5; VII, 87, 2.
6, 13 — III, 47, 3; 107, 3; VII, 87, 2. 4.
6, 13—15 — VII, 87, 3.
6, 16 — VII, 88, 2.
6, 17 — VII, 88, 3.
6, 18 — III, 88, 4; VII, 88, 1.
6, 19 — III, 77, 3; VII, 64, 6.
7, 1—2 — III, 96, 1.
7, 2 — III, 51, 3.
7, 3 — III, 97, 1; 107, 5.
7, 5 — III, 51, 3; 79, 1; 81, 2; 82, 1; 96, 1. 2; 97, 1; 107, 5.
7, 6 — III, 82, 4.
7, 7 — IV, 133, 3.
7, 8 — III, 68, 2; 85, 2.
7, 9 — III, 2, 1; 4, 3; 82, 4; 97, 1.
7, 10—12 — III, 108, 1.
7, 14 — III, 47, 1; 84, 3; 108, 1.
7, 19 — VI, 124, 1.
7, 20 — III, 86, 1.
7, 22 — III, 79, 7.
7, 24 — III, 79, 7; 86, 1.
7, 27 — III, 51, 3.
7, 28 — IV, 21, 2.
7, 29 — VII, 64, 2.
7, 29—31 — III, 95, 3.
7, 32 — IV, 21, 2.
7, 32—33 — III, 88, 2.
7, 33 — III, 97, 3.
7, 34 — III, 88, 3.
7, 35 — III, 82, 5; IV, 21, 2; 149, 2.
7, 36 — III, 79, 2.
7, 38 — IV, 149, 2.
7, 39—40 — III, 80, 1. 3; 82, 4.
8, 1 — I, 54, 4; II, 48, 1; IV, 97, 1; VII, 104, 5.
8, 2 — I, 54, 4.
8, 3 — I, 54, 4.
8, 4 — VI, 163, 1.
8, 7 — II, 68, 3; IV, 97, 1; V, 17, 5; 61, 3; VI, 120, 3; 132, 3; VII, 104, 3.
8, 9 — IV, 97, 1.
8, 11 — IV, 97, 1.
9, 4—5 — IV, 97, 4.
9, 5 — III, 53, 2.
9, 12 — IV, 97, 4.
9, 17 — IV, 97, 5.
9, 19 — IV, 98, 1.
9, 19—20 — VII, 53, 3.
9, 20—22 — I, 15, 4.
9, 21 — VII, 10, 1.
9, 22 — V, 18, 7; VI, 124, 1.
9, 25 — III, 101, 4; IV, 98, 1.
9, 27 — III, 101, 4.
10, 1 — VII, 104, 3.
10, 3—4 — VII, 104, 3, 4.
10, 5 — VII, 104, 4.
10, 12 — III, 4, 3.
10, 13 — II, 27, 3.
10, 23 — III, 40, 5; IV, 54, 2.
10, 24 — IV, 54, 2.
10, 25 — IV, 97, 2.
10, 26 — IV, 54, 3; 98, 1; VI, 89, 2; 160, 3.
10, 27 — IV, 98, 2.
10, 29 — IV, 98, 2.
10, 29—30 — IV, 98, 3.
10, 29—31 — IV, 54, 4.
10, 31 — IV, 98, 3.
11, 1 — II, 136, 5.
11, 3 — IV, 60, 2; 63, 5; V, 38, 1. 2.
11, 7 — IV, 63, 5.
11, 8 — IV, 60, 2.
11, 11 — IV, 60, 2.
11, 19 — VII, 90, 5.
11, 23—24 — I, 46, 1.
11, 27—28 — I, 5. 3.
11, 30—31 — I, 10, 5.
11, 32 — I, 172, 1.
12, 7—11 — IV, 132, 3.
12, 11 — V, 38, 5.
13, 1 — IV, 111, 5; VII, 59, 4.
13, 2 — I, 94, 6; IV, 112, 3; V, 2, 6; VII, 59, 4; 77, 4.
13, 3 — IV, 111, 5; 112, 1. 2; VII, 59, 4.
13, 4 — IV, 111, 3.
13, 7 — IV, 52, 3; 111, 3; VII, 70, 2.
13, 12 — I, 94, 4; IV, 12, 2; V, 7, 5; 40, 1; 74, 1; VI, 102, 2, VII, 13, 1; 57, 1; 68, 4.
13, 13 — IV, 54, 1; V, 13, 4.
14, 6 — VII, 59, 1.
14, 9—11 — I, 78, 1.
15, 17 — IV, 164, 2.
15, 27 — VII, 5, 6.
15, 28 — I, 159, 6.
15, 32—33 — I, 59, 4.
15, 34 — III, 101, 3.
15, 41 — VI, 107, 3.
15, 44 — VII, 88, 3.
15, 50 — II, 125,6; III, 104, 5.

II Corinteni, 1, 9—10 — I, 50, 3.
1, 12 — IV, 99, 3.
1, 18 — II, 27, 3.
2, 14 — IV, 100, 1.
3, 3 — VI, 131, 5.
3, 14 — IV, 100, 2.
3, 16 — IV, 100, 2.
4, 4 — V, 64, 4.
4, 6 — V, 64, 4; VII, 43, 6.
4, 7—9 — IV, 131, 1.
4, 10 — VII, 79, 7.
4, 16 — III, 64, 1.
5, 1 — IV, 159, 1; VI, 75, 3.
5, 1—3 — IV, 166, 2.
5, 2—4 — V, 40, 3.
5, 4 — IV, 159, 1; VI, 75, 3.
5, 7 — IV, 166, 2; V, 34, 2.
5, 8 — IV, 166, 3; VI, 75, 3.
5, 9 — IV, 167, 1.
5, 10 — III, 62, 1.
5, 14 — V, 30, 4.
5, 17 — III, 62, 2; 82, 3.
6, 3 — IV, 131, 2.
6, 4 — I, 4, 4.
6, 4—7 — IV, 131, 4.
6, 7 — VI, 103, 3.

6, 10—11 — I, 4, 4.
6, 14—15 — V, 57, 5.
6, 14—16 — III, 62, 2—3.
6, 16 — III, 70, 2; IV, 131, 4.
6, 16—18 — III, 73, 3.
6, 17—18 — IV, 131, 5; V, 57, 6.
7, 1 — III, 62, 3; 74, 1; IV, 131, 4. 6.
7, 9—11 — IV, 131, 6—7.
7, 10 — II, 57, 1.
8, 12—14 — II, 102, 5.
9, 2 — VI, 164, 4.
9, 9 — II, 102, 5.
10, 3 — II, 125, 6.
10, 3—5 — IV, 54, 5.
10, 4—5 — II, 109, 2.
10, 5 — VII, 14, 2.
10, 15—16 — VI, 164, 4.
11, 2 — III, 74, 1; 80, 2.
11, 3 — III, 74, 3; 80, 2; 94, 1.
11, 6 — VI, 165, 2.
11, 13—15 — III, 3, 4.
11, 14 — VI, 66, 1.
11, 23 — IV, 129, 5.
11, 31 — V, 38, 1.
12, 2 — V, 79, 1.
12, 4 — V, 79, 1.

Galateni, 1, 5 — V, 96, 4.
1, 10 — VII, 71, 4.
2, 20 — III, 106, 4; IV, 12, 6.
2, 19—20 — III, 106, 4.
3, 3 — III, 104, 5.
3, 6 — II, 28, 4.
3, 12 — II, 47, 2.
3, 13 — V, 72, 3.
3, 19 — I, 167, 2.
3, 19—24 — VII, 11, 2.
3, 23—24 — I, 167, 2.
3, 24 — II, 35, 2; 91, 1; VII, 86, 3.
3, 28 — III, 93, 2; IV, 58, 3; V, 30, 4; VI, 100, 3.
3, 29 — VII, 82, 4.
4, 1—2 — I, 53, 1.
4, 3 — I, 53, 1.
4, 9 — VII, 82, 7.
4, 19 — III, 99, 2.
4, 27 — II, 28, 5.
4, 30 — I, 53, 2.
5, 1 — III, 44, 4.
5, 2 — VI, 147, 1.
5, 5—6 — II, 136, 1.
5, 13 — III, 41, 3.
5, 16 — IV, 60, 4.
5, 17 — IV, 60, 4; 61, 1; VI, 52, 2; 134, 1; 136, 2; VII, 79, 6.
5, 19—23 — IV, 61, 1.
5, 24 — II, 108, 2; IV, 43, 4.
5, 25 — IV, 43, 5; V, 34, 2.
5, 26 — I, 41, 6.
6, 2 — III, 4, 3.
6, 8 — IV, 43, 5.
6, 8—9 — I, 4, 2.
6, 10 — I, 8, 2.
6, 14 — II, 104, 3; IV, 12, 6.
6, 15 — V, 30, 4.
6, 16 — III, 66, 1.

Efeseni, 1, 4 — VII, 7, 4.
1, 4—5 — VI, 76, 3.
1, 5 — VI, 114, 6.
1, 21 — V, 38, 6; VII, 82, 5.
1, 22 — III, 103, 3; V, 38, 2.
2, 1 — V, 57, 4.
2, 2 — I, 173, 6.
2, 3 — III, 106, 2.
2, 4 — II, 74, 4.
2, 5 — II, 47, 3; III, 63, 3; V, 7, 2.
2, 8 — VII, 11, 3.
2, 11 — VII, 53, 3.
2, 14 — VI, 106, 4.
2, 15 — III, 70, 2.
2, 20 — VI, 95, 2.
2, 21 — VI, 95, 2.
3, 3—4 — I, 179, 1.
3, 3—5 — V, 60, 1.
3, 5 — V, 87, 1.
3, 10 — I, 27, 1; VI, 30, 5.
3, 10—11 — I, 85, 5.
4, 6 — VII, 58, 4.
4, 11—12 — I, 13, 5.
4, 11—13 — IV, 132, 1.
4, 13 — V, 48, 9; VI, 73, 3; 87, 2; 97, 1; 107, 1. 3; 114, 4; VII, 10, 1; 34, 2; 46, 7; 68, 1; 84, 2; 88, 3; 107, 5.
4, 14 — I, 41, 2.
4, 18 — I, 88, 3; II, 75, 1.
4, 19 — VII, 12, 5; 39, 5.
4, 20—24 — III, 28, 2—3.
4, 22 — IV, 33, 6; V, 40, 3; VII, 14, 2.
4, 24 — III, 95, 1; V, 40, 3; VII, 14, 2.
4, 24—25 — I, 90, 2.
4, 26 — V, 27, 9.
4, 27—28 — I, 90, 2.
4, 28 — I, 90, 3.
4, 29 — I, 90, 5.
5, 1—4 — III, 28, 4—5.
5, 5 — III, 28, 6; VII, 75, 3.
5, 6 — I, 173, 6.
5, 11 — III, 28, 6.
5, 21—25 — IV, 64, 1—2.
5, 23 — III, 103, 3; V, 37, 5.
5, 28—29 — IV, 64, 2.
5, 32 — III, 84, 2.
6, 11 — II, 109, 2.
6, 12 — II, 110, 1; III, 101, 3; IV, 47, 1; 96, 1; V, 93, 2; 105, 2; VII, 20, 4.

Filipeni, 1, 7 — IV, 92, 4.
1, 9 — I, 53, 1.
1, 13—14 — IV, 19, 3.
1, 20—24 — III, 65, 2.
1, 28—2, 2 — IV, 92, 2—3.
2, 2 — IV, 92, 4.
2, 9 — V, 34, 7; 38, 6.
2, 10—11 — I, 159, 6.
2, 17 — IV, 92, 4.
2, 20—21 — IV, 92, 5.
3, 13 — VII, 10, 1.
3, 20 — IV, 12, 6.
4, 2—3 — III, 53, 1.
4, 8—9 — III, 109, 3.
4, 11—13 — IV, 101, 1.
4, 18 — V, 67, 1; VII, 1.

Coloseni, 1, 9—11 — V, 60, 2.
1, 15 — V, 38, 7.
1, 16 — V, 38, 7.
1, 18 — V, 38, 7.
1, 25—27 — V, 60, 3.
1, 26 — V, 61, 1.
1, 27 — V, 61, 1.
1, 28 — I, 15, 5; V, 61, 2.
2, 2—3 — V, 61, 4; 80, 5.
2, 4 — I, 50, 4; 51, 5.
2, 6—7 — I, 52, 1.
2, 8 — I, 50, 4. 5; 52, 1. 2; VI, 62, 1. 3; 117, 1.
2, 11 — III, 43, 3; V, 19, 4.
2, 18 — III, 51, 3.
2, 23 — III, 51, 3.
3, 1—3 — III, 43, 4.
3, 5 — V, 19, 4; VI, 75, 3; 147, 1.
3, 5 — IV, 85, 3.
3, 5—6 — III, 43, 5.
3, 6 — I, 173, 6.
3, 8—10 — III, 43, 5.
3, 11 — IV, 65, 4.
3, 12 — IV, 55, 3.
3, 12—15 — IV, 66, 2—3.
3, 14—15 — IV, 55, 3—4.
3, 18—4, 1 — IV, 65, 1—3.
4, 2 — V, 61, 4.
4, 3—4 — V, 62, 1.

I Tesaloniceni, 1, 5 — I, 99, 1.
2, 4 — VII, 70, 2.
2, 5—7 — I, 6, 2.
4, 3—8 — IV, 87, 3—4.
4, 6 — II, 48, 3.
4, 9 — I, 98, 4.
4, 17 — VI, 107, 3; VII, 57, 2.

5, 2 — V, 49, 2.
5, 4 — V, 49, 2.
5, 6—8 — IV, 140, 3.
5, 17 — V, 16, 7.
5, 21 — I, 53, 4; 177, 2.
5, 23 — III, 68, 5; V, 61, 3.

II Tesalonicenl, 3, 1 — V, 17, 5.
3, 2 — V, 17, 5.

I Timotei, 1, 5 — I, 175, 2.
1, 7 — I, 175, 2.
1, 8 — I, 175, 2.
1, 9 — IV, 9, 7; VII, 10, 1.
1, 18—19 — II, 29, 4.
2, 4 — III, 108, 2.
2, 8 — VII, 49, 6.
2, 15 — III, 90, 1.
3, 2 — III, 108, 2.
3, 4—5 — III, 79, 6.
4, 1 — III, 51, 2.
4, 1—5 — III, 85, 1.
4, 3 — III, 51, 2.
4, 4 — III, 95, 3.
4, 10 — VI, 161, 6.
4, 12 — IV, 100, 6.
5, 5 — II, 146, 1.
5, 6 — III, 64, 1.
5, 9—10 — III, 53, 4.
5, 13 — II, 146, 1.
5, 14—15 — III, 89, 3.
5, 21 — I, 4, 4.
6, 3—4 — V, 137, 2.
6, 3—5 — I, 40, 1.
6, 10 — VII, 75, 3.
6, 16 — VI, 32, 4; VI, 75, 2.
6, 20—21 — II, 52, 5.

II Timotei, 1, 7—8 — IV, 49, 5.
1, 10 — IV, 91, 2.
2, 1—2 — I, 3, 3.
2, 14 — I, 49, 3.
2, 15 — I, 3, 4; V, 13, 2; VII, 104, 1.
2, 16—17 — I, 49, 3.
2, 22 — I, 51, 2.
2, 23 — V, 5, 1.
3, 2 — I, 87, 7.
3, 16 — VII, 101, 5.

Tit, 1, 3 — VII, 6, 6.
1, 10 — I, 41, 3.
1, 12—13 — I, 59, 2.
1, 15 — III, 109, 1.
1, 16 — IV, 74, 3.
2, 3—5 — IV, 126, 1.
2, 12 — IV, 100, 3; VII, 74, 9.
2, 14 — I, 89, 3; VI, 106, 4; 159, 9.

Evrei, 1, 1 — I, 27, 1; V, 35, 1; VI, 58, 2; VI, 81, 6; 106, 4; VII, 95, 3.
1, 3 — VII, 16, 6; 58, 4.
1, 14 — V, 95, 3; VI, 157, 5.
2, 11 — II, 134, 2; III, 69, 4.
3, 5 — I, 173, 6; VII, 19, 2.
4, 6 — VII, 93, 4.
4, 9—11 — II, 134, 4.
4, 12 — VII, 34, 4.
4, 14 — II, 134, 2; VII, 9, 2; 13, 2; 45, 3.
5, 12 — V, 62, 2; VI, 62, 2.
5, 12—13 — V, 62, 3.
5, 12—14 — V, 48, 8.
5, 13 — I, 53, 3.
5, 13—14 — V, 66, 2.
5, 14 — I, 35, 4; 53, 3; VII, 2, 3.
5, 14—6, 1 — V, 62, 4.
6, 8 — VII, 74, 1.
6, 11—20 — II, 136, 2.
7, 2 — II, 21, 4; IV, 161, 3.
9, 3—8 — V, 19, 3.
9, 7 — V, 33, 2.
9, 14 — III, 59, 4.
9, 25 — VII, 40, 1.
10, 1 — VI, 58, 3.
10, 22—23 — IV, 126, 1.
10, 23 — VI, 77, 1.
10, 26—27 — II, 57, 2.
10, 32—39 — IV, 101, 2—3.
11, 1 — II, 8, 4.
11, 2 — II, 8, 4.
11, 3—4 — II, 12, 2.
11, 5 — VII, 83, 4.
11, 6 — VI, 75, 2.
11, 11 — VI, 77, 1.
11, 13 — III, 95, 3; VII, 77, 3; 78, 3.
11, 25 — II, 12, 2.
11, 26—27 — IV, 103, 2.
11, 32 — II, 13, 1.
11, 36 — IV, 102, 1.
11, 37—38 — IV, 102, 1—2.
11, 39 — IV, 102, 2.
11, 40—12, 2 — IV, 103, 1.
12, 7 — VII, 56, 3.
12, 13—14 — IV, 128, 2.
12, 15 — IV, 128, 2.
12, 16 — IV, 128, 2.
13, 4 — IV, 129, 1.
13, 5 — II, 126, 2.

Iacov, 2, 8 — VI, 164, 2.
2, 17 — VI, 108, 4.
2, 23 — II, 20, 2; 28, 4; 103, 2; VII, 19, 2.
4, 4 — IV, 94, 1.
4, 6 — III, 49, 2; IV, 106, 4.
5, 12 — V, 99, 1; VII, 50, 5.
5, 15 — VII, 67, 5.

I Petru, 1, 6—9 — IV, 129, 2—4.
1, 7 — VI, 86, 2.
1, 14—16 — III, 110, 2.
1, 21—22 — III, 110, 1.
2, 3 — V, 72, 3.
2, 9 — VII, 35, 2; 58, 6; 73, 5.
2, 11 — V, 67, 4.
2, 11—12 — III, 75, 1.
2, 15—16 — III, 75, 2.
3, 11 — VII, 72, 3.
3, 14—17 — IV, 46, 3.
3, 19 — VI, 44, 5.
3, 19—20 — VI, 45, 4.
3, 22 — VI, 30, 5.
4, 8 — I, 173, 6; II, 65, 3; IV, 111, 3.
4, 12—14 — IV, 47, 4.
5, 5 — III, 49, 2; IV, 106, 4.

II Petru, 1, 10 — VII, 66, 4.
2, 22 — I, 2, 2.
3, 10 — V, 49, 2.

I Ioan, 1, 6—7 — III, 32, 2.
2, 4 — III, 44, 5.
2, 18—19 — III, 45, 2.
3, 3 — III, 42, 6.
3, 14 — I, 173, 6.
3, 18—19 — IV, 100, 4.
4, 8 — IV, 113, 4.
4, 16 — IV, 100, 5; 113, 4; V, 13, 1.
4, 17 — VII, 46, 3.
4, 18 — IV, 100, 5.
5, 3 — IV, 100, 5.
5, 16—17 — II, 66, 4—5.

Iuda, 8—16 — III, 11, 2.
22—23 — VI, 65, 4.
24 — III, 86, 1.

Apocalipsa, 1, 8 — IV, 157, 1; VI, 141, 7.
4, 4 — VI, 106, 2; 107, 2.
4, 8 — V, 35, 6; V, 36, 3.
5, 6 — V, 35, 2.
21, 6 — IV, 157, 1; VI, 141, 7; VII, 104, 4.
22, 2 — IV, 117, 3.
22, 12 — IV, 135, 3.
22, 13 — IV, 157, 1; VI, 141, 7.
22, 17 — VII, 104, 4.

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

Aceleaşi sigle ca şi la Indicele Scripturistic

A

Aaron, arhiereu, I, 113, 2; 135, 3; II, 70, 3; III, 72, 2; VI, 153, 4.
Abaris Hiperboreanul, ghicitor, I, 133, 2.
Abas, tatăl lui Proitos, VII, 26, 4.
Abatan, din Betleem, judecător, I, 111, 1.
Abdadone, profet, I, 135, 3.
Abdadoneu, profet, I, 115, 5.
Abdera, oraş în Tracia la Marea Egee, I, 64, 4.
Abderiţi, (Democrit şi Hecateu), I, 22, 2; II, 130, 4. 5.
Abdia, profet, I, 115, 1.
Abdiu, profet, I, 135, 4.
Abel, drept, II, 43, 5.
Abiatar, arhiereu pe timpul lui David, I, 112, 3.
Abimelec fiul lui Ghedeon, judecător, I, 110, 4.
Abimelec, arhiereu pe timpul lui Saul, I, 112, 1.
Abimelec, tatăl lui Abiatar, I, 112, 3.
Abimelec, arhiereu pe timpul lui Roboam, I, 114, 3.
Abium, rege, I, 115, 1.
Abram (= Avraam), V, 8, 6; 113, 1.
Academie, —ia lui Platon, I, 63, 4. 6; 63, 6—64, 1; II, 129, 8.
Acoperământ, -ul din templu, V, 33, 3—4; 34, 3.
Acarnania, patria lui Alcmeon, I, 134, 4.
Acast, regele Tesaliei, I, 117, 4.
Acicar, coloana lui —, I, 69, 4.
Acragas, (= Agrigenta) oraş în Sicilia, V, 9, 1; 81, 2; VI, 30, 1.
Acrisie, regele Argosului, I, 103, 5; 107, 4.
Actea, vechiul nume al Aticei, I, 103, 2.
Acteu, regele Acteei, I, 103, 2.
Acusilau Argianul, unul din cei şapte înţelepţi, I, 59, 5; 102, 6; 103, 1; VI, 26, 7.
Adam, I, 135, 3; 140, 2; 141, 4; 144, 3; II, 98, 3. 4; III, 64, 2; 81, 5; 100, 5; 102, 4; IV, 112, 4; 150, 3—4; V, 63, 4; VI, 96, 1—2.
adevăr, I, 4, 3; 18, 1; 20, 1; 21, 1; 29, 1; 38, 4; 43, 4; 44, 2; 54, 4; 57, 1. 3. 4. 6; 97, 2. 4; 98, 4; 100, 2; II, 4, 2; 6, 4; 7, 3; 12, 1; 13, 2. 3; 31, 3; 45, 2. 3; 48 3; 52, 7; 76, 3; 100, 3; III, 84, 4; 104, 2; IV, 3, 2; 9, 2; V, 1, 4; 5, 2; 7, 5; 8, 3; 17, 3; 18, 3. 6; 21, 4; 24, 2; 28, 2; 66, 3; 87, 1; 99, 1; 134, 1; VI, 3, 3; 4, 3; 34, 3; 53, 1; 56, 1; 58, 3; 59, 3; 62, 1; 63, 5. 6.; 66, 4; 67, 1; 70, 3; 77, 1; 78, 5; 80, 1—81, 6; 82, 4; 83, 2. 3; 91, 1. 2.; 95, 1; 96, 4; 122, 2; 123, 1; 124, 3. 5; 129, 3; 131, 1; 132, 5; 149, 3. 4; 150. 3. 4. 6; 151, 2; 154, 1; 160, 1; 162, 4; 166, 1; VII, 3, 5; 4, 2; 17. 1; 20, 2; 43, 6; 45, 1; 53, 2. 6; 54, 1; 58, 4; 61, 1; 62, 6; 89, 1—92, 7; 93, 1. 2. 5; 94, 1. 5; 95, 2. 6. 9; 96, 5; 97, 3; 98, 3. 4; 100, 5. 6.
Admet, ghicitor, I, 107, 2; 132, 3.
admiraţie, II, 45, 4; VII, 60, 1—2.
Adonai, Domn, II, 135, 3.
adopţiune, VI, 76, 3.
adorare, VII, 2, 3.
Adrastia, după Platon, judecătoare în lumea celor morţi, VII, 20, 8.
Androcide Pitagoreanul, V, 45, 2.
Adrian, împărat, I, 144, 2. 4; VII, 106, 4.
adulter, II, 34, 2; 145, 3; 146, 2—3; 147, 1; III, 89, 1.
adunare, VII, 29, 4; 31, 8; 106, 3.
aer, I, 52, 4; VI, 17, 3.
Afrodita, zeiţă, II, 107, 2; V, 49, 4; VII, 75, 2.
agapă, III, 10, 1; VII, 98, 2.
Agamemnon, regele elenilor, I, 104, 1.
Agar, slujnica Sarrei, I, 30, 3; 31, 1; 32. 1. 2.
Agaton, poet comic, V, 139, 2.
Agatopus, discipol al lui Valentin, III, 59, 3.
Agestila, regele Spartei, I, 117, 3.
Agheu, profet, I, 122, 4; 123, 1; 127, 2; 129, 3; 135, 3.
Agia, poet, I, 104, 2; VI, 12, 8.
Agnis Frigianul, I, 76, 5.
Ahaia, ţinut în Grecia, VI, 164, 4.
Ahaic, filozof peripatetician, IV, 56, 2.
Ahab, rege în Israel, I, 116, 1.
Ahaz, rege în Iuda, I, 119, 1. 2.
aheeni, V, 31, 4.
Ahelî Israelitul, I, 123, 1.

Aheron, fluviu în infern, V, 91, 2.
Ahia, profet, I, 113, 1; 135, 3.
Ahia Selonitul, profet, I, 114, 4.
Ahile, erou troian, I, 73, 4; 83, 1.
albina siciliană (Panten), I, 11, 2.
Alcesta, soţia lui Admet, IV, 121, 1.
Alcibiade, general, II, 22, 5; V, 17, 2; 97, 4.
Alcman, poet, I, 78, 5.
Alcman din Crotona, I, 78, 3; VI, 16, 2.
Alcman, ghicitor, I, 134, 4.
Aleadai, piesă a lui Sofocle, VI, 10, 5.
alegere, IV, 30, 2—3; VII, 6, 3; 9, 3; 48, 2.
alegorie, V, 21, 4; VI, 32, 4.
ales, II, 55, 3; 65, 2; IV, 30, 3; 165, 3; VI, 60, 3; 126, 2; VII, 2, 3; 29, 4; 56, 2; 77, 1; 78, 3.
Alexandria, scriere a lui Licofron, V, 50, 3.
Alexandria, oraş, I, 139, 1; 148, 2.
Alexandria, mama lui Epifane, III, 5, 2.
Alexandru, piesă a lui Euripide, IV, 10, 8; 24, 3.
Alexandru (= Paris), I, 137, 3.
Alexandru cel Mare, I, 128, 2. 3; 134, 4; 138, 3. 4; 139, 3. 4.. 5; 150, 2; 158, 3; IV, 50, 1; VI, 38, 2—12.
Alexandru Poliistoricul, I, 70, 1; 130, 3; III, 60, 2.
alfa, VI, 141, 7.
alfabet, I, 75, 1; VI, 140, 4; 141, 1—3.
Aliat, tatăl lui Cresus, I, 65, 1.
altar, V, 33, 1; VII, 32, 5.
altoire, VI, 119, 1—4.
aluat, V, 80, 8.
Aman, general persan, IV, 119, 2.
amaniţi, I, 110, 5.
Amasia, rege, I, 118, 1.
Amati, tatăl lui Iona, I, 118, 1.
Amazoane, I, 137, 2.
Amebeu, chitarist, III, 50, 4.
ameninţare, VI, 28, 3.
Amfiarau, ghicitor, I, 132, 3; 134, 3. 4.
Amfiction, fiul lui Deucalion şi Pira, I, 103, 3.
Amfillit Atenianul, ghicitor, I, 132, 2.
Amfiloh, ghicitor, I, 134, 4.
Amfiloh, scriitor, VI, 26, 8.
Amfion, muzicant, I, 107, 3; 131, 2; V, 111, 3.
Amfiopole, oraş în Macedonia, I, 106, 6.
Amicos, regele bebricilor, I, 76, 3.
Amorurile şi frumoşii, poem de Fanocle, VII, 23, 7.
Amos, profet, I, 118, 1; 135, 3.
Amos, rege în Iuda, I, 120, 1.
Amosis, rege egiptean, I, 101, 3—5; 102, 4.
an, II,86, 5. 6; 91, 3.
Ana, proorociţă, I, 136, 2; VI, 101, 4.
Anacreon, poet liric, I, 78, 5; VI, 14, 7.
Anahursis Scitul, filozof, I, 59, 1; 72, 1; 77, 3; V, 45, 5.
analiză, V, 71, 2—3.
Anania, profet, I, 113, 1; 115, 1.
Anania, profet mincinos, I, 120, 3.
Ananda, unul din cei trei tineri din Babilon, I, 123, 3; II, 103, 1.
Anatolia, I, 11, 2.
Anaxagora Clazomenianul, filozof, I, 63, 2; 77, 4; II, 14, 2; 130, 2.
Anaxandra, pictoriţă, IV, 122, 4.
Anaxarh, filozof din Abdera, I, 36, 1; 64, 4; IV, 56, 4.
Anaximandru din Milet, filozof, I, 63, 2.
Anaximene, filozof ionian, I, 63, 2; VI, 26, 8.
Andocide, orator atenian, VI, 18, 5; 20, 4.
Androcide, filozof, VII, 33, 7.
Andron din Efes, I, 129, 4.
Androtion, orator atenian, VI, 26, 8.
Anghel (Maleahi), profet, I, 122, 4; 127, 2; 129, 3; 135, 3.
anicerieni, filozofi, II, 130, 7.
animal, I, 143, 2—5; II, 92, 1; V, 97, 3; VI, 163, 2; VII, 109, 2—6.
Anios, ghicitor, I, 134, 4.
Anitos din Atena, IV, 80, 4.
Antea, eroină în tragedie, II, 64, 1.
Anticira, oraş în Grecia, VII, 26, 4.
Anticlea, mama lui Ulise, IV, 121, 1.
Antifane, poet comic, IV, 23, 4.
Antifane din Berge, I, 77, 1.
Antifon din Atena, orator, I, 79, 3; VI 19, 7; VII, 24, 4.
Antigona, fiica lui Edip, IV, 48, 2.
Antigona, piesă a lui Euripide, VI, 10, 4; piesă a lui Sofocle, VI, 16, 3; 19, 3.
antihriştí, III, 45, 2.
Antimah din Teos, VI, 12, 7.
Antiopa, beoţiană de o rară frumuseţe de care s-a îndrăgostit Zeus, V, III, 3
Antiopa, tragedie a lui Euripide, I, 163, 5
Antipatru din Tars, II, 129, 2; V, 97, 6
Antisa, oraş în insula Lesbos, I, 78, 5.
Antistene, ucenicul lui Socrate, I, 63, 4 66, 1; II, 107, 2. 3; 121, 1; 130, 6; V 108, 4.
antitacţi, eretici, III, 34, 3—4; 39, 1—
Antologii ale anticităţii, VI, 2, 1.
Antonin Pius, împărat roman, I, 144, 4; 147, 3; VII, 106, 4.
Antoniu, general roman, triumvir, I, 13 1; 140, 5.
Aod, judecător, I, 109, 6; 110, 1.
apă, I, 52, 4; V, 9, 5; VI, 17, 3.
apatie, II, 103, 1; IV, 138, 1; 139, 4—5 VI, 71, 4—76, 4; 105, 1; VII, 10, 1 84, 2.
Apion Plistonice, gramatic grec, I, 10 3—4.
Apis, rege, I, 106, 4—6.
Apis, taur, I, 106, 6.
apis, locuitor din Egipt, I, 75, 2.

Apolodor din Atena, I, 64, 2; 105, 1. 3; 117, 3.
Apolodor din Cerchira, V, 48, 4.
Apolodor din Cime, I, 79, 3.
Apolodor din Cizic, II, 130, 5.
Apolon, zeu, I, 107, 2; 108, 2; 134, 4; 164, 3; V, 21, 4; 132, 1—2.
Apolonie din Rodos, I, 105, 2.
Argonauţii, scriere a lui Apolonie din Rodos, I, 105, 2.
apostasie, VII, 87, 4.
Apostol (apostolul Ioan), I, 87, 5.
Apostol (apostolul Pavel), I, 4, 4; 6, 2; 7, 4; 10, 5; 15, 4; 21, 3; 27, 1; 40, 1; 41, 2. 3. 6; 49, 3; 51, 5; 53, 1. 4; 54, 2. 3. 4; 87, 4; 88, 1. 3; 94, 4; 174, 1; 175, 2; 179, 1; II, 8, 4; 25, 1; 27, 3; 35, 1; 41, 4; 42, 4; 43, 4; 64, 4; 109, 2; 125, 6; 134, 3. 4; 136, 1. 5; III, 4, 3; 18, 1; 28, 6; 39, 1; 40, 5; 41, 3; 48, 1; 51, 3; 61, 2; 64, 2; 65, 2. 3; 74, 3; 76, 1; 80, 1. 2; 81, 3; 82, 1. 4; 84, 2; 88, 4; 89, 2; 90, 1; 94, 1; 95, 1; 96, 1; 106, 3; 107, 3; 108, 2; 109, 1. 2; IV, 9, 1; 10, 2; 11, 1. 3; 19, 3; 21, 2; 45, 4. 5; 49, 6; 51, 1. 2; 54, 2; 60, 2; 61, 1; 73, 3; 92, 2. 4; 97, 1. 3; 100, 1; 102, 1; 103, 1. 2; 128, 1; 130, 3; 131, 2; 132, 2; 141, 3; 149, 1; 164, 2; 170, 3; V, 2, 3. 4; 7, 5; 8, 1; 9, 2; 15, 3; 17, 5; 18, 7. 8; 25, 2. 3. 5; 26, 1. 3; 30, 4; 34, 2; 40, 3; 57, 5; 60, 1; 61, 1; 63, 1; 64, 5; 66, 2. 5; 74, 1; 79, 1; 134, 2; VI, 1, 2; 42, 3; 68, 1; 80, 2; 95, 2; 103, 3; 107, 1; 117, 1; 120, 1; 127, 1; 147, 1; 161, 6; 163, 1; 164, 4; VII, 14, 2; 53, 3—4; 58, 4; 59, 1; 64, 2; 68, 4; 75, 3; 82, 2; 84, 3—88, 7; 104, 3. 4.
Apostol (apostoli), II, 44, 1—3; 116, 3; III, 1, 1; 25, 6; 45, 1; 52, 4; 53, 2. 3; 90, 4; IV, 15, 5; 75, 1; 97, 3; 130. 4; 132, 1; 133, 3; V, 2, 6; 3, 1; 31, 1; 38, 5; 61, 1; 80, 7; 135, 1; VI, 43, 3; 45, 5; 48, 2; 46, 4; 61, 1. 3; 68, 2. 3; 71, 3; 88, 5; 105, 1. 2; 106, 1; 107, 2; 124, 5; 125, 1. 2; 128, 1; 131, 5; VII, 70, 6; 74, 4; 77, 4; 95, 3; 97, 2; 103, 5; 106, 4; 108, 1.
Apostolic, tradiţia -e, V, 64, 5.
aproapele, III, 8, 6; IV, 43, 1; V, 97, 1.
apus, VII, 43, 7.
arab, I, 68, 1; 74, 5.
Araros, poet comic, VI, 26. 6.
Aratos, poet şi astronom, I, 91, 5; V, 48, 2; 101, 2. 4.
arătare, VII, 32, 3.
Arcadia, I, 102, 2. 3; 132, 1; IV, 122, 2.
Arcadica, lucrare a lui Aristip, I, 106, 4.
arcopagiţi, I, 91, 2.
Arcesilau, filozof platonician, I, 63, 6; VII, 24, 5.
Arctin, luptător, I, 131, 6.
Ares, zeu, V, 136, 5; VI, 6, 4; VII, 52, 3.
Areta, filozoafă cireneică, fiica filozofului cinic Aristip, IV, 122, 1.
Argia, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
argieni, I, 158, 3.
argint, VII, 69, 3.
argo, corabia argonauţilor, I, 105, 2.
argonauţi, I, 105, 2; 132, 3; 134, 4; 137, 1.
Argos, oraş în Peloponez, I, 59, 5; 102, 1; 105, 3; 106, 4. 5. 6; 134, 2; IV, 120, 3.
argument, V, 11, 6; VI, 65, 1.
Arhangheli, VI, 41, 2; 57, 5.
Arhedem din Tars, II, 129, 3.
Arhelau, filozof ionian, I, 63, 3.
Arhelau, barbar, VI, 16, 6.
Arhelau, profesor de dans, VII, 101, 4.
Arhemah, istoric, I, 117, 4. 5.
Arhesilau, filozof platonician, I, 63, 6.
Arhiereu (Mîntuitorul), II, 45, 7; 134, 2; VI, 151, 3; 153, 4; VII, 9, 2; 13, 2; 45, 3.
Arhiereu din Vechiul Testament, V, 37, 1; 40, 4.
Arhia, întemeietorul Siracuzei, I, 131, 8.
Arhiloh, poet liric, I, 1, 2; 79, 1; 117, 2; 131, 6. 7. 8; V, 127, 1; VI, 5, 10; 6, 1. 4. 6; 7, 3.
Arhilohii, piesă a lui Cratin, I, 24, 2.
Arhin, orator şi om politic, VI, 22, 4.
Arhon, eon, IV, 88, 3.
Arideu, tiran, V, 90, 5.
Arignota, filozoafă, fiica lui Pitagora, IV, 121, 4.
Arimaspee, cetăţile —, IV, 172, 3.
Aristandru Telmeseu, ghicitor, I, 134, 4.
Aristarh, istoric, I, 62, 2; 117, 2.
Aristea din Argos, I, 106, 5.
Aristea din Procones, ghicitor, I, 133, 2.
Aristeu din Cirena, ghicitor, I, 132, 3; VI, 29, 4.
Aristip din Arcadia, istoric, I, 106, 4.
Aristip din Cirena, sofist, II, 118, 2.
Aristip, filozof cinic, IV, 122, 1.
Aristobul, filozof iudeu din Alexandria, V, 97, 7; VI, 32, 5.
Aristocle, filozof, VI, 26, 8.
Aristocrit, filozof, V, 31, 3.
Aristodem, filozof, I, 77, 1.
Aristofan, poet comic, IV, 45, 2; VI, 14, 6; 23, 2; 24, 9; 26, 4. 5.
Aristogiton, ucigaşul lui Hiparh, IV, 120, 2.
Ariston din Cios, filozof stoic, II, 108, 1; 129, 6.
Ariston din Tesalia, ghicitor, I, 132, 3.
Aristotel, filozof, I, 39, 2; 60, 3; 61, 2; 63, 5; 70, 2; 72, 4; 77, 1; 87, 3; 133, 4; 150, 1; 170, 3; 176, 2; II, 15, 4; 128, 3—4. 5; IV, 23, 2; V, 6, 1; 58, 3; 86, 2; 88, 1; 89, 5; 90, 3; VI, 27, 3; 53, 3; 57, 31; 139, 1; 167, 2; VII, 101, 4.

Aristotel din Cirena, autor al unei poetici, III, 50, 4—51, 1.
Aristoxen, filozof şi muzician, I, 62, 2; VI, 88, 1.
aritmetică, VII, 80, 2; 84, 1—85, 4.
Armenie, tatăl lui Er, V, 58, 6; 103, 2. 3.
armonie, VII, 100, 5.
Arse, regele perşilor, I, 128, 1.
artă, I, 25, 5; VI, 160, 1.
Artapan, istoric, I, 154, 2—3.
Artaxerxe I, regele perşilor, I, 123, 1; 128, 1; 149, 3.
Artaxerxe II, regele perşilor, I, 128, 1.
Artaxerxe III, regele perşilor, I, 128, 1.
Artemis, zeiţă, I, 108, 1. 2; V, 37, 1; VII, 23, 2—3.
Artemisia, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
Asa, rege în Iuda, I, 115, 1.
Ascanie, domn în Lavinium, I, 137, 4.
ascеză, IV, 27, 1; VI, 91, 2.
Asclepie, zeul medicinei, I, 75, 2; 105, 2. 3; 134, 1.
ascultare, I, 2, 1; III, 33, 4; IV, 159, 1; VI, 98, 3; VII, 16, 5.
asemănare, I, 52, 3; II, 100, 3. 4; 102, 6; 103, 1; 131, 5. 6; 132, 1—133, 3; 134, 2; 136, 6; III, 42, 1. 5; IV, 30, 1; 152, 3; V, 30, 3; 95, 1; VI, 60, 3; 104, 2; 108, 1; 115, 1; 150, 3; 160, 4—161, 5; VII, 13, 4; 22, 1; 64, 5; 68, 2; 88, 5.
Asia, I, 59, 1.
Asinius, om de stat şi scriitor roman, I, 141, 5.
Asiria, I, 11, 2; 102, 4.
asirian, I, 71, 4; 75, 9; 120, 3; 127, 2; 153, 3.
Aspasia din Milet, celebră pentru frumuseţea şi inteligenţa sa, IV, 122, 3.
Astiag, rege med, I, 65, 1.
Astil din Crotona, atlet, III, 50, 4.
Astolas, rege scit, V, 31, 3.
astrologie, II, 2, 3; VI, 35, 4.
astronomie, I, 93, 4; VI, 80, 3; 84, 1; 90, 3—4.
Atama, rege al Beoţiei, II, 60, 2; VI, 17, 3.
Atalanta, eroină din Arcadia, IV, 121, 1.
ateism, I, 1, 2.
Atena, cetate, I, 59, 1; 63, 2; 79, 1; 103, 5; 104, 1; 127, 1; 131, 1; 132, 2. 3; 133, 2; 134, 3; 137, 2; 139, 5; II, 22, 2. 7; IV, 120, 2; V, 95, 4; 138, 6; VI, 165, 1.
Atena, zeiţă, I, 170, 3; IV, 142, 2; V, 28, 6; 132, 1; VII, 23, 4.
Atica, I, 102, 2; 104, 2; IV, 120, 2; V, 132, 1; VI, 53, 3.
atenian, I, 61, 4; 138, 3; 162, 2—3; IV, 7, 8; V, 58, 6; VI, 31, 4.
atlanţi, V, 58, 6.
Atlantic, dialog al lui Platon, V, 58, 6.
Atlas, rege al Mauritaniei, I, 73, 2; 75, 3; 103, 2; 105, 5; V, 36, 1.
atlet, I, 16, 1.
atletic, exerciţii -e, VII, 160, 4.
atom, I, 52, 4.
Auge, una din Hore, VII, 23, 4.
August, împărat roman, I, 139, 1; 144, 2. 3. 4; 145, 1. 6; VII, 106, 4.
aur, V, 98, 4; VII, 78, 4.
auz, VII, 37, 1.
Avacum, profet, I, 121, 3; 122, 4; 123, 4; 135, 3.
Avel, drept, II, 12, 2; 43, 5; III, 81, 5.
avere, III, 86, 4.
Avraam, I, 30, 3. 4; 31, 2; 32, 1; 38, 1; 53, 2; 135, 3; 140, 2; 147, 5; II, 20, 2; 28, 4; 52, 1; 69, 3; 99, 1; 100, 2; 103, 2; III, 8, 6; IV, 105, 3; 106, 2; 133, 1; 169, 4; V, 4, 1; 8, 5. 6. 7; 63, 3; 73, 1. 3. 4; 123, 2; VI, 60, 3; 80, 3; 84, 1. 2. 4; 101, 2; 103, 1.
Axiotea din Flius, filozoafă platoniciană, IV, 122, 2.
Azaria, unul din cei trei tineri din Babilon, I, 123, 3.
azimă, V, 80, 3; VI, 41, 3.

B

Babilon, I, 25, 3; 69, 6; 119, 1; 122, 3; 147, 5—6; 151, 1; II, 103, 2; III, 70, 2.
babilonian, I, 69, 4; II, 103, 3; VI, 57, 3.
Bacante, I, 57, 1.
bacizi, ghicitori, I, 132, 1.
bactrieni, locuitorii Bactriei, I, 71, 4.
Bahus, zeu, I, 92, 3; 163, 5; V, 17, 4.
Bakhilide, poet liric, V, 68, 5; 110, 1; VI, 14, 3.
Banchetul, dialogul lui Platon, I, 67, 2; V, 15, 1.
Barac, judecător, I, 110, 2; II, 13, 1.
barbar, -ri, I, 66, 1—73, 6; 74, 1—77, 1; IV, 2, 1; V, 21, 4; 71, 1; 133, 7; VI, 1, 4; 4, 2; 15, 2; 44, 1; 64, 4; 151, 2; 159, 9; 167, 3; VII, 6, 3. 6; 22, 1.
barbar, -ă, V, 15, 3; 89, 1; 90, 4; 92, 5; 93, 4; 96, 5; 134, 1; 140, 2; VI, 67, 1. 2; 88, 2; 123, 3; 127, 3; 130, 1; VII, 11, 1. 2.
Barnaba, apostol, II, 31, 2; 35, 5; 67, 4; 84, 3; 116, 3; 117, 1. 3; V, 63, 1; 51, 4. 6; 52, 1.
Basilide, eretic, I, 146, 1—3; II, 10, 1—11, 2; 36, 1—38, 5; 112, 1—113, 2; III, 1, 1—3, 3; 3, 4; IV, 81, 1—88, 5; 89, 4; 162, 1; 165, 3; V, 3, 1—4; 74, 3; VI, 53, 2; 85, 1; VII, 106, 4; 108, 1.
basilidieni, adepţii lui Basilide, II, 36, 1—38, 5; VII, 106, 4.
Batuil, tatăl lui Ioil, I, 118, 2; 119, 5.
Batos din Cirena, I, 133, 1.
bărbat, II, 67, 4; IV, 59, 1—67, 1; 67, 1—68, 5; 118, 1—129, 5; 123, 2—3; 124, 1;

126, 5; 132, 1; VI, 100, 3; VII, 10, 1; 68, 1. 3; 88 3.
bărbăție, II, 78, 1; 79, 5; 80, 1. 5.
bătrîn, I, 149, 1—2; IV, 67, 1—68, 5; 108, 1; VII, 2, 2.
băutură, V, 66, 3.
bebrici, popor iberic, I, 76, 3.
Betan, tatăl lui Boleas, I, 110, 5.
Beeri, tatăl lui Osie, I, 118, 1.
Beliar, III, 62, 2; V, 57, 5.
Beluh, regele asirienilor, I, 102, 4.
Bener, tatăl lui Barac, I, 110; 2.
Beo, ghicitor, I, 132, 3
Beoția, regiunea centrală din Grecia continentală, I, 132, 1; V, 102, 2.
Berit, oraș în Fenicia, I, 73, 3; VI, 145, 2.
Betleem, I, 111, 1.
Beros, preot babiloneam, istoric și astronom, I, 122, 1—2.
beție, I, 170, 3.
Bias Prieneul, unul din cei șapte înțelepți, I, 59, 1; 61, 3.
bibliotecă, -ca din Alexandria, I, 148, 2.
bine, II, 131, 5; IV, 9, 5; 29, 4; V, 7, 3; 96, 6.
binefacere, VI, 64, 1; VII, 6, 6.
Bion Proconesianul, VI, 26, 8.
Bion de Boristene, VII, 24, 5.
Biserică, I, 13, 5; 85, 5; 96, 2; II, 55, 3; III, 49, 3; 70, 1; 73, 2; 74, 2; 78, 2; 84, 2; 103, 3; 108, 2; IV, 58, 2; 66, 1; 172, 2; VI, 52, 4; 92, 1; 107, 2; 103, 1; 114, 2; 131, 2; VII, 3, 3; 29, 4; 32, 4; 74, 4; 82, 4; 87, 3. 4; 88, 1—3; 92, 3; 100, 3. 7; 105, 5; 107, 3. 4. 5; 109, 1.
Bizantin, V, 31, 3.
Bizanț, I, 61, 3.
blestem, -ul lui Adam, III, 100, 5.
Blison, tatăl lui Heraclit, I, 65, 4.
blîndețe, II, 84, 5; 87, 1; 92, 1—2.
boală, I, 171, 1—4; II, 34, 1. 2; VI, 145, 1.
bogăție, V, 23, 2; VI, 99, 5; 157, 2.
Bokhoris, rege egiptean, IV, 115, 1.
Boleas, judecător, I, 110, 5.
Bospor, constructorul corăbiei cu patru rînduri de rame, I, 75, 10.
Botez, I, 96, 3; II, 11, 2; III, 82, 6; IV, 154, 3.
bou, VI, 50, 2.
Brahman, I, 68, 1; 70, 1; 71, 5; III, 60, 2
Branhos, vrăjitor, V, 48, 4.
britanic, -ă, VI, 33, 2.
Bromios, supranumele lui Bahus, V, 48, 7; 125, 3.
Brontin, scriitor, I, 131, 5.
bucurie, II, 72, 1; 73, 1; VII, 100, 3.
Buda, I, 71, 6.
bun, III, 6, 1—9, 3; VI, 52, 3; 53, 1.
bună-cuviință, II, 55, 3; 78, 1.
bunătate, I, 158, 2; II, 75, 1; 84, 5; 86, 1; 87, 1; IV, 86, 3; VI, 98, 3; 99, 3; 109, 5; 152, 3; 154, 1; 160, 3; VII, 41, 5; 43, 2; 73, 4; 85, 5.
bunăvoință, II, 28, 3.
Butelia, piesă a lui Cratin, VI, 20, 3.
Buzi, profet, I, 121, 3; 135, 3.
Buzige, II, 139, 1.

C

Cadmian, I, 47, 2.
Cadmos, fenician, întemeietorul legendar al Tebei din Beoția, I, 75, 1, 8; 103, 4; 105, 5; 106, 1; 107, 3; VI, 26, 8.
Cain, fiul cel mai mare al lui Adam, II, 12, 2; 51, 4; 70, 3.
cainiți, eretici, VII, 108, 2.
Caius Iulius Nepos, ghicitor, I, 135, 1.
cale, IV, 5, 3; 45, 1; V, 8, 3; 31, 1; 59, 6; 121, 1; VI, 2, 3; 50, 7; 115, 5; VII, 11, 2; 73, 5.
Calcedon, oraș în Bitinia, V, 97, 3; 116, 3.
calendar, VII, 41, 2.
Calha, ghicitor, I, 132, 3.
Calia, poet comic, VI, 12, 5.
Califon, filozof, II, 127, 3; 128, 2.
Calimah, gramatic și poet alexandrin, V, 48, 5; 50, 3; 68, 4; 100, 1. 2; 107, 4.
Calinos, I, 131, 8.
Calitoe, însoțitoarea zeiței Hera, I, 164, 2.
Cambise, regele perșilor, I, 128, 1.
cap, V, 38, 1. 2.
capadocieni, I, 75, 9.
caracter, VI, 89, 4.
Caria, ținut în Asia Mică, I, 134, 3.
Caristia, patria ghicitorului Nicia, I, 132, 3.
carne, VII, 32, 6; 33, 8; 87, 3.
Carneade, filozof platonician, I, 64, 1.
Carpocrate, eretic, III, 5, 1; 25, 5; 54, 1.
carpocrațieni, adepții lui Carpocrate, III 10, 1.
Cartagina, I, 132, 3.
cartaginezi, I, 75, 10.
carte, I, 1, 1. 2; V, 50, 2—3.
Cartea lui Iisus al lui Navi, I, 109, 3.
Cartea Judecătorilor, I, 109, 4.
Cartea I a Regilor, I, 112, 2.
Cartea a II a Regilor, I, 112, 3.
Cartea a III-a a Regilor, I, 115, 4.
Cartea a IV a Regilor, I, 115, 4.
Cartea lui Ezdra, I, 126, 1.
Cărțile Regilor, IV, 170, 1.
Cartea Înțelepciunii lui Solomon, VI, 95, 4.
Cărțile profeților, VI, 128, 1.
Casian, I, 101, 2; III, 91, 1—95, 3; 102, 3.
castitate, IV, 26, 5; 124, 3; VII, 72, 2.
Castor, unul din Dioscuri, I, 105, 4.
catapeteasmă, V, 19, 3.
catehеză, III, 98, 4; V, 66, 2.
catehumen, VI, 89, 2.
cauză, VI, 162, 4.
Cauzele, scriere a lui Calimah, V, 50, 3.

Cărturar, VI, 164, 2.
căsătorie, II, 137, 1—4; 140, 1—2; 141, 1; 145, 1. 3; 147, 1, 2—4; III, 1, 1—3, 3; 4, 3; 24, 1; 45, 1—3; 46, 1; 49, 1; 51, 2; 58, 1—2; 66, 3; 67, 1—2; 74, 2; 79, 1—7; 80, 3; 81, 4; 82, 3. 4; 83, 3; 84, 2. 4; 85, 1—2; 86, 1; 88, 4; 89, 1; 90, 5; 95, 3; 95, 1; 96, 2; 97, 3; 104, 2. 3; 107, 3. 4; IV, 126, 1. 2; 129, 1—5; 146, 2; 147, 1; VI, 100, 2; VII, 64, 1. 2; 78, 6.
căsătorit, VI, 70, 6—8.
Către Cleofon din Corint, scriere a lui Speusip, II, 19, 3.
căutare, VI, 121, 4; VII, 91, 5.
ceartă, V, 11, 4.
ceas, VI, 141, 4; VII, 40, 3, 4.
Cebe, personaj din dialogul *Fedon* al lui Platon, I, 66, 3.
Cecrops cel Bătrîn, I, 102, 2; 103, 2; 139, 3
Cecrops cel Tînăr, I, 103, 3.
Cefalenia, insulă în Marea Ioniană, I, 134, 3; III, 5, 2.
Celmis, dactil iudeu, I, 75, 4.
celţi, I, 71, 4.
Centaur, IV, 9, 4.
Ceos, insulă în Marea Egeea, V, 31, 2; 29, 4.
cer, III, 99, 4; IV, 159, 2; V, 38, 2; 79, 1, 2; 80, 6; 94, 1; 103, 4; 106, 4; 139, 1, VI, 133, 3; VII, 106, 1.
cercetare, I, 4, 3; III, 24, 3; IV, 3. 2; V, 5, 2; 12, 1; 82, 1—4; 135, 4.
Cercira, insulă în Marea Ioniană, I, 132, 3; V, 48, 4.
Cercop Pitagorianul, I, 131, 5.
ceremonie, II, 106, 1; IV, 162, 4; V, 19, 2; 20, 1; 70, 7.
cerere, VI, 101, 3; VII, 41, 5.
cetate, IV, 172, 2.
Cezar, Caius Iulius Cezar, împărat roman, I, 72, 3; 144, 4, 5.
chemare, IV, 31, 1; VI, 159, 9.
Chifa, IV, 97, 4.
chin, V, 90, 4; 90, 5—91, 2; VI, 109, 6; 128, 1.
chip, II, 102, 6; 131, 6; III, 42, 6; IV, 30, 1, 89, 6—90, 4; 137, 1; 171, 4; V, 29, 1; 94, 4—6; VI, 114, 4—6; 136, 3.
chitară, VI, 88, 3—5.
chivot, V, 35, 5; 36, 3, 4; 64, 4.
Ciaxar, regele mezilor, I, 65, 1.
ciclop, I, 134, 3; VI, 26, 2.
Cidip din Mantinea, I, 77, 1.
Cilicia, ţinut în Asia Mică, I, 134, 4.
Cime, oraş în Italia meridională ,I, 79, 3; 132, 3.
Cină, I, 46, 1.
Cincizecime, VI, 87, 2.
Cineraniені, filozofi, II, 130, 8, 9.
Cinira din Cipru, ghicitor, I, 132, 3.
cinste, VII, 21, 4.
cinstire, I, 38, 5; IV, 100, 5; VI, 41, 4; VII, 59, 6.
Cipru, I, 75, 4; 132, 3.
Circe, nimfă vrăjitoare, VII, 95, 1.
Cirus, regele perşilor, I, 64, 2; 124, 3; 128, 1.
Cirena, oraş în Cirenaica, I, 79, 3; 132, 3; 133, 1; II, 118, 2; 130, 7; III, 50, 4; 51, 1; VI, 25, 2.
Cirenieni, filozofi, II, 127, 1; 128, 1; VII, 41, 2.
Cirn, personaj citat de Teognis, IV, 23, 3.
citire, VI, 91, 5; VII, 49, 4.
Citium, oraş în insula Cipru, I, 64, 1.
ciumă, VI, 31, 1.
Cizic, oraş în Asia Mică, II, 130, 5; V, 47, 1.
Cîmpiile Elizee, IV, 172, 3.
Cîinii Persefonei, V, 50, 1.
Cîntare de psalmi la mese, VI, 90, 1.
cîntăreţ, I, 24, 3; VI, 35, 3; 88, 1.
Claudiu, împărat roman, I, 139, 2; 144, 2, 3, 4.
Clazomene, oraş în Asia Mică, I, 63, 2; 78, 4; II, 130, 2.
Cleante, filozof stoic, I, 64, 1; II, 129, 1; 131, 3; V, 17, 6; 48, 1; 110, 2; VI, 57, 3; 167, 2; VII, 33, 3.
Clearh Peripateticianul, I, 70, 2.
Clement Alexandrinul, IV, 93, 1; V, 88, 4; VI, 1, 3; VII, 22, 3.
Clement Romanul, I, 38, 8; IV, 105, 1—4; 108, 3; 109, 2; 110, 3; 111, 1, 4; VI, 64, 3; 65, 3.
Cleobul Lindianul, unul din cei şapte înţelepţi, I, 59, 1; 61, 1; IV, 123, 1.
Cleofon din Corint, ghicitor, I, 132, 3; II, 19, 3.
Cleomene, filozof, I, 61, 2.
Cleomene, regele Spartei, II, 60, 2.
Cleone, oraş în Peloponez, VI, 31, 2.
Cleopatra, regina Egiptului, I, 129, 1.
Clitarh, istoric, I, 139, 4.
Cnidos, oraş în Asia Mică, I, 69, 1.
Coborîrea în iad, scriere atribuită lui Orfeu, este opera lui Cercop Pitagoreanul, I, 131, 5.
Cocalos, piesă a lui Araros, VI, 26, 6.
Cocitos, fluviu în infern, V, 91, 2.
Coelo-Siria, I, 11, 2.
Colhida, ţinut la sud de Caucaz, I, 76, 1.
Colisanemul, supranumele lui Empedocle Acragantinul, VI, 30, 1.
Colofon, oraş în Asia Mică, I, 64, 2; 132, 3; V, 109, 1.
coloseni, I, 15, 5; V, 60, 2; VI, 62, 3.
Comentarii, scriere a lui Basilide, IV, 81, 1.
Comentarii la profetul Parhor, scriere a lui Isidor, VI, 53, 2.
Comete din Creta, ghicitor, I, 132, 3.
Comod, împărat roman, I, 139, 2, 5; 140,

6, 7; 144, 2, 3, 4, 5; 145, 5; 147, 4.
comuniune, III, 6, 1; 25, 5; 27, 1—5; 29, 1—3; 54, 1; 81, 1; VII, 52, 1.
comunitate, III, 6, 1—9, 3; VI, 52, 3; VII, 68, 2.
conducere, VI, 104, 1; VII, 8, 4.
conducător, IV, 108, 1; VI, 161, 6; VII, 3, 2; 9, 2—3; 12, 2; 35, 1; 95, 3.
conştiinţă, I, 5, 1; II, 68, 3; VI, 113, 2.
contemplare, I, 15, 2; 31, 1; 176, 2; IV, 3, 2; 12, 21, 1; 155, 2, 4; V, 67, 3; 99, 3; VI, 69, 3; 132, 5; 166, 3; VII, 10, 3.
contemplaţie, I, 10, 4; 51, 4; 166, 2; II, 47, 4; IV, 3, 2; 8, 8; 99, 2; V, 19, 2; 58, 5; 66, 2; 71, 2, 3; VI, 91, 2, 3; 108, 1; VII, 10, 3.
controversă, I, 47, 2.
copil, II, 92, 3—4; 93, 1; IV, 108, 4; VI, 85, 4; 139, 1; VII, 3, 2.
Copilul adoptat, piesă a lui Filemon, VI, 26, 6.
cor, VII, 45, 1.
corabie, VI, 86, 1—87, 4; 133, 5.
Corbil, maestru bucătar, VII, 101, 4.
Core, zeiţă, I, 103, 4.
Corina, poetă, IV, 122, 4.
Corint, I, 59, 1; 131, 8; 132, 3; II, 118, 2; VI, 164, 4.
corinteni, III, 90, 3; V, 80, 1.
Corisc, scrisoarea lui Platon către —, V, 102, 3.
cort, V, 94, 3; VI, 86, 1—87, 4.
cosmografie, VII, 36, 1.
cosmogonie, V, 94, 1, 2.
Crantor, filozof platonician, I, 63, 6.
Crate, filozof platonician, I, 63, 6; 64, 1.
Crate, filozof cinic, IV, 121, 6.
Crate din Malos, I, 117, 6.
Crate din Teba, II, 121, 1.
Crater, scriere a lui Orfeu, I, 131, 3.
Cratil, dialogul lui Platon, I, 143, 7.
Cratin cel Bătrîn, I, 24, 2; V, 47, 4; VI, 5, 10, 11; 20, 3; 26, 4.
Cratin, tatăl pictoriţei Irina, IV, 122, 4.
Creator, III, 22, 1; 25, 1—2; 37, 4; 45, 1—56, 3; 76, 3; 90, 5; 105, 1; IV, 17, 1—4; 19, 2; 147, 1; V, 133, 7; VI, 55, 2; 59, 1; 101; 6; 146, 2; VII, 16, 5; 69, 5.
creatură, VI, 137, 3; 163, 1.
creaţie, III, 66, 3; 102, 2, 4; IV, 3, 2; 149, 5; V, 16, 5; 100, 4; VI, 102, 1; 139, 4; 142, 2—4; 145, 5.
credincios, II, 27, 2; IV, 114, 1; V, 1, 5; VI, 6, 4; 60, 2; 111, 3; 155, 4; VII, 21, 2; 55, 2, 3; 69, 8; 84, 1; 95, 9; 100, 3.
credincioşie, II, 86, 7.
credinţă, I, 1, 3; 8, 2; 20, 2; 35, 2; 38, 5; 43, 4; 51, 4; II, 4, 2; 8, 4; 9, 1—3, 4, 5, 6; 10, 1—11, 2; 12, 1, 2; 13, 3; 14, 1, 3; 15, 4; 16, 1, 3; 17, 3; 23, 1—5; 27, 4; 28, 1; 30, 1, 2, 3—4; 31, 1, 3; 45, 1; 48, 2, 3; 51, 5; 52, 3; 53, 4; 55, 1, 3; 71, 4; 136, 6; IV, 13, 1—110, 5; 132, 1; 134, 3, 4; 143, 3; 153, 3; 159, 1; V, 1, 2, 3, 4; 2, 1, 4, 5, 6; 3, 1—4; 5, 2, 4; 8, 4; 9, 2; 11, 1; 13, 4; 14, 1—16, 8; 18, 3; 26, 1; 53, 3; 54, 4; 61, 1; 85, 2, 3, 4; 86, 1; 133, 8, VI, 42, 2; 45, 5; 46, 3; 49, 2; 50, 5, 6; 62, 2; 68, 2; 81, 1; 87, 2; 98, 3; 103, 1; 107, 1, 2; 108, 4; 110, 3; 122, 2; 131, 3; 134, 2; 138, 2; 152, 1; 159, 1, 9; 164, 4; VII, 8, 1, 5; 11, 3; 14, 3; 34, 2; 41, 8; 55, 2, 3, 6, 7; 56, 1; 57, 3, 4; 77, 2; 79, 2; 83, 5; 90, 5; 95, 4; 102, 1; 109, 2, 3.
Creofil din Samos, VI, 25, 2.
Creon, tiranul Tebei, IV, 48, 2.
Cres, regele Cretei, I, 102, 5.
Cresus, regele Lidiei, I, 65, 1.
creştin, I, 6, 3; II, 18, 3; 134, 1, 2; V, 98, 4, 5—8; VI, 41, 6; 42, 2; 149, 5; VII, 31, 7, 8; 35, 6; 98, 3; 100, 1.
creştinism, VIII, 1, 3.
Creta, I, 59, 2; 102, 5; 103, 3; 132, 3; 133, 2; VI, 31, 4.
Crios, ghicitor, I, 134, 2.
Crison, atlet, III, 50, 4.
criteriu, VI, 81, 2; VII, 93, 2; 95, 5.
Critia, cel mai cunoscut din cei 30 de tirani, VI, 9, 2.
Critolau, filozof peripatetic, I, 63, 5; II, 33, 1; 129, 10.
Criton, dialogul lui Platon, V, 14, 1.
Cronica, scriere a lui Dionisie de Halicarnas, I, 102, 1.
Cronica, scriere a lui Eutimene, I, 117, 4.
Cronos, zeu, I, 181, 6; VI, 26, 2.
Cronos, supranumit Diodor, IV, 121, 5.
Crotona, oraş în Marea Grecie, I, 78, 3; 80, 4; III, 50, 4; VI, 16, 2.
Crotop, regele Argosului, I, 103, 2; 136, 4.
cruce, I, 164, 4; II, 104, 3; V, 35, 1; 72, 3; VI, 128, 1.
Cruţă timpul, dicton, sensurile lui, V, 22, 1.
Ctesias, istoric, I, 102, 4.
Cucerirea Ehaliei, scriere a lui Creofil din Samos, VI, 25, 2.
culcare, imnele înainte de —, VII, 49, 4.
cult, VII, 32, 7; 52, 2.
cultură, I, 29, 9; VI, 91, 5.
Cultura enciclică, II, 2, 3.
cumpătare, II, 78, 1; 79, 5; 80, 1, 5; 126, 1; III, 86, 1; IV, 151, 1; 152, 3; VI, 125, 4.
cunoaştere, II, 84, 3; III, 42, 1; 43, 1; 44, 1—5; 64, 3; 81, 5; 103, 1; 104, 1, 2, 3; IV, 16, 3; 27, 2; 132, 1; 134, 1; 168, 2; V, 1, 2, 3, 4; 5, 2; 7, 5; 12, 2; 49, 2; 53, 3; 60, 2; 61, 4; 63, 8; 64, 1; 66, 3; 71, 5; VI, 57, 2; 69, 2, 3; 77, 4; 78, 1; 91, 2; 102, 2; 122, 3; 125, 4, 5; 138, 2; 145, 5; 150, 1; 162,

4; 166, 3; VII, 17, 2; 20, 2; 36, 1; 43, 6; 47, 3; 57, 3; 60, 2; 100, 1; 104, 5—105, 6.
Cunoaşte-te pe tine însuţi, dicton, sensurile lui, V, 23, 1.
cunoştinţă, I, 2, 2; II, 31, 2, 3; 76, 3; VI, 39, 4; 65, 1; 162, 3.
curaj, IV, 151, 1; VII, 17, 4; 18, 1.
curăţenie, VII, 79, 4.
curăţie, II, 55, 3; IV, 134, 1; 158, 1; VI, 60, 2.
curăţire, IV, 143, 1; 159, 1; V, 9, 4, 5; 20, 1; 70, 7; 71, 2; VI, 109, 6, VII, 27, 6; 32, 7; 33, 8; 56, 7.
cuviinţă, VII, 3, 6.
Cuvînt, (Cuvîntul, Fiul lui Dumnezeu), I, 23, 2; 45, 5; 51, 4; 57, 6; 81, 1; 90, 4; 169, 3; 182, 1; II, 9, 4; 12, 1, 2; 14, 3; 15, 3; 16, 2; 26, 3; 29, 1; 32, 3; 37, 3; 41, 2; 45, 7; 66, 1; 122, 1; 134, 2; III, 42, 4; 67, 1; 98, 4; 99, 1; IV, 29, 4; 31, 4; 126, 1; 157, 1, 2; 162, 5; 172, 2; V, 2, 6; 6, 3; 16, 1, 5; 17, 1; 19, 3; 28, 3; 29, 6; 34, 1; 38, 2; 39, 1; 48, 8; 66, 2, 3; 70, 1; 72, 3; 74, 5; 82, 1, 4; 89, 3; 94, 5; 100, 4; 104, 4; 118, 1, 2, 3; 123, 1; VI, 34, 3; 39, 3; 50, 3; 88, 4; 94, 4; 132, 1; 136, 3; 145, 7; VII, 7, 4, 5, 6; 8, 4; 9, 1, 2—3; 16, 5; 21, 7; 31, 7; 35, 1; 55, 1; 82, 1; 83, 5; 87, 3; 95, 6; 100, 1, 3, 4.
cuvînt, 1, 4, 2; 6, 3; 45, 5—46; 48, 4; II, 25, 3, 4; III, 84, 3; 103, 2; V, 50, 1; 51, 1, 4; 53, 3; 58, 1; 80, 7; 99, 1; VI, 16, 6; 23, 1; 34, 3; 94, 6; 116, 1; 129, 2; 132, 1; 151, 4; 166, 2; VII, 32, 4; 49, 6; 95, 4, 5, 6, 8; 96, 5; 103, 5; 109, 3.
Cuvînt de îndemn, scriere a lui Clement Alexandrinul, VII, 22, 3.
Cuvîntul despre Glauc Spartanul de Herodot, VI, 23, 1.
Cuvîntul sfînt, scriere atribuită lui Orfeu, este opera lui Cecrop Pitagoreanul, I, 131, 5.

D

Dactili idei, I, 73, 1; 75, 4; 136, 5.
Damas, fratele lui Democrit, VI, 32, 2.
Damnameneu, dactil ideu, I, 75, 4.
Damnamencu, numire a soarelui, V, 5, 2.
Dan, semînţia lui —, I, 111, 2.
Danaida, epopee, IV, 120, 4.
Danau, rege al Egiptului, apoi al Argolidei, I, 79, 5; 103, 3; IV, 120, 4.
Daniel, profet, I, 25, 3; 122, 4; 123, 4; 125, 1; 135, 3; 146, 5—147, 1; II, 103, 2, 3; III, 33, 4; VI, 124, 2.
dar, V, 12, 2; 68, 2; VI, 106, 4; 167, 5; VII, 34, 2; 73, 3—5.
Darius I, regele perşilor, I, 64, 2; 65, 4; 122, 4; 124, 1, 3; 127, 2, 3; 128, 1; 129, 3; V, 44, 2—4.
Darius II, regele perşilor, I, 128, 1.
Darius III Codoman, regele perşilor, I, 128, 2.
Dascăl (Domnul Hristos), VI, 55, 2; 57, 4—58, 3; 59, 2; 167, 3; VII, 100, 4.
dascăl, I, 11, 2—3; 12, 1; VI, 57, 3; 58, 3; 165, 3, 5; 166, 3; VII, 103, 5. Vezi şi învăţător.
David, I, 8, 3; 112, 3,4; 113, 1, 4; 114, 1; 121, 4; 124, 4; 147, 2, 5; II, 13, 1; 59, 2; 67, 1; III, 33, 4; 100, 7; IV, 107, 1, 4; 113, 1; V, 12, 1; 28, 2; 64, 1; 105, 3; VI, 3, 3; 49, 2; 51, 1; 56, 1, 2; 63, 2, 5; 81, 3; 88, 1; 92, 1; 108, 1; 115, 4; 116, 1; 132, 4; 145, 3, 5; VII, 58, 1, 3; 105, 3.
dărnicie, II, 84, 5; VII, 69, 7.
Debora, judecător, I, 110, 2; 136, 1.
Decalog, VI, 133, 1—148, 6.
Delas, dactil ideu, I, 75, 4.
Delfi, oraş în Grecia, I, 70, 3; 108, 1; 134, 4; 164, 3; 170, 3; VI, 28, 4; 29, 5.
delfieni, I, 108, 2; VI, 29, 5.
Delos, una din Ciclade, VII, 32, 5.
Demenet din Focia, ghicitor, I, 132, 3.
Demetra, zeiţă, I, 106, 3.
Demetrie Soter, regele Siriei, I, 141, 4.
Demetrie din Faler, I, 141, 1, 3; 148, 1; 150, 2.
Demil, tiran, IV, 56, 1.
Democrit, filozof, I, 64, 3, 4; 69, 4, 5, 6; II, 130, 4, 5; 138, 3; IV, 149, 4; V, 97, 3; 102, 1; VI, 27, 4; 32, 2; 168, 2.
Demodoc, cîntăreţ, I, 131, 2.
Demodoc, dialog neautentic al lui Platon, I, 93, 1.
Demofon, rege al Atenei, I, 104, 1; 139, 3.
demon, I, 143, 1; II, 116, 4; 117, 1, 3; 131, 4; III, 48, 3; 52, 4; 85, 1; V, 84, 1; 91, 5; 92, 5; 127, 4; VI, 14, 3; 31, 1, 5; 53, 3; 98, 1; VII, 4, 3.
Demostene, orator, VI, 20, 2, 7; 22, 5; 23, 6; VII, 101, 4.
Dercil, scriitor grec, I, 104, 2.
desăvîrşire, III, 48, 2; IV, 1, 1; 118, 1—129, 5; 130, 1—146, 3; VI, 60, 2, 3; 102, 4, 5; 103, 4; 105, 1; 107, 2; VII, 11, 2, 3.
descîntec, VI, 31, 2.
descoperire, VII, 91, 3; 92, 3; 95, 5.
desfătare, II, 51, 5.
desfrînare, III, 90, 5; 100, 5; IV, 124, 3; VI, 146, 3.
desfriu, II, 34, 2; III, 81, 4; 82, 1; 84, 4; 89, 1; 90, 3; VI, 147, 1.
Despre aleuazi, scriere a lui Euforion, I, 117, 9.
Despre arătarea anilor, scriere a lui Sosibie Lacedemonianul, I, 117, 10.

Despre Arhiloh, scriere a lui Aristarh, I, 117, 1.
Despre asirieni, scriere a lui Iuba, I, 122, 2.
Despre beție, scriere a lui Hameleon, I, 170, 3.
Despre bine și rău, scriere a lui Eratostene, IV, 56, 1.
Despre copiii care se nasc la opt luni, scriere a lui Polib, VI, 139, 1.
Despre curajul filozofilor, scriere a lui Timotei din Pergam, IV, 56, 2.
Despre desăvîrșire după învățătura Mîntuitorului, scriere a lui Tațian, III, 81, 1.
Despre Dionisos, scriere a Arignotei, IV, 121, 4.
Despre dreptate, scriere a lui Epifane, III, 6, 1.
Despre filozofia pitagoreană, scriere a lui Didim, 1, 80, 4.
Despre hrănirea cu carne a animalelor, scriere a lui Xenocrate, VII, 32, 9.
Despre iudei, scriere a lui Artapan, I, 154, 2.
Despre iudei, scriere a lui Alexandru Poliistor, I, 130, 3.
Despre împărăție, scriere a lui Anaxarh, I, 36, 1.
Despre împărăția iudeilor, scriere a lui Demetrie, I, 141, 1.
Despre înfrînare sau despre starea de famen, scriere a lui Iuliu Casian, III, 91, 1.
Despre natură, scriere a lui Aristotel, VI, 139, 1.
Despre natură, scriere a lui Heraclit, V, 50, 2.
Despre natură, scriere a lui Tearide, V, 133, 1.
Despre natura particulară a luptelor atletice, scriere a lui Istros, III, 51, 1.
Despre numărul șapte, scriere a lui Hermip din Berit, VI, 145, 2.
Despre poezia lui Orfeu, scriere a lui Epigene, V, 49, 3.
Despre plăcere, scriere a lui Cleante, II, 131, 3.
Despre prietenie, omilie a lui Valentin, VI, 52, 3.
Despre profeție, scriere a lui Clement Alexandrinul, IV, 93, 1; V, 88, 4.
Despre scop, scriere a lui Democrit, II, 130, 4.
Despre semnificație, scriere a lui Dionisie Tracul, V, 45, 4.
Despre soartă, scriere a lui Eurisos pitagoreanul, V, 29, 1.
Despre stat, scriere a lui Zenon, VI, 76, 1.
Despre statul locrilor, scriere a lui Aristotel, I, 170, 3.
Despre suflet, dialogul lui Platon, V, 53, 1.
Despre suflet, scriere a lui Clement Alexandrinul, V, 88, 4.
Despre științele naturii, scriere a lui Timeu din Locrida, V, 115, 4.
Despre tesproți, scriere a lui Museu, VI, 25, 2.
Despre timpul lui Abram și al egiptenilor, scriere a lui Hecateu, V, 113, 1.
Despre viața dusă în conformitate cu natura, scriere a lui Polemon, VII, 32, 9.
Dispariția lui Dionisos, scriere a lui Orfeu, VI, 26, 1.
Domițian, împărat roman, I, 139, 2; 144, 2, 4.
Deucalion, fiul lui Promoteu și al Pandorei, I, 102, 3; 103, 2; 136, 4; VI, 130, 3.
Deucalionia, scriere a lui Helanic, VI, 26, 8.
diacon, III, 90, 1; VI, 107, 2; VII, 3, 3.
dialect, I, 142, 4.
dialectică, I, 43, 1; 44, 4; 45, 4; 47, 3; 99, 4; 176, 3; 177, 1—3; 178, 1; 179, 4; V, 74, 2; VI, 80, 4; 81, 4; 93, 1; 156, 2; 178, 1.
dialectician, I, 26, 4.
diatonic, genul —, VI, 88, 1.
diavol, I, 44, 4; 84, 6; 85, 1, 4; II, 55, 5; 56, 2; III, 38, 3; 82, 1; 84, 4; IV, 42, 1; 85, 1; 95, 2, 3; V, 92, 5—93, 3; VI, 66, 1, 3, 4; 159, 1, 2; VII, 7, 2.
didascal, II, 44, 1—3.
Didim, filozof, I, 61, 1, 2; 80, 4; IV, 122, 4; V, 46, 2.
Dieuhida din Megara, I, 119, 4; VI, 26, 8.
Difil, poet comic, V, 121, 1; 133, VI, 13, 5, 9; VII, 26, 4.
Dinomah, filozof, II, 127, 3.
Diodor Peripateticul, I, 63, 5; II, 127, 3.
Diodor din Agirion, I, 76, 3.
Diodor, filozof, supranumit Cronos, IV, 121, 5.
Diogene din Apolonia, I, 52, 4.
Diogene din Babilon, II, 129, 1. 2.
Diogene din Sinope, II, 119, 6; VII, 25, 1; 26, 1.
Diogene din Smirna, I, 64, 4.
Dion, filozof, IV, 120, 1.
Dion, preot sacrificator, V, 46, 5.
Dionisie din Argos, I, 104, 1.
Dionisie din Cartagina, ghicitor, I, 132, 3.
Dionisie din Halicarnas, I, 102, 1; 131, 7.
Dionisie Iambos, V, 47, 3.
Dionisie Tracul, gramatic, V, 45, 4.
Dionisofane, tatăl lui Praxifane, I, 79, 3.
Dionisos, zeu, I, 57, 6; 79, 2; 103, 5; 105, 1, 2, 5; 163, 4; IV, 121, 4; VI, 26, 1; VII, 30, 5; 52, 3.
Dioscuri, frații —, I, 105, 2.
Diospole, oraș în Egipt, V, 41, 4.
Diotim, filozof, II, 130, 6.
Diotima din Mantinea, VI, 31, 4.
discipol, V, 59, 1.

Discursul împotriva lui Lisia, scris de Nisia, VI, 20, 5.
Discursul despre orfani, scris de Lisia, VI, 21, 2.
discuţie, V, 16, 7; VII, 100, 3.
Dispariţia lui Dionisos, scriere a lui Orfeu, VI, 26, 1.
dispută, V, 11, 4; VII, 91, 2.
dobîndă, II, 84, 4.
docheţism, erezie, III, 102, 3.
docheţi, eretici, III, 91, 1; VII, 108, 2.
dogmă, VII, 110, 4.
Domiţian, împărat roman, I, 144, 4.
Domitius, consul, I, 141, 5.
Domnul, I, 2, 3; 13, 1. 2; 23, 3; 26, 1; 29, 4. 5. 9; 32, 2. 4; 37, 2; 43, 2; 44, 4; 45, 5; 81, 1. 4; 84, 7; 85, 2; 145, 1—146, 3; 173, 6; 174, 3; II, 12, 1; 15, 3; 29, 3; 35, 4; 37, 2; 39, 3. 4. 5; 43, 2. 5; 46, 2; 47, 4; 49, 1; 52, 1. 7; 55, 5; 59, 2; 61, 3; 65, 2; 66, 1; 67, 2; 68, 2; 69, 2. 3; 71, 1. 3. 4; 73, 1. 2; 80, 5; 80, 5; 84, 2; 88, 1; 91, 1; 97, 2; 100, 4; 102, 6; 103, 3; 106, 2; 108, 3; 116, 2; 117, 2; 123, 2; 125, 5; 126, 3; 135, 4; III, 1, 1; 25, 3—4; 27, 3—5; 31, 1; 33, 3; 36, 4; 37, 3; 39, 1; 40, 4; 42, 5; 43, 2; 44, 4; 45, 3; 46, 2. 3; 47, 2. 3; 49, 1. 3. 4. 5; 50, 2. 3; 52, 4; 53, 3; 54, 1. 3; 55, 1. 2; 56, 1. 3; 57, 2; 64, 1; 66, 2. 3; 68, 1. 3; 70, 1. 2. 4; 71, 3; 73, 3; 82, 3. 5. 6; 83, 3; 84, 3; 86, 1; 87, 1. 2. 3. 4; 88, 1. 2. 3; 89, 1; 90, 2. 4; 91, 2; 92, 2; 94, 2; 95, 1; 97, 2. 3. 4; 98, 1. 3. 4. 5; 102, 1; 103, 2. 3. 4; 104, 4; 107, 1. 2. 3; 108, 1. 2; IV, 2, 2; 5, 3; 8, 7; 10, 3; 13, 2; 14, 1. 2; 15, 4; 16, 3; 19, 3; 21, 2; 26, 4; 27, 1; 28, 6; 29, 2. 3; 30, 4; 31, 2. 3. 4. 5; 32, 4; 33, 1. 2. 4. 6. 7; 34, 1. 2; 35, 2. 3; 36, 1. 2. 4. 5; 37, 5; 38, 1. 2; 39, 4; 41, 2; 42, 1. 2. 5; 43, 2. 3; 46, 3; 54, 3; 63, 5; 65, 1. 2; 70, 1—4; 72, 1. 3; 74, 1—4; 75, 1. 4; 76, 1—77, 3; 78, 1. 2; 80, 1. 5; 84, 4; 85, 1; 87, 3. 4; 95, 1; 98, 1; 99, 1; 100, 2; 106, 4; 107, 1. 5. 7; 108, 1. 2. 4; 109, 1. 3; 110, 1. 2; 112, 1. 2. 3; 113, 3. 5; 130, 1. 4; 134, 2; 136, 1; 137, 3; 138, 2; 139, 4; 149, 5. 8; 157, 2; 161, 2; 163, 5; 164, 1; 166, 2; 168, 3; 170, 1. 4; V, 2, 1; 3, 4; 7, 8; 8, 2; 10, 2; 11, 1; 12, 1. 2; 13, 4; 16, 6; 25, 3; 30, 3; 38, 1. 5. 6; 40, 3; 49, 2; 51, 4. 6; 55, 1. 3; 57, 6; 60, 2; 61, 1; 63, 3. 5. 6. 7; 64, 1; 66, 3; 72, 5; 74, 5; 75, 4; 80, 8; 84, 2; 85, 1. 3; 86, 4; 90, 3; 94, 6; 105, 4; 106, 2; 108, 2. 4; 115, 5; 119, 1; 129, 4; 134, 2; 135, 1. 4; 136, 3; 140, 1; VI, 1, 2. 4; 2, 3. 4; 6, 3. 6; 29, 1. 2; 34, 3; 41, 5; 42, 2; 43, 3; 44, 2. 3. 4. 5; 45, 4. 5. 6; 46, 2; 47, 2. 3. 4; 48, 1; 49, 2; 50, 1. 6. 7; 51, 2. 3. 4; 54, 1; 58, 2; 59, 1. 3. 4; 60, 1; 64, 2; 65, 2; 68, 3; 71, 2. 3; 78, 1; 81, 5. 6; 84, 3; 87, 2; 88, 3; 91, 1. 5; 94, 2. 4. 6; 95, 2; 101, 4; 104, 2; 106, 4; 108, 2. 4. 5; 114, 2. 5. 6; 115, 2. 5. 6; 116, 3; 124, 3. 5; 125, 1. 2; 126, 3; 127, 1. 2. 4. 5; 132, 4; 138, 2; 140, 3; 141, 7; 146, 1; 148, 2; 151, 1. 3; 159, 9; 160, 3; 161, 3. 5; 166, 5; VII, 1, 6; 6, 2. 3. 4. 5. 6; 7, 2; 10, 3; 11, 1. 2; 12, 1. 2; 52, 1. 2; 58, 1. 2; 61, 1; 63, 1; 72, 1; 77, 6; 79, 1; 84, 5; 85, 2; 87, 1; 88, 3. 4; 89, 4; 93, 5. 7; 95, 3. 4. 5. 6. 8; 96, 4; 97, 2; 100, 4; 104, 1; 105, 1; 106, 2. 4.
dorian, I, 76, 6; VI, 88, 1, 2.
dorinţă, VI, 121, 3; VII, 38, 2—3.
Dorisu, tatăl lui Agesila, I, 117, 3.
Doroteu, istoric, I, 133, 1.
dovadă, VI, 128, 2; VII, 95, 8; 96, 1. 4; 98, 3; 104, 1.
Dracon, arhonte atenian, I, 80, 1.
dragoste, II, 31, 1; 41, 2; 45, 1; 53, 2; 55, 3. 4. 5; 75, 2; 86, 7; 87, 1; 107, 3; III, 65, 3; IV, 28, 5; 29, 3; 41, 1; 46, 2; 100, 5; 111, 2—5; 113, 1—6; V, 14, 1—16, 8; 19, 4; VI, 71, 4; 100, 2; 121, 3; VII, 2, 1; 10, 3; 55, 6, 7; 56, 1; 59, 2—4; 64, 2; 68, 1; 79, 1, 7.
drept, II, 43, 5; 47, 2; 102, 3; IV, 80, 5; 133, 1; VI, 29, 3; 47, 2; 146, 2; VII, 107, 5; 109, 2.
dreptate, I, 35, 1; 38, 7; 46, 4; II, 73, 4; 78, 1. 3. 4; 80, 5; 86, 1. 4; III, 6, 1; 39, 3; IV, 10, 1; 25, 2; 26, 1—5; 34, 1; 41, 2—3; 99, 2; 133, 1; 161, 2. 3; 162, 1; 163, 4; V, 30, 1. 2; 55, 4; 86, 1; 141, 1; VI, 36, 2; 45, 5. 6; 47, 4; 50, 5; 51, 4; 64, 3; 78, 1; 100, 2; 102, 4. 5; 109, 5; 122, 3; 125, 5. 6; 164, 2; VII, 12, 3; 56, 2; 67, 5; 79, 1.
druizi, I, 71, 4.
Duh (Duhul Sfînt), I, 25, 5; 126, 2; 169, 2; III, 53, 4; 78, 2. 3; IV, 97, 3; 107, 5; 116, 2; 131, 4; 163, 2; 172, 2; V, 25, 5; 38, 5; 74, 6; 77, 2; 88, 2; 98, 4; 103, 1; 119, 1; VI, 9, 2; 120, 2; 126, 1; 127, 3; 134, 2; 138, 2; 155, 4; 166, 3; 168, 2; VII, 9. 3; 87, 1.
Duh, I, 26, 1. 2; 45, 1; II, 125, 6; III, 77, 2. 3; 78, 3; 84, 3; 85, 1; 86, 2; 104, 5; IV, 3, 1; 29, 2; 132, 3; 156, 1; V, 23, 2; 25, 4; 34, 2; 77, 2; 88, 3; 105, 3; VI, 52, 2; 134, 1; 135, 3; 136, 1. 2; VII, 43, 5.
duminică, VII, 76, 4; 88, 3.
Dumnezeire, II, 81, 1; III, 42, 5; IV, 163, 3; V, 19, 4; 21, 4; 28, 5; 63, 8; 65, 1; 66, 3; 67, 3; 75, 1; 77, 1; 96, 4; 100, 6; 102, 2; 110, 1; 111, 2; 112, 2; 116, 4; 117, 2; 125, 2—126, 2; VI, 78, 1; 122, 3; VII, 15, 1; 31, 6. 7; 39, 1; 50, 4.
Dumnezeu, I, 4, 1. 3; 16, 3; 18, 4; 25, 5;

26, 1; 27, 1; 28, 2; 32, 2; 34, 4; 37, 1; 38, 6; 84, 1; 85, 6; 86, 3; 88, 2. 8; 91, 5; 92, 2. 4; 93, 2; 94, 5. 6; 119, 2; 149, 3; 156, 3; 158, 2; 165, 3; 173, 6; 174, 1. 3; 175, 1—2; 176, 3; 177, 1—3; 181, 5; II, 5, 3. 4; 6, 1. 3; 9, 4. 6; 11, 2; 12, 1; 16, 2; 20, 1. 2. 3; 24, 4; 27, 2. 3; 28, 1. 2. 3. 6; 29, 3. 4; 32, 1; 35, 3; 37, 2. 3. 6; 39, 5; 40, 2; 41, 4; 42, 5; 43, 3; 45, 2. 7; 46, 2; 47, 4; 51, 4; 52, 7; 61, 4; 65, 1; 66, 3. 4; 70, 3. 5; 72, 2. 4; 73, 1. 3. 4; 74, 1. 2—4; 75, 1; 78, 4; 79, 1. 2; 80, 5; 84, 5; 97, 1—2; 98, 1; 100, 2. 4; 103, 1; 116, 4; 117, 4; 125, 4. 6; 135, 1. 3; 145, 1. 2; III, 6, 1. 2; 7, 4; 8, 1. 3. 5; 26, 2; 28, 3. 4; 29, 1; 31, 1. 5; 33, 3; 34, 1. 2. 3; 35, 2; 37, 1. 2. 3; 38, 2. 4. 5; 39, 3; 42, 1. 6; 43, 1. 2. 4; 44, 1—5; 45, 1; 46, 3; 47, 2. 3; 48, 3; 49, 2. 4; 52, 1. 3; 53, 3; 54, 4; 62, 3; 65, 3; 68, 1. 3. 4; 71, 1; 73, 2. 4; 74, 1; 75, 2, 76, 1; 77, 2. 3; 78, 1. 2. 3; 79, 4; 80, 2; 81, 2. 5. 6; 82, 2. 3; 83, 3. 4. 5; 84, 2. 4. 9; 85, 1; 86, 1; 88, 1. 2; 89, 1; 91, 2; 92, 1; 94, 3; 95, 1; 99, 4; 101, 3; 102, 2. 4; 103, 1; 104, 5; 105, 1; 106, 4; 107, 2; 109, 2. 3; 110, 1; IV, 2, 2; 3, 4; 5, 3; 9, 1; 11, 3; 12, 2; 13, 2; 15, 3. 6; 16, 3; 17, 3; 19, 3; 21, 1; 27, 2; 28, 4. 5; 30, 4; 33, 6. 7; 39, 4; 41, 1; 43, 1. 2; 45, 4; 46, 1; 48, 3; 49, 7; 51, 2; 64, 1; 66, 1. 4; 74, 2. 3; 75, 4; 77, 1; 79, 1. 2; 81, 2; 87, 1. 3; 88, 3; 89, 5. 6; 91, 1; 92, 1. 2; 99, 1. 3; 100, 5; 103, 1; 104, 1; 105, 2; 106, 2. 3. 4; 107, 2; 108, 4; 111, 3. 4; 112, 4; 113, 3. 4; 118, 1. 4; 119, 2; 126, 1; 127, 2; 130, 5; 131, 2. 4. 5. 6. 7; 132, 1; 133, 2. 3; 136, 1; 137, 3; 138, 2. 4; 144, 1; 145, 2; 146, 1. 2; 149, 1. 3. 8; 151, 2; 152, 3; 156, 1; 158, 2; 160, 2. 3; 161, 2; 162, 5; 166, 2; 167, 1. 4; 170, 1. 2. 3. 4; V, 2, 3; 4, 3; 5, 4; 6, 1; 7, 5. 7; 8, 1. 3; 9, 2; 12, 2; 13, 1; 18, 8; 19, 1; 24, 2. 3; 25, 4. 5; 28, 6; 29, 1. 4; 31, 5; 33, 6; 34, 6; 36, 3. 4; 38, 1; 41, 4; 60, 2. 3; 62, 1; 64, 1. 6; 66, 4; 65, 2; 68, 1. 2. 3; 73, 3; 74, 2. 6; 75, 3. 4; 77, 2; 78, 3; 79, 1; 80, 4. 5; 81, 3. 4. 5; 82, 1—2. 3. 4; 84, 2. 3; 89, 3; 92, 3; 94, 1; 95, 4; 96, 1; 97, 1. 3; 98, 2; 100, 6; 101, 1. 3; 102, 4; 104, 4; 108, 4. 6; 109, 1; 110, 2; 113, 2; 114, 1; 117, 1; 118, 3; 119, 2. 3; 120, 2; 121, 1. 3; 122, 2; 124, 1; 126, 4; 129, 1. 2; 131, 2. 3; 134, 2; 135, 3; 136, 2. 3. 4; 137, 2; 138, 2; 139, 1; 141, 2; VI, 18, 6; 28, 3. 5; 29, 3; 32, 4; 33, 1; 34, 1; 39, 2—3; 40, 2; 41, 1. 4. 6; 42, 1. 3; 43, 3; 47, 2. 4; 48, 2. 6. 7; 50, 3; 52, 1. 4; 55, 2; 56, 2; 57, 5; 58, 1. 5; 62, 2; 63, 3. 5; 64, 1; 67, 1; 71, 4; 72, 2; 77, 1. 4; 86, 1; 88, 1; 96, 1. 2; 97, 1; 100, 2; 101, 5. 6. 7; 102, 1; 104, 1. 3; 106, 4; 108, 1; 109, 5; 110, 3; 114, 5. 6; 116, 1; 122, 3. 4; 123, 3; 127, 2; 128, 2; 136, 3; 137, 2. 3. 4; 145, 4; 146, 1. 2; 147, 2. 4; 150, 7; 151, 1; 152, 3; 153, 3; 154, 1. 4; 156, 5—7; 158, 4; 159, 2. 7; 161, 2. 6; 165, 3; 166, 2. 3; 167, 5; 168, 1; VII, 2, 1; 5, 6; 8, 3; 12, 1; 13, 3; 14, 1. 5. 6; 15, 2; 20, 8; 21, 1. 2; 22, 2; 26, 2; 28, 1; 28, 6—29, 3; 29, 7; 30, 1; 34, 2; 37, 1. 3. 4; 38, 1; 39, 1. 3; 41, 4. 5; 42, 4. 6. 8; 43, 3. 4; 47, 3; 48, 1. 2. 4; 49, 1. 2; 54, 4; 55, 3; 56, 1; 58, 3. 5; 59, 6; 60, 1; 61, 4; 69, 5. 6; 71, 4. 6; 78, 2; 81, 7; 83, 1; 85, 2. 5; 86, 2. 3; 87, 2; 100, 4. 5; 102, 2. 5; 104, 4; 105, 3; 107, 4. 5; 109, 2. 3; 143, 4.

dumnezei, IV, 150, 11; 146, 2; VII, 5, 6; 13, 1; 20, 4; 39, 2.

durere, VII, 63, 2; 78, 1; 96, 4.

Duris din Samos, istoric, I, 139, 4.

dușman, II, 102, 4; IV, 93, 3; VII, 69, 5. 6; 74, 5.

E

Eac, V, 58, 6; VI, 19, 6; 28, 5—6.

Eas, personaj de tragedie, II, 63, 4.

Eas, piesă a lui Sofocle, VI, 8, 6.

ebraic, VII, 129, 1.

echer, VII, 36, 2.

eclipsă, I, 65, 1.

Edem, II, 51, 4.

educație, VI, 158, 2.

Eete, tatăl Medeii, I, 76, 1.

Efes, I, 79, 1.

efesean, V, 45, 2—3.

efi, măsură la evrei, II, 51, 2.

Efor, istoric grec, I, 75, 1; 135, 1; 139, 4; 142, 1; 170, 3; VI, 24, 2.

Efraim, seminția lui —, I, 109, 6; 110, 2. 5; 111, 1; 114, 4.

egalitate, III, 6, 1.

Egeu, piesă a lui Euripide, VI, 11, 4.

Egialeu, regele Sicioniei, I, 102, 5.

Egiohu, supranumele lui Zeus, I, 108, 2.

Egipt, I, 11, 2; 30, 4; 62, 4; 66, 3; 69, 6; 75, 2; 76, 9; 102, 4; 113, 4; 120, 3; 121, 1; 122, 3; 142, 1; 151, 1. 2; 157, 2; 160, 4—5; II, 46, 2; 47, 1; IV, 103, 2; V, 41, 4; 53, 3; VI, 36, 1; 40, 2; 101, 2; 137, 2.

egiptean, I, 66, 1. 2; 68, 1. 3; 69, 1; 71, 4; 74, 2; 75, 2; 106, 6; 134, 1; 153, 3; 157, 1—2; 177, 2; 180, 1—5; III, 93, 1; V, 19, 3; 20, 3; 28, 6; 31, 5; 41, 1; 41, 2—43, 3; 44, 1; 45, 4; 113, 1; VI, 27, 2; 35, 1—37, 3; 57, 3; VII, 33, 8.

Eglom, judecător, I, 111, 1.

Eglom, regele moabitenilor, I, 109, 6.

Ehalia, VI, 25, 2.

Elami, tatăl profetului Samea, I, 114, 4.
Eleat, I, 62, 1; II, 18, 4; IV, 155, 3.
element, I, 52, 3; V, 106, 4.
Elen, I, 15, 4; 17, 2; 20, 1; 21, 3; 28, 3; 69, 3; 71, 3; 77, 2; 78, 2; 88, 4. 8; 136, 3—138, 3; 170, 2; 180, 1; II, 2, 1; 8, 4; 20, 1; 92, 3; III, 106, 2; IV, 1, 2. 3; V, 14, 1—16, 8; 18, 5; 19, 1; 21, 4; 34, 6; 45, 1; 65, 4; 67, 3; 69, 6; 70, 7; 84, 2; 98, 4; 102, 1; 107, 1; 115, 4; 133, 7; 134, 1. 2; 140, 1. 2; VI, 1, 4; 4, 2; 4, 3—27, 5; 28, 1. 2. 4; 29, 4; 32, 3; 39, 4; 40, 1. 2; 41, 7; 42, 3; 44, 1. 3; 47, 2; 55, 2; 58, 3; 60, 2; 62, 3; 63, 4; 67, 1. 2; 78, 5; 83, 3; 89, 2; 94, 2; 95, 4; 132, 1; 159, 2. 9; 161, 5; 163, 1; 164, 2. 4; 165, 3. 6; VII, 6, 3. 4; 11, 3; 22, 1; 31, 1. 4. 6; 32, 1—3; 48, 5; 52, 3; 84, 1; 89, 1; 92, 1; 111, 3.
Elena, eroină din Iliada, I, 137, 2. 3; II, 106, 4.
Eleusis, oraş în Atica, I, 103, 4; III, 17, 2.
Eli, preot şi judecător, I, 111, 3; 112, 3.
Elis, oraş în Grecia, I, 134, 2; VI, 15, 1.
Elisei profet, I, 115, 3. 5; 116, 2. 3; 117, 5; 135, 4; IV, 105, 4.
elocinţă I, 40, 1. 2.
emanaţie, V, 125, 2—126, 2.
Empedocle, filozof, I, 133, 2; III, 14, 2; IV, 13, 1; 150, 1; V, 15, 4; 18, 4; 48, 3; 85, 3; 103, 6; 122, 3; 140, 5; VI, 17, 4; 24, 3; 30, 1—3; 149, 1.
Empedotim din Siracuza, ghicitor, I, 133, 2.
encratiţi, eretici, I, 71, 5; 96, 1; VII, 108, 2.
Enea, eroul principal al Eneidei, I, 137, 4.
engolpion, V, 38, 2; 39, 1.
enigmă, V, 20, 1; 21, 4; 24, 2; VI, 130, 1.
Enoh, patriarh, II, 70, 3; IV, 105, 3.
Enone, femeie îndumnezeită în Troia, I, 134, 1.
entihiţi, eretici, VII, 108, 2.
Eol, zeul vînătorilor, I, 73, 4. 6.
Epicur, filozof, I, 1, 2; 64, 4; 67, 1; 80, 2; II, 16, 3; 119, 3. 4; 127, 1; 128, 1; 130, 9; 138, 4; IV, 69, 2; 143, 6; V, 90, 2; 117, 1; VI, 24, 8. 10; 27, 4.
epicurieni, adepţii lui Epicur, V, 58, 1; 138, 2.
Epidaur, oraş în Grecia, V, 13, 3.
Epifane, eretic, III, 5, 2—3; 6, 1—9, 3.
Epigene, scriitor, I, 131, 5; V, 49, 3.
Epigene din Tespia, ghicitor, I, 132, 3.
Epiharm, poet, I, 64, 2; II, 24, 4; IV, 8, 3; 45, 3; 167, 2; V, 100, 6; 118, 1; VI, 8, 3; 13, 3; 21, 6; VII, 27, 5.
epilepsie, VII, 33, 4.
Epimenide Cretanul, socotit unul din cei şapte înţelepţi, I, 59, 2; 133, 2; VI, 31, 4.
Epimeteu, fratele lui Prometeu, I, 103, 2; V, 58, 6.
Epinomis, dialogul lui Platon, I, 166, 1; III, 20, 3; V, 7, 6.
episcop, III, 79, 6; 108, 2; VI, 107, 2.
epistolă, III, 86, 1.
Epistola sobornică a tuturor apostolilor, IV, 97, 3.
Epistola către Romani a lui Pavel, II, 29, 3; 134, 3; III, 39, 1; 75, 3; 76, 1; IV, 9, 1; V, 26, 5.
Epistola I către Corinteni a lui Pavel, II, 136, 5; VII, 84, 3.
Epistola II către Corinteni a lui Pavel, IV, 100, 1.
Epistola către Efeseni a lui Pavel, IV, 64, 1.
Epistola către Coloseni a lui Pavel, I, 15, 5; IV, 65, 1.
Epistolele către Timotei ale lui Pavel, III, 53, 4.
Epistola către Tit a lui Pavel, I, 59, 2.
Epistola către Evrei a lui Pavel, V, 62, 2.
Epistola I a lui Ioan, III, 32, 2.
Epistola lui Clement Romanul către Corinteni, I, 38, 8; IV, 105, 1; 110, 2; V, 80, 1; VI, 65, 3.
Epistola către Erast şi Corisc a lui Platon, V, 102, 3.
Epistola cea mare a lui Platon, V, 77, 1.
Epistolele lui Platon, V, 65, 1.
Er, fiul lui Armenie, V, 58, 6; 103, 2. 3.
Erast, epistola către — a lui Platon, V, 102, 3.
Eratostene din Cirena, matematecian, astronom, filozof, gramatic, I, 78, 3; 117, 7; 138, 1—3; 139, 4; IV, 56, 1.
Erehteu, piesă a lui Euripide, VI, 7, 2.
eretici, II, 34, 4; 35, 1; 52, 6; III, 29, 1—3; 40, 1—44, 5; 45, 1—56, 3; 61, 1—62, 3; 66, 1; 76, 3; 78, 4; 80, 3; 81, 6; 87, 1; 90, 4—5; 98, 5; 100, 5—6; 104, 1—2; 105, 1. 2; 109, 2; IV, 16, 3; 17, 1—4; 18, 1; 93, 1; 147, 1; VI, 83, 1; VII, 41, 2. 3; 92, 7; 94, 4; 96, 2—4. 5; 97, 1—105, 6; 98, 2. 4; 99, 2. 3. 4. 5; 100, 3. 5; 101, 1. 2; 102, 2—6; 103, 1—7; 105, 5; 106, 1. 2. 3; 107, 2. 4; 109, 1—6.
erezie, I, 44, 2; 95, 6. 7; 99, 4; II, 67, 4; 79, 3; III, 71, 2; 73, 4; 80, 2; 91, 1; IV, 2, 2; 170, 2; VI, 67, 2; VII, 41, 1; 89, 1—92, 7; 93, 4; 94, 3; 95, 1. 2; 98, 5; 100, 7; 106, 4; 108, 1. 2.
Erifila, soţia lui Amfiarau, regele Argosului, II, 64, 1; VI, 10, 3.
Eritrea, regiune în Africa orientală, I, 108, 3; 132, 3.
Eros, zeul dragostei, VI, 14, 7.
Erosu, oraş în Lesbos, I, 77, 1.
Eshil, poet tragic, IV, 45, 1; 49, 2; V, 5, 1; 27, 6; 114, 4; 131, 1. 4; VI, 7, 6.
Eshine, orator atenian, VI, 20, 6.
Esop, fabulist, VII, 33, 3.
Estera, eroină evreică, IV, 119, 1—2; 123, 2.

eta, literă din alfabetul grec, VI, 84, 3.
eterodox, IV, 2, 3; 3, 3.
Etica, scriere a lui Ahaic, IV, 56, 2.
etiopieni, IV, 56, 1; VII, 22, 1.
etolieni, VII, 23, 2—3.
Eubeea, I, 117, 5.
Eubul, poet comic, VII, 30, 4. 5.
Eudem din Naxos, filozof peripatetician, I, 65, 1; VI, 26, 8.
Eudox Cnidianul, filozof şi matematician, I, 69, 1.
Euforion, poet, I, 117, 9; IV, 24, 2; V, 31, 4; 47, 2; 50, 3.
Euforion, tatăl lui Eshil, V, 114, 4.
Eufrat, rîu, I, 120, 3.
Eugamon din Cirena, VI, 25, 2.
Euharistie, I, 5, 1; 96, 2; IV, 161, 3.
Eumel din Corint, I, 131, 8; VI, 11, 1; 26, 7.
Eumolp, poet şi legislator, I, 103, 4.
Eunomia, fiica zeiţei Temis, V, 136, 5.
Eupolem, istoric, I, 141, 4; 153, 4.
Euripide, poet tragic, I, 40, 3; 73, 5; 134, 1; 163, 5; III, 16, 2; IV, 24, 3; 53, 3; 63, 2—4; 125, 1—3; 172, 1; V, 70, 1—6; 75, 1; 114, 1—2; 137,2; VI, 7, 2. 5. 7; 8, 2. 4. 5; 9, 1. 6; 10, 2. 4. 6; 11, 3. 4; 12, 2. 4; 13, 4. 8; 14, 1. 8; 16, 5; 18, 1. 2. 7; 22, 2; 24, 4. 6. 7.
Europ, regele Sicioniei, I, 102, 5.
Europa, sora lui Cadmos, I, 103, 3.
Europa, continent, I, 59, 1.
Europia, poem, I, 164, 3.
Euristrat, tatăl lui Anaximene, I, 63, 2.
Eurisos, filozof pitagoreean, V, 29, 1.
Eudidem, dialogul lui Platon, II, 18, 2.
Eutimene, geograf şi navigator, I, 117, 4.
Eva, III, 74, 3; 94, 1; 80, 2; 81, 5; 94, 1; 100, 7; 102, 4.
Evandru, fiul sibilei italiene, I, 108, 3.
Evanghelie, I, 174, 3; II, 29, 3; 59, 3; 73, 1; 147, 2—4; III, 8, 4. 5; 49, 1; 53, 3; 66, 1; 70, 3; 76, 1; 82, 2; 83, 4; 86, 1; 93, 1; 99, 3; 103, 1; IV, 2, 2; 4, 1. 2; 15, 4. 5; 97, 4; 130, 2. 3. 4; 134, 3; 159, 1; V, 31, 1; 63, 7; 80, 7; VI, 44, 1; 47, 1; 87, 2; 88, 5; 106, 1; 107, 2; 114, 3. 6; 164, 4; VII, 14, 2; 72, 5—6; 76, 1. 4; 85, 4; 86, 3; 87, 2. 4; 88, 6; 95, 3.
Evanghelia după Ebrei, II, 45, 5.
evanghelişti, IV, 132, 1.
Evenet, arhonte al Atenei, I, 139, 4.
evlavie, I, 27, 1—3; 28, 1; II, 32, 4; 33, 2; 78, 1. 2; 86, 4.
evreu, I, 10, 2; 21, 3; 28, 3; 101, 1; 109, 1—6; 113, 4; 136, 1; 151, 2; 155, 2; 156, 3; 157, 1—2; 161, 3; II, 47, 2; 83, 3—4; 84, 2; III, 8, 6; IV, 134, 4; V, 19, 3; 28, 6; 68, 3; 74, 4; 107, 1; VI, 46, 2; 62, 2; 95, 4; 130, 3.
exadă, V, 93, 4.
Execest, tiranul Fociei, I, 133, 4.
exerciţiu, I, 12, 2; IV, 124, 1; 132, 1; VI, 9, 2; 91, 2; 149, 5; 157, 2; 160, 4; VII, 13, 3; 33, 6; 46, 7. 9; 48, 6; 56, 2; 61, 1; 62, 7; 64, 6; 71, 1; 72, 1; 102, 1.
existenţă, VI, 69, 3; 138, 2. 4; VII, 7,4.
experienţă, II, 76, 3; VI, 91, 2; VII, 76, 3.
Ezdra, I, 124, 1; 126, 1; 149, 3; III, 100, 3.
Ezechia, rege, I, 119, 2. 3; 120, 1.
Ezechiel, poetul tragediilor iudaice, I, 155, 1—156, 2.

F

facerea de bine, VI, 64, 1.
facerea de copii, III, 81, 4, 5; 86, 1; 96, 2; 98, 5; 103, 1; IV, 147, 1.
facerea lumii, V, 101, 4; VI, 138, 6; 139, 2; VII, 43, 4.
Faguri, titlul unei antologii, VI, 2, 1.
Faler, portul Atenei, I, 148, 1.
famen, III, 1, 1—4; 51, 1; 79, 3—5; 91, 1, 2; 97, 4; 98, 1, 2; 99, 1, 4; 105, 1.
Famia , istoric, I, 131, 6; 139, 4.
Fanocle, poet, VI, 23, 7.
Fanotea, creatoarea hexametrului, I, 80, 3.
faptă, I, 45, 5—46, 4; 48, 4; II, 60, 1—7; IV, 99, 2; V, 86, 1; VI, 51, 2; 99, 5; 103, 2; 108, 4; 111, 3; 137, 1; 158, 4; VII, 21, 4, 7; 59, 5; 74, 2; 79, 1; 82, 7.
Faptele Apostolilor, I, 50, 6; 91, 2; 153, 3; 154, 1; IV, 97, 3; V, 75, 4; 82, 4; VI, 63, 5; 165, 1.
Faraon, I, 155, 2.
fariseu, VI, 59, 2; 164, 2.
Faroneu, regele Argosului, I, 102, 5, 6.
făcător, V, 78, 1; 92, 3.
făgăduinţă, II, 136, 6; IV, 29, 4; VI, 28, 3; 98, 3.
făptură, III, 85, 1.
Fecioara, (Maica Domnului), III, 102, 1; VI, 127, 1.
fecioară, V, 17, 3; VII, 72, 5—6.
Fecioria Maicii Domnului, VII, 93, 7.
Fedon, dialogul lui Platon, I, 66, 3; III, 17, 5; 19, 1; IV, 44, 3; 144, 2.
Fedra, soţia lui Tezeu, II, 64, 1.
Fedru, dialogul lui Platon, I, 68, 3; II, 22, 1; V, 14, 2; 16, 3; 93, 1; 95, 3; 97, 2.
femeie, I, 72, 3; II, 61, 4; III, 8, 1—9; 3; 10, 2; 11, 1; 53, 1—4; 64, 3; 65, 1; 82, 3; IV, 5, 3—4; 58, 2; 59, 1—67, 4; 67, 1—68, 5; 108, 3; 116, 1—2; 118, 1—129, 5; 124, 1; 126, 5; VI, 5, 3—4; 26, 4; VII, 61, 2; 93, 4.
Femie, cîntăreţ la peţitori, I, 131, 2.
Femonoe, sibilă, I, 107, 4; 134, 4.
Fenicia, I, 62, 3; 103, 3; 114, 2; 117, 6; 119, 5.
fenician, I, 66, 2; 75, 1; 114, 2; 122, 1; 153, 4.

Fenicianul, piesa lui Euripide, VI, 18, 2.
Fenicienele, piesă a lui Euripide, I, 40, 3.
Fenomene, scriere a lui Aratos, I, 91, 5; V, 101, 2.
Ferechide din Siros, unul din cei şapte înţelepţi, I, 59, 5; 61, 4; 62, 4; 107, 5; V, 44, 2—4; 50, 3; VI, 9, 4; 53, 5; 57, 3.
Ferecrate, poet comic, VII, 30, 3.
fericire, I, 97, 2; 158, 2; II, 100, 3; 127, 1, 3; 128, 5; 131, 1, 4, 5; 133, 4, 5, 6, 7; IV, 25, 1—41, 4; VII, 100, 3.
Feton, fiul zeului Soare, I, 103, 2; 136, 4; V, 53, 1.
Fetus, VI, 139, 1.
fiară, VI, 50, 5, 6.
Fidia, personaj dintr-o poezie a lui Menandru, VII, 27, 1.
fier, I, 12, 2; VII, 52, 3.
fiinţă, II, 51, 5.
File, citadelă în Atica, I, 163, 1.
Filemon, poet comic, V, 128, 1; VI, 23, 5; 26, 6; VII, 25, 4.
Fililie, poet comic, V, 46, 6.
Filin, istoric, VI, 20, 8.
Filip, arhonte în Atena, I, 127, 1.
Filip, regele Macedoniei, I, 117, 8; 138, 3.
Filip, apostol, III, 25, 3—4; 52, 5; IV, 71, 3.
filipeni, IV, 92, 4.
Filist, istoric, VI, 8, 9.
filisteni, I, 111, 2.
Filohor, istoric, I, 117, 1; 134, 4; VI, 26, 8.
Filolau, filozof pitagorean, III, 17, 1.
Filon Dialecticianul, IV, 121, 5.
Filon cel Bătrîn, I, 141, 3.
Filon Iudeul, I, 31, 1; 72, 4; 153, 2; II, 100, 3.
Filostefan, gramatician, I, 77, 1.
Filotera, sora regelui Ptolomeu II, IV, 120, 1.
filozof, I, 26, 4; 53, 2; 57, 2; 87, 1, 2; 88, 1; 101, 1; II, 1, 1; 45, 3; 119, 3; III, 22, 1; IV, 9, 1; 28, 3; 50, 1; V, 10, 1; 15, 3; 25, 3; 92, 1; 99, 4; 105, 1; 122, 4; 134, 1; VI, 5, 1; 35, 1; 39, 1; 53, 4; 55, 2; 56, 1; 59, 3; 65, 1; 78, 3; 118, 1; 148, 1; 149, 1; 151, 2; 154, 1, 2; 166, 2; 167, 2; VII, 1, 1, 2; 41, 2; 73, 6.
filozofie, I, 7, 3; 18, 2, 3, 4; 19, 1—4; 20, 1—2; 21, 2; 28, 1, 2—3; 29, 10; 30, 1, 2; 32, 4; 37, 1, 6; 43, 1, 4; 44, 2, 4; 50, 6; 57, 6; 58, 3; 66, 2; 71, 3; 80, 5; 81, 4; 87, 1; 91, 1; 93, 3—4; 95, 5; 97, 1; 99, 1—100, 2; 176, 1; 177, 1—3; II, 1, 2; 5, 1; 45, 4, 5; IV, 1, 2; 9, 4; 69, 2—4; V, 9, 4; 15, 3; 27, 1; 29, 5; 51, 1; 56, 1; 57, 4; 58, 6; 67, 2; 79, 2; 85, 4; 87, 1; 89, 1; 90, 4; 92, 5; 93, 4; 95, 1; 96, 5; 97, 7; 140, 2; VI, 16, 1; 35, 2; 38, 1; 42, 1, 2; 44, 1; 45, 5; 54, 1; 55, 1, 3; 62, 1; 65, 6; 66, 1, 5; 67, 1, 2; 68, 1; 83, 2; 91, 1; 93, 1; 94, 3, 5; 96, 2; 110, 3; 123, 2; 149, 2; 150, 5; 153, 1, 2; 156, 3; 159, 1, 6, 7, 8, 9; 160, 1; 162, 2, 5; 167, 4; VII, 2, 2; 3, 2; 6, 4; 11, 1, 2, 3; 20, 2.
Fito, sibilă, I, 132, 3.
fiu, III, 78, 3; IV, 26, 5; VI, 60, 3; 146, 2.
Fiul (Fiul lui Dumnezeu), I, 23, 2; 55, 1; 88, 5; 91, 5; 92, 2; 97, 4; 98, 4; 158, 2; 178, 2; II, 11, 2; 22, 6; 25, 3; 29, 2; 44, 1—3; 49, 4, 5; 134, 2; III, 52, 4; 68, 3; 77, 2; 83, 4; 106, 4; IV, 35, 2; 41, 3; 46, 1; 92, 1; 132, 1; 141, 3—4; 156, 1, 2; V, 1, 2, 3, 4; 12, 2; 34, 1; 38, 7; 66, 5; 66, 5; 70, 2; 84, 2, 3; 85, 1, 2; 103, 1; 136, 3; VI, 39, 3, 4; 43, 1; 57, 4—58, 3; 70, 2; 122, 1, 2; 123, 1, 2; 127, 1; 132, 4; 145, 5; 146, 2; 161, 6; VII, 2, 2, 3; 5, 3—9, 3; 12, 1; 20, 4; 58, 4; 109, 2, 3.
Flius, oraş în Argos, IV, 122, 2; V, 11, 5.
foc, I, 52, 4; V, 9, 4, 5; 90, 4; 100, 4; 103, 6; 105, 1; 122, 1; VI, 17, 3; 149, 2; VII, 34, 4.
Focia, oraş în Asia Mică I, 132, 3.
Focilide, poet, V, 127, 4.
Forbas, erou, I, 103, 2.
Formion Lacedemonianul, ghicitor, I, 133, 2.
Foroneu, primul om, I, 103, 1.
Foronis, poem, I, 102, 6; 164, 2.
Fosfor, zeiţă, I, 163, 2.
frate, II, 41, 2; 84, 4; V, 53, 3; 98, 1.
frică, II, 1, 1; 30, 3—4; 31, 1, 2; 32, 1—4; 33, 2; 35, 5; 40, 1—2; 41, 1; 53, 2, 4; 55, 5; 71, 4; 84, 2; 125, 3; III, 62, 3; 74, 1; IV, 9, 5; 29, 4; VI, 98, 3; VII, 69, 8; 79, 1.
Frigia, I, 76, 5; 103, 5.
frigian, I, 66, 1; 74, 3, 4, 6; 76, 6; 108, 1; 143, 7; IV, 93, 1; V, 46, 4; VII, 108, 2.
Ftiotida, ţinut în Tesalia, I, 102. 3.
furt, VII, 147, 3.
furtună, VI, 31, 1.

G

Gad, profet, I, 112, 3; 135, 3.
galateni, I, 70, 1; III, 99, 2.
Galba, împărat roman, I, 126, 3; 144, 2, 4; 146, 5, 9.
Galeu, ghicitor, I, 134, 3.
Gali, I, 71, 4.
Ganimede, iubitul lui Zeus, I, 136, 5.
generozitate, VII, 18, 1.
geografie, VI, 36, 1.
geometrie, I, 29, 10; 43, 4; VI, 56, 1; 65, 6; 86, 1—87, 4; 90, 4; 93, 1, 4.
germani, I, 72, 3.
Germanie Claudie Cezar, I, 139, 5.

Get Hober, I, 118, 1.
geți, I, 68, 1; IV, 57, 2.
Ghedeon, judecător, I, 110, 4; II, 13, 1.
gheenă, V, 91, 2.
Giges, tiran, I, 117, 9.
gimnastică, I, 44, 2; VI, 160, 4.
gimnosofiști, filozofi indieni, I, 71, 4; III, 60, 4; IV, 17, 3; VI, 38, 2—12.
gînd, VI, 157, 4; VII, 43, 1, 4.
gîndire, V, 67, 2; VI, 4, 3; 137, 1; 157, 1; VII, 93, 2.
glas, VI, 33, 4; 34, 1, 2, 3; VII, 43, 5.
Glauc, întemeietorul jocurilor istmice, I, 137, 1.
Glauc Spartanul, VI, 23, 1.
Glaucia, interpretul lui Petru, VII, 106, 4.
gnostic, I, 44, 2, 3; 49, 1; 58, 2; 99, 1; II, 31, 3; 46, 1; 50, 2; 51, 1, 3; 52, 4, 7; 53, 2; 80, 3; 83, 1; 97, 1; 103, 1—104, 3; 120, 1—2; 125, 4; 135, 3; III, 69, 1—4; 83, 4; IV, 3, 1, 2, 3; 8, 7; 9, 2; 12, 5; 13, 1—3; 14, 1—2; 15, 4; 17, 4; 18, 1—3; 19, 2; 22, 1; 29, 3; 32, 1; 35, 1; 40, 1; 52, 2—3; 54, 2; 55, 1; 58, 1; 67, 1; 75, 2; 96, 2; 101, 1; 104, 7; 105, 1—4; 107, 4, 6; 112, 3; 114, 1; 130, 1, 3, 4, 5; 131, 1—7; 134, 1; 135, 1—4; 136, 1, 4; 137, 1, 3; 138, 1, 3, 5; 139, 2; 146, 2; 147, 1; 148, 1—2; 149, 8; 152, 2, 3; 159, 2; 163, 3; 165, 2, 4; 168, 1; 169, 1; 170, 4; 171, 3; V, 1, 4, 5; 26, 1, 4, 5; 39, 4—40, 1; 54, 4; 57, 1; 63, 2; 67, 4; 74, 4; 83, 3; VI, 1, 1, 3; 60, 1, 3; 61, 1, 2; 62, 1; 65, 1; 68, 2, 3; 70, 2, 4; 71, 1, 3; 71, 4—76, 4; 77, 1, 2, 3, 4; 78, 1, 5, 6; 79, 1, 2; 80, 1—81, 6; 82, 1, 4; 83, 1; 91, 3; 93, 2; 97, 1, 2, 3; 100, 1, 2, 3; 101, 3; 102, 1, 4, 5; 103, 5; 104, 1, 2; 105, 1; 106, 1, 2; 107, 2, 3; 108, 1; 110, 1, 2; 111, 3; 113, 3, 4; 115, 1, 3, 5; 116, 2, 3; 118, 2; 131, 1, 3; 132, 4; 133, 1—148, 6; 150, 3, 4; 158, 2; 161, 1; 162, 1; 164, 2; 168, 4; VII, 1, 1; 2, 1, 2; 3, 1, 3, 4, 5, 6; 4, 1, 2, 3; 5, 1, 2; 13, 1, 2, 3, 4; 16, 1, 3, 4, 5, 6; 17, 1, 4; 18, 1; 18, 2—19, 2; 20, 3, 4, 5; 22, 2; 29, 5, 6; 33, 6; 35, 3—4; 35, 5, 7; 36, 2, 3—5; 38, 4; 39, 5; 40, 2, 3; 41, 3, 4, 6, 7; 42, 2—3; 44, 3—5, 6—7; 44, 8—45, 1; 45, 2, 3, 4; 46, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9; 47, 1, 3, 5—6, 7; 48, 1, 2, 3, 6; 49, 1, 3, 4, 6, 7, 8; 50, 1—51, 8; 52, 3; 53, 1, 2, 5, 6; 54, 1, 2; 56, 2; 56, 4—57, 2; 57, 5; 58, 3; 59, 2—4, 6; 60, 1—2, 3,4; 61, 1, 2, 5; 62, 1, 2, 3, 5, 6, 7; 63, 1, 2; 64, 4, 5, 6, 7; 65, 1—6; 66, 4—67, 4; 67, 5—8; 68, 1, 3, 4, 5; 69, 1, 2, 3, 6, 7; 70, 5, 6—8; 71, 3, 5; 72, 4, 5; 73, 1, 2; 74, 1, 3, 5, 6, 9; 75, 1, 2, 3; 76, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 77, 1, 2—3, 4, 5, 6; 78; 1, 2, 3, 4, 5, 6; 79, 1, 3, 4, 5; 80, 1, 2, 3, 4, 6, 8; 81, 1, 3, 4—7; 82, 2, 5, 7; 83, 1, 2, 5, 6, 7; 83, 1, 2, 3, 4; 84, 1, 2; 94, 3—88, 7; 94, 3; 95, 9; 100, 3; 102, 2; 104, 1, 2.
gnoză, I, 4, 3; 15, 2; 20, 3; 27, 3; 31, 5; 60, 3; II, 16, 2; 31, 1, 3; 35, 4; 45, 1, 2, 4; 47, 4; 48, 1, 2; 49, 3—4; 51, 1, 5; 52, 2, 5; 54, 1, 2; 76, 3; III, 26, 3; 70, 3; IV, 12, 2; 15, 5; 18, 1—3; 31, 4; 39, 1, 2; 109, 3; 110, 2, 3; 134, 3, 136, 1, 5; 139, 1, 2—3; 145, 2; V, 1, 2; 54, 2; 61, 2, 3; 62, 1; 63, 4; 69, 6; 70, 1; 73, 2; VI, 2, 3, 4; 3, 1—2; 61, 1, 3; 68, 3; 69, 2; 74, 1; 78, 4; 96, 4; 98, 3; 99, 1, 3; 107, 2; 109, 2; 118, 1; 121, 3, 4; 131, 4; 135, 4; 146, 2, 3; 150, 3; 152, 1; 164, 3, 4; 165, 1; VII, 12, 4; 41, 3; 47, 2; 55, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 56, 1, 2, 3, 7; 57, 3, 4; 59, 2—4; 63, 1, 2; 71, 2; 72, 4; 77, 2; 78, 4, 6; 79, 2; 82, 7; 83, 5; 90, 5; 91, 5; 92, 3; 95, 3; 102, 1; 103, 6; 104, 3; 105, 1; 110, 4.
Gorgia Leontinul, istoric, I, 51, 3; VI, 26, 8.
Gorgia, dialogul lui Platon, III, 21, 2; V, 58, 6.
Gorgo, căţeaua cretană, IV, 62, 3.
Gorgona, monstru, II, 122, 2.
Gotolia, regină, I, 116, 1, 2.
Gotoniel, judecător, I, 109, 5.
gramatică, I, 29, 10; 43, 4.
grec, I, 24, 1; 71, 3; 72, 4, 5; 87, 7; 142, 4; 153, 4; 160, 2—3; 170, 4; II, 2, 4; IV, 14, 4; VI, 129, 2; VII, 22, 1.
Grecia, I, 11, 2; 66, 1; 72, 5; 102, 4, 5; 158, 4; V, 132, 1; VI, 28, 4; 29, 5; 167, 3.
greier, V, 27, 4.
greşeală, II, 64, 3—4.
grindină, VI, 31, 1.

H

Hades, conducător al celor de dedesubt, II, 124, 13; V, 70, 5.
Hades, infern, V, 103, 3; 125, 1.
haină, -na care merge pînă la călcîie a arhiereului, V, 37, 1—4; 39, 2.
Halchis, oraş în Grecia, IV, 24, 2.
haldeu, I, 66, 2; 68, 1; 71, 4; 74, 2; 121, 4; 151, 1; 153, 3; V, 123, 2; VI, 143, 1.
Haleb, fratele mai mic al lui Gotoniel, I, 109, 5; VI, 132, 2.
Halicarnes, oraş în Asia Mică, I, 102, 1; VI, 25, 2.
Hern, fiul lui Noe, VI, 53, 5.
Hameleon, filozof peripatetic, I, 60, 3; 170, 3.
Hanaan, pămîntul —, I, 110, 1; II, 46, 2; 47, 1; 103, 2.

Hanaan, tatăl profetului minorului Sodechia, I, 115, 2.
har, III, 105, 1; IV, 11, 3; 112, 4; V, 7, 2; 8, 7; 71, 5; 82, 4; 83, 1; VI, 155, 4; 166, 3; VII, 55, 6
Haran, tatăl lui Bedan, I, 110, 5.
Haridem, instructor de război, VII, 101, 4.
Haril, regele Spartei, I, 117, 10.
harismă, V, 26, 5.
Harmide, dialogul lui Platon, I, 68, 3.
Harmodie, IV, 120, 2.
hazard, V, 90, 2.
Hebron Zabulonitul, judecător, I, 111, 1.
Hebron, oraş în Iuda, I, 112, 3.
Hecateu, filozof, II, 130, 5; V, 113, 1; VI, 26, 8.
Hector, erou troian, I, 83, 1.
Hefaistos, zeu, V, 100, 3; 101, 4; VI, 9, 3.
Hegesia, arhontele Atenei, I, 139, 5.
Hegesibul, tatăl lui Anaxagora, I, 63, 2; 78, 4.
Hegesin, filozof platonician, I, 63, 6.
Helanic, istoric grec, I, 72, 2; 104, 2; 131, 6; VI, 26, 8.
Helchia, preot, tatăl lui Ieremia, I, 120, 2.
Helen, supranumit Deucalion, fiul lui Zeus, VI, 130, 3.
Helenos, om îndumnezeit în Troia, I, 134, 1.
Helicon, munţi, I, 70, 3; VI, 2, 1; 28, 5.
Heliopole, oraş în Egipt, I, 69, 1.
Hematiţi, eretici, VII, 108, 2.
Hen, oraş în Laconia sau Oeta, I, 59, 5.
Henefre, regele Egiptului, I, 154, 2—3.
Hera, zeiţă, I, 164, 2; V, 27, 5.
Heracle, erou, I, 73, 2; 104, 3; 105, 2, 3; 107, 2, 4; 131, 2; 137, 2—3; 158, 3; III, 60, 2; V, 103, 4—5.
Heracle, un oarecare, VII, 26, 1.
Heraclea, oraş în Pont, I, 170, 3.
Heraclea, lucrare a lui Pisin din Lindos, VI, 25, 2.
Heracleodor, filozof, V, 31, 3.
Heracleon, eretic, IV, 71, 1—73, 5.
Heraclide Ponticul, filozof, I, 108, 3; II, 130, 3.
Heraclit, filozof, I, 65, 4; 70, 3; 93, 2; 129, 4; II, 8, 1—2; 17, 4; 24, 5; 130, 2; III, 14, 1; 21, 1; IV, 4, 2; 9, 3; 10, 1; 16, 1; 49, 3; 50, 2; 141, 2; 144, 3; V, 50, 2; 88, 5; 104, 1—5; 105, 2; 111, 7; 115, 1; 140, 6; VI, 17, 2; 27, 1.
heraclizi, descendenţi din Heracle, I, 117, 6; 134, 2; 137, 4; 138, 1; 139, 3.
Heril, filozof stoic, II, 129, 7.
Herma, I, 85, 4; 181, 1; VI, 46, 5; 131, 2.
Hermes, zeu, I, 68, 3; 105, 5; 134, 1; VI, 35, 4; 37, 3; 132, 1; VII, 75, 2.
Hermiona, port în Agrolida, I, 78, 5.
Hermip din Berit, filozof, I, 73, 3; VI, 145, 2.
Herodor, biograf, I, 73, 2.
Herodot, istoric, I, 82, 3; 85, 1; 75, 1; 127, 3; VI, 10, 4; 23, 1.
Herofila, sibila din Eritreea, I, 108, 3.
Heruvimi, V, 35, 7; 36, 3, 4.
Hesiod, poet, I, 25, 2; 36, 2; 61, 2; 75, 4; 105, 5; 107, 5; 117, 4, 5; 181, 5; V, 24, 1; 100, 3; 107, 2; 112, 3; 129, 5, 6; 130, 1; VI, 12, 1; 13, 1; 26, 3, 7; VII, 31, 3.
Hiacintide, fiicele lui Hiscint, erou laconian, IV, 121, 1.
hieratic, VI, 37, 2.
hieroglific, VI, 36, 1.
Hierogramaticul, VI, 36, 1.
Hieron, tiranul Siciliei, I, 64, 2.
Hilon Lacedemonianul, unul din cei şapte înţelepţi, I, 59, 1; 60, 3; 61, 1; VI, 21, 5.
Himera, oraş în Sicilia, I, 78, 5; III, 50, 4.
Hios, insulă în Marea Egee, I, 64, 4; 117, 4; 131, 4.
Hiparh, fiul lui Pisistrate, IV, 120, 2; V, 57, 3.
Hiparhia din Maronia, filozoafă cinică, IV, 121, 5.
Hipas, filozof, I, 52, 4.
Hiperide, orator atenian, VI, 18, 3, 8.
hiperboreeni, I, 72, 2; IV, 172, 3.
Hiperon, mare meşter tirian, I, 130, 3.
Hipia din Elis, sofist, VI, 15, 1—2.
Hipia, trădătorul atenienilor, I, 162, 2—3.
Hipo, fiica centaurului Hiron, I, 73, 4, 5; 132, 3.
Hipobot, scriitor, I, 62, 2.
Hipocrate din Cos, medic, II, 126, 4; VI, 22, 1.
Hipodam Pitagorianul, II, 102, 1.
Hipon, piesă a lui Sofocle, VI, 10, 9.
Hiponax, poet grec, I, 1, 2; 79, 1.
Hiron, centaur, I, 73, 3, 4; 132, 3.
Histaspe, înţelept persan, identificat cu tatăl lui Darius, I, 127, 2; VI, 43, 1.
Homer, I, 25, 1; 61, 2; 66, 1; 103, 3; 104, 3; 107, 5; 117, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; 157, 2; II, 102, 4; 143, 1; III, 14, 3; IV, 123, 1; 133, 2; 155, 3; V, 2, 2; 24, 1; 99, 5; 100, 5; 101, 4; 107, 3; 116, 1,2, 4; 117, 1, 2; 130, 2; VI, 5 4, 6, 8, 9; 7, 1, 4; 9, 3, 5; 12, 3; 21 3; 22, 3; 26, 1, 2; 151, 5; VII, 100, 4
Honufis, învăţat egiptean, I, 69, 1.
horă, VII, 49, 4.
Hore, slujitoarele zeilor, V, 137, 1.
Horeb, munte, VI, 41, 5.
horoscop, VI, 35, 4.
Hrisip, filozof stoic, I, 64, 1; VII, 100, 4
Hrisip, piesă de Euripide, VI, 24, 4.
Hristos, I, 3, 3; 38, 7; 53, 1; 85, 5; 87 5, 6; 88, 8; 126, 2; 136, 2; 147, 6; 16 4; 169, 1—2; II, 18, 3; 35, 2; 42, 5 47, 3; 136, 1, 5; III, 25, 4; 28, 2, 4 34, 2; 36, 2; 43, 3, 4; 46, 4; 48, 2

58, 2; 62, 2; 70, 3; 74, 1, 3; 78, 2; 79, 2; 94, 1; 99, 2, 3; 106, 4; 108, 1; IV, 11, 3; 14, 1; 33, 3; 35, 1; 45, 5, 6; 46, 2, 3; 47, 4; 51, 1; 54, 4; 58, 2; 64, 1, 2; 65, 4; 73, 1; 74, 3; 91, 1—4; 92, 2, 3, 5; 95, 3; 96, 2; 103, 2; 105, 2, 4; 109, 1; 111, 1; 113, 5; 130, 3; 134, 4; 172, 2; V, 15, 3; 25, 5; 26, 1; 30, 4; 38, 1, 2; 55, 3; 57, 5; 61, 1, 2, 3, 4; 64, 5; 66, 5; 70, 3; 79, 1; VI, 48, 2; 61, 1; 62, 3; 64, 3; 117, 1; 120, 1; 123, 3; 128, 1; 149, 5; VII, 55, 5.
Husahar, regele Mesopotamiei, I, 109, 4-5.

I

Iabim, regele Hanaanului, I, 110, 1, 2.
Iacov, patriarh, I, 31, 4; 135, 3; 142, 1; II, 20, 2; 99, 3; III, 86, 1; 100, 3; V, 63, 3; 60, 3; VII, 58, 2, 3.
Iacov, apostol, I, 11, 3; VI, 68, 2.
iad, VI, 44, 5; 45, 1, 5; 46, 2, 4; 47, 3; 48, 3; 49, 3; 64, 5.
Iambi, lucrare a lui Calimah, V, 48, 5.
Iamizi, descendenţii lui Iamos, I, 134, 2.
Iamos, ghicitor, I, 134, 2.
Iason, conducătorul argonauţilor, I, 105, 2.
Iaue, nume tainic format din 4 litere, V, 34, 5.
Iberia, IV, 62, 2.
Ibis, pasăre, I, 43, 1, 2, 3.
Icaria, insulă în Mareea Egee, I, 79, 1.
Icarie, soţul Fanoteii, I, 80, 3.
Ida, munte, I, 136, 5.
Idantura, regele sciţilor, V, 44, 2.
idee, V, 19, 1; VII, 92, 7.
idei, dactilii idei, I, 73, 1; 75, 4; 136, 5.
Idmon, ghicitor, praticipant la expediţia argonauţilor, I, 134, 4.
idol, II, 78, 3; III, 48, 2; VI, 163, 1; 164, 2; VII, 90, 4.
idololatrie, II, 116, 4; III, 89, 1; V, 111, 1; 128, 1; VI, 44, 3; 147, 1; VII, 32, 6; 75, 3.
Iebla, tatăl profetului Mihea, I, 115, 1.
Ieftae Galaaditul, judecător, I, 111, 1; II, 13, 1.
Iehonia, rege, I, 121, 1.
ierarhie, VII, 9, 2—3.
Ieremia, profet, I, 50, 2; 120, 2, 3; 121, 1, 3; 122, 4; 125, 1; 135, 3; III, 33, 5; 38, 4; 53, 5; 70, 2; 100, 1; IV, 155, 5; 163, 5; 168, 3; V, 8, 2.
Ieroboam, rege în Samaria, I, 114, 4.
Ieronim Peripateticianul, II, 127, 3.
iertare, VI, 87, 2.
Ierusalim, I, 29, 4; 58, 1; 124, 1; 126, 3; 127, 3; 141, 1—2; 145, 5; 146, 5; IV, 172, 2; VI, 128, 1.
ierusalimiteni, I, 148, 2; 149, 1.
Iesei, tatăl lui David, IV, 107, 1; V, 35, 2.
Ieşire, dramă scrisă de Ezechiil, poetul tragediilor iudaice, I, 155, 1.
Iezechiel, I, 70, 1; 122, 4; 135, 3; II, 69, 2; 135, 1; 147, 3; IV, 105, 4.
Ifitos, a restabilit jocurile olimpice, I, 137, 4.
igneţi, locuitori ai insulei Rodos, V, 47, 5.
ignoranţă, II, 34, 2; VII, 72, 4; 100, 6, 7. Vezi: neştiinţă.
Iisus Hristos, I, 88, 4; 92, 1; 145, 2; II, 65, 2; III, 59, 3; 77, 3; IV, 9, 1; 99, 1; 103, 1; 110, 2; V, 26, 4; 63, 4; VI, 145, 7.
Iisus al lui Navi, I, 109, 2, 3; 112, 4; 114, 1; 135, 3; VI, 132, 1—3.
Iisus fiul lui Iosedec, arhiereu, I, 127, 2.
Iisus fiul lui Sirah, I, 27, 1; 47, 3.
Iliadă, Mica Iliadă, I, 104, 2.
Ilie, profet, 115, 1, 3, 5; 135, 3; III, 52, 1; 53, 5; IV, 105, 4.
iliri, I, 75, 6.
imagine, VI, 34, 1; 133, 3.
imitare, I, 9, 3—4; VI, 149, 4; 160, 4—161, 5; VII, 14, 5.
imne, VI, 88, 1; 123, 3; VII, 49, 4.
impuls, II, 59, 6.
Inah, regele Argosului, I, 101, 4; 102, 3, 4, 5; 105, 2; 106, 6; 136, 3, 4; 147, 4.
Incendiaţii, piesa poetului Cratin, VI, 26, 4.
India, I, 72, 5.
Indica, scriere a lui Megastene, I, 72, 5.
indieni, I, 71, 4—5, 6; II, 125, 1; III, 60, 3—4; IV, 17, 3; 50, 1; VI, 38, 1; 57, 3.
infailibilitate, VII, 57, 3.
inimă, VI, 101, 5; VII, 6, 1; 14, 1.
inspiraţie, VI, 88, 4.
instrucţie, V, 20, 3; VI, 62, 1; VII, 17, 5.
instrucţiune, V, 20, 1.
instruire, VI, 52, 1.
inteligenţă, IV, 149, 6.
Interpretări, scriere a lui Casian, I, 101, 2.
invenţie, I, 77, 1.
invidie, V, 11, 4; 30, 5; VI, 71, 3; VII, 7, 2.
Io, fiica lui Inah, I, 75, 2; 103; 2; 106, 1.
Ioachim, numele care a fost dat lui Moisi înainte de tăierea împrejur, I, 153, 1.
Ioachim, tatăl, rege, I, 121, 1; IV, 168, 3.
Ioachim, fiul, rege, I, 121, 2; 127, 1.
Ioan Botezătorul, I, 136, 2; 145, 2; III, 52, 4; 53, 5; IV, 105, 4; V, 55, 1—3; VI, 167, 1.
Ioan, apostolul şi evanghelistul, I, 11, 3; 66, 4; III, 32, 2; 42, 6; 44, 5; 45, 1; V, 81, 3; VI, 68, 2.
Ioas, tatăl lui Ghedeon, I, 110, 4.
Ioas, rege, I, 116, 1, 2; 118, 1.
Ion, strămoşul legendar al ionienilor, I, 103, 5.
Ion din Hios, I, 131, 4.
Iodae, arhiereu, I, 116, 2.
Iofon, poet tragic, I, 24, 3.
Ioil, profet, I, 118, 2; 119, 5; 135, 3; V, 88, 3.

Iona, profet, I, 118, ; 123, 5; 135 3; II, 104, 1; V, 135, 1.
Ionatan, rege, I, 118, 2; 119, 1.
Ionia, ţinut în Asia Mică, I, 63, 2; 138, 1.
Ioniam, I, 11, 2; 117, 1—2.
Ionică, I, 62, 1; V, 59, 4.
Ioram, rege, I, 115, 3.
Iosabea, sora lui Ohozia, I, 116, 1.
Iosafat, rege, I, 115, 1,3, 4.
Iosedec, tatăl arhiereului Iisus, I, 127, 2.
Iosia, rege, I, 120, 1, 2, 3.
Iosia, tatăl lui Iehonia, I, 121, 1.
Iosif, fiul lui Iacov, V, 53, 2—5; VII, 61, 2.
Iosif Flaviu, I, 147, 2.
iota, literă din alfabetul grec, VI, 84, 3; 145, 7.
Iov, dreptul, II, 103, 3; III, 100, 4; IV, 19, 2; 106, 1; 160, 1; 168, 1; VII, 80, 6, 7.
Iram, regele Tirului, I, 114, 2.
Irina, pictoriţă, fiica lui Cratin, IV, 122, 4.
Irod, rege, IV, 31, 3.
Isaac, fiul lui Avraam, I, 30, 4; 31, 3; 135, 3; 140, 2; II, 20, 2; IV, 105, 3; V, 63, 3.
Isaia, profet, I, 10, 1; 55, 2; 118, 1, 2; 119, 2, 3, 5; 135, 4; II, 25, 1; 43, 2; 79, 1; 135, 3; III, 53, 5; 98, 1; IV, 134, 4; 163, 5; V, 23, 2; 99, 6; 119, 1; VI, 131, 4.
isaurii, I, 74, 5.
Ishomah, meşter în plugărie, VII, 101, 4.
Isidor, eretic, II, 113, 3—114, 2; III, 2, 2—3, 2; VI, 53, 2, 5.
Isis, fiica lui Prometeu, I, 106, 1, 3.
Isocrate, orator atenian, V, 69, 1; VI, 18, 4; 21, 1.
ispititor, IV, 19, 2; 13, 1—2; VII, 20, 5.
Israil, I, 31, 4; II, 29, 1; 43, 2; 66, 2; 135, 1; III, 100, 3; IV, 30, 3; 157, 3; 170, 4; V, 115, 5; VI, 43, 3; 44, 2; 132, 5; VII, 58, 5.
israilit, I, 31, 1; II, 28, 4; IV, 169, 1; VI, 108, 1; VII, 105, 3.
istmic, jocurile istmice, I, 136, 5.
Istoria, lucrare a lui Tucidide, VI, 8, 9.
Istoria Eubeii, scriere a lui Arhemah, I, 117, 5.
Istoria Fenicienilor, scriere a lui Letos, I, 114, 2.
Istoria haldaică, lucrare a lui Beros, I, 122, 2.
Istoria indiană, lucrare a lui Alexandru Poliistoricul, III, 60, 2.
Istoria Italiei, lucrare a lui Pitocle din Samos, I, 135, 1.
Istoria iudeilor, lucrare a lui Iosif Flaviu, I, 147, 2.
Istoria lui Filip, lucrare a lui Teopomp, I, 117, 8.
Istoria Megarei, lucrare a lui Dieuhida, I, 119, 4.
Istros, istoric, I, 106, 1; III, 51, 1.
Istru, fluviu, V, 44, 2.
Italia, I, 63, 1; 74, 4; 76, 8; 137, 4.
Italic, I, 62, 1.
Itanos, I, 75, 7.
Iu, profet, I, 115, 1; 135, 3.
Iuba, istoric, I, 122, 2;
iubire, II, 41, 3. 5. 6; 42, 1—3; 86, 4; IV, 10, 2—3; IV, 42, 5; VI, 56, 2; 58, 3; VII, 13, 4; 75, 3; 85, 5.
Iuda, patriarhul, I, 25, 5; 31, 6; 109, 5; 111, 1; 112, 3; 141, 1.
Iuda, trădătorul, II, 66, 2; VI, 105, 1. 2.
Iudeia, I, 71, 4; 126, 1; VI, 167, 3; VII, 105, 3. 4.
iudeu, I, 15, 4; 70, 2; 72, 4. 5; 88, 4. 8; 101, 5; 122, 1. 3; 124, 1—3; 141, 4; 153, 4; 174, 1; II, 2. 1; 42, 4—5; 43, 1. 3. 4. 5; III, 73, 1; 90, 2. 3; IV, 1, 3; 142, 3; V, 18, 8; 25, 3; 51, 6; 98, 4; 134, 2; IV, 41, 1. 2. 6. 7; 42, 3; 44, 3; 47, 2; 50, 1. 2; 60, 2; 85, 4; 94, 2; 106, 4; 107, 1; 108, 5; 124, 1; 159, 9; VII, 33, 1; 53, 3. 4; 89, 1; 109, 1. 3.
Iudit, eroină evreică, IV, 118, 4.

Î

Împărat (Dumnezeu), II, 103, 3; VII, 16, 5.
Împărat (Omul), II, 100, 2; 103, 3; V, 40, 4; 137, 1; VII, 16, 5.
Împărăţie, II, 100, 1; 125, 6; III, 33, 3; 48, 3; 53, 4; 99, 4; 104, 5; 109, 2; IV, 5, 3; 112, 4; V, 16, 7; 80, 6; VII, 78, 4; 86, 3; 106, 1.
împărţire, II, 86, 4.
Împotriva părerilor lui Heracleodor, scriere a lui Aristocrit, V, 31, 3.
împrumut, II, 84, 4.
Înălţare, III, 25, 6; IV, 134, 2; V, 103, 4; VI, 122, 1; 128, 1.
început, VII, 55, 5. 6.
încercare, VII, 74, 4; 76, 2.
închinare, VI, 110, 3; 111, 1.
încredere, V, 85, 2. 3.
îndreptar, III, 105, 1; IV, 3, 2; 98, 3; 101, 1; 154, 2; V, 1, 4; VI, 99, 2; 124, 5; 125, 2. 3; 131, 1; 164, 4; 165, 1; VII, 41, 3; 94, 5; 105, 5.
îndreptare, II, 84, 3; VII, 13, 4; 21, 4.
îndurare, II, 102, 3.
înfiere, II, 134, 2; IV, 26, 5; 40, 2; VI, 114, 6.
înfrînare, II, 31, 1. 2; 78, 1; 80, 1. 4; 81, 1; 105, 1; 106, 2; III, 4, 1—3; 22, 1; 24, 1; 26, 2. 3; 33, 4; 48, 3; 57, 1. 2. 3; 58, 1—2; 59, 1—2. 3. 4; 60, 2; 66, 3; 73, 1; 79, 1; 81, 1. 4; 86, 1; 91, 1; 96, 1; 2. 3; 101, 5; 105, 1; IV, 8, 5. 8; VII, 69, 8; 70, 1—6.
Înger, I, 85, 4; III, 48, 3; 59, 2; 103, 1; IV, 8, 7. 8; 116, 2; 117, 2; 123, 1; 155, 4; V, 10, 2; 37, 2; 73, 4; 77, 2; 91, 3; 125,

3; 127, 4; VI, 31, 1. 4; 41, 2; 57, 4—58, 3; 66, 1. 2; 101, 1; 105, 1; 132, 2. 3. 5; 143, 1; 157, 5; 161, 2; VII, 3, 4; 5, 2. 6; 6, 4; 9, 3; 20, 4; 37, 2; 39, 3; 46, 6; 78, 6; 85, 4.
Îngîmfare, VII, 98, 5; 100, 7.
Înmulțire, VI, 94, 2—5.
Întemeiere, VI, 106, 3; 166, 5; VII, 7, 4; 107, 5.
Întemeietor, II, 106, 1; V, 58, 4; VII, 99, 5.
Întîi-zidit, V, 94, 4.
Întrupare, I, 52, 2; V, 39, 2; 55, 3; VI, 47, 1; 127, 1; VII, 5, 6; 52, 1.
Întuneric, VI, 44, 3.
Înțelegere, II, 76, 3; V, 33, 6; VI, 136, 5; VII, 17, 2.
Înțelepciune, I, 1, 3; 12, 3; 25, 5; 27, 1; 30, 1; 31, 2; 47, 3; 50, 1; 178, 1; II, 5, 1; 6, 1; 24, 1; 31, 2; 52, 7; 83, 2; 84, 3; IV, 8, 8; 163, 4; V, 18, 6; 25, 2; 80, 4; 89, 4; VI, 32, 2; 54, 3; 55, 2; 61, 3; 63, 1; 68, 1; 93, 2; 113, 4; 127, 2; 130, 1; 138, 4; 146, 2; 160, 2; 166, 4; VII, 7, 4; 105, 1—2.
Înțelept, I, 59, 1—5; 60, 1; II, 100, 2; VI, 57, 3; 110, 1; VII, 92, 5.
Înțeles, VII, 96, 5.
Învățare, VI, 135, 4; 149, 4. 5.
Învățămînt, VI, 131, 3.
Învățător (Hristos), I, 12, 3; III, 99, 2; V, 7, 4. 8; 17, 1; 64, 4; 73, 2; 98, 1; VI, 57, 2; 68, 1; VII, 6, 1. 2; 21, 4; 52, 2; 93, 5.
Învățător (om), IV, 132, 1; VII, 14, 4.
Învățătură, I, 52, 3; II, 1, 2; 133, 2; III, 2, 2; 30, 2; 34, 3; 53, 3; 98, 4; IV, 3, 2; 108, 1; 154, 2; V, 1, 1; 19, 1; 31, 5; 54, 4; 48, 6; 60, 2; 64, 4; 67, 3; 138, 1; VI, 27, 5; 28, 1; 39, 4; 42, 2; 53, 4; 55, 4; 57, 2; 59, 1. 2; 62, 3; 69, 2; 81, 1; 89, 1; 117, 1; 121, 3; 122, 1; 123, 1. 3; 127, 5; 146, 3; 151, 4; 159, 9; 167, 3. 4. 5; VII, 11, 3; 27, 6; 55. 6; 57, 3; 58, 3; 88, 3; 89, 4; 92, 3. 7; 95, 3; 96, 5; 99, 5; 103, 5; 104, 4; 108, 1.
Înviere, III, 48, 1. 2; 87, 2; V, 9, 4; 103, 4; VI, 48, 1; 71, 3; 94, 4; 128, 1.

J

Jertfă, II, 78, 4; 79, 1; IV, 158, 4; 159, 1. 3; V, 66, 5; 67, 1; 70, 3; 74, 6; VI, 31, 2. 4; VII, 14, 5; 15, 1; 30, 1; 30, 3—34, 4; 109, 1. 2;
jertfelnic, VII, 31, 8.
Jocurile olimpice, VI, 117, 3.
judecată, III, 62, 1; 103, 1; V, 39, 1; 121, 1.
Judecător, I, 140, 3; VI, 107, 2; VII, 12, 5.
jurămînt, V, 99, 2; VII, 50, 1—51, 8.

L

Lacedemonia, I, 59, 1; 78, 5; II, 19, 2.
lacedemonieni, I, 48, 5; 60, 1; 78, 5; 79, 6; 117, 3; II, 141, 4; IV, 56, 1.
Lacedemonienii, piesă a lui Cratin, VI, 5, 11.
Lacid, filozof platonician, IV, 56, 2.
Lacrima lui Cronos, V, 50, 1.
Lahesis, una din parce, I, 69, 2.
Lais, curtezană din Corint, II, 118, 2; III, 50, 4—51, 1.
Lamia, fiica lui Poseidon, I, 70, 3.
Lampis, maestru corăbier, VII, 101, 4.
Lampsac, oraș în Misia, IV, 121, 4.
Laocoon, om îndumnezeit în Troia, I, 134, 1.
lapte, V, 26, 1; 66, 2.
Larisa, oraș în Tesalia, VI, 16, 6.
Lasos, poet și muzicant, I, 78, 5.
Lastenia din Arcadia, platoniciană, IV, 122, 2.
Lavinium, oraș în Italia, I, 137, 4.
Lazăr, săracul, IV, 30, 4.
lăcomie, I, 173, 2; III, 89, 1; V, 52, 2.
Leandrie, scriitor, VI, 26, 8.
Lebidot, I, 110, 2.
Leena din Atica, IV, 120, 2.
legătură, VI, 44, 3; VII, 52, 1.
Lege, I, 28, 3; 167, 1. 2; 169, 2; 170, 2; 171, 1, 2—4; 173, 1—3. 4; 174, 3; 175, 1; 179, 3; 182, 1; II, 32, 1—4; 34, 1. 2. 4; 35, 1. 2. 3; 37, 2; 42, 4—5; 43, 5; 61, 1; 73, 3; 83, 1; 84, 2. 4; 85, 1—3; 86, 1. 4. 5. 6; 88, 1—96, 4; 100, 1. 4; 105, 1. 3; 106, 1. 2; 120, 1; 123, 1. 2—3; 133, 2; 147, 1. 2—4; III, 8, 4. 5; 20, 2; 46, 1. 2; 70, 2. 3; 71, 3. 4; 76, 1. 2; 77, 1. 2; 78, 1; 82, 2. 3. 4; 83, 1. 3. 4. 5; 84, 1. 2. 4; 89, 1; 90, 2; 103, 1; 105, 2; 106, 4; IV, 2, 2; 9, 6; 11, 1; 29, 3; 40, 2; 130, 3; 134, 4; 158, 1. 3—4; 159, 1; V, 32, 1; 38, 5; 92, 5; 93, 2; 97, 1; 99, 2; VI, 44, 1; 50, 2. 5; 58, 3; 59, 2. 3; 62, 2; 88, 5; 94, 6; 124, 1; 125, 2. 3; 133, 1; 134, 3; 159, 3. 9; 161, 5; 163, 1; 164, 2; 167, 1; VII, 1, 6; 10, 1; 14, 3. 4; 16, 5; 32, 7; 33, 4; 34, 2; 69, 1. 2; 76, 1; 86, 3; 109, 1. 2. 3—6.
Legile Asiei, lucrare a lui Nimfodor din Amfiopole, I, 106, 6.
Legiuitor, I, 167, 2; III, 80, 3.
lene, I, 10, 3.
Leon din Pela, I, 106, 3.
Leontie, soțul lui Temisto din Lampsac, IV, 121, 4.
Leos, personaj din tragedia Hrisip a lui Euripide, II, 63, 2.
lepădare, IV, 159, 1.
Lesbos, insulă în Marea Egee, I, 131, 6.
Leshe din Lesbos, I, 131, 6.
Leto, iubita lui Zeus, I, 107, 1.
Letos, istoric, I, 114, 2.
Leucip, filozof, I, 64, 3.
Leuctra, oraș în Beoția, I, 138, 3.
Levi, seminția lui —, I, 141, 1; III, 72, 3.
Levi, unul din apostolii lui Heracleon, IV, 71, 3.
levit, IV, 157, 3; V, 39, 4.
Levitic, I, 120, 1.

Liban, munte, IV, 32, 2.
libaţiune, VI, 36, 2.
libertate, I, 89, 1; II, 10, 1—11, 2; 26, 5; 66, 3; 120, 2; V, 136, 4; VI, 135, 4; VII, 9, 3; 12, 1.
Libia, ţinut în africa, I, 143, 4.
libian, I, 75, 3.
Liceu, numele cartierului din Atena, unde Aristotel şi-a stabilit şcoala sa, I, 63, 5.
Licisc, filozof peripatetician, II, 129.
Licofron, scriitor, V, 50, 3.
Licon, filozof peripatetician, I, 63, 5; II, 129, 9.
Licurg, legislatorul Spartei, I, 79, 6; 107, 5; 117, 3; 119, 3. 4; 138, 1; 165, 1; 170, 3.
Lidia, regiune în Asia Mică, I, 44, 2; 131, 7.
lidian, I, 65, 1; 76, 4. 6.
limbă, I, 142, 2. 3; 143, 1. 6; VI, 67, 1; 129, 1. 2; 130, 3.
Lin, poet trac, I, 25, 2; 59, 1; 107, 4; V, 24, 1.
Linceu, rege în Argos, I, 79, 4. 5; 103, 4; 106, 1. 3.
lindieni, locuitorii oraşului Lindos, IV, 123, 1.
Lindos, oraş în Rodos, I, 59, 1; VI, 25, 2.
linişte, II, 52, 4; VII, 64, 5.
liră, VI, 144, 1.
Lisia, orator, VI, 20, 5; 21, 2.
Lisidica, femeie castă din antichitate, IV, 120, 1.
literă, V, 34, 6; VI, 141, 1—3.
litere efesene, V, 45, 2—3.
livadă, în opera lui Platon, V, 106, 3.
Livezi, titlul unei antologii, VI, 2, 1.
loc, V, 33, 2; VI, 114, 2; VII, 13, 1; 29, 4; 35, 3—4. 5; 43, 1; 49, 6; 51, 7.
locaş, VI, 105, 1; 114, 2. 3; VII, 9, 3; 12, 4; 13, 1; 29, 5; 35, 3; 40, 4; 57, 5; 88, 3.
Locuri, ţinut în Grecia continentală, I, 79, 4; 170, 3; V, 115, 4.
Lot, nepotul lui Avraam, II, 61, 4; 103, 2; III, 49, 4; IV, 105, 4; VI, 84, 2; VII, 93, 4.
Luca, evanghelist, I, 145, 2; V, 82, 4.
lucrare, VI, 91, 2; 137, 1; VII, 7, 7; 83, 3.
lucru, IV, 47, 1; 94, 3; V, 84, 2; VI, 137, 3; VII, 48, 1; 95, 5.
lume, I, 15, 2; III, 12, 2—3; 64, 1; IV, 94, 3; 159, 2; 165, 3. 4; V, 39, 2; 72, 2. 3; 74, 3; 76, 2; 92, 3. 4; 93, 4; 104, 1—5; 105, 1; VI, 56, 1; 68, 1; 76, 1; 3; 78, 5; 102, 1; 106, 3; 126, 3; 137, 1; 138, 6; 139, 2; 142, 2—4; 145, 4—6; 166, 5; 167, 3; VII, 6, 1; 7, 4; 12, 2. 3; 16, 5; 20, 3; 40, 2; 43, 4; 45, 4; 54, 4; 63, 1. 2; 74, 9; 77, 2—3; 78, 3; 83, 3; 107, 5.
luminare, V, 15, 3; 64, 4.
lumină, I, 13, 1; 164, 4; III, 44, 3; V, 28, 2; 29, 6; 94, 1; 100, 4; VI, 2, 4; 41, 2; 101, 5—7; 138, 1. 3; 140, 3; VII, 43, 6; 57, 5; 79, 5.
Lună, astru ceresc, I, 70, 4; VI, 41, 3; 110, 3; 143, 1—2. 3.
lună, calendaristică, VI, 138, 6; 139, 1.
Lupercion, templu în Roma, I, 108, 3.
luptă, VII, 20, 4 5.

M

Macabei, I, 123, 3; V, 97, 7.
Macaria, fiica lui Heracle, IV, 121, 1.
macedoneni, I, 129, 1; 140, 5; 158, 3; IV, 56, 1.
madianiţi, I, 110, 3; II, 83, 3—4.
magi, I, 25, 3; 66, 2; 69, 6; 71, 4; 127, 3; III, 11, 1; 48, 3; VI, 31, 2; 33, 4; 57, 3.
Magica, scriere a lui Xantos, III, 11, 1.
Magnezia, oraş pe rîul Meandru (Asia Mică), I, 131, 7—8.
Maia, nimfă, I, 105, 5.
Maleahi, profet, III, 38, 4; 39, 3; V, 136, 2.
Malieni, popor din Tesalia, I, 70, 3.
mamă, V, 125, 2—126, 2; VI, 146, 1. 2.
mamona, IV, 30, 4; VII, 71, 6.
Mamvri, ţinut în Palestina, V, 4, 1.
Manase, seminţia lui —, I, 110, 4; 111, 1.
Manase, fiul lui Ezechia, I, 120, 1.
Mantica, lucrare a lui Mopsos, I, 133, 1.
Mantinea, oraş în Arcadia, I, 77, 1; VI, 31, 4.
Manto, ghicitoare, I, 132, 3; 134, 1. 4.
Manuil, unul din cei trei tineri din Babilon, I, 123, 3.
Maraton, oraş în Atica, I, 162, 2—3; VI, 20, 2.
Marcion, eretic, II, 39, 1—5; III, 12,1—3; 13, 1; 18, 3; 21, 2; 22, 1; 25, 1—2; 102, 3; IV, 45, 5; 66, 4; V, 4, 2—4; VII, 103, 6; 107, 1; 108, 1.
marcioniţi, III, 25, 3.
Marcu Aureliu, împărat roman, I, 144, 2. 4; VII, 106. 4.
Marea Grecie, partea de sud-est a peninsulei italice, I, 11, 2.
Marea Tiberiadă, VI, 94, 2.
Mardoheu, tutorele Esterei, I, 123, 2.
Margites, poem, compus probabil de Homer, I, 25, 1.
Maria, Maica Domnului, I, 147, 5; VII, 93, 7; 94, 1. 2.
Mariam, sora lui Moisi, I, 136, 1; 155, 4; IV, 119, 3.
Maronia, oraş în Tracia, VI, 121, 5.
Marsia, cîntăreţ din flaut, I, 74, 6; 76, 6.
martor, V, 84, 2.
Masă, masa punerii înainte, V, 35, 3—4; VI, 87, 3—4.
masă, VII, 49, 4.
Matei, evanghelist, I, 147, 5—6; II, 45, 5; IV, 71, 3.
matematică, II, 2, 3.

matematician, VI, 143, 1.
materie, III, 19, 4; V, 89, 3. 5; VII, 82, 5.
Matia, apostol, II, 45, 4; III, 26, 3; IV, 35, 2; VI, 105, 2; VII, 82, 1; 108, 1.
măgar, I, 2, 2.
măreție, II, 79, 5.
mărinimie, II, 84, 5; III,18, 1.
mărturie, IV, 13, 1—110, 5; VI, 48, 3; 122, 1.
mărturisire, IV, 74, 1—4; 75, 3; 112, 3; 133, 1; V, 71, 2; VII, 53, 1; 78, 3; 105, 4.
măslin, II, 86, 2; VI, 118, 1.
Medeea, magiciană din ciclul argonauților, I, 76, 1; II, 63, 3.
Media, ținut în nord-vestul Iranului, I, 119, 1; 133, 2.
medicină, I, 43, 3; 44, 2; VII, 3, 2; 17, 5.
Megara, oraș în Grecia, I, 119, 4; 134, 2; IV, 23, 3; VI, 26, 8.
megareni, VII, 110, 2.
Megastene, istoric și geograf, I, 72, 5.
Melamp, doctor și ghicitor, VI, 26, 3.
Melancoma, tiran, I, 65, 4.
Melanipide, poet liric, V, 112, 1.
Melchisedec, regele Salemului, II, 136, 2; IV, 161, 3.
Melesagora, scriitor, VI, 26, 8.
Meletos din Atena, IV, 80, 4.
Melhi, numele lui Moisi după înălțarea sa la cer, I, 153, 1.
Melicert, zeu marin, I, 137, 1.
Memfis, oraș în Egipt, I, 106, 4.
Memnon, dialogul lui Platon, V, 83, 2.
memorie, IV, 3, 1.
Menandru, poet comic, I, 114, 2; II, 137, 2; 141, 1; V, 11, 3; 119, 2; 120, 1; 130, 3—4 VI, 7, 8; 12, 6; 17, 6; VII, 24, 3; 27, 1; 31, 1.
Meneceu, corespondent al lui Epicur, IV, 69, 2.
Menelau, regele Lacedemoniei, I, 114, 2; 117, 6; 119, 5; 130, 2; II, 106, 4.
Menesteu, rege al Atenei, I, 104, 2.
Menestrat, corespondent al lui Metrodor, V, 138, 2.
Menexena, dialecticiană, fiica lui Diodor, IV, 121, 5.
Menexen, lucrare a lui Filon Dialecticianul, IV, 121, 5.
merinde, VII, 83, 4.
mesaj, V, 44, 2.
Mesopotamia, regiune în Asia occidentală între Tigru și Eufrat, I, 109, 4—5.
metafizică, I, 176, 2.
metaforă, V, 21, 4.
Metapontion, oraș în Italia, I, 63, 1.
Metrodor din Hios, filozof, I, 64, 4.
Metrodor, filozof epicurian, II, 131, 1; V, 138, 2; VI, 57, 3.
Mezi, I, 65, 1; V, 132, 1.
Miconos, insulă în Ciclade, I, 179, 4.
Midas, regele Frigiei, I, 131, 6.
miercuri, VII, 75, 2.
Mihea, profet, I, 115, 1. 2; 118, 2; 119, 3; 135, 3; IV, 169, 3.
Miia, fiica lui Teano, poetă și filozoafă, IV, 121, 4; 122, 4.
milă, II, 75, 2; 102, 3; IV, 38, 1.
Milet, oraș în Asia Mică, I, 59, 1; 62, 3; 63, 2; 78, 5; IV, 122, 3; V, 48, 4.
milostenie, II, 71, 4; 85, 1—3; 86, 7; IV, 38, 2—4; 138, 2.
Miltiade, general atenian, I, 162, 2—3.
minciună, V, 99, 1; VII, 50, 4; 53, 6; 91, 8.
mincinos, IV, 42, 1.
Minos, regele Cretei, I, 79, 4. 5; 103, 4; 165, 1; 170, 3; II, 20, 3.
Minos, piesa lui Sofocle, VI, 10, 7.
Minotaur, monstru, I, 137, 2.
minte, IV, 155, 2; V, 25, 5; 67, 2. 3; 73, 2; 88, 1; 94, 5; VI, 44, 3; 93, 1; VII, 93, 2.
mire, III, 74, 2.
Misail, profet, I, 135, 3.
Misia, ținut în Asia Mică, I, 76, 4.
Mison din Hen, I, 59, 5.
mistere, III, 17, 2; V, 58, 4; 70, 7; 71, 1.
mișcare, V, 106, 4; VI, 139, 4; VII, 8, 5.
Mitilene, insulă în Marea Egee, I, 59, 1; 61, 4; 77, 1; 78, 3.
mit, V, 58, 4; 58, 6.
mitologie, VI, 28, 1.
mîncare, I, 7, 2; III, 58, 1; 85, 1—2; V, 26, 2; 51, 2—52, 5; 66, 3; 70, 1.
mîndrie, II, 97, 3.
mînie, IV, 152 1; V, 27, 8—28, 2; 71, 3; VII, 17, 4.
mîntuire, I, 52, 3; 174, 3; II, 31, 1; 43, 4; III, 105, 1; IV, 8, 5; 39, 9; 53 1; 103, 2; 136, 5; V, 3, 2—4; 4, 2—4; 7, 2; 18, 3; VI, 28, 3; 46, 1; 48, 4; 50, 7; 52, 1; 84, 4; 98, 3; 122, 4; 124, 1. 3; 141, 4; VII, 6, 3; 8, 1; 9, 2—3; 11, 3; 1. 2. 3; 13, 2; 14, 6; 21, 1; 48, 1. 2. 4. 6; 52, 3; 56, 3; 72, 3. 4.
Mîntuitorul, I, 3, 1; 12, 3; 46, 1; 52, 2; 71, 4; 88, 6; 94, 5; 136, 2; 144, 1; 178, 1; II, 21, 1. 2. 3. 4; 22, 1; 24, 4; 45, 7; 86, 3; 104, 3; III, 25, 6; 26, 2; 36, 1; 68, 3; 81, 1; 86, 4; 92, 1; 94, 3; 95, 2; IV, 14, 2; 25, 1; 30, 1; 35, 2; 42, 1. 3; 43, 1. 4; 54, 4; 74, 3; 152, 1; 161, 3; 162, 3; 163, 2; 169, 4; V, 4, 1; 6, 2; 33, 4; 37, 5; 55, 3; 70, 1—6; 80, 6. 7; 84, 2; 97, 1; 105, 3; 106, 1; 137, 1; VI, 2, 4; 46, 1; 47, 1; 77, 5; 122, 1; 124, 6; 131, 5; VII, 5, 1; 6, 2. 6; 7, 6; 16, 5; 21, 4; 35, 1; 58, 3. 5; 72, 3; 81, 3; 104, 4.
Mnemosina, zeița memoriei, VI, 11, 1. 2.
Mnesarh, tatăl lui Pitagora, I, 62, 2.
Mnesefil, discipol al lui Solon, I, 65, 3.
moabiteni, populație de la estul Mării Roșii, I, 109, 6.

moarte, I, 173, 2; III, 64, 1. 3; IV, 11, 2; 12, 1. 5; 14, 4—15, 2; 28, 3; 80, 1; 141, 1—4; 114, 2—146, 3; V, 67, 2; 90, 4—91, 2, VI, 128, 1; VII, 56, 4—57, 2; 63, 3; 64, 3; 78, 3; 83, 1.
Moisi, I, 25, 5; 60, 1; 71, 1; 73, 6; 79, 2. 5; 101, 1. 5; 102, 4; 105, 1; 106, 2. 3; 107, 6; 108, 1; 109, 1. 2. 3; 113, 3. 4; 114, 1; 121, 4; 130, 2; 135, 3; 136, 3—138, 3; 141, 5; 142, 1; 147, 2—4; 150, 4. 5; 151, 1, 3; 152, 1—2. 3; 153, 1. 2—3, 4. 5; 154, 1. 2—3; 155, 1—156, 2; 156, 3; 158, 1; 160, 2—5; 161, 3; 162, 2—3; 163, 1—2, 3; 165, 1—166, 5; 167, 1. 3; 168, 1—4; 170, 2. 4; 176, 1; 182, 2; II, 6, 1; 20, 1. 3; 21, 1; 37, 2; 46, 2; 52, 1; 67, 1. 3; 71, 3; 78, 1; III, 47, 2; 57, 3; 64, 2; 72, 2; 73, 1; IV, 9, 1; 103, 2; 106, 4; 117, 1; 118, 1—3; 119, 3; 130, 3; 142, 1; 161, 1; 170, 4; V, 7, 7; 10, 1; 28, 4; 29, 3; 30, 1; 51, 2—52, 5; 63, 2; 67, 3; 71, 5; 72, 2; 73, 3. 4; 78, 2. 3; 80, 3; 92, 1; 94, 3; 97, 7; 99, 3; 101. 4; 126, 3; 130, 1; VI, 28, 2; 103, 5; 104, 1; 132, 1—3. 5; 139, 2; VII, 16, 4.
monedă, V, 93, 4. 5; VI, 60, 1; 87, 2.
Mopsos, ghicitor, I, 132, 3; 133, 1; 134, 4.
Moshion, poet comic, VI, 14, 4.
Moshosfragistic, cărţile -e la egipteni, VI, 36, 2.
moştenire, VI, 75, 2; VII, 10, 1; 55, 7.
moştenitor, II, 100, 1.
mucenic, II, 125, 1. 3; IV, 23, 1; 43, 4; 57, 1; 73, 5; 75, 2—4; 130, 5; 133, 1; VII, 64, 3; 66, 4.
mucenicie, IV, 1, 1; 13, 1—110, 5; 130, 5; VII, 74, 4.
mulţumire, VII, 62, 1; 79, 2.
muncă, V, 103, 4—5; VII, 53, 6.
Munihia, port al Atenei, I, 163, 2.
munte, V, 78, 2; VI, 2, 1; 33, 4; 108, 1.
Museu, poet şi cîntăreţ, I, 103, 5; 107, 4; 131, 2, 3; V, 24, 1; VI, 5, 5. 7; 15, 2; 25, 2; 26, 3.
muză, I, 48, 6; 70, 3; V, 59, 4; 102, 4.
muzică, I, 29, 10; 43, 4; 93, 4; VI, 80, 2; 88, 1—90, 2; 90, 5.

N

Nabucodonosor, regele perşilor I, 122, 1. 3; 127, 1; 141, 1—2; 149, 3.
Naid, pămîntul —, II, 51, 4.
Nante, istoric, I, 62, 2.
naştere, II, 107, 3; III, 12, 1; 13, 1; 14, 1—23, 3; 17, 3; 21, 1; 24, 1; 45, 1; 46, 1; 64, 3; 81, 5; 82, 3; 83, 1; 86, 3. 4; 88, 1; 90, 1. 5; 94, 1. 2; 97, 1; 100, 1. 6. 7; 102, 1; 103, 1; IV, 18, 1; 150, 4; 160, 3; V, 15, 3; VI, 122, 1; VII, 43, 6; 93, 7.
Natan, profet, I, 112, 3; 113, 1; 135, 3.
natură, I, 15, 2; II, 92, 2—4; 101, 1; III, 103, 1; IV, 2, 1; 3, 1. 2; V, 95, 1; 100, 4; VII, 136, 2; 148, 2.
Naum, profet, I, 122, 4; 135, 3.
Nausica, fiica regelui feacilor, IV, 123, 1.
Nausifane, filozof, I, 64, 4; II, 130, 5.
Navi, Iisus, fiul lui —, VI, 132, 1—3.
nădejde, II, 27, 2; 31, 1; 41, 1; 45, 1; 134, 4; V, 13, 4; 14, 1—16, 8; VI, 87, 2; VII, 6, 1; 64, 3; 77, 2; 82, 6.
năvod, VI, 95, 3.
neam, II, 43, 2—3, 4. 5; III, 8, 6; IV, 4, 2; 16, 1—2; 56, 1; 122, 4; V, 47, 1; 133, 6; VI, 41, 6; 42, 2; 45, 5; 46, 4; 47, 3; 50, 1. 3; 63, 6; 111, 1; VII, 6, 4; 46, 3; 73, 5; 100, 7.
necaz, VII, 17, 4; 61, 5; 63, 2; 73, 6.
necredinţă, II, 28, 1; 55, 1; VII, 11, 2.
necumpătare, V, 63, 8.
nedreptate, II, 64, 3—4; IV, 8, 5; 10, 1; 143, 4—144, 1; V, 52, 2; 95, 3; VII, 5, 1. 2.
Neemia, restauratorul Ierusalimului, I, 123, 1.
Neftalim, seminţia lui —, I, 110, 2.
neghină, VI, 67, 2.
Nehao, regele Egiptului, I, 120, 3; 121, 1.
neîncredere, IV, 8, 4. 5.
neînfrînare, III, 81, 2. 4; 82, 1; 96, 2; V, 86, 3.
nemurire, I, 173, 4; IV, 161, 2; VI, 68, 3; VII, 20, 5.
nenorocire, II, 64, 3—4.
nepăcătuire VI, 98, 3.
nepătimire, VII, 13, 3.
nerăutate, II, 55, 3.
Neron, împărat roman, I, 144, 2, 4; 146, 7—9; VII, 106, 4.
Nerva, împărat roman, I, 144, 2, 4.
Nestor, erou troian, V, 31, 4.
nestricăciune, IV, 27, 2; V, 63, 8; VI, 121, 3.
neştiinţă, I, 2, 3; II, 76, 1; V, 17, 1, 3; VI, 111, 1; 112, 4; 134, 1; VII, 7, 4; 72, 4.
Nicandru, fiul lui Haril, I, 117, 10.
Nicerat, V, 121, 1.
Nicia, ghicitor, I, 132, 3.
Nicia, orator, VI, 20, 5.
Nicolae, unul din cei 7 diaconi, II, 118, 3; III, 25, 5—7; 26, 1—2.
nicolaiţi, eretici, II, 118, 3—5.
Nil, fluviu, IV, 120, 4; VI, 36, 1.
Nimfodor din Amfipole, I, 106, 6.
Ninive, capitala Asiriei, II, 118, 6.
niniviteni, I, 118, 1; II, 104, 1.
Niobe, regina Frigiei, I, 103,1.
noapte, VII, 49, 4; 80, 3.
Noe, patriarh, I, 135, 3; II, 43, 5; 99, 1; III, 49, 4; IV, 105, 3; VI, 86, 1—87, 4; 133, 5.
Norica, ţinut învecinat Dunării, I, 76, 2.
noropi, locuitorii Noricei, I, 76, 2.

Noul Testament, III, 83, 3; 108, 2; V, 3, 3; 85, 1.
Numa Pompiliu, împărat roman, I, 71, 1; V, 8, 4.
număr — numărul 1: VI, 87, 2; 138, 1, 2; numărul 3: I, 129, 4; VI, 114, 3; 139, 3; VII, 40, 3, 4; 85, 2; numărul 4: V, 106, 2, 4; numărul 5: V, 67, 3; numărul 6: V, 93, 4; VI, 138, 5, 6; 139, 1, 2, 3; 140, 3, 4; 141, 3, 4, 5, 6; VII, 40, 3; 85, 2; numărul 7: I, 126, 1; IV, 109, 2; 158, 4; 159, 2, 3; V, 32, 2; 106, 2, 3; 107, 1, 2, 3, 4; 108, 1; VI, 137, 4; 138, 1, 5; 140, 1; 141, 3—6; 142, 4; 143, 1—2, 3; 144, 1, 2, 3—6; 145, 1, 2, 3; 159, 9; 161, 5; VII, 57, 5; numărul 8: I, 126, 1; IV, 109, 2; V, 106, 2, 4; VI, 108, 1; 138, 5; 140, 1, 3, 4; 141, 3—6; 145, 3; numărul 9: VII, 40, 3; 85, 2; numărul 10: VI, 133, 1; 132, 2—135, 1; 136, 4; 148, 4; numărul 12: V, 34, 4, 5, 6; 88, 3; 121, 1; 106, 2, 3, 4; VI, 87, 2; numărul 14: VI, 145, 1; numărul 30: VI, 87, 2; 114, 3; numărul 60: VI, 114, 3; numărul 70: I, 149, 1—2; numărul 100: VI, 114, 3; numărul 120: VI, 84, 7—85, 4; numărul 182: VI, 139, 1; numărul 300: VI, 87, 2; numărul 318: VI, 84, 2—6; numerele față de literele alfabetului grec, VI, 141, 1—6.
nume, II, 84, 5; III, 68, 1—70, 4; 107, 2; V, 82, 1—2; VI, 81, 5; 84, 3; 137, 3; 150, 7; 151, 2; 166, 2; VII, 1, 1; 87, 3; 108, 1—2; 109, 6.
Numenie, scriitor, I, 150, 4.
Numeri, III, 32, 1.

O

oaspete, II, 18, 4; 22, 7; IV, 155, 3; V, 95, 4.
Oblicul, supranumele lui Apolon, V, 21, 4.
Oceanos, zeu, V, 100, 5; VI, 9, 4.
Oceanos, fluviu, VII, 26, 4.
ochi, VII, 20, 8.
odihnă, I, 32, 4; II, 52, 4; 134, 4; IV, 159, 2; VI, 108, 1; 137, 4; 138, 1, 3; 140, 1; 141, 7—142, 4.
Odiseu, rătăcirea pe mare, I, 134, 3.
Odris, locuitor al Traciei, I, 66, 1.
ofiți, eretici, VII, 108, 2.
oframă, VII, 15, 1.
Ogiges, regele Beoției, I, 102, 5.
oglindă, VII, 13, 1.
Ohos, regele perșilor, I, 128, 1.
Ohozia, rege, I, 115, 5; 116, 1.
Oineus, piesa lui Euripide, VI, 7, 5.
Oineus, erou de tragedie, VII, 23, 2—3.
Oinomaos, piesa lui Euripide, VI, 18, 1.
Olda, proorociță, I, 120, 2; 136, 1.
Olimp, frigian, cîntăreț, I, 74, 6; 76, 4, 6.
Olimp, munte, I, 73, 3; V, 27, 5; 57, 5; 125, 1; 137, 1.
olimpiadă, I, 64, 2; 65, 1, 2, 3; 79, 6; 80, 1; 107, 5; 117, 9; 129, 3; 130, 1; 131, 1, 7; 137, 4; 138, 2, 4.
olimpic, jocurile -e, I, 51, 3; 137, 2; VI, 117, 3.
Olofern, generalul lui Nabucodonosor, IV, 118, 4.
om, I, 16, 3; 34, 1, 4; 38, 2; 114, 4; II, 42, 1; 50, 4; 56, 2; 73, 4; 84, 5; 100, 1, 3; 101, 1; 102, 2; 127, 1—130, 5; 131, 3; 135, 3; 136, 6; 139, 5; III, 44, 3; 49, 5; 52, 4; 64, 1; 70, 2; 82, 2, 3; 83, 1; 103, 1; IV, 8, 8; 9, 3, 4; 93, 3; 95, 2; 149, 6; 151, 3; 152, 1; 154, 1; 155, 2; 2; 158, 1; 163, 2; 165, 3; 168, 2; V, 13, 4; 28, 3; 68, 2; 71, 5; 87, 2; 88, 1; 99, 4; 133, 8; VI, 12, 6, 28, 3; 47, 2; 50, 6; 52, 1; 53, 3; 56, 2; 57, 4—58, 3; 65, 6; 72, 2; 93, 1; 98, 1; 98, 1; 126, 3; 134, 2—135, 2; 136, 2, 3; 141, 4; 151, 5; 152, 3; 157, 2, 3, 4, 5; 158, 1; 159, 6, 9; 160, 3; 161, 2, 3; 165, 5; 166, 1, 5; VII, 3, 2, 4, 5, 6; 4, 3; 5, 1, 6; 6, 1; 7, 2, 5; 8, 1, 2, 3, 6; 12, 3, 4; 13, 2; 14, 1; 15, 2—3; 16, 1, 3, 4, 5; 17, 5; 18, 1; 21, 1, 3, 4, 7; 22, 1, 2; 26, 2; 28, 3; 29, 8; 32, 6; 36, 2; 37, 1; 38, 2—3; 43, 4; 44, 1, 6—7; 45, 4; 46, 7; 48, 1, 4; 49, 2, 6; 54, 3; 59, 2—4; 61, 1; 62, 3; 64, 1, 5; 69, 1, 2, 5; 70, 6—8; 71, 4; 72, 1; 73, 3—5; 74, 3—5; 74, 3; 77, 5; 78, 4; 81, 2; 82, 4; 88, 5, 6; 92, 7; 93, 2; 95, 1, 2, 4.
Omega, VI, 141, 7.
Onomacrit Atenianul, ghicitor, I, 131, 1, 3; 134, 3.
Or din semințiа lui Iuda, I, 25, 5.
oracol, I, 132, 1—3; V, 20, 1; 21, 4.
oraș, VI, 157, 5.
Oreste, piesa lui Euripide, VI, 10, 2.
Oreste, erou de tragedie, VII, 27, 3.
Orfeu, I, 59, 1; 66, 1; 103, 5; 107, 4; 108, 1; 131, 1—5; III, 16, 3; V, 24, 1; 45, 5; 46, 4; 49, 3—4; 78, 3; 79, 1; 116, 2; 123, 1, 2; 124, 1—2; 125, 2—126, 5; 127, 2—3; 128, 3; 133, 2; VI, 5, 3; 15, 2; 17, 1, 2; 26, 1, 2; 27, 1.
Orontopatas, căpetenie a lui Darius, V, 44, 3.
Ortagora, ghicitor, I, 135, 1.
Osie, profet, I, 118, 1, 2; 119, 3, 5; 135, 3; V, 126, 3.
Osie, rege, 119, 2.
ospăț, VI, 145, 5; VII, 36, 4.
osteneală, VII, 18, 1.
Oton, împărat roman, I, 126, 3; 144, 4; 146, 5, 9.
Ozia, rege, I, 118, 1, 2.

P

pace, II, 51, 5; 52, 4; 120, 2; III, 109, 3; IV, 40, 1—4; 161, 2, 3; 162, 1; V 8, 4.
Palas, supranumele zeiței Atena, V, 132, 2.

Palestina, I, 11, 2; 68, 1.
Pamfil, personaj din poeziile lui Menandru, V, 119, 2.
Pamfilia, ţinut în Asia Mică, I, 134,4.
Pamfilian, originar din Pamfilia, V, 103, 2, 3.
Pan, zeul păstorilor, I, 108, 3; II, 22, 1; III, 60, 2; V, 48, 7; 97, 2.
Panatenaic, lucrare a lui Isocrate, V, 69, 1.
Pandora, prima femeie, creată de Hefaistos la porunca lui Zeus, V, 100, 3.
Pandion, regele Atenei, V, 27, 4.
Penemos, numele lunii în calendarul eolian şi dorian, I, 104, 2.
Pangeon, munţi în Macedonia, I, 75, 8.
Paniasis, poet epic, VI, 11, 6; 25, 2.
Pantaclia, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
paradis, V, 72, 2; 79, 1; VI, 2, 4.
Parce, zeiţe, V, 137, 1.
paremie, VI, 130, 1.
Parhor, profet, VI, 53, 2.
Parmenide Eleatul, filozof, I, 64, 3; V, 15. 5; 59, 6; 112, 2; V, 138, 1; VI, 23, 3.
Paros, insulă în Ciclade, I, 79, 1; V, 127, 1.
Parte, -a conducătoare a sufletului, II, 131, 4; VI, 135, 1, 4.
pasiune, II, 59, 6; II, 72, 1.
Pastofori, la egipteni, VI, 37, 3.
Paştele, II, 51, 2; V, 66, 5.
Patimă, II, 100, 3; 108, 1; 110, 1; 112, 1—113, 2; 113, 3—114, 2; 120, 2, 3; V, 57, 4; 67, 1, 4; 108, 2; VI, 46, 3; 74, 1, 3; 105, 1; 112, 3; 115, 2; 137, 4; VII, 7, 2, 5; 13, 3; 14, 2, 3; 20, 3; 22, 1; 70, 4; 71, 2; 72, 1, 2.
patriarh II, 28, 6; VII, 63, 1.
Pavel, apostol, I, 3, 3; 11, 3; 40, 1, 2; 50, 6; 51, 1, 2; 59, 2; 88, 4, 8; 90, 2; 91, 2; 92, 1; 167, 2; 174, 2; 175, 1; II, 25, 3; 29, 4; 42, 3; 116, 3; 136, 4, 5, 6; III, 47, 1; 51, 2; 53, 1, 4; 65, 3; 74, 1; 75, 3; 76, 1, 2; 77, 1, 2, 3; 78, 1, 2, 4; 79, 1, 2; 80, 3; 81, 1; 86, 1; 93, 2; 94, 1; 96, 1, 2; 97, 1, 3; 99, 2; 101, 4; 104, 5; 106, 4; 107, 3; 108, 1; IV, 12, 6; 19, 4; 49, 2, 5; 52, 4; 61, 1; 64, 1; 97, 2, 3, 4; 98, 1, 2; 99, 2; 111, 5; 112, 2; 128, 1; 129, 1, 5; 131, 6; 134, 2; 145, 1; 167, 1; V, 5, 1; 26, 5; 61, 2, 3; 62, 1; 65, 4; 66, 1; 75, 4; 79, 1; 82, 4; 134, 2; VI, 43, 2; 62, 1; 68, 2; 124, 1; VII, 98, 5; 104, 5—105, 6; 106, 4.
paznic, VII, 56, 1.
păcat, II, 34, 4; 35, 1; 66, 1, 3, 5; 71, 4; 73, 1; 109, 1; III, 64, 1; 67, 1; 77, 2; 84, 1; IV, 9, 6; 12, 1, 4; 74, 3; 153, 3, 4—5, 6; 154, 3; 159, 2; V, 16, 7; 71, 2; VI, 45, 6; 56, 2; 97, 3, 4; 98 1; 101, 3; 102, 3; 109, 3; 134, 1; VII, 14, 2; 56, 3; 73, 1; 74, 1, 6; 79, 4; 80, 1; 82, 3; 100, 6.
păcătos, IV, 154, 2.
păgîn, V, 18, 8; 19, 1; VI, 110, 3; 111, 1, 3; VII, 68, 9; 100, 3.
păgînism, VII, 57, 4.
pămînt, I, 158, 2; V, 9, 5; 94, 1; 99, 4; VI, 17, 3; 77, 3; 133, 4; 138, 4; VII, 5, 1, 2; 8, 1, 6; 46, 7; 78, 4, 6; 80, 2; 102, 2.
păr, VI, 153, 3.
părinţi, I, 1, 3; VII, 2, 2; 3, 2.
păstor, IV, 132, 1.
Păstorul lui Herma, II, 43, 5; 44, 1—2; 55, 3—6; IV, 74, 4; VI, 46, 5.
Peanele, lucrare a lui Bakhilide, V, 68, 5.
pecete, II, 11, 2; V, 73, 2; VI, 60, 1.
Pecila, galerie acoperită cu pictură, în Atena, IV, 121, 6.
pedagog, VI, 158, 2.
Pedagogul, lucrare a lui Clement Alexandrinul, VI, 1, 3.
pedeapsă, IV, 29, 4; 154, 1; V, 90, 4; VI 46, 3; 48, 3; 52, 1; 98, 3; 99, 2; 109 6; VII, 61, 5; 78, 3; 102, 5.
pedepsire, IV, 154, 2; VI, 123, 2; VII 17, 5; 56, 3.
pederastie, II, 34, 2.
Pelasg, primul om din Arcadia, I, 102, 2
Peleu, iubitul zeiţei Tetis, V, 117, 1.
Peleu, piesă a lui Sofocle, VI, 19, 6.
Peloponez, peninsulă în sudul Greciei, I 103, 3.
Pelops, fiul lui Tantal, regele Frigiei, I 103, 5; 137, 2.
peloponezian, I, 138, 2.
Penelopa, soţia lui Ulise, IV, 142, 1.
Penetie, filozof stoic, II, 129, 4.
Penteu, regele Tebei, I, 57, 1.
Peonian, locuitor al Peoniei (Norica), 76, 2.
Peratic, erezii peratice, VII, 108, 2.
percepţie, VII, 37, 2.
perdea, V, 32, 3.
Perdix, om priceput la negustorie, VI 101, 4.
Periandru Corinteanul, unul din cei şapt înţelepţi, I, 59, 1, 5; 61, 3.
Pericle, om de stat atenian, IV, 122, 3.
peripatetician, adept al filozofiei lui Aristotel, I, 72, 4; 77, 1; II, 34, 1; 138, 5 IV, 166, 1; V, 59, 2; 97, 7.
Pers, I, 68, 1; 76, 7; 122, 1; 128, 1—2 150, 2; 158, 4; 162, 2—3; VI, 33, 4 124, 2.
Persan, I, 140, 5; VI, 31, 4.
Perseu, erou I, 103, 5; 105, 1; 137, 1.
Persia, I, 65, 4; 69, 6.
persecuţie, IV, 76, 1—77, 3; VII, 66, 4 67, 4.
Persoană politică, după Platon, I, 165,
poşte, II, 105, 3; VI, 94, 2—5.

peşteră, VI, 33, 2.
Petru, apostol, I, 11, 3; 89, 4; 154, 1; 182, 3; II, 68, 2; III, 52, 5; 75, 1; 110, 1; IV, 46, 3; 47, 4; 129, 2; VI, 39, 1, 4, 5; 41, 4, 7; 42, 1, 3; 43, 3; 48, 1; 58, 1; 63, 5; 68, 2; 128, 1; 132, 4; VII, 63, 3; 64, 2; 106, 4; 107, 1.
Peucetion a luat prizonier pe Postumus, IV, 56, 3.
pictură, VI, 56, 1.
pietate, II, 45, 7.
Pieptarul purtat de arhiereul Vechiului Testament, V, 38, 2—39, 1.
pildă, V, 25, 1; VI, 65, 2; 124, 6; 125, 2; 126, 2, 4; 127, 3, 5; 128, 1.
Pilda aluatului, V, 80, 8.
Pilda chemării la cină, IV, 31, 1.
Pilda celor zece fecioare, V, 17, 3; VII, 72, 5—6.
Pilda bogatului nemilostiv şi a săracului Lazăr, IV, 30, 4.
Pilda despre lucrătorii viei, IV, 36, 5—37, 1.
Pilda năvodului, VI, 95, 3.
Pilda semănătorului, I, 37, 2.
Pilda talanţilor, I, 3, 1—3.
Pindar Beoţianul, poet liric, I, 49, 2; 78, 5; 100, 2; 107, 2; 181, 4; II, 19, 2; III, 17, 1; IV, 49, 1; V, 102, 2; 129, 1, 4; 137, 1.
Piriflegeton, rîu în infern, V, 91, 2.
Piritos, piesă de Euripide, V, 114, 2.
Piron, filozof, I, 64, 4; VII, 101, 4.
Pisa, oraş în Peloponez, VII, 48, 5.
Pisin din Lindos, scriitor, VI, 25, 2.
Pisistrate, tiranul Atenei, I, 132, 2.
pisistraţi, fiii tiranului Pisistrate, I, 131, 1.
Pitac, regele Mitilinei, unul din cei şapte înţelepţi, I, 59, 1; 61, 3, 4.
Pitagora, filozof, I, 10, 3; 48, 6; 61, 4; 62, 1, 2, 4; 65, 2; 66, 1, 2; 68, 2; 69, 1, 6; 70, 1; 80, 2; 107, 5; 129, 3, 4; 131, 4; 133, 2; 150, 3; II, 24, 3; 79, 2; 92, 1; 130, 3; III, 21, 1; IV, 9, 1; 57, 2; 151, 3; V, 28, 1, 2, 4, 7, 8; 29, 3; 30, 1, 5; 31, 2; 3; 67, 3; 89, 5; 99, 3; VI, 27, 2; 57, 3; 65, 2, 1; VIII, 32, 5, 8.
pitagorian, I, 72, 4; 80, 4; II, 114, 2; III, 12, 1; 13, 2—3; 24, 1, 2; IV, 171, 1; V, 8, 4; 27, 1; 50, 1; 58, 1, 6; 88, 1; 93, 4; 100, 6; 139, 1, 2.
Pitanat, arhonte, I, 80, 2.
Pitia, preoteasa lui Apolon de la Delfi, I, 60, 3; IV, 5, 1; VI, 28, 5; 29, 5.
Pitocle din Samos, I, 135, 1.
pizmă, V, 30, 5.
pîine, IV, 161, 3; V, 33, 4; 35, 3—4; VI, 94, 2—5.
pîrgă, II, 86, 3.
placă, VI, 133, 1, 5; 134, 1; 136, 4.
planetă, V, 37, 2; 106, 3; VI, 143, 1.
plantă, VI, 117, 3.
Platon, I, 10, 2; 39, 2; 42, 1, 2; 48, 2; 51, 2; 59, 5; 60, 1; 63, 4, 5, 6; 66, 3; 67, 1—4; 68, 2, 3; 69, 1, 2, 3; 92, 3; 93, 3; 103, 1; 133, 3; 143, 1, 2, 7; 150, 1, 3, 4; 165, 1—166, 5; 170, 3; 176, 2, 3; 180, 1—5; 182, 1; II, 15, 1; 18, 1, 2; 22, 1, 4, 5, 8; 23, 1—5; 45, 4; 100, 3; 108, 2; 131, 2, 4, 5; 132, 1—133, 4; 138, 2; 141, 5; III, 5, 3; 10, 2; 12, 1; 13, 1—3; 17, 3, 5; 18, 3; 19, 1, 4; 93, 3; 20, 2, 3; 21, 2; IV, 16, 1; 18, 1; 28, 2; 37, 1, 3; 44, 3; 52, 1; 122, 2; 2; 155, 2; 172, 3; V, 7, 6; 9, 5, 7; 14, 1, 2; 15, 1, 2; 16, 3, 4; 17, 4; 19, 4; 29, 3; 33, 5; 53, 1; 58, 1, 6; 65, 1, 3; 66, 3, 4; 73, 3; 74, 2; 75, 3; 76, 2, 3; 77, 1; 78, 1, 2; 79, 2, 3; 83, 2, 4; 84, 1, 2; 85, 1; 88, 1; 89, 5, 6, 7; 90, 5—91, 3; 92, 3; 92, 5—93, 3; 94, 2, 3; 95, 1, 2; 96, 2; 97, 2, 3, 6; 98, 1, 3, 4; 98, 5—8; 99, 1, 2, 3; 102, 3—5; 103, 1, 2, 4; 105, 2; 106, 2, 3, 4; 108, 2; 112, 2; 115, 1; 133, 4, 6; 136, 4; 138, 3; VI, 13, 7; 17, 5; 19, 8; 23, 4; 24, 1, 5; 26, 5; 27, 2, 3; 57, 3; 123, 1; 167, 2; 168, 1; VII, 33, 2; 100, 4.
platonician, V, 88, 2.
plăcere, II, 106, 3; 108, 2; 117, 5—6; 118, 7; 119, 3, 6; 120, 3; 121, ; 127, 1, 3; 128, 1, 2; III, 24, 1; IV, 22, 1—3; VI, 68, 1; 99, 3; VII, 17, 4; 33, 4, 6; 63, 2; 64, 5; 65, 1; 69, 8; 71, 5; 74, 6; 76, 3, 6, 7; 100, 3.
plecare, VII, 78, 3.
Pleiade, una din constelaţii, VI, 143, 1.
pleuron, V, 111, 4.
plugărie, VII, 80, 2.
pnevmatic, II, 10, 2.
poartă, I, 38, 7; VI, 64, 3.
pocăinţă, II, 11, 2; 26, 5; 27, 1; 31, 1; 35, 3; 41, 1; 45, 1; 55, 6; 56, 1; 57, 1—59, 3; III, 93, 1—2; IV, 27, 3; 37, 7; VI, 46, 3; 48, 3; 97, 4; 109, 3; VII, 74, 5; 80, 1.
poet, I, 26, 4; II, 107, 1; 121, 2; V, 10, 3; 24, 1; VI, 166, 2.
poezie, V, 24, 2; 90, 4; VI, 168, 1.
poftă, III, 42, 1; IV, 117, 5; 152, 1; VI, 71, 3; 73, 6; 100, 1; 148, 4; VII, 17, 4; 38, 2—3; 72, 2; 74, 1; 94, 4.
pogorîre, V, 105, 4; VI, 32, 4; 33, 1.
pogorămînt, VI, 124, 1, 3.
Polemon, filozof I, 63, 6; II, 133, 7; VII, 32, 9.
Poliarat din Tasos, ghicitor, I, 133, 2.
Polib, medic, VI, 139, 1.
Policrat, tiranul insulei Samos, I, 65, 2.
Polidect, tatăl lui Haril, I, 117, 10.
Polifem, lui — i-a ghicit Telem, I, 134, 3.
poligamie, III, 82, 3.
Poliid, ghicitor, I, 134, 2.
politic, I, 165, 3, 4.
Polixenia, fiica lui Priam şi a Hecubei, II, 144, 2.

pom, III, 104, 1, 2, 3; V, 72, 2.
Polux, unul din Dioscuri, I, 105, 4.
Pont, ţinut în Asia Mică, III, 25, 1.
popor, VI, 50, 1, 3; 88, 4; 106, 2, 4; 107, 1; 157, 5; 159, 9; VII, 22, 1.
porc, I, 2, 2; II, 105, 1; VII, 33, 1.
porumbiţă, VII, 32, 7; 82, 6.
porumcă, II, 51, 5; 73, 1; 80, 5; 88, 1; 122, 1; 123, 2—3; 134, 1; III, 106, 4; IV, 29, 3; 43, 4; 44, 1; 105, 2; 108, 2; 153, 2; V, 2, 6; 3, 3; 51, 2—52, 5; VI, 28, 3; 44, 3; 65, 4; 77, 5; 96, 1; 98, 3; 106, 1; 115, 2; 117, 3; 121, 3; 124, 1; 134, 3; 137, 2, 3, 4; 146, 1, 3; 147, 2, 3; 148, 2, 4; 160, 4—161, 5; VII, 6, 4; 8, 6; 10, 1; 11, 1, 2; 16, 5; 19, 2; 21, 1; 48, 4; 60, 4; 69, 5; 78, 4; 80, 3; 83, 3; 99, 4; 100, 4; 104, 1.
Poseidon, zeu, I, 70, 3.
Posidip, poet comic, VI, 13, 6.
Posidonie, filozof stoic, II, 129, 4.
post, IV, 138, 2; VI, 102, 2, 3; VII, 75, 2; 76, 1; 100, 1.
Postumus, roman, prizonierul lui Peucetion, IV, 56, 3.
potop, I, 102, 5; 103, 1; 140, 2; V, 9, 7; VI, 52, 1.
Prail, filozof platonician, IV, 56, 2.
Praxiada, tatăl lui Anaximandru, I, 63, 2.
Praxifane, gramatic, I, 78, 3.
predanie, I, 50, 5; 51, 2; 52, 1, 2; III, 90, 2.
Predanii, lucrare despre viaţa şi faptele apostolilor, VII, 82, 1.
predare, VII, 27, 6.
predică, IV, 134, 1; VI, 48, 3.
Predica lui Petru, I, 182, 3; II, 68, 2; VI, 39, 1; 42, 3; 48, 1; 128, 1.
predicare, I, 4, 2.
predicator, I, 4, 3; 6, 1.
pregătire, VII, 56, 2.
preot, I, 69, 6; 180, 1—5; II, 86, 3; III, 90, 1; IV, 158, 1, 3—4; 161 3; V, 20, 3; 28, 6; 106, 2; 107, 2, 3; VII, 3, 3; 33, 8; 36, 2.
Pretos, regele Tirintului în Argolida, I, 103, 4; VII, 26, 4.
pricepere, II, 31, 2; 76, 3; 84, 3; V, 1, 4; VI, 125, 4, 5; 155, 1—3; 157, 3; VII, 17. 4.
Priena, oraş în Asia Mică, I, 59, 1.
prieten, II, 102, 4; 103, 2; IV, 42, 4; 94, 1; V, 96, 6; VI, 73, 6; 76, 3; VII, 21, 2; 50, 4; 62, 7; 68, 1, 3; 78, 4.
prietenie, II, 75, 2; 101, 3; 102, 1; V, 23, 1; 95, 3; VI, 114, 6; VII, 35, 7.
prigoană, IV, 78, 1—80, 5.
primejdie, VII, 64, 5; 66, 4.
principiu, IV, 2, 1; V, 21, 4; 38, 7; VII, 107, 4.
procesiune, VI, 35, 1—37, 3.
Procones, insulă în Propontida, I, 133, 2.
Prodic din Ceos, sofist, V, 31, 2.
Prodic din Samos, I, 131, 3.
Prodic, eretic, I, 69, 6; III, 30, 1—2; VII, 41, 1; 103, 6.
profet, I, 27, 1, 2, 3; 45, 1, 2; 66, 2; 71, 4; 81, 2; 84, 6; 85, 1—4; 87, 2, 5; 135, 3; 136, 1; II, 8, 2; 13, 1; 17, 4; 37, 2; 69, 1; 72, 4; 73, 3; III, 8, 5; 38, 5; 53, 5; 67, 2; 70, 3; 73, 2; 76, 1; 86, 3, 4; 89, 2; 90, 5; 91, 2; 100, 1; 106, 1; IV, 2, 2; 3, 3; 36, 4; 133, 1; 132, 1; 159, 1; V, 5, 1; 10, 1; 24, 1, 2; 31, 1; 38, 5; 74, 6; 84, 2; 97, 1, 7; 126, 3—5; 135, 1; VI, 4, 2; 28, 2; 34, 2; 37, 1—2; 42, 3; 44, 1; 50, 4; 53, 3, 4; 54, 1; 58, 1; 61, 1, 63, 4; 64, 3; 77, 1; 81, 5; 88, 1, 5; 115, 5; 123, 1; 125, 3; 126, 2; 127, 1, 3, 4, 5; 128, 1; 147, 1; 163, 1; 168, 2; VII, 1, 6; 36, 1; 61, 1; 63, 1; 95, 3; 97, 2; 104, 1.
profetic, cărţile -e, VII, 96, 2—4, 5.
profeţie, I, 94, 3; 175, 1; II, 22, 8; 28, 6; 29, 3; 42, 5; 54, 1—5; 101, 2; III, 70, 2; 106, 2; IV, 2, 2; 134, 1; V, 6, 2; 10, 3; 20, 1; 32, 1; 39, 1; 65, 4; 80, 7; 108, 2; 116, 1; VI, 53, 5; 68, 3; 104, 1; 122, 1; 123, 3; 124, 6; 125, 2; 127, 4; 128, 1, 2; 129, 2, 3; 130, 1; 133, 5; 167, 1; VII, 2, 2; 6, 2; 97, 2; 99, 2; 100, 4.
prognoză, II, 48, 2; 54, 1.
Prometeu, zeu, I, 87, 1; 103, 2; 106, 1 2; V, 58, 6; 100, 1, 2; VII, 31, 3.
pronie, I, 18, 4; 50, 6; 52, 1, 2, 3; 81 5; IV, 78, 1—80, 5; 84, 1—3; 86, 3 87, 2; 88, 1—5; V, 6, 1—2; 37, 2; 87 2; 90, 3; VI, 31, 5; 45, 2; 122, 3; 123 2; 128, 2; 147, 2; 153, 1, 4; 157, 2 159, 8; VII, 8, 4; 9, 1; 42, 2—3, 7 60, 1; 61, 5; 86, 5.
Protagora Abderitul, sofist, I, 64, 4.
Protagora, dialogul lui Platon, V, 58, 6 97, 4.
Protesilau, piesă a lui Euripide, VI, 24, (
potrivnic, IV, 26, 5.
Providenţă, I, 86, 1—2; 94, 1; 173, 5 VI, 148, 6; VII, 6, 1.
prozelit, VII, 85, 5.
prudenţă, II, 78, 1, 3; 80, 5; VII, 47, 2
Prunc (Domnul Hristos), VII, 93, 7.
psalm, I, 47, 3; III, 33, 4; V, 12, 1; 2 1; VI, 90, 1; VII, 43, 8; 49, 4.
psalmist, I, 47, 3; II, 65, 1; VI, 63, 1; 8 3; 97, 3.
Psaltire, VI, 88, 2.
psihic, II, 10, 2; IV, 92, 4; 93, 1.
Ptolomeu I Soter, I, 128, 3; 148, 2; 149,
Ptolomeu II Filadelfu, I, 128, 3; 148,
Ptolomeu III Everghetu, I, 128, 3.
Ptolomeu IV Filopator, I, 128, 3; 141,
Ptolomeu V Epifane, I, 128, 3.
Ptolomeu VI Filometor, I, 128, 3; 150, 1 V, 97, 7.
Ptolomeu VII Everghetu II, I, 144, 4.

Ptolomeu X Fiscon Laturos, I, 128, 3.
Ptolomeu zis Dionisos, I, 128, 3.
Ptolomeu din Mendes, preot şi istoric, I, 101, 3—4. 5.
purtare, IV,12 3, 2—3; VI, 161, 5; VII, 17, 5; 22, 1; 26, 2; 63, 1.
Purtare de grijă a lui Dumnezeu, I, 4, 3; IV, 78, 1—80, 5; VI, 104, 1; VII, 6, 4; 8, 3. 4; 9, 1.
putere, II, 52, 7; V, 134, 2; VI, 47, 3. 4; 101, 6; 122, 1. 2; 127, 2; 135, 4; 153, 3; VII, 1, 2; 7, 4; 8, 5; 9, 1; 16, 3; 64, 6; 79, 4; 88, 5.

R

Raav, desfrînata, IV, 105, 4.
Radamantis, V, 58, 6.
Rafail, înger, I, 123, 5.
ranchiună, VII, 62, 2.
raţionament, V, 11, 6.
raţiune, V, 7, 4; VI, 96, 2; 135, 2; 136, 3; VII, 62, 1.
răbdare, II, 31, 1. 2; 45, 1; 79, 5; 80, 1; 84, 3; 87, 1; IV, 9, 5.
rădăcină, V, 35, 2.
răpire, V, 52, 2.
Răsărit, VII, 43, 6. 7.
răsplată, IV, 144, 2—3; VI, 123, 2; VII, 10, 1; 74, 2; 69, 8.
răsplătire, IV, 29, 4.
Răspunsuri către Teodorida, scriere a lui Euforion, V, 47, 2.
rău, rele, I, 18, 4; 84, 4; II, 39, 3—5; V, 64, 4; 95, 3; VI, 60, 2. 3; 159, 6; 164, 2; VII, 22, 2; 49, 1; 72, 3; 75, 3; 79, 1.
Rebeca, soţia patriarhului Iacov, I, 31, 3; 136, 1; IV, 161, 1. 2.
rege, I, 129, 2; 140, 4.
regulă, VI, 161, 5.
religie, VI, 35, 2; 36, 2.
restabilire, II, 134, 2. 4; 136, 6; III, 64, 3; VI, 75, 2.
restaurare, V, 103, 6.
retorică, I, 29, 10; 39, 1. 3; 47, 3; VI, 16, 1.
Ripe, munţi, I, 72, 2.
rînduială, VI, 141, 4; VII, 83, 1; 90, 2.
rînduinică, V, 27, 2—4.
rîvnă, VII, 43, 2.
rob, VII, 14, 2; 82, 7.
robie, I, 92, 2; 121, 4; 122, 3; 123, 2—4; 124, 4; 125, 1; 127, 1. 2; 140, 7.
Roboam, rege, I, 144, 3; 115, 1.
Rodos, insulă în Marea Egee, V, 47, 5.
Roma, I, 108, 3; 138, 4; 139, 2; 144, 5.
romani, I, 71, 1. 2; 140, 6; II, 29, 3; III, 75, 3; 76, 1; IV, 145, 1; V, 8, 4; 55, 4; 80, 1.
rug, I, 164, 4.
rugăciune, I, 34, 1; II, 104, 1; III, 81, 1. 4; 85, 1; IV, 171, 1. 2; V, 16, 7; 97, 2; VI, 29, 3; 101, 3; 102, 1. 2; VII, 31, 7. 8; 32, 5; 34, 2; 38, 2—3. 4; 39, 5. 6; 40, 1. 3. 4; 41, 7. 8; 42, 1; 43, 1. 5. 6; 44, 1. 3—5; 45, 1; 46, 1; 49, 2. 4. 6. 7; 73, 1; 78, 4. 6; 79, 1. 2; 81, 4—7.
rumegat, VII, 109, 2—3.

S

Sabat, IV, 8, 6; VI, 140, 1.
saci, popor nomad în Asia antică, IV, 62, 1.
Sadoc, arhiereu, I, 113, 1. 2; 114, 3.
Safat, tatăl profetului Elisei, I, 115, 3.
Safo, poetă, IV, 122, 4.
Salmanasar, regele asirienilor, I, 119, 1;
Salim, oraş în Hanaan, IV, 161, 3.
Salomea, III, 45, 3; 66, 2; 92, 2.
samanei, filozofi la bactrieni, I, 71, 4.
Samaria, I, 114, 4; 119, 1; 141, 2.
samarineean, I, 115, 4; III, 107, 11.
sambica, instrument muzical, I, 76, 4.
Same, localitate în Cefalenia, III, 5, 2.
Samea, profet, I, 114, 4; 135, 4.
Samea, tatăl profetului Uria, I, 121, 3.
samnit, popor din Italia, I, 75, 7.
Samos, insulă în Marea Egee, V, 27, 1; 62, 2; 132, 3; 135, 1; VI, 25, 2.
Samson, judecător, I, 111, 2; II, 13, 1; VI, 153, 3.
Samuil, judecător şi profet, I, 111, 4; 112, 1; 120, 2; 135, 3; 140, 3; II, 13, 1; III, 52, 1; VI, 29, 1; 101, 4.
sanctuar, I, 66, 2.
Sardanapal, rege asirian, I, 159, 1; II, 118, 6.
sarmani, filozofi indieni, I, 71, 5.
sarmaţi, popor nomad, IV, 62, 1.
Sarra, soţia lui Avraam, I, 30, 3; 31, 1; 32, 1. 2; 123, 5; 136, 1; IV, 123, 1; VI, 101, 1. 2.
satana, I, 92, 1. 2; III, 81, 2; 89, 3; 96, 2; IV, 74, 4; 96, 1.
Satiac, perioadă astronomică la egipteni, I, 136, 3.
Saul, rege, I, 111, 4; 112, 1. 2; III, 52, 1.
sămînţă, IV, 60, 3; VII, 80, 2.
sănătate, VI, 157, 2.
săptămînă, I, 126, 1—3.
sărac, IV, 25, 2.
sărăcie, II, 34, 1; IV, 21, 1; VI, 99, 5.
sărbătoare, VII, 35, 3. 6; 49, 3.
Sărbătorile, piesă a lui Platon, poet comic, VIII, 33, 2.
Scamon din Mitilene, I, 77, 1.
sciaun, VI, 106, 2.
schimbare, VII, 57, 4.
Sciroforion, lună în calendarul atenian, I, 104, 2.
scit, I, 72, 1; 75, 4; 77, 3; V, 31, 3; 44, 2. 3. 5.
Sciţia, I, 59, 1.
scînteie, VII, 110, 4.
scop, II, 134, 1. 2; II, 136, 6.
scriere, I, 2, 2; IV, 134, 2; V, 20, 3; VI, 127, 5.

Scriptură, I, 10; 4; 12, 1; 23, 2. 3; 24, 4; 25, 4; 26, 1; 29, 6. 7; 30, 3; 31, 1; 32, 2; 33, 5; 38, 3; 44, 3; 45, 3. 5; 47, 4; 48, 4; 81, 1; 87, 7; 88, 1; 96, 1. 3; 150, 5; 177, 2; 179, 4; 181, 3; II, 1, 1; 2, 1; 9, 6; 12, 1; 22, 2. 3. 4; 33. 2. 4; 39, 1; 40, 3; 46, 2; 47, 1. 2. 4; 48, 3; 49, 1. 3; 50, 1; 51, 4; 59, 4; 61, 3; 72, 2. 4; 73, 3; 84, 4; 85, 1—3; 101, 1. 2; 102, 5; 139, 2; 144, 4; 145, 3; III, 38, 3; 39, 2; 47, 3; 49, 2; 56, 1; 61, 1; 64, 1; 72, 1. 2; 81, 5; 86, 4; 88, 2; 105, 2; IV, 1, 3; 2, 2. 3; 4, 3; 8, 7; 9, 1. 7; 12, 4; 19, 4; 30, 1. 3; 32, 2; 44, 1. 4; 47, 3; 48, 3; 66, 4; 67, 1; 87, 2; 89, 5; 99, 1; 107, 5; 126, 5; 159, 2; 165, 3; 168, 3; 170, 2. 3; V, 17, 3; 25, 1; 27, 2; 28, 9; 29, 1; 40, 1; 53, 5; 54, 2. 4; 64, 6; 66, 3; 67, 4; 70, 1; 72, 5; 78, 3; 84, 3; 88, 1. 3; 90, 2. 3; 91, 3; 93, 5; 94, 2. 6; 95, 1; 96, 4. 6; 99, 4; 100, 4. 5; 102, 3—5; 104, 1—5; 108, 2. 4; 115, 5; 117, 2; 120, 1. 3; 124, 1—2; 127, 2—3; 134, 1; 139, 1; VI, 4, 3; 10, 1; 28, 1; 29, 1. 3; 32, 4; 41, 5; 48, 7; 49, 1; 50, 2. 5; 51, 2; 59, 3; 62, 3; 65, 2; 66, 1; 82, 3; 91, 3. 5; 93, 2; 97, 2; 101, 5; 102, 2; 107, 1; 114, 5; 115, 6; 116, 3; 124, 3. 5; 125, 2; 126, 1. 3. 4; 127, 2. 3; 128, 2; 130, 2; 131, 3. 4; 146, 1. 2; 149, 2; 154, 3; 160, 3; 164, 2; VII, 1, 3. 4; 49, 4; 70, 1; 74, 1; 79, 1; 80, 6; 82, 2; 83, 2; 84, 2; 92, 3; 93, 1; 94, 1. 2. 3. 4. 6; 95. 2. 4. 5. 9; 96, 1. 4. 5; 97, 3; 98, 2; 99, 3; 100, 4. 5; 102, 1; 103, 4; 104, 1; 105, 1; 109, 4.
secol, I, 136, 4.
Sedechia, rege, I, 121, 2; 122, 1. 3. 4.
Sedechia, profet mincinos, I, 115, 2.
Sehnufis Heliopolitul, I, 69, 1.
Seleuc Nictor, I, 72, 5.
Seleuc, astronom şi matematician, VI, 143, 3.
sămînţă, VI, 135, 1;
Sem, fiul lui Noe, 140, 2.
semănător, IV, 31, 5; VI, 67, 2.
Semela, fiica lui Cadmos, I, 105, 5; 106, 1.
Semela, piesa lui Eubul, VII, 30, 5.
semen, VII, 41, 6; 50, 4; 52, 3.
semn, VI, 28, 3; 84, 3; 87, 2.
Semiramida, regina Egiptului, I, 76, 9.
Senaherim, regele Asiriei, I, 141, 1.
Sepias, capul —, aproape de Magnezia, în Tesalia, VI, 29, 5.
Septuaginta, I, 148, 1—149, 2.
sfătuitor, VII, 64, 5.
Sfeşnicul din templu, V, 34, 8—9; 35, 1.
sfetnic, VI, 58, 2; VII, 7, 4.
sfinţenie, IV, 30, 1; 163, 4; V, 28, 5; VI, 57, 5; 122, 3; 125, 5; VII, 13, 1; 14, 1; 29, 3; 42, 2—3; 73, 1.
Sfinx, I, 48, 6.
Sfînt, III, 60, 3—4; IV, 132, 1; VI, 68, 1; 132, 5; VII, 13, 1; 78, 5. 6; 80, 2.
sfîrşit, III, 64, 1; VII, 55, 5. 6; 56, 3.
Sibilă, I, 70, 3. 4; 118 1. 3; 132, 3; III, 14, 3; V, 108, 6; 115, 5; VI, 43, 1.
Sicilia, I, 64, 2; 134, 3.
sicilian, I, 11, 2; 76, 8.
Sicionia, I, 102, 5.
sidonieni, locuitorii Sidonului (Fenicia), I, 76, 7.
Silloi, scriere a lui Timon, I, 63, 3.
silnicie, VII, 17, 4.
silogism, I, 26, 4.
simbol, V, 21, 4; 27, 1; 51, 1—52, 5; 55, 4; 57, 1.
simbolic, V, 46, 1; VI, 4, 2.
simbolism, V, 53, 2—5; 56, 1.
Simeon, dreptul, I, 136, 2.
simfonie, VI, 88, 5.
Simias din Rodos, gramatic, V, 47, 5.
Simon Magul, II, 52, 2; VII, 108, 2.
Simon, maestru de călărie, VII, 101, 4.
Simois, rîu, V, 31, 4.
Simonide din Ceos, I, 131, 8; IV, 23, 2; 48, 4; VI, 13, 2.
Simposiaca, lucrare a lui Didim, IV, 122, 4.
simţ, V, 7, 4. 5; 94, 4; VI, 137, 1; 144, 2; 164, 3; VII, 44, 6; 93, 2.
sinagogă, VII, 53, 3.
Sinai, munte, VI, 32, 3—5.
Siracuza, oraş în Sicilia, I, 131, 8; 133, 2.
sirenă, I, 48, 6; II, 9, 7.
Sirna, I, 62, 2; 72, 5.
sirian, I, 75, 1.
Siros, insulă în Marea Egee, I, 59, 5; V, 44, 2; VI, 9, 4.
Sisara, generalul lui Iabim, I, 110, 2.
Sit, fiul lui Adam, III, 81, 5.
sîmbătă, I ,13, 1; III, 40, 4; 98, 1. 2; 99, 1; IV, 29, 3; 41, 3.
sînge, V, 48, 8; 66, 2.
slavă, I, 49, 1; II, 84, 5; VI, 56, 2; 107, 2; 132, 5; VII, 6, 4; 15, 1; 58, 4.
slăbiciune, VII, 100, 6; 102, 1.
slugă, II, 27, 3; IV, 42, 4; 67, 1—68, 5; VI, 84, 2. 4; VII, 62, 7.
slujire, VI, 34, 3; 123, 2; VII, 3. 1. 2; 13, 2; 42, 8; 68. 1; 78, 4.
smerenie, III, 48, 3; IV, 107, 4; VII, 77, 6.
Smirna, oraş în Asia Mică, I, 64, 4.
Soare, V, 29, 6; VI, 110, 3; 138, 6; 149, 2.
soartă, IV, 53, 2.
societate, VII, 36, 3—5.
Socrate, I, 63, 3. 4; 83, 4; 92, 3. 4; 93, 1. 2; 133, 2. 3; II, 120, 5; 131, 3; III, 21, 1; IV, 10, 1; 122, 3; 144, 2; 155, 3; V, 14, 1; 15, 3; 17, 2; 67, 2; 91, 5; 95, 3; 97, 2; 99, 3; VI, 5, 1; 53, 3; 57, 3; 167, 2.
Sodoma, II, 103, 2; IV, 105, 4.
Sofil, tatăl lui Amfion din Atena, I, 79, 3.
sofism, V, 11, 6.

sofist, I, 22, 1—24, 4; 26, 4; 40, 5; II, 7, 3; VI, 81, 4; 122, 3; VII, 53, 2.
Sofistul, dialogul lui Platon, IV, 155, 3; V, 112, 2.
sofistică, I, 39, 1. 2. 4; 44, 2; 47, 2. 4; 87, 3; 100, 1; 176, 3.
sofisticărie, VII, 162, 2.
Sofocle, poet tragic, II, 141, 3; IV, 6, 2; 24, 6; V, 11, 2; 24, 3; 25, 1; 111, 4. 6; 113, 1; 122, 1; 128, 2; VI, 8, 6; 10, 3. 5. 7. 9; 19, 3. 6.
Sofonie, profet, I, 120, 2; 135, 3; V, 77, 2.
Sodam Tegeatul, I, 61, 1.
Solomon, I, 1, 3; 10, 1; 22, 3; 28, 4; 29, 3; 35, 5. 6; 113, 1. 2. 3; 114, 1. 2. 3. 4; 116, 3; 117, 6; 119, 5; 130, 2. 3; II, 24, 1. 5; 70, 4; IV, 9, 2; V, 18, 5; 72, 1. 4; VI, 60, 1; 93, 4; 95, 4; 110, 1. 2; 114, 1; 120, 3; 121, 1. 2. 3; 131, 1; 138, 4; 146, 2; VII, 105, 1.
Solon, legislator, poet şi filozof, I, 23, 1; 59, 1; 61, 1. 4; 65, 3; 69, 3; 79, 6; 107, 5; 180, 1; V, 81, 1; 108, 1; 129, 6; VI, 8, 7. 9; 11, 2; 144, 3—6.
somn, IV, 141, 1—4; V, 105, 4.
Sonhis, mare profet egiptean, I, 69, 1.
Soriță, raționament, V, 11, 6.
Sosibie Lacedemonianul, istoric, I, 117, 10.
Sotadas Bizantinul, poet, I, 61, 3.
Sotir Frigianul, I, 76, 5.
soție, IV, 108, 3; 123, 2—3; 127, 1—2; VII, 64, 2.
Sparta, I, 133, 2; IV, 24, 5.
spălare, V, 70, 7; VI, 82, 6.
spectator, VII, 20, 4.
Speusip, filozof platonician, I, 63, 6; II, 19, 3; 133, 4.
Stasin, poet epic, VI, 19, 1.
statornicie, VII, 18, 1.
statuie, V, 35, 6; 74, 4; VII, 163, 1; 168, 4; VII, 16, 5; 28, 4; 29, 6. 8; 43, 7; 48, 5; 52, 2. 3.
stat, IV, 172, 3.
Statul, lucrare a lui Epiharm, V, 118, 1.
Statul, lucrare a lui Platon, I, 48, 2; 93, 3; 176, 3; 182, 1; II, 18, 2; 22, 8; III, 18, 3; IV, 16, 1; 18, 1; 52, 1; V, 58, 6; 66, 4; 90, 5; 103, 2; 105, 2; 106, 2; 108, 2; VI, 24, 5.
Statul Foceenilor, lucrare a lui Aristotel, I, 133, 4.
staul, VI, 109, 6.
statornic, VII, 18, 1.
stăpîn, IV, 110, 3; VII, 82, 5.
stăruință, III, 78, 1.
stea, VI, 110, 3; 111, 1; 143, 1; 148, 1, 2.
Stenelos, I, 103, 3.
Stesihor, poet liric, I, 78, 5.
stihie, VI, 148, 2.
stîlp, I, 161, 3; 163, 1. 3. 5. 6; 164, 1. 3. 4; V, 34, 4.
stoic, I, 51, 1. 2; II, 19, 4; 101, 1; 138, 5; IV, 19, 1; 28, 1; 172, 2; V, 9, 4; 17, 6; 58, 2; 76, 1; 89, 2. 3. 5; 92, 4; 95, 1; 97, 2. 6; 100, 4; 105, 1; VI, 27, 3; VII, 37, 1; 88, 5.
Stolist, personaj religios la egipteni, VI, 36, 12.
Straton, filozof peripatetician, I, 61, 1; 63, 5; 77, 1.
stricăciune, V, 64, 1.
Stromate, I, 11, 1; 12, 1; 14, 1. 2. 3; 15, 2. 3; 16, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 4; IV, 1, 3; 4, 1. 3; 6, 1—2; 7, 1; VI, 2, 1—2; VII, 1, 3. 4; 84, 1—2; 102, 2; 110, 4; 111, 1—3. 4.
studiu, IV, 124, 1.
succesiune, VI, 61, 3.
suferință, VII, 17, 5; 78, 3.
suflet, I, 7, 3; 10, 1; 67, 4; 171, 1; II, 52, 2; 97, 3; 108, 2. 3; 110, 1; III, 13, 2—3; 64, 1; IV, 9, 4. 5; 11, 2; 22, 1; 27, 3; 80, 5; 140, 2; 155, 4; 163, 1. 2; 164, 3; 165, 2; 167, 4; 169, 1; V, 17, 3; 67, 1. 4; 73, 2; 83, 1; 86, 1. 3; 89, 2; 91, 1; 94, 4; 97, 5; 103, 4; 106, 4; VI, 17, 3; 27, 2; 35, 1; 46, 3; 48, 3; 52, 1. 2; 60, 1. 2; 68, 3; 69, 2. 3; 71, 3—76, 4; 91, 2; 96, 2; 100, 3; 112, 3; 113, 3; 120, 2; 135, 1. 2. 4; 136, 1; 149, 5; 153, 3; 162, 3; 163, 1. 2; VII, 3, 1. 2; 10, 1, 2; 13, 1; 16, 5; 20, 2; 22, 1; 27, 6; 29, 5. 6; 32, 4. 5. 8; 34, 4; 44, 6; 45, 3; 49, 1; 56, 7; 62, 5; 63, 2; 64, 4. 6. 7; 71, 1. 2; 72, 4. 5; 76, 7; 79, 7; 100, 7.
supărare, VII, 17, 4; 64, 5.
superstiție, VII, 22, 3.
superstițios, VII, 4, 3; 22, 2.
Superstițiosul, piesă a lui Menandru, VII, 24, 3.
supus, VII, 3, 2.
Susana, pildă de femeie castă, IV, 119, 3.
Susarion, poet comic, I, 79, 1.

Ş

şarpe, III, 80, 2; 102, 4; VII, 82, 6.
şcoală, I, 57, 1; 62, 1; 63, 1. 4; 64, 1—4; VI, 5, 1; 55, 4; 123, 3; VII, 89, 3; 92, 7.
ştiință, I, 15, 3; 16, 1; 31, 1; 32, 4; 37, 1; 43, 1; 100, 2; II, 9, 4; 15, 4; 31, 2; 55, 3; 76, 1; 84, 3; IV, 8, 8; 40, 1; 136, 1; 143, 2; V, 82, 3; VI, 1, 3; 57, 2; 61, 1; 80, 1—81, 6; 82, 4; 91, 1; 92, 1; 93, 1—95, 5; 96, 4; 100, 2; 118, 2; 132, 5; 157, 2; 162, 4; VII, 14, 1; 17, 1—3; 29, 7; 44, 6—7; 46, 9; 57, 3; 68, 1; 70, 4; 79, 7; 82, 5. 7; 83, 4; 84, 1; 100, 7.
ştiințele enciclice, I, 30, 1; 93, 5; VI, 83, 1; 94, 5; VII, 19, 4.

T

Tabor, munte, VI, 140, 3.
Taină, I, 13, 1. 2. 4; 15, 3; 176, 2; 179, 1; III, 102, 2; IV, 3, 1; 109, 2; V, 41, 1; 58, 6; 60, 1; 61, 1. 4; 62, 1; 63, 7; 64, 6; 73, 2. 4; 80, 4. 5. 6; 90, 3; VI,

95, 1; 97, 1; 124, 6; 126, 2; 127, 5; 134, 1; VII, 4, 2. 3; 6, 1; 27, 6; 88, 4; 94, 1; 97, 3.
talant, I, 3, 1—3.
Tales din Milet, I, 52, 4; 59, 1; 60, 3; 62, 1. 2. 3. 4; 63, 2; 65, 1; 66, 2; 129, 3. 4; II, 14, 2; V, 96, 4; VI, 57, 3.
Tamara, nora lui Iuda, I, 31, 6.
Tamiris Tracul, I, 76, 6.
Tantal, regele Lidiei, I, 107, 1.
Taraxandra, sibilă, I, 132, 3.
Targelion, lună în calendarul atenian, I, 104, 1.
tartar, V, 91, 2.
Tartar, din dialogul «Fedon» al lui Platon, V, 58, 6.
Tasos, insulă în Marea Egee, I, 131, 7; 133, 2.
tată, V, 125, 2—126, 2; VI, 146, 1.
Tatăl (Dumnezeu-Tatăl), I, 87, 6; 126, 2; 178, 2; II, 11, 2; 19, 1; 52, 2; 69, 2; 78, 3; 100, 4; 134, 2; III, 49, 6; 73, 3; 76, 1; 78, 5; 83, 4; 87, 4; 88, 1; IV, 34, 5; 95, 1; 162, 5; V, 1. 2. 3. 4; 6, 3; 12, 2; 34, 1; 38, 1. 7; 63, 8; 70, 1—6; 71, 4; 78, 1; 81, 5; 83, 1; 92, 3; 101, 3; 102, 2—5; 103, 1; 112, 1; 116, 1. 3; 130, 2; 133, 3. 7; 136, 3; VI, 28, 5; 47, 2; 59, 1; 104, 2. 3; 132, 4; 146, 1. 2; 148, 1; 151, 5; 161, 6; VII, 2, 3; 5, 4. 6; 7, 1. 4. 7; 8, 5; 9, 1—3; 16, 6; 35, 1; 41, 7; 45, 3; 49, 7; 58, 3. 4. 5; 69, 2; 81, 3; 88, 6; 93, 5; 104, 4; 109, 2. 3. 6.
Taţian Asirianul, I, 101, 2; 102, 2; III, 81, 1. 3; 82, 2; 92, 1.
tăcere, V, 67, 3; VII, 2, 3.
tămîie, VII, 32, 4. 5; 34, 2.
Teage, dialogul lui Platon, I, 133, 3.
teamă, VI, 71, 3.
Teano, filozoafă pitagoreană, I, 80, 4; IV, 44, 2; 121, 2. 3. 4.
Tearida, filozof, V, 133, 1.
teatru, VII, 36, 3.
Teba, oraş în Egipt, I, 134, 1.
Teba, oraş în Beoţia, I, 78, 5; 100, 2; 103, 4; 106, 1; 134, 1. 3; 137, 2; II, 121, 1.
tebani, I, 163, 4.
Teetet, dialogul lui Platon, I, 48, 2; II, 45, 4; 133, 3; IV, 155, 4; V, 15, 2; 97, 3; 98, 5.
Tegea, oraş în Arcadia, I, 61, 1.
tehnică, VI, 149, 2.
Telef, piesă a lui Eshil, IV, 45, 1.
Telef, piesă a lui Euripide, VI, 16, 5.
Telem, ghicitor, I, 134, 3.
Telemah, fiul lui Ulise, IV, 142, 2.
Telesila, poetă, IV, 120, 3; 122, 4.
Telhin, regele Sicioniei, I, 102, 5.
telhini, locuitorii insulei Rodos, V, 47, 5.
Telmes, ghicitor, I, 134, 3.
telmiseni, locuitori ai oraşului Telmis (Caria), I, 74, 5.
temelie, V, 26, 1.
Temenos, piesă a lui Euripide, VI, 10, 6.
temere, II, 120, 2; 122, 1; 123, 1; 125, 3.
Temis, I, 80, 3; V, 136, 5; 137, 1.
Temisto din Lampsac, IV, 121, 4.
Temistocle, general şi om de stat atenian, I, 65, 3.
templu, I, 126, 1; II, 117, 2; III, 73, 2; V, 13, 4; 32, 2; 74, 3. 4; 76, 2; VII, 28, 1. 4; 29, 3; 43, 7; 64, 7; 82, 4.
Teoda, pretins discipol al lui Pavel, VII, 106, 4.
Teoclimen, ghicitor, I, 134, 3.
Teodecte, poet tragic, VI, 14, 2.
Teodorida, corespondent al lui Euforion V, 47, 2.
Teodot, filozof pitagorean, IV, 56, 2.
Teofrast, filozof, I, 63, 5; 77, 1; II, 9, 5; III, 24, 3; VI, 57, 3; 167, 2.
Teognida, dialecticiană, fiica lui Diodor Cronos, IV, 121, 5.
Teognis, poet, III, 15, 1; IV, 23, 3; V, 52 4; VI, 8, 1. 8; 11, 5; 14, 5; 18, 6; VII 110, 1.
Teogonia, lucrare a lui Orfeu, VI, 26, 2
teologie, I, 57, 6; IV, 2, 2; V, 24, 1; VI 123, 2.
Teologia, scrierea lui Ferechide din Siros V, 50, 3.
Teopomp, orator şi istoric, I, 1, 2; 62, 2 117, 8; 135, 1; VI, 19, 5; 21, 4.
Teos, oraş în Asia Mică, I, 78, 5; VI, 12 7.
Tereu, regele Traciei, V, 27, 4.
Terpandru, poet şi cîntăreţ, I, 78, 5; 131 6; VI, 88, 2.
Tesalia, regiune a Greciei, I, 132, 3.
Tesmoforii, serbări în cinstea zeiţei De metra şi a fiicei sale Core, IV, 121, 3 VI, 26, 4.
Tespis, poet tragic, I, 79, 1; V, 48, 7.
Tesprotia, regiune în sud estul Epirului, 132, 3.
tesproţi, VI, 25, 2.
Testament (Vechiul şi Noul Testament), 28, 2; 44, 3; 182, 2; II, 29, 1. 2; IV 130, 4; 134, 4; 149, 5; V, 38, 5; VI, 4 1. 2; 63, 3; 67, 1; 106, 3; 120, 3; 12 3; 133, 5; 161, 5; VII, 34, 2; 69, 5 100, 5; 107, 5.
Tetis, divinitate marină, V, 100, 5.
Tezeu, erou, I, 104, 1. 3; 137, 2.
tiara de aur, V, 37, 5—38, 1.
Tiberiadă, marea —, VI, 94, 2.
Tiberiu, împărat roman, I, 144, 2. 4; 14 1—146, 3; VII, 106, 4.
Tihe, zeiţa destinului, V, 128, 1.
Timeu, scriitor, I, 1, 2.
Timeu, istoric, I, 64, 2; 135, 1; 139, 4.
Timeu din Locrida, filozof pitagorian, 166, 1; V, 115, 4.

Timeu, dialogul lui Platon, I, 69, 3; 103, 1; 180, 1; V, 79, 3; 84, 1; 89, 7; 96, 2; 102, 5.
Timocle, poet comic, IV, 7, 1. 2.
Timon, poet şi filozof, I, 63, 3; V, 11, 5.
Timotei, poet şi muzicant, I, 78, 5.
Timotei din Pergam, filozof, IV, 56, 2.
Timotei, apostol, I, 4, 4; II, 29, 4; 52, 6; III, 53, 4; IV, 49, 5; 92, 5; VI, 124 1; VII, 53, 3—4.
Timoxen din Cercira, ghicitor, I, 132, 3.
timp, VI, 145, 4—6; VII, 35, 3—4; 43, 1.
Tir, oraş în Fenicia, I, 66, 1; 130, 3.
Tirenia (Etruria), I, 62, 2; 66, 1.
tirenieni, I, 74, 6.
Tiresia, om îndumnezeit la egipteni, I, 134, 1.
tirs, bastonul bacanţilor şi bacantelor, I, 14, 1.
Tit, împărat roman, I, 144, 2. 4.
Titanide, fiicele lui Uranus şi Geea, I, 80, 3.
titanomahia, I, 73, 3.
Titie, fiul zeiţei Geea, I, 107, 1.
tîlcuire, VI, 131, 4.
tîlhar, V, 140, 1.
tînăr, IV, 67, 1—68, 5; 108, 1.
Tlepolem, fiul lui Heracle, I, 104, 3.
Tobie, israelit din tribul lui Neftali, I, 123, 5.
Tobit, tatăl lui Tobie, I, 123, 5.
toiag, V, 35, 2.
Toit, divinitate egipteană, I, 68, 3.
Toma, apostol, IV, 71, 3.
toscani, locuitorii Toscaniei, I, 75, 7.
trac, I, 66, 1; 68, 1. 3; 75, 5; VII, 22, 1.
Tradiţie, I, 11, 3; 12, 1; 15, 2; 55, 1. 2; 180, 1; II, 45, 4; IV, 2, 2; 3, 2. 3; V, 63, 2; 64, 5; VI, 61, 1; 124, 5; 131, 5; VII, 27, 6; 55, 6; 95, 1; 99, 5; 103, 5; 104, 2; 106, 2; 108, 1.
Tradiţiile, scriere a lui Matia, II, 45, 4.
Traian, împărat roman, I, 144, 2. 4.
Transfugii, piesa lui Ferecrate, VII, 30, 3.
Trasibul, general şi om de stat atenian, I, 163, 1—2.
Trasil, astrolog celebru, I, 136, 5.
Trasimah, retor şi sofist, VI, 16, 6.
Trasonide, personaj comic, II, 64, 2.
trecere, VII, 57, 4.
Treime, Sfînta —, V, 103, 1.
Triagmos, lucrarea lui Ioan din Hios, I, 131, 4.
Triopa, regele Argosului, I, 103, 2; 106, 1. 2.
Triptolemn, regele Eleusinei, I, 103, 4.
tristeţe, II, 72, 1; V, 30, 5.
trîndăvie, VII, 46, 6.
troglodiţi, popor în Etiopia, I, 76, 4.
Troia, I, 73, 4, 6; 79, 6; 104, 1—3; 105, 4; 114, 2; 117, 4, 6, 7, 8; 134, 1, 3; 137, 1, 3, 4; 138, 1; 139, 3, 4; II, 106, 4.
Troian, 130, 1; 132, 3; 136, 5.
tron, VII, 82, 5.
trop, VI, 129, 3.
tropic, VI, 138, 6.
trup, I, 171; 1; II, 108, 2; 83, 5; 84, 4; 102, 3; IV, 11, 2; 22, 1; 158, 1—4; 163, 1, 2; 164, 3; 165, 2; V, 34, 1; 63, 4; 66, 2; 72, 3; 89, 2; 94, 3; 105, 4; VI, 46, 3; 52, 1; 60, 2; 71, 1, 2; 122, 1; 127, 1; 132, 4; 140, 3; 151, 3; 153, 3; 163, 2; VII, 3, 2; 6, 5; 7, 5; 8, 1, 6; 32, 8; 33, 6; 61, 1; 76, 7; 79, 3, 7; 82, 7; 87, 3, 4; 88, 1—3; 100, 4.
Tucidide, istoric, VI, 8, 9; 20, 1.
turn, VII, 83, 5.
turturică, V, 27, 2—4; VII, 32, 7.
tusci (etruscí), I,74, 4.

Ţ

ţap, VII, 33, 4.

U

Uafre, regele Egiptului, I, 130, 3.
Ucenic, I, 2, 1; 45, 2; II, 15, 3; V, 25, 5; 30, 3; 58, 2, 3; VI, 127, 5; 167, 2; VII, 2, 3; 53, 5; 60, 1.
ucidere, VI, 147, 2.
uimire, VII, 2, 3.
Uria, profet, I, 135, 3.
Ulise, erou troian, I, 73, 6; VI, 89, 1.
uliu, V, 52, 2.
umbră, VII, 82, 7.
unire, VII, 14, 1; 68, 2.
unitate, VI, 107, 1; VII, 34, 2; 68, 2; 107, 5.
Unul-Născut, VII, 20, 4.
Univers, V, 38, 2, 7; 71, 4; 78, 1; 92, 3; 99, 3; 102, 4; 121, 1; 133, 3, 7; VI, 17, 3; 55, 2; 146, 2; 148, 1; 151, 1; 161, 6; VII, 2, 3; 6, 3.
Uri, tatăl lui Veseleil, I, 25, 5.
Uria, profet, I, 121, 3.
urmare, II, 100, 4.
urs, VI, 50, 2, 3.
Ursa mare şi ursa mică, VI, 143, 1.

V

Valentin, eretic, II, 10, 2; 114, 3—115, 3; III, 1, 1; 59, 3; 92, 1; 102, 3; IV, 71, 1; 89, 2—90, 4; 91, 1—4; V, 3, 2—4; VI, 52, 3; 53, 1; VII, 106, 4; 108, 1.
valentinieni, adepţii lui Valentin, II, 10, 2; 36, 1—38, 5.
văduvă, III, 101, 5; VII, 72, 2.
veac, V, 51, 5; VI, 68, 1.
Vechiul Testament, I, 148, 1, 2; 150, 2; III, 54, 4; 82, 4; 83, 3; IV, 134, 4; V, 3, 3; 61, 1; 62, 2; 85, 1.
vedenie, VI, 131, 2.
vedere, VII, 37, 1; 76, 6.
Veniamin, seminţia lui —, I, 141, 1.
Venirea Domnului, V, 3, 4; 4, 1; 10, 2; 17, 3; 25, 3; 38, 6; 90, 3; VI, 1, 4; 45, 6; 48, 4; 51, 3; 54, 1; 59, 3; 61, 1;

77, 1; 125, 3; 127, 4, 5; 128, 1; 159, 9; 161, 3; 167, 1; VII, 11, 2.
Veseleil, fiul lui Uri, I, 25, 5.
veselie, VI, 71, 3; 99, 3, 4; VII, 13, 1.
Vespasian, împărat roman, I, 126, 3; 140, 7; 144, 2, 4; 146, 5, 9; 147, 2.
veşmînt, V, 32, 2.
viaţă, I, 4, 3; III, 64, 3; IV, 12, 1; 32, 1; 42, 3; 43, 2; 152 3; V, 63, 8; 72, 2, 3; 96, 6; VI, 50, 5; 127, 5; 138, 3; 148, 1; VII, 3, 2; 5, 2; 10, 1; 15, 2; 35, 1, 3, 6; 36, 3—5; 40 3; 49, 3; 53, 1; 56, 2; 61, 5; 63, 1; 64, 4, 7; 65, 1—6; 72, 4; 73, 1, 6; 74, 1; 75, 1, 3; 79, 3, 4; 80, 7; 82, 6; 83, 1; 100, 1, 3; 104, 2, 4.
viciu, II, 22, 5; 34, 1; 97, 3; 107, 4—5; V, 31, 2; 97, 5; VII, 10, 1; 33, 4.
vie, II, 86, 2.
viér, VII, 74, 1.
vieţuire, I, 4, 3; IV, 22, 1; 79, 3; V, 16, 7; 98, 4, 5—8; VI, 79, 2; 100, 2; 115, 3; VII, 13, 1; 35, 3—4; 48, 2.
viitor, I, 133, 2; VI, 77, 1, 2; 91, 3; VII, 47, 5; 79, 2.
vin, IV, 161, 3; VII, 52, 3.
vineri, VII, 75, 2.
virtute, II, 1, 1; 22, 2; 31, 3; 34, 1; 45, 1; 78, 1; 79, 4—5; 80, 1—5; 105, 1; 128, 2, 3—4; 131, 5; 135, 3; IV, 20, 1—2; 24, 6; 36, 5; 41, 1; 45, 2; 69, 1; 124, 1; 126, 2; 130, 1; 139, 2; 146, 2; V, 31, 2; 83, 2; 96, 5; 97, 5, 6; 136, 4; VI, 55, 2; 78, 3; 83, 3; 95, 4, 5; 96, 2, 3; 99, 4, 5; 125, 5; 158, 3; VII, 9, 3; 10, 1; 14, 1; 19, 3; 39, 1; 45, 1, 3; 46, 5, 9; 47, 1, 2, 3; 48, 1; 59, 5, 6; 64, 6; 69, 8; 70, 4.
vis, VII, 78, 5.
vistierie, V, 23, 2.
Vitelie, împărat roman, I, 126, 3; 144, 4; 146, 5, 9.
viţă de vie, I, 43, 2; V, 48, 8.
viţel de aur, II, 70, 3.
vîrstă, IV, 132, 1; VI, 97, 1; 144, 3—6; VII, 88, 3.
Voaluri, titlul unei antologii, VI, 2, 1.
voinţă, I, 38, 5; 45, 5; 84, 1—5; III, 102, 2; IV, 27, 2; 66, 1; VI, 52, 1; 106, 2; 157, 3; 166, 3; VII, 5, 4; 8, 5; 9, 2—3; 19, 3; 29, 3; 41, 3; 44, 5; 60, 3; 78, 4; 81, 2; 86, 2; 107, 5.
vorbire, V, 19, 3; 44, 1; 46, 1; VI, 4, 2; 127, 3; VII, 44, 8—45, 1.
vultur, V, 52, 2.

X

Xantos din Lidia, istoric, I, 131, 7; III, 11, 1.
Xenocrate, filozof platonician, I, 63, 6; II, 24, 1; 133, 5—6; V, 97, 3; 116, 3; VI, 167, 2; VII, 32, 9.
Xenofan, filozof, I, 62, 1; 64, 2, 3; 65, 1; V, 109, 1; VII, 22, 1.
Xenofon, istoric, II, 107, 4—5; V, 108, 5; VI, 16, 4; 19, 2.
Xerxe, regele perşilor, I, 128, 1; 138, 2; III, 36, 5; VI, 29, 5.
Xifodre, înţelept la curtea lui Darius, V, 44, 4.

Z

Zaharia, profet, I, 122, 4; 123, 1; 127, 2; 129, 3; 135, 3.
Zaharia, tatăl sfîntului Ioan Botezătorul, I, 136, 2; 145, 2.
Zaheu, vameş, IV, 35, 2.
Zaleuc, legislator, I, 79, 4; 170, 3.
Zalmoxis, zeu, IV, 57, 2.
Zaratu Asirianul, înţelept, I, 70, 1.
zeciuială, II, 86, 3.
Zenon din Citium, filozof stoic, I, 64, 1; II, 121, 3; 125, 1; V, 58, 2; 76, 1; 95, 2; VII, 57, 3; 167, 2.
Zenon Eleatul, filozof, I, 64, 3; IV, 56, 1.
Zetos, regele Tebei, I, 107, 3.
zeu, zei, II, 22, 1; IV, 16, 1; V, 28, 4; 45, 4; 57, 5; 70, 5; 76, 1; 84, 1; 96, 2; 97, 2; 102, 2; 103, 3; 109, 3; 113, 2; 121, 2; 126, 1; 127, 1; 128, 2; 129, 3; VI, 6, 5; 14, 1, 7, 8; 11, 6; 31, 4; 151, 5; 163, 1; VII, 15, 4; 22, 1; 23, 2; 30, 3—34, 4; 52, 2.
Zeus, I, 79, 4; 103, 3; 108, 2; 170, 3; II, 20, 3; 122, 2; 127, 1; IV, 12, 3; 48, 2; 171, 4; V, 49, 3; 64, 4; 70, 3; 84, 3; 100, 2, 3; 101, 2, 4; 102, 1; 111, 3, 4, 6; 114, 1, 4; 115, 1; 116, 2, 3; 119, 2; 129, 5; 132, 1—2; 136, 5; 137, 1; 138, 3; VI, 11, 1, 2; 13, 8; 18, 7; 29, 4; 88, 2; 130, 3; VII, 31, 3; 48, 5.
zi, V, 106, 2, 3, 4; 107, 1—2, 3, 4; 108, 1; VI, 41, 3; 137, 4; 138, 1, 2, 6; 139, 1; 143, 1, 2; 145, 1; VII, 35, 1, 3; 43, 6; 80, 3.
Ziditor, III, 53, 5.
zodie, V, 103, 4.
Zoil, tatăl lui Temisto, IV, 121, 4.
Zopir Heraclitul, I, 131, 3.
Zoroastru, reformator religios, I, 69, 6; V, 103, 2, 3, 4; 133, 2.
Zorobabel, prinţ iudeu, I, 124, 1, 2; 127, 3.

CUPRINSUL

	Pag.
Cuvînt înainte	5
Stromata I a lui Clement	11
Note gnostice, potrivit filosofiei celei adevărate	11
Stromata a II-a a lui Clement	114
Stromata a III-a a lui Clement	187
Stromata a IV-a a lui Clement	238
Stromata a V-a a lui Clement	311
Stromata a VI-a a lui Clement	389
Stromata a VII-a a lui Clement	476
Inidice scripturistic	547
Inidice real şi onomastic	560
Cuprinsul	593

Redactor : CORNELIU ZĂVOIANU
Tehnoredactor : VALENTIN BOGDAN

Dat la cules 12 mai 1982. Bun de tipar 12 nov. 1982. Apărut 1982. Format 16/70 × 100, legat 1/1. Coli de tipar 37. Comanda Nr. 147.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE